

SCI-CONF.COM.UA

**MODERN RESEARCH
IN WORLD SCIENCE**

**PROCEEDINGS OF VI INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
SEPTEMBER 4-6, 2022**

**LVIV
2022**

MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE

Proceedings of VI International Scientific and Practical Conference

Lviv, Ukraine

4-6 September 2022

Lviv, Ukraine

2022

UDC 001.1

The 6th International scientific and practical conference “Modern research in world science” (September 4-6, 2022) SPC “Sci-conf.com.ua”, Lviv, Ukraine. 2022. 1018 p.

ISBN 978-966-8219-86-3

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern research in world science. Proceedings of the 6th International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf.com.ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-modern-research-in-world-science-4-6-09-2022-lviv-ukrayina-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: lviv@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2022 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2022 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES

1. *Дмитрик П. М.* 20
ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ДЕНДРОФЛОРИ ВОРОНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА
2. *Ільченко А. С., Вареник Б. Ф.* 28
ГЕНЕТИЧНА КОЛЕКЦІЯ САМОЗАПИЛЕНИХ ЛІНІЙ СОНЯШНИКУ СТІЙКИХ ДО ГЕРБІЦИДІВ ГРУПИ ІМІДАЗОЛІНОНІВ
3. *Козлик Т. І., Дрозд Б. Є., Романчук Л. М., Менчинський Ю. С.* 32
ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ БІОЛОГІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕРОБСТВА В ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ
4. *Яремчук О. С., Разанова О. П.* 38
ВПЛИВ БІЛКОВО-ВІТАМІННОГО ПРЕМІКСУ НА ПЕРЕТРАВНІСТЬ ПОЖИВНИХ РЕЧОВИН РАЦІОНУ БИЧКІВ

VETERINARY SCIENCES

5. *Тодоров М. І., Стороженко В. В.* 42
БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ КРОВІ СОБАК У РАЗІ ХРОНІЧНОЇ НИРКОВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ

BIOLOGICAL SCIENCES

6. *Батюк Л. В., Кізілова Н. М.* 46
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕЧІЙ МІКРО/НАНОРІДИН КРІЗЬ КАПІЛЯРИ В ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛЯХ НАДВИСОКОЇ ЧАСТОТИ
7. *Безпала Т. М.* 48
ПІДПАЛИ СУХОЇ РОСЛИННОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ПИРЯТИНСЬКИЙ" В 2020-2021 РОКАХ
8. *Нетроніна О. В., Фільштинська С. А.* 55
ЛЕКТИНИ ЯК ТЕРАПЕВТИЧНІ ТА ДІАГНОСТИЧНІ ПРЕПАРАТИ ПРИ ПУХЛИНАХ ГОЛОВНОГО МОЗГУ
9. *Шегеда І. М., Сандецька Н. В.* 60
ВПЛИВ УМОВ АЗОТНОГО ЖИВЛЕННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ І ВМІСТ АЗОТУ В РОСЛИН ПШЕНИЦІ
10. *Шихалєєва Г. М., Кірюшкіна Г. М.* 67
ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАКОПИЧЕННЯ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ В *SAVLIA NUTANS L.*, ЩО ЗРОСТАЄ В ДОЛИНІ ГІПЕРГАЛІННОГО КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ

MEDICAL SCIENCES

11. *Moiseienko K. A., Harbuzova V. Yu.* 75
THE ROLE OF RS-920778 POLYMORPHISM OF THE HOTAIR GENE IN THE DEVELOPMENT OF ISCHEMIC

	ATEROTROMBOTIC STROKE AMONG SMOKERS AND NOT SMOKERS	
12.	<i>Serheta I. V., Bratkova O. Yu., Makarova O. I.</i> FEATURES OF PROCESSES OF PRESERVING AND STRENGTHENING THE HEALTH OF CHILDREN, ADOLESCENTS AND YOUTHS AS FACTOR IN THE FORMATION OF STABLE STEREOTYPES OF HEALTHY LIFESTYLE	77
13.	<i>Vergeles T. M., Serheta I. V.</i> HYGIENIC ASSESSMENT OF CHANGES IN THE DYNAMICS OF ON-LINE AND OFF-LINE LEARNING IN A MEDICAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION FROM THE CRITERIAL INDICATORS OF EXTRAVERSION	80
14.	<i>Абдуллаєв Вагіф Етібар огли</i> РЕЗУЛЬТАТИ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРПЛАЗІЇ ЕНДОМЕТРІЇ НА ФОНІ ХРОНІЧНОГО ЕНДОМЕТРИТУ	85
15.	<i>Акилова И. Г.</i> РОЛЬ УЛЬТРАЗВУКОВОЇ ДІАГНОСТИКИ В ПОСТАНОВКЕ ДІАГНОЗА ПОЯСНИЧНОЇ РАДИКУЛОПАТІЇ	87
16.	<i>Валько О. О.</i> СТАН СУДИН ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУСЛА В ОРГАНАХ ІМУННОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО ВПЛИВУ ОПОЇДІВ	91
17.	<i>Данько Ю. С., Фомін В. С.</i> МЕДИЦИНА МИНУЛОГО, ТЕПЕРІШНЬОГО ТА МАЙБУТНЬОГО	96
18.	<i>Любченко О. В., Велигоря І. Є., Пушкарь Л. Ю., Рожкова В. В., Бобровська Н. П.</i> ВПЛИВ СОМАТИЧНОЇ ПАТОЛОГІЇ НА МІКРОКРИСТАЛІЗАЦІЮ ЗМІЩАНОЇ СЛИНИ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ	100
19.	<i>Скрябіна О. М., Шаповалова О. О., Прядко Р. М.</i> ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ПОРТАЛЬНОЇ ВЕНИ	106
20.	<i>Стельмащук Є., Малецький В.</i> ВПЛИВ ПОЛОГОВОЇ АСФІКСІЇ (ПА) НА ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В ОРГАНІЗМІ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСЛІДКІВ ПА	109
21.	<i>Шаталова В. Б., Ушакова М. А., Сухоносів Р. О.</i> МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІМФОКАПІЛЯРІВ ОЧЕРЕВИНИ ЛЮДИНИ	116
	PHARMACEUTICAL SCIENCES	
22.	<i>Цісак А. О., Ларіонов В. Б., Бенет С. С.</i> ПОТЕНЦІОНУВАННЯ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТРЕС-ЛІМІТУЮЧИХ СИСТЕМ НА МОДЕЛЯХ ТЕРМІЧНОГО БОЛЮ	120

CHEMICAL SCIENCES

23. *Ішков Ю. В., Сазонов К. Д.* 123
СИНТЕЗ 11-ОКСО-N-(2-ОКСОБУТИЛ)ІНДЕНО[1,2-
Б]ХІНОКСАЛІН-8-КАРБОКСАМІДУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЙОГО
ФАРМАКОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ
24. *Мартинюк А. А.* 127
СТЕРЕОСЕЛЕКТИВНИЙ СИНТЕЗ ДИГІДРОКСИ СУЛЬТАМІВ
25. *Оцалюк Д. В., Шалімов О. О., Колотило М. В., Онисько П. П.* 131
N-ХЛОРОСУЛЬФОНІЛТРИГАЛОГЕНАЦЕТИМІДОІЛХЛОРИДИ
У СИНТЕЗІ ГЕТЕРОАНЕЛЬОВАНИХ ТІАДІАЗИНІВ ТА
ТІАДІАЗЕПІНІВ
26. *Харченко С. Г., Петльована Н. А.* 135
МАКРОЦИКЛІЧНІ ПЕПТИДОМІМЕТИКИ НА ОСНОВІ СУСЛІС
СРУПЕВЕІС – НОВІ ІНГІБІТОРИ РІN1

TECHNICAL SCIENCES

27. *Chunli Deng, Melnyk O., Yanghe Luo* 141
EFFECT OF PARTIAL SUBSTITUTION OF LOW GLUTEN FLOUR
WITH MODIFIED POTATO STARCH ON THE COLOR AND
TEXTURE PROPERTIES OF COOKIES
28. *Андрющенко Т. Ю.* 148
МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН
ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА
29. *Ващенко В. М., Кордуба І. Б.* 151
ПРОГНОЗУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РАДІОЕКОЛОГІЧНОГО
ВПЛИВУ НАСЛІДКІВ АВАРІЙ НА ЯДЕРНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ
ОБ'ЄКТАХ
30. *Волкова С. А., Гілявський Д. О.* 158
ПРОГНОЗУВАННЯ ДИНАМІКИ УКРАЇНСЬКОЮ
МІЖБАНКІВСЬКІЙ БІРЖІ ЗФ ДОПОМОГОЮ
НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ
31. *Елнаггар Ессам, Кричковська Л. В., Дубоносів В. Л., Грицаєнко Ю. А.* 161
ВИБІР АДСОРБЕНТУ З ВІДХОДІВ АПК ТА НАНОТРУБОК ДЛЯ
БЕЗПЕКИ РОСЛИННОЇ ОЛІЇ
32. *Журахов О. В., Жданюк М. М., Чередніков О. М.* 167
РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ВИПРОБУВАНЬ БЕЗПЛОТНИХ
ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПОШУКУ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ
ПРЕДМЕТІВ
33. *Карнов В. Ю.* 174
ВИГОТОВЛЕННЯ МІКРОТЕПЛОВИХ ТРУБ З МІДНИХ ГАЗАРІВ
34. *Киртока А. В., Полякова М. В.* 180
ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЦЕНЫ КРИПТОВАЛЮТЫ SOLANA С
ПОМОЩЬЮ НЕЙРОННОЙ СЕТИ LSTM

35.	<i>Кричковська Л. В., Лисак П. Ю., Грицаєнко Ю. А., Дубоносов В. Л.</i>	188
	ВПЛИВ ПЛІВКОУТВОРЮВАЧІВ З ФУЛЕРЕНАМИ НА ПРОРОЩУВАННЯ НАСІННЯ	
36.	<i>Кузяк Н. І., Кублій Л. І.</i>	193
	ЗАСОБИ ВЗАЄМОДІЇ САД-СИСТЕМИ З PDM-СИСТЕМОЮ	
37.	<i>Літвінов В. В.</i>	198
	ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗТАШУВАННЯ ПРИСТРОЇВ FACTS ТА ПРИСТРОЇВ СВВ У ЕЕС З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ	
38.	<i>Мукмінов І. І.</i>	209
	ДОСЛІДЖЕННЯ АЕРОДИНАМІЧНОГО ОПОРУ НЕРУХОМОГО ЩІЛЬНОГО ШАРУ ЩЕБНЯ	
39.	<i>Петрище О. І.</i>	214
	ПРОЕКТ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ – ПРОБЛЕМАТИКА ЗЕМЛЕУСТРОЮ СЬОГОДНІ	
40.	<i>Петров В. М., Жданов О. О., Мацей Р. О.</i>	220
	ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЯ ВАЛЬЦЬОВИХ ВЕРСТАТІВ	
41.	<i>Потапова К. Р., Дадиверін В. В., Фещенко І. О.</i>	226
	ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕТЕКТОРА ОБЛИЧЧЯ	
42.	<i>Прасоленко О. В., Чумаченко В. А.</i>	233
	ЗАКОНОМІРНОСТІ ЗМІНИ СМУГИ РУХУ НА ДВОСМУГОВИХ ВУЛИЦЯХ ПРИ ВИНИКНЕННІ ПЕРЕШКОД	
43.	<i>Семеренко В. П., Войналович О. Ю.</i>	239
	АВТОМАТНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОПЕРАЦІЙ МОДИФІКАЦІЇ ЦИКЛІЧНИХ КОДІВ	
44.	<i>Служенко В. О.</i>	244
	СИСТЕМА КІБЕРЗАХИСТУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ІНТЕРНЕТ-ГІГІЄНА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	
45.	<i>Соколов О. М., Гаргін В. Г., Русінова Н. О.</i>	247
	ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ АЛМАЗНОГО КОМПОЗИТУ З ДОБАВКАМИ N-ШАРОВИХ ГРАФЕНІВ, ОДЕРЖАНОГО СПІКАННЯМ ПРИ ВИСОКИХ ТИСКАХ	
46.	<i>Тонконог Д. М., Кріпак А. О.</i>	254
	ДОСЛІДЖЕННЯ КОРОЗІЙНОЇ ТРИВКОСТІ ЖАРОМІЦНИХ ХРОМОНІКЕЛЕВИХ СТАЛЕЙ ДЛЯ АВІАДВИГУНОБУДУВАННЯ	
47.	<i>Тришин П. Р., Гончар Н. В., Степанова А. І.</i>	259
	РОЗВИТОК 3D-ДРУКУ МЕТАЛОМ В УКРАЇНІ	
48.	<i>Фещенко І. О., Дадиверін В. В., Потапова К. Р.</i>	264
	ОСОБЛИВОСТІ АПАРАТНО-ПРИСКОРЕНОГО АЛГОРИТМУ РЕНДЕРИНГУ НА ОСНОВІ ТРАСУВАННЯ ПРОМЕНІВ	
49.	<i>Чернявський А. В., Григоров А. Б.</i>	270
	ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ ПОЛІМЕРІВ В ВИРОБНИЦТВІ	

- АВТОМОБІЛЬНОГО БЕНЗИНУ
50. *Шатохін В. М., Гранько Б. Ф., Соболь В. М.* 273
НЕГОЛОНОМНА ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КУЛЬОВОГО МЛИНА
51. *Шурчкова Ю. О., Денисов В. А., Підручна А. О.* 281
ПРОБЛЕМИ ГЕОТЕРМАЛЬНОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ І
ЧОМУ ВОНО НЕ РОЗВИВАЄТЬСЯ В УКРАЇНІ

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

52. *Павлюк Л. О.* 289
СТАЛА ГАББЛА В ФІЗИЦІ ГРАВІТАЦІЙНОГО ПОЛЯ
53. *Сенченков І. К., Червінко О. П., Якименко С. М.* 295
ВПЛИВ МІКРОСТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА
НАПРУЖЕНО-ДЕФОРМОВАНІЙ СТАН ЛИСТОВИХ
ЕЛЕМЕНТІВ ПРИ НАРОЦЬУВАННІ РІДКИМ МЕТАЛОМ

GEOGRAPHICAL SCIENCES

54. *Яроменко О. В., Колесник М. С.* 303
АВТОМОБІЛЬНА ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА У
СТРУКТУРІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНУ (НА
ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

55. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 310
TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY-
RESONANCE PROCESSING: DISCOVERY OF BASALT
VOLCANOES WITH HYDROGEN AND LIVING WATER ON THE
UKRAINE TERRITORY
56. *Yakymchuk M. A., Korchagin I. M.* 319
TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY-
RESONANCE PROCESSING: DISCOVERY OF BASALT
VOLCANOES WITH HYDROGEN AND LIVING WATER IN
VARIOUS REGIONS OF EARTH

PEDAGOGICAL SCIENCES

57. *Tuliakova K.* 329
EDUCATION FOR YOUR NEEDS
58. *Yaremenko V. D., Rakhimova M. V., Sych I. A., Perekhoda L. O.* 332
THE ROLE OF DISTANCE LEARNING IN PEAGOGICAL
PROCESS AT THE PRESENT STAGE
59. *Барановська О. В.* 338
МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО
НАВЧАННЯ З КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНІХ ВТРАТ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ (ПОЧАТКОВА ШКОЛА)
60. *Баруліна Ю. О., Підгорна В. В., Кононова О. В.* 343
ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР PAINT ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ

	ПОНЯТЬ ОСНОВНИХ ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	
61.	Бородієнко О. В. ПУБЛІЧНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ УНІВЕРСИТЕТОМ У КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ	350
62.	Василюк Ю. Я. РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	359
63.	Гіденко Є. С. ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ	363
64.	Данилюк І. М. ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ	368
65.	Доротюк В. І. STEM-ОСВІТА: НАВЧАННЯ І РОЗВИТОК	372
66.	Доротюк О. Г. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ STEM-ОСВІТИ	375
67.	Жулковський В. В. ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА	377
68.	Іваницька Н. А., Івницька О. М., Музюкова С. В., Олійник О. Ф. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 3-Х КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»	383
69.	Каленський А. А. СУТЬ І ЗМІСТ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	391
70.	Карпенко О. Є. ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ АВСТРІЇ	399
71.	Кравцова Т. О., Краснощок І. П. УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	405
72.	Кулябо Д. Г. ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	412
73.	Макогончук Т. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ	417

74.	Мороз П. В., Мороз І. В. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАВДАНЬ З ІСТОРІЇ	424
75.	Новаківська Л. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ	429
76.	Олицька О. О. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В РЕГІОНІ У НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ДАРМАНСЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ МОНОГРАФІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В РЕГІОНІ»)	435
77.	Павленко О. М., Нікуленко А. П. МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ	439
78.	Павлюк О. О., Салтикова Т. О. З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ФРАНКОМОВНИХ ПІДРУЧНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ	446
79.	Пак А. РОЛЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ	450
80.	Просвітлюк І. І. РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	455
81.	Риженко М. В., Анісенко О. В. ВИКОРИСТАННЯ ІДІОМ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ	460
82.	Свиридюк В. П. ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ	466
83.	Стрижасков А. О. СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР	471
84.	Тінін Д. Г. ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ДО ДІЙ В РІЗНОМАНІТНИХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ ЗА МАСОВОЮ УЧАСТЮ НАСЕЛЕННЯ	477
85.	Хроленко М. В. МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ	480
86.	Чумак В. В., Карабінська А. О. ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ ХІМІЧНИХ І ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ	485

87. *Чупрун Є. П.* 489
РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СТАНОВЛЕННІ
ОСОБИСТОСТІ
88. *Шумський О. Л., Шумська О. О.* 494
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМООСВІТА»

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

89. *Абаніна Г. В., Авдєєв Д. Є.* 497
ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ
ІДЕНТИЧНОСТІ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ
90. *Бурман К. І., Екман М. С.* 503
ПСИХОЛОГІЧНА КРИЗА ПІАНІСТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В
УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ
91. *Васильченко-Держушко К. А.* 507
ІНСТРУМЕНТИ ВИМІРЮВАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ
ДЕТЕРМІНАНТІВ БЛАГОПОЛУЧЧЯ
92. *Головченко С. І.* 511
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ГАЗОДИМОЗАХИСНОЇ СЛУЖБИ НА ПРИКЛАДІ
ДІВЧАТ-КУРСАНТІВ ЧЕРКАСЬКОГО ІНСТИТУТУ ПОЖЕЖНОЇ
БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОІВ ЧОРНОБИЛЯ НУЦЗ УКРАЇНИ
93. *Гривняк М. П.* 516
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З АЛКОГОЛЬНОЮ
ЗАЛЕЖНІСТЮ
94. *Гур'янова Н. М., Волювач В. О.* 521
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
СЬОГОДЕННЯ
95. *Журавльова Д. О., Шинкаренко І. О.* 526
ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СЛІДЧИХ НА
УЧАСНИКІВ СЛІДЧИХ ДІЙ У РАМКАХ СУДОВО-
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
96. *Капелюшний О. Є., Карпенко О. М.* 530
ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ
97. *Куліш О. В., Іванченко Л. М.* 533
ОСОБЛИВОСТІ САМОКОНТРОЛЮ ОСОБИСТОСТІ
98. *Леонтєва В. В., Шинкаренко І. О.* 538
ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
НОРМАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ СПІВРОБІТНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
99. *Лиходєд Д. Ю., Шинкаренко І. О.* 541
ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПІДЛІТКІВ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

100. *Погоріла Ю. П.* 544
ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖЕРТВ ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЛЯ
101. *Ткачук Т. Л., Слепцова А. Р.* 548
ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

JOURNALISM

102. *Харитоненко О. І.* 554
МОЖЛИВІ ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ Й ФОРМИ КУРСОВИХ РОБІТ ІЗ ЖУРНАЛІСТИКИ

ART

103. *Зінченко А. Г., Морозюк Ю. В.* 561
ЄДНІСТЬ СТИЛЮ У ПРОЕКТУВАННІ ІНТЕРФЕЙСІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ GAME-ДИЗАЙНУ
104. *Кочержук Д. В.* 568
ЗВУКОЗАПИС В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ
105. *Стонога Д. В.* 573
ЮВЕЛІРНИЙ ДИЗАЙН В ДИПЛОМНОМУ ПРОЕКТУВАННІ ІЗ ДОСВІДУ КАФЕДРИ ДИЗАЙНУ ТА 3D-МОДЕЛЮВАННЯ ХНУМГ ІМ. О.М. БЕКЕТОВА
106. *Шелунахіна Т. В.* 578
ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОГО КІНО В ТВОРЧОСТІ І. БЕРГМАНА

HISTORICAL SCIENCES

107. *Білостоцький С. М., Федько А. А.* 585
“ЖІНОЧІ ОБРАЗИ” ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ: ХАТШЕПСУТ, НЕФЕРТІТІ, КЛЕОПАТРА
108. *Стула Бартош* 589
ЕПІСТОЛОГРАФІЯ – МИСТЕЦТВО ЧИ НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА?

CULTUROLOGY

109. *Горова В. О.* 593
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ПРАКТИК У ВОЄННОМУ ТА ПІСЛЯВОЄННОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ
110. *Зінченко А. Г., Стонога Д. В., Шевченко К. С.* 596
КОМІКС ЯК ОБ'ЄКТ ПРОЕКТУВАННЯ

LITERATURE

111. *Załęska-Olszewska I.* 603
HUMANS AND ANIMALS IN ORZESZKOWA'S DOBRA PANI

112. *Духіна В. С., Саміна К. О., Сташенко М. С.* 606
ОБРАЗ ОДЕСИ В ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

POLITICAL SCIENCES

113. *Жуляєв В. М.* 611
РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРИРОДА СЛАБКИХ МІСЦЬ
114. *Задорожна М. Д.* 617
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ СФЕРИ (НА
ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)
115. *Плахотний А. П., Цанович В. А.* 621
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ
КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
116. *Саутьонков В. М.* 631
ЗГОРТАННЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТУНІСУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ
ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

PHILOLOGICAL SCIENCES

117. *Leleka T. O.* 638
THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN ENGLISH
TEACHING BASED ON THE PROCESS OF LANGUAGE
GLOBALIZATION
118. *Крячко В. І., Бондар М. О.* 643
ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЯГНЕННЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПРИ
ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ
ГАЛУЗІ
119. *Ліштаба Т. В., Огаренко Т. А.* 647
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ
СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
120. *Фінів В. М.* 654
КОРЕФЕРЕНТНІ ОДИНИЦІ У ВТІЛЕННІ КОНФРОНТАЦІЇ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ОЛЬГИ СЛОНЬОВСЬКОЇ «ДІВЧИНКА
НА КУЛІ»)

PHILOSOPHICAL SCIENCES

121. *Гончаров Г. М.* 660
ЗЛО ЯКЕ АКТИВІЗУЄТЬСЯ БРЕХНЕЮ, БОГОМ
ДОПУЩЕННИЙ ПОРОК, ЧИ ЛЮДСЬКА ВАДА
122. *Сташенко М. С., Духіна В. С., Саміна К. О.* 669
ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ГЕНІЙ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО
123. *Терещенко О. В.* 674
ТОЛЕРАНТНІСТЬ МІГРАНТА ЯК ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДЬМИ В
ІНОЗЕМНОМУ ПРОСТОРІ

124. *Чупрінова Н. Ю.* 677
ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У
КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ECONOMIC SCIENCES

125. *Sherpynyi S. E.* 684
TO THE QUESTION OF MARKETING ACTIVITY OF AN
ENTERPRISE
126. *Агєєва І. В.* 686
САМОМЕНЕДЖМЕНТ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО НЕОБХІДНІСТЬ В
РОБОТІ МЕНЕДЖЕРА
127. *Арестов С. В., Волянська Н. М.* 691
ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ У
МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ
128. *Арестов С. В., Костюк А. С.* 696
ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ
В РЕГІОНІ
129. *Глушаченко І. В.* 703
НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО
КОНТРОЛЮ В СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ
130. *Драчук Ю. З., Зеркаль А. В., Сталінська О. В., Амоша О. О.,
Чейлях Д. Д.* 708
АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ
Й ОБЛАДНАННЯ ЕНЕРГОСИСТЕМИ КРАЇНИ
131. *Єсаян А. А., Рибалко О. М.* 716
УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ
132. *Заблодська І. В., Ляшенко П. А., Бурбело С. О.* 720
ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ
133. *Івко В. В.* 727
АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ
УПРАВЛІНСЬКИХ НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ
ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ
134. *Колесник М. В.* 733
КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК
ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
135. *Лук'яненко Н. Е.* 737
ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ
136. *Лумпова Т. І.* 743
ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ПРОЦЕСУ
СТАТИСТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТА
МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЕКОНОМІЧНОГО
СПРЯМУВАННЯ
137. *Мартин О. М., Вітер О. М.* 751
ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В КОНТЕКСТІ

	КОМПОНЕНТНОГО ПІДХОДУ ДО ЙОГО СТРУКТУРУВАННЯ	
138.	<i>Мямлін В. В.</i> У ЧОМУ МАЄ ПОЛЯГАТИ РЕАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ?	757
139.	<i>Нечитайло О. О., Петик Л. О.</i> ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД	764
140.	<i>Новікова О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ	771
141.	<i>Проценко А. К.</i> ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ CRM-СИСТЕМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ	775
142.	<i>Самофатова В. А., Паук Я. М.</i> НАПРЯМИ ПРИСКОРЕННЯ ОБІГУ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ У ЗЕРНОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ	781
143.	<i>Снігова О. Ю.</i> ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ФОНДІВ ПОВОЄННОЕКОНО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ	784
144.	<i>Сокурєнко С. В.</i> СТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ОБМІННОГО КУРСУ В УКРАЇНІ	791
145.	<i>Солошонок А. Л., Полонська О. М., Мамочка А. Ю.</i> ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ СИРОВИННОЇ БАЗИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ	799
146.	<i>Сук П. Л.</i> ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД УЧАСТІ В КАПІТАЛІ ДЛЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ	806
147.	<i>Теребух М. І., Гой Ю. Ю.</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕРМІНУ “ПОДАТОК”. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКІВ. СКЛАД ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ І МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ	812
148.	<i>Чала В. С.</i> ПРИНЦИПИ СИСТЕМНОЇ ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ	819
149.	<i>Чернецька О. В., Юрченко Я. В.</i> ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	825
	LEGAL SCIENCES	
150.	<i>Sieriebriak S.</i> COMPLEMENTARY COMPONENTS OF THE SPECIAL ECONOMY REGIME	832
151.	<i>Арцебарська О. О., Пісоцька К. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ	836

ПІДРОЗДІЛАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНІВ

152. **Біліченко В.** 841
КУЛЬТУРА ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ
153. **Білостоцький О. В.** 844
ОБОВ'ЯЗОК ОБГРУНТУВАННЯ СУДОМ ВИНЕСЕННЯ НИМ РІШЕННЯ В МЕЖАХ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ
154. **Богуславський В. В., Попова Т. В.** 849
ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ
155. **Бублик Н. С., Альошина М. С.** 853
ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ
156. **Бублик Н. С., Альошина М. С.** 856
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ - ДОПИТ
157. **Вознюк К. Г., Ключіна Т. А.** 860
РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
158. **Вознюк К. Г., Лініченко Ю. А.** 863
ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО БАГАТОБОРСТВА (КРОСФІТ)
159. **Вознюк К. Г., Попович А. О.** 866
СИСТЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО
160. **Галицький В. М., Гіденко Є. С.** 869
ТАКТИКА ДІЙ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
161. **Галушневська К. О., Чорна А. Г.** 872
МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ
162. **Гут С. Ф.** 876
МИРОВА УГОДА (ПРИМИРЕННЯ СТОРІН): ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ
163. **Есаулов Д., Ілютенко А., Гіденко Є.** 880
СПЕЦИФІЧНІ ПРИНЦИПИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТАКТИКИ
164. **Журавель М. В.** 884
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ
165. **Журавель О. А.** 888
ТАКТИКА САМОЗАХИСТУ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

166. **Карпенко О. М.** 893
ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ВЕДЕННЯ ВОГНЮ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ПРИЦІЛЮВАННЯ
167. **Карпенко О. М.** 896
АКТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ
168. **Карпенко О. М.** 900
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ
169. **Касич Є. Ю., Гіденко Є. С.** 903
ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ
170. **Козирь В. І., Зеленський Є. С.** 907
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ
171. **Корогод С. В., Лисицин Д. М., Набок О. Ю.** 910
ПОМИЛКИ В КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
172. **Кужукіна А., Чорна А. Г.** 916
КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ
173. **Кучеренко Д. В., Анісімов Д.** 919
ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
174. **Кучеренко Д. В., Бодирєв Д.** 923
ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА, ЯК ОСНОВА СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ
175. **Липка Р., Кириченко А.** 928
ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ БОРОТЬБИ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ
176. **Літошко В., Задоя В.** 931
МЕДІАЦІЯ У СФЕРІ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ
177. **Марочкін О. І.** 935
ПРАВО НА СВОБОДУ ВИСЛОВЛЕННЯ ДУМКИ ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ
178. **Наліжмитий В. В., Завістовський О. Д.** 939
ТАКТИКА ДІЙ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ОСОБИ
179. **Передерій О. С.** 942
УМОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ДЕРЖАВИ, ЩО МАЄ СТАТУС

	КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
180.	<i>Плахотний А. П., Гарсоян Л. Р.</i> ОСНОВНІ ЗАСАДИ, НА ЯКИХ БАЗУЄТЬСЯ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБИГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ	949
181.	<i>Плетенець В. М., Попович А. О.</i> ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА	953
182.	<i>Пузанов М. В., Журавель О. А.</i> ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	957
183.	<i>Пузанов М. В., Журавель О. А.</i> ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ	960
184.	<i>Пузанов М. В., Журавель О. А.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЕРЕД КУРСАНТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ	962
185.	<i>Северин О. О., Шапошник М. Ю., Гіденко Е. С.</i> ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА СИЛ ТА ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ	965
186.	<i>Солодовник В. С., Кочерга С. В., Чорна А. Г.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ	968
187.	<i>Сопілюк А. П., Намлинська О. С.</i> ПРОБЛЕМАТИКА І ВИРІШЕННЯ ПРАВОВОГО АСПЕКТУ ЗУПИНКИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В УКРАЇНІ	971
188.	<i>Тінін Д. Г., Фурсова А. О.</i> ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ	976
189.	<i>Тінін Д. Г.</i> ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ОКРЕМИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ	980
190.	<i>Троцька В. М.</i> СТРІТ-АРТ: УНОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО НАНЕСЕННЯ ТВОРІВ НА СТІНИ БУДИНКІВ ТА ІНШІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ	985
191.	<i>Усова Д., Кириченко А.</i> ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ПЕРЕВИЩЕННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	992
192.	<i>Фурсов В. М., Горловий І. В., Чорна А. Г.</i> КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ	996

193.	<i>Черевута О. О., Карпенко О. М.</i>	1000
	ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	
194.	<i>Черкасова О. М., Анісімов Д. О.</i>	1003
	СПОРТ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ШКІДЛИВИМ ЗВИЧКАМ	
195.	<i>Школьник Н. Б., Біліченко В. В.</i>	1006
	ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	
196.	<i>Шувалова Т. О.</i>	1010
	ЩОДО ПИТАНЬ З ПОЗАСУДОВОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ	
197.	<i>Шульга Т., Кириченко А.</i>	1015
	РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО	

AGRICULTURAL SCIENCES

ВИДОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ ДЕНДРОФЛОРИ ВОРОНІВСЬКОГО ЛІСНИЦТВА

Дмитрик Павло Миколайович,

к. с.-г. н, доцент

кафедри лісового і аграрного менеджменту

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника

м. Івано-Франківськ

Вступ. Дендрофлора Воронівського лісництва – це перспективне джерело для одержання лікарських препаратів, використання дерев'янистих рослин в декоративних цілях, а також для виготовлення будівельних матеріалів. Ще одним аспектом актуальності даного дослідження є відтворення лісових рослинних угруповань.

Мета роботи полягала у вивченні дендрофлори лісових насаджень Воронівського лісництва, зокрема, складання конспекту та проведення систематичного аналізу.

Матеріали і методи. Адміністративно Воронівське лісництво належить до ДП «Рогатинське ЛГ» і розташоване в північній частині Івано-Франківської області. Площа лісництва становить 3217 га. ДП «Рогатинське ЛГ» включає Воронівське, Пуківське, Рогатинське і Букачівське лісництва.

Дослідження дендрофлори проводилося нами протягом 2019-2021 р.р. в лісових насадженнях та лісових культурах лісництва.

При вивченні дендрофлори на досліджуваній території застосувалися різні методи флористичного дослідження, а саме: метод постійних пробних площ та метод тимчасових профільних ліній (маршрутний).

Результати та обговорення. Площа лісів Рогатинщини становить 18,3 % від всієї території району. Суцільними масивами вони поширені на території з

сильно пересіченим рельєфом. Це дубово-грабово-букові ліси з домішкою клена, явора, липи, ясена, ялини. Добре виражений підлісок із шипшини, глоду, ліщини, вовчого лика, калини, малини, ожини.

На підставі даних літературних джерел та критичної оцінки відповідних ботанічних праць встановлено, що флора Рогатинського Опілля нараховує 1143 види вищих квіткових рослин.

За даними показниками флора Рогатинського Опілля дещо відрізняється від флори середньоєвропейського типу, що очевидно, можна пояснити особливостями флорогенезу, на який мала вплив флора південних регіонів.

На основі проведених досліджень складено конспект дендрофлори лісництва, який приведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Конспект дендрофлори Воронівського лісництва

Родина	Рід	Вид	Ж-ва форма
1. Соснові – Pinaceae	1. Сосна – Pinus	1. Сосна звичайна – Pinus sylvestris L.	дерево
	2. Ялина – Picea	2. Ялина європейська – Picea abies Karst.	дерево
	3. Ялиця – Abies	3. Ялиця біла – Abies alba Mill.	дерево
2. Кипарисові – Cupressaceae	4. Туя – Thuja	4. Туя західна – Thuja occidentalis L.	дерево
3. В'язові – Ulmaceae	5. В'яз – Ulmus	5. В'яз гладенький – Ulmus laevis Pall.	дерево
		6. В'яз шорсткий – Ulmus scabra Mill.	дерево
4. Шовковицеві – Moraceae	6. Шовковиця - Morus	7. Шовковиця чорна - Morus nigra L.	дерево
5. Букові – Fagaceae	7. Бук – Fagus	8. Бук лісовий – Fagus sylvatica L.	дерево
	8. Дуб – Quercus	9. Дуб звичайний – Quercus robur L.	дерево
		10. Дуб скельний – Quercus petraea Liebl.	дерево
9. Каштан – Castanea	11. Каштан їстівний - Castanea sativa Mill.	дерево	
6. Березові – Betulaceae	10. Береза – Betula	12. Береза повисла Betula pendula Roth.	дерево
		13. Береза вишнева – Betula lenta L.	дерево

		14. Береза пухнаста – <i>Betula pubescens</i> Ehrh.	дерево
	11. Вільха – <i>Alnus</i>	15. Вільха чорна – <i>Alnus glutinosa</i> Gaertn.	дерево
7. Ліщинові – <i>Corylaceae</i>	12. Ліщина – <i>Corylus</i>	16. Ліщина звичайна – <i>Corylus avellana</i> L.	кущ
	13. Граб – <i>Carpinus</i>	17. Граб звичайний – <i>Carpinus betulus</i> L.	дерево
8. Горіхові – <i>Juglandaceae</i>	14. Горіх – <i>Juglans</i>	18. Горіх грецький – <i>Juglans regia</i> L.	дерево
9. Вербові – <i>Salicaceae</i>	15. Верба – <i>Salix</i>	19. Верба біла – <i>Salix alba</i> L.	дерево
		20. Верба ламка – <i>Salix fragilis</i> L.	кущ
		21. Верба гостролиста – <i>Salix acutifolia</i> Willd.	кущ
		22. Верба козяча – <i>Salix caprea</i> L.	кущ
	16. Тополя – <i>Populus</i>	23. Тополя чорна – <i>Populus nigra</i> L.	дерево
		24. Тополя біла – <i>Populus alba</i> L.	дерево
10. Липові – <i>Tiliaceae</i>	17. Липа – <i>Tilia</i>	25. Липа серцелиста – <i>Tilia corbata</i> Mill.	дерево
11. Агрисові – <i>Grossulariaceae</i>	18. Смородина – <i>Ribes</i>	26. Смородина чорна – <i>Ribes nigrum</i> L.	кущ
		27. Смородина червона – <i>Ribes rubrum</i> L..	кущ
	19. Агрис – <i>Grossularia</i>	28. Агрис відхилений – <i>Grossularia reclinata</i> Mill.	кущ
12. Розові – <i>Rosaceae</i>	20. Горобина – <i>Sorbus</i>	29. Горобина звичайна – <i>Sorbus aucuparia</i> L.	дерево
	21. Шипшина – <i>Rosa</i>	30. Шипшина звичайна – <i>Rosa canina</i> L.	кущ
		31. Шипшина травнева – <i>Rosa majalis</i> Herrm.	кущ
	22. Айва – <i>Cydonia</i>	32. Айва довгаста – <i>Cydonia oblonga</i> Mill.	дерево
	23. Глід – <i>Crataegus</i>	33. Глід одноматочковий – <i>Crataegus monogyna</i> Jack.	кущ
	24. Груша – <i>Pyrus</i>	34. Груша звичайна – <i>Pyrus communis</i> L.	дерево
	25. Яблуня – <i>Malus</i>	35. Яблуня лісова – <i>Malus sylvestris</i> L.	дерево
		36. Яблуня рання - <i>Malus praecox</i> Borkh.	дерево
	26. Черемха – <i>Radus</i>	37. Черемха звичайна – <i>Radus racemosa</i> Lam.	кущ
27. Вишня – <i>Cerasus</i>	38. Вишня кущова – <i>Cerasus fruticosa</i> Pall.	кущ	

		39. Черешня пташина – <i>Cerasus avium</i> L.	дерево
	28. Слива – <i>Prunus</i>	40. Слива розлога – <i>Prunus divaricata</i> Ledeb.	дерево
		41. Слива колюча – <i>Prunus spinosa</i> L.	кущ
		42. Терен степовий – <i>Prunus stepposa</i> Kotov.	кущ
	29. Абрикос – <i>Armeniaca</i>	43. Абрикос звичайний – <i>Armeniaca vulgaris</i> Mill.	дерево
	30. Ожина, Малина – <i>Rubus</i>	44. Малина звичайна – <i>Rubus idaeus</i> L.	кущик
		45. Ожина сиза – <i>Rubus caesius</i> L.	кущик
		46. Ожина шорстка – <i>Rubus hirtus</i> Waldst et Kit.	кущик
13. Кленові – <i>Aceraceae</i>	31. Клен – <i>Acer</i>	47. Клен гостролистий – <i>Acer platanoides</i> L.	дерево
		48. Клен –явір – <i>Acer pseudoplatanus</i> L.	дерево
14. Жостерові – <i>Rhamnaceae</i>	32. Крушина – <i>Frangula</i>	49. Крушина ламка – <i>Frangula alnus</i> Mill.	кущ
15. Виноградні – <i>Vitaceae</i>	33. Виноград – <i>Vitis</i>	50. Виноград лісовий - <i>Vitis sylvestris</i> Gmel.	ліана
16. Маслинові – <i>Oleaceae</i>	34. Ясен – <i>Fraxinus</i>	51. Ясен звичайний – <i>Fraxinus excelsior</i> L.	дерево
	35. Жасмин – <i>Jasminum</i>	52. Жасмин садовий – <i>Jasminum coronarius</i> L.	кущ
	36. Бузок – <i>Syringa</i>	53. Бузок звичайний - <i>Syringa vulgaris</i> L.	кущ
17. Жимолостеві- <i>Caprifoliaceae</i>	37. Бузина – <i>Sambucus</i>	54. Бузина чорна – <i>Sambucus nigra</i> L.	кущ
	38. Калина – <i>Viburnum</i>	55. Калина звичайна – <i>Viburnum opulus</i> L.	кущ
Всього : 17 родин	38 родів	55 видів	

Таким чином, у дендрофлорі Воронівського лісництва ми виявили 55 видів деревно-кущових рослин, які відносяться до 38 родів та 17 родин.

Найбільш поширеними вважаються родини Розові (*Rosaceae*), Вербові (*Salicaceae*), Березові (*Betulaceae*), Жимолостеві (*Caprifoliaceae*), Маслинові (*Oleaceae*), Ліщинові (*Corylaceae*), Букові (*Fagaceae*), Соснові (*Pinaceae*), Кленові (*Aceraceae*). Решта родин представлені кількома видами, часто мають єдине місцезнаходження. Зокрема, Жостерові (*Rhamnaceae*), Кипарисові (*Cupressaceae*). Є родини, які представлені одним видом, але досить численні і

займають велику частину території лісництва. Це – Горіхові (Juglandaceae), Липові (Tiliaceae), Маслинові (Oleaceae).

Перелік найбільш поширених рослин в лісах Воронівського лісництва приводимо в таблиці 2.

Таблиця 2

Найпоширеніші рослини лісових фітоценозів Воронівського лісництва

Деревні породи	Площа		Загальний запас	
	га	%	дес. м ³	%
1. Бук лісовий - <i>Fagus sylvatica</i> L.	6129,7	43,3	14867	56,3
2. Дуб черешчатий – <i>Quercus robur</i> L.	4196,1	29,6	55084	20,9
3. Граб звичайний – <i>Carpinus betulus</i> L.	1100,8	7,8	13852	5,3
4. Ясен звичайний – <i>Fraxinus excelsior</i> L.	137,6	1,0	2539	1,0
5. Клен гостролистий - <i>Acer platanoides</i> L.	14,2	0,1	176	0,1
6. Клен-явір - <i>Acer pseudoplatanus</i> L.	28,6	0,2	404	0,2
7. Береза повисла - <i>Betula pendula</i> Roth.	50,3	0,4	579	0,2
Разом твердолистяних	130098,5	92,6	244689	93,1

Дендрорізноманіття представлено в основному аборигенними видами, де на бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.) припадає 43 %, дуб черешчатий (*Quercus robur* L.) майже 30 % площі. Незначну площу до 12 % займають інтродуковані види.

Систематичний аналіз дендрофлори приводимо в таблиці 3.

Як бачимо, найчисельнішими за видовим складом є родина Розових (Rosaceae) – 18 видів (33 % дендрофлори), які належать до 11 родів (27 % дендрофлори) та Вербових (Salicaceae) – 6 видів (11 % дендрофлори), які належать до 2 родів (5 % дендрофлори). Чисельними є родини Букових (Fagaceae) – 4 види (7 % дендрофлори), Березових (Betulaceae) – 4 види (7 % дендрофлори), Маслинових (Oleaceae) – 3 види (6 % дендрофлори), Соснових (Pinaceae) - 3 види (6 % дендрофлори), Агрусових (Grossulariaceae) - 3 види (6 %

дендрофлори). Решта родин представлені 1-2 видами рослин, які в сумі складають біля 24 % дендрофлори.

Таблиця 3

Аналіз дендрофлори Воронівського лісництва

№ п/п	Родини	К-ть родів		К-ть видів, форм	
		шт.	%	шт.	%
1.	Соснові - Pinaceae	3	8	3	6
2.	Кипарисові - Cupressaceae	1	3	1	2
3.	В'язові – Ulmaceae	1	3	2	3
4.	Шовковицеві – Moraceae	1	3	1	2
5.	Букові – Fagaceae	3	8	4	7
6.	Березові – Betulaceae	2	5	4	7
7.	Ліщинові – Corylaceae	2	5	2	3
8.	Горіхові – Juglandaceae	1	3	1	2
9.	Вербові – Salicaceae	2	5	6	11
10.	Липові – Tiliaceae	1	3	1	2
11.	Агрусові – Grossulariaceae	2	5	3	6
12.	Розові – Rosaceae	11	27	18	33
13.	Кленові - Aceraceae	1	3	2	3
14.	Жостерові – Rhamnaceae	1	3	1	2
15.	Виноградні – Vitaceae	1	3	1	2
16.	Маслинові – Oleaceae	3	8	3	6
17.	Жимолостеві - Caprifoliaceae	2	5	2	3
	Всього:	38	100	55	100

Аналіз дендрофлори лісництва за життєвими формами подано в таблиці 4.

Таблиця 4

Життєві форми дендрофлори Воронівського лісництва

№ п/п	Родина	Кількість видів, шт				
		Дерева	Кущі	Кущики	Ліани	Всього
1.	Соснові - Pinaceae	3				3
2.	Кипарисові - Cupressaceae		1			1
3.	В'язові – Ulmaceae	2				2
4.	Шовковицеві – Moraceae	1				1
5.	Букові – Fagaceae	4				4
6.	Березові – Betulaceae	4				4
7.	Ліщинові – Corylaceae	1	1			2
8.	Горіхові – Juglandaceae	1				1
9.	Вербові – Salicaceae	3	3			6
10.	Липові – Tiliaceae	1				1

11.	Агрусові – Grossulariceae		3			3
12.	Розові – Rosaceae	8	7	3		18
13.	Кленові - Aceraceae	2				2
14.	Жостерові – Rhamnaceae		1			1
15.	Виноградні – Vitaceae				1	1
16.	Маслинові – Oleaceae	1	2			3
17.	Жимолостеві - Caprifoliaceae		2			2
Всього видів:		31	20	3	1	55
%		56,4	36,4	5,6	1,6	100

За життєвими формами рослини розподілилися наступним чином:

Дерев – 56,4 % (31 вид), кущів – 36,4 % (20 видів), кущиків – 5,6 % (3 види), ліан – 1,6 % (1 вид).

Висновки. Таким чином, у дендрофлорі Воронівського лісництва виявлено 55 видів плодово-ягідних рослин, які відносяться до 38 родів та 17 родин.

Найбільш поширеними є родини Розові (Rosaceae), Вербові (Salicaceae), Березові (Betulaceae), Жимолостеві (Caprifoliaceae), Маслинові (Oleaceae), Ліщинові (Corylaceae), Букові (Fagaceae), Соснові (Pinaceae), Кленові (Aceraceae). Решта родин представлені кількома видами, часто мають єдине місцезнаходження, як от Жостерові (Rhamnaceae), Кипарисові (Cupressaceae), ін.

Дендрофлора лісництва представлена в основному аборигенними видами, де на бук лісовий (*Fagus sylvatica* L.) припадає 43 %, дуб черешчатий (*Quercus robur* L.) майже 30 % площі. Незначну площу (до 12 %) займають інтродуковані види, де на дуб північний (*Quercus borealis* Michx.) припадає 10,2 % площі.

Найчисельнішими за видовим складом є родина Розових (Rosaceae) – 18 видів (33 % дендрофлори), які належать до 11 родів (27 % дендрофлори) та Вербових (Salicaceae) – 6 видів (11 % дендрофлори), які належать до 2 родів (5 % дендрофлори). Чисельними є родини Букових (Fagaceae) – 4 види (7 % дендрофлори), Березових (Betulaceae) – 4 види (7 % дендрофлори), Маслинових (Oleaceae) – 3 види (6 % дендрофлори), Соснових (Pinaceae) – 3 види (6 % дендрофлори), Агрусових (Grossulariceae) – 3 види (6 % дендрофлори).

За життєвими формами рослини розподілилися наступним чином:

Дерев – 56,4 % (31 вид), кущів – 36,4 % (20 видів), кущиків – 5,6 % (3 види), ліан – 1,6 % (1 вид). Найчисельнішими за вмістом дерев є родини Розових (Rosaceae) – 8 видів, Букових (Fagaceae) - 4 види та Березових (Betulaceae) – 4 види. Чагарники найбільше представлені родиною Розових (Rosaceae) – 7 видів. Ліан – тільки 1 вид з родини Виноградних (Vitaceae).

ГЕНЕТИЧНА КОЛЕКЦІЯ САМОЗАПИЛЕНИХ ЛІНІЙ СОНЯШНИКУ СТІЙКИХ ДО ГЕРБІЦИДІВ ГРУПИ ІМІДАЗОЛІНОНІВ

Ільченко Альона Сергіївна
д.ф. (PhD)

Вареник Борис Федорович
кандидат с.-г. наук, с.н.с., доцент
Селекційно-генетичний інститут –
Національний центр насіннезнавства та сортовивчення
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Головною проблемою селекції соняшнику завжди було і залишається створення високоврожайних та стійких до комплексу найбільш шкідливих хвороб і шкідників сортів та гібридів. Цей напрямок потребує залучення генетично різноманітного вихідного матеріалу. Дикі види соняшнику є донорами багатьох господарсько цінних ознак і властивостей, а передусім комплексної стійкості до основних хвороб. Ці види використовують для поліпшення якості олії, підвищення вмісту білка, стійкості до хвороб та гербіцидів.

У світі існує декілька важливих колекцій соняшника, які забезпечують селекціонерів різноманітним генетичним матеріалом. Найбільші колекції у світі культурного соняшника знаходяться у Федеральному науковому центрі Всеросійського інституту генетичних ресурсів рослин ім. М.І. Вавилова та у USDA National Plant Germplasm, Plant Introduction Station, Еймс, штат Айова, США. Також значні колекції соняшника підтримуються в Інституті польових та овочевих культур Нові Сад, Сербія; Монпельє, Франція; Пергаміно, Аргентина; Кордоба, Іспанія та Інституті рослинництва ім. В.Я. Юр'єва НААН, Україна.

За допомогою диких форм, запаси яких постійно поповнюють колекції різноманітних селекційних установ по збереженню генетичного потенціалу у світі, створюються нові лінії та гібриди, що поєднують в собі комплекси господарсько цінних ознак.

В наш час, при вирощуванні соняшника, ефективно використовують виробничі системи обробітку соняшнику Clearfield та Clearfield Plus, що представляє собою комбінацію гербіцидів групи імідазолінонів і генотипів соняшнику, стійких до дії останніх. Використання даних технологій дає можливість контролювати великий спектр бур'янів в післясходовий період вегетації соняшнику.

Мета роботи. / Aim. Метою роботи є формування ознакової колекції самозапилених ліній соняшнику за стійкістю до гербіцидів групи імідазолінонів та за комплексом морфо-біологічних та морфо-метричних ознак, для подальшого використання в селекційних програмах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для формування ознакової колекції самозапилених ліній соняшнику стійких до гербіциду Євро-Лайтнінг (д. р. імазапір + імазамокс), дослідження проводилися на полях в Селекційно-генетичного інституту – Національному центру насіннезнавства та сортовивчення (СГІ-НЦНС) м. Одеса, Україна, протягом 2019 – 2021 років. Колекція складалася з дванадцяти самозапилених ліній соняшника: Imisun 1, Imsun 2, Imisun 3, ОС 7, ОС 8, ОС 9, ОС 1063, ОС 2018, RHA 425, RHA 426, RHA 427, RHA 443.

Для оцінки стійкості колекційних зразків до гербіциду проводили обприскування рослини у фазі трьох справжніх листків гербіцидом Євро-Лайтнінг в дозі 1,0 л/га з використанням обприскувача Spray MASTER – 2000. Облік стійкості ліній соняшнику до гербіциду провели шляхом підрахунку кількості стійких та нестійких рослин до гербіциду на 14-й день після обробки гербіцидом. Нестійкі рослини характеризувались наступними морфологічними проявами: припинення росту, некроз тканин, ураження точки росту.

Результати та обговорення./Results and discussion В Селекційно-генетичному інституті – Національному центру насіннезнавства та сортовивчення із 2008 року проводиться робота по створенню вихідного матеріалу та гібридів соняшнику стійких до гербіцидів. Для створення стійких генотипів залучаємо донори та джерела стійкості до гербіцидів. У відділі

селекції та насінництва перехреснозапилених культур сформовано, оцінено та описано колекцію самозаплених ліній соняшнику стійких до гербіцидів групи імідазолінонів. Колекція складається з дванадцяти самозаплених ліній соняшника: Imisun 1, Imsun 2, Imisun 3, ОС 7 В, ОС 8 В, ОС 9 В, ОС 1063 В, ОС 2018 В, RHA 425, RHA 426, RHA 427, RHA 443.

Таблиця 1

Стійкість самозаплених ліній соняшнику до гербіциду Євро-Лайтнінг (2019 – 2021 рр.)

Генотип	2019 рік			2020 рік			2021 рік		
	стійкі	нестійкі	% стійких рослин	стійкі	нестійкі	стійкі рослини всього,	стійкі	нестійкі	% стійких рослин
Imisun 1	35	0	100	30	0	100	19	0	100
Imisun 2	57	22	62	49	0	100	32	0	100
Imisun 3	72	0	100	31	0	100	41	0	100
HA 425	78	0	100	48	0	100	71	0	100
RHA 426	70	0	100	70	0	100	103	0	100
RHA 427	93	0	100	47	0	100	76	0	100
RHA 443	72	0	100	32	0	100	56	0	100
ОС 7	77	0	100	75	0	100	91	0	100
ОС 8	41	45	48	59	11	85	80	10	88
ОС 9	33	10	77	54	10	81	93	0	100
ОС 1063 В	25	0	100	29	0	100	69	0	100
ОС 2018 В	103	0	100	73	0	100	101	0	100

У 2019 році спостерігали розщеплення рослин на два класи (стійкі та нестійкі) у генотипах Imisun 2 – 57 та 22 шт., ОС 8 В – 41 та 45 шт. і ОС 9 В – 33 та 77 шт., решта показали повну стійкість до гербіциду Євро-Лайтнінг (табл. 1). У наступному, 2020 році, розщеплення за стійкістю спостерігали у генотипах ОС 8 в та ОС 9 В, відсоток стійких рослин становив 85 та 81 відповідно. У 2021 рік, усі досліджувані зразки показали високий рівень стійкості до гербіциду із групи імідазолінонів Євро-Лайтнінг.

Рис. 1. Пошкодження рослин соняшнику гербіцидом Євролайтінг (д. р. імазапір 15 г/л + імазамокс 33 г/л)

Колекція самозапилених ліній соняшнику, яка знаходиться у СГІ-НЦНС, дає можливість створювати високоякісний вихідний матеріал, стійкий до гербіцидів групи імідазолінонів, для нових гібридів.

Висновки/Conclusions. Дослідження колекції ліній соняшнику показали високий рівень стійкості до гербіциду Євролайтінг (д. р. імазапір 15 г/л + імазамокс 33 г/л) більшості досліджених генотипів. Виділені генотипи можна успішно використовувати в селекційних програмах щодо стійкості до гербіцидів групи імідазолінонів.

**ЗАСТОСУВАННЯ ЕЛЕМЕНТІВ БІОЛОГІЗАЦІЇ ЗЕМЛЕРОБСТВА В
ЖИТОМИРСЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Козлик Тетяна Іванівна,
к.с.-г.н., с.н.с.,
Дрозд Богдан Євгенійович,
Романчук Луїза Михайлівна,
Менчинський Юрій Станіславович
Житомирська філія державної установи
«Інститут охорони ґрунтів України»
м. Житомир

Вступ. Збереження та підтримання продовольчої безпеки держави базується на збереженні родючості ґрунту та забезпечення реалізації механізмів здійснення державної політики у сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення [2]. Важко переоцінити важливість досліджень ґрунту, заходів з агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення, як для землекористувачів так і для держави з точки зору контролю якісного стану ґрунтів.

За результатами агрохімічного обстеження встановлюється стан родючості ґрунтів та виявляються його зміни, розробляються агрозаходи щодо захисту ґрунтів від деградаційних процесів, технології вискоєфективного застосування мінеральних добрив, оптимізації доз, строків і способів їх внесення [1]. На основі даних обстеження розробляється проектно-кошторисна документація на вапнування кислих ґрунтів, визначаються райони для вирощування екологічно чистої продукції.

В умовах інтенсивного землеробства відбувається активна мінералізація гумусу. А це призводить до погіршення агрохімічних, фізико-хімічних, біологічних та інших властивостей ґрунту, тобто до зниження родючості, тому комплексне використання всіх видів органічних добрив для поповнення запасів гумусу в ґрунті, створення не тільки бездефіцитного, але й позитивного його

балансу – важливе завдання сучасного землеробства. Тому у сільськогосподарських підприємствах області розробляються і впроваджуються у виробництво високоефективні природоохоронні та ресурсозберігаючі технології. Вони в певній мірі забезпечують відтворення родючості ґрунтів, а також сприяють одержанню стабільних урожаїв сільськогосподарських культур. Ці технології включають і біологізацію землеробства, яка передбачає збільшення внесення в ґрунт органічної речовини за рахунок посіву і приорювання сидератів, рослинних решток та іншої побічної продукції, розширення площ посівів багаторічних бобових трав.

Одним із ефективних і доступних заходів підвищення родючості ґрунтів в господарствах області є застосування зелених добрив, особливо на дерново-підзолистих ґрунтах легкого механічного складу, яких на Житомирщині нараховується біля 70 %. Зелені добрива (сидерати) - це спеціальні посіви культур, зелену масу соковитих, ще не відмерлих частково здерев'янілих рослин, багатих на цукри, крохмаль, білок і азот, частково або повністю приорюють у ґрунт, а також корені рослин, що функціонують до початку обробітку ґрунту, з властивим тільки їм складом елементів живлення, ферментів і мікроорганізмів ґрунту, що беруть участь у їх розкладанні, поліпшують агрофізичні і агрохімічні властивості, водний, повітряний і тепловий режими, сприяють біологізації землеробства та охороні довкілля [3]. Зелені добрива - важливе джерело гумусу й азоту в ґрунті. Унаслідок приорювання 35-40 т/га зеленої маси до ґрунту потрапляє 150-200 кг азоту, що прирівнюють до 30-40 т гною. Коефіцієнт використання азоту зелених добрив першого року дії удвічі більший, ніж гною. Основними культурами в посівах сидератів із бобових культур є: люпин, пелюшка, вика, буркун.

Мета роботи є висвітлення питань впровадження засобів біологізації землеробства в Житомирській області.

Матеріали та методи. Публікація сформована на основі опрацьованих даних Головного управління статистики в Житомирській області.

Результати досліджень. Зараз набуло поширення застосування поукісних і поживних посівів ріпаку, олійної редьки, гірчиці білої, суріпиці, жита.

У 2020 році сидеральні культури в господарствах області займали 9,83 тис. га, за рахунок чого було приорано 125,5 тис. тонн зеленої маси. В розрізі районів найбільше сидератів зароблено в ґрунт у Попільнянському, Житомирському та Новоград – Волинському районах відповідно – 17,9; 16,7 та 15,2 тис. тонн. В Олевському районі сидерати не висівались і не приорювались, а в Лугинському районі їх приорано лише 0,2 тис. тонн. Порівняно з попереднім роком площі приораних сидератів збільшилися на 0,89 тис. га, а їх кількість збільшилась на 0,3 тис. тонн (рис.1, рис.2).

Вагомим накопичувачем органічної речовини в ґрунті були повторні посіви, особливо бобових культур та їх сумішок, які використовувалися як на корм худобі, так і на зелене добриво.

Збагатити ґрунт органічною речовиною господарствам області вдалося за рахунок приорювання соломи зернових і зернобобових культур, стебел кукурудзи та соняшника, гички цукрових і кормових буряків, відходів овочівництва.

У господарствах області на площі 271,7 тис. га зароблено у ґрунт за допомогою оранки 1701,3 тис. тонн побічної продукції зернових (з врахуванням стебел кукурудзи) і зернобобових культур, сої, соняшнику та ріпаку, у тому числі з внесенням аміачної селітри – 43,3 тис. га. На долю приораної соломи приходить 115,4 тис. га та 262,7 тис. тонн соломи. При цьому зароблено у ґрунт 15,4 тис. га поживних решток з внесенням азоту.

В розрізі районів найбільші площі, на яких приорано побічну продукцію, зафіксовано в Андрушівському, Ружинському та Попільнянському районах – 26,2; 25,2 та 26,4 тис. га. В вищезазначених районах зароблено у ґрунт побічної продукції відповідно 159,3; 176,0 та 193,7 тис. тонн. Найменша площа, на якій зароблено побічну продукцію, визначена в Олевському та Лугинському

районах – 0,5 та 1,4 тис. га відповідно. В даних районах приорано побічної продукції відповідно 4,1 та 3,1 тис. тонн.

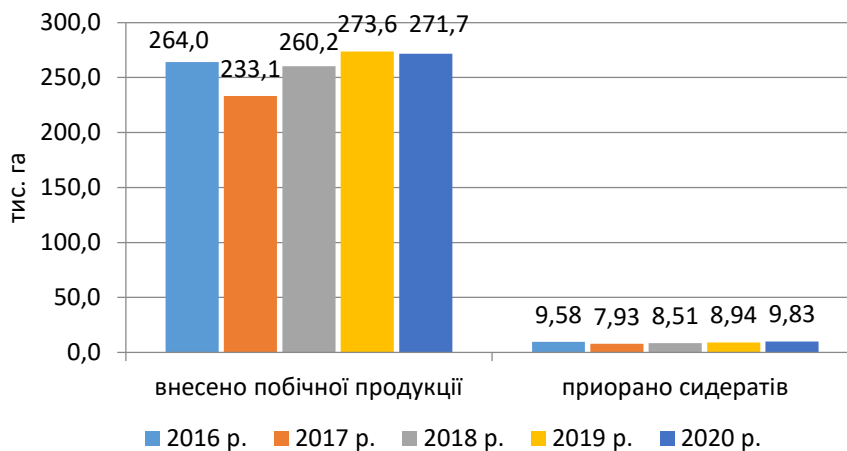

Рис. 1 Площа внесення побічної продукції та приорання сидератів тис. га у 2016 – 2020 роках

Порівняння внесення побічної продукції в розрізі п'ятирічки відмічається поступове, проте не значне, її зростання. Якщо у 2016 році було зароблено у ґрунт 1266,5 тис. тон, то на кінець п'ятирічного терміну дана величина зросла на 434,8 тис. тон. Найбільше внесено побічної продукції, за даними Головного управління статистики Житомирської області, було у 2019 році і становило 1704,1 тис. тон. Якщо ж аналізувати площі з проведенням внесення побічної продукції, то вони були близькими. Так, у 2016 році було зароблено побічну продукцію на 264,0 тис. га, у 2018-2019 роках площі становили 260,2 та 273,6 тис. га відповідно. На кінець п'ятирічки внесення побічної продукції було здійснено на площі 271,7 тис. га.

Поряд із внесенням побічної продукції землекористувачами в напрямку біологізації землеробства застосовуються сидеральні культури. Починаючи з 2016 року, відмічено зростання об'ємів заробляння у ґрунт сидератів. Так їх кількість за п'ять років зросла з 97,7 тис. тон у 2016 році до 125,5 тис. тон у 2020 році. Якщо ж проводити аналіз кількості площ задіяних під сидерацію, то вона знаходиться на близькому рівні без значних зростань. На початку п'ятирічки дана площа становила 9,6 тис. га, а на кінець 9,8, що на 0,2 тис. га більше від початкової.

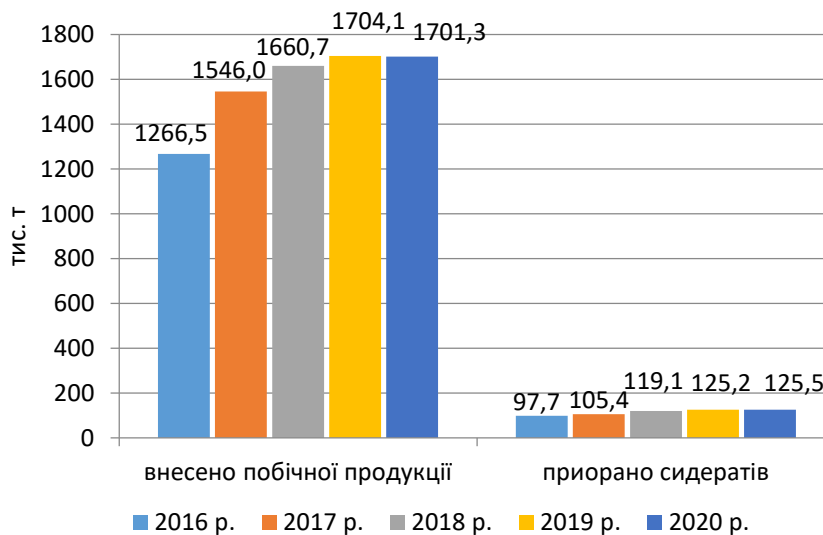

Рис. 2 Внесення побічної продукції та приорання сидератів тис. т у 2016 – 2020 роках

Висновки. Аналіз даних за п'ять років починаючи з 2016 року вказує, що відбувається поступове зростання сидеральних посівів та пожнивних рештків сільськогосподарських культур. Проте в розрізі сільськогосподарських площ області, що використовуються аграріями угіддя на яких здійснюється ведення елементів біологізації землеробства не значна. Для покращення ґрунтових показників необхідно розглядати як важливу ланку наукової системи землеробства систему раціонального використання органічних добрив. Важливо, що екологічні функції зелених добрив проявляються у мобілізації таких елементів живлення, як фосфор, калій, кальцій, магній, марганець та ін. із глибших генетичних горизонтів ґрунту, а також важкодоступних сполук і залучення їх до кругообігу речовин [4].

Систематичне сільськогосподарське використання земельного фонду Житомирської області потребує постійного контролю за станом ґрунтової родючості, ступенем еродованості, реакцією та сольовим режимом ґрунтового середовища, а також рівнем забруднення важкими металами, радіонуклідами, пестицидами.

Список використаних джерел.

1. Методика проведення агрохімічної паспортизації земель сільськогосподарського призначення : керівний нормативний документ / За ред.

Яцука І.П., Балюка С.А. – 2-ге вид., допов. – К.: 2019. – 108 с.

2. Про державний контроль за використанням та охороною земель : Закон України станом на 19 черв. 2003 р. // Збірник законодавчих і нормативно-правових актів у галузі охорони земель та відтворення родючості ґрунтів, наукової діяльності / упоряд. : В. О. Греков, В. Р. Степанюк та ін. – К. : Задруга, 2007. – С. 368–377.

3. Гімбаржевський В. Р. Сільськогосподарське використання осушуваних земель гумідної зони України: методичні рекомендації / [В. Р. Гімбаржевський, Т. М. Коваленко, В. І. Шматок та ін.]. - К.: Аграрна наука, 2000. – 75 с.

4. Шувар І. А. Сидерати в сучасному землеробстві: наук.-вироб. вид. (монографія) / [І. А. Шувар та ін.]; за ред. І. А. Шувара. - Івано-Франківськ: Симфонія форте, 2015. – 155. с.

ВПЛИВ БІЛКОВО-ВІТАМІННОГО ПРЕМІКСУ НА ПЕРЕТРАВНІСТЬ ПОЖИВНИХ РЕЧОВИН РАЦІОНУ БИЧКІВ

Яремчук Олександр Степанович

доктор сільськогосподарських наук, професор

Разанова Олена Петрівна

кандидат сільськогосподарських наук, доцент

Вінницький національний аграрний університет,

м. Вінниця, Україна

Вступ. Однією з головних задач агропромисловим комплексом України є збільшення виробництва яловичини, що багато в чому залежить від годівлі тварин збалансованими раціонами за усіма поживними й мінеральними речовинами. У структурі затрат на продукцію вирощування молодняка великої рогатої худоби корми займають понад 60%, тому вони мають значний вплив на собівартість приросту. Досить часто тварини погано використовують корми через не повне перетравлення їх у травному тракті. У межах 1/3 органічних речовин, що надходять в організм з кормом, зазвичай не перетравлюється твариною. Зниження таких втрат хоча б 2-3% дозволить отримати додаткову продукцію. Одним із шляхів вирішення даної проблеми є використання у раціонах тварин різного роду добавок. Використання комплексних добавок, що містять у своєму складі мінеральні речовини, дозволяє підвищувати динаміку росту тварин і отримати відгодіваних бичків за коротший термін відгодівлі з більшою живою масою.

Мета роботи. Метою проведених досліджень було встановити ефективність використання білково-вітамінного преміксу Інтермікс відгодівля у раціонах бичків молочної породи за відгодівлі їх на м'ясо та виявити вплив на добавки на перетравність і засвоєння поживних речовин кормів.

Матеріали та методи. Дослідження фізіологічного балансового досліду проводилися на двох групах бичків української чорно-рябої молочної породи віком 15 місяців. Вивчали ефективність білково-вітамінного преміксу Інтермікс відгодівля у раціоні бичків на обмін речовин шляхом рівномірного внесення і з

наступним ретельним перемішуванням у дозі на 1 т комбікорму. Основний раціон годівлі бичків обох груп упродовж основного періоду дослідження був однаковим, тваринам дослідної групи до комбікорму додавали білково-вітамінний премікс Інтермікс відгодівля. У досліді визначали кількість з'їдених кормів шляхом проведення контрольної годівлі через кожні 10 днів.

Результати та обговорення. За весь період відгодівлі бички дослідної групи відрізнялися від контрольних аналогів кращими середньодобовими приростами. За 9 місяців відгодівлі бугайців (6-15 місяців) отримано 968 г середньодобового приросту живої маси, що вище контрольних однолітків на 85 г. Оскільки основним чинником при цьому могли бути передусім корми, зокрема, їх поживні речовини, проводився балансовий дослід з вивченням перетравності поживних речовин на трьох тваринах у кожній групі. На основі спожитих поживних речовин кормів і виділених з продуктами обміну проводилися розрахунки коефіцієнта перетравності. У споживанні кормів бичками обох груп відчутної різниці не виявлено, проте, інтенсивність росту бичків дослідної групи була вищою за контроль. Так, наприкінці дослідження за живою масою бички дослідної групи перевищували контрольних аналогів на 7,0%, за відгодівельний період вони збільшили свою початкову живу масу на 84,8%, що вище на 3,5% за показники у контролі.

Перетравність поживних речовин раціонів бичків характеризується значною мінливістю, що зумовлено низкою факторів, серед яких вік тварини, інтенсивність росту, порода, індивідуальні особливості. Рівень перетравності свідчить про ефективність використання поживних речовин раціону організмом тварин.

Аналіз отриманих результатів показав, що введення до раціону білково-вітамінного преміксу Інтермікс відгодівля призвело до помітних змін у процесах травлення телят. За результатами проведених розрахунків встановлено, що бички дослідної групи переважали свої однолітків з контрольної групи (табл. 1).

Перетравність поживних речовин раціону бичків, %

Показник	Група	
	1-контрольна	2-дослідна
Суха речовина	64,3±0,26	68,2±0,18
Протеїн	68,7±0,37	71,3±0,35
Жир	72,6±0,46	73,6±0,58
Клітковина	54,7±0,32	56,5±0,50
БЕР	70,4±0,23	72,8±0,30

Перетравність сухої речовини бичками, які споживали раціон з білково-вітамінним преміксом, була вищою на 3,9 п.п. Щодо коефіцієнтів перетравності протеїну, то вони у тварин дослідної групи були вищі на 2,6 п.п., ніж у контролі. У дослідних бичків краще перетравлювався жир – на 1,0 п.п., клітковина – на 1,8 п.п. і БЕР – на 2,4 п.п. порівняно з контрольним тваринами.

Щодо засвоєння азоту, то між групами також виявлено деякі відмінності. Різниця за спожитим азотом була незначною, на 2,1 г вища у дослідній групі. Виділення азоту з калом нижча у дослідній групі на 6,9% і в організмі тварин даної групи засвоєно на 5,8% (табл. 2).

Використання азоту бичками за використання білково-вітамінного преміксу, %

Показник	Група	
	1-контрольна	2-дослідна
Поступило з кормом, г	111,9±0,35	114,0±0,35
Виділено з калом, г	34,5±0,47	32,1±0,18
Засвоєно, г	77,4±0,39	81,9±0,25
Виділено з сечею, г	2,72±0,01	2,74±0,02
Відклалося, г	74,6±0,38	79,1±0,25
Відклалося від прийнятого, %	66,7±0,36	69,3±0,07
Відклалося від перетравного, г	96,4	96,6

У дослідних бичків в організмі відклалося більше азоту на 6,0%, враховуючи те, що з сечею виділилося у тварин обох груп майже однакова

кількість. Відклалося азоту від прийнятого у дослідній групі бичків дещо більше, різниця між групами склала 22,6 на користь дослідних тварин.

Висновки. Згодовування бичкам раціону з включення білково-вітамінного преміксу Інтермікс відгодівля позитивно вплинуло на перетравність поживних речовин.

VETERINARY SCIENCES

БІОХІМІЧНІ ЗМІНИ КРОВІ СОБАК У РАЗІ ХРОНІЧНОЇ НИРКОВОЇ НЕДОСТАТНОСТІ

Тодоров Микола Іванович,

к.в.н., доцент

Стороженко Вікторія Вячеславівна,

студентка

Одеський державний аграрний університет

м. Одеса Україна

Наведені біохімічні зміни крові собак уразі хронічної ниркової недостатності. Збільшення концентрації сечовини та креатиніну в крові є найважливішою ознакою ниркової недостатності. Підвищення рівня цих метаболітів у крові пов'язане із порушеними функціями нирок. З усіх показників азотистого обміну концентрація креатиніну найбільш показова при даній патології.

Ключові слова: Хронічна ниркова недостатність, креатинін, сечовина.

ВСТУП

Хронічна ниркова недостатність – це порушення гомеостазу, викликане незворотним зниженням маси діючих нефронів нирок. Найчастіше у тварин (частіше літніх) внаслідок гострих та хронічних захворювань нирок може розвинути ниркова недостатність. Хронічна ниркова недостатність (ХНН) зазвичай розвивається поступово внаслідок прогресуючої незворотної втрати функціонуючої паренхіми нирок, при цьому порушується клубочкова та каналцева функції нирок, розвивається уремія, наслідком чого є порушення водно-електролітного та осмотичного гомеостазу [1]. Хвороба провокує загибель нефронів нирки, що призводить до зниження швидкості клубочкової фільтрації та, як наслідок, неможливості концентрувати сечу ниркою та

розвитку азотемії. У переважній більшості випадків у кішок ХНН обумовлена хронічним інтерстиціальним нефритом, дилатацією та атрофією каналців, а також фіброзом інтерстицію [2, 5].

Метою роботи є вивчення деяких показників вуглеводного, ліпідного та мінерального обмінів у собак з хронічною нирковою недостатністю.

Матеріали та методи. Дослідження проводили на тваринах із ознаками хронічної ниркової недостатності. Порівнювали отримані дані зі здоровими тваринами, де в досліді вони іменувалися контрольною групою. Для проведення досліді використовували клінічні, біохімічні та лабораторні методи. При взятті венозної крові для біохімічного аналізу дотримувалися правил асептики та антисептики, використовуючи голку з великим просвітом. Лабораторні дослідження проводили із застосуванням біохімічного аналізатору STAT fax 1904. Статистичну обробку отриманих даних проводили за програмою Стьюдента. Різницю між показниками між дослідною та контрольною групами визначали за трьома порогамі достовірності: $p < 0,5$; $**p < 0,01$; $***p < 0,001$.

Результати досліджень та обговорення. Результати досліджень показують, що у тварин із патологією органів сечоутворення та сечовиділення відбуваються зміни різних показників обміну речовин. Так, з таблиці 1 бачимо, що у собак з нирковою недостатністю достовірно зростає активність АлАТ, АсАТ, ЛДГ, та відбувається значне підвищення тріацилгліцеролу.

Таблиця 1

Показники вуглеводно - ліпідного обміну у разі патології нирок у собак

Показники	Дослідна група	Контрольна група
Глюкоза, ммоль/л	4,28 ±0,32 *	5,1 ±0,12
Амілаза, Од/л	971,23 ±152,32 *	574,56 ±93,24
ЛДГ, Од/л	118,13 ±12,14 ↑*	108,67 ±0,19
ТГ ммоль/л	2.9±0,9*	0,74±0,08
АлАТ, од/л	42±2,14*	32,6±3,12
АсАТ, од/л	49±2,24*	29,4±2,78

Також, достовірно відбувається збільшення загального креатиніну, сечовини, натрію та фосфору (табл. 2).

Таблиця 2

Показники хромопротейного та мінерального обміну у разі патології нирок у собак

Показники	Дослідна група	Контрольна група
Общий белок, г/л	65,0 ± 3,18 *	67,4 ± 3,81
Альбумин, г/л	28,5 ± 4,47 *	33,2 ± 2,91
Глобулин, г/л	36,5 ± 1,44 *	34,2 ± 3,10
Общий билирубин, мкмоль/л	14,02 ± 2,51 ↑ *	3,20 ± 0,87
Мочевина, ммоль/л	21,76 ± 3,20 ↑ **	6,71 ± 0,59
Креатинин, мкмоль/л	229,17 ± 21,12 ↑ **	91,11 ± 4,81
Фосфор, ммоль/л	2,13 ± 0,50 ↑ *	1,21 ± 0,07
Натрий, ммоль/л	152,00 ± 7,10 ↑ **	141,00 ± 6,75

Вміст глюкози в крові хворих тварин трохи нижче порівняно з контрольною групою, а активність амілази значно вища.

Збільшення загального білірубину, а також підвищення активності АСТ, АЛАТ у сироватці крові можливо пов'язане з гепатотоксичним синдромом у тварин, хворих на ХНН. Підтвердженням цього є зниження альбумінової фракції сироватки крові у групі тварин із хронічною нирковою недостатністю.

Збільшення концентрації сечовини та креатиніну в крові є найважливішою ознакою ниркової недостатності. Підвищення рівня цих метаболітів у крові пов'язане із порушеними функціями нирок. З усіх показників азотистого обміну концентрація креатиніну найбільш показова. Сечовина не є первинним уремичним токсином, але її концентрація у сироватці крові корелює зі ступенем показовості клінічних ознак уремії [4].

Нирки відіграють головну роль регуляції фосфорного балансу. При зниженні швидкості клубочкової фільтрації (СКФ) та порушенні функції нирок екскреція фосфору знижується. Це призводить, насамперед, до запуску

компенсаторних механізмів, включаючи підвищення рівня паратгормону (ПТГ) і зрештою до гіперфосфатемії.

Обмеження надходження фосфору з їжею сприяє збереженню ниркової структури та функції, зменшенню тубулоінтерстиціального некрозу, зниженню гіперфосфатемії та гіперпаратиреоїдизму, а також зменшенню гіперліпідемії у тварин з хронічною нирковою недостатністю [5].

Затримка натрію і поширення позаклітинного обсягу рідини мають місце при хронічній нирковій недостатності і можуть робити свій внесок у розвиток системної гіпертензії [3].

Висновок. Таким чином, біохімічні дослідження сироватки крові собак можуть бути основою для попередньої постановки діагнозу на ниркову недостатність, яку необхідно уточнити за допомогою ультразвукового дослідження, рентгенографії, аналізу сечі та ін.

Список літератури

1. Герке, А.Н. Семенова Т.А. Клинические аспекты хронической почечной недостаточности у кошек / Материалы научно-практической конференции «Ветеринарная медицина теория, практика и обучение», 2006. - С. 24–27.
2. Наумова В.И., Папаян А.В. «Почечная недостаточность у детей», Л.: «Медицина». - 1991
3. Наумова В.И., Папаян А.В. «Почечная недостаточность у детей», Л.: «Медицина». - 1991;
4. Стецюк Е.А., Лашутин С.В., Чупрасов В.Б., « Диализный альманах», СПб.: "ЭЛБИ- СПб". - 2005;
5. Bartges J., Polzin D. J. Nephrology and urology of small animals. Blackwell Publishing Ltd. 2011. - N1. – p. 3 – 8. Elliot J. et al. Survival of cats with naturally occurring renal failure

BIOLOGICAL SCIENCES

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕЧІЙ МІКРО/НАНОРІДИН КРІЗЬ КАПЛЯРИ В ЕЛЕКТРОМАГНІТНИХ ПОЛЯХ НАДВИСОКОЇ ЧАСТОТИ

Батюк Лілія Василівна,

к.біол.н., доцент

Харківський національний медичний університет

Кізілова Наталія Миколаївна,

д.фіз.-мат.н., професор

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

м. Харків, Україна

Розробка та використання мікро/нанорідин, тобто суспензій мікро/наночастинок у рідинах, знайшли широкий спектр застосувань у промисловості, медицині та біомедичній інженерії [1]. Навіть прості зсувні потоки мікро/нанофлюїдів через канали різної геометрії демонструють нові фізичні явища, засновані на фізичних властивостях частинок, їх формі і концентрації (C), властивостях неоднорідної стінки, прослизання швидкості та стрибка температури на стінкаї трубки [2]. Тепло- та електропровідність значно зростає із збільшенням C , тоді як при високій C в'язкість рідини також збільшується, що знижує ефективність системи. Зовнішні електромагнітні поля (ЕМП) створюють різноманітні фізичні ефекти, які використовуються в різних додатках [3-5].

В роботі досліджуються електро-магніто-гідродинамічні ефекти в течіях мікро/нанорідин і переносу тепла в тонких трубках вивчаються у застосуванні до розбавлених суспензій (35%) еритроцитів (RBC) і наноалмазів (ND) у високочастотному режимі. ($f=9,2$ ГГц) зовнішнього ЕМП. В основі математичної моделі лежить електрогідродинамічна (ЕГД) модель слабопровідної суспензії діелектричних частинок. Проведено порівняння чисельних результатів з експериментальними даними щодо потоків ЕГД

суспензій еритроцитів здорових донорів і пацієнтів з пухлинами, а також розведених водних суспензій НД у широкому діапазоні температур $T=0-45^{\circ}\text{C}$.

Результати дослідження показують, що реологічні закони мікро/нанорідин, які враховують додаткові градієнти та похідні за часом потоків маси, тепла та заряду (узагальнені форми), повинні використовуватися замість класичних. У високочастотному ЕМП гамма-дисперсія, що визначається коливанням молекул води, призводить до істотного впливу необоротних поверхневих явищ на межах розділу частинок. Онкологічні захворювання приводять до дегідратації мембран еритроцитів і зниження співвідношення зв'язана/вільна вода на їх поверхні, тоді як належне рентгенівське/медикаментозне лікування відновлює гідратаційні оболонки еритроцитів. Виробництво ентропії обчислюється та порівнюється для суспензій здорових і ракових еритроцитів. Продемонстровано помітний захисний вплив НД на еритроцити.

Література

- [1] F.E.H. Tay, *Microfluidics and BioMEMS Applications*. Springer-Science. 2002.
- [2] V. Cherevko, N. Kizilova, *Nanophysics, Nanomaterials, Interface Studies, and Applications*. Springer Proceedings in Physics, vol. 183, 207–230, 2017.
- [3] M. Sheikholeslami, S. Soleimani, D.D. Ganji, *J. Mol. Liquids*, 213, 153-161, 2016.
- [4] H. Safarnia, M. Sheikholeslami, D.D. Ganji, *Europ. Phys. J.*, 131, 96-102, 2016.
- [5] H.B. Rokni, D.M. Alsaad, P. Valipour, *J. Mol. Liquids*, 216, 583-589, 2016.

ПІДПАЛИ СУХОЇ РОСЛИННОСТІ НА ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ПИРЯТИНСЬКИЙ" В 2020-2021 РОКАХ

Безпала Тетяна Миколаївна,
молодший науковий співробітник,
Національний природний парк "Пирятинський"

Вступ. Пожежі були і залишаються важливим фактором, що впливає на природні екосистеми. Спалювання рослинних залишків – небезпека для життя, здоров'я людини та навколишнього природного середовища. Спалювання сухих рослинних залишків стало для наших громадян настільки звичним, що практично не звертається увага на те, якої шкоди ці дії завдають довкіллю, життю та здоров'ю людей.

Мета роботи. Розглянути локалітети та площі пожеж в НПП «Пирятинський» у 2020-2021 роках. Проаналізувати статистику підпалів сухої рослинності на території Національного природного парку «Пирятинський» в період 2020-2021 років.

Результати та обговорення. Національний природний парк "Пирятинський", загальною площею 12028,42 га, створений 11 грудня 2009 року, розташований у північно-західній частині Полтавської області, у межах Пирятинської об'єднаної територіальної громади Лубенського району, в адміністративних межах колишніх Давидівської, Сасинівської, Березоворудської, Каплинцівської, Харківецької, Дейманівської, Великокручанської, Грабарівської, Олександрівської сільських рад Пирятинського району та Пирятинської міської ради. Природні екосистеми Парку представлені лісами, луками, водно-болотними угіддями. Це не лише безлюдні ізольовані території, а і ділянки суші та вод, на яких безпосередній людський вплив відчувається короткотривалим.

Протягом 2020-2021 років на території НПП "Пирятинський" було зафіксовано 11 пожеж сухої рослинності на загальній площі 291,5 га. (табл. 1).

Пожежі в екосистемах завирували ще у лютому – горіли очерети. Загорання сталося у заплаві річки Удай.

Таблиця 1

Локалітети та площі пожеж в НПП "Пирятинський" у 2020-2021 роках

№	Дата виявлення	Локалітет	Площа, га
2020 р.			
1	20.02.2020	Харківецьке ПНДВ, поблизу с. Високе	4
2	03.03.2020	Поблизу с. Усівка, на лівому березі річки Удай	57,3
3	17.03.2020	Поблизу ботанічної пам'ятки природи «Лісопарк «Острів Масальський»	10,3
4	20.03.2020	Поблизу с. Високе	7
5	24.03.2020	Харківецьке ПНДВ, вздовж автошляху Суми – Пирятин	12
6	29.03.2020	Поблизу с. Високе	29
7	05.04.2020	Кейбалівське ПНДВ, на правому березі річки Удай, в районі с. Леляки	144
8	07.04.2020	м. Пирятин, вул. Січових Стрільців	0,8
9	22.04.2020	Харківецьке ПНДВ, поблизу комплексної пам'ятки «Бурти», с. Повстин	2,5
10	10.04.2021	На території Харківецького ПНДВ (землі з вилученням), поблизу с. Дейманівка	5
11	26.11.2021	На території Харківецького ПНДВ (землі з вилученням), поблизу с. Заріччя	19,6
Разом:			291,5 га

Підпали були зареєстровані в межах Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський"" № UA0000077, що створений на базі території природно-заповідного фонду України - національного природного парку, на 7 полігонах.

9 підпалів сталися на 7 полігонах, з яких 3 містять Смарагдові оселища за Резолюцією № 4 Бернської конвенції. Таким чином, пожежі несуть загрозу смарагдовій території. Землекористувачами даних ділянок та характеристики оселищ подані в таблиці 2.

Характеристика оселищ, які були вражені пожежами

№	Полігон	Індекс типу оселища у системі EUNIS	Землекористувачі
1	550	D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 90% С3.2-Очеретяні водорості та високі гелофіти, крім очерету 10%	Землі НПП без вилучення / заповідна зона НПП
2	309	G1.4113-Східноєвропейські болотні вільхові ліси 30% G1.1112-Східноєвропейські тополево-вербові ліси 10% ВВ F9.212-Середньоєвропейські сірі верболози D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 40% С3.21-Тростини звичайні 10%	Землі НПП без вилучення / сільради / землі лісгоспу
3	541	D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 80% С3.2-Очеретяні водорості та високі гелофіти, крім очерету 20%	Землі НПП без вилучення /землі лісгоспу /сільради
4	596	F9.212-Середньоєвропейські сірі верболози D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 95%	Землі НПП без вилучення /землі лісгоспу
5	528	D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 100%	Землі НПП без вилучення / сільради
6	321/ 167	G1.1112-Східноєвропейські тополево-вербові ліси 10% ЦК F9.212-Середньоєвропейські сірі верболози D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 80% G1.1112-Східноєвропейські тополево-вербові ліси 5% АА С3.21-Тростини звичайні 95%	Землі НПП з вилученням
7	частина 293	D5.11-Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води 70% С3.2-Очеретяні водорості та високі гелофіти, крім очерету 30%	Пирятинська міськрада

Площа полігону 550 становить 53,8314 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Осоковим й високотравним болотним угрупованням Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський "" на площі 4 га (рис. 1).

Рис. 1

Рис. 2

Площа полігону 309 становить 98,5916 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Східноєвропейським тополево-вербовим лісам, Очеретяним звичайним грядкам, без стоячої води на площі 57,3 га. Оселища входять до Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський "" (рис. 2).

Площа полігону 541 становить 143,5565 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Очеретяним звичайним угрупованням Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський "" на площі 10,3 га (рис. 3).

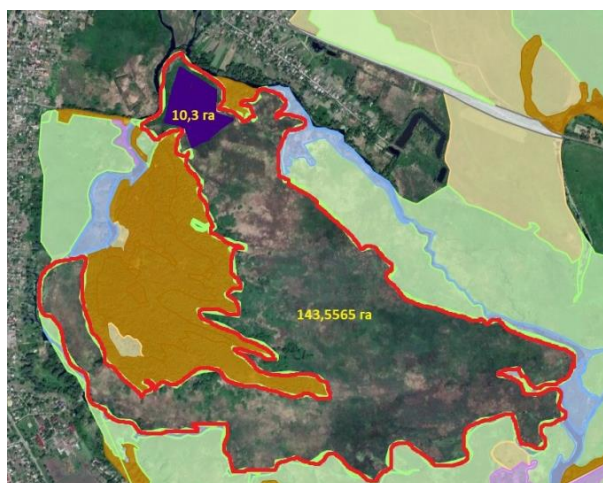

Рис. 3

Рис. 4

Площа полігону 596 становить 44,617 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Середньоєвропейським сірим верболозам та Очеретяним звичайним угрупованням Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський"" на площі 10,3 га (рис. 4).

Площа полігону 528 становить 365,7928 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Очеретяним звичайним угрупованням Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський"" на площі 29 га (рис. 5).

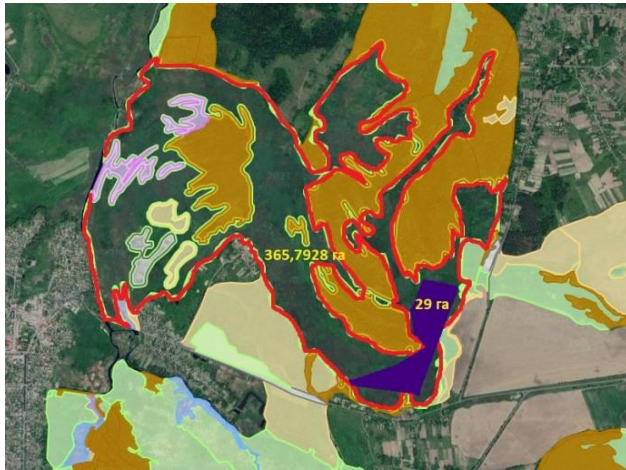

Рис. 5

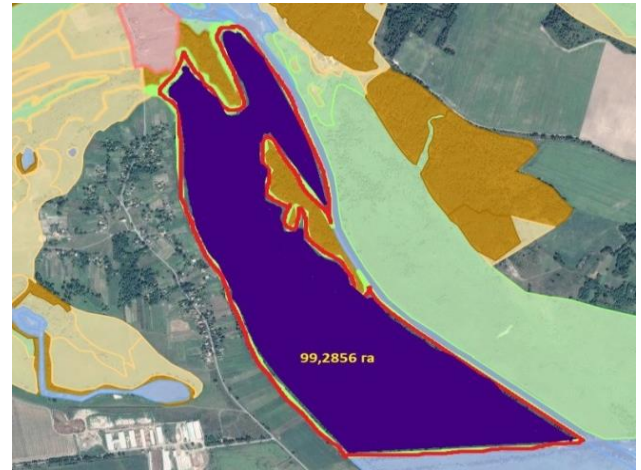

Рис. 6

Площа полігону 321 становить 99,2856 га. Підпалом, на площі 57,3 га, знищено весь полігон з оселищами: Східноєвропейські тополево-вербові ліси, Очеретяні звичайні грядки, без стоячої води, Середньоєвропейські сірі верболози. (рис. 6).

Площа полігону 167 становить 105,6798 га. Підпалом нанесено безпосередню загрозу Східноєвропейським тополево-вербовим лісам на площі 44,7144 га. Оселище входять до Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходиться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський"" (рис. 7).

Площа полігону 293 становить 0,299 га. Підпалом, на площі 0,8 га, знищено весь полігон і нанесено безпосередню загрозу угрупованням: Очеретяні звичайні грядки, як правило, без стоячої води, Очеретяні водорості та високі гелофіти, крім очерету, Смарагдового об'єкту "НПП "Пирятинський"" (рис. 8).

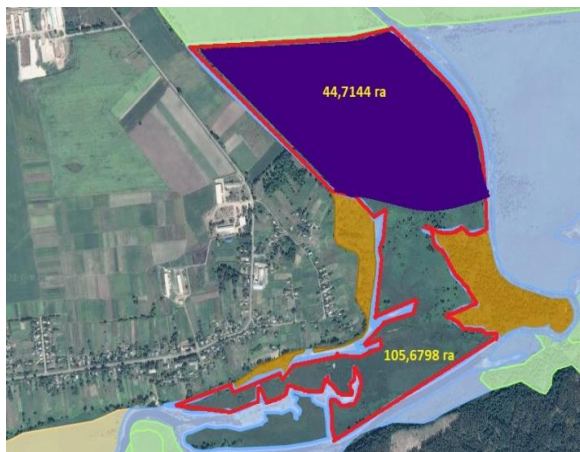

Рис. 7

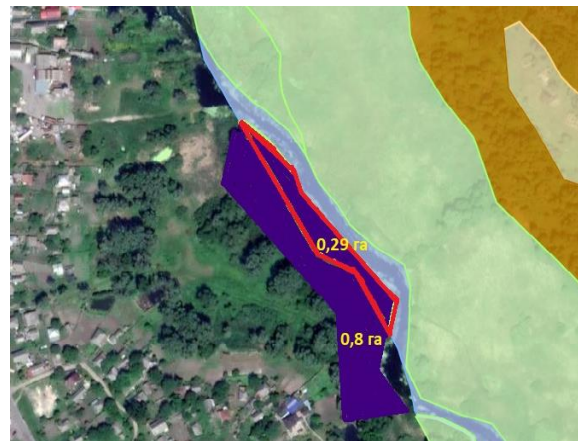

Рис. 8

На чотирьох територіях, які не входять в Смарагдову мережу, площа підпалу становить 34,1 га. Пожежа (2,5 га), яка виникла поблизу комплексної пам'ятки природи "Бурти", с. Повстин, Пирятинського району, Полтавської області, могла спричинити шкоду території, на якій зростає велике видове різноманіття рослин, а також гніздиться велика кількість водно-болотних птахів. Пожежа поблизу с. Високе та с. Заріччя Лубенського району, Полтавської області, нанесла безпосередню загрозу біорізноманіттю на даній території, а саме загорання очерету та знищення великої кількості комах.

Висновки. Великої шкоди завдає вогонь типовим ландшафтним елементам річкової долини: заболоченим вільшнякам, заплавному лісам, старицям, різнотипним лукам – від перезволожених затоплюваних до сухих солонцюватих, оскільки, саме тут зосереджена значна частина території, надзвичайно важливої для охорони біорізноманіття. Території, на яких наявні такі оселища, – важливі та унікальні на рівні всієї Європи і їх охорона є питанням відповідальності кожної з держав, в якій вони збереглись. Раптовий і швидкий вплив людини зумовлює катастрофічні руйнування оселищ, знищення окремих екосистем і навіть повне вимирання деяких видів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Природа національного природного парку "Пирятинський": монографія / Абдулоєва О.С., Данько К.Ю., Проценко Ю.В., Подобайло А.В. – К.: Талком, 2017. – 179 с.

2. План управління Смарагдовим об'єктом "НПП "Пирятинський" / Management plan for Emerald Site "Pyriatynskiy". / Упорядники: Абдулоєва О.С., Вашеняк Ю.А., Коваленко О.А., Костюшин В.А., Ласак Р., Подобайло А.В., Шеффер Я., 2018. – 299 с.

3. Тлумачний посібник оселищ Резолюції № 4 Бернської конвенції, що знаходяться під загрозою і потребують спеціальних заходів охорони. Перша версія адаптованого неофіційного перекладу з англійської (третього проекту офіційної версії 2015 року) / А. Куземко, С. Садогурська, О. Власюк. – Київ, 2017. – 124 с.

4. Літопис природи національного природного парку "Пирятинський". – Т.9. – Пирятин. – 2020, С.197-204.

УДК 577.124 616-006

ЛЕКТИНИ ЯК ТЕРАПЕВТИЧНІ ТА ДІАГНОСТИЧНІ ПРЕПАРАТИ ПРИ ПУХЛИНАХ ГОЛОВНОГО МОЗГУ

Нетроніна Ольга Володимирівна

к.б.н., доцент

Фільштинська Софія Анатоліївна

студентка

кафедра біохімії та медичної хімії

Дніпровський державний медичний університет

Вступ

Онкологічні захворювання є однією з основних причин захворюваності і смертності в усьому світі. З кожним роком захворюваність на пухлини (ракові та доброякісні) головного та спинного мозку збільшується. Хоча і ймовірність розвитку злоякісної пухлини мозку низька, але нині доволі складно як діагностувати її, так і вилікувати. В 21 столітті все більше розвивається ідея про залучення в діагностику та терапію таких рослинних речовин, як лектини. Рослинні лектини – група протеїнів, яка має широкий спектр дії. Наприклад, мають такі функції, як: протигрибкові, противірусні і протипухлинні. Також вони беруть участь в імунному захисті, міграції клітин, ембріогенезі, органогенезі та запаленні. Деякі рослинні лектини можуть використовуватися для диференціації злоякісних пухлин, чинити антипроліферативну та протипухлинну активність через аутофагію і апоптоз. Розуміння того, як рослинні лектини діють антипроліферативно та чинять цитотоксичний вплив на ракові клітини може сприяти розвитку нових потужних протипухлинних засобів.

Метою роботи було систематизувати та проаналізувати інформацію про використання лектинів та перспективу їх подальшого вивчення в якості діагностичних та терапевтичних препаратів при різних типах новоутворень.

Матеріали та методи

Для аналізу інформації були використанні такі бази даних, як: Google Scholar, ScienceDirect, Hindawi, PubMed.

Результати. Обговорення

Рослинні лектини проявляють здатність до зв'язування з рецепторним апаратом на поверхнях клітин, що складає у свою чергу основу для діагностики злоякісних новоутворень. Глікани – це складні вуглеводневі компоненти глікокаліксу з різними моносахаридами, місцями приєднання, типами зв'язку та розгалуженнями. Вони здебільшого пов'язані з азотом аспарагінового фрагменту (N-глікани), або з киснем серину, або з фрагментами треоніну (O-глікани) на секретованих або пов'язаних з мембраною глікопротеїнах. Глікани сприяють згортанню білків, взаємодії між клітинами, розпізнаванню патогенів, імунним реакціям, презентації антигену, адгезії та міграції клітин, тобто впливаючи на велику кількість клітинних процесів. Усі еукаріотичні клітини мають основний механізм синтезу глікопротеїнів, але між злоякісними та здоровими клітинами існують певні відмінності. Ракові клітини мають змінені схеми глікозилування, що включає або утворення нових гліканів, або неповний синтез вихідних гліканів. Змінені моделі глікозилування генерують численні біомаркери, деякі з яких пов'язані зі злоякісністю клітин.

N-зв'язані зміни глікопротеїнів здебільшого включають утворення розгалужених олігосахаридів. Наприклад, збільшена кількість N-ацетилглюкозамінілтрансферази V (MGAT5) індукує β 1-6Glc-NAc розгалуження глікопротеїнів; ця модифікація сприяє малігнізації (перетворення нормальних або доброякісних клітин у злоякісні). Розгалуження β 1-6Glc-NAc N-пов'язаних олігосахаридів сприяє сіалюванню, яке бере участь у процесі метастазуванні раку.

Відомо, що O-зчеплені антигени T, Tn і sTn присутні у багатьох злоякісних новоутвореннях, але відсутні у неракових клітинах. Багато патологічних процесів коекспресують модифіковані O-глікани, активна

регуляція яких може допомогти заздалегідь визначити поганий прогноз при деяких видах раку.

Деякі глікопротеїни та гліколіпіди надмірно виробляють при раку гангліозиди та муцини. Підвищену кількість гангліозидів виявляють при пухлинах мозку – нейробластомі, медулобластомі.

Однією з найбільш токсичних груп рослинних білків є ті, що інактивують рибосоми (RIP – «ribosome-inactivating proteins»). Вони привертають все більшу увагу через їхню терапевтичну дію. Рослинні RIP складаються з двох основних класів, включаючи тип I (одноланцюгові молекули з ферментативною активністю) і II (ферментативна субодиниця-A і одна або багато B-ланцюгів з лектиноюю активністю). Оскільки B-субодиниця має спорідненість до молекул, що містять цукор на поверхні клітини, вона бере участь при транслокації токсичного ланцюга-A в цитозоль, де він пригнічує рибосоми. RIP спеціально і безповоротно пригнічують синтез білка ферментативним шляхом змінюючи 28S рРНК 60S рибосомальної субодиниці. Рослинні RIP входять до складу рицини, лектини омели білої, лектин омели корейської, деякі з яких коротко обговорюються нижче.

Конканавалін А (ConA) один із перших лектинів, що отриманий із насіння бобових, індукує загибель клітин через опосередкований мітохондріями апоптоз і аутофагію, здатен пригнічувати виживання ракових клітин, крім цього, формує клітиний імунітет. Мембранна матрична металопротеїназа типу 1 (MT1-MMP) – глікопротеїн, що взаємодіє з ConA і бере участь в апоптозі та аутофагії, що індуковані лектином, через сигнальний шлях JAK2/STAT3. При зв'язуванні неідентифікованого глікопротеїну на поверхні клітини, сприяє накопиченню його в мітохондріях, індукує аутофагічний шлях. ConA здатен діяти на глікопротеїн CD73 – димерна екто-5'-нуклеотидаза, яка експресується на зовнішній стороні плазматичної мембрани. А зміни в активності CD73, у свою чергу, можуть впливати на розвиток ракових клітин. За різних умов нативний Con A проявляє дві антагоністичні дії на поверхні лімфоїдних клітин:

індукує утворення кепки його власними рецепторами та інгібує «рухливість» різноманітних рецепторів, включаючи власні.

Лектин *Dioclea violacea* (DVL) отриманий з насінням *Dioclea violacea* є іншим білком з групи бобових, що має протипухлинні властивості. DVL посилює активацію каспази-3 і апоптоз клітин. DVL пригнічує клітини U87 через посилення аутофагії шляхом пригнічення ефектора, такі як Akt, ERK1/2 і TORC1, які надмірно експресуються при раку.

Незважаючи на те, що його основні властивості близькі до властивостей ConA, було виявлено кілька відмінностей у деяких ранніх стадіях, викликаних двома лектинами під час мітогенної стимуляції лімфоцитів: рівень синтезу інтерлейкіну-2 (IL-2), оптимальна доза для синтезу IL-2 при субоптимальній мітогенній концентрації, відсутність інгібування екто-5' нуклеотидази та відсутність інгібування мітогену при високій концентрації лектину. При терапевтичній дії DVL пригнічується клітинна міграція та проліферація, але тільки при підтриманні низької концентрації речовини протягом 24 годин. Клітини, що були оброблені ConA та DVL, знижують потенціал мітохондріальної мембрани, крім цього, сама кількість злоякісних клітин буде зменшена.

Висновок

За останні десятиліття вчені дізналися про велику кількість груп лектинів, що відкривають нові напрямки в дослідженні та діагностиці злоякісних новоутвореннях головного мозку, підшлункової залози, щитоподібної залози, кишечника, органів сечостатевої системи. Зв'язуючись з вуглеводневими сполуками, рецепторами можуть діяти через сигнальні шляхи, блокуючи при цьому синтез нових білків через пригнічення рибосом, знижують мітохондріальний потенціал, активують каспази, тобто чинять антипроліферативну дію. Оскільки різні лектини взаємодіють з кінцевими цукрами на глікопротеїнах і гліколіпідах з високою специфічністю, вони можуть допомогти охарактеризувати зміни клітинної поверхні при раку. Тому ця тема потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури:

1. Bo Liu, He-jiao Bian, Jin-ku Bao. Plant lectins: potential antineoplastic drugs from bench to clinic. - *Cancer Letters*. – 2010. – V. 287. № 1. – P. 1-12.
2. Ana Paula M Nascimento, Jhônatas L Knaut, Débora K Rieger. Anti-glioma properties of DVL, a lectin purified from *Dioclea violacea*. - *International Journal of Biological Macromolecules*. – 2018. – V. 120. - P. 566-577.
3. Milena Mazalovska, J. Calvin Kouokam. Plant-Derived Lectins as Potential Cancer Therapeutics and Diagnostic Tools
4. URL: <https://doi.org/10.1155/2020/1631394>
5. Wen-wen Li 1, Jia-ying Yu, Huai-long Xu, Jin-ku Bao. Concanavalin A: A potential anti-neoplastic agent targeting apoptosis, autophagy and anti-angiogenesis for cancer. - *Biochemical and Biophysical Research Communications*. – 2011. – V. 414, I. 2. – P. 282-286.
6. Jian Jing Siew, Yijuang Chern . Microglial Lectins in Health and Neurological Diseases. - *Front. Mol. Neurosci*. – 2018.
7. URL: <https://doi.org/10.3389/fnmol.2018.00158>
8. Ken S Lau, James W Dennis. N-Glycans in cancer progression. - *Glycobiology* . – 2008. – T.8, № 10. – P. 750–760.

ВПЛИВ УМОВ АЗОТНОГО ЖИВЛЕННЯ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ І ВМІСТ АЗОТУ В РОСЛИН ПШЕНИЦІ

Шегеда Ігор Миколайович,
к.б.н., молодший науковий співробітник
Сандецька Надія Василівна,
к.б.н., завідувач лабораторії якості зерна
Інститут фізіології рослин і генетики НАН України
м. Київ, Україна

Вступ. Відомо, що для здійснення фотосинтезу потрібна система, яка складається з багатьох білків і включає більшу частину азоту рослини. Саме велика потреба в азоті для формування фотосинтетичної системи зумовлює потребу в азотних добривах у високопродуктивних культур. У зернових культур азот ремобілізується з листків та стебел під час наливу зерна. На стадії зрілості в зерні може міститися 80-90 %, азоту, ремобілізованого з надземних органів (Barraclough et al., 2014; Gaju et al., 2014). Азотовмісні сполуки листків забезпечують функціонування асиміляційного апарату та підтримку метаболічної активності колоса. Висока ємність накопичення азоту в стеблі, потенційно пов'язана з його великою масою, хоча питомий вміст азоту в ньому менший, ніж у листках. Кількість азоту в стеблі характеризує його депонувальну здатність, яка відіграє істотну роль у формуванні азотного індексу врожаю, про що свідчить істотна кореляція між кількістю цього елемента у стеблі в період цвітіння та кількістю азоту в зерні з усього колоса за повної стиглості (Починок, 2009). Особливо велика потреба в азоті буває у рослин рано навесні після відновлення вегетації, але його засвоєння продовжується до наливу зерна. Нестача азоту в ранньовесняний період призводить до зниження врожаю, а в період наливу зерна – до зниження якості зерна внаслідок малого накопичення білка (Марчук та ін., 2010). Вміст азоту в органах рослин озимої пшениці у фазу цвітіння тісно корелює з їхньою функціональною активністю. Відмічено, що величина відтоку азоту з

вегетативних органів і поглинання азоту коренями в період після цвітіння перебувають у зворотній залежності. Виключення азоту з живильного середовища (з кінця цвітіння до дозрівання) значно збільшує його відтік з вегетативних органів у зерно. При нормальному вмісті азоту в ґрунті азот листків на стадії цвітіння постачає до 40 % азоту зерна (Barbottin et al., 2005). Разом з тим, кількість азоту, який потенційно ремобілізується від коренів до зерна, незначна (Allard et al., 2013). Виявлено позитивні кореляційні зв'язки між вмістом в листках азоту і хлорофілу, вмістом азоту і врожайністю, вмістом азоту і білковістю зерна у різних генотипів озимої пшениці (Тарасюк, Починок, 2015).

Ціль роботи. Метою роботи було вивчити зернову продуктивність головного пагона, розподіл сухої речовини між органами рослин пшениці та вміст в ній азоту залежно від умов живлення цим елементом.

Матеріали і методи. В дослідженнях було використано 6 сортів пшениці м'якої озимої (*Triticum aestivum* L.): Достаток, Астарта, Малинівка, Наталка, Київська остиста, Куяльник. Рослини пшениці вирощували на двох фонах мінерального живлення – високому (оптимальному, $N_{160}P_{160}K_{160}$ мг/кг ґрунтової суміші) та низькому ($N_{32}P_{32}K_{32}$ мг/кг). Наприкінці цвітіння (ВВСН 69) частину рослин позакоренево підживлювали азотом шляхом обприскування 5 %-м розчином карбаміду. Таким чином, у другій половині вегетації для кожного сорту було сформовано по 4 варіанти: 1) високий фон мінерального живлення; 2) високий фон мінерального живлення, обробка карбамідом; 3) низький фон мінерального живлення; 4) низький фон мінерального живлення, обробка карбамідом.

У фазу цвітіння і після досягнення повної стиглості зерна відбирали зразки для визначення маси сухої речовини окремих органів головного пагона рослин (листки, стебло, колос) і вмісту в ній загального азоту. В період цвітіння проби відбирали до обробки карбамідом. У фазу цвітіння аналізували масу сухої речовини цілого колоса, за повної стиглості – окремо масу незернових

елементів (стрижень, колоскові луски) і окремо зерно (маса 1000 зерен, маса зерна в колосі, кількість зерен у колосі).

Визначення вмісту загального азоту в сухій речовині частин пагона рослин проводилося за методом К'ельдаля зі спалюванням за методом Починка (Починок, 1976). За масою зерна з колоса і вмістом азоту розраховували показники виносу азоту з зерном.

Результати та обговорення. У наших дослідях виявлено як генотипні відмінності за масою абсолютно сухої речовини органів головного пагона рослин пшениці, так і її залежність від умов мінерального живлення (табл. 1). У фазу цвітіння максимальна маса листків спостерігалась у рослин сорту Достаток, найбільша маса стебла головного пагона на високому фоні мінерального живлення була в Астарти, на низькому – у Наталки, а максимальна маса колоса була характерна для рослин сорту Астарта. У фазу повної стиглості маса листків і стебел зменшилась, а елементів колоса – збільшилася порівняно з фазою цвітіння. Найбільша маса листків у цей період була у сорту Достаток, найбільша маса стебел на високому фоні живлення спостерігалась у Київської остистої, на низькому – в Наталки, найбільша маса незернових елементів колоса (полови) – в Астарти, зерна – у Достатку. Слід зазначити, що зниження фону мінерального живлення в п'ять разів в умовах вегетаційного дослідження призвело до зменшення зернової продуктивності головного пагона рослин пшениці лише на 10-50 % в залежності від сорту.

Позакореневе підживлення карбамідом після цвітіння привело до збільшення маси зерна з колоса у всіх сортів, крім Астарти, на 4-22 % на високому фоні мінерального живлення і на 8-22 % на низькому фоні порівняно з необробленими рослинами. За ступенем реакції на підживлення краще за інші показали себе сорт Київська остиста на низькому фоні й Малинівка на високому.

Таблиця 1

Маса сухої речовини (г) частин головного пагона рослин пшениці різних сортів, вирощених на високому (В) і низькому (Н) фоні мінерального живлення і за позакореневого підживлення карбамідом (К)

Сорт	Варіант	Цвітіння			Повна стиглість			
		Листки	Стебло	Колос	Листки	Стебло	Полова	Зерно
Астарта	В	0,40	1,58	1,14	0,28	1,09	1,24	1,80
	ВК	–	–	–	0,29	1,11	1,28	1,77
	Н	0,26	1,19	1,01	0,23	0,83	0,79	1,43
	НК	–	–	–	0,24	0,90	0,80	1,44
Достаток	В	0,47	1,29	0,82	0,33	0,80	1,05	2,13
	ВК	–	–	–	0,34	0,70	1,10	2,21
	Н	0,31	1,16	0,74	0,28	0,76	0,76	1,32
	НК	–	–	–	0,29	0,69	0,63	1,46
Наталка	В	0,27	1,52	0,68	0,19	1,14	0,94	1,85
	ВК	–	–	–	0,20	1,11	0,82	2,05
	Н	0,21	1,39	0,63	0,19	1,15	0,78	1,31
	НК	–	–	–	0,20	1,11	0,73	1,49
Київська остиста	В	0,33	1,42	0,88	0,23	1,17	0,90	1,25
	ВК	–	–	–	0,24	1,19	1,00	1,36
	Н	0,24	1,18	0,86	0,22	0,94	0,84	1,11
	НК	–	–	–	0,22	0,83	0,76	1,35
Малинівка	В	0,33	1,38	0,67	0,23	1,11	0,70	1,10
	ВК	–	–	–	0,24	1,16	0,75	1,34
	Н	0,28	0,92	0,66	0,25	0,80	0,55	1,02
	НК	–	–	–	0,26	0,71	0,59	1,21
Куяльник	В	0,37	1,47	0,75	0,26	1,07	1,00	1,75
	ВК	–	–	–	0,27	1,03	0,94	1,90
	Н	0,29	1,11	0,71	0,26	0,98	0,71	1,16
	НК	–	–	–	0,27	0,96	0,65	1,25
НІР _{0,05}		0,03	0,12	0,07	0,03	0,11	0,09	0,10

Таблиця 2

**Вміст загального азоту (% абсолютно сухої речовини) в частинах
головного пагона рослин пшениці різних сортів, вирощених на високому
(В) і низькому (Н) фоні мінерального живлення і за позакореневого
підживлення карбамідом (К)**

Сорт	Вари- ант	Цвітіння			Повна стиглість			
		Лис- тки	Сте- бло	Колос	Лис- тки	Сте- бло	Поло- ва	Зерно
Астарта	В	3,39	1,33	2,08	0,64	0,31	0,80	2,53
	ВК	–	–	–	0,86	0,34	0,65	2,56
	Н	1,75	0,49	1,48	0,83	0,26	0,63	1,72
	НК	–	–	–	0,74	0,21	0,43	1,75
Достаток	В	3,70	1,50	2,19	0,77	0,31	0,90	2,72
	ВК	–	–	–	0,68	0,28	0,92	2,80
	Н	1,85	0,56	1,80	0,55	0,28	0,68	1,73
	НК	–	–	–	0,45	0,23	0,55	1,75
Наталка	В	4,00	1,30	2,40	0,69	0,32	0,80	3,13
	ВК	–	–	–	0,75	0,37	0,71	3,20
	Н	1,90	0,56	1,90	0,45	0,26	0,62	1,78
	НК	–	–	–	0,40	0,22	0,46	1,80
Київська остиста	В	3,78	1,42	1,93	0,77	0,38	0,89	2,86
	ВК	–	–	–	0,64	0,35	0,68	3,14
	Н	1,83	0,80	1,41	0,56	0,28	0,59	1,79
	НК	–	–	–	0,53	0,27	0,56	1,81
Малинівка	В	3,52	1,04	2,05	0,71	0,39	0,81	2,89
	ВК	–	–	–	0,65	0,31	0,75	2,74
	Н	1,71	0,46	1,60	0,64	0,23	0,74	1,70
	НК	–	–	–	0,51	0,21	0,61	1,74
Куяльник	В	4,08	1,40	2,25	0,79	0,35	0,83	3,02
	ВК	–	–	–	0,84	0,31	0,77	2,90
	Н	1,87	0,50	1,70	0,41	0,27	0,64	1,76
	НК	–	–	–	0,34	0,24	0,56	1,79
НІР _{0,05}		0,23	0,07	0,18	0,06	0,02	0,07	0,18

У фазу цвітіння найвищий вміст загального азоту виявлено в листках, дещо менше цього елемента містилося в сухій масі колоса, а найменше – в стеблі (табл. 2). Спостерігалася генотипна варіабельність за вмістом азоту в

органах надземної частини рослин пшениці. Так, в листку найбільший вміст цього елемента був у сортів Наталка і Куяльник. У період дозрівання вміст азоту в листках і стеблах знизився в 3-4 рази внаслідок його відтоку в зерно. Найбільший вміст азоту в зерні на високому фоні був у сорту Наталка, на низькому – в Київської остистої. Позакореневе підживлення карбамідом у використаній нами дозі істотно не вплинуло на вміст азоту в зерні. У більшості випадків можна відзначити лише тенденцію до збільшення цього показника. Тільки у рослин сортів Малинівка і Куяльник на високому фоні живлення за обробки карбамідом вміст азоту в зерні дещо зменшився, що, очевидно, було зумовлено значним підвищенням зернової продуктивності в цих варіантах, тобто ефектом «розведення».

Вміст азоту в зерні рослин на низькому фоні живлення був менший, ніж на високому, але знову ж таки не в п'ять разів, а на 40-80 %. Найвищий вміст азоту в зерні (а отже, його білковість) за високого фону мінерального живлення спостерігався у рослин сорту Наталка, а найнижчий – у сорту Астарта, що цілком відповідає їх сортовим особливостям. Зменшення фону мінерального живлення практично нівелювало різницю між сортами за цим показником.

Виходячи з даних щодо маси сухої речовини окремих частин пагона та вмісту в ній азоту, ми розрахували валову кількість цього елемента (мг) по органах та в усьому пагоні в період цвітіння та за повної стиглості (листки + стебло + елементи колоса за виключенням зерна), а також у зерні з усього колоса. Виявилося, що між різницею кількості азоту в усьому пагоні в період цвітіння і за повної стиглості (крім зерна) та кількістю азоту в зерні з усього колоса спостерігався досить тісний кореляційний зв'язок (рис. 1, А).

Привертають до себе увагу точки, які відносяться до сорту Наталка в контролі і за обробки карбамідом, які за помірної кількості реутилізованого азоту відповідають високим рівням накопичення цього елемента в зерні. Якщо виключити ці точки, то кореляція стає ще тіснішою (рис. 1, Б). Це свідчить, що на фоні загальної тенденції до підвищення накопичення азоту в зерні зі збільшенням об'єму його реутилізації існує міжсортна різниця за

ефективністю функціонування інших механізмів забезпечення зерна азотом.

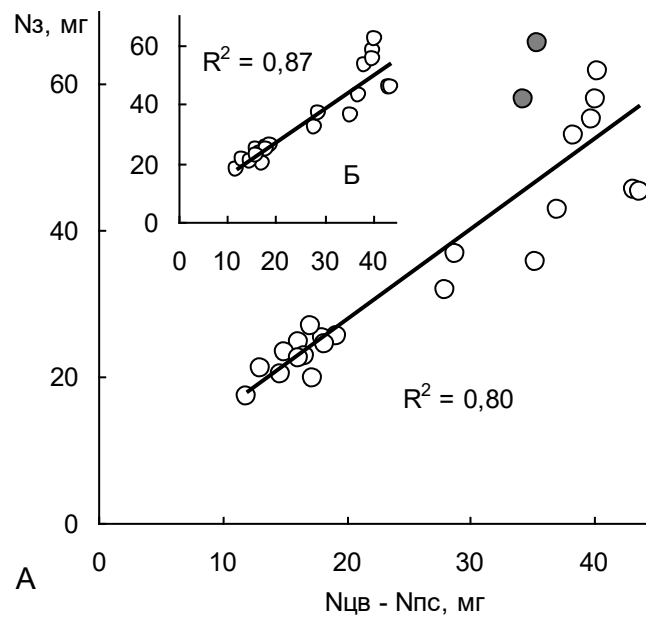

Рис. 1. Залежність між різницею кількості азоту в цілому пагоні в період цвітіння і за повної стиглості ($N_{цв} - N_{пс}$) та кількістю азоту в зерні з усього колоса (N_z) (А) і за виключенням точок для сорту Наталка (Б)

Висновки. Зниження фону мінерального живлення в п'ять разів в умовах вегетаційного дослідження призводить до зменшення зернової продуктивності головного пагона рослин пшениці лише на 10-50 % в залежності від сорту. Позакореневе підживлення карбамідом найкраще серед досліджених сортів підвищує продуктивність у Київської остистої на низькому фоні мінерального живлення й Малинівки на високому. Найбільший вміст азоту в зерні спостерігався в сорту Наталка на високому фоні живлення. На фоні загальної тенденції до підвищення накопичення азоту в зерні зі збільшенням об'єму його реутилізації існує міжсортна різниця за ефективністю функціонування інших механізмів забезпечення зерна азотом.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ НАКОПИЧЕННЯ ВАЖКИХ МЕТАЛІВ В *SAVLIA NUTANS* L., ЩО ЗРОСТАЄ В ДОЛИНІ ГІПЕРГАЛІННОГО КУЯЛЬНИЦЬКОГО ЛИМАНУ

Шихалєєва Г. М.,

к.х.н., пров. наук. співробітник

Кірюшкіна Г. М.,

ст. наук. співробітник

Фізико-хімічний інститут захисту навколишнього середовища
і людини МОН України та НАН України,
вул. Преображенська, 3, Одеса 65082, Україна

Вступ./Introduction.

Важкі метали, потрапляючи в навколишнє середовище включаються у біогеохімічний кругообіг і мігрують по ланцюгам природних компонентів.

Наразі в умовах глобальних кліматичних змін та війни з РФ і спостерігаємого у зв'язку з цим посилення антропогенного навантаження на природні екосистеми, вкрай актуальним є моніторинг забруднення важкими металами рослинної сировини, як першої ланки трофічних ланцюгів. Особливо важливо оцінювати рівень забруднення важкими металами лікарських рослин.

В долині гіпергалінного Куяльницького лиману (Кл) – одного з найстаріших лиманів Північного Причорномор'я, на площі ~105 км² (з урахуванням акваторії лиману) за даними інвентаризації, проведеної впродовж 2001-2018 рр. разом фахівцями ФХІЗНСІЛ МОН і НАН України, Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України та Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, зареєстровано 630 видів дикорослих судинних рослин, з яких близько ~ 50 % володіють лікарськими властивостями [1]. Тому вкрай актуальними є питання проведення екологічної чистоти природного ресурсного потенціалу дикорослих рослин Кл, адже наразі ступінь вивченості екологічних і фізіологічних чинників, їхній вплив на елементний склад рослин у конкретних місцезростаннях є недостатнім.

Мета роботи/Aim. – дослідження вмісту важких металів в органах *Savlia nutans* L., яка широко поширена на прибережно-схилових територіях гіпергалінного Кл і володіє лікарськими властивостями та в ґрунтах, на яких вона зростає.

Матеріали і методи./Materials and methods.

Savlia nutans – це багаторічна трав'яниста рослина від 30 до 100 см заввишки із родини *Lamiaceae*. Фармакологічні властивості рослини обумовлені її хімічним складом. Рослину широко використовують у народній медицині [1].

Дослідження важких металів (Cu, Cd, Cr, Al, Mn, Fe, Pb, Zn, V) в органах рослин *Savlia nutans* проводились у період цвітіння (кінець травня 2015 р.) в прибережно-схиловій території Кл на двох пробних ділянках (ПД): ПД-1 – на правобережжі на ділянці надзаплавної хвилясто-рівнинної тераси річки Великий Куяльник (зразок рослин №1), ПД-2 – на лівобережжі в районі с. Новокубанка в середній частині схилу (зразок рослин № 2) (рис. 1).

Рис. 1. Карта-схема розташування пробних ділянок в долині Кл

Ґрунти на ПД-1 – луговато-чорноземні карбонатні делювіально-наносні, середньосуглинисті на делювіальних суглинках; на ПД-2 – чорнозем південний (залишково-солонцюватий) на важких суглинках. Вміст гумусу на ПД-1 і ПД-2 складає 3,13 і 3,03%, органічної речовини – 7,3 і 5,6 %, рН водних витяжок – 7,92-7,97 відповідно.

На пробних ділянках викопували по 20-30 рослин, корені промивали в проточній воді, розбирали рослини по органах і висушували до повітряно-сухого стану. Далі органи рослин розмелювали на млині до розміру частинок 0,1 мм, упаковували в конверти і використовували для аналізів.

Аналізи зразків рослин та ґрунтів проводились в атестованій в галузі природних компонентів випробувальній лабораторії «Моніторинг» ФХІЗНСІЛ МОН та НАН України.

Валовий вміст важких металів визначали в зразках різних органів рослини та ґрунтів після мокрого озолення в концентрованій азотній кислоті методом абсорбції (електротермічний варіант) на атомно-абсорбційному спектрофотометрі «Сатурн-3» з приставкою «Графіт-2». Аналізи зразків на вміст зазначених металів виконувались у 3-х повторюваностях. Розрахунок вмісту металів проводили у перерахунку на суху речовину.

Для оцінки забрудненості ґрунтів використано коефіцієнт техногенної концентрації K_c (відношення фактичного вмісту до фонового вмісту (кларку літосфери)). $K_c > 1$ свідчить про накопичення елементів у ґрунтах, $K_c < 1$ – про процеси вилугування [2-3]. Для визначення інтенсивності міграції важких металів з ґрунту в рослини використано коефіцієнт біологічного поглинання КБП (відношення вмісту металу у золі рослини до його вмісту у ґрунті [2, 4]. КБП > 1 свідчить, що рослина є концентратором елемента.

Для виявлення зв'язку між вмістом елементу в рослині і ґрунті використовувався кореляційний аналіз по Пірsonу. При $r < 0,30$ зв'язок оцінювався як слабкий, при $r = 0,31-0,50$ – помірний, при $r = 0,51-0,70$ – середній, при $r > 0,70$ – сильний (за шкалою Чеддока) [5].

Результати та їх обговорення./Results and discussion.

Результати проведених досліджень показали, що накопичення та розподіл вмісту важких металів (Cu, Cr, Fe, Zn, Al, Pb, Mn, V, Cd) в органах *Savlia nutans* носить нерівномірний характер і акумуляція металів спостерігається головним чином у надземній частині (найбільше у суцвітті і листі) рослин, що підтверджує їх участь у біогеохімічних процесах. Концентрація Cu і Cd була найвищою у суцвітті, Cr, Zn, Mn і V – у листках рослини (за усередненими даними на дослідних ділянках). Виявлено також, що Zn, V і Al інтенсивно накопичувався також і у стеблі *Savlia nutans*, а Cu, Cr і Mn – у коренях рослини. Абсолютним лідером по накопиченню в органах рослини, як наземної частини, так і коренями є алюміній. (рис. 2-5).

При цьому концентрація всіх досліджених металів (за винятком Cd) була найвищою на ПД-1(зразок 1).

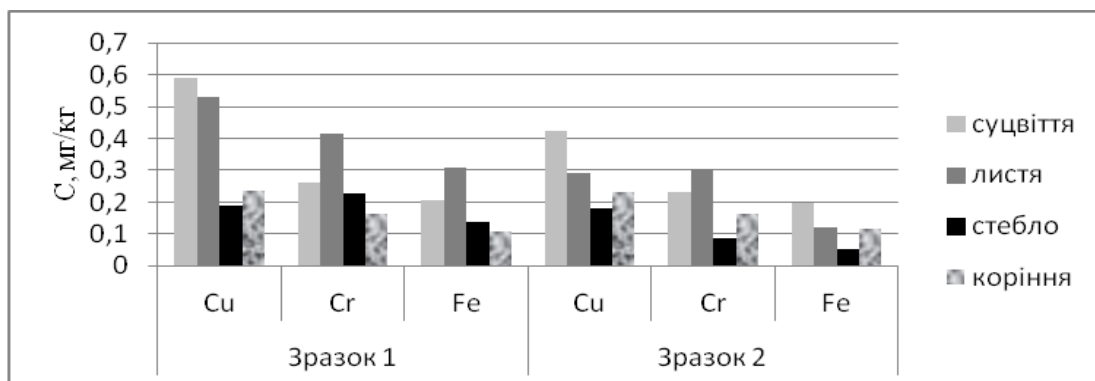

Рис. 2. Концентрація Cu, Cr, Fe в органах *Savlia nutans*, зростаючих на різних ділянках прибережних схилів Кл в період цвітіння (травень 2015 р.)

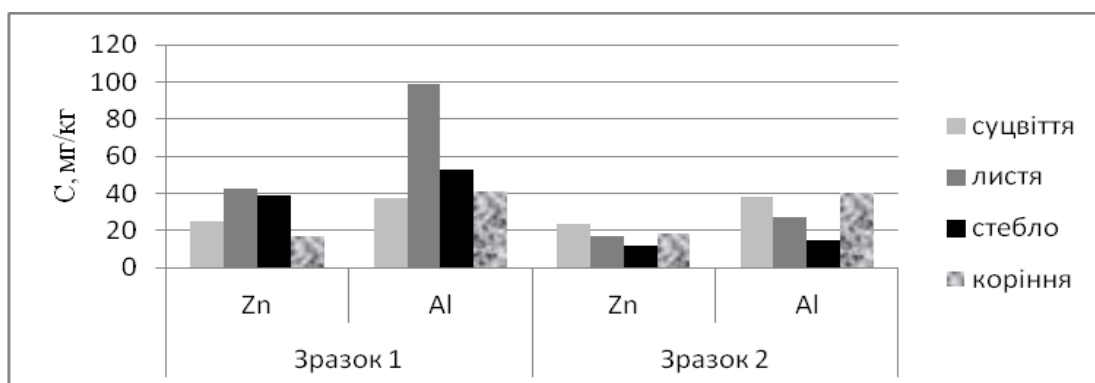

Рис. 3. Концентрація Zn і Al в органах *Savlia nutans*, зростаючих на різних ділянках прибережних схилів Кл в період цвітіння (травень 2015 р.)

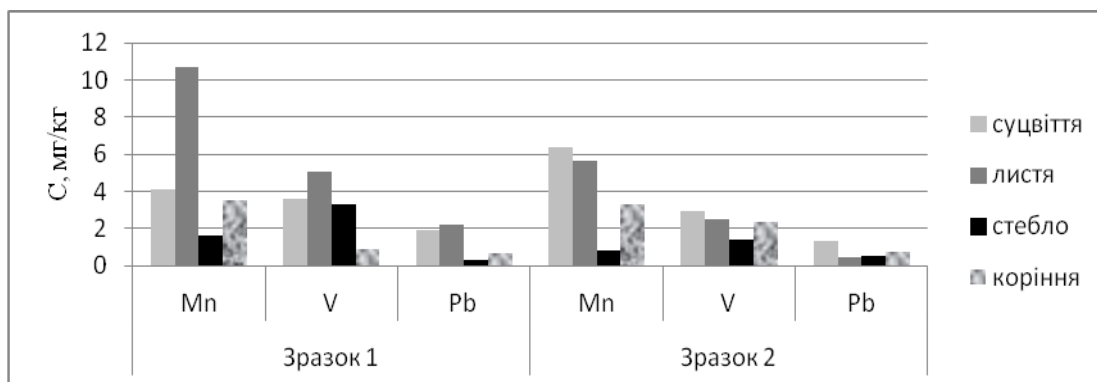

Рис. 4. Концентрація Mn, V, Pb в органах *Savlia nutans*, зростаючих на різних ділянках прибережних схилів Кл в період цвітіння (травень 2015 р.)

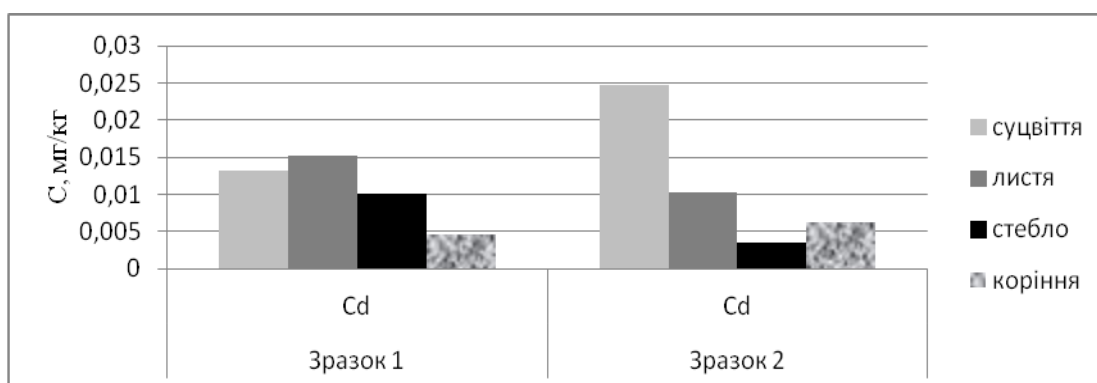

Рис. 5. Концентрація Cd в органах *Savlia nutans*, зростаючих на різних ділянках прибережних схилів Кл в період цвітіння (травень 2015 р.)

Згідно проведених досліджень концентрація металів у надземній та кореневій частинах *Savlia nutans* зменшується у ряду:

$Al > Zn > Mn > V > Pb > Cu > Cr > Fe > Cd$;

у ґрунті (табл.1) – у ряду: $Fe > Zn > V > Al > Cu > Mn > Pb > Cr > Cd$.

За розташуванням елементів у рядах консервативними є Zn і Cd.

Результати розрахунків оцінки забрудненості ґрунтів важкими металами на пробних ділянках та інтенсивності їхньої міграції з ґрунту в *Savlia nutans* представлені в табл. 1.

Накопичення досліджених металів (за винятком кадмію) у поверхневому горизонті ґрунту на пробних ділянках прибережних схилів Кл відносно кларків літосфери (за виключенням кадмію) не спостерігається.

Розрахунки КБП свідчать, що органи *Savlia nutans* мають різну захисну властивість щодо поглинання дослідженого ряду важких металів (табл. 1).

Таблиця 1

Вміст важких металів у зразках ґрунту та *Savlia nutans* на пробних площадках (мг/кг) і коефіцієнти техногенної концентрації (КК) та біологічного поглинання (КБП) (за усередненими на пробних ділянках даними)

Показники	Al	Cu	Zn	Fe	Mn	Cr	Pb	Cd	V
Середній вміст у рослині	175,13	1,34	97,52	0,62	18,08	0,93	4,15	0,04	11,06
Середній вміст у ґрунті	43,79	5,50	50,78	3014,95	5,68	1,57	2,38	0,22	48,33
Фон (кларк літосфери [6])	80500	47	83	46500	1000	83	16	0,13	90
ККср.	0,0005	0,12	0,61	0,064	0,006	0,02	0,15	1,69	0,54
КБП	3,99	0,24	1,92	0,0002	3,18	0,61	1,74	0,18	0,23

Результати розрахунків КБП свідчать про те, що *Savlia nutans* є концентратором Al, Zn, Mn, Pb.

Дані кореляційного аналізу свідчать про наявність зворотнього зв'язку між вмістом Cd ($r = -0,93$) і Pb ($r = -0,48$) в кореневій системі *Savlia nutans* і ґрунті. Для інших досліджених металів зв'язок прямий різної сили: для Cr, Mn, Cu і Fe – сильний ($r = 0,98$ і $r = 0,77$), V і Al ($r = 0,51$ і $r = 0,38$) – середньої і помірної сили відповідно.

Слід зазначити, що вміст важких металів у ґрунті, за якого спостерігаються ознаки фітотоксичності перевищують їх ГДК (ОДК). Так згідно [7] фітотоксичні валові концентрації Cd знаходяться в діапазоні 3-8 мг/кг (ГДК 3 мг/кг, ОДК 2-10 мг/кг), Pb – в діапазоні 100-200 мг/кг (ГДК 32, ОДК 32-130 мг/кг), Cr – в діапазоні 75-100 мг/кг, Zn – в діапазоні 200-400 мг/кг (ГДК 100 мг/кг), Mn – в діапазоні 1500-3000 мг/кг. Необхідно зауважити, що критична концентрація змінюється залежно від фізико-хімічних і механічних властивостей ґрунту, доступності і мобільності металів в ґрунті, виду рослин.

Тому межі фітотоксичності рослин, що вказані різними авторами часто не співпадають.

Висновки./Conclusions.

Установлено, що ґрунт на пробних ділянках прибережних схилів Кл відзначається високим вмістом Fe, Zn, V, Al.

Найвищі значення КБП характерні для Al, а найнижчі – для Fe.

Загалом накопичення і розподіл важких металів по органам рослин *Savlia nutans* має нерівномірний характер. Всі метали накопичуються переважно у суцвітті і листках.

Встановлено кореляційні зв'язки різного напрямку і сили між вмістом металів в кореневій системі *Savlia nutans* і в ґрунтах на ділянках їхнього зростання.

Вміст усіх досліджених металів не перевищує токсичні для рослин концентрації і ресурси рослини можуть бути використані в якості лікарської сировини.

Список літератури

1. *Енциклопедія Куяльницького лиману*: у 8 т. Гол. ред. А.А.-А. Еннан. Київ: Освіта України. 2018. Т.1. 336 с.; 2020.Т. 3. 608 с.; 2021. Т.4.400 с.
2. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє середовище. Част.1. Нормування інгредієнтного забруднення: навч. посібник.Петрук В.Г., Васильківський І.В., Іщенко В.А. та ін. Вінниця: ВНТУ, 2013. 253 с.
3. Ильин В. Б. Тяжелые металлы в системе почва–растение. Новосибирск : Наука, 1991. 151 с.
4. Перельман А.И., Касимов Н.С. Геохимия ландшафта. М.: Астрей-2000, 1999. 610 с.
5. Мазуренко В. П. Статистика: навч.-метод. посіб. / В. П. Мазуренко. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2006. – 315 с.

6. Виноградов А.П. Геохимия редких и рассеянных элементов в почвах. М.: Изд-во АН СССРФ, 1957. 238.

7. Кабата-Пендиас А., Пендиас Х. Микроэлементы в почвах и растениях. М.: Мир, 1989. 484 с.

MEDICAL SCIENCES

THE ROLE OF RS-920778 POLYMORPHISM OF THE HOTAIR GENE IN THE DEVELOPMENT OF ISCHEMIC ATHEROTROMBOTIC STROKE AMONG SMOKERS AND NOT SMOKERS

Moiseienko Karina Ashotivna

PhD student

Harbuzova Victoria Yuriyivna

Doctor of biological sciences, Professor

Physiology and Pathophysiology with the course of Medical Biology of SSU

Introduction: Central nervous system (CNS) disorders, such as ischemic atherothrombotic stroke (IATS), it's one of the most common causes of death, or often lead to long-term disability. IATS is a heterogeneous disorder, which is the result of the interaction between numerous environmental and genetic factors. Long non-coding RNA (lncRNA) is a class of non-coding RNA with a transcription length over 200 nt, which take place in physiological and pathological processes through epigenetic, transcription, and post-transcriptional regulation. Further, dsregulated lncRNA is closely related to the occurrence and development of human diseases, including CNS disorders. Recent studies shown that One of the most studied representatives of lncRNA HOX Transcript antisense RNA (HOTAIR) plays an important role in the development of IATS. It is closely associated with inflammatory response, cell apoptosis, oxidative stress, and autophagy. It is known, that above processes are predictors atherosclerosis, which eventually leads to IATS.

The aim: research the role of the rs-920778 polymorphic variant of the HOTAIR gene in development of IATS among smokers and non-smokers.

Materials and methods: Venous blood of 200 patients with IATS, the control group consisted of 234 patients, without any acute cardiovascular pathology. Average age of patients in the research group is 66.72 ± 10.1 years, and among patients in the control group, it is 66.0 ± 14.53 years. Genotyping was made by the polymerase

chain reaction method in real time (Real-Time PCR). Mathematical analysis of the work results was performed using the SPSS software package (version 17.0, IBM, USA). The significance of differences was determined using the χ^2 -test. The value of $P < 0.05$ in the results of all tests was considered statistically significant.

Results and discussion: It was established that the ratio of homozygotes for the major allele, heterozygotes and homozygotes for the minor allele of the rs-920778 polymorphism of the HOTAIR gene in patients without a smoking habit is 31.4%, 44.35, 24.3%, and in the control group 32.9%, 54.3%, 12.7% respectively ($P=0.025$). Among persons-smokers with IATI, the distribution of genotypes T/T, T/C, C/C according to the above polymorphism is 35.0%, 51.7%, 13.3%; and in the control group 32.8%, 39.3%, 27.9%, respectively ($P=0.126$). Among smokers, after applying regression analysis without corrections, a statistically significant relationship in the recessive model of inheritance was obtained ($OR_{obs}=0.398$; 95% CI = 0.157 – 1.011; $P_{obs}=0.053$). However, after adjusting for age, sex, BMI and diabetes, this relationship was lost ($OR_{adj}=0.415$; 95% CI = 0.155 – 1.109; $P_{adj}=0.079$). Association analysis in the non-smoking group both before and after adjustment for IATS risk factors showed statistically significant results in the recessive model, thus before adjustment ($OR_{obs}=2.202$; 95% CI = 1.209 – 3.976; $P_{obs}=0.009$), after adjustments for risk factors ($OR_{adj}=2.100$; 95% CI = 1.139 – 3.874; $P_{adj}=0.017$).

Conclusions: There is no association between the rs-920778 polymorphism of the HOTAIR gene with the development of ischemic atherothrombotic stroke depending on the smoking habit, but carriers of minor homozygotes genotype can be considered more prone to the development of IATS.

Keywords: single nucleotide polymorphism, HOTAIR gene, ischemic atherothrombotic stroke, long non-coding RNA, polymerase chain reaction.

FEATURES OF PROCESSES OF PRESERVING AND STRENGTHENING THE HEALTH OF CHILDREN, ADOLESCENTS AND YOUTHS AS FACTOR IN THE FORMATION OF STABLE STEREOTYPES OF HEALTHY LIFESTYLE

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Bratkova Olha Yuriivna

Candidat of Medical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Department of General Hygiene and Ecology,
National Pirogov Memorial Medical University, Vinnitsya, Ukraine

Makarova Olha Ihorivna

PhD, Physician-pediatricist
Vinnitsya, Ukraine

Introductions. In the structure of the formation of stable stereotypes of a healthy lifestyle for children, adolescents and youths one of the most important places is occupied by questions of psychohygienic content, in the center of which are problems related to the study and objective assessment of the psychophysiological functions of the organism, personal traits and mental health, as well as the features of its dynamic changes due to the impact on the body of natural, educational and social factors and the development, on the basis of these studies, of preventive measures aimed at actively influencing the human body and its environment in order to create the most favorable conditions for preservation and strengthening of mental and somatic health [1-9].

Aim. The aim of the work is to identify features of processes of preserving and strengthening the health of children, adolescents and youths as a factor in the formation of stable stereotypes of a healthy lifestyle.

Materials and methods. Scientific research was conducted among students of National Pirogov Memorial Medical University using hygienic, psychophysiological, psychodiagnostic, medico-sociological and statistical research methods.

Results and discussion. Mental hygiene in general and mental hygiene of children, adolescents and youths in particular define as priority two leading directions for the implementation of their tasks: the first tasks is associated with the implementation of hygienic prenosological diagnostics, which is centered on establishing the presence of various premorbid changes in the state of health in the context of a causal relationship between an individual and environment, the second tasks involves the direct implementation of the primary prevention of various prenosological disorders in order to increase the mental and somatic stability of the organism, as well as harmonize the relationship between the individual and society.

Given the above, in the course of the research, the concept of psychohygienic impact was developed and scientifically substantiated on the processes of maintaining and strengthening the health of children, adolescents and youths, and on the processes of forming stable stereotypes of their healthy lifestyle, the leading components of which are: the development of a preventive-conditioned methodology for studying mental health (methodological component), determining the characteristics of the psychophysiological state of the organism and personal traits of children, adolescents and youths (diagnostic component), substantiating preventive technologies aimed at maintaining general somatic health by strengthening its neuropsychic component through the use of various psychohygienic measures (preventive component), as well as the use a systematic approach to conducting a prognostic assessment of the state of mental health (prognostic component).

Conclusions. In the course of the conducted research is to identify main features of processes of preserving and strengthening the health of children, adolescents and youths as a factor in the formation of stable stereotypes of a healthy lifestyle.

References

1. Гончарук Е. Г., Бардов В. Г. Сергета І. В., Омельчук С. Т. Комплексна оцінка стану здоров'я дітей і підлітків як гігієнічна проблема: методологічні та прикладні аспекти (огляд літератури). *Журнал АМН України*. 2003. Т. 9, № 3. С. 523-541.

2. Нікберг І. І., Сергета І. В., Цимбалюк Л.І. Гігієна з основами екології. К. : Здоров'я, 2001. 504 с.
3. Сергета І. В., Бардов В. Г. Оцінка стану здоров'я дітей, підлітків та молоді і сучасні технології його збереження та зміцнення. *Вісник Вінницького державного медичного університету*. 2003. Т. 7, № 2/2. С. 799-800.
4. Полька Н. С., Сергета І. В. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2012. Т. 18, № 2. С. 223-236.
5. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації “Закону про вищу освіту”: фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 4 (80). С. 46-52.
6. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. 208 с.
7. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.
8. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.
9. Тимошук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 272 с.

HYGIENIC ASSESSMENT OF CHANGES IN THE DYNAMICS OF ON-LINE AND OFF-LINE LEARNING IN A MEDICAL INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION FROM THE CRITERIAL INDICATORS OF EXTRAVERSION

Vergeles Tetiana Mykhailivna

Assistant of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnitsya, Ukraine

Serheta Ihor Volodymirovich

Doctor of Medical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Hygiene and Ecology
National Pirogov Memorial Medical University,
Vinnitsya, Ukraine

Introductions. Considering the structural features of the personality traits of young women and young men, which determine the degree of academic success, professional preparation and social capacity of student youth and, therefore, set as the level of functional readiness of the organism to carry out intense mental activity in the conditions of medical higher education for the successful mastery of educationally significant theoretical knowledge and practical skills that require the creation of psychological comfort, one cannot, first of all, pay attention to the leading properties of temperament, primarily indicators of extraversion [1-9].

Aim. The aim of the work is a hygienic assessment of the peculiarities of shifts in the dynamics of on-line and off-line training in a medical institution of higher education from the point of view of criterion indicators of extraversion.

Materials and methods. Scientific research was conducted on the basis of National Pirogov Memorial Medical University among students whose educational activities were conducted in remote (on-line) and auditorial (off-line) formats. In the course of research conducted with the purpose of determining the leading characteristics of temperament based on the use of the Eysenck personality questionnaire, based on the currently existing methodological point of view and from educational and professional positions, an in-depth assessment of the degree of

expression of such components as the level of extraversion was carried out – introversion or extraversion of the personality and the level of emotional stability – emotional instability of the personality.

Results and discussion. In the course of research, the focus of which was the implementation of a hygienic assessment of the peculiarities of shifts in the dynamics of training in medical higher education institutions from the point of view of criterion indicators of extraversion, which indicate either a high level of mobility of nervous processes, sociability, impulsivity, flexibility of behavior and initiative (pole of extraversion), or inertia of nervous processes, isolation, shyness, tendency to introspection (pole of introversion), it should be noted that under the conditions of the remote (on-line) format of the organization of the educational process, their values among young women slightly increased from 12.93 ± 0.76 to 13.20 ± 0.71 points ($p > 0.05$), among young men, on the contrary, slightly decreased – from 12.80 ± 0.77 to 12.30 ± 0.76 points ($p > 0.05$). At the same time, under the conditions of the auditorial (off-line) format of the organization of the educational process, which is quite traditional for higher education institutions of a similar profile, unidirectional changes were registered – the values of the level of extraversion decreased in representatives of both gender groups: among young women from 13.73 ± 0.61 to 13.16 ± 0.74 points ($p > 0.05$), among young men – from 13.90 ± 0.63 to 12.40 ± 0.77 points ($p > 0.05$). There were no statistically significant differences in the studied indicators, typical for representatives of different comparison groups, both in young women and in young men, both at the beginning and at the end of the school year ($p > 0.05$).

The regularities of the changes that were described fully confirmed the results of the structural analysis of the distribution of the indicators of the degree of expression of the temperament characteristic. First of all, it should be noted that the obtained data testified to a fairly stable nature of changes in extraversion indicators, typical for representatives of the comparison groups. Thus, in the structure of indicators reflecting the level of extraversion, both among young women and among young men who were in the conditions of the remote (on-line) format of the

organization of the educational process during the observation period, the specific weight of the indicators testifying to the state of ambiversion was predominant, the values of which were, respectively 33.3% and also 33.3% at its beginning and 36.6% and 30.0% at its end. This was followed by young women first having a share of indicators that should be interpreted as potential extraversion (respectively 23.3% and 33.6%) and, later, a share of indicators that should be noted as potential introversion (respectively 23.0% and 16.4%), on the contrary, young men initially had a share of indicators that should be interpreted as potential introversion (respectively 23.3% and 36.7%) and, later, a share of indicators that should be noted as potential extraversion (respectively 20.0 % and 26.7%).

An extremely similar picture was observed during the analysis of the structural features of the distribution of the investigated indicators in the auditorial (off-line) format. As in the previous case, the specific weight of indicators testifying to the state of ambiversion was the largest, the values of which were 40.0% and 46.3% at the beginning and 40.0% and 40.0% at the end, respectively. This was followed by young women first having a share of indicators that should be interpreted as potential extraversion (respectively 30.0% and 26.4%) and, later, a share of indicators that should be noted as potential introversion (respectively 20.0% and 13.0%), a completely similar picture was observed in young men – first followed by the share of indicators that should be interpreted as potential extraversion (23.3% and 29.0% respectively) and, later, by the share of indicators that should be noted as potential introversion (respectively 16.7% and 20.0%). Considering the peculiarities of the spread of expressed and extremely expressed variants regarding the degree of spread of the property of temperamental manifestations of the personality that was subject to study, it was necessary to note that the specific weight of the indicators that marked both deep and expressed extraversion and deep and expressed introversion was insignificant and ranged from complete absence up to 10.0%.

Conclusions. In the course of the conducted research, a hygienic assessment of the peculiarities of shifts in the dynamics of on-line and off-line learning at a medical

institution of higher education was carried out from the point of view of criterion indicators of extraversion.

References

1. Полька Н. С., Сергета І. В. Актуальні проблеми психогігієни дітей і підлітків: шляхи та перспективи їх вирішення (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2012. Т. 18, № 2. С. 223-236.

2. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макаров С. Ю. Університетська гігієна у контексті імплементації “Закону про вищу освіту”: фізіолого-гігієнічні основи, реалії та шляхи розвитку. *Довкілля та здоров'я*. 2016. № 4 (80). С. 46-52.

3. Мороз В. М., Макаров С. Ю., Серебреннікова О. А., Сергета І. В. Навчальний стрес та психофізіологічні критерії оцінки адаптаційних можливостей організму студентів закладів вищої медичної освіти. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 184 с.

4. Мороз В. М., Серебреннікова О. А., Сергета І. В., Стоян Н. В. Психофізіологічні та психогігієнічні основи ефективного використання здоров'язберігаючих технологій у закладах вищої освіти Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. 208 с.

5. Сергета І. В., Бардов В. Г., Дреженкова І. Л., Панчук О. Ю. Гігієнічні нормативи рухової активності студентів закладів вищої медичної освіти та шляхи її оптимізації. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 184 с.

6. Сергета І. В., Панчук О. Ю., Яворовський О. П. Гігієнічна діагностика професійної придатності студентів закладів медичної освіти (на прикладі стоматологічних спеціальностей). Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2020. 348 с.

7. Сергета І. В., Браткова О. Ю., Серебреннікова О. А. Наукове обґрунтування гігієнічних принципів профілактики розвитку донозологічних зрушень у стані психічного здоров'я учнів сучасних закладів середньої освіти (огляд літератури і власних досліджень). *Журнал НАМН України*. 2022. Т. 28, № 1. С. 306-326.

8. Сергета І. В., Серебреннікова О. А., Стоян Н. В., Дреженкова І. Л., Макарова О. І. Психогігієнічні принципи використання здоров'язберігаючих технологій у сучасних закладах вищої освіти. *Довкілля та здоров'я*. 2022. № 2 (103). С. 32-41.

9. Тимощук О. В., Полька Н. С., Сергета І. В. Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді. Вінниця : ТОВ "ТВОРИ", 2020. 272 с.

РЕЗУЛЬТАТИ ЛІКУВАННЯ ГІПЕРПЛАЗІЇ ЕНДОМЕТРІЮ НА ФОНІ ХРОНІЧНОГО ЕНДОМЕТРИТУ

Абдуллаєв Вагіф Етібар огли

Асистент кафедри акушерства і гінекології №2

Вінницький національний медичний

університет ім. М. І. Пирогова

Вступ. Лікування гіперпроліферативних процесів ендометрію залишається однією з найбільш актуальних проблем сучасної гінекології. На сьогодні, не існує єдиного стандартизованого підходу до терапії гіперпроліферативних процесів ендометрію, а хірургія, в тому числі і гістеректомія, залишається основним лікувальним підходом. Радикальний хірургічний підхід щорічно вимагає проведення великої кількості травматичних оперативних втручань, створюючи навантаження на систему охорони здоров'я. Перспективним сучасним напрямком етіопатогенезу гіперпроліферативних процесів ендометрію є визначення значення запального агенту. А широке впровадження застосування імуногісохімічного методу діагностики хронічного ендометриту відкриває нові перспективи у діагностиці та розробці лікування гіперпроліферативних процесів ендометрію асоційованих з хронічним ендометритом.

Мета роботи. Визначення значення хронічного ендометриту у розвитку гіперпроліферативних процесів ендометрію шляхом використання схем терапії із застосуванням протизапальних препаратів.

Матеріали та методи. У зв'язку з поставленими завданнями дослідження нами проведено аналіз 101 пацієнтки, з яких усі жінки мали верифіковані діагнози гіперпластичних процесів ендометрію, а 51 пацієнтці були встановлені морфологічно верифіковані гіперпластичні процеси в поєднанні з хронічним ендометритом. Контрольна група - 20 жінок без ознак гіперпластичних процесів та хронічного ендометриту.

Результати та обговорення. Через 24 місяці після проведення гістерорезектоскопії у 40,5% пацієнок з гіперпроліферативними процесами ендометрію спостерігалися рецидиви, в той час у групі пацієнок із застосуванням нестероїдних протизапальних препаратів рівень рецидивування склав 20,1%. Результати проведених додаткових клінічних та лабораторних досліджень довели, що ефективність лікування пов'язана із застосуванням методики та не є випадковістю.

Висновки. За результатами проведеного дослідження можливо прийти до висновку, що хронічний ендометрит відіграє значну роль у виникненні та рецидивуванні гіперпроліферативних процесів ендометрію, а застосування нестероїдних протизапальних препаратів є можливим методом терапії хронічного ендометриту та профілактики рецидивування гіперпроліферативних процесів ендометрію.

РОЛЬ УЛЬТРАЗВУКОВОЙ ДИАГНОСТИКИ В ПОСТАНОВКЕ ДИАГНОЗА ПОЯСНИЧНОЙ РАДИКУЛОПАТИИ

Акилова Ипархан Галиповна

Самостоятельный соискатель
Центр развития профессиональной
квалификации медицинских работников

Вступление: Боли в спине в современном мире являются одной из самых частых причин обращений и самой частой причиной временной или постоянной нетрудоспособности. В структуре болей в спине особенно выделяются боли в поясничном отделе позвоночника. Поясничная радикулопатия является довольно распространенным патологическим состоянием, которое возникает примерно у 3–5% лиц в популяции. Заболеваемость мужчин и женщин примерно равна, однако ее пик у мужчин приходится на возраст от 40 до 50 лет, а у женщин – от 50 до 60 лет. Риск развития вертеброгенной радикулопатии повышен у лиц, занимающихся тяжелым физическим трудом, курящих, имеющих отягощенный семейный анамнез. Заболевание ведет к временной или стойкой потере трудоспособности, инвалидизации, ограничениям в социально-бытовой сфере и в итоге вызывает значительное снижение качества жизни. Результаты клинического обследования, как правило, недостаточны для определения локализации и выраженности поражений структур поясничного отдела. Рентгенологическое исследование и компьютерная томография не предоставляют достаточной информации о состоянии мягких тканей: мышц, связок, сухожилий, сосудов и периферических нервов, а также не позволяют уверенно определить уровень поражения нерва, поскольку дегенеративные изменения вертебральных структур присутствуют у большинства лиц среднего и пожилого возраста. Применение высокоинформативного метода магнитнорезонансной томографии ограничено высокой стоимостью, нередко труднодоступностью, а в ряде случаев – наличием металлоконструкций в организме пациента.

Перспективным методом в установлении причин и определении локализации корешкового синдрома, выборе тактики лечения и контроле его результатов является ультразвуковое исследование, характеризующееся высокой информативностью, доступностью, отсутствием лучевой нагрузки, возможностью визуализации в режиме реального времени и многократного проведения для контроля в динамике. Однако до настоящего времени отсутствует унифицированная методика ультразвукового исследования поясничного отдела позвоночника, что и явилось целью нашей работы

Цель работы: определить состоятельность и эффективность ультразвуковой диагностики в постановке диагноза поясничной радикулопатии

Материалы и методы исследования: Исследование было проведено на базе частного медицинского центра “Almazmed-Line”. В исследуемую выборку вошло 25 здоровых человек (I группа) – 11 мужчин и 14 женщин в возрасте от 21 до 25 лет ($23,3 \pm 0,45$) и 30 пациентов с поясничной радикулопатией (II группа) - 12 мужчин и 18 женщин в возрасте от 51 до 80 лет ($62,4 \pm 5,4$). Проводили стандартное клиничкоанамнестическое обследование. Пациентам обеих групп проводилось УЗ-исследование позвоночного столба в поясничном отделе, а также спинномозговых нервов. В качестве сравнительного метода использовалось МРТ.

Для УЗИ использовали сканер Phillips Affinity 30 (США) с датчиками конвексным 2,0-6,0 МГц и линейным 4,0-12,0 МГц. УЗ-исследование выполняли в двух плоскостях – продольной и поперечной, для этого использовали задний интеламинарный доступ. Последовательно выполнялась серия сканов справа и слева от остистых отростков всех 5 поясничных позвонков с детальной оценкой заднего края межпозвоночного диска и спинномозговых нервов

Результаты и обсуждение. УЗ визуализации были доступны тела 5 позвонков от L1 до L5. Сопоставление результатов УЗ измерения высоты межпозвоночных дисков с данными МРТ показало состоятельность УЗИ в определении данного показателя, который у здоровых обследуемых составил в

среднем $8,44 \pm 0,48$ мм и достоверно нелинейно возрастал от уровня L1 до L5. Была изучена ультразвуковая картина спинномозговых нервов, которые определялись как гипоэхогенные протяженные аваскулярные тяжи, выходящие из позвоночного ствола. УЗ-диагностика предоставила возможность с высокой (100,0%) чувствительностью выявить листезы поясничных позвонков и оценить их стабильность, выявить остеофиты шейных позвонков в виде гиперэхогенных образований по контуру тела или отростков позвонка, которые во всех случаях верифицированы другими методами лучевой визуализации. При УЗИ у пациентов II группы с дегенеративными изменениями определяли изменение УЗ характеристик межпозвонковых дисков: повышение эхогенности вследствие дегидратации и уменьшение высоты от $8,44 \pm 0,48$ мм у здоровых лиц до $6,8 \pm 0,54$ мм у пациентов с дегенеративными изменениями ($p < 0,05$).

При УЗИ пациентов II группы у 23 (76,6%) пациентов определялись протрузии или грыжи как выпячивания пульпозного ядра за пределы контура межпозвонкового диска размером от 2,5 до 7,5 мм. Возможность дифференцировки протрузии и грыжи посредством УЗ оценки целостности фиброзного кольца является преимуществом УЗ.

Исследование спинномозговых нервов у пациентов II группы также показало высокую состоятельность метода УЗД. Было выявлено, что эхогенность пораженного вследствие хронического механического воздействия нерва ниже, чем у соответствующего нерва на контралатеральной стороне. При наличии остеофитов наблюдали вызванные их механическим воздействием смещение нерва в верхне-дорсальном направлении, его деформацию, нарушение параллельного хода нервов.

Выводы. 1. УЗ-исследование поясничного отдела позвоночного столба, наиболее оптимально проводить задним доступом двух плоскостях – продольной и поперечной для ультразвуковой визуализации вертебральных и мягкотканых структур; использование данного метода ультразвуковой

диагностики позволит улучшить диагностику поясничной радикулопатии, снизить расход и длительность исследования.

2. У здоровых обследуемых высота межпозвонкового диска составляет в среднем $8,44 \pm 0,48$ мм и достоверно нелинейно возрастал от уровня L1 до L5.

3. При УЗИ пациентов II группы у 23 (76,6%) пациентов определялись протрузии или грыжи как выпячивания пульпозного ядра за пределы контура межпозвонкового диска размером от 2,5 до 7,5 мм.

4. Исследование спинномозговых нервов у пациентов II группы также показало высокую состоятельность метода УЗД.

5. Возможность дифференцировки протрузии и грыжи посредством УЗ оценки целостности фиброзного кольца является преимуществом УЗ и в будущем может применяться как метод диагностики в регионах без МРТ или у беременных.

СТАН СУДИН ГЕМОМІКРОЦИРКУЛЯТОРНОГО РУСЛА В ОРГАНАХ ІМУННОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОГО ВПЛИВУ ОПІОЇДІВ

Валько Олеся Олексіївна

к.мед.н., доцент
кафедра анатомії людини та гістології
медичний факультет
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Вступ. Людство вже давно використовує наркотичні речовини для знеболення, але вони, зокрема опіоїди, застосовуються не лише в медичній практиці. Маючи виражений ефект стану ейфорії, опіоїди широко використовуються не за призначенням, а саме наркозалежними, тому препарати даної групи викликають у суспільстві ряд соціально-економічних проблем. Зокрема препарати синтетичного походження, такі як налбуфін, широко використовуються для зупинення хронічного болю у пацієнтів, переважно з онкологічною патологією, оскільки їх ефект більш виражений при довготривалому їх використанні. Тривалий вплив будь-яких препаратів, особливо наркотичних, зобов'язує науковців всього світу постійно досліджувати та встановлювати патологічні зміни в органах та системах, які виникають при тривалому використанні опіоїдів як з лікувальною метою, так і у наркозалежних пацієнтів.

Тимус, як первинний лімфоїдний орган, однією з функцій якого є дозрівання Т-лімфоцитів, а лімфатичні вузли, як вторинні лімфоїдні органи забезпечують дозрівання В-лімфоцитів разом формують ланки клітинного та гуморального імунітету, від якого залежить якість та тривалість життя. Тому є доцільним і актуальним дослідження впливу опіоїдів на ці життєво важливі лімфоїдні органи.

Ціль роботи. Визначити та порівняти стан судин гемомікроциркуляторного русла паренхіми клубових лімфатичних вузлів та тимуса за умов довготривалого (шеститижневого) впливу на організм піддослідних тварин опіюїду налбуфіну та через тиждень після відміни препарату.

Матеріали та методи. Експериментальне дослідження виконано на 15 безпородних білих щурах-самцях репродуктивного віку – 1,5-місячних, з початковою масою 140–150 г. Моделі фізичної опіюїдної залежності формували за патентом № 76564 U «Спосіб моделювання фізичної опіюїдної залежності у щурів». Тварин розподілено на 3 групи. Налбуфін тваринам вводили щоденно в праву сідничну ділянку внутрішньом'язово упродовж 6 тижнів за схемою: 1 група – 5 інтактних щурів; 2 група – експериментальна, 5 особин, яким вводили налбуфін щоденно протягом 6 тижнів за схемою: 1-ий тиждень у дозі 8 мг/кг; 2-ий тиждень – 15 мг/кг; 3-ій тиждень – 20 мг/кг; 4-ий тиждень – 25 мг/кг; 30 мг/кг протягом п'ятого тижня та 35 мг/кг протягом шостого тижня експерименту; 3 група – 5 особин, яким упродовж сьомого тижня не вводили опіюїд – відміна. Дозу налбуфіну обрано згідно патенту №76564 U «Спосіб моделювання фізичної опіюїдної залежності у щурів».

Експеримент над тваринами проводили згідно положення «Європейської конвенції щодо захисту хребетних тварин, яких використовують в експериментальних та інших наукових цілях» (Страсбург, 1986), Директивами Ради Європи 86/609/ЕЕС (1986), Законом України №3447-І «Про захист тварин від жорсткого поводження», «Загальними етичними принципами експериментів на тваринах», ухвалених І Національним конгресом України з біоетики (2001).

Клубові лімфатичні вузли та тимус забирали під час знечулення піддослідних тварин внутрішньоочеревинним наркозом тіопенталом натрія (з розрахунку 25мг/кг). Шматочки органів об'ємом 1–1,5 мм³ фіксували 1,5 % розчином чотириоксиду осмію в 0,2 М розчині какодилату натрію при рН 7,2 протягом 2–2,5 годин на холоді. Після цього зразки органа зневоднювали в зростаючих концентраціях етилового спирту (50°, 70°, 90°, 100°) по 30 хвилин у

кожному та пропіленоксиді 10 хвилин, заливали у суміш епоксидних смол та полімеризували 24 години в термостаті при 60°C. Зрізи виготовляли на ультрамікротомі УМТП–6М за допомогою алмазного ножа (ДІАТОМ) та проводили подвійне контрастування за Рейнольдсом та ураніацетатом. За допомогою електронного трансмісійного мікроскопа ТЕМ–100 досліджували зрізи клубових лімфатичних вузлів та фотодокументували їх за допомогою цифрової камери SONY–H9. На ультрамікротомі LKB-3 (Швеція) виготовляли напівтонкі зрізи товщиною 1–2 мкм та забарвлювали їх метиленовим синім.

Результати та обговорення. При електронномікроскопічному дослідженні паренхіми клубових лімфатичних вузлів та тимуса після дії налбуфіну встановлено подібні патологічні зміни судин гемомікроциркуляторного русла: вени розширені, повнокровні, виражений навколосудинний набряк, просвіт артеріол, гемокапілярів та венул також розширений. Стінка артеріол значно ущільнена та потовщена, у просвіті розширених судин наявне скупчення еритроцитів у вигляді так званого сладж-ефекту. Збільшується кількість деструктивно змінених клітин та еритроцитів (рис. 1, 2). Часто трапляються судини із зруйнованою стінкою, що призводить до виходу формених елементів крові у міжклітинний простір.

Ендотеліоцити гемокапілярів мають набряклу цитоплазму із значно пошкодженими органелами, деякі ділянки безструктурні, у яких містяться залишки мембран каналців ендоплазматичної сітки та мітохондрії з поодинокими кристами. Ядра мають виражені та глибокі інвагінації ядерної оболонки, форма їх неправильна, а у каріоплазмі гетерохроматин скупчується у вигляді осміофільної смужки біля ядерної оболонки. Базальна мембрана значно потовщена, вона нечітко контурована. Значно розширений міжклітинний простір (рис. 1).

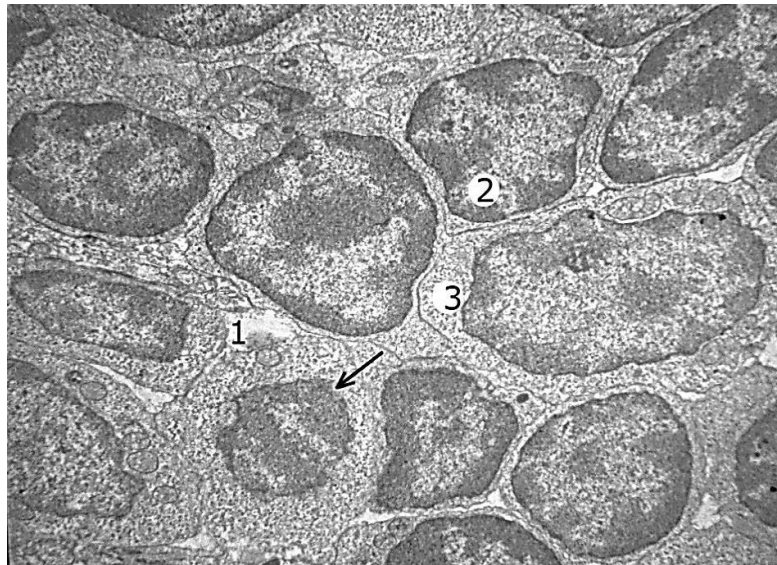

Рис. 1. Ультраструктурний стан кіркової речовини часточки тимуса білого щура-самця через шість тижнів введення налбуфіну. Розширений міжклітинний простір (1), ядро (2) і цитоплазма (3) тимоцита. Нерівні контури ядер (стрілка). Зб.: $\times 4000$.

Відміна препарату налбуфіну не призводить до відновлення патологічно змінених структур судин гемомікроциркуляторного русла, що вказує на важкі деструктивно-дегенеративні зміни як в судинах, так і в тканинах, які їх оточують (рис. 2).

Рис. 2. Гемокапіляр у клубовому лімфатичному вузлі білого щура-самця репродуктивного віку через один тиждень після відміни налбуфіну. Електронна мікрофотографія. Зб.: $\times 9000$. Позначення: 1 – деформований еритроцит у просвіті гемокапіляра; 2 – видовженої форми ядро ендотеліюцита; 3 – вакуалізована цитоплазма ендотеліюцита; 4 – нечітко контурована базальна мембрана гемокапіляра; 5 – набряк навколокапілярного простору.

Висновки. Проаналізувавши електронні фотографії клубових лімфатичних вузлів і тимуса білих щурів-самців репродуктивного віку, встановлено, що субмікроскопічні зміни, які виникають в судинах цих органів при дії на організм опіюнду налбуфіну є подібними – викликають важкі та глибокі деструктивно-дегенеративні зміни, що свідчить про їх субкомпенсацію та декомпенсацію, що викликана довготривалим впливом налбуфіну. Відміна препарату не викликає зворотних змін.

МЕДИЦИНА МИНУЛОГО, ТЕПЕРІШНЬОГО ТА МАЙБУТНЬОГО

Данько Юлія Сергіївна,
Фомін Владлен Сергійович

Студенти
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

*Насамперед магію плутали з медициною;
нині медицину плутають із магією.
Томас Сас*

Вступ./Introduction. Медицина існує вже багато тисячоліть. Печерні люди під час лікування хвороб віддавали перевагу використанню різноманітних ритуалів, мова йде про заклинання, носіння амулетів, жертвоприношення тощо. До таких обрядів, пов'язаних з вигнанням хвороби, належить і трепанація черепа, яка відома багатьом людям. Цікаво, але вчені так і не дійшли до остаточного рішення, навіщо наші предки проводили, досить складну хірургічну операцію. Спираючись на звіти антропологів про трепанації, що проводилися в Африці та Полінезії в ХХ столітті, можна припустити, що хірургічне втручання було призначене для лікування головного болю, наприклад, що виник унаслідок неврологічного захворювання чи травми черепа. Імовірно, з тією ж метою трепанацію робили й у давнину адже на багатьох трепанованих черепах було виявлено ознаки механічних ушкоджень чи неврологічних захворювань, що знаходилися, найчастіше, неподалік трепанаційного отвору.

З давніх-давен і до сьогодні людство накопичує медичні знання. Поховання неандертальців у Франції, печера Шанідар (Іран) дають підстави стверджувати, що вже у ті часи люди лікували переломи, рани, використовуючи профілактичні властивості різних трав. Під час мезоліту первісні лікарі, роль яких виконували шамани й чаклуни, уміли робити ампутацію кінцівок. Відомо, що первісна людина прекрасно володіла знаннями

поведінки диких тварин та птахів. З часом розширювалися знання про анатомію. Про це свідчать наскальні розписи в печерах, на яких зображено звірів у так званому рентгенівському стилі. Згідно з дослідженням, проведеним Оксфордською лабораторією радіокарбонування, найдавніший череп зі слідами трепанації виявлено в Україні. Його знайдено в мезолітичному могильнику Васиївка II (Дніпропетровський район). Череп датовано 7300-6220 роками до н. е. Повне загоєння кісткової тканини по краю трепанаційного отвору, свідчить про те, що череп «пацієнта» трепановано вдало й він прожив, після операції, ще деякий час.

Протягом XX-XXI століть активно розвивається медична генетика: вивчення та розуміння факторів спадковості, мінливості. Це дало змогу програмувати, лікувати та попереджати спадкові хвороби методами експрес-діагностики. На нашу думку, очевидно, що імунологія XX століття перевершила рамки класичного вчення про імунітет до інфекційних хвороб і поступово охопила проблеми патології, онкології, генетики, ембріології, трансплантації та ін. У 1898 році встановлено факт, що введення до організму чужорідних еритроцитів і сироваткових білків стимулює вироблення антитіл. З того моменту розпочався розвиток неінфекційної імунології. Дійсно, подальше вивчення антитіл стало основою формування іммунопатології, що вивчає безліч захворювань, природа яких пов'язана з розладами імунологічних механізмів, зокрема й реакціями на чужорідні елементи у крові. Хіміотерапія, гормонотерапія, розробка та застосування засобів, що впливають на центральну нервову систему змінили картинку класичної медицини, що дозволило лікарям активно втручатися в перебіг хвороби. Безперечно, ми схилиємося до ідеї, що у майбутньому лікування онкологічних захворювань буде мати значно більший відсоток випадків з подальшим одужанням. Звернімо увагу, що однією з найвпливовіших галузей може стати прецизійна медицина, яка орієнтована на індивідуальні способи лікування для кожного пацієнта та відмови від шаблонного підходу у сфері здоров'я. Нові технології трансплантації, особливо

серцево-судинної діяльності, уже починають практикуватися не тільки за кордоном, але й в Україні.

Мета роботи./Aim. Дослідження медичних знань минулого, теперішнього та майбутнього, порівняльна характеристика. Виявлення найпопулярніших методів лікування.

Матеріали та методи/Materials and methods. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної, публіцистичної та історичної літератури.

Результати та обговорення./Results and discussion. У ході аналізу науково-медичної літератури, визначено еволюційних процес медицини, у ході якого людство отримало інноваційні технології профілактики та лікування безлічі хвороб. Звернімо свою увагу на те, що ж чекає в майбутньому на медицину й нас з вами? Ми навіть і не уявляємо, які технології та методи використовуватимуть для забезпечення довготривалої підтримки нашого здоров'я в нормі. Щодня вчені, медики та інженери працюють над тим, аби медицина розвивалася та отримувала якнайбільше можливостей для лікування пацієнтів. Мета - досягти такого рівня, коли вилікувати можна буде всі хвороби, навіть ті, які на сьогодні вважають невиліковними. Наразі ми застали пандемію COVID-19, і якщо б людство з кожним роком не вдосконалювало свої медичні знання, то світ отримав би набагато більше жертв від цього інфекційного захворювання. Як говорять: "Теперішнє тісно пов'язане з минулим", - цей факт не обійшов і медицину. Безперечно, учені з покоління в покоління продовжували робити нові відкриття на основі тих, що описані в минулому. Наразі деякі ліки того часу залишаються актуальними, наприклад, листя подорожнику, що перешкоджає кровотечі, сприяє загоєнню застарілих і свіжих ран; напування хворого фенхелем з холодною водою - допомагає від запалення шлунку. Звичайно ж, ці методи належать до народних, але вважається, що їхній вплив дієвий.

Висновки./Conclusions. Певна річ, досягнення сучасної медицини перевершили минулі очікування. У 1953 році група британських дослідників зуміла відкрити секвенування ДНК - молекули, у якій міститься вся інформація

про те, як влаштований і працює організм будь-якої живої істоти, насамперед людини. Не меншої уваги заслуговує метод вітрифікації, що передбачає, охолодження клітини або ембріон менш чим за секунду до температури -199°C . Завдяки цьому речовина всередині клітин переходить у стан, що схожий на скло, без утворення кристалів. Далі якщо їх «відігріти», то навіть через 30 років клітини будуть у прекрасному стані. Сьогодні цей метод широко використовується в репродуктивній медицині.

Як бачимо, вчені-медики продовжують знаходити нові медичні винаходи, те, що робить наше життя та існування більш довгим та найголовніше - якісним. Майбутнє, про яке писали в книжках, знімали кінофільми, зрештою будується на наших очах й руками нашого покоління, Альберт Ейнштейн говорив: "Я ніколи не думаю про майбутнє. Воно настає досить швидко".

ВПЛИВ СОМАТИЧНОЇ ПАТОЛОГІЇ НА МІКРОКРИСТАЛІЗАЦІЮ ЗМІШАНОЇ СЛИНИ У ДІТЕЙ ТА ПІДЛІТКІВ

Любченко Ольга Валеріївна

д.м.н., професор, зав. кафедрою,

Велігоря Ірина Євгенівна,

Пушкарь Людмила Юріївна

к.м.н., доценти,

Рожкова Вікторія Володимирівна

асистент,

Харківська медична академія післядипломної освіти

м. Харків, Україна

Бобровська Наталія Павлівна

к.м.н., асистент,

Харківський національний університет ім.В.Н. Каразіна,

м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Слина відіграє життєво важливу роль у збереженні та функціонуванні тканин порожнини рота та організму в цілому і є індикатором їхнього стану. На склад та властивості слини впливають зовнішні та внутрішні фактори. Одним із мало досліджених якостей слини є її перетворення на кристалоподібний конгломерат при висушуванні краплі ротової рідини на повітрі. Це називається мікрокристалізацією слини (МКС) і визначається методом мікроскопії висухої краплини слини.

Діагностика мікрокристалізації змішаної слини заснована на принципах теорії самоорганізації складних систем - виявленні аномальних молекулярних взаємодій при переході краплі біологічної рідини з рідкого стану в тверде. І полягає у поділі органічних та неорганічних речовин у процесі фазового переходу. З допомогою цього можна визначити динаміку змін, які є у організмі. В основі мінералізуючої функції слини лежать механізми, що перешкоджають виходу з емалі зубів компонентів, що її складають, і сприяють надходженню таких елементів зі слини в емаль. Важливе значення при оцінці цього процесу мають концентрація кальцію, фосфору та іонна сила слини. Недолік кальцію в дитячому віці призводить до затримки росту, порушень постави, зниження

м'язового тонусу, а також різної соматичної патології. Зручний та простий у виконанні тест використовується як діагностика та чутливий індикатор функціонального стану організму людини в нормі та при патології.

Головними перевагами методу є неінвазивність, простота виконання, доступність, інформативність, економічність, необмежена можливість повторних аналізів, можливість проведення масових досліджень, безпека.

Ціль роботи. / Aim. Метою нашого дослідження було вивчити вплив різної соматичної патології на мікрокристалізацію змішаної слини у дітей та підлітків та виявити зв'язок між інтенсивністю карієсу зубів та мінералізуючим потенціалом слини.

Матеріали і методи./ Materials and methods. Обстежили 3 групи дітей та підлітків різного віку (9-10 років, 13 років і 16-17 років) з патологією опорно-рухової системи (кіфо-сколіозна постава, комбінований сколіоз) та з ендокринною патологією (дифузний нетоксичний зоб, цукровий діабет 1 типу). Усім школярам проведено дослідження змішаної слини на мікрокристалізацію, визначення активності та інтенсивності карієсу зубів. Мінералізуючий потенціал ротової рідини оцінювали за її мікрокристалізацією (П.А. Леус, 1977). Пероральну рідину забирали за допомогою стерильної крапельниці з дна ротової порожнини, мінімум 2 години після їжі та ополіскування дистильованою водою. Три краплі ротової рідини поміщали на предметне скло мікроскопа, обробляли етиловим спиртом і сушили при кімнатній температурі. Після висихання краплі їх досліджували під мікроскопом «Біолам Ломо Р14» зі збільшенням 2х6 у відбитому світлі. Оцінку мікрокристалізації слини (МКС) та мінералізуючий потенціал слини (МПС) проводили з урахуванням перегляду всієї площі висохлих крапель. Залежно від структури та величини кристалів виділяли 3 типи МКС: I тип – добре виражена структура слини, кристали великі з дендритоподібними відростками, що мають тенденцію до злиття; II тип - проміжний, кристали менших розмірів з тенденцією до їх роз'єднання; III тип - велика кількість аморфних структур, кристалів немає. Мінералізуючий потенціал слини (МПС) оцінювали як середнє значення залежно від певних

типів мікрокристалізації слини (МКС) з урахуванням усієї площі крапель на предметному склі мікроскопа (за методикою Сайфуліної Х.М., Поздєєва А.Р., 1992). Мінералізуючий потенціал слини (МПС) розраховували за формулою $MPC = MKC/3$, де МПС - мінералізуючий потенціал слини, МКС сумарні види мікрокристалізації слини. Залежно від виявлених типів кристалоутворення МПС виражали в усередненому балі. : 0,0 - 1,0 - дуже низький, 1,1 - 2,0 - низький, 2,1 - 3,0 - задовільний, 3,1 - 4,0 - високий, 4,1-5,0 - дуже високий. інтенсивність карієсу. Інтенсивність карієсу визначали шляхом підрахунку індексу КПВ у постійному прикусі, у змінному – КПВ + кп, де К – каріозні постійні зуби; П - пломбовані постійні зуби; В - віддалені постійні зуби; к - каріозні тимчасові зуби; п - пломбовані тимчасові зуби. Рівні інтенсивності карієсу виділяли по ВООЗ і визначали ступінь активності карієсу (по Т.Ф. Виноградовій, 1985). Отримані цифрові дані опрацьовано на персональному комп'ютері з використанням спеціалізованого пакета для статистичного аналізу – Statistica for Windows 6.0

Результати і обговорення. /Results and discussion. Типи кристалів змішаної слини та їх частота у обстежених дітей та підлітків з ендокринною патологією та патологією опорно-рухової системи, які отримали при вивченні мікрокристалізації слини, представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Типи кристалів змішаної слини та їх частота у обстежених дітей та підлітків (в%)

Вік (в роках)	Кіль- ть	Ендокринна патологія			Кіль- ть	Патологія опорно-рухової системи		
		Типи кристалів				Типи кристалів		
		I	II	III		I	II	III
9-10	12	-	16,72,9	83,3±3,4	14	-	21,5±1,6	78,5±3,5
13	10	-	10,0±5,25	90,0±4,1	15	-	13,3±1,9	86,7±3,5
16-17	15	-	20,0±1,5	80,0±1,7	8	-	37,5±3,4	62,5±5,3

У дітей в віці 9-10 років з ендокринною патологією аналіз мікрокристалізації показав, що кристали I типу були відсутні у всіх пробах,

частіше зустрічався II та III типи мікрокристалізації ($16,7\pm 2,9\%$ та $83,3\pm 3,4\%$). У підлітків 13 років так само, як і у дітей 9-10 років, був відсутній I тип мікрокристалізації і переважав III тип (II тип – $10,0\pm 5,2\%$, III тип – $90,0\pm 4,1\%$). У підлітків 16-17 років також був відсутній I тип мікрокристалізації, II тип становив $20,0\pm 1,5\%$, а III тип $80,0\pm 1,7\%$.

У дітей та підлітків з патологією опорно-рухової системи був відсутній I тип мікрокристалізації та переважав II та III тип мікрокристалізації. Так, у дітей 9-10 років II тип становив $21,5\pm 1,6\%$, а III тип – $78,5\pm 3,5\%$. У підлітків 13 років II тип становив $13,3\pm 1,9\%$ та III тип – $86,7\pm 3,5\%$. У підлітків 16-17 років II тип становив $37,5\pm 3,4\%$ та III тип – $62,5\pm 5,3\%$.

Найбільш високі показники III типу мікрокристалізації зустрічаються у підлітків 13 років, порівняно з дітьми 9-10 років та підлітками 16-17 років, як при ендокринній патології, так і при патології опорно-рухової системи, що ймовірно характеризує суттєві зміни в мінеральному складі в період пубертату. Якщо порівнювати цей показник між двома нозологічними групами дітей, то при ендокринній патології зміни більш виражені, ніж при патології опорно-рухової системи – $90,0\%$ та $86,7\%$, відповідно.

Результати дослідження мінералізуючого потенціалу слини та інтенсивності карієсу представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

Мінералізуючий потенціал слини та інтенсивність карієсу у дітей та підлітків з ендокринною патологією та патологією опорно-рухової системи

Вік (в роках)	Кіль- ть	МПС	КПВ +кп	Рівень інтенсивності карієсу	Ступінь активності карієсу	
Ендокринна патологія						
9-10	12	$1,8\pm 0,2$	$5,2\pm 0,8$	Високий	Субкомпенсований	$p>0,05$
13	10	$1,3\pm 0,4$	$4,7\pm 0,8$	Високий	Субкомпенсований	$p>0,05$
16-17	15	$2,0\pm 0,3$	$7,1\pm 0,8$	Дуже високий	Декомпенсований	$p<0,05$
Патологія опорно-рухової системи						
9-10	14	$2,2\pm 0,3$	$5,5\pm 0,6$	Високий	Субкомпенсований	$p>0,05$
13	15	$1,5\pm 0,2$	$3,4\pm 0,3$	Середній	Компенсований	$p>0,05$
16-17	8	$2,5\pm 0,3$	$3,4\pm 1,1$	Середній	Компенсований	$p<0,05$

Як видно з таблиці 2, мінералізуючий потенціал слини (МПС) у дітей та підлітків з ендокринною патологією дорівнює в 9-10 років - $1,8 \pm 0,2$, що характеризує низький мінералізуючий потенціал слини. У підлітків 13 років він нижчий і дорівнює $1,3 \pm 0,4$, в 16 -17 років - $2,0 \pm 0,3$, що також свідчить про низький мінералізуючий потенціал слини. Найнижчий мінералізуючий потенціал слини в 13 років.

Середній показник КПВ+кп у дітей 9 -10 років з ендокринною патологією становив $5,2 \pm 0,8$, рівень інтенсивності карієсу високий, рівень активності карієсу – субкомпенсований. У школярів у віці 13 років КПВ дорівнює $4,7 \pm 0,8$, рівень інтенсивності карієсу високий, ступінь активності карієсу - субкомпенсований. У підлітків 16-17 років КПВ дорівнює $7,1 \pm 0,8$, рівень інтенсивності карієсу дуже високий, ступінь активності карієсу - декомпенсований.

У дітей 9 -10 років з патологією опорно-рухової системи середній показник КПВ+кпу становив $5,5 \pm 0,6$, рівень інтенсивності карієсу високий, ступінь активності карієсу субкомпенсований. У підлітків 13 років показник КПВ дорівнює $3,4 \pm 0,3$, рівень інтенсивності карієсу середній, ступінь активності карієсу - компенсований. У віці 16-17 років середній показник КПВ становив $3,4 \pm 1,1$, рівень інтенсивності карієсу є середній, ступінь активності карієсу – компенсований.

Висновки. / Conclusions. Аналіз мікрокристалізації змішаної слини у дітей та підлітків з ендокринною патологією показав, що мінералізуючий потенціал слини низький, переважно зустрічалися кристали II та III типу. Низький мінералізуючий потенціал слини узгоджується з високим індексом КПВ, високими та дуже високими рівнями інтенсивності карієсу та переважанням субкомпенсованого ступеня активності карієсу.

Наднизький мінералізуючий потенціал слини виявлено в віці 13 років, а ступінь активності карієсу прогресує з віком.

Аналіз мікрокристалізації змішаної слини у дітей та підлітків з патологією опорно-рухової системи показав, що слина має низький

мінералізуючий потенціал, переважають кристали II та III типів. Мінералізуючий потенціал слини є низький і задовільний. У дітей та підлітків з патологією опорно-рухової системи показники КПВ відповідають високими та середнім рівнями інтенсивності карієсу, переважає компенсований ступень активності карієсу.

Наднизький мінералізуючий потенціал слини виявлено в віці 13 років, а ступінь активності карієсу зменшується з віком.

У дітей та підлітків з патологією опорно-рухової системи показники КПУ, рівні інтенсивності та активності карієсу дещо нижчі, ніж у школярів з ендокринною патологією.

ВАРІАНТНА АНАТОМІЯ ПОРТАЛЬНОЇ ВЕНИ

Скрябіна Олена Миколаївна,

к.м.н., доцент

Шаповалова Ольга Олексіївна

асистент кафедри анатомії, фізіології та патофізіології

Прядко Ростислав Миколайович,

студент III курсу

Луганський державний медичний університет

м. Рівне, Україна

Вступ. Професія лікаря-хірурга вимагає від людини надзвичайно точних знань з нормальної та топографічної анатомії, щоб бути першокласним спеціалістом. В своїй практиці лікар-хірург зустрічається з відмінностями деяких анатомічних структур у певних людей. Знання варіантної анатомії дозволить хірургу бути впевненим в собі і проводити операції різного рівня складності.

Ворітна вена, також відома як «vena portae», є важливою кровоносною судиною, яка проводить кров від шлунково-кишкового тракту та селезінки до печінки. Печінка отримує близько 75% крові через ворітну вену, а решта надходить із власне печінкової артерії. Ворітна вена відрізняється від інших вен, тим що вона не проводить кров безпосередньо в серце.

У Великобританії за останні 10 років спостерігається постійне зростання кількості пацієнтів, яким проводять трансплантацію печінки. Подібна тенденція спостерігається в Китаї, Канаді та Індії. Таким чином, за останні роки кількість складних гепатобіліарних хірургічних і судинних втручань збільшилася завдяки прогресу в медицині, удосконалення знань варіантної анатомії є важливою складовою цього прогресу.

Мета роботи: провести аналіз літературних джерел щодо варіантної анатомії портальної вени людини.

Матеріали та методи: дані доступної наукової літератури, статистичний та пояснювально-ілюстративний методи.

Результати та обговорення: Було проаналізовано поствітальний матеріал дорослих людей, архівні дані та дані досліджень черевної порожнини для визначення варіантної анатомії коренів та притоків ворітної вени. Варіантна анатомія ворітної вени:

Тип 1 - нормальна анатомія(79,94%). Головна ворітна вена утворена злиттям верхньої брижової та селезінкової вен, вона переносить кров від селезінки та шлунково-кишкового тракту до капілярного русла печінки. Головна ворітна вена поділяється на праву ворітну вену(ПВВ) і ліву ворітну вену(ЛВВ) відповідно. Потім ПВВ ділиться на праву передню ворітну вену (ППВВ) і праву задню ворітну вену(ПЗВВ), яка далі поділяється на верхню та нижню сегментарні гілки. Стовбур лівої ворітної вени(ЛПВ) віддає гілки до II, III і IV сегментів печінки.

Тип 2 – трифуркація(6,83%). Головна ворітна вена(ГВВ) ділиться на три гілки: ППВВ, ПЗВВ і ЛВВ.

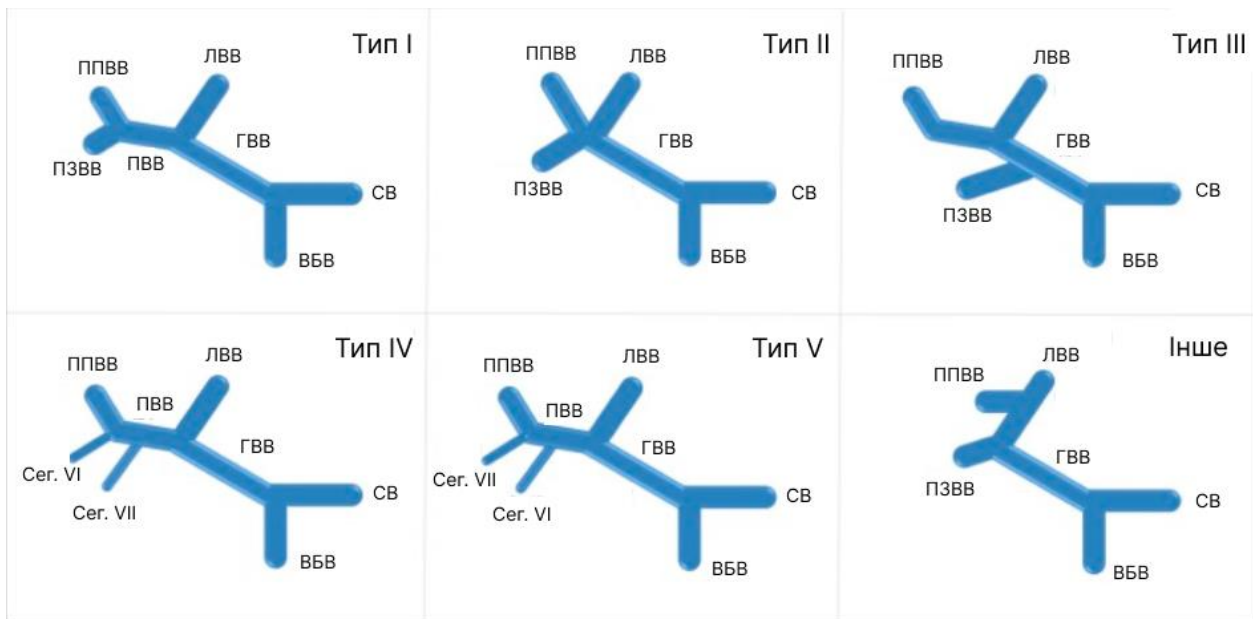
Тип 3 - права задня ворітна вена як перша гілка головної ворітної вени(4,96%). Першою гілкою ГВВ є ПЗВВ, яка продовжується вправо на невелику відстань, а потім поділяється на ППВВ і ЛВВ.

Тип 4 - Відхід правої передньої ворітної вени від лівої ворітної вени (2,69%). ГВВ спочатку поділяється на ПЗВВ і ЛВВ. Тоді ППВВ виникає з ЛВВ.

Повне розгалуження(1,37%). Усі сегментарні гілки ворітної вени, що починаються від єдиної головної ворітної вени без поділу на праву та ліву гілки.

Інші варіації(1,96%).Сегмент V, що походять від ПЗВВ; окреме походження сегмента VI та сегмента VII від ПВВ; випадки додаткового відгалуження сегменту VI, що виникає з ППВВ; сегмент IV подається від ПВВ і ЛВВ; відгалуження сегмента II безпосередньо від біфуркації ГВВ; відгалуження сегмента VIII, що виникає від ЛВВ; окреме походження сегмента V від ПВВ.

На зображенні нижче проілюстровані 5 поширених типів.

ГВВ – головна ворітна вена; ПВВ/ЛВВ – права/ліва ворітна вена; ППВВ – права передня ворітна вена; ПЗВВ – права задня ворітна вена; СВ – селезінкова вена; ВБВ – верхня брижова вен; сег. – сегмент.

Висновок: Отримані результати можуть використовуватися для виявлення та інтерпретації топографо-анатомічних варіацій на доопераційному етапі та мають важливе прикладне значення у хірургії верхнього поверху порожнини очеревини.

ВПЛИВ ПОЛОГОВОЇ АСФІКСІЇ (ПА) НА ФІЗІОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ В ОРГАНІЗМІ ТА МЕТОДИ ПРОФІЛАКТИКИ НАСЛІДКІВ ПА

Стельмащук Євгенія

валеолог, психолог, конфліктолог,
старший методист компанії «Академія здоров'я»
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Малецький Володимир

лікар-вчений, міжнародний експерт в сфері охорони здоров'я,
засновник компанії «Академія здоров'я»
м. Київ, Україна

Вступ. Пологова асфіксія (ПА) є однією з основних причин багатьох патологічних процесів та станів, що формуються протягом життя людини. У наш час положова асфіксія та її наслідки стали актуальною health-проблемою, вирішенням якої займаються багатопрофільні фахівці доказової, інтегральної та альтернативної медицини. Феномен положової асфіксії у своєму професійному полі розглядають не лише клініцисти, а й валеологи, оскільки ПА пов'язана не лише з ускладненнями під час пологів та найчастіше є провідником певних хронічних ускладнень і надалі. У цій науково-дослідній статті проаналізовано причини положової асфіксії, її класифікації та наслідки, а також роль фітопрепаратів та валеологічних рекомендацій у корекції станів, асоційованих з ПА.

Мета роботи. Визначити основні прояви положової асфіксії, ґрунтуючись на Міжнародній класифікації ПА, окреслити вплив кисневого голодування на фізіологічні процеси в організмі, визначити роль валеологічних та фітотерапевтичних оздоровчих практик в аспекті запобігання наслідків положової асфіксії.

Матеріали та методи. Пологова асфіксія – це патологічний стан новонародженої дитини, який супроводжується порушенням дихання з кисневим голодуванням, що стрімко розвивається. Пологову асфіксію також називають гіпоксією, маючи на увазі активність кисневого голодування, проте

термін «гіпоксія» частіше застосовують саме до плоду під час його внутрішньоутробного розвитку, тоді як «асфіксія» – до дітей, що народилися [1, с. 12-19; 2, с.3]. Гіпоксія, як і асфіксія – це процес зниження рівня кисню в організмі або в окремих органах і тканинах, тому за наявності даного стану в анамнезі валеологи та нутриціологи наполегливо рекомендують такій категорії осіб для системного застосування натуральні препарати та амінокислоти (АМК) ангіопротекторної, мікроциркуляторної групи курсом 2 рази на рік: наприклад, місячний цикл прийому екстрактів каштану, хвоща, шипшини, верби, калини, перцю болгарського, а з АМК – глютамінової кислоти, аргініну, метіоніну. Дані інгредієнти в необхідному лікувальному співвідношенні входять до складу препарату Венумфітам української компанії Примафлора [7, с. 66]. Дослідницьке спостереження в динаміці показало, що системний прийом даного фітопрепарату особами, що мають пологову асфіксію в анамнезі, в дитячому та підлітковому віці знижував прояви судинної симптоматики (мігрень, запаморочення, астигматизм, метеозалежність та ін.) в 3-4 рази, в середній та старшій вікових групах дані показники знижувалися на 30-60% (залежно від наявності інших хронічних захворювань), а ризик схильності до інсультів та інфарктів у осіб старшої вікової групи знижувався на 40-70%, що документально зафіксовано під час обстеження на діагностичному амплітудно-частотному комплексі «MedBiotech» [8, с. 15].

Пологова асфіксія в системі ВООЗ класифікується на первинну (вроджену) та вторинну (постнатальну – у перші години після народження). Так, первинна асфіксія, залежно від тривалості поділяється на інтранатальну (гостру) та антенатальну (хронічну); залежно від тяжкості проявів асфіксію поділяють на помірну (середню тяжкість) та важку [2, с. 2]. Важливо позначити, що всі вище перераховані види ПА мають свої характерні особливості маніфестації та типи ускладнень, тому для визначення алгоритму лікування та профілактики наслідків пологової асфіксії надзвичайно важливо розуміти окрім клінічного діагнозу ще й ідентифікацію ПА, що в пологовий період спричинила формування певних фізіологічних порушень: наприклад, пацієнт П., 25 років,

спостерігається з діагнозом «Нейроциркуляторна дистонія середнього ступеня тяжкості з ознаками міопічного астигматизму на тлі первинної помірної антенатальної пологової асфіксії». Якщо точної інформації щодо класифікації пологової асфіксії немає або у випадку, коли дана інформація не є достовірною, показники ПА можна визначити та окреслити за допомогою обстеження на амплітудно-частотному комплексі «MedBiotech», що дозволить не тільки виявити тип пологової асфіксії, але й зафіксувати ті можливі порушення, які можуть сформуватися у цієї людини надалі на тлі перенесеної раніше ПА.

Міжнародною Асоціацією акушерів та гінекологів доведено, що асфіксія, котра реєструється у новонароджених, у 78% випадках є лише продовженням гіпоксії, що почалася внутрішньоутробно. В Україні асфіксію різного ступеня тяжкості діагностують у 3-6% дітей і цей відсоток коливається в залежності від рівня недоношеності плода: так, у малюків, народжених до 36 тижнів, – 9%, а у дітей, що народилися після 37 тижнів, індекс знижується до 1-2%. Основне визначення асфіксії новонародженого таке: дитина не може самостійно дихати або здійснює поверхневі судомні рухи, які не дозволяють організму отримати кисень у достатньому обсязі. Стан та прогноз подальшого фізіологічного та нервово-психічного розвитку дитини визначають за шкалою Апгар [1, с.56-57]. Тим не менш, важливо зазначити, що гіпоксія та асфіксія нерідко (близько 30% випадків) проявляються реактивно, будучи тимчасовим станом, при цьому не несуть небезпеки для життя і потім також стрімко минають при деяких акушерських станах: наприклад, напівобвивання пуповиною, порушення передлежання та інші [3, с. 26-36]. У цих клінічних випадках при виписці з пологового будинку не завжди встановлюється діагноз «пологова гіпоксія/асфіксія», але при цьому плід/дитина вже перенесла темпоральний стан дефіциту кисню, що надалі може накласти відбиток на перебіг його фізіологічних процесів, тому валеологи рекомендують з профілактичною метою протягом місяця після виписки з пологового будинку застосовувати дітям натуральні ангіозміцнюючі препарати для покращення кровообігу в

судинному руслі та протидії наслідкам гіпоксії: наприклад, екстракти каштану, буркуну, верби, арніки, гамамелісу – вказані інгредієнти в необхідному лікувальному співвідношенні містяться в еліксирі «Венотонік» української компанії Примафлора [5, с. 44-49].

Відповідно до Протоколу ВООЗ реєстрація стану новонародженого здійснюється на 1-й та 5-й хвилинах після народження. Також обов'язкову оцінку стану здоров'я малюка проводять на 10-й, 20-й хвилинах життя. Основний прогноз нервово-психічного розвитку дитини зазвичай встановлюється на 5 хвилині.

Під час діагностичного обстеження організму та консультативного прийому фахівці health-проекту «Академія здоров'я» приділяють особливу увагу станам, що асоціюються з асфіксією або наслідками проявів ПА. Так, згідно з Міжнародним паспортом здоров'я, який застосовується фахівцями Вищої школи Валеології, необхідно окреслити часті лінійні та непрямі причини пологової асфіксії [4, с. 2-8; 6, с. 146]:

- шкідливі звички матері (переважно) та батька;
- несумісність резусів крові мами та дитини;
- аномалії розвитку плода;
- особливості фізіологічних порушень матері;
- порушення кровообігу, хвороби серця у матері або плода;
- внутрішньочерепна травма, отримана раніше або під час пологів;
- прояви ВСД, НЦД або інших судинних станів у матері або плода;
- інфекції (хламідіоз, герпес, коронавірус та ін.);
- екстрагенітальні патології;
- системні захворювання матері (тиреотоксикоз, анемія, цукровий діабет);
- інфекційні хвороби, особливо у другому та третьому триместрах вагітності;
- ускладнені пологи;
- стресові стани до або під час пологів;

- недоношена чи переношена вагітність;
- неповноцінне харчування та ін.

При цьому важливо відзначити: найчастіша причина пологової асфіксії – нестача кисню в утробі матері, що може бути як самостійною причиною формування ПА, так і її наслідків надалі. Підсумовуючи даний класифікаційний та наслідково-причинний перелік, необхідно підкреслити, що прояви пологової асфіксії лежать у площині багатьох профільних фахівців медичної та валеологічної сфери, тому підхід у вирішенні питань, що стосуються здоров'я та асоційовані з пологовою асфіксією, повинен також бути багатопрофільним, індивідуальним та поетапним. У рамках проекту «Академія здоров'я» спеціалістами health-команди [9] розроблено «Систему валеолога Євгенії Стельмащук». Завдяки чітким алгоритмам дана Система дозволяє [4, с. 5]:

- визначити класифікацію, тип і ступінь пологової асфіксії, отриманої в пологовий період;
- виявити сформовані порушення в організмі, асоційовані з ПА;
- позначити можливу схильність та тенденцію до тих чи інших порушень чи захворювань, які можуть стати наслідком перенесеного раніше кисневого голодування;
- отримати повноцінну індивідуальну консультацію із призначеннями фітопрепаратів, дієти, проведенням дихальної гімнастики, лікувальної фізкультури, спортивних навантажень, інших оздоровчих та профілактичних рекомендацій.

«Система валеолога Євгенії Стельмащук» також включає в свій алгоритм обов'язкову додаткову консультацію у певних профільних медичних фахівців та вивчення показників органів та систем організму, зафіксованих на амплітудно-частотному діагностичному комплексі «MedBiotech», що дозволяє професійно, глибинно на молекулярно-клітинному рівні та багатозадачно у причинно-наслідковому аспекті підійти до вирішення питань, що стосуються прояву пологової асфіксії.

Результати та обговорення. Пологова асфіксія відноситься до тієї категорії патологій, вплив яких має властивість поширюватися на тривалий період, найчастіше переходячи у стійкі хронічні порушення, та при цьому негативно впливати на фізіологічні процеси в організмі. У запобіганні наслідкам ПА важливий індивідуальний, інтегральний та багатопрофільний підхід.

Висновки. Профілактику наслідків пологової асфіксії необхідно проводити консиліумно, враховуючи рекомендації профільних медичних фахівців, при цьому важливо зазначити, що за будь-яких проявів ПА обов'язковими додатковими рекомендаціями є фітолікування, натуропатія, оздоровчі практики. Валеологічний алгоритм лікування та попередження наслідків пологової асфіксії експертами проекту «Академія здоров'я» сформульовано та представлено у вигляді «Системи валеолога Євгенії Стельмащук».

Література

1. А.К. Ткаченко «Асфіксія новонароджених. Перинатальна патологія нервової системи». – Навчально-методичний посібник; Мінськ; 2018.
2. Л.Б. Жетлісова «Асфіксія новонароджених» // Medical journal. – Казахстан; 2021.
3. Н.П. Шабалов «Асфіксія новонароджених». – Київ; 2019.
4. І.В. Заболотний Стаття «Застосування у клініці «Системи валеолога Євгенії Стельмащук» у лікуванні та профілактиці захворювань, спричинених пологовою асфіксією» // Прес-реліз клініки «Онлайн-Мед»; Київ; 2020.
5. Л.В. Нелюбова, Н.Г. Тарасенко, В.В. Малецький «Система SILVER у профілактиці судинних порушень». – Міжнародна конференція I International scientific and practacal conference; April 17-19, 2022, Львів.
6. Л.В. Нелюбова, В.В. Малецький «Діагноз 21/21 та актуальність застосування фітопрепаратів у лікуванні маркерів постковідного синдрому» –

Міжнародна конференція X International scientific and practacal conference; April 13-15, 2022; Манчестер, Великобританія.

7. Методичний посібник компанії Примафлора; 2020.

8. С.В. Шелест «Основи роботи на багатопрофільному діагностичному амплітудно-частотному комплексі MedBiotech»; Дніпро, 2020.

9. В.В. Малецький Тези інтерв'ю на радіо «Країна FM» у рубриці «Експертна думка»; Київ, 2021.

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІМФОКАПІЛЯРІВ ОЧЕРЕВИНИ ЛЮДИНИ

Шаталова Вікторія Броніславівна

здобувачка освіти 2 курс 3 медичний факультет
Харківського національного медичного університету

Ушакова Марія Андріївна

здобувачка освіти 5 курс 1 медичний факультет
Харківського національного медичного університету

Сухонос Роман Олександрович

доцент кафедри анатомії людини
Харківського національного медичного університету

«Освіта – скарб, праця – ключ до нього» П. Буаст

Вступ. Лімфатичні фолікули являються органами лімфопоезу та відіграють досить важливу роль в захисних реакціях організму. В лімфатичних фолікулах розвиваються лімфоцити, що надходять в лімфатичне русло і збагачують лімфу її форменними елементами – лімфоцитами, ще до проходження її через вузли першого етапу. Дана робота присвячена розгляду морфологічних особливостей лімфокапілярів деяких відділів очеревини. Інтерес тим більший, що як показали клінічні спостереження та експериментальні дослідження, очеревині властиві й бактерицидні властивості.

Метою нашого дослідження було вивчення морфологічних особливостей лімфатичних капілярів деяких відділів очеревини.

Матеріали і методи. Теоретичні: огляд та аналіз науково-методичної літератури; практичні: власні дослідження.

Результати і висновки. Загально признаним фактом являється всмоктування кристалоїдів в кровоносні капіляри, а великодисперсних білків тільки в лімфатичні капіляри.

Проходження через стінку лімфатичних капілярів більш великих часточок пояснюється тим, що вона, на відміну від кровоносних капілярів, складається тільки із ендотелію і позбавлена базальної мембрани.

В організмі кровоносні та лімфатичні судини ніде безпосередньо не прилягають до клітин паренхіми, між ними завжди знаходиться сполучнотканинна речовина, будова якої тісно залежить від функцій органу. Ендотелій лімфатичних капілярів характеризується загальними морфологічними признаками. В ендотелії розрізняють неаргірофільну та аргірофільну цитоплазми. Остання не представляє собою неперервну мережу, в багатьох місцях переривається неаргірофільною цитоплазмою. По ходу сітки бувають розширення. Окрім того, в неаргірофільній цитоплазмі спостерігаються вільні включення аргірофільної цитоплазми – як дрібні, цяточкові, так і більші в вигляді світло-жовтих полів, оточених темним обідком. Наявність розширених ділянок аргірофільної цитоплазми і цяточкових включень останньої переважно в капілярах та посткапілярах, тобто в тих відділах лімфатичних судин, які мають здатність до всмоктування, саме в цих місцях відбувається адсорбція великодисперсних білків.

Характер ендотелію змінюється при переході лімфатичних капілярів в судини. Ендотелій набуває тут клітинну будову, мережа аргірофільної цитоплазми по межах клітин замкнена, і майже не спостерігаються вільні включення аргірофільної цитоплазми в неаргірофільну. Розміщення і кількість сіток лімфатичних капілярів в кожному шарі очеревини стоїть в тісному зв'язку з будовою органу який очеревина вкриває.

Будова парієтальної та вісцеральної очеревини має свої особливості. Сполучна тканина очеревини в різних її місцях має неоднакову будову. Найбільш потужний шар її спостерігається в складі парієтальної очеревини, в той же час як сполучнотканинний шар вісцеральної очеревини більш тонкий. Ці особливості будови сполучної тканини пристінкової та нутрощевої очеревини відбиваються і на морфологічних особливостях ендотелію лімфатичних капілярів.

Виявлення та вивчення лімфатичних судин серозного покриву зв'язано із труднощами, які залежать як від будови оболонок, так і від незначного діаметру (20 – 30 мк) лімфатичних капілярів.

В пристінковій очеревині існує двошарова лімфатична мережа – поверхнева та глибока, лежать в поверхневому та глибокому колагенових шарах. Лімфатичні капіляри глибокої мережи супроводжують кровоносні судини, а глибина їхнього залягання залежить від будови й товщини очеревини. Що стосується розміщення поверхневої мережи, то вона лежить ближче до мезотелія, в тих місцях очеревини, де процеси всмоктування відбуваються найбільш інтенсивно. Як відомо, різні ділянки очеревини мають неоднакову проникність, головними шляхами всмоктування колоїдів із черевної порожнини являються лімфатичні судини діафрагми. Найближче до мезотелію (від 6 до 12 *мк*) розміщені лімфатичні капіляри в очеревині діафрагми та ілеоцекальній ділянці. В ілеоцекальній ділянці, очеревина також володіє великою всмоктувальною здатністю. Найбільш віддалені від мезотелія лімфатичні капіляри в очеревині передньої стінки живота.

Ендотелій лімфатичних капілярів очеревини передньої стінки живота характеризуються тонкою сіткою аргирофільної цитоплазми. Петлі цієї сітки полігональної форми. Включення аргирофільної цитоплазми в неаргирофільну небагаточисельні, частіше цяточкові і рідше великі в вигляді світло-жовтих полів, оточених темним обідком.

В ендотелії лімфатичних капілярів діафрагмальної очеревини петлі аргирофільної сітки незамкнені, мають хвилясті краї, ромбоподібні, витягнуті по довжині капіляра, довжина їх значно превалює над шириною. Сітка аргирофільної цитоплазми більш груба, ніж в ендотелії лімфатичних капілярів серозного покриву передньої черевної стінки і містить багаточисельні гудзикоподібні розширення, розміщені як за ходом аргирофільної сітки, так і в неаргирофільній цитоплазмі. Часто спостерігаються включення аргирофільної цитоплазми в вигляді світло-жовтих полів, оточених темним обідком і рідше дрібні – в вигляді зерен. Ендотелій лімфатичних капілярів діафрагмальної очеревини немов би всіяний великими включеннями аргирофільної цитоплазми.

В ендотелії лімфатичних капілярів ілеоцекальної ділянки петлі аргирофільної цитоплазми незамкнені і розміщені по довжиннику капіляра. За ходом сітки, а також вільно в неаргирофільній цитоплазмі вздовж периферії капіляра лежать в вигляді ланцюгів цяточкові включення аргирофільної цитоплазми і більші в вигляді світлих полів, оточених темним обідком.

Особливості будови лімфатичних капілярів очеревини задньої черевної стінки, пов'язані з функцією органу, до якого вона прилягає. Завдяки цьому змінюється й характер ендотелію лімфатичних капілярів. Зокрема в ендотелії лімфокапілярів очеревини, що вкриває підшлункову залозу, мережа аргирофільної цитоплазми має вигляд вузьких петель, витягнутих за ходом капіляру. За ходом сітки зустрічаються багаточисельні включення в вигляді світло-жовтих полів, оточених темним обідком. Вони надають ендотелію лімфатичних капілярів очеревини, що вкриває підшлункову залозу, зернистий характер. Рідше вільно в цитоплазмі ендотелію спостерігаються цяточкові включення.

Таким чином, в тих місцях пристінкової очеревини, де відбуваються найбільш інтенсивні процеси всмоктування в ендотелії лімфатичних капілярів, кількість та розміри включень аргирофільної цитоплазми збільшуються. Найбільш багаточисельні великі та дрібні цяточкові включення зустрічаються в лімфатичних капілярах діафрагми.

В вісцеральній очеревині (шлунку, печінки, тонкої кишки), де сполучнотканинний шар більш тонкий, існує тільки одна сітка лімфатичних капілярів. Найбільш наближена вона в очеревині печінки, де ендотелій лімфатичних капілярів має більші і багаточисельні включення аргирофільної цитоплазми в неаргирофільну.

Аналіз отриманих даних дозволяє зробити висновок, що ендотелій лімфатичних капілярів парієтальної та вісцеральної очеревини має свої морфологічні особливості обумовлені функцією та будовою очеревини, що вкриває орган. Остання являється невід'ємною частиною сполучнотканинної стромы кожного органу і відображає загальний план його будови.

PHARMACEUTICAL SCIENCES

ПОТЕНЦІОНУВАННЯ АДАПТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ СТРЕС-ЛІМІТУЮЧИХ СИСТЕМ НА МОДЕЛЯХ ТЕРМІЧНОГО БОЛЮ

Цісак Альона Олександрівна

к.б.н., доцент, доцент кафедри фармакології ліків
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

Ларіонов Віталій Борисович

д.б.н., провідний науковий співробітник
Фізико-хімічний інститут імені О.В.Богатського НАН України

Бенет Станіслав Сергійович

аспірант
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
м. Одеса, Україна

Вступ. Сучасні умови життя характеризуються зростанням стресорних навантажень у різних галузях діяльності. Якщо дія стресора надмірна за силою чи тривалістю, а також за наявності вроджених чи набутих дефектів стрес-лімітуючих систем розвивається дистрес, що супроводжується формуванням дизрегуляції в одній або кількох онтогенетично ослаблених фізіологічних системах організму. В даний час доведено провідну роль стресу у розвитку патологій різного генезу [1,2].

Одним із завдань сучасної фармакології є пошук фармакологічних засобів – потенційних адаптогенів, застосування яких дасть можливість досягнення організмом стану неспецифічно підвищеної опірності до широкого спектру шкідливих впливів.

Разом з тим, в даний час інтерес до фармакологічних засобів рослинного походження, які мають адаптогенні властивості, зростає у всьому світі. Перевагою рослинних засобів є широкий спектр фармакологічної активності у поєднанні з низькою токсичністю та можливістю тривалого застосування без ризику розвитку негативних побічних ефектів.

Адаптогенні препарати сприяють підвищенню неспецифічної опірності до широкого спектру екстремальних впливів. Проте механізми адаптогенного впливу лікарських засобів досліджені недостатньо.

Наприклад, дослідники встановили, що тіло людини адаптується до болю завдяки силі сигналів нейронів. Під час рухів, що викликають біль, мозок посилає слабкі сигнали, а коли рухи болю не викликають, сигнали мозку посилюються. Якщо мозок знає, що переміщення спричинить біль, то час реакції на виконання такого руху збільшується, але при цьому сама маніпуляція проходить швидше, ніж звичайно. Таким чином, мозок намагається скоротити тривалість больових відчуттів. Це відкриття важливо, тому що підтверджує виникнення захисних стратегій організму під час очікування гострого болю.

Метою роботи було дослідження протибольової активності трави кипрею вузьколистого (*Chamaenerion angustifolium*), як перспективної лікарської рослинної сировини з адаптогенними властивостями.

Матеріали та методи. Скринінгові дослідження анальгезуючої дії досліджували на моделі больового синдрому, викликаного, термічним подразненням у тесті занурювання хвоста щурів у гарячу воду [3] – тест теплової іммерсії хвоста (tail immersion). Цей тест базується на спинальному флексорному рефлексі у відповідь на занурення кінчика хвоста (5 см) в гарячу воду t 50°C. При цьому відбувається активація С-волокон, Ad-волокон полімодальних ноцицепторів та високопорогових механорецепторів.

Дослідження були проведені на лабораторних щурах, що утримувались в стандартних умовах віварію, всі досліди були проведені в відповідності до загальних правил етичного поводження з лабораторними тваринами.

Тварин було поділено на групи. Тваринам дослідної групи попередньо на хвіст наносили мазь на основі екстракту трави кипрею, тваринам другої групи наносили мазь анестезину (група-порівняння). Тварини третьої групи слугували контролем.

Реєстрували тривалість (сек) латентного періоду до відсмикування хвоста. Критерієм наявності знеболюючої дії вважали статистично вірогідне збільшення тривалості латентного періоду відносно контрольної групи тварин.

Результати та обговорення.

З одержаних результатів можемо дійти висновку про високий рівень аналгетичної активності, оскільки показники латентного періоду дослідних тварин значно перевищували аналогічні показники контрольної групи і були максимально наближені до рівня результатів препарату-порівняння - 2% мазі анестезину (між дослідною групою та групою препарату-порівняння не було статистично значимої різниці). Час утримування хвоста в гарячій воді для вказаних двох груп складає в середньому 15,9 та 15,3 секунди, проти показників контролю – 7,1 секунд.

Висновки. З огляду на одержані результати, встановлено, що досліджувана лікарська рослинна сировина є потенційним засобом з адаптогеними властивостями та потребує подальших більш детальних досліджень.

Список джерел:

1. Торгашов М.Н. Некоторые патогенетические механизмы развития стресс-индуцированной патологии / М.Н. Торгашов, В.С. Мякотных // Вестник уральской медицинской академической науки. - 2016. - №2.

2. Kulakova S.N. Biochemical features in rats with different behavioral activity under conditions of emotional stress /S.N. Kulakova, Z.V. Karagodina, V.A. Baturina, N.V. Kirbaeva, N.E. Sharanova , A.V. Vasil'ev, S.S. Pertsov // Bulletin of experimental biology and medicine. - 2015. - Vol. 158, N.3 - P. 329-332.

5. Доклінічні дослідження лікарських засобів : метод. рекомендації / ред. О. В. Стефанов. Київ : Авіцена, 2001. 527 с.

CHEMICAL SCIENCES

СИНТЕЗ 11-ОКСО-N-(2-ОКСОБУТИЛ)ІНДЕНО[1,2-b]ХІНОКСАЛІН-8-КАРБОКСАМІДУ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ЙОГО ФАРМАКОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ

Ішков Юрій Васильович

д.х.н., професор

Сазонов Кирило Дмитрович

Аспірант

Одеський Національний Університет імені І.І.Мечникова

м. Одеса, Україна

Вступ. На сьогодні вірусні та онкологічні захворювання являють собою гостру проблему, яка постає перед людством. Кількість ефективних противірусних та протипухлинних препаратів невелика. Сучасні лікарські засоби потребують постійної модифікації (зменшення токсичності, підвищення ефективності цих препаратів, їх доступність у тому числі людям з низьким бюджетом). Формування нових резистентних штамів вірусів спонукає до пошуку нових лікарських засобів. Наразі найпоширенішими є високоселективні терапевтичні препарати, особливістю яких є пригнічування репродукції вірусів. Такими препаратами є вакцини, цитостатики. Ці препарати добре себе зарекомендували та врятували від смерті мільйони людей. Але у них є ряд недоліків. Загальна кількість вірусів становить 10^{31} [1], з урахуванням швидкості їх мутацій становиться зрозуміло, що поява нових штамів резистентних до ліків це лише питання часу [2]. Тому є доцільною розробка нових терапевтичних засобів з широким спектром дії. Так як усі живі організми використовують реплікацію для самовідтворення та передачі генетичного матеріалу, цей процес повинен бути мішенню для нових протиінфекційних препаратів широкої дії. Агент, який здатний пригнічувати розплітання двохспірального полінуклеотиду на два односпіральні, має стати

протівірусним препаратом широкого спектру дії. Такі агенти зуться інтеркаляторами [3]. Існує небагато робіт присвячених похідним інденохіноксаліну як інтеркаляторам ДНК та протівірусним агентам. Саме тому цей клас речовин став об'єктом дослідження.

Мета роботи. Розробка методу синтезу 11-оксо-N-(2-оксобутил)індено[1,2-b]хіноксалін-8-карбоксаміду, який потенційно може мати протівірусну та протипухлинну активність.

Матеріали та методи.

Для синтезу використовувались наступні реактиви: нінгідрин, 3,4-діамінобензойна кислота, крижана оцтова кислота, триетиламін, 1,3-дициклогексилкарбодіїмід (ДЦК), гідро хлорид етилового ефіру гліцина.

Структуру отриманих сполук було підтверджено методом мас-спектрометрії. Мас-спектри отримані на мас-спектрометрі МХ-1321 з прямим введенням зразка.

Фармакологічна активність речовини була проаналізована програмою Prediction of Activity Spectra for Substances (PASS) (таблиця 2).

Результати та обговорення. Цільовий продукт отримували: 5 ммоль (1,38 г) 11-оксоіндено[1,2-b]хіноксалін-8-карбонової кислоти та 6 ммоль (0,834 г) гідрохлориду етилового ефіру гліцина поміщають в плоскодонну колбу, додають 7 ммоль (0,97 мл) триетиламіну та перемішують 4 часа у хлористому метилені в присутності 1,3 – дициклогексилкарбодіїмиду при кімнатній температурі. Розчин фільтрували, промивали водою та пропускали через колонку (5_{см}) з Al₂O₃ (нейтральний) та перекристалізували із суміші гексан:бензол (1:1) (рис. 1). Отриманий вихід 75 % (1,885 г).

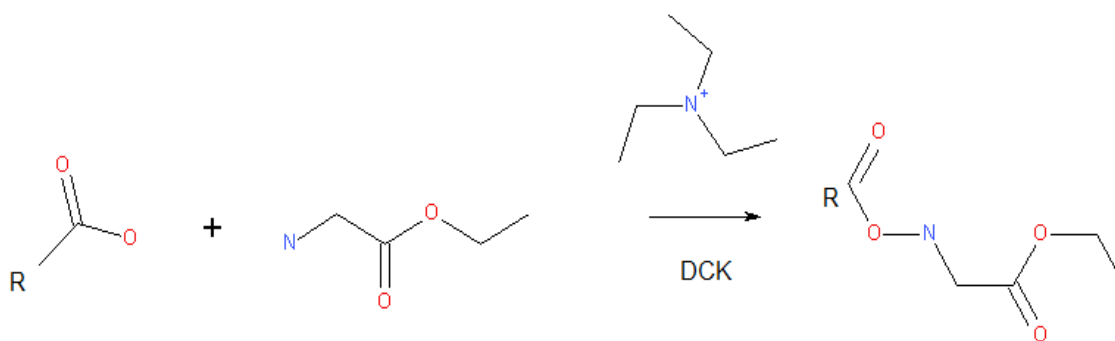

Рис. 1. Схема синтезу 11-оксо-N-(2-оксобутил)індено[1,2-b]хіноксалін-8-карбоксаміду

де R - 11-оксоіндено[1,2-b]хіноксалін-8-карбонова кислота.

11-оксоіндено[1,2-b]хіноксалін-8-карбонову кислоту отримували методом конденсації нінгідрину з 2,3-діамінобензойною кислотою у співвідношенні 1:1 моль у розчині крижаної оцтової кислоти (рис. 2) [4] .

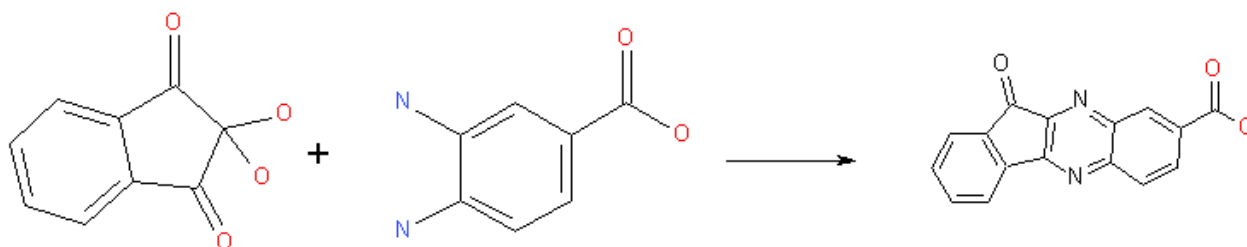

Рис. 2. Схема синтезу 11-оксоіндено[1,2-b]хіноксалін-8-карбоної кислоти

В масс-спектрах синтезованих сполук спостерігаються сигнали молекулярних іонів, що відповідають молекулярним масам (таблиця 1).

Таблиця 1

Мас-спектри та виходи

Формула	T _{пл.} , °C	Вихід, %	М знайдена	М розрахована
C ₁₆ H ₈ N ₂ O ₃	321	49	276	276,24
C ₂₀ H ₁₅ N ₃ O ₃	146	75	377	377,35

Таблиця 2

Фармакологічна активність 11-оксо-N-(2-оксобутил)індено[1,2-
b]хіноксалин-8-карбоксаміду

Pa	Pi	Активність
0,384	0,123	Противовірусний
0,688	0,028	Противопухлинний
0,249	0,021	Інгібітор топоізомерази I
0,158	0,018	Інтеркалятор ДНК

де Pa – ймовірність бути активним;

Pi – ймовірність бути неактивним.

Максимальне значення 1, мінімальне 0.

Висновки. Було розроблено метод синтезу синтезу 11-оксо-N-(2-оксобутил)індено[1,2-b]хіноксалин-8-карбоксаміду.

Список літератури

1. Breitbart M. Rohwer F. Here a virus, there a virus, everywhere the same virus? // Trends Microbiol. – 2005. – V. 13, № 6. – P. 278 – 284.
2. Drake J.W. The distribution of rates of spontaneous mutation over viruses, prokaryotes, and eukaryotes // Ann. N. Y. Acad. Sci. – 1999. – V. 870, № . – P. 100 – 107.
3. Lerman L.S. Structural consideration in the interaction of DNA and acridines/ L.S. Lerman // J. Mol. Biol. – 1961. – Vol. 3, № 1. – P. 18 – 30.
4. Novel c-Jun N-Terminal Kinase (JNK) Inhibitors with an 11H-Indeno[1,2-b]quinoxalin-11-one Scaffold By Liakhov, Serhii A.; Schepetkin, Igor A.; Karpenko, Olexander S.; Duma, Hanna I.; Haidarzhly, Nadiia M.; Kirpotina, Liliya N.; Kovrizhina, Anastasia R.; Khlebnikov, Andrei I.; Bagryanskaya, Irina Y.; Quinn, Mark T. From Molecules, 26(18), 5688; 2021.

СТЕРЕОСЕЛЕКТИВНИЙ СИНТЕЗ ДИГІДРОКСИ СУЛЬТАМІВ

Мартинюк Антон Андрійович

магістрант

Національний технічний університет України

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Сультами є досить поширеними сполуками в медицині, вони часто стають альтернативою амідній групі для якої сульфаміди часто використовуються в якості біоізостеричної заміни [1]. Завдяки своїм фізико-хімічним властивостям, хімічній і метаболічній стабільності, багатій гетероатомами природі та зачасту кристалічній формі в суміші пропадають сульфамідну групу в розробці сучасних біоактивних молекул [2]. Отримані молекули використовуються в багатьох сферах, починаючи від антибіотиків, як противірусні препарати, в лікуванні ВІЧ та мігрені і закінчуючи гербіцидами.

Мета роботи. / Aim. Синтез ряду стерично активних циклічних дигідрокси сульфамідів за допомогою OsO_4 .

Матеріали та методи. / Materials and methods. Для експерименту було використано ряд органічних розчинників та реагентів:

Розчинники:

- Диметилформамід
- Етилацетат
- Етанол
- Діоксан
- Дихлорметан
- Ацетон

Реагенти:

- Фталемід калію
- K_2CO_3
- Гідразин гідрат

- Триетиламін
- Каталізатор Ховейда – Граббса
- N-Оксид N-метилморфоліна
- OsO₄

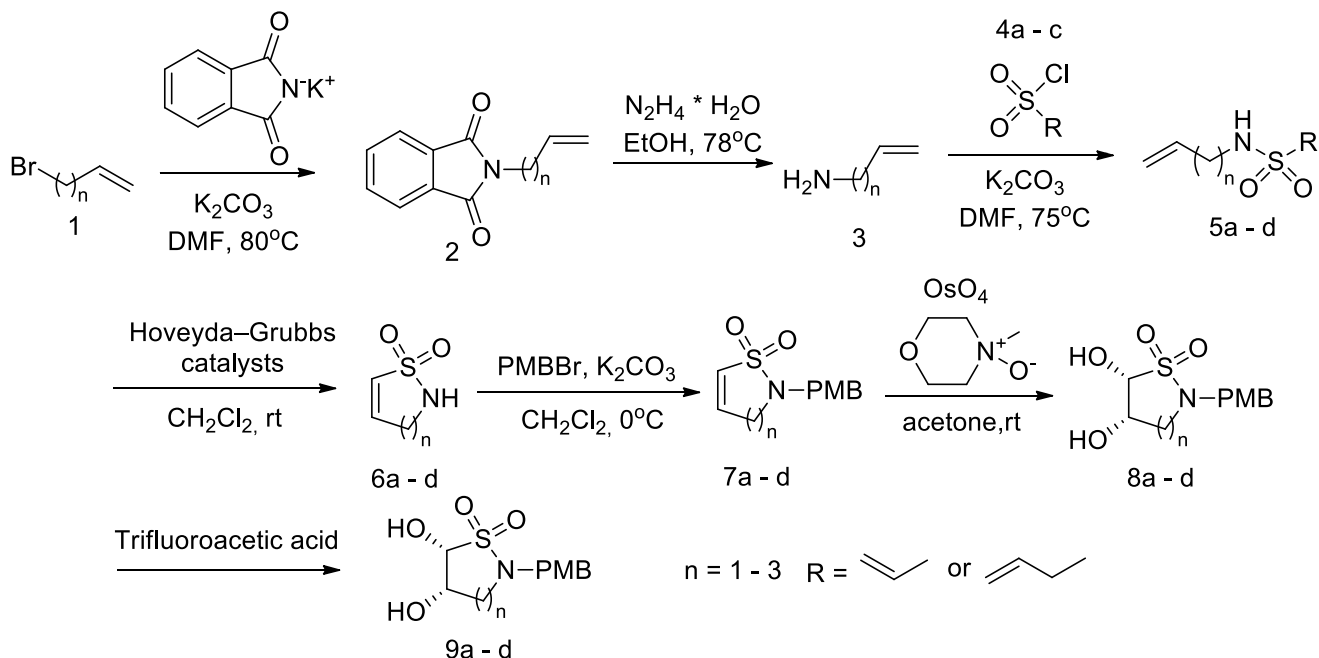

Рис. 1. Схема синтезу цільових сполук

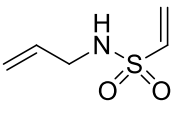
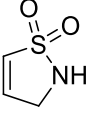
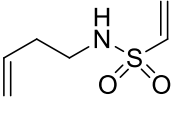
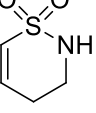
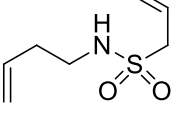
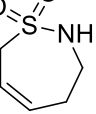
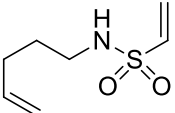
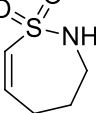
На рис. 1 зображено всі стадії через які потрібно пройти. Основними з них є метатезис з каталізатором Граббса та дигідроксилювання за допомогою OsO₄.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Перші стадії схеми, а саме синтез речовин **2**, **3**, **5a**, **5b**, **5c**, **5d** пройшли з чудовими виходами (> 90%) як і очікувалось.

Як можна побачити з таблиці 1, вихід речовин з концентрацією каталізатора 0.015M є незадовільним, хоч при 0.03M вихід речовини **6a** значно збільшився. Для вирішення цієї проблеми в майбутньому є ідея підвищити вихід речовин **6b** та **6c** повісивши на атом азоту бензильний захист та закип'ятивши суміш [1].

Вихід стадії метатезису при 0.015М та 0.003М каталізатора Ховейда –

Граббса

Вихідні речовини	Продукт	0.015М	0.03М
 5a	 6a	46%	78%
 5b	 6b	40%	73%
 5c	 6c	10%	52%
 5d	 6d	12%	55%

Остання стадія синтезу була проведена лише з речовинною ба яка захищена ПМБ групою по атому нітрогену.

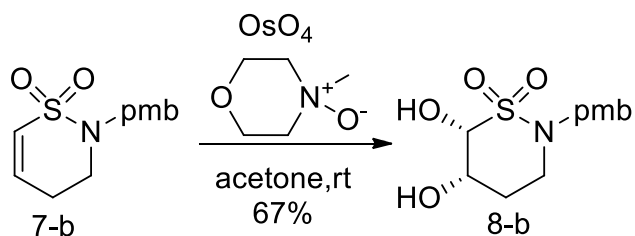

Рис. 2. Реакція дигідроксилювання

Отриманий вихід був задовільний 67%. Але нажаль зняття захисту не вдалось здійснити. В майбутньому планується спробувати провести дану реакцію і з речовинами **6a**, **6b**, **6c** та **6d** з бензильним і ВОС захистом.

Висновки. / Conclusions. Було проведено серію синтезів, які дали досить непаганий результат, побудовано майбутній план дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Tozer, M. J.; Harper, E. A.; Kalindjian, S. B.; Pether, M. J.; Shankley, N. P.; Watt, G. F. *Bioorg. Med. Chem. Lett.* 1999, 9, 1825.
2. Kalgutkar, A. S.; Jones, R.; Sawant, A. In *Metabolism, Pharmacokinetics and Toxicity of Functional Groups: Impact of the Building Blocks of Medicinal Chemistry on Admet*; Smith, D. A., Ed.; Royal Society of Chemistry: Cambridge, 2010; p 210.
3. Paul R. Hanson, Donald A. Probst, Randall E. Robinson, Mei Yau, *Tetrahedron Letters* 40 4761-4764 (1999)
4. Kolb HC, VanNieuwenhze MS, Sharpless KB (1994) *Chem Rev* 94:2483

N-ХЛОРОСУЛЬФОНІЛТРИГАЛОГЕНАЦЕТИМІДОЇХЛОРИДИ У СИНТЕЗІ ГЕТЕРОАНЕЛЬОВАНИХ ТІАДІАЗИНІВ ТА ТІАДІАЗЕПІНІВ

Оцалюк Дмитро Валентинович,

студент

НТУУ

"Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

м. Київ, Україна

Шалімов Олександр Олександрович,

к.х.н.,

Колотило Микола Васильович,

к.х.н.,

Онисько Петро Петрович,

д.х.н., проф.

Інститут органічної хімії НАН України

м. Київ, Україна

Вступ. Гетероциклічні системи, що містять 1,2,4-тіадіазиновий цикл виявляють широкий спектр біологічної активності, серед їх представників були знайдені сполуки з антивірусною, протираковою та гіпотензивною активністю, деякі з них давно використовуються як лікарські засоби. Одними з перспективних в цьому відношенні є малодосліджені гетероанельовані похідні 1,2,4-тіадіазину, які, зокрема, проявляють високу активність проти вірусу гепатиту С. Наявність додаткового гетероциклічного ядра у поєднанні із фармакофорним ендоциклічним сульфонамідним фрагментом, а також функціональних груп, здатних до модифікації, створює передумови для спрямованого синтезу сполук з різноманітною біологічною активністю. В зв'язку з цим, пошук нових методологій та реагентів для одержання таких систем є важливим як в теоретичному, так і практичному відношенні.

Мета роботи. Синтез поліелектрофільних реагентів, що містять хлорсульфонільну та галогеналкільну групи, зокрема, дифлуорметиленовий фрагмент та виявлення їх синтетичних можливостей. Використання 1,3-CNS-біелектрофільних реагентів з тригалогенметильною групою для синтезу

біоперспективних шести- і семичленних нітроген- і сульфурвмісних гетероциклічних систем. Наявність галогеналкільної групи в одержаних гетероциклах дозволить провести їх функціоналізацію та відкрити шлях до нових потенційно біологічно активних сполук.

Матеріали та методи. Ефективними в синтетичному плані для побудови гетероциклічних систем є 1,3-CNS-біелектрофільні реагенти. Запропоновано препаративний спосіб одержання галогеновмісних високоелектрофільних реагентів на основі доступних похідних тригалогеноцтових кислот (Рис. 1).

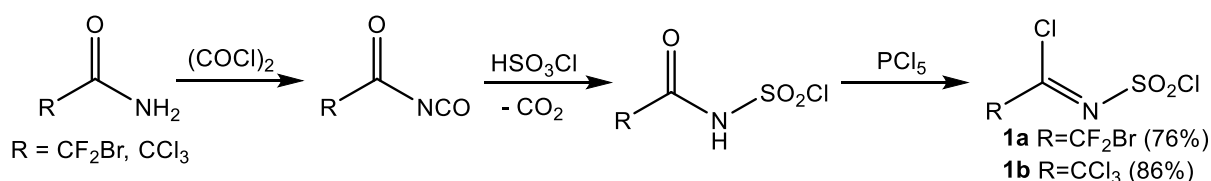

Рис. 1. Синтез N-хлорсульфонілтригалогенацетімідоїлхлоридів

Метод базується на реакції сульфування тригалогенацетилізоціанатів з подальшим хлоруванням відповідних N-хлорсульфоніламідів пентахлоридом фосфору. У якості вихідних сполук для гетероциклізацій були вибрані амінометил та аміноетилпіразоли, бензімідазоли з активною метиленовою групою у другому положенні.

Результати та обговорення. На основі одержаних N-хлорсульфонілтригалогенацетімідоїлхлоридів (**1a,b**) – як високо реакційноздатних 1,3-CNS-біелектрофільних реагентів розроблено нові синтетичні підходи до синтезу конденсованих шести- та семичленних гетероциклічних систем (Рис. 2).

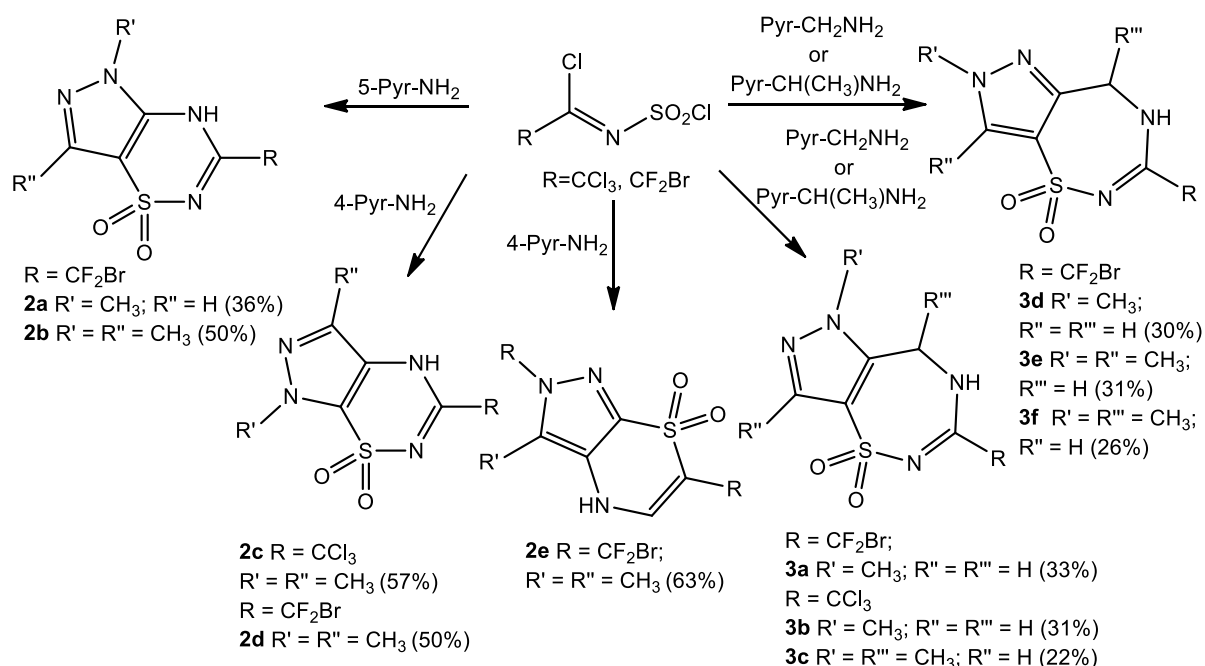

Рис. 2. Синтез конденсованих шести- та семичленних гетероциклічних систем на основі N-хлорсульфонілтригалогенацетімідоїлхлоридів

Показано, що біелектрофіли (**1**) регіоселективно реагують з амінопіразолами в присутності діізопропілетиламіну з утворенням відповідних 1,2,4-піразолотіадіазинів (**2a-e**). Використання метил- або етиламінозаміщених похідних піразолу відкриває шлях до синтезу перших представників піразолотіадіазепіну (**3a-f**). Важливо зазначити, що одержати семичленні аналоги сполук (**2a-e**) виходячи з гомологів 4-амінопіразолів не вдається. Реакції, що приводять до утворення конденсованих семичленних систем (**3a-f**) вдається провести виключно для 3- та 5-метил- або етиламінозаміщених піразолів, при цьому циклізація здійснюється по четвертому положенню піразольного кільця.

Реакції імідоїлхлоридів з бензімідазолами, як бінуклеофілами, приводять до утворення відповідних конденсованих систем (**4a,b**). Цікаво зазначити, що сполуки (**4**) за даними РСД, на відміну від відомих аналогічних систем, існують у вигляді таутомера, в якому атом гідрогену знаходиться біля атома нітрогену сульфонільної групи, а не в імідазольному циклі.

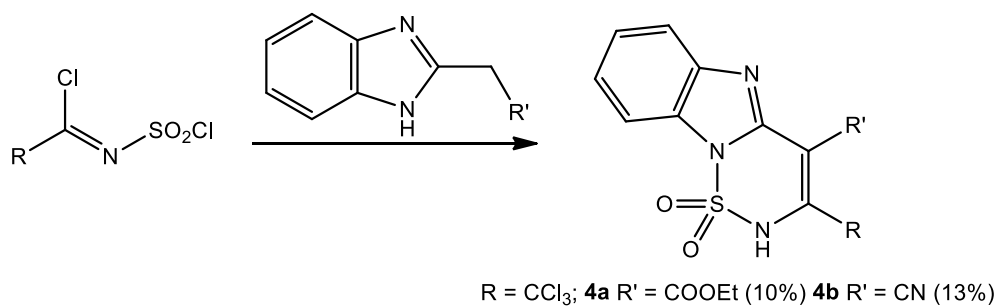

Рис. 3. Синтез конденсованих бензімідазотіадіазинів

Будову синтезованих сполук підтверджено даними ¹H, ¹³C ЯМР спектрів, а також рентгеноструктурними дослідженнями.

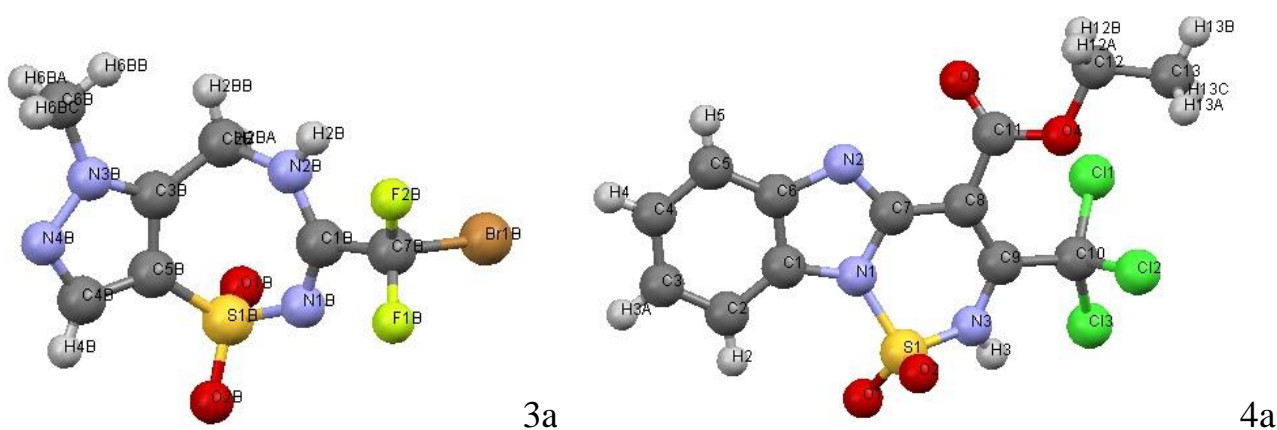

Рис. 4. Рентгеноструктурний аналіз сполук 3a і 4a

Висновки.

1. На основі доступних вихідних речовин розроблено метод синтезу синтетично перспективних високореакційноздатних 1,3-CNS-біелектрофільних N-хлорсульфонілтригалогенацетімідоїлхлоридів.

2. Запропоновано нові синтетичні підходи до синтезу гетероанельованих гетероциклічних сполук з піразольним та бензімідазольним фрагментом.

МАКРОЦИКЛІЧНІ ПЕПТИДОМІМЕТИКИ НА ОСНОВІ СУСЛІС СРУРЕВЕІС – НОВІ ІНГІБІТОРИ PIN1

Харченко Сергій Григорович,

к.х.н.

Петльована Наталія Анатоліївна

Магістрантка

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ.

Пошук нетоксичних для людини препаратів, котрі ефективно б лікували хвороби, є основним предметом сучасної медичної хімії. На сьогоднішні пептиди та їх макроциклічні похідні відіграють важливу роль у створенні високоефективних лікарських засобів. На даний час на ринку існує всього 47 терапевтичних препаратів на основі циклічних пептидів, з яких лише 26 - затверджених FDA (Food and Drug Administration), 21 – знаходяться у клінічних дослідженнях, з яких 9 можуть використовуватися пацієнтами до повного затвердження препарату організацією FDA. Токсичність та проблеми з цитостабільністю, разом з низькою ефективністю, є основною проблемою в розробці таких препаратів.

Об'єктом дослідження є PIN1 (рис. 1) - пептидил-проліл *цис-транс*-ізомераза (PPI-аза), котра ізомеризує Pro-Ser/Thr фрагменти. Підвищена активність PIN1 пов'язана з різними формами раку, а зниження цієї функції призводить до нейродегенеративних хвороб.

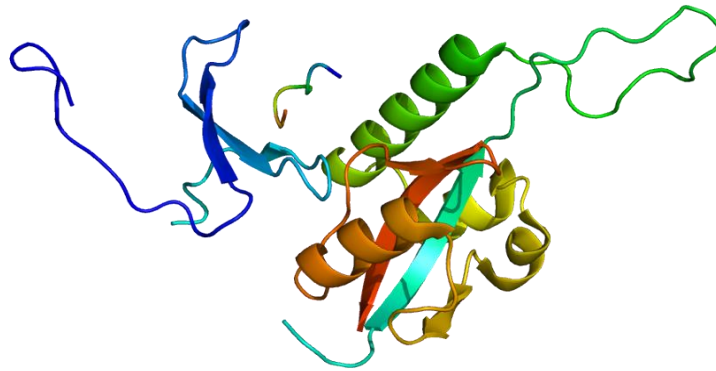

Рис. 1. Структура білка Pin1. Зображення отримано з файлу PDB 1F8A в програмі PyMOL.

Інгібітори, що існують PIN1 мають ряд недоліків, зокрема: неселективність, висока токсичність, низька клітинна проникність, низька стабільність, “погані” терапевтичні властивості (великий об'єм, маса), складність синтезу, великі витрати при отриманні. Виходячи з обробки літературних даних, основною метою роботи є отримання нових молекул-інгібіторів PIN1, котрі будуть мати кращі фармакофорні властивості.

На даний час сформована бібліотека макроциклічних сполук та синтезовано 3 пептидоміметици на основі суцліс CRYPEVEIC. Отримані поліпептиди передані на дослідження процесу інгібування PIN1. Дані результати будуть референсною точкою для подальшого створення бібліотеки нових інгібіторів PIN1.

Ціль роботи

Методом скринінгу мільярдної бібліотеки гептамерних пептидів групою дослідників на чолі з *Dunkan* було виявлено ефективні циклічні інгібітори PIN1, включаючи суцліс CRYPEVEIC (рис. 2). При дослідженнях суцліс CRYPEVEIC як інгібітора PIN1 було з'ясовано, що він має $IC_{50} = 500$ nM, проте є нестабільним *in vivo* через руйнування дисульфідного зв'язку (рис. 2, показаний зірочкою).

Основною метою даної роботи є пошук пептидного макроциклу на основі суцліс CRYPEVEIC, котрий буде мати низьку токсичність, кращу клітинну

проникність та високу стабільність у внутрішньому середовищі клітини, а також матиме або підвищить властивості інгібування описаного макроциклу.

Матеріали та методи.

Для пошуку lead-активної сполуки була сформована віртуальна бібліотека макроциклічних пептидоміметиків на основі вище згаданого cyclic CRYPEVEIC:

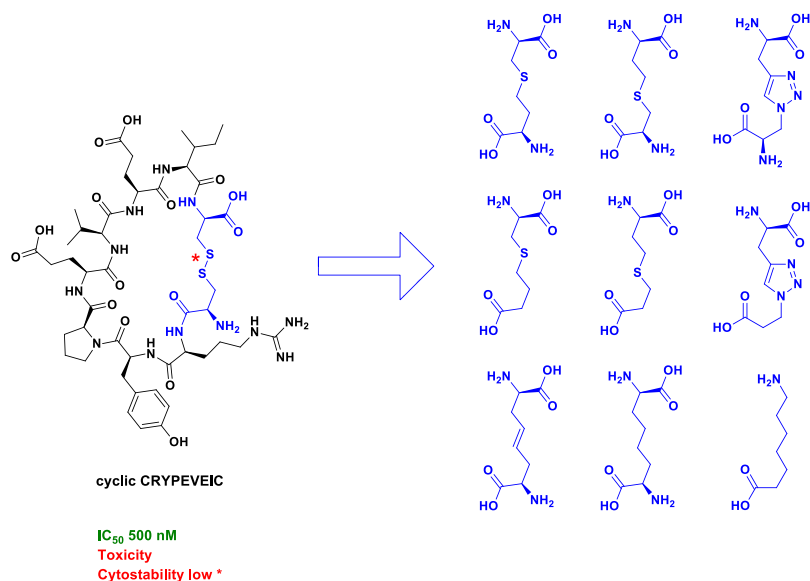

Рис. 2. Графічне зображення cyclic CRYPEVEIC з виділеним фрагментом цистеїн-цистеїн та ряд амінокислот, які є міметиками для даного фрагменту

Для отримання похідних з даної бібліотеки використано метод твердофазного пептидного синтезу (ТФПС) та підбрано відповідні ортогональні захисні групи. Методи отримання амінокислот обрано таким чином, щоб зберегти хіральну чистоту відповідних складових макроциклічного каркаса. Усі проміжні сполуки були проаналізовані методом ПМР та LCMS. Хіральну чистоту міметичних структур було перевірено за допомогою методів хірального аналізу.

Результати та обговорення.

Для отримання цільових пептидоміметиків **PM-2** та **PM-3** було отримано відповідні амінокислоти **2-M** та **3-M**, схеми синтезу яких представлені на рис. 3.

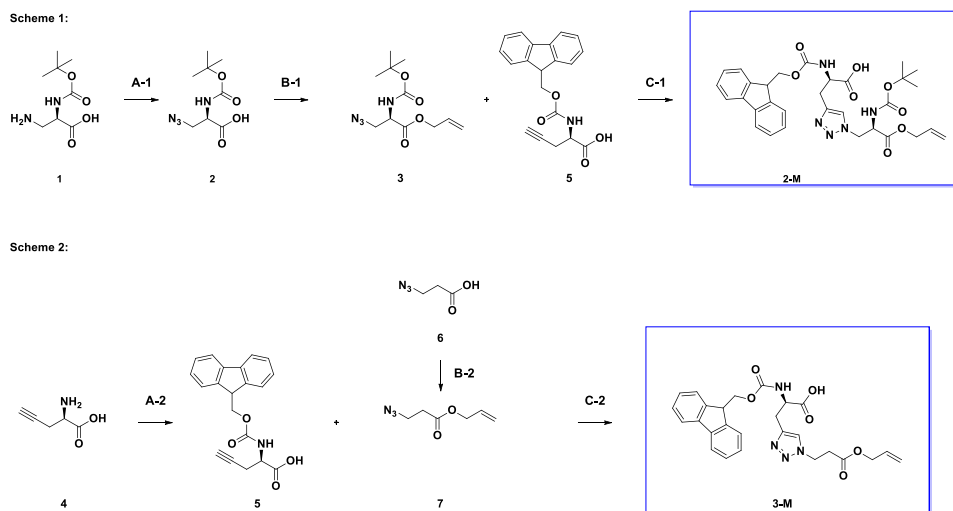

Рис. 3. Схеми синтезу амінокислот, які були синтезовані для отримання пептидоміметеків PM-2 та PM-3

Амінокислота **2-M** була синтезована з чистою 90% зі сполуки **1**, виходячи з наступної схеми: за допомогою азидо-трансферу було отримано сполуку **2** виходячи з діамінопропіонової кислоти **1**; захист кислотної групи речовини **2** було здійснено естерифікацією за Стегліхом з одержанням відповідної похідної **3**, котру використали в сілік-реакції зі сполукою **5**. Речовину **5** було отримано з пропалгілгліцину **4** фмокуванням.

Сполука **3-M** була отримана реакцією сілік між **5** та **7**, своєю чергою речовину **7** синтезовано естерифікацією за Стегліхом азидо-кислоти **6**.

Склад та будову отриманих сполук було встановлено за допомогою ПМР- та LCMS-аналізів (рис. 4 та рис. 5).

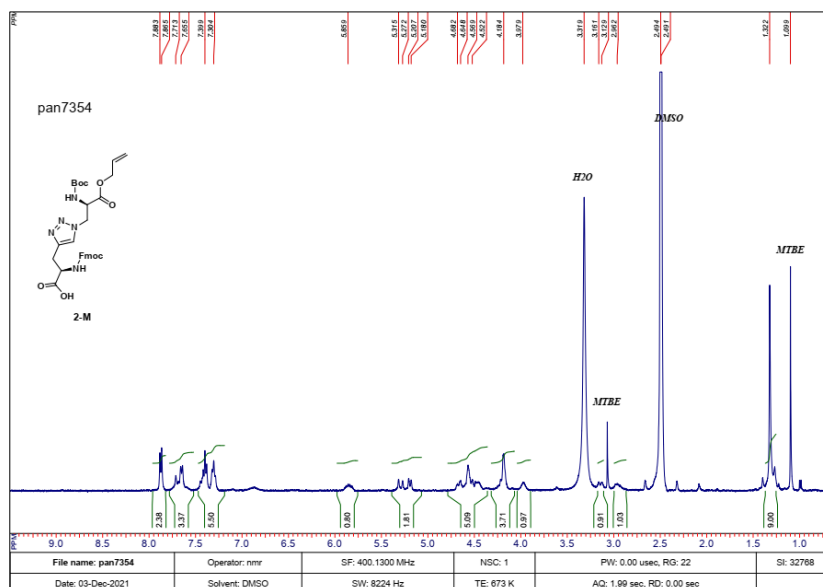

Рис. 4. ПМР-аналіз сполуки 2-М

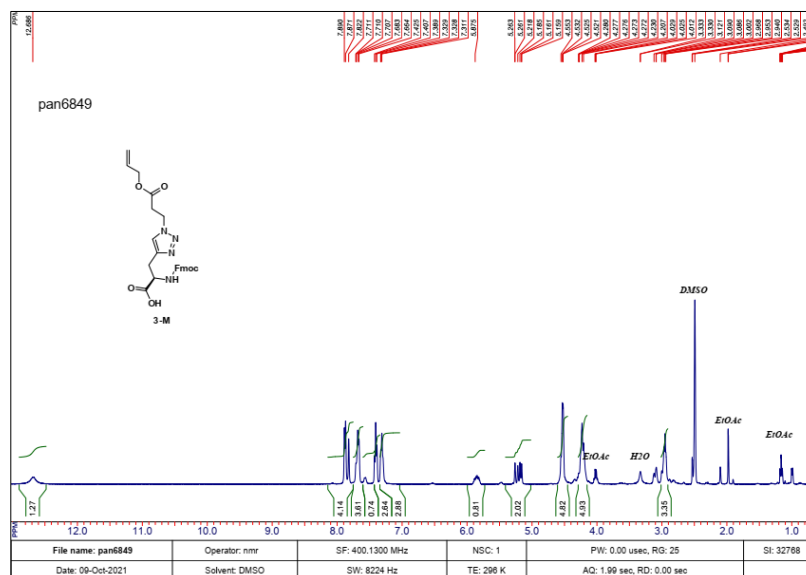

Рис. 5. ПМР-аналіз сполуки 3-М

Амінокислота з відповідним ортогональним захистом, яка була необхідна для синтезу пептидоміметика **PM-1** (рис. 6), була одержана за допомогою класичної реакції фмокування відповідної похідної.

На цей момент, синтезовано 3 макроцикли (рис. 6), котрі були передані на дослідження цитостабільності, токсичності, біологічної активності до КІТ (Karlsruhe Institute of Technology).

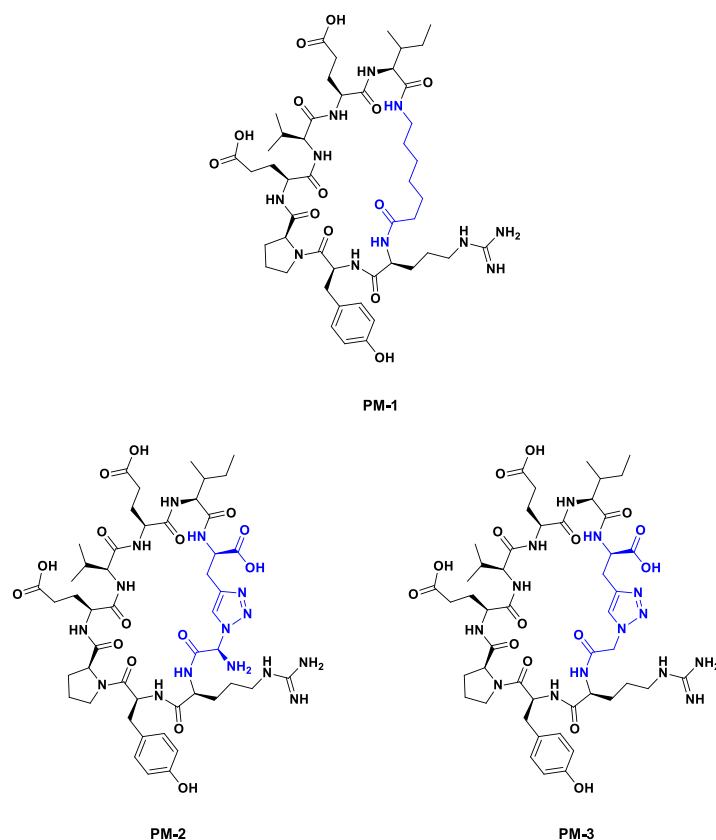

Рис. 6. Графічне зображення синтезованих макроциклічних пептидоміметиків на основі cyclic CRYPEVEIC

Висновки.

1. Створена віртуальна бібліотека для пошуку пептидного макроциклу на основі описаного cyclic CRYPEVEIC, котрий буде мати низьку токсичність, кращу клітинну проникність та стабільність всередині клітини, а також збереже або покращать свої інгібіторні властивості
2. Синтезовано ряд амінокислот, що виступають міметиками для фрагмента Cys-Cys для отримання аналогів cyclic CRYPEVEIC.
3. Синтезовано 3 макроциклічних пептидоміметиків на основі cyclic CRYPEVEIC.
4. Відповідні сполуки передано на біологічні та біохімічні дослідження.

TECHNICAL SCIENCES

EFFECT OF PARTIAL SUBSTITUTION OF LOW GLUTEN FLOUR WITH MODIFIED POTATO STARCH ON THE COLOR AND TEXTURE PROPERTIES OF COOKIES

^{1,2} **Chunli Deng**,
Doctoral student,
¹ **Melnyk Oksana**,
Associate Professor,
² **Yanghe Luo**,
Professor,

¹ Department of food technology, Sumy National Agrarian University,
st.G.Kdoratieva 160, Sumy 40021, Ukraine

² College of Food and Biological Engineering,
Hezhou University, 542899, Hezhou, China

Abstract

The effects of partial substitution of low gluten flour with potato starch treated with heat moisture treatment or microwave treatment on the color and texture properties of cookies were investigated. The results showed that the addition of heat moisture treatment modified potato starch (HMTS) had significant effects on the color and texture properties of cookies. Compared with the control cookies, all the experimental cookies made of HMTS had lower a^* value, but higher L^* value and b^* value, indicating the cookies made of HMTS became brighter (higher L^*), less reddish (lower a^*), and more yellowish (higher b^*). The average hardness, surface hardness and max hardness of cookies with HMTS were significantly lower than of control ($p < 0.05$), but higher crispy value.

Keyword: potato starch, heat moisture treatment, cookies.

1. Introduction

Cookies occupy an important consuming position in the world and are favored by various groups of consumers owing to their soft texture and sweet taste. Most recipes for cookies include high sugar and high fat, resulting in high calories. Modern health concepts advocates maintaining appropriate body weight and maintaining steady blood sugar. Therefore, it is very important to improve the nutritional and functional properties of cookies. Starch is the most important component of potato, the dry root tuber of potato contains 75 % starch, indicating a good starch source [1]. The properties of native starch such as low shear, heat sensitivity and high tendency for retrogradation limit its use in food systems [2], therefore, modification of starch is carried out to eliminate the shortcomings of native starch [3]. Many previous researches [4-6] have indicated that heat moisture treatment can increase the content of slowly digested starch and resistant starch, which is benefits to develop modified starch as a low glycaemic food ingredient. The purpose of the research was to investigate the effect of partial substitution of low gluten flour with modified potato starch on the quality of cookies, which will accumulate data for application of modified potato starch in food industry and provide technical support for the industrial development of cookie products with potato starch.

2. Materials and methods of the research

2.1 Materials

The following raw materials were used in the experiment: low gluten flour (Guangzhou Da Fan Zhuo Food Co. Ltd., China), white granulated sugar (Nanjing Ganzhiyuan Sugar Co. Ltd., China), unsalted butter (Anchor, New Zealand Milk Brand Co. Ltd.), pure milk (Yili industrial group Co. Ltd., China), potato starch modified by heat moisture treatment (HMTS).

2.2 Preparation of modified potato starch

Native potato starch was subjected to heat-moisture treatment in accordance with the method of Deng [7] with minor modifications. According to the preliminary

test results, the moisture level of treatment was adjusted to 23.56 %, the heat moisture treatment length was 1.5 hours and heating temperature was 90 °C. The prepared starch was named HMTS. The SDS content of HMTS was 57.96 %, and the RS content of HMTS was 14.03 %.

2.4 Cookies preparation

The cookies had the following formulation: low gluten flour (180 g), unsalted butter (120 g), powdered white granulated sugar (50 g), pure milk (30 g), salt (1 g). Butter, powdered white granulated sugar, salt dissolved in milk and mixed with electric mixer at speed 1 for 3 minutes to make all the materials smooth, added the low gluten flour in batches to make a soft dough. The soft dough was then shaped into a cuboid and stored at -18 °C for 1 hour. The frozen cuboid dough was cut into 0.7 cm thick slices and then were put into the prepared baking pan. All these samples were backed in a preheated electric oven with both the upper and lower heat of 170 °C for 17 minutes. After cooling to room temperature baking for 30 min, the cookies were packed into hermetically sealed plastic bags to prevent drying. All quality measurements were performed in 1 hour after baking.

In the experimental cookies, 5 %, 15% and 25% of low gluten flour was substituted with the same amount of HMTS, and named as HMT-5, HMT-15, HMT-25.

2.6 Determination of color

The color values (L^* , a^* , b^*) of cookies were determined at least three times by a colorimeter (CR-400, Konica Minolta Inc., Japan.) after the calibration of the equipment with a standard-white reflection plate. The center rather than the edge of every cookie was used as the test point for color determination. The L^* value indicates lightness, which varies from black ($L^* = 0$) to white ($L^* = 100$), the a^* value varies from greenness (-60) to redness (+60) and b^* value varies from blue (-60) to yellow (+60). Color difference (ΔE) between control cookies and experimental cookies was calculated with the equation:

$$\Delta E = \sqrt{(\Delta L^*)^2 + (\Delta a^*)^2 + (\Delta b^*)^2} \quad (1)$$

$$\Delta L^* = L^* - L_0^* \quad (2)$$

$$\Delta a^* = a^* - a_0^* \quad (3)$$

$$\Delta b^* = b^* - b_0^* \quad (4)$$

Where L^* , a^* , b^* are the value of experimental cookies L_0^* , a_0^* , b_0^* refers to the value of control cookies.

2.7 Texture analysis

Cookies texture was determined by the TA-XT plus Texture Analyzer (Exponent stable microsystem, version 6.1.2.0, Stable Microsystems Ltd., UK) with P2 probe on the center of every cookie. The pre-test speed and the test speed were set at 1.00 mm/s, post-test speed was set at 2.0 mm/s, while the distance was fixed at 5 mm with a trigger force of 20 g. All the textural parameters were measured and calculated by the instrument software from the resulting force-deformation curves. The TPA measurement was carried out parallel at least three times.

2.8 Statistical analysis

All the experiments were conducted in triplicate unless otherwise stated. The Statistical analysis was performed on Data Processing System (version 7.05). Data were analyzed using ANOVA with Duncan's multiple range test, and the values were considered significantly different when $p \leq 0.05$.

3. Results and discussion

3.1 Color analysis of cookies

Color is related to the physicochemical characteristics of ingredients and baking conditions. In this study, the centre rather than the edge of every cookie was used as the test point for color determination. Table 1 presented the results of experiments evaluating the effect of partial substitution of low gluten flour with HMTS on cookies color. Compared with the control cookies, all the experimental cookies had lower a^* value, but higher L^* value and b^* value, indicating the cookies made of HMTS or MWS became brighter (higher L^*), less reddish (lower a^*), and more yellowish (higher b^*). The color differences (ΔE) between experimental cookies and the control cookies was above 3, indicating that the differences in color between

the control and experimental cookies were detectable by the human eye when the substitution amount of low gluten flour with HMTS reached 5 %.

Table 1

Effect of HMT modified potato starch on color of cookies

Cookies samples	L*	a*	b*	ΔE
Control	78.08±1.46 ^b	2.46±0.08 ^a	29.65±0.71 ^b	-
HMT-5	81.05±0.18 ^a	2.25±0.06 ^b	30.69±0.30 ^a	3.16±0.21 ^a
HMT-15	81.18±0.22 ^a	2.12±0.06 ^c	30.84±0.11 ^a	3.33±0.19 ^a
HMT-25	81.24±0.29 ^a	2.07±0.05 ^c	30.78±0.49 ^a	3.41±0.30 ^a

Note: all values are the mean of at least triplicate determinations ± SD. The means within the same column with different letters are significantly different (P<0.05).

3.2 Texture analysis of cookies

Cookies texture is an important index to evaluate the cookies quality, and the crispy value also can be used as sensory indicator of cookies. Too high crispy value would lead to dross, rough taste in cookies, which would reduce the quality of cookies, while poor crispy value would lose the unique taste texture of cookies [8]. Texture properties of the control cookies and experimental cookies were investigated in 1 hour after baking according to the mentioned method, and the results were showed in Table 2. The hardness (included average hardness, surface hardness and max hardness) of cookies with HMTS was significantly lower than of control (p<0.05), but higher crispy value, indicating less work to be consumed when chewing. The hardness of cookies decreased with the increase of substitution amount of HMTS, while crispy value increased with the increase of substitution amount of HMTS. The substitution of low gluten flour with HMTS diluted the gluten in dough, which enhanced the dough plasticity and fat lubrication effect in the dough.

Table 2**Effect of HMT modified potato starch on texture of cookies**

Cookie sample	Average hardness /g	Surface hardness /g	Max hardness /g	Crunch value	Crispy value
Control	543.55±11.30 ^a	545.66±12.96 ^a	725.79±14.02 ^a	1.40±0.55 ^a	2.40±0.55 ^b
HMT-5	425.42±18.03 ^b _c	365.96±10.13 ^b	623.62±14.76 ^{bc}	1.00±0.00 ^a	2.60±0.55 ^b
HMT-15	412.15±13.17 ^b	345.92±11.54 ^c	596.49±10.95 ^c	1.00±0.00 ^a	3.60±0.55 ^a
HMT-25	319.80±13.63 ^e	308.05±9.06 ^d	472.39±21.21 ^d	1.20±0.45 ^a	4.00±0.7 ^a

Note: all values are the mean of at least triplicate determinations ± SD. The means within the same column with different letters are significantly different (P<0.05).

4. Conclusions

1. The substitution of low gluten flour with HMTS in quantity above 5 % made cookies brighter, yellower, and less reddish. The differences in color between the control and experimental cookies were detectable by the human eye when the substitution amount of low gluten flour with HMTS reached 5 %. The hardness (included average hardness, surface hardness and max hardness) of cookies with HMTS or MWS was significantly lower than of control (p<0.05), but higher crispy value, indicating less work to be consumed when chewing. Good quality cookies can thus be prepared from low gluten flour with substitution of HMTS as it is gluten free and can be beneficial for patients suffering from celiac disease and for public in general. The present research might help to enlarge the application of modified potato starch in bakeries.

References

- [1] Jansky S., Fajardo D. (2016). Amylose content decreases during tuber development in potato. *Journal of the Science of Food and Agriculture* 96(13), pp. 4560-4564.
- [2] Singh J., Kaur L., Singh N. (2004). Effect of Acetylation on Some Properties of Corn and Potato Starches. *Starch - Starke* 56(12),pp. 586-601.

[3] Bahrani S.-A., Loisel, C., Rezzoug S.-A., Cohendoz S., Buleon, A., Maache-Rezzoug Z. (2017). Physicochemical and crystalline properties of standard maize starch hydrothermally treated by direct steaming. *Carbohydrate Polymers* 157, pp.380-390.

[4] Asranudin, Holilah, Syarifin A.N.K., Purnomo A.S., Ansharullah, Fudholi A. (2021). The effect of heat moisture treatment on crystallinity and physicochemical-digestibility properties of purple yam flour. *Food Hydrocolloids* 120, pp. 106889.

[5] Jiranuntakul W., Puttanlek C., Rungsardthong V., Pucha-arnon S., Uttapap D. (2011). Microstructural and physicochemical properties of heat-moisture treated waxy and normal starches. *Journal of Food Engineering* 104(2),pp. 246-258.

[6] Sandhu K.S., Siroha A.K., Punia S., Nehra M. (2020). Effect of heat moisture treatment on rheological and in vitro digestibility properties of pearl millet starches. *Carbohydrate Polymer Technologies and Applications* 1,pp. 100002.

[7] Deng C., Melnyk O., Luo Y. (2021). Effects of microwave and heat-moisture treatments on color characteristics, particle size and water distribution of potato starch. *Ukrainian Journal of Food Science*, 9(2), pp. 156-166.

[8] Wang Z., Liu J. (2015). Effects of partial substitution of wheat flour with whole pea flour on the texture of dough and cookie. *Food Science and Technology*, 40 (1), pp. 168-171 (in Chinese with English abstract).

МОДЕЛЬ ОЦІНЮВАННЯ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ВИДАВНИЧО-ПОЛІГРАФІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Андрющенко Тетяна Юрївна
старший викладач
Харківський національний економічний
університет ім. Семена Кузнеця
м. Харків, Україна

Вступ. Конкурентоспроможність будь-якого підприємства можна визначити, як конкурентностійкість самого підприємства. Конкурентностійкість підприємства можна визначити, як стабільне становище підприємства на ринку одного видавничо-поліграфічного підприємства щодо іншого, або потенційні можливості підприємства з випуску конкурентоспроможної продукції.

Мета роботи. Метою даного дослідження є визначення методів конкурентоспроможності видавничо-поліграфічного підприємства.

Результати та обговорення.

Можна розглядати наступні методи визначення конкурентоспроможності видавничо-поліграфічного підприємства, до яких можна віднести методи, побудовані на основі теорії міжнародного поділу праці та методи побудовані на основі теорії ефективної конкуренції: структурний підхід, функціональний підхід.

Методи, побудовані на основі теорії рівноваги фірми і галузі А. Маршалла та теорії факторів виробництва. Наступний методи який розглянемо це методи, що побудовані на залежності конкурентоспроможності підприємства від якості продукції, або якості і ціни.

Метод інтегральної оцінки, де інтегральний показник конкурентоспроможності підприємства містить два критерії: ступінь задоволення потреб споживачів і ефективність виробництва.

Основним недоліком таких методів є те, що вони мало пристосовані до умов України, а ефективність їх застосування висока в повноцінній ринковій економіці.

Категорія «конкурентоспроможність підприємства» характеризується переліком наступних властивостей: порівнюваність, просторовість, динамічність, предметність, атрибутивність, системність, об'єктивність [1-5].

Предметність передбачає виділення набору параметрів, які формують конкурентоспроможність підприємства, а саме: високу якість продукції; використання сучасних технічних засобів та технологій; високий рівень кваліфікації персоналу; формування позитивного іміджу підприємства та його продукції в свідомості споживачів; застосування комплексу маркетингу при просуванні продукції на ринок; забезпеченість підприємства матеріальними, трудовими та фінансовими ресурсами; наявність патентів на унікальні винаходи; використання прогресивних управлінських технологій тощо.

Аналіз конкурентоспроможності підприємства на ринку допускає вивчення факторів, що впливають на відношення покупців до підприємства та її продукції і як результат — зміна частки продукції підприємства на ринку. Усі фактори конкурентоспроможності можна умовно розділити на зовнішні й внутрішні, як представлено у табл. 1.

Таблиця 1

Фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства

Фактори конкурентоспроможності видавничо-поліграфічного підприємства	
Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
Економічні зв'язки	Системи та методи управління підприємством
Наявність конкурентів	Рівень організації виробничого процесу
Виробничі потужності та рівень їх оснащення	Інноваційні технології виробництва
Наявні виробничі матеріали	Ступень задоволеності потреб споживачів
Рівень використовуваної технології	Якість продукції

Висновки. Виконаний аналіз методів визначення конкурентоспроможності видавничо-поліграфічного підприємства сприяє розумінню стратегічної ситуації в видавничій галузі і дозволяє зробити висновок про ступінь привабливості даної галузі для організації та ведення ефективного бізнесу.

Наступним етапом аналізу галузі є виявлення основних факторів, необхідних для конкурентного успіху в галузі. Розрізняють такі типи факторів: технологічні (здатність до вдосконалення технологій і виробництва, наявність і якість власного наукового та інноваційного потенціалу); виробничі (низькі витрати, забезпечення якості, високий потенціал виробничих потужностей).

Список використаних джерел:

- 1) Балабанова Л. В. Маркетинг : підручник / Л. В. Балабанова ; 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Знання-прес, 2006. – 640 с.
- 2) Должанський І. З. Конкурентоспроможність підприємства : навч. посіб. / І. З. Должанський. – К. : Центр навчальної літератури, 2008. – 384 с.
- 3) Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти. Монографія. – Київ : ДАКККіМ, 2006. – 160 с.
- 4) Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення: [монографія / за заг. ред.. О.Г. Янкового]. – Одеса: Атлант, 2013. – 470 с.
- 5) Чумак Л.Ф. Фактори впливу та формування конкурентоспроможного потенціалу підприємств / Л.Ф. Чумак // Экономика и управление. - № 1. – 2013. – с. 62-69.

ПРОГНОЗУВАННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РАДІОЕКОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ НАСЛІДКІВ АВАРІЙ НА ЯДЕРНО-ЕНЕРГЕТИЧНИХ ОБ'ЄКТАХ

Ващенко В. М.¹,
Кордуба І. Б.²

¹Національний авіаційний університет, Київ, Україна

²Київський національний університет
архітектури і будівництва, Київ, Україна

Вступ

Один з уроків найбільших за всю історію ядерної енергетики аварій на Чорнобильській в 1986 р., і на Fukushima-Daiichi АЕС в 2011 р., вимагає вдосконалення методів прогнозування впливу радіоекологічних наслідків важких радіаційних за проектних аварій з розплавленням активної зони та корпусу реактора ядерних енергетичних реакторних установках на персонал, населення і на навколишнє середовище.

Радіоекологічний фактор дає найбільший як прямий, так і опосередкований вплив на стан здоров'я населення через об'єкти довкілля, посилюючи та ініціюючи нові фактори нерадіаційної природи, що існували на доаварійному етапі.

Ціль роботи. У прогнозах оцінках стохастичних сценаріїв радіаційних наслідків зробити додатковий аналіз впливу негативних ефектів, які пов'язані безпосередньо з радіоекологічними аваріями внаслідок яких відбуваються зміни екологічних умов, патологічні і інфекційні захворювання, змінюється спосіб життя та інші фактори).

Матеріали та методи. До теперішнього часу серед фахівців-радіоекологів, радіобіологів та радіаційних медиків немає однозначного підходу до моделювання негативних ефектів радіоекологічних наслідків у форматі «доза - ефект». Тому розробка та удосконалення комплексних ризик-орієнтованих методів, заснованих як на стохастичних, так і на детерміністських

методах з урахуванням обмежень їх застосовності, залишається важливою та актуально.

Застосування стохастичних і детерміністських методів прогнозування впливу радіаційних наслідків аварій обмежена внаслідок таких основних факторів [2-15]:

1) на статистику негативних ефектів при стохастичних підходах можуть істотно впливати ефекти не пов'язані безпосередньо з радіоекологічними наслідками аварій;

2) відсутні обґрунтовані універсальні детерміністські моделі впливу іонізуючих випромінювань на біо- і екосистеми в широкому спектрі змін дозових навантажень;

3) гранично консервативна «безпорогова» детерміністська модель фактично заснована на екстраполяції залежності «доза - ефект» в область дозових навантажень менше 1,0 Гр;

4) «порогова» детерміністська модель ґрунтується на тому, що в області малих дозових навантажень загибель клітини відбувається тільки при попаданні радіаційного випромінювання в найбільш «чутливі» елементи клітини; так, на основі експериментів з мікропучками іонізуючих частинок діаметром 0,1 мкм встановлено, що «смертельна» доза для клітини ядра в 10-100 разів менше, ніж при опроміненні інших частин клітини.

Імовірність стохастичного ризику виникнення негативних ефектів в поставарійний період t на основі зареєстрованої статистики для ліквідаторів/населення, які отримали сумарну дозу D на момент аварії:

$$R_s(t, D) = N_0^{-1}(D) \left[N_n(d, t = 0) + \int_0^t N'_n(D, \tau) d\tau \right], \quad (1)$$

де $N_n(D, t = 0)$ - кількість зареєстрованих негативних ефектів з отриманою дозою D на момент аварії; $N_0(D)$ - загальна кількість осіб, які отримали в процесі аварії сумарну дозу D ; $N'_n(D, \tau) = dN_n(D)/d\tau$ - швидкість зміни зареєстрованих негативних ефектів з початковою дозою D в

пост аварійний період. Термін негативні радіоекологічні ефекти визначає серйозні захворювання/відхилення внаслідок радіаційного впливу. Можливі сценарії стохастичного ризику R_s за статистикою зареєстрованих негативних ефектів груп з початковою на момент радіаційної аварії сумарною дозою опромінення D представлені на рис. 1.

Гранично негативний сценарій 1 характеризується стабільним збільшенням $N_n(D)$ і $N'_n(t) > 0$. Змінний сценарій 2 характеризується початковою швидкістю $N'_n(t) > 0$ з подальшим стабільним зниженням $N_n(N'_n < 0)$. Сценарій 2-1 характеризується повторним збільшенням N_n і не є наслідком початкового радіаційного впливу.

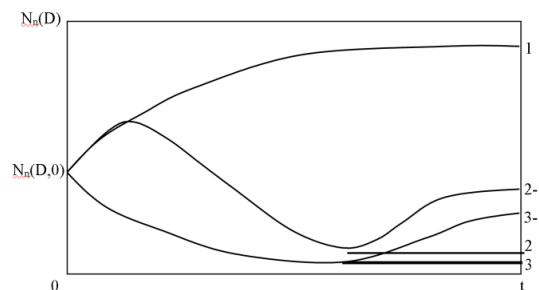

Рис. 1. Сценарії стохастичного ризику за статистикою зареєстрованих негативних ефектів груп з початковою дозою опромінення D : 1 - гранично негативний сценарій; 2 - змінний сценарій; 2-1 - сценарій, не пов'язаний з радіоекологічними наслідками аварії; 3 - сценарій стабільного зниження негативних ефектів з початковою дозою D ; 3-1 - сценарій, не пов'язаний з радіоекологічними наслідками аварії.

Сприятливий сценарій 3 характеризується стабільним зниженням зареєстрованих негативних ефектів на всьому часовому етапі і щодо мінімальним стохастичним ризиком R_s . Сценарій 3-1, аналогічно сценарієм 2-1, не є наслідком початкового радіаційного впливу. При $N'_n(t) = 0$ прогнозований стохастичний ризик $R_s(t) = R_s(t = 0)$. Область прогнозованого детерміністського ризику негативних ефектів R_d в залежності від сумарних дозових навантажень, отриманих при аварії, представлена на рис. 2.

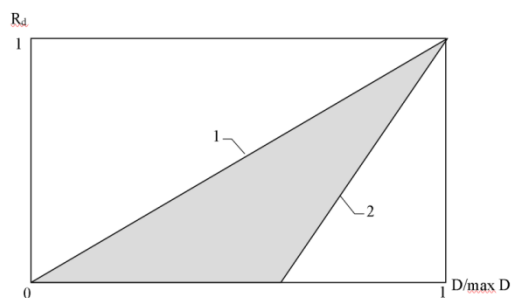

Рис. 2. Область прогнозованого детерміністського ризику негативних ефектів: 1 – «безпорогова» модель; 2 - «порогова» модель. По осі ординат відкладено кількість негативних ефектів РФ, по осі абсцис – співвідношення D/D_{max} .

Результати та обговорення. Межами прогнозованої області є «безпорогова» модель ($\max R_d$) і «порогова» модель ($\min R_d$). Гранична консервативна доза виникнення негативних ефектів $\max D = 0,3$ Гр [16].

В рамках запропонованого ризик-орієнтованого методу прогнозований ризик негативних ефектів R_F внаслідок радіаційних аварій визначається в залежності від прогнозованих оцінок стохастичними R_s і детерміністськими R_d методами:

$$\text{якщо } R_s \geq \max R_d, \text{ то } R_F(t) = R_s(t) \quad (2)$$

$$\text{якщо } \min R_d < R_s < \max R_d, \text{ то } R_F(t) = \max R_d. \quad (3)$$

$$\text{якщо } R_s \leq \min R_d, \text{ то } R_F(t) = \min R_d. \quad (4)$$

У разі стохастичних сценаріїв виникнення негативних ефектів, не пов'язаних з радіаційними аваріями, ризик негативних ефектів, безпосередньо пов'язаних з важкою радіоекологічною аварією, оцінюється за формулами (2)-(4) в залежності від співвідношення R_s і R_d на момент початку «неаварійного» сценарію розвитку негативних ефектів.

Що ж стосується безпорогової моделі, то ця модель ризику застосовується майже усіма закладами охорони здоров'я і ядерної енергетики. Ця модель є основою для визначення і затвердження жорстких принципів обмеження доз радіаційного опромінення для персоналу і населення. Логіка в

тому, що, якщо ризик виникнення злякисних новоутворень прямо пропорційний дозі іонізуючого опромінення, то в такому разі не повинно існувати радіаційної дози безпечної для будь якого організму (безпорогова модель). Але багато радіоекологів, радіобіологів, радіаційних медиків вважають, що неможливо довести те, що в області малих доз (менше 100 мЗв/рік) виникають злякисні новоутворення. Проте є наукові результати, що вказують на реальне існування канцерогенного ризику в області малих радіаційних доз. Отже проблема малих доз залишається відкритою. Проте очевидно те, що при розробці моделей з метою точніших оцінок ризиків виникнення злякисних новоутворень в діапазоні малих доз важливо створювати моделі на основі гермезисної теорії для процесів “доза-ефект”. При цьому існує головна трудність визначення тривалості періоду часу, необхідного для отримання статистично значимої кількості негативних ефектів.

Висновки

1. В роботі пропонується консервативний ризик-орієнтований метод прогнозування впливу радіоекологічних наслідків аварій, заснований на комплексному застосуванні стохастичних і детерміністських методів моделювання радіаційних наслідків ядерних аварій.

2. Зроблено висновок про необхідність вдосконалення баз статистичних поставарійних даних на основі негативних ефектів без урахування впливу негативних процесів, що пов'язані безпосередньо з ядерною аварією.

Список літератури.

1. Международный Чернобыльский проект. Технический доклад. Оценка радиологических последствий и защитных мер. Доклад Международного консультативного комитета (Вена: МАГАТЭ, 1992) 750 с.

2. Медицинские последствия Чернобыльской аварии: Результаты пилотных проектов АЙФЕКА и соответственных национальных программ. Науч. отчет: Междунар. программа по мед. последствиям Чернобыльской аварии (Женева: ВОЗ, 1995) 560 с.

3. Л.А. Булдаков. Медицинские последствия радиационных аварий для

населения. Медицинская радиология и радиационная безопасность 2 (2002) 228-233.

4. Е.А. Иванов та ін. Радиоактивное загрязнение окружающей среды ²⁴¹Am вследствие аварии на Чернобыльской АЭС. Атомная энергия 2 (1994) 140-144.

5. Preliminary Dose Estimation from the Nuclear Accident after the 2011 Great East Japan Earthquake and Tsunami. World Health Organization (Geneva: WHO, 2012).

6. Health Risk Assessment from the Nuclear Accident after the 2011 Great East Japan Earthquake and Tsunami, Based on a Preliminary Dose Estimation. World Health Organization (Geneva: WHO, 2013).

7. UNSCEAR 2013 Report. Sources, Effects and Risks of Ionizing Radiation. Report to the General Assembly of United Nations. Vol. I. Scientific Annex A: Levels and Effects of Radiation Exposure Due to the Nuclear Accident after the 2011 Great East-Japan Earthquake and Tsunami, Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation (New York: UNSCEAR, 2014).

8. Report of ICRP Task Group 84 on Initial Lessons Learned from the Nuclear Power Plant Accident in Japan vis-à-vis the ICRP System of Radiological Protection. International Commission on Radiological Protection (Ottawa: ICRP, 2012).

9. A.J. González et al Radiological Protection Issues Arising During and After the Fukushima Nuclear Reactor Accident. J. Radiol. Prot. 33 3 (2013) 497-571.

10. UNSCEAR 2013 Report. Sources, Effects and Risks of Ionizing Radiation. Report to the General Assembly of United Nations. FAO/IAEA Food Database. Attachment C-8 of Scientific Annex A: Levels and Effects of Radiation Exposure Due to the Nuclear Accident after the 2011 Great East-Japan Earthquake and Tsunami, Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation (New York: UNSCEAR, 2014).

11. Evaluation of Meteorological Analyses for the Radionuclide Dispersion and Deposition from the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant Accident. World Meteorological Organization (Geneva: WMO, 2013).

12. The Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant Accident: OECD/NEA Response and Lessons Learnt. OECD Nuclear Energy Agency (Paris: OECD, 2013).
13. В.И. Скалозубов та ін. Основные положения методического обеспечения моделирования тяжелых аварий на АЭС с ВВЭР. Ядерна та радіаційна безпека 2(46) (2010) 13-18.
14. В.И. Скалозубов, С.В. Барабашов. Метод идентификации перечней исходных событий тяжелых аварий, основанных на анализе причин аварии на АЭС Фукусима-1. Ядерна та радіаційна безпека 3 (2012) 13-15.
15. В.И. Скалозубов, Т.Н. Зеленцова, А.Д. Березовский. Ядерная и радиационная безопасность. Курс лекций (Одесса: ОНПУ, 2015) 76.
16. А.В. Носовский та ін. Авария на Чернобыльской АЭС: Опыт преодоления. Извлеченные уроки (К.: Техніка, 2006) 264 с.

**ПРОГНОЗУВАННЯ ДИНАМІКИ УКРАЇНСЬКОЮ МІЖБАНКІВСЬКІЙ
БІРЖІ ЗГ ДОПОМОГОЮ НЕЙРОМЕРЕЖЕВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Волкова Світлана Анатоліївна

к.ф.-м.н., доц.

ДВНЗ «УДХТУ»

г. Дніпро, Україна

Гілявський Денис Олександрович

Магістр

Український державний університет науки і технологій

м. Дніпро, Україна

Анотація: Штучний інтелект застосовується для прогнозування різноманітних подій. Існують алгоритми, які успішно пророкують лауреатів Оскара, котирування цінних паперів і навіть поширення пандемії.

Останнім часом активно розвивається напрямок передбачення курсу біткоіну в парі з доларом. Через нестабільність прогнозувати ціну на криптовалюту дуже складно. У роботі запропоновано три типи рекурентної нейронної мережі.

Ключові слова: нейронні мережі, штучний інтелект, біткоїн, прогнозування, криптовалюта

На даний момент існує більш ніж 9000 різних криптовалютів, а загальна капіталізація ринку перевищує [1] 1.9 трлн доларів США. Все це різноманіття криптовалют має різні характеристики, але вони єдині в основоположних принципах анонімності та децентралізованого пристрою мережі.

Прогнозування фінансових ринків – складне завдання [2-4]. Насамперед котирування цінних паперів і криптовалют зокрема відрізняються великою кількістю шумів і наявністю складних внутрішніх взаємозв'язків. Через це стандартні статистичні методи передбачення дохідності не дають бажаного результату. Тому в цій роботі ми будемо використовувати нейронні мережі, які

на даний момент є state of the art в галузі прогнозування фінансових часових рядів.

Нейронна мережа (вона штучна нейронна мережа, ІНС) — математична модель, і навіть її програмне чи апаратне втілення, побудована за принципом організації та функціонування біологічних нейронних мереж — мереж нервових клітин живого організму. Це поняття виникло щодо процесів, які у мозку, і за спробі змодельовати ці процеси. Після розробки алгоритмів навчання одержувані моделі почали використовувати у практичних цілях: у завданнях прогнозування, для розпізнавання образів, у завданнях управління та ін.

У цій роботі розробляється алгоритм, що дозволяє прогнозувати значення курсу криптовалюти bitcoin. Для прогнозування використовувалося машинне навчання. Вхідними параметрами можуть бути будь-які текстові масиви. У розробленій алгоритмі є можливість прогнозувати курс криптовалютних пар на різний проміжок часу (місяць, тиждень, день, година, хвилина). Алгоритм не складно перекласти будь-яку іншу крипто-пару. Для цього достатньо змінити вхідні параметри (дані, що стосуються іншої криптопари).

Для навчання нейронної мережі використовувалася програмна бібліотека для машинного навчання, розроблена для Python. Система навчається на відомій нам ділянці часу (за останні кілька років), а після навчання може сама прогнозувати підсумкове значення курсу.

На сьогоднішній день, усі спроби створити надійний інструмент на базі штучного інтелекту виявилися марними. Це зв'язано з урахуванням зовнішніх непередбачуваних. Але, на практиці вже вдавалося створювати відносно точні алгоритми, проте вони ще непридатні для довгострокового прогнозування в умовах не стабільності. Висока непередбачуваність та нестача даних ускладнюють завдання розробників.

Однак, як показує практика, рекурентні нейронні мережі дають хороший результат у стабільних умовах [5-7].

Моделі прогнозування у даній роботі представляють результати достатньо близькі до фактичних цін на криптовалюти в умовах стабільності.

Важливість наявності цих моделей полягає в тому, що вони можуть мати значні економічні наслідки, допомагаючи визначитись з продажу і купівлею криптовалюти.

Список літератури

1. E. Karakoyun and A. Cibikdiken, “Comparison of arima time series model and lstm deep learning algorithm for bitcoin price forecasting,” in *The 13th Multidisciplinary Academic Conference in Prague*, vol., pp. 171–180, 2018.
2. Mohammad J. Hamayel , Amani Yousef Owda “A Novel Cryptocurrency Price Prediction Model Using GRU, LSTM and bi-LSTM Machine Learning Algorithms”// vol. 2, p. 477–496, 2021.
3. T. Zoumpikas, E. Houstis, and M. Vavalis, “Eth analysis and predictions utilizing deep learning,” *Expert Systems with Applications*, vol. 162, p. 113866, 2020.
4. Dutta, S. Kumar, and M. Basu, “A gated recurrent unit approach to bitcoin price prediction,” *Journal of Risk and Financial Management*, vol. 13, p. 23, Feb 2020.
5. S. Corbet, C. Larkin, B. M. Lucey, A. Meegan, and L. Yarovaya, “The impact of macroeconomic news on bitcoin returns,” *The European Journal of Finance*, vol. 26, no. 14, pp. 1396–1416, 2020.
6. Z. Qiang, “Bitcoin High-Frequency Trend Predictionwith Convolutional and Recurrent NeuralNetworks,” stanford winter report 70308950, Dtanford, Mar. 2021
7. S. Alonso-Monsalve, A. L. Suárez-Cetrulo, A. Cervantes, and D. Quintana, “Convolution on neural networks for high-frequency trend prediction of cryptocurrency exchange rates using technical indicators,” *Expert Systems with Applications*, vol. 149, p. 113250, 2020.

ВИБІР АДСОРБЕНТУ З ВІДХОДІВ АПК ТА НАНОТРУБОК ДЛЯ БЕЗПЕКИ РОСЛИННОЇ ОЛІЇ

Елнаггар Ессам
аспірант,
Кричковська Л. В.
д.б.н.,
Дубонос В. Л.
ст. викладач,
Грицаєнко Ю. А.
аспірант
Національний технічний університет «ХП»,
м. Харків, Україна

ВСТУП:

Метою дослідження є виявлення найбільш ефективного адсорбенту, що забезпечує достатній ступінь виведення перекисних сполук та бенз(а)пірену ПАВ із соняшникової олії. Ефективність адсорбційного очищення в значній мірі визначається вибором адсорбенту, вибір яких на Україні ще недостатній, тому робота присвячена розробці адсорбенту на основі відходів переробки насіння соняшника – його лущиння. Сировина з відходів проходить стадію піролізу як і нанотрубки, що отримують при піролізу коксу. Цей вуглецевміщуючий продукт випробувався в якості адсорбенту для підвищення якості соняшникової олії [1-2].

Останнім часом все більше уваги приділяється безпеці харчової продукції, в тому числі рослинних олій та жирів. Безпека визначається, перш за все, граничним вмістом домішок техногенного і *природнього походження* – діоксинів і поліциклічних ароматичних вуглеводнів[3-6].

Термін «діоксини» об'єднує групи хлорованих поліциклічних сполук – поліхлорованих дібензодіоксидантів, дібензофуранів і дифенілів. Діоксини є токсичними і канцерогенними.

Канцерогенними і токсичними є також поліциклічні ароматичні вуглеводні (ПАВ). Цим терміном визначають групу сполук гомологічного ряду бензолу, які поділяють на легкі та важкі ПАВ за числом бензольних кілець в структурі молекули [7-9]. ПАВ та діоксини видаляють адсорбентами з подальшою дезодорацією.

Таким чином, дослідження адсорбційної здатності промислових адсорбентів щодо видалення поліароматичних вуглеводнів (зокрема, бенз(а)пірену) є актуальним науковим завданням.

Матеріали та методи

Сировиною в дослідженнях використано олію соняшникову рафіновану. Визначення бенз(а)пірену та суми поліароматичних вуглеводнів згідно ДСТУ 4689 [4].

Результати дослідження

Важливою та обов'язковою стадією сучасної рафінації є адсорбційне очищення. Ця стадія дуже важлива при підготовці олій для виробництва харчової (маргаринової, майонезної), косметичної та іншої жирової продукції. Відбілюванню піддаються олії після ретельної гідратації, нейтралізації, промивання, сушки. Задача адсорбційного очищення полягає в максимальному вилученні із олій фарбуючих речовин, залишків фосфоліпідів, натрієвих мил, жирних кислот та металевих похідних [3].

Відбілювання – остання стадія, в якій можливе видалення фосфоліпідів, що не піддаються гідратації. Навіть незначний вміст фосфору (на рівні $4 \cdot 10^{-4} \%$) перед процесами дезодорації та гідрогенізації може привести до погіршення смаку, до потемніння олії і до отруєння.

Залишкові мила також видаляються в результаті адсорбції, так як на стадії дезодорації та гідрогенізації вони можуть негативно впливати на смак і стабільність готового продукту. Видалення продуктів первинного окиснення під час відбілювання важливе для отримання дезодорованої олії високої якості.

Вибір адсорбенту залежить в основному від трьох чинників: вартості, активності і втрат олії. Кількість адсорбенту, необхідного для даного процесу,

дуже залежить від активності і характеру адсорбенту, типу олії, кольору необробленої олії, бажаного кольору вибіленої олії, а також від робочих параметрів процесу. З-за відсутності в Україні якісних адсорбентів, олієжирові підприємства вимушені або відмовитися від проведення адсорбційного очищення олій та жирів, що неминуче призводить до погіршення якості готової жирової продукції, або постають перед необхідністю самостійного пошуку або покупки імпортованих адсорбентів [1].

Попередніми дослідженнями було виявлено, що початкова рафінована соняшникова олія має кислотне число 0,31 мгКОН/г, а пероксидне – 7,3 1/2O ммоль/кг, колірне число – 5-9мг I2 .

Далі у відповідності із метою дослідження проведено серію експериментів з адсорбційного очищення рафінованої соняшникової олії за участю адсорбентів, отриманих з лушпиння соняшника з нанотрубками після піролізу. Основні технологічні параметри адсорбційного очищення у лабораторних умовах для всіх експериментів були однаковими: маса порції соняшникової олії – 100 г; норма введеного адсорбенту – 1,0 %; температура процесу - 95°C; залишковий тиск – 2,7 – 9,7 кПа; тривалість процесу – 15 хв. Результати адсорбції в табл.1

Таблиця 1

Вміст поліароматичних вуглеводнів у соняшковій олії до і після адсорбційного очищення.

Найменування поліароматичного вуглеводню (ПАВ)	Вміст ПАВ, мг/кг	
	Початкова олія	Відбілена олія
Бенз(а)пірен	2,78	1,48
Бенз(а)антрацен	3,72	1,84
Бенз(в)флуорантрен	2,94	2,17
Хризен	4,34	2,42
Сума ПАВ	13,8	7,91

Як видно з таблиці 3 рівень токсичних домішок при дії вуглецьвміщуючого адсорбенту з лушпиння соняшnikової олії та нанотрубок зменшувався.

Окисна стабільність соняшnikової олії є важливим показником якості, тому проведено дослідження окисної стабільності зразків продукту по пропонованій технології адсорбції й дезодорованої сонячної олії в якості контролю. При дослідженні окисної стабільності зразків олії в залежності від температури ініційованого окиснення (70-75⁰С) встановлено, що час окисної стабільності олії, отриманої по розробленому способу адсорбції, збільшувався на 55хвилин, при чому швидкість дифузії кислоруду в одиницю часу зменшувалась в 1,5 рази (табл..2).

Таблиця 2

Вплив вуглецьвміщуючого адсорбенту на показники окисної стабільності соняшnikової олії

Відбілена соняшnikова олія			Соняшnikова олія, контроль		
Пере- кисне число, ммоль ½О/кг	Анізи- динове число, ед	Ступінь окисн- носі	Пере- кисне число, ммоль ½О/кг	Анізи- динове число, ед	Ступінь окислен- ності
Час зберігання 3 діб					
0,5	0,7	1,7	0,6	0,7	1,9
Час зберігання 50 діб					
0,6	1,0	2,2	0,9	1,2	3,0
Час зберігання 80 діб					
0,9	1,5	3,3	1,6	2,0	4,2
Час зберігання 120 діб					
1,7	2,4	5,6	3,0	2,5	8,5

Отримані дані свідчать про те, що вміст поліароматичних вуглеводнів у початковій олії перевищує встановлені обмеження і за бенз(а)піреном 2,68 мг/кг проти нормативу 2,0 мг/кг, і за сумою ПАВ: 13,60 мг/кг (норматив для рослинних олій становить 10 мг/кг). У оброблений соняшnikовій олій

показники вмісту бенз(а)пірену – 1,38 мг/кг і суми ПАВ – 7,93 мг/кг відповідають встановленим нормам.

Висновки

Таким чином, використання вуглецевміщуючого адсорбенту з лушпиння соняшникової олії та нанотрубок під час адсорбційного очищення забезпечує потрібний ступінь вилучення поліароматичних вуглеводнів з соняшникової олії, що покращує її якість та безпеку.

Література.

1. Велдкамп, С. Домина. Новые технологии фильтрации отбеленного масла //Масла и жиры, 2005 - №3(49). - С. 14-17.
2. Moret S. Processing Effects on The Polyaromat Hydrocarbon Content of Grapeseed Oil //aocs, 2000. - vol. 77. - №12. – P. 1289 – 1292
3. Н. В. Paterson. Bleaching and Purifying Fats and Oils: theory and practice/ материалы научно-практич. семинара «Современные аспекты переработки масел и жиров. – Винница: М.П.«Инвент Лтд», 2002. – С. 51 – 54.
4. Ф. Велдкамп, С. Домина. Новые технологии фильтрации отбеленного масла/ Масла и жиры, 2008. - №9. – с. 6-7; №10. – с. 28-30.
5. Паронян В. Х. Технология жиров и жирозаменителей. – М. : Делипринт, - 2006. -760 с.
6. Отбеливание масел и жиров: опыт фирмы Альфа Лаваль // масла и жира, 2003. – №3(13). – С. 5-6.
7. Е. М. Камышан, А. Н. Тырси́на, В. Х. Паронян, Ю. А. Тырсин. Адсорбционная очистка растительных масел //Масложировая промышленность, 2004. №1. – С. 44-45.
8. В. Голодня, Н. Граница, Л. Григорова и др. О содержании бенз(а)пирена в растительных маслах и жирах: история вопроса, регламентации, методика// Масла и жиры, 2013 - №5-6. – С. 6 – 11.
9. Арутюнян Н.С., Аришева Е.А., Янова Л.И., Захарова И.И., Меламуд Н.А. Технология переработки жиров - М., Агропромиздат, 1985. - 368 с.

10.Олія соняшникова. Технічні умови: ДСТУ 4492:2005.- Київ: Держспоживстандарт України, 2006.

11.Олії. Методи визначення колірною числа: ДСТУ 4350:2006. – Київ: Держспоживстандарт України, 2005

4. Олії. Методи визначення кислотного числа: ДСТУ 4350:2004. – Київ: Держспоживстандарт України, 2008. – 12 с.

12.Продукти харчові. Методи визначення масової частки бенз(а)пірену: ДСТУ 4689:2006. – Київ: Держспоживстандарт України,

13.Н. А. Меламуд. Содержание диоксинов и полиароматических углеводородов в отбельной земле // Balenoric L., Petrovic I., Perkovas m., Determinstion of Polycyclic aromatic Hydrocarbons in Vegetable Oils// Proc. Of Euro Food Chemistry VIII, 1995 / - vol.2. – P. 275-281.

РОЗРОБКА МЕТОДИКИ ВИПРОБУВАНЬ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ ДЛЯ ПОШУКУ ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИХ ПРЕДМЕТІВ

Журахов Олексій Васильович

старший науковий співробітник

Жданюк Микола Миколайович

начальник науково-дослідного відділу

Чередніков Олег Миколайович

канд.тех.наук, старший науковий співробітник

Державний науково-дослідний інститут

випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки

м. Чернігів, Україна

Анотація: Розроблено методику випробувань безпілотних літальних апаратів для пошуку вибухонебезпечних предметів з застосуванням теорії математичного планування дослідів. Зазначено, що сучасний безпілотний літальний комплекс з елементами штучного інтелекту необхідно інтегрувати в загальновійськову систему збору інформації та прийняття рішень.

Ключові слова: розмінування, вибухонебезпечні предмети, безпілотний літальний комплекс, математичне планування дослідів.

Вступ. Складність глобальної проблеми розмінування територій та об'єктів вимагає інноваційних підходів до її вирішення. При цьому особлива увага приділяється забезпеченню необхідного рівня якості процесів розмінування, зниженню до мінімального рівня вибухонебезпеки та зменшенню вартості робіт з розмінування.

Слід зазначити, що в процесі розмінування пошук та виявлення вибухонебезпечних предметів (ВНП) займає значне та відповідальне місце. Помилки визначають не лише матеріальні втрати, але й людські жертви. Сучасний безпілотний літальний комплекс (БпАК) є високотехнологічною системою з елементами штучного інтелекту, інтегрованою в загальновійськову систему збору інформації та прийняття рішень здатен вирішувати різноманітні завдання моніторингу земної (водної) поверхні. Ми проаналізували методи та

засоби використання багатороторного типу для розвідки, виявлення мін та дистанційного знищення, як частини спеціалізованого БпАК.

Мета роботи. підготовка алгоритму та матриці планування дослідів для проведення оцінки заявлених технічних характеристик БПЛА з розробкою регресивної математичної моделі. Для досягнення поставленої мети необхідно спочатку сформулювати фактори, що впливають на досліджувані параметри та визначити порядок 2^n моделі.

Матеріали та методи. Одним з таких підходів є розробка ефективних роботизованих систем на основі безпілотних літальних апаратів, різноманітність яких у світі активно зростає і які за своїми техніко-тактичними характеристиками можуть бути використані для розвідки, виявлення та дистанційного знищення вибухонебезпечних предметів (ВНП).

В нормативно-технічній документації відзначають, що розмінування місцевості та об'єктів проводиться на наявність ВНП, з метою перевірки й очищення (вручну чи механізовано) з використанням спеціальних технічних засобів: міношукачів, щупів, оптичних засобів розвідки, мінних тралів, зарядів розмінування, підривних зарядів тощо.

В стандартах і нормах з Міжнародних стандартів протимінної діяльності (IMAS), очищення від мін та ВНП вважається всього лише однією складовою частиною процесу розмінування (<http://www.mineactionstandards.org/>), тому потрібна комплексна оцінка та визначення необхідних тактико-технічних характеристик БпАК, їх працездатність, міцність та льотно-технічні харак Державний науково-дослідний інститут випробувань та сертифікації озброєння та військової техніки (ДНДІ ВС ОВТ) проводить дослідницькі випробування безпілотних літальних апаратів вітчизняного та зарубіжного виробництва різних класів, категорій та функціонального призначення (Рис.1).

Рис. 1. Гібридна платформа БПЛА, оснащена підвісним магнітометром в захисному футлярі

На жаль живлення більшості БПЛА від літій-іонних (LiI) та літій-полімерних (LiPo) акумуляторів через їх вагу обмежує корисне навантаження та час польоту. Середній час польоту гексакоптера з корисним навантаженням менше 3 кг складає від 15 до 25 хвилин. Ця тривалість польоту, хоча загалом прийнятна для щільного огляду обмеженої області або грубого сканування на широкій ділянці, є непропорційною, коли потрібне широкоточне високоточне сканування. Дуже важливо, щоб програми, пов'язані з виявленням ВНП, вимагали щільних магнітних досліджень на низькій висоті, щоб забезпечити достатню точну вибірку для аналізу відносно невеликих металевих предметів.

Успіх технології БПЛА в поєднанні з успішними зусиллями з мініатюризації загальнопольових магнітометрів дають унікальну можливість використовувати систему, встановлену на БПЛА, для магнітних зображень високої роздільної здатності з високою роздільною здатністю, спрямованих на виявлення ВНП.

Результати і обговорення. Аналіз попередніх досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників показав, що питанню розміщення аномалій під

землею приділяється велика увага. Більше того, найбільшу ефективність у виявленні ВП показали радіолокаційні методи. Метод нелінійного радіолокатора (НРЛ) виявився найбільш доцільним для виявлення ВПП.

Для експериментального тестування встановленої вертикальної чутливості MFAM до магнітної аномалії, генерованої одним витком ВМ-21 УХО, використовували трубу, заповнену бетоном 3 м, схожий за вагою, довжиною та вмістом металу на 122-мм композитний круглий БМ-21, який зазвичай складається зі снаряда та металеві осколкової котушки, намотаної на внутрішній стінці (Рис. 2а).

Рис. 2. Конструкція тестового зразка випробувань на вертикальну магнітну чутливість (а) і вимірювання діаметру (б) та довжини (в).

На сьогоднішній день ступінь опрацювання цього напрямку досліджень свідчить значна кількість опублікованих робіт, що присвячені різним аспектам створення і цільового застосування БПЛА У них у тому числі розглянуті питання організації експериментальних досліджень,

Попередні дослідження не враховували ймовірнісні показники та вимоги керівних документів щодо якості розмінування, не існує комплексного підходу для обґрунтування тактико-технічних вимог щодо виявлення ВР з дистанційним управлінням з дистанційним управлінням. Для отримання адекватного математичного опису випадкового процесу слід попередньо класифікувати всі чинники та для побудови матриці планування визначити їх значущість та інтервали варіювання.

В якості значущих факторів для розробки матриці планування дослідів визначено швидкість і висоту сканування, кліматичні впливи, характеристики магнітометру тощо. Так результати попереднього експерименту представлені на графіку (Рис. 3), де абсцисса відображає зміну висоти, а ордината реєструє загальну магнітну інтенсивність магнітометру. Як і слід було очікувати, магнітна аномалія була найбільш вираженою безпосередньо над змодельованим тестовим зразком, а її інтенсивність розсіювалася за експоненціальною залежністю до повного зникнення на висоті близько 20 м над землею.

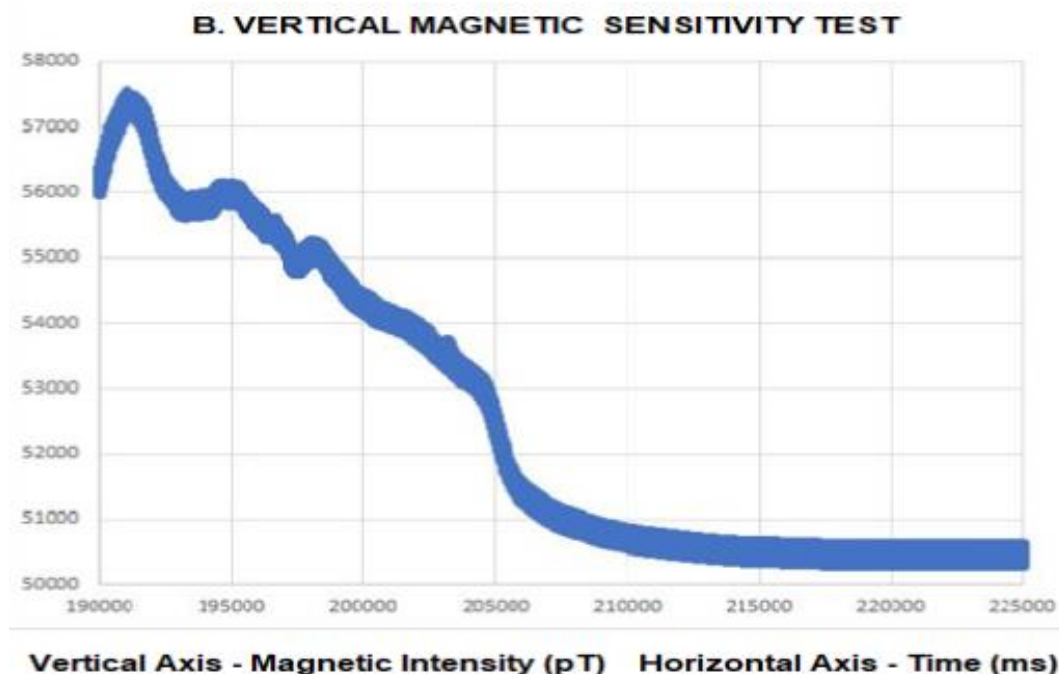

Рис. 3. Фрагмент (скріншот) результатів експерименту з визначення оптимальної висоти сканування .

Випробування розробленої платформи обстеження та алгоритмів виявлення обробки на реальному полігоні свідчать, що високоточні аеромагнітні зйомки на основі БПЛА можуть мати трансформаційний ефект при оцінці великих територій, що постраждали від забруднення ВВП. Після проведення калібрувальних експериментів. контрольовані обстеження та польові випробування дійшли до стандартизованої методології масштабних обстежень, спеціально спрямованих на виявлення та ідентифікацію найпоширеніших 122-мм ракет ВВП БМ-21.

Успішне застосування цієї методології виявлення ВВП може бути обмеженим за наявності високої рослинності. На надійність даних можуть впливати умови місця, включаючи геологію ґрунту, наявність металобрухту, інфраструктуру та топографію, що може спотворити певні параметри глибини, координати та успішну ідентифікацію НВК.

Можливо, найголовніше, що ділянки із ураженою рослинністю висотою понад 10 м змусять датчик підніматися за межі ефективного діапазону системи обстеження. Нарешті, дуже мінлива топографія вимагає додаткового розгляду та точного контуру місцевості БПЛА, щоб підтримувати постійну висоту датчика над рівнем землі. Великі приповерхневі природні та антропогенні магнітні аномалії можуть спричиняти структурні або руйнівні перешкоди в магнітних наборах даних, ускладнюючи початковий аналіз.

Найближчим часом ми сподіваємось провести додаткові повномасштабні випробування для подальшого аналізу оптимальної конфігурації платформи БПЛА для збору даних за наявності вибухонебезпечних предметів та магнітних розладів.

Для того щоб отримати аналітичні залежності, що описують наші масиви даних, використаємо методи апроксимації, які ґрунтуються на тому, що масив даних замінимо простою функцією лінійної або квадратичною регресії, яка не обов'язково проходить через всі експериментальні точки, але описує тенденції зміни цих даних та забезпечує мінімум суми квадратів відхилень експериментальних даних від цієї функції.

Висновки. В результаті досліджень розроблено науково-методологічний підхід для обґрунтування тактико-технічних вимог щодо пошуку та виявлення ВПП, який включає набір процедур та розроблені та вдосконалені математичні моделі що дозволило всебічно обґрунтувати вимоги до основних характеристик БПЛА та показники режимів сканування.

Список літератури.

1. Мосов, С.П. Беспилотная разведывательная авиация стран мира: история создания, опыт боевого применения, современное состояние, перспективы развития: монография. Киев: Румб, 2008. 160 с.

2. Мельников А. В., Гайдай В. А., Рогозин Е. А. Построение оптимальной траектории полета беспилотного летательного аппарата при выполнении задачи поиска // Вестник ВГИ МВД России. 2017. Т. 1, № 1. С. 52–62.

3. Бакач, В. А. Беспилотные летательные аппараты двойного назначения / В. А. Бакач, Д. А. Беляев, Я. А. Бурнышев. – Текст : электронный // Актуальные проблемы авиации и космонавтики: сборник материалов V Международной научно-практической конференции, посвященной Дню космонавтики; под общей редакцией Ю. Ю. Логинова. 2019. С. 146-148.

4. Математичне моделювання систем і процесів / П.М. Павленко, С.Ф. Філоненко, О.М. Чередніков, В.В. Трейтяк – К. : Книжкове вид-во НАУ, 2017. – 392с.

5. Міжнародні стандарти протимінної діяльності (International Mine Action Standards) IMAS. 01.10 Керівництво по застосуванню Міжнародних стандартів протимінної діяльності (МСПМД).
<https://docs.dtkk.ua/download/pdf/1041.82635.2>

ВИГОТОВЛЕННЯ МІКРОТЕПЛОВИХ ТРУБ З МІДНИХ ГАЗАРІВ

Карпов Володимир Юрійович

д.т.н., проф.

Український державний університет
науки і технології, Дніпро, Україна

Вступ.

Розглянуто можливість використання литих пористих матеріалів зі структурою газара в якості мікро капілярних теплових труб. Показано результати досліджень теплопровідності зразків з монолітної міді та мідних газарів заповнених рідиною, що переносить тепло це вода та спирт. Наведено результати, які підтверджують велику ефективність перенесення тепла тепловими трубами на базі газарів у порівнянні з монолітною міддю в інтервалі температур до 150⁰С.

Мета роботи.

Сучасні вимоги до систем охолодження напівпровідникової та комп'ютерної техніки безперервно зростають. Потрібні системи тепловідведення та холодильники з мінімальними розмірами та великою ефективністю, бажано плоскі які не потребують суворої орієнтації у просторі. Теплофізичні характеристики існуючих теплообмінників обмежуються недостатнім рівнем теплопровідності матеріалів, що застосовуються. Одним із шляхів збільшення ефективної теплопровідності матеріалу є використання перенесення прихованої теплоти випаровування рідини, тобто використанням принципу роботи теплових труб.

У літературі є дані, що при кімнатній температурі при застосуванні аміаку як теплоносій і розмірах теплової труби діаметром ~ 1см і довжиною ~1м її теплопровідність може перевищувати теплопровідність мідного стрижня таких же розмірів до ~ 1000 разів [1,2]. Тобто при однакових перепадах температури теплова труба передає ~1000 разів більший потік тепла, ніж мідний стрижень.

Якщо необхідно отримати велику питому поверхню теплообміну у вигляді ряду тонких, довгих і вузьких пластин, розділених вузькими зазорами і при цьому збільшити теплопровідність за рахунок вбудованих в пластини теплових труб, слід використовувати теплові мікротрубки, випарник або конденсатор яких поміщається в тонку пластину.

Для цих цілей підходить новий матеріал - газар, що має однорідну структуру газокристалічних колоній, в якому металева матриця, пронизана циліндричними порами, розмірами яких можна керувати в процесі кристалізації (мал.1) [3,4]. Для цієї мети діаметр капілярів можна змінювати від 10 до 1000 мкм (при необхідності до 5000 мкм). Раніше проведені дослідження показали підвищену теплопровідність газарів навіть із замкнутими порами, де теплоносієм виступав високо теплопровідний газ - водень, що міститься в порах [4-6].

Матеріали та методики досліджень.

Було потрібно визначити придатність мідних газарів для використання як мікротеплові труби для ефективного тепловідведення з підвищеними теплопровідними властивостями в напівпровідниковій техніці. Такі тепловідведення в сучасних умовах дозволили б помітно ущільнити монтаж виробів, покращити умови експлуатації та багато параметрів напівпровідникового обладнання.

Основна серія експериментів щодо визначення теплопровідності була проведена за схемою, коли капіляри (пори) у газоні орієнтувалися вертикально (мал. 2). При цьому порівнювали теплопровідність газарів, заповнених різними теплоносіями, та зразків з монолітної міді. З одного боку зразка підводилося тепло певної потужності та фіксувалася температура зразка, з іншого боку зразка тепло відводилося і також фіксувалася температура зразка.

Зразок мікротеплової труби з мідного газатора виготовляли в такий спосіб. Пластину з мідного газатора розмірами 15 x 15 x 5 мм опаювали мідною фольгою товщиною 0,05 мм і заповнювали теплоносієм. Як теплоносій використовували воду та 96% етиловий спирт. Відсоток заповнення капілярів

(пор) газара теплоносієм становив 15%. Зразок порівняння виготовляли з відпаленої міді з такими самими геометричними розмірами. До зразків підводили тепло потужністю трьох фіксованих величин – 1,5; 3; 6 Вт/см². В ході експерименту вимірювали температуру та швидкість нагрівання зразка з боку підведення та відведення тепла. Температуру фіксували ХК термопарами та записували її за допомогою потенціометра КСП-4.

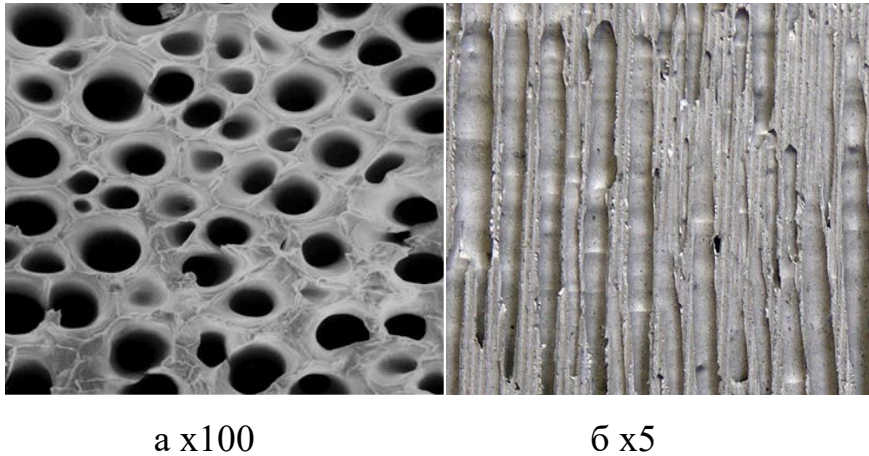

Рис. 1. а - мікроструктура і б - поздовжній макрошліф газара

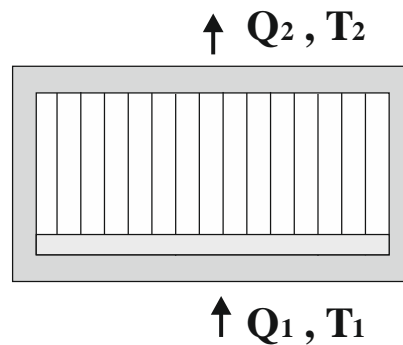

Рис. 2. Схема вимірювання теплопровідності для зразка з мідного газару з вертикальним розташуванням пір.

Результати досліджень та їх обговорення.

Дослідження показали, що на теплопровідність мікротеплової труби з газарів впливає не тільки теплоносій, що використовується, але і величина теплової потужності, що підводиться до них (мал. 3).

Аналіз кривих нагріву та охолодження зразків з монолітної міді та мікротеплових труб з мідних газарів з різними носіями показав, що в міру збільшення теплової потужності, що підводиться, до зразків з'являється видима відмінність у ході цих кривих.

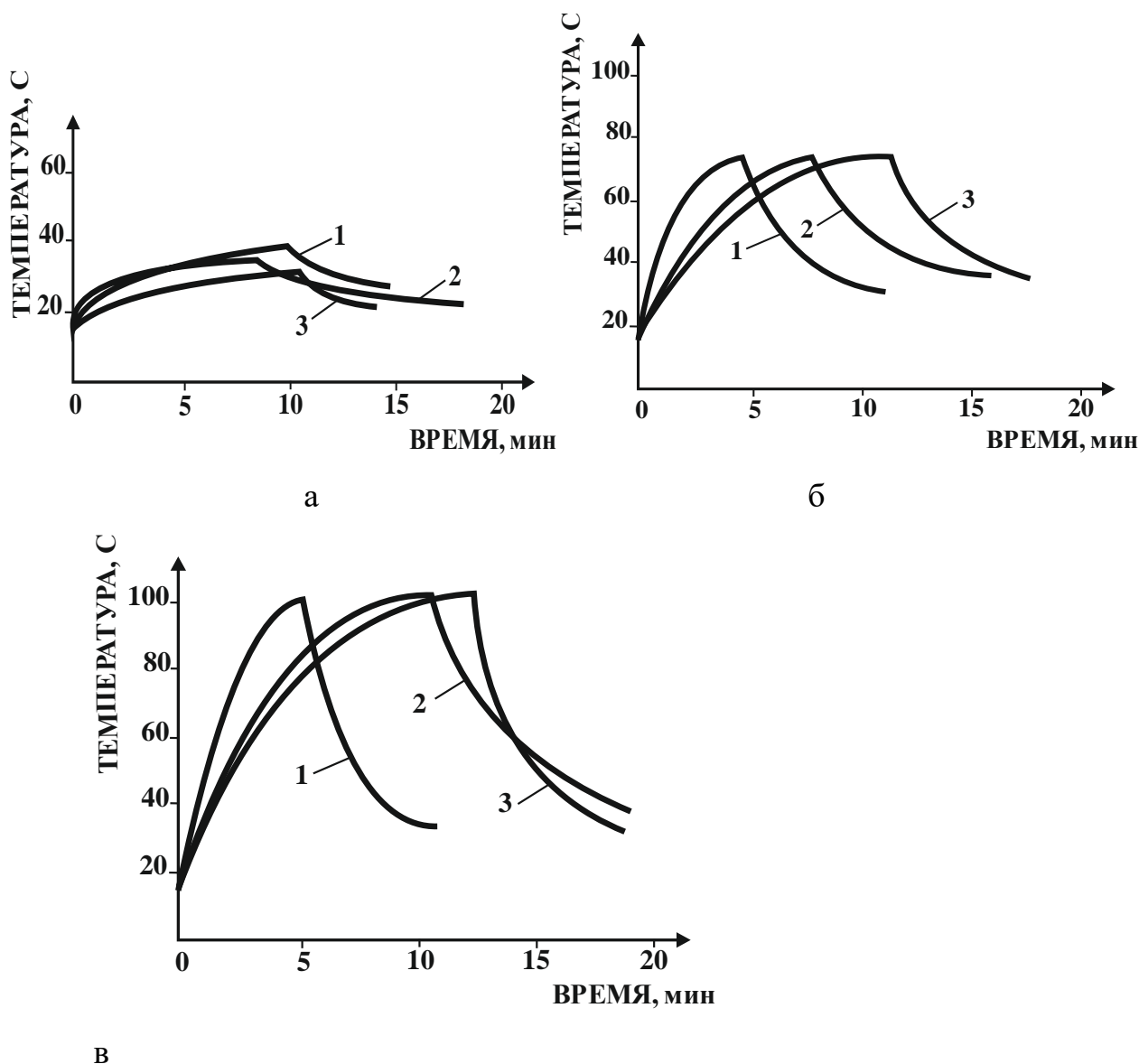

Рис. 3. Криві нагріву та охолодження монолітних мідних зразків і газарів з вертикальним розташуванням пор при різних теплових потужностях, що підводяться (а, б, в – відповідно 1,5; 3; 6 Вт/см²) та середовищах в теплових трубах: 1 – монолітний зразок, 2-газар з наповнювачем вода, 3 - газар з наповнювачем спирт

Для всіх досліджених теплових потужностей монолітний зразок нагрівався швидше до температур 40, 70, 100°C відповідно за 10, 5 і 6 хв. Зразок мікротеплової труби з газару з водяним теплоносієм при мінімальній тепловій потужності (1,5 Вт/см²), що підводиться, не досяг заданої температури, а зі спиртовим теплоносієм не нагрівся навіть до 30°C. При більш високих значеннях потужності, що підводилися (3 Вт/см² і 6 Вт/см²) тепловий потік

через газари зростає більшою мірою, ніж через пластину з монолітного металу і потрібно більше часу для його виходу на задану температуру. Це свідчить про те, що зразки мікротеплових труб із газарів проводять тепло значно інтенсивніше (мають більшу теплопровідність), ніж аналогічні монолітні металеві зразки.

Про це свідчить величина перепаду температур на кінцях зразка ΔT , яка зменшується при переході від монолітного зразка міді до зразка мікротеплової труби з мідного газару з водяним і далі до газару зі спиртовими теплоносіями (таблиця 1).

Очевидно, що теплопровідність мікротеплової труби з мідного газару навіть при малій товщині зразків (5 мм) більш ніж удвічі вище теплопровідності монолітного зразка з міді. У разі збільшення товщини зразка ця різниця може зростати багаторазово (до 1000 і більше разів).

Таблиця 1.

Зміна величини перепаду температур на кінцях зразків ΔT ($^{\circ}\text{C}$) залежно від теплової потужності, що підводиться, матеріалу теплопроводу і теплоносія.

Матеріал теплопроводу\теплоносій	Підводима тепла потужність, Вт/см ²		
	1,5	3	6
	ΔT ($^{\circ}\text{C}$)		
Монолітняя мідь	6	19	35
Мідний газар\вода	2,5	10,5	19
Мідний газар \спирт	2,5	9,5	16,5

Висновки.

1. Досліджено закономірності впливу величини теплової потужності, що підводиться, виду теплоносія в мікротеплових трубах із мідних газарів на їх теплопровідність.

2. Показано перевагу рідини з низькою температурою кипіння (спирт) що переносить тепло по відношенню до води.

3. Доведено значні переваги використання газарів в якості тепловідводів у порівнянні з монолітними зразками міді, це дозволить суттєво підвищити мініатюризацію радіаторів охолодження виробів що покращить багато властивостей напівпровідникової техніки.

Література.

1. Белов С.В. Теплопровідність твердих тіл. М.-1984. -174 с.

2. Єлісеєв В.Б. Що таке теплова труба// В.Б. Єлісеєв, Д.І. Сергєєв-М. - Енергія. -1971. -68 с.

3. Шаповалов В.І. Легування воднем//Дніпропетровськ. Журфонд. -2013. - 385 с.

4. Карпов В.В. Формування виливків газорів зі складною структурою/В.В. Карпов, С.І. Губенко, В.Ю. Карпов// Будівництво, матеріалознавство, машинобудування. / ПДАБА. -2012. - Випуск 64. - С. 324-329.

5. Карпов В.Ю. Створення газоевтектичного матеріалу – газора за допомогою електричної дуги/В.Ю. Карпов, В.В. Карпов // Теорія та практика металургії. – 2006. – № 4, 5 (53, 54). - С. 67-69.

6. Карпов В.Ю. Використання мідних газорів як мікро капілярних труб / В.Ю. Карпов, С.І. Губенко, В.В. Карпов // Метал та лиття України. – 2016. – № 4. – С. 24 – 28.

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЦЕНЫ КРИПТОВАЛЮТЫ SOLANA С ПОМОЩЬЮ НЕЙРОННОЙ СЕТИ LSTM

Киртока Алексей Витальевич,

бакалавр,

Полякова Марина Вячеславовна,

д.т.н., доцент,

Национальный университет "Одесская политехника"

г. Одесса, Украина

Введение. Задача прогнозирования значений цены криптовалюты является актуальной для инвестиционных компаний, трейдеров, компаний, желающих внедрить криптовалюту как средство денежного расчёта; государств, легализирующих и внедряющих в экономику криптовалюты. Под криптовалютой понимается цифровая версия денег, которая не имеет физического аналога, представляет собой цифровой код и функционирует на основе криптографической технологии.

Последовательность значений цены криптовалюты за равноотстоящие промежутки времени может рассматриваться как временной ряд. Временной ряд – это совокупность значений какого-либо показателя за несколько последовательных моментов времени. Если временной ряд $x(t)$ состоит из m значений цены криптовалюты, то задача прогнозирования состоит в экстраполяции временного ряда на моменты времени $m+1, m+2, \dots, m+n$. Для вычисления значений временного ряда в будущие моменты времени, необходимо найти функциональную зависимость, которая представляет связь между прошлыми и будущими значениями временного ряда.

Выделяют следующие группы методов прогнозирования финансовых временных рядов: качественные, каузальные, структурные, моделирование. Качественные методы прогнозирования предполагают обращение к мнению экспертов – людей, наиболее компетентных по исследуемым вопросам. Казуальные методы включают разработку и использование прогнозных

моделей, в которых изменения интересующего показателя являются результатом влияния не одной, а двух и более переменных. Казуальные методы прогнозирования требуют определения факторов, оценки их изменений и установления зависимости между ними и исследуемым явлением. Структурные методы задают зависимость будущего значения показателя от прошлых значений в виде некоторой структуры и правил перехода по ней, как например, нейронные сети. Модели временных рядов включают авторегрессию и сглаживание.

К методам прогнозирования на основе стохастических моделей временных рядов относятся методы на основе модели авторегрессии проинтегрированного скользящего среднего (АРПСС), позволяющие получить качественный прогноз финансовых показателей. Модель АРПСС предполагает, что прошлые значения временного ряда влияют на текущие и будущие значения. Например, инвестор, использующий модель АРПСС для прогнозирования цен на акции, будет исходить из того, что новые покупатели и продавцы этих акций зависят от недавних рыночных сделок при принятии решения о том, сколько предложить или принять за ценную бумагу.

Модель АРПСС включает компоненты авторегрессии, проинтегрированности, скользящего среднего. Авторегрессия характеризует линейную зависимость переменной модели от собственных предыдущих значений. Проинтегрированность предполагает преобразование исходного нестационарного временного ряда к стационарному временному ряду разностей, то есть значения исходного временного ряда заменяются их разностями с предыдущими значениями этого же ряда. Скользящее среднее характеризует линейную зависимость остаточной ошибки авторегрессии от предыдущих значений этой ошибки.

Применение модели АРПСС обычно дает малую ошибку прогнозирования значений криптовалюты, однако при изменении направления тренда ошибка может возрастать. Кроме того, для прогнозирования временных рядов с помощью модели АРПСС требуется большой объем данных и

значительные вычислительные ресурсы при оценке параметров модели. Чтобы скорректировать параметры модели необходимо оценивать их заново, возможно, изменяя порядок модели. Последнее обусловлено использованием пакетного режима обучения, то есть оценка параметров модели проводится по всем имеющимся данным. В отличие от стохастических моделей временных рядов рекуррентные нейронные сети могут обучаться в последовательном режиме и учитывать вновь поступившие на обработку данные. Это позволяет повысить качество прогнозирования значений цены криптовалюты, изначально характеризующихся высокой волатильностью. К тому же ликвидность рынка криптовалюты существенно ниже, чем на рынках ценных бумаг. Ликвидность — свойство активов быть быстро проданными по цене, близкой к рыночной. Чем меньше ликвидность актива, тем проще зарабатывать огромные деньги на движении цены.. Достаточно продать Bitcoin (BTC) всего на \$1 млрд через биржи, чтобы обрушить курс более чем на 50%, чего на других рынках сделать было бы невозможно из-за высокой ликвидности. Чтобы своевременно реагировать на изменения значений цены криптовалюты в работе выбран метод прогнозирования на основе сети LSTM. LSTM (long short-term memory, долгая краткосрочная память) — тип рекуррентной нейронной сети, способный обучаться долгосрочным зависимостям и по необходимости забывать прошлый контекст сети.

Цель работы. Разработка и исследование методики применения сети LSTM для прогнозирования значений цены криптовалюты Solana.

Предлагаемая методика применения сети LSTM для прогнозирования значений цены криптовалюты, включает следующие этапы: загрузку исходных данных, исследование свойств полученного временного ряда (стационарность, нормальное распределение, волатильность), предварительная обработка данных, выбор архитектуры нейронной сети, обучение и тестирование сети.

Для прогнозирования значений цены криптовалюты Solana предлагается использовать рекуррентную нейронную сеть LSTM-10, состоящую из 10 последовательных блоков LSTM, принимающую на вход 10 значений

временного ряда и выдающей следующее 11-е значение в качестве прогноза. Архитектура каждого блока LSTM включает состоит из четырех взаимодействующих слоев (рис. 1, а).

1. Слой забывания, определяющий, какую информацию нужно удалить из данных (рис. 1, б), выполняет вычисления по формуле

$$f_t = \sigma(W_f[h_{t-1}, x_t] + b_f),$$

где x_t – текущий входной вектор, f_t – выходной вектор слоя забывания, h_{t-1} – вектор-предсказание предыдущего блока LSTM, W_f и b_f – матрица весов забывания и вектор смещений соответственно, σ – логистическая функция активации. Вектора x_t и h_{t-1} сначала конкатенируются (склеиваются), а затем умножаются на матрицу весов забывания W_f , получаемую в процессе обучения сети. К произведению добавляется смещение b_f . Получившийся вектор поэлементно пропускается через логистическую функцию активации, которая решает, какие значения старого контекста нужно забыть. Для каждого элемента вектора функция выдает значение от 0 до 1, где 1 значит «оставить элемент целиком», а 0 — «целиком избавиться от элемента». Тогда полученный вектор f_t оценивает, насколько забыть то или иное значение прошлого контекста.

2. Слой сохранения определяет, какая информация будет использоваться для обновления памяти (рис. 1, в).

В этом слое вектора x_t и h_{t-1} конкатенируются и попадают на два независимых слоя. В слое справа конкатенация векторов x_t и h_{t-1} умножается на матрицу весов W_c , получаемую в процессе обучения сети. К произведению прибавляется смещение b_c , и результат поэлементно проходит через функцию активации гиперболический тангенс, \tanh . Получается вектор новых значений C_t с волной:

$$t = \tanh(W_c [h_{t-1}, x_t] + b_c).$$

В слое слева конкатенация векторов x_t и h_{t-1} умножается на матрицу весов W_i , добавляется смещение b_i , и результат поэлементно подается на логистическую функцию активации σ . Формируется оценочный вектор $i(t)$ для

вектора C_t с волной, показывающий, какую долю каждого элемента этого вектора новых значений памяти необходимо добавить в контекст:

$$i_t = \sigma(W_i [h_{t-1}, x_t] + b_i).$$

3. Вектор памяти C_t текущего блока LSTM вычисляется путем умножения вектора памяти C_{t-1} предыдущего блока LSTM на оценочный вектор $f(t)$. Таким образом одна часть информации забывается (умножением на близкое к нулю число), а другая часть информации сохраняется умножением на число, близкое к единице. К результату умножения добавляется произведение оценочного вектора i_t на вектор новых значений памяти C_t с волной:

$$C_t = f_t C_{t-1} + i_t \tilde{C}_t,$$

Если в оценочном векторе i_t есть нули, какие-то элементы новых значений памяти на них умножатся и не дойдут до контекста.

4. Выходной элемент, определяющий выходную информацию как результат обработки входной информации в блоке памяти (рис. 3).

$$o_t = \sigma(W_o [h_{t-1}, x_t] + b_o),$$

$$h_t = o_t \tanh(C_t),$$

где i_t – выходной вектор входного элемента, W_i , U_i и b_i – матрица весов для вентиля забывания, матрица весов входов и вектор смещений соответственно для входного элемента, \tanh – функция активации гиперболический тангенс.

Предсказание получается из «фильтрованного» вектора контекста

Наконец решаем, какую часть «вектора памяти» подать дальше как предсказание. Слой с сигмоидной активацией снова определяет, какие части вектора памяти важны, строит свой «оценочный» вектор $o(t)$ — это первая строка формул с картинки. Такой вектор получится умножением входных данных на хорошую матрицу весов: ее элементы правильно подбираются при тренировке. Матрица изменяема, она подстраивается под входные примеры во время обучения.

Вектор памяти $C(t)$ поэлементно «пропускается» через функцию \tanh , и все крупные элементы становятся либо 1, либо -1 . «Пушистый» и «деревянный» в контексте как бы приводятся к общему знаменателю. Наконец вектор контекста перемножается с «оценочным» — на второй строке формул. Раз теперь на входе «гладкий», прошлую «пушистость» чего-то там удалось забыть и сконцентрироваться на «деревянности»: так больше вероятность предсказать «деревянный гладкий стол». Получился вектор $h(t)$.

Именно $h(t)$ — предсказание, результат работы слоя LSTM.

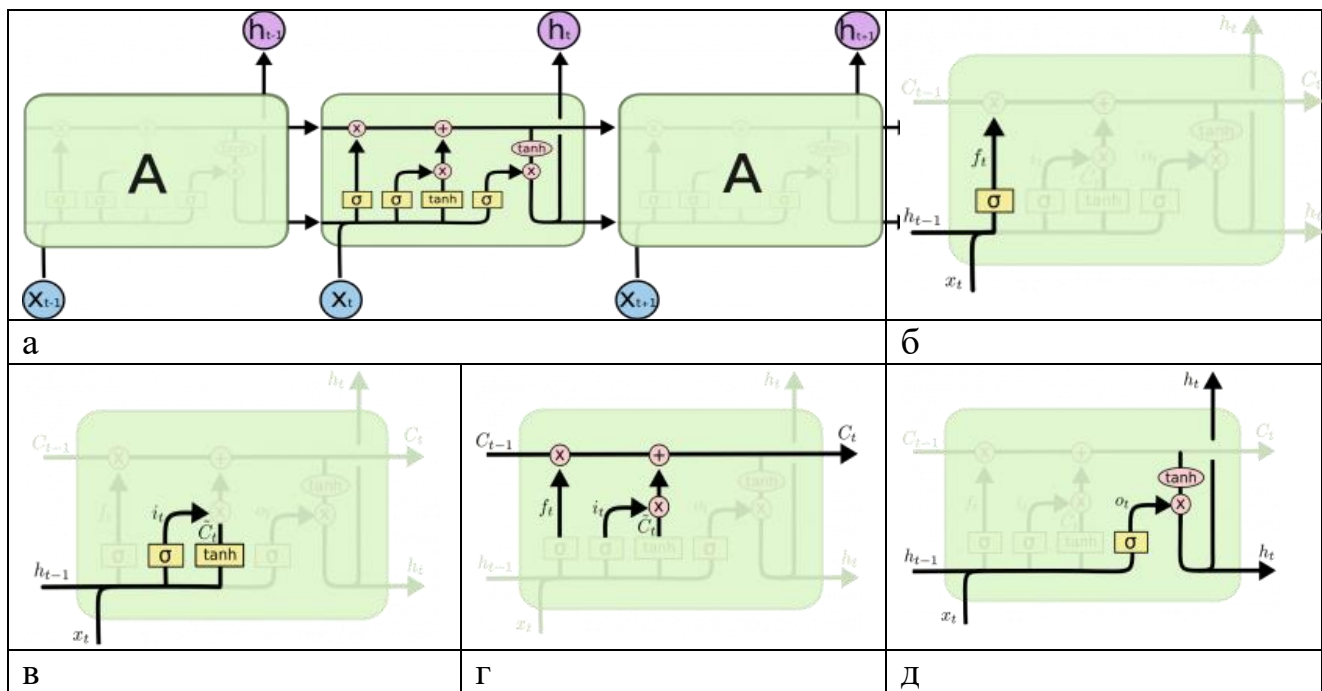

Рис. 1. Последовательные блоки сети LSTM (а), слой забывания (б), слой сохранения (в), вычисление нового состояния (г), выходной слой (д).

Экспериментальные исследования проводились для временного ряда из 790 ежедневных значений цены закрытия для криптовалюты Solana в долларах США с апреля 2020 года по июнь 2022 года []. Анализ этого временного ряда показал, что его значения не подчиняются нормальному распределению, ряд нестационарен, характеризуется высокой волатильностью [].

В качестве предварительной обработки данных выполнялась нормализация цены закрытия к диапазону от 0 до 1 по всему набору данных. Обучение сети LSTM-10 проводилось методом Adam на 85% значений

временного ряда. Количество эпох обучения - 100, в качестве функции потерь использовалась среднеквадратическая ошибка (СКО). Зависимость этой ошибки от количества эпох обучения для обучающей и тестовой выборки показана на рис. Приведенные графики показывают, что переобучение сети не наблюдается, так как в противном случае при увеличении количества эпох обучения СКО сначала убывает, а затем стабилизируется и начинает возрастать.

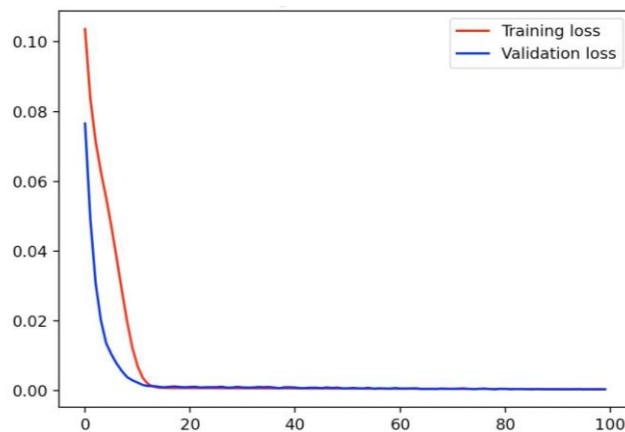

Рис. 2. Зависимость СКО обучения сети (ось ординат) от количества эпох обучения (ось абсцисс) для обучающей и тестовой выборок (красная и синяя линии соответственно).

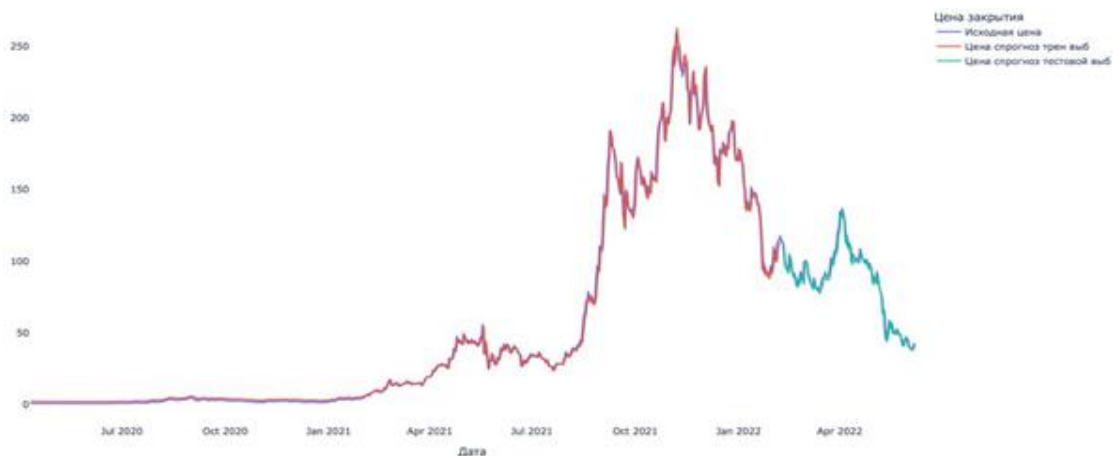

Рис. 3. Результаты обучения и тестирования сети на значениях цены закрытия криптовалюты Solana: синяя линия – исходная цена закрытия, красная и зеленая линии – значения прогноза, полученные при обучении и тестировании сети соответственно.

На рис. 3 показаны значения исходного временного ряда и прогнозные значения, полученные при обучении и тестировании сети. Тестирование

обученной LSTM-сети проводилось путем вычисления средней абсолютной ошибки в процентах, которая составила 7,39%, а также корня из средней квадратической ошибки в долларах США, который составил 2,41\$.

Выводы. Для прогнозирования нестационарного временного ряда изменения цены криптовалюты Solana была выбрана рекуррентная нейронная сеть LSTM-10. Проведен анализ результатов прогноза на 60 дней путем вычисления средней абсолютной ошибки в процентах и корня средней квадратической ошибки.

1. George E. P. Box, Gwilym M. Jenkins, Gregory C. Reinsel, Greta M. Ljung Time Series Analysis: Forecasting and Control. 2015. — New York. — С. 30. — 119 с. (Дата звернення 23.02.2022).

2. Charu C. Aggarwal Neural Networks and Deep Learning: A Textbook. 2018. — New York — С.22 - с.225 (Дата звернення 5.03.2022).

3. Saifedean Ammous The Bitcoin Standard: The Decentralized Alternative to Central Banking. New York, 2018. — С. 10—65. (Дата звернення 10.03.2022).

ВПЛИВ ПЛІВКОУТВОРЮВАЧІВ З ФУЛЕРЕНАМИ НА ПРОРОЩУВАННЯ НАСІННЯ

Кричківська Л. В.

д.б.н.,

Лисак П. Ю.

аспірант,

Грицаєнко Ю. А.

аспірант.,

Дубонос В. Л.

ст. викладач

Національний технічний університет «ХП»

Вступ. Останнім часом збільшується число досліджень по створенню плівкоутворювальних складових, що включають крім пестициду і полімеру поживні речовини органічної і мінеральної природи і стимулятори росту, в тому числі поверхнево-активні речовини.

Пошук проводився в наступних напрямках:

1) посилення і розширення пестицидної і бактерицидної дії на фітопатогенні і цвілеві гриби;

2) посилення адгезії препаратів і створення запасу поживних речовин на поверхні насіння, що веде до зниження норми витрати цих речовин, локалізації та пролонгації їх дії, в результаті до зменшення рівня забруднення оточуючого середовища;

3) зняття стресової, токсичної дії пестицидів і полімерів за рахунок введення макро- і мікроелементів, що підвищує схожість і покращує фізіологічний стан рослин.

Концентровані водні розчини гідратованого фулерену C₆₀, скорочено C₆₀FWS, виробник - Інститут терапії АМНУ в м. Харкові, є молекулярно-колоїдні системи сферичних фрактальних кластерів, структурною одиницею яких є міцний, високогідрофільний супрамолекулярний комплекс, що складається з молекули фулерену C₆₀, укладеної в першу гідратну оболонку,

котра містить 24 молекули води: C₆₀ (H₂O)₂₄ - гідратований фулерен C₆₀ (C₆₀H₁₂O₂₄). Стабільність гідратної оболонки підтримується наступними впорядкованими водними оболонками. Розмір C₆₀H₁₂O₂₄ відповідає 1,6-1,8 нм., кластери (вторинні асоціати) C₆₀H₁₂O₂₄ утворюються шляхом злиття їх гідратних оболонок. Розміри таких сферичних кластерів відповідають ряду значень: 3.4; 7.1; 10.9; 14.5; 18.1; 21.8; 25.4; 28.8; 32.4; 36.0 нм.

Для використання в якості плівкоутворювачів при обробці насіння вивчаються в основному водорозчинні полімери, так як показано, що збільшення гідрофільності підсилює адгезію полімеру [3, 2] і робить плівку міцніше [3]. При цьому чим менше молекулярна маса полімерів, тим швидше утворюється плівка; тому для приготування плівкоутворюючих композицій запропоновано застосовувати полімери з молекулярною масою 500-5000 [4, 5]. При вивченні полімерів акрилової кислоти, поліетиленгліколю, полігліколів показано, що найбільш міцною є плівка полімеру з молекулярною масою до 2000. Однак цей висновок не може бути поки однозначним, оскільки є дані, що зі збільшенням молекулярної маси полімер стає більш еластичним, і є приклад успішного використання полівінілпіролідону з молекулярною масою 180000-350000 для обробки насіння бавовника [6]. Зокрема до плівкоутворювачів нами до розчину препарату введено гідратовані фулерени.

Розміри кластерів в значній мірі залежать від концентрації C₆₀H₁₂O₂₄ в розчині. Чим менше концентрований розчин, тим менше в ньому середній розмір кластера. При розведенні C₆₀ відбувається динамічний процес перерозподілу молекулярних структурних одиниць до встановлення рівноважного стану з певним дисперсним розподілом кластерів, характерним для даних умов. Процес встановлення дисперсійної рівноваги може тривати досить тривалий час. Встановлено, що концентрація C₆₀H₁₂O₂₄ еквівалентна 144 мг/л (200 мікро/л) C₆₀, є однією з оптимальних при його тривалому зберіганні [8-10]. Розчини з концентрацією 14,4 і 1,0 мг/л є зручними для біологічних випробувань малих і надмалих доз C₆₀H₁₂O₂₄, оскільки при розведенні розчинів з концентрацією 14,4 мг/л відбувається швидке розукрупнення кластерних

структур, а при концентрації 1,0 мг/л і менше, поодинокі C₆₀H_уF_n існують в розчині у вигляді ізольованих структур.

Матеріали та методи. При застосуванні C₆₀H_уF_n рекомендований діапазон концентрацій гідратованого фулерену C₆₀ в кінцевому продукті складає: - в харчових продуктах водомістких (вода питна, вода для приготування харчових продуктів, алкогольні напої, безалкогольні напої тощо) - (0,01-10) x 10⁻³ мг/л. Водні розчини фулерену виявляють найширший спектр корисних властивостей. Вони мають більш високу антиоксидантну активність, ніж такі визнані антиоксиданти, як вітаміни Е, токомікс та ін. Потрапляючи в живий організм, розчин гідратованого фулерену змушує надлишкові вільні радикали, зокрема агресивні форми кисню і продукти окислення біомолекул, самознищуватися.

Результати дослідження. Поєднання таких потужних речовин як янтарна кислота та гідратовані фулерени теоретично повинні знижувати рівень ураження насіння, (їх сумісна дія апробовано нами на кореневій гнилі насіння пшениці) табл.1.

Отримані данні підтвердили теоретичні розрахунки щодо зниження ураження цією патологією насіння при обробці його препаратом, що вміщує янтарну кислоту (ЯК) та гідратовані фулерени.

Таблиця 1

**Вплив плівкоутворювача та стимуляторів росту на всхожість насіння
(лабораторне дослідження)**

Варіант (обробка насіння пшениці)	Енергія проростання, %	Всхожість, %
Контроль (без обробки)	80,3±2,3	91,0±1,5
Гумати+ЯК	83,0±3,8	94,3±2,1
Гумати+Фулерени + ЯК	83,0±1,7	96,1±0,8
Гумати + ЯК + каротин	80,0±1,9	94,7±0,7
Гумати+ каротин + фулерен + ЯК	84,7±1,4	95,0±2,7
ПЭГи + гумати + каротин+ЯК	69,3±3	94,0±1,3

Примітка. ЯК — янтарна кислота 5г/100мл, дози плівкоутворювачів: ПЕГ 500 — 0,002/л., ПЕГ 1500— 0,003 л/л., гумати — 0,006 /кг, каротин — 0,002 кг/л.

Поєднання двох плівкоутворювачів (ПЕГ 500 і ПЕГ 1500) дозволило варіювати міцність прилипання препарату до насіння.

Так, наприклад, при додаванні до основи (гумати) каротину, бурштинової кислоти і гідратованих фулеренів адгезія препарату на насінні пшениці помітно збільшувалася (з 85,2 до 97,9% і з 87,4 до 96,0% відповідно); такого ефекту не спостерігалось при додаванні до основи тільки фулеренів (див. табл. 2). Однак схожість насіння збільшувалася у всіх варіантах при використанні пленкообразующих сумішей ПЕГ500 + ПЕГ1500 з янтарною кислотою і каротином, ймовірно, за рахунок біологічної активності другого компонента і енергетичної складової першого. При застосуванні розробленого препарату було досягнуто більш ефективне удержання препарату на насінні, що збільшувало рівень всхожості насіння (табл.1,2)

Таблиця 2

Вплив плівкоутворювачів та їх сумішей на ефективність дії фулеренів проти кореневої гнилі на пшениці (лабораторний дослід)

Плівкоутворювач	Норма витрати плівкоутворювача расхода плівкоутворювача*	Ступінь утримання, %	Всхожість %	Развиток корневих гнилей Fusarium ssp., %**
Гумати+ПЕГ500	0,2 кг/т	85,6	93,3±3,0	30.4±3,4
Гумати+ПЕГ500+ПЭ Г1500	0,1 кг/т	94,7	96,0±2,8	28,7±3,2
Гумати+ПЕГ500+ПЭ Г1500+фулерени+ЯК	0,2 кг/т + 0,1 кг/т	92,3	97,0±1,9	17,0±2,1
Гумати 2,0 кг/т (контроль)	—	46,4	88,2±5,3	33.3±3,5

* Обсяг робочої рідини - 20 л / т. ** Оцінку розвитку корневих гнилей проводили на проростках у віці 20 днів.

Для захисту насіння від цвілевих грибів до складу оболонки вводять бактерицидні сполуки, що особливо важливо при завчасному протравленні. Так, наприклад, американськими авторами [2] пропонується вводити інгібітори цвілі - сорбінову, оцтову, пропіонову кислоти і їх солі, а також четвертинні амонієві сполуки, які є одночасно і поверхнево-активними речовинами. У Польщі випробувано протруйник насіння, що включає комплекс оксиду міді і

саліцилової кислоти [4]. В Угорщині для інкрустованого протруювання насіння бобових використані фунгіциди, що містять різні консерванти [4].

Як видно з отриманих в експерименті даних, застосування в складі компонентів ростстимулюючого препарату бурштинової кислоти в поєднанні з гідратованими фулеренами знижувався рівень розвитку кореневої гнилі в насінні, що проростає, що може свідчити про перспективність застосування даних компонентів в ростстимулюючих композиціях.

Висновки:

Застосування бурштинової кислоти спільно з гідратованими фулеренами і мікробіологічним каротином не тільки збільшує відсоток схожості насіння, а й сприяє зниженню гнилей на коренях насіння, що проростає.

Література

1. Заявка 3800706 ФРГ. Опубл. 14.03.89.
2. Заявка 498447 Японія. 1974.
3. Санягіна Н.А., Макин Г.И. Нестерова Г.Н. // *Агрохимия*. 1992. >£ 7. С. 145.
4. А.с. 1355148 ССРСР. Опубл. 1987.
5. Пат. 5017612 США. Опубл. 21.03.91.
6. Plaszkimvska Janina. Waszhiewska Malgorzala // *Mater. 30 Ses. Nauk. Inst. ochr. rosi. Poznan*, 1990. С. 135.
7. Пат. 197475 ВНР. Опубл. 28.10.89.
8. Кручина-Богданов И. Полная переработка послеспиртовой барды - дело решённое / И. Кручина-Богданов. А. Сизов. В. Высоцкий // *Индустрия напитков*. - №6 (54). - 2007.
9. Староверов В.В. Материалы и методы в нанотехнологии. Москва. – Бином. – 2008. 430с.
10. Андриевський Г.В., Клочков В.К. Гидратированные фуллерены как универсальные биоантиоксиданты и роль в этом особых упорядоченных структур воды. // Сб. Тезисов УП Междун. Симп. «Биологические механизмы старения». Харьков. – 2006. – С.91-92.

ЗАСОБИ ВЗАЄМОДІЇ CAD-СИСТЕМИ З PDM-СИСТЕМОЮ

Кузяк Назарій Іванович

студент

Кублій Лариса Іванівна

кандидат технічних наук, доцент

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

м. Київ, Україна

Вступ. У сучасних умовах темпи виготовлення нової продукції постійно зростають. Постійно збільшується попит на різні типи товарів, через що потрібно збільшувати пропозицію. Реалії сьогодення вимагають постійно переглядати ринок і негайно розробляти нову чи змінювати вже існуючу продукцію під потреби користувача. Керівництво компаній зацікавлене в максимально ефективному використанні програмного забезпечення для проектування продукції. Для збільшення швидкості виготовлення окремих компонентів продукту впроваджується автоматизація процесу виробництва, для досягнення поставленої мети використовуються новітні технології.

Розробка нової продукції включає в себе багато етапів, одним з яких є проектування. Проектування на виробництві здійснюється колективно. Різні підрозділи проектують різні частини виробу за допомогою систем автоматизованого проектування — САПР (CAD-систем).

Також кожен етап життєвого циклу продукції супроводжується великою кількістю конструкторської і технічної документації. Особливо велика кількість документів створюється і багаторазово модифікується під час проектування виробу, зокрема кожної його частини. Системи керування даними про виріб (PDM-системи) дають можливість будувати зв'язки між документам і переглядати їх у зручній формі, зберігати дані, необхідні на етапах проектування і виробництва продукції, створювати звіти про вироби, їхні частини й окремі деталі, використані матеріали, а також про всі етапи

життєвого циклу виробу — від розробки до утилізації. Кожен раз при внесенні змін у проект треба змінювати інформацію в PDM-системі.

Мета роботи. Метою роботи є створення програмного забезпечення, здатного розширити функціонал CAD-системи для взаємодії з PDM-системою шляхом додавання нових команд в панелі інструментів CAD-системи. Використання такого програмного забезпечення гарантуватиме правильну і вчасну зміну даних у PDM-системі при внесенні змін у проект, що унеможливить втрату чи некоректність інформації в документації через людський фактор.

Матеріали та методи. При розробці програмного забезпечення, яке реалізує взаємодію між CAD-системою і PDM-системою, спочатку було досліджено способи розширення функціоналу цих систем.

Розробники CAD-систем передбачили можливу потребу розширення їхнього функціоналу користувачами. Разом з системою вони створили прикладний програмний інтерфейс (API) до неї. Даний функціонал — це чітко визначені методи для взаємодії з компонентами системи. Він дає можливість створювати зовнішні програми, які можуть додавати нові команди і впроваджувати їх у систему. Як правило, такі програмні інтерфейси реєструються в системі як COM-компоненти. Перевагою є те, що модель COM надає можливість користувачам створювати бібліотеки коду, які можна використовувати для різних мов програмування.

У даній роботі здійснено розширення функціоналу CAD-системи CATIA [1] для взаємодії з PDM-системою IT-Enterprise [2]. Розроблені програмні засоби складаються з двох частин: розширення CAD-системи і розширення PDM-системи. Для розширення можливостей CAD-системи було написано бібліотеку коду, яка за допомогою API виконує всі необхідні функції. Розширення для PDM-системи виконує обробку команд, які приходять з CAD-системи.

Можливість взаємодіяти з програмним забезпеченням CATIA надає прикладний програмний інтерфейс CATIA API [3]. Він автоматично

встановлюється і реєструється на комп'ютері користувача під час інсталяції системи CATIA. Основним класом програмного інтерфейсу CATIA API є `INFITF.Application`. З нього можна отримати об'єкти документів за допомогою методу `FindDocument` чи відкрити новий документ за допомогою методу `OpenFile`. Проте з його допомогою не можливо додати команди в панель інструментів CATIA, але це можна зробити за допомогою макросів та налаштувань CAD-системи.

Мовою програмування макросів у CATIA є мова `Visual Basic for Applications`. Щоб у систему CATIA додати макрос, потрібно директорію, де міститься макрос, додати до макробібліотек системи. Створений функціонал реєструється в CAD-системі як команди, а відповідні піктограми можна розмістити на панелі інструментів.

PDM-система IT-Enterprise [2] надає можливість ефективно розв'язувати такі питання, як: керування конструкторською підготовкою виробництва; керування конфігураціями і створенням виробів; керування технологічною підготовкою виробництва; нормування виробничих ресурсів; інтеграція з CAD-системами. Система IT-Enterprise не створювалася для використання під певну CAD-систему, тому вона має можливість інтегруватися з будь-якою системою.

Система IT-Enterprise функціонує в тривірневій архітектурі клієнт-сервер. Виділяються шари сервера бази даних, пулу серверів додатків (серверів додатків може бути будь-яка кількість), клієнтського програмного забезпечення. Ця система адаптивна — вона має більше 3000 параметрів налаштування. Основною мовою програмування системи IT-Enterprise є `C#`. За її допомогою було реалізовано інтерфейс для виклику функцій з PDM-системи.

Створене розширення для PDM-системи IT-Enterprise виконує обробку команд, які приходять з CAD-системи. Основними функціями цього API є: відкриття файлу документа; взяття документів на зміну статусу (документ може мати статус на зміні в поточного користувача, на зміні в іншого користувача і в архіві, тобто не на зміні в жодного користувача); збереження документів в

архів; повернення документа в архів (змінити статус документа на «в архіві») і збереження його; створення документа за шаблоном, вибраним у PDM-системі.

Як середовище розробки для створення даного розширення використано інтегроване середовище Microsoft Visual Studio, яке дає можливість працювати з різними мовами програмування, а також розробляти додатки не тільки під Windows, а й під інші популярні платформи, наприклад, Android, iOS, Linux. Для створення інсталятора використано розширення середовища розробки Microsoft Visual Studio Installer Projects. Для написання програмного забезпечення обрано високорівневу мову програмування C#; мова програмування C# і середовище розробки Microsoft Visual Studio мають весь функціонал, необхідний для підключення сторонніх бібліотек коду. Для програмування макросів використано мову Visual Basic for Applications; для взаємодії з базами даних — декларативну мову програмування MS SQL.

Результати та обговорення. Використання розробленого програмного забезпечення передбачає роботу в CAD-системі за допомогою створеної панелі інструментів, на якій розміщуються команди для взаємодії з PDM-системою, що є дуже зручним для користувача-проектувальника.

Реалізовані програмні засоби забезпечують такі функції, як: відкриття документа з PDM-системи в CAD-системі; проектування нового виробу за шаблоном, вибраним з PDM-системи; взяття документа на зміну розробником; збереження проекту виробу з CAD-системи; повернення документа в PDM-систему; зчитування даних з сесії CAD-системи і передачу їх у PDM-систему, де правильно заповнює інформацію про виріб.

Взаємодія між системами автоматизованого проектування і керування даними про виріб є ключовою ланкою для зменшення часу, необхідного для переходу з етапу проектування до етапу повноцінного виробництва. Розроблене програмне забезпечення призначене для колективного проектування виробів і швидкого їхнього документування.

Висновки. Створено функціонал, присутній у CAD-системі як команди, який дає можливість взаємодіяти з PDM-системою. Такий спосіб є гнучким для

розширення функціоналу розробником і зручний через можливість налаштувати панель інструментів під конкретного користувача.

Завдяки автоматизації процесу підготовки виробництва збільшується керованість бізнес-процесами на всіх етапах проектування виробів, якість конструкторсько-технологічної документації, надійність і конфіденційність зберігання інформації, контроль за термінами узгодження документів, рівень виконавчої дисципліни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. CATIA [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.3ds.com/products-services/catia/>
2. Управління даними про виріб (PDM) [Електронний ресурс]. — URL: <https://www.it.ua/products/rd/upravlenie-dannymi-ob-izdelii-pdm>
3. CATIA API documentation [Електронний ресурс]. — URL: <http://catiadoc.free.fr/online/interfaces/main.htm>

ОПТИМІЗАЦІЯ РОЗТАШУВАННЯ ПРИСТРОЇВ FACTS ТА ПРИСТРОЇВ СВВ У ЕЕС З РОЗПОДІЛЕНОЮ ГЕНЕРАЦІЄЮ

Літвінов Володимир Валерійович,
к.т.н., начальник відділу
Філія «Дніпровська ГЕС» ПрАТ «Укргідроенерго,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Останнім часом електроенергетична система (ЕЕС) України функціонує у важких умовах експлуатації. Основними факторами, які спричинили такі умови експлуатації є:

- застаріле силове та комутаційне обладнання, яке часто характеризується незадовільним технічним станом;
- збільшення кількості відмов обладнання, як внаслідок незадовільного технічного стану так і внаслідок зовнішніх впливів;
- велика кількість джерел розподіленої генерації в ОЕС України, робота яких носить стохастичний характер;
- суттєве зниження споживання електроенергії в Україні, яке призводить до ускладнення підтримки балансу в ЕЕС.

З березня 2022 року ЕЕС України працює паралельно з ОЕС континентальної Європи ENTSO-E, яка висуває вищі вимоги до надійності, маневровості, стійкості роботи ЕЕС України, ніж були раніше, жорсткіші вимоги до якості електричної енергії, а також вимоги до живучості енергосистеми. Досягнення поставлених ENTSO-E вимог з урахуванням перелічених вище об'єктивних умов експлуатації ЕЕС України полягає у впровадженні інтелектуальної ЕЕС з активно-адаптивною електричною мережею SmartGrid [1,2]. Технології SmartGrid передбачають використання сучасних засобів контролю та управління джерелами генерації, інтеграції відновлюваних та розподілених джерел енергії, а також пристроїв гнучкого зв'язку (FACTS). Створення активно-адаптивної електричної мережі SmartGrid має здійснюватись на основі сучасного моніторингу режимів (синхронізовані

векторні вимірювання (СВВ)) та управління ними, стійкості та керованості ЕЕС.

Особливий інтерес представляє собою обґрунтування вибору типу, кількості пристроїв FACTS та СВВ та місць їхнього встановлення. Цей вибір має здійснюватись по ряду критеріїв, а саме: технічний стан обладнання ЕЕС, режими роботи ЕЕС, наявність розподіленої генерації, наявність слабких підсистем ЕЕС, взаємозв'язок між місцями встановлення пристроїв FACTS та СВВ, економічний показник (мінімізація витрат на виготовлення та встановлення пристроїв обох типів за їх максимальної ефективності).

Таким чином, обґрунтування вибору пристроїв FACTS та СВВ відноситься до задач багатокритеріальної оптимізації. Критерієм оцінки ефективності рішень щодо встановлення пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС є технічний ризик [3], оскільки він дозволяє врахувати технічні, економічні, стохастичні фактори та дає можливість кількісного порівняння ефективності декількох можливих варіантів інтелектуалізації ЕЕС за їх наявності.

Метою роботи є розв'язання задачі визначення оптимальних місць розташування пристроїв FACTS та СВВ для забезпечення ефективної та надійної роботи ЕЕС в умовах великої кількості невизначеностей.

Матеріали та методи дослідження. Пристрої FACTS забезпечують компенсацію реактивної потужності, підвищення пропускної здатності ліній електропередачі, покращення напруги та стійкості. Пристрої FACTS працюють згідно з командами диспетчера, який аналізує потребу в них за даними, що отримуються від традиційних SCADA систем, алгоритмів оцінки стану та пристроїв СВВ. В роботі [4] запропоновано автоматизувати процес роботи пристроїв FACTS у поєднанні з пристроями СВВ більш ефективним шляхом тарозглянуто стратегію контролю для FACTS в основі якої лежить метод бінарного пошуку [5], де розташування пристрою FACTS визначається за критерієм оптимального розташування, згідно з [6]. СВВ направляють дані через комунікаційний зв'язок до концентратора векторних вимірів який за необхідності дає команду на зміну режиму роботи пристрою FACTS. При

цьому в статті не розглядається питання вибору місць встановлення пристроїв СВВ в залежності від місць встановлення пристроїв FACTS для їх найбільш ефективної спільної роботи.

В статті [7] розглядається стратегія управління пристроями FACTS з використанням оптимальної кількості пристроїв СВВ. Стратегію реалізовано на прикладі STATCOM. Оптимальні місця встановлення STATCOM визначено за методом індексного вектору, а оптимальна кількість пристроїв СВВ – методами математичної оптимізації. При цьому не визначено ефективність даної стратегії для інших типів пристроїв FACTS та не обґрунтовано вибір вагових коефіцієнтів важливості вузлів ЕЕС.

В роботі [8] представлено підхід до визначення місць встановлення пристроїв FACTS у великих розгалужених ЕЕС, який ґрунтується на визначенні слабких елементів та підсистем ЕЕС шляхом об'єднання їх у слабкий кластер. В статті [9] розроблено імовірно-нечіткий підхід до пошуку оптимального розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС за критеріями максимальної контрольованості вузлів та технічного стану обладнання. В той же час, авторами не опрацьоване питання комплексного розв'язання цих двох задач з точки зору визначення оптимальних місць встановлення пристроїв FACTS з урахуванням розташування пристроїв СВВ у вузлах.

В потужних ЕЕС пристрої FACTS найдоцільніше встановлювати в підсистемах, які є слабкими з точки зору режимної, структурної та технічної надійності, оскільки це підвищить загальну надійність ЕЕС та знизить імовірність виникнення аварійної ситуації в цій підсистемі [8]. Для визначення слабких підсистем ЕЕС сформульовано наступні критерії слабкості:

1) висока імовірність виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через відмову обладнання, яке має незадовільний технічний стан;

2) висока імовірність виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через наявність обтяженого електричного режиму.

Для визначення місць встановлення пристроїв СВВ у потужній ЕЕС необхідне врахування показника контрольованості вузлів ЕЕС та технічного стану обладнання ЕЕС [9].

З наведеного вище, видно, що спільним критерієм визначення місць встановлення пристроїв FACTS та СВВ є технічний стан обладнання ЕЕС та визначення слабких підсистем на підставі цього критерію. Наявність факторів контрольованості вузлів ЕЕС та обтяженості електричних режимів ЕЕС відносить поставлену задачу до класу багатокритеріальних для визначення якої доцільне використання імовірно-статистичного підходу, методів нечіткої кластеризації та методу пошуку оптимального рішення за Парето. Вказані методи та підходи дозволять знайти оптимальне рішення поставленої задачі в умовах стохастичного характеру режиму ЕЕС та невизначеностей пов'язаних з технічним станом обладнання.

Розглянемо ЕЕС, яка містить K вузлів та N елементів силового та комутаційного обладнання. В такій ЕЕС підхід до оптимального розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ реалізується за допомогою підходу, представленого наступним алгоритмом.

- 1) Визначається множина N елементів обладнання ЕЕС;
- 2) Визначається множина аварійних ситуацій A , які можуть виникнути в розглядуваній ЕЕС.

- 3) За методом, представленим в [10], визначено m способів розташування K_1 пристроїв СВВ у K вузлах ЕЕС за принципом мінімізації кількості неконтрольованих вузлів та часу розрахунку усталеного та перехідного режимів. В якості кількісної оцінки використовується значення оптимізаційного критерію f , який представляє собою відносну кількість неконтрольованих вузлів за певного розташування обмеженої кількості СВВ: $F = \{f_1, f_2, \dots, f_i, \dots, f_m\}$, де $f_i = K_{\text{НЕКГ}} / K$, $K_{\text{НЕКГ}}$ - кількість неконтрольованих вузлів за i -того способу розташування пристроїв СВВ.

- 4) На множині елементів ЕЕС N виділяється підмножина елементів N_1 , відмови яких призводять до виникнення події з множини A .

5) Визначається множина технічних станів об'єктів S_I з підмножини N_I за допомогою нечітких моделей оцінки стану обладнання.

6) За інтегральними функціями розподілу імовірності відмови обладнання відповідного типу $F(t)$, визначаються імовірності відмови $p_i(H_1)$ та безвідмовної роботи $p_i(H_2)$, $i=1, \dots, n_1$ елементів з підмножини N_1 на інтервалі часу $\Delta t = t_2 - t_1$ за методом, представленим в [3, 8, 9].

7) За допомогою матриць нечітких співвідношень між станами об'єктів \bar{S}_i та умовними імовірностями їхньої відмови та безвідмовної роботи шляхом виконання максімної композиції нечіткого виводу Заде визначаються умовні імовірності $p_i(B/H_1)$ та $p_i(B/H_2)$, $i=1, \dots, n_1$.

8) За теоремою Байєса визначається множина імовірностей відмов окремих одиниць електрообладнання на інтервалі часу Δt з урахуванням їхніх фактичних станів:

$$p_i(H_1/B) = \frac{p_i(H_1) \cdot p_i(B/H_1)}{p_i(H_1) \cdot p_i(B/H_1) + p_i(H_2) \cdot p_i(B/H_2)}, \quad i=1, \dots, n_1. \quad (1)$$

9) Виконується уточнення інтегральних функцій розподілу імовірності відмови для кожної одиниці обладнання з підмножини N_I : $F_{y_i}(t) = \{F_i(t); p_i(\Delta t)\}$, $i=1, \dots, n_1$ на інтервалі часу Δt з урахуванням індивідуальних характеристик:

$$F_{y_i}(t_2) = F_i(t_1) + p_i(\Delta t), \quad i=1, \dots, n_1. \quad (2)$$

10) З відомого зі статистичних даних розподілу значень напруги у балансуєчому вузлі ЕЕС та розподілів значень генерації та навантаження у вузлах ЕЕС за допомогою генератора випадкових чисел визначаються значення напруги у балансуєчому вузлі та активних і реактивних потужностей у інших вузлах ЕЕС в момент виникнення відмови елемента.

11) Розраховуються перехідний та усталений режими ЕЕС за визначених умов та визначається настання (або ненастання) аварійної події з множини A .

12) Пункти 8–11 алгоритму реалізуються k разів. У випадку коли

$N_2 \in \emptyset$ (жоден елемент не відмовив на інтервалі часу $[t_1; t_2]$), пункти 9–11 алгоритму не виконуються.

13) З отриманої множини Z режимів ЕЕС виділяється підмножина режимів Z_1 , у яких спостерігалась подія з множини A . На підмножині Z_1 виділяються підмножини Z_{1i} , $i=1, \dots, a$, що містять режими у яких відбулись події з множини A .

14) Визначаються імовірності відключення гілок як суми імовірностей сумісних подій. В якості імовірностей сумісних подій при цьому виступають імовірності відмови елементів, що входять в розглядувану гілку. З отриманих імовірностей, також як суми імовірностей сумісних подій, розраховуються сумарні імовірності відключення гілок, що виходять з вузла k :

$$p_k(H_1/B) = \sum_{i=1}^{R_k} p_i(H_1/B) - \sum_{i,j=1;i \neq j}^{R_k} p_i(H_1/B) \cdot p_j(H_1/B) + \dots \quad (3)$$

15) З отриманих імовірностей формується множина імовірностей виникнення аварійної ситуації в ЕЕС через відмову елемента, пов'язаного з k -тим вузлом ЕЕС: $P = \{p_1(H_1/B), p_2(H_1/B), \dots, p_k(H_1/B)\}$.

16) Таким чином, маємо множину можливих способів розташування пристроїв СВВ, де кожний з m варіантів розташування представляє собою набір вузлів у яких встановлюються пристрої СВВ та описується величиною f_b , $i=1, \dots, m$ яка представляє собою відносну кількість неконтрольованих вузлів. Також маємо сумарні імовірності відключення гілки у кожному з k вузлів ЕЕС, які можуть призвести до розвитку аварійної ситуації.

17) Визначаємо імовірності відмови елементів для кожного набору вузлів з визначених m варіантів:

$$p_{km}(H_1/B) = \sum_{i=1}^m p_{ki}(H_1/B) - \sum_{i,j=1;i \neq j}^m p_{ki}(H_1/B) \cdot p_{kj}(H_1/B) + \dots \quad (4)$$

18) Визначаються локальні імовірності виникнення аварії в ЕЕС через відмови елементів з підмножин Z_{1i} :

$$p_{ji} = \frac{z_{ji}}{z}, \quad i=1, \dots, a, \quad j=1, \dots, n_1, \quad (5)$$

де z_{ji} – кількість аварійних ситуацій за i -тим сценарієм через відмову j -того елемента, z – загальна кількість реалізованих за допомогою імовірнісно-статистичного моделювання режимів.

19) Формується множина імовірностей відмови елементів для набору вузлів у яких встановлюються пристрої СВВ:
 $P_M = \{p_{k1}(H_1/B), p_{k2}(H_1/B), \dots, p_{km}(H_1/B)\}$.

20) Таким чином, кожний варіант розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС кількісно описується двома параметрами: відносною кількістю неконтрольованих вузлів та імовірністю відмови елемента, пов'язаного з вузлами, у яких встановлені пристрої СВВ в даному варіанті розташування, які формують множину M : $M_i = \{f_i, p_{ki}(H_1/B)\}, i = 1, \dots, m$.

21) З отриманих в п.18 алгоритму імовірностей величин формується матриця об'єктів кластеризації X :

$$X = \begin{bmatrix} p_{11} & \dots & p_{1a} \\ \dots & p_{ji} & \dots \\ p_{n1} & \dots & p_{na} \end{bmatrix} \quad (6)$$

22) Визначаються нечіткі кластери $C = \{c_1 \dots c_i \dots c_m\}$, де m – кількість кластерів, W - експоненційна вага кластерів, ε - точність кластеризації.

23) За допомогою ГВЧ генерується матриця нечіткого розбиття F :

$$F = \begin{bmatrix} f_{11} & \dots & f_{1c} \\ \dots & f_{ki} & \dots \\ f_{n1} & \dots & f_{nc} \end{bmatrix}, \quad (7)$$

яка задовольняє наступним умовам:

$$\sum_{i=1}^m f_{ki} = 1, k = 1, \dots, n, \quad (8)$$

$$f_{ki} > 0, \forall k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (9)$$

24) Розраховуються центри кластерів:

$$V_{ki} = \frac{\sum_{k=1}^n (f_{ki})^m \cdot X_k}{\sum_{k=1}^n (f_{ki})^m}, i = 1, \dots, m. \quad (10)$$

25) Розраховується відстань між об'єктами кластеризації X та центрами кластерів:

$$D_{ki} = \sqrt{(X_k - V_{ki})^2}, k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (11)$$

26) Перераховуються елементи матриці нечіткого розбиття F :

$$f_{ki} = \frac{1}{\left(D_{ik}^2 \sum_{j=1}^m \frac{1}{D_{ik}} \right)^{\frac{1}{m-1}}}, j = 1, \dots, m. \quad (12)$$

27) Перевіряється умова точності кластеризації:

$$\|F - F^*\| < \varepsilon, \quad (13)$$

де F^* – матриця нечіткого розбиття попередньої ітерації алгоритму. Якщо умова виконується – перехід до наступного пункту; якщо ні – повернення до пункту 24.

28) За отриманою матрицею нечіткого розбиття F визначається приналежність об'єкту до одного з кластерів C за наступною умовою:

$$n_k \in c_i \langle \max\{f_{ki}\} \rangle, k = 1, \dots, n, i = 1, \dots, m. \quad (14)$$

29) З отриманих кластерів обирається той, який при формуванні множини кластерів було визначено найслабшим. Це кластер до якого відносяться найбільш слабкі елементи ЕЕС, відмови та перевантаження яких спричиняють розвиток аварійних ситуацій. До цього кластеру входить множина елементів $N_3 \in N_2$. Проводиться аналіз схеми ЕЕС, за результатами якого визначаються вузли та гілки ЕЕС, до яких входять елементи з множини N_3 . У визначених гілках та вузлах моделюються відповідні пристрої FACTS такі як СТК, СТАТКОМ, УПК та інші.

30) Визначається найкращий варіант розташування пристроїв СВВ у вузлах ЕЕС за критеріями мінімальної кількості неконтрольованих вузлів та максимальної імовірності виникнення розвитку аварійної ситуації застосуємо принцип Парето [10], який полягає в тому, що варіант визнається кращим за інші тільки у випадку якщо він є кращим за всіма критеріями порівняння. Шукана множина Парето-оптимальних рішень отримується з множини M послідовним вилученням заздалегідь неоптимальних векторів. Алгоритм

визначення Парето-оптимального рішення представлено в [9].

Результати та обговорення. Після реалізації розробленого алгоритму буде отримано оптимальне розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ в досліджуваній ЕЕС, яке забезпечить максимальне підвищення її стійкості та надійності з урахуванням фактичного стану обладнання та режимних особливостей роботи. Для перевірки ефективності запропонованого підходу одночасного визначення місць оптимального розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ в ЕЕС доцільно використати технічний ризик в якості порівняльного критерію. Ризик представляє собою добуток імовірності виникнення аварії та її наслідків і є кількісною характеристикою надійності ЕЕС на інтервалі часу:

$$R = p(\Delta t) \cdot Z \quad (15)$$

де $p(\Delta t)$ - імовірність виникнення аварії на інтервалі часу, Z - завдані збитки у фінансовому, матеріальному, технічному або іншому еквіваленті.

Кількісна оцінка ефективності визначеного розташування пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС за допомогою ризику (15) виконується наступним чином. За допомогою імовірнісно-статистичного підходу моделюється V реалізацій алгоритму імовірнісно-статистичного моделювання для схеми ЕЕС з встановленими згідно оптимального пристроями FACTS та СВВ та для схеми ЕЕС без них. Для кожної схеми ЕЕС визначається кількість реалізацій алгоритму у яких відбулась подія з множини A , яка призвела до розвитку аварійної ситуації та да завдання визначених збитків Z . Для схеми без пристроїв FACTS та СВВ кількість таких реалізацій складає V_1 , а для схеми з оптимальним розташуванням пристроїв FACTS та СВВ – V'_1 . Визначаються імовірності виникнення аварії для обох випадків:

$$p(\Delta t) = \frac{V_1}{V}; \quad p'(\Delta t) = \frac{V'_1}{V}. \quad (16)$$

В обох випадках в разі виникнення аварійної ситуації завдані збитки Z будуть мати однакове кількісне значення обраного еквіваленту. Таким чином,

кількісну оцінку ефективності визначеного розташування пристроїв FACTS та СВВ в ЕЕС доцільно виконати по імовірностям виникнення аварії (16).

Висновки. Розроблений підхід дозволяє одночасно визначити оптимальне та взаємо ефективно розташування пристроїв FACTS та пристроїв СВВ, що дає можливість технічно та економічно ефективно підвищити надійність функціонування ЕЕС або її підсистем. При цьому максимальна ефективність функціонування енергосистеми досягається мінімально необхідною кількістю пристроїв FACTS та СВВ, оскільки їх вибір здійснено за допомогою методів багатокритеріальної оптимізації із взаємним врахуванням схеми встановлення в ЕЕС пристроїв обох типів. Кількісна оцінка ефективності прийнятих заходів по встановленню пристроїв FACTS та СВВ виконується на підставі технічного ризику, забезпечуючи ризик-орієнтоване управління ЕЕС.

Список літератури

1. *Kumar R.* Assuring Voltage Stability in the Smart Grid / R. Kumar // ISGT Conference. – Anaheim, CA. – January 17-19, 2011.
2. *Hidayatullah N.A.* Impact of Distributed Generation on Smart Grid Transient Stability / N.A. Hidayatullah, Z.J. Paracha, A. Kalam // Smart Grid and Renewable Energy. – 2011. – №2. – P. 99-109.
3. *Костерев М.В.* Розроблення аналітичного методу оцінювання ризику виникнення аварійної ситуації в енергосистемі / М.В.Костерев, В.В.Літвінов // Восточно-Европейский журнал передовых технологии ISSN 1729-3774. Системы управления в промышленности. – 2015. – № 4/2 (76). – С. 44-50.
4. *Khan M.T.* FACTS device control strategy using PMU / M.T. Khan, A. Sh. Siddiqui // Perspectives in Science. – 2016. - №8. – P. 730-732.
5. *Baldwin T.L.* Power system observability with minimal phasor measurement placement / T.L. Baldwin, L. Mili, M.B. Boisen, R Adapa // IEEE Transactions Power Systems. – 1993. – 8 (May, 2). – P. 707-715.

6. *Siddiqui A.* Determination of optimal location of TCSC and STATKOM for congestion management in deregulate power system / A. Siddiqui, M. Khan, F. Iqbal // International Journal System Assure Engineering Management. 2014. – P.1-7.
7. *Kumar H.* FACTS device Control Strategy using Optimal Number of PMU / H. Kumar, R. Dahiya // Proceeding of ICAEEC-2019, Allahabad, India, 31 May – 1 June, 2019.
8. *Літвінов В.В.* Вибір пристроїв FACTS та місць їхнього встановлення для зниження ризику виникнення аварійної ситуації в електроенергетичній системі / В.В. Літвінов // Гідроенергетика України. – 2020. – №3-4. – С. 57-63.
9. *Костерев М.В.* Імовірно-нечіткий підхід до визначення місць встановлення пристроїв синхронізованих векторних вимірювань в електроенергетичній системі / М.В. Костерев, В.В. Літвінов // Гідроенергетика України. – 2020. – №1-2. – С. 69-74.
10. *Ketabi A.* Optimal PMU placement with uncertainty using Paretho method / A. Ketabi, S. Nosratabadi, M. Sheibani // Hindawi Publishing Corporation. Mathematical Problems in Engineering. – Vol. 2012. – ID 501893. – 14 p.

ДОСЛІДЖЕННЯ АЕРОДИНАМІЧНОГО ОПОРУ НЕРУХОМОГО ЩІЛЬНОГО ШАРУ ЩЕБНЯ

Мукмінов Ігор Ігорович,
аспірант

Одеський Національний Технологічний Університет
м. Одеса, Україна

Вступ. Нерухомий зернистий шар широко використовується в апаратах фільтрування, йонного обміну, абсорбції, ректифікації, екстракції, абсорбції, при використанні каталізаторів в хімічних процесах і т.д. [1]. Під час руху потоку рідини чи газу через зернистий шар, суцільна фаза заповнює весь простір між частинками, вона одночасно рухається всередині каналів неправильної форми, що утворені цими частинками та обтекає окремі частки. Описання такого руху представляє собою змішану задачу гідродинаміки. Інтереси нашого дослідження стосуються оцінки аеродинамічного опору щільного шару сіпкого матеріалу в каналі регенеративного теплообміннику як частини ґрунтового регенератора для теплиць.

Ціль роботи. Метою роботи є визначення аеродинамічного опору щільного шару сіпкого матеріалу та оцінка можливості застосування теоретичних залежностей для розрахунку втрат тиску під час продувки повітрям шару щебню в циліндричному каналі.

Матеріали та методи. Експериментальне дослідження аеродинамічного опору щільного шару в циліндричній трубі (рис. 1а) проводилось при варіюванні висоти шару: $H_1=0,8$ м, $H_2=0,6$ м, $H_3=0,4$ м, $H_4=0,2$ м. Для визначення втрат напору був застосований водяний дифманометр, відбірники котрого були розташовані на вході та виході труби. Процес зняття значень втрат напору показан на рис. 1б. Продувка шару повітрям здійснювалась вентилятором, встановленим на вході в канал (рис. 1в).

Рисунок 1. Експериментальне дослідження аеродинамічного опору щільного шару щєбня

1а – зовнішній вид каналу, 1б – вимірювання втрат напора в процесі продувки шару повітрям, 1в – вид вентилятора, встановленого на вході в канал.

Для кожного значення висоти шару анемометром вимірювали швидкість повітря на вході в вентилятор та на виході з каналу.

Результати та обговорення. Для проведення аналітичних розрахунків були визначені відповідні залежності, що узагальнюють дані по втратам тиску в потоці при продувці щільного нерухомого шару твердих часток [1 – 3]. В [1] наведені дані про опір деревних пелет повітряному потоку, що необхідні для проектування та керування вентиляцією, охолодженням і сушкою сипких пелет. В цьому дослідженні вимірювали перепади тиску в залежності від витрат повітря для циліндричних деревесних гранул декількох розмірів. Діаметр гранул 6,4 мм; довжина варіювалася від 4 до 34 мм. Експериментальні швидкості повітряного потоку варіювалися від 0,014 до 0,8 м³/с. Відповідні виміряні статичні тиски знаходилися в діапазоні від 2 до 2550 м⁻¹ Па. Дані були адаптовані до трьох прогностичних моделей Шедда, Хукілла-Айвза та Ергуна, які пов'язують падіння тиску з потоком повітря у сипких гранульованих матеріалах. Визначили, що рівняння Ергуна забезпечує найкращу відповідність. Формулу Ергуна (Ергана) [2] на практиці для щільного шару, традиційно використовують ту, яка вимагає врахування інерційних сил в потоці, що рухається (другий доданок у правій частині рівняння).

$$\frac{\Delta P}{H} = \frac{150\mu_c w (1-\varepsilon)^2}{d^2 \varepsilon^3} + \frac{1,75\rho_c w^2 (1-\varepsilon)}{d \varepsilon^3} \quad (1)$$

де μ - коефіцієнт динамічної в'язкості,

ρ – щільність рідини (газу),

w - швидкість потоку,

H -висота шару.

Перепад тиску представляється як сума двох доданків: перший доданок визначає вплив поверхневого тертя, другий — опору форми. Значення постійних 150 та 1,75 отримані при обробці експериментальних даних.

У якості частинки в цих дослідженнях використовувалися кульки, циліндри, таблетки, мармурова крихта та сортований кокс.

Для розрахунку аеродинамічного опору кулі також рекомендується формула [3]:

$$\Delta p = f_{\varepsilon} \frac{\rho_{\Gamma} w_{\Phi}^2 a_{уд}}{2 \varepsilon^3} \delta, \text{ Па}, \quad (2)$$

Де f_{ε} – та еквівалентний коефіцієнт опору кулі, що визначається для різних режимів перебігу (в'язкісного, інерційного, в'язкісно-інерційного) із залежності:

$$f_{\varepsilon} = \frac{8}{Re_{\varepsilon}} \varkappa + \varkappa_{ин}, \quad (3)$$

Де $Re_{\varepsilon} = \frac{4w_{\Phi}}{a_{уд} \nu_{\Gamma}}$ – еквівалентне число Рейнольдса; \varkappa , $\varkappa_{ин}$ – коефіцієнти, що залежать від форми частинок.

Для гладких сферичних частинок $\varkappa = 4.55$, $\varkappa_{ин} = 0.45$; для шматкових матеріалів $\varkappa = 5.0$, $\varkappa_{ин} = 0.75$.

Значення питомої поверхні частинок (в одиниці об'єму):

$$a_{уд} = \frac{6 \cdot (1-\varepsilon)}{\phi \cdot d_e}, \quad (4)$$

Де ε – порізність шару; значення визначалося експериментально.

Застосований матеріал (щебінь) є полідисперсним, для такого випадку еквівалентний діаметр частинок визначається як середньозважений по поверхні відповідно до залежності (1):

$$\bar{d}_3 = \left(\sum_{i=1}^n \frac{m_i \phi_i}{d_i} \right)^{-1}, \quad (5)$$

де n – число фракцій у суміші, m_i – масовий вміст i -тої фракції у суміші, кг/кг; d_i – розмір частинок i -тої фракції; ϕ_i – коефіцієнт форми частинок. Коефіцієнт ϕ_i , що характеризує відхилення форми частинок від сферичної, для кульок дорівнює одиниці, а для частинок іншої форми може бути знайдений за рекомендаціями [4]: $\phi_i = \frac{F}{F_0}$, де F_0 – площа поверхні ідеального тіла, F – реальна площа поверхні гранули i -тої фракції.

Таблиця 1

Геометричні характеристики фракцій щебеню

№	d_i , м	F_0 , м ²	F , м ²	ϕ_i	$m \cdot 10^2$, кг	n	m_i , кг
1	0,0267	$1,45 \cdot 10^{-3}$	$18 \cdot 10^{-4}$	1,24	1,01	33	0,367
2	0,0317	$1,54 \cdot 10^{-3}$	$22 \cdot 10^{-4}$	1,43	1,11	19	0,2323
3	0,0276	$1,51 \cdot 10^{-4}$	$19 \cdot 10^{-4}$	1,26	1,07	20	0,2357
4	0,0266	$1,29 \cdot 10^{-3}$	$17 \cdot 10^{-4}$	1,31	0,85	11	0,103
5	0,0203	$0,69 \cdot 10^{-3}$	$9,5 \cdot 10^{-4}$	1,37	0,33	17	0,0618

Відповідно до даних фракцій, отримали, що еквівалентний діаметр щебеню $\bar{d}_3 = 0,021$ м.

Таблиця 2

Втрати тиску в шарі щебеню при його продуванні потоком повітря

Довжина каналу з щебенем, м	0,8	0,6	0,4	0,2
Швидкість повітря на вході в канал, м/с	5,4	6,1	6,7	6,9
Швидкість повітря на виході з каналу, м/с	0,31	0,3	0,32	0,33
Втрати напору, мм. вод. ст.	6	4	3	2
Втрати напору, Па	57	39	29	20
Втрати напору за рівнянням Ергуна [2]	41,82	29,49	22,19	11,76
Втрати напору за рівнянням Горбіса [3]	68,20	47,96	36,3	19,2

Експериментальні дослідження показали, що швидкість повітря на вході в канал суттєво перевищує швидкість повітря на виході з нього, що говорить про великий аеродинамічний опір кулі для вентилятора, що застосовується. Повітря на вході закидається назад у довкілля, не проходячи щільний шар матеріалу.

Під час проведення розрахунків приймалося, що значення питомої поверхні частинок $a=89,2 \text{ м}^2/\text{м}^3$. Це значення отримали при оцінці поверхні частинок, що містяться у циліндричній трубі об'ємом $V=0,00785 \text{ м}^3$. Було визначено, що $F=0,7 \text{ м}^2$. Значення порізності $\varepsilon=0,36$ також було отримано експериментально при заповненні заданого об'єму досліджуваним матеріалом.

Аналіз результатів розрахунків та експериментальних значень втрат напору показує хорошу кореляцію. Причому залежність, запропонована Горбісом [3], демонструє кращу збіжність із експериментальними даними.

Висновки. Дослідження аеродинамічного опору нерухої щільної кулі щепеню показало, що для обраного вентилятора продування кулі ускладнене та для забезпечення швидкості повітря, що відповідає паспортним даним, слід застосовувати вентилятор більшої потужності або зменшувати товщину кулі.

Аналіз результатів розрахунків та експериментальних даних щодо втрат напору показує хорошу кореляцію. Причому залежність, запропонована Горбісом, демонструє кращу збіжність з експериментальними даними в порівнянні з залежністю Ергуна.

Список літератури

1. Fahimeh Yazdanpanah, Shahab Sokhansanj, Anthony Lau, Jim Choon Lim. Airflow versus pressure drop for bulk wood pellets Biomass and Bioenergy 35(5):1960–1966.
2. Ö. Akgiray and A. M. Saatçı, Water Science and Technology: Water Supply, Vol:1, Issue:2, pp. 65–72, 2001.
3. Горбис З.Р., Календерьян В.А. Теплообменники с проточными дисперсными теплоносителями. – М.: Энергия, 1975. – 296 с.
4. Arvaniti, E. C. Determination of particle size, surface area, and shape of supplementary cementitious materials by different techniques [Text] / Arvaniti E. C, M. G. Juenger, S. A. Bernal, J. Duchesne, L. Courard, S Leroy, J. L. Provis, A. Klemm, N. De Belie // Materials and Structures. –2015. – V. 48, №11. – P. 3687–3701.

ПРОЕКТ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ – ПРОБЛЕМАТИКА ЗЕМЛЕУСТРОЮ СЬОГОДНІ

Петрище Ольга Іванівна

к. с.- г. н., доцент

ЗВО «ПДУ»

м. Кам'янець-Подільський, Україна

В результаті спрощення порядку надання земельних ділянок із земель державної і комунальної власності у власність і користування громадянам та юридичним особам надто узагальнився підхід до вирішення різних за змістом завдань. Разом з тим, відведення земельних ділянок для тих чи інших потреб регулюється відокремлено великою кількістю законів та прийнятих до них нормативно-правових актів. Але якщо проаналізувати їх, то вони не гармонують із землевпорядним процесом.

Із запровадженням принципу екстериторіальності погодження проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки територіальними органами Державної служби з питань геодезії, картографії та кадастру почало проявлятися різне бачення розробки таких документацій.

Складність виникає через відсутність порядку розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки, застарілість стандартів, норм і правил, суперечливість між окремими нормативними актами.

Землевпорядний процес — це послідовність дій та робіт від подання клопотання на одержання земельної ділянки до встановлення меж ділянки в натурі (на місцевості) та реєстрації права на неї.

У Законі України «Про землеустрій» визначено склад документів, які в обов'язковому порядку мають бути у проекті відведення земельної ділянки у разі зміни її цільового призначення або формування нової земельної ділянки.

Законом лаконічно зазначено, що у такому проекті землеустрою мають бути матеріали землевпорядного проектування (у разі формування земельної

ділянки). Але жодним нормативним документом не визначено, яким чином здійснюється землевпорядне проектування у подібних випадках.

У 1999 році Держкомземом був розроблений «Еталон проекту відведення земельної ділянки юридичним та фізичним особам для будь-яких потреб». Але, фактично, цей Еталон стосувався відведення земельних ділянок під забудову.

Згаданим Еталоном у проекті відведення земельної ділянки передбачено такий документ як план відведення земельної ділянки. У сучасному земельному законодавстві абсолютно не заслужено забуто цей основний документ землевпорядного проектування при відведенні земельних ділянок для будь-яких потреб.

Слід звернути увагу на те, що проекти відведення земельних ділянок лише за назвою і загально поставленим завданням подібні, а щодо шляхів вирішення поставлених перед проектувальниками завдань вони між собою помітно різняться. Наприклад, проект відведення земельної ділянки в оренду під розробку корисних копалин відкритим способом та будівництво постійних технологічних об'єктів із земель або земельних ділянок державної власності, які знаходяться у користуванні, є доволі складним. Розробку такого або подібного проекту відведення не можна порівнювати з іншими проектами відведення, наприклад, з проектом відведення земельної ділянки громадянину в оренду для городництва з орних земель запасу державної власності, а також у багатьох інших випадках. Тому стандартизувати одним еталоном такі документації не слід. Можна лише розробити стандарти окремих документів та підходи до їх оформлення. Приміром, встановити вимоги до оформлення окремих документів проекту відведення земельної ділянки.

При проектуванні земельних ділянок для сільськогосподарського використання враховується крутизна схилів, еродованість земель, склад ґрунтів, співвідношення сторін земельної ділянки, передбачається освоєння земель для сільськогосподарського використання (зміна складу угідь).

Варто відмітити, що на кадастровому плані у проекті відведення неможливо відобразити обмеження, які будуть поширюватися на суміжні землі

та земельні ділянки. Адже кадастровий план обмежується лише територією ділянки.

Креслення складається, як правило, у масштабі, який забезпечує необхідну точність та повноту зазначеної інформації. Найбільш зручний масштаб 1:10000 чи 1:5000 за межами населених пунктів і 1:2000 у межах населених пунктів.

План відведення земельної ділянки — це документ, який наочно відображає хід землевпорядного проектування (формування нової земельної ділянки), організацію певної території. Тобто відображає практично всю існуючу ситуацію та передбачені проектом заходи з використання і охорони земель.

План відведення має підписуватися (погоджуватися) майбутнім власником земельної ділянки чи землекористувачем, у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні, — користувачем ділянки, а також працівником територіального органу Держгеокадастру, який за принципом екстериторіальності здійснює розгляд та погодження проекту землеустрою.

Із плану відведення є зрозумілою практично вся інформація, що вирішується проектом землеустрою щодо відведення земельної ділянки. З креслень цього плану зручно знайти у Публічній кадастровій карті або інших пошукових системах інформацію про територію, яка пропонується до відведення. План відведення є оптимальним документом, який ідентифікує проектну земельну ділянку. Адже на стадії розробки проекту відведення земельної ділянки до проведення його державної експертизи відсутній кадастровий номер земельної ділянки.

Крім того, слід звернути увагу на те, що передбачений Законом України «Про землеустрій» перелік документів у проекті відведення земельної ділянки не зовсім «вписується» у землевпорядний процес. Це такі документи, як кадастровий план земельної ділянки, акт приймання-передачі межових знаків на зберігання (у разі формування земельної ділянки), акт перенесення в натуру (на місцевість) меж охоронних зон, зон санітарної охорони, санітарнозахисних

зон і зон особливого режиму використання земель за їх наявності (у разі формування земельної ділянки), та матеріали перенесення меж земельної ділянки в натуру (на місцевість) у разі формування земельної ділянки.

Зазначені документи, очевидно, і варто додавати до проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, але після його затвердження та перенесення меж земельної ділянки в натуру (на місцевість).

На стадії проектування земельної ділянки у проекті її відведення може бути проект кадастрового плану, тому що ділянки як об'єкта ще немає в жодній системі відомостей, жодному кадастрі (земельному, містобудівному чи іншому). Проект же кадастрового плану має відображати фактично всі заходи з використання та охорони земель, які передбачається здійснити за таким проектом.

Якщо коротко підсумувати, то землеустрій — це сукупність заходів, а кадастр — це система відомостей. І ці складові земельних відносин мають доповнювати одна одну, а не підмінювати, наприклад, землеустрій кадастром.

Однак існують специфічні вимоги від експертів до кадастрового плану у проекті відведення земельної ділянки, з якими не можна погодитися. Зокрема, незмінність складу угідь, або ж вимога до розробника документації із землеустрою визначати і вписувати структурні елементи кадастрового номера до його присвоєння земельній ділянці. На кадастровому плані у проекті відведення земельної ділянки її межі, цільове призначення, форма власності є проектними елементами, власник земельної ділянки чи землекористувач також зазначається майбутній, однак склад угідь експерти пропонують не змінювати. Така позиція обмежує розробників документації із землеустрою передбачати заходи з охорони земель, які планується здійснити за таким проектом.

Разом з тим, Земельним кодексом України допускається зміна складу угідь при відведенні земель. Наприклад, у разі вилучення сільськогосподарських угідь та лісових земель передбачається відшкодування втрат сільськогосподарського та лісогосподарського виробництва відповідно.

Так званий кадастровий план земельної ділянки до затвердження проекту землеустрою щодо її відведення, складений під час виконання землепорядних робіт, і розробки такого проекту фактично є елементом землепорядного проектування. У проекті відведення земельної ділянки на етапі його розроблення і до затвердження є лише сукупність заходів, передбачених цим проектом. І основним документом цього проекту землеустрою має бути план відведення такої ділянки, складений за описаним вище зразком.

У сучасних нормативно-правових актах з питань регулювання земельних відносин у проекті відведення земельної ділянки відсутнє поняття «проектна ділянка» та «проектні дані (проектні координати)». Також не передбачаються розбіжності та допуски між проектними даними (проектними координатами) та їх результатами після перенесення меж ділянки в натуру (на місцевість). Відповідно розробники документації із землеустрою вимушені вдаватися до дій, які не вписуються у землепорядний процес, але дають можливість обійти такі проблеми.

На підтвердження державної реєстрації земельної ділянки заявнику безоплатно видається витяг з Державного земельного кадастру. Витяг містить відомості про земельну ділянку, внесені до Поземельної книги. Складовою частиною витягу є кадастровий план земельної ділянки. Тобто кадастровий план — це елемент системи відомостей про об'єкт Державного земельного кадастру. Однак, до затвердження проекту відведення земельна ділянка як об'єкт цивільних прав фактично відсутня.

Інструкцією про встановлення (відновлення) меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) та їх закріплення межовими знаками визначено, що встановлення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) здійснюється на підставі розробленої та затвердженої технічної документації із землеустрою щодо встановлення (відновлення) меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), технічної документації із землеустрою щодо поділу та об'єднання земельних ділянок або проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки. Разом з тим, у Земельному кодексі України зазначено: винесення в

натуру (на місцевість) меж сформованої земельної ділянки до її державної реєстрації здійснюється за документацією із землеустрою, яка стала підставою для її формування.

Якщо проект землеустрою щодо відведення земельної ділянки не затверджений, то фактично реєструється та присвоюється кадастровий номер не земельній ділянці, а одному з технічних документів щодо обґрунтування заходів, які передбачається здійснити за таким проектом.

У випадку не затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки у єдиній державній геоінформаційній системі відомостей, в тому числі на Публічній кадастровій карті, тривалий час існує певна інформація про таку «земельну ділянку».

На Публічній кадастровій карті зазначену «кадастрову інформацію» потрібно відображати окремим шаром, оскільки на цій Kartі поряд із наданими в установленому порядку земельними ділянками аналогічно висвітлюється інформація про зареєстровані заходи із землеустрою.

Такий порядок державної реєстрації та присвоєння кадастрового номера об'єкту земельних відносин створено з метою ідентифікації проектних елементів у рішеннях про затвердження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок. Але ця реєстрація суперечлива і на практиці, у разі не затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки, може створювати перешкоди для подальшого надання її іншій особі, або ж формування іншої земельної ділянки, наприклад, за рахунок її частини, або.

Під час екстериторіального погодження та при проведенні експертиз проектів землеустрою щодо відведення земельної ділянки зазначені невідповідності у нормативно правових актах експерти бачать кожен по своєму, що створює непорозуміння.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕКОНСТРУКЦІЯ ВАЛЬЦЬОВИХ ВЕРСТАТІВ

Петров Валерій Миколайович,

к. т. н., доцент,

Національний університет

«Одеська політехніка»

пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, Україна

Жданов Олександр Олександрович,

к. т. н., доцент,

Одеська державна академія

будівництва та архітектури

вул. Дидрихсона, 4, м. Одеса, 65029, Україна

Мацей Руслан Опанасович,

к. т. н., доцент,

Військова академія

вул. Фонтанська дорога, 10,

м. Одеса, 65009, Україна

Вступ. Однією з найбільш економічних подрібнюючих машин залишається вальцовий верстат, тому він широко застосовується для подрібнення різної харчової сировини [1]. У зв'язку з тим, що основні моделі вальцових верстатів, що знаходяться в експлуатації в нашій країні, були спроектовані ще на рубежі 50-х років минулого століття, гостро стає питання їх заміни на більш перспективну модель.

Мета праці. Метою даної праці є аналіз структурних схем запропонованих конструкцій вальцових верстатів. Для оцінки часу міжремонтного періоду для вальців, що мелють, необхідно провести дослідження зносу поверхні і рифлів.

Матеріали та методи. Методика цього дослідження полягала у послідовному виконанні наступних процедур при аналізі конструктивних рішень вальцових верстатів: структурне членування конструкції на різні технологічні пристрої та механізми; складання та аналіз схем існуючих конструкцій; розробка та виділення загальних ознак для класифікації конструкцій технологічних механізмів; аналіз переваг та недоліків виділених

технологічних пристроїв та механізмів. Вимірювання розмірів рифлів та інших геометричних розмірів вальців виконували за допомогою вимірювального інструменту лабораторії (мікрометрів, штангенциркулів, кутомірів та ін.).

Результати та обговорення.

Під час експлуатації вальцових верстатів рифлі вальців зношуються. Незважаючи на значне поліпшення зносостійкості вальців за останні 25-30 років, в основному за рахунок виконання двошарових вальців з зносостійких сплавів поверхневого шару, через певний час необхідно відновлювати їх робочу поверхню. Слід зауважити, що рифлі швидкообертового вальця зношуються швидше, ніж рифлі повільнообертового вальця, через підвищену частоту обертання.

На рис. 1 приведені графіки інтенсивності зносу рифлів швидкообертового вальця верстата А1-БЗН в часі [2].

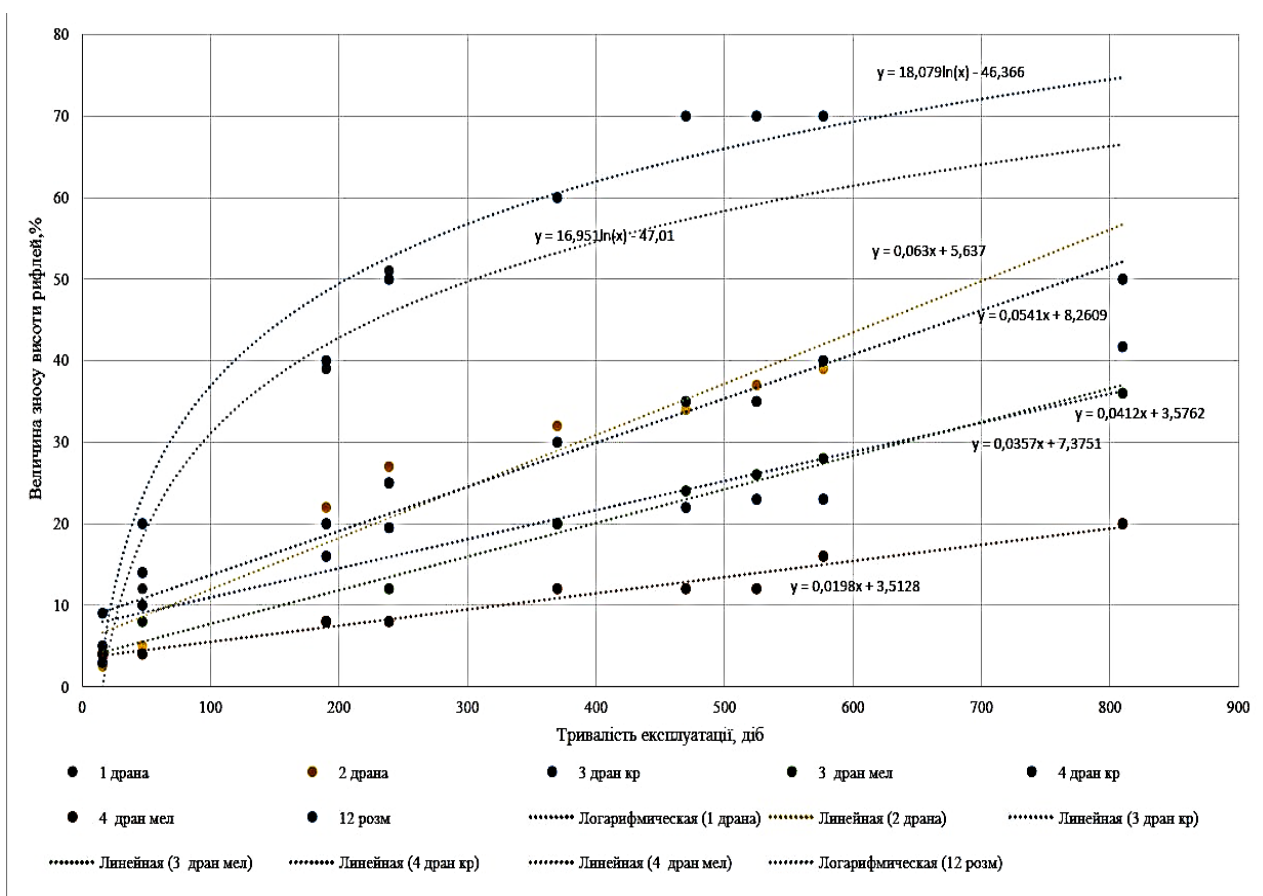

Рис. 1. Залежність величини зносу рифлів від тривалості експлуатації вальців верстата.

Як виходить з графіків величина зносу рифлів на драних і розмельних

технологічних системах різна. Найбільший знос рифлів на вальцях 1 драної системи. Тому при досягненні зносу рифлів по висоті на 50-55% необхідно вальці замінювати. За часом це становить 240-290 діб. Як впливає з графіка, на четвертій драній системі заміна вальців доцільна через три роки. Отримані дані взяті при роботі вальцьових верстатів секції А млина. При переробці менш склоподібного зерна в секції Б, рифлі зношуються повільніше.

Слід зауважити, що зносостійкість вальців верстата моделі ЗМ значно нижче. Це пов'язано як з новими двошаровими вальцями, так і більш досконалою конструкцією верстата А1-БЗН.

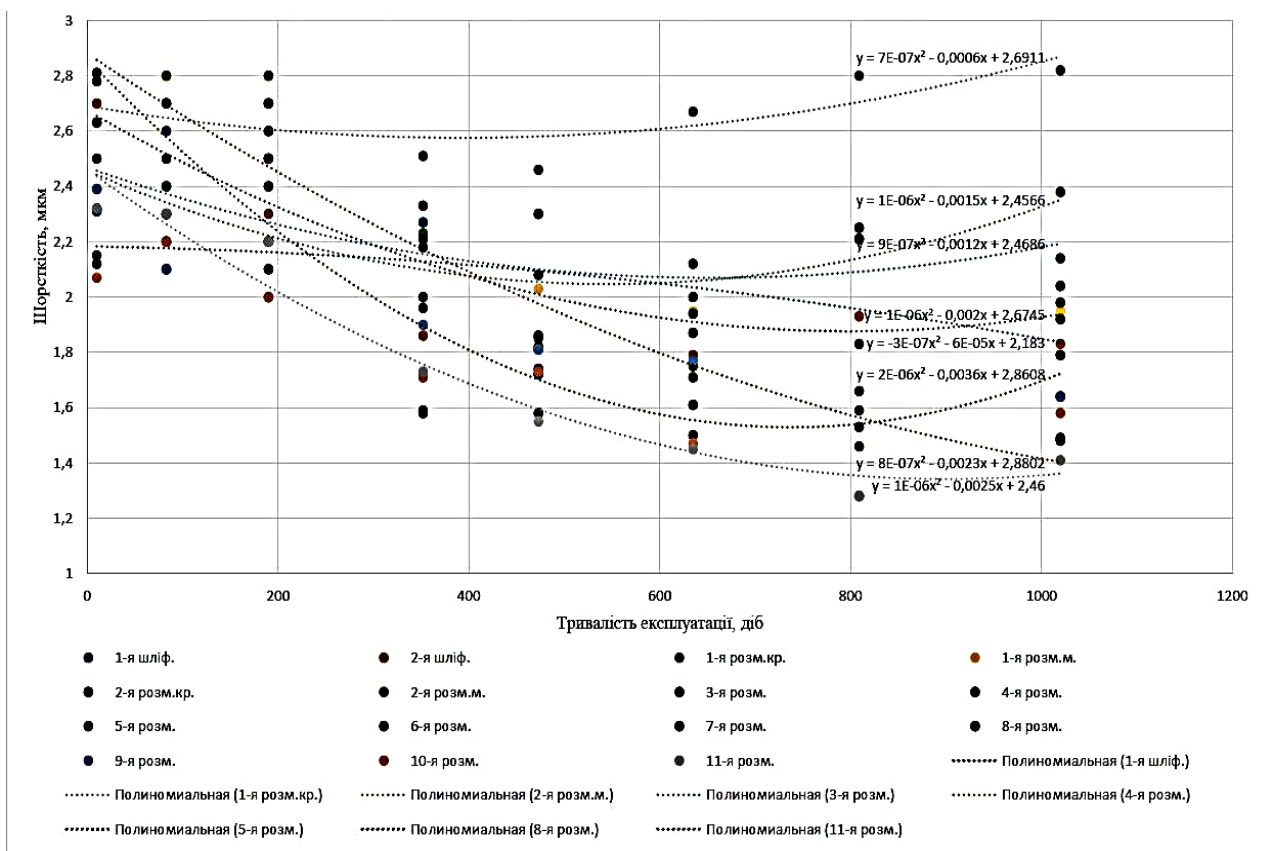

Рис. 2. Залежність величини шорсткості вальців від тривалості експлуатації вальців верстата.

Розглянемо вальці з шорсткою поверхнею і їх ступінь зносу в процесі експлуатації (рис. 2). Як впливає з представлених графіків шорстка поверхня здатна самовідновлюватися. Це пов'язано з великими частками продукту, що абразивно впливають на поверхню вальця. Дрібніші частки подрібненого продукту здійснюють менший абразивний знос поверхні вальця. Термін експлуатації вальців з шорсткою поверхнею до чергової заміни зростає до 10-12

років.

Відновлення робочої поверхні вальців потребує часткової розборки вальцевого верстата. Також потрібно зняти всі деталі які пов'язані з вальцем – шків, корпуси підшипників, кришки, гайки, шайби та самі підшипники. Тому демонтаж цих деталей потребує певного часу, та перестройки роботи секції млина. Для зняття підшипників з піввісі вальця застосовують гідроз'ємні пристрої. При цьому конструкція піввісі зазнала деяких змін (рис. 3). Валець 1 встановлений в підшипниках 2, які розміщені в своїх корпусах 3 з кришками 4 і 5. Внутрішнє кільце підшипника посаджено на конічну поверхню півосі. При цьому на посадочній поверхні піввісі є канавка для масла, яка допомагає зменшити зусилля тертя внутрішнього кола підшипника при його знятті. Знімають кришку 5, звільняють гайку 8 від стопорної шайби 9 і відкручують гайку.

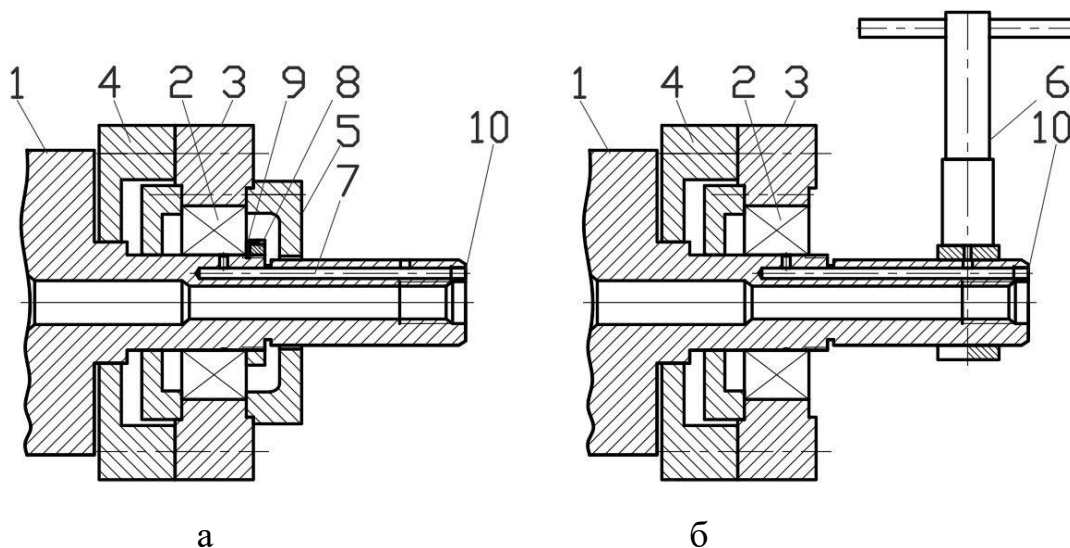

Рис. 3. Зняття підшипника з робочого вальця.

Видаляють гайку 8 і шайбу 9, а гідроз'ємник 6 встановлюють на півосі поєднуючи отвори каналів для масла на гідрознімачу і піввісі. Масло по каналах 7 надходить в канавку під внутрішнім кільцем підшипника 2. Зі збільшенням тиску масла в системі підшипник 2 легко знімається з посадкового місця. Отвір 10 каналу для масла при цьому заглушено. В інших конструкціях через отвір для гвинта 10 подають масло від гідрознімача через гнучкий шланг зі штуцером.

При перенарізці і перешліфовуванні вальців без демонтажу підшипників необхідно захистити порожнини роликів підшипників від попадання стружки і абразивних частинок.

В даний час здійснюють демонтаж одиночних вальців, застосовуючи візки, призначені для підйому вальців і їх транспортування. Такі візки зручні для вальцьових верстатів з діагональним розташуванням вальців.

Ряд фірм застосовує технологію компоновки вальцьових верстатів в якій не потрібно повністю розбирати вальцьову пару. У зв'язку з компонованням вальців в горизонтальній площині і виконанням їх у вигляді окремої складальної одиниці, для демонтажу застосовують візки з гідравлічним підйомником. При цьому робочі вальці в зборі переміщуються вручну в горизонтальній площині на візок. Це дозволяє здійснити демонтаж пари вальців, перенарізка яких здійснюється без повного розбирання підшипникових вузлів.

Нарізку рифлів виконують на спеціальних шліфувально-рифельних верстатах, які дозволяють видалити існуючу нарізку, прошліфувати бочку вальця і здійснити необхідну нарізку нових рифлів. Таким чином можливо виконувати оновлення рифлів вальців декілька разів, враховуючи, що зі зменшенням діаметру вальців зменшується і твердість поверхневого шару вальця. На разі діаметр вальців зменшується на 25 мм. Відновлення поверхні зазвичай виконують на Могилів-Подільському машинобудівному заводі (МПМЗ).

Якщо вальці не нарізають, то їх піскострують, для отримання мікрошорсткості поверхні, також на обладнанні МПМЗ. Після цих операцій вальці зазвичай балансують на спеціальних верстатах.

Великий парк раніше випущених вальцьових верстатів (80 - 90-ті роки) використовує в якості міжвальцьової передачі косозубчасту. Недоліки цієї передачі відомі, тому її в даний час намагаються замінити на ремінну передачу з двостороннім зубчато-поліклиновим ременем. Однак така модернізація потребує доопрацювання боковин вальцьового верстата, що дозволяє

встановити додаткове колесо натягу. Могилів-Подільський машинобудівний завод, як завод виробник вальцових верстатів, має можливість доопрацювати конструкцію на підприємствах що експлуатують його обладнання. Якщо в початковий період заміну зубчастих коліс здійснювали на два зубчастих ременя, то в даний час фірми виробники пропонують один широкий двосторонній ремінь, що витримує підвищені навантаження.

Висновки.

1. В докладі проаналізовані схеми та механізми вальцових верстатів, які застосовуються в борошномельній промисловості.

2. Отримано результати тривалих випробувань вальців на знос у робочих режимах млинів. Є можливість прогнозувати час роботи вальців, встановлених на різних секціях млинів.

Література.

1. Гапонюк, О.І. Технологічне обладнання борошномельних і круп'яних підприємств [Текст] : підручник/ О.І. Гапонюк, Л. С. Солдатенко, Л.Г. Гросул, В.Ф. Петько, В. М. Петров, І.І. Гапонюк; під редакцією О. І. Гапонюка і Л. С. Солдатенко – Херсон: Олді-плюс, 2018. – 752 с.- ISBN 978-966-289-188-1.

2. Петров, В.М. Вальцове подрібнююче обладнання [Текст] : Монографія / В. М. Петров –Одеса : ОДАБА, 2019. – 228 с.

ПРО ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДЕТЕКТОРА ОБЛИЧЧЯ

Потапова Катерина Романівна,
К.т.н, доцент,
Дадиверін Віталій Валерійович,
Фещенко Іван Олександрович
Студенти
НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ.

Ми живемо в час безмежної цифровізації різного роду процесів суспільної життєдіяльності. З'явилась велика кількість технологій, які дають можливість посилити наш загальний рівень безпеки. Одною з таких технологій є детектор обличчя.

Неоцінено важливим є можливість розпізнавання обличчя людей як і в статичному, так і в динамічному станах, бо це дає змогу використовувати цю технологію у різних сценаріях забезпечення безпеки. Детектор обличчя ефективно використовувати для напівавтоматичного аналізу статичних зображень (фото) або для автоматичної системи розпізнавання у реальному часі задля швидкого реагування на можливий подразник.

Ціль роботи.

Оцінка алгоритму Haar Cascade Face Detector та пропозиція аспектів, що можуть збільшити його ефективність.

Оцінка проводиться за такими параметрами:

- Кількість кадрів (FPS);
- Визначення обличчя на фронтальному зображенні;
- Визначення обличчя на зображенні, де обличчя направлене донизу

чи повернуте в сторону відштовхуюсь від фронтального положення.

Термінологія.

FPS (англ. *frames per second*) — кількість кадрів в секунду на екрані монітора чи телевізора.

AdaBoost (скорочення від *Adaptive Boosting*) — алгоритм машинного навчання.

ОС – операційна система.

RGB (скорочено від англ. *Red, Green, Blue*) — адитивна колірна модель, що описує спосіб синтезу кольору, за якою червоне, зелене та синє світло накладаються разом, змішуючись у різноманітні кольори.

Матеріали і методи.

Haar Cascade Face – це алгоритм для виявлення об’єктів, в нашому випадку обличчя людей, на основі машинного навчання.

Машинне навчання полягає в тому, що каскадна функція проходить тренування на великій кількості позитивних та негативних зображень, де позитивні – це ті зображення, на яких присутній об’єкт для пошуку, а негативні – це ті, де цього об’єкту немає.

Це навчання відбувається за наступним алгоритмом :

- Даємо тестові зображення $(x_1, y_1), \dots, (x_n, y_n)$, where $y_i = 0, 1$ для негативного або позитивного результату відповідно;

- Ініціалізуємо значення ваги $w_{1,i} = \frac{1}{2m}, \frac{1}{2l}$ для $y_i = 0, 1$ відповідно, де m та l – це кількість негативних та позитивних відповідно;

- Далі ми заходимо у цикл $t = 1, \dots, T$:

1. Нормалізуємо вагу, $w_{1,i} \leftarrow \frac{w_{t,i}}{\sum_{j=1}^n w_{1,j}}$, так що w_t – це розподіл ймовірностей;

2. Для кожної ознаки j , треба «потренувати» класифікатор h_j , який обмежується використання однієї ознаки. Похибка оцінюється з урахуванням $w_{t,\epsilon_{1,i}} = \sum_i w_i |h_j(x_i) - y_i|$;

3. Обираємо класифікатор h_j з відповідним найменшим значенням помилки ϵ_t ;

4. Перераховуємо значення ваги: $w_{t+1,i} = w_{t+1,i} \beta_t^{1-e_i}$,

де $e_i = 0$, якщо x_i класифіковано правильно та $e_i = 1$, якщо класифікована неправильно та в цьому випадку $\beta_t = \frac{\epsilon_t}{1 - \epsilon_t}$

- Остаточний вирішальний класифікатор буде таким:

$$h(x) = \begin{cases} 1, & \sum_{t=1}^T \alpha_t h_t(x) \geq 0.5 \sum_{t=1}^T \alpha_t \\ 0, & \text{якщо протилежне першому} \end{cases}, \text{ де } \alpha_t = \log \frac{1}{\beta_t}$$

Переносячись від алгоритму у текст, як було сказано раніше навчання проводиться на двох типах зображень і в нашому випадку позитивними є зображення обличчя, а негативними – зображення без граней, це нам дає змогу підготувати класифікатор. Вся основна робота проходить за допомоги так званого «фільтра», використовуючи який вилучаються особливості із поточного зображення, також варто сказати, що ця система є подібною до згорткового ядра.

Ці фільтри представлені на рисунку 1.

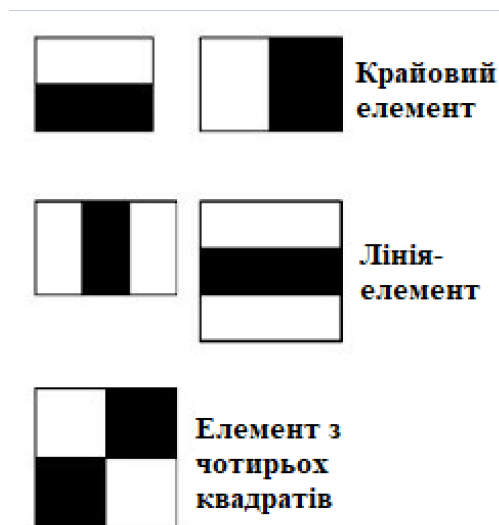

Рис. 1. Вигляд фільтрів Хаар

Представлені вище фільтри накладаються на зображення перевіряючи одиниць сектор (вікно) і далі переходять на інший. Далі для кожного сектору іде обчислення інтенсивності кожного пікселя за його відповідністю чорному та білому кольорам. Наступним кроком отримується значення витягнутої ознаки,

що обраховується як різниця двох сум отриманих на минулому етапі. В найкращому випадку значення ознаки повинно показувати її релевантність.

Далі ми стикаємося з великою кількістю повернутих обрахунків з секторів, які треба оптимізувати. І тут на допомогу приходить концепція Integral Image – це особлива структура даних та алгоритм підрахунку значень у прямокутній підмножині сітки, який спровокує зменшення кількості обчислень для отримання потрібного результату.

На наступному кроці оптимізації ми повертаємося до класифікаторів і завдяки технології Adaboost створюється так званий «сильний» класифікатор з декількох «слабких», а об'єднання проводиться за спільними найкращими характеристиками.

Останнім кроком оптимізації виступає наша каскадність, яка існує для правильного групування ознак за різними стадіями класифікаторів і подальшого їх застосування по черзі у відповідних секторах. Це дає змогу відкинути відповідні сектори і застосування означень для них, а отже це створює прецедент більш економічного використання пам'яті.

Результати і обговорення.

Визначаємо системні параметри на яких проводились дослідження:

- Процесор : Intel Core i7 7700HQ – 4 потоки.
- Оперативна пам'ять : 16 Гб.
- Відеокарта : NVIDIA GeForce GTX 1050, 4 Гб.
- ОС : Windows 10.
- Мова програмування : C++.

Каскадна модель - haarcascade_frontalface_alt.xml.

1. Для таких системних параметрів та картинки розміром 300на300 було зроблено велику кількість обробок і на рисунку 2 зображено середнє значення кадрів у секунду(FPS).

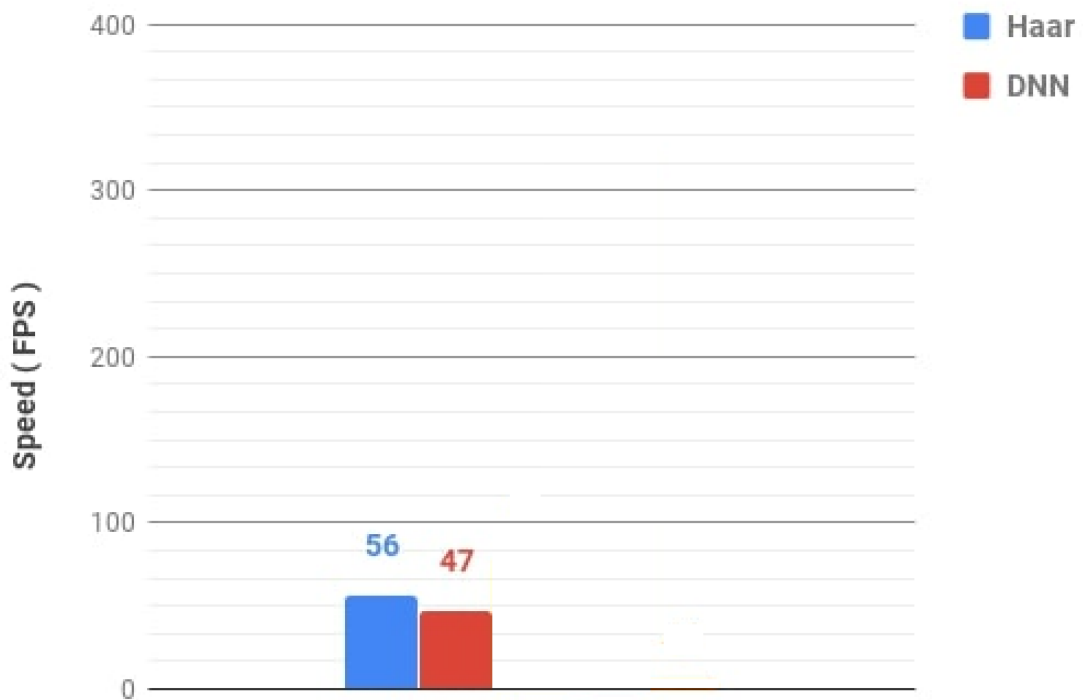

Рис. 2. Середнє значення у FPS

Кількість кадрів достатньо висока, тому в цьому аспекті додаткової оптимізації проводити не треба, бо навіть різниця у 9 fps не є критичною.

2. Найявна модель дуже добре визначає обличчя на фронтальному зображенні (9 з 10 визначень в поганому випадку), але тут постає питання у якості зображення, якщо воно стає геть жахливим (нижче за 144p), то якість визначення падає, але не критично, залишається 60-70% позитивних результатів.

3. Зображення, де обличчя направлене донизу чи повернуте в сторону визначається у 50-60% випадках і сказати, що це поганий результат не можна, бо каскадна модель орієнтована на здебільшого фронтально направлене обличчя. Завжди треба пам'ятати про кут, на який обличчя відхиляється від фронтальної орієнтації, бо якщо зовсім не видно однієї з трьох головних ознак (очі, губи, ніс), то можливість визначення кратно падає, адже модель на це не розрахована.

Висновки.

В даному дослідженні виявлено недоліки представленого алгоритму, які не є критичними при використанні його для заявлених випадків. Варто зазначити що ключову роль грає модель на яку спирається ваш програмний продукт, аналізатор, тощо, бо якщо у регіоні застосування проживає переважно люди монголоїдної чи будь-якої іншої раси, то навчання чи вдосконалення моделі слід проводити на представниках саме цієї раси. Або треба додавати RGB-аналізатор, який буде брати визначені Haar алгоритмом зони і перевіряти чи справедливо для цього сектору умова $R > G > B$ щодо його кольорових характеристик, бо таким способом можна уникнути мінімум 50% помилкових детекцій. Доказ останньому можна побачити на рисунку 3, де червоні квадрати – це Haar, а зелені – RGB-аналізатор.

Рис. 3. Оптимізація помилок

Під час емпіричних досліджень найліпшого результату роботи показала модель з подвійною кількістю позитивів відносно негативів, порівнювалась вона з моделями:

- Позитивів і негативів однакова кількість;
- Негативів більше ніж позитивів у 2 рази.

Зменшити вхідну кількість зображень для навчання можна використовуючи `opencv_createsamples`, який дає можливість накладати позитиви на негативи і повертає позитивне зображення.

Різноманітність розпізнавання дуже сильно збільшує модель, на яку спиратиметься програмний продукт, тому в початковому використанні можна використовувати звичайні згорткові мережі для ліпшої оптимізації, бо, для прикладу, такого роду системи розпізнавання варто встановлювати на маленькі дрони для контролю безпекової ситуації, які повинні бути компактними та максимально фінансово вигідними.

Література.

1. Paul Viola and Michael J. Jones. Robust real-time face detection. *International Journal of Computer Vision*, 57(2):137–154, 2004;
2. Rainer Lienhart and Jochen Maydt. An extended set of haar-like features for rapid object detection. In *Image Processing. 2002. Proceedings. 2002 International Conference on*, volume 1, pages I–900. IEEE, 2002;
3. Atharifard A, Ghofrani S. Robust Component-Based Face Detection Using Color Feature. *Proceedings of the World Congress on Engineering*. 2011;II;
4. Singh SKr, Chauhan DS, Vatsa M, Singh R. A Robust Skin Color Based Face Detection Algorithm. *Tamkang Journal of Science and Engineering*. 2003;6(4):227-234.

ЗАКОНОМІРНОСТІ ЗМІНИ СМУГИ РУХУ НА ДВОСМУГОВИХ ВУЛИЦЯХ ПРИ ВИНИКНЕННІ ПЕРЕШКОД

Прасоленко Олексій Володимирович,

к.т.н., доцент

Чумаченко Віталій Анатолійович,

Аспірант

Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Зміна смуги транспортного потоку є складною та важливою поведінкою для безпеки руху на дорозі. Часта зміна смуги руху може спричинити серйозні проблеми з безпекою руху, особливо на ділянці дороги з двома смугами руху при наявності автомобілів-перешкод, що припарковані. В роботі представлено закономірності зміни смуги руху при взаємодії з автомобілем перешкодою, що знаходиться на правій смузі руху в напрямку прямування.

Часта зміна смуги руху негативно впливає на ефективність руху в умовах підвищеного попиту на рух [1]. Лі та ін. [2] досліджували агресивну поведінку швидких транспортних засобів при зміні смуги руху та наслідки різної поведінки при зміні смуги руху за допомогою запропонованого симетричного двосмугового клітинного автомата. Зміна смуги руху вважається однією з найпоширеніших причин аварій у Сполучених Штатах. Крім того, згідно з офіційною статистикою, принаймні 33% усіх ДТП стаються, коли транспортні засоби змінюють смугу руху або з'їжджають з дороги [3].

Деякі попередні дослідження зосереджувалися на зв'язку між коливаннями швидкості та частотою аварій або ризиком аварій [4, 5, 6, 7], тоді як інші дослідження вивчали кількість змін смуг руху за різних параметрів транспортного потоку для аналізу пропускної спроможності [8, 9]. Однак у цих дослідженнях не вистачало даних щодо ідентифікації та кількісної оцінки значущих параметрів дорожнього руху, які впливають на зміну смуги руху,

використовуючи реальні дані, розглядаючи зміну смуги руху як один із важливих предметів стабільної безпеки руху та при паркуванні.

Мікроскопічні імітаційні моделі знаходять все більше застосування в оцінці ефективності безпеки та прогнозуванні аварій. Перш ніж застосовувати ці моделі, їх необхідно відкалібрувати на основі реальних умов дорожнього руху. Основна мета калібрування полягає в тому, щоб переконатися, що параметри, введені в імітаційну модель, дають найкращі оцінки ефективності безпеки. За рахунок мікромодельовання можна визначити параметри зміни смуги руху, проте фактор людини, який впливає на суб'єктивну дистанцію до перешкоди можна отримати лише експериментально.

Мета роботи. Метою дослідження є визначення закономірностей поведінки водіїв при зміні смуги руху, коли є перешкода в напрямку прямування на крайній правій смузі на двосмугових вулицях.

Матеріали та методи. Експериментальні дослідження на прикладі вулиць м. Харкова виконувались влітку 2021 року. Для цього було застосовано автомобіль-лабораторію з системою реєстрації параметрів руху «racelogic» Videobox та автомобіль перешкоду, який припарковано було на проїзній частині паралельно в крайній правій смузі руху. Умови руху для дослідження було обрано, як «вільні». Параметри розподілу швидкості руху, продольного прискорення, поперечного прискорення та комбінованого представлено на рис.1. Всі ці дані були отримані під час руху авомобіля-лабораторії. Експеримент виконували наступним чином. Водієві задавали швидкість руху 30, 40, 50, 60 км/год. Коли водій вважав суб'єктивно, що йому потрібно почати змінювати смугу руху перед автомобілем перешкодою з права на ліво, він самостійно приймав рішення. З рис.1 видно дистанцію та інші параметри руху. Найбільші коливання параметрів руху відбуваються при зміні смуги труху та повернення в початкову смугу руху перед виконанням маневру. Також на графіку представлено середні показники руху.

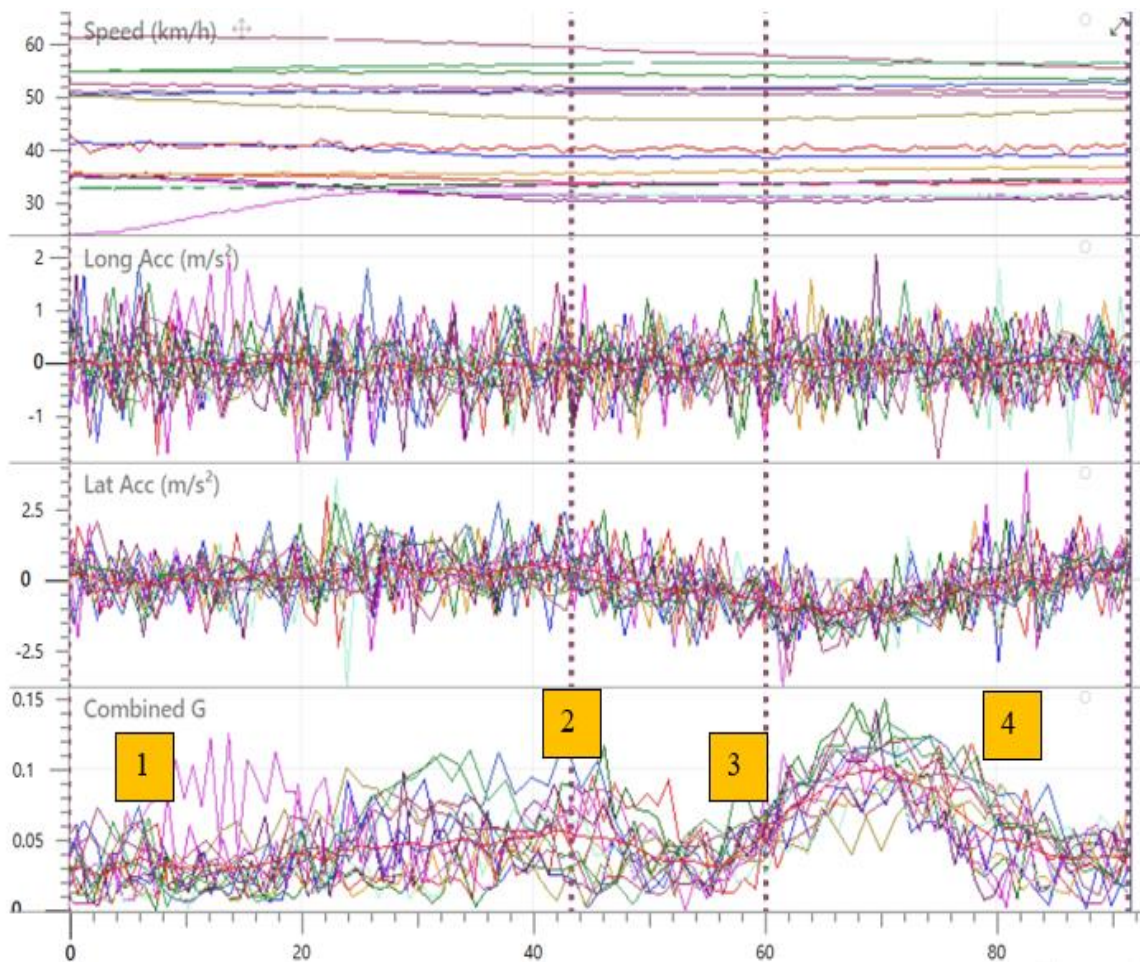

Рис. 1–Параметри руху під час експериментальних досліджень

На рис. 1 представлено параметри руху при взаємодії з автомобілем перешкодою. Позначення на рис.1 наступні: 1–зона початку зміни смуги руху з правої на ліву; 2– зміна суб’єктивної безпечної відстані до автомобіля перешкоди, яку залишає водій виконавши маневр зміни смуги руху; 3– положення автомобіля перешкоди; 4–зона повернення водія в початкову праву смугу руху.

В результаті аналізу експериментальних даних було отримано закономірності зміни потрібної відстані для виконання маневру при зміні смуги руху перед автомобілем перешкодою від швидкості руху (рис. 2) та зміну суб’єктивної безпечної дистанції до автомобіля перешкоди, яку залишає водій підсвідомо виконавши маневр зміни смуги руху (рис. 3).

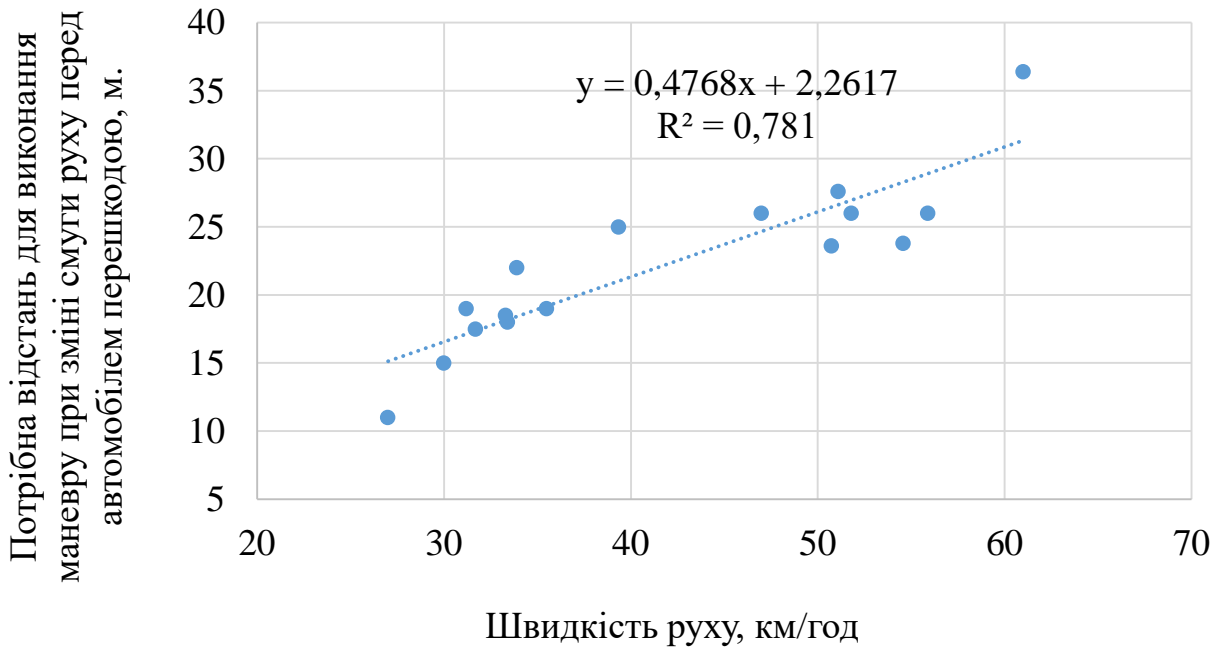

Рис. 2. Зміна потрібної відстані для виконання маневру при зміні смуги руху перед автомобілем перешкодою від швидкості руху

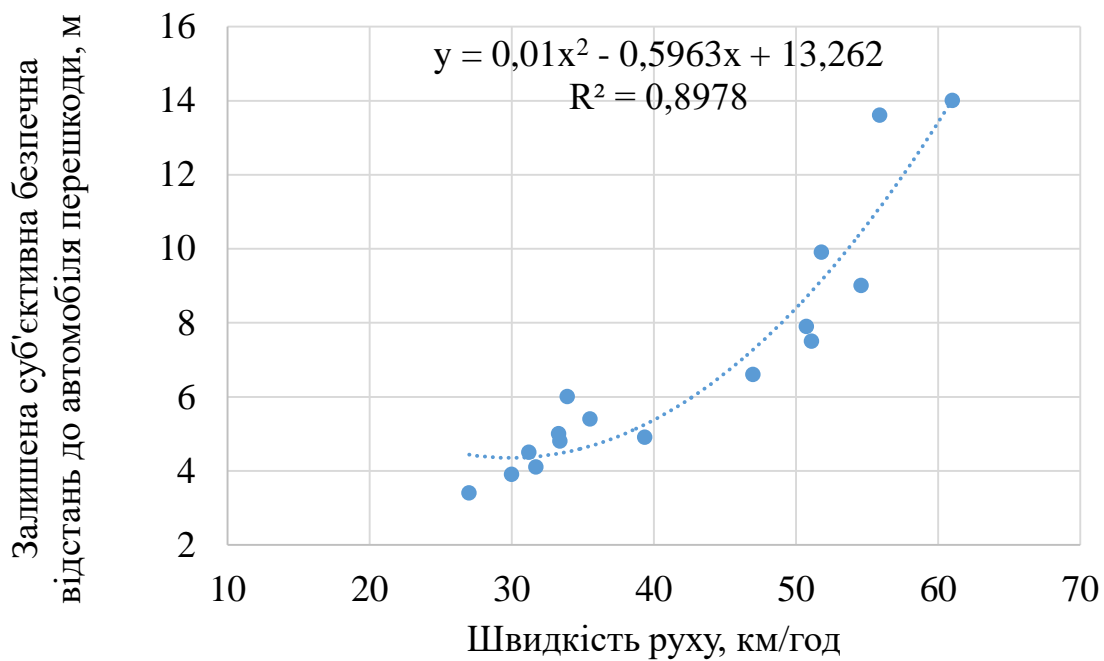

Рис. 3. Зміна суб'єктивної безпечної відстані до автомобіля перешкоди, яку залишає водій підсвідомо виконавши маневр зміни смуги руху

Результати та обговорення. Паркування автомобілів на проїзній частині сучасна проблема у містах. Припарковані транспортні засоби на проїзній частині займають вільну площу на смузі руху. Ця проблема має такі наслідки як: аварійність та зменшення ефективності руху транспортного потоку. Проблема аварійності пов'язана перш за все, що коли водії рухаються в груповому режимі, перший водій може вчасно помітити перешкоду та змінити смугу руху, а водій що позаду може не встигнути відреагувати та скоїть наїзд на стоячий транспортний засіб. Результати досліджень показують наочно, що для виконання маневру при певній швидкості потрібна безпечна відстань яка складається з потрібної відстані для виконання маневру при зміні смуги руху перед автомобілем перешкодою та суб'єктивної безпечної відстані до автомобіля перешкоди, яку залишає водій підсвідомо виконавши маневр зміни смуги руху. Тому при організації паркування на проїзній частині доцільно застосовувати або обмеження швидкості руху або заздалегідь забезпечити інформування водіїв про можливу смугу руху.

Висновки. Як правило, зміна смуги руху виконується водієм за власним бажанням та в умовах виникнення конфлікту з припаркованим транспортним засобом на правій смузі руху. Водієві потрібно обрати певний інтервал часу для маневру, якщо він знаходиться на правій смузі руху. Зміна смуги руху вимагає від водія сконцентрованості уваги та оцінки відстані при маневруванні. Загальна відстань для виконання маневру залежить від швидкості руху та суб'єктивної відстані, яку водій підсвідомо залишає до транспортного засобу, коли зміна смуги руху відбулась. Отримані моделі можна використати при плануванні інформаційного забезпечення водіїв, а саме при обґрунтуванні попереджувальних знаків.

Список літератури

1. Wang, J.; Ding, J.X.; Shi, Q.; Kühne, R.D. Lane-changing behavior and its effect on energy dissipation using full velocity difference model. *Int. J. Mod. Phys. C* 2016, 27, 1650013.

2. Li, X.; Jia, B.; Gao, Z.; Jiang, R. A realistic two-lane cellular automata traffic model considering aggressive lane-changing behavior of fast vehicle.
3. BERNARD Law group. Accidents Nationwide Associated with Lane-Changing. 2017.
4. Tanishita, M.; Wee, B. Impact of vehicle speeds and changes in mean speeds on per 2 vehicle-kilometer traffic accident rates in Japan. *IATSS Res.* 2016, 41, 107–112.
5. Ma, Z.; Zhang, H.; I-Jy Chien, S.; Wang, J.; Dong, C. Predicting expressway crash frequency using a random effect negative binomial model: A case study in China. *Accid. Anal. Prev.* 2017, 98, 214–222.
6. Potts, I.B.; Harwood, D.W.; Richard, K.R. Relationship of Lane Width to Safety on Urban and Suburban Arterials. *Transp. Res. Rec.: J. Transp. Res. Board* 2007, 2023, 63–82.
7. Wang, X.; Zhou, O.; Quddus, M.; Fan, T.; Fang, S. Speed, speed variation and crash relationships for urban arterials. *Accid. Anal. Prev.* 2018, 113, 236–243.
8. Srikanth, S.; Mehar, A.; Praveen, K.G.N.V. Simulation of Traffic Flow to Analyze Lane Changes on Multi-Lane Highways under Non-Lane Discipline. *Period. Polytech. Transp. Eng.* 2017, 66, 1–14.
9. Mehar, A.; Chandra, S.; Velmurugan, S. Passenger car units at different levels-of-service for capacity analysis of multilane divided highways. *ASCE J. Transp. Eng. USA* 2013, 140, 81–88.

АВТОМАТНІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ОПЕРАЦІЙ МОДИФІКАЦІЇ ЦИКЛІЧНИХ КОДІВ

Семеренко Василь Петрович,
к.т.н., доцент
Войналович Олександр Юрійович
аспірант
Національний технічний університет
м. Вінниця, Україна

Вступ. В багатьох галузях науки і техніки широко використовуються різноманітні системні компроміси. Наприклад, в каналах цифрового зв'язку можна досягти високої достовірності даних різними способами: або збільшуючи потужність передавача, або використовуючи спеціальні кодові перетворення даних. В самих завадостійких кодах можна збільшити кількість додаткових перевірочних розрядів при зменшенні швидкості передачі даних, або збільшити швидкість передачі даних при зменшенні коректувальної здатності коду [1].

Розглянемо детальніше кодові компроміси в завадостійких кодах в задачах виявлення та виправлення помилок. Основну увагу приділимо циклічним кодам. В такому (n, k) -коді n -розрядне кодове слово складається з k -розрядного інформаційного слова та r -розрядного перевірочного слова ($r = n - k$). Чим більший параметр r , тим більше помилок може виявити та виправити такий код. Але, тоді по каналу зв'язку за одиницю часу передається менше корисної інформації, тобто падає швидкість коду. Далі потрібно врахувати, що кодові параметри n, k, r не можуть бути довільними, а мають ряд обмежень. В результаті маємо нетривіальну задачу вибору оптимальних кодових параметрів для конкретних умов передачі даних. Традиційно така задача розв'язується за допомогою операцій модифікації коду [2]. Зараз відомі шість базових операцій модифікації циклічних кодів. Кожна операція модифікації відрізняється зміною одного або двох кодових параметрів (рис. 1).

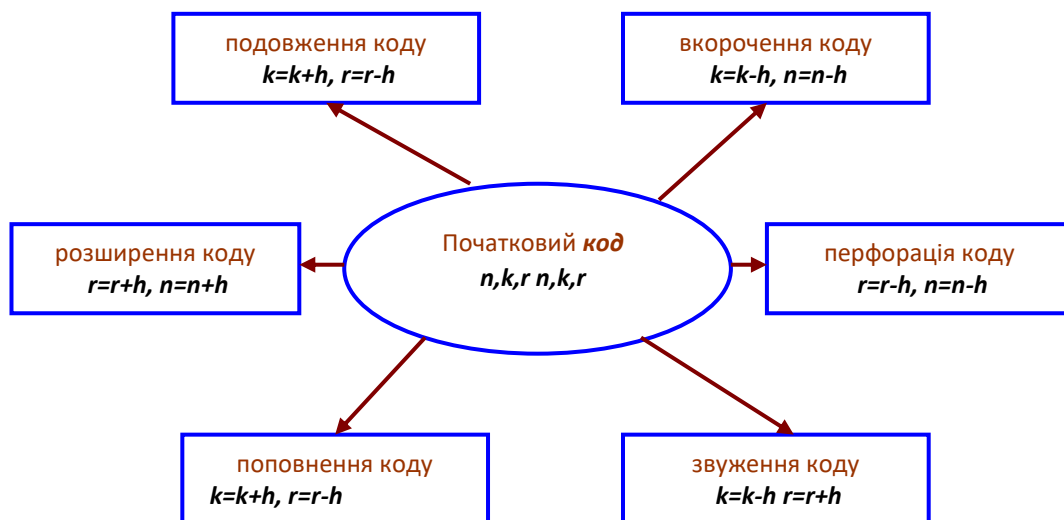

Рис. 1. Операції модифікацій циклічних кодів (h – константа збільшення або зменшення параметрів n, k, r)

Мета роботи. Розробити автоматні моделі базових операцій модифікації циклічних кодів.

Математичні моделі циклічних кодів. Традиційно циклічні коди, як і всі лінійні коди, для свого опису використовують перевірочну матрицю H , яка має великі обсяги, складні операції кодоперетворення і не враховує особливостей циклічних кодів.

Для математичного представлення цих операцій теж можна використати матрицю H , але така інтерпретація не показує дуже важливу залежність між параметрами коду і його коректувальною здатністю.

Найбільш придатним математичним апаратом для представлення як самих циклічних кодів, так і їх модифікацій є лінійні автомати в полях Галуа, точніше – лінійні послідовнісні схем (ЛПС) [3].

ЛПС з r елементами пам'яті, l входами та m виходами є скінченим автоматом лінійного типу, який над двійковим полем Галуа $GF(2)$ описується функцією переходів

$$S(t+1) = A \times S(t) + B \times U(t), \quad GF(2) \quad (1)$$

і функцією виходів

$$Y(t) = C \times S(t) + D \times U(t), \quad GF(2) \quad (2)$$

де t – дискретний час; A, B, C, D – характеристичні матриці;

$S(t), U(t), Y(t)$ – відповідно слово стану, вхідне слово, вихідне слово.

В одному рядку або стовпці матриці A або в матриці B в (1) обов'язково записуються коефіцієнти породжувального поліному $g(x)$ циклічного коду. Математична модель на основі ЛПС має дві основні форми: автоматно-аналітичну та автоматно-графову. Якщо перша форма зручна для математичних перетворень, то друга форма наглядно показує структуру графа G ЛПС.

Методи модифікації циклічних кодів на основі ЛПС. Майже всі операції модифікації циклічних кодів безпосередньо чи опосередковано пов'язані зі зміною коректувальної здатності кодів. Як впливає із поліноміальних властивостей коду, який побудований на r -розрядному породжувальному поліномі $g(x)$, збільшення (зменшення) кількості перевірочних розрядів r надає модифікованому коду потенційну можливість збільшення (зменшення) своєї коректувальної здатності. Більш точну характеристику кодові надає його автоматне представлення: чим більше рівнів має граф G , тим більшу коректувальну здатність має відповідний циклічний код.

В [4] розглядалась операція вкорочення циклічного коду, а в [5] – операції поповнення і звуження циклічних кодів на основі автоматних моделей. Розглянемо детальніше операцію перфорації циклічних кодів на основі теорії ЛПС.

Операція перфорації циклічних кодів на основі теорії ЛПС. В загальному випадку перфорація полягає в тому, що кодер на боці передавача на основі k -розрядного інформаційного слова формує r -розрядне перевірочне слово, однак, в канал передається лише $(r - h)$ перевірочних розрядів (інформаційне слово передається без змін) [6]. Загальна довжина кодового слова зменшується, дані передаються швидше, що є перевагою такого способу кодової модифікації. Але на боці приймача ускладнюється задача перевірки

правильності передачі даних, оскільки необхідно врахувати особливості різних типів помилок.

Традиційне завадостійке кодування в системах передачі даних орієнтовано на двійково-симетричну модель каналу та інверсну модель помилок. Така математична модель може використовуватись кодером на стороні передавача, який використовує елементи даних із множини $M = \{0,1\}$. Розряди кодового слова Z_{err} , який поступає з виходу демодулятора на боці приймача даних, можуть приймати значення з множини $M_x = \{0,1,x,\bar{x}\}$ (символи x,\bar{x} будуть позначати стирання).

Як показали дослідження, алгебраїчна структура для множини елементів M_x із операціями додавання та множення відповідає всім ознакам алгебраїчного комутативного кільця R [7]. Тому для операцій декодування доцільно використати автоматну модель циклічних кодів над комутативним кільцем R на основі теорії ЛПС [3].

Якщо синдром $S(t)_{err}$ містить лише символи $0,x,\bar{x}$, це означає, що кодове слово містить лише стирання, і їх відносно легко відновити. Якщо синдром $S(t)_{err}$ містить всі символи $0,1,x,\bar{x}$, це означає, що кодове слово містить інверсні помилки та стирання, і їх відновити складніше. В усіх випадках розв'язується система алгебраїчних рівнянь.

Результати та обговорення.

Технічні спеціалісти часто зустрічаються з різноманітними компромісами. В цій роботі ми також маємо класичний варіант компромісу: або передавати дані по каналу з максимально можливою швидкістю та складним декодуванням, або вести передавання повільніше та зі спрощеним декодуванням. Для оптимального розв'язання технічної проблеми необхідно мати додаткові дані, які допоможуть зробити правильний вибір в конкретних умовах.

В процесі передачі даних постійно змінюються параметри каналів, а це вимагає періодичної зміни і кодових параметрів. Запропоновані методи

модифікації дають можливість реалізувати завадостійке кодування в динамічному режимі.

Висновки. Традиційне завадостійке кодування орієнтоване на наперед визначені кодові параметри. Різноманітні операції модифікації кодів дають можливість вийти за жорсткі рамки кодових параметрів відомих кодів. І найголовніше – можна використати єдиний математичний апарат (теорію ЛПС) як для стандартних, так і модифікованих кодів.

Подальшим розвитком цієї тематики є реалізація операцій розширення і подовження коду на основі автоматних моделей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Скляр Б. Цифровая связь. Теоретические основы и практическое применение. Изд. 2-е, испр. – М.: Издательский дом “Вильямс”, 2004. – 1104 с.
2. Берлекэмп Э. Алгебраическая теория кодирования. – М.: Мир, 1971. – 477 с.
3. Семеренко В. П. Теорія циклічних кодів на основі автоматних моделей. : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2015. – 444 с.
4. Семеренко В.П. Параллельное декодирование кодов укороченных циклических кодов // Оптико-электронные информационно-энергетические технологии, 2012. – №. 1. – С. 30-41.
5. Семеренко В.П., Войналович О. Ю. Модифікація циклічних кодів на основі автоматних моделей. *Інформаційні технології та комп'ютерне моделювання*: матеріали статей міжнар. наук.-практ. конф., 5-10 липня 2021 р. Івано-Франківськ : п. Голіней О. М., 2021- С. 69-70.
6. Морелос-Сарагоса Р. Искусство помехоустойчивого кодирования. Методы, алгоритмы, применение .– М.: Техносфера, 2006. – 320 с.
- 7 . Фрид Э. Элементарное введение в абстрактную алгебру. – М.: Мир, 1979. – 260 с.

СИСТЕМА КІБЕРЗАХИСТУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ, ІНТЕРНЕТ-ГІГІЄНА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАЦІВНИКІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Служенко Віталій Олександрович
Молодший науковий співробітник
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Вступ. Ще задовго до початку незаконного захоплення Автономної Республіки Крим та регіонів Донецької та Луганської областей в Інтернет просторі з боку країни-агресора проводились кібератаки на елементи критичної інформаційної інфраструктури приватних та державних установ України.

Мета роботи. Поняття про кіберзахист Збройних Сил України, кіберзлочинність та Інтернет гігієну.

Матеріали та методи. В останні роки Збройні Сили України стали набагато вразливіші до кібератак які призводять до кіберзлочинів. Система кіберзахисту в Збройних Силах України досягається сукупністю організаційних, інженерно-технічних заходів, заходів криптографічного та технічного захисту інформації. Для протидії кіберзагрозам в Збройних Силах України функціонують спеціальні підрозділи на яких покладені спеціальні завдання:

- системне використання антивірусного захисту;
- встановлення механізму автентифікації та авторизації;
- розмежування доступу користувачів до інформаційно телекомунікаційних систем;
- використання криптографічного захисту інформації при зберіганні та обміні нею;
- створення резервного зберігання даних на носії інформації, до яких виключений будь - який несанкціонований доступ.

Система захисту інформації яка зараз існує та реальні рівні взаємодії з іншими державними структурами, які працюють в напрямку кібернетичної безпеки, не дозволяє підрозділам Міністерства оборони України зайняти своє місце в національній системі кібербезпеки. На даний момент в Збройних Силах України основними з недоліків, які впливають на кіберзахист є:

- невелика кількість фахівців ІТ напрямку відповідної підготовки для роботи в кіберпросторі та протидії будь-яким загрозам;
- не великий процент забезпечення частин та підрозділів ліцензійним програмним забезпеченням та не використання антивірусного захисту;
- недостатня кількість а в деяких частинах та підрозділах взагалі відсутність сучасного апаратного забезпечення інформаційних технологій для захисту та протидії кіберзагрозам;
- відсутність розробленої надійної штатної структури, на кожному рівні, які б діяли воєдино на будь-які можливі кіберзлочину та працювали в команді.

Система кіберзахисту Збройних Силах України тісно взаємодіє з Інтернет-гігієною кожного військовослужбовця та працівника Збройних Сил України, основою якої є захист персональних даних. Кожний день з'являються нові віруси та зловмисне програмне забезпечення. Після пандемії коронавіруса, де життя в умовах пандемії та віддалена робота стали новою нормою, інтернет гігієна стала головною складовою безпеки під час роботи в інтернеті. Існують основні правила під час роботи в інтернеті:

- використовувати тільки ліцензійне антивірусне та програмне забезпечення;
- включити мережевий брандмауер;
- пароль доступу до сайтів, архівів, папок та інших даних повинен бути надійним з використанням великих та малих латинських літер з числовими та спеціальними символами;
- використання багатфакторної автентифікації;
- регулярно робити резервні копії даних;

- регулярне оновлення операційної системи та програмного забезпечення;
- обмеження кількості користувачів з правами адміністратора.

Висновки. В двадцять першому сторіччі в кібернетичному просторі де комп'ютерний вірус може завдати шкоди на мільйони гривнів та створити загрозу обороноздатності держави, потрібно дотримуватися правил та вимог до кіберзахисту та Інтернет гігієни.

ФІЗИЧНІ ВЛАСТИВОСТІ АЛМАЗНОГО КОМПОЗИТУ З ДОБАВКАМИ N-ШАРОВИХ ГРАФЕНІВ, ОДЕРЖАНОГО СПІКАННЯМ ПРИ ВИСОКИХ ТИСКАХ

Соколов Олександр Миколайович,
к.т.н., старший науковий співробітник

Гаргін Владислав Герасимович,
к.т.н., старший науковий співробітник

Русінова Наталія Олександрівна,
молодший науковий співробітник

Інститут надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України
м. Київ

Вступ / Introductions. При розробці радіоелектронних виробів підвищеної потужності актуальним завданням є створення більш досконалих технологій їх охолодження, щоб компенсувати збільшення щільності потужності через зменшення ваги та розмірів пристроїв, що створюються [1]. При вирішенні цього завдання традиційно використовували мідь, алюміній та такі матеріали, як Cu-W, AlN, BeO, Al₂O₃, композити на основі Al-SiC. Тим не менш, зі зростанням мікромініатюризації електронних виробів все більш актуальною стає проблема, пов'язана із відведенням тепла від напівпровідникових приладів. Площа тепловідведення для мініатюрного напівпровідника вкрай мала (50–100 мкм²), а щільність потужності, що розсіюється, може досягати $1,6 \times 10^5 \cdot \text{Вт/мм}^2$, тому розсіювання тепла за допомогою звичайних матеріалів (мідь, алюміній, окис берилію і т. д.) виявляється недостатнім [2]. В зв'язку з цим в останні десятиріччя велика увага приділяється розробці алмазних полікристалічних композиційних матеріалів (АПКМ), які завдяки високій теплопровідності та температуропровідності (яка часто не менш, ніж у два рази перевищує температуропровідність міді), знаходять все більш широке застосування як теплопровідний інструментальний або конструкційний матеріал [3, 4].

Як відомо [5], спікання алмазних порошків при високих тисках забезпечує формування щільного та міцного алмазного каркаса, що сприяє підвищенню теплопровідності полікристалів, але, з іншого боку, такі процеси, що супроводжують процес спікання, як пластична деформація під дією високих тисків та температур, руйнування зерен алмазу, їх вторинна кристалізація тощо можуть негативно впливати на експлуатаційні властивості полікристалу в цілому, значно її знижуючи. Крім цього, дуже серйозною проблемою є наявність у порах домішок графіту та інших форм неалмазного вуглецю, які призводять до зниження міцності алмазного каркасу, а також є центрами розсіювання фононів, що також веде до зменшення фізичних властивостей матеріалу, зокрема теплопровідності. Таким чином, одним із актуальних завдань є вивчення взаємодії складових алмазного композиту при спіканні з метою встановлення закономірностей формування у нього необхідних теплофізичних та фізико-механічних властивостей. Зокрема, коли стали комерційно доступними низькорозмірні вуглецеві матеріали (вуглецеві нанотрубки, графени), що мають унікальні фізичні характеристики, почалися широкомасштабні наукові дослідження з їх використання як складові композитів різного функціонального призначення.

Особливу увагу привертають графени. Завдяки своїм унікальним властивостям графени різної будови (моношарові та n -шарові, де $n = 1-20$) та розмірів (від мікронних до нанодіапазону) з недавнього часу стають одними з найпривабливіших матеріалів як вторинна фаза в алмазних полікристалічних композиційних матеріалах. У цьому випадку забезпечується створення на зернах композиту тонких графенових покриттів з високою електро- і теплопровідністю, при цьому, за певних умов графен може виконувати також функцію армуючої добавки, що значно покращує механічні властивості матеріалу.

Ціль роботи / Aim. Мета роботи полягала в дослідженні фізичних властивостей композиту, отриманого спіканням при високих тисках у системі алмаз-мідь з добавкою 0,2% за масою n -шарових графенів. Вибір в якості

добавки n-шарового графену обумовлений тим, що добавка його у вихідну шихту дозволяє суттєво підвищити фізико-механічні властивості АПКМ, що одержується в умовах високого тиску та високої температури, зокрема, за рахунок зниження тертя та взаємного заклинювання алмазних частинок при холодному ущільненні алмазного порошку завдяки високим трибологічним характеристикам n-шарового графену [6]. Крім того, n-шаровий графен, як електропровідна добавка, перспективний як компонент, здатний формувати електропровідні властивості матеріалів при збереженні інших їх властивостей [7]. Також нами було вивчено вплив добавки n-шарового графену на теплопровідність зразків міді, отриманих при високих тисках і температурі [8] та показано, що добавка графену до мідного порошку дозволила на 14–37 % збільшити значення теплопровідності спечених зразків.

Матеріали та методи / Materials and methods. У роботі як добавки використовували два варіанти n-шарових графенів – $G_n(4)$ ($n < 4$; розміри: $z < 3$ нм, x & $y > 2$ мкм; питома поверхня понад $700 \text{ м}^2/\text{г}$) та N002-PDR ($n < 3$; розміри: $z < 3$ нм, x & $y < 10$ мкм; питома поверхня $400\text{-}800 \text{ м}^2/\text{г}$). Вибір такого типу порошоків обумовлений тим, що, хоча теплопровідність графену суттєво знижується зі зростанням числа шарів, проте, наприклад, для чотиришарового графену досить висока і становить $1300 \text{ Вт}/(\text{м}\times\text{К})$ [9]. Отже, наявність у шихті n-шарового графену ($n < 4$) може сприяти покращенню теплофізичних властивостей композиту. Крім того, встановлено, що такі графени не перетворюються на алмаз в умовах високих тисків і температур навіть у присутності металів-розчинників вуглецю та їх сплавів [10].

В експериментах зі спікання використовували мікропорошок природного алмазу зернистості 28/20. Вказаний мікропорошок був досліджений методом інфрачервоної (ІЧ) коливальної спектроскопії з використанням комплексу ІЧ-Фур'є спектроскопії Nicolet Instrument Corporation – Nexus (США).

Аналіз ІЧ спектру оптичної щільності (поглинання) в залежності від хвильового числа в діапазоні $4000\text{-}500 \text{ см}^{-1}$, що відповідає довжині хвиль $2,5\text{-}20$ мкм, показує, що вказаний порошок складається з кристалів алмазу типу Ia, що

містять до 0,3 атомних % азоту (~3000 ppm) у агрегованих непарамагнітних формах (рис. 1). Вони є найпоширенішими природними алмазами (понад 98%).

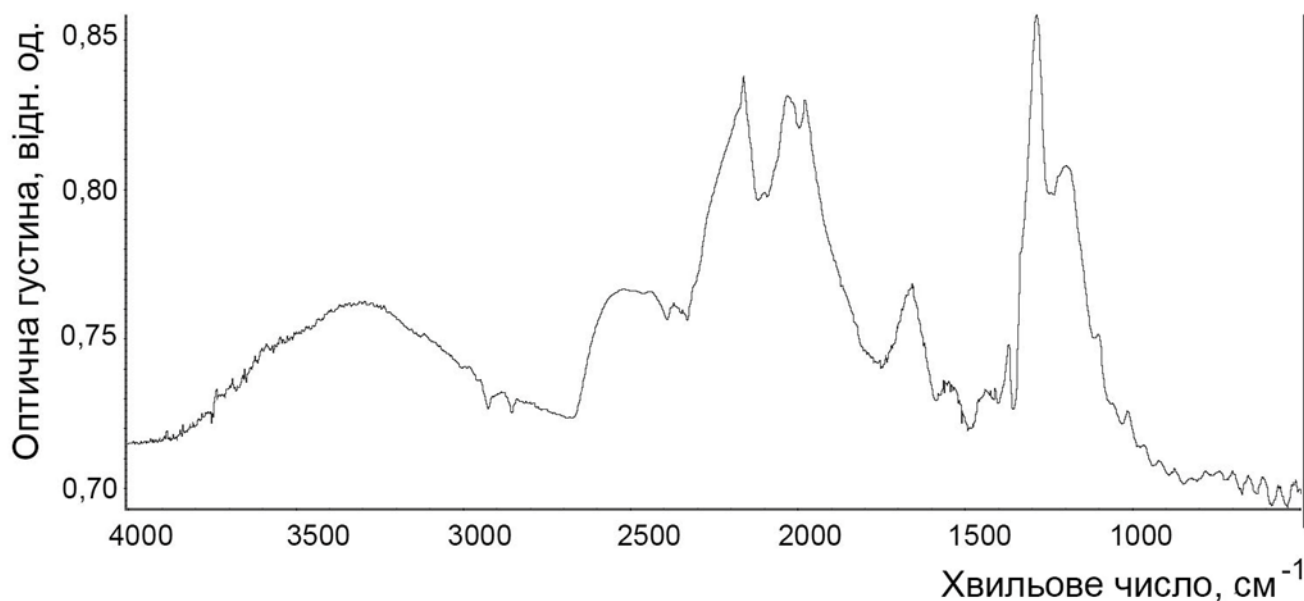

Рис. 1. Інфрачервоний спектр оптичного поглинання мікропорошку марки АМ зернистістю 28/20

Вихідна шихта для спікання являла собою суміш мікропорошків природного алмазу та порошку n-шарового графену. Змішування компонентів проводили відповідно до розробленої оригінальної методики [11]. Суміш поміщали в комірку високого тиску, для її просочення використовували фольгу хімічно чистої міді завтовшки 0,05 мм. Спікання шихти проводили при високих тисках на пресовій установці ДО-043, що зусилля розвиває до 20 МН з використанням апарату високого тиску типу «тороїд» конструкції Інституту надтвердих матеріалів ім. В.М. Бакуля НАН України з діаметром центрального поглиблення 30 мм при температурі 1450 °С і тиску 7,0 ГПа відповідно до методики, що забезпечує просочення композиту, що формується міддю.

Зразки після механічної обробки являли собою диски висотою 2,0 мм та діаметром 10 мм.

Результати та обговорення / Results and discussion. У отриманих композитів алмаз-мідь з добавкою n-шарових графенів визначено щільність і питомий електроопір. Щільність зразків вимірювали методом гідростатичного зважування з використанням ваг PS210/C/1 фірми Radwag (Польща), оснащених

приспособленням для вимірювання щільності. Вимірювання електричного опору отриманих зразків композитів з добавкою n-шарових графенів проводили згідно з методикою, описаною в [7].

Встановлено, що густина зразків АПКМ з добавкою порошку графену G_n(4) вище, ніж при використанні добавки графену N002-PDR.

Електрофізичними дослідженнями показано, що при збільшенні та зменшенні напруги, що прикладається, вольт-амперні характеристики практично не відрізняються. Це свідчить про відсутність поляризації зразків у електричному полі. Питомий електроопір композиту з добавкою графену N002-PDR становив 0,035 Ом×см, а у разі добавки графену G_n(4) – 0,064 Ом×см.

Методами дилатометрії та лазерного флеш-аналізу вивчені температуро- та теплопровідність, питома теплоємність зразків та температурні залежності даних характеристик у діапазоні 20–850 °С . Дилатометричні вимірювання проводили на дилатометрі DIL 402C Netzsch Company. Базова крива отримана з використанням як стандарт полікристалічного оксиду алюмінію. Всі вимірювання проводилися при швидкості нагрівання 5°С/хв у потоці аргону. Вимірювання температуропровідності проводилося методом лазерного спалаху з використанням приладу LFA 427 Netzsch Company. Для визначення значення температуропровідності використовувалася розрахункова модель Кейп-Леман + імпульсна корекція (Вимірювання були виконані в лабораторії теплофізичних досліджень у Кракові (Department of Ceramics and Refractories, Faculty of Materials Science and Ceramics, AGH University of Science and Technology in Krakow, Poland).

Дослідження теплофізичних властивостей показали, що зразки АПКМ, отримані з використанням порошку графену G_n(4), мають теплопровідність при T = 20 °С в 1,4 рази вище, ніж при використанні як добавки нанографену N002-PDR. У всіх отриманих зразках спостерігається збільшення теплопровідності із зростанням температури.

Як показують результати вимірювань теплопровідності, характер її зміни із підвищенням температури при температурах вище 250 °С однаковий для

обох зразків АПКМ – спостерігається монотонне зростання коефіцієнта теплопровідності із зростанням температури.

Висновки / Conclusions. Спінанням в НРНТ умовах природних алмазних мікропорошків зернистістю 28/20 з n-шаровими графенами в кількості 0,2 % (по масі) і активуючою процес спінання добавкою міді одержані зразки композитів та досліджені їх теплофізичні властивості (температуро- і теплопровідність, питома теплоємність та їх температурні залежності в діапазоні 20–850 °С). Дослідження теплофізичних властивостей показали, що зразки композитів, отримані з використанням порошку графена Gn(4) мають теплопровідність при $T = 20$ °С в 1,4 рази вище, ніж при використанні в якості добавки нанографена N002-PDR.

Література

1. Lasance C.J.M. Advances in high-performance cooling for electronics. Electron. Cooling Mag. – 2005. – N 11. – P. 6–16.
2. Ланин В., Телеш Е. Алмазные теплоотводы для изделий электроники повышенной мощности // Силовая электроника. – 2008. – № 3. – С. 120–124.
3. Шульженко А.А., Гаргин В.Г. Свойства и структура алмазных поликристаллов, полученных при различных температурах спекания // Сверхтвердые материалы. – 1984. – № 2. – С. 26–30.
4. Ротнер Ю.М., Ротнер С.М. Поликристаллические алмазы в электронной технике // Алмаз в электронной технике: Сб. ст. / Отв. ред. В.Б. Квасков. М.: «Энергоатомиздат», 1990. – С. 186–200.
5. Поликристаллические материалы на основе алмаза / Шульженко А.А., Гаргин В.Г., Шишкин В.А., Бочечка А.А.; Отв. ред. Новиков Н.В. – К.: Наукова думка, 1989. – 192 с.
6. Shul'zhenko A.A., Jaworska L., Sokolov A.N., Gargin V.G., Petasyuk G.A., Belyavina N.N., Zakora A.P., Suprun M.V., Tkach V.N. Novel Wear-Resistant Superhard Diamond Composite Polycrystalline Material // Journal of Superhard Materials. – 2018. – V. 40, N 1. – P. 1–7.

7. Shul'zhenko A.A., Jaworska L., Sokolov A.N., Gargin V.G. Romanko L.A. Electrically conductive polycrystalline super hard material based on diamond and n-layer graphene's // Chemistry and chemical technology. – 2016. – V. 59, N 8. – P. 69–74.
8. Shul'zhenko A.A., Jaworska L., Sokolov A.N., Gargin V.G., Kuzmenko E.F. Thermal Conductivity of Copper with the Addition of n- Layer Graphene // Journal of Superhard Materials. – 2019. – V. 41, N 4. – P. 283–285.
9. Ghosh S., Bao W., Nika D.L., Subrina S., Pokatilov E.P., Lau C.N., Balandin A.A. Dimensional crossover of thermal transport in few-layer graphene // Nature Materials. – 2010. – 9. – N 7. – P. 555–558.
10. Shul'zhenko A.A., Jaworska L., Sokolov A. N., Gargin V. G., Belyavina N. N. Phase transformations of n-layer graphenes into diamond at high pressures and temperatures // Journal of Superhard Materials. – 2017. – 39. – N 2. – P. 75–82.
11. Shul'zhenko A.A., Jaworska L., Gargin V.G., Sokolov A.N., Nikolenko A.S., Strelchuk V.V. Dry mixing of diamond and n-layered graphene powders substantially different in density and particle size // High Pressure Research. – 2018. – 38. – 1. – P. 53–61.

ДОСЛІДЖЕННЯ КОРОЗІЙНОЇ ТРИВКОСТІ ЖАРОМІЦНИХ ХРОМОНІКЕЛЕВИХ СТАЛЕЙ ДЛЯ АВІАДВИГУНОБУДУВАННЯ

Тонконог Дмитро Миколайович

Аспірант

Кріпак Альона Олександрівна

Старший лаборант

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Жароміцні хромонікелеві сталі широко застосовуються в багатьох сферах промисловості, а саме: авіаційній, хімічній металургійній та ін. Причиною широкого застосування є притаманні цим сталям властивості водночас високої жароміцності та корозійної тривкості за рахунок високолегованого аустеніту та утворення захисної плівки на їхній поверхні, яка представляє шпінель з оксидів хрому та нікелю. Наявність в цих сталях різних легувальних елементів, обумовлює появу факторів впливу на можливість опору корозії жароміцних сталей. Механізми карбідного зміцнення цих сталей викликають її вразливість до пітингової корозії. Вироби з використанням цих марок сталей в процесі експлуатації піддаються дії агресивного середовища, тому ,не рідко, визначення корозійної тривкості жароміцних сталей в різних агресивних середовищах є актуальним.

Мета роботи. Встановлення корозійної тривкості хромонікелевих сталей у різних агресивних середовищах.

Матеріали та методи. Для дослідження було відібрано п'ять дослідних зразків сталі марки 11X13H16MB з різним ступенем деформації: 0%, 15%, 30%, 45%, 60%. Дана серія зразків була виготовлена для дослідження залежності показника швидкості корозії K від ступеня деформації. Дослідні зразки піддавалися термомеханічному обробленню. Перед деформацією проводився рекристалізаційний відпал за допомогою лабораторної електропечі. Швидкість нагрівання $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ за секунду. Нагрівалися зразки до $1120\text{-}1140\text{ }^{\circ}\text{C}$ і

витримувалися впродовж 20 хв. Після відпалу зразки було деформовано на прокатному верстаті «Rheintsche Walzmachinen Fabrik G.m.b.H, Cölne»

Друга серія зразків налічувала чотири одиниці. Ці зразки виготовлені з різних марок сталей. Такі зразки було обрано для дослідження на пітингову корозію. Ці марки сталі мають аустенітну структуру з карбідними включеннями різної кількості.

В даному дослідженні було використано гравіметричний метод. Він оснований на визначенні швидкості корозії за рахунок втрат маси зразку за одиницю часу з одиниці площі поверхні. Для розрахунків використовувалася наступна формула:

$$K = \frac{\Delta m}{S \cdot t},$$

де Δm – зміна маси зразка

S- площа поверхні зразка

t- час витримки зразка в агресивному середовищі

Проведення дослідів у розчині NaCl. Для випробування зразків було підготовлено водні розчини NaCl наступних концентрацій: 3%, 5%, 7%, 9%. Для розчину використовувалася кухонна сіль та дистильована вода. Посудина для розчину – скляні плоскодонні колби з гумовою пробкою ємністю 500 мл. Зразки підвішувались на поліетиленовій нитці. Зразки зважувалися по 3 рази на кожний вимір за допомогою терезів АДВ-200М. Дослідження проводилися за нормальних умов. Після видалення зразків з середовища – зразки промивалися спочатку водопровідною водою, потім дистильованою, протиралися бавовняною серветкою, з етиловим спиртом, з наступним видаленням продуктів корозії механічним способом. Після цього зразки промивалися етиловим спиртом, і повторно зважувалися тричі кожен зразок для визначення втрати маси зразку.

Аналогічне дослідження проведено у 57% розчині азотної кислоти та у розчинах 10% і 20% розчинах FeCl₃.

Результати та обговорення. Побудовані залежності впливу деформації на показники корозії сталі. З порівняння залежності швидкостей корозії (рис 1.),

(рис. 2) від ступеня деформації видно, що корозійна тривкість зразків підвищується із збільшенням ступеня деформації. Це можна пояснити тим, що після зростання ступеня деформації зразків – знижується шорсткість поверхневого шару.

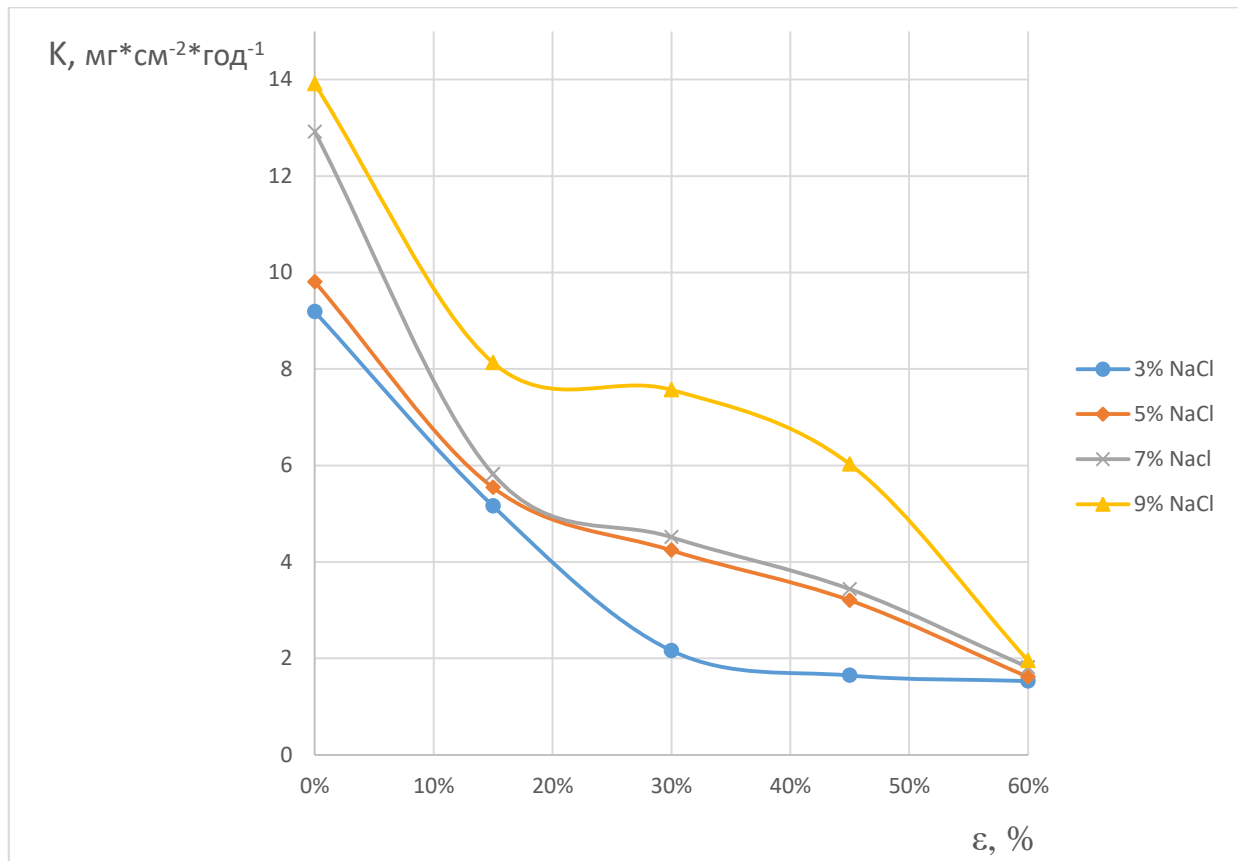

Рис. 1. Залежність швидкості корозії від ступеню деформації сталі 11X13N16MB

Показники гістограми (рис. 3) вказують, що найбільшу корозійну тривкість має сталь типу 14X16N17MB, а найменшу 11X13N13MB.

Досліджено корозійну тривкість сталей у 57% розчині азотної кислоти, в результаті втрати маси зразків не відбулось.

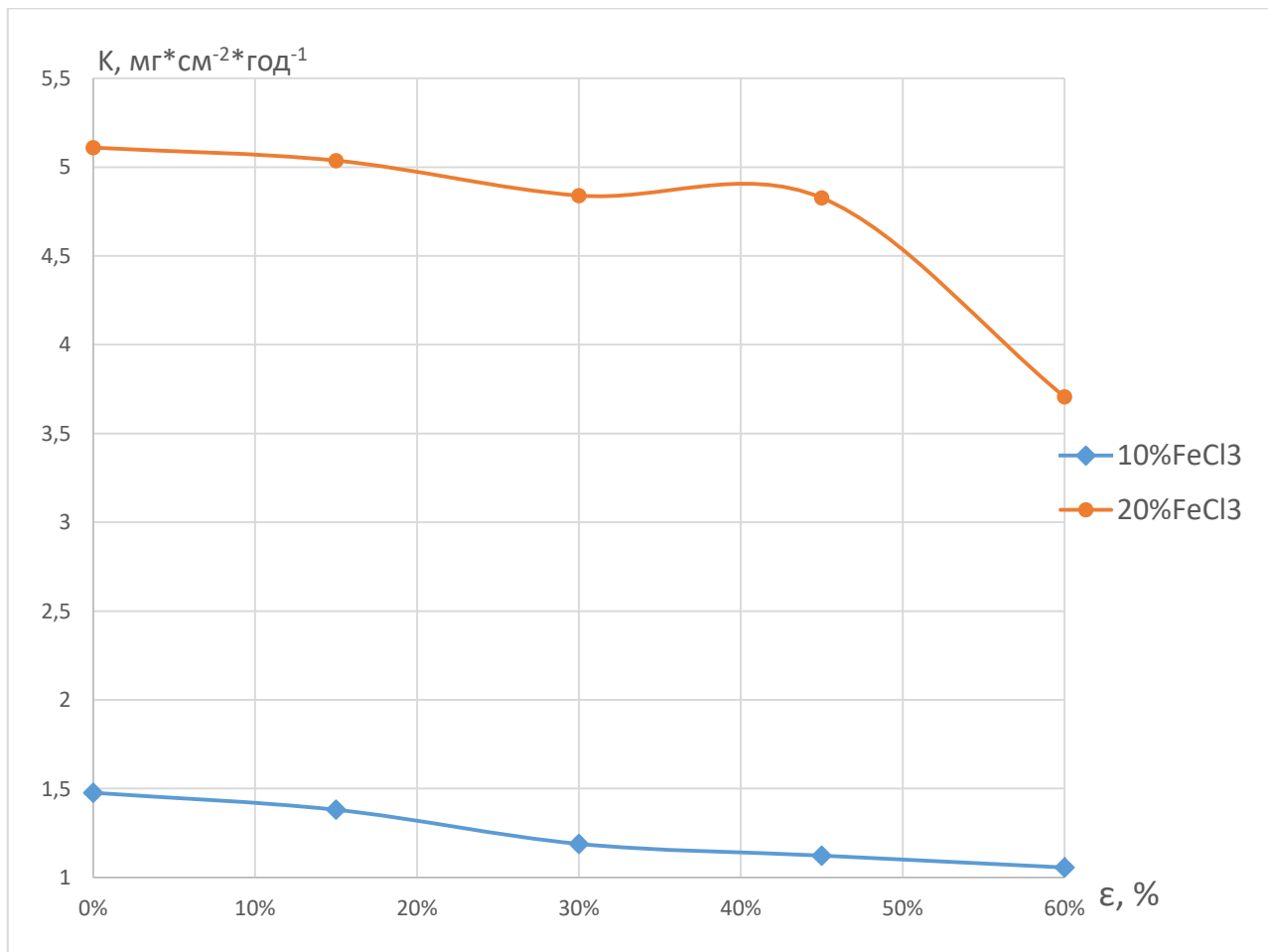

Рис. 2. Залежність швидкості пітингової корозії від ступеню деформації сталі 11Х13Н16МБ

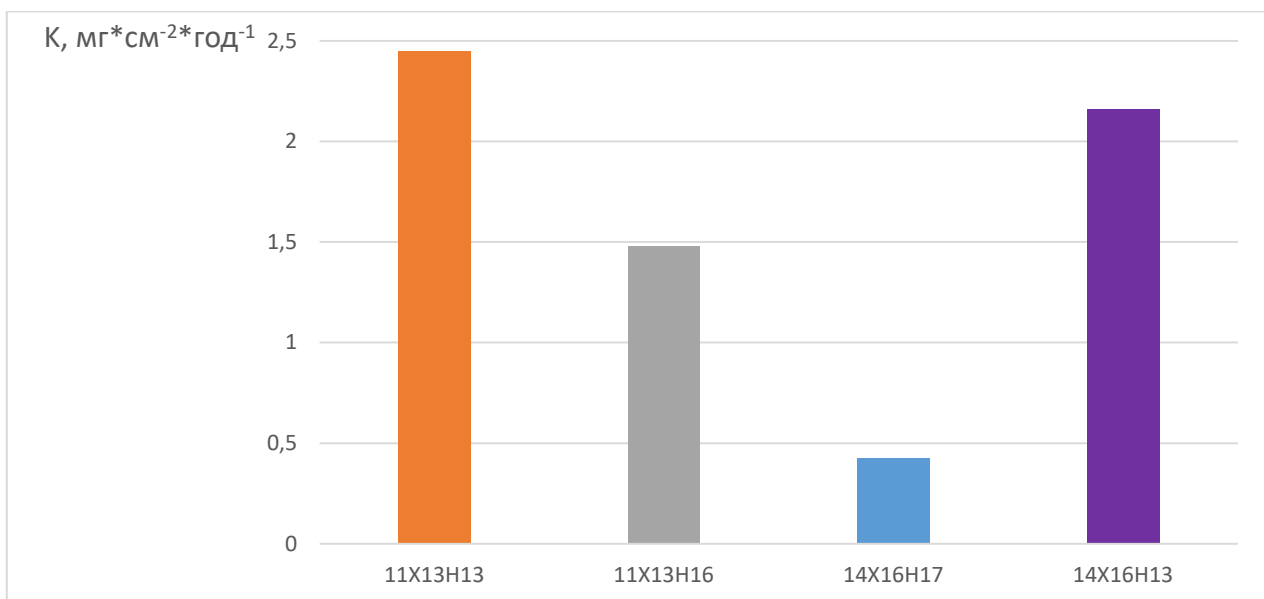

Рис. 3. Гістограма швидкості пітингової корозії різних марок сталей

Висновки. Встановлено залежність між швидкістю корозії та ступенем деформації зразків сталі типу 11Х3Н16МБ в різних середовищах, що обумовлено зміною структурного стану та наявністю карбідної фази.

В ході дослідження встановлено збільшення корозійної тривкості в деформованому поверхневому шарі сталі після термомеханічної обробки, що обумовлено покращенням якості поверхні дослідних зразків.

Встановлено залежність показника швидкості пітингової корозії від різного хімічного складу дослідних марок сталей.

РОЗВИТОК 3D-ДРУКУ МЕТАЛОМ В УКРАЇНІ

Тришин Павло Романович

к.т.н., старший викладач

Гончар Наталя Вікторівна

к.т.н., доцент

Степанова Анастасія Іванівна

Студент

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Сьогодні в Україні та у всьому світі технології 3D-друку металом розвиваються стрімкими темпами. Серед переваг 3D-друку металом в порівнянні з традиційними методами отримання виробів [1] можна виділити: високий коефіцієнт використання матеріалу (>90%); можливість виготовлення деталей складної конструкції без механічної обробки, без використання спеціального оснащення та із внутрішніми порожнинами; механічні характеристики виробів співмірні з литтям. Перераховані переваги сприяють їх інтенсивному впровадженню у високотехнологічні галузі промисловості: авіакосмічну, автомобілебудівну, хімічну, імплантологію тощо. В цих галузях в основному використовуються метали з високими механічними і службовими властивостями: жароміцні та леговані сталі, титанові сплави, алюмінієві сплави.

Жароміцні сталі та титанові сплави, які використовуються в авіадвигунобудуванні, є дорогими і дуже складними в обробці матеріалами. Класичний метод виготовлення деталей з них передбачає механічне фрезерування з поковки або прокату, причому, більшість матеріалу (до 80...90%) йде у відходи [2]. Тому з 2017 року такі компанії, як «Boeing», «NASA», «Airbus» почали виготовляти деталі літальних апаратів [2] друком металом на 3D-принтері.

У той же час, український ринок істотно відстає в розвитку від європейського та американського через відсутність технологій 3D-друку металом, а також нестачу кваліфікованих спеціалістів [3]. Також висока

собівартість процесу 3D-друку металом, яка викликана високою вартістю імпортного обладнання та витратних матеріалів, перешкоджає широкому поширенню даних технологій в Україні. Але, не дивлячись на всі перепони, українські компанії не тільки використовують вже існуючі світові технології 3D-друку металом, але і створює нові.

Основний зміст. Вперше в Україні унікальну технологію 3D-друку впровадив в 2001 році винахідник С. І. Чернишов [4]. У 2017 році одеська компанія «Kwambio» запропонувала власну розробку високоточного 3D-принтера для друку керамічних виробів [5]. У 2021 році винахідники з Сум вперше в Україні розробили 3D-принтер для друку житлового будинку [6]. Зараз багато українських фірм пропонують побутові та промислові 3D-принтери власного виробництва [7] для друку пластмасових виробів, до них належить «Klema», «Trident» та інші. Підприємство ТОВ «3Дпринтер» [8] виготовляє 3D-принтер «Prime X», який має можливість додатково виконувати лазерні та гравіювальні роботи, замінюючи верстати з ЧПК.

Українські вчені АТ «Інститут титану» [9] розробили та впроваджують сучасну, високоефективну технологію отримання легованих металопоорошкових композицій для 3D-друку металом на основі порошків титану (BT-5, Ti-Mo-Al, 6% Al-4% V, Grade 5, Ti-O, Grade 3, BT-6 тощо).

В даний час, через підвищення інтересу до 3D-друку металом в Україні, збільшилась кількість компаній, що пропонують обладнання та послуги 3D-друку, до них належать: 3D Factory, Imatek, Fabbers, 3dprinting, 3dprinto, 3dreams, KLONA, 3dfly, Smartprint тощо [4]. Серед них можна виділити підприємство ТОВ "Укрінфотех" [10], яке займається розробкою конструкційних матеріалів для адитивного виробництва та надає послуги 3D-друку металом.

Вітчизняні конструктори з компанії ТОВ «АЛТ України» [11] створили високоточний 3D-принтер, який вміє друкувати деталі високої складності практично з будь-яких металів та сплавів. Компанія ТОВ «АЛТ України» розпочала свою діяльність з розробки обладнання в 2017 році. У 2018 році

перший комплекс для 3D-друку металом – «Alfa-150» було зібрано та застосовано при створенні складних виробів для аерокосмічної галузі. Як стверджують розробники, даний принтер дозволяє в десятки разів знизити вартість друку, підвищити якість виробів, а головне – зробити технологію доступною українському бізнесу, дрібним виробництвам та незалежним конструкторам.

В Інституті електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України вперше в Україні розроблено [12] устаткування для пошарового виготовлення металевих виробів заданої форми і структури методом електронно-променевого 3D-друку із застосуванням порошкових металевих матеріалів сферичної та довільної форми вітчизняного виробництва. Продуктивність обладнання 3D-друку металевих виробів сягає 80 см^3 за годину.

Українська компанія ТОВ «Червона Хвиля» [13] розробила та запатентувала в 2014 році технологію під назвою XBeam, що дозволяє друкувати на 3D-принтері титанові деталі із високою швидкістю. В якості джерела нагріву використовується порожнистий конічний електронний пучок. До головних переваг даної технології належить економія значної частини енергоресурсів та екологічна безпека під час виробництва. Для друку використовується звичайний промисловий титановий дріт, що спрощує процес виготовлення деталей.

На КБ «Південне» [14] при виготовленні складних за формою і структурою виробів застосовується 3D-друк з металевих порошоків. Також дану технологію використовують при виготовленні деталей авіадвигунів на АО «Мотор Сич» [1]. Для розширення номенклатури деталей, отриманих методом металевих 3D-друку, які працюють під впливом різноманітних складних навантажень, для підвищення їх експлуатаційних властивостей, розвиваються технології постобробки для зменшення пористості, підвищення якості тощо [15].

Нові технології 3D-друку металом успішно впровадили на КБ «Антонова» при створенні літаків Ан-178, Ан-132, Ан-188 і безпілотних

літальних апаратів [4]. Технології 3D-друку використовують на підприємствах інших галузей: “Укрзалізниця”, “БМК Планета-Буд”, “Рошен”, “Укравтодор”, Банкотно-монетний двір Національного банку, “Приватбанк” та інші [4].

Висновки. 3D-друк металом здатний з успіхом замінити класичні виробничі процеси – лиття, штампування, зварювання, фрезерування, які використовуються у виробництві на українських підприємствах. Розробки українських вчених дозволили не тільки з успіхом впроваджувати 3D-друк металом в середині країни, але і вийти зі своїми стартапами, технологіями та готовим обладнанням на світовий ринок.

Список використаних джерел.

1. Жеманюк П. Д., Басов Ю. Ф., Овчинников А. В., Джуган А. А. Применение титановых порошков нового поколения (HDH2) в аддитивных технологиях. *Авиационно-космическая техника и технология*. 2016. №8 (135). С. 139-144.

2. 3D-принтер на титане. Украинская «Червона Хвиля» совершила прорыв. URL : <https://tech.liga.net/> (дата звернення: 29.08.2022).

3. Пічугіна Ю. В., Максимова Ю. О., Мазур Ю. В. Економіка майбутнього – перспективи розвитку 3D друку в Україні. *Регіональна економіка та управління*. 2020. №1 (27). С. 65-68.

4. Андрощук Г.О. Адитивні технології: перспективи і проблеми 3D-друку (І частина). *Наука, технології, інновації*. 2017. №1. С. 68-77.

5. Одеський стартап представив перший український 3D-принтер для кераміки. URL : <https://www.the-village.com.ua/> (дата звернення: 29.08.2022).

6. В Сумській області почали друкувати справжній дім. URL : <https://tsn.ua/> (дата звернення: 20.08.2022).

7. 3D принтеры Klema на выставке Formnext. URL : <https://3ddevice.com.ua/> (дата звернення: 20.08.2022).

8. Украинский 3D принтер Prime X. Новый дизайн. URL : <https://3dprinter.ua/> (дата звернення: 20.08.2022).

9. Виробництво легованого губчастого титану для адитивних технологій на основі порошків титану. URL : <http://timag.org/> (дата звернення: 20.08.2022).
10. Технологічний Парк “Укріфотех” URL: <https://uit.ltd/> (дата звернення: 29.08.2022).
11. Розробка технології та виробництво високоточних 3D-принтерів для друку металом. URL: <https://alt-print.com/> (дата звернення: 29.08.2022).
12. Науковці Академії розробили нове обладнання для виробництва комплектуючих до турбін та авіадвигунів. URL: <https://www.nas.gov.ua/> (дата звернення: 29.08.2022).
13. xBeam Technology. URL: <https://xbeam3d.com/> (дата звернення: 29.08.2022).
14. Деталі ракет на 3D-принтері: адитивні технології в українському ракетобудуванні. URL: <https://space.com.ua/> (дата звернення: 29.08.2022).
15. Вишнепольский Є. В., Павленко Д. В., Двирнык Я. В. Прогнозируемые эффекты упрочнения алмазным выглаживанием деталей полученных с помощью селективного лазерного спекания. *Авіаційно-космічна техніка і технологія*. 2020. №4. С. 43-52.

ОСОБЛИВОСТІ АПАРАТНО-ПРИСКОРЕНОГО АЛГОРИТМУ РЕНДЕРИНГУ НА ОСНОВІ ТРАСУВАННЯ ПРОМЕНІВ

**Фещенко Іван Олександрович,
Дадиверін Віталій Валерійович,**

Магістранти

Потапова Катерина Романівна

к.т.н, доцент

Національний технічний університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ.

Комп'ютерна графіка використовується у багатьох сферах життєдіяльності сьогодення. За її допомогою можуть створюватися комплексні графічні сцени або графічний інтерфейс користувача будь-якого програмного забезпечення. Одним з найважливіших є методи рендерингу зображення, серед яких метод трасування променів.

На даний час метод трасування променів потребує від користувача значних потужностей обчислювальної техніки і нестандартних апаратних рішень, які тільки частково починають реалізовуватися великими виробниками.

Аналіз існуючих рішень дозволяє зробити висновок, що доступний метод трасування променів має відповідати таким вимогам:

- робота в режимі реального часу;
- забезпечення достатньої кількості кадрів за секунду;
- відсутність потреби у додаткових апаратних рішеннях.

Мета роботи.

Оцінка апаратно-прискореного алгоритму рендерингу на основі трасування променів та запропонування шляхів його вдосконалення.

Термінологія.

GPU – graphics processing unit.

Рендеринг – процес отримання зображення

Матеріали і методи.

Метод трасування променів - метод візуалізації для створення зображення шляхом відстеження шляху світла як пікселів у площині зображення та моделювання ефектів його зустрічей з об'єктами на сцені. Ця техніка здатна надати високий ступінь реалізму, більше, ніж типові методи візуалізації, але за більших обчислювальних витрат та навантаження на графічний прискорювач. Це робить трасування променів найкращим чином придатним для випадків, де можна нехтувати відносно тривалим часом для рендерингу, наприклад, у нерухомих комп'ютерних зображеннях та візуальних ефектах у фільмах та телебаченні, але, як правило, більш погано підходять для програм у реальному часі, таких як відеоігри, де швидкість є критичною для рендерингу кожного кадру.

Описаний вище метод можна вдосконалити шляхом симулювання фізичної поведінки світла настільки близько до реального, наскільки це можливо. Такий підхід буде називатися трасуванням шляху, і він є просунутим окремим випадком традиційного трасування променів. Промінь відбивається від предметів до тих пір, поки повністю не буде поглинутий об'єктом або розсіється.

Принцип роботи алгоритму базується на фізичних законах поширення світла. Для цього кожен об'єкт на сцені має матеріал з наступними властивостями:

- Випромінювання енергії (англ. *emittance*) – кількість та довжина хвилі світла, яку випромінює об'єкт.
- Шорсткість (англ. *roughness*) – наскільки сильно промені розсіюються при зіткненні з об'єктом.
- Відбивна здатність (англ. *reflectance*) – кількість та довжина хвилі світла, яку відбиває об'єкт.
- Прозорість (англ. *transparency*) – відношення пропущеного крізь об'єкт світла до відбитого.
- Заломлення (англ. *refraction*) – показник заломлення світла.

На початку алгоритму для кожного пікселя на екрані випускається промінь. Якщо промінь перетинає об'єкт, то, в залежності від властивостей матеріалу, він може відбитися, заломитися або розсіятися.

У випадку відбивання є два його типи: дзеркальне та дифузне.

При дзеркальному відбиванні кут променя, який відбився, буде дорівнювати куту променя, який падає.

При дифузному відбиванні промені, що відбиваються, мають різний напрямок. Це явище пояснюється тип, що світло розсіюється на нерівних поверхнях.

Обчислення напрямку заломлених променів відбувається за допомогою закону Снеліуса. Записується наступним чином:

$$\frac{\sin\theta_1}{\sin\theta_2} = \frac{n_2}{n_1},$$

де θ_1 – кут падіння;

θ_2 – кут відбиття;

n_1 та n_2 – коефіцієнти заломлення двох середовищ.

Формули Френеля (або коефіцієнти Френеля) описують відбиття і пропускання світла (або електромагнітного випромінювання загалом) при падінні на межу розділу між різними оптичними середовищами.

Відповідно до ефекту Френеля, чим більше кут падіння променя, тим інтенсивніше відбитий промінь. Цю особливість можна використати для обробки ситуації, коли одночасно відбудеться відбивання і заломлення. Чим більше буде кут падіння променя, випущений з камери користувача на об'єкт, тим чіткіше буде відзеркалене зображення на поверхні цього об'єкта.

Рис. 1. Ефект Френеля на поверхні води

Для цього треба знайти коефіцієнт дзеркального відображення R , який можна використати як значення частини світла, що відбилася. Відповідно $(1 - R)$ буде означати заломлене світло.

Отже, коефіцієнт дзеркального відображення R можна знайти наступним чином:

$$F_p = \frac{\eta_2 \cos \theta_1 - \eta_1 \cos \theta_2}{\eta_2 \cos \theta_1 + \eta_1 \cos \theta_2},$$

$$F_s = \frac{\eta_1 \cos \theta_1 - \eta_2 \cos \theta_2}{\eta_1 \cos \theta_1 + \eta_2 \cos \theta_2},$$

$$R = \frac{1}{2} (F_p^2 + F_s^2),$$

де F_p - коефіцієнт відбиття р-поляризованого світла;

F_s – коефіцієнт відбиття s-поляризованого світла;

η_1 – коефіцієнт заломлення середовища, з якого світло падає;

η_2 – коефіцієнт заломлення середовища, у яке світло проходить;

θ_1 – кут падіння;

θ_2 – кут заломлення.

У даному випадку кут падіння пов'язан з кутом заломлення законом Снеліуса.

В комп'ютерній графіці для апроксимації вкладу фактора Френеля в дзеркальне відображення використовується апроксимація Шліка. Згідно з моделлю Шліка, коефіцієнт дзеркального відображення R може бути наближений наступним чином:

$$R = R_0 + (1 - R_0)(1 - \cos\theta)^5,$$

де θ - кут падіння, а R_0 обчислюється як:

$$R_0 = \left(\frac{\eta_2 - \eta_1}{\eta_2 + \eta_1} \right)^2.$$

Хоча апроксимація Шліка і вирішує проблему одночасного відбиття та заломлення світла, вона породжує іншу. Так як на один піксель кидається один промінь, то навіть при статичному зображенні колір пікселя на кожному наступному кадрі може змінюватися в залежності від результату апроксимації, що може виглядати як шум накладений поверх зображення.

Для вирішення цієї проблеми збільшимо кількість променів, які кидаються на один піксель. Після знаходження кольору для кожного променя необхідно знайти середнє арифметичне значення, яке і буде результуючим кольором.

Також використаємо акумулятивний рендеринг у дві текстури почергово з використанням попереднього зображення. Таким чином кожен кадр буде вміщувати в собі попередній і, при статичному зображенні, поступово буде ставати чіткішим.

Результати і обговорення.

Проведено ряд тестувань, які показали можливість використання запропонованої імплементації алгоритму.

Алгоритм забезпечує рендеринг у реальному часі з достатньою для користувача кількістю кадрів за секунду без додаткових апаратних розширень.

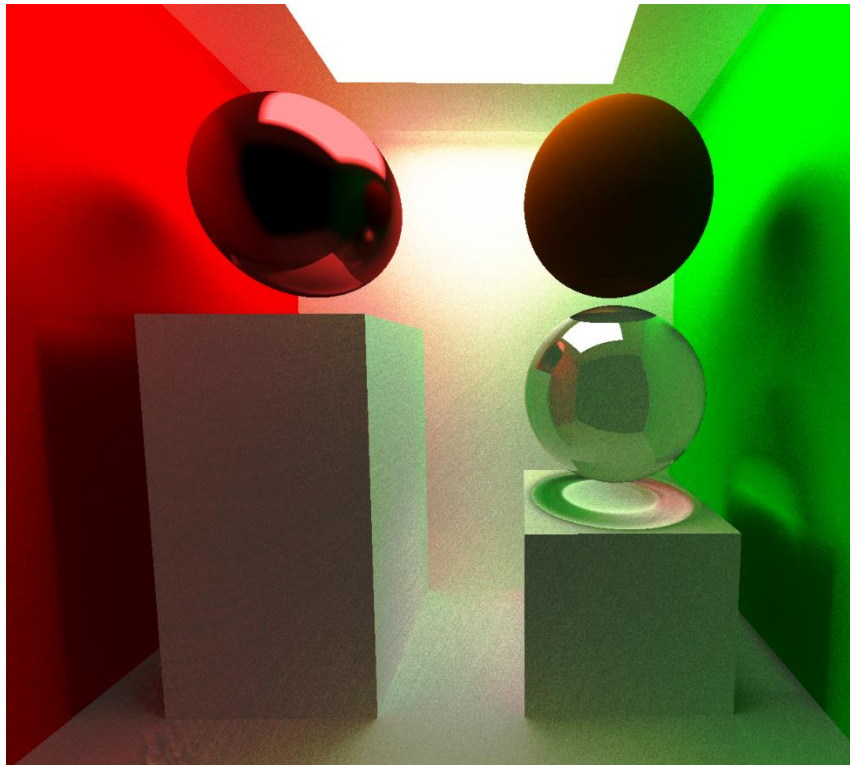

Рис. 2. Результуюча сцена

Визначено оптимальне роздільної здатності екрану у 1280 на 720 пікселів через свою збалансованість між навантаженням на GPU та якістю результуючого зображення. Для запропонованого методу покращення зображення обрано оптимальне значення кількості променів у 6 одиниць

Висновки.

В даному дослідженні розроблено апаратно-прискорений алгоритм рендерингу на основі трасування променів. Запропонований метод працює без потреби у додаткових апаратних розширеннях, що є його основною перевагою. Область застосування включає сферу комп'ютерної графіки, а саме інтегрування у графічні рушії для розробки відеоігор або кіноіндустрії.

Література.

1. Eric Lengyel. Mathematics for 3D Game Programming and Computer Graphics, Third Edition. Видавництво: Cengage Learning, Inc. 2011. 624 с.
2. Greg Humphreys, Wenzel Jakob, Matt Pharr. Physically Based Rendering: From Theory to Implementation, Third Edition. Видавництво: Morgan Kaufmann. 2016. 1266 с.

ВИКОРИСТАННЯ ВТОРИННИХ ПОЛІМЕРІВ В ВИРОБНИЦТВІ АВТОМОБІЛЬНОГО БЕНЗИНУ

Чернявський Андрій Володимирович,

аспірант

Григорів Андрій Борисович

д.т.н., проф.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»

м. Харків, Україна

Вступ. Жорстка нестача класичної вуглеводневої сировини, яка сьогодні використовується для виробництва товарних нафтопродуктів, зокрема автомобільних бензинів, сприяє пошуку нових альтернативних джерел сировини. Зважаючи на наявні в Україні енергоресурси, відмітимо, що одним з основних джерел сировини можуть виступати вторинні полімерні матеріали, запаси яких дозволяють використовувати їх в промислових масштабах.

Ціль роботи. Обґрунтування можливості застосування вторинної полімерної сировини у виробництві автомобільного бензину з використанням сучасних термічних та термо-каталітичних процесів переробки вуглеводневої сировини.

Матеріали та методи. Основними сировинними матеріалами виступає поліолефінова вторинна сировини. Така сировини представлена, головними чином, поліетиленами низького (ПЕНТ) та великого (ПЕВТ) тиску та поліпропіленом (ПП), які сьогодні досить широко використовуються при виробництві пакувальних матеріалів, одноразового посуду тощо. Основними технологічними процесами, якими пропонується переробляти таку сировини після її сортування та попередньої підготовки (подрібнення, промивки та просушки), є термічна та термо-каталітична деструкція. Дані процеси реалізуються в апаратах реакторного типу періодичної або безперервної дії. Технологічний режим переробки полімерної сировини відповідає температурному діапазону 380-420 °С та тиску біля 0,1-0,12 МПа.

Результати та обговорення. В основу рішення про заміну класичної вуглеводневої нафтової сировини на полімерну в процесі виробництва автомобільного бензину покладено те, що полімери, як і нафтова сировина, складаються з вуглеводнів; їх хімічний склад характеризується мінімальною кількістю вуглеводнів; відсутність сірко- та азотовмісних сполук; стабільність властивостей сировини; технологічність сировини; низька вартість сировини; значні запаси сировини.

Відомо, що при термічній деструкції вуглеводневої сировини утворюються ненасичені вуглеводні – алкени, які з часом вступають в взаємодію з киснем повітря та здатні утворювати високомолекулярні сполуки. Цей процес інтенсифікують азот- та сірковмісні сполуки, які присутні в сировині та продуктах реакції. Далі, при зберіганні палива, утворені високомолекулярні сполуки за рахунок реакцій полімеризації та поліконденсації перетворюються на смоли, наявність яких в продуктах термічної та термокаталітичної деструкції негативно впливає на експлуатаційні властивості палива (змінення кольору, підвищення кислотного числа, коксівності та вмісту фактичних смол). Саме через це автомобільні бензини, що отримані за технологією термічного та каталітичного крекінгу, мають обмежений термін зберігання та реалізації.

Окрім всього наведеного вище, азот- та сірковмісні сполуки, які знаходяться в сировині, здатні отруювати каталізатори, що використовуються для модифікування продуктів в технології каталітичного крекінгу. Це, у свою чергу, ускладнює процес виробництва товарного бензину за рахунок обов'язкового гідроочищення сировини.

Означені вище проблеми можливо мінімізувати при використанні полімерної сировини. Так, при термічній деструкції поліолефінової сировини в отриманих продуктах накопичуються вільні радикали, здатні взаємодіяти один з одним та з осколками вихідних молекул. Це сприяє загальному підвищенню виходу рідких продуктів деструкції полімерної сировини, що, безсумнівно, є позитивним моментом. При цьому, рідкі продукти деструкції у своєму складі

будуть містити алкени, але за відсутності азот-, сірковмісних, гетероциклічних сполук, що виступають каталізаторами у реакціях окиснення алкенів, отримані продукти будуть характеризуватися більш високою хімічною стабільністю у порівнянні з продуктами, отриманими шляхом термічної деструкції класичної нафтової сировини.

Також, отримані нами продукти, на відміну від продуктів деструкції нафтової сировини, у своєму складі не містять циклоолефінові і дієнові вуглеводні, що є найбільш схильними до реакцій окиснення та полімеризації.

Отже, отримані продукти – бензинові фракції (межі википання – п.к-180 °С), будуть характеризуватися більшою хімічною стабільністю, ніж аналогічні за температурами кипіння фракції, що отримані з нафтової сировини.

Підвищити хімічну стабільність та поліпшити інші фізико-хімічні (наприклад, колір, запах) та експлуатаційні (наприклад, стійкість до детонації) властивості отриманої бензинової фракції можна за рахунок переробки полімерної сировини технологією каталітичного крекінгу, де в якості каталізаторів будуть використані цеоліти або поліметалеві каталізатори.

Висновки. Підсумовуючи усе викладене вище, полімерну сировину можна вважати перспективною для технології виробництва автомобільних бензинів за технологією термічного або каталітичного крекінгу. При цьому, при використанні каталітичного крекінгу полімерної сировини, сировина не потребує додаткового очищення з використанням такого енергоємного процесу як каталітичне гідроочищення. А підвищити хімічну стабільність бензинових фракцій при використанні термічного крекінгу полімерної сировини можна за рахунок додавання до їх складу антиокислювальних присадок, які також входять до складу автомобільних бензинів, що отримані з класичної нафтової сировини.

НЕГОЛОНОМНА ДИНАМІЧНА МОДЕЛЬ КУЛЬОВОГО МЛИНА

Шатохін Володимир Михайлович,

д.т.н., професор

Гранько Борис Федорович,

доцент

Харківський національний університет
будівництва та архітектури, м. Харків, Україна,

Соболь Володимир Миколайович,

к.т.н., доцент

Національний аерокосмічний університет
ім. М.Е. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Вступ

Кульові млини отримали значне поширення для різних цілей у багатьох областях виробництва. Зокрема, їх використання веде до зниження витрат і підвищення продуктивності при виготовленні будівельних матеріалів. Поширення одержали трубні кульові млини, для яких характерні ударний режим, “мертва зона” для частини оброблюваної сировини. У роботі [1] викладено конструктивні особливості трубних млинів із кулями, методи інтенсифікації їх роботи. Стаття [2] присвячена розробці комплексу для тонкого подрібнення матеріалів з використанням кульових млинів. Конструкція нової моделі кульового млина, яка виключає ударну дію та “мертву зону”, запропонована у статті [3]. Перші спроби моделювання динамічних процесів у кульових млинах, зокрема, процесу руху тіл, що перемелюють, зроблені в [4].

Мета та формулювання задачі

Мета роботи – створення універсальної математичної моделі динамічних процесів у безударної моделі кульового млина для визначення технологічних якостей пристрою, вибору його раціональних параметрів. Модель повинна містити основні геометричні, масові характеристики кулі, сферичної камери, враховувати **нелономний** характер в’язей, накладених на кулю.

Для досягнення поставленої мети повинні бути розв'язані такі задачі: виконано структурний аналіз роторного кульового млина зі сферичною камерою та робочою кулею; створено математичну модель динамічних процесів у кульовому млині у вигляді рівнянь руху кулі в сферичній оболонці, що робить круговий поступальний рух; записані диференціальні рівняння руху кулі у формі **рівнянь Апеля** за допомогою відповідних узагальнених координат і **квазішвидкостей**, рівнянь голономних (геометричних) і нелінійних в'язей, та функції прискорень Апеля; запропоновано алгоритм перетворення рівнянь Апеля до диференціальних рівнянь першого порядку у формі Коші; проведено розрахункові дослідження динамічних процесів за допомогою створеної моделі для встановлення важливих закономірностей функціонування пристрою.

Створення методів раціонального вибору параметрів пристрою є актуальна задача.

Неголономна динамічна модель кульового млина

У новій моделі шарового млина [3] (рис. 1) рама спирається на дві нерухомі опори і має свій незалежний привід для обертання навколо власної осі; на рамі встановлений чотиришарнірний паралелограм, дві сторони якого є кривошипями; кривошпи мають незалежний привід і обертаються синхронно; на кінцях кривошипів закріплено майданчик як одну зі сторін паралелограма; майданчик здійснює круговий поступальний рух; на майданчику встановлено сферичну оболонку, всередині якої знаходиться куля, що є робочим тілом млина; куля під час руху оболонки обкатує її внутрішню поверхню, руйнуючи і стираючи цементну чи іншу сировину. Прийняті такі позначення: 1 – нерухома опора; 2 – вал; 3, 6 – зубчасте колесо; 4 – ведуче зубчасте колесо; 5 – привод відносного обертання; 7 – рама (вал); 8 – привод обертання; 9, 15 – кривошип; 10 – платформа; 11 – кришка; 12 – куля; 13 – оболонка; 14 – матеріал (клінкер). Запропонована схема виключає ударний вплив і “мертву зону”.

У роботі досліджується рух кулі як найважливішого робочого органу млина під час руху сферичної камери, коли закон обертання кривошипів заданий.

Розрахункова схема руху кулі радіусом r у сферичній камері із центром у точці A і радіусом R , що робить заданий круговий поступальний рух, показана на рис. 2. Точка торкання кулі зі сферичною поверхнею – P .

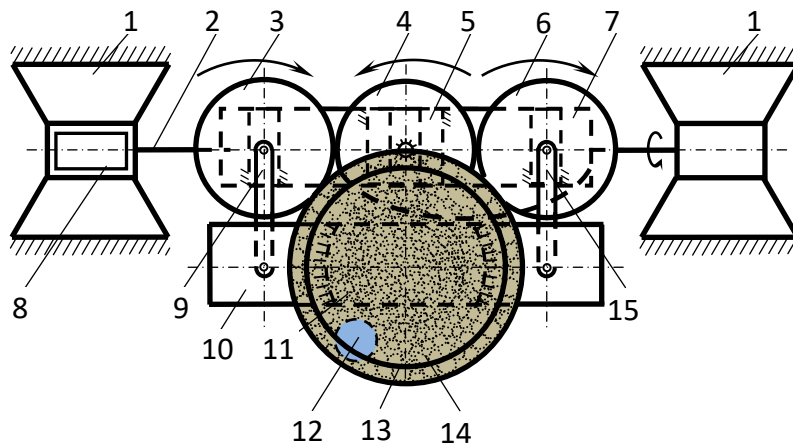

Рис. 1. Схема кульового млина (вигляд у плані)

Диференціальні рівняння руху кулі в сферичній оболонці напишемо у формі рівнянь Апеля. Введемо у розгляд основну (нерухому) систему

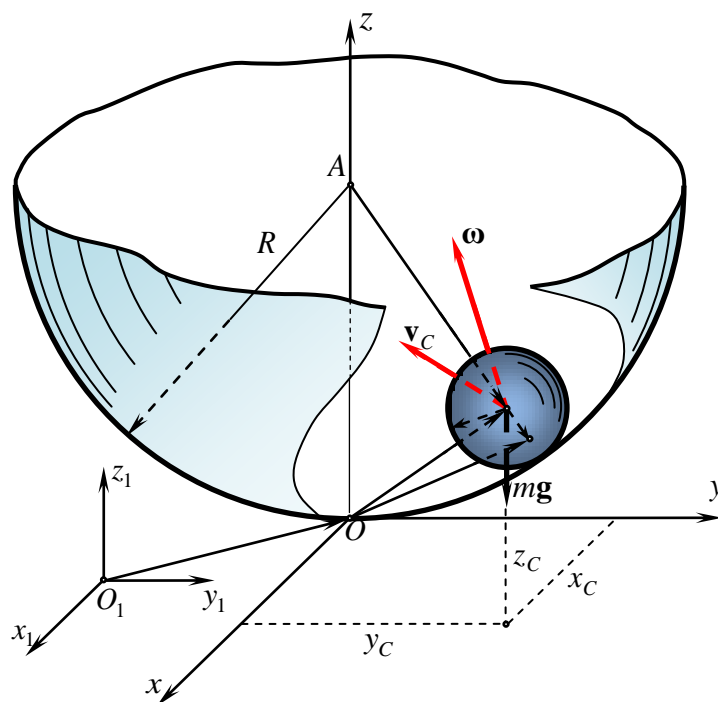

Рис. 2. Схема руху кулі в сферичній камері

координат $O_1x_1y_1z_1$ і рухому систему координат $Oxyz$, що робить круговий поступальний рух.

За незалежні узагальнені координати приймемо $q_1 = x_C$, $q_2 = y_C$, $q_3 = \psi$, $q_4 = \varphi$, $q_5 = \vartheta$, де x_C , y_C – координати центру мас кулі у системі координат, яка зв’язана з камерою; ψ , φ , ϑ – кути Ейлера, що визначають положення осей жорстко зв’язаної з кулею системи координат відносно власних осей координат, паралельних Ox , Oy , Oz .

Рівняння голономної (геометричної) в’язи виражається рівнянням

$$z_C = R - \sqrt{(R-r)^2 - x_C^2 - y_C^2}. \quad (1)$$

Рівняння нелономних в’язей знайдемо з умови відсутності ковзання кулі по сферичній поверхні, що виражається рівністю абсолютних швидкостей точок торкання кулі та камери

$$\mathbf{v}_{Pa} = \mathbf{v}_{Pe} + \mathbf{v}_{Pr} = \mathbf{v}_{Oa} + \mathbf{v}_C + \boldsymbol{\omega} \times \overline{CP} = \mathbf{v}_{Oa}; \quad \mathbf{v}_{Pr} = \mathbf{v}_C + \boldsymbol{\omega} \times \overline{CP} = 0, \quad (2)$$

де \mathbf{v}_{Pa} , $\mathbf{v}_{Pe} = \mathbf{v}_{Oa}$, \mathbf{v}_{Pr} – абсолютна, переносна та відносна швидкості точки P ; $\mathbf{v}_C = \mathbf{v}_{Cr} = [\dot{x}_C \ \dot{y}_C \ \dot{z}_C]^T$ – швидкість точки C в рухомій координатній системі (відносна швидкість; T – знак транспонування); $\boldsymbol{\omega} = [\omega_x \ \omega_y \ \omega_z]^T$ – миттєва кутова швидкість кулі.

Оскільки на підставі формули (1) проекція швидкості C точки на вісь z

$$\dot{z}_C = \frac{x_C \dot{x}_C + y_C \dot{y}_C}{R - z_C}. \quad (3)$$

У розгорнутій формі \mathbf{v}_{Pr} запишеться так

$$\begin{bmatrix} \dot{x}_C \\ \dot{y}_C \\ \frac{x_C \dot{x}_C + y_C \dot{y}_C}{R - z_C} \end{bmatrix} + \lambda \begin{vmatrix} \mathbf{i} & \mathbf{j} & \mathbf{k} \\ \omega_x & \omega_y & \omega_z \\ x_C & y_C & z_C - R \end{vmatrix} = \begin{bmatrix} \dot{x}_C - \lambda [\omega_y (R - z_C) + \omega_z y_C] \\ \dot{y}_C + \lambda [\omega_x (R - z_C) + \omega_z x_C] \\ \frac{x_C \dot{x}_C + y_C \dot{y}_C}{R - z_C} + \lambda (\omega_x y_C - \omega_y x_C) \end{bmatrix} = 0, \quad (4)$$

де $\lambda = \frac{r}{R-r}$.

Третій елемент вектора в останньому стовпці цієї формули є лінійною комбінацією виразів для перших двох елементів, тому умови, що накладаються нелономною в'яззю, виявляються такими

$$\left. \begin{aligned} \dot{x}_C &= \lambda [\omega_y (R - z_C) + \omega_z y_C], \\ \dot{y}_C &= -\lambda [\omega_x (R - z_C) + \omega_z x_C]. \end{aligned} \right\} \quad (5)$$

Прийmemo за незалежні квазішвидкості проєкції кутової швидкості на осі x , y , z [5, 6]:

$$\left. \begin{aligned} \dot{\pi}_1 &= \omega_x = \dot{\phi} \sin \vartheta \sin \psi + \dot{\vartheta} \cos \psi, \\ \dot{\pi}_2 &= \omega_y = -\dot{\phi} \sin \vartheta \cos \psi + \dot{\vartheta} \sin \psi, \\ \dot{\pi}_3 &= \omega_z = \dot{\phi} \cos \vartheta + \dot{\psi}. \end{aligned} \right\} \quad (6)$$

Таким чином конфігурація системи, що вивчається (куля, яка рухається) визначається п'ятьма узагальненими координатами x_C , y_C , ψ , ϕ , ϑ , але степенів вільності система має тільки три внаслідок двох рівнянь (5).

Складемо рівняння руху кулі у формі Апеля [5, 6]

$$\frac{\partial S}{\partial \dot{\pi}_1} = \Pi_1, \quad \frac{\partial S}{\partial \dot{\pi}_2} = \Pi_2, \quad \frac{\partial S}{\partial \dot{\pi}_3} = \Pi_3. \quad (7)$$

Тут S функція прискорень Апеля, яка в даному випадку має вигляд

$$\begin{aligned} S &= \frac{1}{2} [m(\ddot{x}_{1C}^2 + \ddot{y}_{1C}^2 + \ddot{z}_{1C}^2) + I(\dot{\omega}_x^2 + \dot{\omega}_y^2 + \dot{\omega}_z^2)] = \\ &= \frac{1}{2} [m(\ddot{x}_{1C}^2 + \ddot{y}_{1C}^2 + \ddot{z}_{1C}^2) + I(\dot{\pi}_1^2 + \dot{\pi}_2^2 + \dot{\pi}_3^2)], \end{aligned} \quad (8)$$

де m – маса кулі; $I = \frac{2}{5}mr^2$ – осьовий момент інерції кулі.

Для обчислення узагальнених сил Π_1 , Π_2 , Π_3 обчислимо віртуальну роботу

$$\delta A = \Pi_1 \delta \pi_1 + \Pi_2 \delta \pi_2 + \Pi_3 \delta \pi_3 = F_x \delta x_{1C} + F_y \delta y_{1C} + F_z \delta z_{1C}. \quad (9)$$

У цьому випадку $F_x = F_y = 0$, $F_z = -mg$. Координати точки C в нерухомій системі координат

$$\begin{aligned} x_{1C} &= x_{1O} + x_C; \quad y_{1C} = y_{1O} + y_C; \\ z_{1C} &= z_{1O} + z_C = z_{1O} + R - \sqrt{(R-r)^2 - x_C^2 - y_C^2}, \end{aligned} \quad (10)$$

причому $z_{1O} = const = 0$. Тоді з урахуванням (3), (5)

$$\dot{z}_{1C} = \dot{z}_C = \frac{x_C \dot{x}_C + y_C \dot{y}_C}{R - z_C} = -\lambda \dot{\pi}_1 y_C + \lambda \dot{\pi}_2 x_C,$$

а отже,

$$\delta z_{1C} = -\lambda y_C \delta \pi_1 + \lambda x_C \delta \pi_2. \quad (11)$$

Таким чином

$$\delta A = -mg(-\lambda y_C \delta \pi_1 + \lambda x_C \delta \pi_2) = mg\lambda y_C \delta \pi_1 - mg\lambda x_C \delta \pi_2, \quad (12)$$

а значить

$$\Pi_1 = mg\lambda y_C, \quad \Pi_2 = -mg\lambda x_C, \quad \Pi_3 = 0. \quad (13)$$

Для проєкцій прискорення точки з урахуванням формул (3), (5) маємо

$$\left. \begin{aligned} \ddot{x}_{1C} &= \ddot{x}_{1O} + \ddot{x}_C = \ddot{x}_{1O} + \lambda[\ddot{\pi}_2(R - z_C) - \dot{\pi}_2 \dot{z}_C + \ddot{\pi}_3 y_C + \dot{\pi}_3 \dot{y}_C], \\ \ddot{y}_{1C} &= \ddot{y}_{1O} + \ddot{y}_C = \ddot{y}_{1O} - \lambda[\ddot{\pi}_1(R - z_C) - \dot{\pi}_1 \dot{z}_C + \ddot{\pi}_3 x_C + \dot{\pi}_3 \dot{x}_C], \\ \ddot{z}_{1C} &= \ddot{z}_{1O} + \ddot{z}_C = \ddot{z}_{1O} - \lambda \ddot{\pi}_1 y_C + \lambda \ddot{\pi}_2 x_C + \lambda \dot{\pi}_1 \frac{y_C \dot{z}_C}{R - z_C} - \lambda \dot{\pi}_2 \frac{x_C \dot{z}_C}{R - z_C} + \\ &+ \lambda \dot{\pi}_3 \frac{(x_C \dot{y}_C - y_C \dot{x}_C)}{R - z_C} + \frac{\dot{x}_C^2 + \dot{y}_C^2 + \dot{z}_C^2}{R - z_C}. \end{aligned} \right\} \quad (14)$$

З урахуванням формул (14) рівняння Апеля (7) набувають вигляду:

$$\left. \begin{aligned} I\ddot{\pi}_1 - \lambda m[(R - z_C)(\ddot{y}_{1O} + \ddot{y}_C) + y_C \ddot{z}_C] &= mg\lambda y_C, \\ I\ddot{\pi}_2 + \lambda m[(R - z_C)(\ddot{x}_{1O} + \ddot{x}_C) + x_C \ddot{z}_C] &= -mg\lambda x_C, \\ I\ddot{\pi}_3 + \lambda m[y_C(\ddot{x}_{1O} + \ddot{x}_C) - x_C(\ddot{y}_{1O} + \ddot{y}_C)] &= 0 \end{aligned} \right\} \quad (15)$$

або остаточно

$$\left. \begin{aligned} \dot{\omega}_x &= \alpha[(R - z_C)(\ddot{y}_{1O} + \ddot{y}_C) + y_C(\ddot{z}_C + g)], \\ \dot{\omega}_y &= -\alpha[(R - z_C)(\ddot{x}_{1O} + \ddot{x}_C) + x_C(\ddot{z}_C + g)], \\ \dot{\omega}_z &= -\alpha[y_C(\ddot{x}_{1O} + \ddot{x}_C) - x_C(\ddot{y}_{1O} + \ddot{y}_C)], \end{aligned} \right\} \alpha = \frac{\lambda m}{I}. \quad (16)$$

Диференціальні рівняння (16) слід інтегрувати разом з виразами нелономних в'язей (5).

Початкові умови такі:

$$\text{при } t = 0 \quad x_C = x_{C0}, \quad y_C = y_{C0}, \quad \omega_x = \omega_{x0}, \quad \omega_y = \omega_{y0}, \quad \omega_z = \omega_{z0}.$$

Розрахункові дослідження динамічних процесів

Деякі результати розрахунків за допомогою комп'ютерної програми, яка створена засобами математичного пакета MathCAD, представлені на рис. 3, 4. Наведено характерні залежності координат точки торкання кулі і сфери для

моделі з параметрами: $r = 0,025\text{м}$; $R = 0,25\text{м}$; $l = 0,5\text{м}$ – довжина кривошипа;
 $n_0 = 60\text{хв}^{-1}$ – стала частота обертання кривошипа.

Висновки

1. Створено математичну модель динамічних процесів у кульовому млині: отримані рівняння рух кулі в сферичній оболонці, що робить круговий поступальний рух.

2. Диференціальні рівняння руху записані у формі рівнянь Аппеля; при записі функції прискорень виявилось ефективним використовувати квазішвидкості.

3. Запропоновано алгоритм перетворення рівнянь Аппеля до диференціальних рівнянь першого порядку у формі Коші.

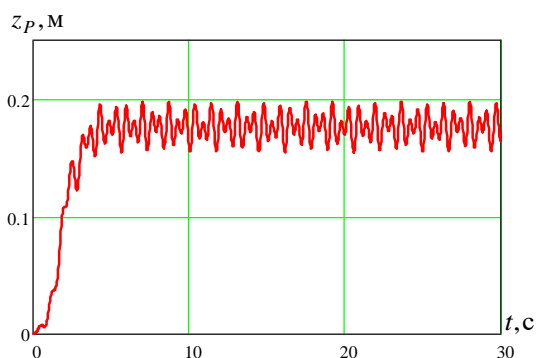

Рис. 3. Залежність координати z_p точки торкання від часу

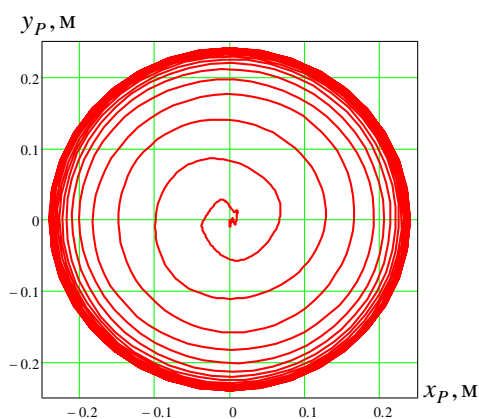

Рис. 4. Траєкторія руху точки торкання кулі і сфери в проекції на площину Oxy

4. Проведені розрахункові дослідження динамічних процесів за допомогою створеної моделі дозволили встановити важливі закономірності пристрою, наприклад, залежність властивостей “кільця” траєкторій (*каустик*) від кутової швидкості кривошипа.

Список використаних джерел

1. Иванов А.Н. Интенсификация работы шаров в трубных мельницах / А.Н. Иванов, М.М. Шовкун // Научный вестник строительства.– 2015.– № 1.– С. 193-197.

2. Балера Н.Д. Комплекс для тонкого измельчения материалов / Н.Д. Балера, А.Т. Гордиенко, С.А. Касай // Науковий вісник будівництва.– 2017.– Т. 89, № 3.– С. 248-252.

3. Шатохин В.М. К динамике роторной резонансной шаровой мельницы с одним шаром и двумя степенями свободы / В.М. Шатохин, Н.И. Деревянко, Б.Ф. Гранько, М.В. Клименко // Науковий вісник будівництва. – Харків: ХНУБА – 2018. – № 2 (92). – с. 241-244.

4. Ханин С.И. Закономерности процесса движения мелющих тел в корпусе шаровой барабанной мельницы / С.И. Ханин, Д.Н. Старченко. Белгород: Белгор. гос. технол. ун-т, 2013.– 209 с.

5. Лурье А.И. Аналитическая механика / А.И. Лурье.– М.: Гл. ред. физмат. лит., 1961.– 824 с.

6. Гантмахер Ф.Р. Лекции по аналитической механике / Ф.Р. Гантмахер.– 2-е изд., испр.– М.: Физматгиз, 1966.– 300 с.

ПРОБЛЕМИ ГЕОТЕРМАЛЬНОГО ТЕПЛОПОСТАЧАННЯ І ЧОМУ ВОНО НЕ РОЗВИВАЄТЬСЯ В УКРАЇНІ

Шурчкова Ю. О.,

д-р техн. наук,
<https://orcid.org/0000-0002-8637-7049>

Денисов В. А.,

<https://orcid.org/0000-0002-3297-1114>

Підручна А. О.,

<https://orcid.org/0000-0003-1896-2753>

Інститут загальної енергетики НАН України,
вул. Антоновича, 172. м. Київ, 03150, Україна

Вступ. За масштабами використання геотермальної енергії, Україна критично відстає не лише від країн, що розвинуті у цій галузі, а й від країн-сусідів, що мають аналогічний або навіть менший потенціал геотермальних джерел. Можна стверджувати, що сьогодні в Україні геотермальна енергетика відсутня, тоді як з урахуванням сучасних обставин в енергетиці країни розвиток галузі геотермального теплопостачання може бути вирішенням проблеми зниження витрат викопного палива та підвищення рівня енергоефективності в цій галузі.[1]

Екологічна криза, скорочення світових запасів органічного палива та зростання цін на нього визначили бурхливий розвиток галузі альтернативних енергоносіїв та сприяли широкому міжнародному співробітництву з питань охорони природи. У 2019 році Європейська Комісія представила Європейський зелений курс (EGD), мета якого – скорочення викидів CO₂ на 50 – 55% до 2030 року та зниження викидів парникових газів до нуля до 2050 року. Він стосується всіх секторів економіки.

Найбільш поширеною формою використання геотермальної енергії є її пряме використання без перетворень. В загальному обсязі потужностей світової геотермальної енергетики понад 80% використовують у системах опалення та гарячого водопостачання. [2] За даними WGC2015 на кінець 2019 року загальна

встановлена потужність теплових геотермальних станцій у світі становила 107727 МВт.

Дослідження Міністерства енергетики США в області геотермального опалення показали, що геотермальна система опалення, вентиляції та кондиціонування повітря може скоротити споживання енергії на 25 - 50% в порівнянні з традиційними системами. За даними Міжнародного Геотермального Агентства використання геотермальної теплоти в 2015 році дозволило заощадити 52,5 мільйона тон еквівалентної нафти в рік і скоротити викид вуглекислого газу в обсязі 46 мільйонів тон в порівнянні з використанням мазуту.

Істотною перевагою геотермальних систем опалення є їх незалежність і значно більш висока надійність в порівнянні з іншими відновлюваними джерелами енергії, тому що на геотермальні системи опалення не впливають такі зовнішні фактори, як, наприклад, вітер або наявність сонячної радіації.

В даний час у 28 країнах геотермальна енергія використовується для централізованого теплопостачання. Лідерами в галузі централізованого теплопостачання за річним споживанням енергії є: Китай, Ісландія, Франція, Німеччина, Туреччина, США та Італія. У Європі налічується понад 5000 систем централізованого теплопостачання, а частка ринку централізованого теплопостачання становить близько 10% загального опалювального ринку. Країни Східної та Центральної Європи – Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія та Румунія – також активно включаються у створення геотермальних систем централізованого теплопостачання. Україна відсутня у цьому переліку.

Ціль. Завданням цього дослідження було з'ясування причин відсутності в Україні геотермальної енергетики, оцінка перспектив її розвитку і, можливо, головне – привернути увагу фахівців та громадськості до проблеми використання геотермальної енергії для теплопостачання.

Результати та обговорення. Розвиток геотермальної енергетики у країні визначається чотирма основними факторами: 1. інформація про ресурси; 2. організаційна та правова основа; 3. державна підтримка; 4. фінансово-економічні умови.

Ресурсна база. Інформація про ресурси є одним із ключових елементів, що впливають на рішення щодо розробки геотермальних проектів або програм. Потенційним розробникам та інвесторам необхідна інформація на державному рівні про геотермальні ресурси: дані глибокого буріння про температуру, тиск, проникність, про ресурси підземних вод.

Основні *прогнози* ресурси термальних вод на території України, де можна організувати їх видобуток у промислових масштабах, зосереджено у Закарпатському, Прикарпатському, Дніпровсько-Донецькому та Причорноморському артезіанських басейнах. За розрахунками Державного комітету з геології України, вони становлять 27,3 млн. м³/добу. із середньою температурою 70оС. *Розвідані* запаси геотермальної енергії в Україні становитимуть близько 200 ГВт. *Перспективний* потенціал геотермальної енергії становить близько 90 ТВт.год/рік, що може забезпечити річну економію палива для виробництва теплоти близько 10 млрд.куб. м газу.

В Україні є велика кількість законсервованих свердловин на територіях газонафтових родовищ, які за певної реконструкції та доопрацювання можуть бути використані для створення геотермальних установок різного призначення.

Організаційна та правова основа. У світовій практиці необхідними стимулами використання відновлюваних джерел енергії вважаються: національна стратегія у цій галузі, відповідна законодавча база, прозорість і сумлінність конкуренції із боку традиційної енергетики, зростання інвестицій.

В Україні є ціла низка законів: «Про альтернативні джерела енергії», «Про енергозбереження», «Про теплопостачання», «Про електроенергетику» та інші, які є основними нормативно-правовими документами у сфері

альтернативних джерел енергії. Згідно з енергетичною стратегією України в галузі геотермальної енергетики до 2030 року планується створити геотермальні установки потужністю до 0,7 ГВт. У 1996 р. Кабінетом Міністрів України було прийнято Державну цільову програму «Екологічно чиста геотермальна енергетика». У березні 2015 р. було підписано Меморандум про співпрацю та взаєморозуміння у розвитку сфери геотермальної енергетики між Україною та Ісландією. З 2018 року Україна набула статусу повноправного члена Міжнародного агентства з відновлюваних джерел енергії. Закон України «Про тепlopостачання» передбачає використання «нетрадиційних та відновлюваних джерел енергії, у тому числі геотермальних вод». У Податковому кодексі України передбачено пільги при оподаткуванні енергозберігаючих та енергоефективних проєктів, у тому числі щодо геотермальної енергетики.

Однак, ні широке законодавство, ні преференції для виробництва енергії з альтернативних джерел, ні навіть численні пільги помітно не вплинули на загальну картину вилучення та використання геотермальної енергії.

Фінансово-економічні фактори. Проєкти геотермальної енергетики, на відміну більшості ВДЕ, мають особливу специфіку, що зумовлюється високими ризиками і тривалістю першого періоду розробки. Загальні витрати на будівництво геотермальної теплової станції на основі глибоких скважин включають витрати на підготовку до будівництва, складання проєктно-кошторисної документації, топографічні та інженерно-вишукувальні роботи, спорудження підземного комплексу, будівництво поверхневих споруд. Найбільші капітальні витрати припадають на будівництво підземного комплексу – буріння розвідувально-експлуатаційних свердловин або реконструкцію існуючих. Вони складають від 50 до 90% від загального обсягу вкладень залежно від глибини залягання продуктивного пласта.

Ця обставина викликає проблеми залучення приватного капіталу. Тому для успішного розвитку геотермальної енергетики важливою умовою є участь у

ньому як приватного, так і державного секторів. На думку фахівців, розрахунок лише на комерційний капітал рідко буває успішним навіть у розвинених країнах. У міжнародній практиці прийнято, щоб уряд або міжнародні донори виділяли частину витрат на початкову розробку проекту, включаючи розвідувальне буріння.

Доцільність та ефективність використання систем геотермального теплопостачання визначаються, головним чином, величиною виробничого прибутку та термінами окупності, які, у свою чергу, залежать від тарифів на тепло.

В ІТТФ НАН України в період 1998-2003 рр. було розроблено понад 20 проектів геотермального теплопостачання для різних регіонів України [3]. Більшість із цих проектів пройшли експертизу, зокрема, зарубіжних фахівців. Було проведено спеціальні дослідження та отримано залежність терміну окупності проектів від тарифів на тепло та енергоносії. Вона показано на рис.1.

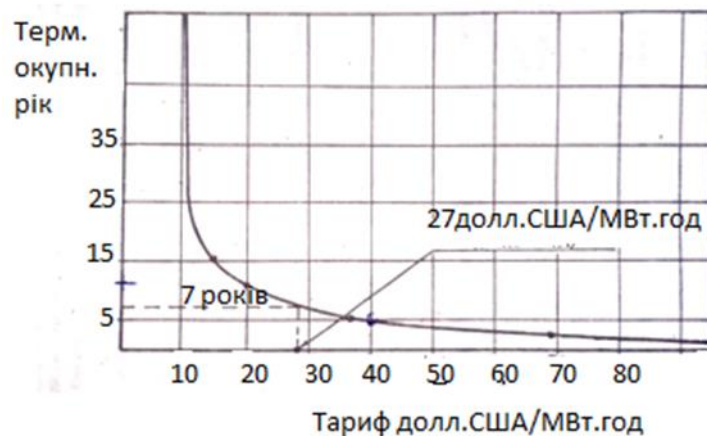

Рис. 1. Залежність терміну окупності від тарифів на тепло.

Проведені нами розрахунки [4] основних економічних показників на базі чотирьох з цих проектів та з урахуванням залежності Рис.1 показали, що для існуючих сьогодні в Україні тарифів на тепло та енергоносії термін окупності геотермальних проектів не перевищує 3-7 років. Результати розрахунків показані у Таблиці 1.

Таблиця 1.

Порівняння економічних показників проектів.

№	Перелік показників	Одиниці вимірювання	Регіони							
			Місто Берегово Закарпатська обл.		с. Мостиська Львівська обл.		с. Янтарне Крим		Монастирище Чернігівська обл.	
			1998	2020	2003	2020	2003	2020	2001	2020
1	Питомі капітальні витрати	Дол.США/кВт. год	*537/ 261	*702/ 365	460	519,7	433	872	625	767
2	Собівартість	Дол.США/МВт·год	*30,60/26,9	*45,9/40,3	9,54	19,46	3,9	5,86	7,65	11,48
3	Виробничий прибуток	Тис.Дол.США	–	*614,77 /584,53	366,03	2212,8	508,215	2 737,6	39,752	360,156
4	Термін окупності	Роки	Більше15	7/4	Більше 15	3	13	3	Більше1 5	6

*Для міста Берегово дані вказані в форматі: для нових свердловин/для відновлених свердловин.

Можна стверджувати, що при таких економічних показниках в сучасних умовах проекти, що розглядаються, можуть бути реалізовані з високою економічною вигодою.

Порівнювальний аналіз систем геотермального теплопостачання з паливними котельнями показує, що за ступенем прибутковості вони відповідають економічним показникам проектів теплопостачання на основі невеликих паливних котельних. Але екологічні переваги, незалежність від кон'юнктури і ціноутворення на ринку палива роблять геотермальні системи теплопостачання більш економічно вигідними в порівнянні з паливними котельнями.

Таким чином Україна має всі передумови для розвитку геотермального теплопостачання: ресурси, законодавча база, державна підтримка, економічне обґрунтування доцільності розвитку геотермального теплопостачання. Існує гостра необхідність зниження витрат копалин палива, підвищення рівня енергоефективності в області теплозабезпечення. Як показано в [5], проекти на основі комплексного використання відновлюваних джерел енергії, у тому числі геотермальної енергії, дозволяють створювати самодостатні системи теплопостачання з мінімальним використанням сторонніх джерел енергії.

Поряд з цим існує ціла низка обставин, що гальмують розвиток цієї галузі: вкрай недостатня інформація про ресурси по регіонах країни;

законодавча база часто має декларативний характер; підтримка держави супроводжується недостатнім фінансовим забезпеченням.

При цьому показані в наших дослідженнях [4] техніко-економічні показники геотермальних проектів відповідають рівню проектів країн – лідерів у використанні геотермальної енергії.

Висновки. 1. Основними причинами відсутності в Україні геотермальної енергетики можна назвати такі:

- висока вартість проектів, особливо у період їх реалізації, і досить високий рівень ризиків;

- відсутність повноцінної та систематизованої інформації про надра та ресурси геотермальної енергії в Україні;

- Недостатньо ефективне нормативне регулювання.

2. Для розвитку геотермальної енергетики в Україні необхідно:

- проведення системних досліджень надр, що містять геотермальні ресурси, з метою зниження вартості та ризиків при реалізації геотермальних проектів;

- залучення сучасних енергоефективних технологій вилучення геотермального теплоносія та його використання;

- залучення інвесторів, як вітчизняних, так і зарубіжних, для розробки та реалізації геотермальних проектів.

3. З використанням сучасних технологій, поряд з будівництвом сонячних і вітрових електростанцій, що бурхливо розвиваються, геотермальна енергія може зайняти гідне місце в геотермальному теплопостачанні.

Посилання

1. Development of autonomous heating systems urgency with the use of renewable energy (local resources) for small settlements in emergencies. / Shurchkova Y., Denisov V., Pidruchna A // "XIII International Scientific and Practical Conference", Chicago, USA, 15-17 June 2022. pp. 241 - 251.

2. Problems of using renewable energy sources in Ukraine. / Chuprina L., Denisov V., Pidruchna A // Подолання екологічних ризиків та загроз для

довкілля в умовах надзвичайних ситуацій – 2022: колективна монографія
Полтава – Львів: НУПП імені Юрія Кондратюка, НУ «Львівська
політехніка» — Дніпро: Середняк Т. К., 2022, — 664 с. ISBN 978-617-8111-24-3

3. Забарний Г.М., Шурчков А.В., Барило А.А., Резакова Т.А., Шпак
Я.Ф. Геотермальне теплопостачання села Мостиска Львівської області. Київ.
ІТТФ НАН України, 2003. 129 с.

4. Економічна ефективність систем геотермального теплопостачання в
залежності від тарифів на теплоту та електроенергію. / Шурчкова Ю.О.,
Підручна А.О. // Інституту загальної енергетики НАН України, Проблеми
загальної енергетики, 2020, Вип. 2(61), с. 43-50, doi.org/10.15407/pge2020.02.043

5. Управління низькотемпературними мережами централізованого
опалення та охолодження. / Денисов В.А. // V Міжнародна науково-практична
конференція «MODERN RESEARCH IN WORLD SCIENCE» 7-9.08.2022 Львів,
Україна, 1067 с., с. 191-197.

PHYSICAL AND MATHEMATICAL SCIENCES

СТАЛА ГАББЛА В ФІЗИЦІ ГРАВІТАЦІЙНОГО ПОЛЯ

Павлюк Леонід Олексійович

Викладач фізики

Учбовий заклад Ohr Menachem Vinnitsa,

м. Вінниця, Україна

Вступ./Introductions. В авторській статті «Стала Габбла в моделюванні темної енергії та темної матерії» було проведено дослідження кривої обертання типової спіральної галактики М33 та її кривої обертання, прогнозованої на підставі видимої речовини [1]. З таблиці параметрів точок кривих обертання виявлено, що прогнозована на підставі видимої речовини напруженість g_0 гравітаційного поля галактики порівняна за величиною з напруженістю $g_H = cH$ гравітаційного поля вакууму. В першому наближенні для швидкостей обертання виконується рівність:

$$V - V_H \cong V_0 \quad (1)$$

Тобто, реалізується суперпозиція лінійних швидкостей обертових рухів, обумовлених доцентровими прискореннями, які виражаються формулами:

$$g_0 = \frac{V_0^2}{R} \quad (2)$$

$$g_H = \frac{V_H^2}{R} \quad (3)$$

де R —радіус орбіти зорі.

Із формул (1), (2) та (3) маємо:

$$(gR)^{\frac{1}{2}} = (g_0R)^{\frac{1}{2}} + (cHR)^{\frac{1}{2}} \quad (4)$$

З рівняння (4) маємо формулу результуючої напруженості гравітаційного поля компактного сферично-симетричного об'єкта масою M , яка проявляється при обертовому русі пробного тіла маси:

$$g = g_0 + 2(g_0 cH)^{\frac{1}{2}} + cH \quad (5)$$

Ціль роботи./Аім. Перевірка формули (5) в модельних побудовах та дослідження ролі постійної Габбла, як параметра гравітаційного поля.

Матеріали і методи./Materials and methods. 1.Рівняння (5) можна записати в вигляді:

$$g = \frac{GM}{R^2} \pm \frac{2}{R} (cHGM)^{\frac{1}{2}} + cH \quad (6)$$

Отримана на основі математичних перетворень, формула (6) має фізичний зміст. У випадку, коли пробне тіло маси обертається навколо компактного сферично-симетричного об'єкта масою М, в рівнянні (6) буде знак «+» перед другим доданком. Коли ж пробне тіло маси не обертається, а вільно переміщується радіально, в рівнянні (6) буде знак «—» перед другим доданком. З рівняння (6) отримуємо формулу гравітаційного потенціалу для випадку нерелятивістських значень лінійних швидкостей обертового руху:

$$(1 + \varphi) = 1 - \frac{GM}{c^2 R} - \frac{2(cHGM)^{\frac{1}{2}}}{c^2} - \frac{HR}{c} \quad (7)$$

Дослідимо рівняння (7) на екстремальне значення—похідну по параметру R прирівнюємо до нуля:

$$\frac{GM}{c^2 R^2} - \frac{H}{c} = 0 \quad (8)$$

Із рівняння (8) маємо:

$$R_0 = \left(\frac{GM}{cH} \right)^{\frac{1}{2}} \quad (9)$$

Тоді, підставляємо рівняння (8) в (6) і після алгебраїчних перетворень маємо, що у випадку обертання пробного тіла маси по орбіті радіусом R_0 навколо компактного сферично-симетричного об'єкта масою М, сумарна напруженість гравітаційних полів становить:

$$g = 4cH \quad (10)$$

У випадку відсутності обертання пробного тіла маси, сумарна напруженість гравітаційних полів на відстані R_0 від компактного об'єкта масою М рівна нулю.

2. Виміри в астрофізиці мають наближений характер. Тому підтвердження розглянутих формул на основі результатів астрономічних спостережень проблематичне. Альтернативним варіантом є перевірка отриманих формул гравітаційного поля в мікросвіті, де параметри частинок виражені з достатньою точністю.

Розрахуємо, при якому значенні відстані r_0 , рівній R_0 , маса мікрочастинки має величину:

$$m = \frac{\hbar\omega_0}{c^2} = \frac{\hbar}{cr_0} \quad (11)$$

Де \hbar —постійна Планка.

Співвідношення між комптонівською частотою ω_c та частотою ω_0 :

$$\omega_c = \alpha\omega_0$$

де α —постійна тонкої структури.

Рівняння (11) підставляємо в рівняння (9) і після алгебраїчних перетворень маємо формулу класичного радіуса електрона:

$$r_0 = \left(\frac{GM}{Hc^2}\right)^{\frac{1}{3}} \quad (12)$$

Аналогом спіну електрона є момент імпульсу. Для мембранної моделі електрона, лінійна швидкість обертання визначається формулою:

$$V_e = (4cHr_0)^{\frac{1}{2}} \quad (13)$$

Тоді величина фіктивної, чи прихованої обертової маси мембрани:

$$m_1 = \frac{\hbar}{r_0V_e} \quad (14)$$

Підставляємо в рівняння (14) формули (12) та (13) і після алгебраїчних перетворень маємо:

$$m_1 = \frac{1}{2} \left(\frac{\hbar c}{G}\right)^{\frac{1}{2}} \quad (15)$$

де планкова маса:

$$m_p = \left(\frac{\hbar c}{G}\right)^{\frac{1}{2}} = \frac{\hbar\omega_p}{c^2} \quad (16)$$

ω_p — планкова частота.

3. Визначимо відстань r_{01} для планкової маси:

$$r_{01} = \left(\frac{Gm_p}{cH} \right)^{\frac{1}{2}} = \frac{c}{(H\omega_p)^{\frac{1}{2}}} \quad (17)$$

Тоді відповідна величина лінійної швидкості обертання:

$$V_{01} = 2(cHr_{01})^{\frac{1}{2}} \quad (18)$$

Величина фіктивної чи прихованої маси в цьому випадку:

$$m_{01} = \frac{\hbar}{r_{01}V_{01}} = \frac{\hbar(H\omega_p^3)^{\frac{1}{4}}}{2c^2} \quad (19)$$

Де фермієвська енергія:

$$E_F = \hbar(H\omega_p^3)^{\frac{1}{4}} \quad (20)$$

Відомо, що в прискорювачах елементарних частинок електрону можна надати енергії, що не перевищує 294Гев. Це значення фермієвської енергії слабкої взаємодії [2]. Числові розрахунки за формулою (20) в першому наближенні співпадають із значенням 294Гев.

Таким чином, результатом перевірки формули (6) є отримані співвідношення параметрів мікросвіту.

4.Встановимо формулу потенціалу гравітаційного поля статичної чорної діри.

Нехай компактний сферично-симетричний об'єкт масою M знаходиться на осі Ox . Частинка пробної маси вільно падає на об'єкт з відстані R_0 , що визначається формулою (9). Тоді приріст швидкості падіння з часом:

$$dU = gdt = \frac{gdr}{U} \quad (21)$$

Підставляємо в рівняння (21) формулу (6):

$$dU = \frac{GM \cdot dr}{Ur^2} - \frac{2(cHGM)^{\frac{1}{2}}}{Ur} \cdot dr + \frac{cH \cdot dr}{U} \quad (22)$$

Після алгебраїчних перетворень інтегруємо:

$$U^2 = \int_{-R_0}^{-r} d \left[-\frac{2GM}{r} - 4(cHGM)^{\frac{1}{2}} \ln r + 2cHr \right] \quad (23)$$

Після алгебраїчних перетворень маємо:

$$\frac{U^2}{c^2} = \frac{2GM}{rc^2} + 4 \left(\frac{HGM}{c^3} \right)^{\frac{1}{2}} \ln \frac{R_0}{r} - \frac{2Hr}{c} \quad (24)$$

Тоді формула потенціалу гравітаційного поля:

$$(1 + \varphi) = 1 - \frac{2GM}{rc^2} - 4 \left(\frac{HGM}{c^3} \right)^{\frac{1}{2}} \ln \frac{R_0}{r} + \frac{2Hr}{c} \quad (25)$$

На основі цієї формули, в геометрію гравітаційного поля чорної діри Шварцшільда можна ввести поправки.

Результати та обговорення./Results and discussion. Моделювання та розрахунки привели до встановлення фізичних закономірностей та вираження їх в вигляді фізичних формул. Введення постійної Габбла в розрахунки структури мікрочастинок приводить до зміни в концепції наукової парадигми— елементарні частинки вже не можна вважати лише формою матерії, що існує в просторово-часовому континуумі. Структура та параметри елементарних частинок пов'язані із структурою та параметрами вакууму. Цей факт приводить до гіпотези реалізації елементарних частинок, як коливних процесів в вакуумі. Постійна тонкої структури $\alpha \cong 1/137$ в такій моделі є коефіцієнтом пропорційності між середнім значенням енергії осцилятора та енергією кванта власної частоти. Для електрона:

$$m_e c^2 = \langle \varepsilon_\omega \rangle = \alpha \hbar \omega_0 \quad (26)$$

Сучасна мембранна теорія елементарних частинок доповнюється формулою поверхневої густини мембрани, як двовимірного простору:

$$\sigma = \frac{cH}{8\pi G} \quad (27)$$

Таким чином, постійна Габбла не просто коефіцієнт пропорційності в законі Габбла, що описує розширення Всесвіту. Постійна Габбла є параметр вакууму, параметр елементарних частинок, утворених коливними процесами вакууму.

Висновки./Conclusions. Цілі дослідження досягнуто: методами моделювання та розрахунку моделей встановлені фізичні закономірності та формули, що їх описують. Вказано на доцільність зміни концепції наукової парадигми на основі введення в фізичні теорії постійної Габбла, як параметра вакууму, параметра елементарних частинок.

Використана література:

1. Павлюк Л.А. СТАЛА ГАББЛА В МОДЕЛЮВАННІ ТЕМНОЇ ЕНЕРГІЇ ТА ТЕМНОЇ МАТЕРІЇ.//Modern research in world science. Proceeding of the 3rd International scientific and practical conference. SPC “Sci-conf. ua”. Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 789-794.

2. Фритш Г. Основа нашего мира: Пер. с нем. М.: Энергоатомиздат, 1985.—208 с., ил.

**ВПЛИВ МІКРОСТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НА НАПРУЖЕНО-
ДЕФОРМОВАНИЙ СТАН ЛИСТОВИХ ЕЛЕМЕНТІВ ПРИ
НАРОЩУВАННІ РІДКИМ МЕТАЛОМ**

Сенченков Ігор Костянтинівич,

д.ф.-м.н., с.н.с.,

Червінко Ольга Петрівна,

к.ф.-м.н., с.н.с.

Інститут механіки ім. С. П. Тимошенка НАН України,

м. Київ, Україна,

Якименко Сергій Миколайович,

к.ф.-м.н., доцент,

Центральноукраїнський національний технічний університет,

м. Кропивницький, Україна

Анотація: В даній роботі вивчено вплив мікроструктурних перетворень на поточний і залишковий напружено-деформований стан прямокутних листових елементів при нарощуванні їх рідким металом. Математична модель процесу базується на теорії тіл, що ростуть, уніфікованій моделі в'язкопластичної течії, термодинамічних діаграмах мікроструктурних перетворень при охолодженні. Чисельне моделювання процесу нарощування проводилось з використанням скінченно-елементної методики. Наявність мікроструктурних перетворень в нарощуваних шарах сталі суттєво підвищує залишкові напруження і прогини.

Ключові слова: листові елементи, багат шарове нарощування, поточний та залишковий прогини, мікроструктурні перетворення.

Вступ. Нарощування металом (наплавлення) є технологічним процесом, який забезпечує робочим поверхням елементів конструкцій, в залежності від умов експлуатації, спеціальні властивості: зносостійкість, термостійкість, жароміцність, корозійну стійкість [1, 2]. Наплавлені листові елементи

конструкцій широко використовуються в машинобудуванні, гірничій промисловості, будівництві, енергетиці тощо. Наплавлення є базовою технологією 3D-друку металевих та термопластичних елементів конструкцій. До важливого класу задач цієї проблематики відноситься моделювання процесів при нарощуванні тонкостінних елементів, наприклад, трубчастих або листових, для яких товщина наплавленого металу співмірна з товщиною деталей. Специфіка моделювання процесів полягає у визначенні не тільки НДС, а також і в оцінці жолоблення.

Об'єктом математичного моделювання є поточний і залишковий термомеханічний стан деталей в процесі наплавлення. Результати досліджень по цій проблематиці узагальнені в роботах[1, 2, 3].

Метою даної роботи є моделювання термомеханічних процесів при нарощуванні прямокутних в перерізі листових елементів з врахуванням мікроструктурних перетворень при остиганні.

Матеріали та методи. Розглянемо листові елементи зі сталі Ст3сп, які нарощуються одним або двома шарами рідкого металу зі сталей СВ-08А і 25Х5ФМС. На рис. 1 а, б, в наведена схема поваликового нарощування, гладкого опирання між пластиною і основою і схема двошарового нарощування.

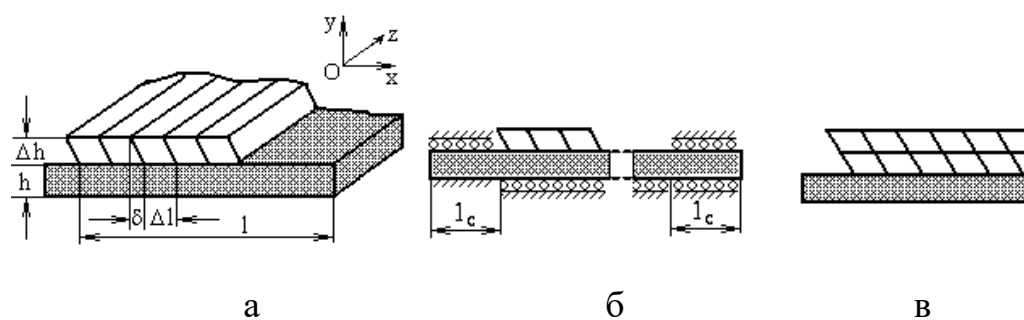

Рис. 1. Схема елемента при одно- і двошаровому нарощуванні

Для приведення тривимірної задачі до двовимірної в площині Oxy застосовується схема одночасного (миттєвого) накладення валика в напрямку Oz . У цьому випадку завдання зводиться до задачі про плоский деформований

(ПДС) або плоский напружений (ПНС) стан в площині Oxy в залежності від умов закріплення торців $z = 0$ і $z = l_z$.

Постановка задачі включає наступні співвідношення:

– рівняння рівноваги та теплопровідності

$$\sigma_{ij,j} = 0, \quad \bar{c}_v \dot{\theta} = (\bar{k} \theta_{,i})_{,j} + Q \quad (1)$$

з граничними і початковими умовами

$$-\bar{k} n_i \theta_{,i} = -q + \gamma(\theta - \theta_c) + \sigma \varepsilon (\theta^4 - \theta_0^4); \quad \theta(0) = \theta_0$$

– визначальні рівняння

$$\begin{aligned} \varepsilon_{ij} &= \varepsilon_{ij}^e + \varepsilon_{ij}^p + \varepsilon_{ij}^{\theta ph} + \varepsilon_{ij}^*, \quad \varepsilon_{kk}^p = 0, \\ s_{ij} &= 2G(e_{ij} - \varepsilon_{ij}^p - e_{ij}^{\theta ph} + e_{ij}^*), \quad \sigma_{kk} = 3K_V(\varepsilon_{kk} - \varepsilon_{kk}^{\theta ph} - \varepsilon_{kk}^*) \end{aligned} \quad (2)$$

– рівняння течії моделі Боднера-Партома

$$\dot{\varepsilon}_{ij}^p = D_0 \exp \left\{ -\frac{1}{2} \left[\frac{(\bar{K}_0 + K)^2}{3s_i} \right]^n \right\} \frac{s_{ij}}{s_i}, \quad \varepsilon_{ij}^p(0) = 0; \quad (3)$$

для основного металу $\varepsilon_{ij}^*(0) \equiv 0$;

– рівняння еволюції для параметра ізотропного зміцнення

$$\dot{K} = m_1(\bar{K}_1 - K)\dot{w}_p, \quad K(0) = 0;$$

де G , G_f і K_V , K_{Vf} – модулі зсуву і об'ємного стиснення; K_0 , K_1 , m_1 , n , D_0 – параметри моделі; \dot{w}_p – пластична потужність, s_i – другий інваріант тензора напружень, $\dot{w}_p = \sigma_{ij} \dot{\varepsilon}_{ij}^p$, $s_i^2 = 1/2 s_{ij} s_{ij}$; Q – джерело тепла.

Закон накопичення нової фази ξ . $\xi = F, P, B, M$, у відповідних областях уздовж траєкторії охолодження дається феноменологічним рівнянням Коїстінена–Марбургера

$$p_\xi = \left[1 - \exp \left(-k \frac{\theta_s - \theta}{\theta_s - \theta_e} \right) \right] p_{\xi e}$$

де θ_s , θ_e – температури початку і кінця перетворення, k – матеріальна константа, $p_\xi = C_\xi \cdot 100\%$, $p_{\xi e}$ – максимальне значення нової фази для даної траєкторії, C_ξ – об'ємна частка фази, $0 \leq C_\xi \leq 1$, $\sum_\xi C_\xi = 1$.

Механічні граничні умови конкретизуються умовами наплавлення і закріплення елемента.

Термомеханічні властивості кожної фази Y_ξ розраховуються з врахуванням залежності від температури $Y_\xi = Y_\xi(\theta)$. Для розрахунку макрохарактеристики \bar{Y} для довільного фазового складу використовується лінійне правило сумішей.

Фізичними величинами, розрахованими за правилом сумішей, є: c_V – теплоємність; k – теплопровідність; E – модуль Юнга; α – коефіцієнт лінійного термічного розширення; ν – коефіцієнт Пуассона, а також параметри моделі течії.

Деформації ε_{ij}^* обчислюються за умов відсутності напружень в елементі Δv матеріалу, що нарощується в момент $t = t^*$ [4].

Термофазова деформація $\varepsilon_{ij}^{\theta ph}$ визначається через питомі об'єми фаз V_ξ за формулою

$$\varepsilon_{ij}^{\theta ph}(\theta, \theta_r, C_\xi) = \frac{V_\xi(\theta)C_\xi(\theta) - V_\xi(\theta_r)C_\xi(\theta_r)}{3V_\xi(\theta_r)C_\xi(\theta_r)} \delta_{ij} \quad (4)$$

Тут θ – поточна температура, θ_r – деяка відлікова температура.

Температурні залежності питомих об'ємів $V_\xi(\theta)$ для фази ξ в m^3/kg , віднесені до $\theta_r=20^\circ C$, приймаються у вигляді

$$V_\xi(\theta) = V_{\xi_0} [1 + 3\alpha_\xi(\theta - \theta_r)],$$

де α_ξ – коефіцієнт лінійного теплового розширення фази ξ , V_{ξ_0} – питомий об'єм фази ξ при відліковій температурі.

Задача розв'язується за методикою, розвинутою в роботах [1, 2, 4].

Результати та обговорення. Накладання валиків моделювалося за схемою, наведеною на рис. 1 б. Приймалось $l=100mm$, $h=3mm$, $\Delta h=2.3mm$, $\Delta l=5mm$, $l_c=25mm$, $l_z=200mm$, де l_z – довжина елемента в напрямку осі Oz . Коефіцієнт тепловіддачі з поверхні пластини приймався $\gamma=30W/m^2^\circ C$, а з поверхні основи – $\gamma=100W/m^2^\circ C$.

Валик і прилеглі до нього смужки матеріалу попередньо розігріваються протягом часу $t_Q = 9c$ об'ємними джерелами. Їх потужність відповідає

ентальпії розплаву, який в нього вкладається, а також розігріву електричною дугою, і забезпечує розігрів до $\theta \approx 1550^\circ\text{C}$. В момент досягнення цього рівня температури фіксується фактична температура θ^* і деформація ε_{ij}^* порожніх елементів валика. Далі вони заповнюються матеріалом нарощування. Після охолодження протягом часу $t_o=23\text{c}$ наплавочні цикли повторюються до закінчення процесу наплавлення. Всього накладається 20 валиків. Після остигання елемент звільнюється від закріплень (рис. 1 б), і вимірюється його залишковий прогин.

Вплив мартенситного перетворення на кінетику температури та переміщень ілюструється в точці в основному матеріалі під 11-м валиком ($x=55 \cdot 10^{-3}\text{м}$, $y=2.5 \cdot 10^{-3}\text{м}$), який наплавляється в проміжок часу $t \in (230 \div 239)\text{c}$ згідно схеми на рис. 1 б за умов вільної нижньої границі. Такі криві наведені на рис. 2 а для випадку наплавлення сталю Св-08А і на рис. 2 б – сталю 25Х5ФМС, яка при охолодженні зазнає мартенситних перетворень.

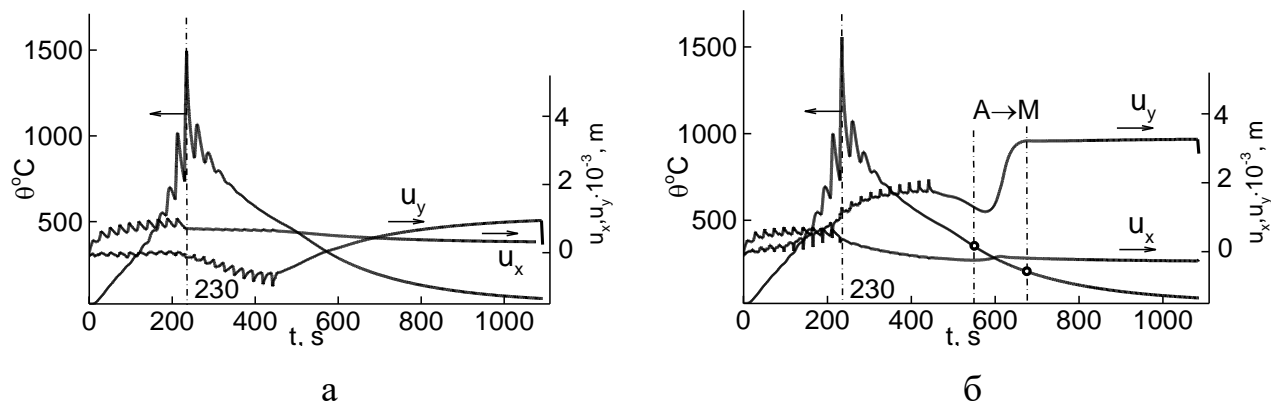

Рис. 2. Кінетика прогину

У другому випадку має місце суттєве збільшення прогину в області мартенситного перетворення. Точками на температурній кривій на рис. 10 б позначені моменти входу в область перетворення аустеніт-мартенсит і виходу з неї. Штрихові прямі обмежують цю область на осях θ і t . Миттєва зміна прогину при $t \approx 1100\text{c}$ відповідає звільненню правої кромки пластини від гладкого закріплення.

На рис. 3 а, б дається порівняння залишкових прогинів при поваликовому наплавленні шару (рис. 2) після звільнення закріплення кінців елемента при наплавленні сталями СВ-08А і 25Х5ФМС, відповідно, і вільній нижній границі.

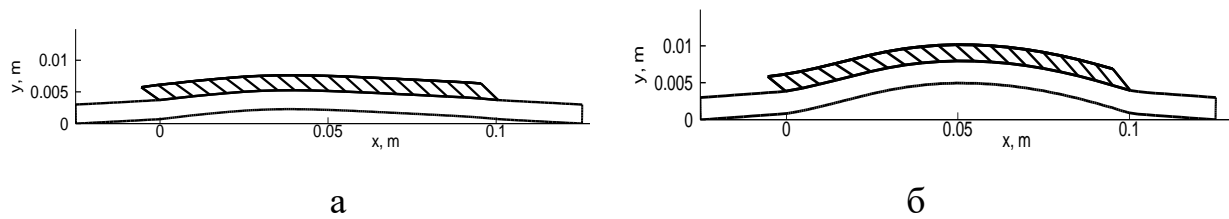

Рис. 3. Залишкові прогини

Мартенситні перетворення збільшують прогини внаслідок збільшення об'єму в цій фазі. Це також характерно і при гладкому опиранні на нижній границі.

Залишкові розподіли інтенсивностей напружень s_i в перерізах А-А (середина основи) і В-В (середина нарощеного шару) наведені на рис. 4 а для сталі СВ-08А і рис. 4 б для сталі 25Х5ФМС у випадку моделі ПНС і гладкого опирання.

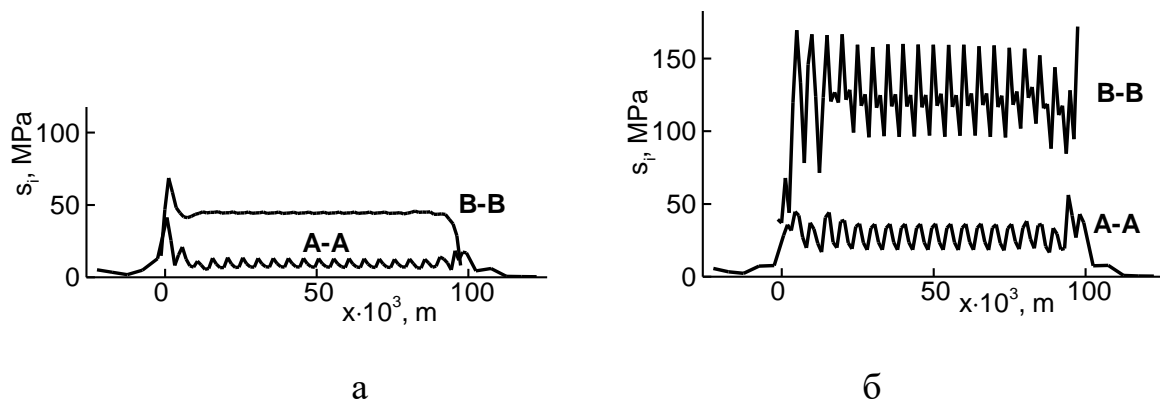

Рис. 4. Розподіли залишкових напружень

Внаслідок фазового зміцнення при нарощуванні сталлю 25Х5ФМС напруження значно вищі, ніж при наплавленні сталлю СВ-08А.

Розглянемо випадок двошарового наплавлення сталями СВ-08А (рис. 5 а, б) і 25Х5ФМС (рис. 6 а, в) за умов гладкого опирання і ПНС. Другий шар нарощується після остигання елемента до температури 300°C Штрихові лінії

відповідають напруженню σ_{xx} в середині основи, а суцільні – в середині 10-го валика першого нарощеного шару. Мартенситні перетворення (рис. 5 а, пунктирні лінії) відповідають нарощенню сталю 25Х5ФМС.

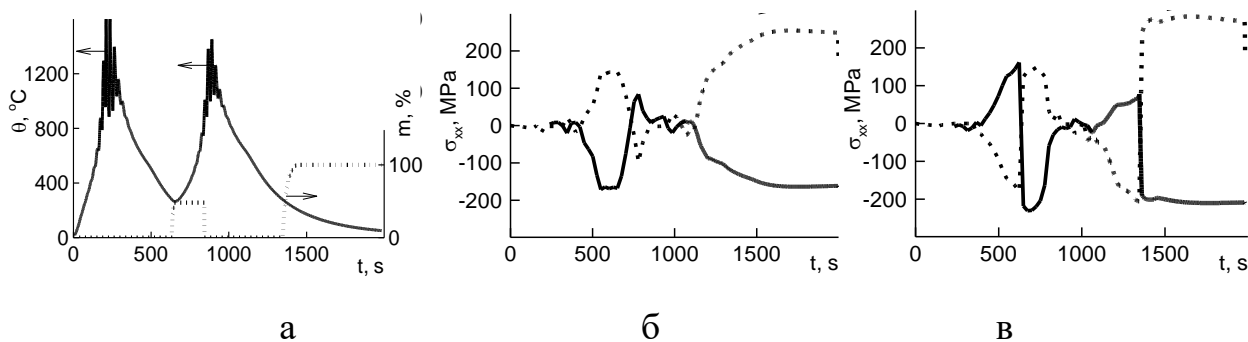

Рис. 5. Кінетика температури і напружень при нарощуванні

При наявності фазового переходу формування залишкових напружень відбувається стрибкоподібно. Мартенситні перетворення в шарі сталі 25Х5ФМС (рис. 5 а) відбуваються в два етапи: 50% мартенситу при остиганні першого шару до 300°C при $630\text{c} < t < 840\text{c}$, потім аустенізація при $t \approx 840\text{c}$ при нарощуванні другого шару, і 100% мартенситу після остаточного остигання, $t > 1400\text{c}$.

Висновки. Мартенситні фазові перетворення при нарощуванні листових елементів призводять більші прогини і напруження як в нарощеному шарі, так і в основі. Залишкові напруження і прогини формуються при температурі, близькій до закінчення мартенситного перетворення.

Список літератури

1. *Рябцев И.А., Сенченков И.К., Турык Э.В.* Наплавка. Материалы, материалы, технологии, математическое моделирование. – Гливице: Изд-во Силезского политехнического института 44 – 100, 2015 – 590 с.
2. *Рябцев И.А., Сенченков И.К.* Теория и практика наплавочных работ. – К.: Екотехнологія, 2013. – 400 с.

3. *Radaj D.* Welding residual stresses and distortion/ Calculation and measurement/ – Dusseldorf. DVs Verlag GmbH, 2003. – 396 p.

4. *Сенченков И.К.* Термомеханическая модель растущих цилиндрических тел из физически нелинейных материалов // Прикл. Механика. – 2005. – 41№9. – С. 118 – 126.

GEOGRAPHICAL SCIENCES

УДК 338.48 (477)

АВТОМОБІЛЬНА ТРАНСПОРТНА ІНФРАСТРУКТУРА У СТРУКТУРІ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Яроменко Оксана Володимирівна,

к.геогр.н., доцент,

завідувач кафедри географії і туризму

Колесник Максим Сергійович,

магістрант

ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені академіка Степана Дем'янчука»

м. Рівне, Україна

Вступ. У структурі туріндустрії виділяють різні суб'єкти туристичної діяльності, у тому числі й транспорту, які забезпечують прийом, обслуговування та перевезення туристів. Саме суб'єкти транспортної інфраструктури виступають «провідниками» транспортних і туристичних послуг.

Транспортна інфраструктура – це сукупність споруд, системи мереж сполучень усіх видів транспорту, що задовольняють потреби населення та виробництва у перевезеннях пасажирів і вантажів [3].

Рівень розвитку транспортної інфраструктури Рівненської області, в основному, забезпечений мережею автомобільних транспортних комунікацій, ділянки яких проходять за напрямками міжнародних європейських доріг, тому автомобільну транспортну інфраструктуру визначаємо як вагому у системі туристичного потенціалу Рівненщини, що визначає й актуальність тематики досліджень.

Мета роботи. Метою нашого дослідження є здійснити характеристику автомобільного виду транспорту як складової транспортної інфраструктури Рівненської області та визначити його роль у розвитку туристичної індустрії регіону.

Матеріали та методи. Питання транспортної інфраструктури в туризмі розглядають як географи, так і економісти, зокрема, Алешугіна Н., Бордун О., Бошота Н., Бутко М., Карась О. [2;3;5] та інші. Роль транспорту за його видами у туристичній індустрії регіону (зокрема й Рівненщини) потребує постійного аналізу. При написанні публікації нами опрацьовано регіональні статистичні дані Головного управління статистики у Рівненській області та офіційну інформацію Рівненської обласної державної адміністрації. Застосовано загальнонауковий підхід, статичний та метод системного аналізу.

Результати та обговорення. Рівненська область площею 20,1 тис. км. кв., що займає 3,3 % території України, простягається із заходу на схід на 130 км, з півночі на південь – на 210 км. Територію області перетинають транспортні коридори: Критський транспортний коридор № 3 (Краківець-Львів-Рівне-Житомир-Київ); Критський транспортний коридор № 5 (Косини-Чоп-Стрий-Львів-Рівне-Сарни-Мінськ); Європа – Азія (Краківець-Львів-Рівне-Житомир-Київ-Полтава-Харків-Дебальцеве-Ізварине); Балтійське море – Чорне море (Ягодин-Ковель-Луцьк-Тернопіль-Хмельницький-Вінниця-Умань-порти Чорного моря) [1]. Таким чином, Рівненщина має вдале територіально-географічне розташування із значним транзитним потенціалом.

Мережа автомобільних доріг загального користування Рівненської області (на 01.01.2019 р.) склала 5147,1 км, із яких на дороги державного значення припадало 2004,8 км та 3142,3 км – дороги місцевого значення. Найбільш важливими для економіки досліджуваного регіону, у тому числі розвитку туристичної діяльності є магістральні дороги [1]:

- М06 Е40 (Львів-Рівне-Житомир-Київ) як складова транспортного коридору Європа – Азія та Критського транспортного коридору № 3, М07 Е373 (Київ-Ковель-Ягодин);

- М19 Е85 (Доманове-Ковель-Чернівці-Мамалига) – складова транспортного коридору Балтійське море – Чорне море;
- національна автомобільна дорога Н22 (Устилуг-Луцьк-Рівне);
- регіональні автомагістралі Р05 (Городище-Рівне-Старокостянтинів) та Р76 (КПП «Прикладники»-Зарічне-Дубровиця).

Перевезення пасажирів (у т.ч. туристів) і вантажів, окрім власного транспорту, здійснюється спеціалізованими автопідприємствами та великою кількістю приватних перевізників.

Кількість відправлених пасажирів автомобільним транспортом в регіоні з урахуванням пасажирських перевезень, виконаних фізичними особами-підприємцями в динаміці з 2000 року ілюструє рис.1.

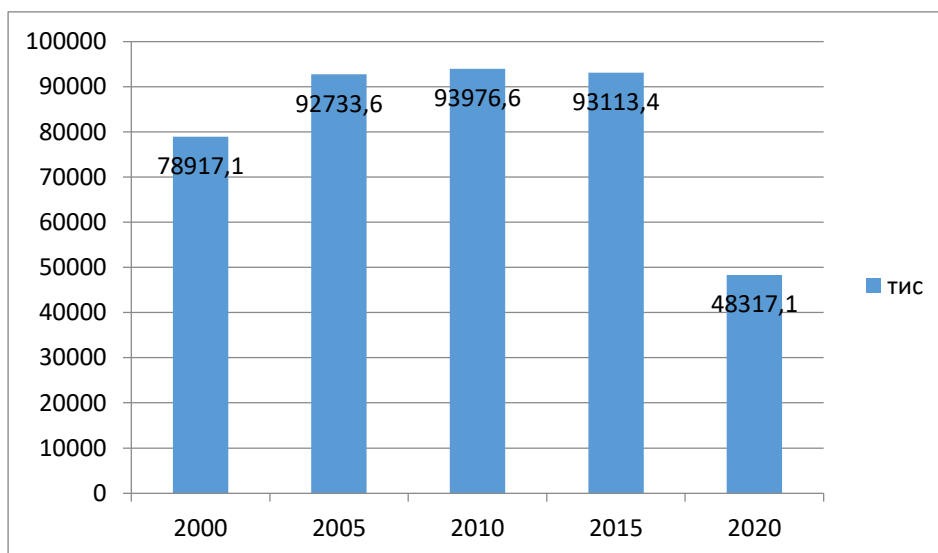

Рис. 1. Динаміка кількості перевезених пасажирів Рівненської області автомобільним транспортом. Складено за: [4]

Автобусна маршрутна мережа території Рівненської області нараховує 83 міські, 454 приміські та 74 міжміські маршрути. Тому автомобільний транспорт Рівненщини визначаємо як провідний у забезпеченні пасажирських перевезень. Станом на 2019 р. для обслуговування внутрішньообласних маршрутів було задіяні 1025 одиниць транспортних засобів. Регулярним автобусним сполученням охоплено 98,3 % сільських населених пунктів [1], що є одним із кращих показників серед регіонів держави, проте, якість доріг є вкрай незадовільною, що й лімітує число туристів до територій з високим

рекреаційно-туристичним потенціалом. Залишаються незабезпеченими автотранспортним обслуговуванням населені пункти, до яких відсутні дороги, що відповідають вимогам з безпеки дорожнього руху.

В області удосконалюється мережа приміських та міжміських внутрішньообласних автобусних маршрутів загального користування.

Варто зауважити, що впродовж останніх років за рахунок приватних інвесторів уздовж магістралей, що проходять територією Рівненщини, було побудовано значну кількість об'єктів дорожнього сервісу і туристично-рекреаційної інфраструктури (станції технічного обслуговування автомобілів, автозаправні станції, мотелі, готелі тощо). Це дозволило суттєво підвищити транспортний та туристичний потенціал області.

За період 2014-2018 рр. в області відремонтовано 128,4 км автомобільних доріг загального користування державного значення та 342,3 погонного метра мостів (у т. ч. проведено поточний середній ремонт 7-ми ділянок автомобільної дороги загального користування державного значення Городище-Рівне-Старокостянтинів та КПП «Прикладники»-Зарічне-Дубровиця). У 2018 р. за кошти субвенції з державного бюджету на утримання та розвиток автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у сумі 266 млн. грн. проведено реконструкцію та ремонт майже 80 км доріг у всіх районах Рівненської області [1].

Водночас дорожніми будівельними організаціями Рівненщини за 2021 р. виконано робіт майже на суму 3 млрд. грн. (1,5 раза більше, ніж за 2020 р.).

У 2021 р. за кошти субвенції з державного бюджету на утримання та розвиток автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у сумі 560,8 млн. грн (87 % від передбачених для області на 2021 рік) проведено реконструкцію, капітальний та поточний середній ремонт автомобільних доріг протяжністю 73,3 км та здійснено експлуатаційне утримання доріг загального користування [6].

Автомобільний вид транспорту як складова транспортної інфраструктури Рівненщини є найбільш популярним у перевезеннях пасажирів, незважаючи на певні незручності та високий рівень аварійності.

До прикладу, за січень-серпень 2019 р. на Рівненщині послугами пасажирського транспорту скористалося 85,8 млн. пасажирів, що на 2,2 % менше рівня відповідного періоду 2018 р. Автомобільним транспортом за даний період було перевезено 57,1 млн. пасажирів, залізничним лише 3,2 млн. пасажирів. Саме завдяки автомобільному транспорту пасажирооборот підприємств транспорту області зріс на 0,9 %, і склав 1,5 млн. пасажирів на км [7].

Автомобільний транспорт визначаємо як найбільш затребуваний у пасажирських туристських перевезеннях Рівненською областю.

Для використання наявного в регіоні транзитного потенціалу та диверсифікації розвитку в'їзного туризму надзвичайно важливе значення мають також територіальні та районні дороги, які у переважній своїй більшості не відповідають сучасним вимогам як по технічному стану, так і по рівню облаштуваності. Дороги, що проходять територією Рівненщини не відповідають європейським стандартам по багатьох критеріях: зокрема, по швидкості пересування, наявності комплексних пунктів сервісного обслуговування, технічної та медичної допомоги, оснащеності телекомунікаційними засобами. У першу чергу, така ситуація пояснюється браком коштів, що виділяються на будівництво, ремонт та утримання автодоріг.

Завдяки своїй доступності широким верствам населення, універсальності застосування, розвиненій комунікаційній мережі саме засоби автомобільного транспорту найчастіше використовуються в туристичних перевезеннях автобуси.

Транспорт став невід'ємною складовою туристичної сфери, а його розвиток актуалізує використання наявного туристичного потенціалу в регіонах України. Оцінка туріндустрії буде неповною без урахування інфраструктурної складової.

Висновки. Розвиток транспортних засобів та шляхів сполучення в Україні, в тому числі й на території Рівненщини, є каталізатором посилення туристичної діяльності, у тому числі й міжнародної. Взаємодія транспортного комплексу з туристичним є взаємовигідною, оскільки дохід від пасажирських перевезень на транспорті отримується в туристичному бізнесі, а завдяки транспорту, передусім автомобільного, до обслуговування туристів залучаються периферійні ділянки рекреаційного простору.

В умовах високого транзитного потенціалу, котрим володіє Рівненщина, розвиток транспортної мережі міг би сприяти прискоренню інтеграції нашої регіону в міжнародний економічний простір, а також збільшенню потоків іноземних туристів. Тому вагомим є проходження ділянок міжнародних транспортних коридорів, які співпадають з основними магістралями міждержавного та національного значення, що суттєво поліпшить транспортне обслуговування, сприятиме соціально-економічному розвитку прилеглих територій і, водночас відіграватиме значну роль у подальшому розвитку туризму.

Водночас, сучасний стан суб'єктів транспортної інфраструктури на території Рівненщини визнаємо як незадовільний. Автомобільна транспортна складова туристичного потенціалу регіону в сучасних умовах сприяє його зміцненню лише в тому сенсі, що система транспортних мереж має яскраво виражений транзитний характер. Велика кількість територій, забезпечених як природними так й історико-культурними рекреаційно-туристичними ресурсами, враховуючи багатство та розпорошеність рекреаційно-туристичного потенціалу територією області, не завжди має хорошу транспортну доступність для туристів та екскурсантів. Стан транспортної інфраструктури, передусім система автомобільної мережі сполучень потребує вагомій реконструкції з метою підвищення якості доріг. Доречним, вважаємо, й удосконалення логістики у автомобільному транспорті регіону.

Активне залучення різних видів транспорту до туристичного обслуговування населення дозволить ефективно розвивати різноманітні сфери

та види туристичного бізнесу, диверсифікувати спектр надаваних туристичних послуг.

Список літератури:

1. Аналіз стану економічного та соціального розвитку Рівненської області за 2014 – 2018 роки. Рівненська обласна державна адміністрація. Рівне. 2019. 104 с. URL: <https://www.google.com/search?q> (дата доступу: 26.08.2022).

2. Бошота Н.В. Вплив транспортної інфраструктури на туристичне підприємництво країни. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Економіка і управління. Том 29 (68). № 3, 2018. С. 58–64.

3. Бутко М.П., Алешугіна Н.О. Транспортна інфраструктура як складова туристичного потенціалу України. Ефективна економіка № 3. 2009. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2009_3_36 (дата доступу: 27.08.2022).

4. Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Рівненській області. URL: <http://www.gusrv.gov.ua/> (дата доступу: 28.08.2022).

5. Карась О.С. Напрями розвитку транспортної інфраструктури України в умовах міжнародного туризму. Географія та туризм. 2010. Вип. 7. С. 26–31.

6. Основні показники соціально-економічного розвитку Рівненської області за 2021 рік. URL: <https://www.rv.gov.ua/osnovni-pokazniki-socialno-ekonomichnogo-rozvitku-rivnenskoji-oblasti> (дата доступу: 28.08.2022).

7. Транспортний комплекс і зв'язок. Рівненська обласна державна адміністрація URL: <https://www.rv.gov.ua/transpornij-kompleks-i-zvyazok?v=5d9d8bc200c29> (дата доступу: 27.08.2022).

GEOLOGICAL AND MINERALOGICAL SCIENCES

TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING: DISCOVERY OF BASALT VOLCANOES WITH HYDROGEN AND LIVING WATER ON THE UKRAINE TERRITORY

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Applied Problems of Ecology, Geophysics and Geochemistry,
Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. An analysis of the latest materials on the transition to carbon-free energy and hydrogen issues allows us to conclude that a boom in natural ("golden") hydrogen has begun in Australia [1-3]. And it is very important that this direction is supported by the legislative acts of the country. The results of approbation of mobile and direct-prospecting methods show that they can significantly speed up and reduce the cost of the exploration process for natural hydrogen! In this report, in the thesis form, the promising for natural hydrogen areas, discovered by direct-prospecting methods on the territory of Ukraine, are characterized.

Research methods. Experimental studies within large blocks and local areas are carried out using the methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical scanning (sounding) of cross-section in order to determine (estimate) the depths and thicknesses of various rock complexes and the desired minerals, as well as methods of integrated assessment of the prospects for oil and gas (ore, water) potential within areas of the survey [4]. The features of

the mobile direct-prospecting methods used, as well as the results of their testing and practical application, are described in [4-12].

Results of the survey. In the process of direct-prospecting methods approbation in various regions, during instrumental measurements, the procedures for fixing responses at frequencies of basalts and hydrogen were almost universally performed.

Areas of basalts outcrop to the surface. In order to study the features of the basalt rocks distribution in cross-section, frequency-resonance processing of photographs of the basalts outcrop to the surface in various regions of the globe was carried out [7]. As a result, the roots of the channels of 26 basalt sights were identified, including the geological natural monument "Basalt pillars" (Rivne region, the village of Basaltove, 195 km).

Ukrainian shield. During vertical sounding of cross-section along four profiles on the Ukrainian Shield (USh), responses of basalts and hydrogen were recorded within a number of surveyed areas [5, 6].

Area of point No. 3 of 1st profile. During frequency-resonance processing of site image, response of hydrogen was recorded without delay. The root of basalt channel was identified at a depth of 470 km. By cross-section scanning with different steps, the signals of hydrogen were recorded from 50 m and traced up to 16000 m.

Area of point No. 9 of 1st profile. During image processing, an intense response at the hydrogen frequency was recorded. When cross-section scanning with steps of 1 m and 10 cm in the interval of 180-1450 m responses of granites were recorded. On the surface of 1450 m from the lower part of cross-section, responses of hydrogen and basalts were recorded. By fixing the responses of basalts at various depths, the root of the basalt channel was established at a depth of 470 km.

District with v. Basaltove in Rivne region. In the survey area, photographs of three sites with basalt outcrops were processed. In all three sites, intense responses were recorded at the resonance frequencies of hydrogen. The roots of basalt volcanoes are found at a depth of 723 km.

Area near point No. 10 of 3rd profile. During image processing, signals of living water and hydrogen were registered. In the depth interval of 215-105000 m, responses were recorded at the frequencies of basalts, and at depths of 105-195 km - from kimberlites. On the surface of 105 km, signals of hydrogen were recorded only from the upper part of cross-section.

Area near point No. 2 of 4th profile. Signals of living water, hydrogen and basalts have been registered. The root of basalt channel was recorded at a depth of 723 km. By cross-section scanning from the surface with different steps, responses at basalt frequencies were recorded from a depth of 140 m, and at hydrogen frequencies from 190 m and traced up to 723.012 km. Signals of the water were recorded in the range up to 200 m.

Area near point No. 3 of 4th profile. Signals of living water, hydrogen (intense) and basalts were registered. The root of the basalt channel was recorded at a depth of 723 km, the upper edge was refined by scanning with a step of 1 cm at a depth of 241 m. Signals at hydrogen frequencies were recorded starting from a depth of 245 m. Responses at water frequencies were recorded up to 240 m.

Area near point No. 6 of 4th profile. Signals from water, hydrogen and basalts were registered. The presence of a basaltic volcano with a root at a depth of 723 km and an upper edge at around 100 m was established. Signals at hydrogen frequencies were recorded in the range from 160 m to 723 km.

Area near point No. 7 of 4th profile. Signals from water, hydrogen and basalts are recorded. The root of the basalt volcano was determined at a depth of 723 km, the upper edge was fixed at 850 m. Signals at hydrogen frequencies were recorded in the range from 860 m to 723 km.

The territory of Ripkinsky district (Chernihiv region). During frequency-resonance processing of image area, signals of hydrogen and basalts were recorded [8, part 2]. The root of basalt volcano was identified at a depth of 723 km. By cross-section scanning from the surface, with a step of 1 m, signals of basalts began to be recorded from 120 m and were traced up to 723 km. Responses of hydrogen during scanning with a step of 1 m were recorded from 230 m and traced up to 723 km.

Note, that hydrogen signals were also obtained at depths of 724 and 1774 km (outside basalts).

On the district territory, a small area of visible hydrogen degassing was additionally processed. Within its limits, a local zone is also distinguished. When processing the image without a local zone, signals of basalts, hydrogen, and water were recorded. The root of basalt channel (volcano) is set at 470 km. By scanning cross-section with a step of 1 m from the surface, responses of basalts were recorded from a depth of 230 m, of hydrogen – from 300 m, and of water – from 280 m. Signals of water were also obtained at a depth of 10 km.

When processing an image of one local zone, responses of hydrogen and basalts were recorded. The root of the basalt channel was identified at a depth of 723 km. By cross-section scanning with a step of 1 m from the surface, responses of basalts were recorded from a depth of 90 m, of hydrogen - from 120 m, and of water - from 100 m!

Shebelinskoye gas condensate field area. A satellite image of a large area has been processed, within which the Shebelinskoye gas condensate field is located [8, part 2]. Within its limits, intense responses of hydrogen and basalts have been recorded. The root of the basalt volcano was recorded at a depth of 723 km. By cross-section scanning from the surface, step 1, responses of basalts began to be recorded from a depth of 860 m, and of hydrogen – from 930 m.

The area of Semirenkovsky gas condensate field. When processing an image of the deposit area location, responses of hydrogen and basalts were recorded [8, part 2]. The lower edge of the basalts was established at a depth of 95 km.

Kamin-Kashirsky district (Volyn region). Responses of hydrogen, water (deep) and basalts were recorded on the territory of the district [8, part 2]. The root of the basalt volcano was found at a depth of 723 km. Responses of water on surface of 69 km were obtained from sedimentary rocks of 1, 2, 6, 7th groups, as well as from basalts.

When processing the image of the local degassing zone, the responses of hydrogen (very intense) and basalts were also obtained. By cross-section scanning

from the surface with a step of 1 m, responses of basalts were recorded in the interval from 175 m to 723 km, and of hydrogen, from 260 m to 723 km. Unfortunately, no signals were received from water (deep water) within this local area.

Local site in Rozhishchensky district of Volyn region. Numerous zones of visible hydrogen degassing can be seen on satellite images in Rozhishchensky district [8, part 2]. When processing an image of one of these zones, responses of hydrogen, water (deep water) and basalts were recorded. The root of the basalt volcano was identified at a depth of 723 km. At the surface of 68 km, water responses are obtained from basalts.

Water in basalts began to be recorded from 120 m, responses were traced up to 69 km. When scanning from the surface, with a step of 1 m, responses of basalts were obtained from 120 m, and of hydrogen - from 260 m and traced up to 723 km.

Carpathians. A basaltic volcano with a root at a depth of 470 km and an upper edge at 8680 m was found within the survey area on profile 2 in the site of point No. 8 [9]. Responses at hydrogen frequencies were recorded from the entire interval of basalts fixing, and of deep water - from the beginning of fixing responses of basalts to a depth of 57 km.

Vinnitsia region. In [9] the materials of the frequency-resonance processing of a satellite image of a fragment of territory in Teplitsky and Bershad districts of Vinnitsa region are presented. When examining the southeastern part of the work site, signals of hydrogen, deep water and basalts were recorded from the surface. The root of the basaltic volcano is established in interval of 95-96 km. The upper edge of basalts was recorded at a depth of 240 m by scanning cross-section from surface, step 1 m. When scanning from 240 m, signals of hydrogen began to be recorded from 250 m, and of water, from 243 m. Intense responses of water from basalts were recorded from 260 m.

Khmelnitsky region. On satellite images in some areas of Khmelnytsky region, zones of hydrogen degassing are observed. Local fragments of images of three areas were processed [10].

When processing an image of a fragment of the first survey site, responses of hydrogen, living water, phosphorus (white), and the 6th group of igneous rocks (basalts) were recorded from the surface. By scanning cross-section from the surface, with a step of 10 cm, the upper edge of the basalts was fixed at a depth of 20 m. By fixing the responses at various depths, the root of the basalt volcano was established at a depth of 723 km. At the surface of 0 m, responses of hydrogen were obtained from the upper part of cross-section, which indicates its migration into the atmosphere.

By scanning the cross-section from the surface, with a step of 10 cm, responses of hydrogen began to be recorded from 30 m, and of living water - from 42 m. Signals were traced by scanning up to 300 m. Responses of living water were recorded at the surface of 57 km, and of dead water - at 59 km.

During image processing in the second area responses at basalt frequencies were recorded in the depth interval of 12 m - 723 km. Signals at the frequencies of living water began to be recorded from a depth of 27 m.

When processing fragments of the image in the third area, responses at basalt frequencies were recorded in the depth interval of 37 m - 723 km. Signals at the frequencies of living water began to be recorded from a depth of 45 m.

Chernihiv region. The frequency-resonant processing of the satellite image and photograph of peat bogs in the Chernihiv region once again confirmed the presence of basalt volcanoes with hydrogen and living water in the sites and areas of their (peat bogs) location. At the survey site, the fact of hydrogen migration into the atmosphere was established. In this regard, it can be assumed that hydrogen also burns during fires in peatlands [11].

Pridneprovskaya area. Four volcanic complexes were discovered within the oil and gas prospecting area, in the contours of which hydrocarbon synthesis occurs at a depth of 57 km, as well as a basalt volcano, through which hydrogen migrates into the atmosphere. In general, the results of the studies confirm the assumptions of the researchers about the migration of hydrocarbons in the area from the deep horizons of the cross-section [8, part 5].

Resort center in Truskavets. The surveyed areas near Truskavets city are promising for prospecting for minerals, oil, gas and natural hydrogen, including [16, part 5]. At the site in Truskavets, the interval of responses, determined by scanning at hydrogen frequencies, is located under the metamorphic rocks of the gneiss group directly. This circumstance indicates that these rocks can be effective seals for reservoirs with natural hydrogen. Previously conducted experimental studies in the areas of basalt complex's location showed that siliceous rocks can also serve as tires for the of hydrogen accumulations formation.

It is advisable to carry out detailed prospecting and drilling in the surveyed areas in order to assess the prospects for organizing works for natural hydrogen production.

Seismic profile TESZ-2021 (Ukraine). Along the seismic profile of 2021 on the Ukraine territory, the survey was carried out in 18 areas [12]. Basalt volcanic structures with hydrogen and living water were found at 11 sites! Signals at the frequencies of oil, condensate and gas were recorded at 8 sites in volcanic complexes, filled with sedimentary rocks of 1-6 groups, at 2 sites - in limestone volcanoes. HC responses were also obtained within some volcanoes filled with salt, granites, and ultramafic rocks. A diamond-bearing kimberlite volcano was also found in the profile area.

District of Vasilkyv city (Ukraine). The basaltic volcanic complex with hydrogen and living (healing) water was localized by instrumental measurements in the area to the west of Vasilkyv town. This part of the territory is promising for natural hydrogen accumulations searching in cross-section, as well as living water. Interesting and important are also the results of cross-section scanning within the discovered basalt volcanic complex. In this area, predicted accumulations of natural hydrogen in dolomites can be found in 4 layers in the upper part of cross-section. This feature of the cross-section structure in the area, promising for the hydrogen deposits searching, was recorded by instrumental measurements on Ukraine territory for the first time.

Conclusion. The results of approbation and practical application of mobile direct-prospecting methods on Ukraine territory indicate significant prospects for detecting industrial accumulations of hydrogen in the country within the distribution of basalt volcanic complexes and zones of visible hydrogen degassing. Detailed prospecting in Ukraine for “golden” hydrogen should be continued and intensified.

At the initial stages of developing the potential of "golden" hydrogen in the bowels of the Earth, it is advisable to drill exploratory wells for predicted accumulations of hydrogen in the upper parts of cross-section above basalt rocks.

It is expedient to carry out detailed prospecting works within the limits of promising areas for natural hydrogen and living (healing) water.

The use of mobile direct-prospecting methods provides an opportunity to significantly speed up and optimize the exploration process for natural hydrogen, as well as reduce financial costs for its implementation.

References

1. Australia's latest 'gold' rush escalates.
<https://www.upstreamonline.com/hydrogen/australia-s-latest-gold-rush-escalates/2-1-1269342>
2. CSIRO steps in to provide expertise for SA natural ‘gold’ hydrogen rush.
<https://www.pv-magazine-australia.com/2022/08/02/csiro-steps-in-to-provide-expertise-for-sa-natural-gold-hydrogen-rush/>
3. Natural hydrogen exploration ‘boom’ snaps up one third of South Australia.
<https://www.pv-magazine-australia.com/2022/02/02/natural-hydrogen-exploration-boom-sees-one-third-of-south-australia-snapped-up/>
4. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N., Bakhmutov V.G., Solovjev V.D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
5. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Ukrainian Shield: new data on depth structure and prospects of oil, gas condensate, gas and hydrogen accumulations detection. *Geoinformatika*, 2019, no. 2, pp. 5-18 (in Russian).

6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Peculiarities of depth structure and of oil and gas perspectives of Ukrainian shield separate blocks by results of frequency-resonance sounding of cross-section. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 5-18 (in Russian).

7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).

8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88. (in Russian).

9. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N., Yanushkevich K.P. Features of the depth structure and prospects of oil and gas potential of the Carpathian region by results of cross-section frequency resonance sounding. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 50-68 (in Russian).

10. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

11. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

12. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50. (in Russian).

TECHNOLOGY OF SATELLITE IMAGES FREQUENCY-RESONANCE PROCESSING: DISCOVERY OF BASALT VOLCANOES WITH HYDROGEN AND LIVING WATER IN VARIOUS REGIONS OF EARTH

Yakymchuk Mykola Andriyovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Applied Problems of Ecology, Geophysics and Geochemistry,
Kyiv, Ukraine,

Korchagin Ignat Mykolayovych,

doctor of physics and mathematics, professor,
Institute of Geophysics, NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Introduction. Published materials on the transition to carbon-free energy indicate the beginning of a boom on natural (“golden”) hydrogen in Australia [1-3]. And this direction of geological exploration is supported by the country legislative act. The results of mobile direct-prospecting methods approbation show that they can significantly speed up and reduce the cost of exploration process for "golden" hydrogen! In this report, the promising for "golden" hydrogen areas, discovered by direct-prospecting methods in different regions of world, are characterized.

Research methods. Experimental studies within large blocks and local areas are carried out using the methods of frequency-resonance processing and decoding of satellite images and photographs, vertical scanning (sounding) of cross-section [4] in order to determine (estimate) the depths and thicknesses of various rock complexes and the desired minerals, as well as methods of integrated assessment of the prospects for oil and gas (ore, water) potential within areas of the survey. The features of the mobile direct-prospecting methods used, as well as the results of their testing and practical application, are described in [4-18].

Results of the survey. In the process of direct-prospecting methods approbation in various regions the procedures for fixing responses at frequencies of basalts and hydrogen were almost universally performed by instrumental measurements.

Areas of basalts outcrop to the surface. In order to study the features of the basalt rocks distribution in cross-section, frequency-resonance processing of photographs of basalts outcrop to the surface in various regions of globe was carried out [8]. As a result, the roots of channels (volcanos) of 26 basalt sights were identified at a depth of 94 km or 95 km. The root of one volcano was recorded at 190 km depth.

Areas of volcanic complexes in Kamchatka. In the region of Klyuchevskaya group of volcanoes responses at hydrogen frequencies were recorded within four local areas [5]. On a large area of Uzon volcanic complex, signals of hydrogen were also recorded and a basaltic volcano with a root at a depth of 723 km was detected [15].

North-eastern part of Azerbaijan. In the north-eastern part of Azerbaijan, 6 local areas of hydrogen degassing have been surveyed. Within all these areas, responses were recorded at the frequencies of hydrogen and basalts [8]. The roots of basalt volcanoes are found at a depth of 723 km. The minimum depth of upper edge of basalts in one of the areas is 1170 m, and the signals of hydrogen detection is 1350 m.

Local site on Mars. When processing an image of a local area with a volcano, obtained from the ESA satellite "Mars Express", responses were recorded only from hydrogen (intense) and the 6th group of igneous rocks (basalts) [9]. The root of the basalt channel (volcano) was identified at a depth of 450 km; when scanning from the surface with a step of 10 cm, signals of basalts began to be recorded from 9 m. Signals of hydrogen also began to be recorded from 9 m, responses were traced up to 500 km.

Area of Cape Town port (South Africa). When scanning the cross-section with a step of 1 m on the port of Cape Town area, responses of basalts were obtained in the depth range from 210 m to 95 km, and signals of hydrogen began to be recorded when measurements were taken from 260 m. Responses of water in basalts were obtained by scanning from 350 m; signals were also recorded at the surfaces (depths) of 50 and 69.

Drilling site in England. During processing a satellite image of the well for shale gas location in England, responses of hydrogen and basalts were recorded [10, part 2]. Responses of hydrogen and basalts were also recorded within eight local zones. Signals of basalts were fixed up to 95 km.

Area near Yelsk city (Republic of Belarus). Intense responses of hydrogen and basalts were recorded at the survey site [10, part 2]. By cross-section scanning, signals of basalts began to be recorded from 140 m and were traced up to 723 km. Responses of hydrogen were recorded from 185 m and also traced up to 723 km.

Area near Mstislavl city (Republic of Belarus). Within the survey area, responses of hydrogen and basalts were recorded [10, part 2]. The root of the basalt volcano was identified at a depth of 723 km. When cross-section scanning, responses of basalts were recorded from 160 m, and of hydrogen – from 210 m up to 723 km.

Survey sites in areas of longevity. The known areas of longevity on the islands of Okinawa (Japan), Sardinia (Italy), Ikaria (Greece), on the Nicoya Peninsula (Costa Rica), in the Hunza Valley (Pakistan), in the Kodori Gorge (Abkhazia), as well as the settlements of Lerik (Azerbaijan), Loma Linda (California, USA), Oymyakon (Yakutia) were investigated [10, part 2]. The result of the work shows that all these surveyed areas, in which centenarians live, are located within deep channels (volcanoes) with roots at a depth of 723 km and filled with basalt rocks. In the contours of these volcanoes at a depth of 69 km, living water is being formed. Almost in the entire range of basalts in volcanoes, responses from hydrogen are recorded. It can be concluded that the use of hydrogen-enriched drinking water contributes to longevity.

On the site with estate of the long-lived and prominent British politician Winston Churchill the signals of basalts and hydrogen were registered also.

Australia. On Australia territory, a survey of sites with three lakes location (including Leake and Edward) was carried out. Responses of hydrogen, water, and basalts were recorded at all sites. The root of basalt volcano was recorded at a depth of 470 km. The upper edges of basalts are defined in the depth interval of 6-7 km. At the site of Lake Leake, signals of living water were received at the surface of 68 km.

Gulf of Mexico. In the emergency well location area, five separate zones were surveyed [11]. Within one of them (a dome without a name), responses of hydrogen, deep water and basalts were recorded. The upper edge of basalts was determined by scanning at a depth of 1650 m, and lower boundary of basalts was established at a depth of 95.340 km. Responses from hydrogen were recorded in intervals of 1.65–90 km.

Objects of the solar system. In the process of carrying out experimental work of a reconnaissance nature on the planets and satellites of the solar system, the emphasis was on the “discovery” of rock types known (and well-studied) on Earth, as well as chemical elements [13]. As a result, responses at the frequencies of hydrogen and basalts were recorded on the Sun, Jupiter, Saturn, Uranus, Neptune, Venus, Mars, Mercury, Ganymede, Calisto, Galileo, Moon, Europa, Titan.

Manicouagan Crater (Quebec, Canada). During frequency-resonance processing of crater satellite image, a basalt volcano with a root at a depth of 723 km and an upper boundary at 35 m was discovered. Responses at hydrogen frequencies were recorded in the depth range from 42 m to 75 km (no further measurements were made)), “living” water – in the depth interval of 85–1000 m [12].

District of Borisoglebsk city (Voronezh region). When processing an image of a relatively large fragment of the territory near Borisoglebsk city, responses of phosphorus, hydrogen, deep water, and basalts were recorded from the surface [15]. The root of the basaltic volcano was identified at a depth of 217 km.

Arctic. Instrumental measurements confirmed the presence of large areas of hydrogen degassing in Yakutia. Large-sized basalt volcanic complexes were found within six survey areas. The diameter of one structure exceeds 100 km. Facts of hydrogen migration into atmosphere were confirmed within five areas. From above, basaltic rocks are overlain by limestones, dolomites and marls, in which hydrogen accumulations can be found. The measurements show that siliceous rocks are a fairly effective cover for hydrogen accumulation in underlying reservoir rocks [17].

Germany. Responses of basalts, hydrogen, and living water were also recorded in several areas and survey sites in Germany [17]. The presence of large zones of

hydrogen degassing in Bavaria has been confirmed. In the contour of one surveyed site in Bavaria, responses of oil, condensate, gas, amber, carbon dioxide, bacteria, phosphorus, oil shale, gas hydrates, anthracite and sedimentary rocks of 1-6th groups were registered, and the fact methane migration into atmosphere was established.

France and Holland. Basalt volcanoes with hydrogen and living water have been found in three areas in France (including the monitoring site for hydrogen degassing), as well as in the area of a geothermal station in Holland. Accumulations of natural hydrogen in the surveyed areas can be found in overlying basalts rocks [17].

Greenland. Within area of Maniitsoq structure location in Greenland, a volcanic complex of ultramafic rocks with a root at a depth of 723 km was found [17]. A basaltic volcano with a root at a depth of 99 km and an upper boundary at a depth of 15 m was discovered at the site of hydrogen degassing, located near the Maniitsoq structure.

Canada. Signals of phosphorus, hydrogen, living water, limestones, and also basalts from the interval of 5.160-470 km were registered on the survey area near uranium deposit in Canada. Responses of hydrogen were recorded during scanning with a step of 1 m from two intervals in limestones: 3420–3520 m, 3615–3860 m [17].

Texas (USA). The results of a reconnaissance survey of local areas and large blocks in Texas indicate the expediency of carrying out detailed geological exploration within them in order to search for ore and combustible minerals, natural hydrogen, and also healing water enriched with hydrogen [17].

Brazil. On the territory of Brazil, signals at the frequencies of basalts, hydrogen, and living water were recorded by instrumental measurements at four sites in the region of the local zone of monitoring for the hydrogen migration into the atmosphere, as well as at the site of wells with aquifers in basalts [17].

Antarctic. Signals of basalts, hydrogen, phosphorus, living and dead water have been registered in the area of the Ross crater in the Antarctic region. The fact of hydrogen migration into the atmosphere was established [17].

Okinawa (Japan). A basalt volcano (volcanoes?) on the Okinawa Island was detected, within which responses of hydrogen and living water are recorded [17]. Hydrogen signals have been scanned from several intervals in dolomites above basalts.

Bermuda Triangle. In the area of Bermuda Triangle and Bermuda Islands themselves, responses of phosphorus (red and yellow), hydrogen, living water and basalts have been recorded. The upper edge of the basalts in the triangle area was recorded at a depth of 74 m, and the basalt volcano root – at a depth of 723 km. On the surfaces of 74 m and 0 m, responses of hydrogen were obtained from the upper part of cross-section, which indicates its migration into water and into the atmosphere [17].

Republic of Belarus. When carrying out reconnaissance studies at the Rechitsa oil field, responses of basalts, hydrogen and living water were also recorded from the surface. The location of the Rechitsa field is quite favorable for organizing drilling for natural hydrogen and living water [17].

Kazakhstan. On the western part of Tepke prospecting block, within which a large oil field was discovered, responses from salt, 1-6, 7th (limestones) and 8th (dolomites) groups of sedimentary rocks, as well as 1st (granites), 6th (basalts), 7th (ultramafic), 11th (kimberlites) groups of igneous and 15-16 groups of metamorphic rocks were recorded. Responses of hydrogen were also recorded from the surface [17].

Mali. A survey in the reconnaissance mode of a relatively large block in the area of the hydrogen production site in Mali testified to the presence in this region of basalt volcanoes with hydrogen and living water. It is expedient to continue prospecting works in order to discover new deposits of hydrogen in this area [17].

Williston Basin (USA). The experimental studies on the area of the shale oil play in Williston Basin once again confirmed the presence of hydrocarbon deposits in the deep horizons of cross-section [10, part 5]. To the east of Williston basin, the existence of a huge (by area) cluster of basalt volcanic structures with hydrogen and living (healing) water was confirmed by instrumental measurements, and the process

of hydrogen and phosphorus migration into the atmosphere was fixed within the basalts.

Yilan Crater (China). On the Yilan impact crater area, a diamond-bearing kimberlite volcano with a root at a depth of 723 km and an upper edge at 610 m have been discovered. Responses of diamonds began to be recorded from 763 m during cross-section scanning [10, part 5]. By survey around the crater seven volcanic complexes were identified. On the basalt volcano, responses were recorded of hydrogen, phosphorus and living (healing) water. The depths of upper edge of basalts and responses fixation of hydrogen and living water from basalts are estimated.

Shelf of Côte d'Ivoire. The presence of two volcanic structures, filled with limestones and basalts, was established at a local well drilling site on the shelf of Côte d'Ivoire, and the facts of gas, phosphorus and hydrogen migration into the atmosphere were established [10, part 5]. It should be noted that two volcanoes were also found in the local area of well drilling in the Turkish sector of the Black Sea.

Barents Sea. During processing a satellite image of a larger area in the site of 7122/6-3S well, the presence of volcanic complexes, filled with sodium chloride salt, limestones, dolomites, marls, siliceous rocks, as well as basalts, ultramafic rocks and kimberlites, was established [10, part 5].

Elbrus region. Volcanic structures filled with limestones, dolomites, marls, siliceous rocks, granites, basalts and ultramafic rocks were found in separate survey areas along the Elbrus geoelectric profile. Signals at the frequencies of hydrogen and phosphorus (red) were recorded in the contours of basalt volcano [18].

Romania. Four basaltic volcanos with hydrogen and living water were found in the profile area on the territory of Romania. Responses from oil, condensate and gas have been recorded from a volcano filled with 1-6 groups of sedimentary rocks [18].

Main conclusions. The presented research results indicate significant prospects for the discovery in various regions of the world of industrial accumulations of hydrogen within the distribution of basalt volcanic complexes and zones of visible hydrogen degassing. Detailed search work on Earth for natural (“golden”) hydrogen should be continued and intensified.

References

1. Australia's latest 'gold' rush escalates. <https://www.upstreamonline.com/hydrogen/australia-s-latest-gold-rush-escalates/2-1-1269342>
2. CSIRO steps in to provide expertise for SA natural 'gold' hydrogen rush. <https://www.pv-magazine-australia.com/2022/08/02/csiro-steps-in-to-provide-expertise-for-sa-natural-gold-hydrogen-rush/>
3. Natural hydrogen exploration 'boom' snaps up one third of South Australia. <https://www.pv-magazine-australia.com/2022/02/02/natural-hydrogen-exploration-boom-sees-one-third-of-south-australia-snapped-up/>
4. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N., Bakhmutov V.G., Solovjev V.D. Geophysical investigation in the Ukrainian marine Antarctic expedition of 2018: mobile measuring equipment, innovative direct-prospecting methods, new results. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 5-27 (in Russian).
5. Yakymchuk N.A., Korchagin I.N. Integral estimation of the deep structure of some volcanoes and cymberlite pipes of the Earth. *Geoinformatika*, 2019, no. 1, pp. 28-38 (in Russian).
6. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Ukrainian Shield: new data on depth structure and prospects of oil, gas condensate, gas and hydrogen accumulations detection. *Geoinformatika*, 2019, no. 2, pp. 5-18 (in Russian).
7. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Peculiarities of depth structure and of oil and gas perspectives of Ukrainian shield separate blocks by results of frequency-resonance sounding of cross-section. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 5-18 (in Russian).
8. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Application of mobile frequency-resonance methods of satellite images and photo images processing for hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 19-28 (in Russian).
9. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Studying the internal structure of volcanic complexes of different type by results of frequency-resonant processing of satellite and photo images. *Geoinformatika*, 2019, no. 4, pp. 5-18 (in Russian).

10. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Technology of frequency-resonance processing of remote sensing data: results of practical approbation during mineral searching in various regions of the globe. Part I. *Geoinformatika*, 2019, no. 3, pp. 29-51; Part II. *Geoinformatika*. 2019. no. 4, pp. 30-58; Part III. *Geoinformatika*. 2020. no. 1, pp. 19-41; Part IV. *Geoinformatika*. 2020. no. 3, pp. 29-62; Part V. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 51-88. (in Russian).

11. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Approbation of direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images at known hydrocarbon deposits in different regions. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 3-38 (in Russian).

12. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N., Yanushkevich K.P. Approbation of frequency-resonance methods of satellite and photo images processing on the geological structure "Chicxulub Crater". *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 39-49 (in Russian).

13. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the possibility of application the frequency-resonance technology of satellite images and photos images processing for studying objects of the solar system and far space *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 98-108 (in Russian).

14. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N., Yanushkevich K.P. Features of the depth structure and prospects of oil and gas potential of the Carpathian region by results of cross-section frequency resonance sounding. *Geoinformatika*, 2020, no. 2, pp. 50-68 (in Russian).

15. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonant processing of satellite images and photos images: results of use for determining areas of gas and hydrogen migration to the surface and in the atmosphere. *Geoinformatika*, 2020, no. 3, pp. 3-28 (in Russian).

16. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Direct-prospecting technology of frequency-resonance processing of satellite images and photo images: potential opportunities and prospects of application for natural hydrogen accumulations searching. *Geoinformatika*, 2020, no. 4, pp. 3-41 (in Russian)

17. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. Depth structure features of large zones of hydrogen degassing in various regions of the earth by results of frequency-resonance processing of satellite and photos images. *Geoinformatika*, 2021, no. 1-2, pp. 3-42 (in Russian).

18. Yakymchuk, N. A., Korchagin, I. N. On the prospects of the technology of remote sensing data frequency-resonance processing using when conducting profiles geoelectric and seismic studies. *Geoinformatika*. 2021. no. 3-4, pp. 18-50. (in Russian).

PEDAGOGICAL SCIENCES

EDUCATION FOR YOUR NEEDS

Tuliakova Kateryna

Candidate of Pedagogical Science,
Associate Professor of the Department
of English Language for Humanities,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”
Kyiv, Ukraine
ORCID ID: 0000-0002-4380-1161

Introductions. Students may already have chosen their distance course with a set of some necessary tasks, however it is relevant to work through the factors involved in making such a choice. This will help students to analyze the advantages and disadvantages of their decision, and the impact that it might have upon their lives; it will also prepare them for making right choices in the future.

Needs analysis could help to develop meaningful learning strategies.

Assessment drives learning plays a cardinal role in helping students and teachers identify and respond to their own learning needs (Epstein, 2007).

The **aim** of this thesis is to analyze the assessment experience as part of education for needs, to present the variety of assessment route, which allows for continuous improvement.

Methodology. The methods that helped us to meet the aim of our thesis are action research, synthesis and analysis also we explore methodological and educational literature.

Results and discussion. An education for needs can be seen as a direct pedagogic link between the students and their future professions. In this thesis we analyze the role of self- assessment in order to describe how the teachers can include this element into educational process.

There are variety of tests, which might help students to assess themselves, their natural tendency, commitment to work in specific area ets. We can recommend: Career attitude test; Competency test; DISC personality test; Work values test; Team roles test; Personality test (All tests). By assessing themselves students will get an understanding of the leadership qualities. It might help to judge whether the future job is suitable for them.

Students have to develop learning strategies that will cope with new situations or timetable at work. If you have not studied for some time, this situation might be quite difficult. The solution is to make your own schedule. Indeed, students will find that following the schedule will help, as well as working through the guidance, step by step. Teachers have to recommend students to think about learning outcomes. Students' ideas will be incorporated into the design of the course. Time spent now working through what it is you want to achieve by the end of the course will allow you to be an active rather than a passive distance and open learner, and will give you the chance to talk to your tutors about what you would like the course to do for you, rather than just what you are expected to do for it (Becker, 2004).

Also, additional support sessions and materials can be part of your course structure, and it can be valuable experiences. Many students feel happy when they discover additional learning opportunities.

Self-assessment competence in learning process can be understood as the set of skills, attitudes and abilities to use technologies critically and creatively, both in the personal and professional environment. Likewise, it is important for lifelong learning. Figure 1 illustrates one of the examples of self-assessment.

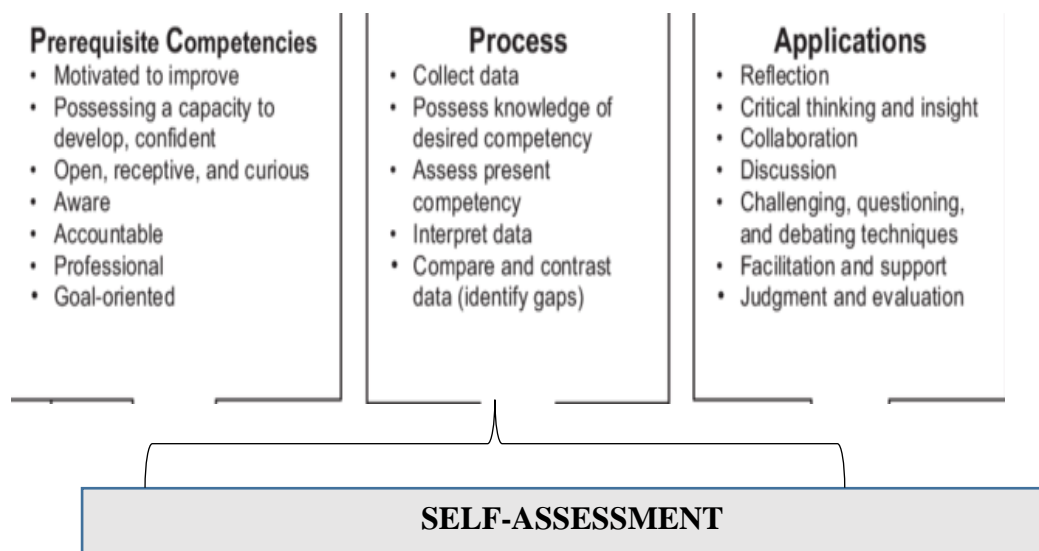

Figure 1. Components of Self-assessment (Retrieved from https://www.researchgate.net/figure/Self-assessment-for-directing-health-professionals-learningC_fig2_7416798)

Conclusions. In sum, we present this thesis as an exploration into educational needs and self-assessment. We consider that education for needs can be oriented to fostering student capability of self-regulation by assisting them to play an active role in learning.

Thus, we recommend to teach students based on their needs, taking into account the future professional requirements. Also, it is important to take into consideration the components of the content for the selection of materials for such education.

Referenses:

1. All tests Retrieved 11 August, 2022 from <https://www.123test.com/all-tests/>
2. Becker, L. (2004). Managing your Course. How to Manage Your Distance and Open Learning Course, 53-55. doi:10.1007/978-0-230-80191-2_4
3. Epstein, R. (2007). Assessment in medical education. *N Engl J Med* 356: 387–396, 2007. doi:10.1056/NEJMra054784.

THE ROLE OF DISTANCE LEARNING IN PEAGOGICAL PROCESS AT THE PRESENT STAGE

Yaremenko Vitaliy Dmitrovich,
Rakhimova Marina Vikrorivna,
Sych Irina Anatolivna
Pharm. Sc. Candidate, Assoc.prof.
Perekhoda Lina Oleksiivna
Pharm. Sc. Doctor, Prof.
National University of Pharmacy
Kharkiv, Ukraine

Introductions. The national and global economic crisis caused by the COVID-19 disease and hostilities in Ukraine made it necessary to review and improve national education in general, including higher education. In such difficult social and economic conditions, it is necessary to find and implement new pedagogical innovations aimed at ensuring the quality of future specialists' training in higher education institutions.

Also, the primary task in the field of higher education is integration into the European educational space in accordance with international standards, introduction of new forms and methods of education, as well as modern pedagogical technologies.

In turn, the introduction of effective and expedient forms, methods, pedagogical technologies into the educational process determines the study and generalization of domestic and foreign experience of professional training of future specialists.

One of the modern types of education is the educational process in the distance form of education. Distance education is a promising form of education that has become widespread in socially prosperous countries. This is economically feasible, since the distance form of education has about two times lower cost compared to traditional forms of education.

Many domestic and foreign scientists have devoted research to the problem of distance learning, among them: I. Z. Adamova, O. O. Andreev, M. L. Belonozhko,

V. Yu. Bykov, Yu. O. Borysovska, L. M. Grigoryshyn, O. O. Grytsenchuk, Yu. O. Zhuk, V. M. Khukharenko, Ye. H. Makhrova, I. M. Melnichuk, Ye. S. Polat, L. M. Romanishina, A. V. Khutorskyi, S. O. Schennikov, S. O. Yastremska and others.

Distance education has been introduced in Ukraine since 2000 and is regulated by the following documents: "Concept for the Development of Distance Education in Ukraine" and "Regulations on Distance Education of the Ministry of Education and Culture of Ukraine", which was approved by Order No. 40 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated January 21, 2004.

Today, distance education has gone through a huge thorny path of its formation and is used in many institutions of higher education. In Ukraine, this system has gained momentum and almost the majority of HEIs have already implemented it.

Aim. The aim of the research is theoretical substantiation and experimental verification of advantages and disadvantages of distance education.

Materials and methods. As the study material, we considered the educational process of various forms of learning, namely full-time and part-time. The research was conducted over two years (four modules at each faculty). The temporary pedagogical range was from a full semester of 3 to 5 full credits during semester, to 2-week cycles at the correspondence faculty. At the end, the level and success of training of the studied contingents were summarized.

In the research theoretical and empirical research methods were applied:

theoretical methods - analysis, synthesis, comparison, generalization, systematization of theoretical data used to identify the essence of distance learning in higher education, identification of effective forms and methods of distance learning when building the structure of distance learning;

empirical methods were used for observation, surveys, questionnaires and others - to identify the features of distance learning, to implement effective forms and methods of distance learning;

pedagogical experiment - for the implementation and experimental verification of the effectiveness of the proposed distance learning course;
methods of processing the obtained results.

Results and discussion. The main scientific results are presented in the scientific works by V. A. Georgiants, L. G. Kaidalova, A. A. Kotvitskaya, I. M. Melnychuk, I. V. Nizhenkovskaya, V. L. Slipchuk, V. P. Chernykh, S.O. Yastremska and many other pedagogical specialists.

When creating a distance course, we singled out the educational and methodological support required for distance learning: methodical recommendations for the organization of distance learning; video lectures; electronic textbooks, manuals; reference materials; practical and laboratory tasks; criteria, means and quality control systems of distance education, etc.

Based on the conducted theoretical analysis and survey of students, we identified the following *disadvantages of distance learning*:

- personal communication between the teacher and student is limited (less effective, impersonal transfer of knowledge takes place) and fellow students to share experience;

- the need for the student to have a strong personal motivation to study independently, without constant support and encouragement from the teacher;

- lack of possibility of immediate practical application of acquired knowledge followed by discussion of the issues with the teacher and clarification of the situation using specific examples;

- students cannot always provide themselves with sufficient technical equipment (a computer and constant fast access to the Internet).

We also highlighted the difficulties of implementing distance courses in the current conditions. Among them: the inconsistency of the time standards for the development of electronic media educational publications - the time standards for the development of courses are very low; inadequacy of technical provision of multimedia and computer equipment and material base, in some cases insufficient

provision of access to the Internet network of teachers; awareness of the population about distance learning; lack of appropriate technical equipment and Internet access for some potential students living in rural settlements.

The advantages of distance education are the following: logical structure, brevity and accessibility in assimilation by students. The programming of the material is carried out in such a way that the student can navigate the given material as independently as possible, and the quantity and quality of the selected material allows students to perform the assigned tasks as independently as possible.

Note that the readiness to use distance technologies largely depends, on the one hand, on the actual professional competence of the lecturer, as an organizer of the readiness for distance learning implementation, as well as scientific, methodological and logistical support. On the other hand, the readiness of students to study in the conditions of distance education, to acquire knowledge and skills for future professional activities.

When developing and implementing distance learning in the training of future specialists in higher education institutions, it is necessary to take into account that characteristic features of distance learning are the following:

- interactivity of training: interactive capabilities are used in the distance learning system in the form of various programs and information delivery systems, allow to establish and even stimulate feedback, provide dialogue and constant support, which are not possible in most traditional training systems;

- flexibility of education for students receiving distance education in choosing a higher education institution, place and time of study;

- individualization of education, which allows a student to implement an individual educational program and an individual educational plan, to independently choose the sequence of studying subjects based on an individual schedule;

- the cost-effectiveness of distance learning is manifested in the effective use of training areas and technical means, concentrated and unified presentation of information, use and development of computer modeling, which leads to a decrease in the costs of training specialists; as well as the absence of the problem of

purchasing educational materials and textbooks;

- the use in educational process of new achievements of information technologies, which contribute to the entry of a person into the global information space, which ensures the technology of education; the information security of distance learning is characterized by the fact that students get access to a set of necessary educational materials in a modern electronic form directly from the server of the higher educational institution where they study, other higher education institutions and Internet resources;

- the quality of distance education must be of a high level, it must not be inferior to the quality of face-to-face education, which is achieved by preparing didactic teaching aids, the development of which involves the best professors and teaching staff and uses the most modern educational and methodological materials;

- parallel distance learning - it is carried out simultaneously with professional activity or with learning in another field of training, i.e. without separation from production or another type of activity;

- openness and objectivity of students' knowledge assessment, its independence from the teacher, since modern computer technologies and appropriate evaluation programs according to the ECTS scale are used;

- high self-organization of students, which increases creative and intellectual potential, the desire to acquire knowledge, the ability to interact with computer equipment and master the latest information technologies.

Conclusions. Distance learning is a comfortable environment for students and lecturers to organize the educational process; the distance course is the teacher's face, his attitude towards the student; the student is the main person in the educational process; in education, the result is important, not the logic of the discipline and the process; creating a distance course requires the lecturer to have knowledge and programming skills.

The quality of distance learning is determined by the lecturer's mastery of Bloom's taxonomy; the goal of distance education must be clear to the student and

achievable; the student must understand when he has reached the goal; the duration and complexity of distance education should be psychologically adequate, distance education should provide opportunities for the student to acquire the necessary competencies in a playful way, distance education should be as close as possible to the student, and not the other way around.

With the high cost of the educational process, the distance form of education is the very "cornerstone" by which education becomes accessible mainly to the majority of the population of the countries of the world, including Ukraine at the current stage of development and location.

МОЖЛИВОСТІ ТЕХНОЛОГІЙ ІНДИВІДУАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ З КОМПЕНСАЦІЇ ОСВІТНІХ ВТРАТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ПОЧАТКОВА ШКОЛА)

Барановська Олена Володимирівна,
к.п.н., ст. наук. співробітник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

Вступ. Перерви в навчанні, спричинені природними катаклізмами, епідеміями та війнами, вкрай негативно впливають на рівень навчальних досягнень учнів та їхній загальний розвиток. За результатами проведених досліджень під час пандемії ті прогалини, які були в знаннях учнів, лише погіршилися і це спричинило низку досліджень способів їх компенсації за допомогою впровадження змішаного та дистанційного навчання. Цей період дав великий досвід організації навчання у закладах різних типів і охопив великий відрізок віку дітей (від 6 до 18 років). Нині мільйони дітей не змогли закінчити навчальний рік і перед системою освіти постала проблема організації навчального процесу в реаліях війни. Враховуючи різне становище та психологічний стан дітей, важливо компенсувати освітні втрати в умовах нерівності у можливостях доступу учнів до дистанційного навчання.

Ціль роботи. Дослідити можливості існуючих технологій індивідуалізованого навчання з компенсації освітніх втрат учнів початкової школи; адаптувати ці технології до умов воєнного стану.

Матеріали та методи. Теоретичний аналіз філософської, психологічної та педагогічної наукової літератури; вивчення нормативно-правових документів у сфері освіти; аналіз досвіду роботи педагогічних працівників загальноосвітніх навчальних закладів України; анкетування; спостереження; аналіз результатів діяльності; методи статистичної обробки експериментальних даних.

Результати та обговорення. Протягом останніх десятиліть основною парадигмою сучасної освіти стала особистісно орієнтована парадигма, гуманізація та гуманітаризація навчання, які базуються на постулаті, що індивідуальність є головною цінністю суспільства. Одним із завдань шкільної освіти є формування в учнів цілісної уяви про земну цивілізацію, основ розуміння сучасних проблем, ствердження ідей цінності і унікальності людської особистості. Важливість розвитку індивідуальності як основи для гармонійного розвитку людини як особистості-творця підкреслюється в усіх чинних документах про освіту. В Законі України «Про повну загальну освіту» (2020) зазначається, що освітній процес у закладах освіти спрямовується на виявлення та розвиток здібностей та обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей [7]. У Державному стандарті початкової освіти (2019) зазначено, що метою початкової освіти є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості [5]. У сучасній педагогічній науці гуманістична освітня парадигма передбачає повну і завершену підготовку здобувача освіти до життя здебільшого через розвиток його індивідуальності та формування особистості (Алексєєва С., Арістова Н., Барановська О., Бех І., Бондар С., Зязюн І., Кизенко В., Корсакова О., Кравчук О., Липова Л., Малихін О., Момот Л., Ничкало Н., Паламарчук В., Рибалка В., Савченко О., Трубачева С., Шелестова Л. та ін.). Гуманістична парадигма навчання і виховання особистості перш за все містить індивідуальний підхід до неї, розглядає індивідуалізацію навчання як обов'язкову складову процесу навчання. Аналіз основних підходів до поняття «індивідуалізація», викладених в психологічній та педагогічній літературі, дозволив розглянути його в різних ракурсах та визначити основні його складові. В сучасній психології розроблено концепції соціалізації та індивідуалізації, представлено різноманітні трактовки поняття «індивідуалізація психічного розвитку», яке лежить в основі будь-якого визначення «індивідуалізація навчання». Поняття індивідуалізації та

диференціації навчання розкриваються у багатьох педагогічних дослідженнях, а також дослідженнях на стику педагогіки та психології. У дослідженнях В. Лозової акцентувалося, що індивідуалізація здійснюється у двох напрямках: дидактичному (система дій учня та вчителя, яка б задовольняла інтереси учня; комплекс форм, методів, способів, засобів як основи впливу на особистість дитини) та психологічному (урахування здібностей, психічних особливостей індивіда, які впливають на процес і результат, обумовлюють наслідки навчання) [8]. Вал. Паламарчук вважає, що диференціація та індивідуалізація навчання забезпечують творчий розвиток учня, враховуючи його інтелектуальну, емоційно-вольову та дійово-практичну сфери, фізичний і психічний стан. Шляхи реалізації можуть бути такими: створення альтернативних програм та підручників різної складності; зменшення наповнюваності класів і поділ їх на групи; розгалуженість соціально-психологічної служби в школі; вивчення специфіки обдарованості дітей; перехід обдарованої дитини на власний план і програму роботи; врахування зони вільного розвитку дитини [9]. У працях О. Савченко акцентується на тому, що державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно-зорієнтованого і компетентнісного підходів; індивідуальний підхід здійснюється в рамках диференціації навчання, зокрема, шляхом застосування диференційованих (індивідуальних та групових) завдань [10].

Виходячи з напрацювань дидактів та психологів з проблеми індивідуалізації навчання, можна виокремити *групи технологій індивідуалізованого навчання*, які можуть вирішити проблему компенсації освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного стану.

Основні *групи технологій індивідуалізованого навчання* на наш погляд, можуть бути такими: технології поетапного формування розумових дій учня [9]; технології творчого розвитку дитини [9; 10]; технології особистісного розвитку дитини (індивідуальна освітня траєкторія учня, що враховує її зону найближчого розвитку) [3; 4; 6; 9; 10]; технології, що враховують індивідуальні психічні особливості дитини [3; 4; 9; 10]; технології, що розвивають інтереси та

здібності учня [3; 4; 6]; технології, що працюють на основі дидактичної моделі індивідуалізації навчання [3]; технології, що базуються на груповій та індивідуально-груповій формі роботи [1; 2; 6].

Метою технологій індивідуалізованого навчання ми визначаємо наступні (рис. 1):

Виявлення та подальший розвиток індивідуальності та потенційних можливостей дитини
Вплив на якість та темпи засвоєння учнями шкільної програми
Враховання зони найближчого розвитку дитини
Мотивація та збільшення пізнавальної активності учнів
Компенсування освітніх втрат дитини

Рис. 1. Мета педагогічних технологій індивідуалізованого навчання

Основними класифікаційними характеристиками технологій індивідуалізованого навчання є такі (рис. 2) [10]:

ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНІСТЬ	ГУМАНІСТИЧНІСТЬ	ДИТИНОЦЕНТРИЗМ	ГНУЧКІСТЬ
НАЦІЛЕНІСТЬ НА ЗОНУ НАЙБЛИЖЧОГО РОЗВИТКУ	ВРАХУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ, ПСИХІЧНИХ ТА ФІЗИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДИТИНИ, ТЕМПУ ЇЇ РОЗВИТКУ	АДАПТОВАНІСТЬ ФОРМ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ	ОРІЄНТОВАНІСТЬ НА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

Рис. 2. Класифікаційні характеристики технологій індивідуалізованого навчання

Кожна з груп технологій індивідуалізованого навчання має певні можливості компенсації освітніх втрат учнів. Основним завданням на сучасному етапі є створення індивідуальної освітньої траєкторії учня, розроблення індивідуального плану навчання та розвитку дитини; реалізація технологій, націлених на мотивацію та творчий розвиток дитини; поетапного формування знань, умінь та навичок учнів з метою компенсації прогалин; технологій, що базуються на груповій та індивідуально-груповій формі роботи.

Висновки. Отже в умовах нерівного доступу до навчання та необхідності враховувати психологічний стан дітей, важливо компенсувати освітні втрати

максимально лояльними способами. Система освіти має насамперед стати гнучкою, адаптивною та індивідуалізованою.

Література

[1] Барановська О. В. Варіативність форм диференційованого навчання / Біологія і хімія в школі. – 2011. – № 4 (86). – С. 26–29.

[2] Барановська О. В. Змішане навчання у початковій школі: нові форми взаємодії: Методичні рекомендації. – Київ: «Фенікс», 2021. – 64 с. [2,9 д.а.]. ISBN 978-966-136-880-3 URI:<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/729011>

[3] Барановська О. В. Індивідуалізація навчання: здобутки, труднощі, перспективи / Innovative technologies in science and education. Abstracts of IX International Scientific and Practical Conference. Jerusalem, Israel 2021. – Pp.159-164. URI: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/724265>

[4] Гуманізація процесу навчання в школі / С. П. Бондар, Ю. І. Мальований, О. В. Матвієнко, Л. Л. Момот, Л. А. Липова, В. І. Кизенко, О. М. Топузов, С. Е. Трубачова, Л. В. Шелестова, О. В. Барановська; ред.: С. П. Бондар; АПН України. Ін-т педагогіки. – 2-е вид., доповн. – К.: Стилос, 2001. – 255 с.

[5] Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text>

[6] Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі: монографія / [авт. кол.: В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. П. Бондар й ін.]; за наук. ред. В. І. Кизенка. – Педагогічна думка, 2012. – 216 с. С. 142–166/

[7] Закон України «Про повну загальну середню освіту». Документ 463-ІХ. Прийняття від 16.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>

[8] Лозова В. Пізнавальна активність школярів.– Харків: Основа, 1990.

[9] Паламарчук В. Ф. Глобус інтелектус (методологія, програма, методика формування глобального інтелекту). Київ, 1999.

[10] Савченко О. Я. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти / Рідна школа, 2010, № 1-2, с. 3-7.

ГРАФІЧНИЙ РЕДАКТОР PAINT ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПОНЯТЬ ОСНОВНИХ ГЕОМЕТРИЧНИХ ФІГУР В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Баруліна Юлія Олександрівна,
к.п.н., ст.викладач кафедри початкової освіти
Підгорна Вікторія Вікторівна,
Кононова Олена Володимирівна,
Студенти
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Вступ./Introduction. З метою формування понять про основні геометричні фігури в початковій школі можуть використовуватися різні педагогічні технології та засоби навчання. Чи не найбільш ефективними в цьому плані є можливості сучасних інформаційних технологій, що виступають як пізнавальний ресурс, як засіб формування практичних навиків, як фактор підвищення мотивації учнів до вивчення математики. Саме в початковій школі формуються й закріплюються знання учнів про основні геометричні фігури та їх властивості, шляхом знаходження та розпізнавання в навколишньому середовищі.

Мета роботи. / Aim. Довести, що сучасний урок математики в початковій школі повинен включати не лише традиційні методи та технології навчання, але й враховувати тенденції поширення інформаційних технологій у суспільстві. Саме інформаційні технології дають змогу більш ефективно демонструвати наочність при вивченні геометричних фігур та їх властивостей, а також значно активізувати індивідуальну роботу та групову роботу учнів на уроці за допомогою спеціальних графічних редакторів. У результаті формується пізнавальний інтерес молодших школярів до геометрії в цілому, покращується засвоєння геометричних знань, оптимізується процес навчання.

Матеріали та методи./Materials and methods. Застосування ІТ при вивченні курсу математики та закріплення геометричних понять в початковій

школі передбачає наступні напрямки: пошук та добір навчального матеріалу в Інтернеті (малюнки, завдання, додаткові відомості про застосування геометрії у житті, цікаві факти з історії геометрії тощо, фізкультхвилинки, вірші, загадки тощо, презентації та математичні ігри); створення дидактичного матеріалу: таблиць, схем, асоціативних кущів, карток із завданнями тощо; унаочнення матеріалу [8, с. 118].

Індивідуальна або групова практична робота з геометричними фігурами частіше організовується або за допомогою графічної надбудови стандартних програм Microsoft Office (Word), або ж за допомогою спеціальних графічних редакторів (наприклад Paint). Даний графічний редактор може значно спростити вивчення основних геометричних фігур у 1-4 класах. У процесі вивчення геометричних фігур у початковій школі можна використовувати різні графічні редактори. Серед пропонованих програм графічного призначення в науковій літературі пропонуються наступні: Tux Paint; Microsoft Paint; Grayola Art Studio; Веселий художник; KolourPaint та інші.

До того ж використанню програми Paint при вивченні геометричних фігур у початковій школі сприяє наявність курсу інформатики в початковій школі (у 2-4 класах Нової української школи (НУШ)). Так, наприклад, підручнику М. Корнієнко «Сходинки до інформатики» для 2-го класу у 8-ми параграфах на 37-ми сторінках описується робота у MS Paint [5]. Учням пропонуються завдання зі створення простих малюнків, розфарбування їх, комбінування фігур, додавання тексту тощо. Практичні роботи чітко виділені, добре описані, доступні для дітей 2-го класу.

Тоб-то, починаючи з другого класу учням можна пропонувати самостійно розробляти задачі геометричного змісту (на формування понять основних геометричних фігур) у графічному редакторі Paint, які будуть активізувати пізнавальну діяльність школярів, прагнення до пошуку та творче мислення.

Результати та обговорення./Results and discussion. Вивчення елементів геометрії в початковій школі передбачено змістовою лінією «Просторові

відношення. Геометричні фігури». Метою ознайомлення молодших школярів з елементами геометрії є підготовка їх до вивчення систематичного курсу в основній школі, здатності використовувати набуті знання і вміння під час вивчення інших предметів та для вирішення практичних завдань [9, с. 92]. Завдання вчителя полягає в тому, щоб навчити молодших школярів бачити геометричні образи в навколишньому середовищі, конструювати, перетворювати й комбінувати фігури [3, с. 109].

Саме у практичному спрямуванні знань криється основна роль вивчення геометричних фігур у початкових класах.

Вивчення геометричних фігур у початковій школі передбачає знайомство учнів з геометричними фігурами на площині (точка, лінії, відрізок, промінь, кути, багатокутники, коло, круг), а також з геометричними фігурами у просторі (куб, куля, циліндр, піраміда, конус). У першому класі просторові уявлення формуються при вивченні відношення взаємного положення предметів, що відповідають словам «вище», «нижче», «праворуч», «між», «поза», «попереду». У наступних класах уявлення про одну фігуру формуються з опорою на іншу. Наприклад, опираючись на загальні уявлення про трикутник, можна дістати уявлення про прямокутний трикутник [2, с. 221].

Доцільно на уроках математики в початковій школі використовувати різні дидактичні ігри з геометричними фігурами, застосовуючи прийом зіставлення і протиставлення геометричних фігур, як наприклад, у казковому місті «Круги» все кругле. Спробуйте із різних кружечків скласти будиночок для ляльки, автомашину тощо [1, с. 42].

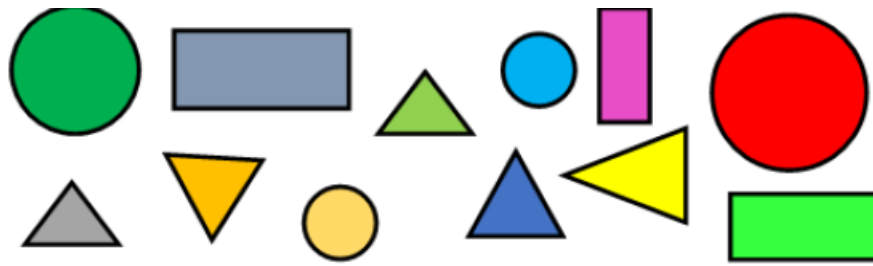
Цікавими для учнів початкової школи можуть бути такі завдання геометричного змісту: зафарбувати (на підготовленому бланку) стільки фігур, щоб кольорових трикутників, кругів та квадратів на малюнку було порівну; гра «Геометрична мозаїка»: з трикутників, прямокутників та трикутників скласти аплікацію; відшукати на малюнку всі чотирикутники, трикутники, квадрати і т.д.; порівняти, чим схожі окремі фігури; розглянути малюнки на бланках і визначити, з яких геометричних фігур вони складаються; знайти зайву фігуру

серед ряду геометричних фігур на бланку, пояснити свій вибір; яку фігуру треба вилучити, щоб решту назвати одним словом (многокутники, чотирикутники і т.д.)? [4].

В цілому, в результаті використання комплексу вказаних методів та засобів навчання геометричний зміст початкового курсу математики сприяє опануванню молодшими школярами не тільки математичною компетентністю, а ще і формуванню та перевірці елементів ключових компетентностей, наприклад: здатність критично мислити, знаходити різні способи для розв'язування навчальної задачі, складати алгоритм виконання дій, аналізувати та відбирати потрібні для розв'язування задач дані чи інформацію, будувати зв'язні висловлювання з використанням математичної термінології, працювати і взаємодіяти в групі чи команді тощо [7, с. 8].

Для формування в учнів початкової школи понять основних геометричних фігур доцільним є використання різних видів вправ та завдань із застосуванням графічного редактора Paint. Знайомство з програмою Tux Paint можна починати вже з першого класу, до початку вивчення графічних редакторів у спеціальному курсі інформатики, що запланований на другий клас початкової школи. Зрозуміло, що вправи для першокласників повинні бути нескладні, це можуть бути вправи на закріплення знань основних геометричних фігур та розвиток уваги. Наведемо приклад.

Гра «Хто швидше?». Учням пропонується зображення в програмі Paint, на якому представлені близько 10 геометричних фігур різного кольору та різного розміру. Зображення може демонструватися на загальному моніторі всьому класу, або ж відкривається на моніторах персональних комп'ютерів у кабінеті інформатики чи на планшетах учнів (при їх наявності). Зразки таких зображень представлено на мал. 1.

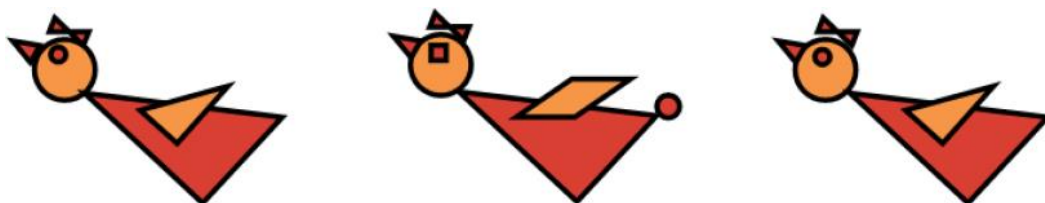
Мал. 1 Зразок зображення у програмі Paint

Учням пропонується:

- ознайомитися з геометричними фігурами, представленими на малюнку (там зображуються зафарбовані круги, трикутники, чотирикутники);
- показати найбільший і найменший трикутник, чотирикутник та круг;
- визначити, скільки всього трикутників, кругів та чотирикутників зображено на малюнку;
- підрахувати, скільки всього синіх трикутників на рисунку, жовтих кругів, зелених чотирикутників і т.п.

Така вправа містить елемент змагання, оскільки відповідають ті діти, які впоралися з завданням швидше. Основна мета вправи – закріпити знання основних геометричних фігур: кола, трикутника, чотирикутника. При цьому учні вчаться виділяти такі геометричні фігури серед множини інших, що є важливим освітнім завданням в рамках вивчення курсу математики в початковій школі.

Розглянемо ще одне ігрове завдання «Порівняй зображення». Учням на моніторах пропонується три зображення, що складаються з геометричних фігур. Приклад такого зображення представлено на мал. 2.

Мал. 2. Зображення до завдання у програмі Paint

При використанні такого зображення у програмі Paint учням пропонується знайти пташку, яка відрізняється від інших. Також учні повинні пояснити чим відрізняється це зображення. Варіанти відповіді – у неї є хвіст, у неї інше око і т.д. Після відповіді учнів вчитель деталізує: як саме намальований хвіст пташки? З використанням якої геометричної фігури? Яку геометричну форму має око в першій та третій пташки? А в пташки, що розміщена по центру зображення? Далі учням пропонується відповісти, за допомогою яких геометричних фігур представлений тулуб пташки? Крило? Дзьоб?

Додатковими завданнями може бути підрахунок усіх трикутників (кругів) на представленому зображенні. Так поєднуються завдання з закріплення знань з геометрії та завдання на підрахунок об'єктів.

Більш складним завданням для учнів є побудова зображення будинку, використовуючи для цього задані геометричні фігури, наприклад: чотири прямокутники, два квадрати, один трикутник.

Висновки./Conclusions. Таким чином, запропонована система завдань, які виконуються з використанням можливостей графічного редактора Paint, з одного боку допоможе учням початкової школи більш ефективно закріпити знання з основ геометрії (геометричні фігури та їх властивості), а з іншого боку – буде створювати високий рівень мотивації до отримання нових геометричних знань.

Список використаної літератури

1. Друзь Б. Г. Творчі вправи з математики для початкових класів : посіб. для вчителів. Київ: Рад. шк., 1988. 144 с.
2. Жигайло О., Козак У. Формування вимірювальних умінь та навичок учнів початкових класів під час вивчення геометричного матеріалу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2014. Вип. 8. С. 218-222.
3. Іванова К.Ю. Проблеми геометричної підготовки майбутніх учителів початкових класів на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти. *Вісник Черкаського університету*. 2015. № 20 (353) С.107-112.

4. Козлова Н.Д. Система геометричних вправ та завдань для розвитку пізнавальних процесів другокласників. К., 2021. URL: <http://golos241.in.ua/upload/Методична%20розробка.pdf> (дата звернення: 23.08.2022)
5. Корнієнко М.М., Крамаровська С.М., Зарецька І.Т. Сходинки до інформатики : підруч. для 2 кл. загальноосвіт. навч. Закладів. Харків : Видавництво «Ранок», 2012. 144 с. : іл.
6. Лаврінчук Ю.О. Петренко Н.П., Стрілецька Н.М. З любов'ю до України(Малюємо в Paint, TuxPaint, Paint.net, Oooo4kids Draw) Робочі аркуші: Навч. посібник. Чернігів: Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, 2018. 95 с.
7. Листопад Н. Вивчення елементів геометрії в 1 класі на засадах компетентнісного підходу. *Початкова школа*. 2012. № 11. С. 4-9.
8. Співаковський О.В., Петухова Л.Є., Коткова В.В. Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: Навчально-методичний посібник. Херсон: ХДУ, 2011. 267 с.
9. Шаран О. В., Лукавська М. В. Особливості забезпечення наступності у вивченні геометричних фігур у початковій школі та у 5-6 класах основної школи. *Нова українська школа : теорія і практика реалізації інтегрованого підходу* : матеріали міжнародної наукової конференції (17-18 травня 2018 р., м. Тернопіль). Тернопіль: Вектор, 2018. С. 92–93.

**ПУБЛІЧНО-ГРОМАДСЬКЕ УПРАВЛІННЯ УНІВЕРСИТЕТОМ У
КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОСВІТНЬОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ ТА УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ І ПІСЛЯВОЄННОГО
ВІДНОВЛЕННЯ КРАЇНИ**

Бородієнко Олександра Володимирівна
доктор педагогічних наук, доцент, старший дослідник,
член-кореспондент НАПН України,
провідний науковий співробітник відділу
забезпечення якості вищої освіти
Інституту вищої освіти НАПН України
ORCID ID: 0000-0001-9133-0344
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Необхідність зміни парадигми управління університетами зумовлюється, з одного боку, трансформаційними перетвореннями в суспільно-економічному розвитку країни як результату повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, а з іншого – необхідністю оперативного вирішення актуальних стратегічних проблем діяльності університетів [7]. У цьому випадку можливість залучення широкого кола учасників до забезпечення стійкого розвитку університетів є тим ресурсом, який, за умови його ефективного використання, здатен забезпечити синергетичний та експоненційний ефекти в площині забезпечення загальної ефективності. Інкорпорування публічно-громадського управління також відображає принципово нові відносини між університетами як суб'єктами управління та населенням (громадянським суспільством), за яких громадські інститути виступають співучасниками та співтворювачами процесу управління, ініціаторами та виконавцями певних соціально-економічних та управлінських перетворень. На інституційному рівні публічно-громадське управління сприяє збільшенню ресурсної бази процесу прийняття і реалізації управлінських рішень, оскільки громадянське суспільство можна розглядати як вагомий ресурс зовнішнього середовища управління [1, 6].

Матеріали та методи./Materials and methods. Здійснено теоретичний аналіз суміжних понять («громадське управління», «публічне управління», «громадсько-державне управління», «державно-громадське управління», «суспільно-державне управління», «громадський контроль», «громадсько-державне партнерство», «публічно-приватне партнерство», «соціальне партнерство», «тристороннє партнерство»). В зарубіжному науковому просторі спорідненими поняттями вважаємо «partnership-based governance», «partnership governance», «university-public sector research partnerships governance», «university-private sector research partnerships governance», «governance of academic partnerships»). Використання методів теоретичного аналізу (аналіз наукових джерел, науковий синтез та узагальнення, контент-аналіз) дає змогу визначити перелік істотних їх ознак (ознак, необхідних для диференціювання предмету, явища або феномену від подібних), визначити базове поняття дослідження через найближчий рід, визначити поняття через його видові ознаки (у процесі визначення дефінієнсу або визначаючого поняття). Для визначення сучасного стану розвитку громадсько-публічного управління університетами України у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності було проведено опитування, у якому взяли участь 155 респондентів (наукових, науково-педагогічних, педагогічних працівників), які представляли заклади вищої освіти Тернопільської (45,8% опитаних), Чернівецької (25,8%), Львівської (11,0%), Волинської (9,0%), Івано-Франківської (5,2%) та Закарпатської (3,2%) областей. Дане опитування було здійснене в рамках дослідження «Розвиток університетської освіти у Західному регіоні України у повоєнний період» (автори М.Барановський, О.Бородієнко, І.Драч, О.Петроє). Для аналізу кращих зарубіжних практик розвитку громадсько-публічного управління університетами у контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності було обрано університети, які посідають провідні позиції у Шанхайському академічному міжнародному рейтингу університетів: Університет Париж Сакле (L'Université Paris-Saclay), Мюнхенський університет (Ludwig-Maximilians-Universität München), Оксфордський університет (Oxford

University), Університет Сорбонна (Sorbonne University), Стокгольмський університет (Stockholm University), Каролінський університет (The Karolinska Institutet), Технічний університет Мюнхена (TUM), Кембриджський університет (University of Cambridge), Оксфордський університет (University of Oxford), Варшавський університет (University of Warsaw).

Результати та обговорення./Results and discussion. Громадсько-публічне управління в контексті забезпечення ефективності освітньої діяльності університетів - це процес управління співпрацею між різними суб'єктами (державним і приватним сектором, інститутами громадянського суспільства) на основі поєднання демократичних процедур самоуправління та співуправління, що має на меті підвищення ефективності та результативності діяльності університетів, створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків та доповнення ресурсного забезпечення партнерів, підвищення рівня управлінської та економічної спроможності та життєздатності, адаптації до змінних умов середовища, забезпечення сталого продукування та поширення інновацій, створення інноваційної екосистеми.

Сучасний стан розвитку громадсько-публічного управління університетами в Україні характеризується спорадичністю, несистемністю, формалізацією відносин між партнерами, що спричиняється низкою факторів: недосконалістю нормативно-правового забезпечення такого управління; організаційними проблемами та недосконалими процесами операціоналізації взаємодії з партнерами; проблемами розмежування прав і повноважень органів громадсько-публічного управління університетами; нерозуміння стейкхолдерами (включаючи керівництво університетів) прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами та небажання інвестувати час та ресурси у взаємодію; відсутністю працівників, які б взяли на себе функцію системної організації взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами; низьким рівнем поінформованості стейкхолдерів щодо процесів, які відбуваються в університетах.

Сучасні тенденції розбудови публічно-приватного партнерства в Україні характеризуються: впровадженням нових та удосконаленням існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами, які реалізуються переважно в рамках міжнародних проєктів; розширенням напрямів взаємодії університетів зі стейкхолдерами в процесі здійснення публічно-громадського управління університетами; поглибленням процесу інституціоналізації та імплементації новітніх форм публічно-громадського управління університетами (професійних дорадчих комітетів зі спеціальності, комітетів з підтримки забезпечення якості, центрів педагогічної та управлінської досконалості, ресурсних центрів, багатодомених кластерних мереж, стартап-центрів, асоціацій випускників університетів, наглядових рад університетів).

Оптимальна модель публічно-громадського управління університетами має збалансовано інтегрувати властивості державного, самоврядного або муніципального, громадського та корпоративного управління.

Стратегічною метою розвитку публічно-громадського управління у провідних університетах країн ЄС є поглиблення інноваційної культури університетів; створення регіональної інноваційної екосистеми світового рівня; зростання впливу університетів на регіональному, національному та глобальному рівнях; вибудовування конструктивних відносин з місцевою та регіональною спільнотами; заохочення широкого використання результатів досліджень [2].

Моделями розвитку публічно-громадського управління університетами країн ЄС є: модель залучення громадськості, модель академічних партнерств, модель інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами, модель багаторівневого публічно-громадського управління.

Інституціями публічно-громадського управління у досліджуваних університетах є: Рада Стокгольмського університету, Рада Варшавського університету, Рада університету та Консультативна (опікунська) рада Мюнхенського університету, Консультативна рада Мюнхенського університету, Піклувальна рада та Рада Технічного університету Мюнхена,

Рада директорів Університету Париж-Сакле, Рада директорів Університету Сорбонна [3, 4, 8, 9, 12-19]. Представлені інституції мають широке коло повноважень та репрезентують ідею диверсифікованого залучення стейкхолдерів у процес управління університетами.

Закономірностями поширення тих чи інших моделей публічно-приватного управління у провідних університетах країн ЄС є превалювання моделей залучення громадськості та моделей академічних партнерств (які функціонують переважно на проєктній основі) у Великобританії та Швеції та поширення моделі інституціоналізованого публічно-громадського управління університетами у Німеччині, Франції та Республіці Польща [3, 5, 10, 11, 20].

Багаторівнева модель публічно-громадського управління закладом сприяє прозорості, підзвітності, ефективності, забезпечує розвиток та реалізацію стратегії закладів, підзвітності функціонування посадових осіб, лідерства та відповідальності кожного структурного підрозділу, дозволяє як реалізувати орієнтовану на результат діяльність, сприяє галузевій представленості та диверсифікованості діяльності, передбачає широке охоплення та залученість до процесу управління представників різних стейкхолдерів – професійних спільнот, органів державного управління та місцевого самоврядування, благодійні та громадські організації, лідерів думок, професійні спілки.

Висновки./Conclusions. Здійснене дослідження актуалізує необхідність подальшої розбудови публічно-громадського управління університетами, впровадження нових та удосконалення існуючих механізмів громадсько-публічного управління університетами, розширення напрямів взаємодії університетів зі стейкхолдерами, поглиблення процесу інституціоналізації та імплементації новітніх форм публічно-громадського управління. З цією метою на загальнодержавному рівні слід удосконалити нормативно-правове забезпечення публічно-громадського управління університетами, внісши зміни та доповнення у відповідні нормативно-правові акти. На інституційному рівні слід здійснювати управління університетом на основі спільної діяльності та партнерських зв'язків між різними суб'єктами (державним і приватним

сектором, інститутами громадянського суспільства); у процесі стратегування (визначення стратегічних векторів розвитку університетів) приділяти значну увагу питанням розбудови ефективного публічно-громадського управління; впроваджувати ефективні механізми залучення громадян в процес управління університетами; підвищувати рівень спроможності та життєздатності університетів, їх адаптації до змінних умов середовища за рахунок створення їх порівняльних переваг шляхом раціонального розподілення обов'язків між партнерами та доповнення ресурсного забезпечення; взаємодію з партнерами здійснювати основі принципів кроссекторальної взаємодії, узгодженості, передбачуваності, послідовності і актуальності та моделях відкритих інновацій (open innovation models); удосконалювати процеси операціоналізації взаємодії університетів з партнерами; здійснювати просвітницьку роботу з метою поглиблення розуміння стейкхолдерами прямих та непрямих зисків від громадсько-публічного управління університетами; створити підрозділи, функцією яких є системна організація взаємодії між стейкхолдерами в процесі громадсько-публічного управління університетами; запроваджувати новітні форми публічно-громадського управління університетами (професійні дорадчі комітети зі спеціальностей, комітети з підтримки забезпечення якості, центри педагогічної та управлінської досконалості, ресурсні центри, багатодоменні кластерні мережі, стартап-центри, асоціації випускників університетів), удосконалювати діяльність існуючих форм (наглядових рад університетів); обґрунтувати та пілотувати таку модель публічно-громадського управління, яка збалансовано поєднує моделі залучення громадськості, академічного партнерства, інституціоналізованого та багаторівневого публічно-громадського управління університетами).

Список використаних джерел

1. Бородієнко О. Публічно-приватне партнерство закладів професійної освіти: практичний посібник. Київ: ІІТО НАПН України, 2020. 302 с.
2. Драч І., Бородієнко О., Петрос О. (2022). Інновації в управлінні університетами як передумова розвитку конкурентоздатної економіки України в

поствоєнний період. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No. 3(44). <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.44.2022.3773>

3. Academic Partnerships Framework / UCL Academic Manual 2021-22. London's Global University. 2022. URL: https://www.ucl.ac.uk/academic-manual/sites/academic-manual/files/chapter_8_academic_partnerships_framework_2021-22.pdf (дата звернення 15.04.2022).

4. Advisory Council (Kuratorium). Ludwig-Maximilians-Universität München: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/advisory-council/index.html> (дата звернення 27.05.2022).

5. Borodiyenko O., Malykhina Y., Protopopova Y., Kim K., Malykhina V. Social and economic prerequisites of strategic development of universities in the conditions of war and post-war period. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No. 1(42). 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673>

6. Borodiyenko O., Nychkalo N., Malykhina Ya., Kuz O., Korotkov D. Public-private partnership in education as a prerequisite for the growth of regional labor markets: analysis of foreign experience. Financial And Credit Activity: Problems Of Theory And Practice. 2021. No. 36. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i36.228031>

7. Borodiyenko O., Zlenko A., Malykhina Y., Kim K., Diachkova N. Socio-economic prerequisites of strategic development of educational institutions. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice. 2022. No 1(42). P. 464–473. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3673>

8. Central Councils. Sorbonne University: веб-сайт. URL: <https://www.sorbonne-universite.fr/en/university/governance-and-organization/central-councils> (дата звернення 30.05.2022).

9. Composition du Conseil D'administration. L'Université Paris-Saclay: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/composition-du-conseil-dadministration> (дата звернення 30.05.2022).
10. Engagement and partnership. University of Oxford: веб-сайт. URL: <https://www.ox.ac.uk/about/organisation/strategic-plan-2018-23/engagement-and-partnership> (дата звернення 19.05.2022).
11. Partnership in Higher Education. Making a world better. Curtin University. 2014. URL: <https://www.ncsehe.edu.au/wp-content/uploads/2014/12/NCSEHE-Partnership-Publication-Web.pdf> (дата звернення 19.04.2022).
12. Reglement interieur du Conseil D'administration de l'Universite Paris-Saclay. L'Université Paris-Saclay: веб-сайт. URL: <https://www.universite-paris-saclay.fr/sites/default/files/2021-01/RI-CA.pdf> (дата звернення 30.05.2022).
13. The Karolinska Institutet University Board (Konsistoriet) adopted Strategy 2030. Creating Karolinska Institutet's future together. Karolinska Institutet, 2019. 32 p.
14. TUM Agenda 2030. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.exzellenz.tum.de/fileadmin/w00bll/exzellenz/TUM-AGENDA-2030-Zusammenfassung.pdf> (дата звернення 28.05.2022).
15. TUM Board of Trustees. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/board-of-trustees> (дата звернення 29.05.2022).
16. TUM University Council. The Technical University of Munich: веб-сайт. URL: <https://www.tum.de/en/about-tum/our-university/university-council> (дата звернення 29.05.2022).
17. University board. Stockholm University: веб-сайт. URL: <https://www.su.se/english/about-the-university/organisation/university-board#membersrepresentingpublicinterest> (дата звернення 21.05.2022).
18. University council of the University of Warsaw. University of Warsaw: веб-сайт. URL: <https://radauczelni.uw.edu.pl/en/> (дата звернення 22.05.2022).

19. University Council. Ludwig-Maximilians-Universität München: веб-сайт. URL: <https://www.lmu.de/en/about-lmu/structure/organizational-structure/university-council/index.html> (дата звернення 26.05.2022).

20. University-Private Sector Research Partnerships in the Innovation Ecosystem. Report. President's Council of Advisors on Science and Technology. 2008. URL: https://www.nasa.gov/pdf/404101main_past_research_partnership_report_BOOK.pdf (дата звернення 20.05.2022).

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Василюк Юліанна Ярославівна,
викладач, вища категорія
Володимир-Волинський фаховий коледж
м. Володимир, Україна

Вступ./Introductions. Оскільки мова залишається єдиною універсальною базою мислення, знання іноземної мови слід розглядати з погляду вдосконалення інтелектуальних здібностей (пам'яті, уяви, критичного, логічного, креативного мислення). Креативність є найвищим виявом розвитку людського розуму. Креативні здібності – це здатність дивуватися і пізнавати, вміння знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду. Завдяки креативній діяльності в дитини розвивається здатність самостійно реалізувати свої можливості. А самореалізація веде до особистісного зростання.

Мета роботи. / Aim. З'ясувати змістові, вікові, методичні аспекти креативності і обґрунтувати шляхи, прийоми, засоби розвитку креативності студентів у процесі вивчення англійської мови.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Проблема формування творчої особистості вказується як мета в будь-якій педагогічній системі. Внутрішня особистісна тенденція до творчого вирішення проблем у педагогічній літературі отримала назву «креативність». Предметом спеціального вивчення вона виступила в дослідженнях як зарубіжних (М.Воллах, Дж.Гілфорд, Х.Груббер, Дж.Девідсон, Н.Коган, С.Медник, Р.Муні, П.Торренс, Д.Фельдман, Дж.Фодор, Д.Харрінгтон, А.Штейн та ін.), так і вітчизняних вчених (Т.Галкіна, Є.Григоренко, В.Дружинін, О.Кононко, П.Кравчук, Л.Ляхова, В.Моляко, Я.Пономарьов, К.Торшина та ін.).

У педагогічному словнику поняття креативності визначається як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях,

спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому чи її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях. Креативність визначається не стільки критичним ставленням до нового з точки зору наявного досвіду, скільки сприйнятливістю нових ідей [3, 47].

Для розв'язування поставлених задач використалися наступні методи: аналіз педагогічної й методичної літератури по даній темі; аналіз робочої навчальної програми, навчальних посібників і продуктів навчальної діяльності студентів.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Здатність до навчання – це здатність до надбання знань, а креативність – здатність до перетворення знань. З нею пов'язані увага, фантазія, народження гіпотез тощо. Креативне навчання є не що інше як навчання творчості, і саме воно є також творчою діяльністю [3].

Організація креативного навчально-виховного процесу узгоджується з головними етапами наукового дослідження як творчого процесу, що передбачає введення нової типології уроків. Така типологія реалізує дослідницький підхід у навчанні та вихованні студентів.

Для того, щоб розвинути творче мислення студентів на заняттях з англійської мови потрібно опиратися на принцип комунікативності. Це означає перш за все створення творчих ситуацій з урахуванням інтересів життєвого досвіду, індивідуальних особливостей студентів.

Уявімо таку ситуацію на занятті англійської мови. Викладач вводить структуру *to look after*. Після пояснень про її вживання, з допомогою наочності, студентам дається завдання придумати власні речення з використанням даної конструкції. Встає один із студентів і говорить: *“I look after my dog.”* Далі продовжує: *“I'd like to tell you about my dog. You see, my dog's name is Rex. It's big. Rex likes to play in the yard with me, etc”*. Студент намагається більше сказати з приводу теми, виражаючи при цьому власні думки.

Отже, розвиток творчої інтелектуальної активності студентів на заняттях англійської мови досягається за допомогою:

- 1) творчих проблемних ситуацій;
- 2) аналізу мовної форми, порівняння особливостей вираження думки рідною та іноземною мовами;
- 3) реалізація принципу комунікативності на занятті.

Висновки. / Conclusions. Розвиток креативності людини в основному визначається тим, у якому середовищі вона розвивалася, наскільки це середовище стимулювало творчість, підтримувало й розвивало індивідуальність людини.

Креативна освіта повинна відповідати такій організації навчання, виховання і розвитку творчої активності, у якій як викладач, так і студент мають сприятливі умови для самореалізації, прагнуть отримати творчий продукт інтелектуальної діяльності і самостійно створювати новий.

Креативний підхід у процесі вивчення іноземної мови впливає з її загальної стратегії. Цією стратегією є комунікативний підхід. Мова розглядається як засіб спілкування й вивчається через особисту діяльність студентів. Заняття з іноземної мови розглядається як діяльність спілкування. Типовими завданнями є пошуково-креативні: заповнення інформаційних прогалин, рольові ігри, вирішення проблем тощо.

Відбір інтелектуально і творчо обдарованих людей, їхнє навчання в умовах креативного навчального закладу забезпечують повноцінне і успішне формування творчої особистості громадянина. Настав час, коли українське суспільство відчуло гостру потребу у фахівцях різних галузей, які б активно володіли бодай однією з поширених у світі мов, ефективно послуговувалися нею для обміну інформацією, встановлення професійних контактів, досягнення порозуміння в діалозі культур.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гембарук А. Відбір та організація навчального матеріалу з англійської мови для студентів педагогічних навчальних закладів / А. Гембарук // Рідна школа. – 2007. – № 6. – С. 72-74
2. Зубенко Н. Креативний підхід до вивчення іноземної мови / Н. Зубенко // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – № 4. – С. 47-48.
3. Крамаренко С.Г. Інтерактивні техніки навчання як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С.Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – № 5-6. – С. 3-5.
4. Максимюк С.П. Педагогіка: Навчальний посібник / С.П. Максимюк. – К.: Кондор, 2005. – 670 с.
5. Мельникова Н.П. Проектна робота з використанням комп'ютерних технологій як засобу креативного навчання // Англійська мова та література – 2011. – № 1. – С. 4-8.
6. Мильруд Р.П., Максимова І.Р. Сучасні концептуальні принципи комунікативного навчання іноземної мови / Р.П. Мильруд, І.Р. Максимова // Иностранные языки в школе. – 2000. – № 4. – С. 14-19.
7. Ніколаєва С.Ю. Сучасні підходи до викладання іноземних мов / С.Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2001. – № 3. – С. 49-55.
8. Нісімчук А.С., Падалко О.С., Шпак О.Т. Сучасні педагогічні технології / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – Київ, НПУ ім. М.П. Драгоманова. – 2010. – 368 с.

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ І СПОРТ

Гіденко Євгеній Сергійович,
капітан поліції, викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Анотація. Дослідження мотиваційно – ціннісного ставлення студентів університетів до фізичного виховання й спорту, державної політики у сфері фізичної культури.

Ключові слова: фізична культура, спорт, здоровий спосіб життя, фізичне виховання, мотивація.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем навчального процесу в університеті є виховання в студентів позитивного ставлення до фізичного виховання та спорту. Для студентів тема здорового способу життя і життєстійкості є особливо значущою, так як ведення здорового способу життя, підвищення життєстійкості сприяють профілактиці професійного вигорання, збільшення ресурсів майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед публікацій, присвячених цій тематиці, варто вказати: Вовченко І.І., Коробейніков Г.В., Повар О.В. та ін.

Метою дослідження (завданням) є дослідження проблеми розвитку мотивацій курсантів щодо фізичного виховання та спорту.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України про фізичну культуру і спорт базується на Конституції України та складається з Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [1, с.2]. Згідно з Національною доктриною розвитку фізичної культури і спорту, формування у студентів сталих традицій та мотивацій щодо фізичного виховання і масового спорту як

важливого чинника забезпечення здорового способу життя є одним з головних завдань державної політики у цій сфері [2, с. 1].

«У здоровому тілі – здоровий дух!» – (з лат. *Mens sana in corpore sano*) – крилата латинська фраза римського письменника Ювенала. У цій відомій фразі автор оспівує гармонійний розвиток людини. Інакше: зберігати потрібно і тіло, і душу.

Здоров'я – нормальний психосоматичний стан людини, що відбиває його повне фізичне, психічне і соціальне благополуччя і забезпечує повноцінне виконання трудових, соціальних та біологічних функцій. Здоров'я багато в чому залежить від способу життя [3, с.23].

У розумінні всесвітньої організації охорони здоров'я, здоровий спосіб життя – це поведінка і мислення людини, що забезпечують йому охорону і зміцнення здоров'я; індивідуальна система звичок, яка забезпечує людині необхідний рівень життєдіяльності для вирішення завдань, пов'язаних з виконанням обов'язків і для вирішення особистих проблем і запитів; система життя, що забезпечує достатній і оптимальний обмін людини з середовищем і тим Самим дозволяє зберегти здоров'я на безпечному рівні. [3, с.78]

Проблемі здорового способу життя приділяють увагу на всіх рівнях: від життєвих принципів кожної людини, до політики держави, спрямованої на захоплення нації в спорт. Основними проблемами у сучасної молоді є ознаки нездорової життя: пристрасть до куріння, алкоголю та наркотиків, залежність від комп'ютера, малорухливий спосіб життя. З усім цим ведеться активна боротьба. Держава стала приділяти увагу всіляких спортивних заходів.

Відповідно до статті 26 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» органи державної влади та органи місцевого самоврядування сприяють розвитку фізичної культури в закладах освіти. Фізична культура у сфері освіти має на меті забезпечити розвиток фізичного здоров'я студентів, комплексний підхід до формування розумових і фізичних здібностей особистості, вдосконалення фізичної та психологічної підготовки до активного життя, професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету

оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних засобів та форм фізичного виховання і масового спорту, безперервності цього процесу протягом усього життя.

Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту – це система концептуальних ідей і поглядів на роль, організаційну структуру та завдання фізичної культури і спорту в Україні на період до 2016 року з урахуванням стратегії розвитку держави та світового досвіду. Метою Доктрини є орієнтація українського суспільства на поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту на демократичних та гуманістичних засадах.

Формування здорового способу життя – складний системний процес, що охоплює безліч компонентів способу життя сучасного суспільства і включає основні сфери і напрямки життєдіяльності людей [3, с.27].

Для успішної реалізації своєї професії випускникам вузу разом з цілим рядом особистісних і професійних якостей необхідно мати міцне здоров'я і достатньою фізичною підготовленістю. Головну роль у вирішенні цього завдання відіграє формування у студентів здорового способу життя.

Фізичне самовиховання розуміється як процес спрямованої, свідомої, планомірної роботи над собою. Фізичне вдосконалення орієнтовано на формування фізичної культури особистості, воно включає сукупність прийомів і видів діяльності, дієву позицію особистості щодо свого здоров'я, психофізичного стану, фізичного вдосконалення і освіти [4, с.233]. Заняття фізичними вправами здійснюються під впливом певних стимулів і спонукань. Такими спонукальними силами є інтереси, переконання та ідеали.

Процес фізичного самовиховання і самовдосконалення включає три основних етапи:

1) Самопізнання власної особистості, виділенням її позитивних психічних і фізичних якостей, а також негативних проявів, які необхідно подолати.

2) Визначення мети і програми самовиховання і самовдосконалення, а на їх основі – особистого плану. Мета може носити узагальнений характер і ставиться, як правило, на невеликій період часу.

3) Практичне здійснення та використання методів впливу на самого себе з метою самовдосконалення.

Отже, складові способу життя у студентів університету ще недостатньо розвинені, а це є показником недостатньою оздоровчої та спортивно – масової роботи, активним залученням студентської молоді в фізичну культуру і спорт, що особливо актуально для оздоровлення нації.

Основними мотивами фізичного виховання студентів університетів є бажання мати гарну будову тіла, покращити стан здоров'я, підвищити фізичну підготовленість. На ставлення студентів до фізичної культури впливають такі фактори: поганий стан здоров'я, нестача вільного часу, відсутність спортивної бази й потрібних секцій. Тому вищому навчальному закладі необхідно забезпечити свідомий вибір особистістю суспільних цінностей здорового способу життя і формувати на їх основі стійку, індивідуальну систему ціннісних орієнтацій, здатну забезпечити саморегуляцію особистості, мотивацію її поведінки та діяльності.

Висновки. Таким чином, рівень інтересу студентів до фізичного виховання й спорту невисокий. Протягом навчального процесу в університеті спостерігається тенденція зниження інтересу студентів до фізичного виховання та спорту. Надання студентам можливості проявляти самостійність та ініціативу є необхідною умовою формування інтересу до навчальної діяльності. Чим активніші методи навчання, тим легше зацікавити молодь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про фізичну культуру і спорт: Закон України № 3808 – XII від 25.07.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3808> – 12 (дата звернення: 25.05.2022).

2. Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту: Указ Президента України (Із змінами, внесеними згідно з Указом Президента № 1505/2005 (1505/2005) від 21.10.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1148/2004> (дата звернення: 25.05.2022).

3. Повар О.В. Мотиваційно – ціннісне ставлення студентів університетів до фізичного виховання й спорту/ О.В. Повар// Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2012. – № 1. – с. 50 – 55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fvs_2012_1_12 (дата звернення: 25.05.2022).

4. Коробейніков Г.В. Особливості фізичного розвитку у студентів – медиків із різним рівнем здоров'я/ Г.В. Коробейніков, Л.В. Морська// Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – 2004. – № 2 – С. 95–100.

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ

Данилюк Ігор Миколайович,
викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Національна академія Національної гвардії України,
м. Харків, Україна

Вступ. Актуальність теми визначається тим, що військовослужбовці Національної гвардії України (НГУ) сьогодні знаходяться на передових рубежах оборони нашої країни від російської агресії. В той же час у ВВНЗ безупинно відбувається підготовка майбутніх офіцерів для виконання поставлених перед НГУ задач.

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності, що існують сьогодні у системі підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України: між вимогами сучасної війни до рівня підготовленості військовослужбовців НГУ та станом навчально-виховного процесу; між вимогами до професійних, особистісних і індивідуально-психічних якостей, що необхідні військовослужбовцю, та їх недостатнім формуванням у ВВНЗ в умовах війни; між складністю завдань, що потрібно вирішувати офіцерам НГУ та недостатнім рівнем їх підготовленості до виконання таких завдань тощо. Отже, все це пред'являє високі вимоги до процесу підготовки майбутніх офіцерів НГУ. Тому гостро постає проблема вдосконалення професійної підготовки та визначення дидактичних підходів, які б забезпечили ефективність цього процесу у ВВНЗ.

Ціль роботи. Метою публікації є визначення сутності, особливостей та можливостей продуктивного навчання курсантів під час навчально-виховного процесу у ВВНЗ.

Дослідження історії становлення і розвитку військово-професійної підготовки офіцерів в Україні проведено М. Нещадимом, Й. Варієм, В. Ягуповим та іншими. Дидактичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах, технології їх навчання у сучасних умовах розробляють О. Диденко, Ю. Кузь, О. Керницький, О. Бойко та інші.

Першим освітнім проектом, з яким пов'язують термін «продуктивне навчання», була програма нью-йоркської школи «Місто-як-школа» або «Школа без стін» (початок 70-х років). Її основна мета полягала у створенні освітньої системи, яка б забезпечила одержання загальної професійної освіти та адаптацію особистості до нових соціально-економічних умов. Там намагалися відійти від традиційного навчання і заохочували до створення учасниками особистісної продукції: інтелектуальних відкриттів, винаходів та конструкцій, задач, правил, досліджень, проектів тощо. Основні позиції викладача в цій системі такого навчання: наставник, компетентний консультант, особистий радник, науковий керівник індивідуального проекту. Основні позиції студента: суб'єкт діяльності, дослідник, рецензент, проектувальник тощо.

При навчанні курсантів дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» важливим є те, що технологія продуктивного навчання забезпечує поетапне включення курсантів у різновиди навчальної діяльності та орієнтує на самостійне, творче оволодіння професійними знаннями, вміннями і навичками, що потрібні офіцеру НГУ.

Визначено, що згідно аналізу наукової літератури, продуктивна педагогічна технологія - це така технологія, яка дозволяє досягти високоякісного результату при сполученні індивідуального навчання з груповим в середовищі прояву активності та креативності курсантів, та одержати продукт максимальної кількості і якості за мінімальний час.

Продуктивна технологія включає 2 групи методів: когнітивні методи (пізнати навколишній світ), креативні методи (створити освітню продукцію).

Когнітивні методи - це методи навчального пізнання. Вони діляться на емпатію, смислове бачення, метод фактів, евристичне спостереження,

конструювання понять і правил теорії, прогнозування, символічне бачення, метод гіпотез, метод помилок. Креативні ж методи навчання орієнтовані на створення власних освітніх продуктів. При цьому співвідношення між інформуванням та формуванням умінь у курсантів знаходиться у пропорції 20% до 80%.

Під час практичних занять з дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» нами застосовувались такі методи, як метод гіперболізації, «мозкового штурму», метод метафор та асоціацій, метод придумування, метод «якби» тощо.

У процесі викладання курсантам дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» добре себе показали такі навчальні продукти:

- складання курсантами шаблону фраз для оцінки навчальних та інших матеріалів у формі згоди або незгоди з певною позицією;
- фокусоване складання списку основних проблем, пов'язаних з темою заняття або завданнями підрозділів НГУ;
- пряме перефразування матеріалів або якого-небудь друкованого тексту з питань морально-психологічного забезпечення діяльності підрозділів;
- аналітичні доповідні, що мають метою розширений опис змісту проблем морально-психологічного забезпечення діяльності підрозділів та ситуацій й шляхів її розв'язання;
- складання зауважень та запитань, що стосуються теми занять або модулю;
- складання діаграм та схем, що ілюструють асоціації курсантів за відповідною темою;
- опис мети роботи й системи питань за певною темою, наприклад, проведення індивідуальної роботи в підрозділі;
- створення монологічного висловлювання на тему морально-психологічного забезпечення діяльності підрозділів тощо.

Отже, як **висновок**: зазначена проблема є важливою та дуже актуальною для підготовки майбутніх офіцерів НГУ. Розглянуто сутність та особливості продуктивного навчання, можливості та переваги продуктивного навчання курсантів з дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів». Перспективними напрямками є часткова експериментальна перевірка технології продуктивного навчання дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів».

STEM-ОСВІТА: НАВЧАННЯ І РОЗВИТОК

Доротюк Валентина Іванівна

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник,
науковий співробітник відділу STEM-освіти
Інституту педагогіки НАПН
м. Київ Україна

Вступ./Introduction. В педагогічній науці важливим є питання зв'язку навчання з розвитком особистості учня.

Мета роботи./Aim. Коментентнісний підхід до навчання потребує від учня винахідливості, прагнення до пізнання, пошуку методів саморозвитку, що можна визначити, як розвиток пізнавальних, моральних, соціальних та творчих функцій, тому тема послідовності у навчальному процесі є своєчасною. (1)

Матеріали та методи./Materials and methods. Лев Виготський виділяв три наукові підходи до цього питання в історії науки:

1. Навчання йде після і окремо від розвитку і являється, як би тінню розвитку, бо будується на певних закінчених циклах розвитку учня, в тому числі і вікових.

2. Друга точка зору стверджує, що навчання і є розвиток. Якщо в першому випадку розвиток йде попереду навчання, являючись його базою, то в другому вони йдуть паралельно.

3. Третя група наукових теорій вважає розвиток незалежним від навчання, але оскільки навчання формує нові навички, то його теж можна вважати частково розвитком.

Виготський створює свою теорію зв'язку навчання з розвитком і виокремлює дві її складові:

- зона (рівень) актуального розвитку дитини, як завершені цикли розвитку;
- зона найближчого розвитку, як метод.

«Це означає, що за допомогою цього методу ми можемо врахувати не тільки закінчені на сьогоднішній день процеси розвитку, не тільки вже завершені їх цикли, не лише виконані вже процеси дозрівання, але і ті процеси, які зараз знаходяться в процесі становлення, котрі лише дозрівають, тільки розвиваються». [2]

Формула Виготського говорить про те, що лише те навчання є хорошим, яке забігає поперед розвитку.

Для такого навчання необхідне співробітництво дитини і дорослого. Виготський стверджував, що те, що дитина зараз виконує з дорослим (вчителем) розраховане на зону найближчого розвитку, завтра дитина зможе зробити вже сама.

Поскільки у STEM-освіті, під час уроків діти під керівництвом дорослого пізнають різні грані діяльності в процесі навчання, то її можна вважати втіленням теорії Виготського. Вони (уроки) будуються на базі актуального розвитку, тобто відповідають віку і охоплюють зону найближчого розвитку, приводячи в дію деякі потенційні динамічні процеси розвитку і соціалізації дитини.

Результати та обговорення./Results and discussion. В STEM-освіті реалізується головна ідея Виготського про те, що процеси розвитку мають слідувати за процесами навчання, але головна задача дорослих - це визначити правильно зону найближчого розвитку, в межах якої повинно бути організоване навчання і виховання, врахувати де саме повинен стояти той маяк, до якого вони ведуть учнів. Ця задача повинна виконуватися вченими на базі експериментальних психолого-педагогічних досліджень.

Висновки./Conclusions. Можна вважати, що STEM-освіта має теоретичне наукове обґрунтування, відображуючи вчення Виготського про зону найближчого розвитку школяра.[3] STEM-освіта включає в себе різні методи навчання і забезпечує вироблення нових навичок та вмінь. Побудоване на основі вчення Виготського, навчання стає більш ефективним і надзвичайно корисним в системі загальної освіти.

Література:

1. Равен Джон. Компетентность в современном обществе, 2002.
2. Выготский Лев. Вопросы детской психологии, 2016.
3. Маринич Ірина. STEAM-освіта, як шлях інтеграції навчальних предметів, 2020.

ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ УЧНІВ В ПРОЦЕСІ STEM-ОСВІТИ

Доротюк Ольга Геннадіївна,
науковий співробітник відділу
профільного навчання
Інституту педагогіки НАПН України
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Світогляд людини - це система її поглядів на навколишній світ, суспільство, її відношення до світу та пошук свого місця і своєї ролі у суспільному житті.

Мета роботи. / Aim. Провідну роль у формуванні світогляду повинна відігравати школа.

Світогляд людини має три складові:[1]

1. Знання (уявлення про світ і тому подібне)
2. Цінності (оцінка себе та всього що оточує з точки зору власних цілей)
3. Стратегії діяльності (життєві плани, програма діяльності)

Матеріали та методи./Materials and methods. У формуванні світогляду приймають участь інтелектуальний, емоційний та вольовий компоненти. Емоційно-вольову складову називають світовідчуттям, а пізнавально-інтелектуальну - світорозумінням.[2] Головна задача сучасної школи це саме формування світосприйняття учнів. Які ж форми, методи та інструментарій існує для цієї вчительської роботи?

Результати та обговорення./Results and discussion. Основною формою був і залишається урок. Традиційний урок припускає наявність лекційного викладання, та діалогових комунікацій і оцінку отриманих знань. При цьому, вчитель має можливість впливати на світорозуміння школяра, оскільки навчальний процес є пізнавальний і якимось розширює або заповнює інтелект учнів, а значить забезпечується когнітивний розвиток особистості та можливість усвідомлення матеріального світу і місця людини в ньому.[3] Що ж стосується емоційної та вольової складових світогляду, то стандартними

методами навчання забезпечити їх складно. Тут на допомогу вчителю приходять STEM-освіта. Методи навчання в STEM-освіті підвищують можливості педагога в області формування світосприйняття школярів.

При використанні методу проектів, де розподілені ролі і робота по бажанню учасників, навчання відбувається з позитивним емоційним настроєм, у учнів виникає позитивне світовідчуття. Необхідність закінчити роботу в певний термін і необхідність постійного узгодження з іншими учасниками для досягнення загального результату у проекті тренують волю і вміння знаходити своє місце в суспільстві, підкорятися єдиній меті на час виконання проекту.

Висновки./Conclusions. Важливим моментом є міжпредметні зв'язки. Більш переконливими будуть знання предмета, пов'язані з іншими предметами і з оточуючим реальним світом, що допомагає формуванню світорозуміння. Усвідомлення себе, як цінності, приходять під час вдалого пошуку і знаходження учнями цікавих методів виконання завдання і отримання якісних результатів. Це сприяє надбанню учнями впевненості в своїх силах і виробленню життєвих стратегій. Отже, STEM-освіта послідовно, логічно науково допомагає вчителю надати допомогу учням у формуванні свого власного світосприйняття і світовідчуття в умовах освітнього процесу.

Література:

1. Горлач М. І., Кремень В. Г. Основи філософських знань, 2008.
2. Д. Гудінг., Дж. Леннокс. Людина та її світогляд.
3. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки., 2006

ОСНОВНІ КАТЕГОРІЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА

Жулковський Вадим Вікторович

кандидат педагогічних наук

доцент кафедри кінології

Територіально відокремлене відділення

«Хмельницька філія Академії

Державної пенітенціарної служби»

м. Хмельницький, Україна

Вступ. Кожна людина, перебуваючи в сім'ї, навчальних закладах, на виробництві, підпадає під дію зовнішніх умов, тому постійно змінюється, виховується протягом життя. Тобто, фактично, проходить процес соціалізації. Але не завжди процес соціального формування особистості протікає без відхилень і зривів. Іноді ці взаємини призводять до того, що людина скоює протиправні дії, стає на шлях злочину. Проте, засуджуючи злочинців, наше суспільство прагне не тільки покарати їх, але й ставить за мету виправити їх та повернути до правомірного життя. Причому процес впливу на особистість проходить у спеціальних умовах, пов'язаних з виконанням покарань. Дослідити умови, закономірності, особливості педагогічного процесу у специфічних умовах відбування покарань і покликана пенітенціарна педагогіка.

Мета роботи: проаналізувати поняття пенітенціарної педагогіки, основні категорії пенітенціарної педагогіки та педагогіки співробітництва.

Методи дослідження. Теоретичні: аналіз, узагальнення, систематизація, абстрагування; емпіричні: спостереження.

Результати та обговорення. Пенітенціарна педагогіка – це галузь педагогіки, яка вивчає спеціально-організовану, цілеспрямовану та систематичну діяльність з формування особистості засуджених та персоналу. Вона вивчає сутність, умови та особливості організації соціально-виховної роботи з особами, які скоїли злочин і відбувають кримінальне покарання. Специфіка цієї галузі педагогічних знань обумовлена складним та

різностороннім об'єктом вивчення, якого не має жодна галузь педагогіки. Пенітенціарна педагогіка, оперує певною системою понять. Найбільш загальні поняття, які відображають основні сторони, властивості і зв'язки явищ об'єктивного світу, називаються категоріями.

До основних категорій пенітенціарної педагогіки відносяться:

- виховання та перевиховання;
- соціалізація та ресоціалізація;
- виправлення.

Виховання – позитивний цілеспрямований, спеціально-організований та систематичний вплив на духовний, інтелектуальний та фізичний розвиток особистості. У педагогіці про виховання кажуть, маючи на увазі дітей та юнацтво. У процесі виховання вони повинні засвоїти те, що вже накопичене суспільством, засвоїти норми і досвід поведінки в суспільстві й виробити певну систему поглядів на життя. В процесі виховання повинні формуватися також і якості, які необхідні для самокерованої соціально-нормативної поведінки у суспільстві. Важливу роль у вихованні особистості відіграє сім'я, школа, колектив, вулиця, мистецтво, кіно, радіо тощо. Але якщо виховний вплив не дав позитивних результатів, і особистість не спроможна до свідомої самокерованої соціально-нормативної поведінки у суспільстві, здійснюється її перевиховання.

Перевиховання засуджених являє собою двосторонній процес, що включає:

- 1) цілеспрямовану діяльність вихователя (особи, що здійснює виховний вплив) щодо організації цього виховного впливу;
- 2) діяльність вихованця (особи, на яку здійснюється виховний вплив) щодо сприйняття цього впливу.

Тільки в результаті такої взаємодії можна досягти певних позитивних змін в особистості засудженого, тобто забезпечити тою чи іншою мірою виправлення.

Соціалізація особистості – це процес становлення особистості, оволодіння нею нормами і правилами життя в суспільстві, знаннями і вміннями

будувати стосунки з іншими людьми. Існує багато визначень поняття «соціалізація», які різняться залежно від розуміння їхніми авторами сутності й структури особистості. Більшість визначень цього поняття містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються. Соціалізація відбувається протягом усього життя, продовжуючись на всіх вікових етапах. Вона є необхідною умовою особистісного розвитку людини та відбувається у трьох основних сферах функціонування людини (діяльність, спілкування, самосвідомість) і проявляється через поведінку. Але якщо особистість неспроможна соціалізуватися у суспільстві внаслідок злочинної поведінки, постає необхідність її ресоціалізації.

Ресоціалізація - це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя у суспільстві.

Вирішення завдання ресоціалізації є найбільш соціально значущим для суспільства, адже воно зацікавлене у тому, щоб злочинець не скоював кримінальних порушень не тільки в період коли він ізольований від суспільства ґратами, але й після повернення до середовища вільних людей. Тому суспільство зобов'язане допомогти адаптуватись (пристосуватись) до середовища на волі, та має бути психологічно готове прийняти звільненого не як злочинця, а як поновлену рівноправну особистість. Соціальна адаптація осіб, звільнених із виправних установ, залежить від ефективності підготовки до звільнення та від конкретних видів допомоги після відбуття покарання. Звичайно, ресоціалізація засуджених неможлива без їх виправлення.

Виправлення - це внутрішній процес позитивних змін особистості засудженого, які створюють у нього готовність до самокерованої правослухняної поведінки.

Змістом реформування системи виконання покарань є гуманізація та демократизація виховного процесу. Важливе місце в педагогічному процесі, що

відбувається по відношенню до засуджених в умовах ув'язнення, відводиться педагогіці співробітництва. Підвищення психолого-педагогічної культури працівників кримінально-виконавчої системи, як найважливішого компонента їх професійної майстерності розглядається в якості принципово необхідної умови перебудови роботи з ресоціалізації засуджених та гуманізації педагогічного процесу. Гуманізація, педагогізація процесу роботи із засудженими принципово пов'язана з вихідними позиціями пенітенціарного персоналу, як колективу вихователів. На перший план висувається проблема гуманізації взаємовідносин між засудженими та працівниками установ, без розв'язання якої на ефективність ресоціалізації злочинця важко розраховувати.

Психолого-педагогічні аспекти проблеми гуманізації виправного процесу в установах виконання покарань пов'язані, перш за все, з впровадженням у практику продуктивних ідей педагогіки співробітництва - концепції, що утверджує особливий стиль взаємодії вихователя і вихованців, направлений на створення у об'єкта виховання особистісної позиції активного, свідомого організатора власної значущої та соціально корисної діяльності, основи якої були започатковані видатним вітчизняним педагогом А.С. Макаренком. Головним у педагогічній діяльності А.С. Макаренка є повага до особистості, яка перебуває в складній життєвій ситуації, віра в його найкращі якості.

До основних установок співробітництва відносяться:

1. Прийняття (а не відторгнення) кожного засудженого «таким, яким він є», з усіма його недоліками, суперечностями тощо, а також побудова взаємодії з ним на основі поваги до особистості.

2. Емпатичне (а не оціночне) розуміння особистості засудженого з урахуванням всієї складності його психічних станів.

3. Щире спілкування із засудженим, відкриття для нього внутрішнього світу вихователя.

4. Надання засудженому психологічної та іншої допомоги, необхідної для подолання труднощів у різних сферах життєдіяльності (в рамках закону), та створення психотерапевтичного (непсихотравмуючого) клімату в середовищі

перебування засуджених.

5. Пошук позитивного в особистості засудженого для використання в педагогічному процесі.

6. Глибинне вивчення та розкриття дійсних мотивів і зовнішніх обставин, що обумовлюють вчинки і дії засудженого, з урахуванням його характерологічних рис, головних потреб, психічних станів і прийняття на цій основі оптимальних, конкретних індивідуальних виховних рішень.

7. Активізація свідомості та самосвідомості засуджених з апеляцією до їхніх інтелектуальних сил та розвиток останніх.

8. Оптимістичний прогноз в оцінці перспектив особистісних змін у засудженого.

9. Критичний самоаналіз, корекцію вихователем власної особистості та педагогічної діяльності з метою самовдосконалення.

Висновки. Отже, знання основних положень і категорій пенітенціарної педагогіки є основою виправлення та ресоціалізації засуджених. Вміння обирати оптимальні методи, форми здійснення виховного та психологічного впливу на особистість особи позбавленої волі визначають ступінь ефективності протікання процесів її повернення у вільне суспільство як законослухняного громадянина. Педагогічний процес в умовах ув'язнення має низку особливостей, які слід враховувати під час організації роботи із засудженими. Особливе значення у ньому набуває педагогіка співробітництва як основа побудови ефективного виховного процесу по відношенню до засуджених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Замула С. Ю. Основи пенітенціарної педагогіки і психології: навч. посіб. / С. Ю. Замула та ін.; під заг. ред. В. М. Синьова. Біла Церква : Білоцерківське училище ПКП ДКВС України, 2003. 101 с.

2. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 р. № 1129-IV. URL: [http://zakon.rada.gov.ua /laws/show/1129-15](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15) (дата звернення: 02.09.2022).

3. Романовська Л.І., Попик Ю.В., Замула С.Ю. Модуль психолого-педагогічної компетентності: навч.-метод. посіб. Хмельницький: ХНУ, 2013. 326 с.

4. Синьов В. М. Пенітенціарна педагогіка: в основних запитаннях і відповідях (для підготовки до семестрових та державних іспитів) : навч. посіб. / В. М. Синьов, В. І. Кривуша. Київ, 2000. 123 с.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ
3-Х КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ
«Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»**

Іваницька Наталія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, директор,
вчитель фізики, «вчитель-методист»,

Івницька Олена Миколаївна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель початкових класів вищої категорії, «вчитель-методист»,

Музюкова Світлана Володимирівна,
вчитель математики та інформатики вищої категорії,
«старший вчитель»,

Олійник Оксана Федорівна,
вчитель початкових класів вищої категорії,
Чернігівська загальноосвітня школа I-III ступенів №35,
м. Чернігів, Україна

Вступ. Організація вчителями дослідницької діяльності учнів має враховувати, на нашу думку, вимоги Типової освітньої програми [1, с.61 – 62] (далі програми) для викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» («ЯДС») на другому циклі. Педагогічне спостереження дозволило стверджувати, що при плануванні та проведенні дослідження-спостереження, дослідження-розпізнавання та дослідження-пошуку студентами-практикантами або молодими вчителями початкових класів, які починають свою педагогічну діяльність, не достатньо уваги приділяється тому, які етапи дослідження учні мають виконувати самостійно, а які – під керівництвом вчителя. Тому виявлення особливостей організації дослідницької діяльності учнів початкових класів при вивченні ними інтегрованого курсу «ЯДС» є актуальним.

Мета роботи. Продемонструвати на практиці застосування вчителями 3-х класів алгоритму дослідження-спостереження при викладанні інтегрованого курсу «ЯДС», змістовна лінія «Людина і природа», із врахуванням вимог програми [1] до компетентностей учнів 3-х класів.

Матеріали і методи. У статті використано методи теоретичного аналізу та синтезу, які дозволили виявити дидактичні можливості організації дослідницької діяльності учнів початкових класів загальноосвітньої школи.

Результати та обговорення. Для організації вчителями у 3-х класах дослідження-спостереження пропонуємо використовувати алгоритм, етапи якого узгоджуються із вимогами до компетентностей учнів відповідно до програми:

1. Актуалізація *вчителем* знань учнів (міжпредметні зв'язки, інтеграція)
2. Визначення *учнями* об'єкта спостереження на основі проблемних запитань вчителя (навчаються визначати головне в інформації природничого змісту).
3. Визначення *вчителем* конкретних завдань дослідження.
4. Підготування до проведення дослідження: конкретизація *вчителем разом з учнями* етапів спостереження (навчаються аналізувати основні його кроки, передбачені планом, пропонувати власні ідеї); самостійний вибір *учнями* засобів спостереження на основі допоміжних запитань вчителя.
5. Проведення *учнями* спостереження із наступним аналізом результатів.
6. Формулювання *учнями* висновків за допомогою вчителя на основі аналізу одержаних результатів (підсумки спостереження).
7. Закріплення *вчителем* знань учнів, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція).

Продемонструємо застосування зазначеного алгоритму.

Тема «Дослідження властивостей матеріалів»

Мета дослідження: ознайомлення із механічними та технологічними властивостями деревини.

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв'язки, інтеграція з усною народною творчістю).

Наче сонечко на вітах,
зацвіли пахучі квіти.

Втішилась сім'я бджолина, —

Білосніжні китиці
серед листя світяться.

Їх духмяний запах, друзі,

буде з медом вся родина.

(Липа)

розливавсь по всій окрузі.

(Акація)

2. Визначення учнями об'єкта спостереження (механічні властивості деревини) на основі проблемних запитань вчителя (навчаються визначати головне в інформації природничого змісту): Які дерева ви знаєте? Що з них виготовляють? Коли господар вибирає двері в кімнату, чи треба йому враховувати, з якого дерева вони виготовлені? Як можна назвати такі характеристики деревини?

3. Визначення вчителем конкретних завдань дослідження: на основі спостережень учням зробити самостійно класифікацію, які властивості деревини належать до механічних, а які – до технологічних.

4. Підготування до проведення дослідження: конкретизація вчителем разом з учнями етапів спостереження (навчаються аналізувати основні його кроки, передбачені планом, пропонувати власні ідеї): звернути увагу учнів на наявність у досліджуваних зразків технологічних (здатність до обробки: зносостійкість (поверхня мінімально пошкоджується при тривалому використанні), розколюваність, гнучкість) або механічних властивостей (здатність чинити опір зовнішнім силам – міцність, стійкість до біопшкоджень, пружність); самостійний вибір учнями засобів спостереження (планшет, ноутбук, смартфон та ін.); формування малих груп учнів для проведення спостереження та здійснення класифікації властивостей деревини.

5. Проведення учнями спостереження із наступним аналізом результатів. Учні працюють у малих групах, використовуючи онлайн-сервіс LearningApps (<http://surl.li/cqqdn>) для проведення спостереження, його аналізу, встановлення відповідності та проведення класифікації властивостей деревини (рис.1).

6. Формулювання учнями висновків за допомогою вчителя на основі аналізу одержаних результатів (підсумки спостереження): при виборі деревини

необхідно чітко знати мету її застосування та враховувати її технологічні та механічні властивості.

7. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція знань із народознавством). З давніх часів дерево використовувалося для будівництва помешкань, тобто враховували міцність деревини, і виготовлення різноманітного столового посуду. Спочатку для меблів вибиралися ті шматки матеріалу, які підходили до необхідної форми виробу або деталі., в Німеччині та Україні – бук і дуб, а в скандинавських країнах в основному виробляють меблі з масиву сосни та берези [2].

**Рис. 1. Фрагмент онлайн-сервісу LearningApps з теми дослідження
Тема «Спостереження за поведінкою тварин»**

Мета дослідження: виявлення ознак вродженої та набутої поведінки хатніх тварин.

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв'язки, інтеграція з основами біології). Усі прояви поведінки тварин можна поділити на дві групи: вроджена (поведінка визначається спадковістю) і набута (поведінка визначається на змінні умови, формується завдяки навчанню).

2. Визначення учнями об'єкта спостереження (хатні тваринки) на основі проблемних запитань вчителя: Яка поведінка більш притаманна домашнім

улюбленцям: вроджена (як у природньому середовищі) чи набута (виховання та навчання тварини)?

3. Визначення вчителем конкретних завдань дослідження: спостереження за особливостями поведінки хатніх тварин.

4. Підготування до проведення дослідження: конкретизація вчителем разом з учнями етапів спостереження (навчаються аналізувати основні його кроки, передбачені планом, пропонувати власні ідеї): звернути увагу учнів на поведінку тварин, коли вони прокидаються, голодні, зустрічають господарів; самостійний вибір учнями засобів спостереження (планшет, ноутбук, смартфон та ін.); формування малих груп учнів для проведення спостереження та виявлення ознак вродженої та набутої поведінки хатніх тварин.

5. Проведення учнями спостереження із наступним аналізом результатів.

Учні працюють у малих групах з інтерактивною вправою з використанням онлайн-сервісу LearningApps (<http://surl.li/cprqk>, <http://surl.li/cprrk>) для онлайн-спостереження, його аналізу, встановлення відповідності та проведення класифікації вродженої та набутої поведінки хатніх тварин (рис. 2).

6. Формулювання учнями висновків за допомогою вчителя на основі аналізу одержаних результатів (підсумки спостереження): вроджена поведінка тварин характеризує їх основні потреби (харчування, продовження роду, виживання у різних умовах та ін.).

7. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція із народознавством). Як ви розумієте такі прислів'я: «Вивченого пса нічим не підкупиш», «Добрий собака аж за кочергу хапає», «Звук собака за возом бігти – побіжить і за саньми»?

**Рис. 2. Фрагмент онлайн-сервісу LearningApps з теми дослідження
Тема «Вивчення природи за допомогою моделі (акваріума)»**

Мета дослідження: ознайомлення із особливостями природної та штучної екосистеми на прикладі моделі (акваріуму).

1. Актуалізація знань (міжпредметні зв'язки, інтеграція з основами біології). Акваріум – це скляна ємність (від невеликих посудин до великих басейнів), пристосована для утримання, розведення, дослідження та демонстрування життя та розвитку водних рослин та тварин. Екосистема – це єдність живих організмів і їх середовища проживання, в якому різні живі організми, здатні спільними зусиллями підтримувати кругообіг речовин. Неживими елементами екосистеми є повітря, вода, ґрунт і світло.

2. Визначення учнями об'єкта спостереження (екосистема – акваріум) на основі проблемного запитання вчителя: Які ознаки природної екосистеми? За яких умов екосистема є штучною? Акваріум – природна чи штучна екосистема? Які її особливості?

3. Визначення вчителем конкретних завдань дослідження: визначити, у чому полягає взаємозв'язок живих організмів та неживих тіл, під час їх перебування в акваріумі.

4. Підготування до проведення дослідження: конкретизація вчителем разом з учнями етапів спостереження (навчаються аналізувати основні його кроки, передбачені планом, пропонувати власні ідеї): звернути увагу учнів на поведінку риб, черепахи в акваріумі; проспостерігати за роботою приладів для штучного освітлення акваріуму та для надходження кисню (роботою компресора); самостійний вибір учнями засобів спостереження (планшет, ноутбук, смартфон та ін.); формування малих груп учнів для проведення спостереження.

5. Проведення учнями спостереження із наступним аналізом результатів.

Учні працюють з відео (рис. 3) за покликаннями (<http://surl.li/cpxbl> <http://surl.li/cpxbs>) у малих групах, використовуючи для спостереження електронні засоби навчання (планшет, ноутбук, смартфон та ін.).

6. Формулювання учнями висновків за допомогою вчителя на основі аналізу одержаних результатів (підсумки спостереження): риби в акваріумі харчуються водоростями та мікроорганізмами, які живуть на його стінах; для того, щоб самці не з'їли новонароджених мальків, маленьких рибок переміщують в окрему посудину; акваріум освітлюють, щоб краще росли водорості, але їх надшвидке розмноження шкодить мешканцям акваріуму; додаткове надходження кисню за допомогою компресора сприяє кращому розвитку усіх живих організмів, які знаходяться в акваріумі; черепахи – це хижаки, тому вживають не лише рослинну їжу, а можуть їсти маленьких рибок, коли вони не активні та спускаються на дно спати. Оскільки така досліджувана екосистема створена людиною, то вона штучна.

7. Закріплення знань, одержаних в результаті спостереження (міжпредметні зв'язки, інтеграція із народознавством).

Прислів'я та приказки про річки присвячуються водним просторам, які виступають основним джерелом прісної води в господарській діяльності людини. Часто під образом річки в таких висловлюваннях виступають люди. Народні мудрі думки про річки допомагають виховати в людині позитивні якості, закликають її змінюватися на краще. Деякі з них змушують замислитися

над швидкоплинністю життя: «Чекати, поки річка стане прозорою», «Живе за річкою, а до нас ні ногою», «Життя проходить, як вода в річці».

Висновки. Алгоритми дослідження та організація роботи учнів на 1-му та 2-му циклах вивчення «ЯДС» мають бути неоднаковими в залежності від рівня самостійності учнів у проведенні дослідження, сформованих вмінь та навичок та очікуваних дидактичних результатів.

Список використаних джерел

1. Типові освітні програми початкової освіти для II циклу (3-4 класи). URL: <http://surl.li/асехs> (дата звернення 28.08.2022)
2. Історія дерев'яних меблів. URL: <http://surl.li/сuzkq> (дата звернення 27.08.2022)

СУТЬ І ЗМІСТ ЕКООРІЄНТОВАНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Каленський Андрій Анатолійович,

д.пед.н., професор

провідний науковий співробітник

Інститут професійної освіти НАПН України

м. Київ, Україна

Вступ. Екологія, як наука, увібрала у свій зміст такі світоглядні поняття як: зміни у довкіллі та посилення тиску на екосистеми, необхідність переходу суспільства до стійкого розвитку, моральну відповідальність кожної людини за дбайливе використання природних ресурсів, нагромадження та переробку відходів, збереження довкілля. Основним її призначенням та завданням є забезпечення стратегії сталого розвитку, що спрямована на досягнення гармонії у відносинах між людиною, суспільством і довкіллям.

Сучасна екологія включає нашарування пласту гуманітарних і філософських проблем, котрі проявляються через:

- визнання природи як цілісного організму, в який залучено й людину;
- вивчення системних об'єктів із використанням нових систем пізнання;
- надання суттєвого значення моральним принципам, що забороняють дії небезпечні як для людини, так і для природи (Сидоренко, 2002).

Мета роботи. На основі аналізу нормативно-правових актів і наукових праць з питань екологічної освіти визначити суть і зміст екоорієнтованих педагогічних технологій.

Матеріали та методи. При написанні статті нами було використано нормативно-правові акти і наукові праці з питань екологічної освіти. Методи, використані у роботі: аналіз, порівняння, систематизація, абстрагування.

Результати та обговорення. Шляхи гармонізації взаємовідносин між людиною і природою (довкіллям) відбуваються, насамперед, через передачу необхідного екологічного досвіду, знань та умінь із збереження довкілля освітніми засобами. Це значить, що реалізація нових викликів, які висуває

сучасна цивілізація, може відбутися через зміни у змісті й формах освіти, зокрема і використанням екоорієнтованих педагогічних технологій у закладах професійної (професійно-технічної) освіти.

У такий спосіб екологія стає важливим чинником сучасного наукового дослідження і необхідним компонентом оновленої системи неперервної екологічної освіти і виховання взагалі та її професійно-технічної ланки, зокрема (Лук'янова, 2016).

Щоб визначити зміст поняття екоорієнтованих педагогічних технологій розглянемо, насамперед, саму дефініцію «технологія». Воно складається з двох складових лексем: 1) «техно», що одночасно означає і мистецтво (вправність, майстерність), і ремесло (фах, професія); 2) «логія» – наука, знання. Тобто, пряме значення терміна «технологія» можна тлумачити як опис, з одного боку, майстерно здійсненої професійної роботи, а з іншого – досконалої, оптимально організованої діяльності, що гарантує отримання повного результату (Прокопенко, 2018).

Суттєве розходження в поглядах науковців на це педагогічне явище («педагогічна технологія» чи «технологія навчання») багато в чому пояснюється складністю і недостатністю його вивченості, значною відмінністю розуміння вихідних позицій у різних дослідників. Проте всіх об'єднує визнання особливої специфіки педагогічної технології, як явища, яка полягає в тому, що в ній організовується, планується і здійснюється такий навчальний процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених цілей. Вона передбачає формулювання мети через результати навчання, які виражаються у діях здобувачів освіти, надійно ними усвідомлюються, приймаються, визначаються і перевіряються.

Потреба у нових педагогічних технологіях, зокрема й екоорієнтованих, спричиняється новими потребами суспільства, що спрямовані на досягнення гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою.

Наприклад, виникненню технології програмованого навчання передували розвиток кібернетики; створення технології контекстного навчання відбувалось

завдяки розвитку діяльнісного підходу в освіті. Отже, у процесі становлення екоорієнтованої технології можна виокремити такі етапи: актуалізація суспільної потреби у збереженні довкілля – фундаментальні знання в науковій думці щодо сталого розвитку – розробка нової екоорієнтованої технології – популяризація та реалізація цієї технології в педагогічній системі.

У новій екоорієнтованій технології навчання ставиться мета виявити закономірності взаємодії викладачів, здобувачів освіти, а саме: змісту, форм і методів, засобів й джерел навчання. При такому підході ця технологія представляє, по-суті, організацію такого процесу навчання, що передбачає певну систему дій та взаємодії всіх елементів цього процесу, що сприяють забороні небезпечних дій як для людини, так і для природи.

Отже, екоорієнтована технологія навчання – це система науково обґрунтованих дій та взаємодії елементів освітнього процесу, здійснення яких гарантує реалізацію поставлених цілей навчання, що спрямовані на досягнення гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою.

При традиційній технології домінуюче положення займає викладач, який визначає всі основні параметри освітнього процесу: цілі, зміст, форми, методи, засоби навчання. Здобувач освіти займає підлегле, залежне становище – він не має можливості впливати на планування, оцінювання і корекцію процесу навчання, але він прагне до самореалізації, самостійності, має певний побутовий досвід. Сама логіка освітнього процесу вимагає, щоб навчання було організоване як співробітництво, спільна діяльність викладача і учня на всіх етапах, щоб здобувач освіти став суб'єктом навчання.

Наслідком заміни концепції освіти на екоорієнтовану стає оновлення курикулуму навчання: поява нових екоорієнтованих навчальних дисциплін, оновлення змісту вже існуючих навчальних курсів, яке спрямоване на заборону небезпечних дій як для людини, так і для природи, й, з метою забезпечення у здобувачів освіти цілісного вивчення явищ світу – створення інтегрованих курсів для формування гармонії у відносинах між людиною, суспільством і природою.

У межах традиційної освітньої системи існують різні моделі навчання (трансляційна, формуюча, розвивальна, активізуюча та вільна), які мають суттєві відмінності. В них гармонізація взаємовідносин між людиною і природою відбуваються, насамперед, через передачу необхідного екологічного досвіду, знань та умінь із збереження довкілля освітніми засобами. Так, трансляційна модель традиційного екологічно спрямованого навчання побудована на передбаченні, що екоорієнтований зміст навчальних впливів ізоморфно трансформується в систему знань і умінь здобувача освіти з екології, його індивідуальні морально-екологічні якості. Проте, таке навчання орієнтується на досягнення кінцевого результату, а не на розвиток сучасної особистості.

Формуюча модель, зазвичай, ґрунтується на тому, що до певної міри за допомогою управління навчальною діяльністю здобувача освіти можна гарантувати формування його екологічних знань, умінь і навичок з наперед заданими властивостями. Навчання при цьому відбувається поетапно, з формуванням певних екологічних розумових дій. Той, хто навчається, засвоює еталонні морально-екологічні зразки діяльності – чим точніше і правильніше він їх засвоїть, тим ефективнішим вважається екологічно спрямоване навчання.

Розвивальна модель спрямована, в першу чергу, на розвиток теоретичного екологічного мислення (когнітивної сфери особистості того, хто навчається) за рахунок спеціальної організації екоорієнтованого навчального матеріалу і не передбачає звернення до моралі емоцій і почуттів здобувачів освіти.

Активізуюча модель спрямована на стимулювання екологічної пізнавальної діяльності за рахунок впровадження проблемного навчання і розв'язання навчальних екологічних задач, спрямованих на уникнення небезпечних дій як для людини, так і для природи.

Вільна модель екологічної традиційної освіти орієнтована на спонтанність у саморозвитку особистості, зокрема її екологічної сфери, а

екологічне навчання розглядається як супровід її природного гармонійного розвитку.

Аналіз категорії «педагогічна технологія» демонструє, що до її структури входять:

1. Концептуальна частина (короткий опис ідей, гіпотез, принципів, які допомагають її розумінню).

2. Змістовна частина (цілі навчання, обсяг і характер змісту освіти).

3. Процесуальна частина – технологічний процес (організація освітнього процесу, способи пізнавальної діяльності здобувачів освіти, методи і форми роботи викладача, діагностика навчання).

4. Програмно-методичне забезпечення (навчальні плани і програми, навчальні й методичні посібники, засоби навчання і діагностики).

5. Професійний компонент (відображення залежності успішності функціонування і відтворення спроектованої педагогічної технології від рівня педагогічної майстерності викладача).

Також І. Прокопенко (2018) зазначає, що будь-яка педагогічна технологія ґрунтується на певній науковій концепції, що включає філософське, психологічне, дидактичне та соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей. Концептуальна частина розглядається з позиції інноваційності, альтернативності, гуманізму, демократизму, сучасності.

При такому підході педагогічна технологія і екоорієнтована, в тому числі, виступає як проєкція певної педагогічної системи, що реалізується на практиці. «Системний підхід, лежить в основі будь-якої педагогічної технології, відтворюваність і очікувана ефективність якої цілком залежить від її системності і структурованості» (Беспалько, 2018).

Отже, змістовна частина в межах екоорієнтованої технології повинна розглядатися з позицій сучасних теорій екологічної освіти, принципів системності, ідей розвивального екологічного навчання і соціального замовлення, що комплексно спрямовано на досягнення гармонії між людиною та довкіллям.

У єдності та взаємозв'язку із змістовною частиною екологічної освіти перебувають процесуальні компоненти екоорієнтованої освітньої системи. Наприклад, у процесуальній характеристиці екоорієнтованої освітньої системи визначається як доцільність окремих елементів, так і комплексність усіх методичних засобів та адекватність змісту екологічної освіти і контингенту здобувачів освіти. Передбачається можливість застосування, використання, відтворення та повторення цієї технології в інших однотипних освітніх закладах іншими викладачами.

Програмно-методичне забезпечення екоорієнтованої технології повинно задовольняти вимоги науковості, системності, технологічності, достатньої повноти і реальності здійснення. Від професіоналізму педагогів залежить якість результатів, отриманих упродовж реалізації екоорієнтованої технології. Саме проблема якості відтворення конкретної технології викладачами-послідовниками обумовлює її затребуваність у педагогічному середовищі.

Специфіка педагогічної технології, екоорієнтованої зокрема, полягає в тому, що в ній з'являється й здійснюється такий освітній процес, який повинен гарантувати досягнення поставлених навчальних цілей. Оперативний зворотній зв'язок є наскрізним у цьому процесі.

Висновки. Отже, екоорієнтована педагогічна технологія – не механічний, назавжди заданий процес з незмінним виходом на конкретний результат, а організаційно-змістовна структура, що визначає напрям екологічної взаємодії викладача, здобувачів освіти з довкіллям при нескінченій багатоманітності застосування навчальних підходів.

Список літератури:

1. Бородієнко О.В., Пуховська Л.П., Леу С.О. та ін. (2017). Професійні навчальні заклади в країнах Європейського Союзу: практичний посібник. Київ: ІПТО НАПН України.
2. Бородієнко О. (2018). Забезпечення якості підготовки педагогів професійного навчання: аналіз зарубіжного досвіду. *Professional Pedagogics*. 6. С. 152-161.

3. Бородієнко О. В. (2014). Коучинг як особистісно-розвивальна технологія. Особливості застосування коучингового підходу в процесі прозвитку професійної компетентності керівників. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. 10. С. 19-26.
4. Бородієнко, О. В. (2015). Метод експертної оцінки в моделюванні системи розвитку професійної компетентності керівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*, (35), 35-38.
5. Каленський, А. А. (2017). Фахова передвища освіта: концептуальні засади стандартизації підготовки молодших спеціалістів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*, (277), 101-105.
6. Каленський, А. (2018). Методологічні підходи до стандартизації змісту професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*, 16, 27–33.
7. Каленський, А. А. (2005). *Методика застосування інформаційних технологій навчання (управління і тактичні дисципліни): навч.-методичний посібник*. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський нац. ун-т».
8. Каленський, А. А. (2022). Концептуальні засади екоорієнтованих педагогічних технологій у професійній (професійно-технічній) освіті. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: педагогічні науки*, 48, 87–94.
9. Лузан, П. Г., Каленський, А. А. (2014). *Методи і форми організації навчання фахівців аграрної галузі : навчальний посібник*. Київ : Логос.
10. Лук'янова Л. Б. (2016). *Основи екології, методика екологізації фахових дисциплін: навчально-методичний посібник для викладачів*. Київ : ТОВ «ДСК – Центр».
11. Прокопенко І. Ф. (2018). *Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник*. Харків : ХНПУ.. 457 с.

12. Пуховська, Л. П., Радкевич, В. О., Бородієнко, О. В., Радкевич, О. П., Базелюк, Н. В., Корчинська, Н. М., & Леу, С. О. (2018). Системи оцінювання якості професійної освіти і навчання в країнах Європейського Союзу: монографія. Житомир: «Полісся»

13. Радкевич В. О., Бородієнко О. В. (2015). Коучинг як інноваційна педагогічна технологія. Професійно-технічна освіта. 2(67), С. 17-19.

14. Сидоренко, Л. І. (2002). *Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси: навчальний посібник*. Київ : ПАРАПАН.

ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ АВСТРІЇ

Карпенко Ореста Євгенівна,
д.п.н., професор
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. / Introductions. Інтеграція України до європейського освітнього простору викликає зацікавлення у науковців і педагогів-практиків системою освіти європейських країн, змістом підготовки педагогічних кадрів, спонукає до оновлення змісту діяльності вихователів у галузі дошкільної освіти, приведення її у відповідність соціальному замовленню. Уряди європейських країн все активніше реформують педагогічну освіту, намагаючись покращити якість підготовки кадрів для закладів дошкільної освіти. У цьому контексті цікавим є досвід Австрії. Увага науковців (В. Сміт [4; 5], В. Симеонідіс [3], П. Фесслер, А. Шнеебаум [1], М. Претіс [2] та ін.) привернута до проблеми професіоналізації педагогічних кадрів в Австрії, ролі педагога в суспільстві, формування вимог до нього.

Мета стаття. / Aim. Розкрити особливості професіоналізації педагогічного персоналу закладів дошкільної освіти Австрії.

Матеріали та методи. / Materials and methods. Реалізація наукового проєкту в Університеті м. Інсбрук у межах програми академічних обмінів Австрії «Спільні досягнення в галузі технічних і гуманітарних наук» (JESH) у липні-серпні 2022 р. дала можливість використати теоретичні та емпіричні методи дослідження і отримати важливі результати з проблеми професіоналізації педагогічного персоналу ЗДО Австрії.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Наукові дискусії в Австрії навколо професіоналізації у дошкільній педагогіці часто не можуть

дати однозначну відповідь на запитання «Як бути з професіоналізацією педагогічного персоналу закладів дошкільної освіти?»).

З 2009 р. Австрія ініціювала загальнонаціональну реформу для реструктуризації педагогічної освіти в напрямку моделі, орієнтованої на компетенції, щоб подолати традиційний розподіл педагогічних працівників, сприяти співпраці між університетами та вищими професійними закладами [3].

В інтерв'ю з професором Вільфрідом Смідом (Університет м. Інсбрук) зазначив, що реформа була політичною спробою моніторингу педагогічної освіти, зокрема дошкільної, а кінцевий результат став результатом боротьби між конкуруючими політичними ідеологіями та різноманітними інтересами зацікавлених сторін. На основі дев'яти провінційних законів структура дошкільної освіти в Австрії неоднорідна. Існує консенсус щодо ключових термінів, віку дитини (0–3 або 6 років), послуг на дому, що ставить високі вимоги до професійної підготовки вихователів і асистентів вихователя.

Професійну кваліфікацію вихователя закладів дошкільної освіти можна отримати у вищих професійних закладах з дошкільної освіти (BAfEP), які забезпечують повну загальну освіту разом із професійною етикою, спеціальними знаннями та навичками, необхідними для виконання обов'язків щодо виховання та догляду за дітьми в закладах дошкільної освіти. Випускники можуть обіймати посаду вихователя у різних типах закладів дошкільної освіти у всіх федеральних землях. Вони мають можливість працювати з дітьми від одного до трьох років – в яслах, з дітьми від трьох до шести років або з дітьми від одного до шести років – в садочку. Однак кожна федеральна земля встановлює наповнюваність дітей у групі, тому вона є різною [4].

Підготовку помічників вихователів, асистентів педагогів у сфері дошкільної освіти також здійснюють вищі професійні заклади. Навчання передбачає формування професійної майстерності, знань та навичок, необхідних для надання допомоги в освітніх потребах та опіці дітям від першого року їхнього життя до початку навчання в школі. Оскільки помічники вихователів дитячих садочків володіють педагогічними знаннями, вони

допомагають їм в організації виховної роботи. Відповідальність за прийняття освітніх рішень несе вихователь.

Водночас університети не здійснюють підготовку вихователів для закладів дошкільної освіти. Це відповідним чином знайшло відображення на проведенні наукових досліджень з якості дошкільної освіти, що відповідає слабкій дослідницькій інфраструктурі. Виняток становлять дві професорські посади, створені в 2010 та 2015 роках в Університетах Граца та Інсбрука.

Професіоналізацію педагогічного персоналу в дитячих садках Австрії можна аргументувати трьома аспектами. Перший – на відміну від більшості інших європейських країн рівень академічності дуже низький: другий – менше двох третин спеціалістів мають відповідну професійну кваліфікацію (нижчу за університетську); третій – частка некваліфікованих помічників вихователів становить трохи більше третини [1].

Ця кваліфікаційна структура відповідає законодавчій базі, згідно з якою університетська освіта не визнається обов'язковою професійною вимогою для роботи в дитячих садках і яслах. Однак фахівці без відповідної професійної кваліфікації можуть бути працевлаштовані, якщо немає професійно кваліфікованих претендентів. Якщо взяти до уваги низький рівень академічності та незначну частку асистентів в австрійських дитячих садках, заходи професіоналізації можуть спочатку зосередитися на академічності управлінського персоналу та на придбанні відповідних технічних кваліфікацій, спрямованих на подальшу кваліфікацію допоміжного персоналу з метою підвищення ступеня академічності та спеціалізації. У цьому відношенні поточний проєкт освітньої реформи може вказати на потенціал розвитку, який, з одного боку, хоче конкретизувати загальноавстрійські мінімальні вимоги до кваліфікації допоміжного персоналу. З іншого боку, передбачено можливість визнання академічної кваліфікації з відповідним практичним значенням для педагогічної роботи в дитячих садках [5].

В Австрії запроваджено кілька університетських курсів дошкільної освіти. Курс «Соціальне управління в дошкільній педагогіці», запроваджений у

Віденському університеті прикладних наук, призначений для людей, які вже отримали кваліфікацію для педагогічної роботи в дитячих садках у рамках початкової підготовки. Курс «Освіта та освіта+», запропонований Університетом прикладних наук Кобленца та асоціацією «Діти у Відні», дає можливість отримати кваліфікацію в Університеті прикладних наук Кобленца, не вимагає попередньої професійної підготовки. Однак на навчання будуть прийняті лише ті абітурієнти, які зможуть підтвердити, що вони працюють в дитячих садках організації «Діти у Відні». Тому процес академічності тут прив'язаний до навчального закладу.

Підсумовуючи, можна зазначити, що академічність педагогічного персоналу дошкільних закладів Австрії в даний час характеризується індивідуальними рішеннями, які можна подолати лише в ході відкриття вимог до працевлаштування для педагогічного персоналу з академічною кваліфікацією. Особливо велика дослідницька потреба показана у зв'язку з дослідженням професійних компетенцій персоналу дошкільної освіти у формі теоретичних і спеціальних знань, установок, мотиваційних аспектів і здібностей до саморегуляції, які виділені як важливі для педагогічної діяльності.

Ступінь та розвиток професійних компетенцій педагогічного персоналу під час навчання та в процесі професійної діяльності є під контролем значущих особистісних (зокрема соціально-демографічних характеристик, освітньої біографії) та контекстних характеристик (зокрема якості підготовки в навчальних закладах з дошкільної освіти та підвищення кваліфікації). На основі компетенцій, визначених таким чином, специфічні потреби в професіоналізації (включаючи вдосконалення фахових знань у певній галузі та відображення поглядів і ставлень, наприклад, щодо математики, природничих наук і мови) можуть бути локалізовані та розглянуті в контексті навчання та заходів з подальшої освіти та навчання.

З огляду на ситуацію в Австрії, відповідні дослідження могли б надати інформацію, серед іншого про те, наскільки високою та стабільною є глобальна та регіональна якість дошкільної освіти, які навички дітей зазнають впливу і в

якому напрямку, чи отримують певні групи дітей (наприклад, діти мігрантів чи з міграційним походженням) особливу користь від конкретних профілів якості у розвитку їхньої компетентності.

Перебуваючи в Університеті м. Інсбрук у межах програми академічних обмінів Австрії «Спільні досягнення в галузі технічних і гуманітарних наук» (JESH) у липні-серпні 2022 р., мала можливість брати участь в дискусіях над проблемою професіоналізації персоналу дошкільної освіти. Науковці посилаються на теоретичні моделі професіоналізації більше, розмірковують над ними, щоб сформулювати дослідницькі потреби більш виправданим і систематичним способом, ніж раніше, щоб спланувати відповідні дослідження та класифікувати відповідні результати. Не має впевненості щодо фактичного рівня професіоналізації в Австрії, незважаючи на інтенсивну спеціалізовану дискусію щодо необхідності професіоналізації педагогічного персоналу в яслах і дитячих садках.

Спочатку це можна було б зробити шляхом підготовки освітніх керівників, зокрема, та подальшого професійного навчання допоміжного персоналу. Однак вимоги до працевлаштування для педагогічної діяльності в дитячих садках повинні бути реформовані в сенсі відкриття можливостей для академічних спеціалістів і створення навчальних програм, які виходять за рамки попередніх індивідуальних рішень.

Висновки./Conclusions. Сьогодні над удосконаленням моделі професіоналізації педагогічних працівників в Австрії працюють науковці в університетах м. Грац та м. Інсбрук, що дозволить покращити якість дошкільної освіти в дитячих садочках. Проведення фундаментальних досліджень у галузі дошкільної освіти може представляти спосіб отримання нових знань про питання професіоналізації персоналу дошкільної освіти в Австрії.

Література

1. Fessler, P., & Schneebaum, A. (2019). The educational and labor market returns to preschool attendance in Austria. *Applied Economics*, 51(32), 3531–3550. 10.1080/00036846.2019.1584368

2. Pretis, M. (2010). Early Childhood Intervention in Austria. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 2(2), 76–86.
3. Symeonidis, V. (2018). The Struggle to Reform Teacher Education in Austria. *Hungarian Educational Research Journal*, 8(3), 73–88.
4. Smidt, W. (2018). Early childhood education and care in Austria: challenges and education policies. *Early Child Development and Care*, 188(5), 624–633. 10.1080/03004430.2017.1403431
5. Smidt, W., & Embacher, E.-M. (2020). How do activity settings, preschool teachers' activities, and children's activities relate to the quality of children's interactions in preschool? Findings from Austria. *European Early Childhood Education Research Journal*, 28(6), 864–883. 10.1080/1350293X.2020.1836586

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ ТА СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ У ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Кравцова Тетяна Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти

Краснощок Інна Петрівна

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнський державний педагогічний
університету ім. Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Формування свідомого, відповідального ставлення учнів до своєї держави має пронизувати різні напрями роботи всіх закладів освіти, зокрема і позашкільних. Так, відповідно до Закону України «Про позашкільну освіту» завдання позашкільної освіти, такі як: виховання громадянина України; виховання у вихованців, учнів і слухачів поваги до Конституції України, прав і свобод людини та громадянина, почуття власної гідності, відповідальності перед законом за свої дії; виховання у вихованців, учнів і слухачів патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей Українського народу, а також інших націй і народів. Проте проблема формування громадянськості особистості у закладах позашкільної освіти залишається малодослідженою.

Мета дослідження полягає у обґрунтуванні педагогічних умов формування громадянської компетентності у середовищі закладу позашкільної освіти.

Результати та обговорення: Питанням громадянського виховання молоді прсвячені наукові-педагогічні доробки І. Беха, Т. Дем'янюк, В. Кузя, Ю. Руденка, О. Сухомлинської, К. Чорної. та ін.

Проблеми формування громадянської компетентності особистості досліджувалися у працях відомих науковців Л.Вовк, І. Корольова, Е.Козлова, В. Сухомлинського та інших.

Актуальність громадянського виховання у молодіжному середовищі виходить на перший план і є пріоритетною в освітній політиці нашої держави. Враховуючи думку У. Кецик, варто спримувати у середовищі закладу позашкільної освіти на розуміння різних аспектів громадянського виховання, зокрема під час роботи гуртків та виховних заходів звертати увагу на формування громадянськості знань, роковуючи історичні події їх значення для сучасності, значення різних митців, державної символіки, збереження національних та регіональних традицій, надбань культури, поваги та шанобливого ставлення до визначних особистостей держави, культури, освіти. Так, педагоги закладів позашкільної освіти, виступаючи як соціальний партнер здійснює свою діяльність у таких напрямках: організує участь учнів та педагогів закладів ПЗО у заходах національно патріотичного, соціального характеру різного рівня; здійснює інформаційний та методичний супровід трансляції творчих досягнень учнів та рівень їхньої громадянської свідомості та активності; співпрацює із закладами освіти, культури, фондами підтримки творчої молоді з метою підвищення рівня громадянської компетентності. Оскільки виховання, як спеціально організована діяльність, є найважливішим способом соціалізації особистості, воно є, з одного боку, умовою, а з іншого – засобом формування громадянина, якого потребує сучасне суспільство.

У зв'язку з цим організація процесу виховання у ПЗО, має бути спрямована на розуміння сутності виховання як створення умов для розвитку та саморозвитку особистості вихованця, тобто конструювання відповідності його середовища, виховного простору. Тому в межах сучасної виховної системи доречно говорити насамперед про формування учнівської молоді громадянської компетентності, під якою ми розуміємо інтегративну якість особистості, що проявляється у здатності любити Батьківщину, захищати інтереси своєї Вітчизни, берегти рідну природу, зберігати і передавати з покоління в

покоління культурні звичаї, традиції свого народу і виробляти толерантне ставлення до них. Зазначимо, патріотизм із змістовної точки зору – це становлення національної свідомості, належність до рідної землі, народу.

В навчальних програмах роботи гуртків з метою формування громадянської компетентності варто використати теми, засоби та методи роботи спрямовані на формування відповідальності, уміння відстоювати власну позицію, розвитку критичного мислення, лідерських якостей, формування толерантного ставлення до інакшості інших, відчуття поваги, гордості за національні надбання. Отже, громадянське виховання має відображати насамперед правові відносини, готовність особистість дотримуватися ці норми відносин. Однак тільки цим проблема формування громадянської компетенції вихованців не обмежується.

Процес набуття учнями громадянських знань та умінь знань, передбачає діяльність у науково-дослідній роботі, активну участь у суспільно-громадському житті навчального закладу, міста, участь у різних формах виховної роботи, створюють передумови для формування в них громадянськості, громадянської компетентності і стимулюють його до активної, до прояву як свого громадянського «Я».

Недостатність врахування пріоритетності впливу зовнішніх факторів при організації процесу громадянського виховання учнів у ЗПО не дозволяє створити у закладі педагогічноцінну виховну систему. Нині відсутня чітка консолідація сім'ї, школи та позашкільного закладу освіти, щодо формування у юнацтва знань, умінь, навичок та цінностей у процесі громадянського виховання. Отже, якщо при цьому ми ставимо за ціль саме виховання громадянина, тому слід ураховувати якомога більшу кількість впливаючих чинників на особистість та системних зв'язків між ними, ранжування впливу зовнішніх факторів. При організації виховної системи позашкільного навчального закладу слід враховувати пріоритетність певних факторів впливу на учнівську молодь та їх динаміку у відповідності до вікових особливостей.

Серед методів і форм громадянського виховання пріоритетна роль належить активним методам, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості. До таких методів належать: ситуаційно-рольові ігри, соціограма, метод відкритою трибуни, соціальні тренінги, інтелектуальні аукціони, соціальні проекти, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, свята.

Для підвищення якості формування громадянської компетенції необхідно розробити спеціальну методику, що включає в себе систему методів, прийомів, ігор та вправ, спрямованих на підвищення рівня її сформованості громадянської компетентності. Отже, результативність громадянського виховання великою мірою зумовлюється тим, наскільки ті чи інші форми, методи виховної діяльності стимулюють розвиток самоорганізації, самоуправління дітей, підлітків, юнацтва, молоді. Чим доросліші вихованці, тим більше можливості до критично-творчого мислення; здатності до самоактивності, творчості, самостійності; усвідомлення власних світоглядних орієнтацій, які є основою життєвого вибору, громадянського самовизначення. Таким чином, можна зробити висновок, що проблема формування громадянської компетентності учнівської молоді в закладах ПЗО може бути вирішена за умови організації ефективного системи громадянського виховання.

Ми поділяємо позицію О. Шермана, який вказує на переваги флешмобу як виховного заходу: «По-перше, він не сприймається як виховний захід, і не викликає негативних емоцій, які пов'язані з традиційними виховними заходами. По-друге, особистий досвід, власна дія набагато сильніше впливають на свідомість людини, ніж почуті чи прочитані гасла. Те, що стало частиною твого досвіду, починає, відповідно, переживатися як частина реальної історії даної особистості. Події, про які індивід читає в газеті або бачить по телевізору, можуть не зачепити глибини його «Я»; але подія, про яку він не просто дізнався у спільноті чи на форумі, а й у якій взяв участь, стає частиною «Я», оскільки в неї вкладені емоції, енергія та час. Формування відповідних морально-етичних

настанов, прищеплення певних ідей в таких ситуаціях відбувається швидко та ефективно».

Впровадження колективних флешмобів є найбільш перспективним в освітній практиці, оскільки такі масові заходи, які не займають багато часу, в окремих випадках вимагають незначної підготовки. Основною вимогою до участі в флешмобах є такі умови як добровільний характер участі у заході на основі спільних цінностей, вихованці мають самостійно приймати рішення для себе, щодо участі у тих чи інших заходах, перш за все, відповідно до своїх інтересів, бажання дізнатися про щось нове або розвинути набуті раніше навички, флешмоби проводяться у позанавчальний час у закладі ПЗО.

Такі заходи як конкурси, фестивалі, виставки, актуалізують знання, уміння, сприяють демонстрації учнями на практиці власної майстерності, сприяють самореалізації та розвитку творчих здібностей, а й впливають на формування системи моральних та громадянських цінностей, сприяють підвищенню рівня загальної культури, розуміння власної громадянської ідентичності. Залучення учнів до таких заходів як «фестиваль», що означає святкування, показ або огляд досягнень якого-небудь виду мистецтва. Головне завдання участі вихованців у фестивалній діяльності полягає в її культурно-виховному значенні, оскільки такий захід, відображає зміст культури різних соціальних груп та різних видів діяльності, що об'єднані спільною метою, відрізняється від інших форм масових заходів особливою атмосферою свята на певну тематику. Фестивалі орієнтовані на популяризацію різних здобутків, творчості дітей та юнацтва. Слід вказати, що участь у фестивалях, які є педагогічно-просвітницьким заходом (як у офлайн форматах, так і онлайн форматах) дає можливість вихованцю долучитися до спільноти однодумців з різних країн, регіонів, районів, територіальних громад чи закладів освіти, що сприяє формуванню ціннісного ставлення до людей, Батьківщини держави.

Участь у фестивалях-конкурсах дає змогу молоді проявити свої особистісні якості, показати свої здібності та таланти в певному напрямі мистецтва, реалізувати творчий потенціал, підвищити власний рівень загальної

культури та компетентності вплинути на молодші покоління вихованців позашкілля. Півщення загального рівня культури, зміни ідеалів та цінностей потребує нового погляду на проблему вільного часу та дозвілля молоді. Так важливим є доцільно організована діяльність в закладі ПЗО, як свято що несе особливе функціональне навантаження у системі вільного часу молоді, насамперед з метою формування загальних компетентностей та культури.

Умовою ефективного формування громадянської компетентності учнівської молоді позашкільних навчальних закладів є створення підґрунтя до активної самореалізації особистості в соціальній та громадській сфері. Дослідник І. Бех зазначає, що розвиток соціальної активності – певна стратегія, яку використовує індивід для ефективного розв'язування життєвих завдань, необхідно створити дитині об'єктивну можливість щодо виявлення самостійності, власної активності, не заважати набуттю вміння діяти за власним розсудом, не гальмувати розвиток потреби дитини щось робити по-своєму.

Під час навчання в закладах освіти учнівська молодь уже набуває певної системи цінностей та установок поведінки набуває знання та вміння, необхідні для майбутнього самостійного життя в соціумі. Розвиток соціальної активності вихованців закладу ПЗО, передбачає такі форми та методи діяльності, що будуть вдосконалювати готовність та вміння захищати свої права та права інших людей, розвивати здатність будувати індивідуальну та колективну відповідальність процесі суспільної взаємодії, сприятимуть формуванню в учнів власної точки зору щодо обговорюваних проблем, застосування соціальних та громадянських компетентностей.

З огляду на специфіку громадська діяльність має творчий характер і сприяє виявленню мотивів, почуття обов'язку та необхідності подолання труднощів, що стоять перед суспільством. Залучення унівської молоді до громадської діяльності, створює ресурси для правильної організації свого вільного часу, спілкування з широким колом однодумців серед однолітків та дорослих, приймати рішення зі знанням справи, що приводить до виявлення відповідальності за свої вчинки. У контексті нашого дослідження варто

виокремити волонтерство, як вид добровільної громадської діяльності, соціального проектування. Зазначимо, що волонтерська діяльність сприяє також формуванню в учнівської молоді громадянських цінностей, знань, умінь та ставлень, створює умови для розвитку учнівської молоді організаторських та лідерських якостей, які необхідні громадянину. Відтак, практика роботи у волонтерських групах, є безцінним досвідом у формуванні навичок управління, організації, комунікації, роботі в команді тощо.

Відтак, рівень громадянської компетентності буде підвищуватися у виховному середовщі закладу ПЗО за умови участі студентської та учнівської молоді у заходах національно патріотичного, соціального характеру різного рівня, використання в процесі освітньої діяльності активних методів, що ґрунтуються на демократичному стилі взаємодії, спрямовані на самостійний пошук істини і сприяють формуванню критичного мислення, ініціативи й творчості.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЙ В ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кулябо Дар'я Геннадіївна

Студент

Дніпровська академія неперервної освіти

м. Дніпро, Україна

Вступ./Introduction. Уявити життя людини без конфлікту неможливо. Перше суперечність чи конфліктна ситуація виникає ще в дитинстві, будь то прогуляна чи дитячий садок. Намагатися уникнути їх не має змоги, тому що кожна особистість унікальна зі своїми думками, ідеями та життєвими принципами. Наше життя повне труднощів та суперечок, які переростають у конфлікти. Конфлікт – «зіткнення протилежно направлених, несумісних одна з одною тенденцій в усвідомленні окремо взятого індивіда, в міжособових взаємодіях або відносинах індивідів або груп людей, пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями». Життя у стінах навчального закладу провести без конфліктів не вийде ні у кого. Шкільні конфлікти мають своє специфічне значення, і мають відмінністю залучення дорослих до них. Основна відповідальність за розв'язання конфліктів між вчителем та учнем лягає на педагога, його досвід та вміння приймати осмислені рішення допоможуть знайти шляхи вирішення конфліктних ситуацій. При вирішенні проблеми перш за все педагогові слід провести аналіз ситуації, з'ясувати основні причини конфлікту, не допустити переростання у довготривалий конфлікт.

Мета роботи. / Aim. Дослідити, які існують актуальні шляхи вирішення конфліктних ситуацій в закладах середньої освіти.

Матеріали та методи./Materials and methods. Вирішення конфлікту взаємопов'язане зі стилем поведінки людини у ньому. Науковці виділяють п'ять основних стилів для конфліктних ситуацій: співробітництво, компроміс, конкуренція (суперництво), відхилення, пристосування. Від типу поведінки залежить, яку частину своїх інтересів особистість бажає задовольнити.

Шлях співробітництва потребує великих зусиль та роботи. Сприяє швидшому вирішенню конфліктної ситуації, але за умови спільної праці з іншою стороною. Учасники конфлікту повинні знайти розв'язання проблеми, яке влаштує усіх причетних. Мета співробітництва – це знаходження однаково взаємовигідного розв'язання проблеми на тривалий час. При виборі такого типу поведінки, людина повинна вміти: вислухати й бути спроможною осмислити думки інших, чітко та лаконічно висловити свої ідеї, володіти своїми емоціями. Проблемою даного виду є те, що суперницька сторона може бути не згідною для стилю співробітництва. Тоді сторона, яка відкрито заявила своє незадоволення та проблеми, може втратити довіру та здобути ще більше проблем. Стиль співробітництва рекомендують використовувати для розв'язання проблеми в наступних ситуаціях:

- знайти шляхи вирішення конфлікту є однаково важливим для усіх учасників;
- є достатньо часу для опрацювання та прийняття проблеми;
- учасники конфлікту оголосили свої проблеми та ідея, спільно вирішили скільки часу їм потрібно для прийняття рішень, які затвердять обидві сторони;
- обидві суперницькі сторони мають однакові управлінські обов'язки та соціальний статус. Або вміють уникати цих чинників, для вирішення конфлікту на однаковому рівні;

Шлях компромісу відбувається поверхнево. Вибираючи цей вид поведінки, особистість в деяких аспектах поступається своїм інтересам, на користь бажань іншої сторони, яка також робить теж саме. Ви розглядаєте лише ті ідеї, які відкрито розповіли один одному, не повинно бути ніяких прихованих бажань. Метою компромісу – це знаходження найвдалішого варіанту вирішення конфлікту на той момент часу. Головним при використуванні даного підходу залишається усвідомлення неможливості повною мірою задовольнити свої бажання і необхідності поступатися, за для спільного вирішення конфлікту. Найбільш типові ситуації для використання стилю компромісу:

- обидві сторони знаходяться на однаковому управлінському рівні, але їх ідеї протилежні;
- інші стилі поведінки не допомогли у проблемі, тому є потреба у знаходженні нових варіантів;
- відсутня мета задовольнити свої бажання однією зі сторін;
- компроміс дає можливість зберегти доброзичливі стосунки між опонентами, що конфліктують ;
- недостатність часу для більш тривалих стилів поведінки;
- обидві сторони мають добре аргументовані та чітко поставлені бажання;

Шлях конкуренції або суперництва застосовують зазвичай люди, які вважають що їх шлях вирішення конфліктної ситуації правильний та вони не готові співпрацювати з іншими людьми. Стиль поведінки конкуренції ефективний тоді, коли людина має обов'язки керування та коли людина має чіткі й аргументовані відповіді, щодо правильності свого рішення і наполягає на ньому. Цей стиль потрібно застосовувати в таких ситуаціях:

- людина вважає, що лише її думка правильна та дуже важлива перемога;
- має певну можливість та компетентність у вирішенні питання;
- наділені достатніми управлінськими обов'язками, для можливості відповідати за наслідки вирішення;
- немає інших варіантів для вирішення конфліктної ситуації;
- потрібно дуже швидко прийняти рішення;
- якщо людина є лідером у колективні, вона відповідає за інших.

Тому може прийняти нестандартне рішення і направити за собою групу людей.

Шлях уникання притаманний особам для яких розв'язання конфліктної ситуації не є важливим. Вона відмовляється відстоювати свої бажання та ідеї. Вважає непотрібним витрачати свої зусилля й співпрацювати з іншими людьми, які мають бажання розв'язати проблему. Під час цього стилю, людина

перекладає відповідальність за розв'язання проблеми на іншу сторону. Більш актуальні ситуації, в яких слід застосовувати поведінку уникання:

- розумієте, що відстояти свої інтереси немає можливості;
- велика емоційна напруженість, є необхідність у її зниженні;
- потребує збільшення часу для знаходження додаткової інформації або залучитися додатковою підтримкою оточення;
- усвідомлення того, що розв'язання проблеми посприє появі додаткових неприємностей усім учасникам конфлікту;
- є обмеження у часі, яке заважає розв'язати конфлікт належним чином або довести його до кінця;
- маєте обмеження у своїх повноваженнях, яких недостатньо для подальшого вирішення;

У шляху пристосування обидві сторони працюють разом, але поступається своїм інтересам, на користь свого опонента, відновлюють сприятливу робочу атмосферу. Цей стиль має ефективний вплив в момент поступку опоненту й прийняття його ідей. Основним є спільна співпраця та виконання завдання, які дає інша сторона. Найбільш характерні ситуації для використання стилю пристосування:

- бажаєте зберегти гарні та дружні стосунки з навколишніми людьми;
- є розуміння того, що ваші ідеї не є правильними;
- результат розв'язання проблеми, для опонента набагато важливіший;
- недостатньо авторитету для перемоги;
- інша людина отримає важливий життєвий урок, який навчить її набагато більшому ніж просте задоволення від перемоги;
- розуміння того, що поступ допоможе людині відчувати впевненість у собі, у своїх рішеннях та надалі втримається нормальний психологічний стан;
- коли трохи поступившись у своїх бажаннях, м'якшає ситуація, а потім знову повертаєтесь до проблеми й маєте аргументи відстояти свої ідеї.

Результати та обговорення./Results and discussion. Знаходження правильного стилю поведінки у конфліктних ситуаціях є одним із головних навичок людини, а особливо педагогічних працівників. Адже відповідальність за розв'язання конфліктних ситуацій лежить саме на них.

Висновки./Conclusions. Правильний алгоритм дій та поведінка допоможуть зменшити негативні наслідки у розв'язанні проблеми. Особливо це стосується педагогічних працівників в закладах освіти. Адже досить часто їхніми опонентами у конфлікті є учні, в яких ще не до кінця сформований психологічний стан, і тому для них кожен конфлікт досить важкий. Конфлікти в педагогічній діяльності легше попередити, аніж вирішити.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Макогончук Тетяна Володимирівна

голова циклової комісії обліково-економічних дисциплін,
спеціаліст I категорії

Відокремлений структурний підрозділ
«Могилів-Подільський технолого-економічний фаховий коледж
Вінницького національного аграрного університету»
м. Могилів-Подільський, Україна

Вступ. / Introductions. Прискорення темпу життя, великий потік знань, що впливає на сучасну молоду людину, потребує від неї вміння швидко знаходити необхідне рішення, використовуючи для цього пошукові методи, користуючись великою кількістю різноманітних джерел інформації. У зв'язку з цим, серед традиційних форм та методик навчання, у педагогічній практиці все частіше використовуються інтерактивні методи.

Мета роботи. / Aim. Показати ефективність використання інтерактивних технологій у навчальному процесі вищої школи.

Матеріали та методи./Materials and methods. Теоретичний і дидактичний аспекти цих технологій навчання вже достатньо розроблені та висвітлені в роботах М.Башмакова, В.Беспалька, Л.Буркової, В.Лозової, Г.Селевка, О.Пехоти та інших вітчизняних й зарубіжних вчених.

Результати та обговорення./Results and discussion. Інтерактивність освіти сприяє формуванню як предметних компетенцій, так і загальнонавчальних, виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей особистості. Тому під час такого навчання студенти вчаться демократично спілкуватися з іншими людьми, критично й творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення. При цьому до роботи залучаються всі учасники процесу, які працюють у групах в аудиторії за підготовленим заздалегідь викладачем матеріалом, із дотриманням процедури й регламенту, в атмосфері довіри.

Основні переваги інтерактивних технологій навчання: інтерактивні технології дозволяють забезпечити глибину вивчення змісту. Студенти освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка); викладач отримує можливість диференційованого підходу до студентів із спеціальними потребами – особистісними та інтелектуальними; змінюється роль студентів: вони приймають важливі рішення щодо процесу навчання, розвивають комунікативні вміння і навички, організаційні здібності; основним джерелом мотивації навчання стає інтерес самого студента (відбувається перехід від зовнішньої мотивації (оцінка) до внутрішньої (потреба знань)); значно підвищується роль особистості викладача: він менше часу витрачає на вирішення проблем з дисципліною, викладач розкривається перед студентами, як лідер, організатор; студенти, які отримують власний досвід співробітництва, з нової точки зору дивляться на навчально-виховний процес, на роль викладача та студента в ньому.

Ефективність інтерактивних технологій залежить від роботи викладача: давати завдання студентам для попередньої підготовки: прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання; відбирати для заняття такі інтерактивні вправи, які давали б студентам «ключ» до освоєння теми; під час самих інтерактивних вправ давати студентам час подумати над завданням, щоб вони сприйняли його серйозно, а не механічно, або «граючись» виконували його; на одному занятті використовувати одну (максимум дві) інтерактивні вправи; проводити спокійне глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема, акцентуючи увагу й на іншому матеріалі теми, прямо не порушеному в інтерактивній вправі; практикувати швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, що не були пов'язані з інтерактивними завданнями.

Специфіка організації навчального процесу у вищій школі дозволяє викладачам широко використовувати інтерактивні методи та нестандартні форми організації заняття, які дають змогу підвищити ефективність засвоєння

знань, поліпшити контроль над виконанням завдань, викликати у студентів інтерес до навчання.

Дуже важливо: провести спокійне, глибоке обговорення за підсумками інтерактивної вправи; визначити хронометраж, й можливості відповіді; виробити критерії оцінки ефективності занять; передбачити різноманітні методи для привернення уваги студентів; налаштувати їх на роботу, підтримувати дисципліну, а цьому можуть сприяти різноманітні вправи-розминки, письмовий розподіл ролей у групах.

Розглянемо основні інтерактивні методи роботи на заняттях, які широко використовуються в навчальному процесі.

Побудова асоціативного куща. Цей метод полягає в тому, щоб за короткий проміжок часу студенти змогли пригадати та сформулювати засвоєні раніше знання з теми, запропонованої викладачем. Дані відповіді мають форму коротких тез, записують на дошці навколо розглянутого поняття чи явища. Результатом є схема-опора.

Заняття – конкурс. Конкурс – вид ігрового методу, що розкриває великі можливості для роботи з групами. Кожна група прагне зробити кращий результат.

Особлива цінність інтерактивного навчання в тому, що студенти навчаються ефективній роботі в колективі. Інтерактивні методи навчання є частиною особистісно-зорієнтованого навчання, оскільки сприяють соціалізації особистості, усвідомлення себе як частини колективу, своєї ролі і потенціалу.

Методи інтерактивного навчання можна поділити на дві великі групи: групові та фронтальні. Перші передбачають взаємодію учасників малих груп (на практиці від 2 до 6-ти осіб), другі – спільну роботу та взаємонавчання всієї групи. Час обговорення в малих групах – 3-5 хвилин, виступ – 3 хвилини, виступ при фронтальній роботі – 1 хвилина.

Групові методи

1. *Робота в парах.* Студенти працюють в парах, виконуючи завдання. Парна робота вимагає обміну думками і дозволяє швидко виконати вправи, які

в звичайних умовах є часомісткими або неможливими (обговорити подію, взагалі інформацію, вивести підсумок заняття, події тощо, взяти інтерв'ю один в одного, проанкетувати партнера). Після цього один з партнерів доповідає перед групою про результати.

2. *Робота в трійках.* По суті, це ускладнена робота в парах. Найкраще в трійках проводити обговорення, обмін думками, підведення підсумків чи навпаки, виділення несхожих думок.

3. *Змінювані трійки.* Цей метод трохи складніший: всі трійки групи отримують одне й те ж завдання, а після обговорення один член трійки йде в наступну, один в попередню і ознайомлює членів новостворених трійок з набутком своєї інформації.

4. *Карусель.* Студенти розсаджуються в два кола – внутрішнє і зовнішнє. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухається. Можливі два варіанти використання методу – для дискусії (відбуваються «попарні суперечки» кожного з кожним, причому кожен учасник внутрішнього кола має власні, неповторювані докази), чи для обміну інформацією (студенти із зовнішнього кола, рухаючись, збирають дані).

5. *Акваріум.* У цьому методі одна мікрогрупа працює окремо, в центрі аудиторії, після обговорення викладає результат, а решта груп слухає, не втручаючись. Після цього групи зовнішнього кола обговорюють виступ групи і власні здобутки.

Фронтальні методи

1. *Велике коло.* Студенти сидять по колу і по черзі за бажанням висловлюються з приводу певного питання. Обговорення триває, поки є бажачі висловитися. Викладач може взяти слово після обговорення.

2. *Мікрофон.* Це різновид великого кола. Студенти швидко по черзі висловлюються з приводу проблеми, передаючи один одному уявний «мікрофон».

3. *Незакінчені речення.* Дещо ускладнений варіант великого кола: відповідь студента – це продовження незакінченого речення типу «можна зробити такий висновок...», «я зрозумів, що...».

4. *Мозковий штурм.* Загальновідома технологія, суть якої полягає в тому, що абсолютно всі студенти по черзі висловлюють свої думки, навіть аналогічні думки з приводу проблеми. Висловлене не критикується і не обговорюється до закінчення висловлювань.

5. *Аналіз дилеми (проблеми).* Студенти в колі обговорюють певну дилему (простіше) чи проблему (складніше). Кожен каже варіанти, що складаються внаслідок вибору. Найкраще давати завдання вибору з особистісним сенсом.

6. *Мозаїка.* Це метод, що поєднує і групову, і фронтальну роботу. Малі групи працюють над різними завданнями, після чого переформовуються так, щоб у кожній новоствореній групі були експерти з кожного аспекту проблеми.

На заняттях викладачі використовують найчастіше такі методи інтерактивного навчання як творчі завдання, роботу в малих групах, вирішення ситуаційних завдань, проблемно-пошуковий метод, той або інший вид ігрової діяльності.

Творчі (проблемні) завдання потребують від учасників не простого відтворення інформації, а творчості, оскільки містять у своїх завданнях елемент невідомості. Прикладом таких завдань можуть бути відповідні виробничі проблеми, ситуації. Для їх вирішення залучаються студенти всієї групи. Викладач вислуховує різні точки зору та проводить аналітичну бесіду направлену на вирішення проблеми. Студенти під керівництвом викладача приходять до спільного висновку і узагальнення проблеми. Створюється атмосфера ділового зацікавленого спілкування всіх учасників навчального процесу, у тому числі і викладача. Цей метод передбачає одночасну спільну (фронтальну) роботу всієї групи – колективно групове навчання.

За допомогою методу конкретної ситуації формуються вміння і навички групового розв'язання поставлених завдань. Позитивним моментом є високий ступінь наближеності до реального життя, швидкість проведення, багатоваріантність (можливі різні варіанти ситуації і їх легко змінити). Робота в малих групах надає всім учасникам можливість діяти, практикувати навички співробітництва, міжособистісного спілкування.

Також професійне навчання повинно бути побудоване на широкому застосуванні ділових ігор у навчальному процесі. Ділові ігри дозволяють моделювати на занятті практичні ситуації, що містять необхідну інформацію. Суть ділової гри в реалізації студентами отриманих знань і умінь на основі міждисциплінарних зв'язків. Особлива увага приділяється умінню працювати в команді, стилеві й культурі ділового спілкування і якості оформлення документації. План ділової гри варто побудувати логічно, послідовно, передбачити етапи його підготовки і проведення.

Функції викладача на цих заняттях полягають в аналізі поведінки учасників гри з погляду дотримання правил ділового спілкування і службового етикету; здійснення контролю за ходом гри, роботою гравців; надання допомоги, виправлення помилок; оцінювання і підведення підсумків.

Інтерактивні методи дають можливість: організувати на занятті навчальну діяльність студентів, що сприяє розкриттю суб'єктного досвіду студентів; створити атмосферу зацікавленості кожного студента в роботі групи; стимулювати студентів до висловлювання, використання різних способів виконання завдань, без будь – якого остраху помилитися чи отримати неправильну відповідь тощо; використовувати під час заняття дидактичний матеріал, який дає можливість студентові вибирати найбільш значимі для нього види та форми навчального змісту; оцінювати діяльність студента не тільки за кінцевим результатом (правильно-неправильно), а й за процесом його досягнення; заохочення прагнень студента знаходити свій спосіб роботи (вирішення завдання); створити педагогічні ситуації спілкування на занятті, що

сприяє кожному студенту проявити ініціативу, самостійність, вибірковість у способах роботи; створити умови для природного самовиявлення студентів.

Висновки./Conclusions. Соціальні перетворення в українському суспільстві докорінно змінили орієнтації в галузі освіти. Спрямування навчально-виховного процесу на формування духовності особистості, розкриття її потенційних можливостей та здібностей, утвердження загальнолюдських цінностей стало головною стратегією педагогічної діяльності творчо працюючих викладачів. Розв'язання цих актуальних проблем можливе лише на основі впровадження інтерактивних педагогічних технологій, які б давали можливість для розвитку творчих здібностей особистості. Ефект від використання інтерактивних прийомів максимальним буде тільки тоді, коли сам викладач глибоко усвідомить суть і необхідність такої роботи, при цьому врахує вікові та індивідуальні особливості кожного студента.

Майстерність кожного викладача сьогодні полягає у творчому підході до конструювання занять, у постійному прагненні підвищити ефективність навчально-пізнавальної діяльності шляхом новітніх організаційних форм. При цьому значущою залишається реалізація на занятті виховних, розвивальних та освітніх завдань.

Список використаної літератури

1. Активні та інтерактивні методи навчання / Укладач Кравчина О.С. – К.: ЦППО АПН України, 2003. – 32 с.
2. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи // Тема. – 2004. — № 3/4. – С. 229-232.

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ ЗАВДАНЬ З ІСТОРІЇ

Мороз Петро Володимирович,
к. пед. н., старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти,
Інститут педагогіки НАПН України
Мороз Ірина Володимирівна,
науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки НАПН України

Вступ. / Introductions. В умовах війни затребуваним є розвиток в учнів уміння комплексно розв'язувати проблеми, уміння критично аналізувати інформацію, приймати рішення та ефективно діяти в непередбачуваних екстремальних ситуаціях, бути готовими змінювати прийняті рішення відповідно до реалій життя та застосовувати нові знання в критичних умовах. Формування цих вмінь потребує пошук ефективних шляхів і ресурсів підвищення якості освіти.

Мета роботи. / Aim. Нині однією з провідних тенденцій науки є синтез та інтеграція знань. Ця тенденція позначається як на розвитку загальної середньої освіти загалом, так і громадянської та історичної освітньої галузі зокрема. В своїй роботі ми поставили за мету розглянути особливості компетентісного підходу до конструювання інтегрованих завдань з історії.

Матеріали та методи./Materials and methods. Державний стандарт базової середньої освіти орієнтує педагогів та авторів навчальної літератури не на насичення учнів інформацією, а на формування в них системного мислення, уміння працювати з інформацією, а саме – виділяти в масиві інформації основне (потрібне), розв'язувати складні проблеми та приймати зважені рішення [1]. Одним із засобів формування системного типу мислення в учнів є інтегроване навчання, яке ґрунтується на наукових ідеях, концепціях, що дають цілісне уявлення про історію, людину, суспільство, світ та культуру [4].

Результати та обговорення. / Results and discussion. У роботах психологів і педагогів експериментально доведено, що розвиток системного мислення потребує спеціально розроблених дидактичних завдань. Зазвичай до таких завдань відносять творчі, дослідницькі, проблемні завдання. На думку Т. Засекіної, такі завдання мають бути комплексними, комбінованими, проблемно й практикоорієнтованими, компетентнісними. Як зазначає дослідниця, виконуючи такі завдання, учні провадять складні пізнавальні дії: 1) усвідомлення сутності комплексності завдання й необхідності застосовувати знання з інших галузей знань; 2) відбір необхідної для розв'язання завдання інформації з різних джерел й у різних формах її представлення (тексти, графіки, таблиці, інфографіки тощо); 3) зіставлення знань із різних предметів, виявлення спільних понять, величин, закономірностей, припущень, можливості застосування спільних підходів і методів (або навпаки – необхідність пошуку унікальних, відмінних) у розв'язанні завдання; 4) отримання результату як цілісного узагальнення, формулювання висновків (загальних і часткових); 5) оцінювання значення набутого досвіду уміння розв'язувати комплексні завдання [3].

Аналіз науково-методичної літератури засвідчив, що нині не існує єдиного тлумачення поняття «інтегроване завдання». На думку М. Громяк та О. Федчишин, інтегроване завдання – це проблемна ситуація, яка охоплює різні сфери діяльності людини та потребує вміння використовувати набуті знання на практиці. На думку дослідників, розв'язування такого типу завдань полягає у вирішенні реальної життєвої чи навчальної проблемної ситуації і передбачає практичне застосування знань, умінь та навичок, які учні набули, вивчаючи різні навчальні предмети [2, с. 167].

Іншого підходу до визначення поняття «інтегроване завдання» дотримується Т. Засекіна. Дослідниця зазначає, що під терміном «інтегроване завдання» слід розуміти завдання, що має ознаки контекстного, комплексного, ситуаційного, практикоорієнтованого, компетентнісного. На її думку, усі перераховані у визначенні типи завдань мають ознаки інтегрованих, оскільки

розв'язування їх потребує інтегрованих умінь, спрямоване на формування такої інтегрованої якості особистості, як компетентність, розвиває гнучкі й жорсткі навички [3, с. 304].

Як зазначає О. Савченко, формування компетентностей учнів зумовлює необхідність охоплення міжпредметними (інтегрованими) завданнями усіх структурних елементів цих утворень. Відповідно до структури компетентності дослідниця визначила три види міжпредметних (інтегрованих) завдань: 1) знаннєвий, або когнітивний (збагачення, доповнення знань учнів); 2) діяльнісно-операційний (оволодіння універсальними пізнавальними вміннями; критичним мисленням; розвиток творчих здібностей; умінь перетворювати вербальну інформацію у знакову – схеми, моделі, таблиці); 3) ціннісно-орієнтовані (формування і розвиток почуттів, ставлень, висловлювання рефлексивних оцінювальних суджень щодо прочитаного, побаченого, почутого) [5, с. 14].

На нашу думку, метою використання інтегрованих завдань на уроках історії є формування ключових компетентностей учнів, системного типу мислення, практичних умінь і навичок здобуття суб'єктивно нових знань з історії. Вважаємо, що основною їх ознакою є наявність навчальної проблеми, що передбачає пошук нових знань, способів (умінь) і стимуляцію активного використання в навчанні зв'язків, відношень, доведень. Інтегроване завдання з історії має містити: 1) передбачуваний спосіб діяльності учня (доведіть, визначте, порівняйте, охарактеризуйте тощо); 2) формулювання самого завдання, яке складається з умови чи зміст того, що складає певну історичну/суспільну подію, явище, процес; 3) джерела інформації (текст підручника, уривок з писемного/усного джерела, візуальне джерело, статистичні дані, ілюстрації, історичні реконструкції, історичні карти, Інтернет-ресурси, фонди музеїв, інколи це можуть бути власні знання учня) [4].

Розв'язування інтегрованих завдань, як вважає Т. Засекіна, забезпечує стійку залежність: широта пізнавальних інтересів - усвідомлене сприйняття проблеми як комплексної й особисто значущої - потреба у виявленні

взаємозв'язків - творчий (креативний) підхід - уміння мислити системно (критично) - уміння застосовувати знання й уміння в комплексі - формування ключових компетентностей - науковий кругозір - інтелектуальний й емоційний розвиток особистості [3, с. 305].

Основними методичними вимогами до конструювання інтегрованих завдань є: 1) відповідність модельній навчальній програмі та меті уроку (завдання мають стосуватися найважливіших понять та історичних фактів, що вивчаються впродовж навчальних тем та охоплювати, якщо це можливо, різні види джерел інформації); 2) конкретність, логічність та лаконічність; 3) досяжність у виконанні учнями самостійно чи за керівництва вчителя; 4) умова не повинна містити підказування. Інтегровані завдання для учнів мають також передбачати оптимальне поєднання різних форм навчання: індивідуальної, парної, групової та колективної, що має бути зазначено в інструкціях до виконання завдань.

Висновки./Conclusions. Таким чином, інтегровані завдання шкільного є невід'ємним складником навчально-пізнавальної діяльності на уроках історії, оскільки забезпечують формування як предметних так і ключових компетентностей учнів, цілісних уявлень про історичний розвиток людства, багатогранність і різноманіття цивілізацій і держав в минулому; сприяють розвитку системного мислення та підвищенню мотивації навчання, формуванню пізнавального інтересу до предмета [4].

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>

2. Громяк М. І., Федчишин О. М. Інтегровані завдання як засіб формування ключових компетентностей учнів. Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії. Біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 20-21 травня 2019 р., м. Тернопіль. Тернопіль: Вектор, 2019. с. 167-170.

3. Засєкіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика : монографія. Київ, Україна: Педагогічна думка, 2020. 400 с.

4. Мороз П. В., Мороз І. В. Інтегровані завдання шкільного підручника історії як засіб формування компетентностей учнів. Проблеми сучасного підручника: ключові компетентності та предметні навички: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет конференції (електронне наукове видання), 20-21 травня 2021 р. м. Київ. Київ, Україна: Педагогічна думка. С. 45-46.

5. Савченко О. Я. Система міжпредметних завдань на уроках літературного читання: методичний посібник. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИТЯЧОЇ ТВОРЧОСТІ

Новаківська Людмила Володимирівна,

д.п.н, доцент, професор кафедри української літератури,
українознавства та методик їх навчання,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна

Вступ. Творчість учнів не є для педагогіки та методики абсолютно новою проблемою. Сьогодні, у зв'язку з орієнтацією суспільства та школи на розвиток творчих якостей особистості, проблема дитячої творчості стала об'єктом пильної уваги вчених різних галузей педагогічного знання. Утвердження діяльнісного принципу навчання зробило можливим і необхідним виділення творчості в особливий вид діяльності поряд з іншими загальновизнаними видами навчальної діяльності школяра.

Мета роботи: з'ясувати основні психологічні особливості дитячої творчості, які необхідно враховувати при створенні технологій творчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. У визначенні творчої діяльності педагогіка та, зокрема, дидактика спираються на дослідження у галузі психології творчості. Оскільки, на думку ряду дослідників, творчість обов'язково має завершуватися створенням принципово нового суспільно значущого продукту інтелектуальної, виробничої чи художньої праці (відкриття, винаходи, витвори мистецтва тощо), у дидактиці висловлювалися сумніви щодо того, чи можна говорити про творчість школярів, адже учень суспільно значущого продукту не створює. Відповідь на це питання дано у працях Л. Виготського, які є основою для розвитку творчого мислення учнів у школі. За Л. Виготським, сутність творчого акту однакова для всіх, і якщо дитина бере участь у ньому, здійснює його, вона виявляє ті самі якості, що і

дорослий творець, і створює кінцевий продукт, значущий нехай не для суспільства, але для самої себе, стаючи творчою особистістю [1, с. 26].

Сучасна дидактика з огляду на концепцію Л. Виготського, дає спеціально скориговане для процесу навчання визначення творчості: «Щодо процесу навчання творчість слід визначати як форму діяльності людини, спрямовану на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта» [4, с. 420].

У зв'язку з тим, що формування творчого читача, творчої особи починається у дитячому віці, необхідно з'ясувати психологічні особливості дитячої творчості. Творчість дитини, через особливості дитячої психології, істотно відрізняється від творчості дорослої людини. У творчому акті дорослого прийнято виділяти такі основні етапи, як:

1. Виникнення задуму.
2. Аналіз життєвих вражень та синтез їх у єдине ціле.
3. Шлях від задуму до втілення.

При цьому художник, письменник завжди пам'ятає, що його твір має певним чином вплинути на майбутнього читача, слухача, глядача.

Реалізація цих етапів непосильна для дитини. Задум у дітей часто виникає у процесі творчості або навіть після його завершення. При цьому у задумі немає орієнтації на передбачуваного читача чи глядача. Так, В. Левін пише: «Дитина може (і зазвичай саме так і робить) вигукувати римовані рядки, не дбаючи про слухачів, може протягом місяця артистично розігрувати багатосерійну виставу «Наші сусіди» (тут же пишучи сценарій), зовсім не страждаючи через відсутність глядачів. Діти (іноді до 3-го – 4-го класу і пізніше) грають, малюють, складають «для себе», а правильніше – для гри, заради гри, заради задоволення грати» [2, с.25].

Оскільки дитина творить без попереднього задуму, то у його творчій діяльності немає моменту зіставлення із задумом, критичної оцінки, відбору. Дитина не впоралася б з оцінкою свого твору, оскільки він не має критеріїв оцінки. До того ж йому це і не потрібно, тому що він не ставить перед собою

завдання впливати своєю творчістю на іншу людину. Дитина ще не здатна передбачити шляхи та методи реалізації задуму, відбирати потрібне з величезної кількості матеріалу. Не вправна дитина й у техніці творчості. Що вона може? – Маніпулювати образами, змінювати кут зору на зв'язки між явищами. «Цього дитині не позичати, – зазначає В. Левін, – і не скуте шаблонами сприйняття дитяча уява сміливо відтворює зовсім несподівані для дорослого поєднання образи, ситуації» [2, с. 26].

Питанням психології дитячої творчості присвячено книгу Л. Виготського «Уява та творчість у дитячому віці». Психолог виділяє такі характерні риси дитячої творчості:

1. Синкретизм.
2. Зв'язок із грою.
3. Суб'єктивізм, що визначає два типи творців.

Зупинимося докладніше на цих особливостях.

Що таке синкретизм творчості? «Дитяча творчість – творчість синкретична, тобто така, в якій окремі види мистецтва ще не розчленовані та не спеціалізовані, оскільки у літературній творчості діти не розділяють ще поезії та прози, оповідання та драми. У дітей існує ще ширший синкретизм, а саме: поєднання різних видів мистецтва в одній цілій художній дії. Дитина складає і представляє те, що вона розповідає. Дитина малює і одночасно розповідає про те, що вона малює. Дитина драматизує і створює словесний текст своєї ролі» [1, с.59].

Синкретизм дитячої творчості показує, що загальним коренем, з якого вийшли всі окремі види дитячого мистецтва, є гра дитини, яка є підготовчим ступенем його художньої творчості. І якщо з цієї синкретичної гри виділяються більш менш самостійні види дитячої творчості, такі як малювання, драматизація твору, навіть тоді кожен вид не є суворо відокремленим від іншого і вбирає в себе елементи інших видів.

Отже, в одній особливості дитячої творчості – синкретизмі – Л. Виготський знаходить сліди гри – другої особливості, з якої походить дитяча

творчість. Дитина рідко працює над своїм твором довго, переважно вона творить його в один прийом. Творчість дитини в цьому випадку нагадує гру, яка виникає з гострої потреби дитини і дає здебільшого швидкий та остаточний розряд її почуттям.

Зв'язок із грою полягає й у тому, що дитяча літературна творчість, як і гра, в основі своїй не порвала ще зв'язку з особистою зацікавленістю та особистим переживанням дитини. У творах молодих авторів позначається глибокий відбиток їхнього особистого життя.

Із цим аспектом пов'язана третя психологічна особливість дитячої творчості: її суб'єктивізм. Психологи виділяють два типи творців залежно від індивідуальних особливостей тієї чи іншої дитини. Ці два типи: з пластичною та емоційною уявою. Вважають, що ці типи однаково зустрічаються і серед дорослих художників і вчених, і серед підлітків. Л.Виготський називає ці типи «суб'єктивним» та «об'єктивним».

Такими є основні психологічні особливості дитячої творчості, які необхідно враховувати при створенні технологій творчої діяльності.

Питання художньої творчості дитини розглядаються у книзі О. Мелік-Пашаєва «Педагогіка мистецтва та творчі здібності». Торкаючись полеміки щодо того, чи можна чи не можна вчити творчості, педагог зауважує, що питання потрібно ставити по-іншому: чому можна, а чому не можна вчити? І як допомогти розвитку того, чого не можна навчити?

«Навчити» у звичному значенні слова – означає передати іншому те, що відомо тобі самому. Тому традиційно навчання мистецтву є процес передачі учневі того, що знайдено іншими людьми: прийоми, правила, способи діяльності. Однак прояв художньої творчості – це завжди не те, що вже робилося, воно не може бути прямим наслідком засвоєння та повторення чогось, що було подано іншою людиною. Як вивчати творчу уяву? Адже людина має створити образ, що виражає її задум, її переживання. Вчитель не може знати, яким саме має народитися цей образ у роботі учня. І все-таки, на думку О. Мелік-Пашаєва, навчання може цілеспрямовано розвивати учня у

творчому відношенні. Для цього треба пам'ятати: дитина – суб'єкт творчості. Ніхто, крім нього, не знає правильного вирішення творчого завдання, що стоїть перед ним. І перша справа вчителя – постаратися, щоб перед дитиною завжди стояло творче завдання, хоча б і найпростіше [3, с.89].

Складність творчого завдання залежить від того, здібності якого рівня хоче розвинути вчитель у дитини. Педагог виділяє три рівні художньо-творчих здібностей. Перший, вищий, рівень – естетична позиція особистості. Це особливе ставлення людини до світу, завдяки якому вона і хоче бути художником і може бути ним, це здатність до художньої творчості та потреба у ній. Другий рівень – творча уява, здатність до створення образу. Третій – якості, що сприяють оволодінню засобами того чи іншого виду мистецтва, необхідні для реалізації художнього задуму. Але вони грають у творчому процесі службову роль, наприклад, тонкість розрізнення кольору, сила зорової пам'яті і тощо. Якщо вчитель передбачає розвивати якості нижнього рівня, він може пояснити і показати, як має діяти учень. Намагаючись розвивати творчу уяву, він ставить такі завдання, на вирішення яких учень знайде власні, задалегідь невідомі способи. Коли ж доходить до естетичної позиції, то тут і завдання повинен поставити собі учень, так, як ніхто інший не може за нього пережити те особливе ставлення до явищ дійсності, що потребує втілення в художніх образах. Тому чим вище учень піднімається сходами якостей, що утворюють художньо творчі здібності, тим більше завдання педагога зрушується від «навчання» до «створення умов» [3, с. 90].

Висновки. У психології творчості було досліджено комплекс якостей, що становлять художню обдарованість. Представниками цієї галузі психологічної науки висвітлено етапи творчого процесу художника, у тому числі й художника слова.

Надзвичайно плідними для педагогіки та дидактики стали дослідження психології творчої діяльності Л. Виготського. Висунуті ним положення про те, що механізм, сутність творчого акту однакові для дорослого та дитини, що «творчість є нормальним та постійним супутником дитячого розвитку», дали

поштовх теоретичному та практичному осмисленню проблеми творчої діяльності у процесі навчання.

Література

1. Виготський Л.С. Уява та творчість у дитячому віці. СПб: Союз, 1997. 93 с.
2. Левін В.О. Виховання творчості. М.: Знання, 1993. 62 с.
3. Мелік-Пашаєв О. О. Педагогіка мистецтва та творчі здібності. М: Знання, 1981. 96с.
4. Михайлов С.М. Творча діяльність. М: В-во «ВРЕ», 1999. Т. 2. С. 420.

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ В РЕГІОНІ У
НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ МИКОЛИ ДАРМАНСЬКОГО (НА ПРИКЛАДІ
МОНОГРАФІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ
ОСВІТОЮ В РЕГІОНІ»)**

Олицька Олена Олександрівна,
аспірантка
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Розвиток системи освіти на сучасному етапі в контексті її реформування та удосконалення потребує вирішення завдань щодо пошуку оптимальних, ефективних та інноваційних методів і прийомів управління закладами освіти зокрема, та системою освіти загалом. Наукові дослідження учених сьогодні спрямовані не лише на розробку певних інновацій в системі освіти, але і на вивчення науково-педагогічного доробку відомих педагогів, управлінців минулого, з метою використання їхніх прогресивних ідей щодо управління системою освіти на сучасному етапі. А тому сьогодні проводиться чимало історико-педагогічних досліджень, які спрямовані на розкриття життєвого, професійного та наукового шляху непересічних особистостей минулого, які залишили вагомий внесок у розвиток системи освіти України.

Одним із таких особистостей був відомий на Поділлі педагог, вчений, управлінець Микола Миколайович Дарманський (1945–2005 рр.), які своєю працею та теренах освіти і науки зробив вагомий внесок у їх розвиток, зокрема і що стосується наукових основ теорії та практики управління освітою в регіоні.

Все більшої актуальності набуває порушена проблема і в контексті становлення та розвитку територіальних громад як одиниць управління на регіональному рівні, оскільки вони повинні забезпечити якісне управління закладами освіти на місцевому рівні, що можливе за умови не лише впровадження інноваційних форм і методів організації управління системою

місцевої освіти, але і за умови використання набутого досвіду попередніх керівників освіти, які можна використовувати в сучасному етапі організації та управління системою освіти.

Мета роботи. / Aim. Метою тез є розкриття поглядів М. Дарманського на теорію та практику управління освітою в регіональному контексті.

Матеріали та методи./Materials and methods. Для реалізації мети дослідження було проаналізовано монографію М. Дарманського «Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні» (Хмельницький: Поділля. 1997), а також використано низку методів наукового пошуку, як-от: аналіз, синтез, узагальнення опрацьованих матеріалів.

Результати та обговорення./Results and discussion. У монографії М. Дарманського «Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні» здійснено ґрунтовний аналіз в історико-педагогічному аспекті ключових суб'єктів організації та управління освітою в регіоні, звернуто увагу на зарубіжний досвід централізації та децентралізації управління освітою на державному та регіональному рівнях, виокремлено та проаналізовано проблеми регіонального управління у педагогічній теорії, здійснено структурно-функціональний аналіз змісту діяльності органів управління освітою на місцях, обґрунтовано зміст напрямів співпраці шкільних органів управління та місцевих в контексті річного циклу роботи закладу загальної середньої освіти (зокрема, налагодження взаємодії з органами громадського самоврядування та сім'ями школярів; організація роботи із педагогічними кадрами; методична робота із педагогічними працівниками; реалізація норм законодавства щодо обов'язковості забезпечення повної загальної середньої освіти; підготовка педагогічних кадрів для забезпечення потреб регіону; розвиток здібностей, талантів, нахилів, а також виявлення обдарованих учнів; забезпечення охорони здоров'я школярів; організаційне забезпечення фінансової діяльності закладів освіти; забезпечення закладів загальної середньої освіти навчально-методичними матеріалами: програми, підручники, посібники, методична література, документація; збереження та розвиток матеріально-технічної бази

закладу освіти; атестація закладів освіти; інформаційно-аналітична та статистична робота; пропагування освіти в регіоні, звітування перед територіальними громадами), запропоновано зміст нормативно-обумовлених та скоординованих частин річних планів роботи регіональних органів управління освітою та закладів загальної середньої освіти [1].

Аналіз монографії дав підстави для формулювання таких тез:

- координація планування і процесу самої діяльності органів управління освітою та школи є об'єктивною необхідністю. Це є умовою стабільної, злагодженої роботи всієї системи освіти регіону;
- школа, сім'я і громадськість: від порозуміння між цими інституціям, від їх взаємодії багато в чому залежить ефективність роботи школи;
- навчання керівних кадрів: прості «наради-накачки» мають значно меншу результативність, ніж семінари-практикуми цілеспрямованого змісту роботи;
- керівники органів управління освітою постійно повинні працювати над розвитком педагогічного такту та педагогічної тактики керівника школи;
- орган управління освітою в регіоні має акцентувати в плані роботи увагу на контроль за дотриманням гігієнічних вимог до організації навчально-виховного процесу, цілеспрямовано вивчати стан цієї роботи;
- керівники органів управління освітою, керівники установ освіти, педагоги в кожному явищі повинні бачити в першу чергу педагогічну перспективу;
- основні напрями діяльності органу управління освітою чи закладу освіти повинні бути визначені його керівником і слугувати основою для осмислення змісту та формування річного плану роботи школи;
- не слід захоплюватися видимістю науковості у підходах до структури річного плану. Це має бути закладено у змісті плану, а не у його формі;
- науково-педагогічні та науково-психологічні підходи до вирішення управлінських завдань повинні мати місце у практичній діяльності кожного працівника органу управління освітою в регіоні;

– управління освітою – це одна із галузей великої педагогічної науки, і вона мусить мати розроблені методик досягнення своїх стратегічних цілей;
– наука – це підґрунтя освіти; освіта – живильне середовище науки.

Висновки./Conclusions. Таким чином, усе вищезазначене дає підстави стверджувати, що наукові ідеї М. Дарманського щодо ключових аспектів теорії і практики управління освітою на регіональному рівні є актуальними і сьогодні, і що їх узагальнення і використання в діяльності сучасних органів управління освітою в територіальних громадах дасть змогу підвищити ефективність їх діяльності щодо забезпечення освітою зростлого покоління, а також ефективного управління і налагодження співпраці між органами управління освітою, закладами загальної середньої освіти, батьками школярів та усіма іншими суб'єктами освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Дарманський М.М. Соціально-педагогічні основи управління освітою в регіоні: [моногр.]. Хмельницький: Поділля, 1997. 384 с.

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ ДЖАЗОВОЇ ІМПРОВІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Павленко Олексій Миколайович,

канд. пед. наук, доцент кафедри
інструментально-виконавської підготовки

Нікуленко Анна Павлівна,

магістрант
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя,
м. Ніжин, Україна

Вступ. В умовах інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору особливого значення набуває проблема формування готовності майбутнього фахівця до інноваційної, творчої діяльності в контексті нових тенденцій сучасного цивілізованого світу. У галузі мистецької освіти одним із важливих напрямків є створення належних умов для формування освіченої, творчої особистості, здатної до саморозвитку та самовдосконалення.

Сьогодні у закладах початкової мистецької освіти створюються сприятливі умови для формування системи компетентностей у галузі музичного мистецтва, зокрема, розвитку творчого потенціалу учнів, різносторонніх і глибоких методичних знань і навичок, виконавської майстерності, вмінь імпровізації та композиції.

Вивчення джазової музики, як найбільш комунікативного виду музичного мистецтва, містить в собі необхідні передумови для вирішення цілісного комплексу загальнодидактичних і музично-педагогічних завдань. Практично всі виражальні засоби джазу мають високий ступінь творчого та емоційного впливу на учнів.

Розробка та впровадження нових методичних підходів до організації навчальної діяльності учнів підліткового віку в інструментальному класі сприятиме музично-естетичному розвитку, вдосконаленню інструментальної

підготовки, ефективному формуванню спеціальних мистецьких виконавських компетентностей.

У науково-педагогічній літературі широко висвітлені питання з проблем теорії і методики мистецької освіти (О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька, Г. Падалка О. Щолокова та ін.); інструментально-виконавської підготовки (В. Буцяк, Н. Гуральник, С. Ліпська, О. Щербініна та ін.). Останнім часом набули широкого висвітлення проблеми навчання джазової імпровізації, які представлені у дослідженнях Б. Бриліна, Є. Воропаєва, О. Павленка, Н. Попович, О. Хижка та ін. Разом з тим на сьогодні лишаються невизначеними методи формування вмінь джазової імпровізації підлітків у процесі музично-інструментальної підготовки.

Мета роботи: висвітлення методів формування вмінь джазової імпровізації підлітків у закладах початкової мистецької освіти в процесі інструментальної підготовки.

Матеріали та методи. У світовому музичному мистецтві джаз представляє одне з найзначніших і самобутніх явищ ХХ – поч. ХХІ ст. Джазове мистецтво – це невід'ємна частина сучасної музичної культури. Цей вид сучасного мистецтва сформувався в складну систему з різними напрямками, течіями, стилями, комплексом оригінальних виразних засобів. Важливим компонентом джазового мистецтва є імпровізація. У розмаїтті джазових стилів імпровізація завжди лишається одним із важливих елементів, поєднуючи у собі спонтанність та підготовленість. Джазова імпровізація як метод творчості отримує надзвичайно різноманітні форми втілення.

На думку Г. Падалки, імпровізація є практичним методом мистецького навчання, що застосовується для спонукання учнів до творчої діяльності, активізації їх творчих здібностей. Це сприяє формуванню здатності відтворити не тільки чужий задум, а й виявити спроможність до власних творчих знахідок у процесі музикування [5, с. 192]. О. Олексюк [3] відносить імпровізацію до найпоширеніших практичних методів музичного навчання, які використовуються в галузі мистецької освіти.

На думку В. Дряпіки навчання джазовому музикуванню додає універсальності змісту навчання, що містить не абсолютизацію джазу (як інновації), а органічний синтез, доповнення, поліфункціональність і комплексність. Вчений вважає, що навчання джазовому музикуванню повинно увійти складовою частиною до цілісного процесу музично-виконавської підготовки. Джазове музикування як жанр, як визначений комплекс умінь і навичок не повинен протиставлятися традиційним формам навчальної роботи, а знаходитися у тісному зв'язку [1, с.14].

Формування вмінь джазової імпровізації підлітків у процесі музично-інструментальної підготовки ми пропонуємо за допомогою таких методів: мелодико-фігураційного, ритмічного, мотивного, гармонічного варіювання, створення джазового акомпанементу, аналізу джазових імпровізацій, планування джазової імпровізації.

Метод мелодико-фігураційного варіювання спрямований на формування у підлітків вміння оперувати прийомами видозміни музичного матеріалу та створення джазової імпровізаційної мелодичної лінії. До таких прийомів ми віднесли застосування допоміжних та прохідних звуків, оспівування, гамоподібні будови, пасажі типу арпеджіо та секвенціювання. Допоміжні, прохідні звуки можуть бути діатонічними та хроматичними і застосовуватися в процесі імпровізації як окремо так і разом. Оспівування використовується за допомогою діатонічних та хроматичних звуків. Застосування гамоподібних побудов включає в себе використання у процесі музикування різного типу лади, трихорди, тетрахорди та пентахорди. Пасажі типу арпеджіо передбачають гру по акордовим звукам у різноманітному інтервальному співвідношенні. Для розвитку імпровізаційної горизонталі та вертикалі використовуються діатонічні та хроматичні секвенції. Опанування кожного прийому мелодично-фігураційного варіювання закріплюється виконанням вправ на музичному інструменті. Комбінування прийомів дозволить створити різноманітну та цікаву імпровізацію. Створення джазової імпровізаційної мелодичної лінії за

допомогою методу мелодично-фігураційного варіювання відбувається на основі теми джазового стандарту, гармонічної схеми або ладу.

Джазове імпровізаційне мистецтво характеризується оригінальною системою ритмічної організації музичного матеріалу. Тому в процесі музикування учням підліткового віку потрібно володіти способами ритмічної видозміни теми, акомпанементу джазового стандарту, імпровізації. Метод ритмічного варіювання передбачає опанування основними прийомами джазової ритміки, ритмічними моделями та вмінням оперувати ними в процесі створення імпровізаційної горизонталі та вертикалі. До таких прийомів ми віднесли ритміку свінгу, синкопування, акцентування. Ритмічні моделі включають в себе комбінування нот різної тривалості. Застосування музично-творчих завдань та практичних вправ для опанування кожного із елементів джазової ритміки дозволить учням впевнено обирати доцільних прийом або ритмічну модель для створення імпровізації в процесі музикування.

Особливістю будови імпровізаційного соло у джазовій практиці є застосування мотивів. За допомогою цієї найменшої відносно самостійної формоутворюючої одиниці створюється імпровізація. Мотиви складаються виконавцем самостійно або запозичуються у видатних джазових музикантів. Вміння видозмінювати мотиви є необхідною умовою в створенні імпровізації. Саме тому застосування методу варіювання мотивів у процесі навчання дозволить опанувати прийомами модифікації мотиву. До таких способів ми включили оволодіння прийомами мелодичної та ритмічної видозміни структури мотиву. Також важливим є використання секвенційного розвитку мотиву. Застосування музично-творчих завдань на основі прийомів мелодично-фігураційного, ритмічного варіювання дозволить учням опанувати способами видозміни мотивів.

Одним із важливих компонентів джазової імпровізації є її гармонічне забарвлення. В процесі джазового музикування імпровізатор може на власний розсуд варіювати акордову послідовність, видозмінюючи гармонічну структуру. Тому застосування вчителем методу гармонічного варіювання

дозволяє учням опанувати основні прийоми видозміни гармонічної вертикалі. До таких способів ми віднесли вміння застосовувати септакорди, складні акорди, акорди з допоміжними та альтерованими звуками, прохідні та допоміжні акорди, заміна акордів (по медіанті, тритонова заміна). Також учням підліткового віку важливо знати розташування акордів (тісне, широке, мішане) та їх мелодичне положення (терція, квінта, септима), специфіку пропуску тонів в акордах, сполучення акордів, вміння розподіляти акорди між двома руками та особливості їх побудови в залежності від складу інструментів в процесі джазового музикування. Застосування музично-творчих завдань та вправ дозволить учням опанувати основні способи гармонічної видозміни.

Специфіка музикування у джазі передбачає створення виконавцем не тільки мелодичної імпровізаційної лінії, але й власного супроводу до теми джазового стандарту та імпровізації. Метод створення джазового акомпанементу дозволить учням оволодіти прийомами створення акомпанементу на основі найбільш уживаних моделей традиційного джазу. До таких типових моделей ми включили: «бас-акорд», «блукаючий бас», «синкопований акорд», «аранжований акорд», «блукаючий бас + акорд (синкопований акорд), «басова остинатна фігурація». Використання творчих завдань та практичних вправ сприятиме оволодінню даними прийомами по створенню джазового акомпанементу.

Необхідним чинником в опануванні джазовою імпровізацією є ознайомлення учнів з найкращими імпровізаційними соло відомих джазових виконавців. Виявлення основних прийомів створення імпровізаційної лінії, фразування, артикуляції, структурної організації дозволить краще зрозуміти логіку створення імпровізації. Саме тому метод аналізу джазових імпровізацій спрямований на формування вміння аналізувати імпровізаційні соло. Прослуховування та нотний аналіз імпровізацій видатних джазових музикантів дозволить учням мати уявлення про специфічну мову джазу, внутрішню структуру імпровізаційного соло, інтонаційні звороти, фрази. Також

накопичити слуховий та візуальний досвід мелодико-гармонічних побудов створення імпровізацій.

У практиці джазового музикування склалися такі традиції, що дозволяють виконавцю попередньо готуватися до імпровізації. Тому метод планування джазової імпровізації направлений на формування у підлітків вмінь попередньо готуватися до створення імпровізації. До таких прийомів ми віднесли вміння визначити структуру майбутньої імпровізації, мелодичну та гармонічну будову теми джазового стандарту, кількість тактів для імпровізації, розташування кульмінацій, основу для створення імпровізації (тема джазового стандарту або гармонічна основа). Також необхідно обрати доцільні прийоми мелодико-фігураційного, гармонічного, ритмічного, мотивного варіювання, будови акомпанементу, які будуть необхідні при створенні джазової імпровізації.

На початковому етапі формування вмінь імпровізації Є. Воропаєв [2] рекомендує такі прийоми варіювання, як: перенесення мелодії в ліву руку, зміна розміру, зміна ладу, зміна видів акомпанементу. Також пропонується вживати такі види акомпанементу: акордовий, інтервальний, арпеджіо, бас-акорд, альбертієві баси, рухливий бас, ритмічні фігурації.

Висновки. Таким чином, застосування методів мелодико-фігураційного, ритмічного, мотивного, гармонічного варіювання, створення джазового акомпанементу, аналізу джазових імпровізацій, планування джазової імпровізації сприятиме, на нашу думку, формуванню вмінь джазової імпровізації підлітків у процесі музично-інструментальної підготовки.

Також навчання джазової імпровізації учнів підліткового віку сприятиме формуванню інструментальної компетентності, розвитку творчого потенціалу особистості, глибшому засвоєнню та застосуванню набутих знань, формуванню і вдосконаленню умінь та навичок, активізації музичних здібностей, розвитку музичного мислення, фантазії та уяви.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Дряпіка В. І. Розвиваюче навчання і поліфункціональна підготовка педагога-музиканта засобами джазового виконавства. *Наукові записки*. Серія:

Психолого-педагогічні науки. Ніжин: Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. №1. С. 12–14.

2. Воропаєв Є. Фортепіанна імпровізація. Перші кроки. *Мистецтво та освіта*, 2002. № 2. С. 9–11.

3. Олексюк О. М. Музична педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУКІМ, 2006. 188 с.

4. Павленко О. М. Джазова імпровізація в системі інструментально-виконавської підготовки: методичні рекомендації. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2013. 35 с.

5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін). Київ: Освіта України, 2008. 274 с.

З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ФРАНКОМОВНИХ ПІДРУЧНИКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

Павлюк Олена Олегівна

к.ф.н., доцент

Салтикова Тетяна Олексіївна

викладач

Запорізький національний університет

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. У сучасному суспільстві володіння однією або кількома іноземними мовами є запорукою успіху, вдалої кар'єри, престижного соціального статусу. Наша держава потребує висококваліфікованих спеціалістів конкурентоспроможних на ринку праці, здатних вільно спілкуватися іноземною мовою та гідно виконувати поставлені професійні завдання.

Використання оригінальних навчальних матеріалів, розроблених методистами-носіями мови, робить процес навчання і вивчення іноземної мови більш цікавим і ефективним, а також дозволяє вирішувати цілий ряд як дидактичних, так і соціокультурних завдань. Відомі зарубіжні видавництва пропонують великий асортимент навчальних видань для вивчення іноземної мови, наприклад, дуже добре зарекомендували себе навчальні комплекси для вивчення французької мови видавництв *CLE International, Hachette, Didier FLE*.

Мета роботи. Метою публікації є аналіз практичного досвіду використання автентичних підручників для викладання французької мови як другої іноземної, виявлення труднощів, що виникають при використанні франкомовних підручників, і пропонування ефективних шляхів для усунення цих труднощів.

Матеріали та методи. Матеріалом для дослідження слугував навчально-методичний комплекс дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови (французької)», що викладається на факультеті іноземної філології

Запорізького національного університету здобувачам вищої освіти за спеціальністю 035 Філологія (освітні програми 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, Мова і література (англійська); 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – англійська, Переклад (англійський)). Для розв’язання поставлених завдань було застосовано методи аналізу, синтезу, класифікації, узагальнення отриманих результатів.

Результати та обговорення. У процесі дослідження було проаналізовано практичний досвід використання франкомовних автентичних підручників під час викладання навчальної дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови (французької)», що дає можливість зробити певні висновки.

З одного боку, використання франкомовних підручників має численні переваги і дозволяє вирішувати на практичних заняттях цілий ряд як дидактичних, так і соціокультурних завдань: формувати й удосконалювати у здобувачів навички читання оригінальних текстів, аудіювання автентичних звукових текстів, монологічного і діалогічного мовлення, писемного мовлення; поповнювати активний і пасивний словниковий запас студентів лексичними одиницями сучасної французької мови; ознайомлювати здобувачів з лінгвокраїнознавчими поняттями, пов’язаними з мовним етикетом, особливостями культури, традицій, суспільно-політичного устрою Франції і інших франкомовних країн; формувати стійку мотивацію іншомовної діяльності студентів на заняттях на основі систематичного використання «живих» матеріалів, обговорення цікавих проблем тощо.

З іншого боку, використовуючи франкомовні автентичні підручники, викладач стикається з певними труднощами, а саме:

1. Пояснення в підручниках надаються французькою мовою, що створює для студентів труднощі, пов’язані з розумінням навчального матеріалу, особливо це відчувають студенти-початківці, які тільки розпочинають вивчати французьку мову. Для розв’язання цієї проблеми викладач може запропонувати

студентам методичні матеріали українською мовою для пояснення фонетичних, лексичних і граматичних явищ, що вивчаються.

2. Франкомовні підручники виявляються занадто складними для студентів, які починають вивчати французьку мову з нуля. Це пов'язано з особливостями французької мови, вимова і правила читання якої нерідко є досить складними і вимагають більш ретельного опрацювання порівняно з іншими іноземними мовами. Саме тому перед тим, як переходити до використання франкомовних підручників, потрібен підготовчий етап для ознайомлення з фонетичною будовою французької мови і основними правилами читання.

3. Іноді франкомовні підручники (навіть у комплексі з робочим зошитом і додатковими інтернет-ресурсами) містять недостатню кількість вправ для закріплення навчального матеріалу. Особливо це відчувається, коли мова йде про складні для засвоєння теми, наприклад, вживання дієслів у граматичних часах *Passé composé*, *Futur simple* та ін., вживання займенників у ролі прямих і непрямих додатків, особливості *вживання двох займенників* в одному реченні, порядок слів у питальному реченні тощо. У цьому випадку викладач має запропонувати додаткові вправи та завдання, щоб сформувати у студентів відповідні навички.

4. Франкомовні підручники, побудовані на автентичних матеріалах, вимагають від викладача досить великої роботи з підготовки до занять, особливо якщо викладач працює зі студентами старших курсів (з мовними рівнями B1, B2). Викладач має мати розвинену соціокультурну компетенцію, щоб бути спроможним пояснити студентам певні аспекти побуту, особливості культури, традицій країни, мова якої вивчається.

5. Останніми роками у вищих навчальних закладах спостерігається тенденція до скорочення аудиторних годин, що відводяться на вивчення навчальної дисципліни «Практичний курс другої іноземної мови», а також зростання відсотку годин, що виділяються на самостійну роботу студентів. За цих обставин франкомовні підручники стають занадто «громіздкими». Така

ситуація вимагає від викладача ретельного планування навчального матеріалу, заняття стають більш насиченими та інтенсивними. Якщо студенти пропускають навіть одне заняття (наприклад, через хворобу або сімейні обставини), їм важко наздогнати пропущений матеріал. Ситуація ще більш ускладнюється у разі пропуску кількох занять. Нерідко студенти старших курсів поєднують навчання з роботою і вчаться за індивідуальним графіком. За цих обставин стає доцільним видання навчальних посібників і практикумів для самостійної роботи студентів. Такі посібники дозволяють студентам навчатися у зручний для них час і швидко наздоганяти пропущений матеріал.

Висновки. Отже, практичний досвід викладання французької мови як другої іноземної показує, що використання франкомовних підручників має численні переваги, а труднощі, пов'язані з їхнім використанням, легко долаються за допомогою ретельного планування програмового матеріалу, підготовки додаткових методичних матеріалів для пояснення мовних явищ і закріплення умінь і навичок, а також видання методичних вказівок і практикумів, що полегшують самостійне опрацювання студентами навчального матеріалу.

РОЛЬ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КОРЕЙСЬКОЇ МОВИ

Пак Антоніна,
PhD (доктор філософії)
старший викладач кафедри західних
та східних мов та методики їх навчання
Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна

Вступ. / Introductions. Мова людини існує як соціальне явище, яке є найважливішим засобом людського спілкування. Відповідно до цього мова несе у собі відбиток духовної та матеріальної культури певної нації. Кожну мову характеризують національно-культурні особливості. Вони зумовлені життям конкретного суспільства, його розвитком та всім, що є його національно-культурним змістом.

Мета роботи. / Aim. Сучасні глобалізаційні процеси все більше актуалізують звернення до проблем вивчення іноземної мови та культури інших народів. Не викликає сумніву, що оволодіння іноземною мовою органічно пов'язане із залученням до іншомовної культури. Як свідчить досвід, для розкриття повноти можливостей участі у комунікації знання значень слів та правил граматики недостатньо для подолання мовного бар'єру та активного користування мовою у її цілісності та повноті. Тому особливе значення набуває подолання бар'єру культурного. Це обумовлює дослідження світу носіїв мови їх історії, культурного простору, особливостей повсякденності тощо. Таке засвоєння мови має досягнути повноти оволодіння її обсягом. Відповідно до цього людина може отримати величезне духовне багатство, проникаючи у нову для неї самобутню культуру. Визначений аспект навчання іноземних мов цілеспрямовано розглядається лінгвокраїнознавством та має бути у арсеналі компетенцій мовних педагогів тощо. У процесі оволодіння мовнокраєзнавчою компетенцією базисною практикою є визначення та рефлексія фонового знання,

яке міститься у певному мовному просторі. У випадку необхідності розвитку цієї компетенції у викладачів корейської мови необхідно, перш за все, зосередити увагу на багатомірності фонового знання, обумовленого простором корейської культури, яке безпосередньо містиця у просторі корейської мови.

Матеріали та методи./Materials and methods. У межах лінгвокраєзнавчої компетенції вирішується коло проблем, пов'язане, з одного боку, з вилученням культурознавчої інформації з одиниць мови мовних одиниць. З іншого боку це засвоєння практик сприйняття одиниць мови на фоні образу існуючого у свідомості носія як зокрема мови так і в цілому культури. У цьому контексті лінгвокраїнознавча компетенція має співстворювати забезпеченню комунікативної компетенції. Відповідно до цього відбувається рух аналогічних образів у просторі свідомості як говорячих, так і слухаючих, як це здійснюється при спілкуванні між собою носіїв одної мови та представників одного культурного поля. Таким чином у якості головної мети лінгвокраїнознавства можливо визначити забезпечення комунікативної компетенції у процесах міжкультурної комунікації. У цьому сенсі лінгвокраїнознавство надає можливість вирішити такі проблеми, як відповідне розуміння тексту, виступаючи лінгвістичною основою не тільки лінгводидактики, а й безпосередньо практиці перекладу. Здійснення перекладу потребує найбільш повного розуміння тексту, розрізняє різні контексти значення, зокрема метафори, алюзії, підтекст, натяки та фоновий смисл, що надає можливість підбирати відповідні еквівалентні форми з мови перекладу.

Лінгвокраїнознавча компетенція дозволяє забезпечити мовну компетентність у контексті питань міжмовного спілкування. Це стає можливим у вигляді адекватного розуміння культури мови співрозмовника, вихідних текстів, культурно-історичних контекстів тощо.

Лінгвокраїнознавча компетенція потребує розкриття почуття глибокої зацікавленості щодо проникнення у культуру Кореї на багатьох її вимірах. У тому числі враховуючі те, що зараз вона поділяється на південну та північну частини, що відповідно надає певні наслідки і у розвитку корейської мови, та

повинно враховуватись у підготовці мовних педагогів. Розуміння лінгвокраїнознавства ґрунтується на том, що мова виступає певним носієм культурного простору з яким пов'язане її буття (Воркачев, 2014). За підсумками аналізу одиниць мови здійснюється виявлення особливого національно-культурного сенсу, укладеного у яких. Так розпізнається так звана безеквівалентна лексика. Особливе значення має розкриття специфіки невербальних засобів спілкування. Це характерні для середовища дії, міміка, жестів. При цьому мають значення самі сфери вживання, відмінні від вжитків, прийнятих в інших мовах, пресуппозиції, що транслюються, фонові знання, характерні для тих, хто розмовляє певною мовою і формує мовленнєве спілкування як таке (Прохоров, 1996). Мовна афористика і фразеологія також можуть розглядатися з позиції відображення в них культури та національних особливостей людей, які говорять мовою, що вивчається. Крім того у процесі розкриття семантики національно-маркованих лексичних одиниць виник новий напрямок лінгвокраїнознавства - країнознавчо орієнтованої варіантології (Гудков, 2003), (Томахин, 1980).

Результати та обговорення./Results and discussion. Отже, у терміні «лінгвокраїнознавство» поєднується навчання мови з певними відомостями про країну мови, що вивчається. Можливо підкреслити те, що у процесі підготовки викладача мови основним об'єктом є не країна, а фонові знання носіїв мови, узагальнюючи їхні культурні форми. Тому, на думку Г. Д. Томахіна (Томахин, 1980), було б більш доцільним використання терміну «культурознавство». Проте термін «лінгвокраїнознавство» вже дуже глибоко увійшов у практику викладання іноземних мов.

Основою лінгвокраїнознавчої компетенції викладачів корейської мови є роботи з теорії, ідеології та історії корейського конфуціанства, розкривається його взаємозв'язок із корейською культурою сприйняття світу та мислення (И Дон Джун, 1997). Відзначається зв'язок корейського християнства з конфуціанством (И Ён Чхан, 2001). Також особливе значення мають дослідження з корейського буддизму в порівнянні з китайським і японським

буддизмом показує його роль у формуванні духовного і культурного просторів Південної Кореї (Ким Чжин Кволь, 1998). На особливому місці знаходиться даосизм у просторі корейської культури, представлений у наступних роботах (И Джон Ён Ханкуг, 2000), (Хангук Догесасан Ёнгухвэ, 1991), (Чха Джу Хван, 1997). У роботах з корейського християнства відбивається національна самобутність, наповнена християнською культурою.

Висновки./Conclusions. В цілому розвиток лінгвокраїнознавчої компетенції можна розглядати як поєднання безпосередньо навчання мови, певних знань про країну походження мови та культуру вивчаємої мови.

Узагальнюючи дослідження можливо визначити, що головною метою лінгвокраїнознавства, є забезпечення цілісне та багатомірне забезпечення комунікативної компетенції в актах міжкультурної комунікації. Це надає можливості та підґрунтя щодо сприйняття мови співрозмовника та розуміння оригінальних текстів у найбільш широких культурних контекстах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воркачев С. Г. Лингвокультурная концептология и её терминосистема : (продолжение дискуссии) Архивная копия. Политическая лингвистика. 2014. № 3 (49). С. 12-20.
2. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. Москва : Гнозис, 2003. 286 с.
3. Прохоров Ю.Е. Лингвострановедение. Культуроведение. Страноведение. Теория и практика обучения русскому языку как иностранному. Москва, 1996.
4. Томахин Г.Д. Лексика с культурным компонентом значения. Иностранные языки в школе. 1980. № 6. 30.
5. Kim H. Unification Policies of South and North Korea, 1945–1991: a comparative study. Seoul National University Press, Seoul, 1992. 677 P
6. И Джон Ён Ханкуг Догймунхваы Чхотцом (Фокус корейской даосской культуры) Сеул, 2000.

7. И Дон Джун Югеы Индочжуыва Ханкугсасан (Конфуцианский гуманизм и корейская философия) Сеул, 1997.
8. И Ён Чхан Юге Сахвэхак (Конфуцианская социология), Сеул, 2001.
9. Ким Чжин Кволь Хангук Бульемунхваса (История корейской буддийской культуры) Сеул, 1998.
10. Хангук Догесасан Ёнгухвэ (Корейский даосизм и даоская философия) Сеул, 1991.
11. Хашук (Понимание корейской даоской философии) Сеул, 1991.
12. Чха Джун Хван Хашук (Исследование по корейскому даосизму) Сеул, 1997.

РОЗВИТОК НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Просвітлюк Інна Іванівна,
учитель початкових класів,
навчально-виховне об'єднання № 28
м. Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

Вступ. Сучасний етап розвитку суспільства, модернізація Нової української школи вимагають вдосконалення змісту і технологій педагогічної освіти в Україні. Початкова школа має відігравати важливу роль у всебічному розвитку учнів, формуванні загальнолюдських цінностей, досвіду, забезпечувати готовність та здатність школярів жити й адаптуватися до стрімких змін у державі, уміння мислити самостійно, критично, творчо, генеруючи нові ідеї.

Радикальні зміни, які відбуваються у сучасному освітньому середовищі, акцентують увагу на необхідності виховання особистості мислячої, самостійної, творчої. Уміння працювати з інформацією упродовж життя: здобувати її, переробляти, застосовувати для індивідуального розвитку і самовдосконалення, передавати і в результаті - уміння спілкуватися - повинно стати невід'ємною рисою життя людей XXI століття.

Мета роботи. Розглянути сучасний стан формування критичного мислення молодших школярів.

Матеріали і методи. Практична діяльність, аналіз, порівняння, власний досвід роботи.

Результати та обговорення. У Державному стандарті початкової освіти зазначено, що одним із наскрізних умінь, яким учні поступово та систематично оволодівають під час вивчення всіх освітніх галузей, є критичне мислення.

Для виховання такої особистості вчителю варто використовувати різні способи організації діяльності на уроках, шукати ефективні методи та прийоми навчання, творчо використовувати їх у своїй роботі.

Однією з інноваційних технологій, що допомагає учню не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення.

За мету педагогам потрібно ставити розвиток індивідуальних творчих особливостей учнів, навчання мислити і користуватися різними джерелами інформації, самовдосконалення особистості учня, рух вперед через перешкоди, суперечності, формування активної життєвої позиції та зміцнення здоров'я дітей.

Для досягнення мети у своїй діяльності педагоги перед собою повинні ставити такі завдання:

1. Максимально враховувати індивідуальні здібності учнів.
2. Розкрити творчі здібності учнів.
3. Активно використовувати нові педагогічні технології.
4. Виховання і навчання на основі природних задатків молодшого школяра.
5. Формування свідомої, активної особистості та громадянина.

Працюючи з технологією розвитку критичного мислення, вчителі виділяють певні умови, створення яких здатне спонукати і стимулювати учнів до критичного мислення:

1. Відведення певного проміжку часу на те, щоб ознайомитися із існуючими поглядами, обговорити їх, зробити висновки.
2. Дозвіл на розмірковування, записування своїх припущень, визначення їх правильності чи помилковості.
3. Створення атмосфери очікування великої кількості різноманітних думок.
4. Залучення учнів до обговорення, формування в них почуття відповідальності за прийняте рішення.

5. Повага і цінування думок інших.

Наприклад, на уроці «Я пізнаю світ» під час вивчення теми «Атлантида: легенда чи дійсність? Легенда Атлантида» під час роботи з текстом легенди педагогам варто використовувати технологію «Мікрофон». Діти відповідають на питання та формують висновок «Якої шкоди можуть завдати люди самі собі?».

На етапі актуалізації опорних знань учнів при вивченні теми «Нумерація круглих чотирицифрових чисел. Множення багатоцифрового числа на одноцифрове» вартим уваги є використання технології «Броунівський рух». Учні, переміщуючись по класу, обмінюються знаннями із максимальною кількістю однокласників. Виконавши вправу, учні відтворюють інформацію під час колективного обговорення.

На уроках актуальним є застосування проблемного навчання як провідної технології критичного мислення. Проблема потрібно формулювати у вигляді питання, на яке учасники шукають відповідь. Часто вона складається з певного ланцюжка міркувань, тобто встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Таке завдання вимагає від дітей значної розумової діяльності. Школярам іноді це зробити важко з огляду на те, що їм не вистачає знань і досвіду. Проблемне питання може виступати самостійною одиницею, а може входити до складу певного завдання. Вчитель пропонує учням кількома словами або реченнями висловити свою думку стосовного певного питання. Школярі через уявний «мікрофон», який передається від учня до учня, озвучують власне бачення тієї чи іншої ситуації.

Прийом «Незакінчене речення» можна вдало поєднати з прийомом «Мікрофон» і дати учням можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних думок, порівнювати їх з іншими. Наприклад, під час вивчення теми «Нумерація круглих чотирицифрових чисел. Задачі на спільну роботу» для рефлексії педагог формує початок речення, а кожен учень продовжує його. Кожний наступний учасник обговорення повинен починати

свій виступ із запропонованого початку. Учні працюють з відкритими реченнями, наприклад: «Сьогодні для мене найбільшим відкриттям було...».

На етапі рефлексії для цілісного осмислення, узагальнення отриманої інформації, формування у кожного з учнів власного ставлення до досліджуваного матеріалу, обміну знаннями з іншими учнями, оцінки та самооцінки діяльності, порівняння реальних результатів з очікуваними, встановлення зв'язків між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, навчитись у майбутньому, педагоги використовують технологію «Карусель». Учні стають у 2 кола. Внутрішнє – нерухоме, а зовнішнє – рухоме. Під час роботи партнери опитують один одного, даючи картку за правильну відповідь. Переможець визначається за найбільшою кількістю карток.

На нашу думку, особливістю уроків із використанням технології критичного мислення є тісний взаємозв'язок між усіма його етапами, адже усвідомлення того, що діти роблять на уроці, з якою метою вони це роблять, як ці знання використати, сприяє підвищенню інтересу до навчання, пізнавальної активності школярів. Тому важливим етапом для продовження формування навичок критичного мислення, можливості їх самостійно застосувати є домашнє завдання.

Актуальними є завдання не лише на повторення опрацьованого матеріалу, а й на спрямовування дитини до розвитку своїх інтелектуальних здібностей, творчих умінь, тому крім обов'язкового завдання, слід пропонувати додаткові вправи, здійснюючи індивідуальний підхід. Діти люблять складати тестові завдання до опрацьованого матеріалу, вправу для товариша, також варто пропонувати підготувати вікторину, кросворд, інсценізацію фрагменту твору, розіграти діалог на запропоновану тему, скласти таблицю, схему, підготувати повідомлення, написати листа герою, або поміркувати над проблемним питанням, дібрати прислів'я до характеристики літературного персонажа, епіграф до уроку тощо.

Під час проведення уроків вкрай важливим є забезпечення оптимального співвідношення між фронтальною, індивідуальною та груповою формою роботи та створення умов для організації самостійної роботи учнів.

Наприклад, при вивченні теми «Корисні копалини Дніпропетровської області» при читанні інформаційної довідки для ефективної самостійної роботи з текстом, є можливість використовувати міністратегію «Позначки». Вона допомагає виділяти в тексті відоме, невідоме, цікаве. В процесі читання учні роблять на полях позначки «+» - відома інформація «-» - нова інформація, «?» - незрозуміла інформація, «!» - що здивувало.

Висновки. Розвиток критичного мислення є складовим етапом особистісного розвитку. Критичне мислення вказує на здатність учня до самостійної оцінки явищ навколишньої дійсності, інформації, наукових знань, думок і тверджень інших людей, уміння бачити їх позитивні й негативні аспекти.

Теоретичний аналіз сучасних концепцій модернізації Нової української школи виявив суспільну потребу в серйозній увазі до розвитку критичного мислення в учнів початкової школи. Перспективу її розв'язання ми вбачаємо в доцільному використанні методів і прийомів критичного мислення під час навчання у початковій школі. Наукове осмислення питання розвитку критичного мислення у початковій школі є актуальним і недостатньо вивченим у наш час.

ВИКОРИСТАННЯ ІДІОМ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВНЗ

Риженко Марина Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент

Анісенко Олена Володимирівна,

старший викладач

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М.Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Вивчення англійської мови – важкий і важливий процес, в ході якого студенти отримують не тільки лінгвістичні знання, а й дізнаються багато нового про історію, традиції та культуру країни мови, що вивчається. Вивчення англійської мови має велике значення в сучасному ВНЗ, тому викладачу необхідно сформулювати мотивацію до цього предмету у студентів. Розвиток інтересу до англійської мови можна досягти за допомогою вивчення ідіом, адже вони відображають специфіку та культурні особливості мови. На жаль, у сучасних ВНЗ приділяється мало часу вивченню питань, пов'язаних із культурним та історичним аспектом мови.

Формуючи лексичну компетенцію, необхідно збагачувати словниковий запас кожного студента. Необхідно розвивати вміння пов'язувати слова в речення, а ідіоми допомагають побудувати правильне, зв'язне мовлення. Ідіоми становлять яскраву та національно-своєрідну частину мовної картини світу. Вони допомагають студентам познайомитися з життям та національною культурою народів носіїв мови та сприяють розвитку їхньої грамотності [1, с. 55].

Мета. Метою нашого дослідження є проблема використання ідіом для підвищення мотивації студентів до вивчення англійської мови. Використання ідіом впливає на розвиток мотивації, словникового запасу, промови студентів в англійській мові. Автор демонструє приклади ідіом, які можна використовувати

на заняттях англійської мови для розвитку інтересу до вивчення англійської мови у ВНЗ.

Матеріали та методи. У сучасній англійській мові налічується близько 15 000 ідіом. Ідіома (від грецьк. *idioma* - *своєрідний вираз*) є нерозкладним словосполученням, стійким мовним зворотом, властивим лише даній мові, значення якого не визначається значенням слів, що входять до його складу. Введення додаткового числа ідіом у ключову лексику не тільки суттєво розширить лексичний запас студентів, а й посилить їхній інтерес до художніх можливостей англійської мови, сприятиме вмінню аналізувати, порівнювати, робити висновки. Як зазначає С. Г. Тер-Мінасова у своїй книзі «Мова та міжкультурна комунікація», кожне заняття з іноземної мови — це перехрестя культур, це практика міжкультурної комунікації, тому що кожне іноземне слово відображає іноземний світ та іноземну культуру: за кожним словом стоїть обумовлене національна свідомість, уявлення про світ [3, с. 25].

За визначенням, ідіома - це словосполучення, що складається з двох або більше слів, значення якого не визначається значенням слів, що входять до нього. Очевидно, що англійська ідіома - це мовний зворот, що не передається дослівно на українську мову. Тому її треба запам'ятовувати. Ідіоми схожі на прислів'я, але, на відміну від них, не є закінченими реченнями. За допомогою ідіом, що потребують переосмислення, інформаційний аспект мови доповнюється чуттєво-інтуїтивним, тобто естетичним аспектом, а мова стає живою. Діапазон ідіом сучасної англійської мови широкий і різноманітний, більшість ідіом англійської мови запозичена з художньої літератури, і не лише англомовної. Не викликає сумніву, що окрім регулярного поповнення словникового запасу, потрібно найсерйознішим чином дбати про збагачення своєї мови стійкими словосполученнями - ідіомами мови, що вивчається. Англійські ідіоми бувають дуже специфічні, а бувають напрочуд схожі зі своїми українськими аналогами.

Результати та обговорення. Вивчення ідіом та стійких виразів дозволить сформувати інтерес до мови. Знання ідіом та стійких виразів сприяє збагаченню

словникового запасу, робить мову більш живою, барвистою та природною. Звичайно, можна і не використовувати у своїй промові ідіоми, але тоді студенти зіткнуться з труднощами у розумінні англійської мови. А саме використання цих стійких виразів свідчить про те, що у студента високий рівень знань та володіння мовою англійської мови. Ідіоми відображають культурні особливості країни, і, часто, ідіоми беруть свій початок в історії мови, що вивчається, тому велика їх частина не має аналогів в інших мовах, а зрозуміти зміст цих стійких виразів можливо лише за допомогою етимологічних словників, тому ідіоми необхідно просто запам'ятати. Використання ідіом розвиває інтерес у студентів, тому що переклад ідіом схожий на розгадування загадки. Для більшості ідіом не підходить дослівний переклад, як для слів, написаних у підручниках. У багатьох ідіомах можна зустріти назви тварин, їжі, одягу та ін., і студенти можуть перекласти ці вислови дослівно, але це не означає, що ці ідіоми перекладаються саме так. Необхідно знати про мову більше, щоб розгадати цю загадку, дізнатися зміст і значення цих виразів.

Приведемо приклад наступних ідіом, які можна використовувати при вивченні англійської мови на заняттях у ВНЗ:

а) мають повний аналог в українській мові:

the wind of change - вітер змін

even the sun has dark spots — навіть на сонці є плями

white as snow — білий як сніг, білий

the tip of the iceberg - верхівка айсбергу, невелика, видима частина чого-л.

you can never enter the same river twice - не можна двічі увійти в ту саму річку

narcissus - «нарцис», людина, що кохається собою

up with the lark - вставати з жайворонками, дуже рано

the dove of peace - голуб світу

white crow - біла ворона, рідкісне явище

a dark horse - «темна конячка», маловідома особистість

an ass - "осел", дурна людина

a hare - "заєць", безквитковий пасажир

as timid as a hare/rabbit — боягузливий як заєць

as bold as a lion — хоробрий як лев

as faithful as a dog — відданий як пес

б) про значення яких можна здогадатися:

how/way the wind blows - куди вітер дме

be on cloud nine – бути на сьомому небі від щастя

on a pink cloud - витати в хмарах

reach for the moon/stars - намагатися дістати до небес, прагнути досягти

неймовірних висот

a storm in a tea-cup - буря у склянці води

between the devil and the deep blue sea - між двома вогнями

make a mountain from molehill - робити з мухи слона

a drop in the ocean — крапля в морі

as busy as a bee — працюватий як бджілка, як білка вколесі

as blind as a bat/an owl/a beetle - сліпий як кріт

cat-and-dog existence/life - як кішка з собакою, вічні сварки

a snake in the grass — змія підколодна, таємний ворог

chickenhearted - боягузливий

lion-hearted - хоробрий

a fish out of water - не у своїй тарілці

в) не мають аналогів в українській мові:

rainbows and butterflies - безтурботне існування

chase a rainbow - гнатися за неможливим

a cloud on one's happiness — ложка дьогтю в бочці меду

under a cloud - під підозрою, в немилості

cry someone a river - домагатися співчуття, пускаючи сльозу

down to earth - практичний, розсудливий

feel all at sea — бути розгубленим

in deep water — у скрутному становищі
wait for the sun to shine — чекати біля моря погоди
be over the moon – бути на сьомому небі від щастя
brass-monkey weather — дуже холодна погода
under the weather — неважливо почуватися; нудьгувати
raining cats and dogs — лити як із відра
a shower of gifts - безліч подарунків
a tulip - предмет захоплення
a bull — незграбна людина
a crab — непоступлива людина
a pig — жадібна/невихована людина
a monkey - бешкетна, неслухняна дитина
a shark - шахрай, шулер, спекулянт
a rabbit - поганий гравець
a rat — малодушна, боягузлива людина
a fish - людина з низьким інтелектом
close/dumb as an oyster - нім як риба
a paper tiger - на глиняних ногах, безпечний противник
a white elephant - тягар; подарунок, від якого не знаєш, як позбутися
a whale — щось визначне за величиною або якістю
a pony — маленька склянка
no flies on him – його не проведеш; спритний, спритний

Висновки. Ідіоми не можна розглядати у відриві від культури, в якій вони виникли. До етапу активізації відноситься використання студентами стійких виразів у своїй промові. За допомогою спеціальних лексичних вправ англійські вирази переходять в активний словник студентів. Таким чином, ідіоми є невід'ємною частиною культури, історії мови, вони сприяють збагаченню словникового запасу та мовлення студентів. Вивчення англійської мови за допомогою ідіом дозволяє викладачу підвищити мотивацію до вивчення іноземної мови, дає можливість збільшити рівень знання студентів у

цій галузі. Уроки англійської мови стають набагато цікавішими та різноманітнішими.

Список літератури:

1. Ахметзянова, Ф. Использование идиом в обучении английскому языку в средней школе. Филология и лингвистика. 2018. № 3 (9). С. 17-19.
2. Зифринг Д. Оксфордский словарь идиом [Электронный ресурс]. URL: <https://ru.1lib.limited/book/541014/712a3e> (дата обращения: 28.08.2022).
3. Тер-Минасова С. Язык и межкультурная коммуникация: учебное пособие. М.: СЛОВО/SLOVO. 2000. 624 с.
4. American Language Course. Book of Idioms. Slang, Special Expressions & Idiomatic Language. Texas: Defense Language Institute, English Language Center, 2001. 70 p.
5. Василюк І. Фразеологізми як одиниці міжмовної комунікації. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. 7. с. 102-105.

References:

1. Akhmetzyanova, F. The use of idioms in teaching English in secondary school. Philology and Linguistics. 2018. № 3 (9). Pp. 17-19. [In Russian].
2. Zifring D. Oxford dictionary of idioms [Electronic resource]. URL: <https://ru.1lib.limited/book/541014/712a3e> (accessed: 28.08.2022). [In Russian].
3. Ter-Minasova S. Yazyik i mezhkulturnaya kommunikatsiya: uchebnoe posobie. M.: SLOVO/SLOVO. 2000. 624 s. [In Russian].
4. American Language Course. Book of Idioms. Slang, Special Expressions & Idiomatic Language. Texas: Defense Language Institute, English Language Center, 2001. 70 p.
5. Vasyliuk, I. M. (2004). Frazelohizmy yak odynytsi mizhmovnoi komunikatsii. Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. Pedagogical sciences. 2004. 7. P. 102–105. [In Ukrainian].

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Свиридюк Віра Петрівна,

к.пед.н., доцент

Національний лінгвістичний університет

м. Київ, Україна

Вступ. Перехід нової української школи від навчання до освіти висуває нові вимоги до оволодіння іншомовним спілкуванням майбутніми викладачами іноземних мов і культур (ІМіК) (Концепція..2016). Формування міжкультурної комунікативної компетентності (МККК) належить до пріоритетних завдань іншомовної освіти у контексті підготовки майбутніх фахівців ІМіК, мета яких не тільки закладати підростаючому поколінню лінгвістичні основи, а й представити культуру народу, яка є регулятором у міжкультурній комунікації.

Компетентнісний підхід до формування МККК майбутніх викладачів німецької мови спрямований на розвиток компетентностей, які повинні бути реалізовані особистість у різних сферах суспільного, особистісного і професійного життя, зокрема у процесі комунікативної діяльності у контексті діалогу різних лінгвокультур.

Мета роботи представити компетентнісний підхід до формування МККК майбутніх викладачів як один із сучасних підходів, завдяки якому уможливується становлення висококваліфікованих фахівців у галузі освіти і науки. Сукупність компетентностей спрямована на розвиток мовної особистості із творчим потенціалом науково-дослідницької діяльності. Крім того, майбутні викладачі ІМіК мають набути знань і умінь розглядати лінгвокультурологічні та культурологічні питання сьогодення з позиції вшанування звичаїв і традицій як свого народу, так і загальнокультурних здобутків людства.

Матеріали та методи. Компетентнісний підхід до формування МККК майбутніх викладачів зазначає втілення і функціонування через виокремлення

цільової компетентності - комунікативної та компетентностей, які забезпечать ставлення фахівця у глобалізованому світі, де відбувається укріплення мовної особистості завдяки її культурній ідентифікації. Компетентнісноцентроване навчання спрямовується на подолання труднощів, пов'язаних із вміннями використовувати здобуті знання і навички у процесі здійснення професійної діяльності та успішно адаптуватися у будь-якому мовно-культурному середовищі. Науковий внесок до розгляду компетентнісного підходу в освітньо-виховному процесі зробили А.В.Хуторський, І.О.Зимня, В.В. Краєвський, чий ідеї стали розвиватися у працях науковців методико-педагогічної сфери І.Д.Беха, С.Ф. Клепко, О.В.Овчарук, А.О.Гавриленко, О.М. Цільмак, Холковська 2017, Н.В.Майєр, І.П.Задорожної, А.Blazek та ін. Дотримання методологічної категорії “підходу” уможливорює широко охопити науки, які є базовими або дотичними до методики навчання і вивчення ІМіК, зокрема формування МККК у сукупності усіх її складових, а саме: лінгвокультурної та комунікативної. Компетентнісний підхід дає зрозуміти важливість методичних принципів як загальних так і спеціальних, на які повинен спиратися викладач під час укладання змісту формування МККК.

Структура компетентності викладача ІМіК орієнтує нас на комплекс компетентностей, які складаються із професійної іншомовної комунікативної компетентності, професійної і загальної компетентностей. В основі компетентності лежать знання, навички, уміння, здатності використовувати їх професійній діяльності (Методика...2011, с.19). І.О. Зимня доповнила компонентний склад моделі ціннісно-смісловим, емоційно-вольовим та мобілізаційним аспектами (І.О. Зимня 2004). У такому складі компетентність набуває ширшого спектру щодо формування психологічних якостей особистості, які мобілізуються у ній. Вважаємо за доцільне виокремити ряд якостей компетентності, які представлені у дослідженні А.Blazek (2008, с.24) з метою розуміння формування компетентності взагалі та МККК, зокрема. Під час розроблення методичної системи формування МККК ми будемо орієнтуватись на такі характеристики компетентності:

❖ компетентність - це суб'єктивна категорія (вона відноситься завжди до однієї людини, особистості, а не до групи людей);

❖ опанування компетентністю не відбувається в абстрактному середовищі (спільноті), а здійснюється за певною схемою у ситуації, за типовою схемою для різних середовищ, у яких протікає соціалізація індивідуума;

❖ розвиток компетентності не обмежується часом і віком;

❖ компетентність не відноситься до статистичного феномену.

Розвиток компетентності і її удосконалення полягає у переконструюванні старої компетентності, а не у заміні компетентності за рахунок інших. (А.Влажек 2008, с.24).

Зазначені якості вказують на те, що компетентність як суб'єктивна категорія не розглядається у розмежуванні від індивідуальних якостей або соціального середовища, що є важливою передумовою для формування культурно мовної особистості, майбутнього викладача, який буде посередником у діалозі мов і культур, зокрема української та німецькомовних. Компетентності притаманні емоціональні, афективні характеристики, що відображається у моделі міжкультурної компетентності, яка охоплює когнітивний, соціально-процесуальний і перцептивно-психологічний компоненти.

Розуміння структури і змісту кожної із компетентностей, які будуть входити до методичної системи формування МККК майбутніх викладачів німецької мови під час самостійної роботи, створює комфортні передумови для теоретичного обґрунтування різноманітних методів і принципів до розв'язання психолого-педагогічних та методичних завдань.

Таким чином у методичній системі формування МККК майбутніх викладачів повинні бути враховані аспекти компетентності, які впливають на ефективність розвитку навичок і вмінь, зокрема автентичність навчальних матеріалів, комунікативні ситуації і типовість сфер спілкування. Освітньо-виховний процес може виступати у ролі соціального процесу, у якому

набуваються поведінкові знання як складова міжкультурної комунікації. Співпраця, взаємодія під час самостійної роботи в автономному режимі потребуватиме урахування індивідуально спрямованих навчальних стратегій для опанування МККК у сукупності її компетентностей: лінгвістичної, лінгвосоціокультурної, професійної, дискурсивно-компенсаторної, навчально-стратегічної та міжкультурної.

О.О.Селіванова виокремлює на основі лінгвістичних досліджень етнокультурну компетентність, яка, на нашу думку, є релевантною для представленої наукової роботи. Дослідниця розділяє думку з лінгвістами щодо приналежності етнокультурної компетентності до комунікативної, проте обгрунтовує, що перша зумовлює не лише комунікативну діяльність людини, тому комунікативна й етнокультурна компетентності перебувають у відношенні перетину (О.О.Селіванова 2008, с.287). Етнокультурна та культурно-мовна компетентності є складовими лінгвокультурної, за участю якої уможливіється формувати МККК. Отже, у контексті нашого дослідження вони будуть змістовими компонентами лінгвістичної і лінгвосоціокультурної компетентності, оскільки вони є невід'ємними навичками і вміннями впізнавання у мовних одиницях і мовленнєвих продуктах значущі установки й норми, ціннісні орієнтири людей, мова і культура яких вивчається (О.О.Селіванова 2008, с.286). Вони є індикаторами (етносу) народу, у яких відображений історичний досвід, становлення нації, її соціальний спосіб (Н.Д.Гальська 2006 с.57). Отже, до першочергової переваги впровадження компетентнісного підходу відносимо можливість спостерігати, контролювати продуктивність сформованих навичок і вмінь здійснення міжкультурної комунікації; співвідносити комунікативні уміння із загальнонавчальним рівнем володіння іноземною мовою майбутніх викладачів (С2.2) відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій. Ураховуючи характеристики компетентності як психологічного явища у соціальних умовах, передбачаємо обов'язковим брати до уваги автентичність навчального-матеріалу у предметному і процесуальному аспектах змісту формування МККК.

Домінування інтегративності усіх видів МД у процесі навчання німецької мови і культури є вирішальним для ефективного володіння лінгвістичною компетентністю, де міжкультурний аспект є одним із провідних компонентів для забезпечення продуктивності спілкування.

Висновки. Таким чином, компетентнісний підхід до формування МККК майбутніх викладачів німецької мови має інтегрований характер. Взаємопов'язане оволодіння продуктивними і рецептивними видами мовленнєвої діяльності у супроводі з професійно орієнтованими навичками і вміннями сприяє результативності формуванню МККК для здійснення міжособистісної і міжкультурної комунікації у всіх сферах життя.

Література

Гальскова Н.Д. Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика : учеб. пособие для студ. лингв, ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений. — 3-е изд., стер. — М .: Издательский центр «Академия», 2006. — 336 с.

Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании. - Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Москва.- 2004. - 42 с.

Концепція нової української школи, Міністерство освіти і науки від 27.10.2016 р.- 40 с.

Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій / Бігич О.Б., Бориско Н.Ф., Борецька Г.Е. та ін./ за ред. С.Ю. Ніколаєвої - К.: Ленвіт, 2011. - 344 с.

Селіванова О.О.Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 711 с.

Włazek A. Evaluation Interkultureller Kompetenz bei Angehenden Deutschlehrerinnen und -Lehrern in Polens. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2008. - 283 S.

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНИЙ ПРОСТІР

Стрижаков Артем Олегович

кандидат педагогічних наук
ТОВ «Цифромарка», директор
м. Кропивницький, Україна

Анотація. В сучасному світі змінюються структурні конструкти соціального простору об'єктивної соціалізації. Основною особливістю такого є визначальний потенціал соціальної зрілості індивідів в умовах нестабільності, невизначеності, що характеризують сучасний стан суспільства, оволодівають реально важливим смислом у визначенні дієвої позиції людини, її здібностей та можливостей щодо реалізації об'єктивних завдань, долати існуючі суперечності, бути реально активним членом сучасного суспільства.

Ключові слова. Соціалізація, суспільство, простір, індивід, особистість, Я-концепція.

Вступ. Соціалізація, з одного боку – в якості результату передбачає опанування людиною певними знаннями, зразками та моделями поведінки у відповідності із загально визнаною системою цінностей, цим самим сприяючи інтеграції в суспільне життя. А з іншого боку – соціалізація об'єктивно обмежує перспективи становлення особистості, оскільки норми й правила, встановлені суспільством, освітні стандарти й інші “гальмівні впливи” нівелюють її індивідуальні прояви.

Мета роботи. Розкрити зміст та основні характеристики соціалізації особистості та показати як вона реалізується в соціальному просторі.

Матеріали та методи. Аналіз, синтез, узагальнення, спостереження.

Результати та обговорення. В діяльності, як відповідному типові активності, особистість реально зростає, розвивається в результаті свого людського само здійснення. Такий тип активності знімає усі типи активності

нижчих рівнів й здатний постійно не тільки змінюватися, не тільки слугувати основою та умовою розвитку її носія, але й розвиватися – саморозвиватися у процесі розвитку соціуму.

«Ми розглядаємо соціалізацію... як складний динамічний процес, який постає як єдиний рух двох суперечливих, але тісно взаємозв'язаних сторін – соціалізації та індивідуалізації, - пише Д. І. Фельдштейн. В цьому єдиному процесі такі його компоненти, як усвідомлення, засвоєння і навіть реалізація індивідом соціального, подаються, виокремлюються в ступені соціальної зрілості індивіда, оволодінні ним нової соціальної позиції. Протиріччя тут полягає не між соціалізацією та індивідуалізацією, не між соціальними відношеннями й індивідом, а між тим, що собою є індивід, який містить в собі новий рівень свідомості, самосвідомості, самовизначення, здатності до дії, і тим соціальним простором, який він займає, що потребує нового руху у свідомості, привласненні та реалізації» ним соціального [7, с. 9].

Е. Дюркгейм зазначав, що суспільство складається із індивідів, над якими стоїть вища духовна влада – колектив. Метою колективного життя, на його думку, є інтеграція індивідів у спільності, які мають моральний авторитет і тому здатні виконувати виховну функцію. Індивід потребує суспільства, оскільки у згуртованому колективі людина не замикається тільки на собі, своїх часто слабких силах, в групі люди навіть можуть пожертвувати своїми інтересами задля загальної мети, а інтелектуальний розвиток часто пов'язаний із прагненням виконати своє соціальне призначення, тобто вищі форми людської діяльності мають колективне походження [4].

Значення соціального оточення зазначалося А. Адлером, який найбільш важливою структурою психіки уважав стиль життя, що визначає поведінку людини і почуття спільності, яке є найбільш важливим із вроджених прагнень. Рівень розвитку почуття спільності визначає й систему уявлень про себе і світ, яка створюється кожною людиною. Формуючи свій життєвий стиль, людина фактично стає творцем своєї особистості, визначаючи напрямки своєї активності [1].

Сфера соціальної взаємодії була суттєво розширена А. Кардинером, який доводив, що розвиток зумовлюється не тільки міжособистісними контактами, але й географічними, економічними, етнічними факторами. Е. Фромм визначав середовище не лише за допомогою найближчого оточення дитини, але й за допомогою соціального ладу, в якому вона проживає. Ставлення суспільства до людини виявляється у тому, що вона розвивається відповідно з тими можливостями, що дане суспільство їй надає. Прагнення примирити мотиви, що конфліктують між собою, є на думку Е. Фромма, двигуном не тільки індивідуального розвитку, але і розвитку суспільства в цілому [8].

Е. Дюркгейм вважає особистість соціалізованою, яка прийняла систему правил, що існують в суспільстві й здатна долати індивідуальні інтереси в ім'я суспільних [4].

Ю. Хабермас розглядає соціалізацію й особистісне становлення індивіда як процес розвитку й формування здатності людини до побудови та реалізації власного життєвого проекту [9]. В дослідженнях пострадянських країн соціалізацію вважають успішною, якщо індивід опановує необхідні соціальні ролі, засвоює прийняту в даному соціумі систему цінностей, соціальних норм, а також продуктивні стереотипи поведінки.

В підході К. Роджерса Я-концепція є центральним поняттям. Я-концепція, або “самість” визначається ним як “організований, послідовний концептуальний “гештальт”, утворений із сприйняття властивостей “Я”. або “мене” та сприйняття взаємин “Я”, або “мене” з іншими людьми і з різними аспектами життя, а також цінності, пов’язані з цими сприйняттями. Це гештальт, який доступний усвідомленню, хоч і не обов’язково усвідомлюваний [11, р. 200]. Тобто “Я” концепція за К. Роджерсом, означає концепцію людини про те, що вона собою є. Вона містить ті характеристики, які людина приписує собі, зокрема й рольові образи, які формуються в результаті соціальних транзакцій.

Діяльність розвивається, ускладнюється, удосконалюється та оволодіває формою (значенням) предмета у відповідних досягненнях культури й

одночасно долає їх (що закладено в самій структурі процесу та субстанційній сутності діяльності – діяльності діяльних суб'єктів, які не тільки відтворюють соціальне, але й ускладнюють його організацію, яка реалізується у тій, що динамічно розвивається неорганічній відкритій системі – соціумі).

На думку С. С. Батеніна, соціальне є вищим рівнем матерії, воно не адаптується у нижчий (біологічний) рівень і тим більше не створює його знову. Процес розвитку будь-чого полягає у новоутворенні, у якісній перебудові того, що раніше вже існувало, наслідком чого зміст біологічного досягає високого структурного й функціонального рівнів, що було б неможливим на основі тільки природних процесів [3, с.117].

Базуючись на акмеологічному підході, доцільно розглядати “акме” та самоздійснення не як ідеальні образи, а як постійний рух людини до них через співвіднесення реальних характеристик розвитку людини з оптимальною моделю саморозвитку (Н. В. Кузьміна, А. А. Бодальов, А. А. Деркач та інші). Людина не просто реалізує себе, здійснюючи вибір між репродуктивними способами розвитку; вона якісно перетворює себе, знімає психологічні бар'єри, переосмислює життєві очікування, шукає можливість для розвитку акмеологічно значущих якостей, виробляє власну траєкторію саморозвитку.

Самоефективність визначається як «переконання людини стосовно її здібностей керувати подіями, які впливають на її життя» [2, с. 175]. Наші дії в конкретній ситуації залежать від взаємного впливу середовища, що нас оточує та нашої свідомості, особливо від свідомих процесів, пов'язаних з переконаннями, що ми можемо чи не можемо здійснити деякі дії, необхідні для того, щоб змінити ситуацію в кращий для нас бік. А. Бандура назвав ці очікування самоефективністю. На його думку, сила, яка керує людиною, перебуває не у зовнішньому стосовно неї середовищі. Вона формується на базі взаємодії її із середовищем, що нас оточує, її власної поведінки та особливостей її особистості. Самоефективність є важливою особистісною характеристикою і у поєднанні з конкретними цілями та знанням про те, що потрібно робити, може суттєво впливати на майбутню поведінку.

“Особистість, - пише К. Юнг, - як повна реалізація цілісності нашої істоти — недосяжний ідеал” [10, с.91]. Але цей ідеал потрібен, він вказує шлях, за яким слід йти розвиваючи, формуючи особистість. За К. Юнгом цей шлях може бути виявлений не на основі чийогось бажання, наказу чи наміру, а лише за необхідністю: особистість потребує мотивованого примусу з боку доль, які виявляються внутрішньо чи приходять зовні” [10, с.19].

Висновки. Отже, не соціум діє на потреби, здібності, психіку і саму особистість, а особистість так використовує свої здібності, мотивацію, психічні, енергетичні ресурси, щоб оптимізувати своє співвідношення із соціумом, щоб мінімізувати невідповідність йому.

Сам феномен взаємодії у соціальному світі доцільно розуміти як особливий стан, що передбачає відповідну позицію-диспозицію, суб’єктів, які взаємодіють (які постійно включені у взаємодію).

Список літератури

1. Адлер А. Індивідуальна психологія. *Історія зарубіжної психології*. [сост. П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан]. М., 1986. С. 131–140.
2. Бандура А. Принципы социального научения. *Современная зарубежная социальная психология* / под ред. Г. М. Андреевой. М., 1984.
3. Батенин С. С. Человек в его истории. Л.: Наука, 1976.
4. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение. [пер. с фр., составление, послесловие и примечания А.Б.Гофмана]. М.: Канон, 1995. 352 с.
5. Психологический словарь /Под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. 2-е изд., испр. и доп. М., 1990. 494 с.
6. Сайко Э.В. Социализация и индивидуализация как исторически опосредованные механизмы формирования субъектов исторического действия. *Мир психологии*.1998. № 1. С.102–114.

7. Фельдштейн Д. И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности. М.: Педагогика, 1982. 224 с.
8. Фромм Э. Человек для себя. [пер. с англ. Л. А. Чернышевой]. М. : 2006.
9. Хабермас Ю. Будущее человеческой природы: На пути к либеральной евгенике. [пер.с нем. М.Л.Хорькова]. М.:*Весь Мир*, 2002. 144 с.
10. Юнг К. Г. О становлении личности. М., 1995.
11. Rogers C. R. A theory of therapi, personality and interptrsonal relationships, as developed in the client-centered flamework. *Psychologi: a study of science Ed. By S. Koch*. N. Y., 1959.

ДО ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ ДО ДІЙ В РІЗНОМАНІТНИХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ ЗА МАСОВОЮ УЧАСТЮ НАСЕЛЕННЯ

Тінін Дмитро Геннадійович
ORCID ID: 0000-0002-8593-1706
майор поліції, викладач кафедри ТСП
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Тактико-спеціальна підготовка - це найбільш ефективний спосіб практичного виховання і навчання здобувачів вищої освіти, в процесі якого відбувається штучне створення умов максимально наближених до реальних ситуацій з життя працівників поліції, відображення реальної оперативної обстановки. Таким чином у навчанні напрацьовуються навички і вміння, які знадобляться працівнику в майбутньому для покладених на нього оперативно-службових завдань та запобігання кримінальним або адміністративним правопорушенням. Звичайно ж, варто відзначити, що введення у вищих навчальних закладах тактико-спеціальної підготовки для молодих працівників це можливість бути більш згуртованими як в колективі, так і під час виконання оперативно-службових завдань, покладених на особовий склад.

За час незалежності України стали частішими випадки масового волевиявлення людей. Зазначенні процеси реалізуються у вигляді різноманітних масових заходів. У такій ситуації сили охорони правопорядку повинні сприяти дотриманню різними сторонами цивілізованих і законних форм та методів боротьби та політичної конкуренції, не допускати виникнення кризових ситуацій за масовою участю населення та гострих конфліктів.

Основною метою підготовки особового складу сил охорони правопорядку до виконання службово-бойових завдань з охорони публічного порядку під час забезпечення проведення масових заходів та припинення масових заворушень є

навчання особового складу діям у різних ситуаціях, які можуть раптово виникнути під час виконання завдань служби.

На сьогоднішній день такі практичні та теоретичні заняття проводяться, але їх тематика включає розгляд не всіх найбільш вірогідних (типових) ситуацій, що можуть трапитися під час виникнення натовпу. Завдяки цьому, як свідчать підсумки з проведення тактико-спеціальних навчань та виконання службово-бойових завдань [1; 2], особовий склад сил охорони правопорядку під час зіткнення з ситуацією, по якій не проводились практичні заняття, на наш погляд, не в повному обсязі спроможний виконати поставлені завдання.

Тому для вирішення цього питання пропонується використовувати набір сценаріїв, що включатиме перелік найбільш вірогідних типових ситуацій, що можуть трапитися під час виконання службово-бойових завдань. За кожним сценарієм необхідно проводити заняття з професійної підготовки з особовим складом частин та підрозділів сил охорони правопорядку, які повинна складатися за двох навчальних блоків: професійно-психологічної та спеціальної підготовки.

Ключовим завданням професійно-психологічної підготовки особового складу до служби є вивчення, аналіз і прогнозування суспільно-політичної та криміногенної обстановки в районах виконання службово-бойових завдань, характеру і спрямованості психологічних дій деструктивних сил; прогнозування ступеня їх впливу на несення служби та військовослужбовців, морально-психологічний стан особового складу, виконання поставлених завдань. В змісті цього виду підготовки є завдання з прогнозування, профілактики, та нейтралізації негативного інформаційно-психологічного впливу на особовий склад [3].

Приходимо до висновку, що головним завданням тактико-спеціальної підготовки до несення служби є навчання особового складу діям у різних ситуаціях, які можуть раптово виникнути під час виконання службових завдань. Тому пропонується перед початком несення служби проводити підготовку особового складу сил охорони правопорядку з відпрацюванням кожного

можливого або типового сценарію розвитку кризових ситуацій за масовою участю населення в районі виконання службово-бойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Бєлай С. В. Удосконалення підготовки особового складу внутрішніх військ до припинення масових заворушень на основі впровадження в практику навчання типових сценаріїв дій натовпу / С. В. Бєлай, І. І. Приходько // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. – 2009. – Вип. 2 (20). – С. 129–134.

2. Приходько І. І. Визначення типових сценаріїв дій натовпу для удосконалення підготовки особового складу внутрішніх військ до припинення масових заворушень / І. І. Приходько, С. В. Бєлай // Проблеми вдосконалення службово-бойової діяльності органів внутрішніх справ : тези круглого столу, 12 жовт. 2010 р. – Сімферополь : Крим. юрид. ін-т ОДУВС, 2010. – С. 15–19.

3. Розробка форм і способів інформаційної боротьби при виконанні внутрішніми військами Міністерства Внутрішніх Справ України службовобойових завдань (шифр «Концепт») : звіт про НДР (заключ.) 02.12.09 / Акад. ВВ МВС України ; кер. В. І. Воробйов ; викон.: О. Д. Черкашин, В. Л. Петров, С. В. Бєлай [та ін.]. – Харків, 2009. – 312 с. – Інв. № 160.

4. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Сборник научных статей «ЛОГОΣ»*, (8 июля 2022 г.; Париж, Франция), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ

Хроленко Марина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Глухівський національний університет
імені Олександра Довженка
Україна

Вступ. Формування екологічної компетентності майбутніх учителів біології є важливою соціально-педагогічною проблемою в умовах сьогодення з огляду на погіршення екологічної ситуації на території України, передусім, на тлі воєнних дій, а також інших соціально-економічних проблем. Майбутні вчителі біології мають широкі можливості щодо екологізації свідомості учнів, формування екологічної грамотності, освіченості, екологічної компетентності та культури молоді відповідно до вимог Нової української школи. Вважаємо, що ефективно, результативно формувати і розвивати екокомпетентність здобувачів вищої освіти можливо у межах спеціально створеної педагогічної системи, яка являє собою сукупність взаємозв'язаних компонентів (цілей, змісту, технологій, форм, методів, прийомів, засобів) і спрямована на формування окресленої здатності особистості. Для розроблення, обґрунтування, реалізації та перевірки ефективності зазначеної педагогічної системи важливим є питання визначення вхідного і вихідного рівнів сформованості екологічної компетентності майбутніх учителів біології. З огляду на це актуалізується проблема добору діагностичного інструментарію і визначення методів, методик дослідження рівнів сформованості цієї здатності у здобувачів вищої педагогічної освіти.

Мета роботи: на основі аналізу наукового доробку вчених, власного педагогічного досвіду підібрати, розробити діагностичний інструментарій і методики, які дозволяють визначити рівень сформованості екологічної компетентності у майбутніх учителів біології у процесі фахової підготовки.

Матеріали та методи. Пошуковими матеріалами для написання роботи слугували наукові статті, нормативні документи, науково-педагогічні посібники та підручники з досліджуваної проблематики. В процесі дослідження нами були використані пошуково-бібліографічний метод, а також загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння, індукції, дедукції, класифікації, систематизації та узагальнення отриманих результатів дослідження.

Результати та обговорення. Науково-методичним підґрунтям для добору діагностичного інструментарію і визначення методів, методик дослідження рівнів сформованості екологічної компетентності майбутніх педагогів став науковий доробок В. Бикова, С. Гончаренка, Р. Гуревича, С. Дерябо, Г. Єльнікової, Д. Новікова, Н. Ничкало, В. Ясвіна та ін.

Екологічну компетентність майбутніх учителів біології ми потрактуємо як здатність активно і відповідально реалізовувати свій потенціал (екологічні знання, уміння, досвід) для успішної професійної діяльності в екологічній освіті та вихованні учнів; усвідомлювати власну причетність і відповідальність до збереження і відновлення природного середовища, екологізації свідомості школярів; здійснювати екологічно доцільну діяльність, практично розв'язувати екологічні завдання у професійній і побутовій сферах відповідно до принципів сталого розвитку, набутих екологічних цінностей, мотивів взаємодії з природою, переконань, ідеалів тощо [2, С. 395].

З опертям на власний викладацький досвід, змістове наповнення, функціональні значення екологічної компетентності майбутніх учителів біології ми виділяємо такі її структурні компоненти: знаннєво-змістовий, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-технологічний, професійно-рефлексивний [3]. Кожному компоненту визначено відповідний критерій: знаннєво-змістовому – когнітивний, ціннісно-мотиваційному – аксіологічно-спонукальний, діяльнісно-технологічному – операційно-продуктивний, професійно-рефлексивному – оцінно-професійний. У процесі дослідження ми схарактеризували чотири рівні сформованості екокомпетентності студентів

(початковий, середній, достатній, високий), які проявляються через низку якісних показників [1].

Для визначення вихідного (початкового) рівня екологічної компетентності було застосовано комплекс спеціалізованих методик за кожним критерієм сформованості у відповідності до показників досліджуваної екологічної компетентності. Оцінити їх сукупність можна з таблиці 1.

Таблиця 1

Емпіричні методи дослідження екологічної компетентності майбутніх учителів біології

Структурні компоненти ЕК	Критерії	Показники	Діагностичний інструментарій
Знаннєво-змістовий	<i>Когнітивний</i>	Фахові екологічні знання; природничо-наукові знання; психолого-педагогічні знання (розуміння сутності екологічної компетентності як інтегративного феномену та знання з методики (принципи, форми, методи, засоби) формування та розвитку екокомпетентності учнів)	Тестові завдання (120 тестів з однією правильною відповіддю, з кількома правильними відповідями, на встановлення відповідності, з відкритою відповіддю), виконання яких здійснюється за допомогою програми MyTest
Ціннісно-мотиваційний	<i>Аксіологічно-спонукальний</i>	Ціннісні орієнтації особистості	Тест екоціннісних диспозицій (за В. Скребцем); модифікована методика «Ціннісні орієнтації» (за Рокичем)
		Ціннісне ставлення до природного довкілля	Вербальна асоціативна методика «ЕЗОП» (за С. Дерябо, В. Ясвіним)

		Потреби, інтереси, мотиви здійснення екологічної діяльності	Методика «Альтернатива» (за С. Дерябо, В. Ясвіним)
		Усвідомлення значущості розвитку власної й учнівської екокомпетентності	спостереження
Діяльнісно-технологічний	Операційно-продуктивний	Уміння і навички екологічної діяльності	Тест на визначення рівня сформованості умінь і навичок екологічної діяльності «Екодія» (авторське напрацювання)
		Уміння застосовувати набуті знання у практичній діяльності	Метод експертного оцінювання (викладачами-методистами і вчителями практиками)
		Екологічна позиція	Опитувальник «Екопозиція» (авторське напрацювання)
		Уміння розвивати власну й учнівську екокомпетентність	спостереження
Професійно-рефлексивний	Оцінно-професійний	Самоаналіз власної екологічної і професійної діяльності прагнення до самовдосконалення	Методика «Рівень вираженості та спрямованості рефлексії» (Автор М. Грант, модиф. В. Волошиної), адапт. Л. Клочек, тощо
		Аналіз і оцінка власного рівня сформованості екологічної компетентності	
		Усвідомлення та оцінка власної діяльності з реалізації завдань екологічної освіти та виховання учнів	

Розроблена діагностична методика дозволяє якісні оцінки сформованості показників за кожним з критеріїв перевести у кількісні та обчислити комплексну оцінку сформованості екологічної компетентності майбутніх учителів біології.

Висновки. Отже, ефективність функціонування або впровадження будь-якої системи визначається шляхом співставлення поставленої мети з отриманим результатом, кількісна обробка якого здійснюється за допомогою діагностичної методики. Розроблений інструментарій дозволить зробити розподіл студентів за рівнями сформованості досліджуваної компетентності, тобто оцінити кількісно (за допомогою числа) її рівень.

Література

1. Хроленко М. В. Критерії, показники й рівні сформованості екологічної компетентності майбутніх учителів біології. *Перспективи та інновації науки*. Київ, 2022. № 8(13). С. 316–327. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/issue/view/67>
2. Хроленко М. В. Сутність екологічної компетентності у підготовці майбутніх учителів біології. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2021. № 2 (106). С. 388–398. URL: <https://pedscience.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/39.pdf>
3. Maryna Khrolenko. Structural-functional analysis of ecological competence of future teachers of biology. *Pedagogy and education management review (PEMR)*. Tallinn, Estonia, 2021. Issue 4 (6). P. 62–69. URL: <https://public.scnchub.com/perm/index.php/perm/article/view/76/65>

ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА УРОКАХ ХІМІЇ ЗАСОБАМИ ІНТЕГРАЦІЇ ХІМІЧНИХ І ЕКОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ

Чумак Володимир Валентинович

кандидат хімічних наук, доцент

Карабінська Анна Олегівна

магістр

Житомирський державний університет імені Івана Франка

м. Житомир, Україна

Що найголовніше в житті? Мабуть кожна людина замислювалась над цим питанням . Зрозуміло, що в різні періоди життя у кожної людини є свої головні аспекти, такі як батьки, сім'я ,діти . Але мабуть всі погодяться зі мною, що для кожної людини головне – бути здоровим. Людина може бути успішною, компетентною в усіх сферах, але якщо в неї відсутнє здоров'я, то навіть усі матеріальні цінності їй не в радість. Мене як майбутню маму турбує питання: «Яке буде здоров'я моєї дитини після закінчення школи?» Адже ні для кого не секрет, що сьогодні, на жаль, все менше дітей закінчують школу здоровими. У процесі навчання порушується стан здоров'я, збільшуються хронічні захворювання, погіршується психологічний розвиток дітей.

Вступ. Кожен хоче бути успішним і щасливим, почуватися комфортно в будь-якій життєвій ситуації: чи то навчання, чи то робота. Завдання сучасної школи – формування творчої, конкурентоспроможної особистості, здатної здобувати знання та самостійно їх застосовувати для прийняття нестандартних рішень. Завдання вчителя – допомогти дитині успішно розвиватися, дати їй радість, долати труднощі, дати зрозуміти, що в житті нічого не буває безкоштовного, скрізь треба багато працювати. Успіх відповідає докладеним зусиллям. Щоб навчити дитину мислити, необхідно навчити її діяти і діяти усвідомлено, використовуючи навчальні матеріали.

Мета роботи полягає у створенні системи роботи з формування здоров'язбережувальної грамотності за предметом на основі аксіологічного та акмеологічного підходів.

Матеріали та методи. Інформаційну базу становлять матеріали: Законом України «Про загальну середню, Міністерство освіти і науки України, Нова Українська школа. Для досягнення мети роботи використовуються загальнонаукові методи дослідження: узагальнення, абстрагування, аналіз і синтез.

Результати і обговорення. Дослідження вибраних питань, засвоєння теоретичного матеріалу можуть обґрунтувати вибір форм і методів роботи, які сприяють розвитку здоров'язбережувальних здібностей.

Плануючи кожен урок, припускайте можливість використання різних технологій. Зазвичай кожне заняття починається з розумової розминки, з метою створення комфортного середовища для учнів, доброзичливої атмосфери.

Найефективнішими для формування здоров'язбережувальних умінь студентів-хіміків є такі інтерактивні методи:

Метод «**мозковий штурм**» знаходиться на етапі актуалізації опорних знань учнів. Цей підхід базується на використанні знань, отриманих учнями на попередньому уроці. Це вимагає від них коротких, швидких і точних відповідей, включаючи вислуховування ідей без їх обговорення.

Метод «**Мікрофон**» - На етапі актуалізації опорних знань учня або закріплення вивченого матеріалу:

«**Робота в малих динамічних групах**» - На етапі вивчення нового матеріалу та його закріплення. Найкраще узагальнювати та систематизувати знання протягом усього курсу. Клас ділиться на групи по 4-5 осіб, у кожній групі є учень-«порадник», а решта готують виступи. За допомогою «порадника» група чергувала кілька завдань навчального матеріалу, а доповідач пояснював його, записуючи на дошці схеми та рівняння.

«**Метод Прес**» знаходиться на стадії дослідження нових матеріалів. Учні відповідають на запитання та дискутують:

Висновок. Законом України «Про загальну середню освіту» одним із головних завдань школи визначено фізичне та психічне здоров'я учнів.

Знання, отримані під час вивчення природничих наук, стають засобом самореалізації, соціальної перебудови, конструктивної соціальної діяльності в житті людини, як передумови забезпечення гармонійного життя в навколишньому середовищі. Із запровадженням особистісно орієнтованої освіти зміст і призначення курсів хімії, екології та біології змінилися: формат, методи та навчальні матеріали мають забезпечити набуття важливих навичок, які готують дітей до життя та праці.

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес, використання інтерактивних методів і технологій для підвищення ефективності роботи, розвитку свідомості учнів, пробудження інтересу до предмету та отримання знань, упровадження формальних та компетентнісних технологічних підходів до навчальних програм природничого циклу, для виховання здоров'я та життєвих навичок

Розглядаючи питання розвитку здоров'язберігаючих навичок, важливо пам'ятати, що будь-який метод навчання буде неефективним, якщо він не розглядається тими, хто його реально реалізує, як частина цілісної системи і як пов'язана єдність. Одна справа – розробити та описати технологію, а інша – реалізувати її, оскільки вона несе особисту печать ментальності інтелекту алконкретного вчителя.

Список використаної літератури

1. Буринська Н. Екологічна складова у змісті шкільної хімічної освіти. Біологія і хімія в школі. 1998. № 1. С. 18-20.
2. Овчарук О. Ключові компетентності: європейське бачення. Управління освітою. серпень. – спеціальний випуск. С. 6-9.
3. Тараненко І.Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: Наук.-метод. Збірник. Всеукраїнський фонд “Крок за кроком” та ін. Контекст, 2000. С. 37-40.

4. Ruchen, Dominique S. *Key Competencies for a Successful Life and a WellFunctioning Society*.2003. Hogrefe & Huber Publishers, Germany. – 206 p.
5. Spector, J. Michael-de la Teja, Ileana. *ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. Competencies for Online Teaching. ERIC Digest. Competence, Competencies and Certification.* – p.1–3.

РОЛЬ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

Чупрун Єлизавета Петрівна
викладач I категорії
Чернівецький транспортний
фаховий коледж,
м. Чернівці, Україна

Вступ./Introduction. Одним із чинників всебічного гармонійного розвитку особистості є її естетичне виховання.

Естетичне виховання — педагогічна діяльність, спрямована на формування здатності сприймати і перетворювати дійсність за законами краси.

У процесі естетичного виховання важливо навчити студентів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може залишатися байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного.

Ціль роботи./Aim. Дослідити вплив естетичного виховання на всебічний розвиток особистості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналіз, синтез, узагальнення, порівняння були застосовані в ході дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion. Методологічною основою і важливим принципом естетичного виховання на сучасному етапі є ідея комплексного підходу, який у реалізації системи естетичного виховання має подвійне значення. По-перше, система естетичного виховання має будуватися так, щоб різні види мистецтва постійно взаємодіяли між собою у процесі впливу на особистість, тобто організовується необхідність тісної взаємодії мистецтва на основі міжпредметних зв'язків. По-друге, естетичне виховання як виховання засобами мистецтва, так і засобами дійсності повинно стати органічною частиною будь-якого виду виховання.

У процесі естетичного виховання формуються естетична свідомість і поведінка студентів.

Структуру естетичної свідомості складають:

1. Естетичні сприйняття. Виявляються у спостережливості, вмінні помітити найсуттєвіше, що відображає зовнішню і внутрішню красу предмета, явища, процесу, відчувати радість від побаченого.

2. Естетичні почуття. Почуття насолоди, які відчуває людина, сприймаючи прекрасне в оточуючій дійсності, творах мистецтва.

3. Естетичні судження. Передають ставлення особистості до певного об'єкта, явища. У педагогічній практиці недопустиме нав'язування викладачем своїх міркувань. Навпаки, він повинен допомагати студентам виявляти самостійність при з'ясуванні естетичної вартості предметів.

4. Естетичні смаки. Постають як емоційно-оціночне ставлення людини до прекрасного. Стандартних смаків не існує, вони пов'язані з індивідуальним баченням і сприйняттям.

5. Естетичний ідеал. Це своєрідний зразок, з позиції якого особистість оцінює явища, предмети дійсності. Відображає уявлення про красу, її критерії.

Джерелами естетичного виховання є:

1) художні твори образотворчого мистецтва. Під час спостереження картини або скульптури, яка відображає життя людини чи природи, в підлітків розвивається не лише сприйняття, а й фантазія;

2) музика, яка, відображаючи дійсність за допомогою мелодій, інтонацій, тембру, впливає на емоційно-почуттєву сферу людини, на її поведінку;

3) театр, кіно, телебачення, естрада, цирк. Цінність їх у тому, що, крім змістової частини, вони об'єднують у собі елементи багатьох видів мистецтв (літератури, музики, образотворчого мистецтва, танцю);

4) поведінка і діяльність студентів. Достойні вчинки підлітків, успіхи в навчанні, праці, спортивній, громадській, художній діяльності повинні стати предметом обговорення з естетичних позицій;

5) природа: її краса в розмаїтті та гармонії барв, звуків, форм, закономірній зміні явищ, які мають місце в живій і неживій природі;

6) факти, події суспільного життя. Героїчні вчинки людей, краса їх взаємин, духовне багатство, моральна чистота й фізична досконалість повинні бути предметом обговорення із студентами;

7) оформлення побуту (залучення підростаючого покоління до створення естетичної обстановки в коледжі, аудиторії, квартирі).

Але одним із найпотужніших засобів естетичного виховання молоді є художня література – базовий вид мистецтва, основа всієї культури. На заняттях літератури студенти засвоюють багатство і красу мови, знайомляться з літературними шедеврами. Задумуються над такими поняттями, як добро і зло, правда і кривда, любов і зрада. Вчаться людяності, гуманізму. Взаємодія різних видів мистецтва на таких заняттях спрямована на те, щоб розвивати не лише логічне мислення, інтелект молоді, а й формувати їхню емоційно-почуттєву сферу. Саме інтеграція окремих видів мистецтв забезпечує ефективність естетичного виховання.

Наприклад, твори письменників надихнули багатьох композиторів на створення музичних шедеврів. Деякі з них написані на основі сюжетів літературних творів, деякі співзвучні з тематикою того чи іншого твору.

Взаємозв'язок літератури й образотворчого мистецтва можливий і доречний на всіх етапах вивчення художнього твору. На підготовчому – застосовуються репродукції картин, гравюри, зображення скульптур та архітектурних будівель для створення певної емоційної атмосфери, формування цілісного уявлення про історико-культурні умови народження літературного твору.

Під час вивчення біографії письменника можна використовувати живописні, графічні та фотографічні портрети, які допомагають сформувати у свідомості студента образ митця.

Аналіз художнього твору у взаємозв'язку мистецтв передбачає різні види робіт: бесіда за книжковою ілюстрацією, порівняння ілюстрацій кількох

авторів, виступ з рецензією на ілюстрацію, складання студентами ілюстрацій до твору, захист власного малюнка, конкурс на кращу назву до ілюстрації, складання плану з використанням ілюстрації, студентське повідомлення за картиною на літературний сюжет.

Література також тісно пов'язана з архітектурним і скульптурним мистецтвом. Збагаченню естетичних почуттів молоді сприяють навчальні екскурсії, де студенти мають змогу побачити на власні очі шедеври архітектури, скульптури, відвідати музеї, галереї.

Висновки./Conclusions.

Джерелом естетичного виховання у навчальному закладі є не тільки предмети естетично-гуманітарного циклу. На заняттях природничо-математичних дисциплін відкриваються великі можливості використання краси природи, формування бережливого ставлення до неї. Краса фізики і математики – в логічній чіткості наукових доведень. На заняттях фізичного виховання студенти вчать красиво і правильно ходити.

Важливу роль в естетичному вихованні підростаючого покоління відіграє сім'я. Належне естетичне оформлення квартири, наявність бібліотеки, мистецьких журналів, сімейних традицій з обговорення телепередач, прочитаних книжок, сімейний відпочинок на природі, спільне відвідування театру – все це створює сприятливі умови для прищеплення естетичних смаків молоді.

Пошуки паралелей між різними предметами, видами мистецтв допомагають студентам бачити прекрасне, збагачують лексичний запас, знайомлять із шедеврами літератури, розкривають творчі здібності, розширюють культурний світогляд, вчать головному – бути Людиною.

Список використаної літератури

1. Естетика: Підр. для студ. вузів / Л.Т. Левчук, Д.Ю. Кучерюк, В.І. Панченко; За заг. ред. Л.Т. Левчук. - К.: Вища школа, 1997[2000]. – 398с.

2. Естетика: Підручник для студ. гуманітарних спеціальностей вищих навчальних закладів / Л. Т. Левчук, В.І. Панченко, О.І. Оніщенко, Д.Ю. Кучерюк. - 2-ге вид., доп. і перероблене. - К.: Вища школа, 2005. - 431 с.

3. Левчук Л. Основи естетики: Навч. посіб. для учнів 10-11 кл. / Лариса Левчук, Олена Оніщенко. - К.: Вища школа, 2000. - 270 с.

4. Сморгж Л. Естетика: Навчальний посібник / Леонід Сморгж; Київський міжнародний ун-т. - К.: Кон-дор, 2007. - 333 с.

5. Фурсова Л.О. Інтегровані уроки літератури. – Тернопіль: Мандрівець, 2004. – 80 с.

6. Шевчук А.Г. Мій кабінет зарубіжної літератури // Все для вчителя. – 2006.- №17-18.- С.29-37.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «САМООСВІТА»

Шумський Олександр Леонідович

д.п.н., доцент, професор кафедри іншомовної підготовки,
європейської інтеграції та міжнародного співробітництва,
Українська інженерно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Шумська Ольга Олександрівна,

к.п.н., доцент, доцент кафедри фортепіано,
Харківська гуманітарно-педагогічна академія,
м. Харків, Україна

Вступ. Одним з основних завдань, що покладені сьогодні на ЗВО, є підготовка випускників до життєдіяльності в динамічних умовах постіндустріального суспільства, яке характеризується постійними змінами та перетвореннями. Найбільш оптимальним варіантом вирішення цієї проблеми є формування готовності майбутнього фахівця не лише до якісного виконання професійних обов'язків, але й до неперервної самоосвіти, адже за словами відомого американського науковця М. Ноулза (M. Knowles) «вміння навчатися самостійно є в теперішніх реаліях основною умовою виживання кожного окремого індивіда і всієї людської раси загалом». Актуальність проблеми підтверджують вимоги міжнародних освітніх документів, таких як: «Програма Європейської комісії з неперервної освіти» (2007), «Пропозиція Європейської комісії щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя (European Commission staff working document. Proposal for a council recommendation on key competences for lifelong learning)» (2018) тощо. Сучасними вченими визнається, що стрижневим дидактичним принципом вищої школи має стати перехід від навчання до самоосвіти, яка є найвищим ступенем освіти. Ілюстрацією цього можуть слугувати слова В. Кременя, зокрема: «поряд із засвоєнням базових знань, перед сучасною освітою дедалі нагальніше постає завдання навчити учня самостійно опановувати нові знання та інформацію, навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя».

Мета роботи – розкрити сутність поняття «самоосвіта».

Результати та обговорення. Ключовим елементом поняття «самоосвіта» є категорія «само», яка виокремлюється в якості частини складних слів, що мають значення спрямованості чогось на себе, зверненості в самого себе, здійснення чогось без сторонньої допомоги та, будучи складовою цілої низки термінів і понять у філософії, педагогіці, психології, акмеології, соціології тощо, вказує на таку важливу якість особистості, як «самість». За визначенням вітчизняної дослідниці О. Затворнюк, «самість» виявляється в трьох аспектах: як суб'єкт процесу; як об'єкт процесу; як засіб організації, здійснення та забезпечення цього процесу. Таким чином, механізмами самоосвіти є всі процеси «самості», зокрема, самопізнання (пізнання своїх якостей – особистісних, професійних, соціальних тощо); адекватна самооцінка свого потенціалу та реальних можливостей; самовизначення (усвідомлення своїх цілей і внутрішньої позиції щодо досягнення бажаного рівня оволодіння новими знаннями та вміннями); самоактуалізація (практична реалізація досвіду самоосвітньої діяльності та максимальне розкриття свого потенціалу); самореалізація (досягнення особистісно і професійно значущих вершин).

Отже, самоосвіта є складним феноменом, у якому категорія «само-» дозволяє розкрити «самість», як механізм реалізації внутрішнього потенціалу особистості, а «освіта» виступає в якості форми, що дає змогу визначити сутність і зміст означеного явища.

Не підлягає сумніву, що повноцінна самоосвіта є можливою лише за умови поєднання самонавчання, що передбачає опанування людиною знань на основі власних прагнень і за допомогою самостійно обраних засобів, та самовиховання, яке пов'язане з виявом значних вольових зусиль, високим ступенем самосвідомості, наполегливості, зосередженості, цілеспрямованості й організованості, результатом чого стає розвиток саме тих якостей індивіда, що детермінують сталий характер виконання ним будь-якого виду самостійної діяльності, незалежно від рівня її складності. Відмінність же між поняттями «самостійна діяльність» і «самоосвітня діяльність» полягає в тому, що перша з

них має плановий характер, є організаційно та методично спрямованою, проте реалізується без прямої допомоги викладача; а друга, окрім того, що керується, контролюється та оцінюється самим студентом, ще й виконується виключно за внутрішньою спонукою до самонавчання та самовиховання, що визначає не лише здатність, але й потребу у власному саморозвитку і самовдосконаленні. Самоосвітня діяльність не лише має бути спрямованою на досягнення того чи іншого результату, оформленого у вигляді конкретного індивідуального практичного вихідного продукту, але й передбачати самостійну організацію й управління процесом досягнення цього результату, адже основна ознака самоосвітньої діяльності полягає в тому, що мета діяльності одночасно несе в собі функцію і управління діяльністю. При цьому, якщо в структурі самоосвітньої діяльності хоча б один з елементів (цілепокладання, визначення предмету діяльності, вибір засобів діяльності тощо) не є самостійним, така діяльність не може розцінюватися як самоосвітня. Отже, самоосвітня діяльність студента, на відміну від самостійної, виходить за межі зовнішнього цілепокладання та контролю і виконується в цілком автономному режимі як у період навчання у ЗВО, так і після завершення формальної освіти.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можемо визначити, що самоосвіта є складною багатоплановою категорією, що відображає самотворення індивідом власної цілісної особистості шляхом самонавчання, саморозвитку, самоеволюції, самовиховання, основними характеристиками якої стають мотиваційна активність, внутрішня свобода, цілеспрямованість, здатність до самостійного здобуття необхідних знань та вмінь, стійке прагнення до самовдосконалення.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ ІДЕНТИЧНОСТІ ВИМУШЕНИХ МІГРАНТІВ

Абаніна Ганна Валентинівна,

кандидат психологічних наук

Авдєєв Денис Євгенійович,

студент

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Навчально-науковий інститут психології

м. Київ, Україна

Вступ. / Introduction. Поняття ідентичність бере свій початок із праць ще античних філософів і простежується в сучасних наукових працях зарубіжних та вітчизняних філософів, психологів та соціологів. Але до сих пір є різні підходи до визначення поняття ідентичність, навіть в межах однієї галузі науки.

Цілісна концепція ідентичності Е. Еріксона, в якій він виділив три рівні ідентичності, як інтегрального утворення: індивідний, особистісний і соціальний, де Е. Еріксон стверджував, що ідентичність – це соціалізована частина «Я». Тому соціальний рівень ідентичності в більшій мірі відповідає за успішну адаптацію, а сформованість особистісної ідентичності свідчить про зрілість людини. У своїх роботах вчений трактує ідентичність як внутрішню безперервність і тотожність особистості, що має форму динамічного процесу, який триває протягом усього життя людини [1]. Він стверджує, що почуття ідентичності дозволяє бачити своє життя в контексті безперервності, як ретроспективно, так і перспективно

Мета роботи. / Aim. Метою даного дослідження є теоретико-методологічний аналіз сучасних поглядів на феномен кризи ідентичності та вплив її подолання на успішну адаптацію вимушених мігрантів.

На сьогодні відомо що криза ідентичності може виявлятися в осіб різного віку, статі, різного соціального статусу, професійного та життєвого досвіду. Також криза ідентичності періодично повторне явище упродовж життя, гостре, обмежене в часі, суб'єктивне переживання неможливості реалізації життєвих цілей, завдань, планів, «розмивання» почуття часу, ускладнюється створення тісних міжособистісних відносин. Такі переживання пригнічують можливості й ресурси особистості та позбавляють її на деякий час здатності протистояти ситуації, яка склалася.

Деякі автори стверджують, що одним з індикаторів кризи ідентичності є конфлікт, який переживається в суб'єктивному досвіді людини. Конфлікт може бути джерелом розвитку особистості, визначати її конструктивний або деструктивний життєвий сценарій (А. Адлер, К. Левін, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм, К. Хорні, К. Юнг та ін.). Це свідчить, що криза ідентичності є частиною безперервного процесу формування ідентичності. Важливим механізмом формування ідентичності стають, як стверджує Е. Еріксон, послідовні ідентифікації дитини з дорослими, які складають необхідну базу розвитку психосоціальної ідентичності.

Не пройдена криза ідентичності – це втрата власної цілісності як безперервності, внутрішнє блокування індивідуальності і явний брак соціального визнання. Вперше ця криза виникає в підлітковому віці, тобто на черговому, винятково значущому етапі соціалізації молодих людей та може повторюватись на протязі життя, особливо в період міграції. Вона є віковою і водночас життєвою кризою особистості.

Матеріали та методи./Materials and methods. Г.У. Солдатова відмічає, що «травматичний досвід та життєві труднощі вимушених мігрантів визначають порушення в них цілісності та інтегрованості особистості. Комплекс проблем, що відображають особистісні трансформації, можна позначити як кризу ідентичності» [2]. Криза ідентичності є дуже важливою для розуміння психічного стану вимушених мігрантів – різкі трансформації уявлення особистості про себе та своє місце в системі життєвих відносин. У

певних категорій вимушених мігрантів ідентичність трансформується настільки сильно, що припиняє виконувати свої функції: інтегруючу – на рівні групи та адаптивну – на рівні особистості. Втрачають свою значущість головні категорії (соціальний статус, професійна належність, сімейні ролі, статеві, вікова належність).

Н. М. Лебедева підкреслює, що тільки інтеграція може обиратися добровільно і є найбільш успішною стратегією соціокультурної та психологічної адаптації, оскільки для її досягнення вимагається взаємне пристосування особистості та соціального середовища; автор зауважує, для вимушених переселенців успішна адаптація – «це адаптація по типу інтеграції», а неуспішна – «адаптація по типу психологічного захисту або ізоляції» [3].

Результатом процесу соціально-психологічної адаптації особистості є рівень її адаптованості. Л. Г. Дика припускає, що людину, яка добре адаптована, відрізняє, перш за все, висока продуктивність її діяльності, загальна задоволеність, здатність насолоджуватися життям та психічна рівновага [4].

Результати та обговорення./Results and discussion. На жаль, при роботі з вимушеними мігрантами про необхідність залучення психологів згадують, коли виникає вже нагальна потреба у такому фахівці. Хоча саме психічний стан людини, її психологічний настрій визначають можливості успішної адаптації. Вимушеним мігрантам психотерапевтична допомога вкрай потрібна. Існуючі методи та прийоми психотерапії допомагають долати кризи ідентичності, успішно адаптуватись, вийти з депресивного стану, спеціальні тренінги спрямовані на підвищення впевненості у собі, подолання почуття тривоги. І. І. Дроздова узагальнює основні напрямки роботи психолога з вимушеними мігрантами:

- Психологічна підтримка вимушених мігрантів, яка передбачає нейтралізацію негативного впливу психотравмуючих чинників на людину, її соматичне та психічне здоров'я, міжособистісні стосунки. Її мета – зменшення емоційної напруги, агресії; створення умов для переробки травмуючих переживань.

- Оцінка психоемоційного стану вимушених мігрантів. Ситуація вимушеної міграції є для людини травмуючою, неординарною, тому емоційні реакції, переживання, дії людей можна розглядати як нормальну реакцію на ненормальні обставини. У цьому випадку межа між нормою та патологією стає менш визначеною. Необхідно оцінити стан психологічного благополуччя, наявність хворобливих психічних проявів, рівень зрілості емоційно-вольової та пізнавальної сфер особистості, адаптивність в мікросоціальних відносинах, здатність управляти поведінкою і ставити життєві цілі, підтримувати необхідний рівень активності в їх досягненні.

- Розвиток адаптаційного потенціалу вимушених мігрантів. Серйозні проблеми у вимушених мігрантів виявляються і в міжособистісних відносинах: у взаємодії з представниками приймаючої спільноти, можливо – у подружніх відносинах та стосунках з дітьми. Для інтеграції у нове середовище необхідно проявляти емпатію та толерантність, вміння приймати та надавати підтримку, конструктивно вирішувати конфліктні ситуації.

- Дослідницький аспект роботи психолога. У роботі з вимушеними переселенцями слід враховувати специфіку конкретної ситуації міграції, її соціальні, політичні детермінанти, оскільки особливості психоемоційного стану мігрантів можуть бути пов'язаними зі специфікою міграційної ситуації.

Психологічна допомога вимушеним мігрантам, робить висновок І. І. Дроздова, має бути своєчасною, системною, кваліфікованою, оскільки люди, які отримали психологічну допомогу, більш успішно інтегруються у нову систему відносин, повертаються до нормальної життєдіяльності.

Висновки./Conclusions. До чинників адаптації та подолання кризи ідентичності вимушених мігрантів з погляду Н. С. Хрустальнової належать суб'єктивні та об'єктивні чинники [5]. До суб'єктивних чинників відносяться нейродинамічні характеристики людини, когнітивну організацію людини, що визначає способи сприйняття, мислення, запам'ятовування, переживання, мотиваційно-потребову сферу людини; особистісні якості (комунікативний потенціал, особливості інтелектуально-вольового комплексу, критичність

мислення, готовність до зміни ходу індивідуального розвитку, стійкість до нервово-психічних перевантажень, саморегуляція станів, високий рівень працездатності та життєздатності, креативність особистості), а також цілу низку біографічних даних: стать, вік, освіта, сімейне положення тощо. До об'єктивних чинників належать характеристики місця проживання та місця переселення

В якості чинників подолання кризи ідентичності вимушених мігрантів можна виділити як якісні зміни психічний станів самого мігранта, так і його активність в соціокультурному середовищі: загальна задоволеність мігранта життям, роботою та своїм положенням у новому соціокультурному середовищі; початок формування психоемоційної стабільності, гарного настрою, креативності, відсутністю відчуття загрози; приєднання мігранта до нових соціально активних груп, зростання творчої активності; відсутність внутрішнього конфлікту в підтриманні норм та традицій нового соціокультурного середовища та готовність збагатити зміст, форми і способи взаємодії з цим середовищем.

Список використаних джерел.

1. Эриксон Эрик. Идентичность: юность и кризис: Учеб. пособие: Пер. с англ./ А В. Толстых (общ. ред. и пре дисл.) – 2 изд. – М.: Флинта и др., 2006. – 341 с. – (Библиотека зарубежной психологи).
2. Асмолов А. Г. Какстроить мигранта в общество: кризис утраты смысла существования / А. Г. Асмолов // Психологи о мигрантах и миграции в России: информационно-аналитический бюллетень. Вып.2 / Под ред. Г. У. Солдатовой. – М. : Смысл, 2001. – С.12-20.
3. Лебедева Н. М. Социальная психология этнических миграций / Н. М. Лебедева / Ин-т этнологии и антропологии РАН. – М., 1993. – 195 с.
4. Дикая Л. Г. Адаптация: методологические проблемы и основные направления исследований / Л. Г. Дикая // Психология адаптации и социальная среда: современные подходы, проблемы, перспективы: научное издание / Под ред. Л. Г. Дикой, А. Л. Журавлева. – М. : Изд-во Ин-та психологии РАН, 2007. – С.17-41.

5. Хрусталева Н. С. Психология миграционных процессов / Н. С. Хрусталева // Психология кризисных и экстремальных ситуаций: психическая травматизация и ее последствия / Под ред. Н. С. Хрусталевой. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2014. – С.325-349.

6. Дроздова И. И. Проблемы и методы организации психологической помощи вынужденным мигрантам (из опыта работы психолога общественной организации) / И. И. Дроздова // Социально-психологическая адаптация мигрантов в современном мире [Электронный ресурс] : материалы III Междунар. науч.-практ. конф. / отв. ред. В. В. Константинов. – Электрон. текстовые дан. (8042 Кб). – Пенза : Изд-во ПГУ, 2016. С.60-64. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM).

ПСИХОЛОГІЧНА КРИЗА ПІАНІСТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Бурман Консуела Іванівна,
провідний концертмейстер,
Екман Мирослав Сергійович,
концертмейстер, асистент,
Мукачівський державний університет,
м. Мукачево, Україна

Вступ. Сьогодні суспільство та українська спільнота переживає новий етап життєвої синергетичної єдності – впровадження військового стану – (незаконне вторгнення військ Збройних сил РФ на територію України), що додає суттєвого дискомфорту, створюючи ряд факторів утворення психологічної кризи та дезорієнтації населення в нетипових життєво-визначених новоутворених умовах, які мають негативні руйнівні, техногенні небезпечні наслідки для життєдіяльності людини. Ці умови формалізовано делегують новітні підходи до оновлення та постановки значно інших завдань для виконавців музичного мистецтва, що означено рядом виникнення надзвичайних ситуацій, техногенних світових негативних наслідків для людей, в результаті спричиняє появу психологічної кризи у виконавському мистецтві, зокрема для митців та особистостей, які проваджують освітній музично-виконавський процес – піаністів-концертмейстерів. Даний ряд факторів, що виникли унаслідок військових дій з руйнацією відповідного мистецько-культурного надбання та освітньої практичної діяльності, унеможлиблює виконавську та педагогічно-піаністичну функцію концертмейстерів у музично-освітньому вимірі суспільства.

Мета роботи – визначити та розкрити ряд факторів, основні етапи та чинники виникнення психологічної кризи піаніста-концертмейстера в умовах військового стану, що впливають на музично-виконавську та мистецько-педагогічну діяльність в контексті освітньо-виконавської взаємодії.

Матеріали та методи. У процесі висвітлення проблематики виникнення та формування психологічної кризи піаніста-концертмейстера в умовах військового стану нами було застосовано метод аналізу, синтезу, моделювання, метод аналізу психологічної діяльності, когнітивний та психологічний лабораторний експеримент у процесі обґрунтування етапів психологічної кризи піаніста-концертмейстера в контексті мистецько-освітньої діяльності.

Результати та обговорення.

В науковій літературі поняття «*психологічна криза*» у загальному розумінні розглядається як переломний етап у житті кожної особистості, рубіж між старим та новим досвідом, якісний перехід з одного стану в інший [1; 2].

Враховуючи зміст поняття «психологічна криза» та консолідуючи фактори психологічної кризи піаністів-концертмейстерів в умовах військового стану контексті теорії і практики виконавського досвіду концертмейстерів, структуруємо їх в 3 етапи:

- 1) занепокоєння, занурення у власну свідомість, переосмислення орієнтирів;
- 2) стан фрустрації, невизначеність життєвої діяльності;
- 3) криза апатії до освітньо-виконавської діяльності.

На початковому етапі в умовах раптових рушійних змін настає стадія психологічної кризи піаністів-концертмейстерів, яка формує на підсвідомому рівні стани занепокоєння, занурення у власну свідомість, створює переосмислення орієнтирів та життєво-необхідних цінностей. Як наслідок появи цих внутрішньо-функціональних змін в корі головного мозку у процесі різноманітного перебігу подій занепокоєння переростає у стан незрозумілості, невизначеності, які не входять до складу структурних елементів апатії та депресивного стану. Це пояснюється відповідним небажанням виконувати будь-яку продуктивну творчу та виконавську роботу, утворює замкнутість особистості.

На другому етапі психологічної кризи внаслідок занепокоєння виникає стан фрустрації, що гальмує всі виробничі процеси в структурі головного мозку,

здійснює негативну фазу перебігу подій, відбиває суттєвий вплив на трудову піаністичну діяльність. Це означає небажання волевиявлення здійснювати виконавську функцію піаністом-концертмейстером в умовах музично-освітнього процесу, формує ряд психологічних перешкод та блоків мисленнєвої функції та швидких реакцій на відповідні життєві зміни в умовах війни. На цьому етапі фрустрація або ж невизначеність діяльності призупиняє відповідні запаси енергоресурсів на психоемоційному рівні, формує блокаду підсвідомості зі значним спотворенням сприйняття дійсності. Якщо не вийти з даного психологічного стану, то внаслідок таких руйнівних змін є можливе ураження психіки та підрив емоційного афективного стану, що може спричинити наслідки втрати розуму.

Щоб запобігти підриву афективного стану та фрустрації, на третьому етапі психологічної кризи – апатії до музично-виконавської діяльності у освітньому вимірі, варто вибудувати на підсвідомому рівні шляхи виходу з психологічного дискомфорту та відповідно налаштувати психоемоційний дисбаланс сприйняття дійсності у вигляді короткострокових візуальних ситуацій-картин, які рано чи пізно оминуть і, насправду, повернуть освітній процес піаністів-концертмейстерів та виконавців на значно новий вищий рівень, утвердять весь арсенал навиків у процесі розвитку професійної майстерності, налагодить формування та вдосконалення творчого виконавського потенціалу.

Висновки. Психологічна установка піаністів-концертмейстерів на творчість, музичне виконавство та культурно-освітню мистецьку діяльність, спрямування енергоресурсів та психоемоційного піднесення у відповідне виконавське русло в умовах військового стану відіграє надзвичайно важливу роль у боротьбі мисленнєвої діяльності, орієнтованої на світле та прекрасне у яскравій життєтворчості. Виконавська синергія та творчий потенціал повинні відбивати усі найкращі здобутки піаністів-концертмейстерів на значно новому піднесено-емоційному психологічному рівні, і як наслідок сформувати ідеал

нової виконавської музично-освітньої взаємодії піаніста-концертмейстера у сучасних життєвих умовах.

Список використаних джерел

1. Поняття психологічної кризи [Електронний ресурс] / WS. – 2017. – Режим доступу: <http://www.student-works.com.ua/kursovi/bjd/1016.html>
2. Черезова І. Психологія життєвих криз особистості: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] / І. Черезова. – Бердянськ, БДПУ, 2016. – 193 с.

ІНСТРУМЕНТИ ВИМІРЮВАННЯ ТА ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТІВ БЛАГОПОЛУЧЧЯ

Васильченко-Держко Катерина Анатоліївна,
Аспірантка кафедри психології і педагогіки
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ. Упродовж багатьох років у центрі уваги психологічної науки перебувають дослідження, пов'язані з покращенням умов буття людини. Зокрема, вивчаються умови подолання криз, конфліктів, стресів або зниження активності в умовах вигорання, самотності, монотонії тощо. Вже не новим, але високо актуальним напрямом у розвитку досліджень стало зміщення інтересів психологів на забезпечення якості життя, що націлює на наукові пошуки факторів і умов благополуччя життєдіяльності особистості та пов'язаних, співіснуючих груп. В моєму дослідженні в якості респондентів дослідження виступають студенти університету, віком від 17 до 22 років. Такий сегмент вибірки не випадковий і заслуговує особливої уваги для вивчення, оскільки це являється молодь, яка проявляє себе як найбільш активна частина суспільства, в момент, коли активно формується психосоціальна зрілість, виділяється економічна самостійність, формуються та закріплюються принципи самостійної особистості.

Ціль роботи. Здійснити теоретичний аналіз сучасного стану дослідження та застосування методів та методик психологічного благополуччя особистості.

Матеріали та методи. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень пов'язаних з вивченням благополуччя, на сьогодні немає єдиного виділеного поняття благополуччя, досі не сформовано єдності в його розумінні, діапазон розбіжностей у думках про феноменологічну сутність цього поняття досить широкий. А кількість методів та методик, які дозволили б оцінити рівень психологічного благополуччя тільки зростає. Це легко зрозуміти,

оскільки фізична суть психологічного благополуччя унікальна для кожної людини. Залежно від середовища проживання, стосунків у сім'ї та з друзями, залежно від сфери зайнятості, залежно від впливу стану всередині країни виникають свої суб'єктивні особливості розуміння благополуччя, які також можуть коливатися, якщо існують умови, на які не може вплинути людина самотійно, наприклад війна, пандемія, тощо. Саме тому, вивчення благополуччя, як правило, вивчається у вибраному виділеному діапазоні, з метою узагальнення та систематизації окремих методів та в подальшому застосуванню дійсно ефективних методів для підвищення рівня психологічного благополуччя особистості, яка підпадає під одну з досліджуваних верств суспільства.

Для вимірювання суб'єктивного благополуччя в рамках моделі Е. Дінера використовуються в комбінації індикаторів позитивних і негативних емоцій, такі як шкали позитивного та негативного афекту (PANAS) [Watson, Clark, Tellegen, 1988] або шкала позитивних та негативних переживань (SPANE) [Diener et al., 2009], а також задоволеність життям - такі як шкала задоволеності життям (SWLS; Шуж) [Diener et al., 1985]. До цієї ж групи методик можна віднести шкали, націлені на окремі позитивні емоції, такі як шкала суб'єктивного щастя [Lyubomirsky, Lepper, 1999] або шкали вітальності як диспозиції та стану [Ryan, Frederick, 1997], а також індикатори задоволеності життям, такі як індекс персонального благополуччя (PWI) [International Wellbeing Group, 2013]. Перевагою методик цієї групи є те, що вони вимірюють симптоми благополуччя та не прив'язані до конкретного теоретичного контексту.

Інша група методик націлена на вимір евдемонії, операціоналізуючи ту чи іншу її теоретичну модель. До таких методик відносяться шкали психологічного благополуччя [Ryff, Keyes, 1995], що вимірюють шість компонентів благополуччя, згідно моделі К. Ріфф (особистісне зростання, прийняття себе, мета в житті, автономія, управління середовищем, позитивні відносини), методика "Спектр психологічного здоров'я (коротка версія)" (МНС-

SF) [Keyes, 2009], що включає індикатори психологічного, соціального та емоційного благополуччя, методика «Гедоністичні та евдемоністичні мотиви діяльності» (НЕМА) [Huta, Ryan, 2010] та ін. Ці шкали спрямовані не тільки на симптоми благополуччя, а на характеристики психологічних процесів, що лежать у його основі та описані у тій чи іншій теоретичній моделі. Однак залежно від вибору інструменту результати досліджень можуть суттєво відрізнятися.

До третьої групи методик можна віднести шкали якості життя [Расказова, 2012], що вимірюють досить широкий і різноманітний набір індикаторів благополуччя без жорсткої прив'язки до теоретичного контексту. До таких методик відносяться шкала якості життя WHOQOL-BREF [Skevington, Lotfy, O'Connell, 2004], опитувальник якості життя та задоволеності (Q-Les-Q) [Endicott et al., 1993; Расказова, 2012), опитувальник якості життя М. Фріша (QOLI) [Frisch et al., 2005; Расказова та ін., 2019], Оксфордський опитувальник щастя (OHQ) [Hills, Argyle, 2002], шкала психічного благополуччя Варвік-Едінбург [Tennant et al., 2007). Хоча ці інструменти демонструють високу надійність і конвергентну валідність (відповідність одержуваних результатів) щодо інструментів з двох перших груп, в них найчастіше змішані характеристики позитивного функціонування та задоволеності, а також симптоми благополуччя та його предиктори [Kashdan, 2004; Расказова, 2012] [1].

Результати та обговорення. Згідно теоретичного аналізу, можна зробити висновок, що описані методики охоплюють досить широкий спектр моделей та індикаторів суб'єктивного благополуччя. Працюючи з експериментальним дослідженням благополуччя, вказані методики варто використовувати для отримання практичних результатів. Перелічені методики демонструють досить високі психометричні характеристики (структурна валідність, надійність, очевидна і конвергентна валідність) і можуть бути використані в соціологічних, психологічних та міждисциплінарних дослідженнях.

Висновки. Цілісне уявлення особистості про власне благополуччя складається під впливом суб'єктивного сприйняття різних сторін життя як результат соціалізації. Психологічне благополуччя являє собою складне, багаторівневе, соціально-психологічне утворення, яке формується в процесі соціалізації у системі відносин особистості, в соціумі і складається під впливом соціально-психологічних установок і стратегій поведінки [2], явище благополуччя можна вивчати як теоретично, так і у вигляді практичних досліджень, проводячи опитування великою кількістю найрізноманітніших методик.

Використана література

1. Osin E. N., Leontiev D. A. (2020) Brief Russian-Language Instruments to Measure Subjective Well-Being: Psychometric Properties and Comparative Analysis. *Monitoring of Public Opinion: Economic and Social Changes*. No. 1. P. 117—142. <https://doi.org/10.14515/monitoring.2020.1.06>.
2. Ложкін Г.В., Васильченко-Деружко К.А. Благополуччя особистості в системі психологічного знання. *Габітус: науковий журнал*. Одеса, 2021. В 24. Т 2. С 50-55.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО МИСЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЗОДИМОЗАХИСНОЇ СЛУЖБИ НА ПРИКЛАДІ ДІВЧАТ- КУРСАНТІВ ЧЕРКАСЬКОГО ІНСТИТУТУ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ІМЕНІ ГЕРОЇВ ЧОРНОБИЛЯ НУЦЗ УКРАЇНИ

Головченко Сергій Іванович,

к. е. н.

ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України
м. Черкаси, Україна

Вступ. Діяльність особового складу газодимозахисної служби ДСНС України є однією з найбільш складних і напружених. Відбувається в межах засад державної політики, що гарантують суспільству і кожному громадянину захист від загроз. Газодимозахисники виконують роботи у непридатному для дихання середовищі: рятують людей, проводять розвідки, ліквідують надзвичайні ситуації, евакуюють майно [1]. Це потребує високої компетентності, в основу якої покладено їх професійне мислення.

В сучасних умовах гендерної рівності, окреслені вимоги є рівнозначними і для чоловіків і для жінок, що регламентовано відповідними документами [1]. У зв'язку з цим виникає необхідність розкрити його особливості оскільки, з одного боку, професійне мислення має свої специфічні характеристики залежні від робочого місця та індивідуальних особливостей людини, а з іншого – відмінності порівняно з професійним мисленням рятувальників чоловічої статі.

Змістове поле дослідження професійного мислення жінок та його особливостей перебуває, водночас, в площинах психології, філософії, педагогіки, фізіології, логіки та інших наук. Особливості мислення жінок розглядаються в межах проблеми формування, розвитку і вдосконалення професійного мислення [2], у процесі професійної та психологічної підготовки. Окремі аспекти висвітлено в роботах щодо різних видів професійної діяльності та компонент структури особистості. Нам відомі дослідження, де суб'єктом мислення був майбутній газодимозахисник і воно розглядалося як компонента

іншого явища психіки та не виокремлювалось у дослідженні [2].

Незважаючи на наявність досліджень проблеми професійного мислення та його особливостей у жінок, поза увагою науковців залишилися дослідницькі питання ідентифікації, оцінки, вимірювання особливостей професійного мислення майбутніх фахівців газодимозахисної служби в цілому та дівчат-курсантів зокрема.

Розв'язання цього завдання ускладнює суперечливість між наявним рівнем професійного мислення дівчат-курсантів та вимогами до нього екстремальних чинників в їх комплексній дії, яка сьогодні значно посилюється. Є необхідність підготувати компетентного фахівця, проте, прояви мислення та його психологічні особливості не розпізнаються під час проведення занять з професійної та психологічної підготовки.

Отже, актуальність дослідницьких питань і недостатня увага до явища мислення фахівців газодимозахисної служби зробили нагальним дослідження і зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Особливості професійного мислення майбутніх фахівців газодимозахисної служби (на прикладі дівчат-курсантів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України)».

Мета дослідження: визначити, обґрунтувати теоретично та емпірично ідентифікувати, оцінити, виміряти особливості професійного мислення майбутніх фахівців газодимозахисної служби, дівчат-курсантів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України.

Мета роботи – з'ясувати психологічні особливості професійного мислення майбутніх фахівців газодимозахисної служби, дівчат-курсантів, які зумовлені цілями, змістом, специфікою їх професійної діяльності, а також статтю.

Матеріали та методи. Організація і хід дослідження були побудовані з урахуванням методик і логіки розв'язання поставлених завдань. Зміст дослідження полягав у визначенні особливостей професійного мислення дівчат-курсантів, майбутніх фахівців газодимозахисної служби.

Вибірку досліджуваних склали 29 осіб, з них: 9 дівчат і 20 курсантів чоловічої статі з числа курсантів 2-го курсу Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, – майбутніх фахівців газодимозахисної служби. Середній вік досліджуваних – 19 років.

Цільова перспектива емпіричного дослідження збігалась із завданнями та передбачала з'ясування змістових характеристик професійного мислення дівчат-курсантів та на цій основі уточнення специфіки його психологічних особливостей [3].

Відповідно до мети та завдань дослідження необхідно було визначити критерії та показники, за якими ідентифікувались, оцінювались та вимірювались особливості професійного мислення дівчат-курсантів, майбутніх фахівців газодимозахисної служби. У виборі критеріїв і показників ми виходили із результатів проведеного теоретичного аналізу та розкритої структури професійного мислення. Метою було забезпечити якісний підбір методик для реалізації задуму емпіричного дослідження.

Результати та обговорення. У роботі ґрунтовано психодіагностичний інструментарій діагностування особливостей професійного мислення дівчат-курсантів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, майбутніх фахівців газодимозахисної служби. Метою було забезпечити якісний підбір методик та реалізацію задуму теми в теоретичному концепті і діагностичній процедурі емпіричного вивчення.

Розкрито питання організації та проведення емпіричного дослідження, яке було побудовано з врахуванням необхідної та достатньої кількості методик в діагностичній процедурі та за логікою наукових стандартів розв'язання поставлених дослідницьких завдань.

Визначено такі критерії діагностування особливостей професійного мислення дівчат-курсантів:

- ціннісно-мотиваційний із показниками вираженої зорієнтованості на підтримку стосунків та орієнтацією у спільні дії;
- поняттєво-змістовий з показниками швидкості мислення та рухливості

нервових процесів; практичною спрямованістю мислення; мовно-логічним, креативним і наочно-образним типом мислення;

– операційно-регулятивний, де є показники регуляції процесів планування і програмування дій, цілепокладання, які у значеннях показників порівнюються із показниками моделювання умов досягнення цілей та показниками оцінюванням результатів, а також, гнучкості та самостійності;

– рефлексивно-оціночний із показниками: адекватності самооцінки дівчат-курсантів, особливостями реалізації їх потреби в ретельному продумуванні власних способів дій, щоб досягти мету; наполегливості, послідовності, сформованою потребою в саморозвитку.

Висновки. З'ясовано, що професійне мислення дівчат-курсантів, майбутніх фахівців газодимозахисної служби, спрямоване на визначення професійних цілей, самомотивування до набуття професії газодимозахисника, розуміння професійних об'єктів, предметів і явищ, вироблення алгоритму прийняття раціональних рішень у розв'язанні професійних завдань і компетенцій, пов'язаних з результативним використанням знань, умінь і навичок, здійснення рефлексивних аналітичних, контрольних та оціночних дій щодо цілей, змісту, методів, засобів і результатів своєї професійної діяльності.

Узагальнення діагностичних даних отриманих у зрізах явища професійного мислення дівчат-курсантів, дозволяє їх поєднати у загальну «картину» професійного мислення з її особливостями. Характерним для мислення дівчат-курсантів є оперування знаками за критеріями відмінними від наявних у курсантів-чоловіків, самостійність, стабільність, практичність, усвідомлення суспільної значущості. Стійкість мислення дівчат-курсантів має такі ознаки: вони реагують чутливіше на появу стресових чинників ситуації, послідовні у виконанні алгоритмізованих рішень, використовують стратегії підтримки своїх дій іншими, прагнуть уникнути стресових ситуацій, ніж мислити про їх наближення та ймовірність появи.

Література:

1. Хачумян Т. І. Формування критичного мислення студентів вищих

навчальних закладів засобами інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Т. І. Хачумян. – Харків, 2005. – 221 с.

2. Осьодло В. І. Психологія професійного становлення офіцера : монографія. – Київ : ПП «Золоті ворота», 2012. – 463 с.

3. Щербакова І. М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості / І. М. Щербакова. – Суми : Вид-во Сум ДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. – 324 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖІНОК З АЛКОГОЛЬНОЮ ЗАЛЕЖНІСТЮ

Гривняк Марта Петрівна

Студентка

Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. Івана Франка
м. Дрогобич, Україна

Вступ. Алкогольна залежність – це розлад регуляції вживання алкоголю, що формується при постійному чи повторному вживанні. Це хронічна хвороба, яку розпізнають за наступними ознаками:

- втрата контролю;
- пріоритетність вживання над іншими видами діяльності;
- вживання попри негативні наслідки.

Офіційна статистика доводить, що алкогольна залежність поширюється надто швидко серед населення і стає загрозою для нації, адже за її даними в українських наркологічних диспансерах перебуває до 1 млн осіб. Також розлади спричинені алкогольною залежністю, займають одне з перших місць в структурі невідкладної допомоги [1].

Серед цього 1 млн осіб певне місце займають жінки. Причиною може бути емансипація. Останні 50 років роль жінки різко змінилась. Жінка отримала право на освіту, роботу яку гідно оплачують та право на керівні посади. Усе це також вплинуло на кількість спожитого спиртного серед жінок, вони почали вживати його майже так часто як і чоловіки [4].

Звісно, емансипація не є основною причиною чому жінки хворіють на хворобу залежність, тому варто розглянути можливі фактори, які можуть впливати на формування алкогольної залежності серед жіночої статі.

А.В. Мітюхляєв та Л.К. Шайдукова розглядають жіночий алкоголізм як соціальну проблему. За їхніми дослідженнями внаслідок того, що жіночий

алкоголізм часто супроводжується патологічними формами поведінки, це негативно впливає на сім'ю та на спадковість [2].

Жіночий алкоголізм можна розділити на п'ять видів:

- жінки, які вживають алкоголь задля зняття стресу;
- жінки, які п'ють через певні проблеми зі здоров'ям;
- хронічне вживання алкоголю жінками, що може бути спричинене самотністю, абстинентним синдромом чи через невдалі спроби лікування;
- вживання алкоголю у великих дозах, у такому разі можливі соматичні загострення залежності;
- вживання алкоголю через екологічні причини, проблем зі здоров'ям немає [4].

Часто жінки, які перебувають в активній фазі вживання, можуть агресувати. З часом, ця агресія перетворюється в депресію і тоді жінка починає себе жаліти. З таким емоційним станом вона впоратись конструктивно не може, не вміє і тоді звертається до перевіреного методу – алкоголь, який тимчасово дозволяє їй забути про проблеми та труднощі [3].

Мета роботи. Визначити психологічні особливості жінок з алкогольною залежністю.

Матеріали та методи. Тест – опитувальник для визначення самоствалення особистості (В.В. Столін, С.Р. Пантелєєв), Методика «Самооцінка психічних станів» (за М.Айзенком).

Результати обговорення. Методика «Самооцінка психічних станів» (за М. Айзенком) допомогла виявити, що 30 % досліджуваних мають високу тривожність, а 70 % досліджуваних – середню тривожність, допустиму рівня.

По шкалі фрустрація, 30 % досліджуваних набрали високі результати, що означає, що у цих жінок низький рівень самооцінки, вони бояться невдач, тому часто можуть уникати чогось нового, незвичного для себе. Труднощі, які виникають на шляху до досягнення мети викликають характерні переживання, через які виникають невпевненість, сум, відчай, реальність не збігається з очікуваннями.

50 % осіб мають середній рівень фрустрації. 20 % досліджуваних мають низький рівень фрустрації, що свідчить про їхню хорошу самооцінку та про те, що дані особи не бояться труднощів, стійкі до невдач, не впадають у відчай при найменшій помилці.

Згідно результатів шкали агресивність – 32.5 % досліджуваних є дуже агресивними, їм важко знаходити спільну мову з іншими людьми, при спілкуванні чи на роботі. 52.5 % досліджуваних мають середній рівень агресивності та 15 % осіб є спокійними, витриманими, здатними конструктивно вирішувати конфлікти.

Шкала ригідності показала, що 30 % досліджуваних осіб мають виражену ригідність, їм важко змінювати свою поведінку, переконання, установки. Складнощі виникають з перебудуванням мислення при виконанні завдань. Цим досліджуваним рекомендовано рідко змінювати роботу чи вносити зміни в особисте життя. 70 % досліджуваних осіб мають середній рівень ригідності.

Тест-опитувальник для визначення самоствавлення особистості (В.В. Столін, С.Р. Пантелеев) допомагає визначити емоційний та семантичний зміст ставлення особистості до себе.

Шкала 1 «Відкритість» – 100 % досліджуваних мають підвищену рефлексивність та критичність, вони не приховують інформації від когось попри те, що зміст може бути негативним.

Шкала 2 «Самовпевненість» – 70 % осіб отримали низькі результати у цій шкалі, що свідчить про їхню непевненість в собі, в тому що роблять. 30% - особи, які впевнені в собі, у них відсутня внутрішня напруга.

Шкала 3 «Самокерівництво» – 50 % досліджуваних не перекладають відповідальність на обставини чи долю, вважають, що самі можуть впливати на власну долю. Інші 50 % осіб вважають, що у їхніх проблемах винен хтось, але не вони, можуть перекладати відповідальність за обставини на інших людей, долю, Бога.

Шкала 4 «Дзеркальне Я» – 60 % осіб отримали за цією шкалою низькі результати, отже, вони вважають, що результат їхньої діяльності іншими

суб'єктами буде оцінений негативно. 40 % досліджуваних осіб навпаки, вважають, що інші позитивно оцінять їхню діяльність.

Шкала 5 «Самоцінність» – 50 % оцінюють себе позитивно, цінують та дбають про себе. 50 % відчувають відчуження та відсторонення, присутня глибока нелюбов до себе, також, відсутній інтерес до свого внутрішнього світу.

Шкала 6 «Самоприйняття» – серед досліджуваних лише 40 % відчувають любов до себе, вони довіряють собі та приймають себе навіть з недоліками. 60 % навпаки, не можуть прийняти свої недоліки, їм важко довіряти своїм відчуттям, любов до себе, на жаль, відсутня.

Шкала 7 «Самопривязаність» – усі досліджувані по даній шкалі отримали високі значення, що дає зрозуміти, що в цих осіб розвинена ригідність, немає жодного бажання змінювати свої установки, деструктивні переконання на екологічні. Можливо для цієї категорії досліджуваних присутня прив'язаність до неадекватного «Я» – образу, що може свідчити про такий захисний механізм самосвідомості.

Шкала 8 «Конфліктність» – у 80 % досліджуваних жінок присутній внутрішньо-особистісний конфлікт, вони постійно сумніваються у власних рішеннях, можливі тривожно-депресивні стани, які можуть супроводжуватись почуттям провини. 20 % жінок заперечують свої проблеми, що прямо може говорити про заперечення хвороби, вони досить закриті.

Шкала 9 «Самозвинувачення» – 60 % жінок готові звинувачувати себе у всіх проблемах, промахах, навіть якщо досягнення переважають. Вони не вміють бачити в собі те хороше, що у них є.

Висновок. Алкогольна залежність – це втеча від реальності, ілюзія нормального життя. Жінки, які з цим стикаються часто мають коморбідні захворювання, такі як депресія, компульсивно-обсесивний розлад, розлад харчової поведінки.

Жіночий алкоголізм уже не здається чимось рідкісним, це досить серйозна проблема, яка займає вагоме місце серед алкогольної залежності. Хоч концепція хвороби майже нічим не відрізняється від чоловічої, проте, все одно

містить власні особливості та характеристики на які необхідно зважати при побудові програм для жінок в реабілітаційних центрах, в психокорекційних чи профілактичних заходах.

Отже, згідно методик, які були використані у дослідженні, було виявлено, що негативне самоставлення дуже характерне для цієї категорії осіб. Адже змалечку вони страждали від недостачі любові, тому зараз, в дорослому віці, несвідомо прагнуть отримати цю любов від інших, а не отримуючи, прагнуть полегшити ці страждання. Часто вони є невпевнені у тому, що роблять, бояться осуду та оцінки, що заважає ефективно функціонувати.

Література

1. Литвиненко В. В. Сучасні особливості формування алкогольної залежності у чоловіків як основа їх реабілітації. Науковий журнал «ScienceRise: Medical Science». 2019. № 1 (28). С. 42 – 44.

2. Рябухін К. В. Аналітичне дослідження сучасного стану проблеми жіночого алкоголізму. Психічне здоров'я. 2011. № 3 – 4. С. 26 – 29.

3. Chuchra M.: Specyfika uzależnienia kobiet od alkoholu. Curr Problemy Psychiatri 2012; 13(1): 34-38.

4. http://www.neurocentrum.pl/dcten/wp-content/uploads/szpringer_m4p.pdf.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА СЬОГОДЕННЯ

Гур'янова Наталя Миколаївна

старший викладач кафедри
музично-інструментальної
підготовки вчителя

Волювач Віталіна Олександрівна

бакалавр, 2 курс
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Вступ. Специфіка формування готовності до роботи вчителів музичного мистецтва потребує комплексного підходу до вивчення педагогічного, психологічного, естетичного та музикознавчого аспектів проблеми. Ця специфіка полягає в тому, що знання та вміння в галузі психології у професійній діяльності вчителів музичного мистецтва повинні забезпечувати осмислення емоційно-образного змісту музичного твору, а не ознайомлення з ним як з об'єктом вивчення, як це відбувається при освоєнні інших навчальних дисциплін. Вказується також роль психологічних знань на вирішення багатьох інших завдань, розв'язуваних у процесі музичної освіти, проведеного як у колективній, і в індивідуальній формах. При цьому вказуються два способи формування психологічних компетенцій - явний, пов'язаний з модулем психологічних дисциплін, і неявний, який полягає в тому, що психологічні знання проникають у глибини виконавської та музично-теоретичної підготовки, забезпечуючи розуміння механізмів сприйняття, виконання музики та засвоєння алгоритмів роботи вчителя щодо створення умов для її адекватного художнього сприйняття, розуміння музичного сенсу. [1; 4]

Мета роботи. Аналізуючи дану тему, перш за все треба визначити, які саме основи підготовки, як психологічної, так і педагогічної, повинні бути у

майбутніх вчителів музичного мистецтва сьогодні. Також важливо прослідити, як саме вчитель може отримати ті чи інші базові знання, які необхідні йому у роботі.

Матеріали та методи. Для дослідження основ підготовки вчителя до роботи треба скористатися інформаційною базою щодо розглянутої проблеми. Це можуть бути підручники, наукові видання, статті, дисертації тощо. Задля кращого розкриття теми краще за все скористуватися теоретичними методами дослідження (аналіз, порівняння, моделювання тощо).

Результати та обговорення. В останні роки спостерігається відродження інтересу до соціальних наук як невід'ємної частини програм педагогічної освіти. Частково це є визнанням популярності таких досліджень серед студентів, частково відображенням їх актуальності під час швидких соціальних та освітніх змін, а частково є функцією більшої кількості кваліфікованих соціологів, які можуть їх викладати. У сучасних умовах неможливо ефективно вирішувати завдання музичного виховання школярів без оволодіння основами професійної майстерності, не володіючи науковою методикою, різноманітними психолого-педагогічними, методичними та професійними знаннями. Нині також стає доступним значний обсяг дослідницького матеріалу з таких проблем, як динаміка та корелятори навчання дітей, їхній розвиток, відмінності в індивідуальній навчальності та реакції на навчання, а також соціальний клас та освітні можливості.

Професійні та практичні заняття майбутніх вчителів музичного мистецтва є одними із важливіших елементів програми підготовки вчителів. «Педагогічна практика» завжди була важлива, спочатку вона проводилася у зразковій чи демонстраційній школі, прикріпленій до звичайної школи чи коледжу, пізніше у школах по сусідству, а останнім часом у різних школах, коледжах та громадах. Зразкова та демонстраційна школа часто критикувалася за нереалістичність її навчальних закладів; деякі зразкові школи при університетах, як правило, ставали академічно орієнтованими та перестали грати експериментальну роль. Але якщо практика у більш типових школах дає

переваги, то також виникають труднощі з ув'язкою різноманітності досвіду, отриманого таким чином, з метою та змістом курсу коледжу, особливо коли є розбіжності між методами та підходами, що викладаються у коледжах, та тими, що учень зустрічає у школі. На думку професора М. Пшиходинської, сучасний учитель у своїй психологічно-педагогічній діяльності має розвивати музичні здібності учнів, які є основою формування їхньої музичної культури; сприяти розвитку знань про естетичну цінність музики (активізація спостережливості, привернення уваги тощо), виховувати морально-патріотичні почуття; Розвивати уяву та творче ставлення до музики у дітей та молоді. Вона зазначає, що спектр музичної освіти для учнів дуже широкий і різноманітний, а це вимагає надзвичайно високої психолого-педагогічної майстерності, яка має не обмежуватися викладанням свого предмета, а також вміти активно співпрацювати з викладачами та співпрацювати з шоу-ініціативою [5].

М. Пшиходинська визначила основні професійні компетенції (якості) вчителів музичного мистецтва сьогодення:

- особистісна культура вчителя, що є необхідною умовою формування музичної культури учнів;
- психолого-педагогічні та спеціальні знання (дидактика і педагогіка, психологія людей похилого віку, музична педагогіка та музична педагогіка);
- активна соціальна позиція вчителя музики, що є необхідною умовою виховання в учнів позитивних моральних якостей та естетичних відчуттів;
- комунікативні якості (стиль взаємин учителя), вміння встановлювати контакти з учнями не лише в процесі навчання, а й поза рамками офіційних вимог та оцінок їхньої роботи [6].

У деяких країнах досвідчені вчителі належать до роботи інститутів, які готують вчителів. Іноді стверджують, що вчителям коледжів та університетів не вистачає недавнього досвіду роботи в школах, необхідного для того, щоб навчання було повністю ефективним. [3]

Проте педагогічна практика, наскільки б вона не була важливою, все ж таки не гарантує, що педагогічна підготовка майбутнього вчителя буде

відповідною і такою, що відповідає вимогам сьогодення. Одна з найважливіших проблем – знайти оптимальний баланс між професійною, педагогічною та психологічною підготовкою учителів. Думки тут зовсім інші. Безумовно, майбутній учитель повинен мати професійну кваліфікацію, наприклад, мати знання у конкретній галузі – музичному мистецтву. І це зрозуміло, бо від правильної професійної підготовки залежить те, як навчатимуть учнів у загальноосвітніх школах чи інших закладах. Прибічники цього напрямку менше уваги приділяють іншим компонентам університетської освіти. Один із найчастіших аргументів полягає в тому, що в загальноосвітніх школах працюють психологи, які дуже добре підготовлені до своєї роботи. У зв'язку з цим психологічна підготовка педагога-фахівця стає другорядною, а це дуже неправильно.

Так само важлива психологічна стійкість вчителя. Робота вчителя відрізняється великим емоційним навантаженням. Для вчителя дуже важливо довіритися своїм зусиллям, собі, своїм учням та колегам. Психологічна стійкість, безперечно, є результатом такої впевненості. З точки зору учня очевидно, що кожен учень чекає на підтримку та розуміння вчителя. [2]

Слід зауважити, що музикальне мистецтво значно відрізняється від інших наук. Більшість предметів, що викладаються в освітніх закладах мають перевагу у теоретичній подачі інформації щодо предмета вивчення. Музика своєю чергою – це сукупність теорії з великою часткою практики, з використанням різних сенсорних систем людини, це в першу чергу мистецтво. Саме через це треба розуміти особливості подачі та вчення цього предмету, враховуючи багато індивідуальних особливостей учнів.

Висновки. Обізнаність вчителя також означає наявність думки при оцінці різних психолого-педагогічних ситуацій та поведінки учнів. У своїй діяльності педагог є активним поборником суспільних досягнень у галузі музики. Він залучає учнів до цінностей естетичної культури різними музичними засобами [7]. Таким чином, удосконалюючи навчальний процес, необхідно оцінити, скільки навчального часу та інших ресурсів виділяється на

психологічну та педагогічну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Від врахування цих головних факторів буде безпосередньо залежати не тільки якість навчання учнів, а й психологічний стан вчителя, який теж отримує від уроків якісь емоції чи переживання.

Список використаних джерел

1. Гаріпова Н. Стаття "Про психологічну складову у підготовці майбутнього педагога-музиканта" [Електронний ресурс] / Наталья Гаріпова. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: https://www-shs--conferences-org.translate.google/articles/shsconf/abs/2020/15/shsconf_ictp2020_00105/shsconf_ictp2020_00105.html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,sc.

2. Ламанаускас В. Стаття "Важливість підготовки педагогів-психологів до навчальної діяльності" [Електронний ресурс] / Винсентас Ламанаускас. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://psycyct-psychopen-eu.translate.google/article/view/91/html?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=nui,sc.

3. Таулор В. Стаття "Вивчення освітніх принципів" [Електронний ресурс] / Вільям Таулор – Режим доступу до ресурсу: <https://www-britannica-com.translate.google/topic/teacher-education/In-service-training#ref39066>.

4. Теплова О.Ю. Творча самореалізація вчителя музики у контексті естетичного виходу шкільної та виконавчої діяльності. Вісник Луганського національного педагогічного університету імені Тараса Шевченка: збірник наукових занять, Випуск 4 (143). Луганськ: ЛНПУ, 2008. С. 271-277.

5. Козир А. Професійна майстерність учителів музики : теорія і практика формування в системі багаторівневої освіти : [монографія]. Київ, Видавництво ім.М.Драгоманова, 2018. 380 с.

6. Стефіна Н. Педагогічна скринька майбутнього вчителя : Навч. посібник. Суми, ДПУ ім. А.Макаренка, 2020. 328 с

7. Орлов В. Професійне становлення вчителя як предмет педагогічних досліджень. Педагогіка і психологія, 2017.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СЛІДЧИХ НА УЧАСНИКІВ СЛІДЧИХ ДІЙ У РАМКАХ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Журавльова Дар'я Олегівна

Курсант 4 курсу

Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри
гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. До компетенції психолога входить вивчення психології спілкування, індивідуальних особливостей осіб, які здійснюють спілкування, їх соціальних ролей. На думку В. Б. Челпанова, спілкування обвинувачених у кримінальних справах з учасниками слідчих дій, яке часто фіксується на цифрових носіях, слід розглядати як «примусове спілкування», яке потребує особливого розгляду та уваги експертів у зв'язку з тим, що багато злочинців, деякі свідки і потерпілі приховують інформацію (правду), що має значення для справи [1].

Сам термін «психологічний вплив» має різні тлумачення, які, до того ж, стосуються різних галузей психологічної науки (соціальна, загальна, вікова психологія) та інших галузей науки (менеджменту, юриспруденції тощо). Проте, що стосується поняття «психологічний вплив» у рамках судово-психологічної експертизи, то найбільш чітке його визначення дав Є. В. Сидоренко.

Мета роботи. Психологічний вплив вчений визначав як вплив на психічний стан, емоції, думки та дії іншої людини виключно психологічними засобами, які можуть бути як вербальними, так і невербальними [2]. В. Ф. Єнгалічев, у свою чергу, відносячи поняття «психологічний вплив» до окремого випадку, виділяє поняття «психологічний вплив», під яким

розуміється будь-який нефізичний вплив однієї особи на іншу, ознаки цього процесу або його кінцевий результат можуть бути виявлені.

Загальним предметом експертизи психологічного впливу є, по-перше, реальні дані про фактори психологічного впливу, які мають значення для органу досудового розслідування, по-друге, виявлені результати впливу цих факторів на психічну діяльність підсудного.

Матеріали та методи. Основною метою експертизи психологічного впливу є з'ясування, аналіз, встановлення зв'язку між реальними даними факторів психологічного впливу, які мають значення для справи, та їх впливом на психічну діяльність особи, підтвердженими або спростованими експертом - психологом через дослідження [3]. Найбільш сильний вплив на людину, за концепцією Д. А. Леонтьєва, має той, що зорієнтований на особистісному рівні: методи примусу у вигляді таких методів, як шантаж, погрози та інші, що ускладнюють реалізацію права особи, залученої в законний спосіб; командні дії; репресивні дії; прямі вказівки; директивні інтонації тощо.

До цієї ж категорії впливу належать комплексні, орієнтовані на всі зазначені вище ієрархічні рівні; одночасне застосування свідомого і несвідомого впливу. Значний вплив на когнітивну сферу мають ознаки мовленнєвого провокаційного впливу (натяки, двозначні фрази, невиправдане затягування розмови), які можуть бути неоднозначно витлумачені учасником, тощо. На емоційний стан впливають суперечливість словесних даних і можливо невербальна поведінка, їх неконгруентність: прийом маніпулятивного впливу, «уявного впливу», застосування якого створює значний дестабілізуючий вплив тощо [4]. Необхідно враховувати, які потреби фігури зачіпаються (за пірамідою потреб Маслоу).

Результати та обговорення. Зокрема, неправдиві показання в ситуації допитів часто детерміновані та мотивовані чинниками зовнішнього психологічного впливу, підтекстом якого є погроза застосування фізичної розправи (з боку осіб, не на відеозапису). Крім того, такий вплив змінює властиві людині способи аналізу інформації та поведінку. Ефект навіюваного

впливу обумовлений у цьому випадку зниженням самоконтролю і самокритичності щодо змісту навіювання. З цієї ж точки зору традиційний аналіз типів питань, адресованих учаснику, і характеру його відповідей проводиться як один із методів дослідження психологічного впливу. О. В. Гагіна, В. О. Кузнєцов і Т. Н. Секєраз запропонували підхід до дослідження проблеми навідних запитань на допиті. Основні типи питальних висловлювань автори поділяють на дві групи: запитання, які не впливають на відповідь адресата, і запитання, що впливають на відповідь адресата. До першого типу належать спеціальні питання, які повинні бути побудовані за допомогою питальних слів (хто, коли, де, чому тощо). До другого типу належать загальні, альтернативні питання, а також питальні висловлювання, в яких «обсяг інформації про невідоме збільшується за допомогою спеціальних мовленнєвих засобів» у вигляді стверджувальних чи заперечних часток, інтонації слів, стверджувальних висловлювань у формі питань тощо [5].

Висновки. Отже, існує ряд способів застосування неправомірного психологічного впливу учасниками слідчих дій на допитувану особу. Насправді єдиний спосіб довести наявність такого впливу – це проведення судово-психологічної експертизи. Під час проведення судово-психологічної експертизи для встановлення наявності психологічного впливу під час допиту із застосуванням відеозапису експерти велику увагу приділяють комунікативним особливостям допитуваного.

Вивчення комунікативної діяльності слідчого, прокурора, адвоката та інших учасників слідчих дій зводиться до встановлення типів питань та індивідуального невербального та інтонаційного забарвлення мовлення. На нашу думку, для встановлення наявності психологічного впливу необхідно, перш за все, звернути більшу увагу на комунікативні характеристики слідчого (прокурора, адвоката, оперативника, тобто особи, яка веде слідство), а також лише потім встановити причинно-наслідковий зв'язок з комунікативними характеристиками допитуваного. Встановлення причинно-наслідкового зв'язку

допоможе більш чітко зрозуміти, чи міг і наскільки психологічний вплив з боку учасників слідчих дій вплинув на показання допитуваного.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сидоренко Е.В. Особистий вплив і протистояння чужому впливу// Психологія впливу : хрестоматія. Бочаровські читання. Харків, 2018 с. 29
2. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту. Збірник наук. праць. Випуск 17 / ред. кол.: В.І. Борисов (голов. ред.) та ін. Х.: Кроссруд, 2009. С. 326–332.
3. Бочелюк В.Й. Юридична психологія: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 336 с.
4. Егорова Т.М. Особливості судово-психологічної експертизи комунікативної діяльності, зафіксованої в матеріалах відеозапису процесуальних дій . Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф. Х.: Право, 2012. Вип. 12. С. 464-467.
5. Кобера А. В. Судово-психологічна експертиза як форма використання психологічних знань в юриспруденції. Наукові записки. Серія «Психологія». 2008. № 11. С. 93-101.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Капелюшний Олександр Євгенович
Курсант 3-го курсу,
Карпенко Олександр Миколайович
Старший викладач кафедри вогневої підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Вступ. Морально-психологічне забезпечення службово-бойової діяльності сил безпеки і оборони України в умовах воєнного стану являє собою комплекс заходів, узгоджений за цілями, послідовністю їх виконання, залученими силами та засобами, що проводяться командирами, штабами, органами по роботі з особовим складом, службами та іншими органами управління та посадовими особами з формування та підтримці морально-психологічного стану особового складу, необхідного для успішного виконання службово-бойових завдань, що стоять перед внутрішніми військами [1, с. 3].

Ціль роботи. З представленого вище визначення можна дійти невтішного висновку, що морально-психологічний стан особового складу є основною метою, звідси стає зрозумілою гострота даної проблеми для військ, адже від її вирішення безпосередньо залежить якісне виконання службово-бойових завдань.

Матеріали та методи. Морально-психологічний стан необхідно підтримувати на високому рівні. Адже нам говорив авторитетний військовий теоретик та історик Карл фон Клаузевіц – «Війна по суті своїй – бій..., бій – це вимір духовних і фізичних сил шляхом взаємного зіткнення сторін... стан духу надає найважливіший вплив на військові сили». Справді, психічний стан, міцність духу надає на військовослужбовців позитивний вплив у бойових

ситуаціях і, як наслідок, результат виконання поставленої завдання, що неодноразово доведено історією [2].

Результати та обговорення. Актуальність та важливість морально-психологічного забезпечення діяльності в галузі оборони та безпеки на сучасному етапі зумовлені низкою об'єктивних та суб'єктивних факторів, що визначають особливості розвитку військової організації та правоохоронної системи України держави на сучасному етапі. До них відносяться:

- складна зовнішньополітична та внутрішньополітична обстановка, загострення напруження антитерористичної боротьби;
- зростання загроз національній безпеці України, воєнний стан в Україні;
- виникнення нових джерел соціальних, економічних, політичних, територіальних, національних та етнічних, релігійних протиріч;
- безперервний розвиток засобів та способів збройної боротьби, застосування нових видів озброєння та техніки, інформаційно-психологічного протиборства;
- наслідки внутрішньої системної ідеологічної кризи суспільної свідомості, девальвація духовно-моральних цінностей, пошук нових моральних орієнтирів [3]

Забезпечити у морально-психологічному відношенні діяльність частин та підрозділів - отже добитися такого становища, коли рівень морально-психологічного стану військовослужбовців відповідає масштабам поставлених цілей і завдань і активно впливає їх успішну реалізацію.

Важливою складовою морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) є психологічна робота, яка організується відповідно до чинного законодавства України.

Основними завданнями психологічної роботи є формування психологічної стійкості та готовності особового складу виконати поставлені завдання; здійснення психологічного супроводу діяльності військ (сил); відновлення психічного та особистісного статусу, а також фізичних сил

військовослужбовців; проведення заходів щодо зниження психогенних втрат [3].

Під психологічною підготовкою військовослужбовців розуміється комплекс спеціальних заходів, що моделюють дії особового складу в бойових умовах, що формують навички та вміння поведінки в бою, з метою формування у військовослужбовців та цивільного персоналу психологічних якостей, що сприяють виконанню поставлених завдань.

Психологічна допомога розглядається як система психологічних технологій, методів і прийомів, що проводяться з постраждалими військовослужбовцями та цивільним персоналом, що забезпечує подолання психотравмуючих наслідків бойової обстановки та відновлення психологічної готовності до подальшого виконання бойових завдань. Вона надається з метою збереження та відновлення порушеного функціонального стану психіки військовослужбовців у результаті бойового впливу противника.

Висновки. Таким чином, виходячи з вище сказаного, ми вкотре переконалися у важливості морально-психологічного забезпечення, яке є запорукою успішної діяльності військ та обороноздатності держави

Література

1.Блінов, Олег Анатолійович. "Види та напрямки психологічної допомоги психотравмованим військовослужбовцям." 2014.

2.Ніколаєнко, Сергій Олександрович. "Особливості психологічної допомоги учасникам військових дій при посттравматичному стресовому розладі." Світогляд-Філософія-Релігія 7. 2014. с. 51-61.

3.Шкуратівська, Владислава Василівна, and Оксана Романівна Ткачишина. "Психологічна допомога військовослужбовцям" Innovative technologies in science and practice 6. 2021. с. 394.

ОСОБЛИВОСТІ САМОКОНТРОЛЮ ОСОБИСТОСТІ

Куліш Олена Володимирівна,
к.пед.наук, доцент
Іванченко Лариса Миколаївна,
студентка
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького
Україна

Вступ. Під час викликів та бурхливих змін в сучасному суспільстві вивчення процесу самоконтролю особистості набуває підвищеної актуальності, оскільки це свідома регуляція людиною своєї поведінки та діяльності, що забезпечує відповідність їх результату установленій меті, вимогам, нормам, правилам. К.Д.Ушинський розглядаючи здатність управляти собою, пов'язував самоконтроль переважно з волею людини [4]. За важливістю проблема психологічних механізмів самоконтролю активності індивіда займає одне з основних місць у суб'єктному підході дослідження психіки людини (А.В. Петровський, К.О. Абульханова-Славська, С.Л. Рубінштейн, А.В. Брушлинський, О.О. Конопкин й ін.).

Мета роботи. Розглянути та проаналізувати особливості прояву самоконтролю особистості.

Матеріали та методи. В тезах були використані теоретичні методи:аналіз та систематизація наявних у психологічній науці знань з питань вивчення рівня самоконтролю.

Результати та обговорення. В психолого-педагогічній літературі представлені різні підходи до визначення сутності самоконтролю. В.Я.Гальперин давав психологічну характеристику самоконтролю в зв'язку з проблемою уваги. Він вважає,що: «...контроль складає невід'ємний елемент психіки як орієнтовної діяльності, який не має свого продукту, окремого від тієї діяльності,всередині якої він здійснюється»[5, с.91]. Здійснюється ж він за допомогою критерія, мірки,зразку. Якщо контроль постає як зовнішня

предметна матеріальна діяльність, він не є увагою. Поступово формуючись, дія контролю стає скороченою розумовою дією. В цьому випадку П.Я.Гальперин говорить про увагу: «Коли нова дія контролю перетворюється в розумову і скорочену, тоді-і тільки тоді-вона стає увагою... Не всякий контроль є увагою, але всяка увага означає контроль» [5, с.96].

В.О.Крутецький розглядав самоконтроль як свідому оцінку і регулювання людиною власної діяльності і поведінки, своїх дій і вчинків, руху з точки зору їх відповідності попереднім намірам, поставленим цілям, правилам або вимогам суспільства. Завдяки самоконтролю людина має можливість керувати своєю діяльністю та поведінкою, коригувати їх, контролювати втілення запланованого, утримуватись від небажаних дій [6].

Самоконтроль (Self-monitoring) — усвідомлення й оцінка суб'єктом власних дій, психічних процесів і станів. Поява і розвиток його визначаються вимогами, висунутими суспільством до поведінки людини. Формування довільної саморегуляції припускає можливість людини усвідомлювати і контролювати ситуацію, процес. Самоконтроль припускає наявність еталона і численні можливості одержання даних про контрольовані дії та стани. Вольова регуляція заснована на самоконтролі як компоненті саморегуляції, але і самоконтроль може бути об'єктом вольової регуляції, наприклад у стресових ситуаціях [3].

Вольова регуляція завжди починається з інтелектуального акту, з усвідомлення проблемної ситуації, а функцією вольової регуляції є підвищення ефективності діяльності особистості. Вольове регулювання поведінки визначається умовами, за яких воно відбувається. Розвинена здатність до саморегуляції є важливим психологічним критерієм та необхідним внутрішнім механізмом розвитку людини.

Воля виявляється в таких властивостях особистості, як сила волі, енергійність, наполегливість, витримка, вміння регулювати психічні та поведінкові реакції тощо.

Воля-психічний процес свідомої та цілеспрямованої регуляції людиною своєї діяльності та поведінки з метою досягнення поставлених цілей [1]. Внаслідок безперервного розвитку людини, її праці, долаання труднощів та досягнення цілей, воля ставала однією з найважливіших умов діяльності людини. Воля виявлялася у напруженні та зусиллі людини, які нею відчуваються під час долаання перешкод, у потягу до діяльності або у запобіганні небажаних дій.

Воля-здатність до вибору діяльності й до внутрішніх зусиль, необхідних для її здійснення. Специфічний акт, що зводиться не до свідомості та діяльності як такої. Здійснюючи вольовий вплив, людина протистоїть владі потреб, імпульсивних бажань, що безпосередньо відчуваються. Для вольового акту є характерним не переживання «я хочу», а переживання «треба», «я повинен», усвідомлення ціннісної характеристики мети дії. Вольова поведінка включає ухвалення рішення, що часто супроводжується боротьбою мотивів (акт вибору), і його реалізацію [3].

При цьому розрізняють волю ірраціональну (ірраціональні пристрасті і спонукання, які захоплюють і підкоряють людину, що беззаперечно реалізує неконтрольовані пориви) та раціональну (цілеспрямовану, реалістичну, дисципліновану поведінку й енергійні зусилля, направлені на досягнення раціональної мети) [3].

Фізіологічними дослідженнями І.М.Сеченова, І.П.Павлова, П.К.Анохіна, М.О.Берштейна було підтверджено, що воля є детермінованим процесом [2]. І.М.Сеченов підкреслював, що вольові дії зумовлені зовнішніми подразниками. Механізм вольового руху І.П.Павлов розглядав як умовний асоціативний процес, який підпорядковується законам вищої нервової діяльності. Регулятором вольової діяльності є лобні доли кори великих півкуль.

Вольову людину вирізняють рішучість, сміливість, самовладання, впевненість у собі. У житті вони виявляються в єдності з характером. Група якостей, що, відображаючи волю людини, пов'язані і з її морально-ціннісними

орієнтирами включають в себе відповідальність, дисциплінованість, принциповість, обов'язковість.

В разі виникнення перешкод у будь-якій діяльності людини, постає необхідність у вольовій дії. Адже для досягнення своєї мети особистість повинна не просто усвідомити проблему та подолати ряд перепон, а й докласти для цього всі свої емоційні та фізичні сили.

Аналізуючи тісний взаємозв'язок волі і самоконтролю варто зауважити, що самоконтроль є найважливішим елементом в здатності людини досягати поставлених цілей. Рівень самоконтролю визначається як вродженими генетичними характеристиками, так і психологічними навичками людини. Г.С.Нікіфоров пояснює особливість самоконтролю тим, що саморегуляція є складовою самоуправління, а самоконтроль пронизує усі прояви психічного (процеси, стани, якості) та входить в організацію цього процесу [6].

Внаслідок того, що самоконтроль є невід'ємною складовою будь - якої людської діяльності (ігрової, навчальної, виробничої), зазвичай, тісно пов'язаний з досягненням мети, психічним і фізичним здоров'ям та багатьма іншими важливими сферами життя – відносинами, навчанням, спортом, кар'єрою. Було виявлено, що воля має сильний вплив на всю життєдіяльність людини і є обов'язковою, коли розглядаються будь-які досягнення.

Самоконтроль є одним з основних факторів здорового способу життя, допомагає запобігти зловживанням психоактивними речовинами, а його відсутність в тому числі є головною перешкодою для підтримки здорової ваги.

Вміння самоконтролю необхідно цілеспрямовано формувати. Умовами ефективного формування якого є створення позитивної мотивації, використання рефлексії з опорою на механізми самопізнання, самоаналізу, самоконтролю і самооцінки особистості. Навчання й професійна діяльність особистості, поведження в суспільстві передбачають неодмінну розвиненість самоконтролю. Формування умінь самоконтролю процес безперервний, тому що самоконтроль є важливим напрямком самовдосконалення людини. Унікальна здатність людини управляти своєю діяльністю, тобто здійснювати та

контролювати свої дії, дає їй можливість на підставі власного досвіду сформуванню внутрішній механізм, який дозволяє їм діяти логічно у відповідності з визначеними правилами. Тому керування своєю діяльністю, яке спирається на рефлексивну здатність мислення і полягає в умінні прогнозувати, планувати, контролювати, оцінювати і коригувати свою діяльність також носить назву самоконтролю.

Висновок. Отже, розуміння важливої ролі самоконтролю в організації життєдіяльності людини пояснює поширення уваги до його комплексного розгляду. Варто зауважити, що різноманітність визначень понять та сутності самоконтролю свідчить про складність цього феномену, тому питання самоконтролю особистості потребує подальшого вивчення. Особливої уваги варті дослідження процесу його розвитку у різних вікових періодах особистості та за гендерною ознакою.

Список використаної літератури

1. Максименко С.Д., Соловієнко В.О. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : МАУП, 2000. 256 с.
2. Циркин В.И., Трухин А.Н., Трухина С.И. Нейрофизиология: основы психофизиологии : учебник для вузов. 2-е изд., испр. и доп. Москва : Юрайт, 2020. 577 с.
3. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Харків: Прапор, 2007. 640 с.
4. Історико-педагогічний альманах. Випуск 3. Реалізація педагогічних ідей К.Д. Ушинського в освіті сьогодення: збірн. наук. праць молодих дослідн. / за ред. О.Є. Антонової, В.В. Павленко. Житомир: ФОП Левковець Н.М., 2015. 226 с.
5. Гальперин П.Я. Введение в психологию: учеб. пос. для вузов. 2-е изд. Москва : «Книжный дом «Университет», 2000. 336 с.
6. Никифоров Г.С. Психология самоконтроля: учеб. пос. Санкт-Петербург: ТД «Скифия», 2020. 232 с.

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
НОРМАТИВНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ ПОВЕДІНКИ СПІВРОБІТНИКІВ
ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ**

Леонтєва Валерія Вадимівна,
курсант IV курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко Інна Олександрівна,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін
та психології поліцейської діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У процесі реформації фундаментальних основ функціонування держави відбуваються певні зміни в суспільному житті. Такі зміни проявляються також і у сферах правоохоронної діяльності України. Наша держава включає до суб'єктів, що виконують правоохоронну функцію, такі органи: 1) прокуратуру; 2) органи внутрішніх справ; 3) службу безпеки; 4) митну службу; 5) службу охорони державного кордону; 6) державну податкову службу; 7) державну контрольно-ревізійну службу; 8) органи виконання покарань. Кожен елемент правоохоронної системи України характеризується різним сприйняттям таких змін у сферах нормативно-правових принципів їх функціонування, кадрового забезпечення та загальної ролі співробітників правоохоронних органів у повсякденному житті України.

Соціальна норма – це вимога суспільства до окремої особистості, що характеризується визначенням більш-менш точного обсягу, характеру, а також меж допустимої і можливої поведінки. Дані правила закріплюються в письмовій формі (статути, закони, документи тощо), відображаються в художній та політичній літературі. Лише одним передбаченням правил у письмових носіях не встановлює загальну обов'язковість їх функціонування в

суспільстві. Більша частина соціальних норм виражається в об'єктивістській і зовнішній формах, зводиться до спільноти людей крізь призму поглядів, переконань, зразкової поведінки, яка повторюється з одного покоління в інше (традиції, звичаї, моралі) та відтворюється постійно у масових масштабах [1].

Шляхом дослідження базисних атрибутів соціальних норм крізь актуальність сучасності України можливо досягти визначення певних психологічних особливостей нормативної поведінки співробітників правоохоронних органів. Соціальними нормами в даному випадку виступають моделі, зразки існуючої поведінки в громадян, програми практичних людських дій, що мають місця за наслідками конкретних соціальних ситуацій у державі. Така поведінка закріплює характерні соціальні відносини та зв'язки в правовому полі, які схвалюються, здійснюються більшою частиною українського суспільства. Українські поліцейські функціонують в дійсно існуючих умовах соціального клімату, який включає в себе сформованість та змістовність правосвідомості громадян. Достатнє виконання правоохоронної функції можливе лише у разі, коли відбувається нормальне нормативне регулювання поведінкового аспекту всіх суб'єктів соціальної взаємодії, при цьому рівень підготовки та мотивації поліцейських відіграє не таку важливу роль [2].

Слід зазначити, що соціальні норми існують та взаємодіють у суспільстві шляхом їх обміну між конкретними особами, групами людей та спільнотами. При цьому дані норми – правила поведінки, які характеризують як конкретну соціальну групу людей, так і загальну її взаємодію у професійній спільноті. До основних вимог конкурсного набору співробітників Національної поліції відносять не лише формальні (досягнення певного віку, наявність освіти, фізичний розвиток), але й бажання самої особи працювати в даній системі, прагнути до вдосконалення механізму роботи органів внутрішніх справ. Через це виникає феномен залучення до здійснення правоохоронної функції суб'єктів майже всіх сфер життя суспільства. У результаті цього перемінний склад Національної поліції України включає в себе співробітників, що мають різні

уявлення про ті правила поведінки, які мають існувати у суспільстві, а також про підвалини соціальної взаємодії професійних спільнот [3].

Отже, можна зробити висновок, що нормативна регуляція поведінки співробітників правоохоронних органів України характеризується певними психологічними особливостями, які включають в себе дію як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників. Поведінка українських поліцейських регулюється як складною взаємодією соціальних норм, так й ієрархічною системою особистих цінностей. Процес генерування необхідної системи нормативної регуляції поліцейських є довготривалим та складним шляхом, що включає в себе трансформацію правових принципів діяльності, групових норм поведінки співробітників та модернізації визначених норм діяльності в особистісних нормах поведінки людини, які характерні правоохоронній функції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мохонько А. В. Місце норм права у системі соціальних норм. Держава і право. – 2010. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/34274> (дата звернення: 29.06.2022).
2. Лисюк І. І. Деякі питання виникнення соціальних норм. Часопис Київського університету права. – 2011. – №. 3. – С. 65-69. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2011_3/65.pdf (дата звернення: 29.06.2022).
3. Цуркан О. В. Соціальна зумовленість правосвідомості працівника поліції. Правові новели. – 2017. – №. 3. – С. 20-26. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/prno_2017_3_5.pdf (дата звернення: 29.06.2022).

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Лиходєд Д. Ю.

курсант 4 курсу ННІП ПФПНП

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Шинкаренко І. О.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри

гуманітарних дисциплін та психології

поліцейської діяльності

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

У столітті розвинених інформаційних технологій комп'ютери стали не тільки обов'язковим атрибутом на робочому місці, а й проникли в наші будинки. Повернувшись з роботи або з навчання, багато хто з нас за звичкою включають комп'ютер і заходять в Інтернет, щоб відвідати новинні сайти (які так популярні в умовах воєнного стагу), подивитися популярні відео або просто в пошуках інформації, що цікавить самого різноманітного характеру. І зовсім необов'язково, що це будуть різні сайти, спеціально призначені для перерахованих вище цілей. Сьогодні користувачі все частіше не обмежуються окремою соціальною мережею.

В першу чергу користувача соціальної мережі характеризує інформація, розміщена на його сторінці. Саме вона дозволяє скласти уявлення про людину для тих, хто з ним мало знайомий. Коли користувач заповнює анкету на сторінці сайту, він прагнути висловити свою індивідуальність та свої погляди. Але на ділі дуже часто на сторінках соціальних мереж ми можемо спостерігати схожі дані, одноманітні фото, цитування псевдо-філософських висловлювань, покликане розкрити читачеві «глибокий внутрішній світ» користувача. [2,с.126]

Сьогодні підлітки проводять в Інтернеті величезну кількість вільного часу, в тому числі і в соціальних мережах. Легко здогадатися, яким прикладом

служать для підлітків сторінки його ровесників і дорослих. Тут же перед їх очима демонструються шкідливі звички (такі, як куріння і вживання спиртних напоїв), сумнівний спосіб життя, а також навіювання поглядів на політичні та воєнні напрями. Природно, що підліток побажає проводити своє дозвілля таким же чином, щоб «не відставати» від інших і не забариться уявити фото і відео-звіт на своїй сторінці, адже підлітки жваво переймають все з навколишнього світу. [3]

В кінцевому етапі, прагнення до подібних образів у віртуальному середовищі призводить до знеособлення підлітків. У соціальних мережах можна знайти величезну кількість одноманітних сторінок, а користувачів вперу поділяти на різні типи, також як це роблять психологи і соціологи в реальному житті. Цим негативний вплив соціальних мереж на підлітків не обмежується. Система «друзів» також має свої негативні риси. Зазвичай для того типу користувачів, яким вкрай важливо створити собі «процвітаючий» образ в мережі, кількість «друзів» є ще одним показником «популярності». [4,с.148] Такі підлітки міркують за принципом «головне не якість, а кількість ». Збільшуючи число «друзів» до кількох сотень (хоча з абсолютною більшістю з них вони взагалі мало знайомі або ніколи не бачилися в живу), користувачі намагаються показати, що їх життя насичене спілкуванням і цікава багатьом людям. Подібний «збір друзів» часто набуває змагальний характер, а користувачі, які «дружать» з парою десятків людей, отримують в очах «популярних» представників інтернет-спільноти статус «невдах».

Дані міркування не мають нічого спільного з дійсністю, це показник все тієї ж закомплексованості і обмеженості людини. Навіть якщо не все так погано, як у викладеному вище прикладі, все одно наявність великої кількості «друзів» в соціальній мережі є самообманом. Варто задуматися хоча б над тим, як багато людей згадують про тебе у свята і скільки з них не забудуть привітати з днем народження в реальному житті, чи не будь для цього спеціальних нагадувань в соціальній мережі.

Крім того, соціальні мережі негативно позначаються на комунікативних якостях підлітків. Чим більше часу він проводить в мережі, тим менше залишається на живе спілкування. Підлітки втрачають навички спілкування, їм складніше висловлювати свої думки нормальною мовою. У повсякденне життя вторгається інтернет-сленг, а читання книг взагалі дається з великими труднощами. [1, с.25]

Таким чином, збиток, що наноситься особистості віртуальним спілкуванням, стає очевидним. Звичайно, є підлітки, яких ці проблеми обходять стороною. Тому важливо зробити так, щоб ці проблеми не стали частиною їх життя, а якщо такі неприємності все-таки відбулися з вами або вашими близькими - постаратися вирішити їх. Вихід із ситуації досить простий – потрібно проводити в Інтернеті якомога менше часу і більше спілкуватися з друзями і рідними в реальності.

Незайвим буде також знайти якесь нове хобі або згадати про старий. Навіть поїздка за місто з відмовою від виходу в мережу і користування модними технічними пристроями допоможе нагадати про простих радощах життя. Використовувати можливості Інтернету потрібно в міру, адже залежність послаблює підлітків і приносить одні негативні наслідки.

Література:

1. Богдан М. С. Психологічні особливості спілкування залежних від соціальних мереж. Журнал: Психологія і соціологія: проблеми практичного застосування. 2014. С. 25-29
2. Золотова Г. Д. Сутність технологічних видів адитивної поведінки дітей Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка № 13 (272), Ч. IV, 2013. С.126-130.
3. Гончарук В. Д. Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія . URL: <http://konf.koippo.kr.ua>.
4. Глуценко С. Д. Соціально-психологічні особливості Інтернет-аддиктивної поведінки особистості Молодь: освіта, наука, духовність: тези доповідей. є Частина I. К.: Університет «Україна», 2008. 547 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЖЕРТВ ПОДРУЖНЬОГО НАСИЛЛЯ

Погоріла Юлія Петрівна

студентка

Національний технічний університет
«Харківський Політехнічний Інститут»
м. Харків, Україна

Вступ.

Насильство в сім'ї є актуальною соціальною проблемою. Сімейне насильство часто залишається латентним явищем, на яке звертають увагу лише тоді, коли приховати проблему вже неможливо. Помилково вважати, що насильство присутнє тільки в соціально неблагополучних сім'ях, оскільки воно відбувається в будь-яких категоріях населення, незалежно від класових, культурних, соціальних та економічних аспектів.

Насильство – це будь-який спосіб поведінки (простий або складний, вербальний або невербальний), який використовують для того, щоб управляти думками, почуттями і вчинками іншого, попри його бажання, проти волі і поглядів. Насильник завжди має психологічну або матеріальну вигоду від своїх дій щодо жертви. Також насильством вважається прояв бездіяльності, наприклад у випадках ненадання допомоги людині, яка її потребує.

Можна виділити наступні види насильства.

Фізичне – навмисне маніпулювання тілом як об'єктом, що призводить до завдання фізичних пошкоджень різного ступеня тяжкості. До фізичного насильства належить не лише побої, а й обмеження в їжі та сні, залучення у вживанні алкоголю, наркотиків тощо.

Економічне - це спроби позбавлення одним членом сім'ї іншого можливості розпоряджатися сімейним бюджетом, мати кошти та право розпоряджатися ними на свій розсуд.

Сексуальне - навмисне маніпулювання тілом партнера, як сексуальним об'єктом, що призводить до залучення жертви в сексуальні дії з метою

отримання сексуального задоволення або будь-якої іншої вигоди. До сексуального насильства відносять не тільки сексуальне спокушання, але й залучення до проституції, порно-бізнесу, примус до абортів тощо.

Психологічне (поведінкове, інтелектуальне, емоційне та ін.) – навмисне маніпулювання людиною як об'єктом, ігнорування її суб'єктних характеристик (свободи, гідності, прав і т.п.), руйнація відносини прихильності між партнерами, або, навпаки, фіксування цього відношення, а також дії, що призводять до різних деформацій та порушень психічного (поведінкового, інтелектуального, емоційного, вольового, комунікативного, особистісного) розвитку. Психологічний вид насильства найменш досліджений та складно діагностується.

Особливістю сімейного насильства є те, що воно зазвичай включає в себе кілька видів насильства водночас.

Мета роботи. Визначення чинників, які сприяли тому, що людина ставала жертвою подружнього насилля.

Викладка основного матеріалу. Чи буде людина у подружньому житті жертвою насилля залежить від багатьох чинників.

Вагомий вплив на формування особистості має те, в якому сімейному середовищі зростала дитина, а саме: які відносини між батьками, чи проявляли батьки насилля до самої дитини, як батьки виявляли свою любов один до одного та до дитини тощо.

Якщо сама дитина або хтось із її членів родини був жертвою насилля, то дитина може сприймати це за норму, і коли зіштовхнеться з подібними відносинами в свою адресу, то може терпіти таке ставлення.

Розглянемо гіпотетичну ситуацію в родині. Донька спостерігала за тим, що батько постійно принижував матір словесно. Мати на це реагувала мовчки та продовжувала відносини з батьком дитини. І коли у дорослому житті партнер дівчини під час сварки дозволив собі обізвати її, вона скопіювала поведінку матері і також промовчала. Її партнер, не відчувши супротиву своїм діям, сприйняв таку поведінку за дозволу та діяв подібним чином і надалі.

Систематичне повторювання образ у бік жінки вплинуло на її впевненість у собі, самоповагу, самооцінку та позбавило її відчуття сімейного щастя. З'явилася депресія, пасивність та страх.

Припустимо, що батьки дитини жили у взаємоповазі та не ображали один одного. Тоді дівчина у дорослому житті аналогічно копіюючи поведінку матері в ситуації, коли партнер під час сварки її словесно образив, показала йому неприпустимість подібних дій в її адресу. Надалі їх відносини або припинили своє існування або трансформувалися в бік взаємоповаги.

Порівнюючи обидві ситуації можна зробити висновок, що при другому сценарії розвитку взаємовідносин у родині її нащадки мають більшу ймовірність перейняти здорову модель поведінки у конфліктних ситуаціях, а також передати її своїм нащадкам. Оскільки суспільство складається з великої кількості окремих родин, не складно припустити, що благополуччя в окремих родин безпосередньо впливає і на розвиток самого суспільства в цілому. А, отже, має безпосередній вплив на соціальний, політичний та економічний розвиток держави.

Проте далеко не завжди жертвами сімейного насильства є люди, які спостерігали або потерпали від насильства в батьківській родині. Іноді кривдник доводить свого партнера до стану жертви. Це відбувається протягом певного часу і непомітне для оточення. Досить часто риси характеру жертв насилля були сприятливими для прояву насилля щодо них.

Важливим чинником є формування у жертви віктимної поведінки. Віктимність (від лат. *Victima* - жертва) - схильність ставати жертвою злочину. Це стійка властивість особистості бути жертвою обставин, злочинів частіше, ніж інші люди, або в тих умовах, які для більшості є нейтральними.

Поведінка такої людини може бути інтерпретована партнером-кривдником, як знак того, що жертва не зробить ніяких кроків для запобігання насильства, чи вважає це нормою. Часто поведінка жертви визначається системою самопокарання, яка керується підсвідомістю. Основним елементом

самопокарання є почуття провини та відчуття неминучості покарання за свою поведінку.

Ситуація безкарності дозволяє кривдникові вжитися в образ некерованого агресора. Як наслідок подружнє насилля може посилитися та призвести до трагічних наслідків.

Висновки. Причинами того, що людина ставала жертвою подружнього насильства є декілька важливих чинників. А саме: спостереження або потерпання від насильства в батьківській родині, риси характеру та віктимна поведінка. Визначення конкретних чинників є важливим для подальшої роботи з жертвами насилля з метою виведення їх з цього стану.

Важливим є поширення між батьками інформації про серйозний вплив на майбутні якість життя та сімейні відносини дитини, спостереження насильства або потерпання від нього. Це призведе до того, що певна кількість батьків зможе заради щасливого майбутнього своїх дітей переусвідомити поведінку у сім'ї та спробувати її змінити.

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКІВ

Ткачук Тетяна Леонідівна,

Кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Слепцова Анастасія Романівна

Студент

Міжрегіональна академія управління персоналом

м. Київ, Україна

Вступ. Зростання напруженості в сучасному суспільстві призводить до збільшення кількості різноманітних конфліктів і гострих вікових криз. Щорічно підвищується кількість неповнолітніх з відхиленнями в поведінці, (алкоголізм, наркоманія, хуліганство, вандалізм тощо). Підлітковий вік – важкий етап як для дітей, так і для батьків. Дорослі не знають, як ставитися до дітей, які вирости: забороняти чи дозволяти, а вчорашні діти намагаються будь-яким чином самоствердитися. Цей період вважається найбільш конфліктним, в зростаючій особистості відбувається переоцінка цінностей, самоусвідомлення себе як особистості, формуються власні погляди на життя. Протікання перехідного віку у хлопців і дівчат різний, але їх об'єднує те, що вони борються за свободу з відчаєм підліткового максималізму.

У своїх асоціальних вчинках самостверджуються і юнаки і дівчата, а емоційний стан, тип, рівень агресивності можуть бути різні. З однієї сторони, підліткам потрібна свобода, визнання права приймати власні рішення, а з іншої – вони не готові їх ухвалювати самостійно й відповідально, що й приводить до внутрішнього конфлікту людини, а в ході й до підвищення напруження в поведінці неповнолітнього. Зростаючі особистості, які переживають одну з найскладніших і найгостріших вікових криз, більше притаманний внутрішньо-особистісний конфлікт, що призводить до нерозуміння з самим собою, саморуйнування, самозвинувачення, сприяє поглибленню самопізнання, самоствердження та самореалізації.

Ціль роботи. Окреслена соціальна значущість проблеми обумовила вибір теми дослідження та визначила ціль – виявити особливості агресивної поведінки підлітків.

Матеріали та методи. Теоретико-методологічною основою дослідження стали принципи, що розробляються у психології: принципи детермінізму та розвитку психіки, свідомості людини в діяльності, у взаємодії із середовищем (А. Н. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та ін.); принципи розвитку та системного вивчення особистості (Л. С. Виготський, У. Джеймс, Леонтьєв Б. Ф., Ломов А.М., К. Роджерс та ін.). Ключовими методами цих принципів є аналіз, порівняння, систематизація, узагальнення теоретичного матеріалу.

Результати та обговорення. У науковій літературі прийнято розмежовувати поняття «агресія» (дія) та «агресивність» (властивість особистості, що виявляється у готовності до агресивної поведінки). Отже, агресивність – це свідомо або несвідомо схильність до агресивної поведінки; агресія – це форма поведінки, яка іноді направлена на заподіяння шкоди собі чи іншим.[2]

На думку А.А. Реана, різниця між поняттями «агресія» та «агресивність» розмежовує поняття, обґрунтовуючи наступним: по-перше, не всі агресивні дії суб'єкта слід розглядати як агресивну особистість, а по-друге, агресія людини не завжди проявляється в агресивних діях. Агресія сама по собі не робить суб'єкта соціально небезпечним, оскільки, з одного боку, існуючий зв'язок між агресією та агресивністю не є очевидним, а, з іншого боку, акт агресії може приймати соціально небезпечні та не схвалені суспільством форми. Агресія часто розуміється як «зловмисна діяльність». Однак деструктивна поведінка сама по собі не є «зловмисною», вона здійснюється мотивом діяльності, тобто цінностями, заради досягнення та засвоєння яких діяльність розгортається. Зовнішні практичні дії можуть бути подібними, але їх «мотиваційні компоненти прямо протилежні» [4].

Незважаючи на суттєві розбіжності у визначеннях агресії, А. А. Реан підкреслює, що, враховуючи очевидний факт того, що люди часто втрачають

контроль над собою в агресивному стані, агресія - це поведінка, яка може бути спрямована на нанесення шкоди іншій живій істоті, яка має всі підстави уникати такого поводження.

Слід мати на увазі, що зазначена поведінка може бути як прямою, коли людина не приховує своєї агресії від оточуючих. Може проявлятися від вираження погроз на адресу співрозмовника і закінчуючи прямими агресивними діями. Так і опосередкованою, коли агресія приховується під ревнощами, іронією, плітками, злобними жартами.

Більшість психологів [3;4;6] сходяться на думці, що агресивність – це вроджена властивість кожної живої істоти, здатність бути активним у задоволенні своїх потреб. Позитивною її стороною, як здатності бути активною є ініціатива подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Ця властивість стає негативною, коли через недоліки соціальної адаптації людина конфліктує з іншими, неадекватно засвоює та порушує моральні норми на шкоду іншим.

Позитивною її стороною, як здатності бути активною, є ініціатива подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Ця властивість стає негативною, коли через недоліки соціальної адаптації людина конфліктує з іншими, неадекватно засвоює та порушує моральні норми на шкоду іншим.

Агресивність серед підлітків – важлива соціальна проблема. Діти та молодь, які поведуться ворожо, можуть завдати шкоди не тільки собі, своїм сім'ям, та суспільству загалом. Дослідження показують, що діти з серйозними проявами агресії з більшою вірогідністю стануть підлітками, які мають проблеми з агресією, іншими проблемами психічного здоров'я, вживанням психоактивних речовин, а у дорослому віці вони з більшою ймовірністю братимуть участь у актах насильства [6].

З'ясовано, що підлітковий вік- один з найбільш складних періодів розвитку людини і багато в чому визначає все подальше життя індивідуума.

Варто відмітити-саме в підлітковому віці відбувається формування характеру людини. Необхідно врахувати властиве прагнення підлітків вивільнитися з під опіки і контролю старших. Часто це прагнення приводить і до заперечення духовних цінностей і стандартів життя старшого покоління взагалі.

Однак є характеристики дітей, підлітків, їх сімей та навколишнього середовища, які можуть або збільшувати (чинники ризику), або зменшувати (захисні фактори) ймовірність того, що вони демонструватимуть агресивну поведінку [2]. Наприклад, серед чинників ризику ми можемо виділити недостатній емоційний контроль, погані соціальні навички, певні проблеми психічного здоров'я, такі як розлад поведінки.

Серед факторів які можуть збільшити деструктивну поведінку можна виділити дисципліну, яка надто сувора, надто поблажлива чи непослідовна, залежність батьків від психоактивних речовин, переживання дорослими депресивних станів, відсутність належного нагляду, батьки які не підтримують свою дитину не обговорюють з нею певні питання у вихованні, використовують агресію для подолання власних питань, сімейна нестабільність; зневага або жорстоке поводження.

Робота над мінімізацією факторів ризику та посиленням захисних факторів може допомогти зменшити або усунути негативну поведінку. До захисних факторів ми відносимо: оптимізм, співчуття, висока самооцінка, сильна культурна ідентичність.

У випадку конструктивної агресії не існує злого, злочинного наміру завдати комусь шкоди, тоді як у випадку неконструктивної агресії це основа для вибору саме цього способу взаємодії з людьми.

До захисних факторів профілактики агресивної поведінки можна віднести справедливу та послідовну дисципліну, відповідний рівень батьківського нагляду, виховання дитини в любові, довірі та турботі, надійна прихильність до сім'ї (яка зміцнює довіру, самооцінку, самоконтроль, впевненість та здатність розвивати здорові відносини), стабільність родини, позитивна участь батьків у

вихованні, міцні стосунки як мінімум з одним дбайливим дорослим (наприклад, з батьком, бабусею, дідусем чи вчителем), почуття прихильності до своєї спільноти. [4]

Навколишнє середовище також може вплинути на зменшення чинників ризику агресивної поведінки, наприклад, проживання в умовах, які є економічно чи соціально стабільними, проживання у безпечному районі, наявність друзів, які поведуться миролюбно, дружньо[6].

Висновки. Таким чином, нами визначено, що більшість психологів сходяться на думці, що агресивність – це вроджена властивість кожної живої істоти, здатність до активності, спрямованої на задоволення своїх потреб. Позитивна сторона агресивності як здатності до активності – це ініціатива до подолання труднощів, боротьба за виживання, самовдосконалення. Негативного значення агресивність набуває тоді, коли через недоліки соціальної адаптації особа конфліктує з оточуючими, неадекватно засвоює і порушує моральні норми на шкоду іншим. Також в нашій статті ми мали змогу визначити, що агресивна поведінка серед представників підліткового віку зустрічається все частіше й частіше. Така тенденція має досить багато причин. Шукати їх слід у вихованні, спілкуванні з іншими людьми та наростаючих вимогах, що пред'являються до дітей і молодих людей, також варто враховувати і природжені схильності до насильства.

Список використаної літератури

1.Вінс В. Соціальні та індивідуальні детермінанти агресивної поведінки підлітків. Актуальні проблеми сучасної психології: шляхи становлення особистості: збірник наукових статей за матеріалами Міжнародної науково-практичної офлайн-онлайн конференції учнівської молоді, студентів, аспірантів, молодих учених та науковців, м. Переяслав-Хмельницький. 2019. С. 281- 287.

2.Кириченко Р.В. Дослідження проблеми агресивної поведінки сучасної молоді людини.URL:https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/9010/1/20180404_301.pdf

3.Кісіль З.Р. Психологічні особливості агресивності у підлітковому віці
URL:https://www.lvduvs.edu.ua/en/documents_pdf/visnyky/nvsp/01_2015/15kzrupv.pdf

4.Мойсеєва О. Є. Агресія підлітків: причини виникнення та можливості, психокорекції. Юридична психологія, №1, 2015.С.139-148.

5.Хижняк В, Ушакова І. Гендерні особливості поведінки в конфліктній ситуації курсантів та студентів НУЦЗУ. Сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології. 2017. С. 299-301.

6.Aggressive behaviour in children and youth. URL:
<https://www.camh.ca/en/health-info/guides-and-publications/aggressive-behaviour-in-children-and-youth>

JOURNALISM

МОЖЛИВІ ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ Й ФОРМИ КУРСОВИХ РОБІТ ІЗ ЖУРНАЛІСТИКИ

Харитоненко Олена Іванівна,
к. філол. н, доцент
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

Вступ./Introduction. Написання курсової чи курсових робіт – неодмінна складова фахової підготовки з будь-якої спеціальності, спрямована на поглиблення і систематизацію знань студентів, набуття певних умінь, навичок, компетентностей. Реформи в освіті торкнулися більшості навчальних завдань і форм роботи зі студентами. Оновлюється зміст і методики проведення лекцій, семінарських занять. Зазнали змін вимоги щодо виконання кваліфікаційних робіт, у них почала домінувати практична складова: «Кваліфікаційна робота являє собою виготовлений інформаційний продукт...» [3]. Про це йдеться в Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 «Журналістика» 2019 року.

Що ж стосується курсових, то тут, по-перше, не напрацьовані якісь універсальні підходи й кожен ЗВО формує свої методичні рекомендації; по-друге, вимоги щодо змісту й форми цього типу навчальних завдань модернізуються поволі. Відтак відчуваємо потребу привернути увагу викладачів журналістики до цієї проблеми.

Ціль роботи./Aim. Узагальнення усталених підходів до виконання курсових проєктів із спеціальності 061 «Журналістика» і представлення одного з можливих оновлених методичних концептів, що стосуються цього типу робіт.

Матеріали та методи./Materials and methods. Під час дослідження здійснювався пошук, узагальнення і систематизація відомостей про методики виконання курсових робіт за спеціальністю 061 «Журналістика» у різних ЗВО

України. Нині ми зосередилися на джерелах, розміщених у відьному доступі, зокрема розпорядженнях, положеннях і методичних рекомендаціях, представлених на сайтах і в репозитаріях університетів. Надалі, на наш погляд, доцільним було б проведення опитування викладачів і організація дискусійних платформ для обговорення цієї теми. За допомогою методу спостереження з'ясовані й оцінені позитивні й негативні моменти, пов'язані з написанням і оцінюванням курсових робіт. Також у статті описані методичні рекомендації, які мають впроваджуватися в НПУ імені М. П. Драгоманова. Це один із можливих прикладів оновлення змісту й форми курсових.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Узагальнення досвіду. Сьогодні є три найпоширеніші підходи до розуміння сутності курсових. Перший із них пов'язаний із позиціонуванням цього типу роботи як суто наукового дослідження, яке за своїми змістом, структурою і оформленням нагадує дисертаційне. На побутовому рівні в межах цієї традиції магістерська робота сприймається як мінідисертація, бакалаврська – як мінімагістерська, курсова, відповідно, як мінібакалаврська. ДСТУ 3008:2015 [1] в цьому випадку стає основним джерелом методичних рекомендацій щодо оформлення такого завдання. Цей концепт був і залишається найпоширенішим, що підтверджують посібники як минулих років, так і сучасні [5].

Другий підхід став перехідним і був зумовлений посиленням вимог щодо практичної підготовки студентів. Курсові отримували назву науково-практичних чи практичних науково-дослідницьких робіт і були націлені на створення конкретного професійного продукту, наприклад, книги, брошури, газети, буклету. Класична структура роботи зберігалася, тобто вона все ще нагадувала «мікродисертацію», але обов'язковими стали додатки, які почали відігравати провідну роль і містили результати фахових досягнень студента [4, 3]. Курсова робота тут, як і в першому випадку, ще «прив'язана» до певної дисципліни.

Третій підхід демонструє, зокрема, Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. Як курсова робота оцінюється бакалаврський мінімум практичних робіт, який супроводжується пояснювальною запискою або звітом. Тут певні принципові відмінності є. По-перше, змістилися акценти: практична робота студента почала виконувати основну роль. По-друге, бакалаврський мінімум корелюється не з однією дисципліною, а з комплексною фаховою підготовкою за певним напрямом – журналістикою, медіапродюсуванням і видавничою справою, рекламою та зв'язками з громадськістю. Продумується система практичних завдань (як-то написання різних журналістських матеріалів / створення і редагування різних видань тощо), які студенти виконують поступово протягом другого, третього і четвертого курсів [2].

Проблемні аспекти написання і оцінювання курсових. Перша проблема, яка постає неодмінно, пов'язана з вибором суто наукової чи практичної спрямованості завдань. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України, на яке всі посилаються в методичних рекомендаціях, насправді дуже загально окреслює цей вектор: «Курсові проекти (роботи) виконуються з метою закріплення, поглиблення і узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання» [6].

Попередня практика ЗВО міцно закріпила усвідомлення курсових як суто наукового дослідження. Нині ж усі ми рухаємося до посилення практичної складової навчання і можемо пропонувати студентам виготовлення інформаційних продуктів, як і в бакалаврських, наприклад. Однак не слід забувати: надзвичайно важливо розвивати й аналітичні, дослідницькі здібності молодих людей, стимулювати їх до участі в наукових конференціях, конкурсах наукових робіт. Крім того, без медіааналітичних ресурсів і окремих розвідок уявити сучасну журналістику складно, відтак володіти методиками наукового осягнення професійних проблем сучасному журналістові чи видавцеві вкрай потрібно. Єдиний вихід, на наш погляд, гармонійно поєднувати науковий і

виробничий, практично зорієнтований підходи до формування завдань у межах курсового проєкту.

Друга проблема методична. Зазвичай ми пропонуємо студентам типове, не диференційоване для різних курсів завдання. Воно складне за змістом і комплексне за характером формування навичок різного типу. З року в рік студенти мають писати курсову роботу в її «класичному» варіанті, який апріорі передбачає вміння знаходити проблему і аналізувати її, працювати з джерелами, коректно описувати джерельну базу, адекватно описувати об'єкт дослідження, робити і формулювати висновки тощо. У такий спосіб завищуючи вимоги від початку, ми призвичаюємо молодих людей до несамостійного і кон'юнктурного підходу при виконанні наукового дослідження. Природно, краще формувати певні вміння, навички, розуміння методів і методик поступово, крок за кроком. Зокрема, створювати можливості щороку випробовувати 2-3 наукові методи, освоювати різні жанри наукового дослідження (тези, стаття, огляд, звіт, рецензія, кваліфікаційна робота тощо), переходити від менших обсягів до більших. Все це, на наш погляд, сприятиме тому, що студенти з більшою цікавістю, самостійно, з чітким дотриманням норм академічної доброчесності зможуть виконати завдання, а викладач матиме змогу прискіпливо його перевірити.

Крім того, якщо щороку ми пропонуємо студентам однакове за формою виконання завдання (відрізняються тільки теми), сприйняття автоматизується, зникають стимули до виконання й цікавість. Тому, безперечно, комплекси завдань краще варіювати.

Третя проблема полягає в «прив'язці» курсових у навчальному плані до певної дисципліни. Частково це зумовлено вимогами вже цитованого Положення: «Тематика курсових проєктів (робіт) повинна відповідати завданням навчальної дисципліни і тісно пов'язуватися з практичними потребами конкретного фаху» [6]. Однак такий підхід занадто кон'юнктурний: не завжди є якась серйозна аргументація, чому одним дисциплінам щастить більше за інші й саме з них студенти можуть поглиблювати свої знання.

На наш погляд, якщо й прикріпляти курсові до певних дисциплін (а саме цього вимагають чинні форми навчальних планів), то тільки до фундаментальних, базових дисциплін, які формують цілий комплекс різних фахових компетентностей. Ширший діапазон тем, є можливість відпрацьовувати ті навички, які безпосередньо дотичні до професійних інтересів студента.

Четверта проблема – вибір теми. Як і щодо інших питань, Положення доволі демократично залишає вирішення цього питання за ЗВО: «Порядок затвердження тематики курсових проектів (робіт) і їх виконання визначається вищим навчальним закладом» [6]. І виші дедалі частіше пропонують студентам або обирати тему із запропонованих, або визначати і формулювати її самостійно. Останній варіант, на наш погляд, знову-таки стимулює цікавість (студент намагається глибоко розібратися не в тій темі, яку йому «нав'язали», а в тій, яка його справді цікавить), а крім того, ще й відповідальність, незалежність мислення, тобто цілий комплекс soft skills, які ми всі прагнемо розвивати.

Сутність одного з можливих методичних концептів написання курсових: на різних курсах розвиваємо різні наукові і фахові компетентності, базуючись на принципах поступовості і наступності в опануванні навчальним матеріалом.

Подаємо орієнтовний список завдань. Наводимо їх лише як один із можливих прикладів для унаочнення запропонованого методичного концепту.

На другому курсі студенти пишуть наукову статтю обсягом 5-6 сторінок, яка має містити опис і порівняльний аналіз певних елементів об'єкту дослідження. Після цього студенти однієї групи колективно укладають і створюють оригінал-макет збірника наукових статей, попередньо розподіливши при цьому ролі укладачів, верстальників, літературних редакторів тощо. По-перше, ми розвиваємо навички наукової, дослідницької діяльності: студенти опановують два методи – опис і порівняльний аналіз (саме вони вкрай важливі для початківців; перш, ніж вчитись аналізувати проблему, потрібно навчитися спостерігати, помічати, описувати і порівнювати складові об'єкту

дослідження); один жанр – наукову статтю; фахову термінологію; методику здійснення наукового дослідження. По-друге, укладаючи і оформлюючи збірник, студенти здобувають велику кількість фахових знань і навичок: від усвідомлення важливості правильного подання авторських оригіналів до всіх операцій редакторського опрацювання і роботи в колективі.

На третьому курсі студенти виконують курсову роботу класичного типу обсягом 15 сторінок і створюють анотований бібліографічний покажчик на тему, пов'язану з проведеним дослідженням. Науково-дослідницькі компетенції розвиваємо, знайомлячись із структурою дослідження дисертаційного типу, формуємо навички пошуку джерел, їх анотування, систематизації, грамотного опису, створення огляду в першому розділі та здійснення самостійного аналізу наукової проблеми в другому. На фаховому рівні відпрацьовуємо вміння укладати і редагувати доволі складне за характером опрацювання інформаційне видання. За потреби тип видання можна змінювати і пропонувати студентам виготовити термінологічний словник, довідник.

На четвертому курсі студентам пропонуємо провести опитування на актуальну фахову тему і оприлюднити результати у вигляді звіту. Тобто опановуємо ще один жанр (науковий звіт) і ще один метод (опитування), які однаково будуть корисними як у наукових студіях майбутнього фахівця, так і в його діяльності при виконанні повсякденних завдань.

Висновки./Conclusions. Оновлення методичних рекомендацій щодо виконання курсових робіт на часі. Основою для очікуваної модернізації може бути низка принципів, зокрема: 1) поєднання наукового і практичного векторів підготовки з пріоритетом науково-дослідницького; 2) наступність і поступове ускладнення завдань на рівні використовуваних методів виконання і форм презентації, що вкрай потрібно для підвищення ефективності навчання і рівня опанування тими чи іншими навичками, усунення проблеми автоматизації сприйняття, втрати цікавості до виконання тих чи інших завдань; 3) «прив'язування» курсових у навчальному плані до дисциплін, які формують

цілий комплекс різних фахових компетентностей; 4) надання студентам можливості визначати тему самостійно.

Література

1. ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання». Набув чинності з 1 липня 2017 року // Режим доступу: <https://iepor.org.ua/rules/rules-dstu-3008-2015.html>

2. Про бакалаврський мінімум в Інституті журналістики // http://journ.knu.ua/files/rozp85_14.pdf

3. Стандарт вищої освіти України першого (бакалаврського) рівня спеціальності 061 Журналістика / МОН. – Київ, 2019. – 15 с.

4. Ситник, О. В. Методичні поради з підготовки та захисту курсових робіт : методичні матеріали. / О. В. Ситник. – К., 2012. – 28 с.

5. Методичні вказівки до виконання курсової роботи з дисципліни «Основи видавничої справи та редагування» для студентів зі спеціальності 061 – «Журналістика» [Електронний ресурс] / КПІ ім. Ігоря Сікорського ; уклад. С. Б. Фіялка. – Електронні текстові данні (1 файл: 300 Кбайт). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2017. – 48 с.; Методичні вказівки до написання курсової роботи з журналістських дисциплін / укладач Тетяна Вікторівна Шлемкевич. – Івано-Франківськ, 2018. – 18 с.; Навчально-методичний посібник виконання курсової роботи для здобувачів вищої освіти рівня «бакалавр» спеціальності «Журналістика» / Д. І. Ткач, Н. М. Момот. – Київ: Університет економіки та права «Крок», 2020. – 35 с.

6. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах України. Затверджено Наказом МОН України від 2 червня 1993 року № 161 // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93#Text>

ART

УДК 74.01/.09; 7.049; 7.013; 79.01/.09; 7.05

ЄДНІСТЬ СТИЛЮ У ПРОЕКТУВАННІ ІНТЕРФЕЙСІВ ЯК ОБ'ЄКТІВ GAME-ДИЗАЙНУ

Зінченко Андрій Георгійович

асистент кафедри дизайну та інтер'єру,

Морозюк Юрій Володимирович

асистент кафедри дизайну та інтер'єру

Харківський національний університет

міського господарства імені О. М. Бекетова

м. Харків, Україна

Вступ. Сучасна людина не уявляє життя без всіляких гаджетів: телефонів, планшетів, комп'ютерів та терміналів. Практично у кожного є мобільний телефон в кишені та комп'ютер або ноутбук який стоїть вдома на столі. Відкриваючи ноутбук або знімаючи блокування з телефону перше що, ми бачимо – це робочий стіл з безліччю значків, вони ж піктограми, і вони ж «іконки», вони ж складають інтерфейси програм, додатків, а також комп'ютерних або мобільних ігор.

Мета роботи полягає у розгляді графічних та стилістичних рішень інтерфейсу гри як елементу game-дизайну та у виявленні того, як єдність стилю між інтерфейсом та світом гри може впливати на загальне сприйняття ігрового процесу.

Матеріали та методи. В якості базових методологічних орієнтирів для аналізу конкретних об'єктів game-дизайну були використані методи проектно-графічного, образно-стилістичного і художньо-композиційного аналізу, дозволило детально розглянути складові елементи інтерфейсів на прикладі показових ігор: «Children of Morta», «The Witcher 3: Wild Hunt», «Dragon Age: Inquisition» та «Hades».

Результати та обговорення. Інфографіка складається з різних значків – це невід’ємна частина нашого життя і увійшла в неї вже настільки глибоко, що сприймається на підсвідомому рівні, увійшло у звичку й автоматизовано. Люди навіть не замислюються що ж за значки такі на екрані. На них просто натискають і вже знають яка дія відбудеться, наприклад відкриється «фейсбук» і можна буде погортати стрічку новин та поспілкуватися з друзями. Тобто піктограми вже настільки «прижилися», що натиснути на іконку – це така ж звичайна справа як надягнути шкарпетки, наприклад. Адже домоглися всього це дизайнери, які займаються розробкою логотипів, інтерфейсів та інші фахівці, шкарпетки, до речі, теж розробляють дизайнери одягу.

У цифровому середовищі, коли піктограма стала інтерактивною вона отримала назву «іконка» (від англ. «Icon»). У наших телефонах або комп’ютерах ми бачимо «іконки» ярликів програм, додатків, сайтів, а всередині цих додатків бачимо навігаційні меню з «іконками», тобто ми бачимо інтерфейси. Відкривши, наприклад, «MS Word», в якому всі пишуть свої нотатки, роботи, книги та інше, ми побачимо, власне інтерфейс програми «MS Word». У нас є верхня панель для навігації з безліччю меню і «іконок» та чистий аркуш, на якому проводиться набір тексту. Так і в будь-якому додатку або програмі є інтерфейс, з яким так чи інакше доводиться взаємодіяти. Розробкою цих інтерфейсів зазвичай займаються UI/UX дизайнери.

UI/UX дизайнер – це креативний фахівець, який проектує інтерфейси для користувачів. UI і UX – це два різних профілі дизайну, але найчастіше завдання з обох напрямків тісно пов’язані між собою, а тому їх часто робить один універсальний фахівець. UI («user Interface») – «інтерфейс користувача», а UX («user experience») – це «досвід користувача». UI-дизайнер відповідає за візуалізацію програми, щоб продукт з комфортом сприймався очима користувача, фахівець відповідає за підбір форм, кольорів та інших параметрів. Що стосується UX-дизайнера, він більшою мірою відповідальний за функціональність дизайну [1]. Резюмуючи, UI-дизайнер відповідає за графічну частину, а UX-дизайнер за ергономічність, в результаті при компетентній роботі

цих фахівців, додатком приємно, легко і зручно користуватися.

У відео іграх, зрозуміло, так само є свої інтерфейси. Як є меню у сайту – так є меню і у грі. Інтерфейси в іграх можуть мати величезні відмінності в силу того, що є безліч різних ігрових жанрів, а ці жанри можуть мати різні сетинги, тематики, вікові спрямованості гри, тощо. Але всіх їх об'єднує одне головне правило дизайну інтерфейсу – він повинен бути зрозумілим та зручним, тобто ергономічним. Коли користувач зайшов у гру і не може знайти кнопку інвентарю персонажа або кнопку «зберегтися», або як «вийти з гри», то ймовірно довго в цю гру він не буде грати. Люди звикли до зручності та в ігри грають щоб відпочити і отримати задоволення, тому якщо інтерфейс гри не сприяє цьому, то дизайнер попрацював далеко не кращим чином. Так само варто відзначити, що візуальний стиль інтерфейсу повинен бути єдиним цілим та спільним у всіх елементів гри.

Якщо гра «піксельна» і персонажі, і локації в ній виконані в піксельній 2D графіці, то і інтерфейс, іконки і навіть стиль тексту повинен бути піксельним, наприклад як у грі «Діти Морти» (Children of Morta, 2019 рік випуску, мал. 1).

Мал. 1. Скріншот гри «Children of Morta»

Якщо ж гра тривимірна, зроблена за останнім словом техніки, реалістична, деталізована, яскрава і жива, то відкриваючи інтерфейс гри потрібно не втратити антураж і атмосферу гри, наприклад занадто суворі силуетні піктограми або піксельні «іконки» тут явно будуть зайвими. Необхідно дотримуватися балансу, щоб гра не ділилася на до і після виклику меню. Багато сучасних ігор використовують тривимірну сцену як фон, поверх якого розташований інтерфейс, наприклад, у грі «Відьмак 3: Дике Полювання» (The Witcher 3: Wild Hunt, 2015 рік випуску, мал. 2) [2], головний герой – Геральт сидить біля багаття, це не намальована картинка і не скріншот з гри, а повноцінна 3D сцена з відповідними анімаціями. Таке рішення, навіть якщо сам інтерфейс буде йти трохи наперекір ігровій графіці, вже не буде сприйматися як такий, бо атмосфера не переривається, а навпаки занурює гравця ще глибше в цей ігровий світ.

Мал. 2. Скріншот гри «The Witcher 3: Wild Hunt»

Втім, хороша ілюстрація в тому ж дусі що і графіка гри теж буде нічим не гірше, а місцями навіть і краще, ніж 3D сцена на ігровому двигуні. Чого варто уникати так це дуже строгих та мінімалістичних інтерфейсів в іграх з дуже деталізованою реалістичною або фантазійною графікою, в яких повно яскравих спецефектів. Грамотний інтерфейс та «іконки» можуть багаторазово посилити ефект від гри, а неграмотні якщо не відбити бажання у користувача грати

взагалі, то як мінімум залишити негативні відчуття і думки про те, що тут щось не так.

Розглянемо дисонанс графічного наповнення на прикладі «Ера Драконів: Інквізиція» (Dragon Age: Inquisition, 2014 рік випуску, мал. 3) [3], праворуч світ гри, ліворуч ігрове меню з розвитком персонажа.

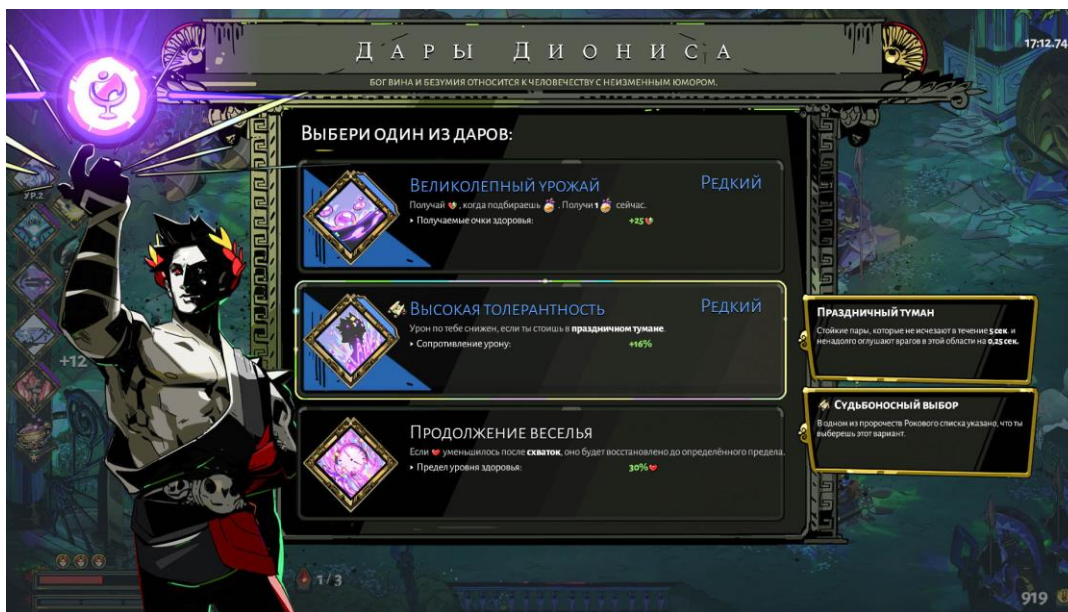

Мал. 3. Скріншот гри «Dragon Age: Inquisition»

Якщо подивитися на піктограми навичок персонажа з дерева вмій, навряд чи, можна сказати, що це одна і та ж сама гра, тим більше дуже складно пов'язати їх з деталізованою, яскравою та барвистою графікою ігрового світу. Викликаючи меню, гра ніби ділить себе навпіл, такі моменти підривають загальну атмосферу і є дуже спірним рішенням. Не можна сказати, що самі «іконки» тут погані, це зовсім не так. Вони чіткі і зрозумілі, навіть «класи» розвитку персонажа розмежовані своєю унікальною колірною палітрою. Але мінімалістичний стиль «іконок» та й всього інтерфейсу в цілому дає сильно великий контраст з ігровим світом і руйнує загальну атмосферу.

Тепер розглянемо дуже вдалий ігровий інтерфейс і дизайн «іконок» гри «Аїд» (Hades, 2020 рік випуску, мал. 4) [4]. Гра брала участь у низці номінацій на щорічній церемонії нагородження досягнень в ігровій індустрії «The Game Awards» в 2020 році і здобула перемогу в номінаціях: Найкраща інді-гра і найкраща action-гра. Відмінний приклад того, як інтерфейс може посилити

загальний настрій і атмосферу гри. Гра ізометрична, тривимірна і стилізована під мультфільм, але дотримується реалізму у пропорціях персонажів.

Мал. 4. Скріншот гри «Hades»

Перше що можна сказати, так це те, що вся гра виконана в єдиному стилі. Якщо ігровий світ яскравий, строкатий і стилізований, то і в інтерфейсі ми бачимо все те ж саме, красиво намальованій інтерфейс, яскраві та деталізовані «іконки», які при цьому не втратили своєї інформативності на догоду вигадливості і декоративності. Хоча, будемо об'єктивними, деякі іконки все ж сильно пішли у деталізацію через що інформативність дещо втратили, але зате додали в красі, яскравості та видовищності. Друге на що варто звернути увагу, що при появі інтерфейсу він закриває не весь екран і ми бачимо частину ігрової локації, що також не підриває атмосферу та не дробить ігровий процес. Третє за що можна похвалити гру, так це за відмінно намальованих і опрацьованих персонажів, у яких заготовлено навіть кілька варіацій візуалізації залежно від їх настрою, що занурює в ігровий світ ще глибше. Про сюжет, наративний дизайн і відмінно прописані, а головне діалоги які взагалі не повторюються, варто також згадати, вони прекрасно підтримують атмосферу, що також входить в обов'язки game-дизайнера.

Висновок. Будь-який проект починається з постановки завдання, а саме з технічного завдання, його потрібно скласти детально і зрозуміло. При

проектуванні ігрового інтерфейсу, як і будь-якого іншого інтерфейсу, у першу чергу потрібно зробити його ергономічним. Коли модульність і «скелет» інтерфейсу продумані, потрібно слідувати антуражу та сетингу гри, щоб візуально гра та інтерфейс були єдиними цілими. «Іконки» – це невід'ємна частина інтерфейсу, тому їх розмір, колір і загальне графічне виконання також повинні бути єдиним цілим з усією грою та не руйнувати її атмосферу. Єдність стилістики всіх елементів гри може неодноразово посилити враження від проекту, а подрібнення, навпаки, все зруйнувати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хто такий UX/UI дизайнер. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://dan-it.com.ua/blog/vse-o-professii-ui-ux-dizajnera/>, вільний (дата звернення 2.09.2022)
2. Children of Morta – Official Website. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://childrenofmorta.com/>, вільний (дата звернення 2.09.2022)
3. The Witcher 3: Wild Hunt – Official Website. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.thewitcher.com/en/witcher3>, вільний (дата звернення 2.09.2022)
4. Dragon Age: Inquisition. Fandom. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dragonage.fandom.com/wiki/Dragon_Age:_Inquisition, вільний (дата звернення 2.09.2022)
5. Hades. Supergiantgames. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.supergiantgames.com/games/hades/>, вільний (дата звернення 2.09.2022)

ЗВУКОЗАПИС В СИСТЕМІ ІНФОРМАЦІЙНО-КУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Кочержук Денис Васильович

доцент кафедри музичного мистецтва

ПЗВО «КиМУ»

м. Київ, Україна

Вступ. У ХХІ ст. естрадне вокальне мистецтво в світовій музичній культурі та, зокрема, в Україні активно застосовує новітні мультимедійні досягнення у галузі звукозапису. Робота виконавця естрадного жанру безпосередньо пов'язана з обладнанням й технічним спорядженням вокальної та звукозаписної студії, а також репетиційного приміщення та концертного залу.

З появою звукозаписних інновацій у естрадному мистецтві зростають вимоги щодо якості музичного продукту. Бажаними стають різноманітні комп'ютерні звукові ефекти, досягти яких можливо, виключно, засобами аудіовізуальних студійних програм. Однак лише оптимальне поєднання засобів звукового дизайну, висока майстерність виконавця та професіоналізм звукорежисера робить можливою появу високоякісного музичного матеріалу.

Мета роботи – з'ясувати роль звукозапису в інформаційно-культурному просторі, на основі сучасного естрадного мистецтва України початку ХХІ століття.

Матеріали та методи. Відповідно до поставлених наукових завдань нами використано такі прагматичні методи: культурологічний у питанні висвітлення динаміки розвитку аудіовізуальних засобів в контексті музичної культури; формально-аналітичний метод – дослідження процесів дизайну звуку в музиці; діалектичний метод застосовано для аналізу досвіду використання комп'ютерних музичних програм; метод опису – для засвідчення особливостей творчого внеску українських звукорежисерів та артистів-вокалістів у розвиток естрадного мистецтва ХХІ ст.. Зокрема, у дослідженні використано історико-

культурологічний метод для з'ясування динаміки розвитку системно-технічних компонентів та програм студійного обладнання, що є вагомим чинником у галузі вивчення естрадного мистецтва.

Результати та обговорення. Індустрія звукозапису широко розповсюджена в межах медійного простору. Музична культура світу інтенсивно використовує новітні способи аудіовізуалізації в творчості відомих артистів. Музиканти, що працюють в сфері музичного шоу-бізнесу, завдяки процесам звукозапису, постійно знаходяться в творчому експериментальному потокові нових звучань. Таким чином, культура мас-медіа простору кардинально видозмінюється, поєднавши у собі багато різновидів мистецтв та їх напрямів: хореографічне, музичне та кіномистецтво.

Звукозапис проник у повсякденність людської діяльності, починаючи з освіти та науки і закінчуючи побутом. Однак дослідження цього явища не можна назвати вичерпним, тому що тут присутня велика кількість питань з боку естрадного мистецтва.

У сучасному світі існує безліч методик з навчання співу: джазова, естрадна, академічна, фольклорна та ін. Майбутні співаки вивчають різні способи відтворення звуку, які допомагають виконувати музичний матеріал, враховуючи манеру та голосові дані з позиції дихання, голосоутворення, міміки, динаміки та акторської майстерності тощо. Відтворюються умови різних прийомів запису у студійних приміщеннях, що покращують якість співу. Від виконавця вимагають розуміння термінології та пояснення визначень студійного обладнання, його роботи згідно інструкцій з експлуатації: від умов користування мікрофоном та мікшером до обробки голосу та фонограми музичними програмами.

Основним вектором розвитку музичної культури ХХ ст., що породило процеси мультимедійних та фонографічних технологій є зміна усталених процесів навчання в музичних закладах, доступність інформаційних засобів, розвиток певної кількості музичних корпорації, лейблів, студій звукозаписів, закладів професійної музичної освіти. Проте, зазначені фактори негативно

відобразилися на спеціалізації та кваліфікації діяльності як композитора, так й виконавця. У появі негативізації культурних векторів, серед прошарків академічної музики – є формування мультикультурного та електронно-звукового середовища, створення нових музичних форм та їх проявів у міжкультурних просторах різних течій, елімінація професійної компетентності виконавців, тотальне уособлення «фантомного» іміджу виконавця, що не співпадає з його життєвою позицією та душевним станом.

Особливості звукозапису в умовах «масової», «елітарної» та «музичної» культури як специфічного розвитку мистецтва не випадково хвилюють науковців. Дослідники ставлять собі за мету відшукати, проаналізувати та описати особливості впровадження сучасних мультимедійних процесів звукозапису, які спрямовані на роботу з музикантами. Метою багатьох фахівців є опис загальних детермінованих понять, що стосуються ролі звукозапису у сучасному мистецтві, тому дедалі частіше публікуються наукові розробки з даного питання у періодичних виданнях. Звукозапис належить до одного з нововведень у музичній культурі, з того часу, як естрадне мистецтво розпочало активно займатися розповсюдженням пісень в мас-медіа просторі.

Значення «звукозапис» посилено завдяки науковими досягненнями ХХ ст. у галузі комп'ютерного програмування, досліджень технічно-апаратних систем, роздумів науковців, які завзято експериментують з мистецтвознавчими та комп'ютерними науками, коли було закладено основи масового виробництва компакт-дисків. Проте наявною є проблемна ситуація, що полягає у невідповідності ступеня поширення різних культурних проявів звукозапису та визначеності його мистецького значення у вітчизняній науці. Виникає необхідність проаналізувати розвиток звукозапису, розглянувши його з культурологічних позицій, встановити взаємозв'язок з іншими явищами культури та аспектами звукозапису у взаємодії з культурою ХХІ ст. Звернення до цієї проблематики створює можливість для більш повного розкриття значень сучасного мистецтва. В зв'язку з цим цифровий запис в якості експерименту розвивався на початку 1960-х років ХХ ст. Однак комерційне продукування

цифрової платівки виявило зацікавленість студійних корпорацій у 1970-х рр. Першими отримували свої записи артисти напрямів джазової та класичної музики в зв'язку з контрактами між японськими та британськими студіями звукозапису. Таким чином в історії звукозапису виникає певна періодизація етапів еволюціонування аудіовізуального мистецтва, що розподілена на декілька періодів, зокрема: 1-й період (1930-і рр. ХХ ст.) – звукозапис набуває значення чинності художньої творчості завдяки діяльності з балансом, монтажем та акустичним простором звуку; 2-й період (1950–1970 рр.) – розвиток звукотехніки, при якому звукорежисери забезпечені засобами електроакустичної обробки, що змінюють акустичні характеристики фонограми твору; 3-й період – період сучасності, який визначає збагачення музичної фактури, введення в музичну тканину нових тембрів звуку голосу та музики.

Процеси звукозапису поширилися завдяки інформаційно-комп'ютеризованій системі нового періоду. Розвиток звукозаписуючого обладнання надав поштовх до масового використання баз у різних галузях музичної творчості, але існує ряд проблем, що потребують обґрунтування та вирішення, у сферах музичного мистецтва. Звукозапис можна класифікувати як окремий вид у мистецтві, який об'єднує в собі інформатику, інженерію, звукорежисуру, педагогіку, логіку та музикознавство тощо. Для надання загального значення появи терміну «звукозапис» потрібно прослідкувати становлення історичних процесів формування основних понять, що поглиблено висвітлюються у музичному мистецтві. Можливості застосування пристроїв, звукових приладів та їх використання у звукозаписі було розглянуто серед двох напрямів: у програмуванні різних звукових музичних ефектів, що впливають на звучання фонограми, та у синтезі створення нових звуків.

Сучасна естетика звукозапису в інформаційно-культурному просторі – це зміна живого виконання на штучне, враховуючи те, що переважна більшість слухачів сприймають музику в цифрових зразках, що стає очевидною відповідальністю звукорежисера у формуванні естетичних смаків. Необхідно зауважити, що генеза звукозапису та звукозаписуючого обладнання,

незважаючи на величезну палітру можливостей, є всього лише новим етапом еволюції музичних засобів у ХХІ ст. Вони не замінюють творчість, талант і культуру композиторів, музикантів, виконавців та звукорежисерів. Звукорежисер проводить запис, відтворення, обробку, мікшування музичних компонентів за допомогою технічних засобів та комп'ютерного обладнання, що пов'язані з засобами мультимедіа.

Висновки. Таким чином, надані відомості щодо звукозапису з боку інформаційно-культурологічного простору пояснюють особливі формоутворюючі процеси роботи зі звуковою площиною, що стосуються діяльності музиканта-вокаліста. Зазначені технології роботи зі звуком є рішенням науки комп'ютеризації та інженерної інновації у галузі аудіовізуального мистецтва, проте їх сутність повністю базується на елементах музикознавчих баз і практик мистецтвознавчого профілю. Дані розділу свідчать про те, що на початку свого розвитку звукозапис базувався у сфері комп'ютеризації, але ХХІ ст. змінило напрям генези аудіовізуальної продукції до мистецтвознавчих практик.

**ЮВЕЛІРНИЙ ДИЗАЙН В ДИПЛОМНОМУ ПРОЕКТУВАННІ ІЗ
ДОСВІДУ КАФЕДРИ ДИЗАЙНУ ТА 3D-МОДЕЛЮВАННЯ
ХНУМГ ІМ. О.М. БЕКЕТОВА**

Стонога Дар'я Володимирівна
Асистент кафедри Дизайну та 3D моделювання
Харківський національний університет
міського господарства ім. О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ. Розробка комплексу заохочень кафедр «Дизайну та 3D-моделювання» / «Дизайну та інтер'єру» є важливим кроком для подальшого розвитку дизайнерської спеціальності в ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, оскільки стимулювання та мотивація, що змістовно закладені в кожному об'єкті, поширюються на всі категорії учасників освітнього процесу: студентів, науково-педагогічний персонал та партнерів кафедр. В данні роботі розглядається окремі об'єкти дипломного проектування, а саме ювелірні ордени для двох кафедр.

Мета проєктної роботи полягає в тому, щоб розробити систему заходів, що забезпечують адекватне зображення проєктної ідеї в умовах форм подачі проєктного матеріалу.

Матеріали та методи. Основними виразними засобами створення об'ємно-просторової конструкції ювелірної прикраси є стилістика, конструкція і розмір. Особливості художнього проектування ювелірних виробів прикрас, застосовувані матеріали, колірне рішення і фактура поверхні виробу, ергономічність виробу. Для систематизації матеріалу та формулювання висновків були використані методи спостереження, порівняння та практична діяльність при створенні проєкту ювелірних виробів. Використовуючи метод порівняльного аналізу, пов'язаний з визначенням подібностей та відмінностей було обрані такі напрямлення як сувенірна атрибутика в ювелірному дизайні. Під час емпіричного дослідження з використанням методу спостереження було

встановлено, властивості та можливості таких об'єктів дослідження з точки зору їх проєктного навантаження.

Результати та обговорення. З того часу, як існують символи та знаки, людина втілює їх у предметної форми. Для теперішнього часу характерне широке поширення сувенірної продукції та виокремлення у окрему групу ювелірних виробів. У широкому значенні сувенір покликаний відображати особливості національного або місцевого колориту, видатні події та пам'ятні дати, великі досягнення у всіх сферах діяльності. Сувенірами можуть вважатися різні вироби, незалежно від того, мають вони чисто декоративне, або декоративно-утилітарне призначення. Але вони обов'язково повинні утримувати у своєму художньому рішенні асоціативну знакову інформацію - це може бути емблема міста, зображення пам'ятного місця, об'єкт культури [1]. Сьогодні широко поширені корпоративні сувеніри або бізнес-сувеніри, тобто подарункові вироби, які підносяться співробітникам або гостям компанії від керівництва в честь ювілейних подій або присвяченні до будь-яких заходів. Сувенірна продукція виконується у вигляді медалей, значків, брелоків, барельєфів, дрібної пластики та ін.

Проектування - це генерування ідеї, яка повинна знайти відображення в образі, а цей образ, в свою чергу, повинен знайти втілення в матеріалі, тобто бути реалізованим в кінцевому об'ємно-просторовому об'єкті. Звідси випливає, що мета проектування в області дизайну і декоративно-прикладного мистецтва, зокрема ювелірного мистецтва, полягає в матеріалізації ідеї або образу. Проектування ювелірних прикрас має свої особливості, специфічні принципи та закономірності, що вимагає не лише знання композиційної побудови об'єктів та навичок графічного зображення тривимірних предметів на папері, а також розуміння технології виробництва ювелірних виробів та технічних особливостей матеріалу [2].

Метою дипломного проектування було створення авторської колекції сувенірів для кафедр «Дизайну та Інтер'єру» та «Дизайну та 3D-моделювання», виконувалась за допомогою технологій 3D-моделювання та комп'ютерної

візуалізації. У процесі дипломної роботи було розроблено дизайн-проект колекції комплексу заохочень для двох кафедр. Колекція представлена різноманітними за напрямками сувенірними продуктами, одним з яких є напрямок розробки срібляних сувенірних предметів, а саме перснів, підвісок, браслетів та орденів, з використанням елементів стилю кафедр. Предмети в них поєднують прийоми стилізації, засоби художньої композиції та способи виготовлення виробів. У даній роботі більш докладніше мова йде про проектування системи орденів для кафедр «ДІ» та «ДЗД».

В розробленому комплексі заохочень представлено систему орденів у трьох ступенях та нагороду зірку (Рис. 1). Ці об'єкти є вищими серед рівнів заохочення, про що свідчить слово «магістр» у назві кожного з них. До нагороди орденом першого, другого та третього ступенів може бути представлений викладач, партнер кафедри та випускник, який тісно співпрацює та підтримує розвиток спеціальності або продемонстрував високий професійний рівень у практичній роботі. У такому випадку заохочення студентів відзначається процесом вибору номінанта. Той нагороджений, який отримав всі три ступені ордену, також може претендувати до заохочення орденом зіркою.

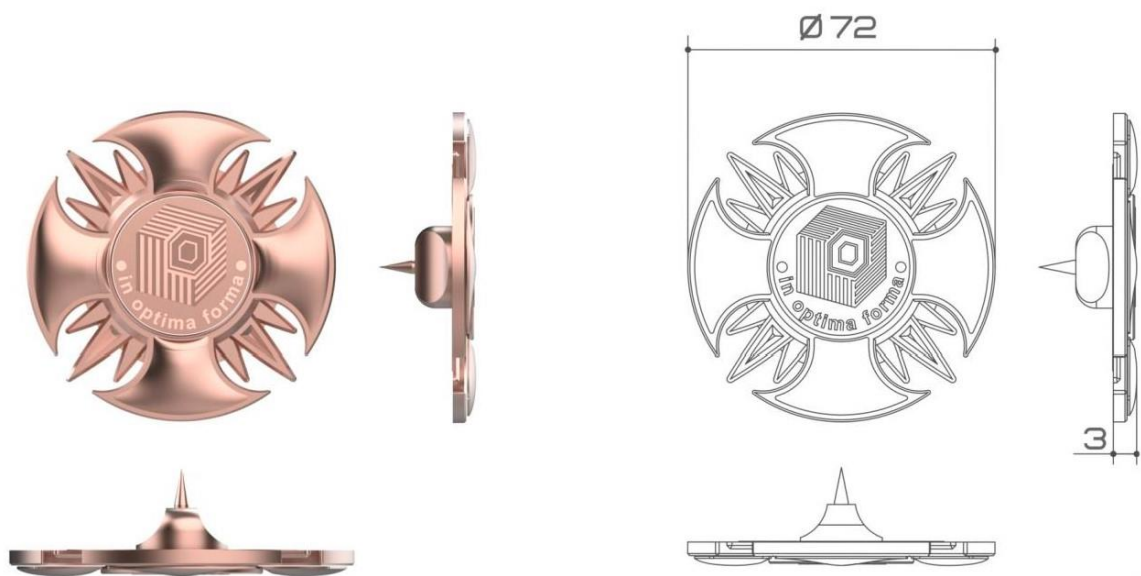

Рис.1 Проект орденів у трьох ступенях для кафедр «ДІ» та «ДЗД»

В основі проєктного рішення комплексу заохочень студентів кафедр «Дизайну та 3D-моделювання» / «Дизайну та інтер'єру» покладено фірмові знаки, що були розроблені завідувачем кафедри «ДІ», професором Вергуновим С.В. [3]. Знаки кафедр уявляють собою куби з динамічним членуванням по трьох сторонах у вигляді смуг. Одна з вершин «смуглястого» куба містить ще два куби, один в одному. Знаки кафедр виконані в єдиному кольоровому рішенні із залученням ахроматичних (білого та сірого), та хроматичних (зеленого та червоного) кольорів (рис.2). Різниця між кафедрами виконана за допомогою виворотки. Червоно-зелена вершина для кафедри «Дизайну та 3D-моделювання» та зелено-червона для кафедри «Дизайну та інтер'єру».

Рис. 2 Проєкт орденів у трьох ступенях для кафедр «ДІ» та «Д3D»,
кольорові рішення

Естетичне рішення всіх об'єктів комплексу підпорядковано фірмовій стилістиці кафедр, з відповідними геометричними елементами та кольорово-фактурним рішенням і базується на двох фірмових знаках. Основна форма орденів є коло з променями. Для орденів усіх ступенів основних променів чотири, та додатково на кожній стороні по три променів малого розміру. Для ордерної зірки (рис.3) кількість променів збільшується, виглядає нагородна зірка як сонце. Основний елемент усього комплексу ордерів по центру являє собою саме знак кафедри або «ДІ» або кафедри «Д3D».

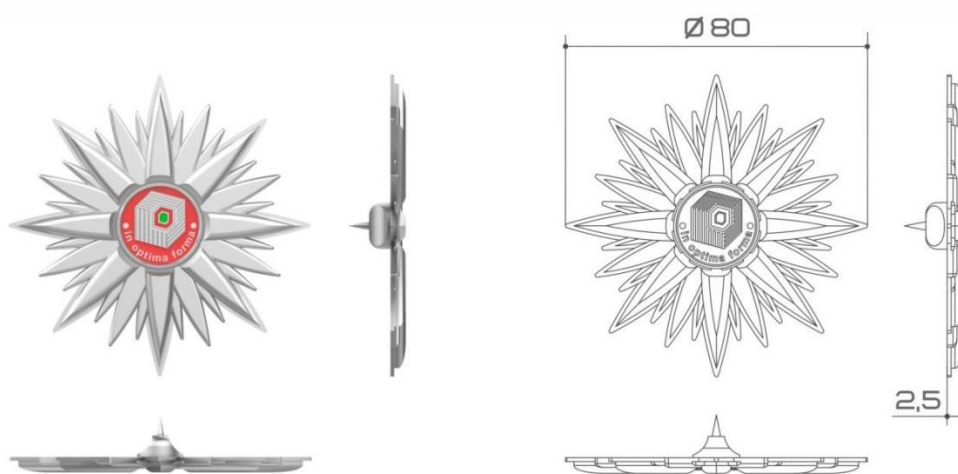

Рис.3 Проект ордерної зірки для кафедр «ДІ» та «ДЗД»

Висновки. Художньо-образне рішення розробленого комплексу об'єктів заохочень, в основі якого різноманітні перетворення фірмових знаків у площинних та об'ємних формах, з акцентуванням на червоному та зеленому, як фірмових кольорах, все це сприяє єдиній стилістиці у візуальному сприйнятті. Кожен об'єкт розробленого комплексу це частина великої системи та багаторівневої концепції, що охоплює різні види заохочень для студентів, викладачів, представників професійної спільноти, партнерів кафедр та небайдужих до спеціальності 022 Дизайн осіб.

Список літератури

1. Ассортимент ювелірних виробів. URL: <https://www.stud24.ru/merchandizing/asortiment-juvelirnih-virobv/428912-1523260-page4.html> (дата звернення: 01.09.2022)
2. Проектирование ювелирных изделий. URL: https://jewel-design.ru/izgotovlenie_yuvelirnih_izdeliy/proektirovanie_yuvelirnykh_izdeliy/ (дата звернення: 01.09.2022)
3. Стонога Д.В., Шевченко К.С., Зінченко А.Г. Сувенірні об'єкти ювелірного дизайну в дипломному проектуванні із досвіду кафедри дизайну та 3D-моделювання ХНУМГ ім. О. . БЕКЕТОВА / The 15th International scientific and practical conference “Modern scientific research: achievements, innovations and development prospects” (August 14-16, 2022) MDPC Publishing, Berlin, Germany. 2022.-P. 276-282.

ЕСТЕТИЧНІ АСПЕКТИ АВТОРСЬКОГО КІНО В ТВОРЧОСТІ

І. БЕРГМАНА

Шелупахіна Тетяна Володимирівна

к. ф. н., доцент

Луганський національний університет

імені Тараса Шевченка, м. Полтава,

Україна

Розвиток інформаційного суспільства обумовив формування принципово нового типу культури, яка отримала назву візуальної. За умов оснащення сучасного виробництва все більш досконалішими інформаційно-технічними засобами візуальна культура набула значення одного з ключових факторів суспільного розвитку ХХІ століття. Як об'єкт наукового вивчення візуальна культура постає доволі суперечливим явищем. Візуальна культура відмічена ознаками аудіовізуального мистецтва, її основним елементом є візуальний образ; візуальна культура формується на основі синтезу комп'ютера з відеотехнікою, шляхом об'єднання засобів зв'язку з каналами передачі інформації; візуальна культура сприяє утворенню складного інформаційно-художнього середовища, що здійснює суперечливий вплив як на суспільство, так і на людину. Потреба в адаптації людини до життя в умовах інформаційно-художнього середовища актуалізує питання естетичних аспектів аудіовізуального мистецтва як засадничих щодо функціонування візуальної культури. Особливий інтерес, зокрема, викликає авторське кіно та творчість тих представників цього напрямку, котрі сьогодні вважаються класиками світового мистецтва.

Естетичні аспекти аудіовізуального мистецтва проаналізовані в роботах С. Безклубенка, А. Вайди, О. Довженка, Л. Кулешова, М. Ромма, С. Фрейліха та багатьох інших науковців.

Розробка теорії авторського кіно здійснювалась у наукових працях та статтях А. Базена, Ж.-Л. Годара, Е. Ромера, Ф. Трюффо, К. Шаброля (Франція); А. Клюса, В. Херцога (Німеччина).

Мета статті полягає в дослідженні естетичних аспектів авторського кіно в творчості І. Бергмана.

Інгмар Бергман (1918 – 2007) - шведський кінорежисер, сценарист, продюсер, оператор, письменник, драматург. У 1995 році визнаний кращим режисером часу; є одним із символів культури Швеції. Разом із М. Антоніоні, Л. Бунюєлем, А. Куросавою, Ф. Фелліні є лідером напрямку авторського кіно в світовому кінематографі.

До творчого доробку режисера входять фільми, літературні твори, сценарії театральних вистав, статті на теми мистецтва. Аналізуючи естетичні аспекти творчості, Є. Казарцев зазначає: «Роботи І. Бергмана об'єднує творча манера похмурої людини, що розчарувалась у житті, в любові, у вірі в Бога» [1]. Тим не менш почуття песимізму або «втоми від життя» не притаманне І. Бергману-митцю. Навпаки, відмічається, що роботи І. Бергмана спонукають людину до життя, надихають сподіваннями на краще; «всією творчістю режисер наголошує на значущості віри в силу мистецтва» [там само].

Першою ключовою екранною роботою І. Бергмана була кінострічка «Тюрма» (1949 р.). Ця стрічка знята у відповідності до естетики авторського кіно, за власним сценарієм. Герої фільму – молоді люди, представники післявоєнного покоління. Ці особи штучно «викинуті» суспільством; вони існують в соціальній пустоті та втрачають сенс існування. Відтак їх реакції непередбачувані, поведінка різка, безкопромисна. Ідеалізм молодості, пошуки віри, безпідставні сподівання надихають і руйнують їх життя [1]. Критики назвали цей фільм похмурим, відмітили, що режиссер зумів передати настрої відчаю та жаги ніжності, притаманні післявоєнним поколінням. І. Бергман називав цю стрічку самим дорогим своїм фільмом [2]. У цій роботі режиссер знайшов художні прийоми, що в майбутньому стали визначальними щодо його творчості. Йдеться про нелінійну будову сюжету за умов відсутності

завершеного сценарію, тему людської самотності як провідну, настрої самотності, безумства, відчаю, нездійсненні сподівання; у фільмі присутній казково-фантастичний образ Сатани, що керує світом. Центральним епізодом фільму є зображення сну, що потребувало пошуку нових засобів художньої виразності. Згодом І. Бергман зауважив, що справжній талант режиссера кіно проявляється в його вмінні знімати епізоди сну [2].

1957 рік став визначальним для творчості І. Бергмана. У цьому році режиссер зняв художні фільми «Сьома печатка» і «Сунична поляна». Ці кінороботи відкрили зрілий етап творчості режиссера. У цих роботах режиссер запровадив свою естетику авторського кіно, а саме: довершену художню форму, відповідні засоби художньої виразності, провідні мотиви творчості. Сукупність усіх цих факторів (разом з іншими, не менш важливими) обумовила унікальність творчого стилю І. Бергмана, затвердила його лідерство в авторському кіно другої половини ХХ століття.

«Сьома печатка» за змістом є складним, багатовимірним твором. Фільму притаманна не тільки філософська глибина, але й поетична авторська інтерпретація головних екзистенційних мотивів: мотиву людської самотності, пошуку сенсу життя, трагічного запитування, стикання життя зі смертю як єдиним незаперечним феноменом. Головними образами фільму є постать Лицаря, що повертається з походу і постать Смерті. Лицар перебуває у пошуках правди, намагається знайти відповіді на «вічні» запитання. Але навіть Смерть, що її зустрічає Лицар, не знає відповіді на запитання. «Вічні» запитання, що бентежать Лицаря, залишаються без відповіді та «зависають» у повітрі. Смерть лише спроможна зібрати в останньому хороводі всі персонажі життя. В останню мить від хороводу «відривається» невелика група бродячих артистів, які зберігають радість життя. Таким чином автор фільму дає зрозуміти, що в символічному протистоянні життя і смерті все ж таки домінує мотив радості життя, носієм якого є люди мистецтва.

Фільм «Сунична поляна» став видатним явищем світового кіномистецтва, в якому І. Бергман продемонстрував віртуозне володіння засобами художньої

виразності ігрового кіно. М. Лебедь відмічає: ««Сунична поляна» є свідченням органічного поєднання ... сюрреалістичних сновидінь, експресионізму крупних планів, імпресіонізму спогадів, що наповнені життям і світлом» [3]. Далі автор указує на стильний чорно-білий формат екранного видовища. Попри відсутність кольорів, такий формат збагачує візуальне сприйняття глядачів. Картини природи, сунична поляна, кожний кадр, усе ніби сяє, випромінює світ і сприймається як кольорове. «Хіба це не доводить, що картину створював справжній митець?», - підсумковує М. Лебедь [3].

Образ самотньої людини є центральним для більшості фільмів І. Бергмана. Герой фільму «Сунична поляна» старий професор Ісаак Борг, що подорожує зі Стокгольму до університету міста Лунд для отримання почесної нагороди. Сюжет фільму розповідає про один день цієї подорожі, під час якої герой підводить підсумки свого життя. Усі зустрічі, події, що трапляються слугують поштовхом для спогадів героя, спонукають його до переосмислення життєвого шляху. У душі героя відбувається переоцінка життєвих цінностей, більш вагомими для нього стають любов, дружба, сімейні стосунки. У той же час знецінюються почуття, якими раніше пишався і керувався в житті професор Борг. Це душевний спокій, який, на думку героя, слід було зберігати за будь яких життєвих обставин, прагнення самотності, стриманість почуттів у стосунках з іншими, удавана відсутність емоцій.

У сучасному кінознавстві фільм І. Бергмана «Сунична поляна» детально проаналізований з точки зору жанрової належності, особливостей композиції та драматургії. Жанр позначається як «фільм-подорож» [4, с. 237]. Композиція фільму «обертається» навколо образу головного героя, професора Борга. У фільмі чітко розподілені об'єктивна й суб'єктивна реальності героя. Базовою настановою для такого розподілу слугує вчення Є. Фрейда про існування трьох рівнів психічного життя особистості: перед-свідомого, свідомого та поза-свідомого. У відповідності до цієї теорії І. Бергман розгортає композицію фільму через три рівні: (1). - рівень свідомого, котрий пов'язується із подіями реального життя героя; (2). – рівень перед-свідомого, показаний через спогади і

фантазії героя; (3). – рівень поза-свідомого, показаний через сновидіння героя [4, с. 238].

Зав'язка фільму та його кульмінація як важливі складові драматургічного розвитку показані за допомогою сновидінь героя. Наведемо зміст першого вступного епізоду фільму «Ранковий сон» (тривалість 4 хв.) Зазначається, що цей епізод є ключовим у фільмі й символізує його етичний складник [4, с. 241]. Герой під час ранкової прогулянки заблукав і опинився один у незнайомому районі міста. Він зі страхом помічає відсутність стрілок на вуличному годиннику; далі герой бачить «людину без обличчя», яка від його дотику раптом падає й розколюється «як глиняний шар». Із-за рогу виїжджає катафалк із гробом. Катафалк нахиляється, колесо чипляє за стовп. Гроб падає на землю. Герой наближається до відкритого гробу і з жахом впізнає себе в небіжчику, що оживає. Сюр-реалістичне видовище і шуми, що його супроводжують на екрані перекриваються стуком серця [4, с. 242].

Слід зробити висновок, що «робота сновидіння» у фільмі інтерпретована як аналіз профессором Боргом власного «я». Чи усвідомить він ті думки, що дійсно неприємні йому? Чи виявить він ті складові власної особистості, які він свідомо або поза-свідомо намагався приховати від оточуючих? Завершальний епізод картини присвячений церемонії вшанування професора Борга. Проживши дійсно неспокійний день, професор досягає стану тимчасової рівноваги. Ми спостерігаємо на екрані спокійне, доброзичливе спілкування героя з людьми, що його оточують. Після завершення церемонії, залишившись удома на самоті професор знов занурюється в сон. На цей раз сновидіння показує йому суничну поляну, гостинний дім квітучий луг, озеро. На березі озера сидить з вудочкою батько, неподалік мати. Обличчя професора Борга сповнене спокою. Таким є оптимістичний фінал фільму, котрий, тим не менш містить приховане питання: «Яким буде пробудження героя?» [4, с. 243].

Важливим чинником самопізнання героя фільму є сновидіння. Саме у сновидінні старий професор опиняється в батьківському домі, зустрічається з батьками, з друзями дитинства та юності. Поряд з молодими однолітками

професор у сновидіннях зберігає свій поважний вік. Цей прийом підкреслює умовність епізоду і перетворює героя на спостерігача екранної дії. У сновидіннях професор бачить суничну поляну, котра стає не просто місцем зустрічі персонажів, а символічним зображенням минулого. Фільм «Сунична поляна» наголошує на необхідності звернення людини до власного минулого як на засобі самопізнання. Самопізнання людини допомагає «поверненню до себе», спонукає до набуття душевної рівноваги.

У підсумку статті слід зазначити таке. Створення фільмів «Сьома печатка» та «Сунична поляна» надало режисеру статусу лідера авторського кіно другої половини ХХ століття.

Естетичні аспекти авторського кіно в творчості І. Бергмана є спорідненими з провідними естетичними течіями ХХ століття, з естетикою екзистенціалізму та з психоаналітичною естетикою. Спорідненими з естетикою екзистенціалізму є екранні зображення героїв як самотніх людей, що живуть в соціальному відчуженні, гостро відчують настрої безглузлого, безнадійного існування; близькими до настанов психоаналітичної естетики є наголос на перед-свідомих та поза-свідомих елементах людської психіки, інтерпретація самопізнання як засобу досягнення душевної рівноваги, засобу подолання кризи особистості, позбавлення від душевних конфліктів тощо. Слід наголосити на тому, що, попри песимістичні мотиви, фільми І. Бергмана містять велику гуманістичну ідею. Ця ідея вказує на віру автора в людину-творця, в людську здатність до перетворення власного життя на краще на засадах раціональності.

Література

1. Казарцев Е. О Бергмане / Евгений Казарцев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://1.bp.blogspot.com/>
2. Долин А. Ингмар Бергман : краткий гид / Анатолий Долин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://sweden.ru/ljudi/ingmar-bergman-kratkij-gid/>

3. Лебедь М. Земляничная поляна / Марина Лебедь [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.proza.ru/2014/08/01/929>

4. Агафонова Н. А. Общая теория кино и основы анализа фильма / Н. А. Агафонова. – Минск : Тесей, 2008. – 392 с.

HISTORICAL SCIENCES

“ЖІНОЧІ ОБРАЗИ” ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ: ХАТШЕПСУТ, НЕФЕРТІТІ, КЛЕОПАТРА

Білостоцький Степан Миронович

Доцент

Федько Анна Андріївна

Студентка

Львівський національний університет ім. Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Стародавній Єгипет – одна з найдавніших людських цивілізацій. Її неугасиме світло є дуже важливим для всесвітньої історії. Єгипетські піраміди – це свого роду послання світу, адресоване нам, нащадкам.

Мета роботи. / Aim. Дослідити історичні образи Хатшепсут, Нефертіті та Клеопатри. З’ясувати спільне та відмінне в образах жінок — правительок, завойовниць та їх вплив на розвиток єгипетської цивілізації.

Матеріали та методи. / Materials and Methods. Плутарх. Деметрій і Антоній; Джоан Флетчер. Клеопатра Велика. Жінка яка стоїть за легендою; Наталя Басовська. Хатшепсут, Нефертіті, Клеопатра – цариці Стародавнього Єгипту. Методи дослідження — аналіз і синтез, індикція та дедукція.

П’ять тисяч років відділяють нас від давньоєгипетської цивілізації. Час першої зі знаменитих жінок Єгипту — цариці Хатшепсут, приблизно XV століття до нової ери. Ця жінка оголосила себе фараоном і правила, як чоловік. Вона навіть носила накладну бороду і вдалася до допомоги бога Амона, щоб стати справжнім фараоном.

Хатшепсут була дочкою короля XVIII-ї династії Тутмоса I та його дружини Яхмес. Після смерті батька, 15-літньою вийшла заміж за свого молодшого зведеного брата Тутмоса II, але не народила йому сина. Коли

Тутмос II помер, фараоном став Тутмос III, його малолітній син від дружини Ісет. Проте він, ймовірно, був занадто молодий, щоб правити в той час.

Хатшепсут стала співправителем свого племінника / пасинка. Він брав участь у військових походах під час її спільного правління, що відкрило шлях до визнання першим великим воїном в історії. А ще цариця вирушила в знамениту торгову експедицію в країну Пунт, яка була чимало успішною.

У роки правління Хатшепсут створені чудові пам'ятники мистецтва. Це був час внутрішнього прогресу держави, розквіту всіх видів мистецтв. Найвідоміший храм «Джесер-Джесеру» («Священний зі священних») у Фівах.

З глибини століть перед нами постає жінка — сильна і розумна, велика і прекрасна, яка створила пам'ять про себе своїми руками, незважаючи на всі спроби Тутмоса III знищити її.

Друга, найпрекрасніша, Нефертіті (XIV століття до нашої ери), що означає «прекрасна жінка прийшла».

Вона не стала фараоном, як Хатшепсут, але була королевою Єгипту і головною дружиною фараона Ехнатона. Раніше, до своєї релігійної реформи, чоловік Нефертіті був відомий як Аменхотеп IV.

Він правив з середини XIV-го століття до нашої ери. Нефертіті одна з найвідоміших цариць Єгипту. Її знамените зображення знають навіть ті, хто погано знайомий з історією та культурою Стародавнього Єгипту.

Швейцарський археолог Йоганн Людвіг Буркхардт, який знайшов скульптурний портрет Нефертіті, говорив так: «Писати про нього безглуздо. Дивитися! Дивитися! Тільки дивитися!». Однак образ цієї єгиптянки дійшов до нас як вираз великої любові Рамсеса, за наказом якого створювалися прекрасні твори мистецтва. Образ жінки, коханої своїм чоловіком, для якої зводилися храми і найпрекрасніша усипальниця збереглися до наших днів. У мистецтві Єгипту з нею пов'язано незвичайне нововведення — олюднення людських переживань, культ родини та подружнього кохання.

Третя жінка, найзнаменитіша — велика Клеопатра. Вона жила в I столітті до нової ери, померла в 30 році до н. е. Була останнім фараоном Єгипту, що

правив до того, як римляни захопили владу. Клеопатра відома своїми відносинами з римськими полководцями Юлієм Цезарем і Марком Антонієм, від яких у неї було троє дітей, і самогубством від укусу змії після того, як її чоловік або партнер Антоній покінчив із життям.

Багато хто припускав, що вона була красунею, але, на відміну від Нефертіті, Клеопатра не була: «Краса цієї жінки була не тією, що зветься незрівнянною і вражає з першого погляду, зате мова вирізнялася чарівною красою, і тому її образ, що поєднувався з рідкісною переконливістю промов, з величезною чарівністю, що прозирала в кожному слові, в кожному русі, міцно вривався у душу». Вона була розумною і політично цінною.

Клеопатра прийшла до влади в Єгипті у віці 17 років, правила з 51 по 30 рр. до н. е.

Оскільки Клеопатра за законом була зобов'язана мати брата чи сина, вона вийшла заміж за брата Птолемея XIII, коли йому було 12 років. Після смерті Птолемея XIII Клеопатра вийшла заміж за ще молодшого брата, Птолемея XIV. Згодом вона правила разом зі своїм сином Цезаріоном.

Після смерті Клеопатри Октавіан взяв під свій контроль Єгипет, передавши його в руки римлян. Тоді ж в Римі встановилася фактично імператорська влада. Потім давньоєгипетська цивілізація розчинилася в нескінченних змінах правителів, зникла після арабських завоювань VII століття.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Чи є щось спільне між цими жінками Стародавнього Єгипту?

Всі три фігури, загублені в глибині століть, об'єднує те, що їх біографії, їхня роль в політиці істотно відмінні від класичного чоловічого правління.

Владу любили не менше і не більше, ніж чоловіки, яка давалася вона їм нелегко. Хатшепсут і Клеопатрі довелося битися за владу. Але всі три жінки, про яких йде мова, намагалися уникати прямого насильства і загарбницької війни.

Висновки. / Conclusions. Жінка в історії мистецтва Стародавнього Єгипту — це не просто скульптури і рельєфи, фрески на стінах храмів і усипальниць. Це пісня любові й нескінченної поваги. Вони були ініціаторами створення творів мистецтва, як Хатшепсут та ідеалом краси для художників, як Нефертіті.

Складними були їхні долі, непросто склалося їхнє життя, але образи їх дійшли до нас, завдяки творам мистецтва, які, на щастя, зберіг час.

ЕПІСТОЛОГРАФІЯ - МИСТЕЦТВО ЧИ НАУКОВА ДИСЦИПЛІНА?

Стула Бартош

аспірант

Університет Яна Длугоша

Ченстохова, Польща

Анотація: Текст є коротким аналізом, який намагається проаналізувати форму написання листів та їхню наукову корисність, а також те, як це вплине на майбутнє.

Ключові слова: листи, епістографія, історія, електронна пошта, мистецтво

Епістолографія походить від латинської та грецької мов. Латинською мовою *epistula* означає лист, а грецькою *epistellein* означає посилати, що також походить від іншого слова - *epistole* - або лист. Це широке поняття, яке стосується двох термінів, викладених у темі. Без одного значення букв у мистецтві не могло бути іншого. Безумовно, епістолографія має справу з листами минулого, коли листування відіграло набагато більшу роль, ніж сьогодні. З найдавніших часів люди прагнули спілкуватися на відстані і саме для цього вони перетинали простір, який їх розділяв, за допомогою знаків, написаних на письмовому матеріалі. Листи, які є листами, зазвичай передають поточні повідомлення певній особі, яка зазвичай є адресатом [2, с. 444].

Саме джерело епістолографії вказує нам на грецьку мову і показує, що написання листів відбувалося вже в стародавньому полісі. Саме там листування, окрім комунікативної цінності, набуло й культурних елементів. Великі грецькі мислителі, такі як Арістотель і Платон, зробили листи ясними та прозорими у способі мислення, характерному для мови, позбавивши її деяких елементів штучності, яка була властивою великим епосам. Навіть сам Деметрій з Афін стверджував, що лист повинен містити образ душі, показуючи таким чином особистість письменника. Це своєрідне мистецтво складання листів, яке

виникло в Афінах, було також удосконалено учнями Христа, які використовували його, щоб надати епістолографії нову філософську та моральну нитку, в якій вони проголошували вчення свого Месії, а також вводили певний прагматизм, який виявлявся в короткій формі. речення, знаки оклику або речення.риторичні. Тому епістолографія займається читанням і тлумаченням листів, що містять приховану символіку, створену відповідно до суворо визначені правила, прихований зміст яких може бути незрозумілий сучасному читачеві. Середньовіччя пішло трохи далі, створивши власний підручник з написання листів з метою регламентації вивчених раніше правил. В Європі існувало правило, що всі списки складалися більш офіційно, «жорстко», оскільки більшість з них надходили з королівських канцелярій. Проте під впливом етосу кохання, що склався на хвилі популярності міфу про Трістана та Ізольду, серед еліти створювалися й листи любовного характеру. Великий вплив на список того часу мала поезія, яка чудово відображала стан почуттів і емоцій, найпопулярнішим з яких була туга [1, с. 10].

Оскільки «завоювання світу» відбулося в епоху Відродження, списки також набули значення. Вони давали багато інформації про невідомий раніше світ, тому, щоб зробити описи максимально природними, від жорстких середньовічних правил відмовилися, а з появою національної свідомості почали писати й іншими мовами. У наступні культурні епохи сучасної епохи списки дедалі більше набували суто корисного значення. У «Листах до Марисенки» Ян Собеський не лише описує свої почуття, а й розповідає про події, свідком яких він був. Створюється епістолярний зв'язок, тобто серія листів або окремих листів, які в хронологічному порядку утворюють своєрідний щоденник, який функціонує як газетні повідомлення. Подібним прикладом є *Щоденник експедиції* Стефана Баторія. Однак ритм цих письмових сповіщень міг бути порушений тим фактом, що вони створювалися не в рамках одного письмового наміру, а записували багато повідомлень, які повідомляються одержувачу разом, коли виникає нагода. Цей тип повідомлень заклав основу для створення

преси, особливо тому, що вони часто зачитувалися публічно за згодою автора листа і містили багато інформації [2, с. 46].

Проте чим пізніша епоха, тим особистішими стають листи, але створені в епічному ключі, створюється епістолярний роман. Великий мислитель Ян Якуб Руссо під впливом течії сентименталізму у своєму творі «Нова Хелоїза» за прикладом античного твору описав нещасливе кохання вчителя та учениці. Інший сентименталіст - Й. В. фон Гете створив на основі листів позачасовий твір - "Страждання юного Вертера", в якому пластичне бачення почуттів і світу розглядається очима нещасливо закоханого Вертера. З часом послідовні культурні епохи в дев'ятнадцятому столітті почали посилатися на минулі епохи, наприклад, наслідуючи слова Деметрія, Словацький створює листи-сповіді, адресовані своїй матері. З іншого боку, Генрик Сенкевич у «Листах з подорожі до Америки» розповідає про свою подорож за океан. Як бачимо, епістолографія – це певна галузь літератури, предметом дослідження якої є листи, їх збірки та літературні твори, написані у формі листів. Протягом століть певні чинники, такі як звичаї чи соціально-культурні тенденції, що панували в певну епоху, надавали характеру цим листам. В результаті літери набували певного кольору, за допомогою якого зібрані створювали певний візерунок, характерний для даної місцевості та часу, завдяки якому могли вписуватися в канон мистецтва. У деякі епохи вони були літературними жанрами і мали позачасову й людську цінність, в інші – ні. Листи, звичайно, давали знання про світ і почуття, але поступово вони також перетворилися на літературний твір, у якому охоплювалися різноманітні теми з багатим змістом. Слід мати на увазі, що кожен опублікований лист отримує своє екзистенційне усвідомлення і таким чином наближається до поняття мистецтва [1, с. 25].

Протягом короткого часу існувало занепокоєння, що мистецтво побудови листів зникне з розвитком телефонного зв'язку, але, на щастя, розвиток факсів та електронної пошти надав нового значення епістолографії. Спеціально створені текстові повідомлення є короткими листами, а електронні листи скорочують час «подорожі повідомлення». Як говорить відома латинська

сентенція *verba volant, scripta manent* (слова відлітають, написане залишається) буде підтверджено і в часи електроніки, залишаючи незмінні сліди на папері чи в цифрових файлах.

Список літератури

1. Listy miłosne dawnych Polaków, pod red. M. Misiorny, Kraków 1971.
2. Szymański J., Nauki pomocnicze historii, Warszawa 2009.

CULTUROLOGY

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНО-ДОЗВІЛЛЄВИХ ПРАКТИК У ВОЄННОМУ ТА ПІСЛЯВОЄННОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

Горова Віталія Олександрівна

Аспірантка

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

м. Київ, Україна

Вступ./Introduction.

Культура є однією з найважливіших галузей громадського життя кожної людини. Вона має значний вплив на розвиток та становлення особистості не лише у розумовому та морально-етичному сенсі, а і у більш глобальному – загальнолюдському. Саме культура може визначати приналежність до тієї чи іншої соціальної групи, суспільного прошарку, або ж цілої нації. Вона невинно розвивається, але найяскравіше проявляється це під час війни та буде проявлятися у післявоєнний період. Культура може дати відповіді на ті запитання, на які не може дати будь-яка точна наука.

Ціль роботи./Aim.

Визначити перспективи розвитку музично-дозвіллевих практик у воєнному та післявоєнному просторі України та здійснити аналіз впливу музично-дозвіллевих практик на українську націю в момент спроб приниження її на культурному та військовому фронті.

Матеріали и методи./Materials and methods.

Вивчено інтернет-ресурси та літературні джерела з питань культури, дозвіття а також психологічного впливу на населення під час війни. Проведений аналіз, використані аналітичний та емпіричний методи дослідження.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Сфера дозвілля має суттєве значення на сьогодні. Вона особливо актуалізується завдяки війні, хоча остання наносить значну шкоду відчизняній культурі, її матеріальній базі.

Розглядаючи потенціал сучасної дозвіллевої сфери нашої країни та її окремої складової - музично-дозвіллевих практик у воєнний та післявоєнний період, можна побачити приріст зацікавленості цією темою у населення.

Українська культура пройшла складний процес становлення, саме тому її важко знищити, або присвоїти її елементи. У цьому ми можемо переконатися на фоні війни, яка триває в Україні на момент написання цього тексту. Саме під час війни супротивник намагається знищити культуру іншого, тому що в культурі закарбовані національні коди, які передаються з покоління в покоління. І для повного знищення нації потрібно знищити культуру цієї нації.

Знищення культури триває поступово і входить до поняття “інформаційна війна”, яку ворожа нам сьогодні Російська Федерація почала вести заздалегідь за для того, щоб викликати в українського народу комплекс меншовартості та, тим самим, підірвати впевненість цілої нації у потужності її культурних надбань, створити внутрішні суспільні протиріччя, розпалити міжнаціональну ворожнечу. Однією з елементів стала сфера дозвілля. Інформаційний простір українського суспільства був зайнятий продукцією російського медіавиробництва та вносив у повсякденне життя народу зацікавленість представниками іншого культурного прошарку, що має власні цінності і насаджує їх споживачу цього продукту.

Аналізуючи вплив продуктів російської музично-дозвіллевої діяльності на українців ми можемо зрозуміти, що культурні межі між двома народами стираються. Вітчизняні предстаники мають менше впливу на розвиток українських сфер дозвілля, або ж взагалі його не мають. Це спричиняє перешкоду у популяризації національного та близького за культурними ознаками продукту. Але війна України з Росією вибудувала кордон між українським та російським культурно-дозвіллевим продуктом, а особливо це стосується музики. Українці активно розвивають власний доробок вже не

спираючись на закладені сусідом норми. Під час війни перспектива розвитку музично-дозвіллевих практик активно демонструє себе та дає змогу зрозуміти свій потенціал.

При створенні сучасного музично-дозвіллевого продукту українці не лише демонструють професіоналізм та розуміння актуальних нині світових тенденцій, а і консолідують їх з національними елементами, мотивами, фундаціями. Цей особливий колорит та автентика близькі українському споживачу, але також вони є цікавими і для представників інших національних та культурних груп і користується попитом та підтримкою на світовому ринку. Це допомагає зараз не лише популяризувати національний продукт, а і донести до світового глядача та слухача думки, позиції та політичні погляди, згуртувати навколо нашої нації співдружність народів та отримати підтримку не лише від світових лідерів, а і від різних соціальних груп.

Висновки./Conclusions.

На сьогоднішній день, коли в Україні триває кровопролитна війна з Російською Федерацією, культура є надважливим сегментом повсякденного життя кожного українця. Тому що саме культура містить в собі генетичний код нації. Саме культура може об'єднувати та роз'єднувати народ.

Перспективи розвитку музично-дозвіллевих практик зросли під час війни і, як це не дивно та тяжко визнавати, завдяки війні. Окрім того, що органи влади обмежують споживання російського контенту українцями, самі українці обмежують це споживання власноруч. Це дає змогу створювати та популяризувати власний продукт. Окрім того, що відсутність російського звільнює інформаційний простір для українського медіаконтенту, українці виносять національні надбання на світовий рівень. А завдяки цьому руйнуються культурні стереотипи та нівелюється комплекс меншовартості.

КОМІКС ЯК ОБ'ЄКТ ПРОЕКТУВАННЯ

Зінченко Андрій Георгійович
асистент кафедри дизайну та інтер'єру,
Стонога Дар'я Володимирівна
асистент кафедри дизайну та 3D-моделювання,
Шевченко Кирило Сергійович
асистент кафедри дизайну та 3D-моделювання
Харківський національний університет
міського господарства імені О. М. Бекетова
м. Харків, Україна

Вступ/Introductions. Що взагалі таке комікс? Комікс (від англ. comic «смішний») – мальована історія, розповідь у картинках. Спочатку це були смішні картинки, без діалогів, але які розповідали одну історію. Тобто навіть картинки без слів можуть розповісти нам якусь історію, якщо вкласти в них певний сенс та певну послідовність. Скотт Макклауд, автор книги «Суть коміксу» (англ. Understanding comics), пропонує коротке визначення «послідовні зображення», та більш повне – «суміжні малюнки та інші зображення у смисловій послідовності» [1]. Тому обов'язково повинна бути ідея і сюжет, який буде розвиватися.

Мета роботи/Aim. Полягає у розгляді проектування коміксів та їх різновидів, а також у систематизації і виділенні основних етапів створення.

Матеріали та методи/Materials and methods. У ході роботи було проаналізовано ряд праць з теорії та практики світового дизайну коміксів, виділені основні етапи створення коміксів, розглянуті засоби їх побудови та різновиди.

Результати та обговорення/Results and discussion. Комікс поєднує у собі риси таких видів мистецтва як література та образотворче мистецтво, і зрозуміло, не обходиться без графічного дизайну. Існує багато різних назв цього виду мистецтва і окремих його різновидів. Масштабні комікси з наскрізним сюжетом називаються графічні романи (вони ж графічні новели), короткі – стріпи. Стріп (Comic strip) – невеликий комікс, що зазвичай займає не

більше однієї сторінки, часто зустрічається в «Instagram» або «Twitter», а також в газетах і журналах.

В якій країні випускається найбільше в світі анімаційних серіалів на рік? У якій країні в школі вчать малювати комікси, кіноактори запозичують комічні пози і гримаси з дитячих мультиків, а в кінорежисери йдуть люди, які не пробилися в режисери анімації? У якій країні комікси становлять 40% всієї друкованої продукції та з рівним задоволенням читають в будь-якому віці? Відповідь на всі запитання одна – це Японія [2].

У державах і країнах з розвиненою індустрією мальованих історій (а в основному це азіатські країни і особливо Японія та Південна Корея) для них є своя особлива назва. Японські комікси називаються манга, китайські – маньхуа, а корейські – манхва, а у Франції комікс взагалі називають – «мальована стрічка» (від фр. bande dessinée або BD). Японські комікси мають специфіку, через яку європейським читачам їх важко читати. Вони читаються справа наліво, та ще на додачу, по вертикальних діагоналях. В Японії у людини, яка створює, комікси (мангу) навіть є своя спеціальна назва – мангака.

Манга́ка (від яп. 漫画家) – японське слово, що означає людину, яка малює комікси. В іншому світі це слово зазвичай використовується в значенні «художник, що малює мангу». Дуже часто мангака є і автором сценарію, проте нерідко сценаристом виступає окрема людина, звана «генсакуся» (яп. 原作者). Мангака в основному самостійно розробляє дизайн персонажів, і часто, навіть не будучи автором сценарію, приблизно позначає сюжет майбутнього твору.

При безпосередній роботі над проектом мангака визначає кількість кадрів та їх розташування на сторінці і промальовує основні контури та найбільш значущі деталі оточення, а паралельно з ним кілька асистентів виконують чорнову роботу: обводять контури тушшю, накладають скрінтони, промальовують задні плани і менш значущі кадри. Європейські та американські автори рідше працюють з асистентами, але теж мають таку практику. Така система командної роботи була закладена ще Осаму Тедзукою [3]. Скрінтон – це така техніка додавання текстур і відтінків на малюнок, що використовується

як альтернатива для штриховки, нагадує штриховку точками схоже пуантилізму, але з чіткими розмірами точок та інтервалами між ними, що практично неможливо зробити вручну, тому використовуються спеціальні аркуші-заготовки. У роботі шаблони переносяться з цих самих аркушів, на яких були попередньо віддруковані [4]. Також подібна техніка легко здійснюється при використанні комп'ютерної графіки, в деяких графічних редакторах є вже вбудовані заготовки скрінтонів з різною щільністю і формою точок.

У мережі інтернет розміщуються веб-комікси. Веб-комікс (Webcomics) – комікс, який публікується в інтернеті. Такий вид коміксів набрав величезну популярність у Південній Кореї. Частково завдяки різним правилам цензури, кольору та унікальним візуальним ефектам, а також оптимізації для більш зручного читання на смартфонах і комп'ютерах. Багато мангак перейшли від традиційної друкованої манхви до веб-коміксів завдяки вищій оплаті праці та у більшій мірі свободи, ніж традиційна друкована манхва. Формат веб-коміксів також поширився на інші країни за межами Кореї, такі як Китай, Японія, Південно-Східна Азія та країни Заходу. Розмір аркуша веб-коміксу рекомендується робити не більше ніж 1080 пікселів за шириною для ПК (і не більше 800 для інших гаджетів), а довжина (висота) залежить від кількості кадрів, які планується вмістити. Основними дистриб'юторами є такі онлайн майданчики як: Lezhin, Naver и Какао. Веб-комікси дуже зручно читати, особливо на будь-яких гаджетах включаючи смартфони, тому що читають їх зверху вниз, просто промотуючи пальцем або повзунком на екрані, а виглядають вони як вузька довга вертикальна стрічка, у якій за шириною зазвичай влізає всього один кадр коміксу.

Перше що потрібно зробити, працюючи над майбутнім коміксом – це придумати сценарій. Однак, перед тим як приступити до розробки концепції коміксу, написання сценарію, вибору жанру та сетингу, слід спочатку вивчити тему і ознайомитись з європейськими, американськими та азійськими виданнями.

Жанр та сценарій може передувати сетингу. Наприклад, ми хочемо створити історію про хлопчика, який боявся ходити в ліс. Хлопчик все одно залишиться хлопчиком, а ліс лісом. Будь то ера динозаврів, середньовіччя, наш час або далеке майбутнє. Проблеми та персонажі (люди, ельфи, роботи, тварини, монстри, тощо) та локація ліс (доісторичний, звичайний, чарівний, космічний, тощо) не змінюватимуть жанру історії. Якщо за нашим сценарієм – це романтична історія, то сетинг ніяк не зробить з нього жахіття якщо ми це самі не припишемо у сценарії.

Коли ідея і сюжет є, а сценарій написаний, можна переходити до створення дизайну персонажів. Персонажі повинні бути оригінальними, авторськими, по можливості не повторювати і не збігатися з відомими героями інших коміксів. У персонажа повинні бути добре видні силует та форма, колірну палітру краще обмежити 5-ма кольорами. Емоції персонажа повинні бути яскраво вираженими і зрозумілими, допустима та навіть вітається гіперболізація. Одяг та екіпірування має говорити про рід діяльності персонажа. Врахуйте, що вам доведеться зображати персонажа у різних позах і під різними кутами та ракурсами, тому іноді краще спростити загальний початковий вид персонажа.

Після всіх перерахованих вище кроків можна приступати до наступного етапу проектування, а саме до розкадрування, поки що тільки чорнового, ескізного розкадрування. Потрібно продумати модульність сторінок вашого коміксу. Модульність не обов'язково повинна бути суворою, її і зовсім може не бути, але так чи інакше вам потрібно розбити порожній лист на ключові кадри коміксу. Розбити їх потрібно так щоб весь ваш сценарій вмістився на 24 сторінках коміксу, можна звичайно і більше сторінок, але 24 – це стандартний мінімум для більшості друкованих видань. На одній сторінці має бути близько 4-х кадрів незалежно від вашої розмітки. Намічайте персонажів, предмети, локації та діалоги як прості геометричні об'єкти, спершу потрібно просто розподілити маси та порожнечі.

На цьому ж етапі слід приблизно продумати розташування діалогових вікон. Підібрати майбутній шрифт і його розмір, наприклад 10 та 11 кегль шрифту «Times» буде відмінно виглядати в друкованому виданні. Зверніть увагу, що у більшості різних графічних новел, діалоги пишуть повністю заголовними літерами. Також важливим фактором є те, що в коміксах використовується один і той самий розмір шрифту без усіляких спотворень та деформацій на догоду місткості. Якщо кадру не вистачає на повне діалогове вікно персонажа, його можна продовжити на наступному кадрі або зробити діалогове вікно досить великим, але не можна зменшувати шрифт! Перекручування та зміна розміру шрифту або будь-яких звуків у коміксі означає або підвищення, або зниження гучності та характеру звуку. Наприклад, збільшеним розміром можна показати, що персонаж кричить, зменшеним, що шепоче, курсивом – що персонаж наляканий або роздратований, тощо. Також це можуть бути сторонні звуки, наприклад кроки, удари, стуки, тощо. Кольором шрифту можна також показати емоції персонажа, або навпаки кожен персонаж буде «говорити» певним кольором, ототожнюючи себе саме з даним кольором. Тоді можна не заплутатися хто «говорить» навіть незважаючи на «хвостики» діалогових хмар.

Після того як все намічено, влаштовує та вмістилося, можна приступати до лінійного малюнка. Спочатку потрібно промалювати всі кадри лінійно, щоб не зациклюватися на одному кадрі і закінчити всю розповідь. На цьому ж етапі розмістити всі діалогові хмари та написати текстові діалоги в них.

«Вікна» або «хмари» діалогів часто називають діалоговими кулями або бульбашками (speech balloons also speech bubbles, dialogue balloons, or word balloons). Форма та колір діалогових вікон у коміксах також можуть відображати настрій та тон персонажу. Або наділяти його певними якостями, так робот може бути виділений серед звичайних людей таким способом, наприклад, коли у людей діалогові хмарки білі, а у робота чорні або сірі, або будь-якого іншого кольору. Форма діалогового міхура може змінюватися залежно від тону або емоції (або будь-яких інших факторів, задуманих

автором). Якщо звичайне діалогове вікно з'являється у вигляді кола або овалу, певне невдоволення може бути виражене у появі шипів (голок, бурульок, крапель слизу, тощо) по контуру діалогового вікна. Зазвичай використовується візуальна відмінність між тим які хмари у персонажа, коли він говорить, і тими, коли він думає, в першому випадку діалоги рівні, що нагадують повітряну кулю, а у другому – пухнасті, що нагадують хмари. Ще потрібно звернути увагу на те, що «хвостики» у «розмовних» діалогів є, а у діалогів, що показують думки – немає, у них замість «хвостика» кілька маленьких хмар які показують вихідний від персонажа напрямок. Багато авторських коміксів багаті на оригінальні рішення мовних бульбашок.

Після того як лінійні малюнки виконані і діалоги розміщені, то можна приступати до фінального кольорово-фактурного та світлотіньового рішення. Не забувайте про дедлайн (deadline) і створіть нотатки собі у графіку тижневика, якщо у вас його ще немає – то саме час завести, бо замовник або видавництво не буде чекати поки ви «дозрієте». Навіть найвідоміші мангаки не можуть дозволити собі відпочинок та не вкластися вчасно до виходу нової глави манги. Якщо ж ви робите комікс для себе, ви ризикуєте взагалі ніколи його не закінчити. Тому відразу прорахуйте скільки кадрів на день вам необхідно зробити щоб вкластися в задані терміни та дотримуйтесь цього графіку.

Коли всі попередні етапи готові, час приступати до додрукованої підготовки вашого коміксу. Для коміксу, як і для інших поліграфічних продуктів, наприклад журналів або каталогів є свої нюанси. А полягають вони у тому, як буде зшиватися ваш комікс, сторінками або розворотами. Класичні комікси зшиваються сталевими дужками і друкуються розворотами. Отже, якщо ви теж хочете друкувати розворотами, це слід врахувати під час підготовки макета до друку. Також потрібно розробити обкладинку коміксу. Лицьова сторінка обкладинки повинна бути максимально привабливою і часом може навіть не мати нічого спільного з візуальним стилем сторінок коміксу. Обіг обкладинки коміксу може мати відомості про автора, компанії або просто

якісь декоративні елементи. На внутрішніх частинах обкладинки може бути пролог та епілог, тощо.

Фінальний штрих вашого проекту – роздрукувати комікс і насолоджуватися його глянцевиими сторінками!

Висновок/Conclusions. Комікси – це далеко не смішні картинки та читиво для дітей. Це окремий вид мистецтва, що стоїть на межі між літературою та кінематографом. Комікси розраховані на будь-яку вікову категорію і мають натовпи шанувальників по всій земній кулі, особливо у країнах Азії. Величезні компанії зробили собі ім'я та світову славу саме завдяки коміксам. За їхніми мотивами знімають мультфільми, фільми та серіали. Жанрове і тематичне розмаїття таке ж велике, як і в літературі, види та типи оповіді також різняться. Існують комікси друковані, онлайн формату та навіть інтерактивні, які здатні занурювати в свої світи, так само як книги, фільми або ігри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Scott McCloud. Understanding Comics: The Invisible Art, – 1994.
2. Іванов Б. А. Введення у японську анімацію, – 1999.
3. Schodt F. L. The Astro Boy essays : Osamu Tezuka, Mighty Atom, and the manga/anime revolution. — Stone Bridge Press, – 2007.
4. Sharon Kinsella, Adult Manga: Culture and Power in Contemporary Japanese Society, Routledge, – 2000.

LITERATURE

HUMANS AND ANIMALS IN ORZESZKOWA'S *DOBRA PANI*

Załęska-Olszewska Ines

mgr

Jan Długosz University in Częstochowa, Poland

A full grown horse or dog is beyond comparison
a more rational as well as a more conversable animal,
than an infant of a day or a week or even a month old.
But suppose the case were otherwise, what would it avail?

The question is not, can they *reason*? nor,
can they *talk*? but, can they *suffer*?

– Jeremy Bentham (Singer 1990: 7)

Introduction

Eliza Orzeszkowa, the Polish writer of the nineteenth century, is the author of the novella *Dobra pani* (eng. *A good mistress*) published in 1888. The main character of the story is Ewelina Krzycka, *a good mistress* – a lonely, longtime widow who has no children.

Orzeszkowa discusses some positivist slogans, especially philanthropy, superficiality of the individual, women's education and performative good-naturedness. She shows the distinction between the main character and her pupils (the mistress wants to have a cute friend, but pupils need care and love).

Purpose of work

In this article Krzycka's attitude is discussed. She is not *a good mistress* and her behaviour is rather controversial. It can therefore be argued that the term "good" is ironic. Krzycka, without remorse, plays with the others' feelings, incl. foster daughters and pets. She is changeable and spoiled (the attitude contributes to the inability to build interpersonal relationships). The purpose of work is to present the relationships between the main character and other members of the family as well as

pets. It is important to mention that this article is only a minor part of the whole literary research.

Materials and methods

Obrazek z lat głodowych can be found in the collection of Orzeszkowa's short stories, all within the frame of Polish literary positivism. In this study, there are some essential books and articles mentioned: *Okrucieństwo wobec zwierząt. Argumenty etyczne i prawne* by Joanna Helios and Wioletta Jedlecka, *Posthumanizm i jego zwierzęce odgłosy w literaturze* by Anna Barcz and *Principles of Morals and Legislation* by Jeremy Bentham.

Results and discussion

Ewelina Krzycka is a rich, childless widow and a member of the Society of Charity Ladies. When the five-year-old orphan, Hela, appears in her house, she decides to adopt her. The "good mistress" adores the girl and admires her beauty and sensitivity. Hela becomes the reason why everyone in Ongród praises Krzycka's kindness.

The main character of the story treats everyone in the same way – a parrot, a dog, and children are only for delight. They are similar to toys – the mistress spontaneously decides to take care of them, and they believe their luck (Helios, Jedlecka 2017: 42). Czerniecka and Helka are accepted and loved by Krzycka, but it is rather temporary. Also the animals – a parrot and a dog. At the beginning, they eat the best food and sleep in the owner's room. Everything changes when the animals start to bore the mistress, they are not so cute ever again. It is shown in the example: "[...] two shaggy paws [...] were climbing on her knees, getting entangled in the lace of her dress, reaching her hand with the tip of her claws. Disguised, she shuddered and [...] pushed the obtrusive dog away from her. [...] He had been loved for too long to be able to easily believe in rejection. He yelled happily and was tearing the lace with his shaggy paws again and was scratching his mistress's satin hand [...]."

– My Czernisia! Please take Elf and let him be there with you, in the wardrobe forever. It is tearing my lace, I am bored... [...] How unbearable Elf has become...” (Orzeszkowa 1994: 47-48).

As it is shown in the example, animals become the Krzycka’s objects of feelings. It determines the relationship between the characters. The mistress is not able to love animal friends as well as adopted Hela. The human-animal relationship, presented here, can be also discussed in accordance with posthumanism. As maintained by Anna Barcz, it can be characterized by the tendency to “empathize with animals” (Barcz 2013: 61).

Conclusions

Hela and Czerniecka as well as the mentioned animals are the “victims” of Krzycka. The attitude of the mistress is connected with her immaturity and loneliness. She is locked in villa, surrounded by prosaic views of a town, with paintings, a piano and some charges who are in Krzycka’s care and who is she responsible for. The relationships show that the mistress is unable to love the adopted. In *Dobra pani* people are similar to animals – they are *animalized* while animals are *humanized*.

Bibliography:

Barcz A., *Posthumanizm i jego zwierzęce odgłosy w literaturze*. „Teksty Drugie” 2013, 1-2, s. 60-79.

Bentham J. *Principles of Morals and Legislation*, 17, 4, b. [In:] P. Singer (1990). *Animal Liberation*. 2nd ed. New York: New York Review of Books.

Helios J., Jedlecka W. (2017). *Okrucieństwo wobec zwierząt. Argumenty etyczne i prawne*. [In:] *Sprawiedliwość dla zwierząt*. Ed. B. Błońska, W. Gogłóza, W. Klaus, D. Woźniakowska-Fajst. Warszawa.

Orzeszkowa E. (1994). *Opowiadania*. Warszawa.

ОБРАЗ ОДЕСИ В ТВОРЧОСТІ ЮРІЯ ЯНОВСЬКОГО

Духіна Вікторія Сергіївна,
Саміна Катерина Олексіївна,
Студентки
Сташенко Михайло Сергійович
викладач
Одеська державна академія будівництва та архітектури
м. Одеса, Україна

Вступ. Романи Юрія Яновського є органічною частиною літературного процесу початку ХХ століття, позначеного стильовими шуканнями, «жанровими симбіозами» митців, і яскраво репрезентують масив так званої «експериментальної прози». Його біографія відобразила основні події літературно-мистецького життя 1920 рр. Він належав до різних літературних угруповань: «Комункульт», «Жовтень», «ВАПЛІТЕ», «Пролітфронт». У історичних і літературознавчих публікаціях про життя і творчість Ю. Яновського значне місце посідає одеський період.

Навесні 1926 року Юрія Яновського, на той час зовсім «зеленого» літератора, якому не виповнилося й 24 років, автора невеличкої збірки новел «Мамутові бивні» (1925), призначають художнім редактором однієї з найбільших у країні кінофабрик - Одеської. Він грає значну роль у розгортанні роботи кіностудії. А Одеса для митця стала тоді справжнім одкровенням.

Строкатий світ кіно, екзотика приморського міста, численні друзі: Олександр Довженко й Ісак Бабель, Василь Кричевський і Юрій Тютюнник, Амвросій Бучма й балерина Іта Пензо...

Попри редакторські клопоти, Яновський за півтора року написав цілу низку творів. Проте наприкінці літа 1927 року над його головою нависли хмари. 20 серпня за розпорядженням голови правління ВУФКУ Олександра Шуба його було звільнено з посади за «абсолютне незнання кінематографії», «псування картин своїм монтажем», а також «складання гумористичних написів, чужих

радянському духові». Цей досвід роботи на кінофабриці й надихнув письменника на створення «Майстра корабля».

Одеса в Юрія Яновського нагадує легкий вітрильник, це вічне Місто має свій специфічний хронотоп, власні засади співжиття, особливий тип соціуму. У нього свій аромат, кольористика, "незвичайний килим одеських звичаїв". І якщо ви "не знаєте пахощів порту й не ловили бичків на хвилерізі", "вам чужі такі слова як "клівер" або "грецький" та "очаківський" паруси", якщо ви не бачили того "брудного, вонючого й романтичного портового завулка, що виходить на море" (II, 13) і пароплавів просто під дамбою, вам слід довірити себе морській воді, як це колись зробив сам автор, пірнувши в таємниці одеського життя.

Мета роботи. Проаналізувати творчу спадщину письменника-неоромантика Юрія Яновського; простежити зв'язок митця з одеською кіностудією та визначити образ Одеси в його творах.

Матеріали та методи. В роботі використані твори Юрія Яновського, тексти його сучасників, а також тексти статей українських дослідників, в котрих містяться як історичні дані, так і аналіз творчого спадку письменника. В якості методів дослідження використані наступні: аналіз (для визначення ролі міста Одеси в творчості митця); абстрактно-логічний (для структуризації матеріалу та формулювання висновків); спостереження та опис.

Результати і обговорення. Юрій Яновський зробив величезний внесок в історію кінематографа нашої держави. Одеська кінофабрика працювала продуктивно у 1920 рр., коли там був Ю. Яновський. Лише протягом жовтня 1926 року було схвалено понад десяток сценаріїв – М. Бажана, О. Довженка (комедія «Ягідки кохання») та інших. І сам Ю. Яновський написав сценарій про гамбурзьке повстання 1923 р. і, на який невдовзі було знято фільм. Незабаром написав сценарій на повість Михайла Коцюбинського «Fata morgana» (фільм поставлений Б. Тягном 1931 р.). У той час Юрій Яновський також написав сценарії до кількох фільмів: «Царський острів», «Серця двох», «Пристрасть», «Золоте весілля», «Зв'язковий підпілля», «Павло Корчагін», документального

фільму «Гоголь», але більшість їх побачила світ тільки в літературних варіантах.

Щодо міста Одеса, митець бачить в ній карнавальність, стихію людських почувань і вражень, прикмети життя без заборон і правил. "Театральними підмітками" для одеситів стають портові трамбаки, сповнені нічних пригод круті вулички, знімальні майданчики та, власне, вся Одеса — "країна веселого народу". Ви можете серед білого дня підійти до кожного одесита — хай на ньому буде каракуль і котик — і запропонувати йому участь у фільмові. Вас не пошлють до чорта і не покличуть міліціонера, а, ввічливо усміхнувшись, питатимуть за умови" (V, 196). Тож, "одесити — народ гарячий і симпатичний. Над усе вони кохають Одесу. Всі славетні люди з історії й географії, як відомо, були одеситами — це першого ж дня скаже Одеса, запевняючи вас, що Чарлі Чаплін народився на Молдаванці — від веселого вантажника Каплан" (V, 195-196).

"Одеський" текст Яновського занурює читача в особливу атмосферу Міста, наснаженого морською свободою, творчістю, любов'ю, безкорисливою дружбою, романтикою, рвйністю вибіленого яскравим сонцем вітрила. Тільки в такому Місті людина може шукати "інших морів, дальших обрїїв і солодшої тайни" (II, 48), тільки тут, навіть як "одцвіте її буйне волосся, облетять кучері, як з весняної верби, похолоне кров і похолоне серце, людина все змагається, все простягає вперед долоні і, як парус, кличе пройти моря й пройти океани, припасти натомленим тілом до землі й дати сонцеві, дощам і вітрові робити їхнє діло" (II, 56). Демонструючи як твориться течія життя, як за горизонтом зникають його сліди, як змінюється простір і час, автор виділяє сенсові наративи, де топоніміка перетинається з генетикою: "Перед морем завжди себе відчуваєш ніби винуватим за те, що мало живеш. За те, що малий такий. За гнів і хвилювання" (II, 24). Сильне енергетичне поле втягує його героїв, де визначальним є дух моря і плоть (чи кров) землі. Основні сфери міської семіотики пов'язуються з торжеством стихії, творчим началом і натхненням, загадковим подихом моря та його неприборканою душею.

Дві стихії — вода і "вулканічний" камінь виступають не антитезово, а абсолютно на рівних, своєрідно доповнюючи одна одну. Унікальний топос Одеси включає складне переплетіння "свого" й "чужого", стимулюючи інтенсивне інтелектуальне життя, оригінальну архітектуру, специфічний стиль поведінки, неповторні характери. Домінантою простору в цьому топосі стає безмежність, неторованість, поєднання інтелектуальних, духовних і чуттєвих сфер. У текстуальному просторі Яновського Одеса має символічний зміст. Це — місто, де втілюються мрії. Це — ілюзія, яка має здатність до реалізації. Захоплюючись ним і навіть дещо ідеалізуючи, митець відтворює ту особливу ауру, де мирно сусідять високе і приземлене, пізнаване й незнане. Топос міста виявляє віталістичну модель, заряджену життєствердною семантикою.

Кінематографічну Одесу другої половини 1920 рр., періоду Юрія Яновського, описав Микола Бажан у роботі «Майстер залізної троянди»: «Наново визолочений ресторанный зал готелю «Лондонський», грав добірний оркестр з відомими на всю Одесу скрипалями Митником і Саксонським. Танцюристи – фокстроти і чарльстони. Різний люд – непмани, іноземні моряки, злочинний світ, письменники і артисти. Але найбільше – кінематографісти. Одеса захворіла на кіноманію. Зазвучала українська мова на кінофабриці – Садовський, Замичковський, Борисоглібська, Курбас, Бучма, Терещенко, Лопатинський (зауважимо – М.Садовський та Г. Борисоглібська на кінофабриці не знімались – О.Б.). Амвросій Бучма, виходячи з «Лондонської», клав валізу з гримом в один екіпаж, посріблений ціпок – у другий, а в третій сідав сам і їхав такою кавалькадою. Візники говорили про нього захоплено: «Бронек Буцман! Это да!». Детально і цікаво відтворена ця атмосфера у збірнику «Патетичний фрегат: Роман Юрія Яновського «Майстер корабля» як літературна містифікація»

Як письменницьке відображення Одеси написаний Юрієм Яновським роман «Майстер корабля», робота над яким розпочата 27 листопада 1927 року в Харкові у день громадського перегляду «Звенигори». У героях угадується не тільки Одеса другої половини 1920 років, а й її митці. Сев – О. Довженко, То-

Ма-Кі – Ю. Яновський, Професор – В. Кричевський, високий режисер – І. Охлопков, Тайях – танцівниця Іда Пензо та інші. У 1930 році виходить його книга нарисів «Голівуд на березі Чорного моря», яка описала життя кіноцентру в Одесі. Та ще одним важливим джерелом про працю Юрія Яновського на Одеській кінофабриці є записники письменника. Вони частково опубліковані у зібранні 37 його творів.

Ось уривок із особистого записника Юрія Яновського із образом «гарячих бубликов», які символізують одеську атмосферу: «И в ночь ненастную, меня несчастную, торговку частую ты пожалей. Горячие бублики». Письменник описує побут кіношників у «Голлівуді на Чорному морі» та своє прощання з Одесою. Наведемо фрагмент цього цікавого запису: «Бучма в Одесі. «Бронік Буцман». Із вокзалу шофер везе гостей. «Ви до Броніка?». Приїхали – «Бронік, я тебе привіоз гостей». Прощальний обід перед від'їздом із Одеси. На прокат – пальми, льокеї в білих рукавичках. З кіно-фабрики проводжали до дому (Пироговська, 15) цілою оркестрою... Всі шофери знали. Виламали поночі шлабавн залізничний, побили ліхтарі, радіатор...»

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що бурхливе кінематографічне життя Одеси мало значний відбиток на творчості Юрія Яновського. І хоча одеський період його біографії був доволі коротким, він співпрацював із багатьма видатними і цікавими митцями, особистостями. Відображають цей період і його записники. Кінематографічна атмосфера Одеси надихала його тематикою моря, громадянської війни. Неповторне кінематографічне середовище портового міста позитивно вплинуло на творче зростання письменника. Для нього місто на межі моря, степу та небесної сфери — характеристичний романтичний символ, сповнений цікавих планів, ракурсів, психофізіологічних конотацій. Модерне відтворення його як тексту співмірне трансляції "позеозфільму" (термін Михайля Семенка), який розшифровує кожен по-своєму.

POLITICAL SCIENCES

УДК 340.1

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРИРОДА СЛАБКИХ МІСЦЬ

Жуляєв Валерій Миколайович

ст.науковий співробітник

ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»

Кандидат історичних наук

ORCID 0002 4864 9381

Вступ

Зростає розуміння того, що реалізація політики не може бути сама по собі успішною або невдалою. В складних умовах і неупорядкованих системах взаємозв'язків у суспільстві неясно, як краще забезпечити ефективну розробку і реалізацію політики. Керівники різних рівнів все частіше цікавляться способами, за допомогою яких політичний та організаційний процеси, особливо етап реалізації, може бути посилений і підтриманий.

Ціль роботи : Цією статтею ми намагаємося зробити внесок в дискусію за такими напрямками, як : визначення тих головних факторів, що лежать в основі невдач політики і послідуєчої її реалізації; вивчення різних підходів щодо підтримки цієї політики та накреслення окремих шляхів реалізації політики для практиків.

Матеріали і методи . Ефективна розробка основ будь-якої політики, поза залежності від «нормативно-привабливого свого вигляду» для стадії своєї реалізації оснований на трьох передбаченнях : *хронологічному порядку*, в якому відображені наміри реалізації політики, що передують діям; *лінійній причинно-наслідковій логіці*, згідно якої цілі визначають інструменти, а інструменти визначають результати; і *ієрархії*, коли формування політики вважається більш важливим, ніж її реалізація.

Результати і обговорення. Як підкреслюють дослідники, зокрема Д.Хілл (Hill D.) and С.Хьюп (S.Hupe), така модель має популярність в директивних органах відповідної групи європейських країн. Однак, зараз визнається, що політичний контекст набагато складніший, ніж вважалось раніше. Наприкінці 20-го століття аналітики, говорячи про недоліки в реалізації політики, вказували вплив складного системного мислення, заснованого на поняттях непередбачуваності, нелінійності і адаптивності. У цьому зв'язку, фактори, що формують і впливають на реалізацію політичних проектів, розглядаються як складні, багатогранні і багаторівневі, при цьому державна політика характеризується критиками як такою, що не піддається змінам, а потенціальні рішення варіюються у залежності від міста і часу, місцевих умов тощо.

Для того, щоб краще зрозуміти як покращити підтримку політики, важливо зрозуміти природу невдач, їх політико-логічні причини. І тут ми можемо виділити чотири основних фактори, що сприяють провалу запланованої політики: надмірно оптимістичні очікування; надмірне застосування розосередженого управління, неадекватне сумісне розроблення політики; нестійка внутрішня політика в країні.

Надмірно оптимістичні очікування. Можна припустити, що найбільш масштабні і дорогі заходи політики – «крупні проекти» - будуть найбільш ретельно оцінені на предмет ризику, однак «оптимізм» часто буває впливовим фактором невдач великих програм. Як визнають англійські експерти у галузі державної політики К.Анселл, Е. Соренсен та Дж.Торфінг: *«Давня проблема є широко визнаною, яка досить часто приводить до недооцінки часу, витрат та ризиків при реалізації і переоцінки вигод. В кращому випадку це підриває співвідношення ціни і якості, а в гіршому – веде до нежиттєздатних проектів».*

Поточна ситуація у сфері стратегічного планування молодіжної політики, координації формування і її реалізації характеризується такими умовами:

- Недостатня якість процесу формування політики, у тому числі стратегічних підходів;

- Дублювання повноважень органів виконавчої влади, низький рівень координації роботи та взаємодії між ЦОВВ, що призводить до надмірного навантаження на структури Кабінету Міністрів України;
- Часта неузгодженість між планом дій Уряду та планами діяльності центральних органів влади (ЦОВВ);
- Недостатня прогностична діяльність та попередній аналіз ситуації, нечітке визначення проблем та формальне розроблення альтернативних варіантів їх розв'язання у сферах державної політики. Регламентом КМУ визначено базові концептуальні засади формування політики (зокрема, аналіз стану справ у галузі, прогнозування результатів реалізації політики, визначення критеріїв ефективності, фінансово-економічне обґрунтування) , але на практиці ці положення, як правило, майже не застосовуються;
- Відсутність чіткої класифікації та взаємозв'язку між програмними і прогнозними документами у сферах державної політики та нормативно-правовими актами;
- Низький рівень застосування сучасних технологій та використання аналітичних інструментів для роботи з даними у діяльності органів виконавчої влади, що обумовлює низький рівень аналітичної роботи;
- Відсутність чітко визначених підходів щодо середньо- та довгострокового планування діяльності центральних органів виконавчої влади, що призводить до продукування значної кількості рішень КМ України, які не є фінансово обґрунтованими в середньостроковій перспективі.

Як наслідок, КМ України переобтяжений вирішенням операційних та технічних питань замість обговорення стратегічних пріоритетів та визначення довгострокових цілей.

В часи, коли більшість європейських країн вимушені йти на скорочення бюджетних коштів у відповідь на кризу економіки, молодіжні програми , що сфокусовані на активізації діяльності без включення питання «молодіжної участі», неадекватні та недостатні . Таким чином, вразливість молоді як питання державної занепокоєності і інтегрованого підходу до молодіжної

політики, будуть більш ефективними, якщо будуть побудовані на засадах сильної державної інституційної діяльності та доказової емпіричної бази даних.

При використанні підходу, ґрунтованого на доказах, можна отримати, по-перше, більш широкий погляд на політику по відношенню до молоді, аналіз не тільки конкретної молодіжної ситуації в окремому напрямі діяльності державного і громадського секторів, але і більш широких політичних досє, що можуть вплинути на життя молоді людини, від житла до отримання освіти, від охорони здоров'я до проблем активної «участі» у громадсько-політичному житті.

По-друге, можна зрозуміти вплив політики, що збудована на доказах в галузі молоді, на досягнення їх прав людини, і хоча б частково відповісти на питання, яким чином ця політика підтримує чи заважає бути активними і зацікавленими громадянами у своєму суспільстві.

Процес підготовки будь-якого програмного документу складається з декількох етапів, головний з яких, – поєднання кабінетних досліджень, прямих консультацій з молодими людьми та поглиблених виїздів на місця для підтвердження результатів і глибини аналізу. Подібний огляд, як правило, проводиться дослідницькою групою, яка складається з експертів в галузі молодіжної політики, молодих дослідників і представників громадських молодіжних організацій. Допомога тут може надаватись міжнародним експертом, національними фондами та іншими місцевими партнерами. Їх роль у підтримці дослідницького проекту, надання підтримки в організації матеріально-технічного забезпечення, в плануванні наступної і пропагандистської роботи в країні і на міжнародному рівні в залежності від обставин.

Для забезпечення методологічної строгості і відповідної порівнянності результатів застосовують розроблену для конкретного програмного документу багатомірну матрицю оцінки, що адаптована до конкретного контексту в ході планування дослідницького процесу і може використовуватись у якості основи для оцінки впливу державної політики на досягнення прав молоді в країні.

У більшості країн , як свідчать фактологічна база, існують розриви між політикою, дослідницькими результатами та практикою. Ці сектори практично працюють в ізоляції, мають дуже мало інституціоналізованих механізмів для співпраці в реалізації програмних молодіжних документів.

Вироблення політики , основаної на доказах, стало застосовуватись в теорії і практиці менеджменту з кінця ХХ століття у США та декількох країнах Європи.

Якщо проаналізувати приклади національної молодіжної політика, що базується на доказових даних, можна, насамперед, привести *Велику Британію*.

На Туманному Альбіоні ця методика пов`язується з приходом до влади у 1997 р. Кабінету прем'єр-міністра Т. Блейєра . В підготовленій його партійними соратниками «Білій Книзі» під назвою «Модернізація діяльності Уряду» (1999 р.) була закладена ідея «*відійти від орієнтування на політику ідеологічних підходів в підготовці важливих документів*». Це пов'язано, на думку британських фахівців Софі Саткліфф та Джуліуса Коурта (*Sophie Sutcliffe and Julius Court*) з інноваційним підходом до формування політики, що має відношення , як зазначається у цьому документі , до «реагування на проблеми, а не боротьбу з симптомами».

Уряд країни прагнув підвищити ефективність діяльності центральних і місцевих органів влади у напрямі молодіжної політики , забезпечити, щоб державні кошти витрачались на заходи , які забезпечують максимально можливий економічний і соціальний прибуток. Це , в свою чергу, вимагало і вимагає, щоб головні заходи цієї політики, базувались на достовірних і надійних даних , а для цього життєво важлива висока якість оцінки цих даних. Створення методик і застосування принципів опрацювання проектних підходів до майбутньої політики в будь-якій галузі на основі доказів закріплене в Кодексі державної служби (2015 р.), що статутно підтверджується в Частині 1 Закону «Про конституційну реформу і управління» (2010 р.), згідно з яким всі держслужбовці Великої Британії, Шотландії та Уельсу мають виконувати свої обов'язки з урахуванням основних цінностей – чесності , об'єктивності та

неупередженості. Об'єктивність визначається як основа для вироблення реальних і об'єктивних рекомендацій і рішень та прискіпливому і суворому аналізу доказової бази. Крім того закон зобов'язує державних службовців до чіткого виконання наступних обов'язків :

- Надавати інформацію і консультації, включаючи поради міністрам, на підставі доказів і точно представляти варіанти прийняття рішень і фактологічну базу ;

- Приймати рішення по суті справи, враховувати експертні та професійні консультації.

- Державні службовці , які працюють над доказовою базою не повинні:

- Ігнорувати незручні факти або відповідні міркування при наданні консультацій або прийнятті рішень;

- Перешкоджати реалізації політики після прийняття рішень шляхом відмови від прийняття або утримання від дій, що випливають з цих рішень.

Висновки і рекомендації.

Згідно з емпіричними даними можна зробити низку рекомендацій, що можуть привернути увагу до необхідності переосмислення змісту молодіжної політики , як і шляхів її реалізації. Різні дослідження говорять про те , що «молодіжна політика є зоною фрагментарних дій», вона не розглядається повністю автономною сферою політики і залишається розподіленою між іншими галузями , що мають різні прерогативи (освіта, праця, професійна підготовка, здоров'я , забезпеченість житлом тощо). Така особливість державної молодіжної політики (та на міжміністерському рівні) представляється більш слабкою, ніж сильною рисою при реалізації великих програмних проектів.

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИМИ ОРГАНАМИ
ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ СФЕРИ (НА
ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Задорожна Марія Дмитрівна,
аспірант
Івано-Франківського національного технічного
університету нафти і газу
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Нові виклики часу вимагають постійного втручання у збереження пам'яток культурної спадщини, адже, соціально-економічний розвиток, зміна клімату, політично-військова обстановка значною мірою впливають на стан будівель та споруд, що вимагає від органів державної влади ретельного контролю над пам'яткоохоронними процесами.

Мета роботи./Aim. Метою даного дослідження є – характеристика діяльності щодо забезпечення реалізації державної політики обласними державними адміністраціями пам'яткоохоронної роботи, на прикладі Івано-Франківської області.

Матеріали та методи./Materials and methods. Через методи аналізу та спостереження подані матеріали поточного архіву управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської облдержадміністрації.

Результати та обговорення./Results and discussion. Відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 08.06.2000 року № 1805-III (зі змінами) [5], врегульовуються всі аспекти у сфері пам'яткоохоронної діяльності України, якими керуються центральні та місцеві органи виконавчої влади, що включають міжнародну, правову та рекомендаційну площини, відповідно до Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини та рішень Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

В Івано-Франківській області згідно з «Положенням управління культури, національностей та релігій обласної державної адміністрації» затвердженим розпорядженням Івано-Франківської облдержадміністрації від 17.04.2019 року № 158 [1] роботу для забезпечення реалізації державної політики по збереженню нерухомих пам'яток (історії, архітектури, археології, монументального мистецтва) координує сектор з питань охорони культурної спадщини.

У межах Івано-Франківської області знаходиться: 2 пам'ятки архітектури занесених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО; до переліку пам'яток культурної спадщини національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України входить – 32 одиниці, до місцевого значення – 49 одиниць [3].

Всі вищезазначені об'єкти знаходяться під охороною управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської облдержадміністрації. На підставі статті 23 Закону України «Про охорону культурної спадщини» – «усі власники пам'яток, щойно виявлених об'єктів культурної спадщини чи їх частин або уповноважені ними органи (особи) незалежно від форм власності на ці об'єкти зобов'язані укласти з відповідним органом охорони культурної спадщини охоронний договір» [5], що врегульовує межі діяльності сторін.

Стаття 6 Закону України «Про охорону культурної спадщини» обумовлює повноваження обласної державної адміністрації у межах її компетенції на організацію процесу із виявлення, збереження та популяризації пам'яток культурної спадщини [5].

Відповідно до наказу Міністерства культури України від 11.03.2013 року № 158 «Про затвердження порядку обліку об'єктів культурної спадщини» [2] визначається система обліку об'єктів культурної спадщини та послідовність дій щодо взяття на облік об'єкта, ведення поточної документації, інвентаризації об'єктів культурної спадщини, занесення чи незанесення до Реєстру із його веденням.

Прикладом є облікова документація виготовлена у 2021 році Державним науково реставраційним управлінням Івано-Франківської області на об'єкт культурної спадщини – будинок культури (мур.) ХІХ ст. у м. Коломия Івано-Франківської області, охоронний № 555 (110879) куди входить: історична довідка; облікова картка із детальною характеристикою об'єкта, оцінкою автентичності та цінності об'єкта, переліком негативних чинників, що позначаються на об'єкті; акт стану збереження затверджений Державним науково-реставраційним управлінням Івано-Франківської області, інженером технічного нагляду, кандидатом наук архітектури, дирекцією театру, що є власником будівлі та сектором з питань охорони культурної спадщини управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської облдержадміністрації; схема історико-архітектурного опорного плану із зазначеними межами охоронної зони [4].

Висновки./Conslusions. Отже, обласна державна адміністрація приймає рішення щодо охорони пам'яток культурної спадщини місцевого значення, ведення будь-яких робіт на пам'ятках культурної спадщини, у межах їх територій та в охоронних зонах, якщо наявні роботи проводяться без затверджених або погоджених з відповідним органом охорони культурної спадщини програм та проектів, передбачених Законом України «Про охорону культурної спадщини» дозволів або з відхиленням від них; укладає охоронні договори на пам'ятки культурної спадщини та призначає відповідні охоронні заходи щодо пам'яток місцевого значення та їхніх територій у разі виникнення загрози їх руйнування або пошкодження внаслідок дії природних факторів або будь-яких робіт; подає пропозиції Міністерству щодо включення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього.

ДЖЕРЕЛА.

1. <https://www.if.gov.ua/storage/app/sites/24/documentu-2021/polozhennmya-kultura-2019.pdf>

2. Наказ Міністерства культури України від 11.03.2013 року № 158 «Про затвердження порядку обліку об'єктів культурної спадщини»: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0528-13#Text>

3. Поточний архів управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації, ф. 9, оп. 1, спр. 5арк.

4. Поточний архів управління культури, національностей та релігій Івано-Франківської обласної державної адміністрації, ф. 4, оп. 1, спр. 24 арк.

5. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРОЯВАМ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Науковий керівник:
Плахотний Артем Павлович,
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Цапович Валерія Андріївна,
курсантка Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Стабільне та ефективне функціонування Національної поліції України є необхідною умовою захисту конституційного ладу для забезпечення верховенства права та поваги прав і свобод людини і громадянина. Від ефективності діяльності Національної поліції України значною мірою залежить реалізація національних інтересів та стабільність суспільного розвитку. Діяльність Національної поліції України спрямована на досягнення балансу між, з одного боку, необхідністю дотримання дисципліни в установах, від чого переважно залежить громадська безпека, та, з іншого боку, захистом основних прав людини.

Незважаючи на поточні антикорупційні реформи та пов'язану з ними роботу, питання вдосконалення інститутів та механізмів запобігання корупції в діяльності Національної поліції України залишається відкритим для сприяння національному законодавству виконавчої влади. Відповідність європейським вимогам і стандартам.

Дослідження правової природи запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції буде не повним без аналізу напрацювань учених, які цікавились цими питаннями, серед яких: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, М.Ю. Бездольний, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Галуцько, О.В. Джафарова, І.А. Дьомін, В.А. Завгородній, Д.І. Йосифович, М.І. Мельник, О.І. Миколенко, Т.П. Мінка, О.М. Музичук, Є.В. Невмержицький, В.І. Олефір, О.М. Охотнікова, О.Я. Прохоренко,

С.С. Рогульський, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, С.С. Серьогін, В.П. Тимощук, М.М. Тищенко, О.В. Ткаченко, Р.М. Тучак, Ю.С. Шемшученко, І.І. Яцків, А.О. Яфонкін та інші. В той же час, недостатність розробок на теоретичному рівні, наявність колізійних моментів при формуванні та реалізації державної антикорупційної політики визначили необхідність проведення комплексного дослідження питання щодо визначення сутності, особливостей та науково обґрунтованого поняття категорії «запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції України».

Основні цілі такі: По-перше, для визначення поняття «корупція» необхідно проаналізувати категорії загальних розпоряджень, таких як: «корупція», «запобігання корупції», «запобігання корупції» та «антикорупція», «запобігання корупції в Національній поліції»; по-друге, висвітлити основні характеристики та цілі Національної поліції України щодо запобігання корупції; по-третє, визначити основні напрямки запобігання корупції в Національній поліції, які містять найбільше корупційних ризиків у Національній поліції. діяльність останнього.

Указом Президента України визначено Стратегію сталого розвитку України до 2020 року, зазначаючи, що основними цілями антикорупційних реформ є суттєве зниження рівня корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу від корупції та покращення міжнародного статусу України. Операції Рейтинги для оцінки рівня корупції [1].

Тому дуже важливим є з'ясування сутності, характеристик та науково-обґрунтованого поняття «запобігання корупції державною поліцією», яке є невід'ємною частиною антикорупційної політики, а її ефективність є гарантією здійснення державою державного живлення правильно. Влада поліції впливає на формування позитивного іміджу нашої країни та поглиблення процесу інтеграції в європейське суспільство.

Природу та зміст категорії «Запобігання корупції Національною поліцією» ми з'ясуємо, проаналізувавши загальні категорії наказів, такі як

«Корупція», «Запобігання корупції», «Запобігання корупції» та «Антикорупція».

Цікаво, що визначення, запропоноване С.М.Алфьоровим, визначає корупцію як комплексне явище, що проявляється в усіх сферах життя, охоплюючи всі сторони, охоплюючи безліч злочинів різного характеру, окремі з яких поступово вкорінюються у свідомості громадян як нормальні, властиві суспільним відносинам між людьми, поведінкові аспекти [2, с. 46–47].

За словами Рогульського, корупцію можна визначити як незаконне одержання майнових і немайнових послуг, товарів і благ особами, уповноваженими на виконання державних функцій, або прирівняними до них особами з використанням свого правового статусу та пов'язаних з цим можливостей, а також за способом надання особами цих пільг, послуг та пільг з метою отримання певних привілеїв від осіб, уповноважених на виконання державних функцій, або прирівняних до них осіб [3, с.10] для підкупу цих осіб.

В.Д.Гвоздецький вважає корупцію правовим явищем, що виявляється в різних проступках, які за законом визнаються протиправними [4, с.123]. Ми лише частково погоджуємось із запропонованим твердженням і вважаємо, що останнє виходить за рамки закону та є складною категорією.

Цікаво, що позиція І. І. Яцків у своїх працях підкреслює, що корупція в адміністративно-правовому розумінні — це система суспільних відносин, що ґрунтується на поведінці посадових осіб, що забезпечується конкретним складом корупційних адміністративних злочинів. Серед основних факторів, що сприяють існуванню та поширенню корупції, автори виділяють: історичну пізнавальну схильність до корупції, низький моральний дух окремих членів суспільства, перехідну економіку та політичну нестабільність, які сприяють незаконному збагаченню окремих груп населення; відсутність для вдосконалення методів виявлення корупційних правопорушень необхідне ефективне антикорупційне законодавство [5, с.9]. Ми повністю підтримуємо дослідників, які проявляються лише в певних публічно-правових відносинах,

але вважаємо дещо суперечливим віднесення до останніх злочинів, пов'язаних із корупцією у службовій поведінці.

Наголосимо, що аналіз закріплення категорії «корупція» в законодавчих актах, порушив перед нами ще одну проблему, яка має вагоме значення щодо викоренення цього негативного явища. Ця проблема полягає у визначенні напрямків (функцій) держави, які спрямовані на подолання корупції. З метою визначення останніх, проаналізуємо існуючі наукові напрацювання щодо таких категорій, як: «протидія», «запобігання» та «профілактика корупції» тощо. Як вірно помітив Г.С. Саркісов, «множинність термінів сама собою говорить про нечіткі, а то й суперечливі уявлення стосовно понять, що, очевидно, є наслідком недостатньої розробки самої проблеми» [6, с.40]. Відразу зауважимо, що аналіз назв законодавчих актів, щодо визначення категорії «корупції» свідчить, що останні на протязі всієї незалежності Української держави, використовували різні поняття: «боротьба», «протидія», «запобігання».

На думку С.А. Гадойбоєва, термін «боротьба» асоціюється переважно з моментом активного наступу на корупцію, із застосуванням репресивних заходів кримінально-правового та іншого характеру, із протидією конкретним проявам корупції і особам, які їх вчинили. Він зазвичай не ототожнюється з антикорупційними заходами профілактичного характеру [8, с.38]. В.О. Белік зазначає, що «боротьба» використовується у багатьох аспектах адміністративно-правового регулювання антикорупційних заходів, цей термін видається більш придатним для характеристики досліджуваного державно-правового механізму [9, с.188]. Остаточним підсумком будь-якої боротьби є, безумовно, досягнення відповідної мети, тобто перемога (підкорення) явища, проти якого вона застосовувалась, натомість незаперечний серед науковців є той факт, що побороти злочинність, зокрема і корупцію, яка є сукупністю різних правопорушень, зокрема і злочинних, неможливо, і навпаки – протидія не передбачає в результаті обов'язкової перемоги або чистієї поразки [10, с.152]. Зазначене твердження є дискусійним, оскільки вчений, категорію «боротьба», ототожнює з державним механізмом, що на нашу думку, в умовах

людиноцентристської концепції розвитку держави є неприпустимим. Зі свого боку Рогульський, розглядає такі адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні. Він їх об'єднує у дві групи:

1) заходи адміністративного попередження, припинення та адміністративної відповідальності, одним словом - заходи адміністративного примусу;

2) організаційно-правові заходи боротьби щодо корупції, в основу яких покладають прийняття органами виконавчої влади нормативно-правових актів, зосереджених на вдосконаленні питань пов'язаних з протидією корупції, на правомірному функціонуванні вже діючих актів та в практичних діях державних органів щодо створення умов для сумлінної роботи державного апарату та попередження корупції через усунення причин та умов виникнення її в Україні [11, с.68]. Також запропоноване твердження нам вбачається дискусійним.

Цікавою є позиція, висловлена М.І. Мельником, який зазначає, що досить часто терміном «боротьба з корупцією» не охоплюються профілактичні заходи антикорупційного характеру. У свою чергу, термін «контроль над корупцією» вживається як синонім терміна «запобігання корупції» [12, с.213]. Ми проти такого порівняння, оскільки завдання, яке стоїть перед державними інституціями – це зменшення рівня корупції, викорення останньої, а якщо мова йде про «контроль» то вбачається, що держава дозволяє здійснювати корупційні дії, питання стоїть лише здійснення останньої в рамках певних процедур. При цьому вчений виокремлює такі напрямки протидії корупції, як: 1) запобігання корупції; 2) виявлення, розслідування, розгляд фактів корупційних діянь, забезпечення передбаченої законом відповідальності за корупційні правопорушення у всіх випадках їх вчинення; 3) вдосконалення антикорупційного законодавства; 4) усунення наслідків корупційних діянь [12, с.219]. Підсумовуючи вище наведену позицію, зауважимо, що ми не погоджуємось, що «запобігання» є складовою «протидії», оскільки, на нашу думку, ці види діяльності, по-суті, є самостійними, мають різну мету та

суб'єктів реалізації тощо. Категорія «протидія» тлумачиться як дія, яка спрямована проти іншої дії і яка перешкоджає їй [13, с. 992]. Вважаємо, що «протидія» застосовується, як правило, тоді, коли йдеться про припинення чогось, що вже відбувається. Наголосимо, що «протидія», як самостійна складова антикорупційної політики також викликає заперечення. Це пов'язано з тим, що в загальному вигляді корупція, проявляється у вчиненні або правопорушення, або злочину, склади яких, містяться у нормативних актах, а тому охоплюються такою функцією держави, як – правоохоронна.

Запобігання корупції це – частина загально-державної антикорупційної політики, яка об'єднана національною ідеєю подолання цього негативного явища, полягає у недопущенні її фактів, та розповсюдження, вжиття дієвих заходів з відвертання корупції, включає стратегію розвитку публічно-правових відносин щодо усунення, нейтралізації чи обмеження дії осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (детермінант) корупції та цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу заходів для досягнення поставлених цілей щодо зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України у міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції.

Зауважимо, що аналіз нормативно-правових актів, які визначають правові підстави запобігання корупції, надав нам змогу виокремити наступні заходи:

- 1) проведення антикорупційної експертизи нормативно-правових актів;
- 2) обмеження щодо одержання подарунків;
- 3) впровадження антикорупційної стратегії;
- 4) інформаційно-роз'яснювальна робота;
- 5) визначення процедури проведення державних закупівель;
- 6) забезпечення прозорості діяльності суб'єктів, які визначені Законом України «Про запобігання корупції»;
- 7) набір принципів, правил та методів протидії корупційним правопорушенням, стандартів і процедур;
- 8) обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності;
- 9) обмеження спільної роботи близьких осіб;
- 10) врегулювання конфлікту інтересів;
- 11) дотримання правил етичної

поведінки; 12) здійснення фінансового контролю; 13) заборона на одержання пільг, послуг і майна органами державної влади та органами місцевого самоврядування; 14) проведення спеціальних перевірок; 15) створення та адміністрування Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані із корупцією правопорушення; 16) створення та адміністрування Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 17) відкритість і прозорість діяльності державних інституцій; 18) наявність форм і методів громадського контролю щодо запобігання корупції; 19) перевірка доброчесності службовців та моніторинг їхнього способу життя.

На підставі викладеного зазначимо, що запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції становить собою частину загальнодержавної антикорупційної політики, яка об'єднана національною ідеєю подолання цього негативного явища, включає стратегію розвитку публічно-правових відносин щодо усунення, нейтралізації чи обмеження дії посадових осіб органів Національної поліції (детермінант) корупції та цілеспрямованому впливі за допомогою комплексу адміністративно-правових інструментів для досягнення поставлених цілей, що складаються у сфері реалізації завдань та функцій Національної поліції України.

До основних ознак запобігання корупції в органах Національної поліції України слід віднести: 1) результат суспільного запиту, необхідна умова проведення всіх проголошених реформ державних інституцій в цілому та Національної поліції зокрема; 2) визначений правовий інструментарій, що необхідний для досягнення поставлених цілей; 3) обов'язковий характер для всіх поліцейських; 4) публічний інтерес – новий європейський правоохоронний орган, в основі роботи якого європейські цінності забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 5) чітко визначені цілі, завдання та напрямки щодо запобігання корупції в діяльності Національної поліції; 6) спрямованість на ефективну реалізацію прав і свобод людини і громадянина, що закріплені в Конституції України; 7) створення такої системи соціальних зв'язків, за якої

істотно зменшується ймовірність виникнення ситуацій, які спонукають до зловживання службовим становищем; 8) відкритість та доступність для громадськості та всіх осіб, які цікавляться питаннями запобігання корупції в органах Національної поліції цієї діяльності; 9) створення відповідних стимулів до правомірної поведінки та обмежень для зловживань службовим становищем посадовими особами Національної поліції.

До завдань запобігання корупції в діяльності органів Національної поліції віднесено: 1) створення сприятливих умов для чесного і законного виконання посадовими особами Національної поліції своїх службових обов'язків і несприятливих умов для зловживання ними своїми службовими повноваженнями; 2) створення рівного, належного та ефективного механізму прийняття на службу в органи Національної поліції; 3) запобігання корупції в органах Національної поліції як однієї із складових національної ідеї подолання цього негативного явища; 4) гармонізація національного законодавства з нормами міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, щодо запобігання проявам корупції в цілому та органах Національної поліції зокрема; 5) здійснення комплексу інформаційно-культурних заходів для ознайомлення громадськості із заходами щодо запобігання корупції в органах Національної поліції; 6) мінімізація корупційних ризиків в діяльності Національної поліції.

Основними напрямками запобігання корупції в органах Національної поліції, що містять найбільшу кількість корупційних ризиків є: 1) підбір, підготовки кадрів та проходження служби в органах Національної поліції; 2) надання адміністративних послуг посадовими особами Національної поліції; 3) здійснення юрисдикційних та контрольно-наглядових повноважень органами Національної поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

2. Алфьоров С. М. Адміністративно-правова діяльність щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ : моногр. Х. : Золота Миля, 2011. 372 с.
3. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 19 с.
4. Гвоздецький В. Д. Корупція як правове явище. *Право та державне управління*. 2011. № 1. С. 123–126.
5. Яцків І. І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: автореф. дис. . канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.
6. Гадейбосєв С. А. Поняття та причини корупції серед особового складу органів внутрішніх справ України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ України*. 2002. № 5. С. 36–43.
7. Белік В. О. Поняття та структура механізму адміністративно-правової протидії корупції прокуратурою України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 188–192 URL: http://www.pap.in.ua/3-2_2013/7/Bielik%20V.O.pdf.
8. Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. Кримінологія : курс лекцій. К. : МАУП, 2002. 295 с.
9. Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: дис... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2005. 187 с.
10. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії) : моногр. К. : Юридична думка, 2004. 400 с.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ Перун, 2003. 1440 с.
12. Про профілактику правопорушень : проект Закону України. URL: <http://www.mvsinfo.gov.ua/official/lawprojects/html>.
13. Подлінев С. Д. Адміністративна деліктологія. О. : Юрид. літ., 1999. 43 с.

14. Козленко В. Г. Адміністративно-правові основи діяльності Національного антикорупційного бюро України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. К., 2016. 209 с.

15. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про тимчасову заборону підвищення цін і тарифів на житлово-комунальні послуги та послуги громадського транспорту, що надаються громадянам України» (справа про комунальні послуги) : рішення Конституційного суду України від 02.03.1999 № 2-рп/99 URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-99>.

16. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 № 964–IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.

17. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки : Закон України від 14.10.2014 № 1699–VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1699-18>.

ЗГОРТАННЯ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ ТУНІСУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОСИЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТСТВА

Сауцьонков Віталій Миколайович

аспірант кафедри політології,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Розширення президентської влади в тій чи іншій державі породжує дебати про загрозу демократичної перспективи тої чи іншої держави. Постають питання: які наслідки для демократії може мати розширення президентами своїх повноважень і від чого узалежене, якими ці наслідки можуть бути?

Обсяг влади президента узалежнений передусім від форми правління в тій чи іншій державі, історичної традиції щодо інституту президентства. В одних державах (де демократична традиція стійка) найменші ініціативи глави держави розширити свої повноваження зумовлюють дебати, у центрі яких – питання відповідності стандартам демократії та правової держави. Натомість у державах, де демократизація лише розпочинається й постає перед труднощами, питання зростання обсягу повноважень президента може розглядатися передусім з точки зору доцільності додаткових функцій глави держави в умовах конкретного історичного моменту. При цьому реакція політичних акторів (особливо – опозиції), громадянського суспільства часто не відповідає ймовірним загрозам.

Мета роботи. Ставиться за мету дослідити, чи посилення інституту президентства може зумовити згортання розпочатих демократичних реформ, нівелювати уже наявні ліберально-демократичні здобутки. Для аналізу обрано кейс Туніської Республіки, бо: 1) тут відбулася революція (2010-2011), за результатами якої очікувалася стійка демократизація держави; 2) наявний комплекс проблем, який перешкоджає демократизації цієї держави: хронічна політична дисфункція, економічні проблеми, неоднозначне тлумачення законів

через відсутність конституційного судочинства тощо; 3) уже другий рік (від часу протестів 25.07.2021 р.) президент К. Саїд проводить реформи, спрямовані на розширення повноважень глави держави, звуження демократичних прав і свобод. Те, що в Тунісі почалася «Арабська весна», були проведені найпомітніші в арабському світі демократичні реформи, але нині повертається авторитарна традиція, актуалізує вивчення цієї держави з точки зору можливих наслідків для демократизації посилення інституту президенства.

Матеріали та методи. В основі дослідження покладено метод неоінституціоналізму. За його допомогою на прикладі Тунісу з'ясовуються зміни конфігурації інституту президенства, а також соціально-політичні наслідки, зумовлені цими змінами. Це дозволяє розглянути гіпотезу: посилення інституту президента деструктивно впливає на подальшу демократизацію держав, у яких ліберально-демократичні перетворення були розпочаті завдяки народним революціям.

Результати та обговорення. Збільшення обсягу повноважень глави держави може бути тимчасовим і зумовлюватися потребами воєнного, надзвичайного стану. Однак часто такі процеси відбуваються поза надзвичайними обставинами. Навіть у державах зі стійкою традицією демократії, наприклад у США, президенти намагаються розширити свої повноваження.

Тривалий час Туніс позиціювали як «історію успіху» з-поміж держав, де відбулися революції «Арабської весни». Ще кілька років тому в наукових дослідженнях [1, с. 603] відзначалося, що демократичний перехід цієї держави сприяє створенню стійких і ефективних політичних механізмів захисту прав людини, впровадженню демократичних стандартів тощо. Однак такі оцінки видалися передчасними. Нині більш відповідними є твердження про те, що Туніс перебуває на роздоріжжі, позаяк реформи президента К. Саїда поставили під загрозу траєкторію руху цієї держави до демократії [2]. Завдяки активній підтримці президента Тунісу К. Саїда з боку передусім держав-противників «Арабської весни» (Саудівська Аравія, ОАЕ та ін.), туніська модель управління

державою у 2021-2022 роках прискорено трансформується з гібридної парламентської системи у президентську модель.

Від 25.07.2021 р. президент К. Саїд фактично узурпував владу, здійснюючи її за допомогою своїх указів. Президент наділив себе правом приймати закони безпосередньо, оминаючи парламент (Асамблею народних представників Тунісу) без належної підзвітності. Також президент закріпив за собою право нагляду за судовою владою. Цими ініціативами було завдано удару по післяреволюційній конституції 2014 року, яка створювала основу для подальшої демократизації Тунісу. Також президент К. Саїд відправив у відставку прем'єр-міністра Х. Машіші, спершу на 30 днів припинив діяльність Асамблеї народних представників, а пізніше узагалі розпустив парламент. Депутатів парламенту було позбавлено імунітету. У разі спротиву цим процесам, президент К. Саїд був готовий залучити армію. Згадані рішення туніського президента отримали дуже критичну реакцію опозиції. Світова ліберально-демократична громадськість схарактеризувала їх як переворот, спрямований проти досягнень Жасминової революції (2010-2011 рр.) і конституції (2014 р.).

У грудні 2021 року К. Саїд оголосив про план провести національний референдум щодо внесення змін в Основний Закон. У період з січня по березень 2022 року він скликав національні онлайн-консультації, цим самим ніби-то даючи тунісцям можливість обговорити нову конституцію. У травні 2022 року президент призначив комісію національного діалогу для розробки проекту конституції, ніби-то спираючись на результати онлайн-консультацій. Однак сам текст конституції був опублікований лише 30.06.2022 р., а 08.07.2022 р. оприлюднена оновлена версія. Відтак для ознайомлення виборцями з майбутнім Основним Законом було відведено всього лише 17 днів. Розумінню населенням конституційних змін не сприяло й те, що державні медіа не транслювали позицію опозиції, її всіляко обмежували в донесенні своєї точки зору про зміст конституційних нововведень.

Референдум 25.07.2022 р. став ключовим етапом у плані К. Саїда щодо заповнення інституційного вакууму, який він створив за останній рік після зупинки роботи парламенту (липень 2021 р.), призупинення дії конституції 2014 року (від вересня 2021 р.) та концентрації у своїх руках повноважень виконавчої та законодавчої влади. Видається, що це був референдум радше щодо постаті самого К. Саїда, а не щодо конституційних норм.

За результатами референдуму 94,6% громадян Тунісу проголосували за зміни у конституцію 2014 року. Однак явка на голосування була дуже низькою (30,5%). Щоб результату референдуму надати юридичного значення, влада завчасу усунула вимогу мінімальної явки виборців на дільниці. Зауважимо, що низька явка виборців (менш як 50%) є однією з підстав для роздумів про нелегітимність процесу зміни туніської конституції. У демократичних державах такий референдум був би визнаний таким, що не відбувся. Зауважимо: жоден конституційний референдум у світі не проходив із такою низькою явкою, за винятком конституційного референдуму в Алжирі 2020 року (явка – 23,1% виборців).

К. Саїд, як юрист-конституціоналіст, свої правові ініціативи уважав необхідними, щоб врятувати Туніс від багаторічного політичного паралічу та економічної стагнації в руках корумпованої еліти. Президент схарактеризував конституцію та референдум як продукти інклюзивного політичного процесу, заснованого на діалозі. Насправді цей процес більше нагадував опитування громадської думки (неконфіденційне), ніж інструмент дорадчої демократії.

Намагання під свої авторитарні ініціативи підвести правову основу є типово для сучасних неоавторитарних лідерів по всьому світу, адже практично усі вони намагаються в межах правового поля просувати свої ініціативи. Завдяки цьому в багатьох громадян формується позитивне сприйняття реформ, зберігається певний рівень довіри до глави держави. Відтак розширення повноважень президента в неоавторитарних державах традиційно представляється владою як результат ніби-то вільного волевиявлення народу, до якого не може бути застережень.

Водночас туніська опозиція вважає результати явки на референдум недостатніми для легітимності рішень щодо змін конституції, а результат референдуму вважає сфабрикованим підконтрольною президенту виборчою комісією. Втім, опозиційним групам, громадянському суспільству Тунісу не вдалося об'єднатися навколо кампанії, спрямованої проти конституційних новацій. Відтак саме слабкість опозиції та недієве громадянське суспільство уможливили ситуацію, за якої відбувся антидемократичний розворот Тунісу.

Конституційні новації 2022 року наділяють президента Туніської Республіки всіма повноваженнями виконавчої влади та посягають на демократичні механізми стримування та противаги. Це може повернути Туніс до того диктаторського режиму, який був до 2011 року. Якщо конституція 2014 року закріплювала президентсько-парламентську форму правління, то зміни 2022 року скасовують її. Туніський президент призначатиме главу уряду та звільнятиме його. Також глава держави керуватиме армією, формуватиме уряд без схвалення парламенту. Фактично буде унеможливлене його усунення з посади. Ймовірно, нова редакція конституції поверне Туніс до одноосібного правління, бо змінює гібридну парламентську республіку на суперпрезидентську (як до 2011 року) та усуває низку стримувань і противаг.

Президент К. Саїд використав референдум, щоб надати легітимності своїм рішенням щодо конституції, а не для того, щоб надати народу можливість висловитися. Ще напередодні інавгурації у 2019 році він дуже критично оцінював референдуми як інструмент диктаторів в арабському світі [4]. Втім, не лише в арабському світі для зміцнення влади правителів використовуються референдуми про внесення змін у конституцію. Якщо звернутися до референдумів, поведених починаючи від 1789 року, то у 94% випадках питання, винесені на референдуми були підтримані більшістю виборців [3]. Випадки, коли громадяни не підтримали запропоновані конституційні зміни є нечастими, наприклад, у Зімбабве (2000), Кенії (2005).

Рівень політико-правової культури громадян в авторитарних державах не дозволяє очікувати від них глибокого, об'єктивного аналізу владних ініціатив.

Політична культура виборці Тунісу не характеризується у своїй більшості ліберально-демократичними цінностями. Апатія та втома стали постійними у політичному дискурсі Тунісу, який був охоплений корупцією та економічними труднощами при демократично обраній владі останнього десятиліття. Формально за результатами референдуму 2022 року Туніс отримав нову конституцію, але її легітимність відкидають значні сегменти політичної еліти, а зміст норм погано зрозумілий більшості громадян.

Висновки. Події кількох останніх років в Тунісі демонструють ерозію демократичних стандартів, і багато здобутків, досягнутих туніським народом після Жасминової революції 2010-2011 років, були скасовані. Ще більші повноваження глави держави тільки посилюють загрози для прав та свобод громадян. Результати референдуму 2022 році стануть для Тунісу значною перешкодою для розвитку демократичних стандартів та цінностей.

Очевидним є намір К. Саїда будувати в Тунісі суперпрезидентську систему, за якої глава держави не лише контролює виконавчу владу, а й має надзвичайні важелі впливу на парламент і судову систему. Повноваження, які надаються президенту Тунісу після внесення змін до Основного Закону, значно перевищують повноваження глав держав у демократичних президентських республіках.

Уважаємо, що збільшення повноважень глави держави зумовлює зниження стійкості демократії (у тих державах, де вона сформована) або ж відступ від розпочатої демократизації в напрямку неоавторитаризму (у тих державах, де демократизація не завершена). Відтак глобальне завдання захисту демократії має одним зі своїх завдань запобігати та протидіяти безпідставному посиленню інституту президентства.

Стійкість демократії за намагань посилити інститут президентства узалежнена, на нашу думку, передусім від того, як парламенти, громадянське суспільство та інші актори реагуватимуть на такі процеси. Оскільки найчастіше президенти намагаються посилити владу в тих державах, які не відповідають демократичним стандартам, то й спротив таким ініціативам там зазвичай є

недостатнім. Переслідувана опозиція, цензуровані медіа, контрольовані суди, слабе громадянське суспільство тощо – за таких характеристик у неоавторитарних державах опір главі держави, який прагне зростання повноважень або порушення часового ліміту перебування при владі, є слабким.

Випадок Тунісу добре доводить, що демократія не будується в один момент (на хвилі народної революції), а до неї йдуть десятиліттями чи навіть століттями. Для того, щоб встановилася демократія і не почався зворотний рух до неоавторитаризму, не достатньо лише прописати у нормативно-правових актах права та свободи громадян, як це було зроблено в Тунісі у 2014 році. Потрібно значно більше, ніж формальне декларування демократичних стандартів. Неухильне дотримання принципу поділу влади, неприпустимість узурпації влади главою держави, контроль активної громадськості за діями влади є найважливішими для набуття демократичними стандартами стійкості та незворотності.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Chehoudi R. Tunisian Democratic Transition: Dynamics of Conflict and Reconciliation. *Journal of Advances in Humanities*. 2017. Vol. 5 (1). P. 603-609.
2. Colombo S. *Tunisia's Quest for Democracy: Unfinished Domestic Revolution and Regional Geopolitical Entanglements*. Roma: Istituto Affari Internazionali, 2021.
3. Elkins Z., Hudson A. The constitutional referendum in historical perspective / D. Landau, H. Lerner (Eds.), *Comparative Constitution Making*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2019. P. 142-164.
4. Referendums are Tools of the Dictatorship...A Mockery of Saied's Recording. URL: <https://arabi21.com/story/1404459/> (дата звернення: 22.08.2022 р.)

PHILOLOGICAL SCIENCES

THE USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN ENGLISH TEACHING BASED ON THE PROCESS OF LANGUAGE GLOBALIZATION

Leleka Tetiana Oleksandrivna

Candidate of Philological Sciences/PhD, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Translation,
Applied and General Linguistics,
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian
State Pedagogical University,
Kropyvnytskyi, Ukraine

Introductions.

At present, without the use of information technology, it is difficult to imagine the effective activity of a teacher. One of the resources that the Internet provides us with is the use of the services that enable the teacher to develop various tasks and the cognitive interest in the subject and to implement the principle of the activity of the students in the learning process.

The global computerization has embraced all the fields of human activity, including science and education. The use of the Internet and the emergence of many computer programs that simplify the learning process have become an integral part of the modern life. The study of the foreign languages is characterized by speeding up and facilitating work with authentic sources.

The general informatization of society has no significant impact on both the education system and our life in general. This process allows using knowledge of any foreign language, getting in touch with native speakers, working with modern means of communication such as the Internet, electronic mail, sms, etc., while being outside the language environment.

Globalization processes in the modern world contribute to the spread of the English language and make the process of its internationalization more intensive.

These phenomena affect English learning, where special attention is paid to the live communication. Taking into account the fact that the education process takes place in the mixed format, both online and offline, the use of information technologies is quite relevant today.

The technology can deliver good authentic illustration of the real-world to make students aware of the values and benefits that they will get in the future learning the materials. The modern gadgets encourage student to be more engaged in speaking activities (Brown H., 2001; Christison, M., Palmer, A., 2007; Roblyer M., 2006).

Aim. The aim of the paper is to discuss the approaches of using information technology to promote student-centered English learning and motivate them to speak the foreign language.

To achieve this goal, the following tasks were set:

- to outline the prospects for the development of English teaching in the world of language globalization;
- to identify trends in the system of teaching the foreign language in the era of digital technologies.

Materials and methods. The article is based on the material gathered from the books, Internet postings, journals etc. It was written by following steps of collecting data and information, studying it and presenting the result of analyzing, and making a summary of the research.

According to the determined time period, the application of historical methodology based on an analysis of its elements has been applied which helped us determine the basic research problem and analyze the further challenges.

In addition the review data sourced from relevant studies were inherent to the scope of effective solutions

Results and discussion. In the era of the rapid development of information technology, society imposes a requirement on future specialists to have the skills and abilities necessary for the independent acquisition of knowledge and its application in practice to solve various problems effectively, collect and analyze the facts,

generalizations and reasoned conclusions. Also to achieve success it is necessary to be communicative, to work together in various situations, looking for a way out of conflict situations; think critically and creatively, finding ways to solve emerging problems using modern information technologies; to work on raising own cultural level.

The development of such skills and cognitive abilities of the students in the educational process takes place through the active learning technologies.

The most commonly used IT tools in the educational process include electronic textbooks and manuals demonstrated using a computer and a multimedia projector, the Internet educational resources, video and audio equipment, electronic encyclopedias and reference books, DVDs and CDs with paintings and illustrations, simulators and test programs.

All these tools can be classified according to their functions: to search for information (Google.com), to work with texts (Microsoft Office), for automatic translation (AbbyLingvo), for storing and accumulating information (CDs and DVDs, flash drives), for processing and playing graphics and sound (Microsoft Media Player, WinAmp, PhotoShop, CorelDraw), and also for communication (Viber, Skype).

Computer-based training programs have a number of advantages over traditional teaching methods, being, first of all, interactive by means of direct audiovisual effects. Their use in the classroom in conjunction with traditional teaching methods allows to train various types of speaking activity, to realize the nature of language phenomena, to form linguistic abilities, to create communicative situations, to automate speaking skills and ensure the implementation of individual approach and intensification of the student's independent work, and also contributes to the increase of cognitive activity, motivation and quality of knowledge of the students.

Computer communication technologies let implement the methods in a new way where they activate the creative activity of the students. They also can participate in virtual discussions on various educational sites and thematic forums, to

carry out the creative projects together with the students from various educational institutions. Thus, the use of modern information and communication technologies in the educational process can be considered as one of the active forms of learning individualization.

Inherent properties of the new technologies such as their interactivity, polymodality, multimedia, content visualization play an important role in studying. Computer visualization of educational content develops cognitive styles in a playful, interactive way that helps the students think creatively. It also has a positive effect on their psychological and emotional state.

In order to get the most out of the applications and programs the information technologies must be used in the proper way. The reasons of their use may be different:

- to improve understanding of what is being studied;
- to increase learning time by encouraging students to use educational resources outside the classroom;
- to improve the level of efficiency of teacher's work;
- to develop independence among the students;
- to raise the level of skills working with computer technologies;
- to prepare students for the future life;
- to boost the motivation of the students.

For example, to improve material understanding or topic being studied, the resources that will contribute to it must be planned.

The Internet and various online resources offer teachers and students many possibilities. The teacher cannot always act as an expert because it is impossible to be fully informed in every field of knowledge. Therefore, for studying a certain topic, it is necessary to get acquainted with the opinion of the expert who has a more complete and modern vision of the subject of research.

The use of the Internet resources in teaching foreign languages makes it possible to create conditions for the development of all the necessary and relevant conditions to improve students' speaking competencies.

Many techniques for sharing contemporary ideas and trends are widely used by the teachers; also they have great motivational power in learning foreign languages.

So having own computer and digital devices with the Internet access for almost every student greatly facilitates the teacher's task of engaging students in the process of learning the foreign language via the Internet.

Conclusions. In the course of foreign language information technology tools make it possible to effectively perform a great number of the didactic tasks. The computer and other IT tools help the students develop speaking skills and abilities. They also allow replenishing the vocabulary of the students, and having a positive effect on the sustainable motivation to study a foreign language.

At the same time, an important task of the teacher is to create the favorable conditions for practical language acquisition for each student, to choose such teaching methods that will give the students the opportunity to show their creativity, as well as to stimulate the cognitive activity in the process of learning foreign languages.

The use of information technologies is an integral part of the educational process. Learning English is a necessary condition for achieving success in the fast-changing world of globalization.

The students like using modern gadgets; they are also in need of appreciation and recognition. So the appliance of the information technology in teaching foreign languages gives them a lot of benefits in learning English.

ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЯГНЕННЯ ЕКВІВАЛЕНТНОСТІ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ КОМП'ЮТЕРНОЇ ГАЛУЗІ

Крячко Володимир Іванович

к. соц. н., доцент

Бондар Микита Олександрович

Студент

Національний транспортний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Еквівалентність перекладу завжди є важливою проблемою у перекладознавстві, лінгвістиці та у філології загалом. Дана проблема досліджувалась багатьма вітчизняними перекладознавцями, як то Карабан В. І., Грицькова Н. В., Кучман І. М., Куц Е., Паніна О. В. й багатьма іншими, так й іноземними лінгвістами, як то Vanessa L., Liraz P., Gatta G., Desponia P., Tomasz. P. та інші. Ця проблема багатократно посилюється й головною особливістю текстів технічної галузі – точність та мала синонімічність лексики. Будь-яке розходження чи синонімічність, що мають навіть незначні розбіжності, призводять до можливого неправильного трактування тексту, що у технічній чи комп'ютерній галузі здатні спричинити подальші помилки чи зниження цінності перекладу тексту.

Комп'ютерна галузь швидко розвивається, майже щодня з'являються нові поняття чи концепції, лексичного еквіваленту якого в українській немає. Подальший розвиток у сфері ІТ завжди потребує комунікації із англомовними фахівцями та обміну інформацією. Недотримання еквівалентності тексту значно спотворює оригінальне значення тексту, що у свою чергу нівелює цінність перекладу.

Ціль роботи. Ціллю даної роботи є спроба опису основних проблем при перекладі термінології комп'ютерної галузі та способи їх подолання.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження слугували тексти українських науково-технічних текстів і статей та англомовні комп'ютерні

статті. Основними методами є метод зіставного аналізу й метод словникових дефініцій для розкриття значення термінів. Також було застосовано допоміжні лінгвістичні процедури контекстуального аналізу для виведення способів актуалізації контексту та особливостей функціонування лексичних відповідників у контекстів перекладу та описового методу для висвітлення результатів дослідження.

Результати та обговорення. Термінологію комп'ютерної галузі було поділено за ступеню професійного забарвлення. Відповідно до наведеної класифікації, було виділено наступні категорії професійності: загально-користувацькі, загально-технічні та вузькоспеціалізовані терміни.

До загально-користувацької категорії відносимо слова, що вживаються та є відомими кожному користувачу, який вміє користуватись ПК на початковому рівні: *клавіатура, миша, браузер, веб-сайт, вірус, сканер, flash-stick, link, USB-port, monitor, file, portal, hacker.*

До загально-технічних термінів відносимо слова, які використовуються досвідченими користувачами ПК: *відеокарта, біт\байт\кілобайт, інтерфейс, дисплей, чат, драйвер, шлейф, частота процесору, codec, CPU, script, sound card, executable, user, domain, current drive.* До даної категорії також можливо віднести деякі професіоналізми, як то «*флешка, дрова, ОСь*».

До вузькоспеціалізованих термінів відносимо терміни, що використовуються спеціалістами з тих чи інших комп'ютерних галузей, як то програмісти, 3D-артисти, комп'ютерні майстри зі збору комплектуючих: *полігон, оператор, компілятор, транзистор, північний міст, vertex, console, edge, render, matrix, gigaflops, nucleus.*

Терміни кожної групи мають свої перекладацькі особливості. В англійській мові вони утворюються, а в українській мові вони з'являються саме завдяки перекладу. Способи перекладу різняться, так деякі слова із загально-користувацької категорії є відносно старими, через що проблем з перекладом не виникає: *headphones – навушники, keyboard – клавіатура, mouse – миша.* Терміни загально-технічної галузі зазвичай перекладаються вже за допомогою

основних способів відтворення, а саме за допомогою транскодування, калькування, описового перекладу та еквівалентного перекладу. Так, професіоналізм «*драйвер*» це пряме калькування англійського слова “*driver*”, а слово «*відеокарта*» це транскодування слова “*video card*”. У ряді випадків використання прийому калькування супроводжується зміною послідовності калькованих елементів. Нерідко в процесі перекладу транскрипція і калькування використовують одночасно, як наприклад “*artificial neural network*” – «штучна нейтронна мережа». Особливо часто транскодування термінів відбувається рідко, коли термін у мові перекладу складається з міжнародних терміноелементів латинського або давньогрецького походження.

Термінологія вузькоспеціалізованих термінів зазвичай вимагає більш детального підходу. Така термінологія перекладається в першу чергу з огляду на наявність у мові перекладу підходящих за семантичним значенням слів. Наприклад, у сфері 3D моделювання слово “*vertex*” це найменша складова 3D моделі, що технічно виконує роль вершини. Це слово так й було перекладено – «*вершина*», тобто еквівалентний переклад. Якщо подібного слова немає, то часто використовується описовий переклад. Як наприклад, “*infrared station*” у словниках перекладено як «*інфрачервона паяльна станція*». Методом описового перекладу було використано додаткове слово, що детальніше роз’яснює функцію пристрою.

Деякі терміни також перекладаються способом експлікації. За допомогою експлікації перекладають багатокomпонентні термінологічні словосполучення. Цей метод інколи використовується тоді, коли термін складається з термінів, що ще не увійшли у вживання в певній галузі науки чи техніки на мові перекладу. Так, термін “*magnetic bubble memory*” перекладають за допомогою словосполучення «*запам’ятовувальний пристрій на циліндричних магнітних доменах*». Експлікація є надзвичайно продуктивним способом перекладу комп’ютерних термінів, оскільки бурхливий розвиток сфери інформаційних технологій багатьом термінам своєчасно знайти свої еквіваленти і закріпитися в мові перекладу.

Висновки. Отже, при перекладі термінів комп'ютерної галузі основною проблематикою становить відсутність відповідників у мові перекладу та вимоги до систематичності й відсутності синонімії. Термінологію комп'ютерної галузі можливо поділити за професійним вживанням на загально-користувацькі, загально-технологічні та вузькоспеціалізовані. Основними способами перекладу комп'ютерної термінології є транскодування, калькування, описовий переклад, еквівалентний переклад, транслітерація, експлікація та переклад на основі аналогії.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

Ліштаба Тетяна Василівна,
канд. філол. наук, доцент,
Огаренко Тетяна Анатоліївна,
канд. філол. наук, доцент,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна

Вступ. Завдання вищої школи – готувати висококваліфікованих фахівців, які б досконало, ґрунтовно володіли українською літературною мовою в повсякденно-професійній, офіційно-документальній сфері, зокрема оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху.

Студенти повинні засвоїти не тільки відомості про лексичні, морфологічні, синтаксичні норми сучасної української літературної мови, терміни й професіоналізми майбутнього фаху, а й оволодіти навичками професійної комунікації, уміти використовувати фахову українську термінологію, коригувати тексти відповідно до норм літературної мови, розвивати культуру мовлення, ознайомитися зі словниками, довідниками, Інтернет-ресурсами, які сприятимуть удосконаленню мовної культури майбутнього фахівця.

У зв'язку з цим цілком закономірним є викладання курсу «Українська мова та культура мовлення» як дисципліни гуманітарного циклу студентам нефілологічних факультетів Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Мета статті – запропонувати систему методів і завдань, які сприятимуть формуванню професійного мовлення студентів, закріпленню набутих знань, виробленню найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця.

Результати та обговорення. Як стверджують дослідники, мовна підготовка випускників середніх шкіл часто не відповідає вимогам сьогодення. Особливі складнощі студенти відчувають у монологічних висловлюваннях – безсистемність, непослідовність, відсутність орієнтації на адресата. Без аргументації висловлених думок текст втрачає зв'язність, знижуються його комунікативні властивості [1]. Тому курс «Українська мова та культура мовлення» має ліквідувати, з одного боку, прогалини в навчанні української мови в школах і, з другого, – сприяти підготовці фахівців належного професійного рівня у ВНЗ.

Готуючи майбутніх учителів фізичного виховання, музики, образотворчого мистецтва, хореографів, дизайнерів, тренерів слід брати до уваги те, що невід'ємною частиною їхньої майбутньої діяльності, іміджу і, зрештою, успіху є вміння спілкуватися.

Як це не прикро, та значна частина студентів в побуті спілкується російською мовою і, відповідаючи на парах, їм постійно доводиться добирати українські варіанти, аби висловити свою думку. Україномовне середовище сформується лише за умови практичної необхідності в українській мові [2]. Тому, по-перше, дбаємо про те, щоб під час опрацювання наукової літератури студенти думали цією мовою, не вдаючись до перекладу. Їхня свідомість повинна бути зайнята переважно змістом, оскільки мовне оформлення є необхідним і достатнім набором засобів, що здійснюється спонтанно. За допомогою українського слова в студентів формуються та виражаються світогляд, ставлення до предметів, явищ зовнішнього середовища.

Розвиток професійного мовлення студентів має здійснюватись на основі загальнодидактичних та методичних принципів: структурності – відображає певні зв'язки між одиницями мовлення (словоформою, словосполученням, фразою, надфразовою єдністю, текстом); науковості – передбачає відповідність змісту мовленнєвого курсу загальновизнаним фактам, поняттям теорії, структурі лінгвістичної науки; свідомості – студент під час мовленнєвої

діяльності має усвідомлювати форму і зміст професійного мовлення українською мовою.

Усе це залежить від:

1. форми мовлення – усної чи письмової, рівня автоматизованості у вживанні лексичних та граматичних ознак, форми усвідомлення, що забезпечується взірцем мовлення, її ситуативного оточення;

2. комунікативної спрямованості. Комунікативність передбачає, що шлях до практичної мети навчання лежить через практичне використання мови та завдань, що мають відтворювати явища суспільного, економічного, наукового життя, наближатися до природного професійного мовлення, а викладач і студент мають стати мовленнєвими партнерами;

3. міцності та практичної спрямованості знань, які допоможуть відтворити мовний матеріал, що вивчається, і застосувати його в конкретній ситуації спілкування;

4. доступності – відповідно до специфіки факультету (охоплює лише необхідний для практичного засвоєння лінгвістичний матеріал, що сприятиме професійному мовленню спеціаліста);

5. єдності навчальної та дослідницької діяльності студентів, спрямованої на виявлення, спостереження та аналіз функціонування мовних явищ в усній та писемній формах мовленнєвої діяльності.

Такий шлях організації роботи щодо формування мовлення студентів найбільш доцільний: він відповідає характеру різних видів мовленнєвої діяльності.

У процесі використання системи вправ варто керуватися тим, яку роль виконує кожна з них при сприйманні та відтворенні готового матеріалу. Залежно від цього доцільно вводити в навчання різні вправи:

1. аналітичні (кваліфікаційні, що сприяють осмисленню якоїсь частини тексту, вибіркові);

2. аналітико-мовленнєві (пов'язані з аналізом, абстрагуванням, узагальненням текстового матеріалу);

3. аналітико-синтетичні (які трансформують та розширюють необхідні елементи наукового тексту або цілі фахові висловлювання).

Організуюючи науково-методичну роботу студентів нефілологічних факультетів, важливо дбати про вдосконалення їхніх найважливіших умінь, що складають основу мовленнєвої компетенції майбутнього фахівця, а саме:

1. вести діалог, дотримуючись вимог мовленнєвого етикету в різних життєвих ситуаціях (виробничі засідання, ділові зустрічі тощо);

2. створювати усні монологічні висловлювання (виступ із доповіддю, висловлення свого ставлення до обговорюваного питання, уміння дати певні роз'яснення з фаху);

3. адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловлення (теми, фактів);

4. використовувати різні прийоми фіксації почутого (запис ключових слів, плану висловлення) залежно від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача та використання інформації у власній професійній діяльності);

5. відтворювати письмові тексти різних стилів мовлення;

6. уміти користуватися різними видами читання українською мовою.

Успіх мовного професійного спілкування залежить від мовця як особистості з індивідуальними якостями; його знання сучасної української літературної мови як основи мови професійного спілкування; уміння використовувати ці знання і втілювати інформацію в текст залежно від мети, ситуації тощо.

Діяльність у професійній сфері, безперечно, пов'язана з роботою над документацією. Тому варто розглядати основні вимоги до оформлення ділового документа (заяви, автобіографії, характеристики, довідки, доручення, доповідної та пояснювальної записок, ділового листа, протоколу, договору, наказу, звіту тощо) як основного виду писемної форми офіційно-ділового стилю.

У зв'язку з дефіцитом годин доводиться інтенсифікувати навчальний процес. Навчання в контексті професійної підготовки, як умови активізації пізнавальної діяльності студентів, виявляється у формі ділових ігор, де моделюються мовні ситуації в найрізноманітніших сферах – від професійного спілкування до побутового; у створенні проблемних ситуацій; у комунікативній спрямованості занять з мови, яка передбачає спілкування студентів між собою для розв'язання життєвих завдань, а також використання мовних одиниць у мовленні.

Однією з цих форм є дидактична гра. На заняттях з української мови та культури мовлення проводяться такі рольові ігри:

1. «Ти – оратор». Необхідно підготувати публічний виступ (тривалістю 5-7 хвилин) на одну із запропонованих тем: *Що я уважаю своїм найбільшим досягненням? Моє навчання на факультеті: плюси й мінуси. Що ви порадили б робити для престижу факультету, на якому вчитеся? Що мені подобається в нашому місті, а що не подобається?*

2. «Співбесіда з роботодавцем». Два студенти розігрують сценарій співбесіди, а інші аналізують усі запитання «роботодавця» й відповіді «претендента».

3. «Мозковий штурм». Змодельуйте ситуацію, коли ефективним методом прийняття рішення буде «мозковий штурм». Перелік проблем: *Як забезпечити 100 % відвідування занять студентами? Як змусити себе прокинутись на першу пару? Як підготуватися до екзамену за один день?* та інші.

Цей вид роботи стимулює творчу активність студентів, з'являється потреба в пошуку нової інформації, формуються вміння робити висновки й узагальнення, пропонувати конкретні рішення в розв'язанні тих чи інших питань.

Основними критеріями гри є: наближення навчання до реальних виробничих умов; сприяння здобуттю більш глибоких теоретичних знань, прийняттю оптимальних рішень, розвитку активності студента; спонукання до

творчого засвоєння матеріалу і прийняття (залежно від ситуації) правильних рішень; створення нових цікавих ситуацій, у яких гравець може яскравіше розкрити себе; формування умінь і навичок, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю: якість і швидкість у прийнятті рішень, наявність у рішеннях елементів нового, уміння користуватися науково-технічною літературою.

Функції викладача при цьому змінюються: спочатку він виконує роль інформатора, потім організатора і консультанта і, нарешті, підводить підсумки, оцінює діяльність як окремих студентів, так і всієї групи.

Щоб підтримувати активність студентів, необхідно створювати умови для появи в самому процесі гри проблемних ситуацій. За допомогою пізнавальних завдань і запитань активізується розумова діяльність студентів. Доцільно також застосовувати метод аналогій. У практичній роботі широко використовувати тренувальні вправи і завдання творчого характеру – відтворення (усне, письмове) деформованого наукового тексту, навчальне редагування, науковий переклад, робота з фаховою документацією.

Для того, щоб теоретичні відомості з курсів набули практичного значення, потрібне постійне тренування в застосуванні знань у процесі практичної мовленнєвої діяльності. Ефективність засвоєння професійного мовлення залежить не тільки від суті засвоєних студентами понять, термінів і правил, а й від вдалого добору матеріалу, який сприяв би засвоєнню фахової української лексики, вільному продукуванню висловлювань на професійну тематику.

Майбутнім фахівцям мова потрібна не як сукупність правил, а як картина світобачення, засіб культурного співжиття в суспільстві, самоформування і самовираження особистості кожного. Тому доцільно викладачам фундаментальних дисциплін добирати завдання такого характеру:

1. з наведеного тексту укласти словник термінів;
2. дати тлумачення (усно) фаховим термінам українською мовою;

3. за допомогою термінологічного словника скласти декілька речень фахової тематики;

4. дібрати синоніми до термінів;

5. дати відповіді (усно, українською мовою) на запитання викладача, звернувши увагу на вимову термінів фундаментального циклу дисциплін.

6. перекласти (письмово) науковий текст фахового призначення з російської мови українською.

Такі завдання допоможуть студентам сприймати лекції основних дисциплін, що забезпечать їхню необхідну підготовку для практичної роботи та подальшого навчання.

Для вільного володіння усною та письмовою формами професійного спілкування студенти повинні мати чималий активний лексичний запас фахової термінології, адже мовленнєва специфіка наукового стилю визначається насамперед великою кількістю термінів, які активно обслуговують сферу професійно-виробничої діяльності.

Висновки. Ефективність професійно зорієнтованого мовлення залежить не тільки від суті засвоєних студентами понять, термінів і правил, а й від вдалого добору дидактичного матеріалу, який сприяв би опануванню фахової лексики вільному спілкуванню на професійну тематику. Від того, наскільки вільно зможуть користуватися своїми професійно-мовленнєвими вміннями й навичками студенти, залежить їхня активність у виробничому та суспільному житті країни.

Список літератури:

1. Бутенко Н. Ю., Приходько В. М., Федоренко Н. І. Комунікативні процеси у навчанні. Київ, 2004. 334 с.

2. Поповський А. М. Чинники та античинники культури сучасного українського мовлення. Вивчаємо українську мову та літературу. 2008. №13. С. 2–3.

**КОРЕФЕРЕНТНІ ОДИНИЦІ У ВТІЛЕННІ КОНФРОНТАЦІЇ (НА
МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ОЛЬГИ СЛОНЬОВСЬКОЇ
«ДІВЧИНКА НА КУЛІ»)**

Фінів Вікторія Михайлівна,
к.філол.н., доцент кафедри
перекладу та філології
Закладу вищої освіти
«Університет Короля Данила»,
м. Івано-Франківськ, Україна

Вступ./Introduction. Комплекс сучасних лінгвістичних досліджень спрямований більшою мірою на окреслення параметрів комунікативної взаємодії. Проте проблема означення ролі тотожного номінування, зокрема кореферентного, в адресантно-адресатній взаємодії належним чином не висвітлена. **Актуальність теми нашого дослідження** зумовлена необхідністю аналізу кореферентних одиниць крізь призму втілення ними комунікативних стратегій і тактик конфліктного спрямування персонажів у художньому тексті. Ґрунтовне дослідження референційно тотожних номінацій, на наш погляд, дасть можливість: 1) розглянути кореферентні одиниці в аспекті реалізації ними комунікативно-прагматичного значення; 2) виділити основні функції кореферентних одиниць у художньому тексті; 3) розкрити роль тотожних номінацій в інтерактивній взаємодії персонажів.

Мета роботи / Aim. Мета нашого дослідження – всебічно дослідити кореферентні одиниці в експлікації конфронтаційної адресатно-адресантної взаємодії персонажів у художньому тексті (на матеріалі роману «Дівчинка на кулі» О. Слоньовської).

Матеріали та методи / Materials and methods. Матеріалом нашого дослідження послуговував роман Ольги Слоньовської «Дівчинка на кулі». У книзі, удостоєній премії «Коронація слова», показано історію життя провінційної селянки Олі на тлі 60-90-х років минулого століття. У частково

позначеному автобіографічними елементами, наснаженому дидактизмом романі висвітлено проблему взаємовідносин батьків і дітей, описано тогочасні суспільно-політичні реалії, розкрито психологічні механізми поведінки головної героїні у соціумі. Зразки художніх діалогів розглядаємо як прототип спонтанної комунікації, а виділені в них кореференти – позначення номінацій героїв у тексті – дають змогу, в першу чергу, всебічно розкрити образ та характер персонажа, а також виконують зв'язувальну функцію, дозволяють декодувати індивідуально-авторську картину світу, виокремити риси ідіостилю О. Слоньовської.

Специфіка та характер роботи зумовили використання комплексної **методики**: описовий метод сприяв інтерпретації основних понять, структурний дав змогу типологізувати засоби кореферентності та класифікувати комунікативні стратегії і тактики, контекстний аналіз – виявити імпліцитні смисли, закодовані в кореферентах.

Результати та обговорення / Results and discussion. Кореферентні одиниці як референційно тотожні номінації, що виконують образотвірну функцію у художньому тексті та сприяють більш детальній характеристиці персонажів, є важливими засобами втілення стратегічно-тактичної програми мовця, зокрема такої, що спроектована на реалізацію адресантно-адресатної взаємодії через конфронтацію.

Некооперативні комунікативні стратегії і тактики експлікуються в конфліктах, суперечках, претензіях, погрозах, ухиляннях від відповіді тощо [1, с. 134] і спрямовані на нівеляцію взаємодії з реципієнтом – сприймачем висловленого. Для кращого розуміння поняття «конфронтаційні КС», подамо приклад із твору: *«А сусіди, побачивши таке диво, похитують головами, шепочуться й показують пальцями в мій бік: – Мала відьма! / Що вона там робить? Не інакше, як ману напускає!»*(5, с. 37)». Для кращого розуміння поданого фрагменту звернемось до сюжету роману: через взаємну любов до природи, часті розмови з комашками і пташками, ігри з ними, сусіди

зненавиділи дівчинку Олю. Кореферент «мала відьма» виражає, з одного боку, негативне ставлення мовців до героїні, з іншого, – маркером конфронтаційної комунікативної стратегії дискредитації.

Наведемо ще один приклад конфронтаційного спілкування: «– *Та наші інші діти – набагато кращі! І що та вчителька такого в Ольдзі знайшла? Дідько дідьком! Я вже їй не рада, що ми її зі Львова забрали. Було би їй нам легше, і Дозі з Данилом веселіше, і їй самій краще. Це не сільська дитина! Навіть не те що не сільська, а взагалі якась нелюдська дитина!*» (5, с. 120). Як бачимо з поданого сегменту тексту, мати прагне нав'язати чоловікові своє ставлення до доньки. Використану учасником спілкування (матір'ю) комунікативну стратегію кваліфікуємо персуазивну – переконання з метою впливу [4]. Кореференти виражають конфронтаційне налаштування матері, що підтверджується далі: « – *О, тобі хоч кіл на голові теши, як лиш про твою Олюсю йдеться! Ти лише її одну найбільше їй любиш! / – Бо ти якраз її одну їй не любиш зовсім! / – А мені весь час здається, що нам цю дитину в роддомі підмінили!! – Ти звихнула, жінко, із глузду з'їхала, чи що? / – Ага, здуріла! Тільки скажи мені: на кого вона в нашій родині? Ага!... – То їй знай: оті всі решта – то є мої рідні діти, а ця – не знаю, чия! Твоя – не твоя, але точно не моя!*» (5, с. 120-121). Кореферентні одиниці «Олюся – її цю дитину – вона – ця» свідчать що мати використовує стратегію дискредитації. Оскільки комунікативні ходи героїні (Ядвіги) не приносять бажаного перлокутивного ефекту, жінка підвищує тональність голосу. Таким чином, кореференти частково провокують назрівання конфлікту.

Вибір стратегій і тактик у конфліктній комунікації залежить від багатьох чинників [2, с. 83-86]. На формування і розвиток конфлікту впливають його історія, ступінь інтенсивності конфлікту, рівень його темпоральних (часових) і локальних характеристик, передбачення можливих наслідків подальшого розгортання конфлікту. Окрім того, серед чинників важливу роль відіграють

співвідношення соціальних ролей партнерів та особисті якості комунікантів, темперамент, характер, моральні цінності, настрої, емоції. Проілюструємо прикладом: «– Діти , встаньте й зустріньте бурхливими оплесками нашу **принцесу-поетесу!** / Я почервоніла, напевне, від тім'ячка до п'ят» (5, с. 138). Звернемось до сюжету: ще в дитинстві Ольга займалася написанням власних віршів, а невдовзі, після довгого часу роботи, здійснилося палке бажання дівчини – її вірш вмістили в одну із газет. Але через негативну критику, написану під віршем, не принесло Олі бажаного. Кореферент «**принцеса-поетеса**» імпліцитно експлікує, з одного боку, негативне ставлення мовців до героїні, з іншого, – є маркером конфронтаційної комунікативної стратегії дискредитації, спрямованої на підрив авторитету. Ще одним вагомим елементом вираження конфронтації у поданому сегменті тексту є інтонація персонажа, знижена тональність голосу.

Розглянемо приклад із роману, де кореференти відіграють велику роль при ескалації (загостренні конфлікту): «– *Ти вже десь на Бугая нажалілася комусь, **заразо!** Ой дивися, відберуть у нас через тебе, **каро небесна**, бабину присадибу, а ми вже кілька років той город гноїмо, – тоді я тобою не натішуся! У кого ти така вдалася, й без росинки страху? Попам'ятаєш мої слова: твій навіжений характер ще приведе тебе під дурного хату!*» (5, с. 194). Звернемось до контексту твору, щоб краще описати роль кореферентів: дівчинка намагається «вибити» від Бугая – голови сільської ради – паспорт для себе, проте мати героїні не виявляє задоволення діями дитини, оскільки вони можуть стати причиною їхніх подальших бід. Ми розуміємо, що ситуація мовлення – конфронтаційна. Це доводять кореференти «**заразо – каро небесна**», які є виразниками комунікативної стратегії вираження агресії.

Дещо з іншої позиції тлумачить поняття конфронтації Н. Передон, яка розглядає такий тип спілкування на постконфліктному етапі, виділяючи при цьому КС примирення, серед яких чільне місце посідають співробітництво, компроміс, пристосування [3, с. 469]. У системі КС примирення виділено такі

КТ: прохання про вибачення та визнання вчасної провини, виявлення жалю за скоєне, каяття, обіцянка загладити провину певною дією або зміною, визнання правоти об'єкта примирення, нагадування про вже вчинену задля примирення дію, вказівка на власний емоційний стан, виправдання, вербалізація позитивного ставлення до об'єкта примирення, апеляція до попереднього позитивного досвіду спілкування, лестощі [3, с. 469]. Наприклад: «– *Той знай, оті всі решта – то є мої рідні діти, а ця – не знаю, чия! Твоя – не твоя, але точно не моя!* / – *Ой, Ядзуню, як з тобою тяжко жити, якби ти знала!*» (5, с. 121). Корєференти «*ця – не знаю, чия! Твоя – не твоя, але точно не моя!*» є виразником негативного ставлення матері до дитини, спровокованого, швидше за все, нещодавніми батьківськими зборами у школі. Корєферент «*Ядзуню*» разом із риторичним окликом «*як з тобою тяжко жити, якби ти знала!*» спрямований на примирення з дружиною, тобто виявляє постконфліктний потенціал.

Висновки / Conclusions. Бачимо, що корєференти можуть бути виразником конфліктних комунікативних стратегій, а також тактик, спрямованих на розвиток конфронтації, ескалацію конфлікту та частково на втілення комунікативних ситуацій примирення. Отже, референційно тотожні номінації, що виявляють здатність до експлікації конфронтаційних мовленнєвих стратегій, здатні таким чином виражати ескалацію конфлікту та етап постконфліктного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: ВЦ «Академія», 2009. 376 с.
2. Орлянський В. Конфліктологія: навч. пос. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 160 с.
3. Передон Н. Вербальне втілення основних стратегій і тактик, що застосовуються у комунікативній ситуації «примирення». *Семантика мови і*

тексту: *Матеріали XII Міжнародної конференції*. Івано-Франківськ: Плай, 2012. С. 468 – 470.

4. Скрябіна В. *Методологія дослідження стратегій персуазивності в любовному дискурсі. Теоретические и прикладные проблемы русской филологии*. Словянск: СГПУ, 2010. Вып. 20. С. 22 – 28.

5. Слоньовська О. *Дівчинка на кулі* / О. Слоньовська. Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. 400 с.

PHILOSOPHICAL SCIENCES

ЗЛО ЯКЕ АКТИВІЗУЄТЬСЯ БРЕХНЕЮ, БОГОМ ДОПУЩЕННИЙ ПОРОК, ЧИ ЛЮДСЬКА ВАДА

Гончаров Геннадій Миколайович

к.філос.н., доцент, доцент, кафедри гуманітарних наук
Харківська державна академія фізичної культури,
Україна, м. Харків

Злі ж люди й брехуни будуть процвітати у злі, вводячи в оману і помиляючись(2Тим.3:13) [1, с.1351]. Останні події в Україні не залишають байдужими мабуть ні одну адекватну людину, як українців так іноземних друзів, які співчують нашій проблемі. Росія яка намагається усьому світу з позиції сили, панівного ставлення до всіх, нав'язати свої імперські амбіції з елементами ультиматуму, цинічних рекомендації і навіть погрозами використання ядерної зброї. Ми українці, які в своїй більшості узяли цивілізований вектор розвитку з загально прийнятими цінностями і мирного співіснування, вже і так достатньо натерпілися, настраждалися від так званого «старшого брата»: депортації, голодомори, репресії, намагання знищення культурної спадщини: мови, традицій, перекручування історії, анексія українського православ'я, анексія Криму, окупація Донбасу, тепер вже загроза повномасштабного вторгнення на Україну і обіцянки знищення України з мапи світу, «...щоб завоювати славу і багатство, не з почуття ненависті до інших, а з любові до своїх близьких, свого народу, до своєї Батьківщини (Росії)...»[9, с.6]. Хоча така ситуація більшість росіян налякала і насторожила, а відставні російські бойові генерали вже вимагають відставки Путіна або навіть ув'язнення. Леонід Івашов генерал-полковник армії РФ, голова Всеросійських офіцерських зборів заявив: «Необхідно, щоб йому хтось нормальний, щоправда в його оточені я таких не бачу, прийшов і сказав: Володимир Володимирович, наслідки будуть такі - ви неодмінно будете засуджені на новому

Нюрнберзькому трибуналі, як колись судили головних військових злочинців». [8]. Хотілось би нагадати, як аналогію, біблійну історію про перебування єврейського народу, більше чотирьохсот років в рабському поневолі в Єгипті. Нагадати про злого фараона, який довго не хотів відпускати своїх рабів. Що з того вийшло? Зло було покарано: «І бачив Ізраїль мертвих єгиптян на березі моря.» Бо цей народ був під Божим захистом. «І побачив Ізраїль сильну руку, яку виявив Господь у Єгипті, і став боятися той народ Господа..» Вихід 14:30-31. [1, с.70-73].

Актуальність дослідження, це вивчення людського лицемірства, абсурдності зла, повсякденного божевілля та емпатії, проблеми брехні яка активізує зло, визначається сучасним станом світу, у якому спостерігається розмивання ціннісних орієнтирів людей. Тема дослідження належить до «вічних» проблем, пов'язаних з пошуком етичних істин, але тим не менш не втратили своєї значущості як для конкретної людини, так і для суспільства і світу в цілому. Як суспільство ми багато думаємо про зло і при цьому зовсім не обговорюємо його по-справжньому. Щодня ми чуємо про нові людські злодіяння і поверхово залучаємося у постійний потік повідомлень, через які нам починає здаватися, що людство приречене. Як кажуть журналісти, криваві новини – найцікавіші. Люди шукали і шукатимуть правду на землі, як би добре чи погано вони не жили. Що є зло?; звідки походять зло?; у чому критерій зла і неправди?; це питання, які задає собі людина протягом тисячолітньої історії свого існування. Інтерес до цих проблем поживавився, безсумнівно, останніми роками серед західних вчених, наших українських вчених філософів, істориків. Ми всі, начебто глядачі і водночас учасники «театру абсурду». Нахабна брехня з вуст президентів, міністрів закордонних справ, політиків різних рівнів, і кожного з нас, стала звичайною справою, на яких істинах ми будемо виховувати нашу дітей, наше майбутнє? Про брехню и неправду, як і про зло ми кажемо узагальнено. Бо нам соромно, самим собі в тому зізнатися, бо кожний з нас каже неправду, або бреше кожного дня: на роботі, вдома в сім'ї,

на дорозі за кермом, пояснюючи причину порушення правила руху. Про що свідчить обмежена кількість сповідників перед причастям в Церкві.

Якщо до війни, яку Росія розв'язала проти України, зло сприймалось «химерно» не чітко зрозуміло то тепер воно показало своє обличчя. Ця обличчя вбивці, насильника, злодія, брехуна, психопата. Хотілось би розібратися в породженні брехні і зла їх витоків, можливості їх нейтралізації і повного знищення. Взагалі відкіля воно береться? І тут ми зіштовхуємося з великою проблемою. Виявляється, що брехня і зло як справжні явища лежать на перетині багатьох дисциплін таких як: релігія, теологія, філософія і її проявів: етики, соціології, риторики, логіки, психології, кримінології, юриспруденції, нейрон наук та інших. В рамках даного дослідження будемо тільки в деяких випадках їх використовувати. З точки зору етики, зло це «все негативне... що суперечить у даній культурі нормам моралі, діяльність, яка має негативне значення для інших людей чи й самої діючої людини, завдає матеріальної чи духовної шкоди, призводить до страждання, веде до деградації особистості». [5, С.191]. Я не випадково назвав сучасне стан в якому ми всі опинилися: «Театром абсурду». Засоби масової інформації переповнені прикладами: «Після слідчих дій, адвокат на судовому засіданні зачитує справу про вбивство, де на місті злочину: «В руках «підозрюваного» знаходився якийсь предмет, чимось схожий, можливо на зброю»? На відео з камер спостереження, чітко видно, затриманий з автоматом АКМ, який не можна переплутати не з якою іншою зброєю, біля вбитої людини купа стріляних гільз. Що це за деградація криміналістів, юриспруденції? Хіба це не прояв явної брехні і намагання захисту зла? Бо є «мета» отримати за свою так звану роботу не малі гроші! Користуючись цим же прийомом президент Росії на прес-конференціях так само казав: «Наших військ в Криму і на Донбасі: «Нас там нет» це озброєні загони самооборони». І десятки тисяч вбитих цивільних і військових українців, це все українська хунта, бандерівці і американські найманці винуваті. «Безчесність і лицемірство Путіна, що проявилися у питанні окупації Криму,

змінити ставлення до нього з боку багатьох політиків, які раніше схилилися до компромісу.» [4, с.50].

Це що Господь Бог в тому винуватий? Вперше проблему зла сформулював Епікур, стверджуючи, що всемогутній і абсолютно благий Бог, яким Його уявляють люди, не допустив би існування зла. Проте зло очевидно існує, що викликає низку сумнівів: «...якщо Він має як силу, так і бажання, то звідки береться зло? Якщо ж Він не має ні сили, ні бажання — тоді за що називати Його Богом?» Цьому твердженню можемо протиставити об'єктивні умовиводи, святих отців Церкви. Сказав безумець у своєму серці: «Немає Бога». Вони розпустилися, зробили мерзенні справи; немає того, хто робить добро. (Псалми 13:1). Ми самі, кожна окремо взята людина, яка повторює «сама», вибрала шлях зла, є джерелом зла. Бо ми наділені свободою волі. Афанасій Великий стверджує : «Зло не від Бога і не в Бозі, його не було на початку і немає в нього будь-якої сутності, але люди самі, з втратою уявлення про добро, по власному свавіллі стали придумувати і уявляти не суще». [7]. «Людство в стосунках з природним світом і з собою щоразу віддаляється від власної сутнісної визначеності – розумності людської природи, а отже, від потреби свідомо вибирати моральні вчинки, діючи згідно із законами розумного» [6, с.96]. Тобто найбільшою загрозою для феномену життя стає людське зло яке починається з брехні і хитрощів. Це моральне зло, яке «людина обирає» [5, с. 126].

Якщо спитати з ким ви асоціюєте зло, кінця другого тисячоліття, більша половина людей земної кулі, скажуть Гітлер, який підготував і розв'язав Другу світову війну. Яка забрала десятки мільйонів людських життів, в багатьох випадках доводячи людей до смерті в страшних «тваринних» умовах в концтаборах на рабських надважких роботах та проведення на людях неетичних наукових досліджень. Коли ми обговорюємо зло, сучасності згадуємо Саддама Хусейна іракського диктатора, президента Іраку, та Путіна.

Але хто привів до влади Гітлера, Саддама Хусейна і Путіна. Вони ж не стали керманічами своїх країн водночас. Як сказав один із героїв німецько-радянського фільму 1968 року фільму «Мені було 19 : «Німці створені, щоб збирати і об'єднувати у своїй культурі все те добре, що є в інших народів, так казав Кант. Але наприкінці будь-якої епохи приходять Цезар і історія робить виток назад тобто в прірву». А до влади приводять цих демонів товстосуми, олігархи і власники потужних виробництв, яким вигідна війна, це мільонні замовлення на зброю і мільярди доларів їх власних прибутків. А кого зброя буде вбивати їм байдуже. Чи то єврея, поляка, кувейтця, іранця, чи то слов'янина свого брата. Для візуального об'ємного уявлення, один мільярд - це 10-тонна купа грошей, щоб перевезти таку суму з місця на місце, знадобилася б фура. Глава інвестиційного фонду Hermitage Capital Білл Браудер в інтерв'ю американському телеканалу CNN заявив, що президент Росії Володимир Путін має статки в \$200 млрд. Мабуть, це не дивно, адже Путін сприяв скоєнню багатьох діянь, які асоціюються зі злом, включаючи масові вбивства, руйнування, тортури, розпалювання ворожнечі, на Донбасі для власного збагачення. «Важливим аспектом гібридної війни в Росії є послідовна брехня, у якій Путін дуже добре підкований. Під час вторгнення до Криму він заперечував, що «зелені чоловічки» – це російські військові, а коли журналісти наполягали, відповів: «Погляньте на пострадянський простір. Там повно форми, яка схожа на [російську військову] форму... Підіть до крамниці в нас, і ви придбаєте там будь-яку форму». Путін і Лавров у своїх шахрайських вивертах слідує радянській традиції «маскировки», в межах якої «життя – це лише один блискучий маскарад, де кожна роль і будь-яка позиція чи переконання змінюються»[4, с.408].

У філософських та історичних дослідженнях простежується тенденція розгляду особливостей прояву брехні як невід'ємної складової людських комунікацій. Пан Ярослав Калакура дав яскраву характеристику цьому явищу: «Спотворення історичної пам'яті, фальшиве трактування минувшини і

сьогодення шляхом навмисної підміни або фабрикації джерел, фактів, поширення міфів, формування і насадження стереотипів мислення, навіювання образу ворога на інші країни і народи були й залишаються складовим компонентом імперської політики Росії та засобом технологій, спрямованих на маніпуляцію історичною свідомістю» [3].

Брехня проникла у всі сфери людського буття, людський світ не тільки створює для брехні неупереджені можливості, а й має брехню одним зі своїх початків, немає такого виду соціальної діяльності, де б не зустрічався обман, — вважає сучасний дослідник феномена брехні Д.І. Дубровський [2. С. 22]. Зло і брехню не можна відразу недосвідчено, визначити почуттями. Не можемо ми їх побачити, ні почути, ні понюхати, ні скуштувати. Бо неправда і зло не є тілесними і видимими речами. Їх можна зрозуміти лише думкою, одним розумом. Шукати виправдання на всі ці випадки є ніщо інше, як хотіти дізнатися про таємницю Божої волі, за якою Він все робить, однак можна знайти кілька достовірних відповідей. По-перше, при будь-якій події, яка нам здається шкідливою та їде наперекір порядку речей, потрібно без сумніву пам'ятати, що це сталося не випадково, не безрозсудно, але за великою потребою і по правді, хоча ми її не знаємо, але Бог знає і за своєю мудрістю все влаштовує. Оцінюючи причини всенародного лиха під час Другої світової війни, святитель Миколай Сербський з концтабору Дахау писав своїм співвітчизникам: «Ми грішили і викупували гріхи стражданнями, і каюлися. Ми образили Господа і були покарані. Осквернилися ми багатьма беззаконнями, кров'ю та сльозами обмилися. Попрали все, що було святе для наших батьків, і самі нині зневажаємося. Двадцять років ми намагалися не бути схожими на себе, і за це покрила нас темрява чужоземна». [9, с.4]. По-друге, Він допускає, наприклад, багатьом праведникам бути в безчесті, у злиднях і скорботах, а натомість дає їм спокійне сумління, терплячий дух, надійне серце, багатство благодаті. А грішникам допускає бути в благоденстві та пошані, не даючи, навпаки, ніякої внутрішньої втіхи, підриває продуктивні потенції буття,

заважає реалізації його призначення, зокрема, руйнує умови й засоби виживання, фізичного і духовного розвитку людини. У боротьбі зі злом ми переборюємо один вид зла, а перед нами миттю з'являється його новий вид, з яким теж слід боротися та переборювати. За такого розуміння, зло, на відміну від добра, не може бути самодостатнім, а найбільш адекватними засобами боротьби з ним виявляються виховання і просвіта, християнське вчення і віра. Віра в Христа-Спасителя – це насамперед віра у перемогу світла над пітьмою, добра над злом, життя над смертю. У цьому й проявляється великий гуманізм християнської релігії. Християнство не кличе страждати заради самого страждання, але зло не переможеш, боячись зазнати страждань. Зрозуміло, що боягузи і себелюби ніколи не наважаться йти на боротьбу, якщо є небезпека постраждати. Всі християнські злодіяння на Русі відбувалися не через християнську мораль, Боже припущення, а саме всупереч їй. Сильні світу цього безкарно чинили свої злочини лише тоді, коли моральний вплив Церкви був слабким і недостатнім. «Побійтеся Бога!» — ця фраза завжди була на вустах простих людей, коли необхідно було мати моральний вплив на будь-кого. Тим самим християнська релігія та гуманістична мораль практично сплїталися в одне.

Чи можна знищити зло, не вигнавши його з глибини, тобто з людської свідомості? Якщо залишиться корінь, то ця отруйна рослина може знову зрости в будь-якому середовищі. Злі наміри можуть прийти в серце людині навіть тоді, коли вона має абсолютно все необхідне і живе у найсправедливіших умовах. Євангеліє вчить, що корінь гріха таїться у самій людині, у людському серці та його бажаннях. Але оскільки суспільство складається з людей, то гріх виходить за межі людського серця та наповнює суспільне середовище. Середовище стає гріховним від того, що його роблять такі самі люди. На останок смерть є останнім проявом зла в цьому світі. Натомість смерть – це первісна перспектива існування людини, та «тінь», яка лежить на людському житті з моменту народження. А смертна агонія – найвищий ступінь страждання. Тому можна

сказати, що проблема зла – це проблема смерті та смертності людини, недаремно одним з найбільших проявів зла вважається вбивство людини людиною, масові вбивства тобто, розв’язування війни.

Список використаних джерел

1. Біблія. Книги Священного писання Старого та Нового завіту / в укр. пер. з паралельними місцями та додатками ; видано з благословення Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета (2004). Київ : Вид. Київ. Патріархії, 1415 с.
2. Дубровский Д. И. (1994). Обман. Философско-психологический анализ. Москва : Изд-во РЭИ, 117 с.
3. Калакура Я. (2016). Конструювання образу ворога як технологія маніпуляції російської історіографії та пропаганди. Україна–Європа–Світ= Ukraine–Europe–World : міжнар. зб. наук. пр. Сер. : Історія, міжнародні відносини. Тернопіль, вип. 18. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kalakura_Yaroslav/Konstruiuvannia_obrazu_voroha_ia_k_tekhnolohiia_manipuliatsii_rosiiskoi_istoriohrafii_ta_propahandy.pdf?PHPSESSID=k1ob13vs7vcm4f4lfqsqroako4.
4. Кузьо Т. (2018). Війна Путіна проти України. Революція, націоналізм і криміналітет / пер. з англ. Андрія Павлишина. Київ : Дух і Літера, 560 с.
5. Малахов. В. (2002). Зло. Філософський енциклопедичний словник. Київ: Абрис, с. 227–228.
6. Мовчан В. (2010). Джерела людського зла. Соціогуманітарні проблеми людини, №4. С.96-105. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/123456789/27414/10/Movchan.pdf?sequence=1>.
7. Творенія иже во святых отца нашего Афанасія Великаго Архієпископа Александрійскаго. (1903). Изд. 4-е. Сергиев Посад : Свято-Троицкая Лавра, ч. 3. URL : <https://elis.psu.ru/node/323582>.
8. Телеканал Прямий 9 лютого 2022 «Скандальна заява російського генерала: нам не потрібні колясочки у Москві» / Леонід Івашов генерал

полковник армії РФ у відставці, голова Всеросійських офіцерських зборів. URL : <https://www.youtube.com/c/pryamiy/live>.

9. «Хотят ли русские войны»: материалы XVI Междунар. форума «Задонские Свято-Тихоновские образовательные чтения» (г. Липецк, 18–20 ноября 2020 г.) / под. ред. Н. Я. Безбородовой, Н. В. Стюфляевой. (2021). Липецк : ЛГПУ имени П.П. Семенова-Тян-Шанского, 340 с.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА – ГЕНІЙ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Сташенко Михайло Сергійович,

асистент

Духіна Вікторія Сергіївна,

Саміна Катерина Олексіївна

студентки

Одеська державна академія будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

Вступ. Історія знайомить нас з величезним різноманіттям стилів, творчих методів, ідей, що рясніють сміливістю уявлень та революціонізмом. Кожна з тих ідей, що виникали протягом століть, мала значний вплив на розвиток не тільки українського суспільства, державності та національної самосвідомості, але й духовного стану окремої людини, процесу її самопізнання. Однією з таких епохальних течій є бароко. Воно стало ключем зміни світосприйняття, а з ним і концепції людини у митців. А найяскравішою постаттю цієї доби став Григорій Савич Сковорода - філософ, поет і романтик пізнього бароко, світоч української духовної історії, чия оригінальна гуманістична творчість «була ґрунтом для розвитку української філософії і літератури» (П. Тичина).

Мета роботи. Проаналізувати літературну епоху бароко, особливості світосприйняття представників цього періоду; охарактеризувати творчість філософа Григорія Сковороди.

Матеріали та методи. З поданого питання є велика кількість праць, проте в них не достатньо добре систематизовано подану інформацію. У роботі використано як тексти статей українських дослідників, так і європейських авторів. В них містяться як історичні дані, так і аналіз характерних рис стилю, подана інформація про життя Сковороди, його світосприймання та особливості його творчості. В якості методів дослідження використано наступні: абстрактно-логічний (для структуризації матеріалу та формулювання висновків); культурно-історичний аналіз, спостереження та опис.

Результати і обговорення. Бароко зазвичай визначають як загальноєвропейський художній стиль 16-18 ст. , що зародився в Італії, поширився у всіх видах мистецтва, зокрема архітектурі, поезії, образотворчому, театральному мистецтві, музиці. Ось чому, як зазначають дослідники, «стильові форми бароко специфічні», «для нього характерний особливий синтез мистецтв, коли архітектура, скульптура та монументальний живопис виступали в рівноправній гармонійній єдності». Культура козацько-гетьманської доби XVII-XVIII століть. слід вважати другим золотим часом у розвитку української культури після князівського часу. Дослідники української культури Д. Антонович, Д. Чижевський, П. Білецький, О. Макаров, В. Цвіркун, М. Вільховик, О. Титар та інші, виявляючи основні культуруотворюючі епохи, які мали найбільше значення для формування українського культурно-історичного типу українського, поряд із середньовічною культурою Стародавньої Русі, виділяється і культура українського бароко. Зокрема, Д. Чижевський дійшов висновку, що «український культурний тип багато в чому сформувався під впливом бароко», а сучасні автори стверджують про існування «барочного універсалізму» як одного з найвищих досягнень української культури.

На українських землях європейське бароко набуває своїх специфічних рис. Розвиток філософської думки в Україні на основі взаємодії з культурою Західної Європи, закладеною в епоху Просвітництва (XVII – XVIII ст.), завершується формуванням професійної філософії в українському духовному житті як самостійної складової культури українського народу. Специфіка формування українського бароко полягає в тому, що цей процес пов'язаний із діяльністю першого вищого навчального закладу на землях східних та більшості південних слов'ян — Києво-Могилянської академії, де збиралися українські вчені та розвивалася філософська думка. Воно розвивалося в контексті придбань західноєвропейської філософської традиції, накопичило необхідні резерви для подальшого розвитку, переконливим свідченням чого стали роботи випускника Києво-Могилянської академії Григорія Сковороди

(1722-1794), чії філософське вчення та літературна діяльність – яскраве завершення української культури.

В бароковій культурі було багато такого, що зовсім не подобалося наступним поколінням та не вписувалося в їхній світогляд або збуджувало почуття, що вони прагнули б забути. Йому судилося розмовляти з майбутніми поколіннями і, зокрема, з нами, людьми початку XXI століття, через голови його спадкоємців.

І тому не дивно, що донедавна, розмови про культурну спадщину XVII століття починалися з вибачливих інтонацій, численних «але» і всіляких застережень. Здебільшого йшлося про занепад і деградацію, байдужість до соціально-політичних проблем, штукарство і несмак. Мистецтво Бароко звинувачували у заграванні з феодальною реакцією та пропаганді ідей єзуїтів. Йому приписували також безжурний гедонізм і втеча життя в хворобливу містику».

Видатний український просвітител ь – гуманіст, яскравий представник культури бароко, філософ і поет, Григорій Сковорода народився в незаможній козацькій родині в с. Чорнухи, нині Полтавської області, 3 грудня 1722 р. Від батька, першого духовного наставника, Г. Сковорода засвоїв істини: бути правдивим і мати почуття власної гідності.

Починаючи з 1769 року, Григорій Сковорода починає писати свої філософські діалоги, трактати та езопівські байки. Вони дійшли до нашого часу, хоча за життя Сковороди не друкувалися. Сковороду не сприймали як інтелектула, як філософа, особливо у селянському середовищі. Його сприймали як дивака, як навіженого. Почалася мода на просвітництво, на раціоналізм. І коли Сковороду запрошували у садиби, хотіли від нього чути сучасні прогресивні філософські погляди, а Сковорода ставився до цього дещо інакше.

Григорій Сковорода розробив власну оригінальну філософію. Він стверджував, що вона є найнеобхіднішою наукою, оскільки може вказати людині шлях до щастя, чого жодна інша наука зробити не може. «Я наук не

хулю, одна до того хули гідно, що на них сподіваючись. нехтуємо найвищу науку, до якої кожному для того відчинені двері, що щастя всім необхідне ».

Щастя ж Сковорода вважав не в достатку, а в гармонії душі. Для набуття цієї внутрішньої гармонії людині потрібно пізнати себе як індивідуальну особистість, як члена суспільства і як представника роду людського, створеного за образом Божим. «Хто не пізнав себе трояко, той не знає себе». Людина є ключем до всіх загадок Всесвіту. Розгадавши себе, будь-яка людина, незалежно від її віри, може відкрити в собі самому початок вічності, тобто Бога, і найглибші таємниці Всесвіту. Всесвіт і Бог не поза людиною, а в ній самій. «Всіх наук насіння приховані всередині людини, тут їх таємне джерело».

Розглядаючи світ у цілому. Сковорода виділяв три світи, що його становили. Перший - макрокосм, що складається з незліченних світів «де все народжене мешкає. Другий – людина, мікрокосм. Про нього Сковорода писав: «Я вірю і знаю, що все те, що існує у великому світі, існує і в малому, і що можливо в малому світі». Третій світ – Біблія, світ символів. Сковорода вважав, що Біблія може ввести в оману всіх, хто сприймає її буквально. Але якщо розуміти її як потаємні символи вічного буття Бога та життя людини, то вона перетворюється в окремий, символічний світ, світ мудрості.

Щодо емблеми Григорія Сковороди з написом «не рівна всім рівність», Головна ідея в тому, що кожна людина, кожне створіння подібне до цих посудів, господь вливає до кожного із цих посудів певний зміст. І незалежно від того якого розміру ці посуду, вони між собою рівні в своїй повності. Григорій Сковорода писав: «Бог багатому подібний фонтану, який наповнює різні посудини за їхнім об'ємом. Над фонтаном напис такий: „Нерівна всім рівність“. Ллються з різних трубок різні потоки в різні посудини, що стоять навколо фонтану. Менша посудина має менше, але в тому вона рівна більшому, що все одно є повним. І що дурніше, ніж рівна рівність, яку нерозумні люди в світ ввести намагаються. Наскільки нерозумним є все те, що противиться натурі Божій?»

Висновки. Незвичайність способу життя Григорія Савича Сковороди викликала цікавість і бажання побачити його, але побачити не означає зрозуміти. Зрозуміти його вдавалося небагатьом. Це є дивовижним, адже говорив Сковорода про речі, «найпрекрасніші й люб'язніші для всіх»: про людське щастя. Пропонований спосіб його досягнення був напрочуд простий: «Щастя є обмеження бажань, приборкання волі та працелюбне виправлення обов'язку». І, можливо, саме простота цього способу не дозволяла людям одразу прийняти його.

«Життя не те означає, щоб тільки їсти і пити, але бути веселим та куражним, і ситість тілесна не дасть куражу серцю. позбавлений своєї їжі. В одній істині живе справжня насолода і одна вона живе серце наше, що володіє тілом.

Саме повна відсутність суперечності між словом і ділом, цілісність природи та життя філософа дивували сучасників та нащадків. Вражали його легкість і простота, ясність і свобода як від світу, а й у світі.

Таке рідкісне явище насторожувало, багато хто його щирості не вірили. І добра, і худа слава поширилися про нього Україною і далеко за її межами «Мандрівний мудрець, святий дивак» чи юродивий? Його досвід вільної побудови власного буття викликав і зараз продовжує викликати багато дискусій та суперечок, схвальних відгуків і скептичних усмішок.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ МІГРАНТА ЯК ВЗАЄМОДІЯ З ЛЮДЬМИ В ІНОЗЕМНОМУ ПРОСТОРИ

Терещенко Оксана Вікторівна,
аспірантка,
Національний технічний університет України,
«Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського»
м. Київ, Україна

Вступ. Проблема толерантності завжди була актуальною. Її досліджували в різні часи та епохи, але вперше вона з'явилась у античному полісі, та була антиподом негативного ставлення до «чужих» або «інших», де закладалася ідея терпимості та поваги. Питанням толерантності займалися ще Аристотель, Епікур, Конфуцій, у своїх етичних системах. Особливо зацікавило питання толерантності філософів, соціологів та психологів нашого часу, коли розпочалися хвилі масової міграції населення і постало питання тісної взаємодії мігрантів різних країн та місцевого населення. Тому, що це прямо пов'язано із суб'єктом, взаємовідносинами між людьми та суспільством. Внаслідок цього, постає ряд запитань: як мігранту якісно інтегруватися в іноземне суспільство? Як налагодити контакт та взаємодію з іноземцями, соціальними інститутами іноземної держави? Що для цього потрібно? Отож, спробуємо відповісти на ці питання даних тезах.

Мета роботи. Полягає в обґрунтуванні актуальності дослідження етнічної толерантності, її роль та місце у сучасному міграційному світі на прикладах взаємодії між людьми, які різняться між собою культурними цінностями, віросповіданням, політичними переконаннями та які мають різну світоглядну позицію. Висвітлено авторський концепт «подвійна ідентичність».

Матеріали та методи. У даному дослідженні використовуються матеріали вітчизняних та зарубіжних дослідників, – а також особисті напрацювання автора, шляхом методу спостереження та особистого досвіду.

Результати та обговорення. Поняття «толерантність»

(від лат. *tolerantia* — стійкість, витривалість, терпимість) – це терпимість до іншого роду світоглядів, традицій, звичаїв. Вона необхідна для інтеграції в іноземний простір та для якісної взаємодії між людьми різних народів, націй та релігій, а також прийняття факту світоглядного розмаїття. Толерантність – це суспільний ідеал, індивідуальна чеснота, соціальна цінність [1].

Внаслідок вищесказаного, можемо припустити, що мігрант, потрапляючи в іноземне суспільство, має бути толерантним до культури країни в яку він емігрував. Це означає, що він має засвоїти закони приймаючої країни, оволодіти досконало мовою, прийняти культуру та звичаї іноземного суспільства. А ще мігрант має розуміти, що потрапляє у спільне міжетнічне середовище, куди приїхали й представники інших держав та культур. У цьому випадку, мігрант не може знати звичаїв та поведінки цих народів. І, щоденно перетинаючись з представниками інших культур, суб'єкт повинен проявити розуміння, повагу та толерантність до представників інших етносів, навіть якщо й не розуміє їхню мову, невербальну комунікацію, вбрання та ін. Проявляти тактовність та повагу у взаємодії.

Відомо, що на толерантність, як особистісну якість, впливають темпераментні, вікові та статеві особливості, а також сім'я, соціальні інститути та ін. Універсального набору інструментів, які б сприяли адаптації мігранта не існує. Але, для успішної адаптації та інтеграції мігранта в іноземне суспільство можемо виділити такі засоби, як: успішну комунікацію (знання мови приймаючої країни), сильну мотивацію, вивчення та дотримання законів і традицій приймаючої країни, толерантний підхід. Існують також інші засоби, але ми назвали основні, на яких базується успішна інтеграція та взаємодія мігранта з іншими людьми і соціальними інститутами.

В наукових дослідженнях існує таке поняття як етнічна толерантність, «це відсутність негативного ставлення до іншої етнічної культури, наявність позитивного образу іншої етнокультури зі збереженням позитивного сприймання своєї власної. Це відсутність або ослаблення реагування на

відмінність взаємодіючих етнічних культур» [2, с. 529]. Згідно з цим, етнічна толерантність можлива при умові збереження своєї власної культури та світосприймання. Яким же чином зберегти своє етнічне «Я», набути ідентичність іншої держави та поєднати все це?

Людина не може проявляти толерантність, повагу до інших, якщо не проявляє цих якостей до самої себе. Тільки самоповага, вихованість, самодисципліна може виробити таку рису як толерантність. Усі ці властивості приводять до успішної взаємодії з людьми, ефективної міжкультурної комунікації. І ось, коли мігрант, зберігаючи свою етнічну ідентичність, ефективно інтегрується в іноземне суспільство, поєднуючи дві ідентичності, може успішно реалізувати свій життєвий потенціал. Ми назвали це наше авторське «ноу-хау» «подвійною ідентичністю».

Висновки. Таким чином, ми розглянули питання толерантності у міграції, яке в нашому сьогоденні відіграє особливо величезну роль; обґрунтували актуальність етнічної толерантності, її роль та місце у сучасному еміграційному світі; висвітлили новий авторський концепт «подвійна ідентичність».

Резюмуючи вище сказане, вкажемо, що тисячі мігрантів та біженців, які емігрували до країн шукати прихистку та кращої долі, мають усвідомити всю відповідальність своїх дій та свого вибору. Вони також мають розуміти, що «інші» нічого нікому не зобов'язані. Тому, потрібно з повагою та толерантністю відноситися до країни та населення, яке дало мігранту прихисток.

Використані джерела:

1. Шевчук С.Ф. Толерантність // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Толерантність>.
2. Етнічна толерантність // Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: Енциклопедія / за ред. Ю.І. Римаренка. – К. : Довіра, 1998. – 912 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Чупрінова Наталія Юріївна,

к. філол. н., доцент, доцент
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна

Вступ. /Introduction. Глобалізація – це складний процес, об’єктивний та історично обумовлений, який у XXI столітті охопив всі сфери життя та діяльності людства. Загальна стандартизація, універсалізація, гомогенізація поступово стають характерними і постійними рисами фінансової сфери, економіки, культури світового суспільства.

Україна є часткою світового простору. Сучасна парадигма вищої освіти України перебуває під потужними впливами процесів глобалізації. Суперечність та складність глобалізаційних впливів на соціокультурну сферу, зокрема, на систему вищої освіти, детермінується амбівалентністю та неоднозначністю феномену глобалізації. Саме тому необхідність усвідомлення всіх чинників впливу та корегування їхніх наслідків у сучасній парадигмі освіти є важливим завданням для сучасної української філософської думки.

Мета роботи. / Aim. - проаналізувати особливості трансформації парадигми національної вищої освіти у контексті глобалізації та в сучасних умовах євроінтеграції, визначити основні перспективи та виклики цього процесу, зосередити особливу увагу на національному спрямуванні освіти як важливому факторі збереження національної ідентичності українців у глобальному світі, розглянути нормативно-правову базу, що є підґрунтям для освітньої державної політики України в сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції.

Матеріали та методи./ Materials and methods. Теоретичне осмислення сутності глобалізації, її викликів для сучасного світу міститься у працях

Б. Андерсона, У. Бека, Ф. Фукуяма, Г. Герборна, Е. Гідденса, В. Арутюнова, Л. Хижняка, Г. Ковальнової та інших.

Проблемі трансформації національних систем освіти під впливом процесів глобалізації приділяють увагу П. Скот, . Деланті, Г. Колін, А. Гофрон, Р. Робертсон, Ф. Уебстер, Н. Бортнік, Т. Ящук, В. Лозовий, В. Журавський, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко та інші науковці.

Національна ідентичність та її збереження національними державами у контексті глобалізації – проблема, яка була і залишається актуальною у науковій парадигмі українських та закордонних дослідників таких, як С. Гантінгтон, П. Бергер, А. Віліс, М. Грох, Е. Тоффлер, К. Хюбнер, Е. Вілсон, Е. Сміт, Т. Воропай, В. Андрущeko, М. Степико, В. Піскун, О. Забужко, А. Астаф'єв, В. Бех, А. Бичко, Г. Лозко та інших.

Незважаючи на теоретичні здобутки у даній проблематиці, слід розуміти, що глобалізація є складним й динамічним процесом, що поглиблюється у всі сфери життєдіяльності людства, висуваючи нові виклики до сучасності, які потребують сучасних рішень у науково-практичній площині.

Методологічною основою дослідження є системний та конкретно-історичний підходи. Методами, які використовувалися, є філософська рефлексія, аналіз, зокрема порівняльний, синтез, аналіз документів.

Результати та обговорення./ Results and discussion. Глобалізація - всесвітній процес що впливає на економічне життя сучасної цивілізації та має політичні, соціальні та культурно-цивілізаційні наслідки.

Важливою ланкою соціокультурної сфери життєдіяльності виступає вища освіта, яка активно залучена до процесів глобалізації.

Наприкінці ХХ століття Європа вступила у епоху глобальних трансформацій національних систем освіти. З метою підтвердження необхідності глобалізації вищої освіти, створення спільного «європейського простору вищої освіти», «гармонізації» європейської університетської освіти із загальною структурою освітніх рівнів було підписано Сорбонська (1998) і Болонська (1999) декларації. Підписантом Болонської декларації стала Україна.

У контексті філософії та культури постмодерну трансформація національної вищої освіти спрямована не тільки на оновлення її змісту, форм і методів, а й на побудову нових смислів освіти, як такої, що триває впродовж життя та орієнтується на формування креативної особистості глобального інформаційного суспільства XXI століття, здатної до саморозвитку. Визначальним у постіндустріальну епоху «став перехід від суспільства знань до суспільства життєво компетентних громадян»

До перспектив трансформації національних систем освіти в умовах глобалізації належать: формування стратегії інтерналізації, у межах якої можливими стають багатосторонні зв'язки між закладами вищої освіти країн Європи та світу на основі взаємовигідного співробітництва; зростання ефективності освітньої та науково-дослідної діяльності; розширення мобільності студентів та викладачів, у тому числі стає можливою практика створення міжнародних умов для обміну ідеями у віртуальному просторі за допомогою нових інформаційних технологій та технологій зв'язку; розвиток новітніх форм дистанційного навчання на базі Інтернету тощо.

Саме освіта є запорукою економічного зростання країни, її конкурентоспроможності на світовому ринку у зв'язку із тим, що вона відіграє вирішальну роль у формуванні людського капіталу.

Стрижнем людського капіталу є знання і здатність їх реалізовувати у практиці. Накопичення людського капіталу є важливим фактором соціального добробуту сучасних суспільств та їхнього економічного росту. У глобальному світі лідерами стають ті країни, які навчилися використовувати знання, вміння, компетенції людей, їхню спроможність подальшого навчання, тобто всього, що концентрується у понятті «людський капітал».

Основним принципом освіти у глобальному світі є «освіта протягом життя». Ті фахівці, які отримали максимум фундаментальних знань у своїй освіті, здатні динамічно, без труднощів перекваліфіковуватися, адаптуючись до нових професій і навпаки. Стрижнем фахових знань є основи точних, суспільних, природничих наук, представлених у єдиному, комплексному

філософському контексті, як світоглядна сентенція. Тому тенденція до спеціаліста «вузького профілю» суперечить потребам суспільства, яке потребує фахівців, здатних використовувати, синтезувати різноманітні знання, адаптуватися до умов, що швидко змінюються, а також це призводить до невілювання культури та її стрижневого складника - освіти.

Наряду із цим, у професійних спільнотах досить чітко виражена позиція щодо необхідності збереження культуроцентричності вищої освіти в країні.

Слід бути максимально реалістичними, прагматичними, обачливими до Болонського процесу, у першу чергу, на державному рівні, щоб не посилювати негативні наслідки процесів стандартизації, уніфікації в освітянському просторі та не зруйнувати традиції вітчизняної вищої школи в умовах складних, амбівалентних, іноді негативних планетарних процесів.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень, «Україна на міжнародному ринку праці представлена як постачальник висококваліфікованих кадрів для багатьох країн світу. «Відплив інтелекту» з України є найбільшим у світі; проголошена Україною інтеграція зі спільним науково-освітнім простором ЄС, додала додаткового імпульсу «відтоку мізків».

На противагу світовим тенденціям, Україна не створює мотиваційної політики щодо залучення молодих вчених, талановитих студентів у науково-освітянську сферу, у наслідок чого поступово позбавляється талановитих науковців, а проблема якісної підготовки фахівців набуває все більшої гостроти. Україна стає імпортером технологій на користь великим країнам глобального світу, що негативно позначається на процесі довгострокового економічного зростання. Людський капітал, що сформований в Україні за рахунок її бюджету, працює на підвищення економічного потенціалу інших країн. Це суперечить інтересам української держави, у кінцевому результаті, потенційно ставить під загрозу її національну безпеку. Обороздатність країни досягається, у першу чергу, за рахунок розвитку національного військово-промислового комплексу, потенціал якого не існує без науково-технічного

забезпечення, що ґрунтується на новітніх наукових відкриттях у галузі фундаментальних наук, наукових розробок у галузі ІТ-технологій.

Важливим аспектом вирішення цієї проблеми є формування у сучасної молоді громадянських та національно-патріотичних почуттів, піднесення національної самосвідомості, що становить підґрунтя для захисту власної національної ідентичності. Національно-патріотичне та громадянське виховання – це зворотній бік навчального процесу у національних ВЗО. Освіта формує особистість у всій її багатоманітності, а не тільки дає знання і професію. В цьому полягають традиційні основи національної освіти, що ґрунтуються на культуроцентричності.

Неоліберальна ідеологія, яка є панівною в світі глобалізації, певним чином не сприймає національної ідентичності й тяжіє до ідей виховання не патріотів і громадян національної держави, а «громадян світу», які вільно пересуваються і функціонують у відкритому глобальному просторі.

Неоліберальна ідеологія насаджує принцип «відкритого суспільства» і глобального інтернаціоналізму, що немає Батьківщини, прив'язки до національної культури, національної традиції. Тому в умовах глобалізації набуває все більшої актуальності зміцнення національних громадянських зв'язків, патріотичного єднання нації для захисту національної ідентичності, етики колективного служіння національним інтересам власної держави. У сучасному світі глобалізації зможе вижити тільки консолідований соціум, у якому громадяни пов'язані солідаристською етикою та національною ідентичністю.

Парадигма вищої освіти України, відповідаючи на виклики глобалізації, має підготувати сучасних професіоналів, здатних до саморозвитку та самоосвіти протягом життя, які будуть патріотами власної держави, носіями та захисниками національної культури, мови, традицій, без чого неможливе утвердження національної ідентичності в умовах глобального світу.

Національна спрямованість освіти є важливим пріоритетом в умовах сучасного світу глобалізації. Примітно, що в Державній національній програмі

«Освіта (Україна ХХІ ст)» зазначалося, що домінуючим напрямком виховання має бути національна спрямованість освіти, невід’ємність від національного ґрунту, формування національної свідомості, любові до рідної землі, свого народу, бажання працювати на благо своєї держави, пізніше у «Національній доктрині розвитку освіти» були закладені основні пріоритети: культурно-історичні цінності українського народу, його традиції, духовність, утвердження національної ідеї.

«Національною доктриною розвитку освіти» (2002 р.) визначено основний її вектор: орієнтація розбудови національної системи освіти України на європейські стандарти, повернення особистості не лише до джерел національної культури, а й до цивілізаційних здобутків. Така сформована культурологічна компетентність особистості має у сьогоденні створювати можливість входження людини в глобалізовану цивілізацію.

Нормативно-правова база, яка затверджена Україною у освітянській сфері (з 2003р. й до сьогодення), свідчить про те, що державна освітня політика здійснюється в умовах збільшення сили трансформаційних викликів євроінтеграції та процесів глобалізації. Так, важливим часом модернізації законодавства освітньої та наукової сфери, з урахуванням викликів глобалізації та процесів євроінтеграції, стає 2015 рік, коли на засадах Болонського процесу із створенням Європейського простору вищої освіти прийнято Закон України «Про вищу освіту», а у контексті формування європейського дослідницького простору – Закон «Про науково-технічну діяльність».

Основні тенденції та стратегії розвитку національної освіти у найближчий час викладено у «Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період 2012 - 2021р». У Стратегії зазначено, що «розвиток національної системи освіти має формуватися адекватно сучасним інтеграційним і глобалізаційним процесам, вимогам переходу до постіндустріальної цивілізації, чим забезпечити стійкий рух і розвиток України, інтегрування національної системи освіти у європейський світовий освітній простір». Реалізація Національної стратегії

спрямована на забезпечення підвищення якості національної освіти, її інноваційного розвитку відповідно до світових стандартів у глобальному світі.

Висновки./ Conclusions. У глобальному світі система національної вищої освіти – потужна соціальна інституція, яка впливає на економічний розвиток держави, забезпечення національної безпеки, реалізацію національних інтересів країни. Система вищої освіти України формує духовну та інтелектуальну еліту держави, яка є «двигуном» її науково-технологічного, соціально-економічного розвитку. Національна освіта є запорукою консолідації суспільства, збереження соціокультурного простору, забезпечення становлення патріотизму та високої громадянськості, піднесення національної свідомості; освіта є осередком збереження національної ідентичності від руйнівних впливів глобалізації.

Залучення України до Болонського процесу стало рефлексією на сучасні процеси глобалізації та Європейської інтеграції. Стрижнем трансформації системи вищої освіти України в умовах глобалізації та євроінтеграції має стати не «сліпа» відповідність стандартам, не уніфікація вищої освіти, а прилучення до найкращих освітніх наукових досягнень країн глобального світу, поєднання їх з традиційними основами української освіти. Необхідно створити нову парадигму розвитку вищої національної школи з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільного життя, викликів світу глобалізації, процесів євроінтеграції, критично підійти до вирішення гострих проблем, що гальмують реалізацію системних реформ у галузі вищої освіти України.

На наш погляд, якісна реалізація завдань, що спрямовані на трансформацію та модернізацію сучасної парадигми вищої освіти України, реформування в умовах глобального світу, може бути здійснено при створенні дієвої системи державно-громадського управління освітою, що забезпечить її інноваційний розвиток, підвищення якості, спрямованість на забезпечення національних інтересів, національної безпеки держави.

ECONOMIC SCIENCES

УДК 339.138

TO THE QUESTION OF MARKETING ACTIVITY OF AN ENTERPRISE

Chepurnyi Serhii Eduardovych

private entrepreneur

Cherkasy, Ukraine

Today business entities of all forms of ownership optimize their profits and take measures to reduce the impact of existing factors on enterprise activity. Therefore, in modern economic conditions, the question of choice and introduction of marketing activities of the enterprise, which should solve these tasks is quite topical.

One of the leading principles of the effective functioning of the enterprise nowadays is marketing activity, as it is aimed at obtaining profit through consumer satisfaction. Therefore, today marketing activity is an integral part of the production and economic activity of a modern enterprise. Analysis of the state of marketing activity is extremely important as every modern enterprise strives to increase the efficiency of production and economic activity, to take leadership positions in the market, to ensure maximum profit, and it helps to influence qualitatively and quantitatively the state of production and economic activity, to develop and put into action the necessary measurements, determine the most significant growth trends, identify and regulate the course of uncontrolled processes, as well as predict their impact on the key indicators of the enterprise. Therefore, a correctly selected marketing strategy is the main tool for solving these tasks.

Marketing strategy occupies an important place in the business planning of an enterprises, determines the choice of components of the marketing complex, involves the justification of the choice and the formation of the target market, assortment of products, it's price and sales.

When carrying out marketing activities, there is a study of the market, needs

and behavior of the consumer. The company needs to find out which products are in demand. In order for the enterprise to work efficiently, it must produce products that will be in demand. Therefore, at the initial stage, the demand itself is the object of study. In addition to the fact that marketing activity is able to reveal the trends of existing demand in the selected market, it can independently shape consumer needs by offering new products. Planned sales volume and production volumes are formed under the influence of product demand. The production of a certain amount and type of products requires the availability of appropriate equipment, as well as the level of personnel training. The volume of production affects the amount of revenue received by the enterprise, and, therefore, the amount of profit. Therefore, marketing activity affects all stages of profit formation. In addition, the production of the intended quantity of products of the appropriate quality must be provided with the necessary amount of resources. Marketing activities can save the company from unnecessary costs for trial releases of products, because during the research of consumer preferences, a product that is in demand will be discovered. It is also important to organize uninterrupted production, since time consumption affects the efficiency of production activities. The relationship between the number of products produced and the amount of resources spent is directly proportional.

The listed factors constitute a complex of factors by which marketing activity affects the production and economic activity of the enterprise. When evaluating the efficiency of the enterprise's production and economic activity, we will evaluate the indicators of the efficiency of the use of fixed assets, labor and material resources, but profitability indicators will be key for our research. Marketing activity will make sense and have a positive effect on the efficiency of production and economic activity if the costs of organizing this activity are lower than the achieved result.

The company's marketing activities are also aimed at forecasting long-term trends in changes in consumer demand, formulating strategic goals for the development of the city's enterprise and determining ways to achieve them. For this, it is necessary to take into account the strategies and forecasts of the development of the country, region and industry.

САМОМЕНЕДЖМЕНТ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО НЕОБХІДНІСТЬ В РОБОТІ МЕНЕДЖЕРА

Агєєва Ірина Вікторівна

к.е.н., доцент,

Таврійський державний агротехнологічний
університет імені Дмитра Моторного,
м. Запоріжжя, Україна

Вступ. В сучасних умовах однією із основних фігур в системі менеджменту є керівник або менеджер, який керує організацією, якимсь конкретним видом діяльності, підрозділом, службою, групою людей тощо.

Найталановитіший і працездатний менеджер не здатний досягти успіху, якщо він не вміє правильно організувати та спланувати свою роботу та трудову діяльність підлеглих. Щоб ефективно керувати людьми, менеджер насамперед повинен опанувати мистецтво управління самим собою. Основу професіоналізму менеджера становить здатність до постійного саморозвитку. Саме для цього покликаний самоменеджмент.

Але є основна проблема самоменеджменту, яка полягає не так у нестачі знань про його методи, як у недостатньому чи незадовільному застосуванні його.

Ціль дослідження - розглянути сутність та функції самоменеджменту, обґрунтувати його необхідність для менеджерів.

Матеріали і методи. Методологічні та теоретичні аспекти сутності самоменеджменту відображені у роботах багатьох учених, зокрема: Аніти та Клауса Бішоф, Бербея і Хайнца Швальбе, О. Лакейна, Л. Зайверта, З. Юринця, О.Макара та ін. Дослідження поглядів щодо сутності самоменеджменту досі залишається актуальним.

Методологічною базою дослідження слугувала сукупність таких наукових методів, як: аналізу та синтезу, індукції і дедукції, систематизації та узагальнення.

Результати та обговорення. Бербель і Хайнц Швальбе досліджуючи проблеми практичного менеджменту та ділової кар'єри стверджували: «Щоб досягти успіху, потрібно вміти керувати собою» [1]. Найбільш природним інструментом навчання навичок управління своєю діяльністю є самоменеджмент.

Як стверджує Л. Зайверт, «самоменеджмент є послідовним і цілеспрямованим використанням випробуваних методів роботи в повсякденній практиці, для того, щоб оптимально і зі змістом використовувати свій час» [2, с.18].

На думку Аніти Бішоф та Клауса Бішоф, самоменеджмент є «ключовою технікою», яка полягає в умінні «ставити перед собою професійну мету та досягати її, організувати свою роботу, правильно використовувати час та ефективно співпрацювати з колегами» [3, с. 8].

Юринець З.В. та Макара О.В. дають таке визначення самоменеджменту як «оптимальне управління власними можливостями, сучасними техніками та методами, щоб досягнути комфортного життєвого та робочого ритму» [4, с. 6].

Насамперед самоменеджмент – це не просто набір техніки планування, а й комплексна система управління персональною діяльністю.

Застосування самоменеджменту у роботі менеджера це:

- бути організованим (чітко розподіляти час);
- почуватися впевненим;
- вміти керувати собою.

Менеджер повинен відчувати задоволеність собою та своєю професійною діяльністю, не відчувати тривожності та внутрішньої напруги при виконанні своєї роботи. Маючи адекватну самооцінку, він охочеповинен йти на контакт з підлеглими, демонструє здатність до їх безумовного прийняття.

Менеджер займається протягом робочого дня вирішенням різних проблем та завдань, які здійснюються за певним алгоритмом. Тому для кращого здійснення цього процесу доцільно дотримуватись певних функцій, які знаходяться у певному взаємозв'язку між собою:

- функція «визначення мети» - це аналіз ситуації та формування на цій основі цілей;
- функція «планування» - підготовка до реалізації цілей - розробка планів;
- функція «рішення» - вибір першочергових завдань - прийняття рішень (встановлення пріоритетів);
- функція «організація та реалізація»- організація роботи та витримування розпорядку дня;
- функція «контроль» - контроль за роботою, а при необхідності - коригування цілей.

Для самоменеджмента велике значення має ясне розуміння того, що хоче менеджер. Менеджер який ставить перед собою мету, повинен ясно уявляти собі її важливість, а оцінивши це він повинен зрозуміти, чи варто взагалі займатися на цьому етапі цією метою. Знати свої цілі і прагнути до їх досягнення - означає концентрувати свою енергію на дійсно важливих справах.

Вірна постановка цілей є передумовою планування, ухвалення рішень і подальшою потім їх реалізації.

Послідовне планування менеджером своєї роботи дає можливість приділяти достатньо уваги виконанню своїх функцій, і навіть зосередитися не так на процесі діяльності, як на його результатах. Планування як складова функція самоменеджменту означає підготовку до реалізації цілей та упорядкування часу. Правильне планування роботи приносить вигравш у часі.

Ухвалення рішення передбачає вибір першочергових завдань та справ, щоб визначити яким завданням віддавати першорядне значення. Чітко розставлені пріоритети дозволяють підвищити продуктивність, краще керувати часом і завжди бути впевненим у тому, що термінів буде дотримано.

Функція організація та реалізація самоменеджменту передбачає об'єднання енергії та напрямків на досягнення поставленої мети. У процесі організації діяльність менеджера формується та здійснюється спрямованість роботи.

Контроль є завершальною функцією самоменеджменту. Контроль за результатами праці повинен проводитися після виконання завдання. Щоб повною мірою проаналізувати свою діяльність, необхідно здійснювати регулярний контроль своїх планів, який надалі буде служити поліпшенню своєї роботи. Той, хто хоче досягти поставленої мети, навчитися використовувати власний час з високою ефективністю, не може відмовитися від самоконтролю. Самоконтроль дозволяє підвищити ефективність та цілеспрямованість власної діяльності.

Організувати свою роботу протягом дня – це ретельно її спланувати. Для організації своєї роботи та планування робочого часу можна користуватися календарем-щоденником або тижневиком.

Навички самоменеджменту мають сприяти розвитку особистості менеджера та підвищувати якість його роботи. Основними інструментами, які допоможуть сформувати відповідні уміння менеджерів, є активні методи навчання: організація керівництвом навчання, каучинги, тренінги, стажування, обмін досвідом тощо.

Висновки. Таким чином, на нашу думку, самоменеджмент – це процес, за допомогою якого менеджер реалізує свій потенціал і оптимізує його для досягнення своїх цілей за допомогою певних методів та прийомів. Досліджені функції самоменеджменту, які простежуються у діяльності менеджерів, передбачають висування обґрунтованих цілей управління, формування планів, ухвалення оптимальних рішень, своєчасно та ефективно їх реалізування, контролювання поставлених цілей.

Самоменеджмент має вирішальне значення не тільки для професійного зростання, але й для загального розвитку особистості.

Список використаних джерел

1. Швальбе Б., Швальбе Х. Личность, карьера, успех: пер. с нем. М.: АО Издат. группа «Прогресс-Интер», 1993.
2. Зайверт Л. Ваше время – в Ваших руках: Москва: Экономика, 1990.

232 с.

3. Бишоф А., К.Бишоф. Самоменеджмент. М.: ОМЕГА-М, 2006.127 с.

4. Юринець З. В., Макара О. В. Самоменеджмент: навч. посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 272 с.

ТУРИЗМ ЯК ОДИН ІЗ ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ У МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИНАХ

Арестов Сергій Вікторович

к.е.н., доцент

Волянська Наталія Миколаївна

студентка

Одеський Державний Екологічний Університет

м. Одеса, Україна

Вступ. У сучасному глобалізованому світі туристична галузь посідає визначальне місце у системі економічних міжнародних відносин та виходить на позиції вагомого фактора економічного зростання, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни на світовій арені та вирішенню ряду проблем економічного і соціального характеру.

Туризм увійшов у XXI століття як сектор економіки, що характеризується стабільним розвитком і перетворився на одну з найбільш прибуткових і динамічних галузей світової економіки. Сьогодні на туристичну індустрію припадає близько 10% світового ВВП, 6% світового експорту, близько 30% світової торгівлі послугами, 7% загального обсягу світових інвестицій, 11% світових споживчих витрат, а кожне 10-е робоче місце пов'язане із цим сектором.

Міжнародний туризм не просто розвивається й якісно змінюється сам по собі, він усе більш активно і органічно проникає і взаємодіє з окремими формами сучасних міжнародних економічних відносин, починаючи з міжнародної торгівлі товарами і закінчуючи міжнародним науково-технічним обміном. Ці аспекти і зумовили вибір теми наукового дослідження.

Водночас, проблематика ролі та місця туризму для розвитку міжнародних економічних відносин залишається недостатньо розкритою, постійно враховуючи зростаючу вагу туристичної індустрії у сучасному міжнародному економічному середовищі.

Мета роботи. Метою даної роботи є розкриття значення туристичної індустрії для сучасних міжнародних економічних відносин, розробка та наукове обґрунтування основних напрямків і перспектив розвитку туризму як однієї з провідних галузей світової економіки.

Досягнення мети дослідження передбачає постановку та розв'язання наступних завдань:

- дослідити зміст та економічні особливості туристичної індустрії в контексті сучасного світогосподарського розвитку;
- навести класифікацію форм та видів туризму, як однієї з провідних галузей світової економіки;
- розкрити чинники розвитку міжнародного туризму в умовах глобальних трансформацій;
- проаналізувати обсяги, структуру та динаміку світового ринку туристичних послуг;
- оцінити вплив туризму на міжнародне економічне співробітництво;
- охарактеризувати сучасні тенденції розвитку міжнародного туризму як форми інтеграційних комунікацій;
- визначити особливості формування туристичної індустрії України з урахуванням світового досвіду;
- оцінити механізми залучення інвестицій для реалізації стратегічних засад туристичної політики в Україні;
- окреслити проблеми та пріоритетні напрямки розвитку туристичної галузі України.

Матеріали та методи. Повітряні подорожі – це один із найбільш популярних способів досягнення туристами та мандрівниками обраного пункту призначення, в процесі використання якого авіакомпанії надають різні послуги, включаючи регулярні та чартерні рейси, можуть пропонувати рейси внутрішніх та міжнародних напрямків, а також рейси на далекі та короткі дистанції.

Підкатегорія водного транспорту включає всі види транспорту, які перевозять пасажирів водним шляхом. До них відносяться океанські лайнери та пароми, які, як правило, прямують із пункту А до пункту Б, а також круїзні кораблі, для яких перевезення не є єдиною метою.

У багатьох випадках міжміські автобусні перевезення є одним із найбільш ефективних способів подорожей серед туристів та мандрівників до обраного пункту призначення, і вони особливо популярні як для одноденних поїздок в межах країни, хоча нерідко використовуються для закордонних поїздок.

Залізничні перевезення – ще один популярний спосіб транспортування, який допомагає пасажирам легко дістатися з одного місця до іншого. Залізничні послуги користуються особливою популярністю у внутрішніх поїздках мандрівників завдяки їх зручності та регулярності. Крім того, у багатьох великих містах користуються послугами залізничного метрополітену, що сприяє швидкому та легкому переміщенню.

Результати та обговорення. Сучасна наука розглядає туризм як складну соціально-економічну систему. Беззаперечним є той факт, що на сучасному етапі туристична індустрія – це багатогалузевий виробничий комплекс. З цього випливає, туристична індустрія є надзвичайно розгалуженою, і на неї впливають певні фактори. Підприємства туристичної індустрії повинні враховувати ступінь впливу усіх цих факторів за конкретних умов їх функціонування.

Туризм є надзвичайно важливою сферою економічної діяльності, оскільки він тісно пов'язаний з іншими галузями економіки, зокрема, з виробництвом, сільськогосподарською діяльністю, торгівлею. Масштаб та окремі елементи туристичної діяльності, їх цінність та оригінальність перетворюють туризм на основну рушійну силу формування туристичного трафіку і забезпечують розвиток туристичної діяльності. Певна місцевість або напрямок може зацікавити і змусити людей подорожувати на далекі відстані, що сприяє розвитку туристичного потенціалу, який включає до свого складу

елементи, що являють собою пам'ятки та об'єкти для прийому туристів. Туристична галузь є специфічним підвидом комерційної діяльності, що виробляє товари та послуги. У зв'язку з тим, що туристична пропозиція складається з товарів і послуг, іншими словами, з матеріальних і нематеріальних елементів, ринок туризму характеризується високою складністю.

Попит на туристичні послуги зумовлений певними вподобаннями туристів як рушіїв попиту: особами з туристичними потребами та бажанням подорожувати, які мають високу купівельну спроможність і створюють попит на найбільш престижні тури та найвищий рівень туристичного обслуговування (комфортабельність апартаментів, уважність обслуговуючого персоналу, особисті перекладачі, індивідуальні транспортні засоби). Споживча поведінка туриста сформована під впливом природних, психологічних, соціальних та інших причин.

Висновки. У XXI столітті індустрія туризму завдяки своїй глобальності та широкому охопленню різних галузей господарства набула виняткового значення у розвитку міжнародних економічних відносин. Дана індустрія приносить значні прибутки країнам, які активно її розвивають, а також бере участь у формуванні висококонкурентного середовища, у якому кожна країна бажає здобути першість у просуванні власних туристичних продуктів. Допомагаючи формувати цінність, імідж та ідентичність країни, індустрія туризму виходить за межі економічно привабливих напрямків, і є важливим фактором економічного зростання. Туризм сприяє економічному зростанню та розвитку країни, забезпечує доходи та надає численні економічні переваги.

Уряди країн використовують туризм як інструмент для усунення бідності на місцях, підвищення рівня зайнятості та економічного зростання, оновлення інфраструктури та зменшення тиску від переповнення наприклад, дискреційною ціновою політикою.

Сьогодні туристична індустрія посідає визначальне місце в системі міжнародних економічних відносин і є однією з найбільш значущих секторів

світової економіки. Туристичний бізнес рухається вперед і від того, наскільки ця галузь розвиватиметься сьогодні, разом із економічним зростанням туристичних об'єктів і туристичних регіонів, залежить і розвиток галузей, які співіснують разом або залежать від туристичного бізнесу.

Використана література:

1. Л.М. Гайдукевич «Стан і перспективи розвитку туризму», 2013 р., 63-65 с.
2. Е.А. Соболева, І.І. Соболев «Фінансово-економічний аналіз діяльності турфірми», 2010 р., 132-134 с.

ЧОРНОБИЛЬСЬКА АЕС: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В РЕГІОНІ

Арестов Сергій Вікторович

к.е.н., доцент

Костюк Анастасія Сергіївна

Студентка

Одеський державний екологічний університет

м. Одеса, Україна

Вступ. Стрімкий розвиток чорнобильського туризму – явище, яке реально існує поряд з головними напрямками людської діяльності на території зони відчуження. Досить довгий час такі подорожі були неконтрольованими, але поточна ситуація потребує невідкладних заходів не тільки з надання і контролю безпечних умов відвідування, але й розвитку інфраструктури, відновлення маршрутів та будівель, цільового використання надходжень від туризму, диверсифікації послуг, тощо. Тому дослідження динаміки туристичних потоків, їх прогнозування і проведення оцінки обсягів туристичних і супутніх їм послуг є надзвичайно актуальною задачею.

Мета роботи. Дослідження перспектив розвитку Чорнобильської зони відчуження як осередку туризму техногенних катастроф в Україні

Матеріали та методи. Чорнобильська зона є одним з найпопулярніших місць в Україні, які відвідують іноземні туристи. Починаючи з 90-х років і потім досить довгий період Чорнобильську зону можна було відвідати тільки нелегально. Спочатку це були невеликі групи мандрівників і дослідників. Друга хвиля нелегалів, охочих проникнути в небезпечний район, виникла після виходу в 2007-2009 рр. комп'ютерної гри «S.T.A.L.K.E.R» української компанії GSC Game World. Третя хвиля нелегальних подорожей до зони виникла після появи роликів про відвідування на каналі YouTube.

Першим державним органом, який став організовувати офіційні поїздки в Чорнобильську зону відчуження стало агентство «Чорнобильінтерінформ», створене в 1995 році. Туристичні підприємства, які в той час організовували

екскурсії в зону, співпрацювали з цим агенством. У 2002-му вийшла доповідь ООН, згідно з якою у більшості місць зони відчуження відтепер можна було залишатися без особливої шкоди для організму. З тих пір число туристів, що відвідали Чорнобиль, щорічно зростала. Постановою Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 564 було створено Державне агентство України з управління зоною відчуження (ДАЗВ), однією з функцій якого є надання дозволів на відвідування зони.

На даний час найбільшим спеціалізованим підприємством з організації екскурсій в Чорнобиль є туроператор «Чорнобиль Тур». Кількість бажаючих відвідати Чорнобиль та прилеглі до нього райони стрімко зростає, особливо за останні роки. У зоні відчуження функціонують 21 маршрут, з яких:

№ 1 КПП Дитятки - с. Черевач - м. Чорнобиль;

№ 3 м. Чорнобиль (пам'ятник «Тим, хто врятував світ», , меморіальний комплекс «Зірка Полин», Свято-Іллінська церква);

№ 4 м. Чорнобиль - с. Паришів;

№ 6 м. Чорнобиль – ЧАЕС;

№ 7 м. Чорнобиль - м. Прип'ять;

№ 14 р. Уж - р. Прип'ять до м. Чорнобиль (водний);

№ 16 р. Дніпро - р. Прип'ять до м. Чорнобиль (водний);

№ 20 КПП Зелений мис - с. Опачичі (с. Оташів) – м. Чорнобиль (повітряний);

№ 21 м. Чорнобиль - р. Уж – с. Рагівка (повітряний) та інші.

Відкриття активного туризму в Чорнобильській зоні (водний і повітряний) цікаве тим, що місце найбільшої екологічної катастрофи трансформується в територію позитивного використання.

Результати та обговорення. Нещодавно заявлено про відкриття нового туристичного маршруту "Локаціями зйомок мінісеріалу «Чорнобиль» в Києві". Фільм «Чорнобиль» (англ. Chernobyl) - телевізійний міні-серіал в жанрі історичної драми, створений американським телеканалом НВО, отримав десять премій «Еммі». Серіал «Чорнобиль» суттєво вплинув на туризм в м. Прип'яті, а

саме, потік іноземних туристів в місто збільшився в п'ять разів. Створення туристичних маршрутів по місцях зйомок фільмів чи телесеріалів практикується в усьому світі. У Новій Зеландії прокладені туристичні маршрути по місцях зйомок «Володаря кілець», зростання інтересу туристів до Північної Ірландії, Ісландії та Мальти тревел експерти пов'язують з тим, що саме там знімався серіал «Ігри престолів», в лондонському передмісті Уотфорд на місці павільйонів, в яких Warner Brothers знімали фільм, відкрився музей Гаррі Поттера.

Згідно з інформацією Державного підприємства "Центр організаційно-технічного і інформаційного забезпечення управління зоною відчуження» (ЦОТІЗ) з початку 2019 року Чорнобильську зону відвідали понад 107 тисяч туристів. Це майже на 40 тисяч більше, ніж за аналогічний період минулого року, що є абсолютним туристичним рекордом зони.

Рис. 1. Динаміка кількості відвідувачів зони відчуження

Рівняння простої регресії, що розміщено на Рис.1, дозволяє оцінити середнє щорічне зростання кількості відвідувачів зони відчуження з великим ступенем достовірності (значення коефіцієнту детермінації дорівнює $R^2 = 0,97$). Отже, за даними динаміки 2015-2019рр. середнє щорічне зростання кількості відвідувачів зони відчуження становить 23387 осіб, що відповідає середньому гармонічному показнику темпу росту 1,91. Слід відзначити, що таке велике

значення середнього приросту і росту отримано за рахунок різкого зростання показника в 2016 р. Наступні 4 роки темпи зростання уповільнились і за оцінками останніх 4 років середній темп росту становить 1,44 (44% щорічного середнього приросту). Якщо припустити збереження темпів останніх чотирьох років у 2020 році слід очікувати близько 130 тис. відвідувачів зони відчуження. За даними ЦОТІЗ, загальна кількість країн, звідки приїжджають до Чорнобиля – 130. Серед них Сінгапур, Чилі, Мексика, Японія та інші. За даними Державного агентства з управління зоною відчуження, майже 80% туристів приїхали з інших країн. Структуру відвідувачів зони відображено на Рис. 2.

Рис. 2. Розподіл відвідувачів зони відчуження за країнами

Серед іноземних держав найбільше відвідувачів прибуло з Великої Британії (15 738 туристів), Польщі (9 378), Німеччини (7 826), США (5 580) та Чехії (4 063). Українців серед відвідувачів зони цього року також було чимало – 22 468 осіб. Користуючись даними Табл.1, отримаємо оцінку доходу від туризму в Чорнобильській зоні.

Таблиця 1

Ціни на тури в зону відчуження туристичного оператора «Чорнобиль тур», з особи, USD

Ододенна екскурсія	
для громадян України (зі знижкою):	49
для громадян інших країн	99
екскурсія англійською мовою	99
Дводенна екскурсія	
для громадян України (зі знижкою)	129
для громадян інших країн	249
екскурсія англійською мовою	249
Екскурсія "Локаціями зйомок міні-серіалу" Чорнобиль "в Києві"	
для громадян України	140
для громадян інших країн	185
Ододенний груповий водний тур (каячний)	
для громадян України	180
для громадян інших країн	200
Дводенний груповий водний тур (каячний)	
для громадян України	270
для громадян інших країн	330

Покращення туристичної привабливості зони відчуження – невідкладне завдання як державних органів, так і підприємств, що безпосередньо працюють

в цьому регіоні. Протягом 2018-2019рр. було зроблено наступні кроки щодо підвищення якості надання послуг з відвідування чорнобильської зони:

- Керівництво ДАЗВ взяло участь у презентації результатів кампанії з оцифрування туристичних пам'яток Київщини, що відбулася у Міжнародному аеропорту Бориспіль. Одним із представлених на веб-сайті з промоції туристичного потенціалу Київщини маршрутів була екскурсія під НБК (новий безпечний конфайнмент) – об'єкт «Укриття» у вигляді арки.

- У липні 2019 року в Офісі президента створено робочу групу щодо покращення туристичної привабливості зони відчуження. Результатом роботи групи став указ Президента № 512/2019 "Про деякі питання розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 10 липня 2019 року [10]. Зараз цей указ впроваджується.

- В робочій групі розроблено положення, які усувають штучно створену монополію діяльності певних туристичних операторів. Зазначається, що зона повинна, перш за все, реалізовувати соціальну функцію для депресивних районів, наповнювати бюджети депресивних прилеглих районів, тому модель розподілу доходів від туризму слід змінити.

- У зв'язку із зростанням туристичного потоку за згаданим указом передбачається вжити невідкладних заходів щодо облаштування визначених в установленому порядку маршрутів необхідною інфраструктурою.

Висновки. Проведені дослідження на основі динамічного ряду кількості відвідувачів Чорнобильської зони дозволили оцінити середнє щорічне абсолютне зростання цього показника на рівні 23387 осіб на рік. За проведеними оцінками протягом останніх 4 років (2016-2019рр) середній темп росту становить 1,44 (44% щорічного середнього приросту).

За даними Державного агентства з управління зоною відчуження 2019 року уточнено структуру туристичних потоків, а саме минулого року 21% відвідувачів склали громадяни України і, відповідно, 79% – іноземці. Найбільша кількість іноземних туристів (15%) прибула з Великої Британії. Простий регресійний аналіз і дослідження щодо вартості відвідування

Чорнобильської зони дозволили оцінити і спрогнозувати очікуваний обсяг туристичних послуг в грошовому еквіваленті.

Чорнобильський туризм сьогодні є незаперечним фактом, який необхідно перетворити на позитивний чинник сприяння зацікавленості світу Україною. Удосконалення туристичного потенціалу Чорнобиля є одним із головних пріоритетів у розвитку зони відчуження і відповідні кроки з боку кожної з зацікавлених сторін повинні бути максимально дієвими.

Використана література:

1. Чорненька Н. В. Організація туристичної індустрії: Навчальний посібник,- К.: Атіка, 2006.- 264 с.

НОРМАТИВНО-ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Глушаченко Ірина Валеріївна,
Аспірантка
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

Вступ. Медичні послуги є важливою складовою соціальної сфери держави, яка поєднує у собі державну і приватну компоненти, що визначає цю сферу як один із найскладніших об'єктів державного регулювання та контролю.

Основу нормативно-інституційних засад фінансового контролю у будь-якій сфері становить інституційне середовище. Теоретики інституціоналізму розглядають інституційне середовище як сукупність інститутів (норм і правил), діяльності інституційних одиниць-органів, а також здійснюваних ними трансакцій. Інститут є одним з найбільш дискусійних понять не тільки серед вітчизняних вчених, але й серед представників різних течій інституціоналізму.

Нормативне забезпечення, як сукупність формальних правил, є важливим елементом нормативно-інституційного забезпечення фінансового контролю у сфері медичних послуг. Нормативно-правове забезпечення фінансового контролю у сфері медичних послуг є доволі складним, що обумовлено необхідністю розподілу напрямів фінансового контролю між двома ключовими органами, які здійснюють фінансовий контроль: Рахункова палата України та Державна аудиторська служба України.

Ціль роботи полягає в визначенні основних нормативно-інституційних засад фінансового контролю у сфері надання медичних послуг.

Матеріали та методи. Базовими інституційними моделями фінансування, у тому числі й сфері медичних послуг, можна виділити модель

Бевериджа (державна), модель Бісмарка (страхова) та ринкова або приватна модель.

Модель Беверіджа передбачає фінансування сфери медичних послуг за рахунок централізованих коштів платників податків (державного бюджету), тобто держави. Модель Беверіджа заснована на централізованому плануванні під контролем держави. Якщо в інституційному середовищі домінують інституційні пастки (так звані неформальні токсичні інститути), така модель деградуватиме внаслідок низької ефективності витрачання коштів платників податків. До переваг моделі Беверіджа відносять порівняно просту технологію фінансування лікувально-профілактичних закладів та систему оплати праці медичних працівників. Однак, в умовах незрілого інституційного середовища та недієвої нормативно-правової бази зростають ризики низької ефективності використання коштів платників внаслідок нераціонального та нечесного розподілу між територіями, закладами, які надають медичні послуги, непрозорих закупівель тощо. Тому ключовими векторами фінансового контролю сфері медичних послуг, заснованій на моделі Беверіджа, має бути аудит ефективності фінансових ресурсів, а не тільки контроль цільового використання коштів.

У моделі Бісмарка, або страховій моделі, ключову роль у фінансовому забезпеченні сфери медичних послуг відіграє обов'язкове медичне страхування. У моделі Бісмарка роботодавець та працівник зобов'язані сплачувати обов'язкові внески на охорону здоров'я. Модель передбачає функціонування фондів охорони здоров'я, які діють як страховий фонд. З інституційної точки зору ця модель є досконалішою, оскільки у сфері надання медичних послуг присутній ще один інститут – страхування, який балансує механізм надання медичних послуг. Однак, внаслідок високої децентралізації така модель характеризується високими адміністративними витратами, у тому числі на утримання страхової інфраструктури. І як наслідки – зниження обсягу медичних послуг, які фінансуються за рахунок обов'язкового медичного

страхування, зниження якості надання медичних послуг порівняно з їх вартістю. Крім того, така модель характеризується складною системою розрахунків із лікувально-профілактичними закладами. Такі інституційні особливості даної моделі обумовлюють особливості функціонування фінансового контролю, який має бути направлений на контроль руху фінансових потоків від страхового фонду (страхової компанії) до надавача медичних послуг, а також контролю вартості і якості медичних послуг, які надаються медичними закладами безпосереднім споживачам.

Ринкова або приватна модель передбачає домінування приватного фінансування медичних послуг, тобто отримувачі послуг оплачують їх напряму після надання послуги або за допомогою механізмів добровільного медичного страхування. Перевагами такої системи є зацікавленість лікаря в пацієнті, конкуренція серед лікарів, що сприяє підвищенню якості послуг, свобода пацієнта у виборі лікаря, необмежені можливості оскаржити дії лікаря. Однак, така система характеризується високим рівнем децентралізації і високими адміністративними витратами. Однією з причин високих адміністративних витрат є необхідність державного фінансування медичних послуг для малозабезпечених. Недостатність коштів у пацієнта для оплати складних випадків лікування, недоступність медичних послуг широким верствам населення, необхідність створення і фінансування програм надання медичних послуг малозабезпеченим – основні ризики застосування такої моделі. Слід також зазначити, що розвиток такої моделі потребує відповідного інституційного середовища, де ключову роль відіграють такі неформальні інститути як традиції і соціальні звички – традиційно люди не готові передавати державі частину свого доходу для організації фінансування сфери медичних послуг, оскільки вважають, що вони можуть витратити ці кошти ефективніше.

Нормативне забезпечення фінансового контролю складається не тільки з нормативних актів, які створюють нормативно-правову базу для проведення

контролю, виявлення порушень та застосування заходів відповідальності, але й з нормативних актів, які регулюють ключові аспекти фінансування сфери надання медичних послуг. Двома головними органами у сфері фінансового контролю наразі є Рахункова палата України та Державна аудиторська служба України. У сфері фінансового контролю медичних послуг діяльність Рахункової палати переважно пов'язана із здійсненням контролю за фінансуванням загальнодержавних бюджетних програм; витрачанням коштів цільових фондів; законністю та ефективністю використання коштів, що виділяються з Державного бюджету України; витрачанням коштів державними установами та організаціями; використанням міжбюджетних трансфертів; утворенням, обслуговуванням і погашенням державного боргу. Державна аудиторська служба забезпечує здійснення державного фінансового контролю, спрямованого на оцінку ефективного, законного, цільового, результативного використання та збереження державних фінансових ресурсів, досягнення економії бюджетних коштів. Таке забезпечення здійснюється шляхом ревізій, перевірки закупівель, моніторингу закупівель, та проведення державного фінансового аудиту. Окрему роль у забезпеченні нормативно-інституційному забезпеченні фінансового контролю слід відвести Міністерству фінансів України. Саме Міністерство фінансів України відповідно до Бюджетного кодексу України, здійснює контроль за дотриманням бюджетного законодавства на кожній стадії бюджетного процесу як стосовно Державного бюджету, так і місцевих бюджетів.

Результати та обговорення. Європейський Союз не накладає на держави-члени зобов'язання щодо одноманітної організації та фінансування системи охорони здоров'я, доповнюючи лише національну політику. Це означатиме, що кожна країна розробляє власні підходи до фінансування сфери медичних послуг та контролю у цій сфері. Тобто немає еталонної системи, яку Україна могла б взяти як зразок для імплементації. У цьому є певні переваги, адже можна взяти до уваги кращі практики фінансового забезпечення сфери

надання медичних послуг та організації фінансового контролю в ЄС та імплементувати їх в Україні з урахуванням особливостей інституційного середовища саме України. На сьогоднішній час в Україні продовжує здійснюватися реформа медичної сфери, розроблені, впроваджені та працюють низка законів та інших законодавчих та нормативних актів, направлених на регулювання діяльності та здійснення контролю у сфері надання медичних послуг.

Висновки. Підсумовуючи слід зазначити, що в Україні створені основи нормативно-інституційного забезпечення фінансового контролю у сфері медичних послуг, розроблені основні нормативно-правові акти та функціонують ключові установи, які забезпечують фінансовий контроль у сфері надання медичних послуг.

АСПЕКТИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ Й ОБЛАДНАННЯ ЕНЕРГОСИСТЕМИ КРАЇНИ

Драчук Юрій Захарович,
д.е.н., професор, провідний науковий співробітник,
Інститут економіки промисловості НАН України

Зеркаль Анастасія Вікторівна,
д.е.н., доцент, професор кафедри маркетингу та логістики,
Національний університет «Запорізька політехніка»,
Запоріжжя, Україна

Сталінська Олена Вікторівна,
д.е.н., проф., Прикарпатський Національний
університет імені В. Стефаника, Україна

Амоша Олена Олександрівна,
к.е.н., старший науковий співробітник

Чейлях Дмитро Дмитрович,
інж., головний економіст
Інститут економіки промисловості НАН України,
м. Київ

Вступ./Introduction. Українська енергетика з 24-го лютого 2022 року зустрілася з переліком нових, ще більш загрозливих викликів, як-то ядерний тероризм із захопленням АЕС, численні пошкодження критичної інфраструктури – електричних і газових мереж, критичне зниження попиту на енергетичні продукти у зв'язку з виїздом населення і припиненням бізнесу, ще більш критичне зниження рівня оплати в енергетичній системі, та рішення не дивлячись на бойові дії по всій території країни продовжувати синхронізацію енергетичної системи України з енергосистемою Континентальної Європи, паливна криза та ін. Отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС ставить додаткові виклики для енергетики та регулювання цієї галузі [1].

Важливим для України на цей час є досвід використання відновлюваних джерел енергії в енергетичних цілях. Відновлювана або «зелена» енергетика стрімко розвивається в постіндустріальних країнах світу, зростає її частка в світовому енергетичному балансі. Ці тенденції зберігатимуться, охоплюючи усе

більше країн [2]. Світовими лідерами з впровадження «зелених» технологій залишаються США, Китай, Німеччина, Японія та Індія. Активну участь у використанні «зеленої енергетики», як свідчить світовий досвід, приймають місцеві органи влади, оскільки міста відповідальні за 70%-80% викидів CO₂ - з метою попередження та мінімізації руйнівних наслідків змін клімату та підтримання Паризької Угоди за курсом на повну декарбонізацію до 2050 року [3].

Україна також на початку 2022 року мала амбітний сектор ВДЕ. На той час обсяг інвестицій у сектор перевищував 12 млрд доларів США. Крім того, уряд працював над погашенням накопичених боргів перед виробниками відновлюваної енергії та напрямками подальшого руху. Однак з початком війни постало питання не розвитку, а збереження галузі, адже основні потужності опинились на тимчасово окупованих територіях півдня та сходу України. Частина інфраструктури вже пошкоджена. 85% вітрогенерації знаходяться на окупованих територіях, або вимушені були зупинитися задля збереження турбін.

При цьому фахівці вказують на дестабілізацію енергоринку. Падіння споживання електричної енергії під час війни спричинило її надлишок, що запустило процес обмеження генерації, зокрема з ВДЕ [4]

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є визначення напрямів відновлення інфраструктури та обладнання енергосистеми України, пошкоджених внаслідок воєнних дій агресором, та важливого для України досвіду використання відновлюваних джерел енергії в енергетичних цілях.

Матеріали та методи./Materials and methods. Аналітичні літературні й наукові світові та вітчизняні дослідження, матеріали сталого розвитку економіки країни в умовах світових трансформаційних процесів та післявоєнної відбудови, директивні матеріали України та Європейського Союзу, світовий досвід промислової модернізації, напрями повоєнної відбудови України, вітчизняний освітянський та науковий підхід до проблем повоєнної відбудови

енергосистеми країни, матеріали Громадського обговорення, статистичні зведення наслідків воєнної агресії росії.

Результати та обговорення./Results and discussion. На основі наукових напрацювань [5] відзначається, що в умовах повоєнного відновлення важливого значення набуває розробка нових підходів до ситуації в енергетиці, яка має бути контрольованою, про що намагається звітувати уряд країни. Українські енергетики під час війни демонструють справжній героїзм та роблять все, щоб оперативно повертати постачання споживачам. При цьому в деяких районах аварійно-відновлювальні роботи ускладнені або унеможливлені через активні бойові дії, обстріли та як наслідок виникнення нових пошкоджень. Приєднання об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України до ОЕС континентальної Європи ENTSO-E забезпечило додаткову стабільність і безпеку нашої системи, воно ще й дало змогу збільшити постачання електроенергії до ЄС. Для синхронізації енергосистем України та ЄС експорт здійснюється в доволі обмежених обсягах та поки що лише до Польщі. Наразі українські фахівці ведуть перемовини щодо умов та обставин, за яких комерційний перетік електроенергії можна буде збільшити.:

Важливою проблемою в енергопостачанні в Україні, як відзначається дослідниками [6, С. 28-39], є освоєння енергії відновлюваних джерел. На даний час у сфері прикладних наукових досліджень розроблено ряд нових технічних рішень для створення енергоефективної техніки і технологій відновлюваної енергетики, де можливі обсяги енергозабезпечення в різних регіонах України залежать від ряду факторів. Так, промислово розвинені області з високим енергоспоживанням мають більш низький енергопотенціал ВДЕ. Екологічна значимість використання енергії відновлюваних джерел в Україні полягає в значному зменшенні шкідливих викидів в атмосферу, що утворюються при згоранні органічного палива. При цьому соціальна значимість - у створенні додаткових робочих місць у галузях наукової, виробничої, культурноосвітньої, правової, державної та громадської діяльності. При цьому основна властивість відновлюваних джерел енергії – забезпечення більш стабільної енергетики, ніж

при використанні традиційних паливних ресурсів, особливо нафти і газу. Сучасна науково-технічна і промислова база відновлюваної енергетики в Україні знаходиться на досить високому рівні і цілком придатна для масового випуску устаткування відновлюваної енергетики. Досить розгалуженою є сфера освіти в галузі відновлюваної енергетики – в даний час в Україні 10 вищих навчальних закладів займаються підготовкою кваліфікованих фахівців з різних напрямків відновлюваної енергетики, провідною з яких є кафедра відновлюваної енергетики при Національному технічному університеті України «КПІ ім. Ігоря Сікорського». Ефективне використання енергії відновлюваних джерел сприятиме також поліпшенню стану довкілля і зменшенню ризиків для здоров'я населення [6. С.39-42] - використання енергії відновлюваних джерел для енергопостачання житлових і комунальних будівель. Саме формування Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року» (далі – Концепція) [7], зумовлено трансформацією підходів до розвитку енергетики в світі у контексті її екологізації та декарбонізації з увагою до проблем боротьби зі зміною клімату та досягнення глобальних Цілей сталого розвитку. Головним чинником, що обумовлює необхідність енергозбереження, є виснаженість запасів органічного палива [8; 9]. Як наслідок, в майбутньому можна чекати постійного зростання цін на нафту і газ. Рішення даної проблеми – в проведенні жорсткої політики енергозбереження, заснованої на використанні енергозберігаючих технологій, ядерної енергетики, альтернативних джерел енергії, і насамперед, поновлюваних, до яких відносяться сонячна, вітряна і геотермальна енергія, біомаса, мала і велика гідроенергетика, енергія океану. На сьогоднішній день потенціал відновлюваних джерел енергії оцінюється в 20 млрд. тон умовного палива на рік, що в 2 рази перевищує річний видобуток органічного палива в світі. У доповіді Міжнародного Енергетичного Агентства (2006), присвяченій прогнозам енергетичної ситуації в світі до 2030 р., зазначається, що глобальний первинний попит на енергоресурси буде зростати до 2030 року, в середньому, на 1, 6% на рік. Понад 70% приросту цього попиту забезпечать країни, що розвиваються, передусім Китай та Індія. Серйозну

тривогу у фахівців викликає та обставина, що зростання споживання традиційних енергоресурсів призведе до збільшення глобальної емісії двоокису вуглецю на 55% - до рівня 40 Гт у 2030 р., що на 14 Гт більше, ніж у 2004 р [10].

Розподіленими генераторами енергії [11] можуть бути когенераційні установки (далі – КГУ) малої і середньої потужності, які дозволяють понизити витрати на виробництво енергії на 40%, досягти великого ефекту застосування паливних ресурсів і оптимального використання встановленої потужності.

З світового досвіду, у багатьох країнах світу (поряд із розвитком централізованого енергопостачання) все більш активно підтримується тенденція широкомасштабного переходу до розподіленої генерації (РГЕ), яка має перевагу більшої конкурентоспроможності. Водночас кожна із систем має свою сферу застосування, в якій найбільше виявляються її переваги. За минулі роки результатом розвитку поновлюваної енергетики стала зміна традиційної моделі функціонування електричних мереж у низці країн і регіонів. Новітні концепції впровадження розподіленої генерації вимагають більш досконалих систем управління і вирішення питань щодо застосування нових технологій підвищення надійності електромереж, ефективних систем акумулювання енергії та підвищення якості електроенергії.

Світовий досвід розвитку систем розподіленої генерації свідчить про можливість побудови надійних систем електропостачання на основі альтернативних поновлюваних джерел живлення.

Висновок. Для підтримки енергосектора України терміново потрібне аварійне енергетичне обладнання для відновлення енергопостачання постраждалих від війни регіонів. Росія окупувала територію України, на якій розміщена ЗАЕС, на початку березня 2022 року і використовує це для шантажу та обстрілів. За даними 19 серпня 2022 року [12], моделювання можливої аварії на Запорізькій АЕС показує, що за певних погодних умов ядерне забруднення території Росії, зокрема Кубані, може бути вищим, ніж у Запорізькій області. Про це телеканалу «Настоящее время», створеному Радіо Свобода з участю «Голосу Америки», розповів учений Інституту радіоактивності довкілля

Фукусімського університету та колишній чорнобильський ліквідатор Марк Желєзняк.

За свідками аналітиків [13], на початку 2022 року фактична частка відновлюваної енергії до загального енергетичного балансу виробництва електроенергії становила 14,8 відсотка. У той же час відповідно до Енергетичної стратегії України на період до 2035 року, мета полягає в тому, щоб досягти частки виробництва електроенергії за рахунок альтернативної енергетики джерел на рівні 7 відсотків у 2020 році, 10 відсотків у 2025 році, 13 відсотків у 2030 році та 25 відсотків у 2035 році. Вказані дані свідчать, що Україна виконує поставлені перед нею завдання розвитку відновлюваної енергетики.

Незважаючи на військові умови, механізм стимулювання виробництва електроенергії у вигляді «зеленого» тарифу на електроенергію, вироблену з альтернативних джерел, а також державні гарантії не змінилися і залишаються чинними. Відпрацювання щодня йде за механізмами, які дозволяють сприяти сталому розвитку відновлюваної енергетики та конкуренції на енергетичних ринках. До основних механізмів віднесено наступні:

- надання права виробникам альтернативних джерел електроенергії залишати балансуєчу групу гарантованому покупцеві за вільним продажем електроенергії (Feed-in-Premium /контракт на різницю);
- перехід до конкурентної моделі для визначення вартості електроенергії, виробленої з альтернативних джерел енергії завдяки запровадженню аукціонів для розподілу квот щодо підтримки виробників електроенергії з відновлюваних джерел;
- запровадження гарантій походження та зелених сертифікатів забезпечення підтримки відновлюваної енергетики;
- впровадження систем накопичення енергії та високої маневреності;
- перехід до водневої економіки. (transitioning to the hydrogen economy)

Література:

1. Наталія Гутаревич. Енергетика під час війни в Україні: які зміни в регулюванні? Рада Комітету АПУ з питань енергетики. 11 серпня 2022. (https://jurliga.ligazakon.net/aktualno/12602_energetika-pd-chas-vyni-v-ukran-yak-zmni-v-regulyuvann)
2. Олександр Грабар, Ольга Слюсарчук Світовий досвід державної підтримки «зеленої» енергетики. Шевченківська весна – 2022: публічне управління та державна служба: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (Київ, 19 квіт. 2022 р.) / за заг. ред. Л. Г. Комахи, О. М. Андрєєвої. Київ : ННІ ПУДС КНУ, 2022. 268 с. С. 209-210.
3. Чому і як міста по всьому світу рухаються до 100% ВДЕ. Енергетичний перехід. URL: <https://energytransition.in.ua/project/chomu-i-iak-mista-po-vs-omu-svitu-rukhaiut/> (дата звернення 15.03.2022)
4. Катерина Белоусова В Україні розвиток ВДЕ може посилити енергонезалежність та Green Deal, – експерти. 13 Липня 2022. <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/v-ukraini-rozvitok-vde-mozhe-posiliti-energonezalezhnist-ta-green-deal-eksperti/>
5. Енергосистема країни зазнала втрат, але в планах – збільшення експорту в ЄС. Як це можливо? Субота, 16 квітня 2022, 08:30 - Економічна правда.
6. Відновлювані джерела енергії / За заг. ред. С.О. Кудрі. – Київ: Інститут відновлюваної енергетики НАНУ, 2020. – 392 с. С. 28-40. ISBN 978-966-999-077-8.
7. Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України у 2020р.).
8. Купчак В.Р., Павлова О.М., Павлов К.В., Лагодієнко В.В. Формування та регулювання регіональних енергетичних систем: теорія, методологія та практика: Монографія Луцьк: СПД Гадяк Жанна Володимирівна, друкарня «Волиньполіграф», 2019. – 346 с.

9. Ринок енергетичних ресурсів в Україні в контексті світових екологічних проблем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vgolos.com.ua/economic/279.html>.

10. European Energy and Transport: Scenarios on Energy Efficiency and Renewables / L. Mantzos, P. Capros. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2006. – 124 с. – ISBN 92-79-02652-6.

11. Чернюк А.М., Кирисов І.І., Черевик Ю.О. Аналіз перспектив розвитку систем розподіленої генерації електроенергії в Україні. Українська інженерно-педагогічна академія. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Технічні науки Енергетика. Том 32 (71) № 3 2021. С. 239-246. УДК 621.31 DOI <https://doi.org/10.32838/2663-5941/2021.3/36>

12. росія і ЗАЕС: Або «жест доброї волі», Або ні на Кубані, ні в Криму «не можна буде жити». 19 серпня 2022, Радіо Свобода Телеканал «Настоящее время».

13. Kostiantyn Ushchapovskyi, Regulating Under Siege (Інтерв'ю Костянтина Ущаровського для видання «Енерго Бізнес»: «Комісії вдалося забезпечити належну роботу ринків енергоносіїв в умовах воєнного стану») Опубліковано 28 червня 2022 року. (http://intranet.icerregulators.net/public/uploads/files/events/20220715191238_ICER_Chronicle_Edition_12_FINAL.pdf).

УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ

Єсаян Ані Араїківна

Студентка

Запорізький національний університет

Наук. кер.

Рибалко Олена Михайлівна

к.е.н., доцент, професор кафедри

Вступ. Динамічний розвиток сільськогосподарських підприємств передбачає розширення ринків збуту та обсягів продажу, що зумовлює виникнення дебіторської заборгованості на рахунках підприємства у системі безготівкових розрахунків. Грамотне управління цим активом дозволяє підприємству забезпечувати збільшення обсягів реалізації продукції та є джерелом додаткового прибутку. Однак безконтрольне нарощення обсягів дебіторської заборгованості призводить до значних фінансових проблем.

Сучасний розвиток вітчизняної економіки нерозривно пов'язаний з наданням повної господарської самостійності підприємствам у виборі ними ринків збуту продукції, товарів, послуг, а отже – партнерів по бізнесу, в тому числі майбутніх дебіторів. Тому дебіторська заборгованість, як реальний актив, відіграє досить важливу роль у сфері підприємницької діяльності. Занадто висока її частка в загальній структурі активів господарюючого суб'єкта знижує ліквідність і фінансову стійкість організації та підвищує ризик її фінансових втрат. Розумне ж використання комерційного кредиту б сприяє зростанню продажів, збільшення частки ринку і, як наслідок, позитивно впливає на фінансові результати компанії.

Мета роботи. Мета будь-якої компанії - пройти цей цикл якомога швидше. При укладанні договору з покупцями одним з важливих пунктів договору є умови розрахунків, оскільки саме цей пункт визначає ступінь ризику для компанії, особливо в умовах відвантаження товару (надання послуг) на умовах комерційного кредиту.

Планування, контроль і аналіз дебіторської заборгованості виступають основними напрямками в процесі управління дебіторською заборгованістю. Дебіторська заборгованість рідко планується як самостійний показник, коли компанії не відчують проблем з нестачею оборотних активів і у них не ростуть сумнівні і безнадійні борги [2].

Аналіз дебіторської заборгованості можна проводити в наступній послідовності:

1. Оцінюється частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів, а також відслідковується динаміка зміни цього показника.
2. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості показує, скільки раз на рік в середньому дебіторська заборгованість перетворювалася в кошти.
3. Термін погашення дебіторської заборгованості показує середній період (число днів) погашення дебіторської заборгованості.
4. Коефіцієнт інкасації дебіторської заборгованості поточного місяця показує частку оплати в поточному періоді раніше відвантаженої продукції.
5. Коефіцієнт інкасації дебіторської заборгованості попереднього місяця.
6. Співвідношення темпів зростання дебіторської заборгованості з темпами зростання виручки від продажів. Збільшення показника в динаміці свідчить про те, що дебіторська заборгованість зростає більш швидкими темпами, ніж виручка від продажу, і необхідно вжити заходів до управління дебіторською заборгованістю [3].

Матеріали та методи. Для того щоб, розглянути поняття дебіторської заборгованості, необхідно з'ясувати такі категорії як, «борг» і «заборгованість». В літературі існує значна кількість їх визначень, кожне з яких по-своєму розкриває властиві для них особливості. У широкому сенсі під боргом розуміється будь-який обов'язок, що впливає з будь-якого юридичного чи морального зобов'язання, що визначається договором, законом, громадською думкою або власним сумлінням людини. У сучасному економічному словнику

під боргом розуміється грошова сума, взята в борг на термін на певних умовах, що підлягає поверненню. Особу, яка має борг, називають боржником. Боргові зобов'язання, що підлягають погашенню в першу чергу, вважаються першочерговими боргами. Заборгованість є наявність боргів, невиконаних зобов'язань.

Прогнозування можливих надходжень грошових коштів з метою виконання компанією прийнятих на себе платіжних зобов'язань в строк служить одним з факторів ефективного управління грошовими коштами.

Дебіторська заборгованість служить головним джерелом надходження грошових коштів. Зростає обсяг продажів - зростає обсяг дебіторської заборгованості, але саме це і сприяє залученню нових і збереженню старих покупців і замовників [1].

Цикл продажів складається з декількох стадій: укладення договору, відвантаження товару (надання послуг), доставка товару, виставлення рахунку на оплату та отримання грошових коштів.

Результати та обговорення. Отже, успіх будь-якого підприємства залежить від ефективності управління цілою низкою ресурсів, в число яких входять: грошові кошти, дебіторська заборгованість та інші. У сучасній системі грошових розрахунків терміни відвантаження товару (робіт, послуг) і терміни оплати не збігаються, в результаті чого виникає дебіторська заборгованість. Зростає обсяг продажів - зростає обсяг дебіторської заборгованості, і тільки грамотне управління дебіторською заборгованістю дозволить компанії зберегти свою фінансову стійкість і платоспроможність за прийнятими на себе зобов'язаннями [4].

Висновки. Таким чином, у першу чергу, процес управління дебіторською заборгованістю має сприяти розширенню обсягу реалізації продукції фінансової стійкості організації. Підставою для прийняття рішень з управління дебіторською заборгованістю повинні слугувати аналіз її складу рівня та динаміки в попередньому періоді. Від управління дебіторською заборгованістю залежить як оборотність так і рентабельність оборотних активів підприємства.

Список літератури

1. Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескота // Держава і регіони: журнал. – Запоріжжя: Гуманіст. Ун-т «Запоріз. ін-т держ. та муніцип. упр.», 20017. – №1. – С. 114-117.
2. Ходус А. Управління фінансовими потоками підприємства у форматі дебіторської та кредиторської заборгованості [Текст] / А Ходус // Економіст. – 2015. – № 8. – С. 86 – 89.
3. Чорнобривець М.М. Управління дебіторською заборгованістю підприємства / М. М. Чорнобривець // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23. – С. 241 – 247.
4. Лівощко Т.В. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю промислового підприємства / Т. В. Лівощко, Ю. Сезоненко // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії / ред. А. М. Ткаченко. – Запоріжжя, 2013. – Вип. № 4. – С. 88 – 93.

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЯКОСТІ ЖИТТЯ

Заблодська Інна Володимирівна,

д.е.н., професор

Ляшенко Павло Андрійович,

к.е.н., м.н.с.

Бурбело Сергій Олегович,

провідний економіст

ДУ «Інститут економіко-правих досліджень

ім. В.К. Макутова НАН України»

м. Київ, Україна

Вступ. Формування соціальної якості життя населення постає викликом для України через початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну. В сучасних наукових працях, присвячених чинникам впливу на формування соціальної якості життя, висвітлено зазвичай класичні фактори: економічний (виробництво, доходи, витрати); соціальний (відтворення, здоров'я, зайнятість, безробіття, освіта, культура); екологічний (ступінь забезпечення просторовими ресурсами, якісний стан довкілля, структура землекористування) [1, 2]. Але починаючи з 24 лютого 2022 року в Україні почався новий етап розвитку українського суспільства. Військова агресія з боку Росії руйнує економіку країни та інфраструктуру, наносить багатомільйонні збитки, які неодмінно впливають на якість життя українців і які слід досліджувати.

Мета роботи. Дослідження основних чинників впливу на формування соціальної якості життя населення.

Матеріали та методи. Для проведення дослідження було використано метод візуалізації, системного та статистичного аналізу, логіки й деталізації.

Результати та обговорення. Всебічна і точна оцінка впливу економічного чинника на соціальну якість життя населення буде можлива лише після перемоги, коли можна буде порахувати всі збитки. Хоча вже відомо, що велика кількість виробничих підприємств зазнали пошкоджень, а інформація

про окремі виробництва вкрай обмежена. Деякі власники виробничих активів вважають за краще не повідомляти про те, що їхні активи пошкоджені (оскільки їх акції/облігації розміщені за кордоном і вони не хочуть лякати інвесторів) або не пошкоджені (вони бояться стати наступною мішенню). Деякі власники перебільшують свої втрати, щоб потім вимагати більшої компенсації.

Сучасну економіку в Україні визначають як економіку, яка базується на використанні цифрових інформаційно-комунікаційних технологій. Цифрову економіку розглядають і як господарську діяльність, у якій ключовим фактором виробництва є дані про створення, поширення й використання цифрових технологій та пов'язаних із ними продуктів і послуг. Тому цифровізація економіки країни стала позитивним чинником впливу на формування соціальної якості життя.

Для багатьох сфер життєдіяльності та економіки України використання «цифрових» трендів є вкрай актуальним питанням, вони фактично є готовими стратегіями управлінських рішень, ініціатив та дій, їх використання є критичним для подолання великої кількості економічних та соціальних викликів. Так, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій позитивно сприяє розвитку освіти, телебачення, транспортних послуг, охорони здоров'я, соціальної сфери, зв'язку, телекомунікацій, платежів та розрахунків тощо. Тобто такий чинник як цифровізація, принципово покращує якість життя населення у багатьох сферах через покращення якості та асортименту публічних послуг, скорочення часу на їх отримання тощо.

Проте науковці виділяють і загрози, що виникають для людини унаслідок цифровізації: інтернет-залежність, яку медицина визнає складною патологією здоров'я, що проявляється у втраті відчуття реального світу, залежності від віртуального світу та соціальних мереж, можливості активно маніпулювати свідомістю та діями інтернет-користувача; деградація розумових здібностей та зниження розумової діяльності людини через активне користування гаджетами та пошуковими онлайн-системами; погіршення психічного здоров'я внаслідок спрощеного доступу до сцен насильства, приниження людської гідності,

аморального контенту тощо; зростання майнової нерівності, безробіття та соціального розшарування; посилення контролю держави за доходами і витратами кожної особи, зниження захищеності особистого життя; зростання небезпеки втрати особистої інформації, фінансових та інших ресурсів у результаті кіберзлочинності чи комп'ютерної безграмотності; передача права ухвалення важливих рішень машинам (роботам), що може загрожувати життю, здоров'ю та благополуччю людини. До наведеного переліку соціальних загроз дослідники додають ще й спричинені поширенням сучасних технологій загрози, що пов'язані з соціалізацією особи у різних спільнотах, зокрема: відмова від соціальних відносин/спільнот (ексклюзія); заміна соціальних відносин/спільнот менш цінними альтернативами; деградація соціальних відносин унаслідок використання Інтернету, соціальних мереж (соціальна ізоляція, збіднене спілкування, безкультур'я й агресивність, зловмисна соціальна поведінка в Інтернеті – кібердомагання, кіберпереслідування, кіберзалякування тощо). Всі ці загрози потенційно ведуть до погіршення соціальної якості життя українців [3, С. 24-51].

У системі соціальних чинників сьогодні домінує орієнтація на стан здоров'я людини, яка корелює з демографічним чинником. Зміна чисельності і складу сімей, рівень їх здоров'я і освіти мають прямий вплив на якість життя, а вона, у свою чергу, визначає стабільність шлюбно-сімейної сфери життя людей.

Глибинні трансформаційні зміни, які відбуваються у всіх сферах життєдіяльності українського суспільства торкаються і основи основ його буття – відтворення населення, що обумовлює усталений розвиток соціуму. Відтворення населення, є одним з визначальних демографічних чинників для забезпечення стабільного й безпечного розвитку держави. Останні роки характеризуються несприятливою ситуацією у сфері відтворення населення, яку слід розглядати як демографічну кризу. Відновлення поколінь забезпечується в умовах низької народжуваності, високої смертності та скорочення тривалості життя. Проблеми відтворення населення сьогодні, в умовах війн, стали як ніколи актуальними, а їх вирішення вимагає прийняття

політичних рішень на загальнодержавному рівні щодо соціальної політики і розробки науково обґрунтованих рекомендацій з поліпшення демографічної ситуації в країні та окремих її районах через війну.

Чисельність українців стабільно зменшується, народжуваність 2022 року (до війни) становить 13,1 ‰ (189-те місце у світі), смертність — 12,7 ‰ (9-те місце у світі), природний приріст — +0,4 ‰ (207-те місце у світі). Історично чисельність населення країни зростала так: станом на 1917 рік на території у сучасних межах України мешкало 38,8 мільйонів осіб (11-те місце у світі серед сучасних держав); на початок Другої світової війни, 1939 року — 39 млн осіб; після війни у межах УРСР 1959 року мешкало 42 млн осіб; 1970 року — 47 млн осіб; на момент здобуття незалежності, 1991 року — 52 млн осіб; згідно з переписом 2001 року — 48,5 млн осіб; перед початком російсько-української війни, на початку 2014 року — 45,5 млн осіб [4]. А показники народжуваності дуже негативні, процес зменшення народжуваності — глобальний і зумовлений багатьма мотивами — економічними, соціальними, психологічними, екологічними. Це також зміни в соціальному статусі жінки, розширення сфери її позасімейних інтересів, підвищення рівня освіти і зайнятості, що має дуальний характер [5, С. 126 —141].

Якість життя населення дуже залежать від інституційних умов розвитку суспільства. Інституційні умови просування концепції соціальної якості життя подано в Стратегії Людського розвитку України в якій зазначено, що її реалізація можлива лише за умови коригування законодавчих актів, інституційного забезпечення, розроблення відповідних стимулів. А оперативна ціль 3.5. Розвиток культурної спадщини та збереження національної пам'яті передбачає:

забезпечення доступності культурної спадщини та інституційної спроможності органів охорони культурної спадщини, унормування правил і процедур провадження господарської діяльності та будівництва на захищених територіях;

запровадження системи національно-патріотичного виховання та її інституалізації, у тому числі на рівні органів виконавчої влади, посилення роботи відповідних координаційних рад в областях, сприяння створенню та діяльності центрів національно-патріотичного виховання на базі наявної мережі закладів, зокрема, шляхом їх реорганізації (перепрофілювання) [6].

Традиційно залишаються впливовими на якість життя населення інститути демократії, які пов'язані з реалізацією політичних і виборних прав та розвитком громадянського суспільства. Основні напрями створення інституційного середовища для забезпечення переходу до політики соціальної якості є:

удосконалення системи державного управління, у т.ч. посилення функції державного стратегічного планування соціального розвитку країни;

зміна ідеології та підходів державного соціального програмування та програмно-цільового бюджетування у соціальній сфері України. Зокрема, нинішня ідеологія, яка поєднує забезпечення людини від основних соціальних ризиків (втрати працездатності, збідніння тощо) та частково – соціальний патерналізм, повинна бути переглянута в контексті вище охарактеризованої концепції соціальної якості. А удосконалення діючих підходів соціального програмування варто розпочати з концентрації на розробці та виконанні основоположних для соціального розвитку державних цільових програм, що реалізуються у контексті внутрішньої та міжнародної соціальної проблематики;

перехід України до політики соціальної якості потребує корекції вітчизняної прогностно-моніторингової системи виконання різнорівневих програм соціального розвитку, у т.ч. державних цільових соціальних програм. Першим кроком має стати внесення відповідних змін (в частині застосування індикаторів соціальної якості) до Методики проведення моніторингу та оцінювання ефективності програм соціальної підтримки населення [7; 8, С.230-237].

Тому важливо створити законодавче підґрунтя для упровадження політики соціальної якості в Україні, яке має бути гармонізоване із законодавчо-правовою базою ЄС і профільних міжнародних організацій.

Отже, проведені дослідження доводять, що чинники, які впливають на соціальну якість життя мають дульний характер, тобто позитивно/негативний, тільки військовий чинник має негативний вплив. Вплив чинників на формування соціальної якості життя населення візуалізовано на рис. 1.

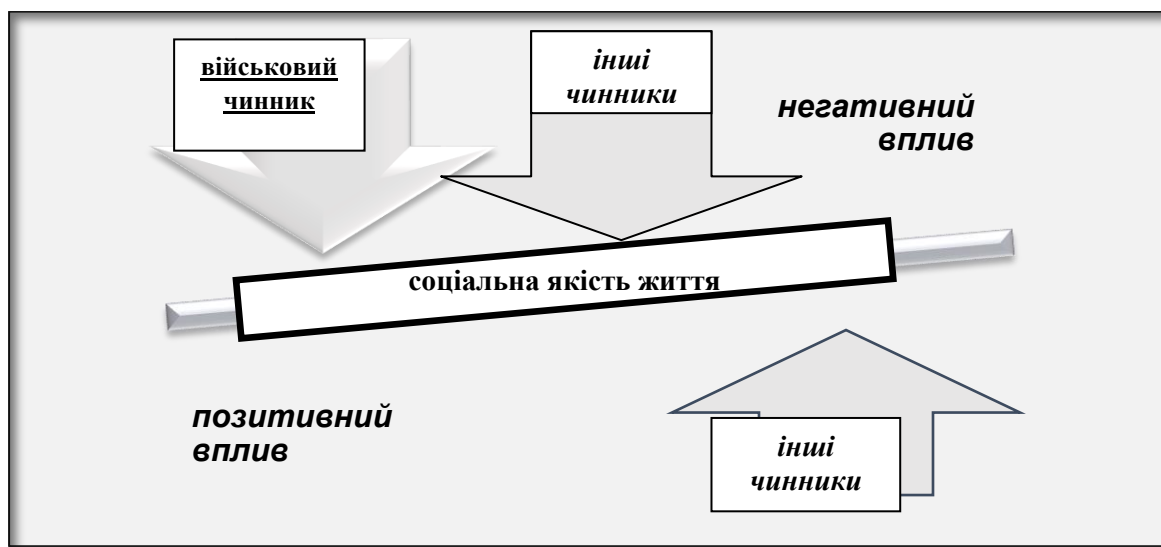

Рис. 1- Візуалізація впливу ключових чинників (військового, економічного, цифровізаційного, демографічного, інституційного) на формування нової соціальної якості життя

Безумовно, активізація військової агресії з боку РФ суттєво погіршили якість життя населення в Україні, що ускладнює та відтермінує реалізацію принципу соціального підходу до формування нової якості життя.

Висновки. Проведені наукові дослідження чинників впливу – демографічного, макроекономічного, інституційного, цифровізаційного – на формування соціальної якості життя дозволили встановити, що їх вплив має дульний характер, тобто позитивно/негативний, тільки військовий чинник має безумовно негативний вплив.

Список літератури

1. Ноздріна Л. В. Якість життя населення в перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук / Львівський націонал. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2001. 24 с.
2. Краус Н. М., Краус К. М. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С. 211–214.
3. Гриценко А., Бурлай Т. Вплив цифровізації на соціальний розвиток. *Економічна теорія*. 2020. № 3 Економічна теорія. 2020. № 3. С. 24-51
4. Населення України. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#:~:text=Чисельність%20українців%20стабільно%20зменшується%20С%20народжуваність,-те%20місце%20у%20світі\)%20](https://uk.wikipedia.org/wiki/Населення_України#:~:text=Чисельність%20українців%20стабільно%20зменшується%20С%20народжуваність,-те%20місце%20у%20світі)%20).
5. Лібанова, Е.М. Демографічні перспективи України: 2000-2075 роки / Е.М. Лібанова, О.В. Макарова, О.В. Позняк, П.Є. Шевчук, В.С. Шишкін // Зайнятість та ринок праці: Міжвід. наук. зб. К.: РВПС України НАН України, 1999. Вип. 11. С. 126—141.
6. Про Стратегію людського розвитку. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0036525-21#Text>
7. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та прикладні аспекти оцінювання (монографія)/ За заг. ред. акад. НАН України, проф. Е.М. Лібанової. К., Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи НАН України, 2012. 311 с.
8. Пустовійт Р.Ф. Інституційні та культурні чинники як економічні детермінанти. *Фінансовий простір*. № 1 (17) 2015. С.230-237

АКТУАЛЬНІСТЬ ФОРМУВАННЯ СУЧАСНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ НАВИЧОК У КОНТЕКСТІ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Івко Вадим Володимирович
аспірант
Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна

Вступ./Introduction. Згідно з останніми експертними оцінками та заявами Президента України та інших державних діячів, станом на кінець серпня для відбудови України і відновлення її суспільно-економічного, житлово-комунального, інфраструктурного потенціалу необхідно буде від 600 до 800 млрд доларів США. Значна частина світової спільноти, зокрема країни Великої Сімки та країни-члени Європейського Союзу, неодноразово висловлювалися щодо повної та всеосяжної підтримки нашої держави в її протидії невиправданій агресії з боку Росії, а також готовності надавати їй економічну підтримку у повоєнному відновленні. Ефективність та швидкість реалізації такого «плану Маршала» для України напряду залежатиме і від заходів, які вживатимуться усіма суб'єктами економічного життя країни – реципієнта.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є узагальнення інформації про методології управління підприємствами, зокрема тих, які можуть бути використані в умовах ведення державою воєнних дій. Таке дослідження буде корисним особливо у післявоєнний період, коли відновлення економіки відбуватиметься швидкими темпами із значною і потужною підтримкою світового співтовариства. Визначення ефективних механізмів антикризового впровадження реформ та раціонального менеджменту матиме вирішальне значення.

Матеріали та методи./Materials and methods. Літературні дослідження, матеріали сталого розвитку країни, інформаційні матеріали України та

Європейського Союзу, напрями повоєнної відбудови України, вітчизняний освітянський та науковий підхід до проблем повоєнної відбудови країни.

Результати та обговорення./Results and discussion. Переважною більшістю фахівців [1] підтримується теза, що важливим фактором при підготовці та реалізації планів з післявоєнної відбудови є актуальні та інноваційні підходи управління процесами.

Беззаперечно, що умови воєнного конфлікту мають особливий та унікальний з точки зору менеджменту вплив на діяльність економічних господарств. Такий вплив, в першу чергу, характеризується руйнуванням налагоджених логістичних ланцюгів, знищенням виробничої інфраструктури, непропорційним збільшенням видатків бюджету на воєнні потреби, завданням безповоротних загальних втрат в усіх сферах життя суспільства нашої країни. За розрахунками Міністерства економіки України загальні втрати економіки України, спричинені агресією з боку Росії на всій території, оцінюються від 564 до 600 млрд. доларів США. Негативні тенденції мають рівень купівельної здатності суспільства, рівень бізробіття та обмінний курс найпопулярніших іноземних валют. При плануванні бюджету на наступний 2023 рік Кабінет Міністрів України бере за основу такі показники макроекономічного прогнозу:

- індекс споживчих цін – 30,6 %;
- ВВП має зрости на 4,6 % (скорочення за підсумками 2022 року на 33,2 %)
- інфляція – 30,6%;
- рівень безробіття – 28,2 %;
- середня зарплата – 18508 грн;
- курс долару США до гривні – на рівня 50 грн.

Одним з вимушених кроків реагування на об'єктивну ситуацію в державі для соціального та економічного відновлення громад стало підтримання вимушеної релокація підприємств зі Сходу та Півдня України, яку Уряд України підтримав через прийняття відповідної програми у березні цього року.

За словами заступника Міністра розвитку громад та територій В. Негода, така цивільна мобілізація допоможе подолати проблеми, спричинені війною [2].

Серед інших нововведень та ініціатив на місцевому рівні, які мають на меті відбудову громад, зміцнення продовольчої безпеки, відновлення економічного потенціалу об'єднаних територіальних громад слід відзначити таке:

- створення нових робочих місць, залучення внутрішньо-переміщених осіб до заповнення вакантних посад в суб'єктах економічного господарювання за новим місцем проживання ;

- аналіз та залучення внутрішніх резервів для розвитку місцевого виробництва, допомоги Збройним силам України, підтримання рівня внутрішнього споживання через виробництво та переробку в першу чергу сільськогосподарської продукції;

- підтримка розвитку малого підприємства та фермерських господарств;

- розроблення та ефективне використання привабливого інвестиційного профілю для залучення інвесторів, тощо.

Сучасна історія має велику кількість прикладів повоєнного відновлення країн та відбудови їх економік. Після закінчення Другої світової війни у світі сталося понад 30 великих воєн і понад 250 військових конфліктів, учасниками яких стало не менш ніж 60 країн. Як мінімум три країни, яким довелося відновлюватись після війни, зараз входять у топ-5 економік світу. Період їхнього відновлення називають «економічним дивом», що свідчить про нові можливості повоєнного часу для економік постраждалих країн [3].

З урахуванням цього, а також аналізуючи результати вже піврічної боротьби українського народу, експерти вже сьогодні починають вивчати можливі варіанти запровадження для України своєрідного аналогу «плану Маршала», який був запроваджений для країн Західної Європи після завершення Другої світової війни [4].

Модель відновлення кожної країни індивідуальна і залежить від її економічних, геополітичних і культурних особливостей. Обговорення післявоєнного відродження країни відбулося на базі Національного університету біоресурсів і природокористування України, де пройшов Всеукраїнський форум «SEB-2022» [5]. Однією з головних тез форуму було те що відновлення нового виробничого потенціалу економіки, як і формування сприятливого ділового клімату, дозволять залучати інвестиції та підтримувати економічне зростання в майбутньому в умовах скорочення офіційної міжнародної допомоги. За результатами роботи учасники форуму ухвалили звернення до всього українського народу, Президента України, Верховної Ради України, органів державної влади та місцевого самоврядування із словами підтримки дій, спрямованих на захист оборони і безпеки держави та заклик до єдності, солідарності та готовності обороняти Україну для забезпечення її перемоги та післявоєнного відновлення.

Також слід розуміти, що ефективним та перспективним напрямком сприяння розвитку територіальних громад, як найнижчого рівня суб'єктності держави, є підвищення економічної активності органів місцевого самоврядування. Широку підтримку цьому може надавати максимальне залучення до діяльності виконавчої влади представників бізнесу, громадських, волонтерських та представників інших суб'єктів громадянського суспільства до розробки зрозумілих та ефективних планів дій в умовах воєнного стану та у післявоєнний період.

Крім того, експерти проходять до висновку, що під час повоєнної відбудови актуальним стане питання вироблення релевантних підходів до менеджменту, яку будуть обумовлені також еволюційним розвитком, враховувати наслідки потенційних криз, пандемій, тощо. Кваліфікований та ефективний управлінець повинен бути професіоналом, який буде здатний одночасно виконувати різні завдання та ролі: бути лідером, консультантом, організатором та драйвером інновацій.

Найбільше для заповнення цієї ніші підходять менеджери, фахівці з управління проєктами, логістики, аналізу ризиків, тощо. менеджери, спеціалісти з управління проєктами та логістики. Саме управлінці повинні забезпечувати ефективну реалізацію розробок фахівців з відновлення всіх зруйнованих агресором будівель та споруд. Вирішення питання управління процесами післявоєнної відбудови повинно мати системний характер з врахуванням ресурсних обмежень при досягненні поставленої мети. Крім того, враховувати передовий закордонний досвід, адже запровадження процедур і практик прийнятих в західних компаніях та в країнах з ринковою економікою позитивно впливатиме та розвиватиме довіру потенційних партнерів з розвитку.

Висновки./Conclusions. На жаль, стратегічне бачення розвитку України кардинально змінилося з початком активної фази бойових дій, що були розпочати Росією 24 лютого 2022 року. На сьогодні важко зрозуміти, яким може бути сценарій та результат цього протистояння. Разом з тим, одним з найактуальнішим завданням Уряду держави та суспільства, а також міжнародної спільноти має стати формування стратегічного бачення розвитку і розбудови країни у післявоєнний період. Кінцевою метою має бути виведення України на новий рівень як економічного, так і суспільно-політичного та військового розвитку.

Беззаперечно, України не буде здатна сама впоратися з усіма викликами, які постануть перед нею. І міжнародна спільнота неодноразово робила чіткі заяви, що готова буде стояти поруч з нашою країною на її шляху до побудови нового майбутнього. Підготовка фахівців-менеджерів, які спілкуються, мислять, комунікують в одній парадигмі із західним світом, одними цінностями і категоріями повинна стати пріоритетним завданням України. Для цього, як зазначив Президент України Володимир Зеленського: «Берегти єдність зараз, працювати разом на перемогу – це найважливіше національне завдання, яке ми обов'язково виконаємо. Отже, зможемо зробити те, що не вдалося зробити раніше попереднім поколінням. Це стосується і нашого захисту в цій війні за

незалежність, і нашого руху до об'єднаної Європи, до повноправного членства в ЄС, і нашої здатності стати однією з найсучасніших держав світу».

Література/Literature:

1. Полінкевич О.М. Нові підходи до управління підприємствами в умовах війни. Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики : Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, 19 травня 2022 р. Полтава : ПДАУ, 2022, С 29-32.

2. Цивільна мобілізація на рівні громад допоможе подолати проблеми, спричинені війною. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15325>

3. 5 Історій економічного успіху після війни: світовий досвід для України. https://lb.ua/economics/2022/04/13/513199_5_istoriy_ekonomichnogo_uspihu_pislya.html .

4. План Маршалла для України - яким він має бути? Головна політика й суспільство / Європа. 27 Червень 2022. <https://www.dw.com/uk/plan-marshalla-dlia-ukrainy-iakym-vin-maie-buty/a-62274383> .

5. «SEB-2022»: Валентин Обрамбальський, Ірина Кушніренко. Національний університет біоресурсів і природокористування України (НУБіП) 20 липня 2022 року. Обговорення післявоєнного відродження країни. <https://nubip.edu.ua/node/112156> .

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Колесник М. В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності підприємств
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Вступ. Провідні світові компанії (корпорації) все активніше демонструють застосування принципів корпоративної соціальної відповідальності в своїх ділових стратегіях. Ця тенденція поширює інтенсивність науково-практичних дискусій та різноманіття дискурсу. Вірне розуміння тенденцій може бути сформовано на системному оцінюванні об'єкта та предмета наукового дослідження. Отже, дослідження системоутворючої компоненти в зазначеній тенденції забезпечить більш ефективне формування цілепокладання в ділових стратегіях підприємств та забезпечить більшу стабільність економічної діяльності, що є актуальним завданням сьогодення.

Мета роботи. Метою дослідження є уточнення стратегічних завдань корпоративної соціальної відповідальності в системі парадигми сталого розвитку.

Матеріали та методи. В дослідженні застосовувались загальнонаукові методи дослідження як то аналіз, синтез, абстрагування та дедукція, а також окремі методи маркетингових досліджень.

Результати та обговорення. Як відомо, постулати парадигми формують базис для формування моделі постановки наукової проблем та розвитку концептуально-теоретичної «канви» науки з системою ідей, концептів, концепцій та теорій. Отже, на нашу думку, важливо дослідити парадигму «сталого розвитку» (далі - SD), її трансформацію, наприклад, в концепцію «циркулярної економіки», подальшу теоріотизацію, наприклад, в

«корпоративну соціальну відповідальність» (далі - CSR) та з подальшою практичною реалізацією шляхом стратегій підприємства.

Термін «сталий розвиток» (англ. - sustainable development) експлікує сучасний світогляд на завдання та роль економіки, як соціальної діяльності та науки, характеризуючи взаємовідносини людей у процесі використання ресурсів. Уточнимо, що англійське слово «sustainable» дослівно означає «той, що підтримує життя». Ідея концепції полягає в тому, що соціум має функціонувати та задовольняти свої потреби, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти власні потреби. Іншими словами, це спосіб організації економіки таким чином, щоб вона була в змозі існувати в довгостроковій перспективі. Маючи історичні предтечі починаючи з другої половини 19 століття, сучасне розуміння «SD» почало формуватися в парадигму починаючи з 1987 року як реакція на попередні кризи довкілля та соціуму, що призвело до усвідомлення соціумом необхідності створення більш стійкої моделі міжнародної та/або національної економічної системи.

Розвиваючи економіку, людина покращує свій добробут, але вносить зміни в екосистему та змінює клімат. Сьогодні це відбувається масштабно та прискорює змінює екосистему. Шкода, яка наноситься екосистемі сучасною людиною часто призводить до незворотної втрати біорізноманіття та формує диспропорцій в суспільстві. Тому завдання економічної парадигми SD можна розглядати в синтезі двох напрямків діяльності:

- 1) екологічний (збереження довкілля та природних ресурсів);
- 2) економічний (соціальна та економічна рівність).

Основні вектори парадигми SD, принаймні, наступні: ефективне використання ресурсів довкілля; перехід до оптимального виробництва та використання енергії; збереження та розвиток екосистеми; трансформація соціуму в напрямку стабільності та екологічної відповідальності.

В межах концепції SD в Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) визначено 17 цілей [напрямків розвитку], які також відомі як «Sustainable Development Goals» або скороченно – «SDGs».

Концепція «Циркулярної економіки» спрямована на ліквідацію розриву між виробництвом та природними циклами екосистем. Ця концепція передбачає інноваційну інтеграцію між бізнесом та повсякденним життям екосистем шляхом управління відходами, повторним використанням ресурсів, їх різноплановою переробкою та створенням ново виробництва з метою регенерації природних систем, а також розвитку відновлюваних джерел енергії тощо. Отже, сьогодні ця концепція визначилась за допомогою трьох принципів: проектування бізнесу без відходів та забруднень; збереження продуктів та матеріалів у використанні; регенерація природних систем.

При цьому в економічній діяльності підприємств паралельно відбувалось формування управлінської діяльності та теорії «Корпоративної соціальної відповідальності», яка також має свою історичні предтечі, а основний її сучасний зміст визначений 10-тьма принципами, які визначені Глобальною угодою ООН 2006 року.

Формування цілей підприємства (корпорації) на засадах 10 принципів CSR забезпечують його сталий розвиток їх бізнес-моделей у взаємодії з оточуючим середовищем, оскільки зазначені принципи базуються на ідеях, наприклад, концепцій «циркулярної економіки» та/ або «зеленої економіки» тощо.

Цікавим є особливості практичної реалізації наведеного. Зазначимо, що 17 SDGs та 10 принципів CSR корелюють між собою оскільки виникли на базі єдиної парадигми в таких напрямках, наприклад, як справедливий соціальний розвиток та рівновага, екологічна безпека та розбудова стійкості економічних зв'язків.

Проте, в практичній діяльності спостерігається помилкова підміна 10 принципів CSR зазначеними 17 SDGs, але це не є вірним підходом, оскільки функціональним суб'єктами виконання 17 SDGs в першу чергу є держави, їх об'єднання, або інші, наприклад, міжнародні організації. 10 принципів CSR є супутніми, їх реалізація підприємствами також дозволяє зменшувати соціальну

напругу опосередковано, таким чином сприяти стабільності ринкових відносин та соціуму, але не обтяжувати бізнес занадто.

Висновки. Сучасні підприємства підвищують ефективність свого стратегічного управління шляхом застосування найкращого досвіду. Прикладом такого досвіду є система принципів, процедур, правил та системи показників корпоративної соціальної відповідальності. Вірне застосування зазначеного забезпечує системне розуміння парадигми, в межах ідей якої реалізуються стратегії. Тому забезпечення сталого розвитку сучасних ринків має ґрунтуватись на оптимальному співвідношенню завдань та взаємодії соціуму, бізнесу та держави (представників держави), а завданням науки є забезпечення цього процесу системно збалансованими знаннями.

Зазначене, на нашу думку, є актуальним і до завдань соціального маркетингу, соціально-етичного маркетингу, зеленого маркетингу, соціально-відповідального маркетингу, управління стейкхолдерами.

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Лук'яненко Наталія Едуардівна,

старший викладач

Національний університет «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Вступ. Еволюція світового господарства досягла в своєму розвитку тієї стадії, коли системи суспільного відтворення різних країн і держав за допомогою міжнародного поділу праці та міжнародних економічних відносин перетворюються в єдиний глобальний гео економічний простір, у якому провідну роль у даний час грає процес глобалізації. Саме він виступає вирішальним фактором у загальній консолідації економічних, фінансових, політичних, соціально-культурних, науково-технічних і екологічних елементів національних господарств. При цьому ступінь участі одних країн у процесі глобалізації світового господарства різко відрізняється від інших, що сприяє формуванню кардинальних відмінностей у соціально-економічному розвитку національних економік.

Сьогодні вітчизняні підприємства працюють в умовах високої економічної та політичної невизначеності, зумовленої військовим вторгненням Росії в Україну. Для всього світу прогнози погіршилися через вторгнення Росії в Україну, що спричинило трагічну гуманітарну кризу в Східній Європі, і санкції проти Росії. Крім безпосередніх гуманітарних наслідків, війна серйозно загальмує глобальне відновлення, сповільнюючи зростання та ще більше посилюючи інфляцію. Прогнозується, що у 2022 році Україна відчує значне скорочення ВВП. Сильний колапс в Україні є прямим результатом вторгнення, руйнування інфраструктури та відтоку населення. Парадигмальні зсуви та трансформації світогосподарських процесів в умовах сучасності мають не лише якісний, але й системний характер. Адже, наука, технологія та інновації, які є вирішальними для розвитку сучасного суспільства та визначальними для прискорення інноваційних процесів у розвинених країнах, не обмежуються

лише рівнем національної економіки. Спостерігаємо поширення різноспрямованих та нелінійних тенденцій у світі. Протягом останніх десятиліть відбуваються численні зміни, пов'язані із усіма ключовими параметрами економіки та суспільства. Це зумовило активізацію інноваційної переорієнтації суб'єктів підприємництва за рахунок освоєння нових технологій, впровадження новітніх досягнень науки і техніки. В умовах загострення конкурентної боротьби на світових ринках зростає інтерес до інновацій, а стратегічні переваги глобалізації включають обмін технологіями та інноваціями.

Мета роботи. Метою статті є дослідження проблем інноваційного розвитку вітчизняної економіки в сучасних умовах.

Матеріали та методи. Важливою складовою перебудови економіки України на сучасному етапі є активізація інвестиційної та інноваційної діяльності. З довгострокової точки зору темпи глобалізації та науково-технічного прогресу взаємозалежні, тобто протягом багатьох років мав місце циклічний процес, в якому нові технології виступають в якості базису для економічної і соціальної глобалізації. Однак, глобалізаційні процеси забезпечують потоки людських ресурсів, товарів, капіталів і, насамперед, ідей і знань, дозволяючи тим самим досягти безпрецедентних темпів технологічних змін. Саме інноваційний продукт справедливо можна визнати таким, що в найбільшій мірі піддається впливу глобалізації. Глобалізацію наукових технологій викликають значні темпи розвитку інновацій за технічним сприянням глобальних мереж, що поєднують дослідницькі центри державної і приватної підпорядкованості, а також за посередництвом процесів стандартизації. Розвиток і підтримка міжнародних інноваційних мереж, спільна науковотехнічна діяльність багатьох країн і їх організацій в рамках не тільки приватного інтересу, але й загальноекономічного і науково-технічного розвитку всього світу, є найважливішим напрямом розвитку глобалізації в умовах сьогодення. Істотною особливістю інновацій є майже миттєве розповсюдження

технологій у світовому масштабі й одночасне зниження тривалості виробничого циклу і впровадження технологічних інновацій.

У сучасній економіці лівова частка інновацій підприємств спрямовується на покращення та вдосконалення технологій виробництва, основних засобів, що приводить до зменшення трудомісткості виконуваних операцій, економії матеріалів, освоєння нових технологічних процесів і, як наслідок, до формування стійкої конкурентоспроможності продукції. Так, підприємства орієнтуються на технологічне переозброєння своїх потужностей, максимальну автоматизацію процесів виробництва. Підвищення якості товарів досягається за рахунок прогресивних способів високоточної обробки деталей, автоматизації виробництва кінцевого продукту, за якого головні керуючі й контролюючі функції перекладаються з людини на прилади й автоматизоване обладнання. Саме за рахунок цього відбувається значний розвиток систем контролю та діагностики продукції, що виробляється. Впровадження інноваційних технологій – це важливе завдання будь-якого підприємства, що визначається як перспективний напрям розвитку, який створює сприятливе середовище для ефективного використання ресурсного потенціалу та формування конкурентоспроможності. Частка витрат на виконання наукових досліджень і розробок у ВВП є одним із показників, що характеризують інноваційний розвиток країни. В Україні частка витрат на виконання НДР у ВВП протягом останніх десяти років має негативну тенденцію, так у 2020 р. частка склала 0,41%, що на 38% нижче порівняно з 2011 р. Показник частки витрат на виконання НДР у ВВП в Україні значно нижчий порівняно з країнами-членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), де вказаний показник значно вищий і зростає у динаміці. У перспективі зниження питомої ваги витрат на виконання НДР у ВВП має негативний вплив на конкурентоспроможність економіки та її зростання [1, с.37].

Для кращого аналізування стану інноваційного розвитку України у глобальному вимірі, доцільно звернутися до рейтингу інноваційного розвитку. Згідно з даними щорічного звіту «Global Innovation Index 2021» (ГІІ, GII) у

2021 р. Україна займала 49 місце серед 132 держав. Україна за ГП опустилася на 2 місця нижче порівняно з 2019 р., і на 4 місця нижче порівняно з 2020 р. За результатами інноваційної діяльності Україна займає 37 місце опустившись на 1 місце порівняно з 2019 р. За запровадженням інновацій Україна займає 76 місце, піднявшись на 6 одиниць. Україна ввійшла у трійку лідерів серед інноваційних економік серед країн із доходом нижче середнього. Глобальний індекс інновацій розраховується за 81 показником, які об'єднані у 7 груп за вхідними та вихідними інноваційними ресурсами. Такі групи інноваційних ресурсів, як знання та технологічні результати, людський капітал і дослідження, творчі результати мають досить високі бали і відповідно позитивно впливають на ГП України. В той же час у групах інституційного середовища, інфраструктури, ринкового досвіду є показники, що негативно впливають на інноваційне середовище в Україні, зокрема названі такі показники як: політична нестабільність, проблеми платоспроможності, залучення інвестицій, в тому числі іноземних, загальна інфраструктура, мікрокредитування, ринкова капіталізація, тощо. Зниження рейтингу України свідчить про зниження її інноваційного потенціалу [1, с.39].

Результати та обговорення. Україна спрямована на економічне зростання з різними векторами, і однією з перспективних форм розвитку є інноваційна концепція. Сильними сторонами зазначеної концепції є: інноваційний потенціал; висока якість освіти; попит з боку українського бізнесу, можливості впровадження нових інновацій. Слабкі сторони: небажання підприємців йти на ризик; недостатній рівень маркетингових комунікацій; велика різниця між попитом та пропозицією. Україна прагне стимулювати інновації у вже існуючих компаніях, підтримувати розробку нових стартапів.

Найкращим рішенням подолання технологічного розриву та підвищення рівня національної конкурентоспроможності є впровадження інноваційної моделі високотехнологічного розвитку держави. В умовах неефективного державного управління та невизначеності у підприємців скорочуються горизонти планування, а тому інноваційні проєкти втрачають для них свою

привабливість. Вагомою перешкодою для інноваційного розвитку підприємств є порушення права інтелектуальної власності. Існує проблема щодо реалізації гарантій, які мають надаватися на законодавчому рівні. Відсутній механізм захисту, коректної державної реакції на попередження, виявлення, притягнення до відповідальності порушників цього права. Також, серед проблем можна відзначити непрозорість, складність функціонування українських товарних ринків. Інвестори зустрічаються зі складнощами щодо отримання об'єктивної та оперативної інформації про умови ринку. Відбувається своєрідне стимулювання передачі за кордон конкурентоспроможних українських технологій.

Нажаль, за увесь період існування України як незалежної держави невирішеними залишають одні й ті самі проблеми щодо реалізації державної інноваційної політики: інтелектуальна власність й до цього часу не стала ключовим мотиватором діяльності інноваторів, що суттєво впливає на генерування новітніх знань та їх упровадження в економіку у вигляді нових технологій; неурегульовано процес трансферу технологій за кордон; інноваційний розвиток корпоративного сектору економіки не сприймається вітчизняною статистикою та не враховується експертним середовищем при розробці державних стратегічних документів, що офіційно знижує статус інноваційності економіки; стартапи як сучасна форма інноваційного підприємництва в переважній більшості не працюють на користь економіки України [2, с.47].

Висновки. Потрібна чітка інноваційна політика держави, яка повинна включати стимулювання інновацій на державному та регіональних рівнях, долучення до глобальних інноваційних мереж, залучення інвестиції у науково-дослідні роботи, удосконалення регулятивного середовища, визначення пріоритетів інноваційного розвитку на державному і регіональному рівнях, тощо.

Можна визначити основні необхідні напрями та механізми активізації інноваційного розвитку в національних умовах, використовуючи світовий

досвід інноваційних перетворень, які доцільно запозичити Україні: ефективна державна інноваційна політика, тобто вибір типу державної інноваційної політики з урахуванням стратегічних цілей держави для забезпечення реалізації інноваційної моделі розвитку; розробка національної системи впровадження науково-технічних досягнень завдяки механізму створення та реалізації науково-технічних програм («освіта – наука – технології –промисловість»); створення механізму взаємодії бізнесу, науки і влади, що передбачає формування і розвиток розгалуженої системи інституційних утворень; розробка законодавчих та нормативно-правових механізмів управління інноваціями; розвиток фондів державного венчурного капіталу та венчурного бізнесу; подальший розвиток інноваційних структур регіонального типу і створення пільгових умов для їх функціонування; активізувати процес кластерного підходу до реалізації інноваційної діяльності (організація мереж кластерів, розташованих у різних регіонах країни).

Маємо надію, що після перемоги України будуть вирішуватися усі проблеми її інноваційної сфери, в тому числі за допомогою іноземних інвестицій та співпраці з розвиненими країнами.

Перелік використаної літератури

1. Людвік І.І. Інноваційний розвиток України в умовах глобалізації економічного простору. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*, 2022 р., № 2 (125). С.36-41. URL: http://www.econom.stateandregions.zp.ua/journal/2022/2_2022/8.pdf (дата звернення: 02.09.2022).

2. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток України: проблеми та парадокси *Економічний вісник університету*. Випуск № 44, 2020. С.42-49. URL: https://www.researchgate.net/publication/340824982_Ukrainian_innovative_development_problems_and_paradoxes/fulltext/5e9f9ac8a6fdcc20bb360058/Ukrainian-innovative-development-problems-and-paradoxes.pdf (дата звернення: 02.09.2022).

ЗАСТОСУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ ПРОЦЕСУ СТАТИСТИЧНОГО ВИРОБНИЦТВА ДЛЯ СТВОРЕННЯ ТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ЕКОНОМІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ

Лумпова Тетяна Іванівна,

к.е.н.

ВСП "Оптико-механічний фаховий коледж
КНУ ім. Тараса Шевченка" м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. Важливість даних і принципів управління даними в повсякденному житті для надання особам, які приймають рішення, інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих рішень, невпинно зростає в сучасному світі, коли для поглиблених аналітичних досліджень у поєднанні до традиційних джерел інформації (дані власних інформаційних систем, дані офіційної статистики, адміністративні дані) використовуються "великі дані", які отримуються з відкритих джерел даних, таких як соціальні та пошукові мережі, та характеризуються різноманіттям, великим об'ємом, високою швидкістю його збільшення. Цей виклик спонукав Європейську економічну комісію Організації Об'єднаних Націй (далі – ЄЕК) у 2010 році приступити до модернізації Європейської статистичної системи (далі – ЄСС) і у 2012 році визначити програму її розвитку до 2020 року "ESS Vision 2020", яка передбачала уніфікацію виробничого процесу в національних статистичних організаціях за типовою схемою підприємства в галузі статистики (Generic Enterprise Model for Statistics – GEMS). Ця програма в значній частині була успішно впроваджена, у т.ч. і в статистиці України.

Метою модернізації ЄСС було впровадження Загальної архітектури процесу статистичного виробництва (Common Statistical Production Architecture – CSPA), зорієнтованої на використання сервіс-орієнтованої архітектури (далі – COA) та заснованої на типовій моделі роботи статистичної організації (Generic Activity Model for Statistical Organization – GAMSO),

типових моделях опису статистичних виробничих процесів (Generic Statistical Business Process Model, далі – GSBPM) і статистичної інформації (Generic Statistical Information Model, далі – GSIM), логічної інформаційної моделі CSPA (Logical Information Model – LIM), а також на використанні набору типових моделей редагування (Generic Statistical Data Editing Models – GSDEMs). На сайті ЄЕК за адресою <https://unece.org/statistics/modernization-official-statistics> надаються детальні описи цих моделей. Реалізація "ESS Vision 2020", яка наразі має подальший розвиток, сприяє доступу широкого кола користувачів до поєднання багатоцільових статистичних продуктів та сховища статистичних даних (наприклад, основних статистичних показників, національних рахунків) з наданням відповідей на індивідуальні запити (наприклад, показники для визначених цілей), створює інфраструктуру доступу до мікроданих для дослідницьких цілей із забезпеченням захисту конфіденційності. Важливими аспектами цієї програми є впровадження процесного підходу у виробництво, перехід в інформаційних системах (далі – ІС) до СОА, використання сховищ даних.

Мета роботи. / Aim. Загальна архітектура процесу статистичного виробництва CSPA має достатньо універсальний характер і може бути адаптована до потреб організацій, підприємств, корпорацій, які займаються обробленням великих обсягів економічної інформації та аналітичними дослідженнями в своїй предметній області. Цьому питанню у вітчизняних наукових джерелах недостатньо приділяється уваги. Метою роботи є визначення ключових елементів CSPA, використання яких у власних ІС буде сприяти скороченню витрат на виробничий процес і підвищувати якість результуючої інформації, оцінювання якої для використання в економічних розрахунках зазвичай складається з таких вимірів: точність, актуальність, своєчасність, доступність, можливість інтерпретації та узгодженість. Предметом розгляду також будуть аспекти, що стосуються модернізації існуючої ІС для впровадження ідей CSPA.

Матеріали та методи./Materials and methods. CSPA за своєю ідеологією відповідає концепції архітектури підприємства, запропонованій Дж. Захманом і використаній крупними міжнародними компаніями (наприклад, General Motors, Bank of America). З погляду на це для власних потреб організації доцільно розглядати CSPA без прив'язки до статистичної галузі.

Концепція CSPA спрямована на створення узгодженого набору єдиних принципів та стандартів для забезпечення розширення взаємодії в середині статистичних організацій та між ними, дозволяє спростити стандартизацію компонентів статистичного виробництва незалежно від їх походження та забезпечує ефективне проведення модернізації виробничої системи. CSPA відображує виробничі потреби організації та намічені нею досягнення, забезпечує відповідність стратегії розвитку ІС цим потребам та цілям, а також допомагає усунути ізольовані процеси, зміцнити співпрацю між різними підрозділами організації та привести технології у відповідність до зростаючих виробничих потреб. Розглядаючи CSPA як узагальнюючу довідкову модель, можна побудувати власну модель, яка обирає з CSPA лише ті аспекти, що відповідають виробничим потребам організації.

Для архітектури важливим поняттям є "розподіл об'єктів уваги", відповідно до якого архітектура поділяється на кілька "проекцій". В CSPA такими "проекціями" є:

- виробнича архітектура, що визначає предмет та спосіб діяльності галузі;
- інформаційна архітектура, що описує інформацію, її рух та способи використання у галузі, а також способи управління такою інформацією;
- архітектура додатків, що описує набір практик, що використовуються з метою відбору, визначення чи розробки компонентів програмного забезпечення та взаємозв'язків між ними;
- технологічна архітектура, що описує інфраструктурні технології, що забезпечують (підтримують) інші проекції архітектури.

CSPA заснована на моделі COA і, відповідно, орієнтована на послуги, де послуга є репрезентацією реальної предметної діяльності із заздальгідь обумовленим результатом, має автономність і може багаторазово бути задіяною у різних виробничих процесах.

Базовими елементами CSPA є інформаційна модель GSIM у поєднанні з організацією процесу статистичного виробництва за загальною моделлю опису статистичних бізнес-процесів GSBPM.

Модель GSBPM є гнучким інструментом визначення складу етапів статистичного виробництва та опису їх функціональності. GSBPM-модель може застосовуватися до процесу статистичного виробництва за будь-яких джерел статистичних даних (обстеження, адміністративні реєстри, дані з оперативних статистичних систем тощо). GSBPM-модель складається з трьох рівнів: найвищий рівень визначає дев'ять фаз процесу статистичного виробництва, другий рівень ідентифікує підпроцеси в межах кожної фази, а третій - укрупнені статистичні операції в межах підпроцесу. Для успішного впровадження GSBPM-моделі важливим є визначення складу об'єктів метаінформаційної системи, використовуваних на кожному етапі, у першу чергу для забезпечення оцінювання якості інформації.

GSIM створювалася як еталонна структура (reference framework) інформаційних об'єктів для надання можливості універсального опису системи визначення необхідних для процесу виробництва даних і метаданих, а також керування їх обробленням та використанням. У концептуальній схемі індустріалізації статистики GSBPM процесу статистичного виробництва та GSIM опису об'єктів статистичного виробництва виконують функцію обмежувальних структур для забезпечення стандартизованого типового індустріального виробництва статистичних даних.

Результати та обговорення./Results and discussion. Для адаптації CSPA для потреб організації першочерговими об'єктами розгляду повинні бути GSBPM та GSIM.

У ЄСС GSBPM розглядається як інструмент гармонізації всіх видів статистичної діяльності, тобто не тільки безпосереднього виробництва статистичних продуктів, а й планування, керування ресурсами, організації захисту статистичної інформації тощо. GSBPM-модель на найвищому рівні визначає дев'ять фаз процесу статистичного виробництва для проекту:

1 - уточнення потреб - фаза ініціюється у випадку, коли визначено потребу в нових даних або в перегляді існуючих; включає всі види робіт, пов'язані із залученням споживачів для уточнення потреб, та передбачає підготовку бізнес-моделей для задоволення цих потреб;

2 – проектування – фаза включає необхідну практичну наукову роботу для визначення матеріалів, концепцій, методологій, механізмів збирання інформації, робочих процесів; уточнюються всі відповідні метадані та процедури забезпечення якості;

3 – формування – здійснюється побудова та тестування виробничих рішень з метою забезпечення їх готовності до використання в заданих умовах;

4 – збирання – здійснюється збирання всієї необхідної інформації (даних та метаданих) з використанням різних методів, а також їх завантаження у відповідне середовище для подальшого оброблення;

5 – оброблення - здійснюється перевірка, очищення та перетворення введених даних для забезпечення можливості їх аналізу та поширення в якості статистичних матеріалів. При потребі фаза може багаторазово повторюватися;

6 – аналіз – виконується детальна перевірка та підготовка до поширення, зокрема підготовка контенту (коментарі, технічні примітки тощо);

7 – поширення - фаза включає всі види робіт, пов'язаних с комплектацією і публікацією статичних та динамічних продуктів через різні канали;

8 – архів – виконується архівація всіх матеріалів (даних та метаданих) проекту;

9 – оцінювання – здійснюється оцінювання виконання конкретного компоненти бізнес-процесу (на відміну від наскрізного оцінювання якості даних).

Цей набір фаз, а також підпроцесів та операцій, які є наповненням фаз, надає варіативність щодо опису власного виробничого процесу.

GSBPM вимагає стандартизації опису усіх процедур/операцій, застосовуваних в процесі виробничої діяльності, що надає можливість використання єдиної схеми зберігання даних та метаданих, а також механізмів їх ведення в рамках ІС. Такій підхід має сприяти створенню ІС, керованої метаданими, а також оптимізації не тільки процедур, пов'язаних з інформаційними технологіями (наприклад, збирання вхідних даних, використання електронної звітності, автоматизоване формування аналітичних продуктів), але й застосовуваної методології та організаційних процедур. GSBPM дозволяє дослідити два важливих аспекти виробництва: з одного боку, це безпосередня діяльність у ході виконання кожного процесу, а з іншого – аналітичні результати, що виробляються в результаті цієї діяльності.

В GSIM визначається більше ніж 110 інформаційних об'єктів, поділених на 4 основні групи, за якими можна провести оцінювання повноти інформації:

1) виробнича група, яка використовується для реєстрації розроблення та планування статистичних програм та процесу їх реалізації, тобто визначення статистичних потреб, відповідно до яких сформульовано статистичну програму та проведено її оцінювання;

2) група обміну, яка використовується для каталогізації інформації, що надходить до організації та виходить з неї по каналах обміну. Це об'єкти, які описують збирання та поширення інформації. Так, каналом обміну при збиранні статистичних даних є статистичний інструментарій (форми статистичної звітності, запитальники, анкети тощо), а до групи обміну належать об'єкти, які описують постачальника інформації (звітна/облікова одиниця, респондент ДСС або постачальник адміністративних даних), конкретний механізм збирання даних (наприклад, обмін файлами даних з постачальником адміністративних даних), який включає опис структури вхідних даних. До цієї групи також відносяться регламентні документи щодо збирання даних (наприклад, угода щодо взаємообміну інформаційними ресурсами).

3) група концепцій, яка призначена для опису використовуваних в процесі статистичного виробництва понять та їх практичної реалізації, для визначення смислу даних. До цієї групи належать статистичні класифікації, статистичні показники (разом з відповідними одиницями вимірювання) та реєстраційні ознаки, сукупності одиниць статистичного спостереження, правила/ алгоритми/ критерії формування статистичних показників та сукупностей одиниць статистичного спостереження, ведення статистичних класифікацій;

4) група структур, яка визначає технологічні аспекти реалізації виробничого процесу. Вона забезпечує опис та визначення використовуваних термінів, які стосуються інформації та її структури. Це насамперед інформаційні об'єкти, які описують результати стадій виробничого процесу за GSBPM. До цих об'єктів належать статистичні результати - продукти, послуги, масиви даних.

Для практичного вирішення задачі індустріалізації необхідно встановити зв'язки між фазами/процесами/операціями GSBPM та інформаційними об'єктами GSIM. Ці зв'язки повинні визначити необхідні вхідні дані та метадані для процесів/операцій GSBPM, а також інформаційні результати виконання цих процесів/операцій. Таким чином, GSBPM є концептуальним відображенням процесу виробництва, а GSIM - концепцією інформаційної структури, яка використовується в цьому процесі. На рівні практичної реалізації методи задаються через конкретну конфігурацію GSBPM оброблення конкретного інформаційного джерела, а технології визначаються для відповідної конфігурації GSIM з точки зору оброблення інформаційних об'єктів і засобів реалізації методів, визначених GSBPM. Зауважимо, що до інформаційних об'єктів GSIM належать об'єкти, що використовуються лише в процесі виробництва результатів (в межах ЄСС – статистичних), а не на технологічному рівні, тобто такі, які не залежать від платформи реалізації інформаційної технології системи.

Висновки./Conclusions. Сучасне суспільство вимагає від аналітичних досліджень виробництва з більшою гнучкістю та прискореними темпами результатів, заснованих на обробленні великих обсягів економічних даних, але з меншими витратами ресурсів. Останнє спричиняють бюджетні обмеження для виробників аналітичної інформації. Відповідь на цей виклик лежить в площині оптимізації та індустріалізації процесу виробництва аналітичних результатів. Оптимізація полягає у підвищенні ефективності, скороченні витрат на виробництво цих результатів та забезпеченні оперативного і гнучкого оброблення економічних даних, а індустріалізація є способом, що сприяє вирішенню цієї задачі. Індустріалізація полягає у стандартизації процесів, інструментів та методологій виробництва аналітичних даних як продукту процесу оброблення економічних даних, який базується на використанні інтегрованих джерел цих даних.

ІНВЕСТИЦІЇ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ В КОНТЕКСТІ КОМПОНЕНТНОГО ПІДХОДУ ДО ЙОГО СТРУКТУРУВАННЯ

Мартин Ольга Максимівна,

к.е.н., доцент,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Вітер Олександра Миколаївна

к.п.н., доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

м. Львів, Україна

Вступ. Сьогодні людський капітал є важливим фактором розвитку національної економіки і окремого підприємства на інтенсивно інноваційній основі, тобто головним інтенсивним фактором економічного зростання національної і регіональної економіки, окремого підприємства. Його кількісне і якісне зростання забезпечується за рахунок інвестицій. Інвестиції в людський капітал обумовлені як потребою економічного зростання і розвитку, так дією ризику морального зношування людського капіталу і його невіддільної складової – інтелектуального капіталу.

Мета роботи. Обґрунтувати авторський підхід до взаємозв'язку компонентів людського капіталу та складових інвестицій в людський капітал.

Результати та обговорення. Інвестиції в людський капітал – це «сукупність процесів, які систематично здійснюються в межах життєвого циклу підприємства і пов'язані з формуванням, використанням, професійним і соціальним розвитком, відновленням (збереженням) людського капіталу або ж його вибуттям» [2, с. 19], які спрямовані на формування різноманітних позитивних ефектів.

Виділяють чотири рівні людського капіталу і інвестицій у нього: макрорівень – стан та рівень людського капіталу на рівні національної економіки; мезорівень – стан та рівень людського капіталу на рівні регіону чи галузі; мікрорівень – стан та рівень людського капіталу на рівні окремого

підприємства; нанорівень – стан та рівень людського капіталу на рівні окремої особистості [1, с. 100].

В науковій літературі витрати, які здійснюються в процесі інвестицій в людський капітал, поділяють на три групи:

1) прями витрати, пов'язані із витратами на навчання, збереженням і покращенням здоров'я, зміною місця роботи і її пошуком, тобто це безпосередні витрати потенційного працівника;

2) альтернативні витрати, пов'язані з втратами людини (можливим отриманим заробітком), коли вона навчається, перекваліфіковується або підвищує свою кваліфікацію;

3) моральні збитки (виникають в процесі певних труднощів в процесі отримання освіти, можливої міграції при пошуку роботи за спеціальністю), які полягають в порушенні існуючого стилю життєдіяльності, у втраті певних культурних можливостей та усталених зв'язків [3, с. 103].

На думку Н.М. Бенько, у структурі інвестицій в людський капітал слід виокремити сім складових:

1) інвестиції в освіту – формують капітал освіти, що виступає інтенсивним чинником соціально-економічного розвитку;

2) інвестиції в професійну підготовку – формується капітал професійної підготовки, який відображає підвищення кваліфікації, досвіду і вміння працівника;

3) інвестиції в науку – формується капітал науки, що забезпечує комерціалізацію результатів наукових розробок;

4) інвестиції в охорону здоров'я – формується капітал здоров'я, який виражається в медичній профілактиці і обслуговуванні, покращенні житлових умов і екології;

5) інвестиції в інновації – формується капітал інновацій, який забезпечує інноваційний розвиток;

б) інвестиції в мобільність і пошук інформації – формується міграційний капітал, який виражається у професійній трудовій мобільності, пошуку більш сприятливого економічного середовища;

7) інвестиції в культуру, догляд за дітьми і виховання – формується капітал культури, що проявляється у поведінкових нормах, мотивації людини, емоційній стійкості, рівні культури [1, с. 100-101].

На наш погляд, виокремлення чотирьох компонент людського капіталу – базової, професійної, культурної та інформаційної, а також побудова піраміди компонентів людського капіталу [4, с. 606-611] дає можливість більш комплексно підійти до суті людського капіталу. У піраміді компонентів людського капіталу, по-перше, всі компоненти взаємозв'язані; по-друге, відображається вагомість значення кожної компоненти для якісної характеристики людського капіталу; по-третє, відображено еволюційний характер розвитку людського капіталу в процесі еволюційного розвитку економіки; по-четверте, відображається ієрархічність формування компонент людського капіталу і підпорядкування вищих компонент нижчим.

Компонентний підхід до суті людського капіталу дозволяє виокремити конкретні напрями інвестування в людський капітал та ув'язати їх із чотирма компонентами людського капіталу, на формування яких вони спрямовані (рис. 1). На формування базової компоненти людського капіталу, яка визначається фізичними можливостями людини та станом її здоров'я, спрямовані інвестиції у вітальний капітал та інвестиції у здоров'я. Професійну компоненту людського капіталу, яка є дуже важливою, оскільки характеризується знаннями людини, рівнем її кваліфікації та освіти, її здібностями і досвідом, навичками, типом мислення, компетенціями, формують інвестиції в трудовий капітал, інвестиції в інтелектуальний капітал, інвестиції в організаційно-підприємницьку діяльність, інвестиції в соціальну мобільність, інвестиції в фундаментальні наукові розробки. Культурну компоненту людського капіталу, яка визначається рівнем особистісної культури та морально-духовних цінностей, формують інвестиції в

культурно-моральний розвиток. На формування інформаційної компоненти людського капіталу спрямовані інвестиції в інформаційну культуру.

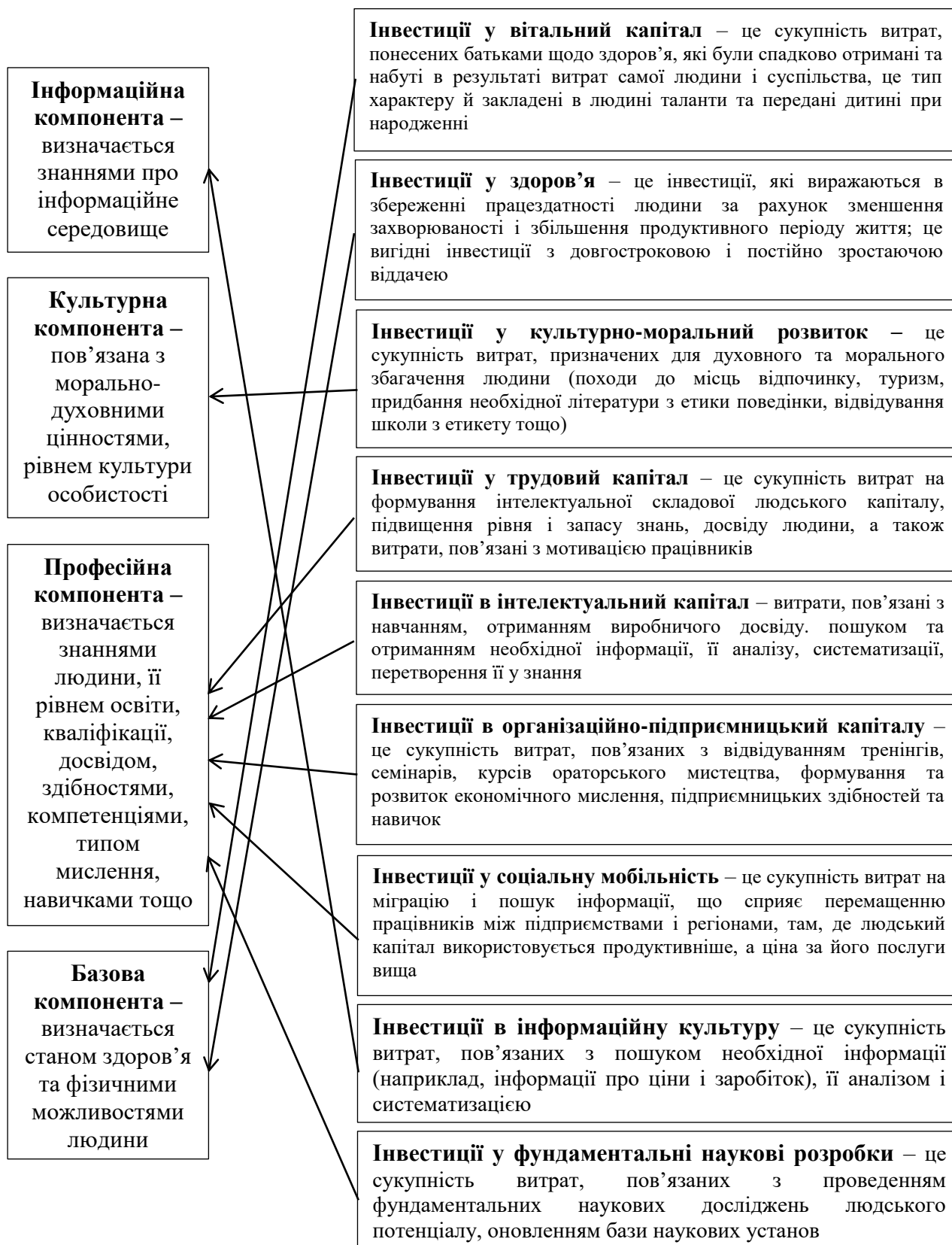

Рис. 1. Взаємозв’язок компонентів людського капіталу та складові інвестицій в людський капітал [розроблено на основі: 5; 6, с. 9]

Висновки. Конкретний напрям інвестування (в професійну підготовку, освіту, зміцнення здоров'я та його профілактику, підвищення культурного рівня тощо) формує кількісно і якісно конкретну компоненту людського капіталу. Разом з тим, інвестиції в людський капітал повинні носити комплексний і науково обґрунтований характер, бути своєчасними і здійснюватись за всіма напрямками. Саме такий підхід до інвестицій в людський капітал забезпечує найбільший синергетичний ефект [5], який проявляється в отриманні конкретної вигоди як для власника людського капіталу, так і для підприємства і держави. Вигода від інвестицій в людський капітал для власника людського капіталу – працівника полягає в підвищенні продуктивності праці, поліпшення рівня життя за рахунок отримання більших доходів, зростання самоповаги, покращення умов праці; вигода для підприємства проявляється у зростанні виробництва і продуктивності праці на підприємстві, скороченні втрат робочого часу, зростанні конкурентоздатності на ринку; вигода держави для держави – це підвищення рівня життя у суспільстві, зростання рівня економічної працездатного населення, забезпечення стабільного економічного зростання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бенько Н.М. Взаємозв'язок структури людського капіталу та інвестицій у людський капітал. *Бізнес Інформ*. 2020. № 10. С. 96-104.
2. Волошина С.В., Скубіліна А.В. Оцінка підходів до визначення стадій відтворення людського капіталу підприємства. *Інтернаука*. 2017. № 18(40). Т. 2. С. 16-20.
3. Маказан Є.В. Деякі аспекти людського капіталу як системи економічних відносин. *Вісник Черкаського університету. Серія : Економічні науки*. 2018. Вип. 1. С. 100-105.
4. Мартин О.М., Живко З.Б., Вітер О.М. Людський капітал та його структурування: компонентний підхід // *International Scientific innovations In*

human life. Proceedings of X International Scientific and Practical Conference. Manchester, United Kingdom (13-15 April 2022. Pp. 606-611.

5. Сахненко О.І. Основні види інвестицій в людський капітал. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efec_2015_10_94.

6. Точиліна Ю.Ю. Структура людського капіталу та особливості його формування. *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 7-11.

У ЧОМУ МАЄ ПОЛЯГАТИ РЕАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ?

Мямлін Владислав Віталійович

д.т.н., професор

Український державний університет науки і технологій

м. Дніпро, Україна

Вступ. Дана робота продовжує цикл наукових праць, спрямованих на створення високоефективної соціально-економічної Моделі, яка докорінно відрізняється від усього того, що пропонує сучасна економічна теорія, оскільки вона функціонує на основі зовсім інших принципів [1-12].

Мета роботи полягає в обґрунтуванні необхідності застосування таких принципів соціально-економічного розвитку, які максимально сприяли б гуманізації суспільства і підвищенню рівня свідомості людини – основної мети людської еволюції.

Матеріали та методи. Основою дослідження послужили філософсько-гуманістичний підхід та загальнонаукові методи. Нині розвиток суспільства прийнято асоціювати із розвитком економіки. Чим більший ВВП, тим краще. Тому що основним показником успішності економіки прийнято вважати зростання ВВП. Але економічний розвиток не можна відривати від соціального розвитку. Причому останній є визначальним. Суспільство обов'язково має еволюціонувати. Якщо цього не буде, воно почне деградувати - інших варіантів немає. Оскільки суспільство складається з конкретних людей, його розвиток безпосередньо залежить від розвитку кожної окремої особистості.

Проблема вдосконалення людської особистості виникла дуже давно, але водночас це завжди нова і, особливо зараз, дуже актуальна проблема. Людська діяльність багатогранна і торкається різних сфер людського буття. Прийнято вважати, що найважливішою сферою є економічна діяльність, яка є базисом, від розвитку якого залежить все подальше життя суспільства в цілому та окремої людини зокрема. Теза про те, що людина, перш ніж займатися політикою,

мистецтвом, наукою, філософією, має задовольнити свої насущні потреби в їжі, в одязі, у житлі, у безпеці – ні в кого не викликає сумніву. Тому їй потрібно трудитися, тобто займатися економікою. Проте створити матеріально-технічну базу виявилось набагато простішим, ніж побудувати гармонійне високодуховне суспільство. Природно, що спільнота людей, які мають високий рівень свідомості, зможе краще вирішувати питання соціально-економічного та культурного розвитку ніж спільнота людей, які мають низький рівень свідомості. Тому якість суспільства повинна перманентно покращуватись. Оскільки соціум складається з окремих індивідуумів, то підсумкова якість суспільства складається з якості окремих його членів. Якість конкретного індивідуума визначається рівнем його свідомості, яка в свою чергу складається з рівня його інтелекту, рівня його моралі та сили волі. Тому найголовнішим показником розвитку держави має бути показник, пов'язаний із якістю суспільства. Соціальні показники, які враховують, наприклад, рівень соціального достатку людей або середню тривалість життя, ніяк не торкаються рівня свідомості – найважливішого показника людського розвитку. Показник якості суспільства – це стратегічний показник. А ВВП – це тактичний показник, зростання якого не завжди потрібне. Якщо, наприклад, випускати більше їжі, то люди будуть більше їсти. А їсти треба рівно стільки, скільки потрібно для здорового життя, а не стільки, скільки хочеш. Іншими словами, матеріального має бути рівно стільки, скільки необхідно для продовження ефективного розвитку членів суспільства. У зв'язку з цим одним із найголовніших стратегічних завдань держави має бути створення сприятливих умов для вдосконалення членів суспільства, для їх духовного та фізичного розвитку.

Так історично сталося, що економіка стала локомотивом розвитку суспільства. Економічний сектор виявився домінуючим над рештою секторів соціуму. Тому джерелом моральних поглядів людини також стали принципи економічного устрою суспільства. Онтологія людства показує, що залежно від того, яка прийнята модель економіки, які її принципи і які існують при цьому виробничі відносини, виявляються й різні впливи на формування та розвиток

людської особи і суспільства. Такі важливі сфери, як культура, література та мистецтво, які безпосередньо покликані впливати на формування гармонійної людини, на виховання її моральних якостей, а також численні громадські організації духовної спрямованості, не змогли протистояти найпотужнішому натиску споживання та матеріального культу. Методи та принципи, які використовуються в економіці, швидко почали поширюватися і на освіту, і на медицину, і на культуру, і на спорт. Все стало продаватися та купуватись.

В умовах наростаючого прогресу науки і техніки та стрімкого зростання матеріального виробництва, виникає питання про подальшу долю людини, про особливості трансформації її сутності, про її гармонійний та всебічний розвиток, про те, як бурхливе зростання матеріальних благ вплине на її внутрішнє вдосконалення та на подальший розвиток всієї цивілізації? Мета нової економічної Моделі бачиться не тільки у її високій функціональній ефективності, а й у тому, щоб змінити існуючі виробничі відносини на більш людські. Основне завдання соціально-економічного розвитку має полягати не в тому, на скільки ж виріс ВВП у країні, хоча це безперечно теж важливо, а в тому, на скільки ж виріс рівень свідомості суспільства. Нова Модель високоефективної економіки дозволить багато виробляти та багато споживати. Але науково-технічний прогрес має сенс лише тоді, коли разом з ним здійснюється і прогрес самої людини, коли підвищується рівень свідомості людей.

Рівень соціально-економічного розвитку країни у загальному випадку можна представити у вигляді двофакторної функції

$$W=f(Q, E),$$

де **Q** - параметр, що характеризує рівень розвитку соціуму (якість суспільства); **E** - параметр, що характеризує рівень розвитку економіки.

Кожен із зазначених параметрів також може бути представлений у вигляді функції, яка залежить від своїх конкретних факторів.

Через недосконалих людей і суспільство недосконале. Вже заздалегідь відомо, що люди можуть робити деструктивні вчинки. Інакше не було б поліції,

прокуратури, судів, в'язниць, сторожів, охоронців, контролерів, ревізорів. Утримування цього апарату вимагає величезних витрат. Замість того, щоб удосконалювати природу людини, суспільство бореться зі слідством, а не з причиною. Разом з тим, витрати на формування високого рівня людської свідомості зовсім не можна порівняти з витратами на ліквідацію наслідків деструктивних дій людей низького рівня свідомості. Людина високого рівня свідомості найефективніший для суспільства суб'єкт. Вона маловитратна, а користь від неї величезна. З погляду можливості зростання свідомості, сучасні економічні теорії, які засновані на одержанні прибутку, є перешкодами для становлення людей високого рівня свідомості, оскільки ці теорії не тільки гальмують еволюцію людської свідомості, але навпаки сприяють розвитку найнижчих людських вад, таких як жадібність, ненажерливість, сріблолобство, користолюбство, егоїзм, гординя. Матеріалістичний світогляд прищепив людям дух суперництва та споживання.

Що ж важливіше створити суспільство матеріального достатку чи суспільство самодостатніх високорозвинених людей? Рівень розвитку суспільства, у тому числі і його економічної складової, визначається рівнем свідомості окремих його індивідуумів. Логічно припустити, що чим вище рівень свідомості окремих людей, тим вищий рівень розвитку всього суспільства. Тому важливе завдання, яке стоїть перед людиною, – це підвищення рівня своєї свідомості. Тільки свідомість є найголовнішою відмінністю людини від тварини, а її рівень визначає міру людського в людині. Чим свідоміша людина, тим далі вона знаходиться від тварини. На жаль, зараз більшість людей задовольняються станом розумних тварин...

У традиційній економічній науці людина завжди розглядалася як засіб, як ресурс – трудовий чи споживчий. За основний критерій брався виробничий показник – економічний ефект. **Насправді ж у глобальному плані не так важливий економічний ефект, як важливий ефект соціальний.** Ефективним є все те, що сприяє, хоча б побічно, розвитку людської особистості – чи то економіка, культура, мистецтво, спорт, наука чи релігія.

Простий достаток товарів, як показала практика, не обов'язково має призвести до гармонійної соціально-економічної формації. На превеликий жаль, частина ситих та задоволених людей, які не мають високих устремлінь, силу волі та інших внутрішніх стимулів, можуть просто перетворитися на пасивних та ледачих «марнотратників життя» без подальшого свого розвитку. Коли благ недостатньо, це погано, але й коли благ велика кількість – це теж погано. Має бути золота середина. Благ має бути рівно стільки – скільки необхідно для максимального вдосконалення людини. Тому запропонована Модель високоефективної соціально-гуманістичної економіки характеризує не тільки новий тип «фінансово-економічних» відносин та високий рівень розвитку продуктивних сил, вона сприяє створенню нового типу соціальної системи. Дуже правильно писав Екзюпері: «Плювати хотів я на режим, важливо знати, який тип людини створюється цим строем».

Результати та обговорення. Запропонована макромодель соціально-економічного розвитку поєднує у собі два важливі підходи: інженерно-технічний та соціально-гуманістичний. Перший підхід дозволяє створити високоефективний механізм руху товарів і грошей, що дасть потенційну можливість виробляти дуже багато товарів і послуг, так як усуваються всі негативні явища, властиві сучасній економіці. Однак, щоб це безмірне споживання не перетворилося на самоціль, економічний «автомобіль», який має потужний двигун, має бути обладнаний і доброю гальмівною системою. В якості «гальм» має бути впроваджена система твердих моральних принципів. З цим завданням має справлятися другий підхід – соціально-гуманістичний.

Таким чином, нова Модель високоефективного господарювання має обов'язково функціонувати за паралельного розвитку людської особистості, оскільки навіть високорозвинене виробництво, зрештою, зможе загинути через недосконалість людської природи. Тому на першому місці має стояти ефективність людського розвитку. Якщо будуть високо свідомі люди в країні, то і з економікою завжди все буде гаразд. Якщо рухатися все глибше і глибше до першопричини всіх можливих криз: соціальних, економічних, політичних,

екологічних - від однієї причини до іншої, що її породила, то врешті-решт ми прийдемо до основного першоджерела всіх причин - недосконалої природи людини, низького рівня її свідомості.

Висновки. Розуміння розвитку людини як основної мети суспільства, а не тільки як засобу для виробництва та споживання матеріальних благ, має стати головним принципом для економічної науки. Соціально-економічні принципи повинні бути такими, щоб потім вони, насамперед через освіту, науку, культуру та мистецтво, могли впливати на зростання свідомості людини, зростання її моральності, на вдосконалення людської особистості. Автор твердо переконаний, що соціальна група моральних та гуманістичних факторів має першочерговий вплив на розвиток економіки. І хоча їх вплив нині на соціально-економічний розвиток недооцінений, настане час, коли цим питанням надаватиметься найбільше значення.

Література

1. Мямлін В. В. Як повинен здійснюватися розвиток підприємств в умовах високоефективного механізму функціонування макроекономіки. *Modern research in world science. Proceedings of the 2nd International scientific and practical conference.* SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 1422-1428.

2. Мямлін В., Мямлін С. Як Україні запустити потужний економічний «двигун»? *Світ.* 2018. № 3-4. С. 3.

3. Мямлін В. В. Що потрібно змінити в економічній теорії, щоб вона стала потужним творчим інструментарієм? *Проблеми та перспективи розвитку залізничного транспорту:* матер. 81 Міжн. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 22.04-23.04.2021 р.). Дніпро, 2021. С. 274-276.

4. Мямлин В. В. Существующая прибыльно-финансовая модель хозяйствования - основная причина кризиса мировой экономической системы и краха финансовой системы. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 25.* Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2008. С. 241-247.

5. Мямлин В. В. Теория бесприбыльной альтернативной экономики как основа нового экономического мировоззрения. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 26.*

Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2009. С. 222-230.

6. Мямлин В. В. К вопросу о категории прибыли. *Вісник ДНУЗТ. Вип. 29.* Дніпропетровськ : Вид-во ДНУЗТ, 2010. С. 268-279.

7. Мямлин В. В., Мямлин С. В. Основные научные принципы создания высокоэффективного экономико-финансового «механизма» в государстве. *Независимое исследование с позиций IT-технологий: монография.* Киев-Днепр : Монолит, 2019. С. 40-58.

8. Мямлин В. В. К вопросу о ложных категориях в экономической науке. *Science and education: problems, prospects and innovations.* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Kyoto, Japan. 2021. Pp. 738-747.

9. Мямлин В. В. Про абсолютное несоответствие экономических законов естественному порядку вещей в природе. *Science, innovations and education: problems and prospects:* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPN Publishing Group. Tokyo, Japan. 2022. Pp. 780-789.

10. Мямлин С., Мямлин В. Экономика синергии как единственная альтернатива экономики эгоизма. *Формування механізму зміцнення конкурентних позицій національних економічних систем у глобальному, регіональному та локальному вимірах:* матер. Міжн. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 6 травня 2016 р.). Тернопіль : Крок, 2016. С. 30-33.

11. Мямлин В. В. Роль новой высокоэффективной макроэкономической модели в повышении уровня сознания человека. *Innovations and prospects of world science:* Proceedings of the 8th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2022. Pp. 280-290.

12. Мямлін В. В. Деякі основні наукові принципи функціонування високоефективної макроекономічної системи. *Topical issues of modern science, society and education.* Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Kharkiv, Ukraine. 2022. Pp. 1722-1728.

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Нечитайло Олександра Олегівна

Студенка

Петик Любов Орестівна

к.е.н., доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Постановка проблеми. Співпраця громад є важливою демократичною ініціативою, оскільки дає можливість місцевим жителям брати активну участь у вирішенні місцевих питань. Така співпраця впливає на якість та розвиток територіального управління, а також розширює сферу та підстави їхньої співпраці не лише з іншими громадами, а й із залученням приватного та державного секторів.

Розвиток територіальних громад ускладнений без належної фінансової підтримки з боку держави. У цьому контексті важливим є визначення ключових механізмів державної політики щодо підтримки та розвитку територіальних громад та аналіз фінансового стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Теоретичним дослідженням категоріального апарату «територіальна громада», принципам децентралізації та самоврядування присвячені наукові праці Т. Барановської [1-2], П. Маттесіча [3], П. І. Остапенко О. [1]. Авторами розроблено концептуальні основи формування та реалізації державної політики розвитку територіальної громади. Боголюб М. [4], Магаззу І. [5] досліджували необхідність реформ і формування нових механізмів децентралізації та формування об'єднаних територіальних громад.

Метою даної статті є визначення ключових фінансових інструментів підвищення фінансової спроможності окремих територіальних громад в Україні в умовах їх сталого розвитку та здійснення децентралізації.

Основна частина. Територіальні громади необхідно розглядати як соціально- економічну систему, для якої характерна складна взаємодія елементів, що розташовані на великій території і потребують значних ресурсів і часу для свого розвитку.

Територіальна громада – це не лише сукупність громадян, які проживають на визначеній території, це також усі зв'язки, які їх об'єднують та утворюють соціальну структуру у вигляді: виборного органу (ради як органу прийняття рішень), виконавчої влади. орган та міський голова, як виконавча влада; інші дочірні самоврядні одиниці відповідно до статуту громади.

Спроможна територіальна громада – це громада, в якій фінансових, інфраструктурних та людських ресурсів достатньо для вирішення передбачених законодавством питань місцевого самоврядування в інтересах громади.

Міністерство розвитку громад і територій України під фінансово спроможною громадою розуміє таку громаду, в якій джерел наповнення бюджету, інфраструктури та людських ресурсів достатньо для вирішення місцевих питань, передбачених законодавством, в інтересах громади. сама [4].

Світовий досвід реформування державної влади свідчить, що однією з важливих складових такої реформи є підвищення ефективності діяльності територіальних громад, максимальне використання їх матеріальних і людських ресурсів для зміцнення регіонального управління.

У кожній країні існує процес моніторингу діяльності територіальної громади з індикаторами оцінки, які використовуються конкретно в тій чи іншій країні, підібраними відповідно до соціально-економічних умов.

Метою децентралізації є бажання максимально забезпечити незалежне функціонування кожного регіону, створити більш ефективні та прозорі політичні інституції та зміцнити інститути громадянського суспільства.

Органи самоврядування українських громад мають певні права: у сфері фінансів — на належну фінансову підтримку, право встановлювати розміри місцевих податків і тарифів; у сфері планування — організовувати містобудування через плани забудови, розробляти концепції місцевого

розвитку; у сфері організації — регулювати свою адміністративну організацію на власний розсуд; у кадрових питаннях — про вільний вибір, просування по службі звільнення власних працівників; у сфері культури — створювати заклади культури, займатися їх розвитком [6].

Фінансова база громад формується за рахунок платежів і податків (з землі, майна, ремесел, автотранспорту, на утримання собак, з розваг), цільових зборів, єдиних внесків, федеральних і земельних субсидій, позик. В Україні надходження від місцевих податків перевищують 20% доходів бюджету; неподаткові надходження — 6%; субсидії та дотації з центрального бюджету.

Одним із найпоширеніших фінансових інструментів забезпечення кондомініумів у Європі є місцевий розвиток, очолюваний громадою (CLLD), інтегровані територіальні інвестиції (ІТІ) та зелені облігації.

CLLD – це метод залучення партнерів на місцевому рівні, включаючи громадянське суспільство та місцевих економічних суб'єктів, до розробки та впровадження інтегрованих місцевих стратегій, які допомагають їхнім регіонам процвітати до більш стійкого майбутнього. Цей підхід використовується в рамках ініціативи ЛІДЕР в рамках Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських районів для визначення стратегії місцевого розвитку. Це інструмент, розроблений для зосередження на невеликих територіях із сильним підходом «знизу-вгору» і може фінансуватися з усіх фондів ESI [5, с. 18].

Переваги використання зелених облігацій для залучення інвестицій включають вищу диверсифікацію, низький ризик, умови фінансування та можуть бути гнучко адаптовані до конкретних потреб муніципалітету, залежно від ринкової ситуації. З «зеленим» фінансуванням розвивається ринок капіталу, на якому екологічно орієнтовані інвестори можуть поєднуватися з попитом на капітал для інвестицій. Фінансування комплексних муніципальних інвестиційних проектів у таких облігаціях пройшло міжнародну апробацію і є потенційним важелем для збільшення інвестиційної активності [7].

Завдяки фінансовій децентралізації суттєво зміцнено ресурсну базу місцевих бюджетів та створено передумови для активізації процесу добровільного об'єднання територіальних громад в Україні. Зміни в податковому та бюджетному законодавстві в умовах децентралізації забезпечили збільшення надходжень місцевого самоврядування до місцевих бюджетів у 2021 році на 21,5% (234,1 млрд грн) порівняно з 2020 роком (192,7 млрд грн). За підсумками 2018 року до місцевих бюджетів ТС надійшло 14,6 млрд грн, що на 69,4% (+6,0 млрд грн) більше надходжень ТС за відповідний період 2017 року. На душу громади припадало 2596,1 грн, у 1,7 раза більше, ніж за аналогічний період минулого року [9].

Результати фінансової децентралізації свідчать про зростання власних ресурсів (податків і зборів) місцевих бюджетів та збільшення частки місцевих бюджетів (з трансфертами) у зведеному бюджеті України. У 2018 році частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті становила 47,50%. Місцеві податки та збори є показником ефективності діяльності органів місцевого самоврядування, оскільки запровадження та встановлення ставок та зборів місцевих податків належить до виключної компетенції місцевих рад. Підвищення ролі місцевих податків і зборів та досягнення їх максимальної мобілізації має стати одним із пріоритетних завдань місцевої влади. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню фінансової стійкості та незалежності місцевих бюджетів, ефективності використання наявної фіскальної спроможності відповідних територій та, як наслідок, підвищенню рівня та якості послуг, що надаються громадянам громад. Формування значної частини власних надходжень місцевих бюджетів безпосередньо залежить від того, наскільки вміють органи місцевого самоврядування організувати весь комплекс процедур щодо запровадження та мобілізації місцевих податків і зборів. Збільшення фінансових ресурсів дозволяє органам місцевого самоврядування більш самостійно реалізовувати стратегії місцевого розвитку, значно покращувати інфраструктуру та зміцнювати населені пункти, забезпечувати сталий розвиток територіальної громади [14; 19].

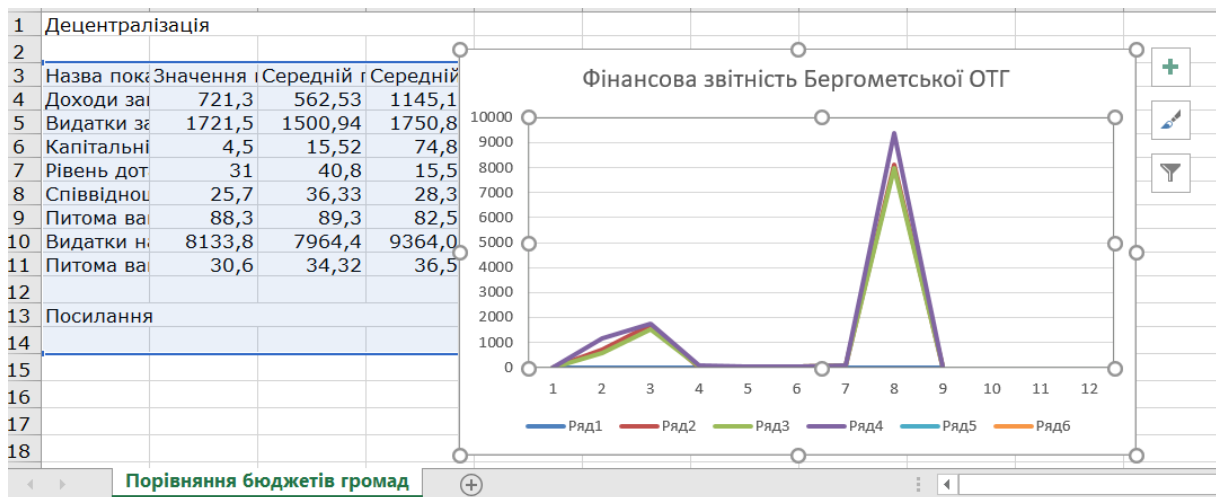

Рис.1.Результати фінансової діяльності Бергометської ОТГ за 4 квартал 2021 року

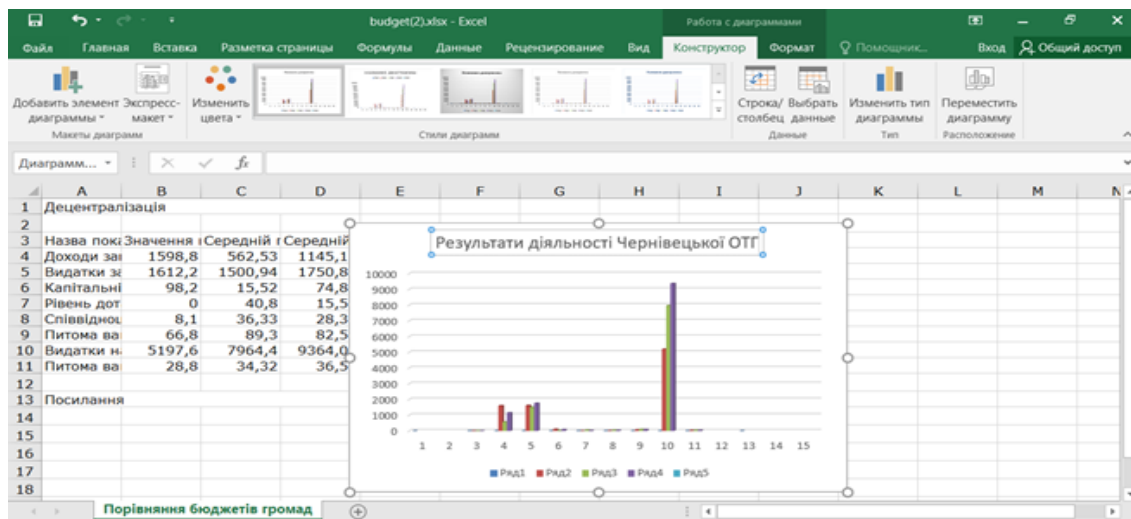

Рис.2.Результати фінансової діяльності Чернівецької ОТГ за 4 квартал 2021 року

Оцінка базується на результатах моніторингу виконання місцевих бюджетів та чотирьох основних показниках, які відображають:

1. власний дохід на душу населення (відношення обсягу надходжень власних доходів до кількості мешканців відповідного ТК);
2. динаміка надходжень місцевих податків і зборів;
3. рівень дотації бюджетів (відношення суми базової або зворотної дотації до загальної суми доходів ТК без урахування субвенцій з державного бюджету);
4. питома вага видатків на утримання апарату управління у

фінансових ресурсах ТК (частка видатків на утримання апарату управління місцевого самоврядування у розмірі власних доходів загального фонду).

Висновки. Оцінка розвитку територіальної громади здійснюється шляхом складання оцінок рейтингу (рейтингу) ТК для кожного напряму та розрахунку загального рейтингу для всіх територій. Рейтингова оцінка проводиться шляхом порівняння відхилення значень показників для кожного конкретного ТК від їх найкращих значень за відповідний (звітний) період та відповідного рейтингу ТК.

Реалізація цих напрямів дасть змогу інвесторам залучати інвестиційно вигідні проекти, які забезпечать економічний розвиток території, ефективне використання ресурсів, що є у громаді, та накопичення коштів для вирішення соціально-економічних питань відповідно до пріоритетів розвитку.

Список використаної літератури:

1. Барановська Т. М. Конституційно-правові засади формування та реалізації державної політики розвитку територіальної громади в Україні. Інвестиції: практика та досвід. — 2015. — № 22. — С. 153—158.

2. Боголіб М. А. Міжнародний досвід забезпечення соціально-економічних потреб територіальних громад. Економічний вісник університету. — 2016. — № 31 (1). — С. 126—130.

3. Ворона П. В. Комуна як базова ланка місцевого самоврядування Франції [Електронний ресурс] Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України // Демократичне впорядкування. — 2009. — № 3. Режим доступу : http://lvivacademy.com/vidavnitstvo_1/visnik3/fail/+Vorona.pdf.

4. Дрезе Я. Регіони Європи: можливий стан, обговорюється. Економічна політика. — 1993. — № 8 (17). — С. 265—307.

5. Карташов Є. Г. Проекти розвитку територіальної громади: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://cyberleninka.ru/article/v/territorial-community-development-projects-domestic-and-zarubizhnyy-dosvid>.

6. Корбутяк А. Об'єднані територіальні громади в Україні в контексті фіскальної децентралізації. Проблеми та перспективи в управлінні. — 2019. — № 17 (2). — С. 217—227.
7. Магаззу І. Нові інструменти територіального розвитку та співпраці. Аналіз нових інструментів територіального розвитку та співробітництва в IGJ на програмний період 2014—2020 рр. ІНТЕРАКТ. — 2018. — березень.
8. Маттесіч П. Розбудова громади: що робить це працює: огляд факторів, що впливають на успішне розбудова громади. — Сент-Пол, Міннесота : Фонд Вайлдера, 2004.
9. Орлова Н. Відповідальне інвестування в умовах сталого розвитку світової економіки. Економічні літописи-XXI. — 2014. — № 3—4 (1).
10. Остапенко О. Г. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізація муніципальної політики [Електронний ресурс]. — 2015. — № 10.
11. Саліженко Л. Формування дієздатних територіальних громад: вітчизняний та зарубіжний досвід. Державне управління та місцеве самоврядування. — 2014. — № 3 (2). — С. 263—273.
12. Хьюз Г. Економічні аспекти децентралізованого управління: структура, функції та фінанси. Економічна політика. — 1991. — № 6 (13). — С. 425—459.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ

Новікова О. В.

магістрант

Одеський національний технологічний університет

Вступ. Актуальність теми дослідження полягає в тому, що проблема економічної діагностики виникла і стає все більш актуальною в міру розвитку ринкових відносин, ускладнення і уразливості економіки, розширення внутрішньовиробничих і зовнішніх зв'язків, посилення комерційного ризику.

Аналіз і оцінка ефективності та результатів фінансово-господарської діяльності підприємства, що на сучасному етапі можна назвати діагностикою економічного стану підприємства, дає можливість виробляти необхідну стратегію і тактику розвитку підприємства, на основі яких формується виробнича програма, виявляються резерви підвищення ефективності виробництва. Таким чином, в сучасних умовах діагностика економічного стану підприємства є необхідною для його успішного функціонування.

Ціль роботи. Визначити основні завдання і принципи економічної діагностики, сформулювати основні етапи проведення економічної діагностики на підприємстві.

Матеріали та методи. Теоретичною основою дослідження послужили наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів в області діагностики і фінансового аналізу: Кривов'язюк І. В., Сарай Н.І., Пріб К. А., Довбня С.Б., Гречан А.П. Дж. Кейнс, Ф. Котлер, Дж. Макманус, Л.С. Васильєва, А.І. Гінзбург, О.В. Єфімова, А.І. Ковальов, Г.В. Савицька.

Сутність діагностики полягає у виявленні патологічних змін в досліджуваній системі і встановленні діагнозу.

Економістами надано ряд визначень економічної діагностики підприємства. Так, Кривов'язюк І. В. визначає економічну діагностику як аналітичну оцінку всіх сфер діяльності підприємства з позицій досягнення максимально можливого економічного результату за рахунок оптимального та

ефективного використання обмежених економічних ресурсів, спрямована на прийняття ефективних управлінських рішень. [1, с. 16].

Сарай Н.І. стверджує, що економічна діагностика підприємства – це аналіз та систематизована оцінка основних напрямків діяльності підприємства (економічного, виробничотехнічного та організаційного), яка проводиться для вивчення поточного стану підприємства та виявлення внутрішніх резервів, що можуть бути націлені на його подальший розвиток. Результатом діагностування є висновки про доцільність прийняття певних управлінських рішень щодо вирішення наявних на підприємстві проблем. [2, с. 6].

Результати та обговорення. Основними завданнями економічної діагностики є:

- системне оцінювання результативності господарської діяльності за кілька періодів;
- виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на неї;
- визначення реальної фінансової стійкості підприємства в цілому чи окремих аспектів його платоспроможності, кредито-спроможності, інвестиційної привабливості тощо.

На основі названих завдань доцільно визначити загальні принципи економічної діагностики:

- інтегрованість у загальну систему аналізу;
- науковий характер досліджень;
- комплексність;
- системність;
- об'єктивність;
- конкретність;
- точність;
- своєчасність;
- ефективність.

Загальний порядок проведення діагностичного дослідження складається з наведених нижче етапів.

1. Формулювання мети проведення діагностики, визначення об'єкта діагностики, предмета дослідження.
2. Визначення й обґрунтування системи показників (критеріїв), на основі яких проводиться діагностування.
3. Оцінювання стану підприємства виконання різних за ступенем складності аналітичних процедур.
4. Кількісна й якісна ідентифікація стану об'єкта на основі обраної системи показників (критеріїв).
5. Застосування отриманої інформації у процесі управління.
6. Перевірка результатів впровадження прийнятих рішень.

Для виявлення і визначення проблеми в економічній діагностиці використовуються такі методи, прийоми та способи, як спостереження, вивчення наданих у розпорядження документів, самодіагностику, фотографію робочого дня, хронометраж.

В аналізі та діагностиці економічної діяльності підприємств використовується велика кількість різноманітних показників (узагальнюючих, зведених, синтетичних, інтегральних), які можна класифікувати за різними ознаками.

Для конкретних цілей відбираються конкретні показники з урахуванням виду, методики, галузевої специфіки об'єктів аналізу і діагностики. В рамках аналізу і діагностики фінансово-господарської діяльності підприємства використовують процедури комплексної оцінки, які завершуються побудовою мультиплікатора - агрегованого показника, виведеного на базі показників нижчого рівня, який виконує роль своєрідного індикатора. Відзначимо, що існують два типи мультиплікаторів: стандартні, застосовувані повсюдно, і суб'єктивні, які визначаються для конкретного підприємства.

Висновки. Своєчасна діагностика дозволяє виявити не тільки стан, але й причини, що перешкоджають успішному розвитку підприємства, а самі результати діагностики є основою прогнозування альтернатив розвитку об'єкта дослідження. Тому у практичній діяльності підприємства з метою ефективного

управління розвитком підприємства доцільно використовувати комплексний підхід до формування системи показників діагностики стану забезпеченості фінансовими ресурсами, що є дуже важливим в умовах конкурентної боротьби.

Література

1. Кривов'язюк І. В. Економічна діагностика. 2-ге вид.: навч. посіб. / І. В. Кривов'язюк. К.: Центр учбової літератури, 2017., 456 с.

2. Сарай Н.І. Економічна діагностика. Навчальний посібник для студентів спеціальності «Економіка підприємства» усіх форм навчання. Тернопіль: ТНЕУ, 2015. с.

3. Пріб К. А. Діагностика в системі управління : навч. Посібник. Київ : Патика Центр учбової літератури, 2016. 432 с.

4. Довбня С.Б. Теоретичні основи діагностики кризового стану підприємства Сучасні тенденції функціонування та розвитку підприємств: загрози і виклики: колект. монографія / С.Б. Довбня, О.Є. Єременко. Дніпропетровськ, Ліра, 2016. С. 72 - 85.

5. Гречан А.П. Діагностика ефективності діяльності підприємств / А.П. Гречан, Н.Й. Радіонова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2011. № 10 (164), Ч. 1., С. 56–61.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ CRM-СИСТЕМ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

Прощенко Андрій Костянтинович

Аспірант

Київський національний економічний

університет ім. В. П. Гетьмана

м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions. У сучасному світі прибуток підприємства залежить безпосередньо від взаємодії клієнтів з менеджерами. І чим ефективніша ця взаємодія, тим більший дохід воно отримує. Тому все більше підприємств і організацій впроваджують так звані CRM-системи (від англ. – Customer Relations Management), основним завданням яких є автоматизація та оптимізація стратегій взаємодії з клієнтами шляхом збору інформації з різних каналів, збереження всіх сеансів взаємодії та подальшого аналізу зібраних даних. Основною метою впровадження CRM-системи зазвичай є підвищення задоволеності клієнтів шляхом аналізу накопиченої інформації про поведінку споживачів, регулювання тарифної політики та налаштування маркетингових інструментів. Автоматизована централізована обробка даних сприяє ефективному врахуванню індивідуальних потреб клієнтів з мінімальним залученням співробітників. Завдяки ефективності обробки потоків даних можливою є рання ідентифікація ризиків і потенційних можливостей подальшого розвитку підприємства.

Мета роботи. / Aim. Дослідження проблем застосування CRM-систем на підприємствах.

Матеріали та методи./Materials and methods. Матеріалом дослідження стали вітчизняні наукові праці таких дослідників, як: Н.В.Багнюк, О.В.Латишева, Є.О.Підгора та інших. У процесі дослідження використовувалися такі методи досліджень як: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація наукової літератури та практичного досвіду.

Результати та обговорення./Results and discussion. Сьогодні на ринку ІТ-послуг існує безліч CRM-продуктів. Найбільш потужними CRM-системами, що наявні на українському ринку є «NetHuntCRM» [1], «Microsoft Dynamics 365» [2], «SalesDrive» [3] та «Pipedrive» [4], що від початку воєнного положення в Україні замінили відповідні російські ресурси («AmoCRM» та «RetailCRM»). Різні CRM-системи мають дуже схожий набір функцій, які вирішують основну проблему взаємодії клієнтів і менеджерів підприємства. Однак, деякі CRM-програми мають додаткові функції такі як: наявність спеціальних чатів для обробки заявок із різних джерел (соціальних мереж, SMS-повідомлень, електронної пошти, форм на сайтах підприємства тощо).

«Системи управління взаємовідносинами з клієнтами» (CRM-системи) – це підприємницька філософія, що ставить у центр бізнес-процесів запит клієнта та направлена, в першу чергу, на задоволення його потреб [5, с.29]. Якщо говорити про перспективи розвитку CRM-систем, то існує велика кількість сфер діяльності, де їх використання дає реальний економічний ефект. До прикладу, для банківської, страхової, торговельної діяльності і, звичайно ж, фармацевтичної галузі, наявність постійних клієнтів є основою стійкості бізнесу. На сьогоднішній день всі підприємства, які турбуються про майбутній успіх і ефективний розвиток, незалежно від сфери діяльності, усвідомили необхідність покращувати якість взаємодії з клієнтами, а тому потреба в CRM-системах буде тільки зростати.

Як показує досвід використання CRM-систем на підприємствах в різних сферах діяльності, можуть виникати проблеми, пов'язані з їх впровадженням. Однією з основних причин, що гальмують розвиток вітчизняного ринку CRM-систем, є нерозуміння важливості цих систем з точки зору управління бізнесом і переваг, які можна отримати після їх впровадження. Крім того, на впровадження CRM-системи впливає слабкий рівень маркетингових досліджень вітчизняних підприємств і недостатня стандартизація бізнес-процесів. На думку дослідників, єдиним фактором, який може позитивно

вплинути на розвиток даного ринку, є розуміння бізнес-потреб кожного підприємства.

Основною проблемою при впровадженні CRM-системи в діяльність підприємства також є відсутність бажання та незацікавленість співробітників працювати в цій системі. Ця відмова зумовлена багатьма факторами: відмовою від інновацій, відсутністю згуртованості команди, нездатністю переконати всіх учасників у перевагах системи, страхом, що вся робота буде «в полі зору менеджера». Рішенням цієї проблеми є або винагорода співробітників, які старанно працюють у новій CRM-системі, або покарання тих, хто не виконує вимог керівництва.

Інша проблема впровадження CRM-системи в роботу підприємства полягає в тому, що керівництво не до кінця розуміє природу системи, що ускладнює донесення до підлеглих необхідності такого переходу. У цьому випадку керівник повинен спиратися на досвід впровадження системи на інших підприємствах і наводити наочні позитивні приклади того, як ця система працює: будь-який менеджер буде знати всі подробиці і які переваги отримає його підприємства в майбутньому.

Ще одна складність полягає у виборі CRM-системи для подальшого впровадження на підприємстві, оскільки різні системи надають різні додаткові функції. Одні з них корисні підприємствам, які вже зарекомендували себе на ринку, але абсолютно непотрібні «новачкам». Окрім цього, кожна додаткова функція збільшує вартість ліцензійного пакета CRM-системи. Для того, щоб результатом налагодження автоматизації операційної діяльності став якісний і працездатний програмний продукт, всі процеси повинні реалізовуватись в сукупності та в оперативній взаємодії з користувачами. Корегування бази даних є можливим завдяки тісному функціональному зв'язку процесів продажу товару з процесами реалізації інших господарських операцій [6, с.23].

Ще однією поширеною проблемою впровадження CRM-системи є відсутність регламенту її використання. Працюючи в цифровому середовищі, кожен співробітник часто стикається з багатьма проблемами та труднощами,

які можуть призвести до відмови підлеглих працювати в CRM-системі. Тому найпоширеніші проблеми, з якими стикаються користувачі системи, та їх вирішення, загальні інструкції з використання CRM-системи повинні бути зафіксовані в окремому документі. Ще одна проблема – інтеграція CRM-програми з наявним набором програмних продуктів в операційну систему підприємства. Якщо «NetHuntCRM» [1] добре взаємодіє з операційною системою підприємства, це не означає, що «SalesDrive» [3] не матиме труднощів на цьому етапі. Однак, наявність цих проблем не скасовує необхідності використання цих систем у сучасних умовах, оскільки завдяки їх використанню забезпечується, в першу чергу, конкурентоспроможність бізнесу.

Наступна проблема полягає в тому, що часто підприємству не вистачає розумної CRM-стратегії. Успішне впровадження CRM-системи вимагає від кожного співробітника підприємства чіткого розуміння, підтримки та дотримання цієї стратегії у своїй щоденній роботі. На введення будь-якої нової системи або будь-якого нововведення першою реакцією більшості звичайних співробітників буде відмова. Ми вважаємо, що є лише два способи впоратися з цією відповіддю. Перший – адміністративний вплив (штрафи, винагороди, інші санкції з боку керівництва). Другий шлях більш складний і повністю залежить від корпоративної культури підприємства. Це пов'язано з тим, що необхідно доносити інформацію про впровадження системи так, щоб співробітники могли повністю підтримати ідею і зрозуміти, що перехід на нову систему покращить їхню роботу.

Ефективність впровадження CRM-системи вимагає дотримання певних умов: збереження лояльності клієнтів і поліпшення результатів відносин з ними. Ефективність відносин з клієнтами складається з ряду показників, включаючи час від першого контакту до угоди, кількість угод за певний період часу, заборгованість, кількість відхилених угод, частку продажів, нових клієнтів і прибутковість угод. Розрахувати економічний ефект з точки зору впровадження CRM-системи досить складно. Як правило, кожне підприємство має сфери діяльності, в яких можна виміряти ефективність системи CRM,

наприклад: зниження витрат на оплату праці та підвищення продуктивності співробітників; збільшення утримання клієнтів; зменшення операційних витрат, пов'язаних з маркетинговою діяльністю та продажами.

Статистика впровадження CRM-продуктів на вітчизняних підприємствах показує, що лише близько 50% усіх спроб розгорнути систему управління взаємовідносинами з клієнтами вважаються успішними. При цьому, практики IT-ринку добре знають «особливості» впровадження таких продуктів, але не надають інформації про високі ризики проекту, а у разі збою ухиляються від відповідальності. Існують різні причини такої ситуації. По-перше, варто зазначити, що керівництво підприємств здебільшого не до кінця розуміє природу CRM-систем, їх обґрунтування та переваги використання. Поширеною причиною впровадження CRM-систем є просто примха. Така реалізація майже завжди приречена, або ж, якщо система все ж реалізована, можна використовувати лише частину функціональних можливостей рішення. В свою чергу, успішний досвід впровадження CRM-системи показує, що використання таких технологій підвищує ефективність роботи та збільшує конкурентні переваги.

Висновки./Conclusions. Підводячи підсумок, слід зазначити, що підприємствам саме час впроваджувати CRM-рішення, оскільки люди розуміють, що це не чергова автоматизована система, а стратегія роботи з ринком, яка передбачає репозиціонування всіх бізнес-процесів відповідно до інтересів клієнтів. Процес CRM невіддільний від інших процесів підприємства. Впровадження нових технологій взаємовідносин з клієнтами може підвищити продуктивність як окремих працівників, так і підприємства у цілому.

Список літератури

1. NetHuntCRM. URL: <https://nethunt.ua/> (дата звернення 31.08.2022).
2. Microsoft Dynamics 365. URL: <https://dynamics.microsoft.com/> (дата звернення 31.08.2022).
3. SalesDrive. URL: <https://salesdrive.ua/> (дата звернення 31.08.2022).

4. Pipedrive. URL: <https://www.pipedrive.com/uk> (дата звернення 31.08.2022).

5. Підгора Є.О., Латишева О.В. Сучасні клієнтоорієнтовані ІТ-технології "CRM-системи": суть і доцільність їх впровадження на підприємствах. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 6(2). С. 28-32.

6. Багнюк Н. В. Концепція формалізації взаємин з зовнішніми клієнтами та інтеграція CRM-системи. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2019. № 37. С. 19-24.

НАПРЯМИ ПРИСКОРЕННЯ ОБІГУ ОБОРОТНИХ ЗАСОБІВ У ЗЕРНОПЕРЕРОБНІЙ ГАЛУЗІ

Самофатова Вікторія Анатоліївна,

д.е.н., професор

Паук Яна Миколаївна,

Магістрант

Одеський національний університет харчових технологій,
м. Одеса, Україна

Оборотні засоби вважаються найбільш важливою частиною на підприємстві. Оборотні кошти, які перебувають в постійному русі та здійснюють кругообіг, вони суттєво впливають на фінансовий стан підприємства. Звідси постає потреба в поглибленому дослідженні ефективності їх функціонування в ринкових умовах господарювання. Основне значення оборотних засобів для підприємства – це забезпечення безперервного процесу реалізації продукції виробництва й самого виробництва, повного і своєчасного фінансування підприємницької діяльності за мінімальних витрат коштів та товарно-матеріальних цінностей [3, с. 269]. Сучасний стан зерновиробництва як основи ефективного розвитку зернопереробних підприємств характеризується посиленням конкурентного середовища через посилення експортної активності України на світовому ринку сільськогосподарської продукції. Ці обставини створюють додаткові складнощі для сировинно-закупівельної діяльності зернопереробки, насамперед у сфері цінової конкуренції. Одним із чинником, який у деякому сенсі грає на користь внутрішнього ринку сировинного зерна, є більш жорсткі стандартизації та сертифікації з боку європейських конкурентів ринку.

Україна – це один із найголовніших світових виробників зерна, експортний напрям комбікормів тут є перспективним, адже торгувати продукцією з доданою вартістю вигідніше, ніж сировиною. Проте жорстка конкуренція на світових ринках висуває нові вимоги до якості продукції і контролю на всіх стадіях виробничого процесу, вимагає від українських

виробників випуску продукції, що відповідає міжнародним вимогам та стандартам. Сьогодні вони все уважніше придивляються до міжнародного ринку, маючи сильну мотивацію відповідати міжнародним вимогам до безпеки кормів. Борошномельний сектор – один із найбільш соціально значущих в агропромисловому комплексі України. За даними Держкомстату, щорічна потреба України в продовольчому зерні, зокрема для виробництва хліба і хлібобулочних виробів, оцінюється від 5,7 до 7 млн. т.[1]. Також, очікується, що світовий ринок обладнання для переробки зерна зросте з 4,19 мільярда доларів США у 2021 році до 4,48 мільярда доларів США у 2022 році при середньорічному темпі зростання (CAGR) 6,8%. Очікується, що світовий ринок обладнання для переробки зерна зросте до 5,57 мільярдів доларів у 2026 році при середньорічному темпі зростання 5,6% [2]. Ринок обладнання для переробки зерна складається з продажу обладнання для переробки зерна суб'єктами господарювання (організаціями, ФОПами, товариствами), які виробляють машини або обладнання для переробки різних видів зерна. Обробка зерна – це, по суті, фізична процедура, яка передбачає очищення ядра, доведення вмісту вологи до відповідного рівня та механічне сортування зерна до необхідного розміру. Зерно обробляється для отримання продуктів, які в основному використовуються для споживання людьми або тваринами. Однією із головних передум ефективного розвитку зернопереробних підприємств є формування надійної основи зі стабільним та ритмічним забезпеченням технологічного процесу зернопереробки сировинним зерном у необхідній кількості та необхідної якості.

Підсумовуючи підсумок, можна зробити висновок, що головною передумовою ефективного розвитку зернопереробних підприємств є формування надійної основи зі ритмічного та стабільного забезпечення технологічного процесу зернопереробки сировинним зерном у необхідній кількості та необхідної якості. Оборотно-оборотні засоби – це частина оборотних активів підприємства, що забезпечує безперебійний кругообіг, який послідовно змінює

свою функціональну форму у вигляді засобів сфери виробництва та сфери обігу.

Література

1. Аналіз ринку борошна в Україні. Офіційний сайт консалтингової компанії AR-group: веб-сайт. URL: <https://ar-group.kiev.ua/vypolnennye-proekty/item/10-analiz-rynka-muki-v-ukraine-2015> (дата звернення: 28.08.2022р.)
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 28.08.2022р.)
3. Кулакова С.Ю. Методологічні аспекти управління оборотними засобами підприємства [Електронний ресурс] / С.Ю. Кулакова, Д.М. Лозовський // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» – 2013. – № 11. с URL: [http://www.economy.nayka.com ua/?op=1&z=2516](http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2516) (дата звернення 29.08.2022р.)

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ФОРМУВАННЯ НАПРЯМІВ ВИКОРИСТАННЯ КОШТІВ ФОНДІВ ПОВОЄННОЕКОНО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

Снігова Олена Юріївна

д.е.н., старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
м. Київ, Україна

Вступ. На доручення Президента України триває робота над формуванням Фондів відновлення України у зв'язку зі збройною агресією Росії. Наразі передбачено акумулювання коштів за наступними групами: підтримка малого та середнього бізнесу; підтримка армії; відновлення та трансформація економіки; гуманітарні; обслуговування та погашення державного боргу; відновлення майна та зруйнованої інфраструктури.

Загальні напрями використання коштів цих фондів повинні відповідати стратегічним завданням розвитку та модернізаційним цілям структурних перетворень економічної сфери країни. Це передбачає здійснення кроків, що сприяють формуванню економічної здатності національної економіки витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС. Додатково на формування напрямів використання коштів Фондів повоєнного відновлення зобов'язання накладатимуть: *необхідність імплементації Угоди про асоціацію ЄС*; затверджені Указом Президента України *Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року* як беззаперечні орієнтири розроблення документів економічної, соціальної та екологічної спрямованості; *необхідність захисту національних інтересів в соціальній, економічній та енергетичній сферах*.

Мета. Незважаючи на певну прозорість напрямів використання коштів Фондів, закладену в їх назвах, етапність проведення державних відновлювальних заходів та їх перелік потребує детального обґрунтування та уточнення, що й складає мету роботи.

Матеріали та методи. Матеріалами дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти державних органів центральної влади. В процесі дослідження та формування висновків було використано емпіричний науковий метод, методи наукового аналізу та узагальнення із застосуванням комплексного та міждисциплінарного підходів.

Результати та обговорення. За рахунок коштів *Фонду відновлення зруйнованого майна та інфраструктури* має відбутися відновлення і розбудова споруд, систем і служб, необхідних для функціонування галузей матеріального виробництва та забезпечення умов життєдіяльності суспільства відповідно до стандартів ЄС. Виходячи з необхідності впровадження етапності відновлювальних дій щодо національної економіки та соціально-економічного простору, доцільно говорити про спрямування коштів на відновлення:

критичної інфраструктури і інформаційних послуг; житлового фонду та незавершеного житлового будівництва; інфраструктури критичних виробничих секторів; розвиток інфраструктури для ведення бізнесу та впровадження інновацій малими і середніми підприємствами; інфраструктури матеріального виробництва з урахуванням цілей структурної трансформації національної економіки; соціальної інфраструктури; інших об'єктів нерухомого майна (нежитлових приміщень; земель, що потребують розмінування та рекультиваци); транспортної інфраструктури; об'єктів культурної спадщини.

При формуванні переліку об'єктів відбудови виробничої інфраструктури доцільним є зважання на той факт, що перелік галузей матеріального виробництва, які підлягають відновленню та структурній модернізації, не встановлено (за виключенням законодавчо закріпленого переліку критичних виробничих секторів). Відповідно, залишаються невизначеними як об'єкти інфраструктури матеріального виробництва, які підлягають відбудові, так і їх характеристики, які б відповідали оновленим вимогам до цих об'єктів. Таке становище несе ризики відновлення інфраструктурних об'єктів виробництва без урахування необхідності модернізації структури національної економіки. Вирішення цього питання можливо лише на засадах стратегування шляхом

узгодження цілей економічного розвитку у повоєнний період з напрямками відбудови вітчизняної економіки і вимагає напрацювання концептуальних засад Стратегії економічної реконструкції України.

Не є очевидним змістовне наповнення напрямів використання коштів *Фонду підтримки армії*, оскільки їх може бути спрямовано як на задоволення поточних потреб армії в період війни, так і на відновлення та розвиток військової інфраструктури і оборонно-промислового комплексу (ОПК) у період повоєнного відновлення, а також відшкодування матеріальних військових втрат та витрат, пов'язаних з веденням бойових дій, на утилізацію пошкодженої техніки, боєприпасів, розмінування. Для забезпечення розвитку ОПК використання коштів Фонду можливо за напрямками, що забезпечують розвиток підприємств ОПК, продукція яких має значний експортний потенціал; підвищення інвестиційної привабливості підприємств ОПК; впровадження політики імпортозаміщення та розвиток сучасних технологій при виробництві озброєння та військової техніки (ОВТ), а також сприяють інтеграції галузі у світові ринки ОВТ. Для забезпечення розвитку ОПК також можливо використовувати кошти Фонду відновлення та трансформації економіки.

Кошти *Гуманітарного фонду* повинні передусім передбачати задоволення гуманітарних потреб, перелік яких чітко визначено документами ООН та вітчизняними нормативно-правовими актами. Серед них - задоволення потреб у притулку, харчуванні, воді, належних санітарно-гігієнічних умовах, медичних послугах та освіті. Задоволення гуманітарних потреб передбачає проведення стабілізаційних заходів шляхом: забезпечення постраждалих житлом, соціально прийняттого рівня; подолання продовольчої кризи (може включати як безпосередньо продукти харчування, так і посівний матеріал, системи поливу, худобу); забезпечення доступу до питної води шляхом безпосереднього забезпечення водою, налагодження систем водопостачання, очищення води; забезпечення належних санітарних умов (зокрема засобами гігієни); допомоги медикаментами та пакетом основних медичних послуг. Подолання переривання освіти повинно розглядатися в довгостроковій перспективі.

Проте стандартні питання гуманітарної допомоги доцільно фінансувати каналами світової допомоги (у т.ч. грантової), а акумульовані кошти Гуманітарного фонду після стабілізації гуманітарної ситуації можливо використовувати на фінансування заходів з забезпечення соціальної безпеки (подолання безробіття, підтримку сімей з дітьми, вразливих верств населення, осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок війни, витрати, пов'язані з призначенням різних видів державної соціальної допомоги та наданням соціальних послуг внаслідок каліцтва та смерті), а також на: відшкодування оренди житла, комунальних платежів; відшкодування комунальних платежів – для орендодавців житла для переселенців; на допомозі в евакуації сімей; проведення заходів з повернення в Україну біженців та переміщених осіб та адаптації їх до нових умов життєдіяльності. Частково про такий намір свідчить зазначена Міністерством соціальної політики України можливість надання одноразової грошової допомоги біженців та громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце свого проживання.

Одним із наслідків війни для економіки України є втрата державним бюджетом значної частини традиційних надходжень. Частина цих втрат може бути замінена пільговим фінансуванням від міжнародних партнерів, змінами умов погашення випущених позик та прямим фінансуванням бюджету центральним банком. Але кероване та планомірне обслуговування державного боргу країни в умовах воєнного стану потребує формування спеціального фонду – *Фонду обслуговування та погашення державного боргу*. Паралельно доцільно розглядати інші способи надання Україні допомоги в умовах війни, у т.ч. списання зовнішнього боргу, фінансову підтримку дефіциту бюджету, що матиме позитивний вплив на національну економіку.

Напрями використання коштів *Фонду підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ)* доцільно формувати з точки зору їх впливу на підвищення рівня конкурентоспроможності суб'єктів МСБ, зростання їх здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у рамках ЄС при одночасному

позитивному впливі на стійкість національної економіки. Це передбачає використання коштів на:

дерелокацію бізнесу - стимулювання повернення бізнесу після релокації з-за кордону на території, що відновлюються після активних бойових дій, із забезпеченням: відшкодування та допомоги з дерелокації;

відшкодування витрат збереження та стимулювання створення нових робочих місць суб'єктам економічної діяльності у секторі МСБ в умовах війни з обов'язковим акцентом на інноваційній виробничій діяльності;

відшкодування витрат повоєнного відновлення суб'єктів МСБ на новій технологічній основі, використанні у виробництві новітніх технологій, а також технологій, які забезпечують підвищення якості товарів (робіт, послуг); витрат на запуск нових інноваційних продуктів або бізнесів в інноваційних сферах; впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій у виробничу діяльність МСБ; підтримку економічної діяльності суб'єктів МСБ у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність; розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами;

включення суб'єктів МСБ у ланцюги доданої вартості на ринках ЕС, у моделі смарт-спеціалізації вітчизняних регіонів та євро регіонів;

формування потенціалу суб'єктів МСБ щодо їх участі в реалізації нової промислової та регіональної політик (з використанням досвіду країн ЄС).

Кошти *Фонду відновлення та трансформації економіки* мають бути спрямовані на подолання перешкод ефективного економічного розвитку країни, які мали місце ще в довоєнний період. Перелік напрямів економічного відновлення, що можуть фінансуватися за рахунок Фонду, має забезпечувати структурну модернізацію та післявоєнний перезапуск економіки України на інноваційних засадах. Це сприятиме зростанню продуктивності вітчизняної економіки та здатності ефективно інтегрувати у світові (зокрема, європейські) ринки. Використання коштів Фонду є доцільним за наступними напрямами:

відшкодування витрат з адаптації виробництва і сервісів під поточні (воєнні, повоєнні) потреби держави і суспільства;

відшкодування втрат сировини, матеріалів, палива, добрив, засобів захисту рослин, відновлення посівного фонду; техніки та запчастин, оборотних коштів підприємств, а також логістичних об'єктів збереження і збуту готової продукції;

відновлення промислових об'єктів, на яких виробничий процес ґрунтується виключно на конкурентних перевагах високого порядку (розробці нових інноваційних технологій; започаткуванні виробництв унікальної продукції; орієнтації на підготовку висококваліфікованих фахівців);

створення умов повернення людського капіталу на територію України;

технологічна модернізація виробничого сектору, перехід на високотехнологічні виробництва: розвиток високотехнологічних галузей та виробництва наукомісткої, енергоощадної продукції (нанотехнології, ядерна енергетика, авіа-, ракето-, суднобудування тощо); презапуск аерокосмічної галузі на базі приватних компаній, успішних вітчизняних космічних R&D-центрів з іноземним фінансуванням та забезпечення інтеграції галузі ракетобудування в простір New Space; підтримка національних підприємств, які мають потенціал глобальних гравців; збільшення частки виробничого сектора та підтримка промисловості як основи розвитку підприємництва;

екологізація господарської діяльності, декарбонізація промисловості (мінімізація вуглецевого сліду) у спосіб: впровадження декарбонізованих технологій в промисловості; модернізація об'єктів енергетичної галузі; запровадження радикальних змін у технологічному способі виробництва; впровадження енергоощадних технологій; розвиток виробництв, орієнтованих на вторинну переробку сировини; будівництво виробництв синтетичного газу з вітчизняного вугілля; впровадження радикальних рішень, спрямованих на зміну доступу до енергетичних ресурсів вугілля (зокрема технології підземної газифікації вугілля);

розвиток альтернативної енергетики;

досягнення енергетичної незалежності: розвідування, розробка вітчизняних родовищ та нарощування виробництва нафти, газу, вугілля з використанням інноваційних технологій розробки та видобування; зниження залежності промисловості від викопного палива; будівництво гідроаккумуляційних станцій; акумуляторних систем накопичення електроенергії, теплової генерації; використання ядерних реакторів нового покоління; впровадження сучасних технологій спалювання вугілля, які супроводжуються значним екологічним ефектом (водо-вугільна суміш (CWS), синтез-газ).

Висновки. Слід зазначити про недопустимість підходу до розподілу коштів фондів на підставі лише їх механістичного спрямування на проєктній основі, без стратегічно орієнтованих та узгоджених напрямів їх використання. Це загрожує некерованістю процесами структурних змін економіки України, затягуванням її інтеграції економічний та правовий простір ЄС. Тому діяльність Фондів має бути узгодженою із Стратегією повоєнної реконструкції України, Планом відновлення (який наразі розробляється Мінекономіки України), цільовими програмами допомоги Україні.

Також в умовах децентралізації має бути забезпечене співвідношення використання коштів Фондів з політикою децентралізації. Виділення коштів громадам для відбудови соціально-економічної інфраструктури та відновлення економіки повинно спиратися на централізоване акумулювання заявок від органів місцевого самоврядування, на підставі яких повинні формулюватися рекомендації з пріоритезації їх реалізації на місцях. До того ж централізовано має бути розроблено рекомендації з технічної допомоги для посилення здатності регіональної влади та органів місцевого самоврядування стосовно реалізації проєктів економічного відновлення, вивільнення місцевих ініціативи формування та виконання проєктів соціально-економічної відбудови громад.

СТАБІЛІЗАЦІЙНИЙ ВПЛИВ ПОЛІТИКИ ОБМІННОГО КУРСУ В УКРАЇНІ

Сокурєнко Соломія Вікторівна

аспірант кафедри міжнародних економічних відносин
Львівський торговельно-економічний університет
м. Львів, Україна

Вступ. Зі середини 2015 р. Україна перейшла до політики таргетування інфляції, що передбачало перехід до політики плаваючого обмінного курсу. Хоча формально обмінний курс гривні задекларовано *de jure* як плаваючий ще навесні 2000 р., на практиці відбувалося підтримання *de facto* фіксованого обмінного курсу, що супроводжувалося періодичними (і досить значними) переходами до нижчого обмінного курсу, як це відбувалося восени 1999 р., восени 2008 р. – навесні 2009 рр. чи навесні 2014 р. З погляду досягнення двох цілей стабілізаційної політики – підтримання максимально можливого рівня доходу та визначеного інфляційного таргету – становить практичний інтерес ідентифікація впливу системи обмінного курсу на обидва показники. При цьому треба врахувати, що йдеться про два окремі аспекти політики обмінного курсу: 1) вибір системи обмінного курсу (з врахуванням можливих відмінностей між задекларованою і фактичною системами) та 2) вплив змін обмінного курсу (це важливо передусім для “плавання” грошової одиниці).

Переважно вітчизняний досвід переходу до інфляційного таргетування оцінюється позитивно [1; 3, с. 20–40]. Проте не бракує критичних оцінок. Приміром, стверджується, що показник інфляції знаходиться поза межами впливу монетарної політики Національного банку України (НБУ), а надміру високий рівень процентної ставки перешкоджає економічному зростанню [2]. У контексті запобігання зміцненню гривні, яке розглядалося несприятливим чинником для економіки України в 2020–2021 рр., висловлено пропозиції щодо підтримання стабільності обмінного курсу. Проблема у тому, що емпіричні дослідження переважно показують несприятливий рестрикційний ефект від

девальвації гривні, який до того супроводжується прискоренням інфляції [4, с. 97–113; 5, с. 205–213]. Відповідно у кризовому стані економіки зміцнення гривні виглядає несуперечливим інструментом, що не перешкоджає досягненню обох цілей стабілізаційної політики – гальмуванню інфляції та збільшенню обсягів доходу, тоді як девальвація небажана, щонайменше на випадок високої інфляції.

Мета роботи полягає в дослідженні залежності динаміки валового внутрішнього продукту (ВВП) та інфляції від особливостей політики обмінного курсу й низки інших показників, що характеризують можливості стабілізаційної політики. Важливо простежити наслідки як змін обмінного курсу, так і вибору системи обмінного курсу, з врахуванням супутнього впливу інших інструментів монетарної і фіскальної політики.

Матеріали та методи. Для емпіричної оцінки залежності динаміки ВВП (ΔY_t) та інфляції (ΔCPI_t) від низки макроекономічних чинників використано квартальні дані за період 2000–2021 рр. таких показників: $RNBU_t$ – облікова ставка НБУ (%), ΔM_t – темп зростання грошового агрегата М3 (%), $\Delta NEER_t$ – темп девальвації номінального ефективного обмінного курсу (%), BD_t – сальдо бюджету (% від ВВП), $\Delta YEURO_t$ – темп зростання ВВП країн Єврозони (%), $\Delta BRENT_t$ – темп зростання світових цін на сиру нафту марки *brent* (%). Також використано показники циклічної динаміки ВВП України і країн Єврозони, Y_C і $YEURO_C$ відповідно, які розраховано за допомогою відхилень поточних значень від рівноважного тренду (%). Порівняння емпіричних оцінок для ΔY_t і Y_C дозволяє краще оцінити характер окремих інструментів стабілізаційної політики, як обмінний курс, облікова ставка НБУ чи зміни в сальдо бюджету .

Для врахування наслідків стрімкого переходу від вищого до нижчого значення обмінного курсу (девальвація) під час підтримання *de facto* фіксованого обмінного курсу використано фіктивну змінну $EDEV_t$ (1 – 2001Q1, 2004Q4– 2005Q2, 2008Q4–2009Q2, 0 – у решті кварталів). Фіктивна змінна $EDEV_t$ має на меті врахування особливостей періоду інфляційного таргетування

(1 – 2016Q1 по сьогодні, 0 – у решті кварталів). Особливості кризових періодів враховано за допомогою фіктивної змінної $CRISIS_t$ (1 – 2004Q4, 2008Q3–2009Q4, 2013Q4–2015Q3, 0 – у решті кварталів).

Для емпіричного оцінювання використано метод двокрокових найменших квадратів (англ. Two-Stage Least Squares – TSLS), що дозволяє використання незалежних змінних, які потенційно корелюють між собою. Наприклад, це можна припустити для монетарних показників. Принагідно зауважимо, що такого немає у нашому випадку (приміром, коефіцієнти кореляції між $RNBU_t$, ΔM_t та $\Delta NEER_t$ перебувають у межах від $-0,12$ до $0,11$). Оскільки залежні змінні використано у відносному вимірі (%), йдеться про оцінку короткочасних залежностей, які можуть відрізнятися від довгострокових наслідків (для цього необхідно оцінити функціональні залежності у рівнях).

Результати та обговорення. Оцінки динаміки ВВП, циклічної позиції ВВП, а також інфляції наведено у таблицях 1–3 для трьох специфікацій регресійної моделі, що відрізняються врахуванням показників сальдо бюджету, циклу ділової активності країн Єврозони та світових цін на сиру нафту. В усіх випадках коефіцієнт детермінації перевищує 70%, що досить високий показник. Оскільки тест ADF (англ. Augmented Dickey-Fuller test) засвідчує стаціонарність залишків, це дозволяє адекватну інтерпретацію отриманих результатів.

Як це показує залежність від лагових значень, показник динаміки ВВП досить інерційний з лагом у квартал, але з лагом у три квартали відбувається істотна корекція початкової підсилюючої авторегресивної залежності. Незалежно від специфікації регресійної моделі, вищий темп зростання грошової маси підсилює динаміку ВВП (відповідний коефіцієнт значущий на рівні 1%). Так само дуже переконливо виглядає обернений зв'язок між зниженням обмінного курсу і темпом зростання ВВП. Очікуване гальмування динаміки ВВП внаслідок підвищення облікової ставки НБУ простежується лише у розширеній специфікації (3). Залежності від сальдо бюджету немає. Також простежується досить сильна залежність від динаміки ВВП країн Єврозони.

Таблиця 1

Чинники динаміки ВВП

Змінні	Залежна змінна ΔY_t		
	(1)	(2)	(3)
ΔY_{t-1}	0,634*** (7,45)	0,639*** (8,35)	0,548*** (5,30)
ΔY_{t-3}	-0,227*** (-6,89)	-0,253*** (-3,75)	-0,203*** (-3,62)
$RNBU_t$	-0,041 (-1,32)	-0,043 (-0,92)	-0,116** (-2,55)
ΔM_t	1,737*** (7,03)	1,756*** (5,01)	1,787*** (4,89)
$\Delta NEER_t$	-0,163** (-2,38)	-0,158** (-2,47)	-0,155*** (-2,72)
BD_t	—	0,106 (0,79)	0,115 (1,36)
$\Delta EURO_t$	—	—	0,527*** (5,97)
$EDEV_t$	-2,949* (-1,75)	-2,793** (-2,06)	-2,203* (-1,92)
IT_t	0,767 (1,21)	1,160 (1,31)	1,673** (2,59)
$CRISIS_t$	-2,895*** (-2,86)	-2,825*** (-2,91)	-2,157*** (-2,67)
R^2	0,81	0,82	0,85
ADF	-7,39***	-7,24***	-7,12***

Примітка: тут і далі *, **, та *** означає статистичну значущість на рівні 10%, 5% та 1% відповідно.

Джерело: власні розрахунки

Як це показують коефіцієнти при $EDEV_t$, переходи до нижчого рівня обмінного курсу (зі збереженням його локальної стабільності) позначалися до значного зниження темпу зростання ВВП, що можна порівняти з подібним впливом кризових явищ. Водночас перехід до таргетування інфляції стає експансійним, якщо врахувати залежність від ВВП країн Єврозони.

Оцінки для циклу ділової активності підтверджують стимулюючий вплив грошової маси та зміцнення гривні (табл. 2). Також стає відчутнішим обернений зв'язок між обліковою ставкою НБУ та циклічною позицією доходу Y_C . Відмінностей немає у тому, що сальдо бюджету не має короткочасного впливу на циклічні зміни ВВП, а вітчизняний цикл ділової активності вагомо залежить від циклу Єврозони (кожен відсоток економічного буму в Єврозоні позначається зростанням українського ВВП на 0,7 процентного пункту понад рівноважний тренд, що досить багато).

Чинники циклу ділової активності

Змінні	Залежна змінна YC_t		
	(4)	(5)	(6)
YC_{t-1}	0,804 ^{***} (13,40)	0,809 ^{***} (16,22)	0,663 ^{***} (6,61)
$RNBU_t$	-0,020 ^{***} (-1,06)	-0,020 (-1,30)	-0,102 ^{***} (-3,06)
ΔM_t	0,329 ^{**} (2,57)	0,338 ^{**} (2,21)	0,566 ^{***} (4,38)
$\Delta NEER_t$	-0,051 [*] (-1,72)	-0,051 ^{**} (-2,60)	-0,053 [*] (-1,77)
BD_t	—	-0,032 (-0,69)	-0,062 (-0,95)
$YEUROC_t$	—	—	0,704 ^{***} (4,33)
$EDEV_t$	-4,077 [*] (-1,90)	-4,146 [*] (-1,72)	-2,778 ^{***} (-2,97)
IT_t	0,445 (1,20)	0,296 (1,21)	0,560 (1,55)
$CRISIS_t$	-0,879 [*] (-1,75)	-0,906 ^{***} (-2,74)	0,592 ^{**} (2,84)
R^2	0,75	0,75	0,80
ADF	-9,50 ^{***}	-9,53 ^{***}	-7,21 ^{***}

Джерело: власні розрахунки

Перехід до нижчого обмінного курсу гривні має рестрикційний вплив, але одночасно втрачає статистичну значущість додатний коефіцієнт при IT_t (тобто, сприятливий ефект від запровадження політики таргетування інфляції слабне). Дещо незвичний результат полягає у тому, що з врахуванням залежності від циклу ділової активності країн Єврозони (специфікація (6)) змінюється на протилежний ефект від кризових явищ, а саме: замість звичного погіршення циклічної динаміки доходу, як це отримано для специфікацій (4) і (5), відбувається поліпшення цього показника. Втім, такий результат може пояснюватися значним зниженням рівноважного тренду ВВП під час кризових явищ у країнах Єврозони (ідентифікація такого факту вимагає додаткових досліджень).

В Україні справджується відомий з досвіду багатьох країн так званий “ціновий парадокс”, коли підвищення ставки центрального банку початково прискорює інфляцію, а очікуваний антиінфляційний ефект з’являється лише з часом (табл. 3). Девальвація гривні має очікуваний інфляційний вплив, проте цього немає для пропозиції грошової маси. Такий незвичний, на перший

погляд, результат може пояснюватися монетизацією додатного сальдо платіжного балансу за умов фіксованого обмінного курсу в період 2000–2013 рр., який переважає у часовій вибірці. Вплив сальдо бюджету незначний. Так само бракує ознак відчутної залежності вітчизняної інфляції від світових цін на сиру нафту. Вітчизняна інфляція дуже інерційна, навіть з врахуванням часткової корекції початкового інфляційного шоку з лагом у два квартали.

Таблиця 3

Чинники інфляції споживчих цін

Змінні	Залежна змінна ΔCPI_t		
	(7)	(8)	(9)
ΔCPI_{t-1}	1,126 ^{***} (12,29)	1,138 ^{***} (26,45)	1,139 ^{***} (26,68)
ΔCPI_{t-2}	-0,442 ^{***} (-24,37)	-0,447 ^{***} (-22,61)	-0,447 ^{***} (-23,94)
$RNBU_t$	0,597 ^{***} (3,11)	0,593 ^{***} (6,75)	0,599 ^{***} (5,89)
$RNBU_{t-2}$	-0,249 ^{***} (-3,58)	-0,266 ^{***} (-4,24)	-0,261 ^{***} (-3,53)
ΔM_t	0,044 (0,12)	0,126 (0,50)	0,050 (0,23)
$\Delta NEER_t$	0,143 ^{**} (2,26)	0,132 ^{***} (3,51)	0,140 ^{***} (3,41)
$\Delta NEER_{t-1}$	0,080 ^{**} (2,20)	0,069 [*] (1,93)	0,057 (1,28)
ΔBD_t	—	-0,132 (-1,04)	-0,116 (-0,97)
$\Delta BRENT_t$	—	—	0,021 [*] (1,85)
$EDEV_t$	0,681 (0,54)	0,591 (0,60)	0,592 (0,63)
IT_t	-1,493 ^{**} (-2,48)	-1,866 ^{***} (-2,82)	-2,016 ^{***} (-3,70)
R^2	0,90	0,91	0,92
ADF	-9,50 ^{***}	-9,30 ^{***}	-9,47 ^{***}

Джерело: власні розрахунки

Оскільки перехід до нижчого значення обмінного курсу не виявляє очікуваних інфляційних наслідків, це може означати врахування майбутньої девальвації гривні учасниками ринку заздалегідь, так що висхідна корекція цінової динаміки відбувається ще до того, як новий обмінний курс стає реальністю. Нарешті, дуже виразно простежується антиінфляційний ефект від запровадження політики таргетування інфляції. Залежно від специфікації

регресійної моделі, це знизило інфляцію в межах від 1,5 до 2 процентних пунктів.

Висновки. Проведений емпіричний аналіз підтверджує сприятливі наслідки від запровадження політики таргетування інфляції, адже йдеться про гальмування споживчих цін, яке досягається без погіршення динаміки доходу. Водночас попередня практика підтримання *de facto* фіксованого обмінного курсу позначилася глибоким спадом ВВП під час переходу до нового значно нижчого рівня неформального прикріплення українського грошової одиниці до долара США. Використання зі стабілізаційною метою обмінного курсу ідеально підходить для випадків стагфляції, коли зміцнення гривні дозволяє одночасно збільшити ВВП та знизити інфляцію. Поки що бракує дієвого використання облікової ставки НБУ як чинника гальмування інфляції (на такий ефект можна розраховувати лише зі значним часовим лагом). Також не виявлено ознак короткочасного впливу сальдо бюджету на динаміку ВВП та інфляцію. Потрібно визнати, що вітчизняний ВВП істотно залежить від ВВП країн Єврозони (це може створювати певні труднощі для стабілізаційної політики на випадок спаду виробництва у цих країнах).

Список використаних джерел:

1. Гайдай Ю. Стійкість України перед кризами: інфляція / Ю. Гайдай. – Київ: Центр економічної стратегії, 2021. – 9 с.
2. Джус М. У полоні “матриці” інфляційного таргетування / М. Джус, О. Ломакович. – Київ: Growford Institute, 2021. – 30 с.
3. Жолудь О. Дієвість монетарного трансмісійного механізму в Україні після впровадження інфляційного таргетування / О. Жолудь, В. Лепушинський, С. Ніколайчук // Вісник НБУ. – 2019. – № 247. – С. 20–40.
4. Shevchuk V. The real and nominal exchange rate effects of large devaluations in Ukraine / V. Shevchuk // *Argumenta Oeconomica Cracoviensia*. – 2016. – Vol. 3. – No. 14. – P. 97–113.

5. Shevchuk V. Monetary policy transmission mechanisms in Ukraine / V. Shevchuk // M. Papież and S. Śmiech (Eds.), The 13th Professor Aleksander Zelias International Conference on Modelling and Forecasting of Socio-Economic Phenomena. Conference Proceedings. – Warsaw: Wydawnictwo C.H. Bech, 2019. – P. 205–213.

ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ РОЗВИТКУ СИРОВИННОЇ БАЗИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Солошонок Алла Леонідівна,
головний науковий співробітник
Полонська Ольга Миколаївна,
старший науковий співробітник

Мамочка Анна Юріївна,
науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут
продуктивності агропромислового комплексу
м. Київ, Україна

Вступ. Ринок молока і молокопродуктів має пріоритетне значення не тільки в агропромисловому комплексі, а й загалом в національній економіці України. Процеси, які відбувалися останнім часом в економіці, привели до суттєвих змін на ринку продовольства в цілому, і, зокрема, на ринку молока і молочних продуктів. Негативні наслідки стали передусім результатом проблем, які накопичилися в первинній ланці ланцюга виробник-споживач – в молочному скотарстві. Серед них особливе місце займають скорочення поголів'я корів, відсутність чіткої спеціалізації і концентрації виробництва, недосконалість виробничої інфраструктури, фактична відсутність чіткої регламентації між учасниками ринку молока. Оскільки ця галузь тваринництва є гарантом сировинного забезпечення молокопереробних підприємств, актуальним є проведення досліджень у цьому напрямі, виявлення вузьких місць та обґрунтування основних позицій подальшого розвитку.

Ціль роботи. Комплексні дослідження основних проблем розвитку ринку молочної сировини в Україні.

Матеріали та методи. Інформаційною базою для досліджень стали наукові праці вчених, які зробили вагомий вклад в розробку теорії та практичних засад формування та функціонування ринку молока і молочних продуктів. Серед них – В. Г. Андрійчук, П. С. Березівський, В. І. Бойко, П. І. Гайдуцький, Т. Г. Дудар, В. Н. Зимовець, М. М. Ільчук, О. В. Крисальний,

В. Я. Месель-Веселяк, Т. Л. Мостенська, П. Т. Саблук, Г. В. Черевко, О. М. Шпичак, В. В. Юрчишин та інші. Досліджено законодавчі та нормативні акти, а також проаналізовано і узагальнено дані Держстату України. Використано методи статистичного аналізу, порівняння і групування, графічні методи, методи комплексної оцінки тощо.

Результати та обговорення. В Україні відбуваються політичні та соціально-економічні трансформації, які безумовно ускладнюють аналітичні дослідження реального стану та прогностичні припущення. Невизначеність посилюється активною фазою інтеграції вітчизняної економіки в глобальне середовище. Вагомі прорахунки у системі реформування агропродовольчого сектору спричинили зниження ефективності діяльності вітчизняних як підприємств молочного тваринництва, так і молокопереробної галузі.

Одним із найбільш важливих та гострих у молокопереробній галузі є питання сировинної бази. Від наявності необхідної кількості молока, що відповідає високим стандартам якості, залежить не лише стабільність роботи та фінансовий стан підприємства, а й сама можливість його існування. Окрім того, скорочення сировинної бази може негативно вплинути на якість кінцевого продукту та, безумовно, підвищує конкуренцію за ресурси серед виробників. Наявність виробників молока найвищого класу, форма їх організації та умови кооперації із переробниками, географічне розміщення, обумовлює діяльність галузі в будь-якій країні.

В Україні на пропозицію молочної сировини перш за все впливає такий чинник, як чисельність поголів'я корів. У галузі молочного скотарства сільського господарства загалом у 2021 році середньорічне поголів'я корів знизилося порівняно з 1990 р. у 5,4 раза, з 2000 р. – у 3,2 раза, з 2010 р. – в 1,7 раза. Кількість корів у сільськогосподарських підприємствах у 2021 році у порівнянні з 1990 роком зменшилася у 14,5 раза, з 2000 роком – у 4,4 раза, з 2010 роком – в 1,4 раза. У господарствах населення ці показники відповідно зменшилися у 2 рази, у 2,8 раза та в 1,8 раза (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка поголів'я, продуктивності корів і виробництва молока

Роки	Господарства усіх категорій			Сільськогосподарські підприємства			Господарства населення		
	поголів'я корів на кінець року, тис. гол.	продуктивність корів, кг	виробництво молока, тис. т	поголів'я корів на кінець року, тис. гол.	продуктивність корів, кг	виробництво молока, тис. т	поголів'я корів на кінець року, тис. гол.	продуктивність корів, кг	виробництво молока, тис. т
1990	8378	2863	24508	6192	2941	18634	2186	2637	5874
2000	4958,3	2359	12658	1851	1588	3669	3107,3	2960	8989
2005	3635,1	3487	13714	866,2	2952	2583	2768,9	3643	11132
2010	2631,2	4082	11249	589,1	3975	2217	2042,1	4110	9032
2011	2582	4174	11086	584	4109	2246	1998	4192	8840
2012	2554	4361	11378	575	4676	2535	1979	4276	8842
2013	2509	4446	11488	565	4827	2583	1944	4343	8906
2014*	2262,7	4508	11133	529,2	5027	2648	1733,5	4363	8485
2015*	2166,6	4644	10615	505,1	5352	2669	1661,5	4437	7946
2016*	2108,9	4735	10382	484,6	5643	2706	1624,3	4473	7676
2017*	2017,8	4820	10281	466,6	6025	2766	1551,2	4480	7515
2018*	1919,4	4922	10064	467,8	6190	2756	1451,6	4559	7309
2019*	1788,5	4976	9663,2	438,6	6101	2728,6	1349,9	4630	6934,6
2020*	1673,0	5129	9263,6	423,9	6634	2761,2	1249,1	4666	6502,4
2021*	1544,0	5155	8713,9	424,6	6863	2767,7	1119,4	4604	5946,2
<i>2021 рік у % до:</i>									
1990	18,4	180,1	35,6	6,9	233,4	14,9	51,2	174,6	101,2
2000	31,1	218,5	68,8	22,9	432,2	75,4	36,0	155,5	66,1
2010	58,7	126,3	77,5	72,1	172,7	124,8	54,8	112,0	65,8
2020	92,3	100,5	94,1	100,2	103,5	100,2	89,6	98,7	91,4

*Без урахування тимчасово окупованих територій; складено і розраховано за даними Держстату України.

Аналіз даних табл. 1 показує, що продуктивність корів у господарствах усіх форм власності підвищилася у 2021 р. порівняно з 1990 роком в 1,8 раза, а в 2000 та 2010 р. – у 2,2 і 1,3 раза відповідно. У сільськогосподарських підприємствах у 2021 р. надій на корову збільшився проти 1990, 2000 і 2010 років відповідно в 2,3, 4,3 і 1,7 раза. Господарства населення у 2021 році підвищили продуктивність корів щодо 1990, 2000 і 2010 років у 1,7, 1,6 і 1,1 раза відповідно. Стрімке падіння поголів'я корів, особливо в сільськогосподарських підприємствах, стало основним чинником згорання

виробництва молока. Так, у 2021 році його обсяги в господарствах усіх категорій зменшилися порівняно з 1990, 2000 і 2010 роками відповідно у 2,8, 1,5 та 1,3 рази. Натомість проти 1990 і 2000 років обсяг виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах став меншим у 2021 році у 6,8 та у 1,3 рази відповідно. У господарствах населення у 2021 році валове виробництво молока знизилося порівно з 2000 і 2010 роками в 1,5 рази, Найбільший обсяг виробництва молока в господарствах населення, що становив 11,1 млн т, за досліджуваний період припадає на 2005 рік. Отже, ми дійшли висновку, що в сільськогосподарських підприємствах поголів'я корів скорочується швидше, ніж у господарствах населення. Однак продуктивність корів у господарствах населення підвищується повільніше, ніж у сільськогосподарських підприємствах. Темпи спаду поголів'я корів у господарствах населення випереджають темпи підвищення продуктивності корів, а в сільськогосподарських підприємствах вони наздоганяють темпи скорочення поголів'я. Тоді як з 2010 року сільськогосподарські підприємства поступово збільшують виробництво молока, у господарствах населення воно скорочується, що пов'язано з багатьма чинниками впливу на розвиток галузі молочного скотарства. Зокрема значно зменшилася кількість господарств населення, які утримували одну чи декілька корів.

Варто зазначити, що найвищий показник молочної продуктивності корів у Європі належить Данії – 9,6 тис. кг на тварину в рік. Світовим лідером є Ізраїль, де середній надій від корови за 305 днів лактації перевищує 10 т.

Проведений аналіз офіційної статистики показав, що на 1 січня 2022 року порівняно з відповідним періодом минулого року поголів'я корів в усіх категоріях господарств зменшилося на 109,7 тис. голів і становить 1563,3 тис. голів (рис. 1). У сільськогосподарських підприємствах відбулося зниження на 1,8 тис. голів, у господарствах населення – на 107,9 тис. голів.

Основний масив поголів'я корів в усіх категоріях господарств на 1 січня 2022 року сконцентрований у Хмельницькій (122,8 тис. голів), Вінницькій (107,8 тис. голів), Полтавській (102,4 тис. голів) областях. Найменша кількість

поголов'я у цій категорії у Луганській області – 18,1 тис. голів, а також у Донецькій і Запорізькій областях – відповідно 23, 9 та 28,4 тис. голів. Зазначимо, що у Запорізькій області за рік поголів'я корів зменшилось на 25,8 %. Це падіння виявилось найбільш стрімким серед усіх регіонів України.

Рис. 1. Поголів'я корів в Україні у 2020–2021 роках, тис. голів

За січень – грудень 2021 року виробництво молока в усіх категоріях господарств зменшилося проти попереднього року на 544,5 тис. т (на 5,9 %), у тому числі в сільськогосподарських підприємствах на 10,8 тис. т або на 0,4 %, в господарствах населення – на 533,7 тис. т або на 8,2 % (рис. 2).

Рис. 2. Виробництво молока у 2020 та 2021 роках, тис. т

У розрізі регіонів у січні – грудні 2021 року найбільше вироблено молока в усіх категоріях господарств Полтавської, Вінницької та Хмельницької областей (відповідно 691,8; 684,9 та 643,8 тис. т), а найменше – у Луганській, Донецькій та Запорізькій областях (відповідно 102,0; 144,1; 180 тис. т).

Окрім спаду виробництва молочної продукції в Україні, проблемним питанням функціонування вітчизняних підприємств є якість сировини. За даними офіційної статистики якісні показники молока, купленого переробними підприємствами у 2021 році від сільськогосподарських підприємств, мають наступну динаміку в порівнянні з минулим роком. Так, кількість молока «екстра» за цей період збільшилася проти 2020 року на 9,9 %, молока вищого гатунку зросла на 0,1 %, першого гатунку – знизилася на 20,9 %, II гатунку – зросла на 0,6 %, негатурного – становить 10,2 % до загального обсягу у цій категорії. Натомість від господарств населення частка молока вищого гатунку у 2021 році порівняно з 2020 роком становить 0,1 %, I гатунку – 78,7 %, II гатунку – 19,6 %, негатурного – 1,6 %. Найбільше знизилась кількість молока вищого гатунку – на 69,0 %.

Вищим за середній показник в Україні серед сільськогосподарських підприємств реалізували молоко «екстра» у Київській області (57,3 %); молоко вищого гатунку – у Миколаївській (68,8 %) та Вінницькій (48,0 %) областях. Найбільші обсяги молока першого гатунку надходили на переробку від сільськогосподарських підприємств Хмельницької (63,2 %), Запорізької (56,0 %), Черкаської (40,4 %) та Житомирської (35,4 %) областей. Дані щодо молока другого гатунку та негатурного відсутні через незначну кількість.

Як уже зазначалось, господарства населення найбільше реалізували молоко I гатунку – 78,7 %. Найвищі показники у наступних регіонах: Житомирська область – 100,0 %, Рівненська – 98,2 %, Вінницька – 96,3 %, Черкаська – 85,4 %, Хмельницька – 79,9 %.

Якісні показники молока, купленого переробними підприємствами від сільськогосподарських підприємств, мають наступну динаміку в порівнянні з минулим роком. Так, кількість молока "екстра" за січень-грудень 2021 року збільшилася проти відповідного періоду 2020 року на 88,0 тис. т (9,9 %).

Від сільськогосподарських підприємств на переробні підприємства за січень–грудень 2021 року надійшло молоко переважно першого, екстра та вищого гатунків – відповідно 35; 32 та 29 % до загального обсягу (рис. 3). У

попередньому періоді молока першого гатунку надійшло більше – 1361,9 тис т або 41 %, частка молока екстра та вищого гатунку становила 27 %.

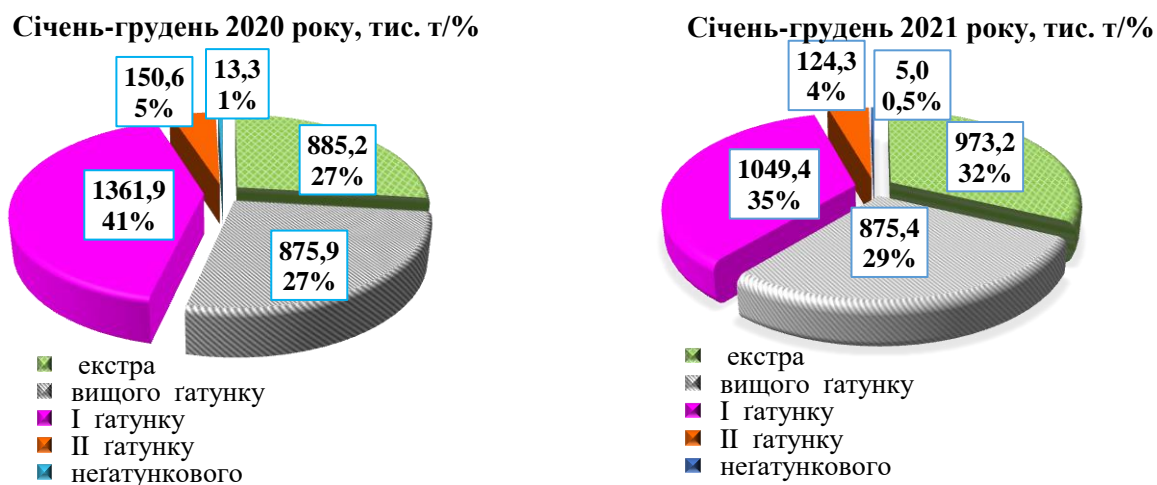

Рис. 3. Структура показників якості молока, проданого сільськогосподарськими підприємствами переробникам

Ринок молока постійно знаходиться у центрі уваги, оскільки він є важливим сегментом продовольчої безпеки, індикатором стану розвитку багатьох галузей вітчизняного агропромислового комплексу, а також характеризує добробут населення та його купівельну спроможність. Це спонукає до всебічного дослідження сучасних проблем розвитку цього сектору економіки, що сприятиме створенню цивілізованого українського ринку.

Висновки. Дослідження показало, що молокопереробна галузь має значні проблеми із сировинною базою, а діяльність підприємств супроводжується багатьма викликами і ризиками. Галузь молочного скотарства перебуває під впливом загальних кризових явищ у економіці і потребує активної державної підтримки для уникнення повного занепаду. Це стосується і сільськогосподарських підприємств, і господарств населення. Все більшої актуальності набуває підвищення якості молока. Серед інших проблем – створення ефективної системи економічних відносин між сільськогосподарськими підприємствами та переробниками молочної сировини задля нарощування обсягів виробництва молока і забезпечення населення молочними продуктами в достатній кількості та високої якості.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ НА ОСНОВІ ДОХОДУ ВІД УЧАСТІ В КАПІТАЛІ ДЛЯ АМОРТИЗАЦІЇ НЕОБОРОТНИХ АКТИВІВ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

докт. екон. наук, професор,

професор кафедри обліку і оподаткування

Відокремлений підрозділ Національного університету

біоресурсів і природокористування України

“Ніжинський агротехнічний інститут”

Україна

Вступ. Щоб підвищити ефективність виробництва підприємство повинне мати необоротні активи. Їх використання забезпечує зростання продуктивності праці і збільшення кількості виробленої продукції. Необоротні активи приймають участь більш як в одному операційному циклі або понад дванадцять місяців з дати балансу. Їх вартість відноситься у витрати частинами за весь строк використання (експлуатації) за допомогою амортизації. Існують різні методи амортизації необоротних активів.

В світовій практиці відомий метод амортизації на основі доходів (revenue-based amortisation method) [1]. Для амортизації необоротних активів можна використовувати різні його види або окремі методи на основі доходів. Одним із таких методів є метод амортизації необоротних активів на основі доходу від участі в капіталі.

Мета – обґрунтувати застосування в бухгалтерському обліку методу амортизації необоротних активів на основі доходу від участі в капіталі.

Матеріали та методи. До доходів від участі в капіталі відносяться доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі.

Згідно з НПСБО 12 “Фінансові інвестиції” метод участі в капіталі – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно

збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування [2, п. 3].

Доходи від участі в капіталі обліковуються на рахунку 72 “Дохід від участі в капіталі” за такими субрахунками:

721 “Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства”;

722 “Дохід від спільної діяльності”;

723 “Дохід від інвестицій в дочірні підприємства”.

На субрахунку 721 “Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства” узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування внаслідок одержання асоційованими підприємствами прибутків.

На субрахунку 722 “Дохід від спільної діяльності” узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування внаслідок одержання спільними підприємствами прибутків.

На субрахунку 723 “Дохід від інвестицій в дочірні підприємства” узагальнюється інформація про доходи, пов'язані зі збільшенням частки інвестора в чистих активах об'єкта інвестування внаслідок одержання дочірніми підприємствами прибутків [3; 4].

Доходи від участі в капіталі відображаються в статті “Інші фінансові доходи” (код рядка 2200) Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) (форма № 2) [5; 6].

Методів амортизації необоротних активів (або підвидів цього методу) на основі доходу від участі в капіталі може бути декілька. Наприклад, можуть бути такі методи відповідно до субрахунків по рахунку 72: 1) метод амортизації на основі доходу від інвестицій в асоційовані підприємства; 2) метод амортизації на основі доходу від спільної діяльності; 3) метод амортизації на основі доходу від інвестицій в дочірні підприємства. Можуть бути і інші методи амортизації залежно від виду доходу від участі в капіталі.

Щоб розрахувати метод амортизації на основі доходу від участі в капіталі потрібно річну суму амортизації вартості, що амортизується (різниця між первісною і ліквідаційною вартістю) помножити на коефіцієнт амортизації, який обчислюється діленням фактичного обсягу доходу від участі в капіталі на плановий обсяг доходу від участі в капіталі.

При визначенні амортизації за методом на основі доходу від участі в капіталі використовують такі формули:

$$CA = (PB - LB) \times KA,$$

де CA – сума амортизації; PB – первісна вартість об'єкта; LB – ліквідаційна вартість об'єкта; KA – коефіцієнт амортизації.

$$KA = \text{ФОДУК} : \text{ПОДУК},$$

де ФОДУК – фактичний обсяг доходу від участі в капіталі; ПОДУК – плановий обсяг доходу від участі в капіталі.

Визначати амортизацію необоротних активів на основі доходу від участі в капіталі можна за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

На прикладі визначимо розрахунок амортизації необоротних активів за методом на основі доходу від участі в капіталі.

Необоротні активи мають первісну вартість – 83000 грн, строк експлуатації – 5 років, ліквідаційну вартість – 3000 грн. Отже, вартість, що амортизується, дорівнює 80000 грн ($83000 - 3000 = 80000$).

Передбачається, що за п'ять років буде отримано доходів від участі в капіталі у сумі 270000 грн, в тому числі: за 1-й рік – 110000 грн, за 2-й рік – 100000 грн, за 3-й рік – 30000 грн, за 4-й рік – 20000 грн, за 5-й рік – 10000 грн.

Коефіцієнт амортизації становить: за 1-й рік – 0,4074 ($110000 : 270000 = 0,4074$), за 2-й рік – 0,3704 ($100000 : 270000 = 0,3704$), за 3-й рік – 0,1111 ($30000 : 270000 = 0,1111$), за 4-й рік – 0,0741 ($20000 : 270000 = 0,0741$), за 5-й рік – 0,0370 ($10000 : 270000 = 0,0370$).

В таблиці 1 покажемо алгоритм розрахунку амортизації необоротних активів за на основі доходу від участі в капіталі від початкової вартості необоротних активів (1-й спосіб).

Таблиця 1

Нарахування амортизації необоротних активів методом на основі доходу від участі в капіталі (із початкової вартості необоротних активів (1-й спосіб))

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Доходи від участі в капіталі, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	80000	110000	0,4074	32592
2	80000	100000	0,3704	29632
3	80000	30000	0,1111	8888
4	80000	20000	0,0741	5928
5	80000	10000	0,0370	2960
x	Разом	270000	1	80000

Як видно з таблиці 1, амортизація необоротних активів кожного року нараховувалась із їх початкової вартості, тобто із однієї і тієї ж суми, а вартість необоротних активів повністю розподілилась протягом їх використання.

В таблиці 2 розглянемо порядок нарахування амортизації необоротних активів із їх залишкової (балансової) вартості (2-й спосіб).

Таблиця 2

Нарахування амортизації необоротних активів методом на основі доходу від участі в капіталі (із залишкової (балансової) вартості необоротних активів) (2-й спосіб)

Рік	Вартість, що амортизується, грн	Доходи від участі в капіталі, грн	Коефіцієнт амортизації	Річна сума амортизації, грн
1	80000	110000	0,4074	32592
2	47408	100000	0,3704	17560
3	29848	30000	0,1111	3316
4	26532	20000	0,0741	1966
5	24566	10000	0,0370	24566
x	Разом	270000	1	80000

З таблиці 2 видно, що обчислення амортизації необоротних активів здійснюється кожен рік із їх залишкової (балансової) вартості, тобто із різних

сум, що амортизуються. Причому амортизація за роки її нарахування повністю не розподіляється, а в останній рік нерозподілена сума відноситься у витрати.

Результати і обговорення. Одним із видів доходів, що можуть отримувати підприємства є доходи від участі в капіталі. До них відносяться доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі.

Вони обліковуються в Плані рахунків класі 7 “Доходи і результати діяльності” на рахунку 72 “Дохід від участі в капіталі”, за такими субрахунками: 721 “Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства”, 722 “Дохід від спільної діяльності”, 723 “Дохід від інвестицій в дочірні підприємства”.

Висновки. Амортизацію необоротних активів можна нараховувати за методом на основі доходу від участі в капіталі. Можна використовувати щонайменше три методи (або його підвиди) амортизації на основі доходу від участі в капіталі: 1) від інвестицій в асоційовані підприємства; 2) від спільної діяльності; 3) від інвестицій в дочірні підприємства.

Метод на основі доходу від участі в капіталі можна розраховувати за двома способами: 1) від початкової вартості необоротних активів; 2) від залишкової (балансової) вартості необоротних активів.

Список використаних джерел:

1. Clarification of Acceptable Methods of Depreciation and Amortisation (Amendments to IAS 16 and IAS 38) (May 2014). – Електронний ресурс. – Режим доступу : https://library.croneri.co.uk/cch_uk/iast/ias16-amending-201405.

2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 “Фінансові інвестиції”, затверджено наказом Міністерства фінансів України від 26 квітня 2000 р. № 91, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 17 травня 2000 р. за № 284/4505. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00#Text>.

3. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом

Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291 (у редакції наказу Міністерства фінансів України 09 грудня 2011 р. № 1591), зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 грудня 2011 р. за № 1557/20295. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.

4. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджено наказом Міністерства фінансів України 30 листопада 1999 р. № 291, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 21 грудня 1999 р. за № 893/4186. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, затверджено наказом Міністерства фінансів України 7 лютого 2013 р. № 73, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 28 лютого 2013 р. за № 336/22868. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>.

6. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджено наказом Міністерства фінансів України 28 березня 2013 р. № 433. – Електронний ресурс. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0433201-13/conv#Text>.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕРМІНУ “ПОДАТОК”. КЛАСИФІКАЦІЯ ПОДАТКІВ. СКЛАД ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНИХ І МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ В УКРАЇНІ

Теребух Марта Іванівна

к.е.н., доцент

Гой Юлія Юрївна

Студентка

Львівський національний університет ім. Івана Франка

м. Львів, Україна

Вступ. / Introductions. Ефективне функціонування будь-якої держави передбачає необхідність акумулювання коштів до державного та місцевих бюджетів. Вагомим джерелом формування дохідної частини як державного, так і місцевих бюджетів є податки.

Податки в сучасному суспільстві – це основна форма доходів держави. Податок є обов’язковим, безумовним платежем до відповідного бюджету, що справляється з платника податку відповідно до Податкового Кодексу України (ПКУ).

Мета роботи. / Aim. Розглянути підходи різних авторів щодо терміну “податок”. Класифікувати систему податків і зборів за певними ознаками та візуально представити склад загальнодержавних і місцевих податків та зборів.

Матеріали та методи. / Materials and Methods. Сучасні вітчизняні та зарубіжні автори наводять низку визначень щодо поняття “податок”, які представлені у табл. 1. Всі вони відрізняються розміром та стилем подання, проте однакові за своєю суттю.

Інтерпретація терміну “податок”

Автор	Визначення
Соколов О.О.	Податки – це примусовий збір, що стягується державною владою з окремих господарюючих осіб або господарств для покриття своїх витрат або для досягнення яких-небудь цілей економічної політики без пред’явлення платникам його спеціального еквівалента.
Лайко П.А.	Податки – це система економічних взаємовідносин держави з платниками податків у процесі перерозподілу частини ВВП шляхом стягнення певних коштів за встановленими державою правилами, з метою задоволення суспільних потреб.
Лютий І.О.	Податки – частина вартості внутрішнього продукту, що вилучається державою у формі загальнообов’язкових, безеквівалентних, односторонньо встановлених нею платежів юридичних і фізичних осіб до бюджету з метою фінансового забезпечення виконання державою своїх функцій та вирішення соціально-економічних завдань.
Ткаченко Н.М.	Податки є формою фінансових відносин між державою і членами суспільства з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових ресурсів, необхідних для здійснення державою її функцій.
Тимченко О.М.	Податок – обов’язковий, регулярний платіж до бюджету без відповідного цільового призначення
ПКУ, ст. 6	Податком є обов'язковий, безумовний платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників податку відповідно до ПКУ
	Збором (платою, внеском) є обов'язковий платіж до відповідного бюджету або на єдиний рахунок, що справляється з платників зборів, з умовою отримання ними спеціальної вигоди, у тому числі внаслідок вчинення на користь таких осіб державними органами, органами місцевого самоврядування, іншими уповноваженими органами та особами юридично значимих дій.

Систему податків і зборів в Україні можна класифікувати за певними ознаками, окремі з яких наведені на рис. 1.

Так, класифікація податків і зборів здійснюється залежно від рівня і компетенції державних структур, які їх встановлюють; за формою оподаткування; за економічним змістом об'єкта оподаткування; за способом їх стягнення (залежно від територіального рівня) або джерела сплати; залежно від способів встановлення ставок оподаткування; залежно від встановленого порядку використання; за суб'єктом оподаткування.

За формою оподаткування

Прямі податки встановлюються щодо платників. Їх розмір залежить від розміру об'єкта оподаткування. Кінцевим платником прямих податків є той, хто одержує дохід, володіє майном.

До прямих податків належать:

- податок на доходи фізичних осіб,
- податок на прибуток підприємств,
- плата за землю тощо.

Непрямі податки встановлюються на окремі товари (роботи, послуги) і входять до їх ціни. Кінцевими платниками непрямих податків є споживачі товарів (робіт, послуг), а самі податки входять у вигляді надбавки до ціни на них.

До непрямих податків належать:

- податок на додану вартість,
- акцизний податок,
- мито.

За характером використання

Загального призначення, надходження від яких акумулюються у бюджеті певного рівня, знеособлюються та використовуються для фінансування завдань, визначених відповідним бюджетом.

Цільового призначення (спеціальні), які заздалегідь мають цільове призначення та чітко закріплені як джерело фінансування певного виду витрат.

Змішані, які поєднують в собі риси податків загального та цільового призначення.

За компетенцією органів, які їх встановлюють та територіального рівня

- загальнодержавні
- місцеві

За формою оподаткування

- прями (прибутково-майнові)
 - особисті (з доходу)
 - реальні (з майна)
- непрямі

За характером використання

- загального призначення
- цільового призначення

за економічним змістом об'єкта оподаткування

- податки на доходи
- податки на майно
- податки на споживання

за способом і періодичністю стягнення

- розкладні
- окладні (часткові)
- разові й систематичні (регулярні)

за суб'єктом оподаткування (залежно від платника)

- податки з юридичних осіб
- податки з фізичних осіб
- змішані

за джерелами сплати

- доходи
- ціна
- собівартість
- прибуток

Рис. 1. Класифікація податків і зборів

За економічним змістом об'єкта оподаткування

Прибуткові податки стягуються з доходів (прибутків) фізичних і юридичних осіб.

Майнові податки застосовують під час оподаткування рухомого й нерухомого майна, а також на використання різних ресурсів – землі, води, корисних копалин тощо.

Податки на споживання справляються в процесі споживання товарів та послуг, причому їх плата не залежить від результатів діяльності, а визначається розміром споживання. Вони справляються у вигляді непрямих податків (ПДВ, акцизний податок).

Податки на різні дії стягуються за оформлення юридичних чи господарських актів, із фінансових операцій, реалізації продукції тощо.

За способом встановлення податкових зобов'язань

Розкладні (розкладкові) податки – спочатку встановлюється обсяг податкових надходжень, необхідних для потреби держави, а потім цю суму розкладають на окремі частини за територіями й потім між окремими платниками. Такі податки широко використовувались на ранній стадії розвитку оподаткування. В теперішній час розкладні податки використовуються рідко, в основному в місцевому оподаткуванні.

Окладні (часткові, квотарні, дольові, кількісні) податки, які справляються за певними ставками від чітко визначеного об'єкту оподаткування та прямо або опосередковано враховують майновий стан платника податку (встановлюються спочатку податкові ставки, після цього – розмір податку для кожного платника).

За джерелами сплати:

- податки, що включаються у ціну продажу (ПДВ);
- податки, що сплачуються з доходів від реалізації;
- податки, що включаються у собівартість продукції (земельний податок, рентна плата);
- податки, що сплачуються із фінансового результату (податок на прибуток підприємств) та податки, що сплачуються із заробітної плати (ПДФО, військовий збір).

Залежно від рівня державних органів, які встановлюють податки, вони поділяються на загальнодержавні й місцеві. Наразі Податковим кодексом України передбачено 7 загальнодержавних і 4 місцевих податків та зборів (табл. 2).

Таблиця 2

Склад загальнодержавних і місцевих податків та зборів

Загальнодержавні податки та збори	Місцеві податки	
1. Податок на прибуток підприємства	1. Єдиний податок	
2. Податок на доходи фізичних осіб та військовий збір	2. Податок на майно:	<ul style="list-style-type: none"> – податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; – транспортний податок – плата за землю.
3. Податок на додану вартість	Місцеві збори	
4. Акцизний податок	1. Збір за місця для паркування транспортних засобів	
5. Мито		
6. Екологічний податок	2. Туристичний збір.	
7. Рентна плата :	<ul style="list-style-type: none"> - за користування надрами для видобування корисних копалин; - за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин; - за користування радіочастотним ресурсом України; - за спеціальне використання води; - за спеціальне використання лісових ресурсів; - за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України. 	

Загальнодержавні податки і збори стягуються в обов'язковому порядку на всій території України, окрім передбачених ПК випадків. Відносини, пов'язані з установленням і справлянням мита, регулюються митним законодавством.

Місцеві податки і збори, механізм їх справляння й порядок сплати встановлюються сільськими, селищними, міськими радами відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, встановлених Податковим кодексом України про зазначені місцеві податки і збори.

Результати та обговорення. / Results and discussion. У роботі було проаналізовано низку підходів різних авторів щодо трактування терміну “податок”. Також розглянуто класифікацію податків та зборів за певними ознаками та наведено склад загальнодержавних та місцевих податків та зборів.

Висновки. / Conclusions. Податки чинять вагомий вплив на функціонування держави. За допомогою податків держава вилучає частину доходів юридичних і фізичних осіб з метою формування свого бюджету для покриття витрат, які пов'язані з виконанням її функцій.

В системі оподаткування виділяють певну класифікацію податків та зборів, яка в свою чергу допомагає користувачам цієї інформації не допускати помилок при нарахування, сплаті податків та зборів.

В Україні виділяють загальнодержавні та місцеві податки, які відповідно поповнюють державний та місцеві бюджети країни. Перші стягуються в обов'язковому порядку на всій території України, а сплата наступних встановлюються сільськими, селищними та міськими радами.

ПРИНЦИПИ СИСТЕМНОЇ ЗЕЛЕНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СВІТОВОГО ВИРОБНИЦТВА ТА ПОДОЛАННЯ ПЕРЕШКОД ЇХ ВПРОВАДЖЕННЯ

Чала Вероніка Сергіївна,

к.е.н., доцент, докторант

Київський національний економічний університет

Автор характеризує основні перешкоди впровадження зелених трансформацій світового виробництва на глобальному рівні. Розглянуті перешкоди, що пов'язані з пандемією Covid-19, а також з недосконалістю чинного міжнародного екологічного права. Обґрунтовані найважливіші принципи, на яких базуються процеси системної зеленої трансформації світового виробництва та котрі визначатимуть їх векторну спрямованість на найближчу перспективу. Надано характеристику принципам нестійкості, нелінійності, перехідності, асиметричності, інноваційності, глобальності.

Ключові слова: світове виробництво; зелені трансформації; перешкоди впровадження; векторні мегатренди; принципи трансформації.

Незважаючи на усі переваги, породжені системними зеленими трансформаціями світового виробництва для глобальної економіки, на сьогодні можемо виокремити *цілу низку перешкод і проблем їх впровадження на глобальному рівні*. Насамперед слід відзначити надзвичайну організаційно-економічну й інституційну складність скорочення глобальних обсягів емісії вуглекислого газу, яку з усією очевидністю підтвердила пандемія Covid – 19. Так, згідно даних Міжнародного енергетичного агентства, навіть у країнах, котрі запровадили суворі карантинні заходи та закрили кордони, світові викиди CO₂ у квітні 2020 р. скоротились лише на 5% порівняно з аналогічним періодом попереднього року [1]. Звичайно, ми не можемо ігнорувати одночасного 17%-ного скорочення за вказаний період щоденних світових викидів CO₂ за рахунок емісійного внеску наземного транспорту [2], 25%-ного зменшення емісії

парникових газів у Китаї [3] та 50%-ного зменшення викидів діоксиду азоту і метана у мегаполісах США [4]. Однак, за умов майже повної зупинки виробничих потужностей цілих секторів глобальної економіки дотепер спостерігається значне підвищення рівня використання особистого автотранспорту порівняно з громадським, що цілком природно потягне за собою нарощування забруднення атмосфери вихлопними газами.

Не слід скидати з рахунків і запровадження під час пандемії більш жорстких вимог до особистої гігієни, які по суті багаторазово наростили обсяги використання одноразових предметів побутового вжитку, пластикового сміття (захисних масок, рукавичок, одноразових халатів, серветок, бахіл тощо) та неперероблюваних медичних відходів. І це на тлі 1,4-разового збільшення кількості світового населення та 35%-го зменшення енергомісткості світового ВВП упродовж 1990-2017 рр. [5, с. 16, 17], що свідчить про неухильне зростання обсягу емісії CO₂ на одну особу. На цій основі робимо висновок: виконання положень Паризької угоди можливе лише за умов реалізації тектонічних зрушень у секторальній структурі глобального виробництва і споживання енергетичних товарів, впровадження комплексних заходів у царині попередження і уловлювання викидів вуглекислого газу, а також докорінної зміни пануючих на сьогодні моделей споживчої поведінки та способу життя світового населення.

Наступна проблема реалізації заходів системної зеленої трансформації світового виробництва пов'язана зі значною недосконалістю чинного міжнародного екологічного права. Йдеться, зокрема, про міждержавний обмін екологічною інформацією; відсутність дієвого механізму ухвалення компромісних рішень у царині міжнародної торгівлі екологічно небезпечними видами товарів; недооцінку, а почасти й повне ігнорування існуючих глобальних проблем екологічної безпеки у багатьох міжнародних економічних угодах тощо. Зазначимо, що на сьогодні лише у 10% з приблизно 180 міжнародних угод з питань екологічного регулювання містяться конкретні

рекомендації щодо митного захисту від екологічно небезпечного торговельного обміну.

Ні в кого вже не викликає сумніву те, що системна зелена трансформація глобального виробництва є незворотним, спрямованим і закономірним процесом його якісних перетворень, що супроводжується переходом світового господарства на вищий щабель свого еволюційного розвитку. Отже – вона в обов'язковому порядку включає механізм подібного роду змін, тобто переходу світової економіки від нижчої стадії розвитку до вищої, що детермінує ключові векторні мегатренди її структурної динаміки. На цій основі можемо виокремити низку *найважливіших принципів, на яких базуються процеси системної зеленої трансформації світового виробництва та котрі визначатимуть їх векторну спрямованість на найближчу перспективу.* Це, зокрема:

- по-перше, *нестійкість*, яка виявлятиметься, на нашу думку, у порушенні під впливом системної зеленої трансформації структурної рівноваги світового виробничого комплексу, коли на тлі збереження його базових традиційних підсистем і секторів дедалі більших обертів набиратимуть також процеси його «озеленення». Це супроводжуватиметься не тільки систематичним оновленням асортиментної номенклатури промислової продукції та насиченням національних споживчих ринків держав екологічними товарами і послугами, але й «вимиванням» з ринків тих видів продукції, котрі за своїми екологічними параметрами не відповідатимуть діючим виробничим, ринковим і споживчим стандартам, з найвищою динамікою даного процесу саме у кризові періоди національних бізнес-циклів. Одночасно спостерігатиметься й активне вивільнення виробничого капіталу з традиційних секторів глобального виробництва, що супроводжуватиметься порушенням пропорційності між основними підсистемами світового господарства та структурними складовими технологічного способу виробництва. Даний процес триватиме доти, доки світове виробництво повністю не перейде на «зелені рейки», що встановить нові параметри структурної рівноваги глобальної економіки на довготривалій період часу;

- по-друге, *нелінійність*, спричинена формуванням так званих точок біфуркації, котрі передбачатимуть наявність альтернативних векторних трендів розгортання процесів системної зеленої трансформації світового виробництва. Виходячи з цього, є всі підстави стверджувати, що вони реалізовуватимуться у загальному руслі багатолінійного детермінізму з пріоритезацією ролі таких ключових факторів світогосподарського розвитку як технологічний уклад виробництва, домінуючі форми власності, пануючі суспільні і ринкові інститути, тип політичного режиму, економічна культура тощо;

- по-третє, *перехідність*, яка передбачає виникнення у процесі системної зеленої трансформації світового виробництва цілої низки економічних суперечностей, пов'язаних з боротьбою традиційних і нових її структурних підсистем. Дія даної закономірності виявлятиметься, на нашу думку, у витісненні старих елементів економічної системи новими, що за своєю природою означає ніщо інше як перетворення її перехідного і нестійкого стану в якісно нову, органічно стабільну систему;

- по-четверте, *асиметричність*, яка виявлятиметься у поступовому формуванні якісно нових – зелених – характеристик світового виробничого комплексу, котрі різною мірою викристалізовуватимуться у національних економіках різних держав. Йдеться про те, що «озеленення» економічної системи суспільства в силу нездатності одночасного охоплення усіх її сфер та секторів не може відбуватись одночасно у масштабах ні національних, ні світової економік. Інакше кажучи, даний процес розгортатиметься асиметрично у часовому, секторальному та територіальному вимірах, що супроводжуватиметься періодичним порушенням рівноваги у процесах «озеленення» національних економік держав та зміною їх конкурентної диспозиції на «зеленій економічній карті світу»;

- по-п'яте, *інноваційність*, котра полягає в тому, що системне впровадження зелених технологій в усі сфери глобальної виробничої діяльності може бути здійснено виключно на основі екоінноваційних розробок. Останні мають бути здатними забезпечити розроблення і масову ринкову

комерціалізацію якісно нових видів екологічних товарів, послуг, виробничих систем і процесів з найменшим використанням при цьому природного капіталу і мінімальною емісією парникових газів;

- по-шосте, *глобальність*, яка виявиться у завершенні процесу зеленої трансформації переходом глобальної виробничої системи на якісно вищий щабель розвитку її технологічного базису із втягуванням у її «вир» практично усіх держав і регіонів світу. За таких умов у світовому господарстві будуть сформовані глобально уніфіковані стандарти, бізнес-моделі і корпоративні стратегії функціонування економічних суб'єктів сектору виробництва екологічних товарів і послуг з відповідними мережевими та конкупераційними формами їх взаємодії з компаніями-партнерами. Це закладе, на нашу думку, міцні інституційні підвалини переходу світового виробництва до своєрідного глобального мережевого порядку, наділеного найвищими, з точки зору розбудови зеленої екосистеми, конкурентними перевагами.

Висновки. Незважаючи на усі переваги, породжені системними зеленими трансформаціями світового виробництва для глобальної економіки, на сьогодні на сьогодні існує низка перешкод і проблем їх впровадження на глобальному рівні. В першу чергу ці перешкоди пов'язані з пандемією Covid-19, а також з недосконалістю чинного міжнародного екологічного права. Водночас системна зелена трансформація глобального виробництва як категорія розвитку представляє собою незворотний, спрямований і закономірний процес його якісних перетворень, що супроводжується переходом світового господарства на вищий щабель свого еволюційного розвитку. Саме тому ця трансформація повинна включати механізми подібного роду змін та спиратися на розуміння принципів її реалізації. Основними принципами системної зеленої трансформації виокремлені принципи нестійкості, нелінійності, перехідності, асиметричності, інноваційності, глобальності, урахування яких сприятиме подальшому сталому «зеленому» переходу світової економіки та детермінуватиме ключові векторні мегатренди її структурної динаміки.

Список літератури:

1. International Energy Agency. Global Energy Review 2020: the Impacts of the Covid-19 Crisis on Global Energy Demand and CO2 Emissions. April 2020. URL: <https://webstore.iea.org/download/direct/2995> (дата звернення 22.05.2022 р.).
2. Temporary Reduction in Daily Global CO2 Emissions during the COVID-19 Forced Confinement. Science Highlight. Global Carbon Atlas. URL: <https://www.globalcarbonproject.org/news/TemporaryReductionInCO2EmissionsDuringCOVID-19.html> (дата звернення 13.06.2022 р.).
3. Myllyvirta L. Analysis: Coronavirus Temporarily Reduced China's CO2 Emissions by a Quarter. Carbon Brief, 19.02.2020. URL: <https://www.carbonbrief.org/analysis-coronavirus-has-temporarily-reduced-chinas-co2-emissions-by-a-quarter> (дата звернення 13.06.2022 р.).
4. McGrath M. Coronavirus: Air Pollution and CO2 Fall Rapidly as Virus Spreads. BBC News, 19.03.2020. URL: <https://www.bbc.com/news/science-environment-51944780> (дата звернення 13.06.2022 р.).
5. Порфирьев Б., Широков А., Колпаков А. Стратегия низкоуглеродного развития: перспективы для экономики России. Мировая экономика и международные отношения. 2020. Том 64. №9. С. 15-25.

ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Чернецька Ольга Василівна,

к.е.н., доцент

Юрченко Ярослав Віталійович

Студент

Київський вищий професійний коледж «Синергія»

м. Київ, Україна

Вступ. /Introduction. В умовах війни, яка призвела до втрати контролю над центрами промислового потенціалу України, мобілізації ресурсів на оборонні потреби, відбулися суттєві деформації економіки, занепад малого та середнього бізнесу та зниження здатності підприємств протидіяти внутрішнім і зовнішнім викликам. В результаті їх негативного впливу є втрачені можливості економічного зростання.

Одним з основних індикаторів, який характеризує темпи економічного зростання в Україні – це ділова активність підприємств.

Визначення змісту ділової активності підприємства та дослідження стримуючих факторів, їх впливу на динаміку індикаторів ділової активності є актуальною проблемою і вимагає подальшого дослідження.

Ціль роботи. /Aim. Метою дослідження є визначення теоретичних засад ділової активності підприємств та оцінка її сучасного стану в Україні.

Матеріали та методи. /Materials and methods. В процесі реалізації визначеної мети були використані наступні методи дослідження: аналізу, порівняння та теоретичного узагальнення (сутність, ознаки ділової активності); абстрактно-логічний (дослідження та систематизація факторів впливу на рівень ділової активності); методи узагальнення (в процесі формування висновків).

Результати обговорення./ Result and discussion.

Ділова активність підприємства є одним із найважливіших індикаторів, які характеризують бізнес-середовище і визначають ефективність діяльності підприємств.

Незважаючи на достатню кількість авторських та наукових доробків на тему ділової активності підприємства, й до сьогодні не існує єдиного розуміння та трактування змісту досліджуваної категорії.

За результатами аналізу літературних джерел, можемо визначити наступні підходи до трактування змісту досліджуваної категорії (рис.1).

Рис. 1. Сутність категорії «ділова активність підприємства» з різних точок зору

Як для будь-якої наукової категорії, діловій активності підприємства притаманні наступні ознаки (рис. 2).

Ділова активність підприємства є одним з основних індикаторів якості бізнес-середовища, але вона також піддається впливу певних факторів.

Ознаки ділової активності підприємства

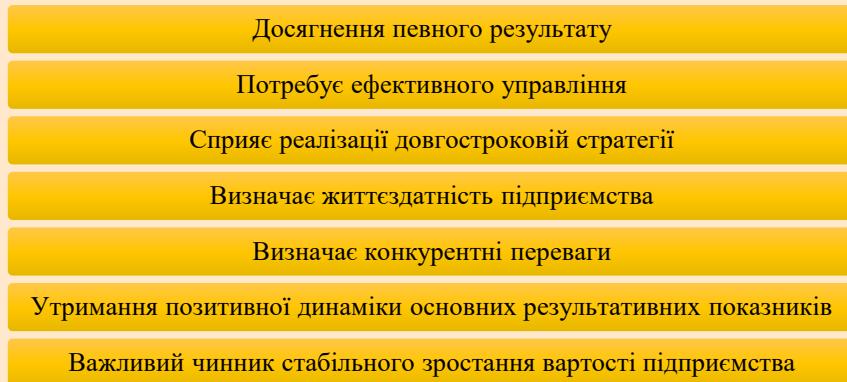

Рис. 2. Основні ознаки ділової активності підприємства

В наукових доробках світових і національних вчених-економістів виділяють дві групи факторів впливу на ділову активність: внутрішні та зовнішні (рис. 3).

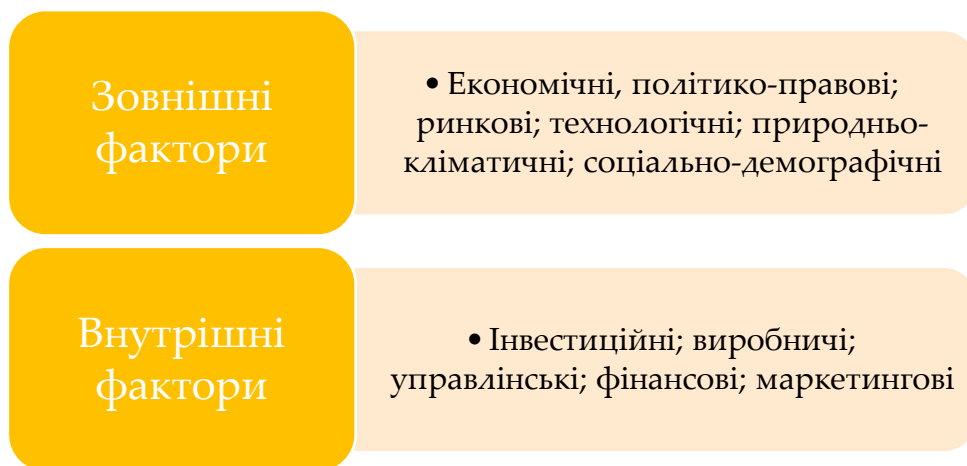

Рис. 3. Фактори впливу на ділову активність підприємства

Зовнішні фактори визначають можливості для функціонування підприємства.

Внутрішні фактори впливають безпосередньо на підприємство і характеризують його діяльність.

Зважаючи на велику кількість факторів, що визначають ділову активність варто виділяти ті з них, які безперечно впливають саме на конкретний об'єкт дослідження.

Варто зазначити що, ділова активність підприємства – це комплексний показник який характеризує вміння бути гнучким та мобільним по відношенню до конкурентів та змін в зовнішньому середовищі, що оцінюється як на макро- так і мікро-рівні.

Тому для оцінки рівня ділової активності підприємства на макро-рівні пропонуємо використовувати такі показники: індекс активності бізнесу; темпи реєстрації бізнесу; стан бізнесу; ринок збуту та релокація бізнесу.

Згідно даних Центру розвитку інновацій, Офіса з розвитку підприємництва та експорту, національного проєкту Дія.Бізнес спільно з Advanter Group дослідимо рівень ділової активності підприємств в Україні та визначимо як на її рівень вплинули військові дії.

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) показує активність бізнесу, його спроможність нарощувати товарообіг, створювати робочі місця. Якщо показник нижчий за 50 – це показник негативних очікувань бізнесу від подальшого розвитку подій.

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) після 24.02. 2022 р. становить 25,16 (зі 100 можливих), що свідчить про невпевненість бізнесу у швидкому покращенні економічної ситуації (рис.4).

Індекс активності бізнесу
(UBI – Ukrainian Business Index)

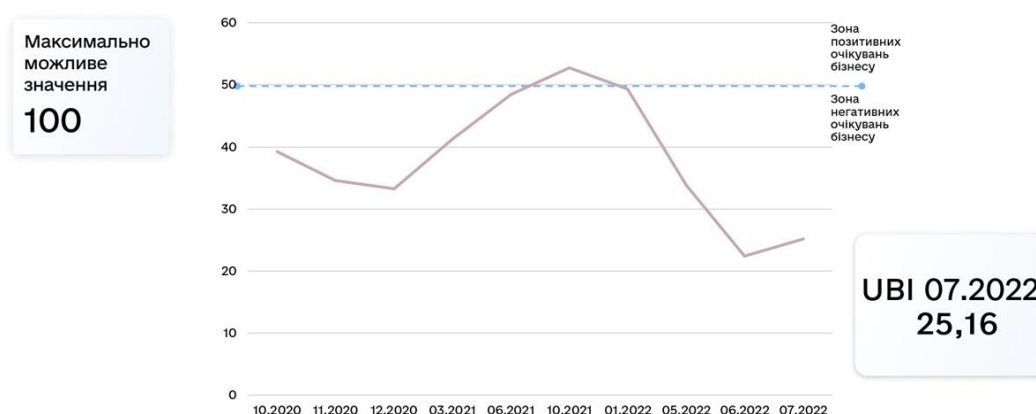

Рис. 4. Індекс активності бізнесу в Україні з 2020-2022 рр..

Протягом повномасштабної війни (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу становив 65% від відповідного показника 2021 року та 75% від

показника 2020 року. Лідерами реєстрації нових суб'єктів господарювання залишається м. Київ (3771), Львівська (1921) та Дніпропетровська (1723) області (рис. 5).

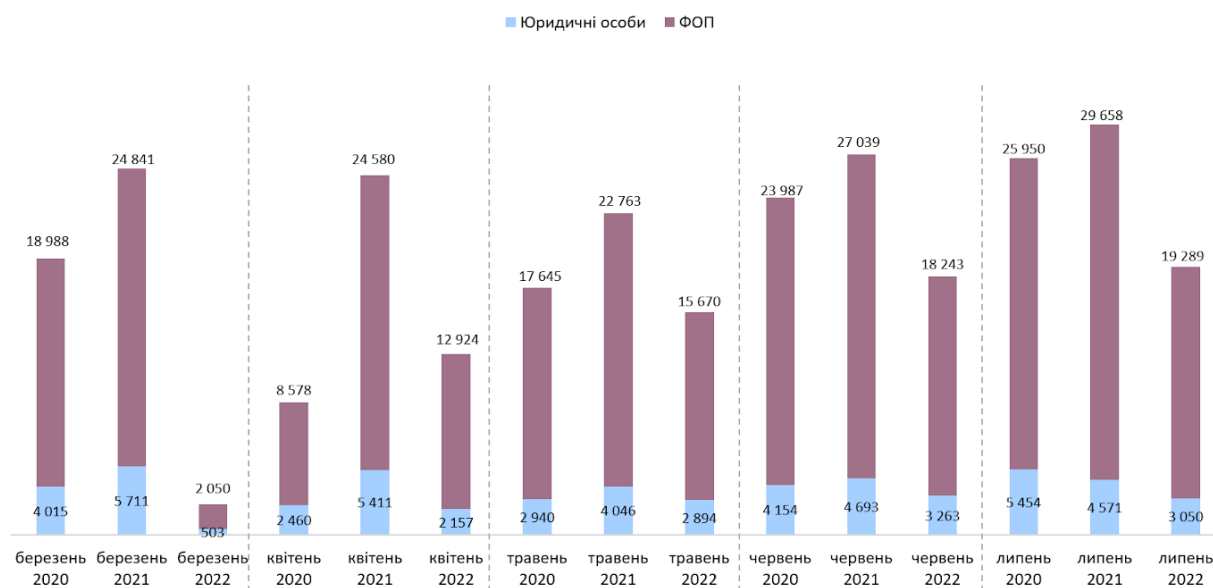

Рис. 5. Динаміка реєстрації бізнесу в Україні з 2020-2022 рр..

На жаль, майже 40 % підприємств повністю або майже повністю припинили роботу з 24 лютого 2022 року. Це нижче від показника червня 2022 року, коли 46,8% підприємств повністю або майже не працювали (рис.6).

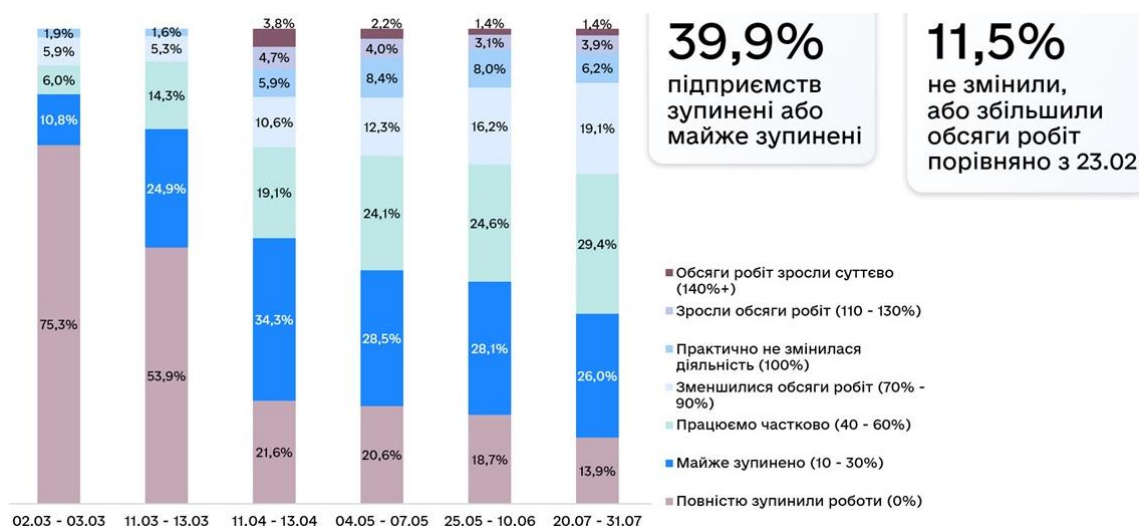

Рис. 6. Стан бізнесу в Україні в 2022 році

На Заході України найбільший відсоток бізнесів (37,7%), які мають стратегію, налагодили базові процеси, а деякі почали адаптуватися до неї.

Проте близько 50% бізнесів по всій Україні ще досі в процесі роздумів та інтуїтивного управління (від 46,6% у Центрі України до 58,9% на Сході).

По всій Україні 11,5% підприємств змогли зберегти або навіть збільшити обсяги робіт, порівнюючи з 23.02.2022.

Менше ніж 2% підприємств здійснили релокацію повністю або переважно за кордон. Натомість 38% підприємств зорієнтовані на експорт

Переважно релокація бізнесу відбувається зі Сходу України — 39,7% підприємств планують або здійснили релокацію в Україні чи за кордон (рис.7).

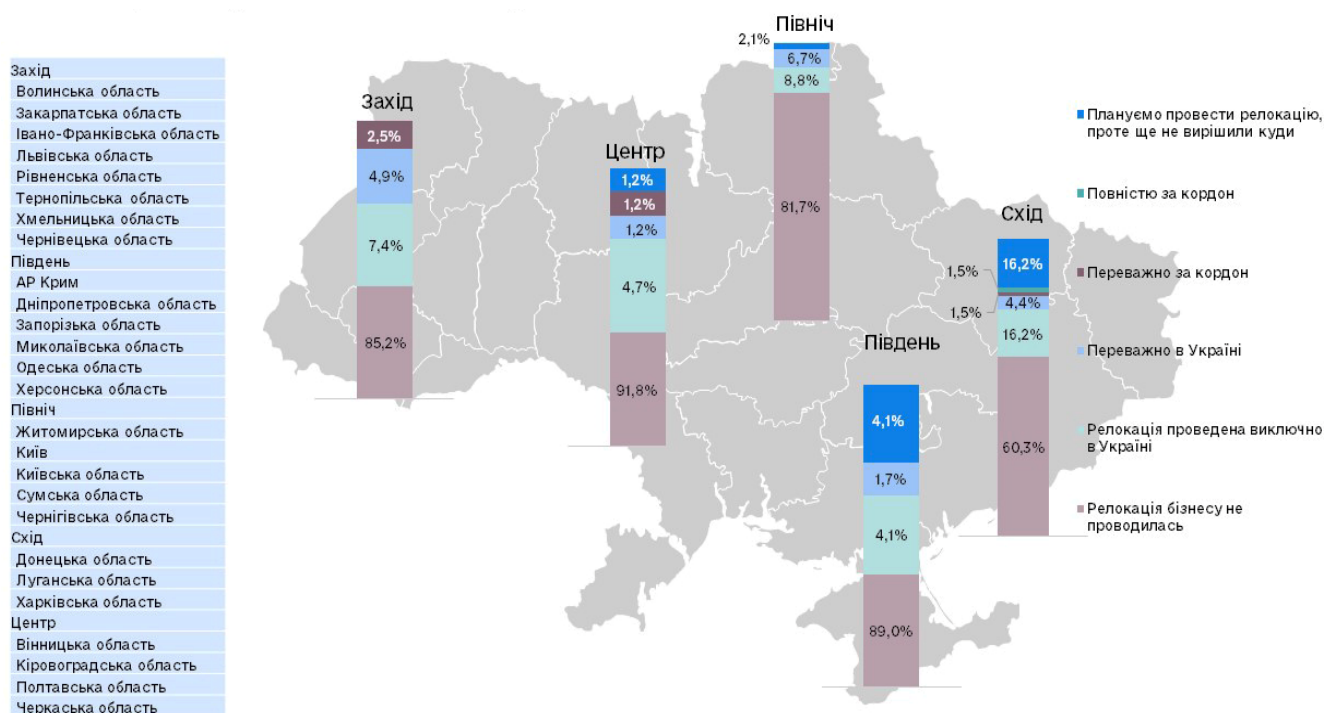

Рис. 7. Географічна структура релокації бізнесу в Україні в 2022 році

Натомість ми можемо спостерігати збільшення підприємств, які переорієнтовують свою діяльність на експорт, а не переводять свій бізнес за кордон (рис.8).

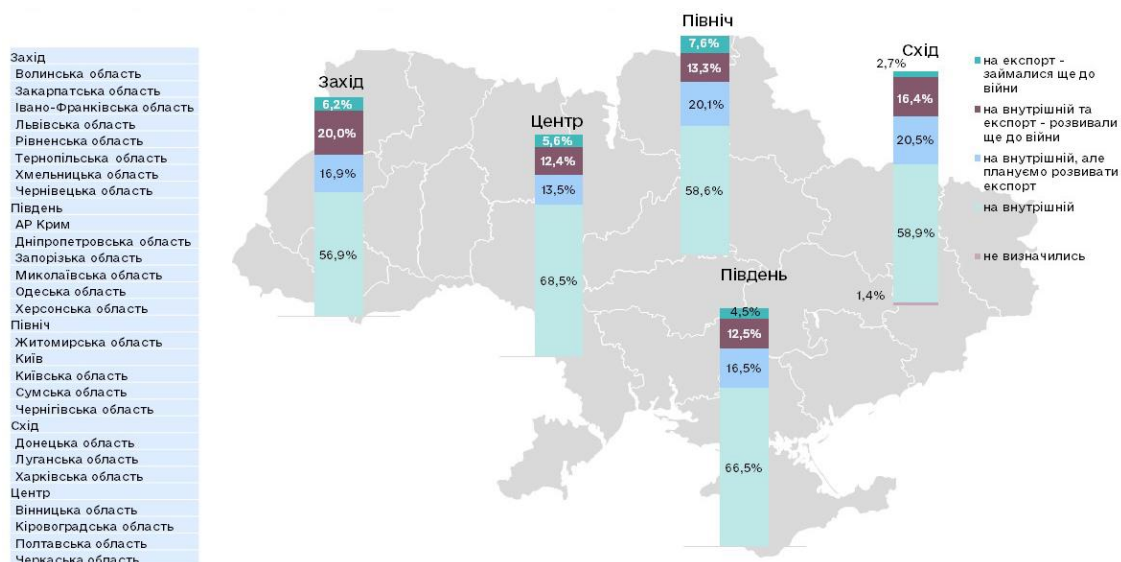

Рис. 8. Географічна структура переорієнтації бізнесу в Україні в 2022 році

Загалом 38% бізнесу зорієнтовано на експорт, з них 5,5% експортували ще до повномасштабної війни, а 15,3% починали розвивати цей напрям. У регіональному розрізі найбільша частка підприємств, які планують розвивати експорт зі Сходу (20,5%) та Півночі (20,1%).

Висновки. /Conclusions. За результатами проведеного дослідження можемо зробити наступні висновки. Ділова активність підприємства – це складна багатогранна категорія, яка є одним з основних індикаторів якості бізнес-середовища, фінансово-економічної стабільності в країні та піддається впливу як зовнішніх так, і внутрішніх факторів.

Результати оцінки стану ділової активності підприємств в Україні в умовах повномасштабної війни засвідчили що, 40 % суб'єктів малого та середнього бізнесу адаптувалися до змін, 11 % здійснили релокацію бізнесу. Позитивною тенденцією до підвищення темпів ділової активності є темпи реєстрації нового бізнесу, які у липні 2022 року становили 65% від відповідного показника 2021 року та 75% від показника 2020 року, але Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index) після 24.02. 2022 р. ще залишається низьким – 25,16 (зі 100 можливих), що свідчить про невпевненість бізнесу у швидкому покращенні економічної ситуації в Україні.

LEGAL SCIENCES

COMPLEMENTARY COMPONENTS OF THE SPECIAL ECONOMY REGIME

Sieriebriak Stanislav

Associate Professor of the Department of Law
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University
Ukraine

Introduction. A special regime of economic activity - is an institute of economic legislation that provides for a special procedure for carrying out economic activity in a certain territory, in a certain sector of the economy, which differs from the general regime of economic activity provided for by the legislation, and is introduced by the government to achieve certain goals of sustainable development by establishing restrictions or / and incentives for business entities [1].

It should be mentioned that academician Valentyn Mamutov initiated the development of legislation on a special economy regime in Ukraine, who made a decisive contribution to the development of legal regulation of economic activity and the formation of the Economic Code of Ukraine.

Aim is the research and determination of complementary components of a special economy regime.

Materials and methods. The research was carried out using methods of systematization and detailing.

Results and discussion. The Economic Code of Ukraine is the Law of Ukraine, which defines the basic principles of economic management in Ukraine and regulates economic relations that arise in the process of organizing and implementing economic activities between economic entities, as well as between these entities and other participants in economic relations [2].

The importance of the adoption of the Economic Code of Ukraine is determined by the fact that for the first time at the legislative level the legal norms

establishing the specifics of economic activity in certain territories and in certain types of economic activity have been systematized. It was the Economic Code of Ukraine for the first time at the legislative level that established such a term as "special economy regime" (Chapter 8 is also define the peculiarities of the functioning of special economy regimes in Ukraine), which gave impetus to the further development of Ukrainian legislation in this direction [3].

It is timely to note that in 2000 the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Emergency" was adopted, which establishes a special legal regime for the activities of state bodies, local self-government bodies, enterprises, organizations, institutions, that is, constitutional rights and freedoms are limited under the conditions of declaring a state of emergency through the war. In 2000, the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law" was also adopted, which defines the specifics of economic operations in the conditions of military operations [4-5].

Even earlier, in 1992, the legislation of Ukraine established a special management regime for those business entities that carry out economic activities on the territory of the nature reserve fund of Ukraine, that is, those objects that have a special nature protection, scientific, aesthetic, recreational value. The Law of Ukraine "On the Nature Reserve Fund of Ukraine" provides for tax and other benefits for business entities that carry out the scientific and research work on the territories and objects of the Nature Reserve Fund (they are taxed at a 50% rate), for enterprises, organizations, in whose management are the territories and objects of the nature reserve fund (funds directed to the implementation of measures for the protection of the natural environment are exempt from taxation), etc. [6].

A special business regime in Ukraine was introduced in relation to specific types of economic activity:

By Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Restructuring the Debt of Enterprises of the Metallurgical Industry" No. 283, the enterprises of the mining and metallurgical complex were granted installments for 60 months to return UAH 60 million, which are financial assistance issued by the Ministry of Finance of Ukraine on a reverse basis [6];

According to the Law of Ukraine "On conducting an economic experiment at the enterprises of the mining and metallurgical complex of Ukraine", enterprises of the mining and metallurgical complex that participated in the economic experiment from 07.01.1999 to 01.01.2002 were allowed to write off penalties and fines that were charged for late payment taxes, fees and other mandatory payments [8];

According to the Law of Ukraine "On Production Sharing Agreements" in 1999 created favorable conditions for investment in the process of search, exploration and extraction of minerals on the territory of Ukraine, its continental shelf and exclusive (marine) economic zone [9];

The decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On establishment of a special regime for the export of certain types of goods" in May 1993 for the purpose of protecting state economic interests established a special regime for the export of certain goods by the subjects of foreign economic activity [10].

In view of the above norms for the use of the special management regime, it is proposed to distinguish four of its complementary components: types of economic activity, territorial approach, term and benefits.

A special management regime in Ukraine was implemented in the specific territories because a complex socio-economic situation arose in the regions/areas, which was deeply depressed.

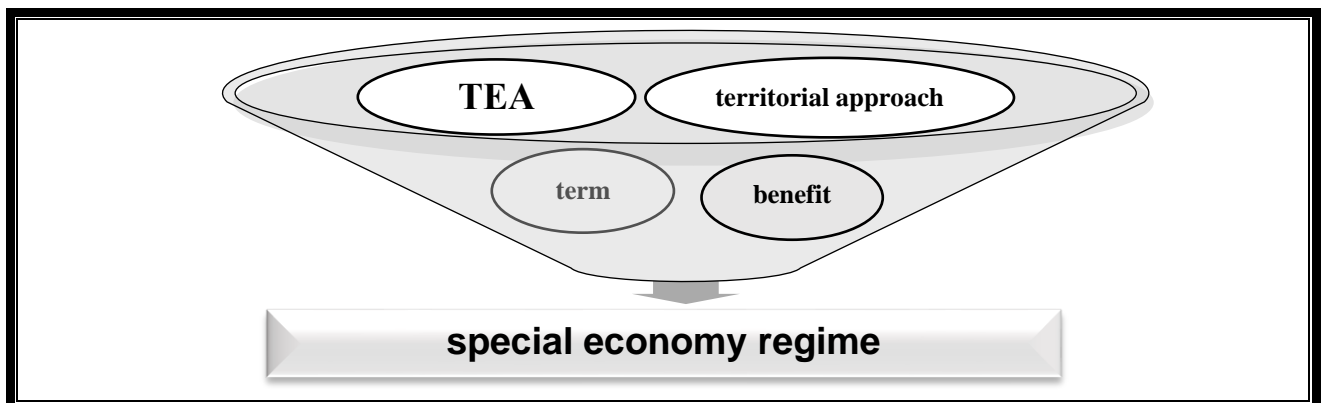

Fig. 1. Complementary components of the special economy regime.

Conclusions. It necessitated the introduction of a special management regime in order to solve the problems of population employment, attracting investments, additional capital investments for the economy development of the region/territory, etc. To solve these and other problems, a special management regime was introduced in certain territories/regions of Ukraine.

Literature:

1. Спеціальний режим господарювання. URL: <https://sites.google.com/site/allukrnet/yurydychna-osvita/yurydychna-osvita-4>
2. Господарський кодекс України. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Господарський кодекс України. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text)
4. Закон України «Про правовий режим надзвичайної ситуації». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>
5. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
6. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реструктуризацію заборгованості підприємств металургійної промисловості» 1999 рік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/283-99-п#Text>
8. Закон України «Про проведення економічного експерименту на підприємствах гірничо-металургійного комплексу України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/934-14#Text>
9. Закон України «Про угоди про розділ продукції». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1039-14#Text>
10. Декрет Кабінету Міністрів України «Про встановлення спеціального режиму експорту окремих видів товарів» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/16-92#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПІДРОЗДІЛАМИ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНІВ

Арцебарська Олена Олександрівна

здобувач вищої освіти 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Пісоцька Каріна Олександрівна

викладач кафедри адміністративного права,
процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
старший лейтенант поліції

Одним із пріоритетних завдань сучасного правового суспільства є захист прав та інтересів дітей. Особливе ставлення соціуму саме до дитини обумовлене тим, що вона нездатна самотійно захищати свої інтереси та права. Адже, діти залежать від рішень батьків чи інших дорослих, які опікуються ними, не завжди можуть самотійно звернутися за правовою допомогою та є емоційно вразливими. Усебічна охорона прав та інтересів дітей є надзвичайно важливою для нашого суспільства та держави, оскільки від захищеності дитини сьогодні прямо залежить її формування як повноцінного громадянина в майбутньому, а тому, на сьогодні, завданням правових інститутів є створення соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов та гарантій для фізичного, культурного, інтелектуального розвитку дитини, забезпечення їй захисту її прав та законних інтересів. В Україні структура державних органів у сфері захисту прав дитини є досить розгалуженою, де кожен елемент має свої функції, завдання, повноваження та компетенцію. Національна поліція України відіграє важливу роль в охороні прав та інтересів дітей, адже діяльність спеціально уповноважених підрозділів спрямована на припинення, розкриття та профілактику правопорушень, що вчиняються дітьми та відносно дітей [4,5].

На нашу думку, на сьогодні залишається актуальною проблема дитячої злочинності, що підтверджується статистичними даними та показниками в звітах.

Так згідно, статистики за 4 місяці 2021 року, що дітьми було скоєно 1670 злочинів. Майже половина з них — це тяжкі і особливо тяжкі злочини. У більшості ці злочини вчиняють діти від 13 до 18 років. 50 % відсотків цих злочинів — це злочини на кшталт крадіжок, грабежів, розбоїв, і інша частина — це тяжкі тілесні ушкодження, є і приклади вбивств. На разі на території України введено режим воєнного стану й увага суспільства до дитячої злочинності трохи знизилася, але в реальному часі вона нікуди не зникла, її рівень навіть підвищився. Пояснюється це тим, що зараз основні сили поліції спрямовані на забезпечення публічної безпеки та порядку на території України, до того ж неможливо на разі зафіксувати точну кількість правопорушень різного характеру, вчинених дітьми, на тимчасово окупованих територіях [2].

Так згідно чинного законодавства, а саме наказу МВС України від 19.12.2017 № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» [1] на підрозділи ювенальної превенції покладено повноваження щодо забезпечення відповідних заходів загальної та індивідуальної профілактики, до яких відносяться: проведення ознайомлювальних, попереджувальних і виховних бесід з дитиною за місцем проживання, навчання або роботи не рідше одного разу на місяць; проведення ознайомлювальних, попереджувальних бесід з батьками дитини, її законними представниками, членами сім'ї з метою усунення причин і умов, які спонукали до вчинення адміністративного чи кримінального правопорушення; відвідування за місцем проживання дитини для з'ясування умов проживання, а також чинників, які можуть негативно впливати на неї та спонукати до вчинення адміністративних і кримінальних правопорушень [1].

Заходи загальної профілактики адміністративних і кримінальних правопорушень здійснюються на території обслуговування в навчальних закладах та за місцем проживання дітей. Заходи індивідуальної профілактики

здійснюються поліцейським щодо конкретної дитини з метою попередження вчинення нею адміністративних та кримінальних правопорушень.

Ще однією перепоною в діяльності підрозділів ювенальної превенції є велика кількість внутрішньо-переміщених осіб, а саме дітей, які разом з батькам тимчасово змінили місце мешкання у зв'язку з веденням активних бойових дій на території регіону. Також у зв'язку з пандемією та введенням військового стану на території України, більшість навчальних закладів переведені на дистанційну форму навчання. Всі ці фактори призводять до погіршення стану злочинності та деліктної поведінки серед дітей, а тому на сьогодні постає питання про ефективне забезпечення заходів профілактики під час дії правових режимів воєнного чи надзвичайного станів.

Вважаємо що, на разі одним із найбільш дієвих профілактичних заходів є поширення в засобах масової інформації та інтернет-мережі відповідної інформації, яка поширюється з метою загальною профілактики вчинення правопорушень неповнолітніми на всій території України [3].

Також на разі, проводиться глобальне залучення громадськості до сфери попередження вчинення правопорушень неповнолітніми. За допомогою сил волонтерів, громадських організацій, добровольців здійснюється виконання певних, не всі, звичайно, завдань, покладених чинним законодавством на підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України.

Важливо зазначити, що на разі Національна поліція України та Uklon розпочали співпрацю у сфері пошуку зниклих дітей. Віднедавна стартувала система сповіщень, які надходять користувачам сайту онлайн виклику авто в районі пошуку зниклої дитини. Працюватиме система шляхом надсилання сповіщення із детальною інформацією про розшук, при цьому світлина дитини поширюватиметься саме в тих зонах пошуку, де востаннє бачили дитину [6].

Отже, з вищевикладеного випливає, що введення воєнного стану на території України майже докорінно змінило діяльність більшості органів державної влади, не стала винятком й Національна поліція України, а саме

підрозділи ювенальної превенції. На зазначені підрозділи покладаються завдання щодо попередження, виявлення та притягнення до відповідальності неповнолітніх, які вчинили правопорушення різного характеру в умовах здійснення на території України режиму воєнного стану. Під час дії режиму воєнного стану підрозділами ювенальної превенції можуть застосовуватись такі профілактичні заходи як: взаємодія з волонтерськими організаціями, наприклад, під час зникнення дитини чи проведення профілактичних бесід, залучення засобів масової інформації для підвищення рівня правових знань серед дітей щодо відповідальності за вчинення кримінально-протиправних діянь. До того ж, з урахуванням розвитку інноваційних технологій створюються відповідні цифрові платформи щодо поширення інформації щодо зниклої дитини, в районі її пошуку (наприклад, створення системи сповіщень співробітників Uklon підрозділами Національної поліції України щодо відомостей та особливих прикмет зниклої дитини) [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19.12.2017 № 1044 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18#Text> (дата звернення: 01.08.2022);
2. У поліції порахували, скільки злочинів скоїли діти за чотири місяці URL: [https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3258660-u-policii-porahovali-skilki-zlociniv-skoili-diti-za-cotiri-misaci.html#:~:V8%D0%BD%D1%96%D0%B2](https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3258660-u-policii-porahovali-skilki-zlociniv-skoili-diti-za-cotiri-misaci.html#:~:V8%D0%BD%D1%96%D0%B2;);
3. Пісоцька К. О. Нормативно-правове забезпечення діяльності підрозділів ювенальної превенції. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(30). 2020. С.117-121;
4. Пісоцька К. О. Організаційно-правове забезпечення підрозділів превентивної діяльності Національної поліції: Матеріали регіонального круглого столу (м. Дніпро, 19 червня 2020 року). Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2020. 454 с.

5. Бахчев К.В. Проблеми та перспективи діяльності підрозділів Національної поліції України щодо протидії ювенальній деліктності / К.В. Бахчев // Актуальні проблеми ювенальної деліктології : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Дніпро, 5 листоп. 2021 р.). – Дніпро : ДДУВС, 2022. – С. 18-21;

6. Національна поліція: Офіційна сторінка на Facebook URL: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid05UNRvccccSsoyTUoxS7f97sY4BgiPm2A8orE6xAF7XXEWEXmZq5UN4KZjQrdbDy9Fl&id=100067801188903

КУЛЬТУРА ПОВОДЖЕННЯ З ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОЛІПШЕННЯ

Біліченко Валерій
старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Дніпро, Україна

На даному етапі становлення органу Національної поліції України фіксується недостатній рівень вогневої підготовленості особового складу. Відсутність елементарних навичок безпечного поводження з вогнепальною зброєю (при підготовці зброї до несення служби, виконання навчально-тренувальних стрільб), не розуміння або не виконання норм заходів щодо забезпечення безпеки, низький рівень дисциплінованості є однією з проблем вітчизняної системи вогневої підготовки.

Сформуємо поняття культури поведінки зі зброєю - це набір правил в екстремальній ситуації, на тлі їх внутрішніх переживань, особистого життєвого досвіду, надаючи на нього, тим самим, управлінський вплив в сфері безпечного поводження з вогнепальною зброєю. І так, набір правил, які обмежують поліцейського в поводженні зі зброєю, націлений на формування в ньому алгоритмів (шаблонів) оптимальних дій, що дозволяють безпечно поводитися з вогнепальною зброєю. Більшою мірою, початкові навички, алгоритми повинні бути вироблені в процесі початкової професійної підготовки. Однак на цьому етапі він носить більше ознайомлювальний характер і закінчується отриманням знань, які не прив'язані до практичного виконання (до життєвих ситуацій). Як ми вважаємо, однією з проблем початкового навчання в поводженні зі зброєю є націленість на знання норми, а не на її практичне виконання. Відсутність чітких алгоритмів, прив'язаних до норм, призводить до їх вільної інтерпретації особою, який проводить навчання.

У квітні 2018 поліцейський вистрілив у свого колегу на очах у півсотні дітей в селі Рубань Вінницької області. Справа була в школі, два співробітника поліції в класі показували дітям прийоми самооборони. Як відбитися від злочинця з ножем, спостерігали 40 школярів і педагоги. Куля потрапила поліцейському в живіт. І з'ясувалося, що його напарник переплутав табельну зброю з макетом. «Постріл був зроблений з необережності через порушення інструкції з безпеки при поводженні зі зброєю з бойової зброї, яке було при ньому, тому що працівник поліції отримав для супроводу цих зразків зброю в школі», - повідомила Анна Олійник, прес-секретар Національної поліції у Вінницькій області. [1] Порушення інструкції - це тільки наслідок, щоб цього не було, необхідно знайти дійсну причину, щоб такий випадок не зміг повторитися.

На даний момент ми зіткнулися з нестачею професійних кадрів, які мали б достатній рівень знань для успішного викладання дисципліни вогневої підготовки. А також відсутністю курсів вогневої підготовки для інструкторів з особистої безпеки. Це істотно позначається на якості проведення практичних занять в органах і підрозділах поліції в системі службової підготовки. Успішною реалізацією основних завдань отримання і вдосконалення навичок вогневої підготовленості поліцейських, є професійна компетентність інструктора в питаннях початкових, базових умінь поводження зі зброєю.

Ми припустили, що найбільш ефективним засобом навчання стрільби з метою забезпечення особистої безпеки співробітників поліції буде навчання стрільби з різким відходом в сторону з одночасним вилученням та приведенням зброї в готовність. Правильно пересуваючись, співробітник органів внутрішніх справ в будь-якій бойовій обстановці може створювати для себе максимально сприятливі умови для прицілювання і своєчасного пострілу. Всі пересування повинні виконуватися швидко і в той же час пластично, як би перетікаючи одне в інше. [2]

Залучення в навчальному процесі основ практичної стрільби дає можливість учневі максимально швидко і ефективно виробити необхідні

навички безпечної поведінки з вогнепальною зброєю в повсякденній діяльності і в ситуаціях, що вимагають негайного прийняття рішення щодо його використання. Сучасне життя дуже динамічне і ризики, яким піддається поліцейський, мають все більш виражений характер агресії з боку правопорушників. Рівень навичок, необхідних правоохоронцю для забезпечення своєї особистої безпеки, повинен бути якщо не на рівень вище, то хоча б відповідати загрозу, щоб ефективно протистояти зовнішньому негативному впливу. Використання в системі підготовки правоохоронців елементів практичної стрільби, відповідає сучасним запитам в забезпечення безпеки поліцейського, шляхом напрацювання необхідних навичок вогневої підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про затвердження Курсу стрільб для поліцейських та Норм витрат боєприпасів, пострілів, вибухових пакетів і гранат поліцейськими під час проведення практичних стрільб: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 26.04.2019 року № 334. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/files/> (дата звернення 24.11.2020)

2. Теоретичні та практичні аспекти тактичної підготовки працівників поліції до застосування заходів фізичного впливу та вогнепальної зброї в екстремальних ситуаціях під час виконання службових обов'язків [Електронний ресурс] / С. Є. Бутов, С. М. Решко, О. І. Ємчук // Юридична психологія та педагогіка. - 2013. - № 2. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urpp_2013_2_12 (дата звернення 25.11.2020)

ОБОВ'ЯЗОК ОБГРУНТУВАННЯ СУДОМ ВИНЕСЕННЯ НИМ РІШЕННЯ В МЕЖАХ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Білостоцький Олег Вікторович
аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. При винесенні сулового рішення суддя завжди обгрунтовує свою позицію. Це встановлено законодавством та підтверджено сталою судовою практикою. Межі дискреційних повноважень – тема, якій присвячено декілька наукових та багато практико-орієнтованих праць. При цьому доведення необхідності додаткового, більш глибокого обгрунтування судового рішення у випадку реалізації суддею дискреційних повноважень не було предметом наукового дослідження.

Тому метою даної роботи є дослідження обов'язку обгрунтування судом винесення ним рішення в межах дискреційних повноважень.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становили такі методи пізнання, як діалектичний та формально-юридичний. Діалектичний метод використовувався при аналізі нормативно-правових актів та судової практики, які присвячені регламентації обов'язку обгрунтування судом винесення ним рішення. Формально-юридичний метод використовувався для з'ясування правових можливостей врегулювання обов'язку обгрунтування судом винесення ним рішення в межах дискреційних повноважень.

Результати та обговорення. Процесуальний закон надає досить широке коло повноважень на розсуд судді. Однак неправильним буде стверджувати, що це дає можливості для свавілля в тих питаннях, які чітко не врегульовані законодавцем.

З одного боку, неможливо встановити всі моделі поведінки, оскільки немає навіть двох повністю схожих справ: завжди є якісь особливості, відмінності, які впливають на швидкість розгляду справи, визначення кола осіб, що залучатимуться у справу, заходи впливу на учасників, якщо в цьому виникає необхідність, тощо. Всі ці та багато інших елементів впливають на хід розгляду справи та кінцевий результат.

З іншого боку, надання повної свободи дій дійсно може призводити до втрати пильності, появи зайвої впевненості в особливому положенні судді в процесі та, відповідно, зловживань своїм положенням суддею при розгляді конкретних справ.

Тому судова практика виробила певні вимоги до винесеного суддею судового акта, зокрема, щодо його обґрунтованості. І ця вимога не є перебільшенням. Цілком логічно, що у випадку, коли суддя вправі прийняти одне з декількох можливих рішень, сторони сподіваються, що таке рішення буде винесено на їх користь. І тому незадоволені, якщо винесене рішення не влаштовує їх. Слід зауважити, що частіше за все це трапляється саме з винесеними рішеннями, ухвалами, постановами, які дозволяють судді прийняти дискреційне рішення: призначити чи або не призначити експертизу, встановити або не встановити судовий контроль за виконанням рішення, притягнути або не притягнути порушника дисципліни в суді до відповідальності та встановити вид і розмір такої відповідальності, тощо.

І у випадку, якщо суддя при винесенні дискреційного акта – судового акта, який дозволяє судді обрати варіант на свій розсуд, керуючись внутрішнім переконанням – не буде його обґрунтовувати, то сторони та інші учасники процесу можуть невірно тлумачити суддівське рішення, що знижуватиме рівень довіри до суддів та судової системи загалом.

Цього не можна допустити. Тому, як було сказано вище, практика виробила загальне правило, що такі судові акти мають обов'язково бути обґрунтовані у самому змісті акта більш ретельно, ніж ті, у яких суддя не застосовував дискреційні повноваження.

Безперечно, для прийняття будь-якого рішення учасники справи мають переконати суд і довести необхідність прийняття певного рішення в межах, встановлених законом. Дійсно, від активності сторін в процедурі доказування суттєво залежить результат розгляду справи. Однак, оскільки відповідальність за прийняття судового акта лежить на судді, то навіть у випадку, коли сторони у справі не виявляють активності в обґрунтуванні необхідності застосувати те чи інше дискреційне повноваження, суддя зобов'язаний самостійно переконатися в необхідності та обґрунтованості винесення судового акта певного змісту, вирішення справи певним чином і не чекати, коли сторони нададуть йому необхідні докази.

Вважаємо це основним елементом для реалізації дискреційних повноважень суддею будь-якого суду – від місцевого загального суду до Конституційного Суду України та навіть міжнародних судів та трибуналів. В протилежному випадку навіть законне, але не обґрунтоване належним чином рішення буде викликати певні заперечення, критику та навіть спротив учасників процесу, осіб, які мають виконати рішення, та інших осіб.

Так, незабаром в Інтернеті було розповсюджено декілька відеороликів з суддею якоїсь держави, який підходив до вирішення справи «по-людські» – незважаючи на те, що за деякі порушення було встановлено законодавством штрафи або навіть арешт, він відпускав із зали судового засідання осіб під «чесне слово», що вони не будуть такого більше робити.

Не зупиняючись на моральній складовій таких відеозаписів і законності потрапляння їх до мережі Інтернет (в залі були численні присутні, які, скоріш за все, не надавали згоду на їх зйомку та тим паче розповсюдження їх участі у судових справах в мережі Інтернет), така поведінка судді підриває довіру до інституту судової влади, оскільки при ближчому дослідженні вказує на свавілля та неконтрольованість представника судової влади, який, користуючись своїм службовим положенням, може як відпустити особу, яка скоїла правопорушення, так і притягнути до відповідальності, не передбаченої чинним

законодавством, якщо вважатиме з точки зору власних «орієнтирів» цей проступок, наприклад, злочином.

На практиці учасники справи оскаржують рішення по іноді дуже надуманих підставах. Наприклад, у справі № 918/539/16 заявник у своїй скарзі наполягав, що йому «не було повідомлено про дату, час та місце розгляду справи (10.03.2022), тому суд апеляційної інстанції повинен був відкласти розгляд справи. Натомість апеляційний господарський суд розглянув скаргу, чим на думку скаржника, порушив його право на судовий захист» [1]. Однак Колегія суддів суду касаційної інстанції вказала, що явка учасників справи у цьому провадженні не визнавалася обов'язковою, тому Північно-західний апеляційний господарський суд не вийшов за межі своїх повноважень [1].

Слід зазначити, що суд при визначенні того факту, що явка учасників справи не буде обов'язковою, мав детально обґрунтувати свою позицію, а сторони – доводити свою позицію про необхідність їх участі у справі. І в такому випадку цілком можливо, що суд касаційної інстанції не підтримав би рішення Північно-західного апеляційного господарського суду, якщо б воно не було ретельно обґрунтовано.

Суд касаційної інстанції в п.102 постанови у даній справі слушно зауважив, що «відкладення розгляду справи є правом та прерогативою суду, основною умовою для якого є не відсутність у судовому засіданні представників сторін, а неможливість вирішення спору у відповідному судовому засіданні» [1, п.102]. І це має бути зазначено судом при прийнятті судового акта щодо визнання явки сторін обов'язковою.

Висновки. З урахуванням вищевказаного, вважаємо доцільним визнати, що для реалізації дискреційних повноважень суддею будь-якого суду недостатньо лише обґрунтування власної позиції. Суддя має зайняти у справі активну позицію і не покладатися лише на факти та обставини, на які посилаються сторони справи, але й за необхідності здійснити самостійно додаткові процесуальні дії щодо збору доказів, сукупність яких призведе до

несуперечливого висновку про обрання певного виду поведінки судді в межах дискреційних повноважень, встановлених процесуальним законом.

Література:

1. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 07.07.2022 р. у справі № 918/539/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105127784>.

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ І СПОРТУ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Богуславський В. В.

майор поліції,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки,
кандидат юридичних наук

Попова Т. В.

курсант 3-го курсу
факультет підготовки фахівців для
органів досудового розслідування,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Фізична підготовка військовослужбовців є складовою загальної системи навчання та виховання особового складу Збройних Сил України та інших військових формувань, створених відповідно до законодавства України, та призначена для забезпечення фізичної готовності особового складу.

У сучасних умовах актуальним є покращення функціонування системи фізичної культури та спорту в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України, що є наслідком наявності низки об'єктивних причин та факторів, що негативно впливають на ефективність організації та управління процесом фізичної підготовки військовослужбовців Збройних Сил України [1].

Фізична підготовка військ як один із елементів боєздатності Збройних Сил держави за своїм призначенням та функціям, займає в ній відповідне місце у вигляді особливої системи.

Сучасна система фізичної підготовки може бути ефективною при продуманій, прозорій та чіткій організації. Система фізичної підготовки військ має давню історію, що сягає корінням у давнину, від перших військових дружин кийвських князів до наших днів, коли будується, реорганізується і розвивається армія незалежної України.

Фізична підготовка у Збройних Силах, як і будь-який інший елемент суспільного життя, може об'єктивно існувати та оцінюватись за одним із загальних принципів – системності, нині у Збройних Силах України відсутня централізована система управління фізичною підготовкою та спортом. Розгалуженість та порушення принципу централізації призводять до формування паралельно функціонуючих структур різної підпорядкованості, що не забезпечує ефективного функціонування системи фізичної підготовки та спорту загалом[2].

Одним із результатів підготовки майбутніх фахівців фізичної культури та спорту Збройних Сил України, є сформована організаційна компетентність, яка забезпечить якість виконання посадових функцій.

Сучасна бойова діяльність військовослужбовців Збройних Сил України протікає в екстремальних умовах довкілля, за наявності таких несприятливих факторів бойової діяльності, як: постійне перебування у стані нервової та фізичної напруги, перевтоми та стресу; низька рухова активність при тривалому перебуванні у замкнутих просторах (блокпости, бліндажі, військова техніка); носіння значної ваги (зброя, спорядження, боєприпаси, поранені); необхідність роботи в нічний час, за будь-якої погоди та місцевості; нерівномірність режиму руху та ін. [3].

У наш час підготовка будь-якого військового професіонала не може бути повноцінною, якщо вона зводиться до ідеального знання бойової техніки та вміння нею користуватися. В основі системи фізичного виховання військовослужбовців як педагогічного процесу, спрямованого на вдосконалення їх фізичних якостей лежить феномен використання біологічної та психологічної адаптації людини до професійної діяльності.

Сучасні військові спеціальності вимагають підвищеного рівня вимог до фізичної підготовленості та психічної врівноваженості військовослужбовця, а порівняно короткий термін перебування на військовій службі вимагає, щоб ця підготовка розпочиналася у навчальних закладах на заняттях з фізичної культури [4].

Підготувати військовослужбовців до ефективного виконання професійних обов'язків за таким навантаження можна шляхом фізичної підготовки, доводять, що застосування фізичних вправ, вкладених у розвиток загальних характеристик, призведе до якісним змін рівня боєздатності солдатів. Більшість вчених доводять, що у процесі фізичної підготовки необхідно використовувати вправи, близькі за структурою професійної діяльності військовослужбовців.

Необхідною умовою виконання бойових завдань є властивість кожного спеціаліста та підрозділу (розрахунку) загалом максимально використовувати властивості бойової техніки у найкоротші терміни. Це вимагає не тільки досконалої технічної підготовки кадрів, а й максимально можливого рівня розвитку тих специфічних фізичних якостей та рухових навичок, які сприяли б формуванню умов та характеру їхньої професійної діяльності[5].

Поряд із перекомплектуванням відбувається технічне переозброєння збройних сил, прогресивні зміни у процесі розвитку та вдосконалення системи фізичної підготовки військ. Як показує практика існування збройних сил, такі прогресивні зміни можуть відбуватися різною мірою та в різних масштабах: або у всій системі загалом, або в окремих її частинах, елементах, компонентах. Прогрес підпорядкований будь-якій системі, зокрема й фізичної підготовки, під впливом об'єктивних причин, незалежно від суб'єктивних умов. Це природне явище.

Порушена проблема викликана необхідністю вирішення певних протиріч між: об'єктивною потребою суспільства та Збройних Сил України у захисниках з високим рівнем фізичної готовності до військово-професійної (бойової) діяльності та недостатнім реальним рівнем готовності до військово-професійної (бойової) діяльності; високі вимоги у галузі фізичної підготовки, фізичного розвитку та здоров'я військовослужбовців, пов'язані з необхідністю якісного виконання службових обов'язків та рівнем фізичної підготовленості контингенту, що призначається до лав Збройних Сил України[6].

Таким чином, організація процесу професійної фізичної підготовки військовослужбовців ще повною мірою відповідає розробленим військовим стандартам і вимагає подальшого осмислення та більш конструктивного вивчення структури психофізичних характеристик та його взаємозв'язку з формуванням військово-професійних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. НАКАЗ 13.05.2016 № 257 «Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України на період до 2020 року» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0257322-16#Text>

2. Ролук ОВ. Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців-розвідників. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Луцьк: 2016; 1 (33): 57–63.

3. Афонін В.М. Психічний стан та результативність фізичної діяльності військовослужбовців / В.М. Афонін, Л.М. Кізло, С.С. Федак // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту та здоров'я людини. – Львів, 2013. – Вип. 17, т. 2. – С. 10–14.

4. Гусак О.Д. Формування психофізичної готовності військовослужбовців аеромобільних підрозділів до професійної діяльності у процесі фізичної підготовки : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Гусак О.Д. ; Львів. держ.ун-т фіз. культури. – Львів, 2012.– 20 с

5. Єдинак Г.А. До питання про вдосконалення системи оцінювання фізичної підготовленості військовослужбовців Збройних Сил України / Єдинак Геннадій Анатолійович // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві.– Луцьк, 2016. – № 4 (20).– С. 276–280.

6. Кадиров Р. М., Політов А. В., Коричов С. К. Перевірка та оцінка фізичної підготовленості військовослужбовців різних категорій Актуальні проблеми фізичної та спеціальної підготовки силових структур. 2018. № 4. С. 29-34.

ОСОБЛИВОСТІ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Бублик Надія Сергіївна

к.ю.н., доцент кафедри
кримінального процесу та
стратегічних розслідувань

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Альошина Марія Сергіївна

курсант 4 курсу ННП ПФПП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

На якість розслідування злочинів впливає безліч факторів та умов. Одним з найважливіших напрямів діяльності слідчого є завдання щодо реалізації перевірки та оцінки доказів за допомогою здійснення певних слідчих дій.

Найчастіше якісна перевірка та оцінка зібраних кримінально-процесуальних доказів надаються можливими лише при здійсненні слідчого експерименту, який допомагає слідчому за допомогою експериментальних дій перевірити, чи відповідають чи достовірності зібрані ним інформаційні відомості. З іншого боку, це допомагає йому відтворити обстановку, у якій протікало скоєння злочинного діяння, з урахуванням всіх її специфічних характеристик. [1, с.87]

Так, наприклад, для виробництва автотехнічної судової експертизи щодо встановлення наявності у водія технічної можливості запобігти ДТП у темний час доби (тобто умовах недостатньої видимості), а також для визначення допустимої швидкості руху в певних умовах, необхідно наявність вихідних даних про значення конкретної та загальної видимості, які отримують шляхом провадження відповідного слідчого експерименту.

Наскільки якісно слідчий проведе експериментальні дослідження, багато в чому залежить продуктивність та ефективність слідчих дій у рамках розслідування конкретного злочину. Загалом, основою доказової бази

виступатимуть зафіксовані протоколом підсумки експерименту. Аналіз судової практики свідчать, що за проведення слідчих дій, зокрема слідчого експерименту, допускаються помилки, що негативно позначається на ході та результатах розслідування через що кримінальні справи не можуть бути направлені до суду. [2, с.63]

У зв'язку з чим розглянемо специфіку підготовки, безпосереднього проведення, фіксації ходу та результатів слідчого експерименту при розслідуванні окремих видів злочинів, Зокрема дорожньо-транспортних злочинів. Важливим елементом підготовки слідчого експерименту є вибір місця та часу проведення дослідних дій. Обстановка, у якій має проводитися слідчий експеримент, має бути максимально наближеною до тієї, у якій відбувався злочин, що передбачає його проведення на місці події, в той же час, при тієї ж освітленості, видимості, стану дороги, атмосферних та погодних умов. [3, с.64].

Наступним обов'язковим елементом підготовки є – визначення кола учасників та вжиття заходів щодо забезпечення їхньої явки на місце експерименту. Рішення про залучення учасників до проведення досвідчених дій приймається слідчим з урахуванням аналізу матеріалів справи та положень кримінально-процесуального закону. При цьому слідчому слід дотримуватися обов'язкової тактичної умова – обмеження кола учасників. До провадження слідчого експерименту за фактами ДТП можуть бути залучені (свідок, водій-спостерігач, демонстратор, поняті та ін.). Вважаємо, що специфіка слідчих експериментів, особливо тих, що проводяться в темний час доби, у тому, що завжди можливо ефективно використовувати технічні засоби фіксації. Тому для «нічних» експериментів доцільно залучення понятих.

Для фіксації результатів проведеного слідчого експерименту оформляються протокол, план та схеми, використовуються фотографування, аудіо- та відеозапис. Варто зазначити, що протокол виступає як головний кримінально-процесуальний документ, де детальним чином розкриваються умови проведення слідчого експерименту, ступінь їх схожості до шуканих умов, перебіг слідчого експерименту та отримані за його підсумками висновки.

Отже, при підготовці, безпосередньому провадженні, а також фіксації ходу та результатів слідчого експерименту слід враховувати категорію злочинів, що розслідуються. Результати слідчих експериментів безпосередньо впливають на достовірність результатів судових експертиз, допитів, перевірок показань і т.д. Таким чином, тактичні особливості проведення слідчого експерименту можуть надати допомогу слідчим у реалізації вимог закону про всебічне, повне та неупереджене дослідження обставин кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект) Криміналістичний вісник. 2013. № 1 (19). С.43–48.
2. Чернецький О. К. Результати слідчого експерименту, та їх доказове значення Наукові записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського : «Юридичні науки». Том 26 (65), № 1 2013. с. 464–471.
3. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: науково-практичний посібник К.: Атіка, 2009. 64 с.
4. Кіrpач І. С. Завдання слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні Митна справа. 2013. № 3 (87). Ч. 2, кн. 1, травень-червень. С. 233.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ - ДОПИТ

Бублик Надія Сергіївна

к.ю.н., доцент кафедри
кримінального процесу та
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Альошина Марія Сергіївна
курсант 4 курсу ННІП ПФПНП
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Невід'ємною частиною розслідування квартирних крадіжок є допит постраждалої сторони. Мета заходу – уточнити деталі інциденту, обсяг та список викраденого. Для цього слідчий вживає заходів, які можуть допомогти потерпілому згадати все те, що сталося. [1, с. 67]

Не можна уявити досудове розслідування без допиту потерпілого. Слідчий при прийнятті заяви про таємне викрадення чужого майна з квартир громадян повинен невідкладно допитати потерпілу особу, оскільки він може пояснити, яке майно викрадено з квартири, де знаходилося викрадене майно, його особисті ознаки. Допитавши потерпілого, слідчий з'ясовує низку обставин, які дозволяють йому висувати версії про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та про можливі ринки збуту викраденого майна.

Одним з важливих моментів, на які звертають особливу увагу під час проведення допиту – уточнення списку всього, що було вкрадено. У тих випадках, коли потерпілий перебуває у стані шоку, або не може згадати все викрадене через велику кількість викраденого, використовуються додаткові матеріали. До них відносяться плани, різні схеми, фотографії, протокол огляду, виконаного дома з якої сталося крадіжка. Зазвичай допит проводиться у

приміщенні відділення поліції, проте для відтворення найповнішої картини інциденту можлива організація його на місці події.

В обов'язковому порядку прояснюється час, коли могла статися крадіжка. Для потерпілого це найчастіше цей період, коли його не було дома. У разі виникнення труднощів відновлюється також передісторія. Передбачається, що деякі події, що були до кримінального правопорушення, можуть нагадати йому хронологію. Для прояснення картини, у тому числі часу кримінального правопорушення, ефективним може бути показ елементів показань свідків – родичів, частих гостей. [2, с. 48]

Зазвичай процедура допиту відбувається у спокійній обстановці, не супроводжується конфліктами, яскравими чи негативними емоціями. Однак у низці ситуацій процедура може отримати конфліктну розв'язку. Пов'язано це найчастіше з тим, що потерпілий схильний повідомляти недостовірну інформацію про обсяг вкраденого як убик зменшення, так і бік збільшення. Відбувається це зазвичай, коли є достовірні відомості від того хто є винуватцем в кримінальному правопорушенні. Відповідно, постраждалий або применшує завдані йому матеріальні збитки, або перебільшує його. У разі виникнення підозр щодо точності відомостей рекомендується проводити детальний аналіз показань, наданих доказів, що суперечать показанням.

Особливу увагу під час допиту потерпілого необхідно приділяти опису характерних ознак викраденого майна усі отримані слідчим дані про відмітні прикмети викраденого, повинні негайно передаватися слідчим оперативному співробітнику, якому доручено відпрацювання можливих місць збуту викраденого. У протоколі допиту потерпілого має бути відображені загальні прикмети викраденого, такі як найменування, розмір, форма, фасон, матеріал та ознаки, що індивідуалізують викрадене (наприклад: сліди ремонту, подряпини, інші ушкодження). [3, с. 15]

Якщо потерпілий не може на словах описати викрадене, то слідчий має запропонувати йому його намалювати, а малюнок долучити до протоколу допиту. Якщо потерпілий пояснює, що викрадене майно знаходилося не на

видному місці, а в потайному місці, то необхідно в під час допиту з'ясувати, хто знав про наявність цього майна та про місце його зберігання, хто з осіб, які приходять у квартиру, міг бачити це майно. У ході допиту потерпілого також необхідно з'ясувати, хто з осіб, які проживають у квартирі, йшов останнім, як і чим замикав вхідні двері, чи закривав вікна та кватирки, хто зустрічався йому на сходовому майданчику або на вулиці, як поводитися ці особи, як вони виглядали.

У ході допиту необхідно з'ясувати, хто перший виявив крадіжку, за яких обставин, які ознаки крадіжки (зламані двері, замок, зникли речі, безладдя); яке майно викрадено з квартири та її індивідуальні ознаки; де було викрадене майно; чи є документи на викрадене майно тощо. [4, с. 51]

Слідчий, зіставляючи свідчення потерпілого з фактами, отриманими під час огляду місця події, наявними оперативними даними будує версію про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення. Потерпілому завжди необхідно ставити питання про те, кого він підозрює у скоєнні кримінальне правопорушення і навіть якщо потерпілий каже, що у скоєнні кримінальне правопорушення нікого не підозрює, необхідно встановити коло його знайомих та знайомих його сім'ї та перевірити дані осіб на причетність до скоєння цього кримінальне правопорушення. Також необхідно встановити, чи не знає потерпілий від сусідів чи знайомих, щоб ним хтось цікавився, питав, хто проживає у його квартирі, о котрій вони приходять, чим займаються.

Допит підозрюваного під час розслідування квартирних крадіжок є одним із найскладніших слідчих дій, що пояснюється його процесуальним статусом. Показання підозрюваного є не лише джерелом доказів у кримінальному провадженні, а також засобом його захисту від пред'явлених підозр. Дача показань – це право підозрюваного, але не його обов'язок і тому він не несе відповідальності за відмову від дачі показань та за дачу хибних показань. Оцінюючи показання підозрюваного, слідчий (дізнавач) піддає їх ретельної перевірки за допомогою проведення допитів свідків, одночасних допитів двох або інших осіб, слідчого експерименту та призначення експертиз.

Список використаних джерел

1. Фунікова О.В. Теоретичні основи класифікації запитань у криміналістиці: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес і криміналістика» Х.: Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, 2007. – 20 с.
2. Войтович І.І. Процесуальні і тактичні особливості провадження невідкладних слідчих дій: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юр. наук: спец. 12.00.09 / І.І. Войтович. - Одеса, 2012. - 19 с.
3. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монографія / К.О. Чаплинський. - Д.: Дніпроп. держ. унів-т внут. справ, 2006. – 308 с.
4. Бахін В. П. Тактика допиту : навчальний посібник / Бахін В. П. Весельський В. К. Ё Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.

РОЛЬ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Вознюк Костянтин Геннадійович
викладач кафедри СФП
Клюкіна Тетяна Антонівна
курсантка 3-го курсу
Навчально – наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Професійна підготовка особового складу Національної поліції України потребує постійного вдосконалення. Це зумовлено низкою причин, серед яких: реформування правоохоронних органів, зміна концепції Національної поліції, запровадження нових форм відбору кандидатів на службу [1].

Сучасна поліція має забезпечити безпеку людей, застосовуючи, достатньо силових засобів і методів при необхідності; вміти розрізняти небезпечні ситуації; діяти чесно та етично за будь-яких обставин.

Мета фізичної підготовки поліцейських – забезпечення належного рівня фізичної підготовленості, загальний розвиток фізичної підготовленості та засвоєння теоретичних знань [2].

Під час фізичних занять для працівників Національної поліції України вирішуються як загальні, так і спеціальні завдання [3].

Загальні завдання:

- 1) формувати гармонійно розвинену особистість;
- 2) зберігати та зміцнювати здоров'я та загартовувати організм;
- 3) підвищення загального рівня працездатності;
- 4) оптимізація фізичного та психічного стану;
- 5) усунення недоліків фізичної підготовленості;
- 6) розвиток особистої фізичної форми;

- 7) виховання сміливості, рішучості, ініціативи, наполегливості;
- 8) незалежність, впевненість у собі та психічна стійкість.

Спеціальні завдання:

- 1) вивчення прийомів самооборони та рукопашного бою, роззброєння та затримання осіб, які загрожують громадському порядку, особистій безпеці громадян та поліції;
- 2) забезпечення особистої безпеки працівників НП під час виконання службових повноважень;
- 3) розвивати та вдосконалювати професійно важливі фізичні якості (силову та швидкісну витривалість, швидкість реакції, спритність тощо);
- 4) розвивати професійно важливі психологічні якості (психологічну стійкість, концентрацію);
- 5) підвищення фізичної здатності працівників поліції діяти в несприятливих умовах;
- 6) формування професійних рис характеру: сміливості, рішучості, впевненості у собі [4].

Отже, Аналіз специфіки службової діяльності підрозділів Національної поліції України дає підстави констатувати, що сучасний працівник повинен володіти не лише знаннями законодавчого блоку, а й розвиненими фізичними якостями та сформованими вміннями і навичками застосування поліцейських заходів примусу. У закладах вищої освіти Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) України формування такого правоохоронця покладено на спеціальну фізичну підготовку, яка є навчальною дисципліною, у практичних підрозділах – на фізичну підготовку, яка є складовою системи службової підготовки поліцейських.

Список використаних джерел

1. Ануфрієв М. І., Бутов С. Є., Гіда О. Ф., Решко С. М. Основи спеціальної фізичної підготовки працівників органів внутрішніх справ : навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2003. 336 с.

2. Бондаренко В. Особливості програм первинної професійної підготовки працівників Національної поліції України. Молодіжний науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2017. Вип. 25. С. 43–49.

3. Бондаренко В. В. Вимоги до фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. 2017. Вип. 147. Т. 2. С. 279–282.

4. Присяжнюк С. І. Фізичне виховання : навч. посібник. Київ, 2008. 504 с.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ ОФІЦЕРІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЗАСОБАМИ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО БАГАТОБОРСТВА (КРОСФІТ)

Вознюк Костянтин Геннадійович,
викладач кафедри СФП
Лініченко Юлія Андріївна
курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Функціональний стан, як комплекс властивостей та якостей офіцера НПУ спрямований на вирішення завдань службової діяльності. У свою чергу, функціональний стан характеризується: функціонуванням біологічної системи; фізіологічними функціями та якостями; фізіологічними та психофізіологічними характеристиками; інтегральною характеристикою властивостей індивіда; цілісністю реакції людини.

Таким чином, в управлінні функціональним станом для досягнення високого рівня працездатності необхідно враховувати дані, які характеризують роботу вегетативної системи. Вегетативна система у свою чергу визначає енергетичну сторону фізичного стану, дихання, обміну речовин, терморегуляцію організму офіцерів, які відображають показники прийому та обробки сигналів на рівні периферичних систем. Важливими також є: силові, просторові, частотні, часові та динамічні характеристики. Наприклад: адаптація, сенсibilізація, порог відчуття, електрофізіологічні параметри сигналу. На рівні центральних систем регуляції існують показники пам'яті, теоретичного та емпіричного мислення, уяви, які відображають процеси переробки інформації та прийняття рішень.

Особливе місце в діяльності офіцерів НПУ відводиться фізичному компоненту, а саме стану м'язової системи, яка є біологічним ключем до зовнішнього світу. Із ергономічних показників варто відмітити моторну реалізацію прийнятих рішень, стан рухової системи та її основних показників: м'язової сили, координації рухів, швидкості, витривалості, а також характеру динаміки хибних рухів.

Закон України «Про Національну поліцію» передбачає у статті 49 те, що вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції, затверджує Міністерство внутрішніх справ України [1]. Таким наказом є наказ МВС України від 09.02.2016 № 90 «Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України» [2].

Функціональне багатоборство забезпечує довготривале заняття фізичними вправами і дозволяє покращити загальну фізичну витривалість організму правоохоронців, зміцнити серцево-судинну та дихальні системи, підвищити рівень м'язової сили, зміцнити суглоби, оптимізувати вагу, підвищити гнучкість та набути атлетичної статури. Крім цього, даний напрям у свій зміст включає різноформатні тренування, функціональну гімнастику, баланстренінги, циклічні вправи. Також функціональне багатоборство передбачає наступні методи спортивного тренування: безперервний, інтервальний та змагальний.

Не максимальні зусилля у функціональному багатоборстві використовуються з не максимальними навантаженнями у поєднанні із субмаксимальною кількістю повторень, що ефективно впливає на розвиток силової витривалості, як повторним, так і інтервальним способом.

На даному етапі розвитку Національної поліції актуальним залишається питання запровадження в систему підготовки майбутніх правоохоронців новітніх методів та підходів. В першу чергу, це стосується методів та прийомів удосконалення фізичної підготовки. Тому запровадження системи кросфіт є

цікавим рішенням, що дозволить значно покращити рівень фізичної підготовки курсантів.

Таким чином, впровадження функціонального багатоборства (кросфіт) в освітній процес майбутніх офіцерів НПУ з фізичної підготовки –буде сприяти підвищенню фізичної підготовленості правоохоронців різних вікових груп та категорій. У свою чергу це зменшить кількість травмувань, загибелі та поранень поліцейських під час виконання завдань за призначенням.

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 20.08.2022).

2. Про затвердження Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України : Наказ МВС України від Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020 75 09.02.2016 № 90 // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16> (дата звернення: 20.04.2020).

3. Пилипчак І. Лойко О., Лесько О. Розвиток функціонального багатоборства (кросфіту) серед військовослужбовців // Проблеми формування здорового способу життя молоді : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, магістрантів та аспірантів / за заг. ред. Р. Р. Сіренко. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. С. 60–61.

СИСТЕМ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ДЕРЖАВ- ЧЛЕНІВ НАТО

Вознюк Костянтин Геннадійович,
викладач кафедри СФП
Попович Анастасія Олексіївна,
курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Одним з основних напрямків реформування Збройних Сил України поряд з технічним переозброєнням та реорганізацією управлінської структури є професіоналізація, яка включає як перехід збройних сил до комплектування особовим складом на добровільних засадах, так і суттєве підвищення значимості бойової підготовки усіх категорій військовослужбовців. Тому вже сьогодні постає питання: яким має бути рівень фізичної підготовленості військовослужбовців професійної армії?

Характерною особливістю системи фізичної підготовки збройних сил США є її децентралізація. У Міністерстві оборони США відсутні штатні органи управління фізичної підготовки. У штабах видів збройних сил, родів військ призначаються найбільш підготовлені офіцери, які здійснюють планування, контроль та методичне забезпечення фізичної підготовки [1, 2, 3].

Керівними документами збройних сил США передбачено три основні форми занять з фізичної підготовки: групові, індивідуальні заняття та масова спортивна робота на рівні рот [4]. Проте на практиці майже скрізь вранці проводиться біг на 2- 3 милі (біля 3,5 км). або 5 миль (біля 8 км). У зміст бойової підготовки американської армії винесені найбільш військово-прикладні розділи фізичної підготовки, такі як рукопашний бій, метання гранат та інші.

На планові заняття відводиться не менше 3-х годин на тиждень. При цьому рекомендується проводити їх щодня упродовж 15-45 хвилин. У Військово-морському флоті США планується фізична підготовка до 90 хвилин щоденно [5, 6, 7, 8, 9].

Зміст фізичної підготовки збройних сил США має ряд особливостей. Для індивідуального фізичного тренування використовуються в комплексі вправи, що розраховані на 12 хвилин щоденно, та комплекс вправ з тренувальною штангою вагою близько 35 кілограмів. Військово-прикладні навички удосконалюються при проходженні курсу подолання перешкод, котрий включає в себе два комплекси: «курс зміцнення» та «курс витривалості» [10, 11].

Треба зазначити, що у всіх ВНЗ СВ значну увагу приділяють контролю фізичної підготовленості кадетів та рівню їх відповідності вимогам професійної діяльності; високий рівень вимог як до загальної, так і до спеціальної фізичної підготовленості кадетів, а також встановлена чітка диференціація нормативів відповідно до специфіки військової служби. Така багаторівнева система організації фізичної підготовки іноземних держав заснована на бальній системі, що дає чітке уявлення про ступінь фізичної готовності військ. Успіхи оцінюються не тільки наказом по частині, але і підвищенням грошового змісту.

Таким чином, ми досягаємо вимог керівних документів, що кожний командир (начальник) повинен систематично залучати своїх підлеглих до участі у змаганнях, організовувати їх підготовку, досягати максимального охоплення військовослужбовців.

Список використаних джерел:

1. Borysenko VV, Samoilenko OM. Organizatsiyna struktura Ministerstva oborony USA [Organizational structure of the US Department of Defense]. Viyskova osvita. Kh: Osнова; 2000. p. 247-52. [Ukrainian]
2. Glazunov NK. Strategycheskye kontseptsyy y razvytye vooruzhennykh syl Severoatlantycheskogo soyuza [Alliance Strategic Concepts and Development]. Voen yst zhurn. 1978; 11: 80–6. [Russian]

3. Popov FI, Marakushyn AI. Suchasni uyavlennya pro sutnist ta strukturu systemy fizychnoyi pidgotovky v umovakh komplektuvannya Zbroynykh Syl Ukrayiny na osnovi sluzhby za kontraktom [Nowadays it is clear that the structure of the system of physical training in the minds of the assembly of the Ukrainian Forces on the basis of contract service]. Kh: Akademiya VV MVS; 2007. p. 185-93. [Ukrainian]
4. Headquarters Department of the Army. Physical Fitness Training. Washington DC. 1992 September 30; FM 21–20: 14–26.
5. Anzhersky S. Sukhoputnye voyska SShA [US Army]. Zarubezh voen obozr. 1995; 3: 16–20. [Russian]
6. Berkutov S. Vlyyanye opyta lokalnykh voyn na stroytelstvo vooruzhennykh syl SShA [The influence of the experience of local wars on the construction of the US armed forces]. Voenn-yst zhurn. 1986; 1: 66–73. [Russian]
7. Groshev Yu. Boevaya podgotovka v Sukhoputnykh voyskakh SShA (Pryntsypy obuchenyya y formy organizatsyy uchenogo protsessa) [Combat training in the US Army (Principles of training and forms of organization of the scientific process)]. Zarubezh voen obozr. 1988; 10: 19–23. [Russian]
8. Merkurev M. Voennno-morskoy kolledzh USA [US Naval College]. Zarubezh voen obozr. 1991; 6: 58-62. [Russian]
9. Ryabchuk V. Fyzycheskaya podgotovka v VMS USA [Physical training in the US Navy]. Voenn vestn. 1993; 9: 81–6. [Russian]
10. The Army Physical Fitness Program. Army Training and Leader Development. 2017 Dec; AR 350–1: 17–9.
11. Army Training and Evaluation Program № 17 – 237 – 10 – MTP: Mission Training Plan for the Tank Platoon. Headquarters Department of Army 25.09.1996. Washington DC; 1996. 401 p.

ТАКТИКА ДІЙ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Галицький Владислав Миколайович

Здобувач вищої освіти 2-го курсу
навчально-наукового інституту права та фахівців
для підготовки фахівців органів національної поліції

Науковий керівник:

Гіденко Євген Сергійович

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Внаслідок відкритої збройної агресії Російської Федерації змінилися всі суспільні відносини, які певним чином були впорядковані в нашому суспільстві. З початком війни підрозділи Національної поліції України, здійснюють свою професійну діяльність із захисту прав та свобод людини, протидії злочинності в посиленому режимі. Внаслідок таких подій, відбулися істотні зміни в суспільних відносинах, тому на підставі цього, з метою регулювання фактичних відносин, які існують в суспільстві, були внесені зміни й до діяльності працівників Національної поліції України, не став винятком й порядок здійснення поліцейських заходів. Тому питання здійснення перевірки документів як превентивного заходу є доволі актуальним в наш час, адже завдяки застосуванню такого засобу працівникам поліції надається можливість виявлення диверсантів, осіб, які перебувають на території України з підробленими документами та інших небезпечних категорій осіб [2].

Отже, відповідно до статті 31 Закону України «Про Національну поліцію» перевірка документів особи є превентивним поліцейським заходом [1]. Такий превентивний захід відповідно застосовується з метою попередження, виявлення протиправних діянь, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а також попередження надзвичайних ситуацій [3].

Але навіть при здійсненні такого превентивного заходу як перевірка документів особи поліцейські, які здійснюють перевірку документів особи повинні дотримуватися таких заходів безпеки як: 1) дотримуватися правил «трикутника безпеки». Тобто поліцейський повинен перевіряти документи в особи в парі зі своїм напарником, таким чином забезпечується принцип «контакт – прикриття»; 2) виключити можливість втручання в процес перевірки документів інших громадян, оскільки серед них можуть знаходитися спільники особи, яку перевіряють; 3) треба знаходитися від особи, яка перевіряється, на відстані 1,5 м; 4) стояти напівоберту з того боку, з якого застібнутий верхній одяг підозрюваного і уважно стежити за кожним рухом; 5) намагання наблизитися до особи, яка перевіряється, повинно рішуче присікатися; б) поліцейський не повинен піднімати документи, які особа, яка перевіряється, кинула на землю, в такому разі потрібно запропонувати особі підняти їх, відступивши в разі цього на один–два кроки; 8) постійно контролювати поведінку особи, яка перевіряється; [2].

Під час перевірки документів поліцейський повинен як уважно дослідити надані йому документи на наявність ознак підробки чи фальсифікації (наприклад, різниця у видах печаток, незбігання у графіці окремих елементів оформлення документа, передачі градацій тону чорно-білого тонового зображення та передачі кольору, використання різних матеріалів для виготовлення обкладинки паспорта, які не відповідають опису паспорта, а також використання паперу для виготовлення внутрішніх сторінок паспорта низької якості (відсутність водяних знаків) та інші ознаки), так і особливу увагу звернути на реакцію особи, у якої проводиться перевірка особи [4]. Тобто на її зміну міміки, тембру голосу, зміна її психічного стану можуть свідчити про готовність до агресивних дій, опору. [2].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що поліцейському наймовірно важливо дотримуватися заходів особистої безпеки, дотримуватися визначеного алгоритму дій та об'єктивно аналізувати ситуацію, що склалася, оцінювати всі можливі ризики під час виконання службових обов'язків та

вжити всіх заходів щодо неможливості порушення встановленого чинним законодавством правопорядку особливо в умовах дії режиму воєнного стану, тобто ситуації високого ризику.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 30.08.2022);

2. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.;

3. Мінка Т. П. та ін. Поліцейські заходи. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію», розділ IV «Повноваження поліції». / за заг. ред. Т. С. Мінки. Харків : Право, 2016. С. 103.;

4. Заходи особистої безпеки в конфліктній ситуації та при перевірці документів URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lec10.html

МЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПОКАРАННЯ

Галушневська Катерина Олегівна

курсант

Чорна Аліна Генадіївна

Старший викладач кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Україна

Інститут покарання був, є і залишатиметься одним із ключових інститутів кримінального права, незважаючи на включення його в проєкті нового Кримінального кодексу України в систему кримінально-правових засобів.

Тлумачення покарання як специфічного виду реакції держави на кримінальне правопорушення, як заходу державного примусу, як однієї з форм реалізації кримінальної відповідальності, як одного із засобів запобігання злочинності тощо наведеними дефініціями не вичерпується [1].

Отже, деякі автори зазначають, що законодавець цілком справедливо та обґрунтовано відмовився від мети перевиховання, оскільки неможливо перевиховати рецидивіста, і взагалі мета перевиховання в даний час є досить завищеною для покарання. Відмова законодавця від зазначеної мети є для Р.М. Файзутдінова серйозним аргументом проти тих, хто намагається «реанімувати перевиховання як ціль покарання» [2]. Він зазначив, що законодавець вчинив мудро, оскільки «навіть чи можна серйозно розглядати питання про глибоку моральну зміну особи засудженого в умовах штучно створюваного антигромадського середовища, концентрації в цих установах злочинних елементів»

Не слід односторонньо підходити до цього питання, адже в умовах «антигромадського середовища» виправити деяких засуджених неможливо, однак мета виправлення все одно ставиться перед законодавцем. Більше того, не лише на таких засуджених має орієнтуватися законодавець, є інші категорії

злочинців, серед яких – неповнолітні; особи, які вперше оступилися; вагітні жінки і жінки, які мають малолітніх дітей [3]. Якщо навіть кілька осіб з перелічених вище категорій можливо перевиховати – це вже успіх.

З філософських позицій «справедливість» містить у собі вимогу відповідності між практичною роллю окремих індивідів у житті суспільства та їх соціальним становищем, між правами та обов'язками, між діянням та відплатою за нього, кримінальним правопорушенням та покаранням.

Виходячи з цього, можна припустити, що поняття «соціальна справедливість» не є рівнозначним поняттю «принцип справедливості». Перше явище значно ширше за обсягом і знаходиться на вищому рівні в ієрархії правових понять.

Хоча деякі автори практично ототожнюють дані поняття, обмежуючи категорію справедливості лише межами призначення винній особі покарання, відповідного тяжкості скоєного злочину, особи винного, - тобто законного, справедливого покарання. Відновлення соціальної справедливості - поняття багатогранне [3].

Результати кримінологічних досліджень містять досить суперечливі відомості про ефективність досягнення цілей покарання внаслідок його призначення та виконання. У деяких роботах присвячених даній проблематиці, дані, отримані в результаті анкетування та опитувань засуджених, можуть свідчити про позитивний вплив кримінального покарання на процес виправлення.

Однак ці відомості далеко не завжди відрізняються достовірністю. Часто інформація, одержана таким шляхом - неправдива. Засуджені, які погодилися поділитися інформацією, що цікавить дослідника, нерідко розглядають подібне спілкування виключно як можливість урізноманітнити своє повсякденне життя у місцях позбавлення волі, а тому не надто замислюються про відповіді на поставлені питання, особливо при анонімному анкетуванні.

Багато засуджених можуть побоюватися негативних для себе наслідків, якщо висловлені судження щодо предмета дослідження не відповідають офіційним уявленням та вимогам, та їх відповіді на поставлені питання стануть відомими третім особам. Деякі засуджені, давши згоду на участь у співбесіді, прагнуть таким чином довести свою лояльність до адміністрації органів та установ кримінально-виконавчої системи в надії отримати будь-які пільги та переваги в порівнянні з іншими засудженими.

Спеціальне попередження, на відміну від загального, має більш вузьку спрямованість, оскільки передбачає попередження скоєння кримінальних правопорушень усіма суб'єктами, а лише особами, які вже вчинили їх.

Наприклад, застосовуючи до злочинця такі види покарань, як арешт, позбавлення волі, держава цим захищає інших членів суспільства від небезпечних діянь злочинних елементів. Тобто, відбуваючи позбавлення волі чи арешт, злочинець часто позбавляється фізичної можливості вчиняти нове кримінальне правопорушення.

Порушення безпеки людини, на обґрунтоване переконання В.П. Тихого, є етапом (стадією) вчинення відповідного злочину проти життя, свободи, власності тощо, тому якщо злочин закінчений, він поглинає попередні етапи (стадії), вони не мають самостійного значення і не впливають на його кваліфікацію. Якщо життю, здоров'ю, свободі, майну людини заподіяна шкода, то тим самим заподіяна шкода і її безпеці [1, с. 24].

Вищезазначене свідчить про те, що безпекові елементи є характерними для всіх без винятку функцій кримінального покарання, а в цілому безпекова функція є визначальною у змісті будь-якого покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сторчак, Н. А. "Науково-теоретичні погляди на виправлення як мету покарання у виді позбавлення волі на певний строк." Форум права 4 (2017): 247-253.

2. Мина, В. В. "Мета покарання у доктринах наукових шкіл кримінального права: філософсько-правовий аспект." Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична 2 (2015): 75-83.

3. Павлов, В. Г. "Виправлення та ресоціалізація засуджених: мета чи засіб досягнення цілей кримінального покарання." Протидія злочинності в Україні: кримінально-правові та кримінологічні аспекти (2016): 158-160.

4. Посудевський, І. В. "Поняття та мета покарання." (2019).

МИРОВА УГОДА (ПРИМИРЕННЯ СТОРІН): ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Гут Сергій Федорович

аспірант кафедри конституційного права та правосуддя
Одеський національний університет імені І.І.Мечникова
м. Одеса, Україна

Вступ. Мирова угода в процесі – це документ, яким оформлюється волевиявлення сторін в судовому провадженні. Останнім часом Україна обрала пріоритет неконфліктного вирішення спорів, в тому числі і в суді. Тому актуальною видається тема реалізації положення про примирення в різних процесуальних кодексах України.

Метою даної роботи є проведення порівняльно-правового аналізу регулювання інституту мирової угоди (примирення сторін) в різних вітчизняних процесах для виявлення перспективних напрямів вдосконалення процесуального законодавства. Дане порівняльно-правове дослідження обмежуватиметься трьома видами процесів (за виключенням кримінального), оскільки примирення сторін у цьому процесі має особливі зміст та процедуру, тому не будуть предметом даної роботи.

Матеріали та методи. Методологічну основу дослідження становили спеціальні методи пізнання. Зокрема, системно-структурний і системно-порівняльний методи дослідження використовувалися для розкриття особливостей правового регулювання інституту мирової угоди (примирення сторін) в різних вітчизняних процесах. Логіко-юридичний метод дав змогу виявити недоліки чинного законодавства про мирову угоду (примирення сторін) в Україні та обґрунтувати пропозиції щодо їх усунення.

Результати та обговорення. Ст.192 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) встановлює, що «мирова угода укладається сторонами з метою врегулювання спору на підставі взаємних поступок і має стосуватися лише прав та обов'язків сторін» [1]. Тотожне

положення закріплено у ст.207 Цивільного процесуального кодексу України [2] (далі – ЦПК України). Цікавим видається, що Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України) не оперує поняттям «мирова угода». Ст.190 КАС України має назву «Примирення сторін» [3].

В цілому слід визнати, що останнє поняття є більш широким і може включати як укладення між сторонами мирової угоди, так і застосування інших процедур та механізмів для «врегулювання спору на підставі взаємних поступок». Тому формулювання ЦПК та ГПК України видається доцільним скорегувати.

Всі три кодекси чітко зазначають (і це слід підтримати), що мирова угода (примирення сторін) може стосуватися «лише прав та обов'язків сторін». В протилежному випадку сторони могли б зловживати своїм правом на укладання мирової угоди, вкладаючи в його зміст права, обов'язки та законні інтереси інших осіб, які не брали участі у справі.

При цьому слід звернути увагу на деякі особливості регулювання примирення сторін за КАС України. Так, по-перше, частина перша ст.190 акцентує увагу на тому, що «сторони можуть повністю або частково врегулювати спір» [3] (виділено мною – С.Г.). Вважаємо, що таким чином не обмежуються права учасників справи, оскільки в позовній заяві та/або зустрічному позові може бути висунуто декілька вимог. І при системному тлумаченні положень ГПК та ЦПК у такому випадку суд не зможе затвердити угоду, оскільки при затвердженні угоди суддя має одночасно закрити провадження у справі (ч.4 ст.192 ГПК, ч.4 ст.207 ЦПК). Однак слід вказати, що хоча КАС і надав можливість врегулювати спір частково, тим не менш частина п'ята ст.190 КАС України також містить положення, що при затвердженні примирення суд одночасно закриває провадження у справі. Але, виходячи з вищевказаного, дане положення видається нелогічним і непослідовним.

Навпаки, згідно з формулюванням частини першої ст.190 КАС України примирення сторін само по собі не може бути підставою для закриття провадження, оскільки якщо сторони врегулювали спір лише частково і суддя

визнає, що таке примирення відповідає вимогам закону, то в іншій частині (частинах) вимог провадження у справі може бути здійснено далі.

Закріплення аналогічного положення в ЦПК та ГПК видається ефективним рішенням по складних справах та розширюватиме можливості учасників справи щодо примирення.

Правильним видається, що всі три кодекси дозволяють примиритися (укласти мирову угоду) «на умовах, які виходять за межі предмета спору», і при цьому такі умови не можуть суперечити закону або порушувати права чи охоронювані законом інтереси третіх осіб.

КАС України містить ще одне важливе положення: «За клопотанням сторін суд зупиняє провадження у справі на час, необхідний їм для примирення» [3]. Незважаючи на те, що всі три кодекси надають можливість в ході розгляду справи скористатися інститутом врегулювання спору за участі судді, іноді пізніше, коли практично збігли строки розгляду справи, виникає необхідність обговорити умови мирової угоди. Але ані ЦПК, ані ГПК України не надають можливість судді зупинити провадження на цей час, щоб не порушувати темпоральні межі судочинства і надати можливість сторонам вирішити спір мирним шляхом. Безперечно, суддя має обережно користуватися цим положенням у разі його впровадження і не використовувати для затягування розгляду справи. Але у випадку, коли є можливість закінчити провадження примиренням сторін, додаткові повноваження, надані суду процесуальним законодавством, не завадять.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що сучасні редакції процесуально-правового регулювання інституту мирової угоди (примирення сторін) при розгляді судових справ потребують вдосконалення та врахування позитивних напрацювань, які наявні на сьогодні в нашому вітчизняному законодавстві.

Література:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р.

№ 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

СПЕЦИФІЧНІ ПРИНЦИПИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТАКТИКИ

Есаулов Дмитро

Лютенко Анна

Здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту права

та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ, України.

Науковий керівник

Гіденко Євгеній

Старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки,

капітан поліції

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ, України

Стосовно особливих принципів тактики спеціального призначення слід виділити наступні моменти:

Принцип поєднання воєнних дій з іншими формами бою, видами, способами та службами. Оперативно-профілактичні заходи необхідно проводити не тільки в період підготовки, а й під час проведення спеціальних операцій. Таким чином можна краще досягти поставлених цілей, що в окремих випадках може призвести до добровільної здачі озброєних злочинців, до відмови організаторів масових заворушень від первісного наміру та до ухилення від спеціальних бойових заходів. Іноді існують можливості для оперативних інновацій, щоб забезпечити затримання озброєних злочинців, одночасно зменшуючи ризик. У той же час, якщо прийнято рішення про застосування суворих дисциплінарних стягнень, воно має бути реалізоване швидко, рішуче та без вагань. Порушення правоохоронних органів знижує моральний дух офіцерів і погіршує злочинну поведінку. Принцип пріоритету дій передбачає, що у виняткових обставинах має зосередити зусилля на захисті життя, людей і майна. Принциповим також є забезпечення найвищого рівня

безпеки іноземних громадян та учасників операції. Інші специфічні тактичні принципи, такі як мінімізація шкоди винним, підпорядковані цьому принципу. Принцип розумного виправдання застосовується до застосування сили, тобто необхідно уникати вжиття заходів, явно зайвих і не продиктованих обставинами. Наприклад, невикористання спеціальних чи психологічних засобів впливу на відносно невеликий натовп у ситуації, коли НПУ переважає або рівноправна за владою та ресурсами. Якщо поведінка натовпу ще не є агресивною, то для його придушення, а не відволікання, рекомендується обирати тактичні прийоми, наприклад, використання бронетехніки чи спеціальних засобів. Цей принцип відображається в мінімізації шкоди озброєним злочинцям під час їх утримання під вартою. При застосуванні принципів військової тактики помітною відмінністю спеціальної тактики від військової тактики є те, що необхідно враховувати вимоги закону, а його загальні та окремі принципи мають перевагу над принципами військової тактики. Тому, приймаючи тактичні рішення, необхідно виходити з певних принципів, які можуть суперечити один одному. Часто дотримання одного принципу вимагає пожертвування іншим. Точна і швидка оцінка ситуації дозволяє приймати правильні рішення. Загальна мета діяльності НПУ одна і та ж як у виняткових, так і в повсякденних ситуаціях. Серед них – забезпечення громадського порядку та боротьба зі злочинністю. Однак виняткові ситуації та особливі події соціального (кримінального чи некримінального), а також технічного, природного чи біологічного характеру можуть передбачати виконання додаткових завдань (участь у рятувальних заходах), що означає, що оперативна обстановка стає дуже складною та сприймається як незвичайний. Для якнайшвидшої нормалізації цієї ситуації потрібна відповідна реакція НПУ. У цій ситуації звичайної оперативної організації НПУ для відновлення діяльності вже недостатньо, а необхідна нова оперативна бойова організація, яка включає нові структурні формування, додаткові сили, засоби та спеціальні системи управління. Ця оперативна бойова організація відповідає за проведення спеціальних операцій та інших заходів з виявлення та ліквідації

надзвичайних ситуацій та їх наслідків. Спеціальні операції проводять низку оперативних розслідувань, інституційних обмежень, нормативних спостережень, профілактичних і кримінальних процедур, військових та інших заходів, а в окремих випадках і спеціальних бойових дій. Здійснення цих заходів та операцій призводить до встановлення спеціальних адміністративно-правових систем і тимчасових правових обмежень, які також вимагають особливого моніторингу та правового регулювання за цих обставин. Специфіка діяльності НПУ в особливих умовах вимагає від НПУ окремих структур і підрозділів наукового керівництва дослідженнями у сфері зв'язків з громадськістю, яка формується в процесі організації та забезпечення громадського порядку. В екстремальних ситуаціях (особливих випадках) суб'єктом є НПУ та інші державні органи, з якими взаємодіє громадський порядок. Предметом дослідження є діяльність НПУ, які систематично проводять протиаварійні заходи. Напрямок науки управління «Управління в особливих умовах» базується на розробленій цією наукою системі категорій. Водночас специфіка об'єкта управління та специфіка методів управління (силових заходів, психологічних заходів, тактичних прийомів дій) свідчать про наявність системи спеціальних категорій і спеціальних тактичних прийомів (навчання, спеціальні бойові дії) на основі концептуального інструментарію науки управління. Ці терміни включають «особливі ситуації», «надзвичайні ситуації», «непередбачені», «особливі бойові ситуації», «Оперативна організація бойових дій», «Спеціальні операції» та ін. При цьому всі основні дисципліни теорії менеджменту зберігають своє значення в управлінні установами НПУ в особливих умовах, але при цьому їх використання є певною специфікою. Отже, наявність певних адміністративних функцій у НПУ вимагає -Установи в особливих умовах мають підготовчий період і створення спеціальних органів управління, які виконують ці функції в особливих умовах. , існують також принципи спеціальної тактики, які поділяються на загальні (організаційні), тактичні та спеціальні. Правильне використання цих засобів забезпечує успіх спеціальних операцій і спеціальних боїв. Крім методів,

відомих з теорії управління, існують - це конкретні способи дій, які можна використовувати в особливих ситуаціях (в яких кер До об'єкта управління враховуються не тільки власні сили і засоби, а й сила супротивника), тобто тактичні прийоми дій. Тому існують певні обмеження стилю керівництва. Як виняток, в умовах підвищеної відповідальності та ризику та в умовах великого тиску часу може бути доцільним обмежити сферу дії колегіальної системи та розширити сферу дії системи повноважень. Існуюча система управління в НПУ, яка розвивалася протягом багатьох років в особливих умовах, стикається з рядом суперечливих ефектів і потребує термінового вдосконалення. В якості організаційної основи для проектування структур управління НПУ в особливих умовах слід використовувати такі методи, як системний аналіз, які були розроблені в науках про менеджмент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Тактичне керівництво щодо несення служби в зоні проведення антитерористичної операції , затримання озброєних злочинців ,банд та формувань /С. М. Банах, В.Р. Булачек, І. Ю. Землянський , Ю. Р. Йосипів, М. Д. Курляк, М. В. Моргун / Методичні рекомендації – Львів : ЛьвДУВС, 2014.- 154с.

2. Вогнева підготовка працівника ОВС України : навчально-методичний посібник/ С.М. Банах, В.Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса – Львів: ЛьвДУВС,2014- 355 с.2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ДОВКІЛЛЯ

Журавель Микола Володимирович

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії, політології,
психології та права
Одеської державної академії
будівництва та архітектури

Вступ. 10 грудня 2004 року Пленум Верховного Суду України прийняв постанову № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля». В пункті 4 даної постанови визначено, що при розгляді кримінальних справ про злочини проти довкілля судам належить встановлювати всі обставини, що підлягають доказуванню (ст.64 КПК України) [3, с.105].

Ціль роботи. Ст.64 КПК України у редакції 1960 року визначала, що при провадженні досудового слідства, дізнання і розгляді кримінальної справи в суді підлягають доказуванню: а) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини скоєння злочину); б) винуватість обвинуваченого в скоєнні злочину і мотиви злочину; в) обставини, що впливають на ступінь і характер відповідальності обвинуваченого, а також обставини, що характеризують особу обвинуваченого, пом'якшують і обтяжують покарання; г) характер і розмір шкоди, заподіяної злочином [2, с.101].

Аналогічну норму законодавець залишив в ст. 91 КПК України у редакції 2012 року [1, с.49], здійснивши заміну деяких понять: «злочин» замінено на «кримінальне правопорушення», сукупність понять «досудове слідство, дізнання, розгляд кримінальної справив суді» поєднані в понятті «кримінальне провадження». До обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні законодавець додав: вид шкоди, розмір процесуальних витрат, обставини, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою

закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання.

Також, в ч.2 ст.91 КПК України [1, с.50] визначаються етапи процесу доказування: збирання, перевірка та оцінка доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. Збирання доказів – це необхідний елемент процесу доказування. У процесуальній і криміналістичній літературі по-різному визначається сутність збирання доказів. Так, Вінберг А.Я. визначав збирання доказів в кримінальній справі як сукупність дій зі знаходження, фіксації та збереження різних доказів [5, с.51]. Строгович М.С. зазначав, що процес доказування складається з розшуку доказів, їх розгляду та процесуального закріплення, перевірки та оцінки [6, с.59].

Матеріали і методи. Фіксація доказів – це закріплення доказів в установленому законом порядку. Ч.2 ст.84 КПК України визначає перелік процесуальних джерел доказів: показання, речові докази, документи, висновки експертів [1, с.47]. КПК України 1960 року до процесуальних джерел також відносив протоколи слідчих і судових дій, та протоколи з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами, складеними за результатами оперативно-розшукових заходів та іншими документами [2, с.104].

В КПК України 2012 року протоколи законодавець відносить до форм фіксування кримінального провадження, а не до процесуальних джерел доказів. Так, в ст.103 КПК України визначено перелік форм фіксування кримінального провадження процесуальних дій: а) протоколи; б) носій інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії; в) журнал судового засідання [1, с.57]. Ч.2 ст.105 КПК України визначає додаткові форми фіксування кримінального провадження, а саме, додатки до протоколу процесуальної дії, якими можуть бути: а) спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; б) письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; в) стенограма, аудіо запис,

відеозапис процесуальної дії; г) фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу [1, с.58].

Результати та обговорення. Окрім надання виявленим фактам доказової сили фіксація доказів виступає також засобом збереження доказів для наступного дослідження і використання в доказуванні. Вилучення доказів має забезпечити можливість їх використання для доказування, приєднання їх до справи, а також служити засобом їх збереження.

Серед способів збирання доказів та їх джерел слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії мають найбільшу питому вагу. Їх здійснює слідчий або оперативні підрозділи за дорученням слідчого. До слідчих (розшукових) дій КПК України відносить: допит, пред'явлення особи для впізнання, проникнення до житла чи до іншого володіння особи, обшук, огляд житла чи іншого володіння, огляд трупа, слідчий експеримент, освідування особи, призначення експертизи. Нелегальні слідчі (розшукові) дії пов'язані з специфічною діяльністю оперативних підрозділів, яка регламентована нормами Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Слідчий, з'ясовуючи обставини вчиненого протиправного діяння – злочину проти довкілля, необхідно ретельно перевіряти, чи є причинний зв'язок між діянням (екологічним кримінальним правопорушенням) і фактом заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, чи не зумовлені шкідливі наслідки факторами, що не залежали від волі підсудного (стихійне лихо, пожежа тощо). Відповідальність за злочини проти довкілля настає і в тому разі, коли відповідні дії були вчинені у зв'язку з виробничою або іншою діяльністю [3, с.105].

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України в зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х.:Одісей, 2012 – 360 с.
2. Уголовно-процессуальный кодекс Украинской ССР. Научно-практический комментарий / Под ред. П.Г.Цупренко. – К., 1984. – 596 с.

3. Митрофанов І.І. Злочини проти довкілля: навчальний посібник / І.І.Митрофанов, А.М.Притула. – Суми: Університетська книга, 2010. – 205 с.
4. Практикум по криміналістиці / Под общ. ред. Н.П.Яблокова. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 431 с.
5. Винберг А.Я. Криміналістика: Учебник. – М.,1959 – 365 с.
6. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. – М.,1958. – 359 с.
7. Пашкевич П.Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. – М.,1961. – 157 с.

ТАКТИКА САМОЗАХИСТУ ТА ОСОБИСТОЇ БЕЗПЕКИ

Журавель Олександр Анатолійович

старший викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки,
кандидат юридичних наук
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Зростаюча соціальна напруженість, деформація цінностей негативно впливають на моральне і фізичне здоров'я підростаючого покоління. Військово-патріотичне виховання - освітня технологія подвійного призначення, оскільки всіма доступними формами озброює юного громадянина найважливішими морально-психологічними якостями, необхідними як майбутньому захиснику Батьківщини, так і цілком мирному людині. Сміливість, твердість характеру, фізична витривалість необхідні як захиснику Батьківщини, так і лікарю, інженера.

При цьому необхідно особливу увагу приділяти затіненим зонам. Якщо робити це особливо ретельно, можна виявити загрозу заздалегідь і тим самим не залишити їй шансів на успіх. Даний фактор є першою лінією оборони з використанням тактичного освітлення.

Застосування засліплення противника.

Зазвичай тактичний ліхтарик видає досить світла, щоб засліпити беззбройного нападника на відстані і створити можливість для втечі. Особливо це важливо в разі, якщо противник причаївся в темряві, адже його зір більш адаптоване до нічного бачення. Тобто, фізіологічно його зіниці більш розширені [2].

Відповідно, раптове застосування променя від 100 люмен і вище може істотно знизити його можливості завдяки різкому засліпленню, яке відбувається шляхом потрапляння світла на непідготовлені (розширені) зіниці. Як повідомив фахівець, якщо засліпити противника потужним променем, це дозволить

триматися на відстані і шукати порятунку з більшою ефективністю, так як людина в цей час намагається відновити зір. Крім того, такий захист не підпадає під дію кримінального кодексу.

Постійне вдосконалення прийомів фізичного впливу надає можливість відпрацювати техніку виконання його деталей, визначити раціональне співвідношення фаз напруження і розслаблення, поширити обсяг тактичних варіантів його використання тощо [3].

Виділяють кілька видів навчально-тренувальних поєдинків, які застосовуються на різних етапах навчання та відрізняються навчальними завданнями, що вирішуються при їх виконанні: повністю зумовлені, частково зумовлені та вільні поєдинки. Кожен з цих видів має певні організаційні та методичні особливості, які слід враховувати при плануванні та проведенні занять, спрямованих на оволодіння прийомами тактики самозахисту та особистої безпеки [5].

Прийоми самозахисту в бойовому хортингу включають захист від широкого спектру озброєних, але дуже небезпечних атак, таких як удари руками і ногами, задушення, захвати та утиски голови, тулубу, кінцівок тощо. До них також належать небезпечні для життя ситуації, коли агресор озброєний палицею, ножем, пістолетом або навіть ручною гранатою.

На самому початку розвитку бойового хортингу інструктори зіткнулися з необхідністю навчати ефективно і швидко певну кількість працівників поліції, які мають абсолютно різний рівень фізичної підготовки – від вчорашніх випускників спеціалізованих спортивних шкіл, які знаходяться в прекрасній фізичній формі, до абсолютно неспортивних сорокарічних резервістів. Як результат, техніки самозахисту в бойовому хортингу можуть успішно застосовуватися чоловіками і жінками, незалежно від їх різних фізичних даних, здібностей, сили і віку.

Прийоми самозахисту в бойовому хортингу будуються на простих і природних рухах, які вкрай ефективні і легкі у вивченні. Працівники поліції навчаються застосуванню цих принципів і прийомів у різних ситуаціях, діючи в

темряві, в положенні сидячи або лежачи, в інших ускладнених ситуаціях, коли вони повинні захистити себе, незважаючи на те, що їх можливість рухатися сильно обмежена.

Зазвичай тактичний ліхтар - це міцний пристрій. При певних навичках моторики його можна перетворити на зброю самозахисту. Для цього використовуються торцева частина (короткі моделі) або безель як набалдашника (довгі моделі). Крім того, той, хто захищається може застосовувати світловий функціонал: різко включати і вимикати світло, спрямований на супротивника, тим самим, його для проведення удару ногою чи рукою.

Першою складовою оцінки ризиків є «Ситуативні фактори». Ситуативні фактори можуть змінюватися протягом усієї події, що, зі свого боку, вимагає безперервної оцінки ризиків з належним урахуванням змін ситуації. Отже, ситуація сприймається як постійно прогресуюча подія, яку зображено круговими стрілками. Деякі з цих факторів можуть підпадати під декілька категорій (тобто навколишні умови, поведінка правопорушників, часово-просторове сприйняття ситуації поліцейським тощо).

При раптовому нападі одного злочинця необхідно негайно застосувати один з прийомів самозахисту, затримати його і доставити до органу поліції.

При раптовому груповому нападі необхідно відскочити в сторону, щоб найближчий злочинець перегордив своїм тілом підхід іншим і ударом ногою в коліно або промежину зупинити його напад.

Маневруючи і завдаючи ударів, необхідно прагнути збити з ніг 1-2 нападників з тим, щоб в разі реальної небезпеки мати можливість відскочити в сторону.

Для застосування прийомів самозахисту повинні використовуватися слабкі сторони злочинця, а також сприятливі моменти і положення, займані ним.

Проти фізично сильного і розвиненого злочинця слід застосовувати прийоми самозахисту, попередньо вивівши його з стійкої рівноваги або чим-небудь, відволікаючи його увагу.

Незважаючи на уточнення в правових нормативних документах формальних ознак обґрунтованості самооборони, різноманіття реальності при аналізі конкретних подій продовжує викликати досить істотне розбіжність думок. Розгляд питань правомірності віднесення тих чи інших дій до акту самооборони і меж допустимості її надання неминуче наштовхується на необхідність врахування людського фактора, тобто. е. психологічних проявів суб'єкта протидії насильству.

Таким чином, техніка і тактика самозахисту є важливою частиною системи бойового хортингу. Принципи бойового хортингу набагато більше, ніж просто безладна колекція корисних прийомів.

Кожен з прийомів самозахисту може бути вибраний і проаналізований з методичної точки зору. Знаючи, розуміючи і застосовуючи ці принципи, ви зможете реагувати з правильними відповідними діями на інцидент, в якому ви опинилися, і діяти більш доцільно в реальних ситуаціях.

Тренуючись згідно з цими принципами, практикуючись у діях проти варіацій атак і навчаючись критично оцінювати небезпеку та вибирати вирішення проблем, ви, безсумнівно, підготуєте себе до того, щоб діяти більш ефективно в ситуаціях реальної насильницької конфронтації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наилучшая практика первоначальной полицейской подготовки – аспекты учебной программы. Составлено Старшим полицейским советником Генерального секретаря ОБСЕ. Серия публикаций ОСВПД, том 5, 2009. 56 с. URL:<https://www.osce.org/ru/secretariat/109934?download=true>.

2. Коломієць Ю. М., Пашаєв А. З., Уварова О. Ю. Удосконалення рівня фізичної підготовки курсантів ВНЗ МВС України шляхом проведення секційної роботи із спортивних єдиноборств. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України: зб. наук. пр. (24 трав. 2018 р., м. Харків) /

МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки ф-ту № 2. Харків: ХНУВС, 2018. С. 73–76.

3. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50. Офіційний вісник України. 2016. № 22. Ст. 42.

4. Пашаєв А. З., Трішин К. О. Проблемні питання рівня фізичної підготовки працівників патрульної поліції. Службова підготовка як система заходів, спрямованих на удосконалення знань, умінь та навичок працівників Національної поліції України: матеріали круглого столу, м. Одеса, 02 лист. 2018 р. Одеса: ОДУВС, 2018. С. 125–127.

5. Вехтев В. В. Бойовий хортинг у військовому мистецтві / В. В. Вехтев, Е. А. Єрмоєнко, А. В. Тішин // Бойовий хортинг та діяльність правоохоронних органів України : матер. Міжнар. наук.- практ. конф., 14–15 липня 2020 р., м. Ірпінь / Мін-во фінансів України, Університет ДФС України [та ін.]. – Ірпінь, 2020. – Ч. 2. – С. 827–840.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДО ВЕДЕННЯ ВОГНЮ В УМОВАХ ОБМЕЖЕНОГО ПРИЦІЛЮВАННЯ

Карпенко Олександр Миколайович
викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Вміння та навички, пов'язані з ефективним і безпечним поводженням зі зброєю, мають важливе значення у професійній діяльності співробітників національної поліції. Відомо, що навіть невеликий психологічний тиск під час маніпуляцій зі зброєю здатний призвести до скоєння співробітником різних помилок та порушення ним заходів безпеки при поводженні зі зброєю, якщо всі його дії не доведені до автоматизму. Тому тренування, спрямовані на формування навичок застосування зброї та боєприпасів, ведення вогню в різній обстановці, швидкого виявлення цілі та влучній стрільбі повинні проводитися регулярно як з молодими, так і досвідченими співробітниками [1].

Більшість нормативів з вогневої підготовки представляють з себе комплексний оціночний показник виконання співробітниками прийомів і дій, пов'язаних із поводженням зі зброєю. По-перше, це тимчасовий показник. Характер завдань, що вирішуються за допомогою зброї, вимагає мінімізації часу на виконання всіх прийомів і дій, пов'язаних з нею. В швидкоплинній схватці на коротких відстанях, як правило, перемагає той хто швидше дістав зброю із кобури, відкрив прицільний вогонь, зміг якомога швидше замінити витрачений магазин або усунути затримку яка виникла під час стрільби. По-друге, норматив – це якісний показник, що характеризує рівень володіння зброєю. Він дозволяє не тільки оцінити правильність виконання конкретного прийому чи дії, а й культуру поводження зі зброєю загалом, тобто сукупність прийомів та методів максимально ефективного та безпечного його застосування [2].

В цілому більша частина нормативів з вогневої підготовки складають з себе стрільбу з пістолета за певний час. Однак, як показує практика, співробітникам правоохоронних органів все частіше доводиться застосовувати зброю з близької відстані, в умовах поганого освітлення або видимості, під впливом таких факторів, як раптовість, бойова напруга, сліпучі спалахи дульного полум'я, відволікаючі шуми, стрільба у відповідь противника і т.п., що в результаті виключає можливість застосування класичної прицільної стрільби. У подібних ситуаціях безприцільна стрілянина є найефективнішою [3].

Враховуючи виняткову важливість кожного пострілу в умовах вогневого поєдинку з правопорушниками, на заняттях з вогневої підготовки акцент повинен робитися на точності влучення в ціль. Тренування на швидкість буде корисна лише тоді, коли стрілець навчиться вражати ціль кожним пострілом. При роботі з навчальною зброєю якість виконання дій учня визначає інструктор (викладач) методом спостережень або сам учень, орієнтуючись на свої суб'єктивні відчуття. Однак м'язова діяльність при стрільбі важко піддається візуальному контролю, тому отримати достовірну та об'єктивну інформацію про окремі технічні дії та якість стрільби в цілому непросто. Внаслідок цього оцінка виконання нормативу здійснюється тільки за часом, а якісна сторона ігнорується [1].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що стрільба яка проводиться під час навчальних тренувань повинна бути більше прицільною аніж швидкісною, адже просто влучити в мішень не викликає великих труднощів, а потрапити саме в так звану середину, чи хоча б стріляти купно, вже не так легко як може здатися на перший погляд. Тобто проведення навчально-тренувальних стрільб в умовах обмеженого часу на прицілювання є наймовірніше корисним та ефективним в сфері відпрацювання навичок застосування вогнепальної зброї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Вогнева підготовка: навчально-методичний посібник / Жбанчик А.В., Комісаров О.Г., Тимофєєв В.П., Сіротченков Д.Ю., Кузнецов О.І. – Дніпро: ДДУВС, 2017. – 149 с.;
2. Вогнева підготовка URL:
https://shron2.chtyvo.org.ua/Nevidomyi_Avtor/Vohneva_pidhotovka.pdf?PHPSESSID=9210brq4bornt36812bdo911k3;
3. Довідник з вогневої підготовки / уклад. О. М. Бокій, О. С. Геращенко, Д. В. Лісовий, та ін.; ОДУВС — Одеса : ОДУВС, 2011. — 94 с.

АКТУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ

Карпенко Олександр Миколайович

Старший викладач кафедри
тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Почнемо з того, що у сучасній науковій та юридичній літературі поняття злочинності неповнолітніх прямо пов'язане саме з віком суб'єкта, який вчиняє злочин. У кримінології злочинність неповнолітніх розглядається через призму негативного явища, що проявляється у певній сукупності злочинів, вчинених неповнолітніми особами у віці від 14 до 18 років. Саме вік є біологічною ознакою, що визначає соціальні й психологічні особливості етіології злочинності неповнолітніх, способи та специфіку їх попередження.

Особливо гостро потребує уваги запобігання злочинів вчинених неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Структурна частка таких злочинів (зокрема, ст. 305-324 КК України), становить щорічно 5-6 % всіх злочинів, вчинених неповнолітніми. Тому на даний момент, превентивна діяльність щодо запобігання даного виду злочинів є надзвичайно важливою та актуальною [1].

Розвиток та соціальне становище молоді є чи не найголовнішим показником рівня суспільства. А тому своєчасне та вдале запобігання злочинності серед неповнолітніх, створення можливостей для всебічного розвитку молоді є запорукою прогресу держави в цілому.

Важливе значення у боротьбі з наркоманією та вчиненні злочинів у сфері обігу наркотиків серед неповнолітніх має сім'я. Сім'я виступає інститутом

первинної соціалізації, виконує провідну роль у формуванні особистості неповнолітнього. Проте в час інформаційного розвитку відбувається зменшення впливу сім'ї на виховання підростаючого покоління.

В наших реаліях цю роль частіше виконує телебачення та Інтернет. Безліч пропозицій та нав'язливої реклами на кожному кроці «стирає» у неповнолітніх страх перед наркотиками та їх впливом на організм, а також формує тенденцію, коли підлітки віддають перевагу наркотикам, а не алкоголю [3, с. 35].

Криза сімейних відносин, погана якість шкільної освіти, відсутність організованого дозвілля, наркотизація середовища в кінцевому етапі формують у неповнолітнього кримінальну мотивацію, під впливом якої вчиняється більшість злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Для подальшого запобігання вчиненню злочинів серед неповнолітніх, які вчиняються у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, держава та суспільство повинні зробити наступні кроки:

- захист від негативних явищ, що можуть спричинити зміну ціннісних орієнтацій, світогляду та соціального самопочуття молоді;
- розробка новітньої державної молодіжної політики для вдосконалення системи виховання та освіти молоді, методів реалізації соціальних, економічних та духовних потреб;
- розробка заходів, спрямованих на організацію дозвілля: відновлення і будівництво культурних, спортивних і розважальних об'єктів дозвілля;
- розробка заходів та прийомів, спрямованих на формування здорового способу життя дітей та молоді, посилення контролю за дотриманням кримінального законодавства;
- посилення кримінальної відповідальності за схилення неповнолітніх до вживання наркотичних засобів та встановити кримінальну

відповідальність за нав'язливу рекламу Інтернет - ресурсів, які мають у продажі наркотичні засоби та психотропні речовини.

Провівши дослідження злочинів, які були вчинені неповнолітніми, нам вдалося виділити основні фактори ризику щодо можливості вчинення ними злочинів у сфері обігу наркотичних засобів: недостатній рівень правової свідомості та знань; плачевний рівень організованої системи дозвілля; вживання алкогольних, спиртних та наркотичних речовин; низький рівень правосвідомості батьків та недостатня увага щодо виховання дитини, нав'язлива реклама Інтернет – ресурсів, які пропагують вживання наркотичних засобів [4, с. 104].

В даній роботі ми визначили, що основним методом боротьби зі злочинністю неповнолітніх у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є превентивна та профілактична діяльність, заснована на засадах соціального, економічного й культурного характеру, які покликані забезпечити достойний рівень культури, добробуту, виховання та навчання нового покоління.

Враховуючи проблематику даного питання, доведено необхідність модернізації й вдосконалення ефективності державної та соціальної політики, яка буде спрямована на профілактику злочинів, вчинених неповнолітніми у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів і запропонували способи їх подальшого та найшвидшого подолання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України: кодекс від 05.04.2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/> (дата звернення 30.08.2022 р.)
2. Галушко Б.С. Поняття злочину у кримінальному праві України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 3. С. 592-596.

3. Лесько Н.В. Правове виховання дітей – важливий напрям профілактики правопорушень. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Юридичні науки. 2014. № 810. С. 33-37.

4. Мотунова Н.В. Сутність поняття профілактики правопорушень серед неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2013. Випуск 31. С. 104-106.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОЛОЖЕНЬ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Карпенко Олександр Миколайович

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Кожен з нас хоча б раз в житті задумувався про необхідність придбання різного виду зброї з метою здійснення самозахисту чи інших випадків. Тому законодавство кожної держави повинно суворо врегульовувати порядок отримання дозволу, придбання та зберігання зброї. В Україні ж питання володіння вогнепальною зброєю не врегульоване. Пояснюється це тим, що Закону, який би точно регулював порядок отримання дозволу на зброю не існує, у свою чергу, обіг зброї регулюється кількома підзаконними актами та відомчими нормативними актами.

Основним із них є Наказ міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» від 21.08.1998 № 622. У ньому зазначається, що більшість вогнепальної зброї підлягає ліцензуванню [1].

Для отримання ліцензії на вогнепальну зброю не потрібно бути мисливцем або мати стаж володіння такою зброєю. Обмеження стосуються лише віку. З 18 років можна володіти: холодною зброєю; пневматичною зброєю калібром понад 4,5 міліметра та швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; газовими пістолетами та револьверами. З 21 року можна придбати вогнепальну гладкоствольну мисливську зброю. З 25 років - вогнепальна нарізна мисливська зброя.

Існують різні види зброї, відповідно й різні вимоги щодо отримання правом володіння відповідним видом зброї. Для пневматичної зброї дозвіл не потрібен, якщо калібр не перевищує 4,5 мм, а швидкість польоту кулі — 100 метрів. Для мисливської вогнепальної (гладкоствольної, нарізної, комбінованою), газової зброї, пістолетів, споряджені сльозогінними та іншими дратівливими речовинами необхідно отримати відповідний дозвіл. Травматичну зброю або зброю призначену для відстрілу патронів несмертельної дії має можливість купувати лише визначена категорія людей в нашій країні. Табельна зброя використовується лише поліцейськими, військовими та іншими уповноваженими на це особами [2].

Громадянин може легально купити гвинтівки, карабіни, штуцери, рушниці (двостволки, напівавтоматичні, помпові тощо). Також можна купити "автомат калашникова", але тільки з можливістю стріляти одиночними пострілами при складеному прикладі та магазином не більше 10 патронів. Помпову рушницю, снайперську гвинтівку драгунова та іншу потужну стрілецьку зброю також можна купити за наявності дозволу. Короткоствольна нарізна вогнепальна зброя (пістолети та револьвери) заборонена в Україні.

Дозвіл можна отримати в уповноваженому підрозділі (управлінні, підрозділі, секторі) контролю за обігом зброї у сфері дозвільної системи Департаменту превентивної діяльності Національної поліції України.

Існує два етапи отримання дозволу:

- 1) отримання дозволу на купівлю зброї.
- 2) реєстрація зброї та отримання дозволу на її збереження та носіння.

Дозвіл на володіння нарізною зброєю видається головним управлінням внутрішніх справ («в області», а в Києві на вул. Єреванській), а дозвіл на гладкоствольну зброю можна отримати у міських та районних органах національної поліції (дозвільна система).

Для отримання дозволу необхідно надати такі документи:

- 1) заява та анкета (заповнюються на місці)
- 2) медична довідка (форма 127/о)

3) довідка про вивчення матеріальної частини зброї, правил обігу та її використання. (Видається в ліцензованому тирі. Ми настійно рекомендуємо дійсно пройти навчання, яке не займе багато часу)

4) квитанція про сплату адміністративних зборів.

5) ксерокопія паспорта громадянина України [3].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що питання дозвільної системи є доволі актуальним для кожної держави, адже надання дозволу на користування зброєю громадянами здійснюється із дотриманням суворого порядку, визначеного чинним законодавством, та відповідно при отриманні такого дозволу провадження відповідної контрольної діяльності держави через відповідні органи державної влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Наказ міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів» від 21.08.1998 № 622 (дата звернення: 23.05.2022);

2. Харитонов О.В. Деякі питання визначення дозвільної системи в Україні. // Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС імені 10-річчя незалежності України: Науково-теоретичний журнал. – 2002. - № 4. – С. 105 – 112;

3. Гуменюк В.А. Адміністративно-правове регулювання здійснення органами внутрішніх справ дозвільної системи : дис... канд. юрид. наук / В.А. Гуменюк. – Х., 1999.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Касич Єлизавета Юрївна

Здобувач вищої освіти 3-го курсу
Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців
Для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
м. Дніпро

Науковий керівник:

Гіденко Євгеній Сергійович,

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
капітан поліції

Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ
м. Дніпро

Нині в Україні існує чи не мало проблемних питань, які стосуються майже всіх галузь які існують на території вище вказаної держави. Певні проблеми тактичної підготовки майбутніх працівників поліції також існують. Це пов'язано із тим, що сьогодні живучи у двадцять першому столітті де майже панує правова стабільність, верховенство права, незалежність і інше, відбуваються військові заходи проти цілісності кордонів та території України. У зв'язку із цим, на Національну поліцію України та на кожного із поліцейського ще більше розраховує наша держава. На наш погляд, варто привернути на це увагу, оскільки певні тактичні навички повинні мати як вже і працюючі працівники поліції так і майбутні, оскільки військові дії та певні ситуації, які під час війни можуть траплятися, повинні відпрацьовуватися та розбиратись певний тактичний алгоритм дій.

Так, у мирний час, коли злочинці не чинять організованого збройного опору поліцейським, який подібний до дій військового підрозділу в обороні, перевага надається ненасильницьким методам впливу, зокрема веденню

переговорів. При цьому вірно обрана тактика переговорів дозволяє виграти час і звести до мінімуму втрати в ході проведення спеціальної силової операції [1, с. 14].

Але нині є певні проблеми тактичної підготовки майбутніх працівників поліції, які виражаються у тому, що неможливо підготувати людини за короткий термі навчання. Також в останній час скорочується навчальна програма додаються інші правові інститути у навчанні, а також з'явилась нова тематика: а саме розбирання певних тактичних алгоритмів дій під час обстрілу, переміщення, вибір позиції, безпечне місце, безпечна відстань, тактична робота групами, управління транспортним засобом та інше. На сьогодні дані теми стали актуальними, і на наш погляд необхідними для життя та роботи майбутнього поліцейського.

Також, хочемо акцентувати увагу на наступному, що згідно з єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за липень 2021 року, який надається офісом Генерального прокурора, було зареєстровано 385 злочинів проти основ національної безпеки України. Нагадаємо, що до злочинів проти основ національної безпеки України згідно Кримінального кодексу України відносяться: Стаття 111. Державна зрада, 112. Диверсія, 114. Шпигунство та такі що були додані у 2022 році, а саме: Стаття 111-2. Пособництво державі-агресору, Стаття 111-1. Колабораційна діяльність. Далі, згідно з єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за липень 2022 року, який надається офісом Генерального прокурора, було зареєстровано аж 12464 злочинів проти основ національної безпеки України [1].

Отже, згідно статистичних даних можна побачити як збільшилась кількість злочинів тим самим і збільшилась робота та небезпека для поліцейських та всіх українців.

До вище вже вказаного варто зазначити наступне, що навчальна дисципліна «Тактико-спеціальна підготовка» безпосередньо пов'язана з низкою військових дисциплін. Оскільки в ході бойових дій доводиться проводити різні перешикування підрозділів, розгортатися з похідних колон у передбойові і

бойові порядки, спеціальна тактика пов'язана зі стрійовою підготовкою; з вогневою підготовкою, оскільки успіх бою залежить від майстерного володіння його учасниками вогнепальною зброєю; пов'язана з військовою топографією, оскільки для прийняття правильного тактичного рішення треба враховувати тактичні властивості місцевості, уміти читати й використовувати бойові графічні документи, уміти орієнтуватися; вона пов'язана із загальнофізичною і спеціальною фізичною підготовкою, оскільки бойові дії пов'язані з великою фізичною напругою та вимагають навичок володіння прийомами рукопашного бою. Спеціальна тактика відрізняється від загальновійськової специфічним складом сил і засобів, характером взаємодії, а також способами досягнення цілей в умовах складної оперативної обстановки. Саме цим і пояснюється вживання терміна «спеціальна» [2, с. 14-15].

Також, поліцейські повинні знати і юридичну сторону своєї професії і військовий час повинні правильно фіксувати різні протиправні прояви. Тим самим «Тактико-спеціальна підготовка» у навчанні поліцейській дуже тісно пов'язана з юридичними дисциплінами, такими як кримінологія, адміністративне право та діяльність, особливо якщо це слідчі підрозділи - кримінальним правом і кримінальним процесом та правосуддям. І як завжди і було: «Не знання законів, не звільняє від відповідальності» тим самим і незнання норм права може привести до порушень законності, неправомірного застосування зброї, спеціальних засобів, фізичної сили і, зрештою, спричинити важкі наслідки.

Що ж до воєного стану, то згідного ЗУ «Про правовий режим воєного стану» - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності

України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[3].

Також, аналізуючи даний закон, ми встановили наступне, що певних положень та регулювань дій поліцейських під час воєного стану він не містить.

Тому, нашу думку існує обґрунтована необхідність в більш глибокому та детальному дослідженні даної проблеми та підключення фахівців з відповідними знаннями для розроблення навчальної програми тактичних та відпрацювання алгоритмів дій під час обстрілу, переміщення, вибір позиції, безпечне місце, безпечна відстань, тактична робота групами, управління транспортним засобом. Оскільки вище зазначене є актуальними, і на наш погляд необхідними для життя та роботи майбутнього поліцейського треба на це звернути увагу. А також, завжди необхідно підкреслювати важливість удосконалення правового забезпечення та імплементації новітніх заходів щодо протидії зі злочинністю та вдосконалення практичних навичок майбутніх поліцейських.

Використана література

1. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [дата звернення 18.08.2022]
2. О.Г. Комісаров, А.О. Собакаръ, Е.Ю. Соболю, О.С. Юнін. Навчальний посібник з Тактико-спеціальна підготовки. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. ДніпроДДУВС, 2017. с. 277
3. Закон України «Про правовий режим воєного стану» URL: <https://nni3.naiu.kiev.ua> [дата звернення 17.08.2022]

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБИГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ

Козирь Вероніка Іванівна

курсант 3 курсу

Навчально-наукового інституту

права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Науковий керівник:

Зеленський Євген Сергійович

старший викладач кафедри

тактико-спеціальної підготовки,

майор поліції

Дніпропетровський державний університет

внутрішніх справ

Зловживання наркотичним засобами – проблема сьогодення, яка потребує вирішення. Постійний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у великих розмірах залишає за собою тисячі загублених життів. Сучасне суспільство це розуміє, тому з кожним днем сприяє протидії незаконному обігу наркотичних засобів.

Як відомо, ще у давнину різні народи вживали наркотики, але тоді вони були лише рослинного походження. В той час, вплив такого наркотику давав людям віру у надприродні сили, адже після вживання вони бачили світ по-іншому. З кожним століттям, вживання наркотиків зростало та переходило у більш масштабні розміри. У Західній Європі вживання та розповсюдження наркотичних засобів до деякого часу, вважалась у якійсь мірі законним промислом, оскільки деякі речовини використовували, як лікарські засоби. Згодом обіг наркотичних речовин збільшився та кількість споживачів також йшла у верх. У 20 столітті було поступове обмеження вживання вже деяких наркотичних засобів, які могли б викликати наркотичну залежність.

Контролювання наркотичних засобів було загальносвітовою проблемою, тому в 1909 році в Шанхаї було проведено першу міжнародну конференцію в

яку ввійшло 13 країн Міжнародної опіумної комісії. Світова система контролю формувалася поступово, починаючи з 1912 р., коли була прийнята Міжнародна конвенція з опіуму або Гаазька конвенція – в якій було укладено перша міжнародна згода про контроль обігу наркотичних засобів. Далі ця діяльність продовжувалась з 1920 р. під егідою Ліги Націй, а з 1946 р. – ООН [1]. Згодом була розроблена Єдина конвенція 1961 р., яка мала мету, забезпечити систематизацію всіх чинних договірних норм у сфері наркотичного обігу. Цією конвенцією було встановлено чотири списки наркотичних засобів, цей список інколи змінювався та корегувався. Речовини у цьому списку класифікують за їх шкідливістю та заборонаю у медичному використанні.

Тому, ця Єдина Конвенція 1961 р., була першим міжнародно-правовим актом, який є основою протидії обігу наркотичних речовин у всьому світові. До 1971 р. під контроль підпадали тільки наркотичні засоби, але у 1971 році була прийнята Конвенція про психотропні речовини [2, с. 152]. Ще до прийняття і набрання чинності конвенцією на міжнародному рівні обговорювалися нові питання, пов'язані з попередженням шкідливих для здоров'я людей наслідків зловживання психотропними речовинами. І вже у 1988 році була прийнята Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин.

Вирішення проблеми незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів є дуже важливою для кожної держави. Тому держава сама обирає шлях протидії наркотичному обігу, спираючись на свій економічний фактор, міжнародні норми та інше. Відносно міжнародних норм, то кожна держава також повинна зменшувати попит на контрольовані речовини, які відносяться до медичних речовин.

В Україні, попередні Конвенції були ратифіковані та набули чинності. Згідно цього, ми розуміємо що в Україні для зменшення обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів діють не тільки внутрішньодержавні нормативно-правові документи, а й міжнародні конвенції, які підсилюють дію українського законодавства.

Отже, у даний час, вирішення проблеми обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів залишається за державою. Але усі повинні розуміти, якщо обирати лише способи протидії внутрішньодержавні, то ми не можемо бути впевнені, що держава зможе запобігти самостійно такому масштабному обігу. Тому, на нашу думку, нехтувати міжнародними актами не потрібно, адже міжнародне співробітництво завжди має ефективний вплив на інші держави.

Список використаної літератури:

1. Конвенція про опіум 1912 // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К М. С. 792
2. Василевич В., Расюк Е. Конвенційний механізм протидії транснаціональному незаконному обігу наркотиків. Підприємництво, господарство і право. 2004. № 11. С. 148–152

ПОМИЛКИ В КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Науковий керівник:

Корогод Світлана Володимирівна

Старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології

Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Лисицин Данило Миколайович,

Набок Олександр Юрійович

здобувачі вищої освіти 3 курсу
факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ

Актуальність. У тезі відображено основні теоретичні підходи до розуміння сутності кваліфікаційних помилок, показано їх різновиди, причини припущення та позначено основні шляхи усунення. Наголошується, що кваліфікаційні помилки обмежені кримінально-правовими рамками. Суб'єктами таких помилок є слідчі, прокурори та судді. Причини кваліфікаційних помилок одночасно зумовлені об'єктивними (наявність великої кількості оціночних понять, нечіткість формулювань кримінально-правових норм) та суб'єктивними (неповне дослідження обставин кримінального правопорушення, неправильна оцінка зібраних доказів та ін.) факторами, а усунення таких помилок засобами прокурорського нагляду або у процесі судової перекваліфікації безпосередньо залежить від суб'єктів та причин їх припущення та має певні обмеження кримінально-процесуальної властивості. Автор приходить до висновку, що уважний облік причин та умов припущення кваліфікаційних помилок, а також усунення таких помилок суб'єктами кваліфікації та застосовувані організаційно-правові заходи, створені задля усунення їх причин, разом є запорукою забезпечення законності у кримінально-правовій сфері та дотримання права і свободи людини.

Ключові слова: кваліфікація кримінальних правопорушень, помилка, застосування кримінального закону, правосуддя.

Основний матеріал. Потреба вивчення проблеми кваліфікаційних помилок породжена практикою застосування кримінального законодавства. Слід визнати, що помилки, які допускаються в ході кваліфікації кримінальних правопорушень, є дефектом правозастосування. Водночас їх наявність ставить питання необхідності осмислення причин «відхилень від стандарту», що допускаються в процесі правозастосування, і свідчить про необхідність удосконалення окремих положень теорії та практики кваліфікації кримінальних правопорушень.

Як свідчать результати спеціальних досліджень, на частку кваліфікаційних помилок, пов'язаних із неправильним застосуванням положень кримінального законодавства, припадає близько 38% усіх випадків скасування чи зміни судових рішень. У подібних умовах особлива увага до проблеми кваліфікаційних помилок виглядає цілком обґрунтованим та справедливим. Адже в ідеалі з розвитком теорії кваліфікації та вдосконалення законодавства число таких помилок має скорочуватися. Однак такий високий відсоток помилок в ході здійснення правозастосування змушує поглянути на проблему кваліфікаційних помилок окремо та оцінити їх сутність, різновиди та причини припущення.[3]

Вивчення кваліфікаційних помилок більшою мірою зацікавило практиків, чий роботи головним чином і становлять сьогодні основну бібліографію з цієї проблематики. При цьому питання про розуміння змісту кваліфікаційних помилок не отримало серед цих дослідників однозначного трактування.

Таким чином, можна констатувати, що в теоретичній площині питання про зміст та види кваліфікаційних помилок вирішуються по-різному, у зв'язку з чим вважаємо за необхідне контурно позначити представлені в науці позиції з питання кваліфікаційних помилок.[1]

Кваліфікаційні помилки є неправильне встановлення наявності чи відсутності складу якихось кримінальних правопорушень, і навіть його відповідності опису у нормах Загальної та Особливої елементів ККУ. Це визначення обмежує кваліфікаційні помилки суто кримінально-правовими рамками. І в цьому у разі процесуальні порушення, допускаються під час кваліфікації скоєного, до кваліфікаційних помилок не ставляться.[5] Так само не є кваліфікаційними помилками і ті з них, що пов'язані з неправильно назначеним покаранням (на долю таких помилок припадає близько 9% випадків зміни або скасування судових рішень), оскільки вони пов'язані з кваліфікацією кримінального правопорушення. Не враховується під час кваліфікації кримінального правопорушення і протиправну поведінку, що лежить за межами складу кримінального правопорушення, а отже, допускаються правозастосовником помилки в оцінці такої поведінки кваліфікації, згідно з аналізованим підходом, не належать.[3]

У зміст кримінально-правових помилок слід включати не тільки дії суб'єкта правозастосування, виражені у неповному чи неточному встановленні та юридичне закріплення відповідності між ознаками вчиненого діяння та ознаками складу кримінального правопорушення, а й аналогічні дії з оцінки інших кримінально-правових діянь (посткримінальної поведінки, діянь, якими правомірно завдається шкоди, незначних діянь, діянь неосудних).

Насамперед кваліфікаційні помилки є негативний результат правозастосовної діяльності у кримінально-правовій сфері. Тобто суб'єктами припущення таких помилок є слідчі, прокурори та судді, а наслідки таких помилок негативно позначаються на ефективності та якості здійснення правосуддя та в результаті не сприяють зростанню рівня довіри населення до судової влади.

Важливо зауважити, що кваліфікаційні помилки не є результатом умисних дій, які призводять до неправильного результату. Саме тому кваліфікаційні помилки не можна ототожнювати зі протиправними діями. Кваліфікаційна помилка має зовсім іншу правову природу, ніж протиправну

поведінку. Бо як підстава неправильної поведінки суб'єкта правозастосування у процесі здійснення ним кваліфікації кримінально-правового діяння виступає якась його суб'єктивна оцінка, заснована на тих похибках у правових знаннях, правовій культурі, можливостях тлумачення кримінального закону та інших законодавчих актів, яка не дає йому правильно оцінити це діяння.[2] Недоліки в правових знаннях та відсутність досвіду, мабуть, і пояснюють ту ситуацію, що найбільше кількість кваліфікаційних помилок допускається правозастосовниками, мають порівняно невеликий стаж роботи (не більше трьох - п'яти років). У тих же ситуаціях, коли неправильне кваліфікаційне рішення засноване не на помилках або неправильної оцінки доказів, а є результатом усвідомленого та вольового вибору суб'єкта кваліфікації, справедливо говорити про умисні дії, що посягають на інтереси правосуддя. Невипадково законодавець визначає суб'єктивне наповнення таких кримінальних правопорушень, як притягнення свідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 ККУ) та винесення свідомо неправосудного вироку, рішення чи іншого судового акта (ст. 375 ККУ), прямонавмисним змістом.[4]

Викладене дозволяє виявити важливу особливість кваліфікаційних помилок - вони обумовлені суб'єктивним фактором (специфікою сприйняття та трактування кримінально-правових норм правозастосовником). Однак слід визнати, що цим природа кваліфікаційних помилок не вичерпується. Всі допущені помилки у кваліфікації кримінальних правопорушень пояснюються одночасно об'єктивними та суб'єктивними передумовами. До перших належать нечітке формулювання конкретних кримінально-правових норм, наявність великої кількості оціночних понять. До других - недостатньо високий професійний рівень правозастосовників, який проявляється у неглибокому чи неповному дослідженні обставин скоєння кримінального правопорушення, неправильній оцінці зібраних у справі доказів, невмінні розмежовувати суміжні склади правопорушень.[1]

Також кваліфікаційні помилки деякі науковці поділяють на три групи:

- 1) невизнання наявності складу кримінального правопорушення у діяннях, де він є;
- 2) визнання наявності складу кримінального правопорушення у діяннях, де він відсутній;
- 3) неправильне обрання норми ККУ для кваліфікації кримінального правопорушення.

Сказане ще раз наголошує зазначену раніше думку про те, що кваліфікаційні помилки є побічним «продуктом» правозастосовчої діяльності. Мінімізація цих помилок та їх виправлення виступають найважливішими завданнями під час здійснення правосуддя. Однак в умовах удосконалення кримінально-правового регулювання, пов'язаного з активною криміналізацією та зростанням числа оціночних та бланкетних ознак, на тлі зниження якості юридичної освіти закономірно зростає кількість помилок, пов'язаних з кримінально-правовою кваліфікацією.[4]

Кваліфікаційні помилки, як зазначено раніше, обумовлені рядом причин. При поясненні етіології кваліфікаційних помилок правозастосовники посиляються на високу завантаженість, нестабільність законодавства та судової практики, неналежну організацію роботи органів попереднього розслідування та ін. Справді, подібні об'єктивні фактори негативно впливають на якість здійснення правосуддя і заслуговують на окреме вивчення. Тим не менш значимо оцінити ті помилки, що викликаються суб'єктивними факторами. Важливо встановити причини помилок, які допускаються самими правозастосувачами при відправленні правосуддя та шляхи їх усунення.[5]

Скорочення числа правозастосовних помилок має призвести до гармонізації практики застосування закону способами усунення таких помилок є наглядова діяльність прокурора та судова перекваліфікація. Виправлення кваліфікаційних помилок у цьому випадку безпосередньо залежить від причин та суб'єктів їх припущення.

Сказане означає, що допущені під час провадження у кримінальній справі кваліфікаційні помилки служать основою зміни кваліфікації. При цьому

можливості зміни помилкової кваліфікації багато в чому залежать від низки процесуальних особливостей (наприклад, можуть залежати від встановлених законом повноважень судів різних інстанцій). Наприклад, помилка, допущена слідчим під час кваліфікації дії, може бути усунена на етапі судового розгляду з урахуванням правила про неможливість повороту до гіршого. [2]

Висновок. Уважний облік причин та умов допущення кваліфікаційних помилок, а також усунення таких помилок суб'єктами кваліфікації та застосовувані організаційно-правові заходи, спрямовані на усунення їх причин, у сукупності є запорукою забезпечення законності у кримінально-правовій сфері та дотримання прав та свобод людини.

Використана література

1. Б. Мелих. Помилка за кримінальним правом: історично-правові аспекти. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2020. Випуск 52. – 405 с. – С. 342 – 350. – С. 344.

2. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство із змінами та допов. на 1 вересня 2021 року: Офіц. текст. – К.: Алерта, 2021. – 194 с.

3. Кримінальне право України. Загальна частина: конспект лекцій / А. А. Вознюк. – К.: Нац. акад. внутр. справ, «Освіта України», 2019. – 236 с.

4. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів як предмет судового реагування: поняття, види та процесуальні способи усунення. /Т.М. Марітчак // Право України. - 2018.- № 10.- с.40-42.

5. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. / М.Й. Коржанський. – К.: Юрінком Інтер, 2021.- 416 с.

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

Кужукіна Антоніна

здобувач вищої освіти 3 курсу факультету
підготовки фахівців для підрозділів
превентивної діяльності

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології

Офіційна юридична кваліфікація – це такий різновид правозастосування, що полягає у оцінці правової природи досліджуваного соціального явища, тобто у визначенні його юридичної приналежності до конкретного правового (чи неправового) сегменту соціальної сфери [1]

Кваліфікація як процес включає кілька етапів, пов'язаних зі стадіями правозастосування: 1) вилучення з фактичної основи юридично значущих ознак; 2) визначення нормативно-правової бази (у тому числі висування кваліфікаційних версій щодо правової природи фактів та формування на їх основі суворо обмеженої сукупності норм, здатних підлягати правозастосуванню; вибір однієї чи кількох норм); 3) винесення рішення у справі, закріплення кваліфікації у правозастосовчому акті [2].

Злочин, небезпечний для життя і здоров'я, є суспільно небезпечне діяння або бездіяльність-невтручання, яким не усувається конкретна небезпека для життя та здоров'я інших осіб за необережного ставлення винного (при поставленні в небезпеку) або відсутності вини (при залишенні в небезпеці) до наслідків, що не настали. Закони про відповідальність за вбивство та тілесні ушкодження разом із законами про відповідальність за попередню злочинну діяльність окреслюють сферу кримінально-правового втручання випадками заподіяння смерті, шкоди здоров'ю та навмисного ставлення до таких наслідків, які, крім волі винного, не настали.

Злочини, небезпечні для життя і здоров'я, юридично вважаються закінченими діями під час створення конкретної небезпеки. Настання наслідків — смерті, тілесних ушкоджень чи заподіяння матеріальних збитків — виходить за межі складів цих злочинів [3].

Такі злочини завжди називали формальними, безпослідовими на відміну від матеріальних, де як закінчений склад караються дії, що спричинили певні, в законі зазначені наслідки.

Питання, які стосуються кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя людини досить глибоко та різносторонньо роз'яснено у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003 року «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» [4]. Та окремі з них так і залишаються незрозумілими, невизначеними та дискусійними.

При кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя людини за ознаками об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, важливим є те, що окремі з них (ст. ст. 115–119) є кримінальними правопорушеннями з матеріальним складом, тобто вважаються закінченими з моменту настання суспільно небезпечного наслідку у вигляді біологічної смерті людини. При цьому об'єктивна сторона таких кримінальних правопорушень характеризуються трьома обов'язковими ознаками: суспільно небезпечне діяння, суспільно небезпечні наслідки та причиновий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечними наслідками. Склади кримінальних правопорушень, які також відносяться до посягань проти життя людини, передбачені ст. ст. 120 та 129 ККУ є злочинами з формальним складом, тобто вважаються закінченими з моменту вчинення зазначених у законі дій. Але інші посягання на життя (ст. ст. 112, 348, 348-1, 379, 400 ККУ) є злочинами з усіченим складом і вважаються закінченими не тільки при настанні біологічної смерті конкретно визначених у законі осіб, а й за наявності замаху на такі кримінальні правопорушення [3].

Кваліфікуючи посягання на життя людини за суб'єктом, варто відмітити, що окремі з них можуть бути вчинені загальним суб'єктом, тобто фізичною

осудною особою, яка досягла шістнадцятирічного віку (ст. ст. 118–120, 129, 348-1 ККУ), а за окремі відповідальності підлягають особи, які досягли 14 років (ст. ст. 112, 115–117, 348, 379, 400 ККУ) або навіть спеціальний суб'єкт (ст. 117 ККУ) – мати новонародженої дитини.

Таким чином, враховуючи вищезазначене, варто відзначити, що питання про особливості кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя людини є надзвичайно важливим і всі ці посягання на життя особи утворюють цілісну систему, адже посягають зрештою на одне і те ж саме найцінніше благо кожної людини – життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів : монографія. Львів : Львівський державний університет, 2013. 712 с
2. Корогод, С. В. "Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я." 26February, 2021. 2021. с. 83.
3. Якубович, М. М., and Н. П. Черняк. "Щодо кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи." The 3 rd International scientific and practical conference—Topical issues of modern science, society and education (October 3-5, 2021) SPC—Sci-conf. com. ual, Kharkiv, Ukraine. 2021. 1096 p. 2021.
4. Постанова Пленуму Верховного Суду «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» від 7 лютого 2003 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-03#Text>.

ПРОБЛЕМИ ВІДБОРУ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Кучеренко Діана Вячеславівна

здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:
Анісімов Дмитро
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки

Розвиток системи професійного відбору майбутніх поліцейських складається з розробки цілей та завдань. Але напрямок відповідної роботи отримує як перспективи, так і проблеми.

Саме від якості професійного відбору до органів Національної поліції України, залежить ефективність роботи майбутнього працівника. Адже відомо, що інколи людина може бути не готовою не тільки фізично, але і психологічно.

Проблема, пов'язана з некомплектом співробітників органів внутрішніх справ, існує майже у кожній області нашої країни – поліцейські звільняються, а молоді співробітники на їхнє місце не приходять [1]. Причин цьому безліч: співробітники, які мають стаж служби більше 20 років поспішають залишити своє робоче місце, щоб вийти на пенсію, оскільки побоюються підвищення пенсійного віку; низька заробітна плата; пред'являються високі вимоги до співробітників поліції, що змушує їх шукати легше роботу; для кандидатів, які вступають на службу до органів внутрішніх справ, встановлені високі медичні вимоги, через що військово-лікарську комісію проходять далеко не всі [2].

У 2018-2019 році із засобів масової інформації надійшло чимало повідомлень про самогубствах, скоєних поліцейськими, виною цьому, також є кадровий голод, тому що велика кількість співробітників просто не витримують емоційний тиск [3].

За даними міністерства внутрішніх справ дефіцит кадрів становить близько 7,5% від загальної чисельності поліцейських, це близько 53 тисяч

співробітників, що є на заводі ефективною роботою. Поліції потрібні ті люди, які хочуть стати поліцейськими.

Для вирішення проблеми, пов'язаної з некомплектом в органах внутрішніх справ проводиться профорієнтаційна робота серед школярів.

В даний час професійної орієнтації відведена нова роль – необхідність створення умов для психолого-педагогічної підтримки молоді у виборі майбутньої професії, допомоги в виявленні професійних інтересів, схильностей, визначення реальних можливостей у освоєнні тієї чи іншої професії.

Профорієнтаційна робота серед молоді в даний час починається з 9-10 класів (це обумовлено насамперед необхідністю створення класів поліцейської профорієнтації з метою відбору кандидатів на навчання в освітні організації системи МВС), що кілька запізнюється за часом.

Здається більш доцільним розпочинати таку роботу з 5-6 класів та проводити її цілеспрямовано із зусиллям професійно-пропагандистської спрямованості до 9-11 класу [4]. Підвищення якості такої роботи пов'язано з необхідністю побудови системи, яка забезпечить не лише відбір потенційних кандидатів на службу (навчання) до органів внутрішніх справ, а й сформує в молоді гуманістичну, цивільно-патріотичну та соціально-правову ціннісну орієнтацію на основі та за допомогою морального потенціалу професійної правоохоронної спільноти [3].

Серед основних завдань профорієнтаційної роботи у органах внутрішніх справ можна виділити такі: професійне інформування школярів про професії МВС, видів діяльності органів внутрішніх справ; підвищення іміджу професій співробітників органів внутрішніх справ серед широких верств населення; створення реального уявлення про порядок навчання, його форми у профільних вузах та служби в поліції; формування позитивної професійної мотивації; проведення якісного професійного відбору кандидатів на службу; забезпечення комплектування вакантних посад особами, які за результатами професійного відбору відповідають встановленим вимогами та визнані придатними до служби та навчання [1,2].

Для реалізації даних завдань у 2014 році виникла ідея створення поліцейських класів, яка сподобалася керівництву, батькам та навіть самим школярам.

Цілями створення таких класів є патріотичне та моральне виховання школярів, підвищення їхньої правосвідомості, підготовка кадрів для вступу до навчальних закладів системи МВС, а також подальшого проходження служби органів внутрішніх справ.

Створення поліцейських класів дозволяє організувати гідну альтернативу кримінальним молодіжним угрупованням, підвищити рівень безпеки в освітніх установах, а також сформуванню поваги до професії тих, хто охороняє суспільний лад. У таких класах крім загальноосвітніх дисциплін проводяться заняття з вогневої, стрійової та фізичної підготовки, а також проводиться навчання до прийомів рукопашного бою [3].

Отже, вирішення проблеми розвитку системи полягає в підвищенні професіоналізму кандидатів. Належна професійна підготовка працівника органів внутрішніх справ є гарантом його успішної діяльності. Для розвитку цієї системи впроваджуються інноваційні підходи, що позитивно впливають на підготовленість кандидатів.

Фізичні здібності та теоретичні знання у поліцейського відіграють важливу роль, адже при їх достатньому рівні підготовки ефективність роботи поліції збільшиться, а показник злочинності зменшиться. Важлива не кількість працівників, а якість роботи, тому майбутній поліцейський зобов'язаний пройти професійний відбір та з гордістю представляти поліцію.

Список використаної літератури:

1. В. В. Бондаренко. Професійна підготовка працівників патрульної поліції: зміст і перспективні напрями: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П. . 2018. 524 с.
2. Закон України «Про Національну поліцію», Положення про патрульну службу МВС, Положення про Національну поліцію: чинне

законодавство зі змінами та допов. станом на 1 квітня 2019. К.: Паливода А. В. 2019. 104 с.

3. Зозуля Є. В. Підготовку сучасного правоохоронця – на рівень європейських стандартів. Наукова бібліотека. 2014. № 4. С. 20-22.

4. Комзюк М. А., Кущенко В. О., Іншеков М. В. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків. 2018. С. 41-43.

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА, ЯК ОСНОВА СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Кучеренко Діана Вячеславівна

здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник:

Бодирєв Дмитро

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

В останній час значно зросла кількість злочинів, пов'язаних із використанням вогнепальної зброї. При цьому в багатьох випадках зброя використовується проти працівників Національної поліції України, які повинні володіти відповідною професійною підготовкою щодо застосування вогнепальної зброї з метою протистояння озброєним злочинцям. До вищезазначеного слід додати ще один фактор, який підтверджує підвищення уваги до високоякісної вогневої підготовки органів та підрозділів Національної поліції України під час виконання ними своїх функціональних обов'язків [5].

Цим фактором є неконтрольоване поширення зброї серед населення, у тому числі у середовищі злочинців. Вважаємо, що такому негативному явищу сприяло і погіршення суспільно-політичної та економічної ситуації в Україні, і криміналізація суспільства [2].

Вогнева підготовка є самостійною дисципліною й одночасно входить до системи професійно-службової та фізичної підготовки співробітників правоохоронних органів, як складова частина підготовки.

Своєю чергою в освітніх організаціях системи МВС України вона тісно і нерозривно пов'язана з іншими спеціальними дисциплінами.

Основним напрямом розвитку вогневої підготовки працівників національної поліції України є пошук засобів і методів, а також ефективних

шляхів удосконалення вмінь і навичок, спрямованих на приведення якості професійної підготовки до сучасних вимог.

Класичною основою вогневої майстерності здавна вважалися вміння застосовувати зброю. У 80% випадків застосовувати зброю доводиться в умовах поганої видимості, іноді в темряві, що виключає класичну прицільну стрілянину. Треба вміти стріляти і в засобах індивідуального захисту (бронежилетах), користуватися придатними захисними спорудами, змінювати певну тактику дій, використовувати прийоми ухилення від ураження.

Треба вміти використовувати зброю під час переслідування, на вулицях, у приміщеннях, у місцях великого скупчення людей, з транспортного засобу та ін. Тому в системі формування вогневої майстерності, як складової професійної компетентності, стали простежуватися тенденції навчання стрільби: з вихідного положення, коли пістолет знаходиться в кобурі, з близьких відстаней, від стегна, лежачи, утримуючи зброю однією або двома руками, методом швидкісної стрілянини, з перенесенням вогню по фронту, в умовах слабого освітлення, з використанням приладів нічного бачення, світлових насадок, патронів із трасуючими кулями та інше [5].

Успішне відпрацювання стрілецьких вправ забезпечується наявністю такої навчально-матеріальної бази, що давала б змогу моделювати різноманітну обстановку та проводити комплексні заняття з використанням різноманітних технічних засобів [1].

Також важливим у сучасних умовах є використання інноваційних форм, методик навчання і новітніх науково-технічних засобів. Так, науковці С. Гаврік та А. Черніков, наголошуючи на важливості стрілецької підготовленості майбутніх поліцейських, вказують, що гарантом життя та здоров'я поліцейського у разі вогневого контакту зі злочинцем є швидкі дії, пов'язані із застосуванням вогнепальної зброї [3].

Ми погоджуємось з думкою науковців, що освітній процес майбутніх правоохоронців необхідно запроваджувати елементи імітаційного моделювання.

Для подальшого вдосконалення та розвитку навичок, а також для того щоб наблизити заняття до реальних умов, необхідно виконувати вправи, що відтворюють різні ситуації і моделюють застосування зброї. Для здійснення таких практичних занять необхідна організація міжкафедральних занять спільно з викладачами фізичної і тактичної підготовки [2].

В наш час актуальним питанням є протидія загрозам при загостренні військових дій та можливій окупації. Міністерство внутрішніх справ взагалі та Національна поліція зокрема входять до складу сектору безпеки і оборони України. Сьогодні, поряд з підготовкою та веденням звичайних військових дій, вимагає посилення уваги і обробки проведення комплексу заходів з підготовки до боротьби з силами спецоперацій, диверсійно-розвідувальними силами, мобільними угрупованнями противника, що прорвалися на територію країни, іншими антидержавними збройними формуваннями на всій території країни, а можливо і під час окупації певних територій України. Ці заходи складають основу ТрО держави [3].

Для успішних дій спротиву, зменшення втрат партизанських груп, необхідні спеціальні знання, починаючи від технічних знань та поведження з загальновійськовою та спеціальною зброєю, засобами зв'язку до вмінь організувати партизанський рух на місті та оперативно провести спеціальні диверсійні чи інші заходи. Для цього необхідно вносити доповнення в професійну підготовку особового складу та здобувачів закладів вищої освіти систем МВС, СБУ, УДО тощо. Для відпрацювання спільних дій доцільно проводити круглі столи з фахівцями від СБУ, ГПУ, органах управління ЗС України і ТрО та місцевої влади. На мою думку, в навчальних дисциплінах тактико-спеціальної, вогневої, безпеки життєдіяльності, спеціальної фізичної та психологічної підготовки заводити такі учбові питання на кшталт: «Бій у місті», «Тактика та організація руху опору», «Основи малої війни», «Напад на об'єкт» та ін.. Також приділяти увагу інформаційно-психологічним операціям, рейдам, розвідці, корегуванню тощо [3].

Але всі ці заходи несуть конфіденційну інформацію та повинні вивчатись згідно з чинним законодавством України [2].

Отже, вогнепальна зброя є важливим чинником, що дає змогу компенсувати слабкі риси характеру особистості працівників поліції, створює у них почуття впевненості у собі й у своїх силах. Якщо ми порівняємо показники цих блоків, то побачимо, що вони ідентичні, а це підтверджує рівень професійної компетентності офіцерів поліції при застосуванні правомірної сили в службовій діяльності. Застосування поліцейського заходу має превентивно-примусовий характер, що обмежують особисту свободу та застосовуються з метою запобігання подальшого порушення закону. Реалізація застосування заходу повинно здійснюватися на правомірних засадах, в межах нормативно-правових актів, маючи ефективний спосіб реалізації [4].

Для висновку потрібно сказати, що ситуація, в якій опинилась Україна, потребує нових методів підготовки особового складу «силових» структур, як у складі підрозділів, так і в самостійній (автономній) дії. Для цього необхідно розробити спеціальний курс для підготовки курсантів та службовців, як в відомчих навчальних закладах, так і в системі професійної підготовки із залученням фахівців підрозділів СБУ, МО, ветеранів АТО/ООС та ін.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України № 50 від 26 січня 2016 р. // - URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#n17>.(дата звернення: 14.05.2022)

2. Дах, Ганс фон. Тотальний опір: Інструкція з ведення малої війни для кожного. Ч.1. Пер. з німецької Х. Назаркевич; наук. ред. українського вид. О. Фешовець. 2-ге випр. видання. – Львів: Видавництво «Астролябія», 2014. - 160 с. (дата звернення: 15.05.2022).

3. Інструкція про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань та інших матеріальних носіїв інформації, які містять

службову інформацію. Постанова КМУ від 27.11.1998 № 1893 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1893-98-п> (дата звернення: 20.05.2022).

4. Алямкін Р.В. Сила права vs. право сили: територіальна цілісність держав в сучасному світі // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 4. – С. 96-99. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_4_21. (дата звернення: 15.05.2022).

5. Мельник В.І. Незаконне розповсюдження й обіг зброї як загроза громадському порядку в сільській місцевості. / Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. // Вип. 2. Т. 2. С. 66–70 (дата звернення: 16.05.2022)

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИЙОМІВ БОРОТЬБИ У ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Липка Роман

здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції

Наукових керівник:

Кириченко Андрій

Старший викладач кафедри
Спеціально-фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Постановка проблеми. Під час виконання службових завдань працівники поліції мають право на застосування прийомів боротьби. Правові підстави та вимоги регулюються чинним законодавством. На практиці, найчастіше такі прийоми застосовуються в екстремальних умовах, під впливом великої кількості несприятливих чинників. При цьому зазначається, що поліцейський має мати високі теоретичні та практичні знання спеціальних рухових умінь і навичок, а також орієнтуватися у ситуації коли застосування прийому боротьби є доречними.

Стан дослідження. Дане питання неодноразово досліджувалося такими дослідниками, як В.О. Заросило, А.В. Губанов, О.С. Федченко, В.Д. Шиян тощо.

Метою написання є здійснення дослідження особливостей застосування прийомів боротьби у поліцейській діяльності.

Виклад основних положень. Типовими на сьогоднішній день є ситуації, при яких працівники поліції застосовують бойові прийоми, а потім такі відео масово поширюються у соціальних мережах та обговорюються населенням. Після чого дію поліцейського піддаються оцінці з боку населення та

журналістів на законність таких дій та притягнення поліцейського до відповідальності у разі перевищення повноважень.

Поліцейський, з метою затримання особи-правопорушника може використати фізичний вплив, що проявляється в вигляді спеціального прийому боротьби та має на меті зупинити вчинення протиправних дій правопорушника.

Застосовуючи бойові прийоми першочергово потрібно здійснити повідомлення особі та попередження, також надається час для виконання законних вимог поліцейського. Попередження має звучати голосно, чітко, зрозумілою мовою, аби особа правопорушника змогла його почути та прийняти рішення стосовно подальших дій: виконати вимогу поліцейського або продовжити протиправну діяльність[2, с. 75].

Усі больові прийоми виконуються виключно жорстко, на грані травми. Будь-яка спроба опору має бути рішуче придушена. При цьому на законодавчому рівні встановлено заборону на травмування особи, що вчинила кримінальне правопорушення без наявної необхідності. У особливих випадках, що прописані в законодавстві дозволяється заподіяти важку та середньої тяжкості шкоду для здоров'я, до них належать:

1. Ситуація, при якій особа правопорушник вчинив правопорушення особливо суспільно небезпечним способом, або передбачається значне порушення громадської безпеки. У таких випадках аналізується співвідношення сил та визначається, що затримати правопорушника безпечним способом неможливо.

2. Особа, що вчинила правопорушення має добру фізичну підготовку та вчинить сильний і вмілий опір, котрий включає в себе реальну загрозу для життя чи здоров'я працівника поліції та населення [1, с. 34].

У разі відсутності таких особливих обставин за навмисне заподіяння шкоди здоров'ю правопорушник - працівник поліції має бути притягнутий до відповідальності.

Перш ніж почати використовувати бойові прийоми, поліцейський повинен оцінити статуру правопорушника затримання, взаємне розташування

працівника й об'єкта і дистанцію між ними, готовність правопорушника до опору, а також одяг свій та правопорушника. І вже на основі даної інформації обирати прийом, котрий буде найбільш доречним у даних умовах.

Також необхідно розуміти, що використання бойових прийомів не має бути застосовано до людей похилого віку, інвалідів та осіб із обмеженими можливостями та осіб, котрі є фізично слабкими та не становлять будь-якого виду загрози. На законодавчому рівні надається дозвіл застосовувати бойові прийоми у тому разі, якщо дані дії здійснюються з метою забезпечення особистої безпеки працівника.

Висновок. Отже, підсумовуючи можна зазначити, що дотримання критеріїв застосування бойових прийомів поліцейськими є оціночними та застосовуються за внутрішнім переконання поліцейського. Найвагомим у даному випадку є розуміння критеріїв своєчасності та співрозмірності застосування фізичного впливу. У разі перевищення та незаконного застосування бойових прийомів поліцейський має бути притягнутий до кримінальної відповідальності.

Література

1. Поліцейська діяльність: навчальний посібник / Мукоїда Р.В., Любчик В.Б., Пишна А.Г., Берендєєва А.І., Афонін Д.С. / за ред. Корнієнка М.В. Одеса: ОДУВС, 2021. 34 с.

2. Застосування больових прийомів під час затримання правопорушника [Текст] : метод. рек. / [В. В. Білик, В. В. Бондаренко, Н. Ю. Худякова та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. – 75 с.

МЕДІАЦІЯ У СФЕРІ ВИРІШЕННЯ ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

Літошко Влада

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Задоя Вікторія

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

У вирішенні публічно-правових спорів використовується, переважно, класична змагальна процедура. Але у контексті розвитку інституту медіації як науковці, так і експерти (в тому числі судді) обґрунтовують доцільність застосування цього альтернативного способу вирішення публічно-правових спорів. Дослідження тенденцій розвитку медіації у публічно-правових спорах є актуальною у зв'язку з гуманізацією, спрощенням і лібералізацією судочинства.

Перспективи застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів досліджували: В. Баранова, І. Бельська, В. Бевзенко, І. Бельська, О. Ващук, І. Верба, С. Виноградова, Л. Власова, А. Гайдук, О. Горова, Ю. Губар, Д. Давиденко, С. Демченко, С. Задорожна, В. Землянська, Г. Єременко, В. Кудрявцева, А. Лиско, В. Маляренко, Л. Мамчур, Ж. Мішина, А. Пишна, Н. Прокопенко, В. Тісногуз, А. Чернега, К. Шершун, Т. Шинкар, Д. Яніцька та ін. Проте, медіація у вирішенні публічно-правових спорів так і не отримала правового закріплення, що потребує наукового обґрунтування.

Відповідно до ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. публічно-правовий спір – це спір, у якому: *хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції*, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій; *або хоча б одна сторона надає адміністративні послуги* на підставі законодавства, яке уповноважує або

зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг; або *хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму* і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [1]. Питання застосування медіації у вирішенні публічно-правових спорів завжди викликало наукову увагу правників.

Публічно-правові спори часто називають немедіабельними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом застосування медіації. Це зумовлено особливостями суб'єктного складу адміністративно-процесуальних правовідносин. Важко уявити участь органів державної влади та органів місцевого самоврядування у переговорах [2]. До абсолютних критеріїв немедіабельності спору відносяться такі: 1) наявність прямої законодавчої заборони на вирішення певного виду правового спору в порядку медіації; 2) суперечність предмета й змісту спору моралі та публічному порядку; 3) наявність у спорі інтересів третіх осіб; 4) неможливість укладення мирової угоди згідно із законодавством; 5) недієздатність сторін медіації чи відсутність повноважень їх представників на укладання медіаційної угоди [3]. Отож, за певних обставин публічно-правові спори все ж можна визнати медіабельними.

В умовах сьогодення до медіації звертаються переважно при розв'язанні цивільно-правових та господарсько-правових спорів. Адже такі спори, як правило виникають між рівноправними суб'єктами, які можуть за власною згодою обирати різні варіанти розв'язання конфлікту. Більш дискусійним є питання можливості та доцільності запровадження медіації при розв'язанні адміністративних спорів. Обумовлено це тим, що однією із сторін спору виступає орган державної влади, наділений владними повноваженнями, який має діяти лише в межах, чітко визначених законом. Тому пошук компромісу між конфліктуючими сторонами є більш складним, ніж в цивільних чи господарських спорах. Одностайності щодо можливості застосування медіації для врегулювання адміністративних спорів не досягнуто ні серед практиків, ні

серед науковців [4]. Ця проблема не знайшла однозначного вирішення і у зв'язку з прийняттям Закону України «Про медіацію».

І. Верба констатує, що незважаючи на активне наукове обговорення офіційного визнання медіації, сучасне адміністративне законодавство забороняє використання альтернативних способів вирішення адміністративних справ. При цьому, мирне врегулювання адміністративного спору не заборонено, оскільки спроможність досягнення компромісу у спорах між органами публічної влади є показником ефективності, відкритості і якості їх діяльності загалом. Використання медіації є ефективним способом розвантажити суди, але таке її використання має бути обережним і контролюватися судом [5, с. 187]. Дослідниця допускає ідею застосування присудової медіації як компромісу у питанні застосування цього способу вирішення публічно-правового спору.

Присудова медіація здійснюється після звернення особи до суду і є частиною судового процесу. Суддя може передати розгляд справи приватному медіатору, або судді-медіатору. На час здійснення процедури медіації розгляд справи зупиняється [6, с. 31; 7]. Присудова медіація передбачає її проведення під контролем судді, але без його втручання у процес.

Присудова медіація є оптимальною для врегулювання публічно-правових спорів, а тому числі адміністративних. Основна перевага присудової медіації – спроможність розвантажити адміністративні суди, при цьому не створюючи ризики для верховенства права. Досягнення компромісу та вирішення адміністративного спору за участю судді передбачає укладення угоди, а завданням суддів у цьому процесі є гарантування дотримання законних публічних і приватних інтересів, а не лише інтересів сторін. Зокрема, гарантування публічних інтересів у процесі присудової медіації є умовою дотримання приватних інтересів громадян [5, с. 189]. Присудова медіація, незважаючи на її переваги, не отримала правового закріплення у адміністративно-процесуальному законодавстві, що на нашу думку потребує системного переосмислення.

Висновки. Підтримуємо застосування медіації у сфері вирішення публічно-правових спорів, для чого пропонуємо внести відповідні доповнення до адміністративно-процесуального законодавства. Водночас, зважаючи на специфіку публічно-правових спорів, де однією зі сторін є орган публічної влади, проведення медіації можливе лише у присудовому порядку.

Список джерел літератури:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
2. Крупченко І. Р. Медіація як альтернативний спосіб вирішення публічно-правових спорів: теорія, досвід застосування в Україні та країнах ЄС: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 081 «Право». Запоріжжя: ЗНУ, 2020. 90 с.
3. Мазаракі Н. Зміст та значення принципу самовизначення сторін медіації. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 3/4. С. 94-98.
4. Пишна А. Г. Застосування медіації для урегулювання адміністративних спорів. URL: http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1722/1/%D0%9F%D0%B8%D1%88%D0%BD%D0%B0_%D0%90.%D0%93.pdf.
5. Верба І. О. Медіація в адміністративному судочинстві: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). С. 186-190.
6. Гуськов А. О. Присудова медіація передбачає її проведення під контролем судді, але без його втручання у процес. *Правові новели: науковий юридичний журнал*. 2019. № 7. С. 30-33.
7. Minakova Ye, Nalyvaiko I. Application of mediation in the resolution of public legal disputes with the participation of local governments. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 3(47). С. 223-227.

ПРАВО НА СВОБОДУ ВИСЛОВЛЕННЯ ДУМКИ ТА ЙОГО ОБМЕЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА ВІТЧИЗНЯНІ РЕАЛІЇ

Марочкін Олексій Іванович

к.ю.н., асистент кафедри кримінальної юстиції
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна

Вступ./Introduction. Одним із фундаментальних прав, гарантованих Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) є право на свободу висловлення думки, закріплене у ст. 10 Конвенції. Так, кожен має право вільно висловлювати свою думку. Це право включає свободу дотримуватися своєї думки та свободу отримувати й розповсюджувати інформацію та ідеї без будь-якого втручання з боку публічних влад та незалежно від державних кордонів. Зазначені положення розповсюджуються не тільки на зміст інформації, а на засоби її розповсюдження у фізичному або віртуальному світі.

Ціль роботи./Aim. Метою роботи є дослідження права на свободу висловлення думки та його обмеження у кримінальному судочинстві крізь призму європейських стандартів та правозастосовної практики.

Матеріали та методи./Materials and methods. При підготовці тез наукової доповіді досліджувалися положення міжнародних нормативних актів, а також практика Європейського суду з прав людини. Використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема, порівняльно-правовий метод, системно-структурний метод, метод узагальнення, метод аналізу і синтезу та ін.

Результати та обговорення./Results and discussion. Цифрова революція обумовила використання комп'ютерних технологій у найрізноманітніших сферах людської діяльності. Пошукові системи в Інтернеті дозволяють шукати,

отримувати та розповсюджувати інформацію, ідеї та інший контент з огляду на позитивні перетворення людства. З іншого боку, в непоодиноких випадках держава має обмежити використання зазначеного права, зокрема, в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, як це передбачено ч. 2 ст. 10 Конвенції. Так, ст. 28 Закону України «Про інформацію» в аспекті неприпустимості зловживання правом на інформацію забороняє використання інформації для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення теракту, посягання на права і свободи людини.

Особливо яскраво потреба у застосуванні обмежувальних заходів виявилася в умовах запровадження в Україні надзвичайного режиму воєнного стану, коли на перший план вийшла нова категорія злочинів, яких раніше або взагалі не було, або вони були в невеликій кількості. Насамперед, це кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни, порушенні законів і звичаїв війни). Другий досить великий блок кримінальних правопорушень, які сьогодні вчиняються - злочини проти основ національної безпеки України – державна зрада, колабораційна діяльність, пособництво державі-агресору. У переважній більшості випадків такі злочини організовуються та здійснюються із використанням електронних засобів зв'язку – електронної пошти, месенджерів, форумів та акаунтів у соціальних мережах. Йдеться про злочинне зловживання правом на вільне вираження думки і боротьба із такими злочинами потребує нових засобів відшукування та використання цифрових доказів у кримінальному судочинстві. Разом з тим, як передбачено Декларацією про свободу обміну інформацією в Інтернеті, прийнятою 28 травня 2003 р. на 840-му засіданні Комітету міністрів РЄ, державами можуть бути вжито заходів, які зобов'язують чітко усувати інформацію, що розпізнається або блокувати доступ до неї, якщо компетентні

національні влади приймуть тимчасове або остаточне рішення про її незаконність (Принцип 3). Тож йдеться про вжиття заходів, спрямованих на усунення наслідків порушень законодавства в зазначеній царині, спричинених зловживанням правом на інформацію. При цьому слід враховувати сформульовані Європейським Судом з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд) стандарти, яким має відповідати рішення про втручання з боку держави у право особи на вільне висловлення думки: 1) чи був такий захід передбачений законом; 2) чи переслідує він законну мету; 3) чи є він необхідним у демократичному суспільстві (рішення ЄСПЛ від 18.12.2012 р. у справі *Ahmet Yildirim v. Turkey*).

Рекомендація № CM/REC(2016)5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про свободу Інтернету» передбачає, що будь-яке обмеження права на свободу вираження думки в Інтернеті має відповідати вимогам ст. 10 Конвенції, а саме воно:

- передбачено законом, який є доступним, чітким, недвозначним та достатньо точним для того, щоб громадяни мали регулювати свою поведінку. Закон забезпечує суворий контроль за межами обмежень та ефективний судовий контроль для попередження випадків перевищення повноважень. У Законі з достатньою ясністю вказані межі дискреційних повноважень державних органів щодо застосування обмежень та способів виконання таких рішень;

- переслідує законні цілі, вичерпний перелік яких міститься у ст. 10 Конвенції;

- є необхідним у демократичному суспільстві та пропорційним законній меті, що переслідується. Існує необхідна суспільна потреба у обмеженні, яке застосовується на підставі рішення суду або незалежного адміністративного органу, відкритого для судового контролю. Рішення має бути цілеспрямованим та конкретним. Воно також має бути засновано на оцінці ефективного обмеження та ризиків надмірного обмеження. Під час проведення такої оцінки слід визначити, чи призведе обмеження до встановленої непропорційної

заборони на доступ до Інтернет-контенту чи особливим видам контенту, і чи є вона мінімальним обмежувальним заходом, доступним для досягнення переслідуваної законної мети (п. 2.4.1 Рекомендації).

Висновки./Conclusions. Слід зазначити, що в межах кримінального судочинства України відсутній такий захід припинення злочину та його наслідків, вчиненого з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, як блокування сайтів із забороненою законом інформацією. Між тим, по-перше, такі заходи унеможлиблюють подальше розповсюдження забороненої законом інформації, по-друге, унеможлиблюють видалення або перетворення інформації, як одного із ключових доказів у кримінальному провадженні.

ТАКТИКА ДІЙ ТА ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПІД ЧАС ПЕРЕВІРКИ ДОКУМЕНТІВ ОСОБИ

Наліжитий Вадим Віталійович

Здобувач вищої освіти 2 курсу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Завістовський Олег Дмитрович

Старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Відкрита збройна агресія Російської Федерації змінила всі суспільні відносини, які існували в нашому суспільстві до початку війни. З початком війни правоохоронні органи, у тому числі підрозділи Національної поліції України, здійснюють свою професійну діяльність із захисту прав та свобод людини, протидії злочинності тощо в посиленому режимі. Внаслідок таких подій, як зазначалося вище, відбулися певні зміни в суспільних відносинах, тому на підставі цього, з метою регулювання фактичних відносин, які існують в суспільстві, були внесені зміни й до діяльності працівників Національної поліції України, не став винятком й порядок здійснення поліцейських заходів. Тому питання здійснення перевірки документів як превентивного заходу є доволі актуальним в наш час, адже завдяки застосуванню такого засобу працівникам поліції надається можливість виявлення диверсантів, осіб, які перебувають на території України з підробленими документами та інших небезпечних категорій осіб [2, с. 11].

Отже, відповідно до статті 31 Закону України «Про Національну поліцію» перевірка документів особи є превентивним поліцейським заходом [1]. Такий превентивний захід відповідно застосовується з метою попередження, виявлення протиправних діянь, забезпечення громадського порядку та громадської безпеки, а також попередження надзвичайних ситуацій [3, с. 15].

Але навіть при здійсненні такого превентивного заходу як перевірка документів особи поліцейські, які здійснюють перевірку документів особи

повинні дотримуватися таких заходів безпеки як: 1) дотримуватися правил «трикутника безпеки». Тобто поліцейський повинен перевіряти документи в особи в парі зі своїм напарником, таким чином забезпечується принцип «контакт – прикриття»; 2) виключити можливість втручання в процес перевірки документів інших громадян, оскільки серед них можуть знаходитися спільники особи, яку перевіряють; 3) треба знаходитися від особи, яка перевіряється, на відстані 1,5 м; 4) стояти напівоберту з того боку, з якого застібнутий верхній одяг підозрюваного і уважно стежити за кожним рухом; 5) спостерігати за діями людини, переводячи погляд із документів на людину і навпаки; б) намагання наблизитися до особи, яка перевіряється, повинно рішуче присікатися; 7) поліцейський не повинен піднімати документи, які особа, яка перевіряється, кинула на землю, в такому разі потрібно запропонувати особі підняти їх, відступивши в разі цього на один–два кроки; 8) постійно контролювати поведінку особи, яка перевіряється; 9) тримати ситуацію під контролем [2, с. 43].

Під час перевірки документів поліцейський повинен як уважно дослідити надані йому документи на наявність ознак підробки чи фальсифікації (наприклад, різниця у видах печаток, незбігання у графіці окремих елементів оформлення документа, передачі градацій тону чорно-білого тонового зображення та передачі кольору, використання різних матеріалів для виготовлення обкладинки паспорта, які не відповідають опису паспорта, а також використання паперу для виготовлення внутрішніх сторінок паспорта низької якості (відсутність водяних знаків) та інші ознаки), так і особливу увагу звернути на реакцію особи, у якої проводиться перевірка особи [4]. Тобто на її зміну міміки, тембру голосу, зміна її психічного стану можуть свідчити про готовність до агресивних дій, опору. Людина може зважувати свої слова, але не здатна контролювати міміку, жести, інтонацію, тембр голосу тощо. Кожен із цих елементів спілкування «сигналізує» співбесіднику про правильність сказаного словами чи «підказує» сумнів у них [2, с. 40].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що внаслідок подій, які відбуваються на території нашої країни, пов'язаних із збройною агресією Російської Федерації, під час перевірки документів особи, так й під час проведення інших поліцейських заходів, поліцейському наймовірно важливо дотримуватися заходів особистої безпеки, дотримуватися визначеного алгоритму дій та об'єктивно аналізувати ситуацію, що склалася, оцінювати всі можливі ризики під час виконання службових обов'язків та вжити всіх заходів щодо неможливості порушення встановленого чинним законодавством правопорядку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Закон України «Про Національну поліцію» Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>;
2. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції: навч. посібник / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 480 с.;
3. Мінка Т. П. та ін. Поліцейські заходи. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію», розділ IV «Повноваження поліції». / за заг. ред. Т. С. Мінки. Харків : Право, 2016. С. 103.;
4. Заходи особистої безпеки в конфліктній ситуації та при перевірці документів URL: https://arm.naiiau.kiev.ua/books/occupational_h_s/info/lec10.html

УМОВИ ІННОВАЦІЙНОГО РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЯК ДЕРЖАВИ, ЩО МАЄ СТАТУС КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Передерій Олександр Сергійович,
к.ю.н., доцент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна

Вступ. 23 червня 2022 р. для України стало історичною датою: державі офіційно було надано статус кандидата в члени Європейського Союзу (далі – ЄС). Юридично таке рішення було закріплено у Резолюції Європарламенту про статус кандидата України, Республіки Молдови і Грузії 2022/2716(RSP) (далі – Резолюція про статус кандидата) [1]. Положення документу чітко визначили обов’язковість активізації співпраці України і ЄС у багатьох напрямках, що передбачає інноваційне реформування правової системи задля забезпечення гармонізації законодавства України з нормами і принципами ЄС. Задля підвищення ефективності цього процесу доцільним є аналіз умов, за яких будуть втілюватися відповідні перетворення.

Мета роботи. Метою роботи є висвітлення соціально-політичних обставин, за яких буде відбуватися реформування правової системи України як держави, що має статус кандидата на вступ до ЄС.

Матеріали та методи. Тези наукової доповіді підготовлено на основі аналізу нормативних документів з питань європейської інтеграції, наукових праць вчених та аналітичних матеріалів. У процесі формування наукової позиції було застосовано низку методів наукового пізнання (метод системного аналізу, історичний метод, соціологічний метод, порівняльно-правовий метод, та н.).

Результати та обговорення. зміст Резолюції про статус кандидата передбачає, що основним «трампліном», який має подолати держава на шляху повноправного членства у ЄС є виконання відомих «Копенгагенських

критеріїв», а зокрема - впровадження реформ у сферах демократії, верховенства права, прав людини, ринкової економіки та впровадження *acquis* ЄС. Кінцевою метою таких реформ є створення максимально сприятливих умов для втілення закріплених у Конституції України прав і свобод людини і громадянина, що цілком відповідає домінуючому у правовій системі ЄС концепті антропоцентризму. Вагомість цього є аксіомою, адже, як відзначає Л. І. Адашис, визнання, забезпечення та реальний захист прав, свобод і законних інтересів являє собою своєрідний індикатор ефективності і життєздатності існуючої конституційної практики [2, с. 134]. Відповідно, з огляду на вимоги і очікування ЄС, змін мають зазнають усі елементи і підсистеми національної правової системи: інституційно-суб'єктна, нормативна, функціональна, ідеологічна, комунікативна.

В сучасних умовах прискорення динаміки процесів європейської інтеграції базовим елементом, який зазнає первинних перетворень є право як окрема підсистема, яка залучається до процесів соціальних змін, підтримання соціального порядку, вирішення конфліктів, самоорганізації суспільства [3, с. 32]. Технологічно, право буде змінюватися змістовно шляхом внесення змін у чинне законодавство через прийняття нових нормативних актів, регламентації впровадження у правову систему нових інститутів права. З точки зору соціально-правової практики це дасть поштовх для удосконалення якості роботи державно-владних інституцій, змінення правової свідомості і підвищення правової культури широких верств населення, реформування юридичних практик тощо.

Якщо більш конкретизовано розглядати перспективи реформування правової системи України як кандидата на вступ до ЄС, то слід розкрити основні очікування європейських партнерів від України. Зокрема, мова йде про проведення семи блоків реформ у таких сферах суспільних відносин як: Зокрема, це:

— функціонування Конституційного Суду, що передбачає розробку і запровадження попереднього відбору суддів на основі оцінки їхньої

добросовісності та професійних навичок, які рекомендовано Венеційською комісією;

— продовження судової реформи з урахуванням вимог ЄС щодо позицію про призначення «фахових суддів» на посади суддів з прозорою системою попереднього відбору суддів неупередженою Вищою радою правосуддя та оновлення складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

— реформування антикорупційної політики держави. Зокрема, європейські партнери чекають від України оптимізації процедури призначення керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, проведення відбору та призначення на посаду нового директора Національного антикорупційного бюро України, удосконалення організаційно-правового механізму проведення конкурсу на призначення керівників спеціалізованих антикорупційних органів з урахуванням виключення неформального політичного впливу з боку Президента України та інших інституцій;

— покращення протидії легалізації грошових коштів, здобутих незаконним шляхом за стандартами Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (Financial Action Task Force – «FATF»), розробка і впровадження комплексного стратегічного плану реформування правоохоронного сектора;

— практичне втілення «антиолігархічного законодавства» з урахуванням стандартів *acquis* ЄС, а саме – подолання юридично обґрунтованим способом обмежень надмірного впливу олігархів на економічне, політичне та суспільне життя з урахуванням висновку Венеційської комісії;

— гармонізація національного законодавства України про аудіовізуальну продукцію з законодавством ЄС, розробити правові засади подолання впливу корисливих інтересів через узгодження закону про ЗМІ з Директивою ЄС «Про аудіовізуальні медіапослуги та передавши повноваження незалежному регулятору ЗМІ»;

— удосконалення законодавства про національні меншини в Україні (ухвалення модального закону про нацменшини, який би містив дієві механізми запобігання притисканню інтересів національних меншин в Україні).

Зауважимо, що реалізація інноваційних перетворень у правовій системі України відбувається за особливих соціальних умов. По-перше, надання Україні статусу кандидата в члени ЄС стало політичною реакцією Союзу на «неспровоковану, необґрунтовану та незаконну» агресію, яку розпочала Росія проти України. Схвалення статусу кандидата України на вступ до ЄС став індикатором неприйняття європейською спільнотою агресивних намагань Росії перешкодити намаганням України підтвердити на світовому рівні власну культурну та політико-правову європейську ідентичність. За таких обставин процес надання Україні статусу кандидату на вступ до ЄС характеризувався прискореними темпами у порівнянні з державами, які мають аналогічний статус (Албанія, Молдова, Північна Македонія, Сербія, Туреччина, Чорногорія).

По-друге, документом встановлено, що, надаючи статус кандидата у члени ЄС Україні, Європейський парламент робить геостратегічний внесок у забезпечення сильного та об'єднаного ЄС, адже перспектива повного членства України в ЄС відповідає власним політичним, економічним інтересам і інтересам безпеки всього Союзу. Така позиція ЄС не сформувалася на пустому місці, адже документ готувався ще з 2020 р. і 2022 р. зазнав корегувань. Незважаючи на те, що протягом своєї історії ЄС здійснив нормативну інституалізацію спільної політики у сфері безпеки, зазначений напрям багато у чому потребував подальшого модального правового забезпечення. 21.03.2022 р. Рада ЄС прийняла першу в історії спільну стратегію ЄС у галузі безпеки та оборони під назвою «Стратегічний компас безпеки і оборони». Документ був прийнятий як солідарна відповідь ЄС на «вороже середовище безпеки» [4]. «Стратегічний компас безпеки і оборони» закріплює основне юридико-декларативне положення про те, що агресія Росії проти України, а також великі геополітичні зміни, збільшення джерел нестабільності ставлять під сумнів здатність ЄС просувати своє бачення миру і захищати власні інтереси. У

документі зазначено, що підтримка України є шляхом до відновлення миру і безпеки у Європі. Між іншим, документ готувався активно з 2020 р. і включає у себе положення щодо протидії кібератакам, гібридним загрозам, дезінформації, зміцнення військового потенціалу Євросоюзу на випадок можливої агресії, підвищення інвестицій ЄС в оборонний сектор, створення загальноєвропейського підрозділу швидкого реагування у кількості до 5000 військових, посилення співпраці з НАТО та ООН [5]. На думку деяких вітчизняних експертів, прийняття «Стратегічного компасу безпеки і оборони» ніякого значення для України не мало. Ми переконані у тому, що його прийняття сприяло прискоренню набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС.

По-третє, Резолюція не лише декларує зобов'язання України здійснювати системні реформи, а й зобов'язує Комісію та Раду ЄС встановити розширений та структурований політичний діалог із країнами-кандидатами задля просування подальшої економічної інтеграції та гармонізації законодавства України з нормами ЄС, а також поступового залучення до цієї роботи більшої кількості інституцій ЄС. Зазначені процеси вже тривають в Україні у межах імплементації Угоди про асоціацію та окремих двосторонніх угод з ЄС. Обидві сторони постійно будуть корегувати власні кроки у процесі поглиблення співробітництва. Пріоритетним завданням України на найближчу євроінтеграційну перспективу, яке визначено Кабінетом Міністрів, є участь у забезпеченні європейської продовольчої безпеки, сприяння пришвидшенню «зеленого» переходу та зменшення енергетичної залежності від Росії, участь у процесах цифровізації Європи [6].

По-четверте, у документі не зазначено чіткі часові межі початку переговорів України і європейських інституцій щодо вступу в ЄС. У додаток до викладеного, загальна юридична особливість рішення про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС полягає у його безпрецедентності. У зазначеному контексті, справедливим є твердження С. Сидоренка про те, що рішення щодо України є «гібридним», адже зазвичай Брюссель надаючи статус

кандидата певній державі рекомендує розпочати з нею переговори про членство, а щодо України цього не відбулося [7]. Поряд із констатацією подібної «гібридності» доцільно зауважити, що подібний підхід ЄС можна вважати прийнятним в умовах ускладненої військово-безпекової ситуації в Україні. Більш того, статус кандидата України у члени ЄС на сучасному історичному етапі вже сам по собі є драйвером інноваційних перетворень національної правової системи. Беручи до уваги вище зазначене, юридичне закріплення європейської перспективи нашої держави все ж стало вагомим чинником, що породжує імпульс для активізації проведення системних реформ правової системи України, створення належних організаційно-правових умов для органічного входження України у правовий простір ЄС.

Висновки. В аспекті поглиблення європейської перспективи України затягування з інноваційним реформуванням правової системи України є неприйнятним. Ігнорування соціальних складнощів структурних перетворень є чинником розбалансованості у їх функціонуванні, а відповідно – є сумнівним з точки зору загальносуспільної корисності. Задля уникнення можливого негативу у майбутньому пропонуємо шукати подальші науково обгрунтовані шляхи посилення контролю за своєчасним і повноцінним проведенням реформ національної правової системи України у відповідності до цілей процесів європейської інтеграції. Отже, єдиним правильним критерієм ефективності новітніх для правової системи України нововведень у реалізації антикорупційної політики слід вважати досягнення загальносуспільного блага на основі втілення верховенства права та соціальної справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Resolution on the candidate status of Ukraine, the Republic of Moldova and Georgia 2022/2716 (RSP). URL: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/printficheglobal.pdf?id=739315&1=en> (дата звернення: 19.08.2022)

2. Адашис Л. І. Людина як основний ціннісний орієнтир у глобалізованому світі. *Український правовий вимір: пошук відповідей на*

глобальні міжнародні виклики: матеріали міжнародної науково - практичної конференції (Дніпро, 17 травня 2019 р.). Дніпро :Університет митної справи та фінансів. 2019. С. 134-136

3. Лук'янов Д. В. Правова система як предмет порівняльно-правових досліджень: характеристика за теорією систем. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81). С. 27 – 35

4. A Strategic Compass for Security and Defence. № 7371/22. 21.03.2022. Council of the European Union. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf> (дата звернення: 12.08.2022)

5. Валентина Васильєва «Стратегический компас» Евросоюза. *Интернет сайт «Голос Америки»* URL: <https://www.golosameriki.com/a/6495491.html> (дата звернення: 12.07.2022)

6. Денис Шмигаль: Отримання статусу кандидата в ЄС засвідчує успішність реформ та значний прогрес у наближенні до європейських стандартів. *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України «Урядовий портал»*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-otrimannya-statusu-kandidata-v-yes-zasvidchuye-uspishnist-reform-ta-znachnij-progres-u-nablizhenni-do-yeuropejskih-standartiv> (дата звернення: 14.08.2022)

7. Сергій Сидоренко. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. *Интернет сайт «Європейська правда»* URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (дата звернення: 09.08.2022)

ОСНОВНІ ЗАСАДИ, НА ЯКИХ БАЗУЄТЬСЯ ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Плахотний А. П.
старший викладач кафедри
тактико- спеціальної підготовки
Гарсоян Л. Р.
курсант
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Вступ. Аналізуючи статистичні дані, ми можемо зробити невтішний висновок: щодня тисячі жінок, дітей, літніх людей та інвалідів страждають від домашнього насильства. Це найсерйозніше порушення прав і свобод людини, гідності та честі, наданих їм Конституцією.

Мета роботи полягає у дослідженні й аналізі основних засад, на яких базується діяльність Національної поліції у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Результати обговорення. Спочатку слід визначити, що ж розуміють під домашнім насильством? «Домашнє насильство» - діяння фізичного, сексуального, психологічного або економічного характеру, що вчиняються в сім'ї [2]. Домашнє насильство може здійснюватися як чоловіком до жінки, так і батьками до власних дітей.

Розрізняють такі види домашнього насильства:

- Фізичне насильство (застосування до людини фізичної сили, що створює загрозу життю та здоров'ю особи).
- Психологічне насильство (ображення, приниження, цькування, шантажування, маніпулювання особи; обмеження у контактах з близькими)
- Сексуальне насильство (примушення до небажаних статевих стосунків)

- Економічне насильство (позбавлення особи їжі та води; обмеження доступу до житла; заборона працювати)

Закон України «Про запобігання та протидію насильству в сім'ї», прийнятий Україною 7 грудня 2017 року (набув чинності 7 січня 2018 року), став важливим кроком на шляху до покращення ситуації у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Згідно із зазначеним законом, до переліку суб'єктів, уповноважених на впровадження низки заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, належать: уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; інші установи та організації, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству; загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих [1].

На мою думку, найважливішим суб'єктом запобігання та протидії домашньому насильству є уповноважений орган Національної поліції України, оскільки саме працівники Національної поліції України мають права та прямі обов'язки вживати всіх необхідних заходів для запобігання домашньому насильству чи повторенню такого насильства, якщо воно траплялося раніше.

Серед завдань уповноважених підрозділів Національної поліції України в цій сфері виокремлюють:

- виявлення фактів домашнього насильства та оперативне реагування на них;
- отримання та негайний розгляд заяв та повідомлень про домашнє насильство;
- інформування потерпілих про їх права та соціальні пільги, якими вони можуть скористатися у разі потреби;
- винесення термінових заборонних приписів стосовно осіб, що здійснюють домашнє насильство.

Виконуючи вищеперераховані завдання, співробітники Національної Поліції України у своїй професійній діяльності дотримуються певних засад, інакше кажучи принципів, серед яких розрізняють принципи верховенства

права, об'єктивності, гуманізму, доцільності, конкретності [3]. Розглянемо детально кожен з них.

Виконуючи вищезазначені завдання, Національна поліція України дотримується певних принципів у своїй професійній діяльності, а саме: принципу верховенства права, принципів об'єктивності, гуманізму, доцільності, конкретності[3].

Безсумнівно, що верховенство права є найважливішим принципом.Цей принцип полягає в тому, що життя і здоров'я людини її честь і гідність визначаються найвищою суспільною цінністю.

Особливість принципу конкретності є те, що працівники уповноважених підрозділів НПУ зобов'язані вживати чітко обгрунтовані та послідовні дії, спрямовані на запобігання та протидію домашньому насильству.

Що ж до принципу доцільності, то слід зазначити, що працівникам Національної Поліції України слід вживати таку кількість заходів, спрямованих на формування негативного ставлення суспільства до домашнього насильства, наприклад проведення профілактичних бесід з населенням, яких буде достатньо для досягнення найважливішої мети його діяльності - зменшення коефіцієнта вчинення домашнього насильства в сім'ях

Характерною ознакою принципу об'єктивності є те, що підрозділи органів Національної Поліції України, уповноважені здійснювати дії, направлені на запобігання домашньому насильству, повинні приймати рішення та виконувати ці рішення з урахуванням об'єктивних факторів. Наприклад, одними із подібних факторів є те, що домашнє насильство зазвичай чинять чоловіки над жінками або ж батьки над дітьми.

Принцип гуманізму містить той факт, що особа, , незважаючи на те, чи це потерпіла від домашнього насильства особа, чи це сам кривдник, її права, свободи та законні інтереси, повинні бути головною ідеєю вживаних ними заходів.

Висновки. Підсумовуючи все вищесказане, можна зробити такий висновок: у своїй професійній діяльності співробітники Національної поліції

України, керуючись провідними засадами, здійснюють ряд заходів у сфері запобігання та протидії домашнього насильства, існування якого є суттєвою перешкодою на шляху до розвитку гуманного суспільства.

Література:

1. Постол О. І. Національна поліція України як суб'єкт запобігання та протидії домашньому насильству. «Порівняльно-аналітичне право». 2018. Т. 7. С. 197–200.

2. «Про запобігання та протидію домашньому насильству» : Закон України від 07.12.2017 р. : станом на 17 січ. 2019 р.

3. Томчук А. В. Принципи реалізації державної політики у сфері запобігання домашньому насильству. Прикарпатський юридичний вісник. 2017. 5, ч. 2. С. 142–146.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПОСТРАЖДАЛИ ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА

Плетенець Віктор Миколайович,
професор кафедри криміналістики
та домедичної підготовки, доктор
юридичних наук, доцент
Попович Анастасія Олексіївна,
курсантка 3-го курсу
Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровський державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Сексуальне насильство - це жорстоке та цинічне насилля, яке може завдати значної шкоди психіці та здоров'ю людини. Варто відзначити, що одною з найменш захищених верств населення є неповнолітні, які досить часто стають потерпілими від злочинів, вчинених повнолітніми особами. [1]

Робота з постраждалими, які зазнали сексуальне насилля, повинна бути продумана та проведена на найвищому рівні, тому що саме від цього, залежить подальший результат слідчих (розшукових) дій. [2] Коли потерпілим є неповнолітня особа, це вимагає від уповноважених осіб відповідних знань та навичок отримання відомостей від вказаних осіб, зокрема й з використанням різного роду фахівців.

Стаття 226 Кримінально процесуального кодексу України «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи», визначає необхідність проведення допиту лише в присутності законного представника, педагога або психолога, а за потреби і лікаря. [3] Основним завданням відповідних фахівців визначається сприянням встановленню й підтриманню психологічного контакту слідчого з потерпілим.

На нашу думку, роль психолога під час допиту неповнолітніх є не менш відповідальною ніж слідчого. Важливо, щоб на початку допиту слідчий та психолог обговорили зміст й значення участі психолога й обсяг інформації, яку сподіваються отримати під час його проведення. Це дає змогу визначити тривалість допиту та необхідність повторного допиту [4], перелік й послідовність й формулювання питань, що потребують з'ясування, сукупність тактичних прийомів і т. ін.

Не меншого значення в допиті неповнолітніх є місце його проведення, яке спеціально призначене для цього. Такі приміщення частіше називають «Зелені кімнати», «Кімнати, лагідні до дитини», «Кризові кімнати» і т.ін.. Ці приміщення повинні бути облаштовані так, щоб неповнолітні під час процесу, почували себе комфортно та захищено. Метою «зеленої кімнати» є запобігання повторної травматизації психіки. Такі кімнати технічно обладнані, що дозволяє записувати відеозаписи для подальшого використання в слідстві. [3]

Науковці Н.П. Бочкор, О.В. Даценко, К.Б. Левченко зазначають, що під час облаштування «зеленої кімнати» мають дотримуватися основні стандарти, до яких вони відносять:

- 1) наявність належної звукоізоляції приміщення;
- 2) забезпечення мікроклімату (постійна температура і свіже повітря) за рахунок наявності витяжки і кондиціонерів;
- 3) достатня кількість зручних м'яких місць для сидіння;
- 4) належне освітлення;
- 5) естетичне оформлення «зеленої кімнати» [5]

Важливою особливістю є визначення часу допиту. Посилаючись на ч.2 статті 226 «Особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи», допит не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом - понад дві години на день. Ще однією особливістю є те, що особи, які не досягли шістнадцятирічного віку, не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання. Їм лише роз'яснюється обов'язок давання правдивих показань.

Наразі, в Україні стає популярна модель роботи з дітьми, які постраждали або стали свідками насильства – Барнахус. Барнахус - це безпечне середовище для дітей, де фахівці з різних галузей працюють разом, щоб надати необхідну підтримку дитині, яка стала свідком або постраждала від насильства. Йдеться насамперед про психологічну, медичну, соціальну та юридичну підтримку. Водночас фахівці центру сприяють дружньому до дитини правосуддю - створюють найменш травматичне середовище, в якому дитина може надати всю необхідну для розслідування інформацію. Наразі в Україні діють два подібні центри - у Миколаївській та Вінницькій областях. [6]

Отже, можна зробити висновок, що питання проведення допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства є актуальним в умовах сучасності. Щоб від допиту з неповнолітніми особами отримати вагому в доказуванні інформацію, потрібно заздалегідь обдумати план його проведення, учасників й їх роль. Неповнолітні особи - це діти, з якими потрібно встановити психологічний контакт. Насамперед, фахівці які працюють з такими особами повинні працювати разом, щоб досягти найефективнішого результату допиту. Не менш важливим, в допиті неповнолітніх є місце його проведення, яке спеціально призначене для цього. Одним з ключових принципів захисту прав дитини є забезпечення її найкращих інтересів. Практичною реалізацією цього принципу, зокрема, є запровадження в Україні моделі Барнахус у роботі з дітьми, які постраждали або стали свідками насильства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Плетенець В ., Махтура К. «Особливості допиту неповнолітніх потерпілих від злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості»
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2021. № 9–10, 11–12, 13. Ст. 88. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/ed20200317>
3. Методичні рекомендації щодо опитування дітей, що стали свідками та/або жертвами насильства, а також вчинили насильство : методичний

посібник / автори-упоряд. : Д. Пурас, О. Калашник, О. Кочемировська, Т. Цюман ; за заг. ред. Т. Цюман. Київ : ФОП Клименко, 2015. 114 с.

4. Мозгова В. Тактико-психологічні особливості допиту неповнолітніх, які постраждали від сексуального насильства. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2015. № 4. С. 94–104.

5. Бочкор Н.П., Даценко О.В., Левченко К.Б. та ін. «Зелені кімнати»: рекомендації до обладнання. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2012. 28 с

6. Як опитувати дитину: poradnik для фахівців, які беруть участь в опитуванні малолітніх свідків та потерпілих / [опрацюв. poradnika: Аліція Будзиньська]. – Варшава: Фундація Нічийні діти, 2007. – 64 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://childfund.org.ua/Uploads/Files/docs/pOLand_book_correct%2B%2B.pdf

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВКА У ПЕРІОД АДАПТАЦІЇ КУРСАНТІВ ДО СЛУЖБИ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Пузанов Микита Віталійович

здобувач вищої освіти 2 курсу
спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»
факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Журавель Олександр Анатолійович

Старший викладач кафедри спеціально фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

На сьогоденному етапі розвитку нашої держави в період європейської інтеграції процес розуміння суспільства, основними напрямками діяльності є модернізація системи вищої освіти, спрямована на підвищення кваліфікації майбутніх фахівців, підвищення конкурентоспроможність.

Мета даної теми обумовлена тим, що фізична підготовка, яка містить різноманітний арсенал вправ, є невід'ємною частиною підготовки курсантів, що забезпечує ефективну та ефективний вплив підготовки курсантів взагалі на рівні підготовки.

Закони України про фізичну культуру і спорт спрямоване у необхідності нерухомості для всіх, налагодженні здорового способу життя, формуванні праці фізичного та етичного вдосконалення, створенні умов для будь-якого виду фізичної культури і спорту, організації професійної та прикладної підготовки, профілактики захворювань, шкідливих звичок.[1]

Ефективна і дієва реформа системи МВС України неможлива, без добре підготовлених поліцейських. Ефективне і функціональне тренування тіла є невід'ємною частиною правоохоронних органів. У зв'язку з цим існує три види підготовки поліцейських до виконання своїх повсякденних обов'язків щодо захисту громадської безпеки: загальна фізична підготовка; спортивна підготовка (спеціальна фізична підготовка); самооборона (система самооборони). Весь день очікуються різні "тактичні" завдання. Навчання та

використання системи самооборони першого типу, з рядом критеріїв психології здоров'я, і дозволяють, ефективно виконувати свої повсякденні обов'язки і захищати життя, а також життя громадян, за яких вони несуть відповідальність

Служба в підрозділах Національної поліції України, що проводиться в умовах підвищеного ризику, вимагає більш високий ступень здоровому глузду, моральному, тактичному, спеціальному та фізичному стані працівників патрульної служби. Як сучасна практика, великий досвід і статистичний звіт, при здійсненні своїх повноважень використовуються патрульною поліцією відповідно до ст. 44 Закону України "Про Національну поліцію". [2]

Важливою умовою завершення роботи, а отже, і розвитку морально-вольових якостей особистості є зовнішня мобілізація, яка визначається вчителем-вихователем шляхом навчання колег.[3]

В результаті педагогічного впливу на особистість, самоосвіта являється одним з найважливіших факторів її розвитку. Мистецтво духовного і морального виховання хвилює студентів. Те, що зазвичай називають освітою і формуванням найбільш виявлених, з подальшим аналізом самоосвіти.

У той час як професійна підготовка курсантів-майбутніх поліцейських підрозділів Національної поліції України продовжує службу у практичних підрозділах, інструменти моделювання мають велике значення.

За допомогою функцій моделювання ви можете створювати моделі, які вважають процесом реальністю. Така модель не може бути "вільною" в часі кожного окремого тесту і набору даних. Моделювання дозволяє імітувати поведінку системи в часі. Крім того, перевага полягає в тому, що час у моделі можна контролювати: швидко протікають процеси і прискорити моделювання системи з новітньою мінливістю.

У тренувальних боях з більш сильними противниками, що означає застосування більш широкої зброї, вже освоїли дію, щоб шукати свободу дій і будь-які рішення. В першу чергу слід звернути увагу на тактичну боротьбу, бойову майстерність і характер єдиноборств, на успіх спільного опору противнику. У тренувальному бою є місця, необхідно вдосконалювати певні

аспекти мистецтва, якими є конкретні види діяльності, ремесла і т. д. завдання не буде категоричною.

Тільки за наявності відповідного захисного спорядження та стійкому вдосконаленню навичок рукопашного бою після певних заходів вирішення завдань у формуванні психологічних якостей поліцейській.

Список використаних джерел:

1. Овчарук І. С., Ольховий О. М., Сидорченко К. М., Колот М. В. Теорія та організація фізичної підготовки військ: навч.-метод. посіб. Одеса: ВА, 2015. Ч. 2. 234 с.
2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України: Наказ МВС України від 26 січня 2016 року № 50. Офіційний вісник України. 2016. № 22. Ст. 42.
3. Пуни А. Ц. Психологические основы волевой подготовки в спорте. Ленинград, 1977. 178 с.

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВЛЕНОСТІ КУРСАНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Пузанов Микита Віталійович

здобувач вищої освіти 2 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Журавель Олександр Анатолійович

Старший викладач кафедри спеціально фізичної підготовки
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Основою службової підготовки працівників НПУ є фізичні якості та тренування рухових умінь та прикладні навички. Недостатньо розвинені фізичні якості ведуть до слабого рівня працездатності працівників правоохоронних органів не в змозі повною мірою виконувати свої обов'язки.

Якість підготовки прикладних навичок, у свою чергу, безпосередньо пов'язана з фізичною підготовленістю правоохоронних органів, підкреслюючи актуальність обраного напрямку дослідження.

Особливе місце в діяльності майбутніх офіцерів НПУ відводиться фізичній активності компонент, а саме стан м'язів, який є біологічним ключем до зовнішнього світу. Із ергономічних показників варто відмітити моторну реалізацію прийнятих рішень, стан рухової системи та її основних показників: м'язової сили, координації рухів, швидкості, витривалості, а також характеру динаміки хибних рухів.

Функціональний набір пропонує довгострокові вправи та дозволяє покращити, зміцнити загальну фізичну витривалість організму працівників органів внутрішніх справ серцево-судинна і дихальна системи, збільшення сили м'язів, зміцнення суглобів, підвищення рухливості і досягнень атлетичної статури.

Також функціональне багатоборство передбачає наступні методи спортивного тренування: безперервний, інтервальний та змагальний.

Середній шлях - часті фізичні вправи, нехай відпочивають; в той час як зусилля по збільшенню анаеробної здатності: швидкість, сила, сила якостей, сила терпіння, удосконалення техніки руху, більшість методичних зусиль докладається для включення цієї техніки має рухові функції, пов'язані з подоланням найбільшого опору розвитку максимальна сила і вдосконалення нервово-м'язового апарату.

Це має сильний вплив на розвиток сили витривалості неодноразово та з перервами. Техніка змагань передбачає виконання вправ у певних умовах змагань дії при цьому, динамічні зусилля включити максимум навантаження від аномального напруження всіх груп м'язів з максимумом швидкість.

Таким чином, впровадження комплексної функції (Crossfit) є в його підвищенню сприяє процес навчання майбутніх працівників НПУ фізична підготовка працівників органів внутрішніх справ різних груп і категорій, це в свою чергу зменшує кількість загибеліх та поранень правоохоронців під час виконання службових обов'язків покладені на них місії.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.02.2020).

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 08.02.2020).

3. Демків А., Кузнецов М., Єна М. Розвиток силової витривалості у курсантів засобами атлетичної гімнастики та кросфіту // Проблеми активізації рекреаційнооздоровчої діяльності населення : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10–11 трав. 2018 р.). Львів, 2018. С. 105–107.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЕРЕД КУРСАНТІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Пузанов Микита Віталійович

здобувач вищої освіти 2 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Журавель Олександр Анатолійович

Старший викладач кафедри спеціально фізичної підготовки

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Спеціальна фізична підготовка є однією з основних дисциплін поліцейського, важливою і невід'ємною частиною навчання і виховання особового складу НПУ.

Мета фізичної підготовки – забезпечити фізичну готовність поліцейських до навчально-бойової діяльності.

Фізична підготовка поділяється на загальну та спеціальну. Загальна фізична підготовка поліцейського спрямована на досягнення оптимального рівня розвитку загальних фізичних якостей для подальшого успішного оволодіння ними спеціальними фізичними якостями і спеціальним навичками, покращення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я шляхом систематичного виконання вправ з гімнастики, легкої атлетики, плавання, лижної підготовки та спортивних ігор.

Завданнями загальної фізичної підготовки є розвиток і поліпшення фізичних якостей сили, витривалості, швидкості і спритності; поліпшення фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, підвищення працездатності та сервісної активності; забезпечити професійне довголіття та стійкість організації до несприятливих факторів навколишнього середовища та діяльності працівника міліції, шляхом зменшення професійного гідрату, пов'язаного із захворюваннями.

Загальна фізична підготовка сприяє: підвищенню підготовленості; веденню здорового способу життя; профілактиці 36 захворюванням і фізичній реабілітації; організації змістовного дозвілля.

Спеціальна фізична підготовка військовослужбовців спрямована на розвиток спеціальних фізичних якостей, оволодіння ними військовоприкладними навичками, виховання морально-вольових якостей, досягнення бойової згуртованості підрозділів, шляхом систематичного комплексного виконання спеціальних фізичних та прикладних вправ з атлетичної підготовки, прискороного пересування, подолання перешкод, прийомів рукопашного бою.

У процесі фізичної підготовки формуються теоретичні знання і організаційно-методичні вміння. Фізична підготовка сприяє підвищенню спеціальної підготовленості, вихованню моральних і психічних якостей особового складу, удосконаленню бойової злагожденості підрозділів.

Засобами фізичної підготовки є: фізичні вправи, теоретичні знання та методичні навички проведення фізичної підготовки, засоби стимулу та мотивації, навчально-спортивна база.

Навчальні курси є основною формою фізичної підготовки та приймають форму теоретичних уроків (уроків та семінарів), методичних (навчально-методичних, навчально-орієнтовних) та практичних (навчально-контрольних курсів у вигляді тестів, іспитів, перевірок тощо).

Теоретичні заняття спрямовані на оволодіння курсантами необхідними 37 знаннями, передбаченими програмою навчання, і проводяться у вигляді лекцій, семінарів та самостійних занять під керівництвом викладача. Лекції складають основу теоретичної підготовки курсантів і проводяться за темами, що передбачені цією програмою. З метою активізації пізнавальної діяльності курсантів на заняттях використовуються методи проблемного навчання, технічні засоби навчання та наочні посібники.

Практичне навчання є основним видом навчання і здійснюється в секціях фізичної підготовки. Гімнастика та спортивна підготовка, подолання перешкод,

ручний бій, прискорення руху та легкої атлетики, спортивні та моторні ігри, складні заняття та мають навчально-методичну спрямованість.

Список бібліографічних посилань

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 08.02.2020).

2. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : Наказ МВС України від 26.01.2016 № 50 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16> (дата звернення: 08.02.2020).

3. Демків А., Кузнецов М., Єна М. Розвиток силової витривалості у курсантів засобами атлетичної гімнастики та кросфіту // Проблеми активізації рекреаційнооздоровчої діяльності населення : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10–11 трав. 2018 р.). Львів, 2018. С. 105–107.

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОБУДОВА СИЛ ТА ЗАСОБІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ДЛЯ ВИКОНАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Северин Олег Олексійович

Шапошник Максим Юрійович

Курсанти 3 курсу Навчально-наукового інституту права
підготовки фахівців для підрозділів національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Науковий керівник:

Гіденко Євгеній Сергійович

Старший викладач кафедри тактико спеціальної підготовки

м. Дніпро, Україна

Постановка проблеми. У діяльності правоохоронних органів часто постають поруч із виконанням повсякденних завдань робота в надзвичайних, екстремальних умовах та умовах, що передбачають небезпеку для життя чи здоров'я. При таких умовах поліцейських змушений ризикувати здоров'ям чи життям для затримання особливо небезпечних злочинців, ліквідації масових заворушень, тощо. Саме під час надзвичайних ситуацій важливу роль відіграє організаційна побудова сил та засобів НП, котрі виконують спеціальні бойові завдання.

Стан дослідження. Дане питання досліджували такі науковці та дослідники в сфері права, як М. Ануфрієва, В. Ведернікова, О. Зарічанського, В. Монастирського, В. Пліска, В. Синьова та інші.

Метою написання є здійснення дослідження організаційної побудови сил та засобів Національної поліції для виконання спеціальних бойових завдань під час надзвичайних ситуацій.

Виклад основних положень. Виконуючи службово-бойові завдання в надзвичайних ситуаціях виникає потреба створення позаштатних організаційних формувань та угруповань сил і засобів. В цей же час потрібно

звернути увагу на потребу забезпечення оптимального співвідношення озброєння й особового складу, так і ефективну взаємодію між групами людей різної спеціалізації та різних службових рангів. Саме тому слід виходити із критичної оцінки реального стану сил і засобів конкретного органу Національної поліції та їх можливостей.

В залежності від виду спеціальної бойової організації кожен вид такої діяльності передбачає свої організаційні моменти, при цьому кожен напрям має свої особливості[2, с. 280]. На мою думку слід визначити перелік загальних підходів, що в подальшому будуть визначатися на практиці в конкретних умовах та при наявності сформованих обставин. Завдяки здійсненим підходам будуть визначатися параметри розрахунку оптимальної чисельності й організаційної структури сил і засобів для кожної конкретної спеціальної операції.

Визначивши оптимальний склад та порядок організації сил та засобів, слід дотримуватися під час підготовки НП до діяльності з реагування на будь-які надзвичайні ситуації. В даному питанні доречно було проаналізувати практичну діяльність, спеціальну юридичну та військову літературу, котра в подальшому передбачає виділення таких основних показників, котрі мають бути враховані під час створення сил та засобів НП для виконання спеціальних бойових завдань під час надзвичайних ситуацій. До них необхідно віднести:

- оперативність. Котра передбачає можливість швидко прийняти рішення та реагувати на зміну обстановки.

- централізацію. Котра передбачає надійні зв'язки між різними елементами бойового порядку та пунктом управління операції. В залежності від рівня показнику централізації визначається керованість системи.

- периферійність. Котра передбачає топографічні можливості створеного угруповання, та вміння змінювати дислокацію сил та засобів.

- живучість, тобто здатність зберігати керованість і бойові властивості при руйнуванні частини структури[1, с. 143].

Крім того, при формуванні групи бойового управління слід враховувати, що відповідно до нормативно-правових актів МВС України особовий склад у складних ситуаціях переходить на посилену службу, що, в свою чергу, досягається за рахунок збільшення кількості нарядів та їх складу. Перехід на посилені опції захисту. Доцільно вважати, що основою організаційно-тактичної побудови військ, а також засобів в особливих умовах має бути визначена єдина дислокація, встановлена МВС України.

Висновок. Отже, ще до формування комплексу сил і засобів у спеціальних операціях необхідна організація та виділення спеціальних підрозділів, груп або окремих працівників, які пройшли підвищену професійну, фізичну або спеціальну підготовку і можуть успішно виконувати поставлені завдання. Особа, відповідальна за справу з утилізації. Їх застосування в бойових діях та участь підрозділів Національної гвардії України передбачає організацію підрозділів і засобів Національної гвардії за такими принципами: відділення – взвод – рота – батальйон. Це значно спрощує організацію забезпечення та управління, налагоджує взаємодію між групами оперативного управління різних підрозділів.

Література

1. Тактико-спеціальна підготовка: навч. посіб. / [О.Г. Комісаров, А.О. Собакаръ, Е.Ю. Соболю, О.С. Юнін та ін.]; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро: ДДУВС, 2017. – 143 с.
2. Тактико-спеціальна підготовка працівників Національної поліції : навч. посіб. / О. І. Тьорло, Ю. Р. Йосипів, В. М. Синенький та ін. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 280 с.

КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Солодовник В. С.

Кочерга С. В.

Курсанти 3-го курсу ФПФПД ПД-034

Чорна А. Г.

Науковий керівник,

Старший викладач кафедри

Кримінального права та кримінології

Капітан поліції

Закінченим кримінальним визнається діяння, яке містить усі ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого відповідною статтею Особливої частини Кримінального Кодексу України(ККУ) (ч.1 ст. 13 ККУ).[2].

У нормах як Загальної, так і Особливої частини усі кримінально-правові поняття (вина, співучасть, ознаки конкретних кримінальних правопорушень) сконструйовано стосовно закінченого кримінального правопорушення. Тому закінчене кримінальне правопорушення кваліфікується лише за статтею Особливої частини.[5]

Незакінченим кримінальним правопорушенням є готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення.

Ці стадії називаються попередньою злочинною діяльністю, оскільки вони передують закінченому кримінальному правопорушенню. Самостійне кримінально-правове значення вони мають тоді, коли не поглинаються закінченим кримінальним правопорушенням.

Готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення:

- мають специфічну підставу кримінальної відповідальності;
- характеризуються особливостями у кваліфікації своїх окремих різновидів;

- враховується при призначенні покарання, звільнення від кримінальної відповідальності і покарання.

Для кваліфікації вчиненого як готування до кримінального правопорушення чи замаху на кримінальне правопорушення слід встановити наявність усіх ознак складу відповідного закінченого кримінального правопорушення з врахуванням незавершеності об'єктивної сторони.[4]

Попередня злочинна діяльність кваліфікується за тією самою статтею Особливої частини, що їй відповідний закінчене кримінальне правопорушення.

Формула кваліфікації попередньої злочинної діяльності повинна включати посилання на відповідну частину ст. 14 ККУ Готування до кримінального правопорушення або ст. 15 ККУ Замах на кримінальне правопорушення й норму Особливої частини ККУ, яка передбачає відповідальність за закінчене кримінальне правопорушення.[7]

Посилання на ст. 14 ККУ або на ст. 15 ККУ повинно стояти перед вказівкою на норму Особливої частини й бути відокремлено дефісом.

Добровільною відмовою є остаточне припинення особою за своєю волею готування до кримінального правопорушення або замаху на кримінальне правопорушення, якщо при цьому вона усвідомлювала можливість доведення кримінального правопорушення до кінця (ч. 1 ст. 17 ККУ).

Особа, яка добровільно відмовилась від доведення кримінального правопорушення до кінця, підлягає кримінальній відповідальності лише в тому разі, якщо фактично вчинене нею діяння містить склад іншого кримінального правопорушення.

Особа на підставі ст. 17 ККУ звільняється від кримінальної відповідальності лише за незакінчену злочинну діяльність. Закінчене кримінальне правопорушення кваліфікується на загальних підставах.[12]

У разі добровільної відмови від вчинення кримінального правопорушення виконавець (співвиконавець) не підлягає кримінальній відповідальності за наявності умов, передбачених ст. 17 ККУ. У цьому випадку інші співучасники підлягають кримінальній відповідальності за готування до того кримінального

правопорушення або замах на те кримінальне правопорушення, від вчинення якого добровільно відмовився виконавець.

Не підлягають кримінальній відповідальності при добровільній відмові організатор, підбурювач чи пособник, якщо вони відвернули вчинення кримінального правопорушення або своєчасно повідомили відповідні органи державної влади про кримінальне правопорушення, що готується або вчиняється. Добровільною відмовою пособника є також ненадання ним засобів чи знарядь вчинення кримінального правопорушення або неусунення перешкод вчинення кримінального правопорушення.

У разі добровільної відмови будь-кого з співучасників виконавець підлягає кримінальній відповідальності за готування до кримінального правопорушення або замах на кримінальне правопорушення, залежно від того, на якій із цих стадій його діяння було припинено (ст. 31 ККУ).[6]

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
2. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Грінчук О. І. Проблеми призначення і виконання покарання. *Актуальні проблеми політики*. 2001. № 10-11. С. 529-535.
4. Кримінальний Кодекс України

ПРОБЛЕМАТИКА І ВИРІШЕННЯ ПРАВОВОГО АСПЕКТУ ЗУПИНКИ ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ В УКРАЇНІ

Сопилюк Анна Павлівна

Здобувач вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна
Науковий керівник:

Намлинська Ольга Сергіївна

Викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки,
капітан поліції
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ, Україна

Порівняно із Законом України «Про міліцію» (термін дії втратив чинність), Закон України «Про Національну поліцію» містить велику кількість позитивних моментів, оскільки він більш детально описує всю діяльність поліції, описує превентивні та нормативні заходи цивільної поліції.

Чітко зазначено, в яких випадках та ситуаціях можна здійснювати перевірку документів, поверхневу перевірку особи, коли можна здійснювати зупинку транспортних засобів, у яких випадках можна проникати в житло чи інше володіння особи, передбачено новий для України вид поліцейського заходу – поліцейське піклування. Також в законі прописано порядок застосування всіх примусових поліцейських заходів, котрі можуть застосовуватись до громадян.

На законодавчому рівні визначено, що діяльність Національної поліції України здійснюється у співпраці та взаємодії з населенням на засадах партнерства, територіальних громад та інститутів громадянського суспільства, спрямована на задоволення їх потреб. У законі наголошується, що основним критерієм оцінки ефективності поліції є рівень довіри громадян. Оцінка рівня

довіри громадян до поліції здійснюється незалежною соціологічною службою в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України[1]. Однак законодавчі колізії, прогалини в нормативно-правовій поведінці негативно вплинули на ефективність та якість виконання працівниками української патрульної поліції своїх професійних обов'язків. Насамперед наголосимо, що працівники нової патрульної поліції у своїй повсякденній діяльності продовжують керуватися основними положеннями Наказу МВС № 404 від 28 липня 1994 року «Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України». Як зазначає ст. 1 вказаного нормативного акта, патрульно постова служба міліції – це діяльність спеціальних нарядів міліції по охороні громадського порядку, безпеці і боротьбі з правопорушеннями на вулицях, площах, в парках, на транспортних магістралях, портах, в аеропортах та інших громадських місцях, а також при проведенні масових заходів, ліквідації наслідків аварії, катастрофи, стихійного лиха [2, с. 136].

В ст.34 Закону України про «Дорожній рух» встановлено, що усі види транспортних засобів, що використовуються для руху на вулично-дорожній мережі загального користування, повинні бути зареєстровані та взяті на державний облік: легкові автомобілі, автобуси, мотоцикли всіх типів, марок і моделей. Транспортні засоби, причепи та напівпричепи, коляски з двигуном, інші еквівалентні транспортні засоби[4]. Тобто, якщо транспортний засіб їздить у межах міста, його можуть не поставити на облік. Тому доцільно було б доповнити цей законодавчий акт таким поняттям, як «дороги загального користування», що полегшило б роботу патрульних поліцейських та порядок оскарження їх дій за різних обставин.

Ст. 140 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за «Порушення правил, норм і стандартів при утриманні автомобільних доріг і вулиць, невжиття заходів щодо своєчасної заборони або обмеження руху чи позначення на автомобільних дорогах і вулицях місць провадження робіт» [5]. Проте при складанні протоколу за ч. 4 цієї статті дуже складно «фізично зловити» відповідальну особу. Тому варто

затвердити форму повістки про виклик до офісу для укладення угоди та відповідальності за неявку у справі про адміністративні правопорушення.

У 2015 році набув чинності Законодавчий акт України « Про внесення змін до нормативно-правових актів України щодо вдосконалення відносин у сфері безпеки дорожнього руху», який дозволяє поліції накладати штрафи за автоматично зафіксовані порушення правил дорожнього руху[4]. Однак після набуття чинності вказаного нормативного-правового акту МВС та Національна поліція так і не зробила жодних потрібних дій для запровадження системи відео- та фотокамер для фіксування правопорушень. Причиною не вирішення цієї проблеми представники зазначених органів називають, здебільшого, недостатність коштів для встановлення та функціонування відповідного обладнання, адже в масштабах всієї країни відповідні витрати можуть сягнути значних сум бюджетних коштів, яких наразі немає. Втім, це не заважає здійснювати заходи зі запуску нової системи фіксування правопорушень в окремих містах України, тобто запроваджувати нову модель накладення штрафів поетапно.

Відповідно до норм Закону України «Про Національну поліцію» (далі – Закону) поліція в межах своєї компетенції з метою охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення застосовує превентивні заходи.

Профілактичні заходи — це заходи, які поліція вживає відповідно до закону для забезпечення виконання своїх повноважень які мають бути законними, необхідними, пропорційними та ефективними.

Одним із превентивних поліцейських заходів є зупинення транспортного засобу.

В Законі (ст. 35) визначено вичерпний перелік випадків, які дають право співробітнику поліції зупинити транспортний засіб. [2, с. 139].

Під час розмови з водієм поліцейський повинен: привітатися, чітко та зрозуміло назвати посаду, назвати конкретну причину зупинки та детально розповісти про причину зупинки, пояснити суть звернення та характер злочину,

вчиненого під час його вчинення. На вимогу учасників дорожнього руху та інших громадян поліцейські зобов'язані пред'явити службове посвідчення, щоб дати можливість ознайомитися з викладеною в них інформацією, не випускаючи її з-під контролю.

Варто зазначити, що згідно вищезазначеного Закону поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби примусової зупинки транспорту, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини. Норма Закону про поліцію передбачає, що для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законної вимоги поліцейського зупинитися, дозволено застосовувати водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

Відповідно до ч.4 статті 45 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський не має права застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях.

Висновок

На вимогу поліції паркування має здійснюватися відповідно до правил дорожнього руху (згідно зі статтею 2.4 ПДР), але слід зазначити, що в законі зазначено, що поліція та учасники дорожнього руху повинні застосовувати та дотримуватися правил дорожнього руху. Закони, але в самих законах дорожнього руху не згадується, що вони пов'язані з правовідносинами міліції, що ставить під сумнів законність використання поліцією правил дорожнього руху. Тобто поліція має законне право діяти в рамках закону.

Використана література

Закон України «Про Національну поліцію», Положення про патрульну службу МВС: чинне законодавство станом на 07 серпня 2015 р.: (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2015. 92 с. (Закони України).

Кравченко І. С., Кіяшко Р. Ю. Актуальні проблеми діяльності патрульної служби Національної поліції України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2017. С. 139–142.

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення регулювання відносин у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху: Закон України від 14.07.2015 р. № 596-VII. Відомості Верховної Ради України. 2009. № 10–11. Ст. 137

Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 58-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – ст. 379.

Про Правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF/page>

Крижановська В. А., Крижановський А. С. Правові засади дисциплінарного провадження в органах Національної поліції України. URL: http://lib.lp.edu.ua/bitstream/ntb/34604/1/16_99-106.pdf

ОПТИМІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

Науковий керівник:
Тінін Дмитро Геннадійович
викладач кафедри
Фурсова Аміна Олексіївна
курсантка
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Основна мета психологічного супроводу – це створення сприятливих умов для розвитку майбутнього співробітника правоохоронних органів на всіх етапах його особистісного та професійного розвитку, реалізації актуальних і потенційних можливостей особистості, ефективного освоєння нових знань у сфері навчально-професійної діяльності, життєвої стратегії, оптимізація професійного та особистісного зростання. Це обумовлює необхідність визначення та аналізу принципів розвитку особистості як суб'єкта діяльності.

У реаліях сьогодення якісна підготовка поліцейських набуває неоціненної важливості. Вектор роботи правоохоронних органів України відповідно до руху країни в Європу беззаперечно та однозначно був визначений у бік інтеграції в європейську систему підготовки правоохоронців. Міжнародними актами передбачено реалізацію багатьох ідей і перетворень: формування єдиного, відкритого європейського простору у сфері підготовки поліцейських, постійний обмін досвідом з європейськими фахівцями у цій сфері, залучення іноземних викладачів у вищих навчальних закладах з особливими умовами навчання [1, с. 183].

Однією з важливих складових частин поступального розвитку суспільства та держави, забезпечення публічної безпеки є система освіти, де особливе місце займає підготовка поліцейських та державних службовців Національної поліції, їх перепідготовка та підвищення кваліфікації. З цією метою створюється

єдиний освітній простір, завдяки якому забезпечується єдиний рівень освіти, одержуваний здобувачами освіти в різних типах освітніх організацій, тобто вводиться стандартизація.

Закон України «Про освіту» вводить поняття «стандарт освіти» – сукупність обов’язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня щодо професії, спеціальності та напрямку підготовки, затвердженого органом виконавчої влади, що здійснює функції з вироблення державної політики та нормативно-правового регулювання у сфері освіти [2, с. 154].

Курсанти в вищих навчальних закладах дізнаються про самооборону, поводженні з вогнепальною зброєю та наданні першої домедичної допомоги. Навчання співробітників поліції може також включати переговори з заручниками, методи розслідування та контроль дорожнього руху. Деякі відділи включають у свої базові програми навчання курсантів навичкам високошвидкісного водіння, тактику вирішення конфліктів й управління натовпом.

Що стосується проблем професійного навчання працівників територіальних органів Національної поліції України, то вони були та залишаються предметом пильної уваги з боку суспільства. Питання оптимізації професійного навчання стали об’єктом численних наукових досліджень у різних галузях знань. Наприклад, професійне навчання фахівців поліцейських не може спиратися лише на один підхід або метод навчання. Це пов’язано з нестачею єдності між використовуваними засобами, наявними в освітніх організаціях і конкретними викладачами, які не розкривають можливості вибору оптимальних рішень, що сприяло б оптимізації професійного навчання в питаннях організації та здійснення освітнього процесу, досягнення конкретних результатів після завершення навчання, тобто підготовки висококваліфікованого співробітника [2, с. 155].

В умовах входження України до європейської спільноти набуває актуальності інтеграція вітчизняної системи підготовки майбутніх

правоохоронців до вищевказаного освітнього простору. Цей процес не може відбуватися без пошуку і впровадження принципово нових ідей, рішень та механізмів для модернізації змісту і форм навчання, підвищення якості підготовки фахівців, а також приведення результатів роботи українських вищих навчальних закладів з особливими умовами навчання до європейських та світових стандартів [1, с. 183].

З урахуванням поставлених перед системою навчальних закладів МВС України завдань, на мій погляд, доцільно застосувати в навчальному процесі таких підходів: компетентнісного, особистісно-діяльнісного, контекстного та ресурсного, що має знайти відображення у Положенні про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції.

Одне з ключових завдань, яке стоїть перед МВС України, – це оптимізація системи підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників територіальних органів Національної поліції, позаяк якість професійного навчання співробітників поліції багато в чому визначає правопорядок у країні. Оптимізація професійного навчання поліцейських полягає не у формулюванні нових завдань для процесу навчання, а в необхідності знаходити оптимальні шляхи вирішення завдань, поставлених суспільством [2, с. 156].

Взагалі, практика професійної діяльності поліцейських націлює на диференційовану підготовку майбутніх фахівців. Тобто не обов'язково всі працівники правоохоронних органів мають здобувати повну юридичну освіту. Доцільно створити систему професійної підготовки, яка гнучко реагуватиме на запити суспільства широким спектром практико-орієнтованих, інтенсивних курсів, упровадженням різних форм підвищення кваліфікації, що забезпечуватимуть слухачів комплексом конкретних знань, умінь і навичок, вдосконалюватимуть їхній фаховий рівень та ін. [3, с. 143].

Отже, можна зробити висновок, що інтеграція національної системи професійної підготовки поліцейських до європейського простору неможлива без розвитку останньої та набуття нею нових якісних ознак, а це повинно здійснюватися тільки інноваційними шляхами через проведення модернізації

нормативно-правової бази у сфері правоохоронної діяльності та реалізацію програми послідовного зближення її з європейським освітнім і науковим простором.

Література:

1. Кириченко О.Ю. Актуальні проблеми використання новітніх освітніх методик у системі підготовки поліцейських. Харків. 2017. С. 183.
2. Прокоф'єв М.М. Оптимізація перепідготовки та підвищення кваліфікації поліцейських Національної поліції. Львів. 2019. С. 154-156.
3. Бережний Ю.М. Система підготовки фахівців правоохоронних органів у начальних закладах країн НАТО (за матеріалами МВС України). Хмельницький. 2017. С. 143.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМВІДНОСИН ПОЛІЦЕЙСЬКИХ З ОКРЕМИМИ КАТЕГОРІЯМИ НАСЕЛЕННЯ

Тінін Дмитро Геннадійович
ORCID ID: 0000-0002-8593-1706
майор поліції, викладач кафедри ТСП,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Сьогодні Україна перебуває у складних умовах поглиблення економічної кризи, зростання політичної конфронтації. За таких обставин суттєво зростає соціальна активність громадян.

Відповідно до п. 10 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» поліцейський вживає заходів для забезпечення публічної безпеки та порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, аеропортах, морських та річкових портах, інших громадських місцях [1].

При спілкуванні з громадянами правоохоронцям часто доводиться стикатися з негативним оцінюванням їх дій, грубістю, погрозами, спробами принизити їхню гідність, спровокувати на перевищення службових повноважень [4].

Відповідно до статті 37 Закону України «Про запобігання корупції», Законом України «Про Національну поліцію» з метою формування у поліцейських ступеня відповідальності за дотримання професійно-етичних норм поведінки при виконанні службових обов'язків та підвищення авторитету та довіри громадян до Національної поліції України затверджено Правила етичної поведінки поліцейських [1].

Цими Правилами передбачено, що під час виконання службових обов'язків поліцейський повинен поважати та не порушувати права та свободу людини, зокрема право: на життя; на повагу до гідності; на свободу та особисту недоторканність; на свободу думки та слова, на вільне вираження своїх поглядів та переконань; на мирні збори [2].

При цьому співробітнику поліції слідуює:

- розпочинати службове спілкування з вітання (доброго дня, ...), утримуючись від рукостискання;

- назвати свою посаду, звання та прізвище, після чого коротко повідомити причину та мету звернення, на прохання (вимогу) громадян пред'явити службове посвідчення, надавши можливість ознайомитись з викладеною у ньому інформацією, не випускаючи його із рук (ч. 3 ст. 18 Закону України «Про Національну поліцію»);

- свої вимоги та зауваження викладати в переконливій та зрозумілій формі, не допускати суперечок та дій, що ображають їхню честь, гідність, чи необхідно, спокійно, без роздратування повторити та роз'яснити зміст сказаного;

- вислухати пояснення чи звернення громадянина уважно, не перебиваючи, виявляючи доброзичливість та повагу до співрозмовника;

- ставитися з повагою до громадян, насамперед до людей похилого віку, ветеранів, інвалідів, надавати їм необхідну допомогу;

- бути уважним до жінок та дітей (при цьому важливо звернути увагу на вагітність жінки питанням: Ви вагітні? Можливо потрібна допомога?) [1; 2].

У розмові з громадянами співробітник патрульної поліції зобов'язаний виявляти спокій та витримку, не повинен вступати в суперечки та допускати ескалацію конфлікту, втрачати самовладання, відповідати грубістю на грубість та у своїх діях керуватися особистими неприязними почуттями. На рівні з цим поліцейський також має бути готовим до:

- поведінки з боку співрозмовника, що виходить за етичні рамки, у тому числі і до образ, проявів агресії та здійснення опору;

- надання першої домедичної допомоги.

Для розуміння суті конфліктного спілкування необхідно розглянути наступні поняття: конфлікт (від лат. *confluoushe* - "зіштовхнувся"):

- найбільш гострий спосіб вирішення протиріч в інтересах, цілях, поглядах, що виникають у процесі соціальної взаємодії, що полягає у протидії учасників цієї взаємодії і зазвичай супроводжується негативними емоціями, що виходить за рамки правил. Конфлікти можуть бути явними або прихованими. В основі конфліктів, як правило, слова чи події, явні конфлікти супроводжуються: проявами агресії, шумом, погрозами, іноді застосуванням фізичної сили, певних знарядь. Приховані конфлікти базуються на застосуванні прийомів маніпуляції.

Сторонні особи на місці події перешкоджають здійсненню дій поліцейських та загрожують цілісності обстановки та безпеки слідів. Вимога залишити місце, а також обмеження доступу на певну територію в Україні, закріплено в законі України «Про Національну поліцію» як превентивний поліцейський захід: поліцейський уповноважений вимагати від осіб залишити якесь місце на певний термін або обмежити особам доступ до певної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки та порядку, охорони життя та здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення [3, ст. 36].

У ряді ситуацій поліцейський повинен не лише обмежити місце пригоди та не допустити сторонніх, але й у разі виявлення явних слідів, знарядь, предметів злочину вжити додаткових заходів щодо їх захисту від негативних впливів навколишнього середовища (наприклад, накрити захисною плівкою від впливу дощу).

Також важливо передбачити комунікацію патрульного з іншими силами. Зокрема, на планшеті патрульного проставляються позначки про прийняття виклику, прибуття на місце події, закінчення виконання завдання, обставини правопорушення та результати реагування [5].

У разі підтвердження ознак досконалого злочину патрульний поліцейський інформує диспетчера (оперативного чергового) про необхідність спрямування СОГ, про прикмети правопорушників, напрямок їх руху (марка, модель транспортного засобу, номерний знак, інші характерні ознаки), про

об'єктах зазіхання; після прибуття СОГ патрульний повідомляє старшому групі виявлену інформацію та виконує його доручення [4].

Таким чином, тактика базових дій патрульних поліцейських передбачає відому багатозадачність:

1) надання невідкладної допомоги потерпілим, запобігання негативним наслідкам злочину;

2) виявлення інформації, необхідної для розкриття (у ряді ситуацій - запобіжні заходи, запобігання) злочину, встановлення злочинця (у ряді ситуацій - потерпілого, свідків);

3) збереження недоторканності обстановки дома події (Насамперед, слідів злочину);

4) комунікація з іншими поліцейськими силами.

Отже, приходимо до висновку, що рівень комунікації поліцейського в умовах сьогодення може забезпечити досить великий перелік питань щодо забезпечення публічного та порядку та безпеки. В будь-якому випадку, досягнення силовиками позитивного результату виконання своїх повноважень лише на рівні превентивних заходів та без застосування заходів примусу, призводить до підняття іміджу правоохоронців.

Список використаної літератури:

1. Мороз, І. Участь патрульних поліції в огляді місця події / І. Мороз // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 2. С. 274–277.

2. Христов, О. Окремі аспекти визначення обов'язків поліцейського щодо надання невідкладної, зокрема домедичної й медичної, допомоги / О. Христов // Підприємництво, господарство і право. 2017. № 6. С. 140–143.

3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // Відомості Верховної Ради. 2015. № 40–41. Ст. 379.

4. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції

України [Електронний ресурс] : наказ МВС України від 16.02.2018 р. № 111. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0371-18>. — Дата звернення: 20.01.2020.

5. Тінін, Д. (2022). ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Сборник научных статей «ЛОГОΣ»*, (8 июля 2022 г.; Париж, Франция), 101–103. <https://doi.org/10.36074/logos-08.07.2022.027>

СТРІТ-АРТ: УНОРМУВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО НАНЕСЕННЯ ТВОРІВ НА СТІНИ БУДИНКІВ ТА ІНШІ ОБ'ЄКТИ ПРАВА ВЛАСНОСТІ

Троцька Валентина Миколаївна,
к. ю. н., завідувачка сектору розпорядження авторськими
та суміжними правами відділу авторського права і суміжних прав
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України,
м. Київ, Україна

Вступ. Художники, створюючи твори мистецтва, прагнуть донести їх до широкої аудиторії. Вуличний простір, стіни будинків, споруди, інші об'єкти якнайкраще для цього підходять. Не кожна людина зайде в музей, чи галерею, проте кожна зверне увагу на мурал, графіті, розміщені у громадських місцях. Однак, відношення людей щодо цих робіт відрізняється. У одних вони викликають обурення, в інших – захоплення. Проблема полягає в тому, що малюнки наносяться на стіни будинків, споруди та інше майно, що перебувають у державній, комунальній чи приватній власності. У зв'язку з цим виникає питання правомірності дій по нанесенню таких творів, а відтак й виникнення в особи ризиків бути притягнутою до відповідальності у разі звинувачення у хуліганстві, вандалізмі, умисногму знищенні майна.

Ціль роботи – дослідження порушених питань, визначення проблем і надання пропозицій щодо правового регулювання відносин.

Матеріали та методи. Під “вуличним мистецтвом” (англ. *Street art* – *street-art*) розуміють “напрямок в сучасному мистецтві, особливістю якого є використання внутрішньоміських територій для різного роду арт-проектів” [1]. Важливо, щоб таке використання не було порушенням, чи актом вандалізму.

У Комітеті з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України знаходиться на розгляді проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо захисту пам'ятників (монументів), а також пам'яток історії та культури, реєстр. номер 4052 від 04.09.2020 р. (далі - Проект) [2]. Згідно з цим Проектом пропонується додати до вказаного Кодексу нову статтю

194-2 наступного змісту: “Вандалізм, тобто осквернення, псування, незаконне розмалювання, в тому числі малюнками - графіті, будівель та інших споруд, а також об'єктів єдиної транспортної системи, їх складових частин та іншого майна, розміщеного у громадських місцях, – караються штрафом від п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк до трьох років”. Запропонована норма Проекту, не зважаючи на його назву, стосуються будь-якого майна, розміщеного у громадських місцях, що стало об'єктом розмалювання. Варто звернути увагу, що за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини вже передбачена кримінальна та адміністративна відповідальність (статті 43, 46 Закону України «Про охорону культурної спадщини»). Встановлена також відповідальність винної особи за вчинення дій, що містять ознаки вандалізму, зокрема, за: умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194 Кодексу); незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ст. 298 Кодексу); псування жилих будинків, жилих приміщень, їх обладнання та об'єктів благоустрою (ст. 150 КУпАП) тощо. Якщо все ж таки Проект буде прийнято в запропонованій редакції, то виникатимуть питання, як застосовувати норми, а саме: як розмежувати правомірні дії по нанесенню малюнку від неправомірних, які можуть кваліфікуватись як злочин?

Виходячи з тексту аналізованої статті Кодексу, вандалізм розглядається як: 1) осквернення; 2) псування; 3) незаконне розмалювання будівель чи інших об'єктів. Згідно з довідковими джерелами під терміном “осквернення” розуміються дії, що призвели до “порушення чистоти, святості кого-, чого-небудь; опоганення” [3]. “Псувати” означає “робити непридатним для користування, вживання, споживання і т. ін. (іноді навмисне)” [4]. Застосування словосполучення “незаконне розмалювання” як вид вандалізму, розуміється як акт протилежний “законному розмалюванню”. Проте, правове регулювання відносин, що дозволяло б визначити чи є розмалювання законним, або ні, наразі відсутнє.

Відносини щодо створення та використання творів регулюються Законом України “Про авторське право і суміжні права”. Згідно зі ст. 1 цього Закону малюнок є твором образотворчого мистецтва. Авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення (ст. 11), незалежно від його призначення, жанру, обсягу, мети (освіта, інформація, реклама, пропаганда, розваги тощо) (ст. 8). З одного боку, фізична особа має право на вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості. Цензура процесу творчості та результатів творчої діяльності не допускається (ст. 309 ЦК України). З іншого боку – встановлені обмеження щодо опублікування твору, а саме: твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю та моральності населення (ч. 2 ст. 442 ЦК України). “Під громадським порядком слід розуміти врегульовану правовими та соціальними нормами систему відносин, що забезпечує захист прав і свобод громадян, їх життя і здоров'я, поважання честі та людської гідності, дотримання норм суспільної моралі. Це відносини, які складаються між людьми у громадських місцях (місця спільного проживання, праці, відпочинку, а також інші місця спілкування людей) ... Якщо твір своїм змістом, міркуваннями, задумом, образами тощо спрямований на підірвання встановленого громадського порядку, на його зневажання, порушення суспільних, в тому числі, моральних норм, то такий твір не підлягає опублікуванню (випуску у світ)” [5]. Якщо ж твір опубліковано, то для кваліфікації, що такі дії є порушенням потрібно довести, що вони наносять шкоду громадському порядку, моральності населення, а заборона таких дій – не є цензурою. Крім того, настінні малюнки можуть бути легко знищені автором, чи іншою особою, тому існує проблема фіксації порушення. При розгляді справи, може існувати потреба у доведенні охороноздатності зображення. Зокрема «бомбінг» (англ. bombing – швидке нанесення малюнку в екстремальних умовах), «тегінг» (англ. tagging – звичайний підпис художника, його нікнейм) зазвичай не є результатом творчої діяльності, охоронюваним авторським правом.

Результати та обговорення. Важливим аспектом для розмежування дій, які можуть визнаватися порушенням чи правомірними діями, є встановлення переслідуваних особою цілей, отримання результатів. Різниця у цих діях описана О. Головчиним так. “Вандала, тобто особу, яка завдає шкоди майну інших осіб шляхом нанесення на нього певних написів, що не становлять культурної цінності, спонукає до умисного пошкодження чи руйнування культурноісторичних пам’яток чи майна саме внутрішній потяг до знищення та деструкції, митець же використовує інші шляхи втілення своїх задумів та переслідує зовсім інші цілі. І між намірами автора та вандала варто проводити демаркаційну лінію, бо вони теж впливають на вирішення питання, чим саме є конкретний стріт-арт: мистецтвом чи вандалізмом?”[6]. Тобто, позивачу варто довести цілі та наміри особи, чи були вони умисним пошкодженням, руйнуванням об’єкта, на який нанесено малюнок, або ж ні.

Одним з головних питань є врегулювання відносин між художником та власником будинку, чи іншого майна, на який буде наноситися малюнок. Авторське право і право власності на матеріальний об’єкт, в якому втілено твір, не залежать одне від одного (ст. 12 Закону). Права на матеріальний об’єкт належать його власнику. Практично, власник має право, наприклад, продати будинок з муралом на стіні, але не має права без дозволу автора відтворювати та продавати сам малюнок. Для прикладу в 2013 році в Нью-Йорку власники спочатку зафарбували стіни старого складського приміщення, відомого під назвою “5Points”, а потім його зруйнували. Стіни будинку повністю були розписані графіті місцевими художниками, починаючи з 90-х років минулого століття. Художники подали позов до суду на дії власників приміщення. За результатами розгляду справи, автори отримали компенсацію в розмірі 6,7 млн. дол. США. У рішенні вказано, що компенсація призначена не тому, що приміщення знесено (власники мали на це право), а тому що знищили (зафарбували) графіті задовго до знесення (за 10 місяців) [7].

З огляду на наведене, врегулювання відносин щодо нанесення творів на будівлі та інші об’єкти права власності має бути комплексним, оскільки

пов'язано не стільки з авторським правом, скільки з питаннями права власності, а також з регулюванням містобудівної діяльності та благоустрою. До початку робіт художнику потрібно узгодити всі питання з місцевими органами державної влади та власниками будинку, чи інших об'єктів права власності. Існують поради, як убезпечитися автору від звинувачень у злочині, здійснивши перевірку придатності об'єкту для розмалювання. Зокрема, пропонується:

1) “перевірити, чи є обраний під мурал будинок об'єктом культурної спадщини”, оскільки ч. 3 ст. 24 Закону України «Про охорону культурної спадщини» передбачена чітка заборона наносити малюнки на відповідні пам'ятки;

2) “паралельно повідомити про ідею створення муралу слід і місцеві органи державної влади”;

3) довести проект до відома мешканців (збір підписів), отримати згоду обслуговуючого комунального підприємства (ОСББ або ЖКГ);

4) написати заяву до відповідних державних органів з міського благоустрою про “мету, тривалість та план виконання робіт” [8].

Розглядаючи такі запити, місцеві органи державної влади, власники будинку повинні погодити вибір місця під нанесення малюнку. Мурал має органічно доповнювати урбаністичне середовище міст, приносили як моральне, естетичне задоволення його мешканцям, так й користь. Наприклад, власники будинків можуть бути зацікавлені в реставрації стін, їх відновленні за рахунок розфарбування. До того ж з'являються нові види стріт-арту. Наприклад, стають популярними еко-мурали, які завдяки особливим фарбам очищують повітря забруднених міст [9].

Висновки. Вуличне мистецтво набуває все більшої популярності, воно невіддільне від сучасного урбаністичного простору. Його можливо обмежувати лише чітко визначеними правовими рамками. Введення кримінальної відповідальності, запропонованої у Проекті, за відсутності правового регулювання відносин, не вирішить проблеми захисту права власності, а також пам'яток історії та культури. Мають бути розроблені та оприлюднені

нормативно-правові акти в сфері містобудування, благоустрою населених пунктів, в яких чітко систематизовані права та обов'язки осіб, які бажають створити та нанести твори на стіни будинків та інші об'єкти права власності, з дотриманням вимог законодавства щодо охорони культурної спадщини.

Використана література:

1. Що таке стріт-арт: інтерв'ю з вуличними художниками. Види вуличного мистецтва. Стріт-арт для вільних художників URL: <https://thestrip.ru/uk/holiday/chto-takoe-strit-art-intervyu-s-ulichnymi-hudozhnikami-vidy-ulichnogo-iskusstva/>.

2. Проект Закону про внесення змін до Кримінального Кодексу України щодо захисту пам'яток (монументів), а також пам'яток історії та культури, реєстр. номер 4052 від 04.09.2020 URL:

http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc6_current_main?id=&pid069=242

3. ОСКВЕРНЕННЯ. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980) URL: <http://sum.in.ua/s/oskvernennja>

4. ПСУВАТИ. Словник української мови Академічний тлумачний словник (1970—1980) URL: <http://sum.in.ua/s/psuvaty>

5. Мего-Інфо - Юридичний портал №1. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України. Том 1. URL: <http://mego.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F-442-%D0%BE%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83-%D0%B2%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%83-%D0%B2-%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82>

6. Головчин О. Стріт-арт війна в Україні. Чому право розфарбувати стіни мають усі? iPress.ua. URL: https://ipress.ua/articles/stritart_viyna_v_ukraini_chomu_pravo_rozfarbovuvaty_stiny_mayut_vsi_270391.html

7. Ворошилова С. У вас на платье мое граффити: Какие права есть у уличных художников URL:

<https://birdinflight.com/ru/vdohnovenie/opyt/20190802-art-outside.html>

8. Как нарисовать мурал, чтобы вас не возненавидели URL:

<https://rubryka.com/ru/article/yak-namalyuvaty-mural>

9. Стрит-арт проти смогу: мурал у Будапешті очищує повітря

<https://www.dw.com/uk/strit-art-proty-smohu-mural-u-budapeshti-ochyshchuie-povitria/video-58277795>

**ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ
ПРАЦІВНИКАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА
ПЕРЕВИЩЕННЯ СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ**

Усова Дар'я
здобувач вищої освіти 2 курсу
навчально-наукового інституту права
та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Наукових керівник:
Кириченко Андрій
Старший викладач кафедри
Спеціально-фізичної підготовки
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Мета : встановити межу між правильним застосуванням фізичної сили як поліцейського заходу примусу та перевищення службових повноважень. Налаштувати громадськість і владні інституції на необхідність застосування фізичної сили та прибрати осуд з їх сторони.

Виклад основного матеріалу: В українському законодавстві на сьогоднішній день існує проблема, що правоохоронні органи розуміючи можливі наслідки застосування фізичної сили та незважаючи увагу на факт нормативного врегулювання даного питання, стосовно виправданого та законного застосування такого заходу примусу все ж таки уникають та не використовують застосування даного виду примусового заходу, що в окремих випадках призводить до невиконання ними своїх повноважень та не дієвості такого поліцейського заходу примусу, як фізична сила, в такому разі, як наслідок виникає осуд населення більший, ніж міг бути під час застосування фізичної сили. Поліція повинна охороняти права і свободи людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічний порядок і безпеку, тому саме для досягнення цих цілей існує різновид поліцейських примусових заходів.

Поліцейські діють виключно на підставах закону та у його межах, під час підготовки працівників для органів Національної поліції їм дають достатню теоретичну та практичну базу, щодо застосування фізичної сили, тому її не застосування у необхідних обставинах або невдале застосування тягне за собою певні наслідки. Негативне ставлення до застосування фізичної сили представниками правоохоронних органів почалися ще з радянських часів. У свідомості населення переважно будувалися думки, що в такому разі представник поліції перевищує покладені на нього державою повноваження та визначали, що в будь-якому разі працівник діє неправомірно і в той же час порушує законні права і обов'язки своїх громадян.

Наша держава зображує себе, як країну суверенну та незалежну, демократичну та таку котра піклується про своїх громадян та забезпечує кожному громадянину стан безпеки та захищеності в межах держави. Саме на основі даної інформації вкрай важливими є положення, вимогу та оновлення тенденції стосовно правоохоронних органів.

Перш ніж встановлювати межі між необхідністю правильного застосування фізичної сили та перевищенням меж службових повноважень треба розглянути ці два питання окремо.

Застосування фізичної сили чітко встановлено у вітчизняному українському законодавстві, а саме у ст. 44 Закону України «Про Національну поліцію»: 1. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

2. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень внаслідок застосування фізичної сили. [літ.1] До навичок, що включає в себе фізична сила є рукопашний бій, самбо, дзю-до, айкідо, бокс,

карате, кікбоксинг та інші види єдиноборств, тому саме застосування цих навичок буде найбільш влучна та доцільна, слід пам'ятати що, до несення служби допускаються поліцейські, які пройшли спеціальну підготовку у межах курсів первинної професійної підготовки (спеціалізації) та продовжують підвищувати кваліфікацію протягом всього часу перебування на посадах поліцейських, володіють навичками самозахисту, обеззброєння та затримання осіб, що порушують громадський порядок, загрожують особистій безпеці громадян і поліцейського, спрямовані на розвиток сили, витривалості, гнучкості, а також виховання сміливості, рішучості, ініціативи та впевненості у власних силах. [літ.2]

Також українське законодавство встановлює щодо кого це застосування заборонено та буде зовсім недоречне, викликає у населення ще більше обурення та запрограмує поліцейських на те, щоб взагалі не застосовувати фізичну силу. Заборонено застосовувати силові прийоми до жінок з явними ознаками вагітності, неповнолітніх, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості.

В лавах Національної поліції України є високий відсоток нормативної необізнаності деяких працівників щодо застосування фізичної сили, одним із прикладів була ситуація, котра сталася 19 травня 2021 року у місті Київ за якою поліція побила художника Бугайчука. Зі слів потерпілого Бугайчука поліцейський не відповів йому на запитання на яких підставах його зупинили та як наслідок застосував до нього недоречну фізичну сили, чим порушив принцип пропорційності. Нажаль, у сучасності трапляються такі буремні ситуації, тому кожен співробітник Національної поліції повинен усвідомлювати необхідність обізнаності підстав застосування фізичної сили та як саме її застосовувати. [літ.5]

З цієї необізнаності поліцейських впливає таке явище як перевищення меж службових повноважень, це закріплено у ст. 365 Кримінального кодексу України, що полягає у умисному вчиненні працівником правоохоронного органу дій, які явно виходять за межі наданих йому прав чи повноважень, якщо

вони завдали істотної шкоди охоронюваним законом правам, інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам, інтересам юридичних осіб. [літ.3]

Висновок з теми: Отже, виходячи із всього переліченого можна дійти висновку, що у сучасному вітчизняному законодавстві прогалин у встановлені норм щодо застосування фізичної сили немає, проте існує проблема у сприйнятті суспільством застосування такого заходу примусу, адже зовнішній прояв такого заходу може сприйматися як катування, тому сучасні правоохоронці повинні налаштовувати суспільство на розуміння того, що поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення на підставі та в порядку, визначених законом. [літ.4]

Список використаних джерел:

1. Про Національну поліцію України : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>. (Дата звернення – 25.08.2022)
2. 4. Науково-практичний коментар Закону України «Про Національну поліцію» / Кол. авт.; кер. авт. кол. д.ю.н., доц. Т.П. Мінка. – Дніпро : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2017. – 480 с.
3. Кримінальний кодекс України від 19.08.2022 № 25-26, ст.131. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
4. Навчально-практичний посібник. За загальною редакцією Петкова Сергія Валерійовича – Київ : «Центр учбової літератури», 2019.-360 с.
5. Гіперпосилання: <https://suspilne.media/131888-u-kievi-policia-pobila-hudoznika-bugajcuka-v-policii-rozpocali-sluzbove-rozsliduvanna/>.

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОРУПЦІЙНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Фурсов Владислав Миколайович

Горловий Ілля Вікторович

здобувач вищої освіти 3 курсу
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чорна Аліна Геннадіївна

старший викладач кафедри кримінального
права та кримінології Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
капітан поліції

Явище корупції, отримання неправомірної вигоди, вигоди у власних інтересах існувало з початку витоків людського існування, в різні часи з нею боролися по різному, але очевидно, що воно досі не зникло, а, навпаки, набуло доволі різноманітних форм та способів здійснення. Саме з моменту появи держави, відповідних органів державної влади та посадових осіб, яким були надані владні повноваження та певні привілеї у таких осіб з'являється можливість користуватися наданими їм повноваженнями у власних інтересах, не пов'язаних із сумлінним виконанням службових обов'язків [2].

Доцільно зазначити, що питання кримінологічної характеристики стало предметом дослідження багатьох вчених, таких як О. Дудоров, О. Кальман, О. Литвак, В. Лукомський, М. Мельник, А. Мудров, Є. Невмержицький та інші. З досліджень зазначених вчених випливає, що поняття корупційної злочинності не варто ототожнювати із сукупністю корупційних злочинів, які передбачені Особливою частиною Кримінального кодексу України (далі – КК України). На основі загальнотеоретичних визначень злочинності поняття «корупційна злочинність» можна розглядати як історично мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, соціально негативне явище, що становить систему корупційних злочинів [5].

Перейдемо до викладу основного матеріалу, тобто кримінологічної характеристики корупційної злочинності, яка складається з таких елементів як: об'єкт, предмет, суб'єкт, суб'єктивна сторона, передумови вчинення та детермінанти корупційної злочинності.

Отже, об'єктом корупційної злочинності є суспільні відносини, що забезпечують службу в органах державної влади, місцевого самоврядування, а також в юридичних особах публічного і приватного права, за рахунок їх фінансування із законних джерел, що унеможливорює підкупність службових осіб. Відповідно предметом корупційної злочинності є власне надання, обіцянка, пропозиція чи одержання неправомірної вигоди. Визначення поняття неправомірної вигоди надано в примітках до декількох статей КК України [4]. Зокрема, у примітці до ст. 364-1 КК України вказано, що під неправомірною вигодою у статтях 364, 364-1, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2 та 370 КК України необхідно розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають або одержують без законних на те підстав. У статтях 354, 368-3, 368-4 КК України під неправомірною вигодою слід розуміти грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, що перевищують 1,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або нематеріальні активи, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав.

Суб'єктами корупційної злочинності є: загальний (передбачених у частинах 1, 2 ст. 368-3, ч. 1 ст. 368-4, ст. 369, ст. 369-2 КК України); службові особи; службові особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми (ст. 364-1, ч. 3 ст. 368-3, ч. 3 ст. 370 КК України); особи, що надають публічні послуги – аудитори, нотаріуси, оцінювачі (ст. 365-2, ч. 3 ст. 368-4 КК України); особи, які працюють на користь підприємства, установи, організації (ст. 354 КК України) [1]. Суб'єктивна сторона даного різновиду злочинності характеризується умисною формою вини.

Предметна сутність корупційних відносин визначається передусім тим, що останні є різновидом суспільних (суспільно неприйнятних) відносин. Вони

виникають через існування у суспільстві об'єктивних та суб'єктивних соціальних, економічних і політичних передумов та зумовленого ними соціально-психологічного їх відбиття як відносно самостійного феномену. Основними передумовами корупції насамперед є кризове становище різних галузей економіки України, повільне, непослідовне й незавершене її реформування та системна корупція в країні [3].

До детермінантів корупційної злочинності відносяться такі фактори як:

1) Політичні, прикладом є радикальний перехід українського суспільства від партійно-тоталітарної системи до демократичної, соціальної та правової держави;

2) Економічні, тобто низький рівень заробітних плат більшості населення України, відсутність прозорого механізму діяльності окремих посадових осіб та державних органів, збільшення кількості осіб, які незаконним способом отримали свої грошові здобутки;

3) Правові – наявність прогалин у чинному законодавстві щодо регулювання діяльності органів державної влади та їхніх посадових осіб, відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, серед іншого керівників правоохоронних органів;

4) Організаційно-управлінські, тобто відсутність чіткої регламентації повноважень, механізмів унеможливлення прийняття на службу лідерів і членів злочинних угруповань, відсутність певних працівників, які б контролювали цю сферу; б) недостатня регламентація правил поведінки та процедур здійснення повноважень;

5) Соціально-психологічні - зорієнтованість значної частини населення на протиправне вирішення життєвих питань, внаслідок чого корупція із соціальної аномалії перетворюється у правило поведінки; моральна деформація частини керівників, яка проявляється як у вчиненні ними кримінальних правопорушень, так і в поблажливому ставленні до корупційних діянь із боку підлеглих (кругова порука) [4].

Отже, з вищевикладеного можемо зробити висновок, що корупційна злочинність це історично мінливе, відносно масове, стійке, самодетермінуюче, соціально негативне явище, що становить систему корупційних злочинів [5]. Криміногенних факторів, які є каталізаторами існування корупційної злочинності є доволі різноманітними, та мають політичний, економічний, правовий, соціально-психологічний, організаційно-управлінський характер. Характеристика корупційної злочинності складається з таких елементів як: об'єкт, предмет, суб'єкт, суб'єктивна сторона, передумови вчинення та детермінанти корупційної злочинності [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 09.08.2022)
2. Бусол О.Ю. Протидія корупційній злочинності в Україні у сучасний період: монографія. Київ : Ін Юре, 2014. 564 с.
3. Кримінологія: підручник / [Б.М. Головкін, В.В. Голіна, О.В. Лисодєд та ін.]; за аг. ред. Б.М. Головкіна. Харків: Право, 2020. 384 с.
4. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/prevention_of_corruption/info/lec2.html
5. І. Мезенцева Кримінологічна характеристика корупційної злочинності, Науковий часопис Національної академії прокуратури України 4'2014, с. 106-113 URL: <http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/4-2015/mezenceva.pdf>

ПРИНЦИПИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ В СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Черевута О. О.

курсант 2-го курсу навчально-наукового
інституту права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Науковий керівник

Карпенко О. М.

старший викладач кафедри
вогневої підготовки, капітан поліції

На сьогодні питання кримінально-правової політики нарешті отримало інтерес серед наукової спільноти. Досліджуються як загальні засади, теоретичні положення кримінально-правової політики, так і її окремі аспекти реалізації. Проте недосліджених аспектів, як теоретичного так і практичного характеру залишається ще значна кількість, зважаючи на змінність цього правового явища, а також на недостатність дослідження в минулому.

Кримінально-правова політика є багатоаспектним явищем, що розглядається і як державна політика протидії злочинності, і як особливий вид соціальної діяльності, що направлена на протидію злочинності, і як вихідні начала протидії злочинності, і як частину внутрішньої політики держави і т.д.; розглядають її і в широкому і вузькому розмінні. Що вкладається в розуміння кримінально-правової політики залежить від суб'єктивного сприйняття дослідниками цього багатогранного явища.

Якщо ж говорити про кримінально-правову політику, то визначень, які вказують на різні аспекти цього явища (діяльність держави; державна концепцію здійснення такої діяльності; сукупність наукових знань (наука); відповідна навчальна дисципліна), є достатньо. В українській науці кримінального права вони в тій чи іншій мірі базуються на визначенні П.Л. Фріса, докторська дисертація якого саме і була присвячена

кримінальноправовій політиці, якщо ж говорити про країни колишнього СРСР, то тут така сама ситуація з дослідницею політики – Н.А. Лопашенко [1, с. 57].

Лопашенко Н. А. вказує, що кримінально-правова політика може бути дефінована, як частина внутрішньої політики держави, основоположна складова державної політики протидії злочинності, напрямок діяльності держави в сфері охорони найбільш важливих для особи, суспільства та держави благ, законних інтересів і суспільних відносин від злочинних посягань, що відображається в виробленні принципів визначення кола злочинних діянь і законодавчих ознак останніх і формулювання ідей і принципів положень, форм і методів кримінально-правового впливу на злочинність з метою її зниження і зменшення її негативного впливу на соціальні процеси [1, с. 89].

В т.5 Правової доктрини України міститься таке визначення кримінально-правової політики – системоутворюючий елемент усієї політики у сфері боротьби зі злочинністю, яка розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність та засоби їх досягнення [2, с.71].

З врахуванням викладеного, можна подати наступне визначення: Кримінально-правова політика – системоутворюючий елемент державної політики у сфері протидії злочинності, яка розробляє стратегію і тактику протидії злочинності кримінально-правовими засобами.

Відповідно визначальними ознаками кримінально-правової політики виступатиме те, що кримінально-правова політика:

- є складовою правової політики держави (через політику у сфері протидії злочинності);
- елемент державної політики у сфері протидії злочинності;
- системоутворюючий елемент політики у сфері протидії злочинності;
- розробляє стратегію та тактику протидії злочинності;
- в протидії злочинності оперує кримінально правовими засобами (що, крім іншого, відрізняє її від інших складових політики у сфері протидії злочинності (кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої політики, кримінологічної (профілактичної) політики)).

Звичайно в цьому визначенні відображається кримінально-правова політика як діяльність держави з протидії злочинності засобами кримінального права.

Бібліографічні посилання:

1. Лопашенко Н. А. Уголовная политика. М.: Волтерс Клувер, 2009. 608 с.
2. Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5 - Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.

СПОРТ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ШКІДЛИВИМ ЗВИЧКАМ

Черкасова Олеся Миколаївна
здобувач вищої освіти 3 курсу
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ
Науковий керівник:
Анісімов Дмитро Олексійович
викладач кафедри
спеціальної фізичної підготовки
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ

Проблема вживання алкоголю, тютюну та наркотиків дуже актуальна у наші дні. Зараз їхнє споживання характеризується величезними цифрами і проблема стала глобальною. Від цього страждає все суспільство, але насамперед під загрозу ставиться підростаюче покоління: діти, підлітки, молодь. Адже алкоголь, тютюн та наркотики особливо активно впливає на несформований організм, поступово руйнуючи його.

З цією проблемою має боротися не лише суспільство, але й кожна людина повинна усвідомлювати велику шкоду цих звичок і намагатися боротися із ними. Тільки після цього можна говорити про вирішення цієї проблеми.

Мета цієї статті -показати характер проблеми наркоманії, тютюнопаління, алкоголізму, використовуючи наукові дані в боротьбі з цим злом.

Одним із завдань є вивести «формулу здоров'я», засновану на заняттях фізичною культурою та спортом. Сьогодні, коли в нашій країні стрімко поширюється наркоманія, куріння та алкоголізм, стає надзвичайно актуальним питання про участь спорту боротьбі з цими згубними звичками. Дуже часто людині, яка прийняв рішення кинути палити, пити чи наркотики радять зайнятися спортом [4, с. 5]. З чим це пов'язано? Пропоную з'ясувати, чому саме спорт може допомогти у боротьбі зі шкідливими звичками.

Спорт допомагає зберегти та покращити здоров'я. Здоровий спосіб життя обов'язково включає: позитивне мислення; активну життєву позицію; здатність досягати психічної та душевної гармонії у житті, бути задоволеним своєю роботою, хобі; здорове повноцінне харчування; відпочинок; відмова від алкоголізму, тютюнопаління, наркоманії [2, с. 3].

Для виходу зі стресових ситуацій рекомендується застосування фізичних навантажень. Регулярні заняття спортом запобігають розвитку хронічних захворювань, позбавляють депресії [1, с. 7]. Спортивні заняття сприяють: підвищенню імунітету; виховання сили волі; набуття впевненості в собі; збільшення тривалість життя; покращення зовнішнього вигляду; зміцненню фізичної сили.

Що відбувається під час занять спортом?

1. Йде заміна дій. Щоразу, коли курець тягнеться за сигаретою, рекомендується відвернути увагу будь-яким фізичним вправою. Можна тримати під рукою скакалку, можна робити присідання, бігати, виконувати силові вправи. Таким чином, незабаром бажання курити почне асоціюватися з необхідністю фізичної навантаження.

2. Виникає необхідність концентрації на активному фізичному дії, що є ефективною заміною шкідливої звички. Намагайтеся вникнути в суть складної вправи, спробуйте домогтися хороших результатів, і ви помітите, що думати про алкоголь або куріння ніколи.

3. Покращується настрій. Досягнення мети та сам процес тренувань позитивно впливають на людину, дозволяючи справлятися зі стресом, у тому числі, зі стресом після різкої відмови від шкідливої звички. Ніхто не обіцяє, що процес боротьби з психологічною залежністю буде легким. Але саме спорт допоможе зробити його максимально ефективним. Переконайтеся у цьому самі. Головне, прийняти тверде рішення боротися із залежністю.

Спорт – альтернатива шкідливим звичкам ще й тому, що під час спортивних тренувань наш організм краще очищається від токсинів [3, с. 4]. Ось як спорт допомагає подолати залежність. Спортивні вправи

супроводжуються виділенням поту, разом із яким виходять токсини. Медичні дослідження показують, що прискорення кровообігу під час регулярних спортивних занять сприяє зміцненню імунітету. Спорт вимагатиме дотримуватися особливого режиму харчування. Наприклад, якщо ви хочете позбутися харчової залежності до солодкого, ваш організм сам вимагатиме відмови від зайвої порції їжі: бігати на повний шлунок непросто та неефективно. Поступово ви навчитеся харчуватися правильно, з користю для здоров'я [2, с. 3].

Отже, спорт може зіграти велику роль у боротьбі з будь-якою шкідливою звичкою, будь-якою залежністю. Звичайно, якщо ви відчуваєте, що не можете впоратися зі звичкою самостійно, перш за все, потрібно звернутися до лікаря. Можливо, психіатр, нарколог чи гастроентеролог зможуть вирішити вашу проблему. Але кожен з них має рацію, коли порадить вам займатися спортом.

Література

- 1 Гогунів Е. Н., Мартянов Б. І. Психологія фізичного виховання і спорту. Харків, 2008. 288 с.
2. Виноградов П.А. Фізична культура та здоровий спосіб життя. Київ, 2005. 318 с.
3. Карачевський А. Подолати алкогольну залежність. Київ, 2016. 124 с.
4. Моченов В.П. Спорт проти наркотиків. Фізична культура. 2003. 64 с.

ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Школьник Настасія Борисівна

курсант

Біліченко Валерій Віталійович

викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний

університет внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

На жаль, надзвичайний воєнний стан неочікувано став частиною нашого життя. День 24 лютого 2022 року назавжди змінив майбутнє українців. Кожен зрозумів справжній сенс існування, з'явилися нові цінності.

Одне з головних завдань працівників поліції – забезпечувати громадський порядок. Під час дії воєнного стану виконувати дане завдання стало куди важче, оскільки з'явилися мародери, які готові за будь-які матеріальні цінності розпоряджатися життям тисячі людей. Працівники поліції були вимушені посилити свій режим роботи. Набули чинності зміни до Закону України «Про Національну поліцію», якими передбачено розширення повноважень поліцейських на період введення в Україні воєнного стану. Наприклад, відповідно до вищезазначеного Закону поліцейський має право застосовувати такі заходи примусу як фізичний вплив (стаття 44), спеціальні засоби (стаття 45) вогнепальна зброя (стаття 46). Раніше працівникам поліції було заборонено застосовувати заходи примусу, не передбачені законом. Однак, під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення або чинить опір поліцейському, поліцейському дозволено використати не лише заходи примусу, а й підручні засоби.

Метою мого дослідження є розглянути зміни у повноваженнях поліцейських та їх завдання з початку повномасштабної війни.

Кожного дня поліцейські боролися зі злочинністю, з поліпшенням криміногенної ситуації в країні. Бажання захистити себе та населення від

неправомірних дій злочинців, зробити життя людей кращим, спокійнішим та мирним завжди було присутнім. Наразі працівникам поліції доводиться працювати в досить складних та жорстких умовах сьогодення.

Професія поліцейського завжди була доволі важкою і характеризується досить емоційною насиченістю. Надаючи психологічну характеристику діяльності поліцейських патрульної поліції в теперішніх умовах хотілось би, насамперед, зазначити думку психолога О. Є. Климового про те, що дана професія належить до категорії «людина-людина». Адже для успішної роботи у діяльності поліцейського потрібно вміти встановлювати і підтримувати контакти з людьми, розуміти їх, розбиратися в особливостях кожного із них, а також володіти знаннями у відповідній галузі. Сутність їх служби представлена багатоваріантністю професійних завдань та значною інтелектуальною й емоційною насиченістю. Влучно описує діяльність правників відомий процесуаліст І.М. Якимов: «Робота юриста є найскладнішим мистецтвом, бо вона має своїм об'єктом не неживий матеріал, а людину» [1]. Отже, діяльність підрозділів поліції ми відносимо до таких, що виконується в напружених, стресогенних та, навіть, екстремальних умовах.

Внаслідок дії воєнного стану по всій території України було встановлено блокпости, де знаходяться поліцейські разом із військовими з метою перевірки документів водіїв транспортних засобів, охорони населених пунктів, забезпечення безпеки та порядку на визначеній території. Завдяки їхній роботі було виявлено та встановлено транспортні засоби та осіб, які знаходилися у розшуку. Також було виявлено осіб, які виконували накази ворога на шкоду своїй державі та населенню, яке проживає на цій території.

За час військових дій на території нашої країни поліція розширила свої повноваження. Правоохоронці документують види воєнних злочинів, з якими стикаються українці на тимчасово окупованих територіях України, допомагають біженцям та людям, які залишилися на тимчасово окупованих територіях. Забезпечують необхідними продуктами харчування та іншими побутовими речами родини, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Також працівники поліції супроводжують людей у лікарню, допомагають з поселенням, надають психологічну допомогу, супроводжують в разі потреби автобуси з біженцями. Можна привести приклад небайдужості поліції. Під час проїзду одного з блокпостів у м. Вінниці до поліцейського за допомогою звернулись люди. Дорогою у їхньої дитини виникли проблеми зі здоров'ям. Автомобіль, у якому їхав хлопчик, поліцейські супроводили у дитячу обласну лікарню та передали дитину лікарям.

У місцях, де скоювались жахливі правопорушення, поліція фіксує злочини для подальшого розслідування. Вони їздять звільненими населеними пунктами, опитують місцевих та фіксують всю наявну інформацію щодо таких злочинів, як насилля, вбивства, місця влучання ракет та обстрілу. Перед тим як виїжджати в звільнені населені пункти та спілкуватися з місцевим населенням, фахівці збирають інформацію щодо злочинів із ЗМІ, соціальних мереж, від правозахисних груп, волонтерів та активістів, аналізують її та на основі цього планують маршрути[2]. Так було і в Миколаївській області. Під удари потрапили м. Миколаїв та населені пункти області. Були загиблі та поранені мирні мешканці. Поліція зафіксувала наслідки даних воєнних злочинів вчинених ворогом. За кожним фактом порушення законів та звичаїв війни розпочаті кримінальні провадження за ст. 438 КК України, розслідування яких триває.

Також в сучасному житті населення України знаходиться в умовах постійного стресу і психотравмуючих ситуацій. Як показує досвід, бойові дії негативно впливають на психіку людей. Такі події у тій чи іншій мірі впливають на кожного, проте спектр можливих реакцій і емоцій вельми широкий[3].

З початку повномасштабного вторгнення працівники поліції займаються організацією добровольчих груп, оборонними процесами та підтримкою морального настрою військових і цивільного населення. Під час військових дій на території України вони продовжують працювати в посиленому режимі - забезпечують діяльність блокпостів, проводять евакуацію населення,

перевіряють документи та транспортні засоби, проводять пошук та розслідувальну роботу з диверсантами, а також протидіють мародерству[4].

Продукти харчування, побутові речі, моральна підтримка - дріб'язкова, на перший погляд, допомога. Але ,насправді, такі жести доброти сьогодні для когось можуть стати рятівними. Попри все правоохоронці продовжують допомагати людям, які цього потребують.

Введення воєнного стану значно розширило повноваження поліції. Правоохоронці отримують повноваження на оперативне розмінування – виявлення, знешкодження та знищення вибухівки, які є засобами вчинення правопорушень, забезпечення огляду місця події. Не менш важливим є той факт, що правники допомагають особам, які вимушені були покинути свій дім. Отже, на підставі здійснених досліджень обґрунтовано важливість роботи правоохоронних органів. З їхньою допомогою народ України буде відчувати підтримку та мати стійкішу віру в перемогу.

Список використаної літератури

1. Юридична психологія: підручник / Д. О. Александров, В. Г. Андросюк, Л. І. Казміренко та ін.: заг. ред. Л. І. Казміренко, Є. М. Моїсєєва. 2 вид., доопр. та доп. Київ: КНТ, 2008. 352 с.

2. URL: <https://m.dw.com/uk/viina-rf-proty-ukrainy-yak-politsiia-fiksuie-seksualni-zlochyny-proty-tsyvilnykh/a-61765213>

3. Методичні рекомендації щодо надання першої психологічної допомоги сім'ям з дітьми, дітям, які перебувають/перебували у зоні збройного конфлікту заг. ред. Іванової О.Л., д. мед. н. Пінчук І.Я., д.мед.н. проф. Хаустової О.О., к.психолог.н. Степанової Н.М., Чайки А.В., Пінчук А.О.

URL: <https://dszn-zoda.gov.ua/node/495>

4. URL: <https://www.unian.ua/war/8-nochey-bez-snu-yak-pracyuye-policiya-pid-chas-viyni-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11737972.html>

ЩОДО ПИТАНЬ З ПОЗАСУДОВОГО РОЗВ'ЯЗАННЯ ФІНАНСОВИХ СПОРІВ

Шувалова Тетяна Олександрівна,
аспірантка,
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ. /Introduction. За змістом статті 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Право на судовий захист законних інтересів є невід'ємним та непорушним правом кожної особи. До загальноприйнятих способів захисту відносяться адміністративний спосіб захисту, судовий спосіб захисту та самозахист. Тобто, судовий спосіб захисту є ефективним, але не єдиним дієвим механізмом відновлення порушеного права суб'єктів фінансових правовідносин. Відповідно до ст. 56 Податкового кодексу України (далі – ПКУ), платник податків має право на звернення з метою захисту своїх прав до податкових органів вищого рівня або до суду. Стаття 24 Митного кодексу України (далі – МК України) закріплює, що кожна особа має право оскаржити рішення, дії або бездіяльність митних органів, їх посадових осіб та інших працівників, якщо вважає, що цими рішеннями, діями або бездіяльністю порушено її права, свободи чи інтереси. За захистом порушеного права учасник митних відносин може звертатися як в адміністративному, так і судовому порядку (ст. 29 МК України). Такі норми свідчать про наявність диспозитивності при обранні форми оскарження рішень та дій контролюючих органів.

Мета роботи. /Aim. Дослідження окремих загальноприйнятих способів захисту прав та законних інтересів учасників фінансових правовідносин з

метою обґрунтування доцільності запровадження нових альтернативних форм захисту на прикладі інституту фінансового омбудсмена.

Матеріали та методи. /Materials and methods. Тези підготовлено на основі застосування загальнодіалектичного методу наукового пізнання. Невід'ємним доповненням цього методу став метод системного аналізу, який дав можливість проаналізувати взаємозв'язок таких категорій як «захист», «спосіб захисту», «форма захисту». Порівняльно-правовий метод застосовано для порівняльної характеристики окремих аспектів адміністративно-правового захисту прав зобов'язаних осіб податкових та митних правовідносин в Україні та країнах ЄС.

Результати та обговорення. /Results and discussion. Станом тільки з 01.01.2022 року на розгляд до Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду: було передано 49511 справ. Більше половини справ, які розглядаються судами за правилами адміністративного судочинства, становлять податкові (митні) спори. При цьому майже 80% таких спорів пов'язані із захистом прав платників податків. Такі данні свідчать про однозначне перевантаження судових органів та необхідність подальшого удосконалення адміністративної форми захисту прав платників податків та учасників митних процедур. Навряд чи можна констатувати, що на сьогодні склався ідеальний варіант правового регулювання позасудових процедур вирішення податкових спорів, який суттєво відрізняється від судових процедур.

Щодо співвідношення адміністративної і судової форми захисту в податкових та митних правовідносинах серед науковців на сьогодні не має однастайності. Одна група авторів (Пепеляев С. Г., Цветков І. В.) звертають увагу на низьку ефективність позасудових процедур, обґрунтовуючи це наступним: а) наявність переваг судового захисту, що обумовлено відносною об'єктивністю розгляду спору внаслідок його розгляду поза податковим відомством; б) можливість вжиття судом заходів із забезпечення позовних вимог; 3) відсоток задоволення вимог платників податків у судовому порядку набагато вищий, ніж в адміністративному. Інші правники, констатуючи

ефективність позасудового способу захисту прав платника податків, серед його переваг називають простоту і оперативність розгляду; відсутність сплати державного мита; можливість визначити позицію вищестоящого податкового (митного) органу (Захаров А. С., Кучер К. П.).

Ще одна група авторів, серед яких Кучерявенко М. П., Усенко Є. А., Ханова Р. Ф. зазначають, що кожен із цих способів захисту може бути ефективним та висловлюють позицію щодо можливості запровадження обов'язкової процедури адміністративного оскарження.

Дійсно, обґрунтованість такого запровадження, безперечно, залежала та зумовлювалась би тим, наскільки ефективним міг би бути доюрисдикційний порядок вирішення податкових та митних спорів. Тільки в тому випадку, коли досудовий порядок вирішення таких спорів не буде просто формальним, а стане дійсно дієвим способом подолання суперечностей між публічно-владним та правозобов'язаним суб'єктом податкових й митних відносин, його обов'язковість як стадії вирішення спору буде розглядатись як така, що є виправданою.

Тому навряд чи потрібно протиставляти адміністративний та судовий способи захисту прав учасників митних та податкових процедур, вони повинні взаємодоповнювати один одного та забезпечувати максимально швидке відновлення порушених прав. При цьому здійснення попереднього адміністративного оскарження обумовлює наявність особливостей, які мають враховуватись судами під час розгляду відповідних фінансових спорів.

На сьогодні актуалізувалося питання позасудового вирішення в цілому фінансових спорів. В Україні найближчим часом пропонується низка реформ. Зокрема, Комплексною програмою розвитку фінансового сектора на період до 2024 року, яка була затверджена Національною радою реформ, пропонується ініціювати створення в Україні інституту фінансового омбудсмена. На сьогодні вже є відповідний законопроект (№ 2679). Так, запропоновано створити механізм альтернативного (позасудового) вирішення спорів між споживачами та надавачами фінансових послуг, який буде здійснюватись установою

фінансового омбудсмена. Такий механізм розширює можливості споживача фінансових послуг у захисті своїх прав. Законопроект передбачає можливість звернення споживача фінансових послуг за захистом своїх прав до установи фінансового омбудсмена, не виключаючи права звернення до суду. При цьому установа фінансового омбудсмена, є незалежним та публічним органом, який в короткий проміжок часу зможе вирішувати спори між споживачами та надавачами фінансових послуг, сума яких не перевищує ста розмірів мінімальних заробітних плат. Згідно положень законопроекту, фінансування діяльності установи фінансового омбудсмена здійснюється за рахунок внесків надавачів фінансових послуг, які внесені до відповідного реєстру та отримали відповідну ліцензію. Також законопроектом визначається статус установи фінансового омбудсмена, її склад та організаційна структура, порядок фінансування діяльності, механізм позасудового вирішення спорів та інші положення.

Новий інститут має стати неупередженим, незалежним та допомагати у вирішенні суперечок мирним шляхом, не доводячи справу до суду. Це у свою чергу має додатково розвантажити суди. Наявність нової інституції дозволить створити «єдине вікно» для звернень, процедура вирішення спору не перевищуватиме 90 днів, охоплюватиме весь фінансовий сектор, а отже матиме узагальнення правозастосовної практики та забезпечуватиме завершеність циклу роботи. Омбудсмен працюватиме тільки з документами. Проте, за проектом, звертатись до фінансового омбудсмена зможуть виключно фізичні особи. Новий процес забезпечить високу компетентність, прозорість та незалежність прийняття рішень.

Така ідея закладена саме з урахуванням практики зарубіжних країн, де, як правило, створено органи досудового врегулювання спорів між фінансовими установами та споживачами. Наприклад, у Вірменії, Австралії, Великій Британії, Малайзії, Нідерландах, Фінляндії фінансовий омбудсмен є єдиним для всього фінансового сектору; в Бельгії, Канаді, Греції, Італії, Казахстані, Новій Зеландії, Польщі, Швейцарії – це окремий орган для одного або більше

сегментів фінансового ринку. У формі Комітету зі справ захисту прав споживачів омбудсмен представлений у Данії та Швеції, в якості Департаменту скарг у складі фінансового регулятора на Мальті та в Іспанії. У Латвії та Литві він функціонує в рамках державного органу із захисту прав споживачів.

Висновки. /Conclusions. Фінансові правовідносини, зокрема, податкові та митні, характеризуються потенційною конфліктністю, великою ймовірністю виникнення фінансового спору. Завдання щодо зняття напруження, досягнення компромісу у сфері реалізації податкових та митних процедур покликано виконувати провадження з позасудового розв'язання відповідних суперечок. Актуальним є й питання щодо запровадження нових способів захисту порушених прав та законних інтересів зобов'язаних осіб податкових та митних правовідносин. Питання обговорення проекту щодо створення фінансового омбудсмена в Україні представляються вкрай актуальними, адже запровадження такої інституції, діяльність якої буде побудована на принципах неупередженості, незалежності, вирішення суперечок мирним шляхом, дозволить додатково розвантажити судові органи.

РОЗВИТОК ФІЗИЧНИХ ЯКОСТЕЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Шульга Тетяна

Здобувач вищої освіти 2 курсу

Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців

для підрозділів Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Кириченко Андрій

Старший викладач кафедри Спеціальної фізичної підготовки

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Актуальність теми дослідження. Виконання поліцейськими своїх службових обов'язків вимагає від правоохоронців не лише високого рівня професійних знань та неухильного дотримання правил етичної поведінки, але й належного рівня розвитку фізичних якостей, адже ефективність виконання поставлених перед ними оперативно-службових задач прямо залежить від рівня даного критерію та загальної роботоздатності.

Не зважаючи на те, що Національна поліція України функціонує ще з 2015 року, професійна підготовка поліцейських кадрів досі потребує подальшого вдосконалення, що актуалізує обрану для дослідження тему та та виводить її у центр наукового дискурсу.

Окремі аспекти розвитку фізичних якостей поліцейських у своїх дослідженнях висвітлили В.С. Селюков, Р.О. Кушніренко, Д.В. Константинов тощо. Комплексне дослідження даного питання запропоновано В.В. Бондаренком, В.А. Дідківським та О.В. Кузенковим.

Метою роботи є дослідження особливостей розвитку фізичних якостей поліцейського.

Виклад основного матеріалу. Акцентуючи увагу на ключовому значенні здатності під час виконання службових завдань переносити фізичні

навантаження без суттєвого зниження працездатності дослідники [1, с. 338] називають її одним з «китів», на яких тримається вся система правопорядку.

Не дивно, що законодавцем питанню розвитку фізичних якостей поліцейського приділено неаби яку увагу. Так, частиною другою статті 49 Закону України «Про національну поліцію» (далі - Закон) закріплено, що «вимоги щодо рівня фізичної підготовки для поліцейських та кандидатів, які вступають на службу в поліції затверджуються Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС України)» [2]. Дані положення Закону реалізуються Положенням з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України, затвердженим наказом МВС України від 09.02.2016 № 90 [3], Положенням про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженим наказом МВС України від 26.01.2016 № 50 [4]. Разом з тим, як справедливо відмічає Н. Полішко, на протипагу Закону України «Про міліцію» [5], де у статті 17 відповідний рівень фізичної підготовки закріплювався як критерій доступу до служби в правоохоронних органах, нині діючий Закон фізичних якостей поліцейського торкається лише побічно [6, с. 68].

Розвиток фізичних якостей поліцейського досягається шляхом здійснення фізичної підготовки. Фізична підготовка поліцейського являє собою комплекс заходів, що спрямовані на формування і вдосконалення рухових умінь та навичок, розвиток фізичних якостей правоохоронця з урахуванням особливостей його професійної діяльності. Фізична підготовка передбачає цілеспрямовану та планомірну діяльність, спрямовану на забезпечення готовності поліцейського до виконання службових завдань та обов'язків, правомірного та умілого застосування засобів фізичного впливу, бойових прийомів та збереження високого рівня працездатності у складних умовах трудової діяльності.

Фізична підготовка поліцейського складається з:

- загальної фізичної підготовки;
- тактики самозахисту та особистої безпеки [4]

Вона передбачає формування та вдосконалення у поліцейського якостей і навичок, що необхідні як у повсякденній професійній діяльності поліцейського, так і у випадку виникнення екстремальної ситуації; розвиток у поліцейського витривалості, швидкості, сили, що забезпечує можливість переслідування правоохоронцем порушника та наявність у поліцейського переваги у силовому протистоянні при затриманні особи; поглибленні навичок самоконтролю за фізичним станом, станом здоров'я під час виконання фізичних вправ; формування та поглиблення навичок поліцейського застосовувати прийоми самозахисту, фізичного впливу, особистої безпеки тощо.

Ефективне виконання поліцейським покладених на нього завдань неможливе також без засвоєння теоретичних знань з фізичної підготовки, тобто оволодіння правоохоронцем певною системою знань та навичок з фізичної підготовки, необхідних для виконання ним своїх професійних обов'язків. Такі теоретичні знання можна підрозділити на загальні (про методи, форми та засоби розвитку основних фізичних здібностей людини, знання нормативно-правових актів, що врегульовують порядок фізичної підготовки в Національній поліції України тощо) та додаткові (щодо правил та норм особистої гігієни, контролю та самоконтролю під час виконання фізичних вправ) [1, с. 339].

Аналіз наукової літератури та нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що фізична підготовка поліцейських проводиться з урахуванням віку поліцейського, його статі та особливості його функціональних обов'язків.

Фізична підготовка поліцейських має відповідати тим вимогам, що стоять перед поліцейським під час виконання ним практичної професійної діяльності.

Висновки. Для ефективного виконання своїх службових обов'язків поліцейський має володіти не лише широким колом знань законодавчих актів, високими моральними якостями, але й розвиненими фізичними якостями та сформованими навичками з застосування поліцейських заходів примусу. Розвитку фізичних якостей поліцейського має приділятися належна увага, як в ході організації цілеспрямованої фізичної підготовки правоохоронців

керівництвом відповідного структурного підрозділу поліції, так і в ході самопідготовки.

Використана література

1. Селюков В.С., Кушніренко Р.О., Константинов Д.В. Фізичне виховання як напрям підготовки поліцейських в Україні. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 4. С. 338-340.

2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n484> (дата звернення 17.12.2021).

3. Положення з організації перевірки рівня фізичної підготовленості кандидатів до вступу на службу в Національну поліцію України, затверджені наказом МВС України від 09.02.2016 № 90. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0306-16#Text> (дата звернення 17.12.2021).

4. Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затверджене наказом МВС України від 26.01.2016 № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0260-16#Text> (дата звернення 17.14.2021).

5. Про міліцію: Закон України від 20.12.1990 № 565-XII. Вротив чинність на підставі Закону України від 20.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text> (дата звернення 17.12.2021).

6. Полішко Н. Фізична підготовка як умова реалізації трудової функції жінками-поліцейськими. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 10. С. 67-72.